

1^ο ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ
ΣΥΝΕΔΡΙΟ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ

1^ο ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΑΘΗΝΑ
3-5 ΙΟΥΛΙΟΥ 2008

ΜΕΓΑΡΟ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΒΙΒΛΙΟ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ

ΟΡΓΑΝΩΝΕΤΑΙ ΑΠΟ

ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΣ
ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ
ΔΗΜΟΥ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

ΜΕΓΑΡΟ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
Ευχαριστίες4
Χαιρετισμός Δημάρχου5
Οργανωτική Επιτροπή6
Οργάνωση6
Γραμματεία Συνεδρίου6
Βιβλίο Πρακτικών7
Τελετή Έναρξης9
1η Συνεδρία: Εισαγωγή15
2η Συνεδρία: Τι είναι οι νεοελληνικές σπουδές;21
3η Συνεδρία: Νεοελληνικές σπουδές, διεπιστημονικότητα και νέες προσεγγίσεις.49
4η Συνεδρία: Νεοελληνικές σπουδές και έρευνα73
5η Συνεδρία: Νεοελληνικές σπουδές και Διασπορά91
6η Συνεδρία: Η Νεοελληνική ανάμεσα στις γλώσσες του κόσμου105
7η Συνεδρία: Νέα εργαλεία για τη διδασκαλία της γλώσσας123
8η Συνεδρία: Βιβλίο, μετάφραση και μεταφραστικές σπουδές143
9η Συνεδρία: Νεοελληνικές σπουδές και διαδίκτυο159
10η Συνεδρία: Νεοελληνικές σπουδές και ελληνική πολιτεία191
11η Συνεδρία: Νεοελληνικές σπουδές και επαγγελματικές προοπτικές209
12η Συνεδρία: Νεοελληνικές, κλασικές και βυζαντινές σπουδές.231
13η Συνεδρία: Νεοελληνικές σπουδές ανά τον κόσμο και ελληνικά πανεπιστήμια245
Ευρετήριο Συντονιστών και Εισηγητών263

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η Οργανωτική Επιτροπή του συνεδρίου ευχαριστεί θερμά τους Χορηγούς, όπως εμφανίζονται παρακάτω, για την υποστήριξη του επιστημονικού και κοινωνικού προγράμματος του 1ου Παγκοσμίου Συνεδρίου Νεοελληνικών Σπουδών.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΑ

Υπουργείο Εξωτερικών

Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων

Υπουργείο Πολιτισμού

Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης

ΦΟΡΕΙΣ

Συμβούλιο Απόδημου Ελληνισμού

Εθνικό Κέντρο Βιβλίου

Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας

Ίδρυμα Ελληνικού Πολιτισμού

ΧΟΡΗΓΟΙ

Τράπεζα Πειραιώς

Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο Ελλάδος

ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΕΣ

Κοινοφελές Ίδρυμα Ιωάννη Σ. Λάτση

Σχολή Ι.Μ. Παναγιωτόπουλου - Ελληνικό Εκπαιδευτήριο

Ίδρυμα Ι. Κουτσοχέρα

Ίδρυμα Σ.Ο.Φ.Ι.Α.

ΜΕΓΑΣ ΧΟΡΗΓΟΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΤΟ ΒΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ

ΤΟ ΒΗΜΑ

in.gr

ΧΟΡΗΓΟΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ERT WORLD

goculture.gr

Αθήνα 9,84

City Press

Δίεση 101,3

Περιοδικό Index

Επίσης ευχαριστεί θερμά το **Μέγαρο Μουσικής Αθηνών**, για την ευγενική παραχώρηση των χώρων του για την πραγματοποίηση του συνεδρίου.

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΔΗΜΑΡΧΟΥ

Φίλες και φίλοι,

Ο θεσμός των εδρών νεοελληνικών σπουδών και των νεοελληνικών προγραμμάτων γενικότερα στο εξωτερικό επιτελεί αδιαμφισβήτητα ένα ιδιαίτερα σημαντικό έργο. Η εν γένει προσφορά όλων των ανθρώπων στο εξωτερικό για τη διάδοση της ελληνικής γλώσσας και του ελληνικού πολιτισμού είναι σίγουρα αξιέπαινη.

Εντούτοις, είναι γεγονός ότι η κρίση που περνούν, ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, οι κλασσικές σπουδές και γενικότερα οι ανθρωπιστικές επιστήμες, σε μια εποχή μάλιστα όπου η πληροφορική, η τεχνολογία και η οικονομία βρίσκονται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος στα περισσότερα πανεπιστήμια του κόσμου, δεν έχει αφήσει ανεπηρέαστες και τις νεοελληνικές σπουδές.

Για τον λόγο αυτόν, η συστηματοποίηση των δράσεων όλων των φορέων, στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, για τη διασφάλιση και τη διάδοση της ελληνικής γλώσσας και του ελληνικού πολιτισμού, ιδιαίτερα μέσα από τις έδρες των νεοελληνικών σπουδών ανά τον κόσμο, κρίνεται σήμερα περισσότερο αναγκαία από ποτέ.

Υπό αυτό το πρίσμα, ο Δήμος Αθηναίων και ο Πολιτισμικός Οργανισμός του Δήμου Αθηναίων αναλαμβάνουν την πρωτοβουλία να βοηθήσουν στην αξιοποίηση του επιστημονικού έργου που προβάλλει σε διάφορους κλάδους, με πολλούς τρόπους και σε παγκόσμια κλίμακα την Ελλάδα, τον ελληνικό πολιτισμό και την ελληνική γλώσσα, μέσα από τη διοργάνωση κύκλου διαδοχικών συνεδρίων.

Στόχος μας είναι η προβολή του επιστημονικού έργου που γίνεται ανά τον κόσμο για την Ελλάδα από επιφανείς απόδημους Έλληνες και η δικτύωση μεταξύ τους, έτσι ώστε να ενισχύσουμε την ένταση και την απήχηση των μηνυμάτων της ελληνικής γλώσσας και του ελληνικού πολιτισμού.

Καλωσορίζοντάς σας στην Αθήνα για το 1ο Παγκόσμιο Συνέδριο Νεοελληνικών Σπουδών, θα ήθελα να δεχτείτε τη διαβεβαίωσή μου ότι ο Δήμος Αθηναίων θα σταθεί αρωγός στη σίγουρα αξιέπαινη προσπάθειά σας.

Με εκτίμηση,

Νικήτας Κακλαμάνης

Δήμαρχος Αθηναίων

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

- **Σόφη Δασκαλάκη-Μυτιληναίου**, Δημοτική Σύμβουλος, Πρόεδρος του Πολιτισμικού Οργανισμού του Δήμου Αθηναίων
- **Κωνσταντίνος Α. Δημάδης**, Καθηγητής Κοινωνιολογίας της Ελληνικής Λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου, Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών, Επίτιμος Καθηγητής του Κρατικού Πανεπιστημίου της Τιφλίδας
- **Στάθης Γουργουρής**, Καθηγητής Συγκριτικής Λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο Κολούμπια, Πρόεδρος της Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών στην Αμερική (M.G.S.A.)
- **Αντώνης Δρακόπουλος**, Επίκουρος Καθηγητής Νεοελληνικής και Συγκριτικής Λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο του Σύνδνεϋ
- **Vicente Fernández González**, Αναπληρωτής Καθηγητής Μετάφρασης και Διερμηνείας των Νέων Ελληνικών στο Πανεπιστήμιο της Μάλαγα
- **Hans Eideneier**, Ομότιμος Καθηγητής Βυζαντινολογίας και Νεοελληνικής Φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο του Αμβούργου
- **Jacques Bouchard**, Καθηγητής Νεοελληνικής Φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο του Μοντρεάλ, Διευθυντής του Διαπανεπιστημιακού Κέντρου Νέων Ελληνικών Σπουδών του Μοντρεάλ
- **Δημήτρης Τζιόβας**, Καθηγητής Νεοελληνικών Σπουδών, Διευθυντής Μεταφράσεων του Κέντρου Βυζαντινών, Οθωμανικών και Νεοελληνικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο του Μπέρμιγχαμ
- **Κατρίν Βελισσάρη**, Διευθύντρια Εθνικού Κέντρου Βιβλίου (Ε.ΚΕ.ΒΙ.)
- **Άννα Δρίβα**, Εμπειρογνώμων Πρέσβειρα, Σύμβουλος Α' του Υπουργείου Εξωτερικών
- **Αγγελος Συρίγος**, Ειδικός Γραμματέας Παιδείας Ομογενών και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων
- **Άλκηστις Σουλογιάννη**, Διευθύντρια Διεθνών Σχέσεων του Υπουργείου Πολιτισμού
- **Μαρία Παναγοπούλου**, Προϊσταμένη Διεύθυνσης Γραμμάτων του Υπουργείου Πολιτισμού
- **Βασίλης Λαμπρινουδάκης**, Καθηγητής, Εκπρόσωπος του Ιδρύματος Ελληνικού Πολιτισμού
- **Στέφανος Παντερμαλής**, Εκπρόσωπος του Προέδρου του Συμβουλίου Απόδημου Ελληνισμού
- **Νίκος Μανωλόπουλος**, Γενικός Διευθυντής του Οργανισμού Μεγάλου Μουσικής Αθηνών
- **Ροδόλφος Μασλίας**, Σύμβουλος Πολιτισμού του Δημάρχου Αθηναίων
- **Στέλλα Παναγιωτοπούλου**, Υπεύθυνη συντονισμού της Επιστημονικής Επιτροπής του Συνεδρίου, Δήμος Αθηναίων
- **Φάνια Παλληκαράκη**, Δήμος Αθηναίων
- **Τόνια Μασουρίδου**, Δήμος Αθηναίων

ΟΡΓΑΝΩΣΗ

- Δήμος Αθηναίων
- Πολιτισμικός Οργανισμός Δήμου Αθηναίων
- Μέγαρο Μουσικής Αθηνών

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Λιβάνης Οργάνωση Συνεδρίων Α.Ε. (L-PCO)

Αλκμάνος 7 και Σισίνη 8

115 28 Ιλίσσια

Τηλ. 210 7209500, Fax 210 7220018

e-mail: info@l-pco.gr

website: www.l-pco.gr

ΒΙΒΛΙΟ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ

Τελετή Έναρξης

Πέμπτη, 3 Ιουλίου 2008

09.00-09.45 Χαιρετισμοί

Σόφη Δασκαλάκη-Μυτιληναίου	<i>Πρόεδρος του Πολιτισμικού Οργανισμού του Δήμου Αθηναίων</i>
Νίκος Μανωλόπουλος	<i>Εκπρόσωπος του Προέδρου του Μεγάρου Μουσικής Αθηνών, κυρίου Χρήστου Λαμπράκη</i>
Νίκος Σβωλόπουλος	<i>Καθηγητής, Ακαδημαϊκός, Εκπρόσωπος της Ακαδημίας Αθηνών</i>
Άγγελος Συρίγος	<i>Εκπρόσωπος του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, κυρίου Ευριπίδη Στυλιανίδη</i>
Δημήτρης Κατσούδας	<i>Εκπρόσωπος της Υπουργού Εξωτερικών, κυρίας Ντόρας Μπακογιάννη</i>

09.45-10.00 Κήρυξη της έναρξης των εργασιών του συνεδρίου από τον Δήμαρχο Αθηναίων, κύριο Νικήτα Κακλαμάνη

ΣΟΦΗ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ-ΜΥΤΙΛΗΝΑΙΟΥ

Καλή σας ημέρα.

Κύριε Δήμαρχε, κύριοι εκπρόσωποι των Υπουργών, κύριοι Καθηγητές, κύριοι Καθηγητές των νεοελληνικών εδρών που φιλοξενούμε σήμερα στην Αθήνα, με ιδιαίτερη τιμή και χαρά, ως Πρόεδρος της Οργανωτικής Επιτροπής, καλωσορίζω σήμερα εδώ τους καλεσμένους μας, που έχουν έρθει από τρεις ηπείρους, με κίνητρο την εξεπιλογή κι όχι εκ καταγωγής αγάπη τους για τις νεοελληνικές σπουδές και με στόχο να καταθέσουν εδώ τους προβληματισμούς και τις προτάσεις τους.

Το 1ο Παγκόσμιο Συνέδριο Νεοελληνικών Σπουδών, μια πρωτοβουλία του Δημάρχου Αθηναίων, διοργάνωση του Πολιτισμικού Οργανισμού του Δήμου Αθηναίων, σε συνεργασία με τον Οργανισμό του Μεγάρου Μουσικής Αθηνών, οι εργασίες του οποίου ξεκινούν σήμερα εδώ, προσφέρει σε όλους μας, στο κοινό, στους εισηγητές, στην ελληνική πολιτεία, σημαντικές ευκαιρίες σε πολλά επίπεδα. Το συνέδριο αυτό αποτελεί το πρώτο ενός κύκλου συνεδρίων, που στόχο έχουν την αξιοποίηση του επιστημονικού έργου, το οποίο προβάλλει σε παγκόσμια κλίμακα την Ελλάδα, τον ελληνικό πολιτισμό και την ελληνική γλώσσα. Μετά από τις νεοελληνικές σπουδές, θα ακολουθήσουν ένα συνέδριο αρχαιολόγων και βυζαντινολόγων και ένα των αποδήμων επιστημόνων και ερευνητών των θετικών επιστημών. Το συνέδριο για τον κάθε τομέα θα επαναλαμβάνεται ανά τρία χρόνια, ούτως ώστε να γίνεται αποτίμηση της δράσης για την προώθηση των εν λόγω πεδίων.

Το συνέδριο των νεοελληνικών σπουδών, στο οποίο μετέχουν σημαντικοί νεοελληνιστές από όλο τον κόσμο, θα μας δώσει την ευκαιρία να μετρήσουμε το εκτόπισμά μας μέσα σε ένα διεθνές ρευστό κι ολόένα πιο απαιτητικό περιβάλλον. Μέσα από τις πολυποικίλες εισηγήσεις για τα θεωρητικά, αλλά και τα πρακτικά ζητήματα, που απασχολούν τις έδρες νεοελληνικών σπουδών εκτός συνόρων, θα αποκτήσουμε μια εικόνα της δυναμικής που έχουν οι νεοελληνικές σπουδές ανά τον κόσμο, πώς αυτές διαμορφώνονται κατά τόπους σε αλληλεπίδραση με τις κοινωνίες μέσα στις οποίες εντάσσονται, ποιες αγορές ατονούν, αλλά και ποιες νέες αγορές αναδύονται, ποιες οι προτάσεις για την ενίσχυσή τους, πώς θα μπορέσουμε να προσελκύσουμε ένα κοινό φοιτητών, το οποίο δεν έχει απαραίτητα ούτε ρίζες ούτε ιδιαίτερους δεσμούς με την Ελλάδα, παρά μόνο την αγάπη του, θα έλεγα και τη γοητεία που ασκεί ο ελληνικός πολιτισμός. Με το βλέμμα στραμμένο στο μέλλον, το συνέδριο αυτό θέτει όλα τα καίρια ερωτήματα που απασχολούν σήμερα τις πανεπιστημιακές κοινότητες των νεοελληνιστών. Τα πανεπιστημιακά ιδρύματα ωστόσο κινούνται και διαμορφώνονται αυτόνομα κι ο βαθμός επιβίωσης των νεο-

ελληνικών σπουδών μέσα στο συνεχώς ανανεούμενο πανεπιστημιακό περιβάλλον και εν μέσω ενός σκληρού διεθνούς ανταγωνισμού είναι κατά πολύ ζήτημα που αφορά τις ίδιες τις επιστημονικές κοινότητες και τις επιστημολογικές προσεγγίσεις που αναπτύσσονται στα κατά τόπους τμήματα νεοελληνικών σπουδών.

Τι αναμένει και τι αναμένεται, λοιπόν, από την ελληνική πολιτεία σε αυτό το συνέδριο; Η προβολή του ελληνικού πολιτισμού, που είναι αυτονόητο ο στόχος της ελληνικής πολιτείας, αλλά και του συγκεκριμένου συνεδρίου, θα πρέπει ίσως να αποδεσμευτεί από μία πάγια και εμπεδωμένη αντίληψη νεοελληνικών σπουδών, όπου οι σπουδές αυτές αντιμετωπίζονται ως απλή συνέχεια των κλασικών και βυζαντινών σπουδών, και να υιοθετηθεί μια προσέγγιση αυτόνομη, ρεαλιστική και συναφή με τα δεδομένα τόσο της επιστημονικής αγοράς όσο και της αγοράς εργασίας. Οι νεοελληνικές σπουδές αφορούν πλέον όλες τις πτυχές της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας, μιας κοινωνίας που καλείται να αναπτυχθεί και να εξάγει πολιτισμό μέσα από τη δική της μοναδική ιστορική, γεωγραφική, πολιτισμική, στρατηγική οπτική, αξιοποιώντας τις προσλαμβάνουσες που έχει από το παρελθόν, αλλά και από το παρόν της. Δεν υπάρχουν πια απομονωμένες κοινωνίες ούτε συμπαγείς οπτικές. Υπάρχει μια συνεχής ρευστότητα, αναδιαμόρφωση και αναστοχασμός πάνω στον εαυτό μας και τους άλλους, μια συνεχής συναλλαγή και ανταλλαγή. Η ελληνική πολιτεία, λοιπόν, καλείται κατ' αρχάς να αφουγκραστεί τα ζητήματα, όπως αυτά θα κατατεθούν από τους εισηγητές, οι οποίοι βιώνουν τα προβλήματα και τις αγκυλώσεις των ελληνικών σπουδών εκ των έσω. Καλείται να δράσει συντεταγμένα κι όχι αποσπασματικά όπου αυτό ζητηθεί και με τους όρους και τα αιτήματα μιας νέας εποχής, που τρέχει με τις ιλιγγιώδεις ταχύτητες του διαδικτύου, των ανοικτών συνόρων και της αυξημένης κινητικότητας ιδεών και ανθρώπων, σε συνεργασία με αυτούς που έχουν σε τελική ανάλυση αφιερώσει τη ζωή τους στην ανάλυση και τη διδασκαλία αυτού που με τόσο ευρεία έννοια θα αποκαλέσω «ελληνικό πολιτισμό».

Την Επιστημονική Επιτροπή του συνεδρίου απαρτίζουν επιστήμονες γνωστοί σε όλους μας, με σημαντικό έργο στο ενεργητικό τους: Jacques Bouchard, Hans Eideneier, Vicente Fernández González, Κωνσταντίνος Δημάδης, Στάθης Γουργουρής, Δημήτρης Τζιόβας, Αντώνης Δρακόπουλος. Οι εισηγητές προέρχονται από πολλά γνωστικά αντικείμενα, όπως φιλολογία, γλωσσολογία, πολιτισμικές σπουδές, μεταφραστικές σπουδές, ιστορία, ανθρωπολογία, ιστοριογραφία, ιστορία και κοινωνιολογία της ελληνικής λογοτεχνίας, βυζαντινές και κλασικές σπουδές. Το συνέδριο θα ανοίξει με χαιρετισμούς των Προέδρων των Εταιρειών Νεοελληνικών Σπουδών Αμερικής, Ευρώπης και Αυστραλίας, κυρίων Στάθη Γουργουρή, Κωνσταντίνου Δημάδη και Βρασίδα Καραλή. Παράλληλα με τις εργα-

οίες του συνεδρίου, υπάρχει έξω από την αίθουσα του συνεδρίου έκθεση βιβλίων του Ε.ΚΕ.ΒΙ., με τίτλο «*Η ελληνική λογοτεχνία σε 40 γλώσσες*», καθώς και βιβλία και έντυπα από εκδόσεις που γίνονται στο εξωτερικό, από φορείς που ασχολούνται με τη διάδοση της ελληνικής γλώσσας και του ελληνικού πολιτισμού. Στην ιδέα αυτή βρήκαμε πολλούς σημαντικούς υποστηρικτές. Έτσι το συνέδριο γίνεται με τη στήριξη των Υπουργείων Εξωτερικών, Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Πολιτισμού και Τουριστικής Ανάπτυξης, καθώς και με τη συνεργασία του Εθνικού Κέντρου Βιβλίου, του Συμβουλίου Απόδημου Ελληνισμού, του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας και του Ελληνικού Ιδρύματος Πολιτισμού.

Θα ήθελα τώρα να καλέσω στο βήμα τον κύριο Νίκο Μανωλόπουλο, εκπρόσωπο του κύριου Χρήστου Λαμπράκη, του Προέδρου του Μεγάρου Μουσικής Αθηνών και συνδιοργανωτή μας στο συνέδριο αυτό. Κύριε Μανωλόπουλε!

ΝΙΚΟΣ ΜΑΝΩΛΟΠΟΥΛΟΣ

Κύριε Δήμαρχε, κυρία Πρόεδρε, κύριοι Γενικοί, κυρίες και κύριοι, εκ μέρους του Προέδρου του Μεγάρου Μουσικής, κυρίου Χρήστου Λαμπράκη, σας καλωσορίζω στο Μέγαρο για το 1ο Παγκόσμιο Συνέδριο Νεοελληνικών Σπουδών.

Από την αρχή της λειτουργίας του, το Μέγαρο Μουσικής έθεσε ως έναν από τους κύριους στόχους του την ανάπτυξη και την προβολή του ελληνικού πολιτισμού. Η προσπάθεια αυτή ξεκίνησε, όπως είναι φυσικό, από τη μουσική. Αρκεί να αναφέρω ότι μέχρι σήμερα έχουν δοθεί πάνω από 200 παραγγελίες έργων ελληνικής μουσικής σε Έλληνες συνθέτες. Τα τελευταία χρόνια η δραστηριότητα αυτή έχει επεκταθεί σε πολλούς άλλους τομείς της πολιτιστικής μας ζωής. Με το Πρόγραμμα *Megaron Plus* δίνουμε τη δυνατότητα σε Έλληνες πεζογράφους, ποιητές, φιλολόγους, φιλοσόφους και εικαστικούς καλλιτέχνες να έρθουν σε επαφή με το ευρύ κοινό και να παρουσιάσουν το έργο τους. Έτσι με μεγάλη χαρά αγκαλιάσαμε την πρόταση του Δημάρχου κυρίου Νικήτα Κακλαμάνη για τη διοργάνωση του Παγκοσμίου Συνεδρίου Νεοελληνικών Σπουδών στο Μέγαρο. Το συνέδριο αυτό θα συμβάλλει ελπίζουμε καθοριστικά στη διάδοση και προβολή της ελληνικής γλώσσας και πολιτισμού στον σύγχρονο κόσμο. Ελπίζουμε ότι η πολιτεία θα αξιοποιήσει τα συμπεράσματα του συνεδρίου, ώστε να δοθεί συνέχεια στην προσπάθεια αυτήν και τα επόμενα χρόνια.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την Πρόεδρο του Πολιτισμικού Οργανισμού του Δήμου Αθηναίων, κυρία Σόφη Δασκαλάκη-Μυτιληναίου, για τον συντονισμό και τη βοήθειά της στη διοργάνωση του συνεδρίου. Και βέβαια προσβλέπουμε στη συνέχιση της συνεργασίας μας με τον Δήμο Αθηναίων τα επόμενα χρόνια, με τον ίδιο στόχο.

Εύχομαι καλή επιτυχία στο συνέδριό σας. Ευχαριστώ πολύ.

ΣΟΦΗ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ-ΜΥΤΙΛΗΝΑΙΟΥ

Θα ήθελα να καλέσω στο βήμα τον Ακαδημαϊκό κύριο Νίκο Σβωλόπουλο, Καθηγητή της Νεότερης Ιστορίας του Πανεπιστημίου Αθηνών και εκπρόσωπο της Ακαδημίας Αθηνών. Κύριε Σβωλόπουλε!

ΝΙΚΟΣ ΣΒΩΛΟΠΟΥΛΟΣ

Κυρία Πρόεδρε, εκ μέρους του Προέδρου της Ακαδημίας Αθηνών, θα ήθελα να απευθύνω θερμό χαιρετισμό στους οργανωτές, στους χορηγούς, σε όλους εσάς που συμμετέχετε στο σημαντικό αυτό συνέδριο.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο πολιτιστικός διάλογος μεταξύ των αρμόδιων φορέων σε παγκόσμια κλίμακα συντελεί στην καλύτερη κατανόηση και στην προώθηση, καθώς και στην επίλυση των επιμέρους επιστημονικών προβλημάτων. Αλλά κατά μείζονα λόγο σήμερα είναι σημαντικό το εγχείρημά σας για δύο πρόσθετους λόγους. Πρώτον, διότι ακριβώς υπογραμμίζει την ανάγκη να βρεθούν και να προωθηθούν οι νεοελληνικές σπουδές σε μια περίοδο που διανύουν κρίση γενικότερα οι ελληνικές σπουδές σε παγκόσμια κλίμακα. Ο δεύτερος λόγος έγκειται στο γεγονός ότι τείνει να συρρικνωθεί η επιρροή των λιγότερο ομιλούμενων γλώσσων σε παγκόσμια κλίμακα, προς όφελος μιας συγκεκριμένης, της αγγλοσαξωνικής γλώσσας. Το γεγονός αυτό, τόσο στην Ευρώπη όσο και σε ευρύτερη, παγκόσμια κλίμακα, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να προβλεφθεί δηλαδή η προώθηση μιας ολιγότερο ομιλούμενης γλώσσας, όπως η Ελληνική, η οποία έχει το παρελθόν και την παράδοση που της επιτρέπει να τυχάνει μιας ευρύτερης, παγκόσμιας προβολής. Για τους λόγους αυτούς επιπλέον είναι σημαντική η προσπάθειά σας, την οποία επαναλαμβάνω χαιρετίζουμε με ιδιαίτερη ευχαρίστηση και με ιδιαίτερη ικανοποίηση.

ΣΟΦΗ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ-ΜΥΤΙΛΗΝΑΙΟΥ

Θα ήθελα να καλέσω τον κύριο Άγγελο Συρίγο, εκπρόσωπο του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, κυρίου Ευριπίδη Στυλιανίδη.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΥΡΙΓΟΣ

Κύριε Δήμαρχε, κύριοι Καθηγητές, κυρίες και κύριοι σύνεδροι, εκ μέρους του Υπουργού Παιδείας και Θρησκευμάτων, κυρίου Ευριπίδη Στυλιανίδη, απευθύνω χαιρετισμό προς τους συμμετέχοντες στο 1ο Παγκόσμιο Συνέδριο Νεοελληνικών Σπουδών. Θα θέλαμε επίσης να συγχαρούμε και τον Δήμαρχο Αθηναίων για την πρωτοβουλία του να διοργανώσει αυτό το συνέδριο.

Από πλευράς του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, καταβάλλεται κάθε δυνατή προσπάθεια για να τονωθούν οι νεοελληνικές σπουδές. Κατά το φετινό σχολικό έτος, το 2008-2009, υπολογίζεται ότι θα αποσταλούν σε όλο τον κόσμο 2.400 καθηγητές και δάσκαλοι, οι οποίοι θα καλύψουν τις ανάγκες 2.500 σχολικών μονάδων ανά τον κόσμο στις πέντε ηπείρους· παράλληλα φέτος έχουμε τριπλασιάσει τον αριθμό των ελληνικών εδρών, τις οποίες χρηματοδοτούμε ή στις οποίες θα σταλεί κάποιος εκπαιδευτικός «αυξημένων προσόντων», όπως λέμε, δηλαδή με διδακτορικό, για να μπορέσει να βοηθήσει τα τμήματα εκείνα τα οποία περνούν κρίση, ειδικά τα τελευταία χρόνια.

Είναι όντως μεγάλο το πρόβλημα. Ιστορικά τμήματα, στα οποία παραδοσιακά υπήρχε η ελληνική γλώσσα, είτε η Αρχαία Ελληνική είτε η Νέα Ελληνική, δέχονται ισχυρές πιέσεις να συρρικνωθούν ή και να κλείσουν. Ο λόγος είναι ότι, έχοντας ανοίξει μία παγκόσμια οικονομία ιδίως προς τον χώρο της Ανατολής, έρχονται νέες γλώσσες, όπως επί παραδείγματι η Κινεζική ή η Ινδική, και καταλαμβάνουν ήδη υπάρχουσες και παραδοσιακές έδρες. Από πλευράς μας, θα κάνουμε ό,τι μπορούμε για να στηρίξουμε τη συνέχιση των νεοελληνικών εδρών. Περισσότερα νομίζω ότι θα μπορέσουμε να πούμε στη 10η συνεδρία, η οποία θα γίνει το Σάββατο, στις 5 Ιουλίου και ώρα 9.00-10.30, για το ρόλο της πολιτείας σε σχέση με τις έδρες νεοελληνικών σπουδών.

Εύχομαι καλή επιτυχία στο συνέδριο.

ΣΟΦΗ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ-ΜΥΤΙΛΗΝΑΙΟΥ

Στη συνέχεια, θα ήθελα να καλέσω τον εκπρόσωπο του Υπουργείου Εξωτερικών, τον κύριο Δημήτρη Κατσούδα. Κύριε Κατσούδα!

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΑΤΣΟΥΔΑΣ

Καλημέρα σας, κυρίες και κύριοι.

Θα ήθελα να σας μεταφέρω τον χαιρετισμό όχι μόνο εμού, ως Γενικού Γραμματέως Ευρωπαϊκών Υποθέσεων του Υπουργείου Εξωτερικών, αλλά και της Υπουργού, της κυρίας Μπακογιάννη, η οποία επρόκειτο να είναι σήμερα μαζί μας. Δυστυχώς, μια άφιξη από μια βαλκανική χώρα και μία σημαντική συνάντηση που έχει τήν εμπόδισαν να είναι μαζί μας. Θα ήθελα να αρχίσω συγχαίροντας θερμά το Δήμο Αθηναίων, για τη συνείδηση που τον διακατέχει ότι είναι το κέντρο του ελληνισμού, όχι μόνο με τη διοικητική, την οικονομική και την κοινωνική έννοια, αλλά και με την πνευματική έννοια. Και να συγχαρώ ιδιαίτερα τον Δήμαρχο Αθηναίων, ο οποίος είχε ο ίδιος τη σκέψη ότι θα πρέπει οι άνθρωποι που διακονούν τον νεοελληνικό πολιτισμό παντού να μαζευτούν στην Αθήνα και να υπάρχει μάλιστα και μία συνέχεια· και, όπως θα σας

ανακοίνωσε και η κυρία Μυτιληναίου, η Πρόεδρος του Πολιτισμικού Οργανισμού, στον οποίο είχα και τη χαρά να είμαι Αντιπρόεδρος αρκετά χρόνια, αυτό το πράγμα θα συνεχιστεί και με τη συνεργασία του Μεγάρου Μουσικής.

Θα ήθελα στο σημείο αυτό να πω κάτι από την πείρα μου σε αυτά τα θέματα, ότι καμιά φορά την ελληνική γλώσσα δεν τη διακονούμε μόνο με τον γραπτό λόγο. Υπάρχει μια σειρά μεγάλων νεοελληνικών μουσικών έργων, π.χ. του Καλομοίρη, του Καρρέρ, του Σαμάρα, κ.λπ., τα οποία θα μπορούσαν πιο συστηματικά, εφόσον χρησιμοποιούν στη μουσική τους γλώσσα ως υπόβαθρο τη νέα ελληνική γλώσσα, να προβληθούν διεθνώς. Η γλώσσα της μουσικής φέρνει κοντά και τη γλώσσα στην οποία η μουσική αυτή είναι γραμμένη. Πάρτε τα παραδείγματα των μεγάλων Τσέχων ή Ούγγρων συνθετών, όπου ακούγεται η τσέχικη γλώσσα, χάρη στον Janáček, χάρη στον Dvořák, παντού, σε όλο τον κόσμο. Έχει κι αυτή, λοιπόν, η διάσταση τη σημασία της.

Πέρα από τα συγχαρητήρια στον Δήμαρχο και στον Δήμο Αθηναίων, αυτό που έχει μεγάλη σημασία είναι να τονιστεί το μέγεθος του εγχειρήματος. Αν δεν κάνω λάθος, συμμετέχουν με τον έναν ή τον άλλο τρόπο πάνω από 400 καθηγητές ή επικεφαλής τμημάτων και προγραμμάτων νεοελληνικών σπουδών από όλο τον κόσμο, τέσσερα Υπουργεία (δεν θα τα αναφέρω, τα βλέπετε μπροστά σας), τέσσερις σημαντικοί φορείς (επίσης τους βλέπετε μπροστά σας), χορηγοί επικοινωνίας, κ.λπ.

Θα ήθελα να τελειώσω λέγοντας δύο λόγια, δυο-τρεις προσωπικές σκέψεις. Η νεοελληνική γλώσσα είναι μια γλώσσα πλούσια κι αυτό που λένε οι Εγγλέζοι «in fluidity». Ακόμα το γεγονός ότι δεν έχει κατασταλάξει ως μορφή εντελώς είναι ένας ποιητικός της πλούτος· μόνο στα Ελληνικά μπορείς να πεις «Βασιλεύς», «Βασιλέας», «Βασιλιάς» κι ο συγγραφέας, ανάλογα με το περιεχόμενο, «ο Βασιλιάς των κλόουν» ή «ο Βασιλεύς των Ουρανών». Αυτή η «fluidity», αυτή η ρευστότητα της νεοελληνικής γλώσσας είναι ένα από τα μεγάλα της ποιητικά ατού και δείχνει και το μέγεθος της δυσκολίας της μεταφράσεως, της δυσκολίας της προσεγγίσεως, που υπάρχει για πολλούς έξω από τη χώρα μας. Ποτέ εγώ προσωπικά, στις τόσες μεταφράσεις των ποιημάτων του Καβάφη –αγγλικές, ιταλικές, γαλλικές– που έχω διαβάσει, δεν ικανοποιήθηκα 100% για την απόδοση του κειμένου. Πώς να πεις τώρα: «*Επί άρματος λευκού που τέσσαρες ημίονοι / πάλλευκοι σύρουν, με κοσμήματα αργυρά, / φθάνω εκ Μιλήτου εις τον Λάτμον*»; Ακόμη κι η επιλογή του αρχαϊκού τύπου θέλει να δώσει κάτι. Το αποτέλεσμα, λοιπόν, είναι –το ξέρετε πολύ καλύτερα εσείς από μας– μια μεγάλη πρόκληση και μια μεγάλη ευχαρίστηση, να μπορέσει να ανταποκριθεί κανείς σε αυτήν την πρόκληση της προβολής της νεοελληνικής γλώσσας. Από την εμπειρία μου στον Δήμο, διαπίστωσα ότι δεν έχει ακόμα

Ξεπεραστεί απόλυτα αυτή η σύνδεση της Ελλάδας με την αρχαία της περίοδο. Θυμάμαι είχα τότε, μεταξύ άλλων ευθυνών, και την ευθύνη της παρουσίασης των ξένων Βασιλέων και Προέδρων στον Δήμο Αθηναίων, οι οποίοι αναφερόντουσαν όλοι στη δόξα της Αρχαίας Αθήνας και το είχα καημό να ακούσω κάποιον να αναφερθεί σε έναν σύγχρονο ποιητή μας ή σε έναν σύγχρονο λογοτέχνη μας ή σε κάτι που να δείχνει ότι στη σκέψη του βρίσκεται η σύγχρονη Ελλάδα. Αυτό, λοιπόν, είναι ένα δεύτερο challenge, μία δεύτερη πρόκληση, το να μπορέσει να καταλάβει ο κόσμος τη σημασία της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Θυμάμαι ο πρώην Πρωθυπουργός, του οποίου εκείνη την εποχή ήμουν σύμβουλος, ο κύριος Μητσοτάκης, είχε πει κάποτε ότι σε δύο και μόνο τομείς η Νέα Ελλάδα αναγεννήθηκε πλήρως: στη ναυτιλία και στην ποίηση. Και υπάρχει μεγάλη δόση αλήθειας σε αυτήν τη δήλωση.

Για να μη μακρηγορώ, θα ήθελα από πλευράς του Υπουργείου Εξωτερικών να μεταφέρω, όπως είπα, τον χαιρετισμό όλης της πολιτικής ηγεσίας του Υπουργείου, να σας πω ότι θα δώσουμε από εδώ και πέρα συγκεκριμένες οδηγίες σε όλες μας τις Πρεσβείες και τις διπλωματικές αποστολές –αυτήν την εντολή έχω από την Υπουργό– να συντονιστούν περισσότερο. Δεν είμαστε ικανοποιημένοι με τον τρόπο που γίνεται η σύνδεση των διπλωματικών μας αποστολών ανά τον κόσμο με τις έδρες και με τα προγράμματα νεοελληνικών σπουδών. Και θα ήθελα να τελειώσω παρακαλώντας σας, στα πλαίσια αυτού του συνεδρίου, να μας υποδείξετε –και θα είμαι στη διάθεσή σας– τους τρόπους, με τους οποίους πιστεύετε ότι οι κατά τόπους ελληνικές μας διπλωματικές αποστολές μπορούν να βοηθήσουν το έργο της διάδοσης της νεοελληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας ακόμη περισσότερο από ό,τι γίνεται σήμερα.

Σας ευχαριστώ και εύχομαι καλή επιτυχία στο συνέδριό σας.

ΣΟΦΗ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ-ΜΥΤΙΛΗΝΑΙΟΥ

Κύριε Κατσούδα, να συνηγορήσουμε κι εμείς σε αυτό το τελευταίο που είπατε, ότι πρέπει να έχει μια συνέχεια η όλη υπόθεση, ένα «follow up», όπως λέει η διεθνής γλώσσα, το οποίο πολλές φορές το παραλείπουμε στη διαχείριση των θεμάτων μας στην Ελλάδα. Αυτή είναι και η ιδέα, να επαναληφθεί σε τρία χρόνια, για να γίνει μια αποτίμηση του έργου, αφού έχουν τεθεί οι στόχοι, έτσι ώστε όλοι να ξέρουμε ότι δεν κάναμε ένα συνέδριο, είδαμε την Αθήνα και φύγαμε, αλλά κάναμε κάτι ουσιαστικό, που θα προσθέσει κάτι στο μέλλον.

Θα ήθελα τώρα να καλέσω τον Δήμαρχο Αθηναίων να κηρύξει την έναρξη του συνεδρίου. Κύριε Κακλαμάνη!

ΝΙΚΗΤΑΣ ΚΑΚΛΑΜΑΝΗΣ

Κυρίες και κύριοι, εκλεκτοί προσκεκλημένοι μας, επιτρέψτε μου να σας καλωσορίσω στη γενέθλια γη του πολιτισμού και της φιλοσοφίας, την πόλη της Αθήνας. Εμείς οι Έλληνες συνηθίζουμε να αισθανόμαστε «λαός περιούσιος», συνηθίζουμε να λέμε ότι είμαστε «λαός ευλογημένος», ίσως για περισσότερους λόγους από αυτούς που πρέπει. Το σίγουρο είναι όμως ότι είμαστε λαός ευλογημένος εξαιτίας της πολιτιστικής μας κληρονομιάς και της παρακαταθήκης της πνευματικής μας παραγωγής. Κι αυτό είναι ένα σαφές πλεονέκτημα, είναι όμως ταυτόχρονα και μία τεράστια ευθύνη. Μπορεί να ακούγεται κοινότοπο ή δεδομένο, αλλά σίγουρα δεν μπορούμε να το αντιμετωπίσουμε και ως αυτονόητο.

Το διαχειριστήκαμε όμως σωστά; Εκμεταλλευτήκαμε ορθά κάθε πτυχή της λογοτεχνικής μας παράδοσης; Αντλήσαμε τα συμπεράσματα, τις εμπειρίες του παρελθόντος; Μπορέσαμε να κάνουμε την παγκόσμια κοινότητα κοινωνό και του σύγχρονου πνευματικού μας πλούτου; Πολύ φοβούμαι ότι σε αυτό το επίπεδο διαπιστώνεται πανδημώς ένα σταθερό και διαχρονικά θεμελιώδες έλλειμμα, παρά τα βήματα που έχουν γίνει, στην πολιτική για την ελληνική παιδεία. Και πολύ φοβούμαι επίσης ότι η γλωσσική πενία, που παρατηρείται, σε λίγο θα αντικατοπτρίζει και την κενότητα των ιδεών, που συναντά κανείς έκδηλη στις μέρες μας. Για να αποφύγουμε τέτοιες δυσοίωνες εξελίξεις και δρώντας ως υπεύθυνοι εκπρόσωποι των θεσμών που εκπροσωπούμε, οφείλουμε να αρπάξουμε όλες τις ευκαιρίες, τόσο προς τον σκοπό της προαγωγής της σύγχρονης πολιτισμικής μας δημιουργίας, όσο και προς αυτόν της διεθνούς δικτύωσης του επιστημονικού μας δυναμικού. Να αποδείξουμε, εν ολίγοις, και εμπράκτως ότι η σύγχρονη πνευματική παραγωγή αποτελεί το συγκριτικό μας πλεονέκτημα. Και μόνο αν ανοίξουμε διάπλατα τις πόρτες της γλωσσικής και πολιτισμικής μας κληρονομιάς, αλλά και της νέας πνευματικής παραγωγής, θα κάνουμε και τον υπόλοιπο κόσμο κοινωνό των πανανθρώπινων αξιών του ελληνισμού.

Με πίστη, λοιπόν, στην αντίληψη ότι η γνώση και η σπουδή της ελληνικής γλώσσας και της ελληνικής γραμματικής μορφώνει, διεγείρει πνευματικά και παρέχει στην αυριανή γενιά τα απαραίτητα εργαλεία και το κριτικό πνεύμα που απαιτούνται σε έναν διαρκώς μεταβαλλόμενο κόσμο, φιλοξενούμε στην πόλη της Αθήνας το 1ο Παγκόσμιο Συνέδριο Νεοελληνικών Σπουδών. Και το κάνουμε, γιατί θεωρούμε ότι αποτελεί μια πράξη που προκρίνει την ποιότητα της γνώσης, διευκολύνει τη λαμπάδευση του ελληνικού πνεύματος και αναβαθμίζει τους όρους έρευνας και επικοινωνίας της ελληνικής πνευματικής παραγωγής.

Κυρίες και κύριοι, επειδή θεωρώ ότι στην εξασφάλιση των όρων και των προϋποθέσεων για διαιώνιση της πνευματικής μας παρακαταθήκης οφείλουμε να είμαστε όλοι συμμετέχοι και συνδιαμορφωτές, θα ήθελα κλείνοντας να ευχαριστήσω τον Πολιτισμικό Οργανισμό του Δήμου Αθηναίων και την Πρόεδρό του προσωπικά, όπως και τον συνεργάτη μου, τον κύριο Ροδόλφο Μασλία, και στο πρόσωπο των κυριών Λαμπράκη και Μαωλόπουλου το Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, για την άποψη συνεργασία που είχαμε όλους αυτούς τους μήνες και για την άρτια διοργάνωση του συνεδρίου αυτού. Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω τα Υπουργεία Εξωτερικών, Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Πολιτισμού και Τουριστικής Ανάπτυξης, καθώς και το Συμβούλιο Αποδήμου Ελληνισμού, το Εθνικό Κέντρο Βιβλίου, το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, το Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού και όλους τους χορηγούς του συνεδρίου για την αμέριστη στήριξη και συμπαράστασή τους για την ευδωση των στόχων του συνεδρίου και την εξασφάλιση της διάδοσης των μηνυμάτων του.

Επιτρέψτε μου να αναφερθώ σε εσάς, τους ξένους προσκεκλημένους μας, και θεωρώντας σας αγαπητούς φίλους της χώρας μας να σας πω το εξής: η γλώσσα αποτελεί το κλειδί για την είσοδο στον πλούτο του πνεύματος. Αυτός είναι ο ασφαλέστερος τρόπος, προκειμένου να εξασφαλίσουμε τη διαχρονικότητα του κοινού πνευματικού μας μέλλοντος. Και η εξασφάλιση της διαχρονικότητας του πνευματικού μας μέλλοντος εξασφαλίζει και τη διαχρονικότητα της ίδιας μας της ύπαρξης. Μέσα από την καρδιά μου, θέλω να σας ευχαριστήσω όλους, Έλληνες και ξένους, ιδιαίτερα τους ξένους, οι οποίοι χτες το βράδυ –όσοι τουλάχιστον μπόρεσα να γνωρίσω– με εξέπληξαν, όχι μόνο με τον πλούτο των λέξεων των ελληνικών που χρησιμοποιούσαν μιλώντας, αλλά κυρίως με τον τρόπο που μιλάγαν. Και σας το λέω αυτό, γιατί πρόσφατα διάβαζα σε ένα φιλολογικό περιοδικό ένα άρθρο μιας Ελληνίδας φιλόλογου, καθηγήτριας στη μέση εκπαίδευση, η οποία έβγαζε φωνή αγωνίας, λέγοντας ότι, διορθώνοντας τις εκθέσεις των μαθητών της, είχε υπολογίσει ότι τα νέα αυτά παιδιά, χωρίς να φταίνε βεβαίως τα ίδια, δεν χρησιμοποιούσαν παραπάνω από 500 λέξεις για να εκφραστούν. Αυτό νομίζω ότι τα λέει όλα κι αυτό είναι που δικαιώνει την πρωτοβουλία που πήραμε όλοι μαζί για να κάνουμε αυτό το 1ο Παγκόσμιο Συνέδριο Νεοελληνικών Σπουδών.

Σας ευχαριστώ πολύ και εύχομαι όχι μόνο καλή επιτυχία, αλλά κυρίως καλή συνέχεια.

ΣΟΦΗ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ-ΜΥΤΙΛΗΝΑΙΟΥ

Ως Πρόεδρος της Οργανωτικής Επιτροπής, θα ήταν παράλειψή μου να μην ευχαριστήσω τα εξαιρετικά μέλη της Επιστημονικής Επιτροπής, χωρίς τη βοήθεια των οποίων δεν θα υπήρχε σήμερα αυτό το συνέδριο.

Σας καλώ τώρα να απολαύσουμε ένα μουσικό διάλειμμα με τη μεσόφωνο Αλεξάνδρα Γκράβας. Στο πιάνο τη συνοδεύει ο Φρίξος Μόρτζος. Ακολουθεί ένα διάλειμμα και στις 11.00 θα είμαστε πάλι μαζί για την έναρξη της 1ης συνεδρίας.

Ευχαριστώ πολύ.

Συνεδρία 1η

Πέμπτη, 3 Ιουλίου 2008

11.00-11.30 Εισαγωγή

ΕΙΣΗΓΗΤΕΣ:

Στάθης Γουργουρής

Πανεπιστήμιο Κολούμπια, Η.Π.Α.

Κωνσταντίνος Α. Δημάδης

Πανεπιστήμιο του Βερολίνου, Γερμανία

Βρασίδης Καραλής

Πανεπιστήμιο του Σύδνεϋ, Αυστραλία

ΣΤΑΘΗΣ ΓΟΥΡΓΟΥΡΗΣ

Σας καλωσορίζω στο πρώτο πάνελ, στο οποίο μιλούν οι Πρόεδροι των Εταιρειών. Δεν έχουμε συντονιστή, είμαστε τρόπον τινά αυτόνομοι. Θα προσπαθήσουμε, λοιπόν, να συντονίσουμε τους εαυτούς μας, απευθύνοντας κατά σειρά χαιρετισμό προς τους συνέδρους.

Κυρίες και κύριοι, αξιότιμοι συνάδερφοι, καλώς ορίσαστε στο 1ο Παγκόσμιο Συνέδριο Νεοελληνικών Σπουδών. Θέλω όχι μόνο να χαιρετίσω, αλλά να ευχαριστήσω και να συγχαρώ τον Δήμο Αθηναίων και ιδιαίτερως τους αρμοδίους του Πολιτισμικού του Οργανισμού για την εξαιρετική πρωτοβουλία τους να σκεφτούν, να προτείνουν και να οργανώσουν αυτό το συνέδριο, το οποίο δίνει σε όλους μας τη δυνατότητα να μοιραστούμε και να συγκρίνουμε τις εμπειρίες μας και να συζητήσουμε τις βαθύτερες προοπτικές και προβληματισμούς των νεοελληνικών σπουδών στο εξωτερικό και σε σχέση με την Ελλάδα. Ο σκοπός του Πολιτισμικού Οργανισμού του Δήμου, ο οποίος, αφ' ης στιγμής ως μέλη της Επιστημονικής Επιτροπής δεχθήκαμε την πρόσκληση να αναλάβουμε την ευθύνη της κατάρτισης του προγράμματος, έγινε και δικός μας σκοπός, υπήρξε εξαρχής μία συνάντηση εργαστηριακού τύπου, αλλά ανοικτή στο κοινό, η οποία θα έφερνε σε επαφή και σε διάλογο μερικούς από τους διαπρεπέστερους καθηγητές κι ανθρώπους των γραμμάτων, οι οποίοι ασχολούνται επαγγελματικά με την έρευνα, παιδαγωγική, διδασκαλία και ακαδημαϊκή προβολή των νεοελληνικών σπουδών στο εξωτερικό, αλλά επίσης, πιο συγκεκριμένα, με τον εκσυγχρονισμό των νεοελληνικών σπουδών, αν μπορούμε να το πούμε έτσι, έχοντας δηλαδή τον νου τους στις γενικότερες προοπτικές των ξένων πανεπιστημίων, όπως αυτές διαμορφώνονται διαρκώς και συνεπώς έχοντας την προσοχή τους στραμμένη στο μέλλον.

Υπό αυτήν την έννοια, το σκεπτικό ήταν ότι η συνάντηση αυτή δεν θα αφορούσε εκπροσώπους εδρών, τμημάτων και προγραμμάτων νεοελληνικών σπουδών, αλλά συγκεκριμένων επιστημόνων στον χώρο των νεοελληνικών σπουδών, οι οποίοι έχουν διαμορφώσει διακεκριμένο προφίλ και παράγει έργο, επιστημονικό ή και παιδαγωγικό, το οποίο αφορά άμεσα τις συγκεκριμένες θεματικές του συνεδρίου. Η ιδέα ήταν ότι έτσι θα αποφευχθεί το φαινόμενο παρουσίασης της τάδε έδρας, τμήματος ή προγράμματος, παρουσίαση που θα αναλάμβανε κατ' ανάγκη ο εκάστοτε εκπρόσωπος και που θα μας οδηγούσε αναπόφευκτα σε πολλαπλούς και παράλληλους αφηγηματικούς μονολόγους. Αντιθέτως, σκεφτήκαμε ότι, με την παρούσα μορφή οργάνωσης του προγράμματος του συνεδρίου, δημιουργούνται χώροι συζήτησης πάνω σε συγκεκριμένους τομείς, όπου και πάλι προφανώς ο καθένας θα βασιστεί στην ίδια του εμπειρία, χωρίς όμως την ανάγκη να την υπερασπιστεί,

δικαιολογήσει ή προαγάγει, αλλά για να τη χρησιμοποιήσει απλώς και μόνο ως σημείο εκκίνησης στην πορεία μιας ανοικτής ανταλλαγής απόψεων και σύγκρισης πρακτικών ενώπιον του προτάγματος μιας διαμόρφωσης κοινού προβληματισμού. Το αν αυτό επιτευχθεί, που το ελπίζουμε, θα εξαρτηθεί από την πρωτοβουλία και ανοιχτόμυαλη διάθεση όλων μας εδώ σε αυτήν την αίθουσα και προφανώς θα κριθεί μετά το τέλος του συνεδρίου.

Η μεγάλη πρόκληση, ενώπιον της οποίας βρισκόμαστε, μας επιβάλλει και την καινοτομία αυτής της πρωτοβουλίας, δηλαδή να πραγματοποιηθεί μια συνάντηση που αφορά στις νεοελληνικές σπουδές παγκοσμίως, όχι μόνο στις πιο ανεπτυγμένες ή τελοσπάντων καθιερωμένες περιπτώσεις –Βορείου Αμερικής, Αυστραλίας και Δυτικής Ευρώπης–, αλλά και στους αναπτυσσόμενους χώρους νεοελληνικών σπουδών, όπως κυρίως στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Σημειωτέον, υπάρχουν εδώ και κάποιες ελλείψεις εκ μέρους μας, όπως η απουσία νεοελληνιστών της Λατινικής Αμερικής και της Κίνας, τις οποίες ελλείψεις οφείλω να αναφέρω, γιατί οι προσπάθειές μας προς αυτήν την κατεύθυνση για διάφορους λόγους δεν καρποφόρησαν. Όσον αφορά δε στην Κίνα, όπου πράγματι σημειώνεται μια ραγδαία, πρωτοφανής θα έλεγα ανάπτυξη νεοελληνικών σπουδών, επιβάλλεται να γίνει περαιτέρω διερεύνηση, να τεθεί στο προσκήνιο και να επιτευχθεί κάποια άμεση επαφή, έστω και εκ των υστέρων, ακριβώς γιατί η περίπτωση έχει τεράστια σημασία και θα συνεχίσει να έχει. Σας πληροφορώ παρεμπιπτόντως ότι, ως Modern Greek Studies Association, έχουμε ξεκινήσει μια προσπάθεια να συμπεριληφθούν Κινέζοι συνάδελφοι νεοελληνιστές σε ειδικό πάνελ συζήτησης στο επόμενο συνέδριο M.G.S.A., που θα λάβει χώρα στο Βανκούβερ του Καναδά τον Οκτώβριο του 2009.

Έστω όμως και με τις ελλείψεις αυτές, η πρωτοβουλία του Δήμου Αθηναίων για συνάντηση όσο το δυνατόν ευρύτερη παγκοσμίως είναι η ενδεδειγμένη. Η παγκόσμια διάσταση των νεοελληνικών σπουδών μάς αφορά ιδιαίτερως. Στην ιστορική στιγμή στην οποία βρισκόμαστε, κανένας εθνικός πολιτισμός δεν μπορεί να παραμείνει εσώκλειστος στα στενά εθνικά του πλαίσια, αν θέλει να αξιοποιήσει τα σημαντικότερα στοιχεία του, να ενδυναμώσει και να ανανεώσει τον εαυτό του και την ιστορία του, να καταφέρει να διακριθεί ως προς την ιδιαιτερότητά του. Από αυτήν την άποψη, το σκεπτικό του συνεδρίου λειτουργεί ήδη έξω από τα στενά και παραδοσιακά όρια και βλέπει προς το μέλλον. Όπως θα δείτε και θα ακούσετε στις τρεις μέρες που ακολουθούν, αυτή η διεθνής και διαπολιτισμική διάσταση είναι πλέον βασικό συστατικό του χώρου, του θεωρητικού προβληματισμού και των τεχνολογιών της πρακτικής –επιστημονικής και παιδαγωγικής– των νεοελληνικών σπουδών. Θα δείτε ότι αυτή η διαπολιτισμικότητα και διεπιστημονικότητα είναι πλέον στοι-

κεία εγγενή, όχι επιπρόσθετα. Θα έλεγα μάλιστα ότι οι ιστορικές αυτές συνθήκες διαπολιτισμικότητας διέπουν τις νεοελληνικές σπουδές εξ αρχής, εκ συστάσεώς τους, δηλαδή δεν είναι αποτέλεσμα κάποιας επιμέρους διαμόρφωσης. Γι' αυτό και μια στοιχειώδης προσέγγιση στο τι σημαίνουν νεοελληνικές σπουδές, σε όλες τους τις γεωγραφικές ιδιαιτερότητες, πρέπει απαραίτητα να ξεκινήσει πέρα από τα στενά όρια των Νέων Ελληνικών, ως αυστηρά δεδομένου φιλολογικού χώρου, όπου η γλώσσα και η λογοτεχνία πληρούν το φάσμα των αναφορών. Το λέω αυτό εν γνώσει μου, ως φιλόλογος και λογοτέχνης. Δεν εννοώ ότι στις νεοελληνικές σπουδές η φιλολογία πρέπει να εγκαταλειφθεί ούτε καν να παραγκωνιστεί. Κάθε άλλο! Λέω ότι η φιλολογία, με τις πολύτιμες μεθόδους της, πρέπει να μάθει να συνυπάρχει κι ακόμα πιο πολύ να μάθει να συνυφάνεται με τις μεθόδους των κοινωνικών και πολιτικών επιστημών, της νομικής, των πολιτιστικών σπουδών, των καλών τεχνών, κ.τ.λ. Έτσι και η ίδια η φιλολογία θα αναπτυχθεί σε νέα μονοπάτια. Στο κάτω-κάτω της γραφής, το επιβάλλει η ίδια η επιστημολογική συγκρότηση των νεοελληνικών σπουδών. Για να αντεπεξέλθουμε στην επιστημολογική πρόκληση των νεοελληνικών σπουδών, όπως αυτή διαμορφώνεται σε σχέση με την εποχή μας, πρέπει να ακούμε και να μαθαίνουμε από τις μεθοδολογικές παρεμβάσεις του άλλου, είτε του επιστημονικώς άλλου είτε του γεωγραφικώς άλλου.

Αλλά σκοπός μου και ευθύνη μου δεν είναι να σας κάνω διάλεξη. Οπότε σταματώ αμέσως, σας χαιρετώ και σας καλωσορίζω και πάλι.

Ευχαριστώ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Κυρία Πρόεδρε του Πολιτισμικού Οργανισμού Δήμου Αθηναίων, αγαπητή κυρία Παναγιωτοπούλου, αγαπητή τέως κυρία Παλληκαρακή, αγαπητέ κύριε Μασλία, αγαπητές και αγαπητοί συνάδελφοι, αγαπητές φοιτήτριες, αγαπητοί φοιτητές, θα ήθελα τη στιγμή αυτή, με μεγάλη συντομία, ως μικρή εισαγωγή, να αποκαλύψω το ακόλουθο γεγονός: το 2006, η Ευρωπαϊκή Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών, σε συνεργασία με το ελληνικό Υπουργείο Πολιτισμού, αποφάσισε να οργανώσει έως το 2009 ένα παγκόσμιο συνέδριο νεοελληνικών σπουδών, το οποίο βέβαια δεν θα ήταν τότε το 1ο, διότι ήδη το 1995 και εν συνεχεία το 2003 οργανώθηκαν τέτοια παγκόσμια συνέδρια νεοελληνικών σπουδών στην Αθήνα και στη Θεσσαλονίκη, για να μην ανατρέξω σε παλαιότερα χρόνια. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό –και γι' αυτό αναφέρομαι σε αυτήν την προϊστορία– του 1ου Παγκόσμιου Συνεδρίου Νεοελληνικών Σπουδών, που αρχίζει σήμερα τις εργασίες του στην Αθήνα, είναι το εξής: εντάσσεται σε έναν κύκλο συνεδρίων που αφορούν τις βυζαντινές σπουδές,

την αρχαιολογία και τις θετικές επιστήμες. Από αυτήν την άποψη, όταν, ως πρόσωπο, είχα την τιμή να κληθώ για να πω τη γνώμη μου για τη σκοπιμότητα που θα εξυπηρετούσε η διοργάνωση και η πραγματοποίηση του συνεδρίου αυτού, δεν ανέφερα τίποτα σχετικά με την προϊστορία. Αντιθέτως, όπως αναφέρεται στα σχετικά πρακτικά της συνεδρίασης, υποστήριξα ότι η πρωτοβουλία του Δήμου Αθηναίων έρχεται στην κατάλληλη στιγμή και τη χαρακτηρίσα αξιόπαινη, διότι η διαχρονική εύκλεια της πόλης των Αθηνών θα λαμπρύνει τον κλάδο μας, τις νεοελληνικές σπουδές, σε μια κατεξοχήν χαλεπή περίοδο για τα πανεπιστημιακά πράγματα στην ευρωπαϊκή ήπειρο και παγκοσμίως. Συγχαίρω, λοιπόν, σήμερα και από το βήμα αυτό εκ μέρους της Ευρωπαϊκής Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών τον Δήμαρχο Αθηναίων, τον Δήμο Αθηναίων στο σύνολό του και την Πρόεδρο του Πολιτισμικού Οργανισμού Δήμου Αθηναίων για την πρωτοβουλία που ανέλαβαν, όπως και όλους τους συνεργάτες, οι οποίοι κόπιασαν για την προετοιμασία του συνεδρίου, και επιπλέον τους χορηγούς που συντέλεσαν στην πραγματοποίησή του.

Γιατί όλα αυτά; Οι νεοελληνικές σπουδές, ο νέος κλάδος που μεταπολεμικά κέρδισε στην ακαδημαϊκή διδασκαλία και έρευνα την αναγνώριση στην Ευρώπη, σήμερα συνθλίβεται και οδηγείται συχνά σε εξαφάνιση μέσα στην κοσμογονία των μεταρρυθμίσεων –οι λέξεις δεν έχουν πάντα μόνο θετική σημασία– που πραγματοποιούνται για λόγους καθαρά οικονομικούς στα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια. Θα περιοριστώ στον ευρωπαϊκό χώρο. Δεν θα παραθέσω εδώ τον κατάλογο με καταξιωμένα τμήματα νεοελληνικών σπουδών που έχουν στο μεταξύ καταργηθεί ή τελούν υπό κατάργηση. Με βάση το γεγονός ότι είχα την ευτυχία να υπηρετήσω, να διδάξω επί 16 χρόνια στην Ολλανδία, πρέπει αυτήν τη στιγμή με οδύνη να αναφέρω ότι η περίφημη έδρα νεοελληνικών σπουδών του Άμστερνταμ –η άλλη περίφημη έδρα του Γκρόνινγκεν στην Ολλανδία έχει καταργηθεί εδώ και μια δεκαετία–, εάν συμπληρωθεί –αυτήν τη στιγμή είναι κενή–, θα συμπληρωθεί με μισή μόνο καθηγητική θέση. Αλλά ποιος καθηγητής θα πάει εκεί ως νεοελληνιστής με μισή θέση; Τι είδους πρόγραμμα σπουδών θα εκπονήσει και θα μπορέσει να αναπτύξει; Γι' αυτό, σας παρακαλώ πολύ να παραλάβετε από τους δύο συναδέλφους του Τμήματος Νεοελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου του Άμστερνταμ, τον κύριο Hero Hokwerda –τον γνωρίζετε, είναι συστηματικός μεταφραστής της ελληνικής λογοτεχνίας στην Ολλανδική– και την κυρία Μαριέττα Ιωαννίδου, με τους οποίους είχα την τύχη να συνεργαστώ επί ορισμένα χρόνια στο Πανεπιστήμιο του Γκρόνινγκεν, ένα ψήφισμα. Το ψήφισμα απευθύνεται στις ηρυτανικές αρχές του Πανεπιστημίου του Άμστερνταμ. Σας παρακαλώ να υποστηρίξετε με την υπογραφή σας στο ψήφισμα αυτό την πλήρωση της καθηγητικής έδρας των νεοελληνικών σπουδών στο

Πανεπιστήμιο του Άμστερνταμ με πλήρη θεσμική θέση, όχι με μισή θέση.

Η πορεία προς επιδείνωση της κρίσης, η οποία μαστίζει –χρησιμοποιώ τις λέξεις συνειδητά– τις νεοελληνικές σπουδές στη Βορειοδυτική Ευρώπη, δεν πρόκειται να ανακοπεί με τις προσπάθειες της ελληνικής πολιτείας, τις αξιολέβαστες, να διασώσει ορισμένα τμήματα, σπεύδοντας να τα χρηματοδοτήσει. Υπόλογοι είναι, πρώτον, τα ίδια τα τμήματα νεοελληνικών σπουδών στο εξωτερικό και, δεύτερον, η ίδια η ελληνική πολιτεία.

Οι σημερινές απαιτήσεις του αυτοτελούς κλάδου των νεοελληνικών σπουδών στα εκτός Ελλάδας και Κύπρου πανεπιστήμια διαφοροποιούνται ριζικά από εκείνες των σπουδών στις ελληνικές φιλοσοφικές σχολές. Τα ευρωπαϊκά τμήματα νεοελληνικών σπουδών, όσα διέπονται από καταστατικό σπουδών, έχουν πλήρες διδακτικό πρόγραμμα και απονέμουν πτυχίο και διδακτορικό δίπλωμα –διότι περί αυτού εν τέλει πρόκειται, αυτό σημαίνει «σπουδές»–, διαθέτουν πάντα μόνο έναν καθηγητή, με έναν ή σπανιότατα δύο συνεργάτες με θεσμική θέση, και απευθύνονται ως προς το προπτυχιακό στάδιο στους κατά χώρα φοιτητές και στους νέους της ελληνικής Διασποράς. Οι φοιτητές αυτοί αποβλέπουν να εξασφαλίσουν με το πτυχίο τους –μιλώ για το τώρα, για το σήμερα κι όχι για το τι συνέβαινε πριν από 20 χρόνια– μια επαγγελματική θέση συνήθως στη χώρα τους. Σε αντίθεση με τους φοιτητές των ελληνικών φιλοσοφικών σχολών, οι φοιτητές των νεοελληνικών σπουδών στο εξωτερικό δεν θα διδάξουν στη μέση εκπαίδευση του τόπου τους, διότι η σύγχρονη ελληνική γλώσσα, ιστορία και πολιτισμός δεν περιλαμβάνονται στα ευρωπαϊκά σχολικά προγράμματα, εκτός κάποιων εξαιρέσεων που μετριοούνται στα μισά δάκτυλα της μιας παλάμης. Στη σημερινή Ευρώπη, ο φοιτητής των νεοελληνικών σπουδών πρέπει να εκπαιδευτεί κατά το δυνατόν σφαιρικά σε ό,τι αφορά τη σύγχρονη ελληνική κοινωνία –και για να το πω πιο λειανά: όχι αποκλειστικά φιλολογικά–, ώστε να μπορέσει να αξιοποιήσει το πτυχίο του στην ούτως ή άλλως περιορισμένη αγορά εργασίας. Πόσοι όμως σήμερα καθηγητές νεοελληνικών σπουδών στα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια είναι ιστορικοί; Μετριοούνται επίσης στα μισά δάκτυλα της μιας παλάμης. Παρακάμπω την αναφορά σε άλλες ειδικότητες, της γλωσσολογίας, κ.λπ. Και πόσα ευρωπαϊκά προγράμματα νεοελληνικών σπουδών περιλαμβάνουν τουλάχιστον μαθήματα ιστορίας και πολιτισμού, γνωστικά αντικείμενα που αποδεδειγμένα προσελκύουν φοιτητές άλλων κλάδων και καθιστούν τις νεοελληνικές σπουδές ανταγωνιστικές; Διότι περί αυτού πρόκειται σήμερα. Εάν λοιπόν τα ευρωπαϊκά προγράμματα νεοελληνικών σπουδών δεν εκσυγχρονιστούν και παραμείνουν φιλολογικά εσωστρεφή –δεν θέλω να χρησιμοποιήσω τη λέξη «ελληνοκεντρικά», διότι έχει

χάσει το νόημά της–, τα τμήματα αυτά σε μία δεκαετία δεν θα έχουν φοιτητές και θα καταργηθούν. Αναλαμβάνω την ευθύνη αυτών που λέω σήμερα, 3 Ιουλίου του 2008. Η πράξη το έχει θριαμβευτικά αποδείξει.

Και η ελληνική πολιτεία; Θα μπορούσαμε να απαριθμήσουμε ένα προς ένα τα κεφάλαια της πολιτιστικής πολιτικής της Ελλάδας, τα οποία έπρεπε ήδη να έχουν αναθεωρηθεί και αναπροσαρμοστεί στις σύγχρονες απαιτήσεις. Θα περιοριστώ να διατυπώσω εδώ μια βασική θέση μου, έναν αφορισμό: εάν η ελληνική πολιτεία δεν φροντίσει με όλα τα ενδεδειγμένα μέσα –διαβάστε τα άρθρα του Τζιόβα αυτές τις μέρες, που δημοσιεύονται στο *Βήμα* ή πρόκειται να δημοσιευτούν–, εάν, επαναλαμβάνω, η ελληνική πολιτεία δεν φροντίσει με όλα τα ενδεδειγμένα μέσα –ο Τζιόβας αναφέρεται στα ενδεδειγμένα αυτά μέσα– να αποκτήσουμε ακαδημαϊκά στελέχη, νεοελληνιστές, στις ευρωπαϊκές χώρες, δηλαδή Γερμανούς στη Γερμανία, Ολλανδούς στην Ολλανδία, κ.ο.κ., τότε ο κλάδος των νεοελληνικών σπουδών είναι ζήτημα αν επιβιώσει σε ένα-δύο δυτικοευρωπαϊκά πανεπιστήμια έως το 2040, σε μια δηλαδή γενιά. Και αν μη θεωρηθεί αυτό υπερβολή. Ας μου επιτραπεί να αναφέρω ότι ζω και διδάσκω επί μία ακριβώς γενιά σε τρία δυτικοευρωπαϊκά πανεπιστήμια. Από αυτήν την άποψη, δικαιούμαι αυτόν τον αφορισμό, διότι έζησα από μέσα τα γεγονότα. Και η κατά συγκυρία άνθιση των νεοελληνικών σπουδών στην Ανατολική Ευρώπη, που θρυλείται τόσο πολύ και προβάλλεται τόσο πολύ στην Ελλάδα, δεν θα έχει διαφορετική τύχη. Βλέπω τι γίνεται στη Γεωργία, όπου από το 2000 πηγαίνω συστηματικά και διδάσκω κάθε χρόνο, ποια προβλήματα αντιμετωπίζουν οι συνάδελφοι των νεοελληνικών σπουδών στο Κρατικό Πανεπιστήμιο της Τιφλίδας. Ανάμεσά μας σήμερα, εδώ, στη λαμπρή αυτήν αίθουσα του Μεγάρου Μουσικής, βρίσκονται νέοι συνάδελφοι, κάτω από τα 30, που, αν τους ακούσετε να μιλούν Ελληνικά, δεν θα καταλάβετε ότι δεν είναι Έλληνες, ότι δεν έχουν την Ελληνική ως μητρική γλώσσα. Αυτοί οι άνθρωποι δεν πληρώνονται επί τρεις-τέσσερις μήνες στο πανεπιστήμιο όπου εργάζονται και ο μισθός τους είναι γύρω στα 150 περίπου ευρώ. Ας επιτραπεί να αναφέρω τη χώρα: πρόκειται για τη Σερβία... Αλλά και στη Γεωργία και σε άλλες χώρες δεν είναι καλύτερη η κατάσταση. Από αυτήν την άποψη, λοιπόν, θα έπρεπε η ελληνική πολιτεία να συντονίσει τις προσπάθειές της, ώστε να αποκτήσουμε στελέχη –στελέχη επαναλαμβάνω, όχι αποσπασμένους καθηγητές από την Ελλάδα– στις χώρες όπου υπάρχουν πανεπιστήμια, τα οποία περιλαμβάνουν στα προγράμματά τους και προβλέπουν στο καταστατικό τους τις ελληνικές σπουδές, ώστε οι άνθρωποι αυτοί να επιβιώσουν και να μην εγκαταλείψουν, αργά ή γρήγορα, τον κλάδο των νεοελληνικών σπουδών.

Και θα τελειώσω με την ευχή το συνέδριο αυτό να έχει αποτελέσματα. Με άλλα λόγια, τα πορίσματα του συνεδρίου να αξιολογηθούν και να αξιοποιηθούν. Θα σας αναφέρω το ακόλουθο: Έχω εμπρός μου τα *Πρακτικά* από το παγκόσμιο συνέδριο των νεοελληνιστών, που πραγματοποιήθηκε στις 3-6 Δεκεμβρίου 1995 στην Αθήνα. Ίδου τα πορίσματα για όποιον θέλει να τα μελετήσει. Θα διαβάσω μόνο τα δύο πρώτα: «*Συντονισμός του έργου των διαφόρων ελληνικών φορέων, που ως πρόγραμμά τους έχουν την ενίσχυση των ελληνικών σπουδών στο εξωτερικό. Ίδρυση, ει δυνατόν, ενός ενιαίου συντονιστικού φορέα Ελλάδα και Κύπρου.*» Δεν έχει γίνει ουσιαστικά τίποτα προς αυτήν την κατεύθυνση. Και το δεύτερο πόρισμα: «*Μελέτη και γνώση των προβλημάτων. Επέμβαση πάντα με περίσκεψη και προσυνηνόηση με τους ενδιαφερόμενους*»- το πόρισμα αναφέρεται εδώ στη συνεργασία που πρέπει να αναπτυχθεί ανάμεσα στους αρμόδιους για τις νεοελληνικές σπουδές ελληνικούς φορείς και στους υπεύθυνους καθηγητές των νεοελληνικών σπουδών στα πανεπιστήμια της αλλοδαπής. Και συνεχίζει το ίδιο πόρισμα: «*Στενή συνεργασία με τους υπάρχοντες στο εξωτερικό συντονιστικούς φορείς.*» Έννοει τις τοπικές και τις ηπειρωτικές Εταιρείες Νεοελληνικών Σπουδών. Έχει γίνει προς αυτήν την κατεύθυνση κάτι θετικό έως σήμερα;

Σας ευχαριστώ πάρα πολύ.

ΒΡΑΣΙΔΑΣ ΚΑΡΑΛΗΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την Πρόεδρο, την κυρία Μυτιληναίου, και τον κύριο Μασλία που οργάνωσαν αυτήν τη σημαντική εκδήλωση. Είναι η πρώτη φορά που έχουμε την ευκαιρία εμείς οι εξ Αυστραλίας να έρθουμε στην Ελλάδα, για να μπορέσουμε να ανταλλάξουμε απόψεις σε μια διαδικασία -θα έλεγα- οσμώσεως μεταξύ των προγραμμάτων νεοελληνικών σπουδών που υπάρχουν στην Αυστραλία, στην Αμερική, στην Ευρώπη και στην Ελλάδα. Νομίζω ότι είναι πολύ σημαντικό -και όλοι θα το συζητήσουμε στις επόμενες τρεις μέρες- ότι τα προγράμματα σπουδών από «ελλαδοκεντρικά» πρέπει να εξελιχθούν σε «ελληνοκεντρικά» ή να αποκτήσουν μία γενικότερη, οικουμενική διάσταση, την οποία την αποκαλούμε εμείς στην Αυστραλία «εξακτινωση». Δηλαδή πρέπει να εξακτινωθούν σε διαφορετικούς χώρους σπουδών, των ανθρωπιστικών κυρίως, πράγμα το οποίο γίνεται σε όλους τους άλλους κύκλους του επιστητού, σε όλες τις ανθρωπιστικές σπουδές, στα Γαλλικά, στα Ιταλικά και στα Ισπανικά, τα οποία είναι η πιο αναπτυσσόμενη γλώσσα αυτήν τη στιγμή στην Αυστραλία.

Η Αυστραλία, μετά από 11 χρόνια συντηρητικής διακυβερνήσεως, έχει αλλάξει τη λειτουργία των πανεπιστημίων της: από ελεύθερη παιδεία σχεδόν -δεν είχαν να πληρώσουν τίποτα οι φοιτητές μας-, τώρα αναγκάζο-

νται να σπουδάσουν με πάρα πολύ ακριβά δίδακτρα, τα οποία αποτελούν μεγάλο πρόβλημα, όπως καταλαβαίνετε. Γιατί παλαιότερα η πρώτη και η δεύτερη γενιά μεταναστών έπαιρναν Ελληνικά από αγάπη, από ενθουσιασμό και από αφοσίωση στον ελληνικό πολιτισμό. Εφόσον το οικονομικό κριτήριο εισήχθη στην όλη εκπαιδευτική διαδικασία, οι περισσότεροι φοιτητές ουσιαστικά αποχώρησαν από τα Ελληνικά, με αποτέλεσμα οι ελληνικές σπουδές να περνούν -όπως άκουσα εδώ- στην Ελλάδα και στην Αμερική κάποια κρίση. Οφείλω να πω ότι είμαι λίγο πιο αισιόδοξος από τους συναδέλφους μας, γιατί εμείς έχουμε και ανθηρά προγράμματα μεταπτυχιακών σπουδών. Υπάρχει ακόμη μια πολύ έντονη ελληνική παρουσία, η οποία μας ενισχύει οικονομικά, μας ενισχύει πολιτικά, έχουμε πολιτική βάση, έχουμε τη δημογραφική βάση και η δημογραφία αποτελεί πεπρωμένο, μπορούμε να ελέγξουμε τις πολιτικές διαδικασίες που αφορούν την παρουσία των Ελληνικών στα πανεπιστήμια.

Αλλά, όπως βλέπετε, είμαστε αναγκασμένοι να προχωρήσουμε σε αυτό το μοντέλο της «εξακτινώσεως». Τι σημαίνει αυτό; Πρέπει να δούμε τα Ελληνικά ως μέρος ευρύτερων προβλημάτων ή ευρύτερων προβληματικών, ευρύτερων ιστορικών μονάδων, των βαλκανικών, των μεσογειακών, των ανατολικοευρωπαϊκών σπουδών, σπουδών για την ευρωπαϊκή ενοποίηση ή επιμέρους πολιτικών περιφερειακών ζητημάτων, όπως η σύγκρουση με την Τουρκία, ακόμα και το Κυπριακό. Όλες οι επαναδιατάξεις αυτές ουσιαστικά δημιουργούν, κατά τη γνώμη μου, ένα πρόβλημα, ένα ερώτημα σχετικά με τα όρια μιας τέτοιας «εξακτινώσεως»: ποιο είναι το ελάχιστο ποσοστό νεοελληνικών σπουδών που θα επιθυμούσαμε να κατέχουν οι φοιτητές μας, ώστε να λέμε ότι γνωρίζουν Ελληνικά, ότι είναι νεοελληνιστές; Τι μας ενδιαφέρει να διδάξουμε από τη νεοελληνική κοινωνία; Την πολιτική ζωή; Την κουλτούρα; Την πολιτική κίνηση; Την κοινωνική κινητικότητα; Οπωσδήποτε η ιδιοπροσωπία -δεν θα την έλεγα ιδιαιτερότητα- του ελληνικού φαινομένου είναι πολύ ενδιαφέρουσα και νομίζω ότι υπάρχουν πολλές ενδιαφέρουσες απόψεις και εκφάνσεις, οι οποίες μπορούν να συνυφανθούν με άλλες προβληματικές άλλων πολιτισμών, όπως των μεσογειακών, και άλλων κλάδων, όπως των σπουδών κινηματογράφου, λογοτεχνίας, ανθρωπολογίας, κοινωνιολογίας, κ.ά. Αυτό, όπως θα δούμε, είναι κάτι πολύ σημαντικό, γιατί πρέπει να ανακαλύψουμε -ας είμαστε πρακτικοί- τη δυναμική του αντικειμένου. Δεν νομίζω, όπως καταλαβαίνετε, ότι όσοι φοιτητές θα πάρουν Αγγλικά ή Γαλλικά θα πάρουν και Ελληνικά. Δεν μπορούμε να ανταγωνιστούμε αυτές τις μεγάλες, ηγεμονικές γλώσσες, οι οποίες έχουν διαμορφώσει τον νεωτερικό πολιτισμό μέχρι σήμερα. Πρέπει να δούμε, λοιπόν, τι μπορούμε να διδάξουμε από τις νεοελληνικές σπουδές και να προχωρήσουμε με αυτό που ονόμασε ο Καβάφης «*ποικίλη δράση των στοχαστικών προ-*

σαρμογών», να βρούμε σε κάθε περιοχή, σε κάθε πανεπιστήμιο, σε κάθε πολιτεία τι είναι απαραίτητο και ποιες είναι οι απαραίτητες προσαρμογές που πρέπει να γίνουν.

Το άλλο που πρέπει να κάνουμε είναι να αποφεύγουμε ίσως –και νομίζω ότι εμείς ειδικά στην Αυστραλία έχουμε υποφέρει από αυτό– το folklore. Δεν θα ξεχάσουμε ποτέ –μιας και μιλήσανε πολιτικοί ηγέτες στην αρχή αυτής της συγκεντρώσεως– ότι μέχρι πριν λίγα χρόνια μάς έλεγαν ότι η Ελλάδα έχει να προσφέρει τρία S: souvlaki, sex and summer. Κι αυτό μέσα στο πανεπιστήμιο. Κι έπρεπε εμείς να το παρουσιάσουμε αυτό ως πολιτιστική πρόταση. Επίσης νομίζω ότι, αν αποφεύγουμε αυτό το folklore, υπάρχει κάτι να δείξουμε. Ποιο είναι πραγματικά το πρόσωπο του ελληνισμού; Και πώς μπορούμε να το κάνουμε αυτό; Κατά τη γνώμη μου –και συζητήθηκε νομίζω αυτό–, μας λείπουν μεταφράσεις πρωτογενών πηγών, μας λείπουν διδακτικά εγχειρίδια, μας λείπουν γενικές εισαγωγές στο νεοελληνικό φαινόμενο, όχι μόνο στη λογοτεχνία, αλλά και από άποψης του ελληνικού πολιτισμού, όπως στον ελληνικό κινηματογράφο, όπως στον ελληνικό λαϊκό πολιτισμό. Έχουμε σημαντικές μελέτες. Νομίζω ότι ακόμα μέχρι σήμερα οι νεοελληνικές σπουδές βρίσκονται κάτω από τη δυναμική που αναπτύχθηκε κατά τον αντιδικτατορικό αγώνα. Οι περισσότερες μελέτες ουσιαστικά επικεντρώνονται σε αυτά τα αντιδικτατορικά φαινόμενα και μέχρι σήμερα ουσιαστικά το πολιτιστικό κεφάλαιο που διαθέτουμε είναι ο αντιδικτατορικός αγώνας, αν θέλετε ακόμα και ο εμφύλιος πόλεμος. Δηλαδή νομίζω ότι πρέπει να αλλάξουμε κάποια στιγμή αυτές τις προτεραιότητες και να τις δούμε διαφορετικά.

Ένα άλλο πρόβλημα επίσης νομίζω ότι είναι ότι έχουμε επικεντρωθεί πάρα πολύ στις λογοτεχνικές σπουδές. Νομίζω ότι σήμερα, με τις συζητήσεις που θα έχουμε εδώ, ίσως αυτό που πρέπει να κάνουμε είναι να δούμε ξανά τις λογοτεχνικές σπουδές, να επαναπροσδιορίσουμε το λογοτεχνικό φαινόμενο, το τι είναι λογοτεχνία. Τώρα, το άλλο βέβαια που πρέπει να θυμηθούμε είναι ότι νεοελληνικές σπουδές σημαίνει καλοί νεοελληνιστές. Δεν υπάρχουν νεοελληνικές σπουδές στο κενό. Πρέπει να σκεφτούμε πώς υποστηρίζουμε τους νεοελληνιστές τους ίδιους. Στην Αυστραλία υπάρχουν εγγενή προβλήματα. Χρειαζόμαστε την προστασία και, πολλές φορές, την αρωγή του ελληνικού κράτους, η οποία δεν έρχεται. Πολλές φορές βρίσκουμε συμπαράσταση από την Ευρωπαϊκή Ένωση, από ελληνολάτρες Πρεσβευτές της Γαλλίας, της Ιταλίας και της Γερμανίας. Από όλα αυτά πολλές φορές οι Έλληνες Πρεσβευτές και Πρόξενοι απέχουν εκκωφαντικά με την απουσία τους. Πώς μπορούμε λοιπόν να ανοίξουμε μία συζήτηση, με σκοπό να επαναπροσδιοριστεί το περιεχόμενο σπουδών και η μεθοδολογία της προσεγγίσεώς τους; Το θέμα είναι:

μπορούμε να διαμορφώσουμε έναν πυρήνα μαθημάτων, που να αποτελούν τον κεντρικό κορμό ελληνομάθειας και ερευνητικής γνώσης στις ελληνικές σπουδές; Είναι μια ερώτηση, δεν ξέρω την απάντηση. Τι συνιστά νεοελληνικό λόγο και πώς μπορούν να διδάσκονται οι νεοελληνικές σπουδές; Το φλέγον ερώτημα, λοιπόν, θα πρέπει να είναι να επαναπροσδιορίσουμε την παρουσία των νεοελληνιστών μέσα σε ένα πανεπιστήμιο που βασίζεται σε διατηρηματικά μαθήματα και σε συνεργασία επιμέρους σχολών και τμημάτων. Κατά τη γνώμη μου, αυτό θα πρέπει να πάρουμε από αυτό το συνέδριο εδώ: πρέπει να βρούμε ένα κοινό, ένα ελάχιστο όριο, μέσα στο οποίο πρέπει να προσδιορίσουμε ότι αυτό αποτελεί τις «νεοελληνικές σπουδές». Οι νεοελληνικές σπουδές αποτελούν γλώσσα ή πολιτισμό; Ο πολιτισμός μπορεί να διδαχθεί χωρίς την ελληνική γλώσσα ή η γλώσσα λειτουργεί παραπληρωματικά στον ελληνικό πολιτισμό; Θα ήθελα να πω ότι τα ερωτήματα και τα ερωτηματικά μας στην Αυστραλία είναι πάρα πολλά και αποτελούν μία συνέχεια των τελευταίων 50 χρόνων, της παρουσίας ουσιαστικά 45-50 χρόνων νεοελληνικών σπουδών στην Αυστραλία. Οι σπουδές αυτές άνθισαν, όπως είπα, μετά τον αντιδικτατορικό αγώνα, αλλά σήμερα περνούν μια κρίση, θα έλεγα έναν μετασχηματισμό.

Εύχομαι στο συνέδριο αυτό να προσδιορίσουμε τις παραμέτρους αυτού του μετασχηματισμού, τα όρια αυτής της επιστημονικής «εξακτινώσεως» και να φτάσουμε σε ορισμένα εφικτά συμπεράσματα, τα οποία να εφαρμόζονται και στην Αυστραλία, αλλά φαντάζομαι και ως προτάσεις οπουδήποτε διδάσκονται νεοελληνικές σπουδές.

Σας ευχαριστώ πολύ.

Συνεδρία 2η

Πέμπτη, 3 Ιουλίου 2008

11.30-13.00 Τι είναι οι νεοελληνικές σπουδές;

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ:

Κωνσταντίνος Α. Δημάδης *Πανεπιστήμιο του Βερολίνου, Γερμανία*

ΕΙΣΗΓΗΤΕΣ:

Βασίλης Λαμπρόπουλος *Πανεπιστήμιο του Μίσιγκαν, Η.Π.Α.*

Τα Νέα Ελληνικά στο πανεπιστήμιο του 21ου αιώνα

Αντώνης Δρακόπουλος *Πανεπιστήμιο του Σύδνεϋ, Αυστραλία*

Προσεγγίζοντας το ερώτημα: «Τι είναι οι νεοελληνικές σπουδές;»

Μόσχος Μορφακίδης *Πανεπιστήμιο της Γρανάδα, Ισπανία*

Νεοελληνικές σπουδές: Μια μεταβατική περίοδος

Τάσος Α. Καπλάνης *Πανεπιστήμιο Κύπρου, Λευκωσία, Κύπρος*

Από τον Διγενή στον Σολωμό: Τι είναι οι πρώιμες νεοελληνικές σπουδές και πώς μπορούν να ενισχυθούν;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Μέχρι να τακτοποιηθούν τα πράγματα, θα ήθελα να διορθώσω μια παράλειψή μου: προηγουμένως ανέφερα μόνο τα ονόματα των συναδέλφων Hokwerda και Ιωαννίδου από το Τμήμα Νεοελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου του Άμστερνταμ. Βεβαίως, είναι εδώ σήμερα και η συνάδελφος κυρία Μαρκάκη από το ίδιο Τμήμα.

Επίσης, για να εξοικονομήσουμε χρόνο, αντί εισαγωγής στο θέμα «*τι είναι νεοελληνικές σπουδές*», θα κάνω μία ανακοίνωση που ενδιαφέρει όλους: το Διοικητικό Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών συνήλθε χτες σε Τακτική Συνεδρίαση και ομόφωνα αποφάσισε ότι το 4ο Συνέδριο Νεοελληνικών Σπουδών θα πραγματοποιηθεί σε συνεργασία με την Ισπανική Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών και το Κέντρο Βυζαντινών, Νεοελληνικών και Κυπριακών Σπουδών του Πανεπιστημίου της Γρανάδα. Συχαίρουμε και την Ισπανική Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών και το Κέντρο Βυζαντινών, Νεοελληνικών και Κυπριακών Σπουδών του Πανεπιστημίου της Γρανάδα. Το 4ο Πανευρωπαϊκό Συνέδριο της Ευρωπαϊκής Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών θα διεξαχθεί στα μέσα Σεπτεμβρίου του 2010. Συγκεκριμένες ανακοινώσεις θα έχετε στην ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Εταιρείας από τον προσεχή Οκτώβριο.

Και τώρα παρακαλώ να λάβει πρώτος τον λόγο ο συνάδελφος κύριος Βασίλης Λαμπρόπουλος, με θέμα «*Τα Νέα Ελληνικά στο πανεπιστήμιο του 21ου αιώνα*». Διευκρινίζω ότι ο κύριος Λαμπρόπουλος είναι Καθηγητής Κλασικής και Συγκριτικής Φιλολογίας στην Έδρα Νεοελληνικών Σπουδών *Κ.Π. Καβάφης*, στο Πανεπιστήμιο του Μίσιγκαν των Ηνωμένων Πολιτειών.

Παρακαλώ, κύριε Λαμπρόπουλε.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΣ

Για να προσδιορίσουμε καλύτερα τη θέση των Νέων Ελληνικών στον σύγχρονο ακαδημαϊκό χώρο, θα απαριθμήσω πρώτα μερικά γενικά χαρακτηριστικά του πανεπιστημίου στον 21ο αιώνα, με βάση την εξοικειωσή μου με το αμερικανικό σύστημα. Τονίζω εξαρχής πως οι παρατηρήσεις που ακολουθούν γίνονται από τη σκοπιά ενός συγκεκριμένου εκπαιδευτικού συστήματος κι ακόμη ειδικότερα ενός δημόσιου πανεπιστημίου 30.000 φοιτητών, στο οποίο συμβαίνει να εργάζομαι.

Το σημερινό πανεπιστήμιο είναι παγκόσμιο. Έχει φοιτητές από όλο τον κόσμο και δεν απευθύνεται σε ένα ακροατήριο που είναι εθνικά, γλωσσικά ή θρησκευτικά ομοιογενές. Επίσης, είναι πάντα ανοιχτό, δηλαδή δεν κλείνει τις πόρτες του ποτέ. Αυτό το λέω κυριολεκτικά: φοιτητές, καθηγητές, αλλά και απλοί πολίτες μπαίνουν όλες τις ώρες

της ημέρας. Για παράδειγμα, η βιβλιοθήκη του Μίσιγκαν κλείνει στις 2.00 το πρωί και ξανανοίγει στις 6.00. Το πανεπιστήμιο είναι ψηφιακό, δηλαδή βάζει την τεράστια γνώση του στο διαδίκτυο (βιβλία, αρχεία, μαθήματα, έρευνα) και διαθέτει μεγάλο μέρος αυτής της γνώσης δωρεάν επί 24ώρου βάσεως. Είναι αποκαλωδιοποιημένο και αποεδαφοποιημένο: ο μαθητής και ο δάσκαλος μπορούν να το πάρουν μαζί τους όπου θέλουν και άρα δεν το ταυτίζουν απολύτως με τη γεωγραφική του θέση. Αν δηλαδή ανοίξω αυτήν τη στιγμή το computer μου, έχω μπροστά μου τους φοιτητές μου, αλλά και διαλέξεις που οργανώσαμε, συλλογές της βιβλιοθήκης μας, πρακτικά των συνεδριάσεων του τμήματος. Τέλος, το πανεπιστήμιο είναι δικτυακό, δηλαδή δεν συνίσταται απλώς από μεμονωμένα τμήματα και σχολές. Μέσω συνεργασιών και ανταλλαγών, κάθε κομμάτι του διαπλέκεται με πολλά άλλα. Το νεοελληνικό μας πρόγραμμα συνδέεται με τα Τμήματα Κλασικής και Συγκριτικής Φιλολογίας, με το Κέντρο Ευρωπαϊκών Σπουδών, με την Ομάδα Μελέτης της Κλασικής Παράδοσης, κ.λπ.

Μέσα σε αυτό το καινούργιο πανεπιστήμιο που έχει προκύψει εδώ και λίγα χρόνια, η θέση των Νέων Ελληνικών δεν μπορεί παρά να είναι προσαρμοσμένη σε αυτήν τη νέα πραγματικότητα, η οποία ανοίγει εξαιρετικές προοπτικές. Βεβαίως το νεοελληνικό πρόγραμμα δεν χάνει τη θεσμική του ταυτότητα. Εξακολουθεί να προσφέρει μαθήματα, να δίνει πτυχία ειδικεύσεως, να προσκαλεί ομιλητές, να οργανώνει συνέδρια, πάντα με επίκεντρο τη νεοελληνική κουλτούρα. Είναι η επιστημονική φυσιογνωμία του που αλλάζει: από μεμονωμένη οντότητα, εξελίσσεται σε κόμβο συνάντησης πολλών ρευμάτων. Το παλιό μοντέλο, το οποίο τηρούσε διακριτά χρονικά, γεωγραφικά και επιστημονικά όρια, έχει καταργηθεί. Η απομόνωση έχει ξεπεραστεί. Για παράδειγμα, δεν κάνουμε πλέον χωριστά ελληνική γλώσσα, λογοτεχνία, κοινωνία ή ιστορία. Ούτε αρχίζουμε από το 18ο αιώνα, για να καταλήξουμε γραμμικά στον 20ό. Μας ενδιαφέρουν οι διασταυρώσεις και αλληλεπιδράσεις. Έτσι συνδυάζουμε στα ίδια μαθήματα λογοτεχνία και φιλοσοφία, εγχώρια και ξένα ταξιδιωτικά γραπτά ή πρωτοποριακή ποίηση από διαφορετικές εποχές. Σχεδόν οτιδήποτε διδάσκουμε, γράφουμε και οργανώνουμε έχει θεμελιωδώς συγκριτικό χαρακτήρα. Συγκρίνουμε τέχνες, τάσεις, τομείς. Αποτέλεσμα είναι περισσότεροι φοιτητές να παίρνουν τα μαθήματά μας και περισσότεροι συνάδελφοι να διαβάζουν τη δουλειά μας.

Το έργο μας είναι επίσης «συγκριτικό», με την έννοια ότι μας ενδιαφέρουν φαινόμενα υβριδικά και μεταιχμιακά. Δεν αντιμετωπίζουμε τον ελληνισμό σαν κάτι αδιαπέραστο και ανάδελφο, αλλά ως πολιτισμό με έντονα υβριδικό χαρακτήρα. Τονίζουμε, λοιπόν, τα μεικτά στοιχεία και τις συνριακές επιμειξίες. Αυτό μάς επιτρέπει να τον συγκρίνουμε όχι μόνο με γειτονικούς πολιτισμούς, αλλά

και με μακρινούς, με τους οποίους ενδέχεται να μην ήρθε ποτέ σε άμεση επαφή. Επειδή δεν είμαστε προσκολλημένοι σε έναν και μόνο κλάδο, ενθαρρύνουμε τους φοιτητές να κοιτάζουν την Ελλάδα από τη σκοπιά του κλάδου που τους ενδιαφέρει. Έτσι μπορεί σε ένα μάθημα για το Αιγαίο να συναντηθούν η φιλόλογος με τον περιβαλλοντολόγο και η ανθρωπολόγος με τον αρχιτέκτονα, με αποτέλεσμα το συγκεκριμένο θέμα το Αιγαίο, να φωτίζεται από πολλές πλευρές. Έτσι η Ελλάδα λειτουργεί ως σταυροδρόμι όχι μόνο πολιτισμών, όπως το λέμε πάντα, αλλά και επιστημονικών προσεγγίσεων. Προσεγγίσεις, που συνδυάζουν δύο και τρεις κλάδους, αναδεικνύουν τις πιο σύνθετες πλευρές της.

Είναι επίσης αξιοσημείωτο ότι το πεδίο μελέτης μας έχει διευρυνθεί πολύ κι αυτό έγινε με δύο τρόπους. Πρώτον, αν και κέντρο της προσοχής μας παραμένει η Ελλάδα, η προβληματική μας περιλαμβάνει πλέον τους Έλληνες όλου του κόσμου. Γι' αυτό μιλάμε για «κοσμοπολιτικό», για «διασπορικό», για «οικουμενικό» ελληνισμό. Είναι φυσικό το σημερινό παγκόσμιο και φορητό πανεπιστήμιο να ενδιαφέρεται για τους απανταχού Έλληνες, όπου κι αν βρίσκονται, ό,τι κι αν κάνουν. Δεύτερον, αν και κέντρο της προσοχής μας παραμένουν οι Έλληνες, η προβληματική μας περιλαμβάνει πλέον και την εικόνα των Ελλήνων που έπλασαν οι ξένοι, ο λόγιος, η περιηγήτρια, ο φιλόσοφος, η αρχαιολόγος. Αυτό συμβαίνει, επειδή το δικό τους μοντέλο και επικράτησε παγκοσμίως και επηρέασε πολύ τους ίδιους τους Έλληνες. Παράλληλα, λοιπόν, με τον «οικουμενικό» ελληνισμό μάς απασχολεί και ο «ιδεολογικός» ελληνισμός, δηλαδή η κατασκευή της Ελλάδος ως φαντασιακού τόπου και χρόνου.

Στην Αμερική τουλάχιστον, εξυπακούεται πως η δουλειά μας διαπνέεται από αναστοχασμό, θεωρία, διεπιστημονικότητα και τις πολιτισμικές σπουδές. Συμπορευόμαστε με τις πιο προωθημένες επιστημονικές τάσεις, όπως αυτές διαμορφώθηκαν τα τελευταία 30 χρόνια. Ο δυναμικός συνδυασμός αυτών των προσεγγίσεων έχει τόσο ευελιξία, ώστε ο καθένας να μπορεί να χαράξει έναν δικό του δρόμο, ενώ γενικά είναι παραδεκτό ότι το μεταμοντέρνο και μεταστρουκτουραλιστικό πλαίσιο είναι το πιο παραγωγικό της εποχής μας.

Μέχρι πρόσφατα, η ανάπτυξη των Νέων Ελληνικών βασίστηκε σε ένα μοντέλο συνέχειας (γλωσσικής, ιστορικής, φυλετικής, κ.λπ.). Αυτό δεν είναι ούτε περίεργο ούτε κακό, αφού υπαγορευόταν από τις γενικότερες αρχές που έκαναν το πανεπιστήμιο να υπηρετεί το έθνος-κράτος. Τώρα όμως όλα έχουν αλλάξει, και το κράτος και η παιδεία και η έρευνα. Ο ίδιος ο κόσμος που ζούμε έχει αλλάξει κι αυτό το πανεπιστήμιο το αναγνωρίζει. Το καινούργιο μοντέλο είναι η ετερότητα κι από αυτό επηρεάζονται και τα Νέα Ελληνικά. Αυτό σημαίνει πως να μην συνεχίζουμε να μιλάμε για το παρελθόν, αλλά όχι ως μια φυσική κι

αδιάκοπη συνέχεια. Να μην συνεχίζουμε να συζητάμε την ταυτότητα, αλλά την αντιλαμβανόμαστε με διαλεκτικό τρόπο. Στο σημείο αυτό ας θυμηθούμε επίσης πως «ετερότητα» δεν σημαίνει ένας οποιοσδήποτε άλλος· δεν βγαίνουμε δηλαδή στον δρόμο, για να βρούμε πρόσφυγες και περιθωριακούς και να τους μελετήσουμε. Εδώ μιλάμε επιστημολογικά για τη διαφορά, όχι τους διαφορετικούς, για το ανοίκειο κι όχι τους άλλους εν γένει. Και βεβαίως ξεκινάμε τη συζήτηση από τη μεγάλη ετερότητα της νεωτερικότητας, που είναι η ίδια η νέα Ελλάδα.

Μπορεί κανείς να τα δει όλα αυτά συμπυκνωμένα στην εμβληματική φυσιογνωμία του «καινούργιου» Καβάφη. Δεν κάνουμε πια διαμάχες για το αν ο ποιητής ήταν «ερωτικός», «πολιτικός», «ιστορικός» ή «διδασκτικός», διότι δεν αναζητούμε έναν ενιαίο και μοναδικό Καβάφη. Σήμερα διδάσκουμε και μελετάμε έναν Καβάφη πολλό, διότι βρίσκουμε στο έργο του στοιχεία φύλου και έθνους, ηθικής και αισθητικής, διασποράς και αποικιοκρατίας, οριενταλισμού και θεατρικότητας και μας ενδιαφέρει αυτή ακριβώς η πολυφωνία. Επιπλέον, επισκεπτόμαστε το αρχείο του στο διαδίκτυο, ακούμε μελοποιήσεις σε διάφορες γλώσσες και τεχντροπίες, βλέπουμε ταινίες, ξεφυλλίζουμε φωτογραφικά λευκώματα και συγκρίνουμε τις επτά πλήρεις αγγλικές μεταφράσεις του. Τέλος, ιχνηλατούμε την κριτική παράδοση που συσσωρεύεται γύρω από το έργο του, όπως είναι οι διάφορες εκδοτικές και ερμηνευτικές συζητήσεις. Έτσι, ο Καβάφης δεν είναι για μας μόνο κείμενο, αλλά ένα ολόκληρο πολιτιστικό μάρφωμα, καθώς και ανοικτό πεδίο δημιουργίας.

Ίσως το πιο έντονο χαρακτηριστικό των σημερινών Νέων Ελληνικών είναι πόσο σημερινά είναι. Αφού ζούμε σε ένα πανεπιστήμιο που αποτελεί ζωντανό οργανισμό, αντιμετωπίζουμε και την Ελλάδα ως ζώσα, μεταβαλλόμενη πραγματικότητα, με αποτέλεσμα να μένουμε σε διαρκή επαφή μαζί της. Ελλαδίτες φίλοι και συνάδελφοι συχνά εντυπωσιάζονται για το πόσο καλά πληροφορημένοι είμαστε για εγχώρια πρόσωπα και πράγματα. Αυτό συμβαίνει διότι η σπουδή του ελληνισμού μπορεί να στηρίζεται στο παρελθόν του, αλλά είναι πλέον άμεσα συνδεδεμένη με το σφύζον παρόν του. Τώρα μπορούμε να μελετάμε τον ελληνισμό, αρχίζοντας όχι από αρχαιολογικά χρόνια, αλλά από το εδώ και το τώρα. Για παράδειγμα, το μάθημα που διδάσκουμε με θέμα την Αθήνα αντιμετωπίζει την πόλη ως παλίμψηστο: ξεκινά από το παρόν και σταδιακά ανακαλύπτει παλιότερα στρώματα. Το μεταμοντέρνο πανεπιστήμιο, λοιπόν, συναντά τη μεταμοντέρνα μεγαλόπολη και, χάρη στις δομικές τους ομοιότητες, μπορούν να μάθουν πολλά το ένα από το άλλο. Και τα Νέα Ελληνικά παραμένουν νέα όχι μόνο επειδή αναφέρονται στη νεότερη Ελλάδα, αλλά και επειδή συγχρονίζονται τολμηρά με νέες τάσεις στο

πανεπιστήμιο του 21ου αιώνα και του κόσμου γύρω μας. Ευχαριστώ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Ευχαριστούμε πολύ τον κύριο Λαμπρόπουλο για τη διαφωτιστική και μέσα στα προβλεπόμενα χρονικά όρια εισήγησή του.

Θα προσπαθήσουμε να τηρούμε οι εισηγητές τον χρόνο που μας διατίθεται, ώστε να μπορεί να διεξάγεται εποικοδομητική συζήτηση. Διότι, το πιστεύω αυτό, δεν έχει νόημα να γίνονται συνέδρια χωρίς να έχουν την ευκαιρία οι σύνεδροι να συζητούν με τους εισηγητές.

Θα παρακαλέσω τώρα τον δεύτερο συνάδελφο στη θεματική ενότητα «*Τι είναι οι νεοελληνικές σπουδές;*», τον κύριο Αντώνη Δρακόπουλο, με θέμα «*Προσεγγίζοντας το ερώτημα: Τι είναι οι νεοελληνικές σπουδές?*», να προσέλθει στο βήμα. Ο κύριος Δρακόπουλος είναι Επίκουρος Καθηγητής στο Τμήμα Νεοελληνικών Σπουδών και στο Πρόγραμμα Συγκριτικής Λογοτεχνίας του Πανεπιστημίου του Σύδνεϋ. Παρακαλώ, κύριε Δρακόπουλε, έχετε τον λόγο.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Αγαπητοί φίλοι, πολλές φορές, όταν βρισκόμαστε αντιμέτωποι με ένα ερώτημα, όπως αυτό της παρούσας συνεδρίας, ακόμα και με ένα φαινομενικά απλό ερώτημα, ευχόμαστε να ήταν διαφορετικό από αυτό που είναι. Έχουμε την αίσθηση ότι, αν ήταν λίγο διαφορετικά διατυπωμένο, η προσέγγισή του θα ήταν πιο εύκολη. Άλλες φορές πάλι φαίνεται πως διαθέτουμε συνήθως μια πλήρη απάντηση, την όλη απάντηση, μόνο για τα ερωτήματα που δεν πρέπει να απαντήσουμε ή για τα ερωτήματα που αφορούν άλλους. Όλα αυτά, βέβαια, είναι υπεκφυγές. Έχουν όμως κάποια βάση, ιδιαίτερα όταν αντιμετωπίζουμε ερωτήματα του τύπου «τι είναι». Κι αυτό γιατί τέτοιου είδους ερωτήματα επιχειρούν να προσεγγίσουν ένα πρόβλημα με τη μέθοδο της κατά μέτωπον επίθεσης, που δεν είναι πάντα ο πιο ενδεδειγμένος ή αποτελεσματικός τρόπος.

Στην προκειμένη περίπτωση πάντως θα ήταν προτιμότερο το ερώτημα: «*τι είναι ίσως οι νεοελληνικές σπουδές?*» Το «*ίσως?*» συνήθως μετριάζει τις προσδοκίες και μπορεί να δικαιολογήσει αβλεψίες, παραλείψεις, ακόμα και ανακρίβειες. Ακόμα πιο πρόσφορο θα ήταν πιθανώς το ερώτημα: «*πού πηγάζουν οι νεοελληνικές σπουδές?*» Νομίζω έγινε φανερό αυτό κι από την προηγούμενη παρουσίαση του κυρίου Λαμπρόπουλου... Στο πεδίο της εικασίας, θα μπορούσε κανείς να πει σχεδόν ό,τι ήθελε, να φανταστεί την εξέλιξη των νεοελληνικών σπουδών στο πλαίσιο της διεθνούς συγκυρίας με τον δικό του τρόπο και στο τέλος να γυρίσει ίσως σπίτι του ευχαριστημένος. Όπως όμως είναι διατυπωμένο το ερώτημα της συνεδρίας

αυτής, χωρίς χρονικό προσδιορισμό, παραπέμπει σε μια άχρονη κατηγορία, σε κάτι που ήταν, είναι και θα είναι. Από αυτήν την οπτική γωνία, η απάντηση μόνο αρνητική θα μπορούσε να είναι: οι νεοελληνικές σπουδές δεν είναι αυτό που ήταν ούτε είναι αυτό που θα γίνουν.

Καταρχήν, οι συνθήκες της γέννησής τους ήταν διαφορετικές σε διαφορετικούς γεωγραφικούς χώρους. Στην Ευρώπη είχαν και έχουν σε ορισμένες περιπτώσεις άμεσους δεσμούς με τις προηγούμενες περιόδους του νέου ελληνισμού –η παλαιότερη γενιά των νεοελληνιστών ξέρουμε ότι ξεπήδησε από τα Αρχαία Ελληνικά και από τα Βυζαντινά– κι ίσως γι' αυτό ακόμα και τώρα συναντάμε επιχειρήματα που υποστηρίζουν ότι η βιωσιμότητα των Ελληνικών, τουλάχιστον στην Ευρώπη, θα εξαρτηθεί από τη σχέση τους με τις κλασικές σπουδές ή με προγενέστερες περιόδους της ελληνικής λογοτεχνίας. Στην Αμερική, από την άλλη μεριά, παρατηρούμε κυρίως μια συνάφεια των νεοελληνικών σπουδών με προγράμματα συγκριτικής λογοτεχνίας. Στην άλλη άκρη του κόσμου, στην Αυστραλία, σχεδόν εξ αρχής στήθηκαν αυτόνομα τμήματα που, εξαιτίας της πολιτικής συγκυρίας εκείνης της εποχής, έπρεπε πολύ γρήγορα να ανταποκριθούν σε συγκριτικά μεγάλους αριθμούς φοιτητών και να ετοιμάσουν δασκάλους και καθηγητές μέσης εκπαίδευσης. Οι διαφορετικές αυτές συνθήκες επηρέασαν καθοριστικά την παρουσία, τη λειτουργία και την ανάπτυξη των προγραμμάτων, αλλά και τις στρατηγικές επιλογές και τα ρίσκα που πήραν οι νεοελληνιστές. Είναι ευνόητο πως η προοπτική ανάπτυξης των επιμέρους τμημάτων νεοελληνικών σπουδών ήταν προφανώς διαφορετική, γιατί άλλο είναι να βλέπεις το αντικείμενό σου σε συνάφεια με τα Αρχαία Ελληνικά και άλλο σε συνάφεια με τη συγκριτική λογοτεχνία ή με συγκεκριμένες ανάγκες μιας δεδομένης κοινωνίας. Σημαντικό ρόλο στις διαφοροποιήσεις αυτές έπαιξαν επίσης τόσο η πολιτική και ιστορική συγκυρία όσο και ο διαφορετικός τρόπος οργάνωσης και προγραμματισμού των επιμέρους πανεπιστημίων, καθώς και η οικονομική τους ευχέρεια, στοιχεία που πρόσφεραν διαφορετικές δομές οργάνωσης και δράσης.

Ωστόσο, σε γενικές γραμμές θα έλεγε κανείς πως η συγκρότηση των προγραμμάτων και της έρευνας των νεοελληνικών σπουδών στο ξεκίνημά τους στηρίχθηκε κυρίως στα εκπαιδευτικά μοντέλα οργάνωσης των ήδη εδραιωμένων παραπλήσιων γλωσσικών αντικειμένων, όπως τα Γαλλικά, τα Γερμανικά, κ.ο.κ. Με βάση αυτά τα πρότυπα, θεμελιακός άξονας στάθηκε το δίδυμο γλώσσα και λογοτεχνία. Η μία παράμετρος στήριζε την άλλη. Η γλώσσα δεν μπορούσε να λειτουργήσει στο κενό και η λογοτεχνία στο πρωτότυπο δεν μπορούσε να διδαχθεί παρά μόνο με μια ευπρεπή γνώση της γλώσσας. Ωστόσο, η εκμάθηση της γλώσσας δεν είχε απλώς ως απώτερο στόχο την κατάκτηση ενός γλωσσικού οργάνου, που θα καθιστούσε τους φοιτητές ικανούς να μελετήσουν

το υψηλότερο επίπεδο χρήσης της γλώσσας, αυτό της εθνικής λογοτεχνικής παραγωγής. Η λογοτεχνία εξυπηρετούσε –όπως εξυπηρετεί και τώρα– κι άλλους στόχους. Πέρα από τη χρηστικότητα και τη λειτουργικότητά της στο πλαίσιο παλαιότερων κοινωνικών σχηματισμών, ήταν παράλληλα το κομβικό εκείνο στοιχείο, στο οποίο συναντώνται διάφορες πλευρές της κουλτούρας και του πολιτισμού, των τεχνών και των επιστημών, αλλά και της κοινωνίας και της γενικής ιστορίας. Αυτό ίσως να εξηγεί ή να δικαιολογεί γιατί η γλώσσα και η λογοτεχνία στάθηκαν –όπως σε άλλες, αντίστοιχες περιπτώσεις– οι δύο βασικοί άξονες, γύρω από τους οποίους οριοθετήθηκε αρχικά το γνωστικό αντικείμενο των νεοελληνικών σπουδών.

Στη σύνοψη, όμως, ιστορική τους διαδρομή, οι νεοελληνικές σπουδές άλλαξαν πρόσωπο, όπως άλλαξε και ο ρόλος του νεοελληνιστή. Τις αλλαγές αυτές τις βλέπουμε, άλλοτε τολμηρότερα και άλλοτε λιγότερο τολμηρά, σε σχέση με το διδακτικό προσωπικό, τα προγράμματα σπουδών και, προφανώς, σε σχέση με την έρευνα. Οι μεταβολές αυτές δεν οφείλονται ωστόσο στη δυναμική του ίδιου του αντικείμενου ούτε βέβαια έγιναν στο κενό. Καθορίστηκαν και καθορίζονται από ένα σύνολο αλληλένδετων παραγόντων. Ο πρώτος αφορά τη μεταμόρφωση παρεμφερών γνωστικών αντικειμένων στα πανεπιστήμια κυρίως του δυτικού κόσμου. Στον κόσμο της εικόνας, των media και της ηλεκτρονικής επικοινωνίας, στον κόσμο ενός άχρονου παρόντος, ο κόσμος της λέξης και της λογοτεχνίας δεν έχει τη σημασία που είχε στο παρελθόν. Σε αυτόν τον κόσμο, οι φοιτητές, αλλά και οι νεότεροι πανεπιστημιακοί έχουν άλλες ζητήσεις και άλλα ενδιαφέροντα. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι αλλαγές αυτές δεν περιορίζονται μόνο στα λεγόμενα τμήματα ή προγράμματα γλωσσών και πολιτισμών. Στον αγγλοσαξονικό χώρο τουλάχιστον είναι ήδη εμφανείς, ακόμα κι εκεί που ίσως δεν θα περίμενε κανείς: στα τμήματα Αγγλικών, τα οποία έχουν γίνει ένας χώρος όπου η μαζική κουλτούρα, ο κινηματογράφος, τα μουσικά videos, οι διαφημίσεις, τα κινούμενα σχέδια κι ακόμα και η πορνογραφία μελετούνται και διδάσκονται παράλληλα με τα κλασικά λογοτεχνικά κείμενα. Ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του '90 μια πληθώρα βιβλίων αποτυπώνει αυτές τις μεταβολές. Αντλώ ορισμένους τίτλους βιβλίων από σχετική βιβλιοπαρουσίαση δημοσιευμένη στο *New York Review of Books*¹: «*Ο θάνατος της λογοτεχνίας*», «*Η λογοτεχνία, ένα πολιορκημένο επάγγελμα*», «*Τι έχει συμβεί στις ανθρωπιστικές σπουδές*», «*Η άνθιση και η παρακμή των Αγγλικών*», κ.λπ. Οι τίτλοι νομίζω είναι ενδεικτικοί της μεταμόρφωσης των Αγγλικών στην Αμερική και σε κάποιο βαθμό εξηγούν και την παράλληλη μετατόπιση του ενδιαφέροντος και στις νεοελληνικές σπουδές.

Οι αλλαγές αυτές, μολονότι θα πρέπει να μας προβληματίζουν, έχω τη γνώμη ότι δεν θα πρέπει να μας κάνουν απορριπτικούς και κυνικούς. Τα γνωστικά αντικείμενα στον πανεπιστημιακό χώρο δεν συνιστούν στατικές μονάδες στην εξέλιξη της ιστορίας, αλλά ιστορικά μορφώματα, που μεταβάλλονται ανάλογα με τις μεταβολές της κοινωνίας και τις απαιτήσεις νέων συνθηκών και καταστάσεων. Ωστόσο αυτός ο σταδιακός –μερικές φορές και αργός– επαναπροσδιορισμός του αντικείμενου σπουδών συνιστά σύμπτωμα ενός μεγαλύτερου προβλήματος, που αφορά γενικά στις ανθρωπιστικές επιστήμες και εκπορεύεται από βαθύτερες αλλαγές, που πραγματοποιούνται στην ανώτερη εκπαίδευση σε όλο τον κόσμο. Δυστυχώς ή ευτυχώς, βρισκόμαστε ακόμα μόνο στην αρχή αυτών των ανακατατάξεων. Πολλοί μιλούν για μια κρίση, την κρίση των ανθρωπιστικών σπουδών. Οι πιο αισιόδοξοι, από την άλλη μεριά, εκλαμβάνουν τις νέες συνθήκες ως μια ευκαιρία για αλλαγή, για νέες επινοήσεις και πειραματισμούς. Όπως όμως και να έχει, το σίγουρο είναι πως το πανεπιστήμιο του μέλλοντος θα είναι διαφορετικό από αυτό που ξέραμε.

Οι λόγοι, βέβαια, γι' αυτήν την κατάσταση είναι πολλοί και περίπλοκοι. Δεν μπορεί όμως να αγνοηθεί ότι στη βάση τους παραμένουν περισσότερο οικονομικοί παρά γνωσιολογικοί. Στο πλαίσιο του οικονομικού ορθολογισμού και της διάβρωσης των δημόσιων αγαθών, η συνεργασία του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα διαπερνά πλέον όλους τους τομείς του κοινωνικού βίου, από την κατασκευή δρόμων και τον τομέα της υγείας μέχρι την εκπαίδευση. Τα πανεπιστήμια λειτουργούν με όρους επιχειρησιακών μονάδων, αναπτύσσοντας ανταγωνιστικές σχέσεις μεταξύ τους, για την προσέλκυση τόσο φοιτητών όσο και κονδυλίων από τον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα. Ο θεσμός της ανώτερης εκπαίδευσης βρίσκεται στην πιο απαιτητική θέση που έχει βρεθεί στη μακρόχρονη ιστορία του, προσπαθώντας να συμβιβάσει αντικρουόμενα αιτήματα: τον ρόλο που είχαν τα πανεπιστήμια στο παρελθόν με την καλή διαχείριση μειωμένων οικονομικών πόρων, αλλά και τις απαιτήσεις του ιδιωτικού τομέα για τη δημιουργία τελειόφοιτων με γενικές γνώσεις, αλλά και εξειδικευμένες δεξιότητες σε συγκεκριμένους τομείς.

Δεν είναι της παρούσης η αξιολόγηση και η κριτική αυτών των εξελίξεων. Το σίγουρο είναι όμως πως η αντιμετώπισή τους δεν είναι θέμα μόνο των πανεπιστημίων ή των φοιτητών, αλλά και των ψηφοφόρων γενικότερα. Όπως όμως τα ελληνικά πανεπιστήμια δεν μπορούν να θέσουν τους όρους της ατζέντας για τη μελλοντική κατεύθυνση των πανεπιστημίων στον σύγχρονο κόσμο, έτσι και οι νεοελληνικές σπουδές στα ξένα πανεπιστήμια δεν έχουν άλλη επιλογή από το να τοποθετηθούν όσο το δυνατόν πιο αποτελεσματικά απέναντι σε αυτές τις εξε-

1 Βλ. *New York Review of Books* [04/11/1999].

λίξεις. Στο πλαίσιο του οικονομικού ορθολογισμού, όπου καταμετράται η ποσότητα και η ποιότητα της παραγωγής και ασθμαίνει η κοινωνικοποίηση των οικονομικών πόρων, οι νεοελληνικές σπουδές, όπως και οι ανθρωπιστικές επιστήμες γενικότερα, θα βρεθούν και πάλι αντιμέτωπες με τον εαυτό τους και θα χρειαστεί όχι τόσο να αναζητήσουν το χαμένο τους πρόσωπο, αλλά να επινοήσουν ένα καινούργιο. Είναι, βέβαια, δύσκολο να προβλέψει κανείς πού ακριβώς θα πάνε τα πράγματα, τι συσχετισμοί δυνάμεων θα προκύψουν και ποιες συγκυρίες θα παίξουν ρόλο για το μέλλον των Ελληνικών. Αν όμως οι αγγλικές σπουδές, η μελέτη μιας διεθνούς γλώσσας και κουλτούρας, αντιμετωπίζουν προβλήματα ταυτότητας –εκεί μάλιστα που τα Αγγλικά είναι στον φυσικό τους χώρο–, τι θα μπορούσε να περιμένει κανείς από τις νεοελληνικές σπουδές;

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, οι νεοελληνικές σπουδές δεν μπορούν παρά να κάνουν, όσο καλύτερα μπορούν, αυτό που έκαναν στο παρελθόν, στις καλύτερες στιγμές τους. Κατ' αρχήν, διευρύνοντας τη δράση τους σε περιοχές που δεν είναι επαρκώς ανεπτυγμένες, όπως για παράδειγμα τις πολιτισμικές σπουδές και τη διερεύνηση του πεδίου σχέσεων με τον βαλκανικό χώρο. Αυτό όμως δεν αρκεί. Τη στιγμή που βρίσκονται σε άλλο τόπο, βρίσκονται παράλληλα στην καρδιά μιας συνεχούς διπλής πρόκλησης: από τη μια μεριά πρέπει να ενταχθούν στην προοπτική των διεθνών εξελίξεων κι από την άλλη να καλλιεργήσουν ένα ενδιαφέρον για ένα μικρό πολιτισμικό πεδίο. Γι' αυτό είναι αναγκασμένες να αναπτύξουν και να μιλήσουν μια ιδιότυπη γλώσσα, ειδικά τώρα που το εξωτικό ή το γραφικό, στοιχεία που παλαιότερα είχαν ανακινήσει κάποιο ενδιαφέρον για τις νεοελληνικές σπουδές, έχουν μετακομίσει σε άλλες ηπείρους. Οι προσεγγίσεις τους πρέπει να εγγραφούν στην προοπτική της συνάφειας και της σημασίας των νεοελληνικών σπουδών, τόσο στον χώρο υποδοχής, όσο και στον γενικότερο προβληματισμό της εποχής τους.

Κατά τη γνώμη μου, για να γίνει αυτό, δεν υπάρχει άλλος τρόπος πέρα από το να δείξουν πώς πλευρές της νεοελληνικής κουλτούρας και του νεοελληνικού πολιτισμού αποτελούν έκφανση ενός ευρύτερου πολιτισμικού προβλήματος, που αφορά το γενικότερο επιστημονικό πεδίο και τους φοιτητές στη χώρα στην οποία βρίσκονται. Αναγκαστικά, λοιπόν, για να επικοινωνήσουν και να σταθούν στον χώρο υποδοχής, η ματιά τους πρέπει να είναι πιο θεωρητική. Μόνο έτσι ο λόγος τους ενδέχεται να ενδιαφέρει ένα κοινό πέρα από το ελληνικό επιστημονικό κοινό. Ο Σεφέρης, ο Ελύτης, ο Καβάφης, ο Σαββόπουλος ακόμη μπορεί να μην ενδιαφέρουν τον αγγλόφωνο φιλόλογο· τον ενδιαφέρει όμως το ζήτημα της λογοτεχνικής αξίας, το ζήτημα της ερμηνείας, ο συνδυασμός του τοπικού με το ειδικό, οι μηχανισμοί εκ-

μοντερνισμού ενός ημιπεριφερειακού πολιτισμού, αλλά ακόμα ο έρωτας, η σεξουαλικότητα, η ειρήνη, ο θάνατος, η ζωή, ο κενός χρόνος, ο τόπος, το δίκαιο, κ.λπ.

Παράλληλα όμως η διαρκής επικοινωνία και επαφή με μία ετερότητα προσφέρει την ευκαιρία να κοιτάξουμε τον εαυτό μας διαφορετικά από ό,τι έχουμε συνηθίσει. Όταν η ματιά μας για τον κόσμο επιβεβαιώνεται συνήθως από τη ματιά των γύρω μας, τότε περπατάμε στο μονοπάτι του εφησυχασμού. Όταν όμως η ματιά μας δοκιμάζεται από άλλες γλώσσες και οπτικές θέασης, με τις οποίες μάλιστα προσπαθεί να έρθει σε επαφή και επικοινωνία, ενδέχεται να ανακλύψουν νέα ερωτήματα και να προκύψουν απρόσμενοι συνδυασμοί ιδεών και απόψεων. Μπορούμε τότε να κοιτάξουμε τον εαυτό μας διαφορετικά, να ανακαλύψουμε άλλες πτυχές και να τον δούμε από άλλες οπτικές γωνίες.

Μια άλλη προοπτική που ανοίγεται είναι οι διατηρηματικές συνεργασίες και τα προγράμματα γενικής παιδείας. Έγινε νομίζω αυτό φανερό και από την εισήγηση του κυρίου Βρασίδα Καραλή προηγουμένως, για την Αυστραλία τουλάχιστον. Στο πλαίσιο της προσπάθειας εξοικονόμησης πόρων –σε μια εποχή που οι πόροι για τα δημόσια αγαθά είναι περιορισμένοι– είναι επόμενο πως θα οδηγηθούμε σε νέες ανακατατάξεις και θα διαμορφωθεί ένα νέο σκηνικό για μικρά τμήματα και προγράμματα σπουδών, ειδικά για γλωσσικά τμήματα, τα οποία προφανώς είναι και τα πιο δαπανηρά. Μια επιλογή, που έχει δρομολογηθεί σε ορισμένα πανεπιστήμια της Αυστραλίας, είναι η μείωση των προσφερόμενων γνωστικών αντικειμένων –ή μαθημάτων σε άλλες περιπτώσεις– σε προπτυχιακό επίπεδο και η διατηρηματική προσφορά μαθημάτων γενικής παιδείας. Μπορούν να ενταχθούν τα Ελληνικά σε αυτήν την προοπτική; Αν κρίνουμε από την εξέλιξη των καταστάσεων στην Αυστραλία, σίγουρα ναί.

Οι νεοελληνικές, λοιπόν, σπουδές δεν «είναι», αλλά «γίνονται», ανάλογα με τις εξελίξεις στον χώρο της ανώτερης εκπαίδευσης, τη θεσμική οργάνωση του εκάστοτε πανεπιστημίου, την προσπάθεια τέλος να ενταχθούν στο πλαίσιο του χώρου υποδοχής και να δείξουν τη σχέση τους, τη συνάφειά τους και τη λειτουργικότητά τους. Να είμαστε πρακτικοί: οι νεοελληνικές σπουδές δεν πρόκειται ποτέ να γίνουν μεγάλο γνωστικό αντικείμενο. Η θέση τους θα είναι ίσως ανάλογη της σημασίας της Ελλάδας στον σύγχρονο κόσμο. Μπορούν όμως να σταθούν ευπρεπώς, αν προσπαθήσουν συστηματικά να δείξουν τη συνάφειά τους.

Αν επιμένουμε στο «είναι» της ερώτησης αυτής της συνεδρίας, το οποίο ποικιλοτρόπως προσπάθησα να αποφύγω μέχρι τώρα, θα λέγαμε πως οι νεοελληνικές σπουδές είναι η ιστορία των μεταμορφώσεων ενός αντικειμένου, που προσπαθεί να σταθεί ευπρεπώς μέσα σε αντίξοες συνθήκες. Είναι η δυναμική, η ευρηματικότητα

και ο ενθουσιασμός των νεοελληνιστών. Ως αντικείμενο σπουδών, θα είναι πάντα οικονομικά εξαρτημένες. Είναι όπως θα τοποθετηθούν απέναντι στις περισσότερο αντίξοες και περισσότερο σκληρές συνθήκες του μέλλοντος. Οι νεοελληνικές σπουδές είναι τα ερωτήματα και οι απαντήσεις που θα αφήσουν πίσω τους. Πάνω από όλα: είναι το «άλλο», που μπορεί να σταθεί στο «ίδιο», το «άλλο», που μπορεί να προκαλέσει –όπως και προκαλεί– την αυτοθέαση να επανεξετάσει τον εαυτό της.

Ευχαριστώ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Ευχαριστούμε πολύ τον συνάδελφο κύριο Δρακόπουλο για τη συμβολή του στο βασικό αυτό ερώτημα «Τι είναι Νεοελληνικές Σπουδές», μια συμβολή που προέρχεται μάλιστα από μία ήπειρο, όπου το ελληνικό στοιχείο, η ελληνική κοινότητα παίζει, μπορεί να παίζει και εύχομαι να εξακολουθήσει να παίζει σημαντικό πολιτικό και οικονομικό ρόλο.

Και τώρα ερχόμαστε στην 3η εισήγηση της 2ης συνεδρίας με θέμα «*Τι είναι οι νεοελληνικές σπουδές*», με τον συνάδελφο κύριο Μόσχο Μορφακίδη και με θέμα εισήγησης «*Νεοελληνικές σπουδές: Μια μεταβατική περίοδος*». Ο κύριος Μορφακίδης είναι Καθηγητής ελληνικής φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο της Γρανάδα και παράλληλα Διευθυντής του Κέντρου Βυζαντινών, Νεοελληνικών και Κυπριακών Σπουδών της Γρανάδα, ενός επιστημονικού κέντρου που διατηρεί την αυτοτέλειά του, αλλά συχνά είναι ενταγμένο στο Πανεπιστήμιο της Γρανάδα.

Παρακαλώ, κύριε Μορφακίδη.

ΜΟΣΧΟΣ ΜΟΡΦΑΚΙΔΗΣ

Ευχαριστώ. Δεδομένης της στενότητας του χρόνου και της πολύπλοκης εικόνας που παρουσιάζουν οι νεοελληνικές σπουδές εκτός Ελλάδος, θα προσπαθήσω να σκιαγραφήσω μόνο τα βασικά χαρακτηριστικά τους και τις προοπτικές που διαγράφονται στην περίοδο που διανύουμε σήμερα. Περίοδος που μπορεί να χαρακτηριστεί ως μεταβατική προς μία άλλη πραγματικότητα, που ήδη αρχίσαμε να βιώνουμε τουλάχιστον στην Ευρώπη, όπου τα τελευταία χρόνια βλέπουμε να ανατρέπονται με γοργό ρυθμό τα μέχρι σήμερα δεδομένα. Πιστεύω, λοιπόν, ότι η επισήμανση μιας σειράς στοιχείων, που ασφαλώς όλοι μας θα έχουμε διακρίνει, θα διευκολύνει μια συζήτηση για πρακτικά θέματα του χώρου μας.

Εκτός Ελλάδας και Κύπρου, λοιπόν, όπου εύλογα οι συνθήκες ανάπτυξης των νεοελληνικών σπουδών είναι πολύ διαφορετικές από ό,τι στο εξωτερικό, θα υπενθυμίσω ότι μέχρι σήμερα το ενδιαφέρον για τη νέα ελληνική γλώσσα και πολιτισμό αναπτύχθηκε στον δυτικό κυρίως κόσμο,

όπου οι ανθρωπιστικές σπουδές υπήρξαν αποτέλεσμα μιας πνευματικής, κοινωνικής και οικονομικής πραγματικότητας κι όπου, σε μια σειρά χωρών με ανεπτυγμένες κλασικές και βυζαντινές σπουδές, ένας συγκεκριμένος αριθμός, κυρίως φιλολόγων, αλλά και από άλλες ειδικότητες, έστρεψαν το ενδιαφέρον τους προς τη νεότερη Ελλάδα, θέτοντας τις βάσεις για τις νεοελληνικές σπουδές, σε χώρες όπου υπήρξε ή υπάρχει δυναμική παρουσία επίσης της ελληνικής Διασποράς, σε χώρες που συνδέονται ιστορικά με την Ελλάδα, διότι είναι γείτονες ή διότι υπάρχει γηγενής ελληνικός πληθυσμός, και σε χώρες όπου δισταυρώνονται τα στοιχεία που αναφέραμε. Διαφορετική, λοιπόν, πραγματικότητα βιώνουν οι νεοελληνικές σπουδές στις χώρες της Δύσης με έντονη ελληνική παρουσία, όπως είναι οι Ηνωμένες Πολιτείες, ο Καναδάς κι η Αυστραλία, όπου οι ιδιαιτερότητες, σε σχέση με την Ευρώπη, στη δομή και λειτουργία των πανεπιστημίων καθόρισαν και τον χαρακτήρα των προπτυχιακών και μεταπτυχιακών σπουδών. Σε συγκεκριμένες χώρες της Λατινικής Αμερικής, όπως η Αργεντινή, η Χιλή, η Ουρουγουάη, η Βενεζουέλα και ίσως και το Μεξικό, που δέχθηκαν επίσης μια ελληνική μετανάστευση, οι συνθήκες παρουσιάζονται διαφορετικές από τις υπόλοιπες, όπου η παρουσία των Ελλήνων είναι μικρότερη. Στον ευρωπαϊκό χώρο, οι ιστορικές συνθήκες διαμόρφωσαν επίσης μια διαφορετική και πολύμορφη πραγματικότητα. Στην Ανατολική Ευρώπη, όπως στη Ρωσία, στην Ουκρανία, στη Γεωργία –λέω ενδεικτικά ορισμένα κράτη–, η παρουσία της ελληνικής ομογένειας δημιουργεί ειδικές συνθήκες και συνεπώς οι νεοελληνικές σπουδές αντιμετωπίζονται υπό αυτό το πρίσμα. Σημαντικό ρόλο διαδραματίζει επίσης η ελληνική ιστορική παρουσία στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, στην Τουρκία και στην Ανατολική Μεσόγειο. Σε ορισμένες χώρες, όπως η Βουλγαρία, η Ρουμανία και η Τουρκία, ο ελληνισμός αποτελεί παρελθόν, ενώ σε άλλες, όπως η Αλβανία, η ύπαρξη ελληνικής μειονότητας επιβάλλει και διαφορετική αντιμετώπιση. Σε γενικές όμως γραμμές, η γεινίαση και οι οικονομικές συνθήκες των τελευταίων ετών αυξάνουν το ενδιαφέρον για την ελληνική γλώσσα και κατ' επέκταση για τις νεοελληνικές σπουδές. Στη δυτική Ευρώπη –Ιταλία, Μεγάλη Βρετανία, Γαλλία, Αυστρία, Γερμανία, κ.λπ.–, η σημαντική ιστορική παρουσία της ελληνικής Διασποράς και η μακροχρόνια παράδοση στις κλασικές και βυζαντινές σπουδές βοήθησε να τεθούν νωρίτερα οι βάσεις και για τις νεοελληνικές σπουδές.

Η εικόνα όμως σήμερα παρουσιάζεται διαφορετική από παλαιότερα. Οι θεωρητικές σπουδές συρρικνώνονται, οι ελληνικοί πληθυσμοί αφομοιώνονται ή επιστρέφουν, ενώ τα νέα μέσα διακίνησης και επικοινωνίας μεταβάλλουν τις συνθήκες που άλλοτε έδιναν, π.χ. σε χώρες όπως η Ιταλία, μια ξεχωριστή θέση, όπως «η πύλη της Ευρώπης», με έντονη ελληνική Διασπορά, κ.λπ. Σε ευρωπαϊκές

χώρες με μικρή σχετικά παράδοση στις νεοελληνικές σπουδές, όπως η Ισπανία, η Πορτογαλία και ορισμένες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης, παρατηρείται τις τελευταίες δεκαετίες μία άνοδος του ενδιαφέροντος για τη νέα ελληνική γλώσσα και λογοτεχνία, σε άμεση σχέση με τη φιλοσοφία και τη μετάφραση. Συνετέλεσε σημαντικά το παραδοσιακό ενδιαφέρον για την αρχαία ελληνική γραμματεία, το γεγονός ότι η Ελλάδα είναι χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ασφαλώς κάποιο ενδιαφέρον για τη νεοελληνική λογοτεχνία.

Σήμερα όμως νέα δεδομένα και πραγματικότητες έρχονται να ανατρέψουν με γοργό ρυθμό την ισχύουσα κατάσταση. Αναφέρομαι κυρίως στην παγκοσμιοποίηση, στην εισβολή νέων γλωσσών στα πανεπιστήμια και στη σταδιακή εφαρμογή του Πρωτοκόλλου της Μπολόνια στην Ευρώπη, ως κύριους παράγοντες που πρέπει να λάβουμε υπόψη για την ανάλυση των προοπτικών που διαγράφονται για τις νεοελληνικές σπουδές εκτός Ελλάδος. Στον ανταγωνιστικό για τις ξένες φιλολογίες χώρο των ευρωπαϊκών πανεπιστημίων, μέχρι πρότινος η Ελληνική, ως μικρή ή ασθενής –ανάλογα με την προτίμηση– γλώσσα, είχε να ανταγωνιστεί με γλώσσες της ίδιας εμβέλειας. Είχαμε συνηθίσει σε μια συγκεκριμένη κατάσταση, όπου –τουλάχιστον σε χώρες όπως η Ισπανία– το γεγονός ότι πολλοί νέοι διδάχτηκαν τα Αρχαία Ελληνικά στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και ήθελαν να γνωρίσουν και τα Νέα μάς έφερνε σε πλεονεκτική θέση έναντι άλλων γλωσσών. Σίγουρα όμως μας αιφνιδίασε η πρόσφατη εισβολή νέων δυναμικών γλωσσών, όπως τα Κινέζικα, τα Ιαπωνικά, τα Ρωσικά, κ.ά., στα προγράμματα σπουδών. Συνεπώς, οι φοιτητές έχουν τη δυνατότητα επιλογής, ως δεύτερης ή τρίτης γλώσσας, γλωσσών που προσφέρουν και μεγαλύτερους ορίζοντες. Εντελώς νέα δεδομένα στη δομή των σπουδών δημιουργεί επίσης η εφαρμογή του Πρωτοκόλλου της Μπολόνια. Εδώ βρισκόμαστε σε μία περίοδο όπου στον πανεπιστημιακό χώρο όλα ανατρέπονται με ιλιγγιώδη ταχύτητα. Έχουμε ανακατάταξη στις παραδοσιακές ειδικότητες, αλλαγή δομής των προγραμμάτων σπουδών, αναγκαστικές συμπτώσεις ειδικοτήτων, μείωση των ετών φοίτησης στις προπτυχιακές σπουδές, καθιέρωση των masters ως σπουδών ειδικότητας, αλλαγή στη δομή των μεταπτυχιακών και διδακτορικών σπουδών και παράλληλα προώθηση της διαπανεπιστημιακής και διακρατικής συνεργασίας για την ανάπτυξη κοινών προγραμμάτων προπτυχιακών και μεταπτυχιακών σπουδών, προώθηση της κινητικότητας των σπουδαστών και του διδακτικού προσωπικού, ισοτιμία πτυχίων, ανάπτυξη κοινών πτυχίων, κ.λπ.

Η νέα πραγματικότητα αναμφίβολα φέρνει τις σπουδές μας, η θέση των οποίων ήταν πάντοτε επισφαλής εκτός Ελλάδος, μπροστά σε επιπρόσθετους κινδύνους, αλλά ανοίγει και νέους ορίζοντες. Στο νέο πλαίσιο που

διαμορφώνεται, η ανάπτυξη των νεοελληνικών σπουδών προσπατεί βέβαια την προσαρμογή τους στον νέο χάρτη ειδικοτήτων των ευρωπαϊκών χωρών. Ας αρχίσουμε από τον χώρο της φιλολογίας. Στις προπτυχιακές σπουδές, η νέα πραγματικότητα επιβάλλει ένα ενιαίο πρόγραμμα σπουδών για όλες τις γλώσσες, που σταδιακά αφήνει περιθώρια προσέγγισης σε μία συγκεκριμένη γλώσσα, ενώ ταυτόχρονα επιβάλλει την εξειδίκευση σε δύο φιλολογίες. Αναμφίβολα, λοιπόν, παρουσιάζονται δυνατότητες για την εισαγωγή της ελληνικής φιλολογίας, σε συνδυασμό με μία από τις ισχυρές γλώσσες. Το ζητούμενο όμως είναι μέχρι ποίου σημείου τα πανεπιστήμια θα προτιμήσουν την ελληνική από κάποια άλλη φιλολογία, όταν η βασική παράμετρος επιλογής είναι οι προοπτικές που παρουσιάζει για τους πτυχιούχους η αγορά εργασίας. Σημαντική είναι επίσης η δυνατότητα που δίνεται για τη διοργάνωση masters. Αλλά προκύπτει επίσης το ερώτημα: ποιες είναι οι πραγματικές δυνατότητες για να επιβιώσει ένα master νεοελληνικών σπουδών σε οποιοδήποτε από τα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια; Όλοι μας γνωρίζουμε πόσο δύσκολο είναι να υπάρξει και να διατηρηθεί όχι μόνο η απαιτούμενη ποιότητα, αλλά και το ενδιαφέρον των φοιτητών, διότι, ως γνωστόν, ελλείπει κοινού τα προγράμματα καταργούνται.

Στον πιο στενό ακόμη χώρο της ιστορίας, είναι γνωστό ότι στις προπτυχιακές σπουδές η εισαγωγή ύλης που να σχετίζεται με τη βυζαντινή και νεοελληνική ιστορία εξαρτάται από τη ζήτηση που μπορεί να υπάρχει, αλλά και από την πολιτική του κάθε τμήματος ιστορίας, μεσαιωνικής ή σύγχρονης. Εδώ βέβαια, όπως και στη λογοτεχνία, οι συγκριτικές σπουδές μπορούν να βοηθήσουν για μια υποτυπώδη έστω ύπαρξή τους. Σε μεταπτυχιακό επίπεδο, είναι εμφανές ότι είναι εξαιρετικά δύσκολο να επιβιώσει μια αυτόνομη κατεύθυνση νεοελληνικής ιστορίας. Η ύπαρξη σχετικής ύλης είναι δυνατή μόνο κάτω από την ομπρέλα των νεοελληνικών σπουδών ή στο πλαίσιο μιας γενικότερης θεματικής, όπως είναι οι ανατολικές, μεσογειακές, νοτιοανατολικές σπουδές, κ.λπ.

Στη γλώσσα, στη λογοτεχνία, όπως και σε άλλους χώρους, οι συγκριτικές σπουδές –το έχουμε πει– αποτελούν έναν ενδιαφέροντα χώρο, όπου οι νεοελληνικές σπουδές ήδη έχουν τη θέση τους σε διάφορα πανεπιστήμια. Υπάρχουν όμως περισσότερες δυνατότητες, οι οποίες θα μπορούσαν να διερευνηθούν. Εμφανές όμως είναι ότι ιδιαίτερα ελκυστική και χρήσιμη είναι η έρευνα για τους παραλληλισμούς με τις χώρες όπου αναπτύσσονται οι σπουδές μας. Γίνεται, λοιπόν, φανερό η σημασία της διεπιστημονικής και διαπανεπιστημιακής συνεργασίας για την ανάπτυξη κοινών προγραμμάτων, τόσο στις προπτυχιακές όσο και στις μεταπτυχιακές διδακτορικές σπουδές. Οι εταίροι μπορούν να αναζητηθούν σε χώρους που παραδοσιακά ήταν κοντά στις νεοελληνικές σπουδές

ή όπου αυτές μπορούν να έχουν έναν επικουρικό ρόλο. Συγκεκριμένα, απ' όσα γνωρίζουμε, στην κλασική φιλολογία υπάρχουν κάποιες δυνατότητες εισαγωγής ύλης σχετικής με τις σπουδές μας σε προπτυχιακό επίπεδο. Σε μεταπτυχιακό επίπεδο, η συνεργασία σε χώρους όπου διασταυρώνονται μπορεί να ευκολότερη, ενώ η δρομολόγηση διαφορετικών κατευθύνσεων μέσα στο ίδιο πρόγραμμα μπορεί να βοηθήσει στη συνύπαρξη και στη συνεργασία. Με τις βυζαντινές σπουδές, οι δυνατότητες συνεργασίας αυξάνονται, ιδιαίτερα στον χώρο της δημόδους γραμματείας και στην ιστορία της γλώσσας. Αυτά είναι γνωστά. Οι προϋποθέσεις όμως μπορεί να είναι ευνοϊκότερες ή και όχι, ανάλογα με το κάθε πανεπιστήμιο και τμήμα. Γνωρίζουμε όλοι τι συμβαίνει. Γνωστή είναι η εικόνα επίσης στις σπουδές νοτιοανατολικής Ευρώπης και στις ανατολικές σπουδές, που όμως είναι περιορισμένες σε συγκεκριμένα πανεπιστήμια. Λόγω του χαρακτήρα τους κι έχοντας ως βάση τα σημερινά δεδομένα, ο κατεξοχήν χώρος τους θα είναι οι μεταπτυχιακές σπουδές.

Ιδιαίτερη σημασία επιβάλλεται να δοθεί στην προώθηση της Νέας Ελληνικής ως κοινοτικής γλώσσας στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση των ευρωπαϊκών χωρών. Το νομικό πλαίσιο αφήνει αρκετά περιθώρια, αν και, όπως πάντα, μέσα σε έναν ιδιαίτερα ανταγωνιστικό χώρο με τις άλλες γλώσσες. Γι' αυτό και η εισαγωγή και η επιβίωσή τους δεν είναι απλή. Μπορεί όμως να είναι σημαντική μια πρωτοβουλία από πλευράς του ελληνικού κράτους. Κλειδί για την επιτυχία είναι το θέμα της επιμόρφωσης των καθηγητών των Αρχαίων Ελληνικών στη Νέα Ελληνική, όπου η λύση θα πρέπει να δοθεί ασφαλώς μέσω της ανάπτυξης ειδικών σπουδών σε επίπεδο κρατικών masters.

Ήδη σημειώσαμε ότι τα νέα δεδομένα επιβάλλουν την ανάπτυξη παράλληλων σπουδών φιλολογίας σε δύο γλώσσες. Αναμφίβολα πρόκειται για χώρο όπου υπάρχουν μεγαλύτερα περιθώρια ανάπτυξης. Το αποτέλεσμα όμως εξαρτάται από την πολιτική του κάθε πανεπιστημίου και τις διαθέσεις εργασίας των λοιπών φιλολογικών τμημάτων.

Σημαντικό κεφάλαιο είναι οι δυνατότητες ανάπτυξης αυτόνομων νεοελληνικών σπουδών σε διακρατικό επίπεδο. Νομίζω ότι είναι και το πιο σημαντικό. Πρώτον, με την προώθηση κοινών πτυχίων νεοελληνικών σπουδών σε προπτυχιακό επίπεδο και σε επίπεδο masters και διδακτορικών σπουδών. Πρόκειται για ένα επίπονο αναμφίβολα, αλλά όχι και αδύνατο έργο, διότι απαιτεί μια αγαστή συνεργασία για τον καθορισμό της ύλης, των γνωστικών πεδίων, των τόπων παράδοσης μαθημάτων, του διδακτικού προσωπικού, για την επιλογή των φοιτητών, για το κριτήριο βαθμολόγησης κ.λπ. Η προσπάθεια όμως μπορεί να αποδώσει εξαιρετικά αποτελέσματα. Αλλά η επίτευξή του προϋποθέτει την ανάπτυξη δικτύου πανεπιστημίων.

Μέχρι σήμερα, η στενή συνεργασία ευρωπαϊκών πανεπιστημίων με αυτά των Ηνωμένων Πολιτειών, του Καναδά και της Αυστραλίας φαινόταν κάτι δύσκολο, λόγω του σημαντικού προβλήματος της απόστασης. Οι νέες όμως συνθήκες στις συγκοινωνίες και η εφαρμογή νέων τεχνολογιών στη διδασκαλία μπορούν να διευκολύνουν πολύ, αρκεί να συνειδητοποιήσουμε ότι αυτό είναι εφικτό. Ακόμα πιο εύκολη μπορεί να είναι η συνεργασία με πανεπιστήμια των χωρών της δυτικής και της ανατολικής Ευρώπης, πολλές από τις οποίες έχουν ήδη αρχίσει να εισέρχονται στους κόλπους της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή στα προγράμματά της. Και στην ίδια λογική πρέπει να κινηθεί και η διαδικασία συνεργασίας με τα πανεπιστήμια της Ισπανίας και της Λατινικής Αμερικής, όπου τα αποτελέσματα αναμφίβολα θα μπορούσαν να είναι πολύ πιο διαφορετικά από ό,τι είναι σήμερα.

Κεφάλαιο που πρέπει να μας απασχολήσει ιδιαίτερα είναι ο ρόλος των δημόσιων και ιδιωτικών φορέων Ελλάδας και Κύπρου στην ενίσχυση και στον συντονισμό των νεοελληνικών σπουδών στο εξωτερικό. Είναι αναμφισβήτητο ότι όλες οι κυβερνήσεις των τελευταίων δεκαετιών έδειξαν ευαισθησία για το θέμα. Η οικονομική συμβολή τους θα μπορούσε μάλιστα, κατά τη γνώμη μου, να χαρακτηριστεί ως ιδιαίτερα σημαντική, σε σχέση με το μέγεθος της χώρας και κυρίως συγκρινόμενη με την πολιτική άλλων χωρών. Τα αποτελέσματα όμως σίγουρα δεν αντιστοιχούν πάντα στο μέγεθος της προσπάθειας που γίνεται. Είναι φανερό λοιπόν ότι πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στη χάραξη στρατηγικής –τα έχουμε πει αυτά πολλές φορές–, όπου βασικές προϋποθέσεις πρέπει να είναι:

- η δραστηριοποίηση των αρμόδιων κρατικών φορέων για την άσκηση πίεσης στις αρμόδιες αρχές άλλων χωρών
- η δημιουργία διαρκώς ενημερωμένου χάρτη κέντρων νεοελληνικών σπουδών, που να δείχνει τη δυναμική και την εμβέλεια των διαφόρων τμημάτων
- η διευκόλυνση της συνεργασίας μεταξύ των τμημάτων του εξωτερικού
- η διευκόλυνση για τη συμμετοχή των πανεπιστημίων της Ελλάδας και της Κύπρου
- η ορθολογιστική κατανομή των επιχορηγήσεων, ο αποτελεσματικός έλεγχος των δαπανών και της διαχείρισης των επιχορηγήσεων. Εδώ πρέπει να σημειώσω ότι η χρηματοδότηση πάρα πολλών προγραμμάτων και εκδηλώσεων χωρίς συνέχεια και χωρίς τον απαιτούμενο αντίκτυπο απλώς πολλές φορές σημαίνει ισχνή χρηματοδότηση άλλων, περισσότερο ενεργοποιημένων και με μεγαλύτερες δυνατότητες και συνεπώς τη συρρίκνωσή τους
- η βελτίωση του θεσμού των αποσπασμένων καθηγητών στο εξωτερικό. Έχουμε πει πολλοί από μας ότι

είναι ιδιαίτερα χρήσιμος θεσμός. Επείγει όμως να αποσαφηνιστούν οι όροι του εργασιακού καθεστώτος, ο έλεγχος της απόδοσης των αποσπασμένων καθηγητών και η αξιολόγηση του έργου τους, όπως γίνεται με όλους μας εξάλλου. Κυρίως πιστεύουμε ότι απαιτείται να επιτραπεί η συμμετοχή των πανεπιστημίων στη διαδικασία επιλογής των αποσπασμένων.

- Τέλος, το ελληνικό Δημόσιο θα μπορούσε να αναπτύξει προγράμματα κινητικότητας του διδακτικού προσωπικού των ελληνικών πανεπιστημίων προς τα κέντρα ελληνικών σπουδών του εξωτερικού.

Αυτά είναι σε γενικές γραμμές τα σημεία που ήθελα να τονίσω ή που πιστεύω ότι στο τέλος της συνεδρίας θα έχουμε την ευκαιρία να τα συζητήσουμε εκτενέστερα.

Ευχαριστώ πολύ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Ευχαριστούμε πολύ τον κύριο Μορφακίδη, κυρίως γιατί έθιξε ένα από τα πλέον επίκαιρα θέματα που αφορούν τα τελευταία χρόνια και τις νεοελληνικές σπουδές, δηλαδή τα σχετικά με το ζήτημα του νέου ευρωπαϊκού Προγράμματος *Μπολόνια* για την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Βέβαια, ο κύριος Μορφακίδης αναφέρθηκε στο πρόγραμμα από μια ορισμένη, περιορισμένη θα έλεγα, προοπτική, αυτήν των πανεπιστημίων της Ισπανίας, που δεν είναι –όσο ξέρω– και η προοπτική άλλων ευρωπαϊκών πανεπιστημίων. Το ενδιαφέρον ωστόσο είναι ότι έφερε προς συζήτηση το θέμα του Προγράμματος *Μπολόνια*. Εύχομαι, λοιπόν, να έχουμε την ευκαιρία να επανέλθουμε σε αυτό το κείμενο και κατά τις επόμενες συζητήσεις μας.

Θα περάσουμε τώρα στην τελευταία εισήγηση της 2ης συνεδρίας με θέμα «*Τι είναι οι νεοελληνικές σπουδές*», με τον συνάδελφο κύριο Τάσο Καπλάνη και με θέμα «*Από τον Διγενή στον Σολωμό: Τι είναι οι πρώιμες νεοελληνικές σπουδές και πώς μπορούν να ενισχυθούν*». Χαίρομαι που η συνεδρία αυτή θα κλείσει με θέμα από ένα πεδίο των νεοελληνικών σπουδών ιδιαίτερα σημαντικό. Και ας μου επιτραπεί να αναφέρω ότι αυτήν τη στιγμή ο κύριος Καπλάνης είναι Λέκτορας της Νεοελληνικής Φιλολογίας στο Τμήμα Βυζαντινών και Νεοελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου της Κύπρου, αλλά, όπως πληροφορούμαστε, βρίσκεται στον δρόμο η διαδικασία που θα τον αναδείξει σε Επίκουρο Καθηγητή. Εύχομαι, λοιπόν, να πραγματοποιηθεί αυτό μέσα στους ερχόμενους μήνες και ως τον προσεχή Σεπτέμβριο να είναι ο κύριος Καπλάνης Επίκουρος Καθηγητής.

ΤΑΣΟΣ Α. ΚΑΠΛΑΝΗΣ²

Ευχαριστώ πολύ, κύριε Δημάδη.

2 Για τα φυλλάδια που διένειμε ο εισηγητής κατά τη διάρκεια της παρουσιάσεώς του, βλ. στο τέλος της παρούσας εισήγησης, σελ. 35 επ., όπου και λεπτομερής παράθεση της βιβλιογραφίας.

Τάσος Α. Καπλάνης
Πανεπιστήμιο Κύπρου

Από το Διγενή στο Σολωμό:
τι είναι οι πρώιμες νεοελληνικές σπουδές και
πώς μπορούν να ενισχυθούν

Βρίσκομαι σήμερα εδώ για να παρουσιάσω και να υπερασπιστώ τη λογοτεχνική παραγωγή 7 και πλέον αιώνων, που ενδεικτικά σηματοδοτήθηκε στον τίτλο μου «*από τον Διγενή στον Σολωμό*». Διευκρινίζω προκαταβολικά ότι η συμπερίληψη του έργου του μεγάλου Ζακυνθινού ποιητή στο σώμα των κειμένων που θα με απασχολήσουν δεν είναι αναγκαστική. Οι δεσμοί όμως του Σολωμού με την προγενέστερη κρητική παραγωγή τον καθιστούν ένα ευκρινές και εύγλωπτο όριο, για τον επιπλέον λόγο ότι κανείς δεν αμφισβητεί, φαντάζομαι, την ένταξή του στη νεοελληνική λογοτεχνική παραγωγή. Δυστυχώς, το ίδιο δεν συμβαίνει με τα περισσότερα από τα κείμενα της προηγούμενης περιόδου. Η τάση που υπάρχει σήμερα να θεωρείται νεοελληνική μόνο η λογοτεχνική παραγωγή του 19ου και του 20ου αιώνα, το πολύ πολύ και των τελευταίων δεκαετιών του 18ου, τείνει να δημιουργήσει μια μαύρη τρύπα ή έστω μια γκριζα ζώνη στις σπουδές μας. Τα κείμενα των προηγούμενων αιώνων –του 17ου, του 16ου, κ.λπ.– δεν θεωρούνται νεοελληνικά από πολλούς νεοελληνιστές, ούτε βέβαια βυζαντινά από τους βυζαντινολόγους, δεν περιλαμβάνονται στα προγράμματα σπουδών των περισσότερων νεοελληνικών τμημάτων του κόσμου, δεν διδάσκονται, δεν μελετιούνται. Καθώς δεν συμπαθώ τους αποκλεισμούς, θα επιχειρηματολογήσω σήμερα για τον νεοελληνικό, έστω πρώιμο, χαρακτήρα της λογοτεχνικής περιόδου από το 12ο μέχρι τις αρχές του 19ου αιώνα και θα προσπαθήσω να προτείνω τρόπους ενίσχυσης της μελέτης της.

Ας πάρουμε τα πράγματα από την αρχή.

Στυλιανός Καψωμένος (1906-1978)

- Η νέα ελληνική και οι διάλεκτοί της κατάνονται από τη λεγόμενη «Κοινή» των ελληνοιστικων-ρωμαϊκων χρονων
- Αυτό σημαίνει ότι όλα τα κύρια χαρακτηριστικά που διαστέλλουν τη νέα ελληνική από την αρχαία ελληνική έχουν ήδη διαμορφωθεί στην ελληνοιστική-ρωμαϊκή περίοδο, στα χρόνια περίπου του Χριστού

Ένας σημαντικός Έλληνας γλωσσολόγος του 20ού αιώνα, ο Στυλιανός Καψωμένος, ξεκινούσε την αφήγηση της *Ιστορίας του της Ελληνικής Γλώσσας* ως εξής: «*Η γλωσσική ιστορία ενός λαού συμβαδίζει με την πολιτική του ιστορία.*»³ Στο αξίωμα αυτό ο Καψωμένος στήριξε τη θέση του για την καταγωγή της Νέας Ελληνικής και των διαλέκτων της από τη λεγόμενη «Κοινή» των ελληνιστικών-ρωμαϊκών χρόνων, αποδεικνύοντας ότι όλα τα βασικά χαρακτηριστικά που διαστέλλουν τα Νέα Ελληνικά από τα Αρχαία Ελληνικά έχουν ήδη διαμορφωθεί στην ελληνιστική-ρωμαϊκή περίοδο, στα χρόνια περίπου του Χριστού και πάντως πριν την εμφάνιση της λεγόμενης «Βυζαντινής Αυτοκρατορίας».⁴

Μερικά βασικά γνωρίσματα της Κοινής που τη διαφοροποιούν από την αρχαία ελληνική (δεν παρουσιάστηκαν όλα συγχρόνως)

- Α. Υπερμεταχιακά στοιχεία: **κατάρτιση του μουσικού, επικράτηση του δυνάμειου τονισμού**
- Β. Φωνολογία: **κατάργηση δασείας θ** (η λεγόμενη «ψίλλωση» αποτελεί χαρακτηριστικό ήδη των περισσότερων ιωνικών διαλέκτων) **κατάργηση προσωπίδας** (της διάκρισης δηλαδή μακρόχροτων-βραχύχροτων φωνηέντων) **μονοφθογγισμός παλαιών διφθόγγων** (οι διφθόγγοι αι, οι, ει γίνονται μονοφθόγγοι, δηλ. αι = ε, ενό οι, ει = ι)
- Γ. Μορφολογία: **εξοφάνιση δικού αριθμού η τρίτη «έλιξη των αυσιαστικών τείνει προς εξοφάνιση/απόλοιπωση το ίδιο και τα σε-μι ρήματα** (κλίνονται πλέον κατά τα σε-ω) **η ευκτική πέφτει σε αχρησία** **περιορίζεται δραστικά η χρήση του απαρεμφάτου και των μετοχών** **περιορίζεται η χρήση της δοτικής συγχώνευση οριστου και παρακεμέννου**
- Δ. Σύνταξη: **εξάπλωση προθετικών φράσεων σε βάρος της δοτικής** **εξάπλωση της απαιτικής ως «αμαρκαρίστης» προθετικής πτώσης** **εξάπλωση παρεμφατικών φράσεων** (που εκδοσονται λες με το οη) στη θέση των πολλών απαρεμφατικών ή μετοχικών φράσεων

γενικά αναλυτικότερη σύνταξη

• **μετατροπή των μέσων (β, γ, δ) και δασέων (φ, χ, θ) από στιγμιαία σε εξακολουθητικά** (δηλαδή δεν προφέρονται πια β, d, g ή ph, kh, th, αλλά όπως σήμερα)

Καθώς όμως η Αυτοκρατορία της Νέας Ρώμης, σε όλη τη χιλιόχρονη ιστορία της, άλλη γλώσσα μιλούσε και σε άλλη έγγραφε, δεν έχουμε γραπτά λογοτεχνικά μνημεία στη λεγόμενη «δημώδη», δηλαδή στη γλώσσα που μιλούσε ο λαός, που θα μπορούσαν να συγκροτήσουν μια ενιαία ιστορία της σχετικής λογοτεχνίας από τα χρόνια του Χριστού και εξής. Το 12ο αιώνα ωστόσο κάνει την εμφάνισή της για πρώτη φορά μια ομάδα ποιητών που, για διάφορους λόγους, αποφασίζει να χρησιμοποιήσει στα κείμενά της την ομιλουμένη: ο συγγραφέας του *Διγενή Ακρίτη*, του *Σπανέα*, των *Πτωχοπροδρομικών* και ο Μιχαήλ Γλυκάς. Εγκαινιάζει έτσι η ομάδα αυτή μια λογοτεχνική παράδοση, την παράδοση της δημώδους λογοτεχνίας, στην οποία, εκτός από τη γλωσσική ανανέωση, παρατηρείται και ανανέωση λογοτεχνικών ειδών, αλλά και ειδολογική και γενεαλογική συνέχεια. Κι εδώ ακριβώς ξεκινάει το πρόβλημα: είναι αυτή η δημώδης λογοτεχνία «νεοελληνική» ή πρόκειται απλώς για άλλη μια έκφανση του πολυσχιδούς «βυζαντινού» πολιτισμού που συνεχίστηκε και στα λεγόμενα «μεταβυζαντινά» χρόνια; Ο περιορισμένος χρόνος που έχω στη διάθεσή μου δεν μου

επιτρέπει να επιχειρήσω πλήρη ιστορική αναδρομή των όρων και των ορίων που έχουν κατά καιρούς προταθεί για τη δημώδη ελληνική λογοτεχνία και τα χαρακτηριστικά της. Θα σταθώ εδώ πολύ σύντομα σε κάποιους βασικούς σταθμούς. Περισσότερα στοιχεία μπορείτε να βρείτε στα φυλλάδια που σας μοιράστηκαν, όπου υπάρχει επίσης και βασική βιβλιογραφία.

Στη δεκαετία του 1950, η συζήτηση γύρω από τον χαρακτήρα, αλλά και τα όρια της ελληνικής δημώδους γραμματείας παίρνει μεγάλες διαστάσεις, χάρη στη γόνιμη διαφωνία δύο εξεχουσών μορφών της ελληνικής φιλολογίας του 20ού αιώνα, του Εμμανουήλ Κριαρά και του Λίνου Πολίτη.⁵

Λίνος Πολίτης (1906-1982) Εμμανουήλ Κριαράς (1906-)

- Για τον Πολίτη, η λεγόμενη «*δημώδης βυζαντινή*» λογοτεχνία είναι σαφώς *νεοελληνική* (πρώτη περίοδος της νεοελληνικής λογοτεχνίας από το *Διγενή* (12ος αιώνας) μέχρι τον *Ερωτόκριτο* (17ος αιώνας)
- Για τον Κριαρά, η *δημώδης* γραμματεία της περιόδου 1204-1700 έχει χαρακτηριστικά και *μεσαιωνικά* και *νεοελληνικά* και γι' αυτό προτείνει να την ονομάζουμε «*υστερομεσαιωνική*» και «*πρωτονεοελληνική*» ταυτόχρονα

Η διαφωνία τους έγκειται στο εξής: ο Λίνος Πολίτης υποστηρίζει ότι τα κείμενα από τον *Διγενή* μέχρι τον *Ερωτόκριτο* είναι σαφώς νεοελληνικά, ενώ ο Κριαράς ορθά υποστηρίζει ότι η δημώδης γραμματεία της περιόδου 1204-1700 έχει χαρακτηριστικά και μεσαιωνικά και νεοελληνικά και γι' αυτό προτείνει να την ονομάζουμε όχι απλώς «νεοελληνική», αλλά «υστερομεσαιωνική» και «πρωτονεοελληνική» ταυτόχρονα. Αργότερα, όμως, στη δεκαετία του 1960, ο Κριαράς θα επιλέξει για το μείζον έργο του τον τίτλο «*Λεξικό της "μεσαιωνικής ελληνικής" δημώδους γραμματείας*».

3 Σ. Καψωμένος, *Από την ιστορία της ελληνικής γλώσσας: Η ελληνική γλώσσα από τα ελληνιστικά ως τα νεώτερα χρόνια. Η ελληνική γλώσσα στην Αίγυπτο, Α.Π.Θ. / Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών - Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη* (Θεσσαλονίκη 1985) 3.

4 Για μια αναλυτική παρουσίαση, βλ. Σ. Καψωμένος, *ο.π.*, 3-91, όπου και πλούσια βιβλιογραφία.

5 Βλ. κυρίως Λ. Πολίτης, «Νεοελληνική Βιβλιογραφία (1950-1951)», *Ελληνικά* 13 (1954), καθώς και Λ. Πολίτης, «"Μεσαιωνικός" και "νεοελληνικός"», *Νέα Εστία* 58 (1955) 1307. Βλ. επίσης το σχετικά κεφάλαιο στα L. Politis, *A History of Modern Greek Literature*, Clarendon Press (Oxford 1973) και Λ. Πολίτης, *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*, Μορφωτικό Ίδρυμα της Εθνικής Τραπέζης (Αθήνα 1978). Τέλος, βλ. σχετικά και Ε. Κριαράς, «Η μεσαιωνική ελληνική γραμματεία - Τα όρια, μερικά χαρακτηριστικά. Εναρκτήριο λόγος στο μάθημα της μεσαιωνικής ελληνικής φιλολογίας», *Αγγλοελληνική Επιθεώρηση* 5/3 (Ιαν.-Φεβ. 1951) 92-96. Ε. Κριαράς, «Ο λαϊκότροπος χαρακτήρας της κρητικής λογοτεχνίας, οι λογοτεχνίες της Αναγέννησης και η βυζαντινή δημοτική παράδοση», *Κρητικά Χρονικά* 7 (1953) 298-314. Ε. Κριαράς, «Οι όροι "μεσαιωνικός" και "νεοελληνικός" στη γραμματολογία μας», *Νέα Εστία* 58 (1955) 986-988. Ε. Κριαράς, «Η γραμματολογική τοποθέτηση της βυζαντινής δημώδους και της κρητικής λογοτεχνίας», *Νέα Εστία* 58 (1955) 1554-1557. Ε. Κριαράς, «Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της τελευταίας περιόδου της μεσαιωνικής ελληνικής γραμματείας» (μτφρ. από τα Γερμανικά: Α. Δώδου), *Νέα Εστία* 35 (1961) 1418-1427.

Μερικές σημαντικές νεότερες προτάσεις (δεκαετία 1980 – σήμερα)

Hans Eideneier (1937-)
Στα μέσα της δεκαετίας του 1980, με δική του πρωτοβουλία, θεσμοθετούνται τα συνέδρια «Neograeca Medii Aevii» (= «νεοελληνικά του μεσαίωνα»). Ο όρος επιστρατεύεται για την περιγραφή της «δημώδους» ελληνικής γραμματείας της περιόδου 1100-1700.

Στυλιανός Αλεξίου (1921-)
Στα 1991, ακολουθώντας τις απόψεις του Karl Krumbacher και, κυρίως, του Hans-Georg Beck, υποστηρίζει ότι η λογοτεχνία του 12ου-15ου αι. που είναι γραμμένη σε δημώδη γλώσσα θα πρέπει να θεωρείται *βυζαντινή* και να ονομάζεται «*δημώδης βυζαντινή λογοτεχνία*».

Στη δεκαετία του 1980, με πρωτοβουλία του σημαντικού μελετητή και εκδότη της δημώδους Hans Eideneier, θεσμοθετούνται τα συνέδρια «Neograeca Medii Aevii», δηλαδή «Νεοελληνικά του Μεσαίωνα», που είναι τα μοναδικά στον κόσμο που ασχολούνται αποκλειστικά με τη δημώδη ελληνική γραμματεία. Το 2ο συνέδριο της σειράς αυτής πραγματοποιείται στη Βενετία το 1991 και έχει ακριβώς ως θέμα του τις απαρχές της νεοελληνικής λογοτεχνίας.⁶ Εκεί ο αρχαιολόγος, αλλά και σημαντικός μελετητής και εκδότης της δημώδους, κρητικής και νεότερης ελληνικής λογοτεχνίας Στυλιανός Αλεξίου υποστήριξε ότι η δημώδης λογοτεχνία της περιόδου 12ος-15ος αιώνας θα πρέπει να θεωρείται και να ονομάζεται «βυζαντινή», γιατί αποτελεί, μαζί με τη λόγια, τη λογοτεχνική παραγωγή του ίδιου τύπου και του ίδιου λαού, όχι δύο διαφορετικών.⁷ Τοποθέτησε, λοιπόν, την αρχή της νεοελληνικής λογοτεχνίας στο 16ο αιώνα και σε κείμενα όπως οι *Ρίμες αγάπης*, ο *Ερωτόκριτος*, η *Ερωφίλη*, γιατί σε αυτά εμφανίζεται ξεκάθαρα μια αναγεννησιακή αίσθηση του κόσμου.⁸

Μερικές σημαντικές νεότερες προτάσεις (δεκαετία 1980 – σήμερα)

Γ. Π. Σαββίδης (1929-1995)
Στα 1991 πρότεινε να διακρίνουμε τη μεσαιωνική από τη νεότερη ελληνική λογοτεχνία με κριτήριο τη χρονολογία εμφάνισης του πρώτου νεοελληνικού εντύπου (= *Απόκοπος* Μπεργαδή 1509)

Νάσος Βαγενάς (1945-)
Προτείνει (2007) ως κριτήριο διάκρισης την ανάπτυξη εθνικής συνείδησης (έμφαση στην αποκατάσταση των δεσμών συγγένειας των Νεοελλήνων με τους αρχαίους Έλληνες)

Παρόμοια τοποθέτηση, αλλά για διαφορετικούς λόγους, έκανε στο ίδιο συνέδριο άλλη μία εξέχουσα μορφή της νεοελληνικής φιλολογίας του 20ού αιώνα, ο Γιώργος Σαββίδης.⁹ Ο Σαββίδης, λοιπόν, πρότεινε να διαχωρίσουμε τη μεσαιωνική από τη νεότερη ελληνική λογοτεχνία με κριτήριο τη χρονολογία εμφάνισης του πρώτου νεοελληνικού εντύπου, που είναι ο *Απόκοπος* του Μπεργαδή (Βενετία, 1509). Τέλος, στην ίδια περίοδο (αρχές 16ου αιώνα) τοποθετεί τις απαρχές της νεοελληνικής λογοτεχνίας ένας ακόμη σημαντικός νεοελληνιστής, ο Νάσος Βαγενάς, με βασικό κριτήριο την ανάπτυξη εθνικής συνείδησης.¹⁰ Για τον Βαγενά, η νεοελληνική εθνική συνείδηση κάνει την εμφάνισή της τη στιγμή που οι ελλνόφωνοι χριστιανοί της μεταβυζαντινής περιόδου αποκαθιστούν τους δεσμούς συγγένειάς τους με τους αρχαίους Έλληνες.¹¹

Οι όροι και τα όρια

- *Δημώδης βυζαντινή λογοτεχνία (12ος-15ος αι.) – νεοελληνική λογοτεχνία (16ος αι. κε.)*
- *Μεσαιωνική ελληνική δημώδης γραμματεία (1100-1669) / υστερομεσαιωνική πρωτονεοελληνική λογοτεχνία (1204-1700) / νεοελληνικά του μεσαίωνα (1100-1700) / υστεροβυζαντινή, αναγεννησιακή και μεταβυζαντινή δημώδης λογοτεχνία (1100-1700)*

Για ευνόητους λόγους, δεν θα σχολιάσω αναλυτικά καθεμία από τις παραπάνω απόψεις. Θα ήθελα να επισημάνω όμως ότι και οι απόψεις αυτές και όλες οι υπόλοιπες, στις οποίες δεν είχα τον χρόνο να αναφερθώ, μπορούν να ομαδοποιηθούν σε δύο βασικές κατηγορίες: υπάρχουν από τη μια οι μελετητές εκείνοι που προκρίνουν τον τεμαχισμό της δημώδους λογοτεχνίας και προτείνουν τη διάκρισή της σε «δημώδη βυζαντινή» (12ος-15ος αιώνας) και «νεοελληνική» (από το 16ο αιώνα και εξής) κι από την άλλη οι μελετητές εκείνοι που αντιμετωπίζουν τη δημώδη λογοτεχνία ως ενιαίο σώμα και τοποθετούν τα όριά της ανάμεσα στα 1100 και τα 1700, ανεξάρτητα από τους όρους που επιλέγουν για να την περιγράψουν. Η πρώτη ομάδα μελετητών αντιπροσωπεύεται κατά κανόνα από ανθρώπους που μοιράζονται, παρά τις διαφορετικές προσεγγίσεις, ένα κοινό χαρακτηριστικό: δεν εξειδι-

6 Ν. Παναγιωτάκης [επιμ.], *Αρχές της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Πρακτικά του Δεύτερου Διεθνούς Συνεδρίου «Neograeca Medii Aevii» [Βενετία, 7-10 Νοεμβρίου 1991]*, 2 τόμοι, Ελληνικό Ινστιτούτο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών της Βενετίας [Βενετία 1993].

7 Βλ. Σ. Αλεξίου, «Η ορολογία των περιόδων της λογοτεχνίας μας», στο Ν. Παναγιωτάκης, *ό.π.*, 1ος τόμος, 57-58.

8 Βλ. Σ. Αλεξίου, *ό.π.*, 59.

9 Βλ. Γ.Π. Σαββίδης, «Πότες άραγες αρχίζει η νεότερη ελληνική λογοτεχνία», στο Ν. Παναγιωτάκης, *ό.π.*, 1ος τόμος, 37-41.

10 Βλ. Ν. Βαγενάς, «Μιχαήλ Μάρουλλος. Ένας ποιητής με νεοελληνική συνείδηση», *Το Βήμα* [21/12/2003]. Ν. Βαγενάς, «Για τις απαρχές της λογοτεχνίας μας», *Το Βήμα* [21/08/2005]. Ν. Βαγενάς, «Για τις αρχές της νεοελληνικής λογοτεχνίας», *Νέα Εστία* 161 [2007] 296-313. Πρβλ. Γ. Δανέζης, «Οι αρχές της νεοελληνικής λογοτεχνίας», *Νέα Εστία* 1788 [Απρίλιος 2006] 784-788, καθώς και Ε. Κριαράς, «Διαχωρισμός και χαρακτηρισμός λογοτεχνικών περιόδων», *Νέα Εστία* 161 [2007] 657-660.

11 Βλ. κυρίως Ν. Βαγενάς [2007], *ό.π.*, 309-310.

κείονται στη δημόδη λογοτεχνία. Οι περισσότεροι ειδικοί μελετητές της δημόδους, από τον Μανόλη Κριαρά, τον Hans Eidenhofer, αλλά και τον Λίνο Πολίτη, όπως ήδη είδαμε, μέχρι τον Michael και την Elizabeth Jeffeys, τον Wim Bakker, τον Arnold van Gemert, τον David Holton, τον Γιώργο Κεχαγιόγλου, για να αναφέρω μόνο μερικούς, είναι όλοι σύμφωνοι ότι τα κείμενα από τον *Διγενή* ως τον *Ερωτόκριτο* τουλάχιστον εμφανίζουν μεταξύ τους «οργανική και αδιάσπαστη συνέχεια» –κατά τη διατύπωση του Πολίτη¹²–, ανεξάρτητα από το πώς επιλέγον να τα ονομάζουν, «μεσαιωνικά», «νεοελληνικά» ή άλλως πώς (έτσι μεταχειρίστηκαν όλοι τους τα κείμενα αυτά σε όλη τη διάρκεια της καριέρας τους και γι' αυτό είναι αδύνατον να παρατεθεί εδώ η σχετική βιβλιογραφία). Ελπίζω ότι αρκεί η επίκληση της γνώμης και της πρακτικής των ειδικών για να απορρίψουμε τον επιχειρούμενο τεμαχισμό της δημόδους λογοτεχνίας και την τοποθέτηση των απαρχών της νεοελληνικής λογοτεχνίας στο 16ο αιώνα. Αν δεν αρκεί, να υπενθυμίσω ότι είναι ακριβώς η χρήση των νεόκοπων δημωδών γλωσσών της Ευρώπης –της Ιταλικής, Γαλλικής, κ.ο.κ.– και η απαγκίστρωση από τα λατινικά που σηματοδοτεί την απαρχή και των υπόλοιπων δυτικοευρωπαϊκών εθνικών γραμματειών, μια αρχή που για τις περισσότερες τοποθετείται στα ίδια περίπου χρόνια (1000-1200) που εμφανίζονται και τα ελληνικά δημόδη κείμενα.

Είναι όμως η γλώσσα των κειμένων αυτών νεοελληνική; Επειδή δεν γνωρίζω τον βαθμό εξοικειώσής σας με τη γραμματεία της περιόδου, έχω επιλέξει τρία ενδεικτικά παραδείγματα, τα οποία θα βρείτε στην τελευταία σελίδα του φυλλαδίου σας¹³ και τα οποία σας παρακαλώ να διαβάσετε. Θα παρατηρήσετε ότι η γλώσσα τους είναι πολύ κοντά στα Νέα Ελληνικά. Υπάρχουν βέβαια κάποιες μικρές διαφορές –μορφολογικές, στις καταλήξεις ή κάποιιοι διαλεκτικοί τύποι–, θα ήθελα όμως να σας υπενθυμίσω ότι τα κείμενα αυτά έχουν γραφτεί περίπου 900, 630 και 400 χρόνια πριν την εποχή μας αντίστοιχα και θα ήταν αφελές να πιστεύει κανείς ότι η γλώσσα τους θα ήταν ακριβώς ίδια με τη γλώσσα που μιλάμε σήμερα. Ωστόσο –κι αυτό πρέπει να επισημανθεί– οι διαφορές που χωρίζουν τα δημόδη Ελληνικά του 1100, του 1370 ή του 1600 από τη σημερινή μας γλώσσα είναι πολύ μικρές και, αν μου επιτρέπεται η σύγκριση, πιθανόν μικρότερες από εκείνες που χωρίζουν τη γλώσσα του Chaucer ή του Shakespeare από τα σημερινά Αγγλικά. Ασφαλώς κανείς δεν διανοήθηκε ποτέ να εξορίσει τον Chaucer ή τον Shakespeare από την αγγλική λογοτεχνία. Στη δική μας περίπτωση όμως, όπως ήδη είδαμε, υπάρχουν κάποιιοι που επιχειρούν να εξορίσουν, αν όχι τον Κορνάρο πια, σίγουρα τον *Διγενή*, αλλά και τον *Σαχλίκη* από τη νεοελληνική λογοτεχνική παραγωγή. Τον *Σαχλίκη*, που

είναι ο πρώτος επώνυμος ποιητής που όχι μόνο δεν έχει σχέση ούτε με το Βυζάντιο ούτε με τον Μεσαίωνα, αλλά είναι επιπλέον εισηγητής της ομοιοκαταληξίας στη νεοελληνική ποίηση, σύγχρονος του Βοκάκιου και μια γενιά νεότερος του Πετράρχη και μεταφέρει στα νεοελληνικά γράμματα την Αναγέννηση σε μορφολογικό, γλωσσικό και θεματικό-ειδολογικό επίπεδο. Κλείνω τις παρατηρήσεις μου για τη γλώσσα με την εξής διαπίστωση: η δημόδης Ελληνική της περιόδου από το 12ο αιώνα και εξής είναι νεοελληνική, έστω πρώιμη, με την έννοια ότι εμφανίζεται σε αρκετά πρώιμα χρόνια, ήδη μέσα στον Μεσαίωνα.

Πρώτη διαπίστωση:
η δημόδης λογοτεχνική παραγωγή
πρέπει να αντιμετωπίζεται ως ενιαίο
σύνολο

Δεύτερη διαπίστωση:
η «δημόδης» ελληνική της περιόδου
από το 12ο αιώνα κ.ε. είναι
«νεοελληνική», έστω «πρώιμη»

Μέχρι τώρα προσπάθησα να δείξω, πρώτον, ότι η δημόδης λογοτεχνία από το 1100 μέχρι το 1700 αποτελεί ένα ενιαίο σύνολο και, δεύτερον, ότι η λογοτεχνία αυτή, γλωσσικά τουλάχιστον, είναι πρώιμη νεοελληνική. Είναι σαφές ελπίζω ότι οι απαρχές της πρέπει να τοποθετηθούν στον *Διγενή* και το 12ο αιώνα. Το πού θα τοποθετήσουμε το τέλος της είναι ένα ζήτημα προς συζήτηση, θα πρέπει να επισημάνω όμως ότι η σχετική έρευνα τα τελευταία 40 χρόνια έχει επαρκώς καταδείξει ότι η δημόδης παραγωγή ασφαλώς δεν σταματά ούτε στα 1669 ούτε στα 1700. Συνεχίζεται, ανανεώνεται και πλουτίζεται και μέσα στην Τουρκοκρατία, ενώ πρόσφατες έρευνες, που αφορούν το αιγαιοπελαγίτικο θρησκευτικό θέατρο ή την πρώιμη νεοελληνική πεζογραφία, αποδεικνύουν πως τα γένη και τα είδη που εμφανίζονται στη δημόδη γραμματεία ήδη από τους πρώτους αιώνες, αλλά και αργότερα, παρουσιάζουν και σχετική συνοχή και γραμματολογική συνέχεια και γενεαλογικό διάλογο μέχρι τις αρχές του 19ου αιώνα τουλάχιστον.¹⁴

12 Βλ. Λ. Πολίτης [1978], ό.π., 2.

13 Βλ. παρακάτω, σελ. 37.

14 Πλήθος παραδειγμάτων παρέχουν οι πεζογραφικές ανθολογίες Γ. Κεχαγιόγλου [επιμ.], *Η παλαιότερη πεζογραφία μας: από τις αρχές της ως τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο. 15ος αιώνας-1830*, 2 τόμοι, Σοκόλης (Αθήνα 1999) και Γ. Κεχαγιόγλου [επιμ.], *Πεζογραφική ανθολογία. Αφηγηματικός γραπτός νεοελληνικός λόγος*, 2 τόμοι, Α.Π.Θ. / Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών - Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη (Θεσσαλονίκη 2001), καθώς και η δραματουργική ανθολογία W. Puchner [επιμ.], *Ανθολογία νεοελληνικής δραματουργίας*, 3 τόμοι, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης (Αθήνα 2006)- για θεωρητική τεκμηρίωση του ζητήματος βλ. Γ. Κεχαγιόγλου [επιμ.] (1999), ό.π., 1ος τόμος, 13-40.

Προτεινόμενος όρος και όρια:

πρώιμη νεοελληνική λογοτεχνία (12ος-αρχές 19ου αι.)

Η λογοτεχνική παραγωγή, λοιπόν, όλης αυτής της περιόδου (12ος-αρχές 19ου αιώνα) μπορεί με ασφάλεια να περιγραφεί ως πρώιμη νεοελληνική, χωρίς ο χαρακτηρισμός να αφορά ούτε μόνο ούτε κυρίως τη γλώσσα της. Ας μην ξεχνάμε ότι η γλωσσική ιστορία ενός λαού συμβαδίζει με την πολιτική του ιστορία κι είναι ακριβώς στην πολιτική ιστορία του ελλνισμού της περιόδου που ο όρος «πρώιμα νεοελληνικά» βρίσκει τη βασική του δικαίωση.

Η δημόσια λογοτεχνία κάνει την εμφάνισή της σε μία εποχή που ό,τι είχε απομείνει από την πάλαι ποτέ κραταιά Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία αρχίζει να διαλύεται. Η Αυτοκρατορία των Ρωμίων καταλύεται το 1204 από τους σταυροφόρους και φράγκικα κράτη κάνουν την εμφάνισή τους στη Βαλκανική και την Ανατολική Μεσόγειο. Σε λιγότερο από 2 αιώνες θα αρχίσει η οθωμανική πρόελαση. Το αποτέλεσμα είναι ότι ο ελλνισμός, οι ελλνόνοφωνοι ορθόδοξοι χριστιανικοί πληθυσμοί δηλαδή, που ζουν από αιώνες σε αυτές τις περιοχές, θα αρχίσουν σιγά-σιγά να περνάνε όλοι σε καθεστώς ξένης κυριαρχίας κι αυτό είναι το κυρίαρχο πολιτικό στίγμα όλης της περιόδου από το 12ο αιώνα και μέχρι την ίδρυση του ελλαδικού κράτους το 1830, είτε μιλάμε για φραγκοκρατούμενες είτε για βενετοκρατούμενες είτε για τουρκοκρατούμενες περιοχές. Ο διαμελισμός της Αυτοκρατορίας των Ρωμαίων συντελείται σε διαφορετικές χρονικές στιγμές σε κάθε τόπο κι η ξένη κυριαρχία που κάθε φορά επιβάλλεται έχει διαφορετική κοινωνική, πολιτική, ιδεολογική συγκρότηση και χροιά. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να ακολουθούν διαφορετική πορεία και να δέχονται διαφορετικές επιδράσεις σε όλα τα επίπεδα οι Έλληνες των βενετοκρατούμενων περιοχών λ.χ. από εκείνους της οθωμανικής επικράτειας. Έτσι, ιδεολογικά για παράδειγμα, οι πρώτοι προσπλώνονται, κατά κανόνα, στη Δύση κι εξαρτούν την τύχη του ελλνισμού πρωτίστως από τη Βενετία, αλλά κατ' επέκταση κι από τη Ρώμη κι όλους τους δυτικούς χριστιανούς ηγεμόνες, ενώ οι δεύτεροι αντιμετωπίζουν, κατά κανόνα και πάλι, εχθρικά

τη συμμαχία με μια χριστιανική καθολική εξουσία και βλέπουν στο πρόσωπο του Σουλτάνου και στη σχετική ανεξιθρησκία που υιοθετεί το οθωμανικό σύστημα την εγγύηση για τη διασφάλιση της πίστης τους και άρα και της ταυτότητάς τους. Ούτε οι μεν ούτε οι δε όμως αντιπροσωπεύουν τη δημοφιλέστερη ιδεολογική τάση της εποχής. Το μεγαλύτερο τμήμα του ελλνισμού, τα κατώτερα λαϊκά στρώματα ιδίως, προσπλώνεται στην ελλνορθόδοξη παράδοσή του και δεν αντιμετωπίζει ευνοϊκά ούτε το «*τουρκικόν φακιόλιον*» ούτε τη «*λατινικήν καλύπτραν*», για να χρησιμοποιήσω τη γνωστή φράση, που αποδίδεται στον Λουκά Νοτάρá. Παράλληλα με αυτές τις τρεις κυρίαρχες ιδεολογικές τάσεις, εμφανίζονται κατά καιρούς και κατά τόπους και άλλες, όχι λιγότερο σημαντικές. Ο λόγος όμως, για τον οποίο επιχειρώ εδώ μια εξαιρετικά σύντομη ιστορικοπολιτική ανασκόπηση και περιγραφή των κυρίαρχων ιδεολογικών ρευμάτων που εμφανίζονται στα χρόνια αυτά, είναι γιατί αυτά τα ίδια ρεύματα διατρέχουν ολόκληρη τη νεότερη ελλνική ιστορία. Εξακτινώσεις τους μάλιστα μπορεί να διακρίνει κανείς ακόμη και στη σύγχρονη πολιτική ιστορία και ιδεολογία των Ελλήνων. Αν επιχειρήσει κάποιος να κοιτάξει κάτω από το επίχρισμα της ομογενοποιημένης ιδεολογίας του εθνικού κράτους, θα διαπιστώσει εύκολα ότι ακόμα και σήμερα οι Έλληνες αλληθωρίζουν ιδεολογικά άλλοτε προς τη Δύση, προβάλλοντας την ευρωπαϊκή τους διάσταση, κι άλλοτε προς την Ανατολή, προβάλλοντας την ανατολίτικη φυσιογνωμία και κουλτούρα τους, όταν φυσικά δεν ομφαλοσκοπούν, προβάλλοντας πότε την αρχαιοελλνική τους κληρονομιά και πότε τη βυζαντινή ελλνορθόδοξη παράδοσή τους. Όλα αυτά όμως είναι πολύ σημαντικά, γιατί καταδεικνύουν αρκετά ξεκάθαρα ένα πράγμα: ότι τα κύρια ιδεολογικά ρεύματα, που υπάρχουν και σήμερα στη νεοελλνική κοινωνία, έστω κι αν δρουν συνήθως υπόγεια –κάποτε όμως και απροκάλυπτα–, έλκουν την καταγωγή τους και πρωτοδιαμορφώνονται στην περίοδο από το 12ο αιώνα και εξής. Αυτό έχει μεγάλη σημασία γιατί, παρόλο που στα χρόνια αυτά δεν μπορούμε να μιλήσουμε για τη διαμόρφωση μιας νεοελλνικής «εθνικής» συνείδησης, μπορούμε ωστόσο να μιλήσουμε για τη διαμόρφωση των κυρίαρχων ρευμάτων, που προσδιορίζουν ακόμη και σήμερα τη «νεοελλνική ταυτότητα», με όλη την πολυσχιδία και τις αντιφάσεις της. Από αυτήν την άποψη, όλη αυτή η περίοδος μπορεί να θεωρηθεί «πρώιμη νεοελλνική», ακριβώς γιατί συναντάμε σε αυτή νεοελλνικά χαρακτηριστικά, τάσεις και ρεύματα, έστω σε μια πρώιμη μορφή ή / και σε αρκετά πρώιμα χρόνια. Με την ίδια λογική άλλωστε επιλέγεται σήμερα και ο όρος «early modern», για να περιγράψει τις αντίστοιχες πρώιμες φάσεις της εθνικής ιστορίας ή γραμματείας των υπόλοιπων ευρωπαϊκών κι όχι μόνο λαών.

Προτάσεις για το μέλλον των πρώιμων νεοελληνικών σπουδών

- Θεσμική ενίσχυση: ίδρυση εδρών/θέσεων με αντικείμενο τα πρώιμα νεοελληνικά
- Ένταξη στα προπτυχιακά προγράμματα νεοελληνικών σπουδών: προσφορά σχετικών μαθημάτων, έστω ενός μαθήματος «Εισαγωγής στην πρώιμη νεοελληνική λογοτεχνία»
- Ένταξη σε διατμηματικά/διεπιστημονικά μεταπτυχιακά προγράμματα: Συγκριτολογικές, διαθεματικές, θεωρητικές προσεγγίσεις σε συνεργασία με τους ειδικούς early modernists των πανεπιστημίων του εξωτερικού

Πώς μπορούν, λοιπόν, να ενισχυθούν οι σπουδές αυτές (και τελειώνω). Θα πρότεινα αρχικά τη θεσμική ενίσχυσή τους, με την ίδρυση εδρών, θέσεων με αντικείμενο τα πρώιμα νεοελληνικά, αν δεν ήξερα ότι κάτι τέτοιο στις παρούσες συνθήκες μοιάζει ανεδαφικό. Η ένταξη όμως σχετικών μαθημάτων, έστω ενός μαθήματος *Εισαγωγής στην πρώιμη νεοελληνική λογοτεχνία*, σε όλα τα προγράμματα νεοελληνικών σπουδών δεν είναι ανεδαφική, αντίθετα. Επιπλέον, στα περισσότερα πανεπιστήμια εκτός Ελλάδας οι αντίστοιχες early modern studies γνωρίζουν μεγάλη άνθιση, έχουν μάλιστα από χρόνια αναδειχθεί σε προνομιακό κι ελκυστικό χώρο ανάπτυξης της λογοτεχνικής θεωρίας και της διαθεματικότητας κι αυτό είναι ένα στοιχείο που μπορούμε να αξιοποιήσουμε. Το μέλλον των νεοελληνικών σπουδών εκτός Ελλάδας μου φαίνεται ότι είναι αναγκαστικά συγκριτολογικό, τόσο σε επίπεδο προπτυχιακών όσο κυρίως σε επίπεδο μεταπτυχιακών σπουδών. Και τα σχετικά προγράμματα masters πρέπει να πω, όχι στα Νέα Ελληνικά, αλλά στις ευρωπαϊκές σπουδές (european studies) ή στη συγκριτική γραμματολογία (comparative literature), είναι δημοφιλή και μπορούν να είναι αυτοχρηματοδοτούμενα. Σε επίπεδο, λοιπόν, κυρίως μεταπτυχιακών σπουδών, τα Νέα Ελληνικά, πρώιμα και μη, μπορούν και πρέπει να συνδυάζονται με τις αντίστοιχες εθνικές γραμματείες των χωρών που φιλοξενούν τις νεοελληνικές έδρες, ενώ η περαιτέρω ανάπτυξή τους μπορεί να επιτευχθεί, μόνο αν οι νεοελληνιστές του εξωτερικού προσπαθούν να μοιράζονται τους θεωρητικούς, διαθεματικούς, διεπιστημονικούς προβληματισμούς του άμεσου ακαδημαϊκού περιβάλλοντός τους. Ειδικότερα σε ό,τι αφορά τα πρώιμα Νεοελληνικά, μια τέτοια προσέγγιση εύκολα θα αναδεικνυε τις παράλληλες εξελίξεις, τις πολλαπλές ομολογίες και τους κοινούς προβληματισμούς, καταδεικνύοντας ταυτόχρονα ότι τα πρώιμα Νεοελληνικά δεν συνιστούν μια ιδιαίτερη περίπτωση, δεν αποτελούν εξαίρεση, αλλά είναι μέρος, και μάλιστα συχνά ενδιαφέρον, του ευρύτερου, ευρωπαϊκού κυρίως, κανόνα.

Σας ευχαριστώ για την προσοχή σας.

Τάσος Α. Καπλάνης, Πανεπιστήμιο Κύπρου (kaplanis@ucy.ac.cy)
Από το Διγνή στο Σολωμό:

Τι είναι οι πρώιμες νεοελληνικές σπουδές και πώς μπορούν να ενισχυθούν

ΟΙ ΟΡΟΙ ΚΑΙ ΤΑ ΟΡΙΑ: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΦΟΡΗ – ΒΑΣΙΚΟΙ ΣΤΑΘΜΟΙ

1. Τέλη 19ου αιώνα

Karl Krumbacher (1897): β' έκδοση *Ιστορίας της βυζαντινής λογοτεχνίας* στην οποία περιλαμβάνεται ένα καταληκτικό κεφάλαιο που φέρει τον τίτλο «**δημόδης ελληνική λογοτεχνία**» (*Vulgärgriechische Literatur*). Ο Krumbacher, σε ένα έργο που αποτελεί ιστορία της *βυζαντινής λογοτεχνίας*, περιλαμβάνει όχι μόνο έργα της «υστεροβυζαντινής» περιόδου (12ος-15ος αιώνας) που ήταν γραμμένα στη «**δημόδη**», δηλαδή σε μια γλώσσα «**λαϊκή**» ή, έστω, «**λαϊκότερη**» σε σχέση με την αρχαϊζουσα γλώσσα των λόγων βυζαντινών κειμένων, αλλά και έργα της λεγόμενης «**κρητικής λογοτεχνίας της ακμής**» (του 16ου-17ου αιώνα δηλαδή).

2. Δεκαετία 1950

Διαμάχη Ερμανουήλ Κριαρά-Αίνου Πολίτη:

α. Κριαράς: υποστηρίζει ότι η δημόδης γραμματεία της περιόδου 1204-1700 έχει χαρακτηριστικά και μεσαιωνικά και νεοελληνικά και γι' αυτό προτείνει να την ονομάζουμε «**υστερομεσαιωνική**» και «**προτονεοελληνική**» ταυτόχρονα.

β. Πολίτης: υποστηρίζει ότι η λεγόμενη «δημόδης βυζαντινή» λογοτεχνία είναι σαφώς **νεοελληνική** (από τη περίοδο της νεοελληνικής λογοτεχνίας από το *Διγνή* μέχρι τον *Ερωτόκριτο*).

3. Δεκαετίες 1960-1970:

α. Börje Knös (1962): έκδοση *Ιστορίας της νεοελληνικής λογοτεχνίας* (από το *Διγνή* μέχρι το 1821).

β. Κριαράς (1969): έκδοση του πρώτου τόμου του *Λεξικού της μεσαιωνικής ελληνικής δημόδους γραμματείας, 1100-1669*.

γ. Hans-Georg Beck (1971): έκδοση *Ιστορίας της βυζαντινής δημόδους λογοτεχνίας* (από το 12ο αιώνα μέχρι το 1520).

4. Δεκαετίες 1980-1990:

α. Hans Eideneier: στα μέσα της δεκαετίας του 1980, με πρωτοβουλία του Hans Eideneier, θεσμοθετούνται τα συνέδρια «**Neograeca Medii Aevi**» (= «**νεοελληνικά του μεσαίωνα**») τα μοναδικά στον κόσμο που ασχολούνται αποκλειστικά με τη «δημόδη» ελληνική γραμματεία της περιόδου 1100 μέχρι περίπου το 1700. Το πρώτο συνέδριο πραγματοποιείται το 1986 στην Κολωνία.

β. Β' Συνέδριο «Neograeca Medii Aevi» (Βενετία, 1991):

i. Στυλιανός Αλεξίου: υποστηρίζει ότι η ελληνική λογοτεχνία της περιόδου 12ος-15ος αιώνας που είναι γραμμένη σε δημόδη γλώσσα θα πρέπει να θεωρείται βυζαντινή και να ονομάζεται «**δημόδης βυζαντινή λογοτεχνία**» ή «**βυζαντινή λογοτεχνία σε δημόδη γλώσσα**». Τοποθετεί την αρχή της νεοελληνικής λογοτεχνίας στο 16ο αιώνα (*Ρίμες αγάπης, Ερωτόκριτος, Εροσφιλή*).

ii. Γ. Π. Σαββίδης: διαχωρίζει τη μεσαιωνική από τη νεότερη ελληνική λογοτεχνία με κριτήριο τη χρονολογία εμφάνισης του πρώτου νεοελληνικού εντύπου (= *Απόκοπος Μπαργιάδης* 1509).

iii. Γιώργος Κεζυγιόζης: υποστηρίζει πιο ευρύχωρα όρια για τα «νεοελληνικά λογοτεχνικά λαϊκά βιβλία» και απορρίπτει το κριτήριο του εντύπου ως μοναδικό μέσο διάδοσης για το νεοελληνικό βιβλίο. Αργότερα, με τις δύο *Ανθολογίες* του της

Τάσος Α. Καπλάνης, Πανεπιστήμιο Κύπρου (kaplanis@ucy.ac.cy)

Από το Διγενή στο Σολωμό:

Τι είναι οι πρόιμες νεοελληνικές σπουδές και πώς μπορούν να ενισχυθούν

παιλιότερης πεζογραφίας μας (Σοκόλης, 1999 και Ίδρυμα Μανόλη Τριναφυλλίδη, 2001) υιοθετεί το όριο του 1830.

5. Πρώτη δεκαετία 21ου αιώνα

α. Hans Eidencier-Ulrich Moenig-Nότης Τουφεξής (2001): έκδοση του «Συμπεριόπουλου του Αμβούργου» (στο πλαίσιο των συνεδρίων «Neograeca Medii Aevi») με τίτλο *Θεωρία και πράξη των εκδόσεων της υστεροβυζαντινής ανασυντακτικής και μεταβυζαντινής δημόδους γραμματείας*.

β. Διαμάχη Γιόργου Λανέζη-Νάσου Βαγενά

ι. Λανέζης (2006): σε άρθρο του στη *Νέα Εστία* υποστηρίζει ότι σημείο έναρξης για τη νεοελληνική λογοτεχνία πρέπει να θεωρείται η χρήση της δημόδους γλώσσας, όπως ισχύει σε όλες τις εθνικές λογοτεχνίες της Ευρώπης. Τοποθετεί λοιπόν την αρχή της νεοελληνικής λογοτεχνίας στο 12ο αιώνα (*Διγενής, Πτωχοπροδομικά*, κλπ.)

ii. Βαγενάς (2007): απαντώντας στο Λανέζη από τις σελίδες της *Νέας Εστία* προτείνει ως κριτήριο/-α διάκρισης την ανάπτυξη ανασυντακτικής αίσθησης του κόσμου και, κυρίως, την ανάπτυξη εθνικής συνείδησης, στη βάση του επανειροδορισμού της σκέψης των ελληνοφώνων χριστιανών της μεταβυζαντινής περιόδου με τους αρχαίους Έλληνες. Τοποθετεί την αρχή της νεοελληνικής λογοτεχνίας στο 16ο αι. (Μιχαήλ Μάρουλλος, Νικόλαος Σοσιανός).

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΣ ΟΡΟΣ-ΟΡΙΑ:

ΠΡΩΙΜΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ (12^{ος}-ΑΡΧΕΣ 19^{ος} ΑΙ.)

A. Πλεονεκτήματα

α. έμφαση στο μοναδικό, ασφαλές κριτήριο (που αποτελεί και το βασικό κριτήριο για τη διάκριση των περισσότερων ευρωπαϊκών λογοτεχνιών), τη **γλώσσα**: οι απαρχές της νεοελληνικής λογοτεχνίας τοποθετούνται στα χρόνια που για πρώτη φορά εμφανίζεται συγκροτημένα μια λογοτεχνία που είναι γραμμένη σε νεοελληνική, έστω πρόιμη, γλώσσα (= δημόδη).

β. αναγνώριση του γεγονότος ότι η συστηματικότερη χρήση της δημόδους στην ελληνική λογοτεχνία συνοδεύεται και από ανανέωση των **λογοτεχνικών ειδών**.

γ. αναγνώριση, επίσης, της γενεαλογίας, του διακειμενικού διαλόγου, της σχετικής συνοχής και συνέχειας που εμφανίζουν τα δημόδη κείμενα μεταξύ τους ως σύνολο.

δ. υποβάθμιση επισφαλών κριτηρίων (πρώτο έντυπο, εμφάνιση «νεοελληνικής» εθνικής συνείδησης) και έμφαση στην πολυσχιδία, αλλά και τις αντιφάσεις της «νεοελληνικής παντοπραξίας», που εμφανίζεται ακριβώς σε αυτά τα πρόιμα χρόνια.

ε. διάκριση και της νεοελληνικής λογοτεχνίας, όπως και των υπόλοιπων ευρωπαϊκών, σε τρεις περιόδους: **πρώιμη (early modern), νεότερη (modern) και σύγχρονη (contemporary).**

B. Μειονεκτήματα

α. αναχρονισμός: όπως και όλοι οι υπόλοιποι όροι, ο όρος «πρώιμα νεοελληνικά» ουδέποτε χρησιμοποιήθηκε από τους ανθρώπους της εποχής που επιχειρεί να περιγράψει: πρόκειται για προβολή της δικής μας, σύγχρονης, οπτικής στην παλιότερη γραμματεία μας.

2

Τάσος Α. Καπλάνης, Πανεπιστήμιο Κύπρου (kaplanis@ucy.ac.cy)

Από το Διγενή στο Σολωμό:

Τι είναι οι πρόιμες νεοελληνικές σπουδές και πώς μπορούν να ενισχυθούν

ΒΑΣΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΑΓΑΠΗΤΟΣ, ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Α. και ΠΕΡΙΕ, ΜΙΧΑΛΗ, επιμ., 2002. «Τ' αδόνν κείνον που γλώκα θλιβάται». Εκδοτικά και ερμηνευτικά ζητήματα της δημόδους ελληνικής λογοτεχνίας στο πέρασμα από τον Μεσαίωνα στην Αναγέννηση (1400-1600). *Πρακτικά του 4ου Διεθνούς Συνεδρίου Neograeca Medii Aevi (Νοέμβριος 1997, Λευκωσία)*, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης

ΛΑΒΕΙΟΥ, ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ 1993. «Η ορολογία των περιόδων της λογοτεχνίας μας», στο Πανεπιστημιακές 1993/1, 54-60

ΒΑΓΕΝΑΣ, ΝΑΣΟΣ 2003. «Μιχαήλ Μάρουλλος. Ένας ποιητής με νεοελληνική συνείδηση», *Το Βήμα*, 21/12/2003

ΒΑΓΕΝΑΣ, ΝΑΣΟΣ 2005. «Για τις απαρχές της λογοτεχνίας μας», *Το Βήμα*, 21/8/2005

ΒΑΓΕΝΑΣ, ΝΑΣΟΣ 2007. «Για τις αρχές της νεοελληνικής λογοτεχνίας», *Νέα Εστία*, 161, 296-313

BEATON, RODERICK 1994. *An Introduction to Modern Greek Literature*, Οξφόρδη: Clarendon Press

BEATON, RODERICK 1996. *Εισαγωγή στη νεότερη ελληνική λογοτεχνία. Ποίηση και πεζογραφία, 1821-1992*, μετάφραση Ευαγγελία Ζωργου-Μαριάννα Σπανάκη, Αθήνα: Νεφέλη

BECK, HANS-GEORG 1971. *Geschichte der Byzantinischen Volksliteratur*, München: Beck

BECK, HANS-GEORG 1988. *Ιστορία της βυζαντινής δημόδους λογοτεχνίας*, μετάφραση Νίκη Eidencier, Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τρικής

ΛΑΝΕΖΗΣ, ΓΕΩΡΓΙΟΣ 2006. «Οι αρχές της νεοελληνικής λογοτεχνίας», *Νέα Εστία*, 1788 (Απρίλιος 2006), 784-788

ΔΗΜΑΡΑΣ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ., 2000. *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Από τις πρώτες ρίζες ως την εποχή μας*, Αθήνα: Γνώση [ένυτη έκδοση]

EIDENCIER, HANS, επιμ., 1987. *Neograeca Medii Aevi. Text und Ausgabe. Akten zum Symposium Köln 1986*, Κολωνία: Romiosini

EIDENCIER, HANS 1993. «Αναζητώντας τις αρχές της νεοελληνικής γραμματείας», στο Πανεπιστημιακές 1993/1, 42-49

EIDENCIER, HANS, MOENIG, ULLRICH και ΤΟΥΦΕΞΗΣ, ΝΟΤΗΣ, επιμ., 2001: *Θεωρία και πράξη των εκδόσεων της υστεροβυζαντινής ανασυντακτικής και μεταβυζαντινής δημόδους γραμματείας*. *Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου Neograeca Medii Aevi IV (Αμβούργο 28. - 31.1.1999)*, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης

JEFFREYS, ELIZABETH 2002. «A Research Programme: Η δημόδης παράδοση της ελληνικής λογοτεχνίας, 1100-1700», στο *Αγαστητές και Περής* 2002, 221-227

JEFFREYS, MICHAEL 2007. «Modern Greek in the 11th century – or what else should we call it?», *Κάμπος: Cambridge Papers in Modern Greek*, 15, 61-89

ΚΑΠΛΑΝΗΣ, ΤΑΣΟΣ Α. 2002. «Εκδόσεις κείμενων της νεοελληνικής δημόδους γραμματείας και μονοτονικό σύστημα», *Κονδυλοφόρος*, 1, 205-235

ΚΑΦΕΜΕΝΟΣ, ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ 1985. *Από την ιστορία της ελληνικής γλώσσας: Η ελληνική γλώσσα από τα ελληνιστικά ως τα νεότερα χρόνια. Η ελληνική γλώσσα στην Αίγυπτο*, Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ/Ίνστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριναφυλλίδη)

ΚΕΧΑΓΙΟΓΛΟΥ, ΓΕΩΡΓΙΟΣ 1993. «Ειδολογικές και εκδοτικές προτάσεις για τη νεοελληνική λογοτεχνικά λαϊκά βιβλία (από τις αρχές ως τα τέλη του 18ου αιώνα)» στο Πανεπιστημιακές 1993/1, 74-99

ΚΕΧΑΓΙΟΓΛΟΥ, ΓΕΩΡΓΙΟΣ, επιμ., 1999. *Η παλιότερη πεζογραφία μας από τις αρχές της ως τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο. 15ος αιώνας-1830*, 2 τόμοι, Αθήνα: Σοκόλης

3

Τάσος Α. Καπλάνης, Πανεπιστήμιο Κύπρου (kaplanis@ucy.ac.cy)
 Από το *Διγενή στο Σολωμό*:

Τι είναι οι πρόμμες νεοελληνικές σπονδές και πώς μπορούν να ενισχυθούν

- ΚΕΚΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, ΓΙΩΡΓΟΣ, επιμ., 2001. *Πεζογραφική ανθοδέσμη. Αφηγηματικός γραπτός νεοελληνικός λόγος*, 2 τόμοι (1. Από το τέλος του Βυζαντίου ως τη Γαλλική Επανάσταση, 2. Από τη Γαλλική Επανάσταση ως τη δημιουργία του ελληνικού κράτους), Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ/Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανώλη Τριανταφυλλίδη)
- ΚΝΟΣ, BORJE 1962. *L'histoire de la littérature néo-grecque. La période jusqu'en 1821*, Στοκχόλμη, Γκτέμπεργκ, Οσγύλα: Almqvist & Wiksell
- ΚΡΙΑΡΑΣ, ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ 1951. «Η μεσαιωνική ελληνική γραμματεία – Τα όρια, μερικά χαρακτηριστικά. Εναρκτήριος λόγος στο μάθημα της μεσαιωνικής ελληνικής φιλοσοφίας», *Αγγλοελληνική Επιθεώρηση*, 5/3 (Ιαν.-Φεβ. 1951), 92-96
- ΚΡΙΑΡΑΣ, ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ 1953. «Ο λαϊκότροπος χαρακτήρας της κρητικής λογοτεχνίας, οι λογοτεχνίες της Αναγέννησης και η βυζαντινή δημοτική παράδοση», *Κρητικά Χρονικά*, 7, 298-314
- ΚΡΙΑΡΑΣ, ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ 1955α. «Οι όροι «μεσαιωνικός» και «νεοελληνικός» στη γραμματολογία μας», *Νέα Εστία*, 58, 986-988
- ΚΡΙΑΡΑΣ, ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ 1955β. «Η γραμματολογική τοποθέτηση της βυζαντινής δημόδους και της κρητικής λογοτεχνίας», *Νέα Εστία*, 58, 1554-1557
- ΚΡΙΑΡΑΣ, ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ 1961. «Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της τελευταίας περιόδου της μεσαιωνικής ελληνικής γραμματείας» (μετρ. από τα γερμανικά Αι. Δόδου), *Νέα Εστία*, 35, 1418-1427
- ΚΡΙΑΡΑΣ, ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ 1969-2005. *Λεξικό της μεσαιωνικής ελληνικής δημόδους γραμματείας (1100-1669)*, τόμ. Α'-ΙΕ', Θεσσαλονίκη
- ΚΡΙΑΡΑΣ, ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ 2007. «Διαχωρισμός και χαρακτηρισμός λογοτεχνικών περιόδων», *Νέα Εστία*, 161, 657-660
- KRUMBACHER, KARL 1897. *Geschichte der byzantinischen Literatur von Justinian bis zum Ende des oströmischen Reiches (527-1453)*, 2η έκδοση, 2 τόμοι, Μόναχο: Beck
- KRUMBACHER, KARL 1974. *Ιστορία της Βυζαντινής λογοτεχνίας*, μετάφραση Γεώργιος Σωτηριάδης, 3 τόμοι, Αθήνα: Γρηγοριάδης
- ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ, ΝΙΚΟΛΑΟΣ Μ., επιμ., 1993. *Αρχές της νεοελληνικής λογοτεχνίας, Πρακτικά του Δεύτερου Διεθνούς Συνεδρίου «Neograeca Medii Aevi»* (Βενετία, 7-10 Νοεμβρίου 1991), 2 τόμοι, Βενετία: Ελληνικό Ινστιτούτο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών της Βενετίας
- ΠΟΛΙΤΗΣ, ΛΙΝΟΣ 1954. «Νεοελληνική Βιβλιογραφία (1950-1951)», *Ελληνικά*, 13, 397-491
- ΠΟΛΙΤΗΣ, ΛΙΝΟΣ 1955. «Μεσαιωνικός' και 'νεοελληνικός'», *Νέα Εστία*, 58, 1307
- POLITIS, LINOS 1973. *A History of Modern Greek Literature*, Οξφόρδη: Clarendon Press
- ΠΟΛΙΤΗΣ, ΛΙΝΟΣ 1978. *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*, Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης
- RUCHNER, WALTER, επιμ., 2006. *Ανθολογία νεοελληνικής δραματοποιίας*, 3 τόμοι (1. Από την Κρητική Αναγέννηση ως την Επανάσταση του 1821, 2/1 και 2/2. Από την Επανάσταση του 1821 ως τη Μικρασιατική καταστροφή), Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης
- ΣΑΒΒΙΑΔΗΣ, ΓΙΩΡΓΟΣ Π. 1993. «Πότες άραγε αρχίζει η νεότερη ελληνική λογοτεχνία;», στο Πανερωτικό 1993/1, 37-41
- VITTI, MARIO 1971. *Storia della letteratura neogreca*, Τορίνο: ERI
- VITTI, MARIO 1978. *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*, Αθήνα: Οδυσσεύς [δεύτερη αναθεωρημένη έκδοση Αθήνα: Οδυσσεύς, 1987· τρίτη αναθεωρημένη έκδοση σε επιμέλεια Δήμητρας Λουκά, Αθήνα: Οδυσσεύς, 2003]
- VITTI, MARIO 1993. «Alla ricerca degli antenati», στο Πανερωτικό 1993/1, 50-53

4

Τάσος Α. Καπλάνης, Πανεπιστήμιο Κύπρου (kaplanis@ucy.ac.cy)
 Από το *Διγενή στο Σολωμό*:

Τι είναι οι πρόμμες νεοελληνικές σπονδές και πώς μπορούν να ενισχυθούν

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Έπος Βασίλειου Διγενή Ακρίτη (α' μισό 12^ο αι.)

Σώζεται σε 6 χειρόγραφα-παράλλαξ, από τις οποίες η παραλλαγή Escorial, που είναι και η συντομότερη, θεωρείται η κοντινότερη στο αρχικό κείμενο του *Διγενή*. Το απόσπασμα προέρχεται από τους στίχους 1554-1561 της παραλλαγής αυτής (μιλάει ο Διγενής και περιγράφει τη μονομαχία του με την αμαζόνια Μαζιμού):

Τον Λιάνδρον εφόνυζεν και φέρνει τη υπέρην,
 πηδά και καβαλίκευσε και παίρνει και κοντάρην
 και από μακρέα μ' εφόνυζε: «Εδά σε βλέπω, Ακρίτη!».
 Και το κοντάρι εμάκρυνε, την κονταριάν με δόση.
 Σπαθείαν της φάρας έδωκε απάνω εις το κεφάλιν'
 τα δύο μέρη εσχίσθησαν κι έβασαν παραμιάν
 και απέμεινε η Μαζιμού περή, ελεεινή εις τον κόμπον.

[βλ. Στ. Αλεξίου, επιμ., *Βασιλικός Διγενής Ακρίτης*, δεύτερη βελτιωμένη έκδοση Αθήνα: Εστία, 1995]

Στέφανος Σαβίτικος, Βοσλή των πολιτικών (περ. 1370)

Ο Κρητικός Στέφανος Σαβίτικος (γεν. 1331-πέθανε πριν το 1403) μπορεί με ασφάλεια να θεωρηθεί ο πρώτος επώνυμος νεοελληνικός ποιητής: δεν έχει σχέση με το Βυζάντιο ή το μεσαιόνα, είναι εισηγητής της ομοιοκαταληξίας στη νεοελληνική ποίηση, είναι σύγχρονος του Βοκάκιου και μεταφέρει στα ελληνικά γράμματα την Αναγέννηση σε μορφολογικό, γλωσσικό και θεματικό-ειδολογικό επίπεδο. Το αγαπημένο θέμα του είναι οι πολιτικές, δηλαδή οι «κονέες» γυναικές, οι πόρνες:

Γαμέτα η Κουταρωτάινα κι ο σκύλος της γαβρίζει
 και κλαίει τα παιδάκια της κι εκείνη χαχνονίζει.
 Η χήρα η Καψματέλαινα ένα που τη μαυλίξει
 και τρώ' την ως το κόκκαλον, διά να τη σουργουλίξει.
 Στου Κουταγιώτη την αυλή κέρατα ξεφουτρώνουν
 κόπελος έν' στο σπίτι του, δι' αυτούον ζανυστρώνουν.

[βλ. Arnold F. van Gemert, "Λογοτεχνικοί πρόδρομοι", στο: David Holton, επιμ., *Λογοτεχνία και κοινωνία στην Κρήτη της Αναγέννησης*, απόδοση στα ελληνικά Νταζιά Λατρινιάννη, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 1997, 65 - δεν υπάρχει σύγχρονη κρητική έκδοση του κειμένου]

Βιταντζός Κορνάρος, Ερωτόκριτος (περ. 1600)

Ο *Ερωτόκριτος* είναι το γνωστότερο και πιθανότατα το αριστουργηματικότερο έργο όλης της πρόμμης νεοελληνικής λογοτεχνίας. Παρατίθενται εδώ οι πρώτοι 10 στίχοι:

Του κύκλου τα γυρίσματα που ανεβοκατεβαίνουν
 και του τροχού που όρες ψηλά κι όρες στα βάθη πηγαίνουν,
 και του καιρού τ' αλλάγματα, που ανασημιά δεν έχουν,
 μι στο κιάλο κι εις το κακό περιπατώ κι τρέχου,
 και τον αρμάτω οι ταραχές, όχθηρες και τα βάρη,
 του έρωτα οι εμπόρεσες και τση φιλάς η χήρη,
 απάντα μ' εκινήσασι τη σημερον ημέρα
 ν' αυθηβάνω και να πο τά 'κόμω και τά 'φέρω
 σ' μιά κόρη κ' έναν άγουρο, που μερδενητή ομάδι
 σε μιά φύλιν αμάλαγη, με δίχως ασκημάδι.

[βλ. Στ. Αλεξίου, επιμ., *Βιταντζός Κορνάρος, Ερωτόκριτος*, δεύτερη βελτιωμένη ανατύπωση Αθήνα: Ερμής, 1990]

5

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Ευχαριστούμε ιδιαίτερα, θα έλεγα, τον συνάδελφο κύριο Καπλάνη που έκλεισε τη συνεδρία αυτή με θέμα από ένα σημαντικό, όπως ήδη τόνισα, πεδίο των νεοελληνικών σπουδών, προσδιορίζοντας τις θέσεις του με αναφορές στην ιστορική διάσταση του ζητήματος. Δεν θα συγκεφαλαιώσω τις προτάσεις του, υπογραμμίζω όμως ότι πρέπει να συζητηθούν, στο πλαίσιο των χρονικών δυνατοτήτων που έχουμε.

Θα παρακαλούσα πρώτα να υποβληθούν οι ερωτήσεις στους εισηγητές και μετά να γίνουν οι παρεμβάσεις, εφόσον υπάρχουν. Επιπλέον, θα παρακαλούσα οι ερωτήσεις να γίνονται από το μικρόφωνο, ώστε να μαγνητοφωνούνται. Αυτός που θα υποβάλει την ερώτηση, παρακαλώ να αναφέρει το όνομά του και ενδεχομένως το πανεπιστήμιο απ' όπου προέρχεται. Ευχαριστώ.

Παρακαλώ, κυρία Μυτιληναίου.

ΣΟΦΗ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ-ΜΥΤΙΛΗΝΑΙΟΥ

Ευχαριστούμε όλους τους εισηγητές. Θα ήθελα να απευθύνω μία ερώτηση σε όλους, αλλά κυριότερα ίσως στον κύριο Λαμπρόπουλο και την τοποθέτηση που έκανε, η οποία με βρήκε πάρα πολύ σύμφωνη με τους προβληματισμούς και τον τρόπο που έθεσε το πρόβλημα των εδρών των νεοελληνικών σπουδών. Με δεδομένο τον ανταγωνισμό των νέων γλωσσών, των νέων αγορών και με δεδομένο το ότι αυτήν τη στιγμή οι έδρες νεοελληνικών σπουδών πράγματι βρίσκονται σε μία κρίσιμη καμπή, τι θεωρείτε ότι είναι το συγκριτικό πλεονέκτημα, που θα μπορούσε ίσως να γίνει και η ταυτότητα των νεοελληνικών σπουδών, έτσι ώστε να είναι ελκυστική και για ποιους λόγους; Γιατί πράγματι δεν φθάνει, όπως ελέχθη και από πολλούς ομιλητές, ότι υπάρχει ένας αρχαίος ελληνικός πολιτισμός, πάνω στον οποίο προσπαθούμε να χτίσουμε γύρω-γύρω πράγματα. Υπάρχει το πνεύμα, αλλά μιλάμε για το σήμερα, μιλάμε για μία νέα πραγματικότητα, για μία πολυπολιτισμική πραγματικότητα, με ταχύτερες internet. Με αυτήν την έννοια, νομίζω ότι ίσως θα ήταν σκόπιμο να προσδιοριστεί, όπως είπα και πριν, το συγκριτικό πλεονέκτημα και η ταυτότητα όλων των εδρών νεοελληνικών σπουδών, ώστε να υπάρχει και μία συνολική προσέγγιση στο θέμα. Ευχαριστώ πολύ.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΣ

Μας ρίξατε αμέσως στα πολύ βαθιά νερά. Μιλώντας προσωπικά, θα έλεγα ότι το συγκριτικό πλεονέκτημα των Νέων Ελληνικών αυτήν τη στιγμή θα μπορούσε να είναι η ποιότητα του «μετά», που χαρακτηρίζει τον σύγχρονο ελληνισμό, για όσους συμφωνούμε ότι η εποχή μας είναι μεταμοντέρνα, μετανεωτερική ή μεταβιομηχανική

και μια σειρά από άλλα πράγματα, αν το πολιτιστικό, πολιτικό, οικονομικό βίωμα που χαρακτηρίζει αυτήν την ιστορική στιγμή είναι μία αίσθηση του «μετά». Ξέρουμε μετά από τι ερχόμαστε, δεν είμαστε σίγουροι για το πού πηγαίνουμε, αλλά αυτό το «μετά» μάς απασχολεί πάρα πολύ. Νομίζω ότι η νεοελληνική εμπειρία, η οποία είναι κατεξοχήν ένα «μετά», τη στιγμή που προκύπτει ιστορικά, θα ξεκλείδωνε πάρα πολλά επείγοντα ερωτήματα στον στενό ακαδημαϊκό χώρο, αλλά και στον γενικότερο πνευματικό χώρο. Αυτό λοιπόν που θα έλεγα –αφού είχατε την καλοσύνη να με ρωτήσετε– ότι θα μπορούσε να είναι ένα συγκριτικό πλεονέκτημα των νεοελληνικών σπουδών είναι η Νεότερη Ελλάδα, ως ένα «μετά» πολλών πραγμάτων. Έτσι θα μπορούσαμε να αντιληφθούμε πολύ καλύτερα τη γενικότερη ταυτότητά μας στον 21ο αιώνα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Παρακαλώ, άλλη ερώτηση; Πάρτε το μικρόφωνο και σας παρακαλώ να πείτε το όνομά σας.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΑΗΔΟΝΗΣ

Αηδόνης Ανδρέας. Φιλολόγος από το Πανεπιστήμιο της Αλεξάνδρειας της Αιγύπτου. Θα ήθελα να κάνω μία διπλή ερώτηση. Η μία αφορά κατά κύριο λόγο τον κύριο Λαμπρόπουλο, ίσως και τους άλλους ομιλητές, ως προς το πρόγραμμα του Πανεπιστημίου του Μίσιγκαν, ένα σύγχρονο πανεπιστήμιο από ό,τι κατάλαβα, με ένα πρόγραμμα που μεταφέρει το πανεπιστήμιο στον φοιτητή, όπου κι αν βρίσκεται. Αυτό το πρόγραμμα πώς θα μπορούσε, κατά τη γνώμη σας, να εφαρμοστεί στο Πανεπιστήμιο της Γεωργίας ή σε κάποιο άλλο πανεπιστήμιο που, όπως ανέφερε ο Καθηγητής κύριος Δημάδης, το μνημιαίο του εκπαιδευτικού που διδάσκει είναι 150 ευρώ; Δεύτερον, ένα ερώτημα που απευθύνεται κατά κύριο λόγο στον κύριο Μορφακίδη: πιστεύετε ότι η συμμετοχή στην εξεταστική επιτροπή των καθηγητών που αποσπώνται στο εξωτερικό από τα ίδια τα πανεπιστήμια θα λύσει το πρόβλημα της διάδοσης των νεοελληνικών σπουδών στα πανεπιστήμια του εξωτερικού; Και μια τρίτη υποερώτηση: ποια είναι τα κίνητρα ανταποδοτικότητας που θα έχουμε με την εισαγωγή των νεοελληνικών εδρών στα ξένα πανεπιστήμια; Γιατί ζούμε σε μία εποχή του δούναι και λαβείν. Κι όταν κάποτε ζητήσαμε από το Πανεπιστήμιο του Καΐρου να δημιουργήσουμε έδρα νεοελληνικών σπουδών, μας είπαν: «θα μας πει η Πολιτεία τι οφέλη θα έχουμε από αυτό, τι θα μας δώσουν εμάς». Ευχαριστώ πολύ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Παρακαλώ, πρώτα ο κύριος Λαμπρόπουλος και μετά ο κύριος Μορφακίδης στις απαντήσεις. Ορίστε.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΣ

Πολύ σύντομα. Βεβαίως όλοι μας έχουμε φοβερή επίγνωση των οικονομικών διαφορών που υπάρχουν ανάμεσα σε πανεπιστήμια, ανάμεσα σε χώρες. Γι' αυτό είπα εξ αρχής ότι μιλώ από την πλευρά της αμερικανικής εμπειρίας και μόνο. Αν για κάποιους από σας αυτό σημαίνει κάτι, αντίθετα μια ιδέα, ένα δίδαγμα, μια έμπνευση και το χρησιμοποιείτε. Αν κάποιος μου πει «αυτό μου είναι πάρα πολύ ξένο, δεν μπορώ να εφαρμόσω τίποτα», θα το καταλάβω και θα το σεβαστώ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Παρακαλώ, κύριε Μορφακίδη.

ΜΟΣΧΟΣ ΜΟΡΦΑΚΙΔΗΣ

Ναι, είναι ένα θέμα που μας έχει απασχολήσει επανειλημμένως. Ασφαλώς και πιστεύω ότι το να βρίσκονται στην εξεταστική επιτροπή καθηγητές από το εξωτερικό έχει δύο όψεις. Πρώτα στην επιτροπή να βρίσκεται κάποιος συνάδελφός μας από το εξωτερικό. Και, εφόσον γίνει η επιλογή, πιστεύω ότι, δεδομένου του ότι κάθε πανεπιστήμιο έχει τα δικά του προβλήματα, τον δικό του προσανατολισμό, τις ανάγκες του, είναι σημαντικό μετά να γίνεται μια δεύτερη επιλογή από αυτούς που έχουν ήδη προεπιλεγεί, ώστε το κάθε πανεπιστήμιο να δέχεται αυτούς που θεωρεί καταλληλότερους. Αυτό δεν αφορά μόνο τους αποσπασμένους. Συμβαίνει πλέον στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης για τα μέλη Δ.Ε.Π., δηλαδή πρώτα μπαίνει κανείς σε ένα είδος σώματος υποψηφίων, περνάει δηλαδή από μια κρατική επιτροπή, και μετά τα πανεπιστήμια αποφασίζουν ποιους από αυτούς θα επιλέξουν.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Οραία. Να προχωρήσουμε σε άλλη ερώτηση. Παρακαλώ. Η κυρία Ηροδότου, αν βλέπω καλά.

ΜΑΡΙΑ ΗΡΟΔΟΤΟΥ

Ναι, από το Πανεπιστήμιο Λα Τρομπ της Μελβούρνης. Μια ερώτηση στον κύριο Λαμπρόπουλο, η οποία είναι πάρα πολύ πρακτική. Το μοντέλο που περιγράψατε είναι το μοντέλο προς το οποίο κατευθύνεται και η Αυστραλία, αυτό που προσπαθούμε να εφαρμόσουμε. Το ερώτημά μου είναι: τι διδακτικό προσωπικό έχετε, που μπορεί να αντιμετωπίσει τόσο πολύπλευρες προσεγγίσεις και με διεπιστημονικότητα; Γιατί στα δικά μας προγράμματα το προσωπικό όλο και μειώνεται. Αυτό που περιγράψατε όμως απαιτεί ειδικότητες πολλαπλές. Πώς αντιμετωπίζετε το πρόβλημα αυτό;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Παρακαλώ, κύριε Λαμπρόπουλε.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΣ

Ευχαριστώ πολύ. Όταν δημιουργήθηκε η Έδρα *Καβάφη* το 1999, ήταν μία θέση. Σήμερα έχουμε τρεις θέσεις πλήρους απασχόλησης. Μεγαλώσαμε, μας δώσανε καινούργιες θέσεις.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Είναι θεσμικές θέσεις;

ΒΑΣΙΛΗΣ ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΣ

Ναι, βεβαίως. Είμαστε ένας Τακτικός Καθηγητής, μία Αναπληρώτρια και ένας Λέκτορας. Και είμαστε πλήρους απασχόληση. Οπότε μεγαλώσαμε, μας δώσανε δύο καινούργιες θέσεις. Πάρα πολύ λογικό. Επίσης, κοιτάζουμε να δικτυωθούμε με συναδέλφους στο πανεπιστήμιο, αν έχουμε την τύχη. Και συμβαίνει να έχουμε την τύχη να παρουσιάζονται συνάδελφοι στην αρχιτεκτονική, στην πολιτική επιστήμη, στη συγκριτική φιλολογία, οι οποίοι είναι ή δεν είναι ελληνικής καταγωγής, αλλά συμπεριλαμβάνουν την Ελλάδα στα ενδιαφέροντά τους. Οπότε εκμεταλλευόμαστε τη δωρεάν παρουσία του ανθρωπολόγου, του κοινωνιολόγου, του ιστορικού, κ.λπ., για να τους ζητήσουμε να κάνουν κι αυτοί κάποια μαθήματα προς την ελληνική κατεύθυνση. Κι έτσι προσπαθούμε να είμαστε όσο πιο εύστροφοι και ευέλικτοι γίνεται.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Ευχαριστώ πάρα πολύ τον κύριο Λαμπρόπουλο. Θα σημειώσω ωστόσο, αν μου επιτραπεί, ότι στη δυτικοευρωπαϊκή πραγματικότητα –κι αυτό συμβαίνει τώρα επίσης στις λεγόμενες «ανατολικές» χώρες της Ευρώπης– αυτό είναι αδύνατο να γίνει. Π.χ. στο Βερολίνο είχαμε από το '96, όταν δημιουργήθηκε η καθηγητική θέση, έως το 1999 περισσότερους από 130 φοιτητές. Σημειώθηκε, όπως αναγνώρισε γραπτώς η ίδια η Σχολή, μία έκρηξη. Παρ' όλα αυτά, ήταν αδύνατο να αποκτήσουμε μία δεύτερη θεσμική θέση. Υπήρχε μόνο μία θέση Καθηγητή και μία θέση Λέκτορα, τίποτα περισσότερο. Αυτή είναι και η σημερινή κατάσταση, η οποία δεν πρόκειται σε καμία περίπτωση να μεταβληθεί. Αυτό αποτελεί ένα σοβαρότατο πρόβλημα.

Παρακαλώ, η κυρία Poromanska, από το Πανεπιστήμιο της Σόφια.

ΣΤΟΥΝΑ POROMANSKA

Επειδή διδάσκω και σε άλλα δύο πανεπιστήμια, με εν-

διαφέρει, κύριε Λαμπρόπουλε, σε τι γλώσσα γίνονται τα μαθήματα. Επειδή ξέρουμε τη γνωστή φράση «τα όρια του κόσμου μου είναι τα όρια της γλώσσας μου» και το αντίθετο κι εγώ δεν θα ήθελα να είναι τα κύρια μαθήματα σε γλώσσα άλλη εκτός από την Ελληνική... Και η ερώτησή μου προς τον κύριο Μορφακίδη είναι η εξής: επειδή ενδιαφέρονται τα πανεπιστήμια της Βουλγαρίας για κοινά πτυχία με ξένα πανεπιστήμια, ιδιαίτερα από την Ευρωπαϊκή Ένωση, θα ήθελα να ξέρω αν είναι πρόθυμη η Ισπανία να συνεργαστεί με κρατικά και μη κρατικά πανεπιστήμια και στη συνέχεια βέβαια να γίνει ένα από κοινού πρόγραμμα εκπαίδευσης.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Παρακαλώ, πρώτα ο κύριος Λαμπρόπουλος.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΣ

Έχουμε τρία χρόνια μαθημάτων γλώσσας, λογοτεχνίας, πολιτισμού, που διδάσκονται στα Ελληνικά, αλλά έχουμε και άλλα μαθήματα, τα οποία διδάσκονται στα Αγγλικά και βέβαια αυτά είναι που θα τραβήξουν 50 και 100 φοιτητές. Γενικά στο αμερικανικό πανεπιστήμιο –νομίζω οι συνάδελφοι θα συμφωνήσουν– δεν έχουμε δυσκολία να προσφέρουμε μαθήματα και στην Αγγλική, τα οποία να απευθύνονται στους φοιτητές ολόκληρου του πανεπιστημίου και είμαστε πολύ ευτυχείς αν πάρουν πριν αποφοιτήσουν έστω κι ένα μάθημα στα Αγγλικά για τη σύγχρονη Ελλάδα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Πάρα πολύ ωραία. Κι εδώ μία μικρή, δική μου παρέμβαση. Το σύστημα αυτό δεν μπορεί να εφαρμοστεί στο πλαίσιο του Προγράμματος *Μπολόνια*. Αποκλείεται.

Παρακαλώ, ο κύριος Μορφακίδης.

ΜΟΣΧΟΣ ΜΟΡΦΑΚΙΔΗΣ

Στην Ισπανία, όπως ξέρετε, υπάρχουν και ιδιωτικά και κρατικά πανεπιστήμια. Εγώ βέβαια δεν μπορώ να ξέρω την πολιτική που εφαρμόζει κάθε πανεπιστήμιο, γιατί έχουν ένα καθεστώς αυτονομίας. Αυτό που θα μπορούσα να πω, έχοντας υπόψη την πολιτική του δικού μου πανεπιστημίου, είναι ότι για τα ιδιωτικά πάντοτε γίνεται μία αξιολόγηση. Υπάρχει μία επιφύλαξη για τα ιδιωτικά. Για να υπάρξει μία πιθανότητα συνεργασίας, οπωσδήποτε προηγείται μία αξιολόγηση και σίγουρα θα πρέπει να εμπλακεί, για να αρχίσουν οι διαπραγματεύσεις, μία δημόσια υπηρεσία της χώρας όπου βρίσκεται το πανεπιστήμιο. Δεν ξέρω αν γίνομαι κατανοητός...

ΣΤΟΥΝΑ ΡΟΡΟΜΑΝΣΚΑ

Εννών τα αναγνωρισμένα πανεπιστήμια...

ΜΟΣΧΟΣ ΜΟΡΦΑΚΙΔΗΣ

Εντάξει, όλα τα ιδιωτικά είναι «αναγνωρισμένα» είναι τα ιδιωτικά, αλλά εξαρτάται από τις χώρες. Τώρα, τι να σας πω... Υπάρχουν χώρες στις οποίες τα ιδιωτικά έχουν μια ποιότητα πολύ χαμηλή, οπότε πάντοτε υπάρχει μια αξιολόγηση. Ποτέ δεν αρχίζουν καν διαπραγματεύσεις με ιδιωτικά πανεπιστήμια που δεν είναι γνωστά. Αλλά πάλι, από ό,τι γνωρίζω, πρέπει να εμπλέκεται και κάποιος δημόσιος φορέας, ο οποίος δεν είναι απαραίτητα ακαδημαϊκός.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Ευχαριστώ πάρα πολύ για την απάντηση τον κύριο Μορφακίδη. Μια επίσης μικρή παρέμβαση εκ μέρους μου: το Πρόγραμμα *Μπολόνια* επιβάλλει τη διαπανεπιστημιακή συνεργασία. Την επιβάλλει, την επιζητεί, όχι μόνο μέσα στην ίδια χώρα, αλλά και μεταξύ χωρών. Το πώς αυτό θα πραγματοποιηθεί, είναι άλλο ζήτημα.

Παρακαλώ, δώστε το μικρόφωνο στον κύριο Μπαλτζή.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΜΠΑΛΤΖΗΣ

Μπαλτζής Σωκράτης από το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Ακούσαμε με πολύ προσοχή τις ενδιαφέρουσες εισηγήσεις από τον κύριο Λαμπρόπουλο μέχρι τον κύριο Καπλάνη. Αυτό που ήθελα να ρωτήσω είναι: πόσο οι νέες τεχνολογίες έχουν διεισδύσει στη διδασκαλία κι όχι μόνο, αλλά και στην ανάπτυξη εργαλείων υπολογιστικών (για παράδειγμα αυτόματης επεξεργασίας της γλώσσας), πάνω στα οποία θα στηρίζεται και η διδασκαλία, ή λεξικών για την Ελληνική, αλλά και εργαλείων για την αντιστοίχιση της Ελληνικής με τις γλώσσες των χωρών στις οποίες διδάσκονται τα Νεοελληνικά;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Για ποιον ήταν, συγγνώμη, η ερώτηση;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΜΠΑΛΤΖΗΣ

Για όλους. Ξεκινώντας από τον κύριο Λαμπρόπουλο μέχρι τον κύριο Καπλάνη...

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Ποιος θα ήθελε να απαντήσει; Κύριε Δρακόπουλε, θέλετε να απαντήσετε;

ΑΝΤΩΝΗΣ ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Δεν έχουμε στο Πανεπιστήμιο του Σύνδνεϋ ειδικά κάποιες ευκαιρίες, για να προχωρήσουμε στην εκμετάλλευση των νέων μέσων. Η δική μας η ματιά είναι στραμμένη στην προσπάθειά μας να εδραιώσουμε τα ήδη κεκτημένα σε σχέση με τα Νεοελληνικά και στην ανάπτυξη προγραμμάτων που, όπως ανέφερα προηγουμένως, αρχίζουν να προχωρούν στον χώρο της συγκριτικής λογοτεχνίας, των ευρωπαϊκών σπουδών, των μεσαιωνικών σπουδών επίσης. Αλλά σχετικά με τους υπολογιστές και τη νέα τεχνολογία, θα πρέπει να ομολογήσω ότι δεν έχουμε κάνει φοβερές προσπάθειες ακόμα.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΜΠΑΛΤΖΗΣ

Νομίζω ότι είναι πάρα πολύ σημαντική διάσταση και θα ήθελα να προσθέσω το εξής, σαν ένα παράδειγμα: αυτά που σώθηκαν σε μας από την Αρχαία Ελλάδα είναι αυτά που οι καλόγεροι γράψανε για λόγους εκπαιδευτικούς. Ίσως αυτά που θα σωθούν στους μετέπειτα θα είναι αυτά που θα ψηφιοποιήσουμε εμείς, πάλι για λόγους εκπαιδευτικούς.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Είναι μια καλή τοποθέτηση και μια σωστή άποψη.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Σημειώνω ότι ο κύριος Μπαλτζής και το επιτελείο του στα Γιάννενα εξελίσσουν ένα τέτοιο πρόγραμμα. Υπάρχει σχετική γραπτή ανακοίνωση του κυρίου Μπαλτζή στις γραπτές εισηγήσεις, που έχουν κατατεθεί στο συνέδριο.

Παρακαλώ, κύριε Καπλάνη.

ΤΑΣΟΣ Α. ΚΑΠΛΑΝΗΣ

Ναι, κύριε Μπαλτζή, εγώ απλώς ήθελα να πω, όπως ξέρετε, ότι η πρόοδος που έχει σημειωθεί στον χώρο ξεκινά κυρίως από ελλαδικά προγράμματα... Καλά, ασφαλώς υπάρχει ο *θησαυρός της Ελληνικής Γλώσσας*, που σταματά σε κάποια βυζαντινά κείμενα...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΜΠΑΛΤΖΗΣ

Κωδικοποιεί απλώς...

ΤΑΣΟΣ Α. ΚΑΠΛΑΝΗΣ

Ναι, και υπάρχει μια προοπτική κάποτε να φτάσει και στα Νέα Ελληνικά, αλλά δεν ξέρω πώς κι αν θα συμβεί αυτό. Ωστόσο ξέρετε ότι το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, για παράδειγμα, με την *Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα*, προσπαθεί να κάνει κάποια δουλειά, το ίδιο και η *Ανέμη*

του Πανεπιστημίου Κρήτης. Στα πρώιμα Νεοελληνικά, που είναι η δική μου ειδικότητα, δεν έχουν γίνει πάντως πολλά πράγματα ακόμη. Μακάρι να προχωρήσουν τα προγράμματα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Ωραία! Ευχαριστώ πάρα πολύ. Να προχωρήσουμε με τη σειρά. Α, κι ο κύριος Μορφακίδης.

ΜΟΣΧΟΣ ΜΟΡΦΑΚΙΔΗΣ

Δύο πράγματα μόνο. Στα ισπανικά πανεπιστήμια, από ό,τι ξέρω, δημιουργούνται ήδη θέσεις αντιπρυτάνεων που ασχολούνται με τις νέες τεχνολογίες και προωθούν ακριβώς αυτά τα προγράμματα. Μετά υπάρχουν προγράμματα για τη δημιουργία νεωτερικού υλικού, το οποίο μπορεί να το ζητήσει οποιοσδήποτε· μπορεί να κάνει την αίτησή του, ώστε να αναπτύξει ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα νέων τεχνολογιών ή νεωτερικότητας στη διδασκαλία. Υπάρχουν πάντως και χρήματα και προγράμματα.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΜΠΑΛΤΖΗΣ

Ίσως είναι μια καλή εξέλιξη για τις νεοελληνικές σπουδές η εμπλοκή των νέων τεχνολογιών προς αυτήν την κατεύθυνση.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Μάλιστα! Τον λόγο έχει η κυρία Μενούνου. Παρακαλώ, δώστε τα στοιχεία σας.

ΑΡΤΕΜΙΣ ΜΕΝΟΥΝΟΥ

Ευχαριστώ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Σύντομα, παρακαλώ, τις ερωτήσεις σας και με σαφήνεια.

ΑΡΤΕΜΙΣ ΜΕΝΟΥΝΟΥ

Μενούνου Άρτεμις από το Πανεπιστήμιο της Μονς του Βελγίου. Έχω μία ερώτηση να απευθύνω, πρώτα στον κύριο Μορφακίδη, αλλά μπορεί στη συνέχεια να τοποθετηθούν και οι υπόλοιποι. Λαμβάνοντας ως αφορμή το γεγονός ότι το Πρόγραμμα *Erasmus*, το οποίο δεν αναφέρθηκε εδώ, δίνει δυνατότητα ανταλλαγής φοιτητών, αλλά και καθηγητών, και λαμβάνοντας επίσης υπόψη το γεγονός ότι πολλοί Ισπανοί φοιτητές, που έρχονται στο Βέλγιο, στη Μονς, μαθαίνουν Ελληνικά κι επειδή συντονίζω το Πρόγραμμα *Erasmus* για τα ελληνικά πανεπιστήμια και για την Κύπρο, θα ήθελα να ξέρω, επειδή δεν ακούστηκε εδώ κάτι, πώς μπορούν τα ευρω-

παϊκά προγράμματα *Erasmus*, *Tempus*, κ.ά. να μας δώσουν τη δυνατότητα –που νομίζω ότι μας τη δίνουν και εμείς δεν την έχουμε ακόμα εκμεταλλευτεί– να αναπτύξουμε ανταλλαγές σε καλύτερο ακόμα επίπεδο με τους φοιτητές και με τους καθηγητές, ακόμα και για τη δημιουργία προγραμμάτων κοινών, βλέποντας ότι υπάρχει ενδιαφέρον για την ελληνική γλώσσα κι από φοιτητές που έρχονται ακόμα από την Ελβετία, κ.λπ.; Θα ήθελα να μου πείτε πώς το βλέπετε το θέμα. Ευχαριστώ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Παρακαλώ, κύριε Μορφακίδη.

ΜΟΣΧΟΣ ΜΟΡΦΑΚΙΔΗΣ

Τα Προγράμματα *Erasmus*, όπως ξέρετε, λειτουργούν εδώ και πολλά χρόνια. Πολλές φορές είναι ένα πρόσχημα για να πείθουν οι φοιτητές τους γονείς τους να τους στέλνουν στο εξωτερικό και να πληρώνουν κιόλας, διότι τα χρήματα που καλύπτουν είναι ελάχιστα. Δεν νομίζω ότι τα προγράμματα αυτά –και γι' αυτό δεν τα ανέφερα τουλάχιστον εγώ– με τη σημερινή μορφή μπορούν να λύσουν το πρόβλημα. Χρειάζεται να είναι πολύ πιο πλούσια και να δίνουν περισσότερες δυνατότητες στους φοιτητές, αλλά και στους καθηγητές. Όταν ένας καθηγητής απουσιάζει 10 μέρες και του δίνουν 800 ευρώ με τα εισιτήρια μαζί, καταλαβαίνετε ότι αυτό σημαίνει πως πολλοί ούτε καν ενδιαφέρονται να ταξιδέψουν. Δεν είναι προγράμματα που μπορούν να βοηθήσουν τόσο πολύ. Βέβαια βλέπουμε ότι στα πανεπιστήμια οι φοιτητές ταξιδεύουν αρκετά. Αυτό βέβαια το κάνουν, γιατί όλοι ξέρουμε ότι οι φοιτητές θέλουν να γνωρίσουν άλλους τόπους. Αλλά σε γενικές γραμμές δεν νομίζω ότι, έτσι όπως είναι η δομή τους σήμερα, μπορούν να λύσουν πολλά πράγματα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Ευχαριστούμε πολύ τον κύριο Μορφακίδη. Μια παρατήρηση-παρέμβαση, σχετικά με το σημείο αυτό, πολύ σύντομη. Το Πρόγραμμα *Erasmus*, όπως και παλαιότερα το *Tempus*, κ.λπ., εξυπηρετούν και στο ακόλουθο ζήτημα: μπορείτε να καλέσετε από την Ελλάδα πανεπιστημιακούς συναδέλφους, για να διδάξουν στο τμήμα σας. Π.χ. στο πλαίσιο του παλαιού γερμανικού προγράμματος, στο *Freie Universität* του Βερολίνου, πριν δηλαδή από το 2004, ήταν αδύνατο να σηκωθεί και να πάω για διδασκαλία π.χ. στην Κύπρο, γενικά σε ένα άλλο πανεπιστήμιο, έστω και για μια εβδομάδα. Ήταν αδύνατο, επαναλαμβάνω. Και σήμερα, δηλαδή με το νέο ευρωπαϊκό Πρόγραμμα *Μπολόνια*, είναι ακόμα δυσκολότερα τα πράγματα, διότι ο καθηγητής δεν έχει πλέον τη δυνατότητα να αναβάλει ένα μάθημά του, να το μεταθέσει για μια φορά σε άλλη

ημερομηνία. Επομένως, μπορείτε να εκμεταλλευτείτε τα προγράμματα αυτά και πρέπει να τα εκμεταλλευτείτε, προσκαλώντας συναδέλφους από την Ελλάδα στα πανεπιστήμιά σας.

Παρακαλώ, κύριε Τζιόβα.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

Το κοινό στοιχείο, το οποίο διέκρινα και στις τέσσερις ανακοινώσεις και είναι βασικό ζήτημα των νεοελληνικών σπουδών, είναι το πρόβλημα της αυτοτέλειας, της οριοθέτησης. Και νομίζω ότι διαγράφονται βασικά δύο προσεγγίσεις. Η μία προσέγγιση, που υποστηρίζει ο κύριος Λαμπρόπουλος, όπου τα όρια καταρρίπτονται, όπου όλα διαχέονται, όπου δεν μελετούμε συγγραφείς, δεν μελετούμε λογοτεχνίες, αλλά μελετούμε θέματα και επιλεκτικά παίρνουμε διάφορα πράγματα, όπου ένα νεοελληνικό παράδειγμα μπορεί να είναι το κερασάκι στην τούρτα. Η άλλη προσέγγιση είναι ότι έχουμε εθνικές λογοτεχνίες, έχουμε συγγραφείς, αλλά τις εντάσσουμε μέσα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο ας πούμε, είτε είναι *early modernism* ή κάτι τέτοιο. Κι αυτές οι δύο προσεγγίσεις έχουν και πλεονεκτήματα, έχουν και μειονεκτήματα. Ο κίνδυνος βρίσκεται στην πρώτη προσέγγιση, ότι οι νεοελληνικές σπουδές μπορεί να μην υφίστανται καν, ότι δεν μπορούν να οριοθετηθούν. Δεν μιλάμε για «νεοελληνικές σπουδές», μιλάμε για «ελληνικές σπουδές», μιλάμε για «*Hellenic studies*», από τον Αριστοτέλη μέχρι σήμερα. Εκεί υπάρχει ένα θέμα ειδικευσης, όπου όλα τα βιβλία πλέον θα είναι για τη *Modern Greece*, δεν θα είναι κάτι πιο εξειδικευμένο. Κι αυτό έχει το στοιχείο της απειλής, όχι μόνο για τις νεοελληνικές σπουδές. Έχει και για άλλα μικρά αντικείμενα... Ότι τελικά είναι κάτι επουσιώδες, που μπορούμε να το βάλουμε σαν κερασάκι στην τούρτα, μπορεί να το βγάλουμε κιόλας. Η άλλη προσέγγιση έχει το στοιχείο ότι μπορεί να μη διαθέτει ευελιξία. Νομίζω ότι το βασικό πρόβλημα που θέτουν αυτές οι εισηγήσεις είναι: πού βρίσκουμε τη χρυσή τομή, πού ισορροπούμε αυτές τις δύο προσεγγίσεις, που παρουσιάζουν και πλεονεκτήματα, αλλά και απειλές για την υπόσταση των νεοελληνικών σπουδών και την ταυτότητα του νεοελληνιστή.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Παρακαλώ, κύριε Λαμπρόπουλε.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΣ

Συμφωνώ απολύτως με την παρατήρηση. Υπάρχουν αυτές οι δύο τάσεις και χρειάζεται να βρεθεί μια χρυσή τομή, καθώς νομίζω γίνεται αντιληπτό –και ο κύριος Δημάδης μάς το υπενθυμίζει πολύ σωστά– τα εκπαιδευτικά συστήματα διαφέρουν πάρα πολύ. Υπάρχουν πράγματα που μπορούν και δεν μπορούν να γίνουν από χώρα σε

χώρα, πολύ περισσότερο μεταξύ Αμερικής και Ευρώπης. Οπότε νομίζω όλοι μας σε αυτήν την αίθουσα είμαστε φοβερά ευαίσθητοι στο θεσμικό ζήτημα του σε τι είδους πανεπιστήμιο και γενικά εκπαιδευτικό σύστημα λειτουργούμε. Επίσης τι είδους φοιτητές βγάζουμε, δηλαδή ποιος είναι ο προορισμός τους ο επαγγελματικός. Το αμερικανικό σύστημα ενθαρρύνει την πολλαπλότητα, την ευελιξία, τη ρευστότητα και γι' αυτό μπορούμε και λειτουργούμε έτσι, υπενθυμίζοντας ταυτόχρονα στους εαυτούς μας ότι δεν θέλουμε να είμαστε απλώς ένα κερασάκι στην τούρτα. Επειδή όμως δυνάμει το κοινό μας είναι ολόκληρο το φοιτητικό κοινό του κάθε πανεπιστημίου, προσπαθούμε να έχουμε ένα άνοιγμα, να αφήνουμε πολλά ανοίγματα σε αυτό που κάνουμε και είμαστε πάρα πολύ ικανοποιημένοι, όταν βλέπουμε ότι οι φοιτητές από όλες τις γωνιές του πανεπιστημίου παίρνουνε μαθήματά μας, ένα ή πολλά. Αλλά η θεσμική πραγματικότητα οπωσδήποτε υποβάλλει, μας καθοδηγεί, ας πούμε, και μας επηρεάζει.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Μήπως θα ήθελε κάποιος... Ο κύριος Δρακόπουλος. Παρακαλώ.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Νομίζω ότι οι παρατηρήσεις του κυρίου Τζιόβα ήταν πολύ καίριες και βασικά κατά τη γνώμη μου εκεί θα έπρεπε να επικεντρωθεί η κουβέντα σε σχέση με αυτήν τη συνεδρία. Ο κίνδυνος να μείνουν, με αυτό το άνοιγμα που γίνεται, οι νεοελληνικές σπουδές άκεντρες είναι πολύ μεγάλος και χρειάζεται πολύ μεγάλη προσοχή. Χρειάζεται, λοιπόν, να είμαστε ευέλικτοι, αλλά και προσεκτικοί. Το ίδιο ισχύει επίσης και για την ερώτηση που έγινε προηγουμένως για τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που έχουν οι ελληνικές σπουδές, σε σχέση με άλλα γλωσσικά αντικείμενα σπουδών. Δεν έχουμε και τόσα πλεονεκτήματα έναντι άλλων γλωσσών και πολιτισμών. Δεν είναι δυνατό να συγκρίνουμε την εμπέλεια των νεοελληνικών σπουδών με τις ρωσικές σπουδές, για παράδειγμα. Με άλλα λόγια, γιατί ένα πανεπιστήμιο στην Αυστραλία να προσφέρει μάθημα Νεοελληνικών και όχι Ρωσικών ή Κινέζικων; Έχουν οι νεοελληνικές σπουδές να προσφέρουν περισσότερα πράγματα; Κάπου θα πρέπει να είμαστε λίγο πρακτικοί. Είναι όμως σημαντικό, μέσα σε αυτό το πλαίσιο της διεύρυνσης που κουβεντιάζουμε, να μπορέσουν οι νεοελληνικές σπουδές να τοποθετηθούν με τον τρόπο που μπορούν μέσα στο θεσμικό πλαίσιο στο οποίο λειτουργούν. Και γι' αυτό είναι δύσκολο να βρούμε χρυσές τομές, να βρούμε μια κοινή λύση για όλα τα τμήματα, σε όλο τον κόσμο. Νομίζω ότι το σημαντικό είναι οι νεοελληνιστές, εκεί που βρίσκονται, με τις

διαφορετικές θεσμικές λειτουργίες, με τις οποίες έρχονται σε επαφή στην καθημερινή τους εργασία, να μπορέσουν να τοποθετηθούν και να εδραιώσουν όσο πιο καλά μπορούν το αντικείμενο σπουδών τους. Δεν νομίζω, όμως, ότι μπορούμε να βρούμε μία κοινή λύση για όλους. Σίγουρα πάντως χρειάζεται προσοχή, γιατί μπορεί πολύ εύκολα κανείς να απομακρυνθεί από αυτό που θεωρούμε «νεοελληνικό» και να αρχίσει να μιλάει για γενικά πράγματα, χωρίς να έχει κάποια συγκεκριμένη βάση.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Ευχαριστώ τον κύριο Δρακόπουλο.

Παρακαλώ, κύριε Μασλία.

ΡΟΔΟΛΦΟΣ ΜΑΣΛΙΑΣ

Ευχαριστώ πολύ. Εύχομαι να μη σας βγάλω εκτός θέματος. Ήθελα να πω δυο λόγια, με έναυσμα το ερώτημα του κυρίου Μπαλτζή για τα σύγχρονα ηλεκτρονικά μέσα. Θα ήθελα, λοιπόν, να απαντήσω από τη σκοπιά της βασικής μου ιδιότητας, που είναι συντονιστής της ορολογίας στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στις 22 γλώσσες που χρησιμοποιούμε, ότι δημιουργούνται πάρα πολλά μέσα επικοινωνίας και η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει μία διοργανική βάση δεδομένων, η οποία είναι δημόσια. Λέγεται «I.A.T.E.» Έχει ήδη πολύ μεγάλο πλούτο και είμαστε σε μία φάση διοργανικής προσπάθειας να την καταστήσουμε πάρα πολύ πιο εύχρηστη. Επίσης, λόγω της παγκοσμιοποίησης και της ευρύτατης χρησιμοποίησης των γλωσσών, παρά την τάση να ηγαίνουμε προς κάποιες γλώσσες εργασίας μεγάλες, υπάρχει ένας παράλληλος σεβασμός της διαπολιτισμικότητας, ο οποίος περνάει μέσα από τον σεβασμό των γλωσσών, ακόμη και των περιφερειακών. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, όπως ξέρετε, έχουν προστεθεί τώρα και τα Gaelic και τα Καταλανικά και πάμε και παρακάτω. Κι είναι μία δύσκολη παράλληλη πορεία, αλλά γίνονται και πολλές διεθνείς συναντήσεις. Για παράδειγμα, την άλλη εβδομάδα θα πρέπει να πάω στη Βιέννη από το Κοινοβούλιο, όπου γίνεται μια διεθνής συνάντηση, που την οργανώνει μάλιστα το Πανεπιστήμιο της Βιέννης, με θέματα ορολογίας, όπου θα συμμετέχουν παγκόσμιοι οργανισμοί και πανεπιστήμια από όλο τον κόσμο. Σκέφτομαι λοιπόν μήπως θα μπορούσαν οι έδρες των νεοελληνικών σπουδών, σε μία συντονισμένη προσπάθεια, να δικτυωθούν με αυτές τις διεθνείς προσπάθειες και τη δουλειά που κάνετε σε όλο τον πλανήτη για την ελληνική γλώσσα. Πρώτα απ' όλα, να μπορείτε να χρησιμοποιείτε όλα αυτά τα μέσα, αλλά και σε τέτοιες συναντήσεις θα μπορούσατε με τον τρόπο αυτόν να προβάλλετε τις νεοελληνικές σπουδές. Ευχαριστώ πολύ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Ευχαριστώ πολύ τον κύριο Μασλία για τις διευκρινίσεις αυτές. Είναι γνωστές βεβαίως –ούτε συζήτηση– οι πρωτοβουλίες που αναπτύσσει η Ευρωπαϊκή Ένωση σχετικά με τα ζητήματα αυτά. Επιβάλλεται εξάλλου να πληροφορούμαστε εγκαίρως για τις σχετικές εξελίξεις, ώστε να μπορούμε να τις χρησιμοποιήσουμε παραγωγικά.

Παρακαλώ, πρώτα δώστε το μικρόφωνο στον κύριο επάνω, που δεν ξέρω το όνομά του και δεν μπορώ να ξεχωρίσω ακριβώς το πρόσωπο...

ΧΑΡΙΛΑΟΣ ΠΟΛΙΤΟΠΟΥΛΟΣ

Χάρης Πολιτόπουλος, οικονομολόγος. Δεν είμαι ακαδημαϊκός, είμαι εκτός αυτού του κυκλώματος. Αλλά έχω μία πείρα ως εμπειρογνώμων τις Ευρωπαϊκής Επιτροπής από πολλές χώρες. Με ενδιαφέρει το θέμα των νέων μέσων. Ήθελα να ρωτήσω το πάνελ... Γνωρίζετε τη δουλειά που έχει γίνει για τον «*Δωδεκάλογο του Γύφτου*» στο διαδίκτυο; Ολοκληρώθηκε τον περασμένο Οκτώβριο. Υπάρχει κάποιος στο πάνελ που την έχει δει; Όχι; Υπάρχουν πράγματι μεγάλες δυνατότητες που δίνουν τα σημερινά μέσα και η σχετική φτώχεια των τμημάτων των νεοελληνικών σπουδών μπορεί να καλυφθεί από μία συνεργασία στο διαδίκτυο. Ξεκίνησε ένα πράγμα τον περασμένο μήνα που λέγεται «*i-tunes university*» και συγκεντρώνει διαλέξεις από τα μεγαλύτερα πανεπιστήμια των Ηνωμένων Πολιτειών, μάλιστα με θέμα τις κλασικές σπουδές. Το ίδιο θα μπορούσατε να κάνετε κι εσείς. Αυτά είναι –τα λέω– εύκολα, αλλά έχει σημασία να το δούμε. Αν υπήρχε η δυνατότητα απόψε ή αύριο, με ένα laptop, να σας δείξω ορισμένα πράγματα στο διαδίκτυο, που υπάρχουν ήδη. Έχει ξεκινήσει ήδη μία δουλειά από διάφορους ανθρώπους και μπορεί να δημιουργηθεί ένα σώμα νεοελληνικών διαλέξεων, παρουσιάσεων, κ.λπ. στο διαδίκτυο εύκολα. Ευχαριστώ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Ίσως πρέπει να συνηνοθηθείτε με την κυρία Στέλλα Παναγιωτοπούλου. Αν είναι δυνατόν, στην έκθεση που έχουμε οργανώσει, εκεί ενδεχομένως θα μπορούσατε να προβάλετε κάτι συγκεκριμένο, ώστε να ενημερωθούν οι ενδιαφερόμενοι.

Θα περιοριστούμε σε ακόμη 5 ερωτήσεις. Δώστε στην κυρία που είναι πίσω από τον κύριο Τσιανίκα, κατά σειρά προτεραιότητας. Έχουμε ήδη καλύψει τον προβλεπόμενο χρόνο. Βέβαια, γι' αυτό υπογράμμισα ότι ο χρόνος από την πλευρά των εισηγητών πρέπει να τηρείται με ακρίβεια. Η ανοικτή συζήτηση μεταξύ συνέδρων και εισηγητών είναι πολυτιμότερη. Παρακαλώ, έχετε τον λόγο.

ΜΑΡΙΑ ΦΡΑΓΚΗ

Μαρία Φραγκή, από το Ελληνικό Πολιτιστικό Κέντρο Καΐρου. Υπάρχει μία ερώτηση σαφής προς το πάνελ. Υπάρχει ένα καινούργιο τμήμα νέων ελληνικών σπουδών, το οποίο θα ξεκινήσει ουσιαστικά από την επόμενη χρονιά τα μαθήματά του στο Κάιρο, στο Πανεπιστήμιο του Αλ Αζχάρ. Η ερώτηση που μας απασχολεί όλους, γιατί έχουμε συμβάλει όλοι, όπως καταλαβαίνετε, κι εγώ που βρίσκομαι εκεί και όλοι οι καθηγητές, σε αυτήν την προσπάθεια, είναι η εξής: πρώτα από όλα, τι γίνεται με την κινητικότητα των καθηγητών, αλλά θεσμικά, σε ένα πλαίσιο Δ.Ε.Π. Διότι στην πραγματικότητα αυτή τη στιγμή δεν υπάρχουν νεοελληνιστές στο Κάιρο. Υπάρχουν καθηγητές ελληνικών κλασικών σπουδών. Και από την άλλη, τι γίνεται με την κινητικότητα των φοιτητών, γιατί κι αυτό μας απασχολεί ιδιαίτερα, από τη στιγμή που δεν εντάσσεται σε κανένα *Erasmus*, κ.λπ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Να μου επιτρέψτε να σας ρωτήσω: είστε αποσπασμένη καθηγήτρια;

ΜΑΡΙΑ ΦΡΑΓΚΗ

Εγώ είμαι αποσπασμένη καθηγήτρια, αλλά είμαι η Διευθύντρια στο Ελληνικό Πολιτιστικό Κέντρο Καΐρου.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Πάρα πολύ ωραία. Δεν θα μπορούσαν ωστόσο οι συνάδελφοι να απαντήσουν στην ερώτηση αυτή, διότι ανήκει στη 10η συνεδρία, του ερχόμενου Σαββάτου. Παρά ταύτα, νομίζω ότι ο κύριος Μορφακίδης προσφέρεται να απαντήσει με συντομία.

ΜΟΣΧΟΣ ΜΟΡΦΑΚΙΔΗΣ

Μόνο για ένα σημείο. Υπάρχουν τα *Medcam*, τα οποία προέβλεπαν την κινητικότητα και ήταν παράλληλα με τα *Erasmus-Socrates*...

ΜΑΡΙΑ ΦΡΑΓΚΗ

Και δεν υπάρχουν πια.

ΜΟΣΧΟΣ ΜΟΡΦΑΚΙΔΗΣ

Νομίζω πως ναι, αλλά...

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Παρακαλώ να μου δώστε την ερώτησή σας ήδη από σήμερα για το Σάββατο, ώρα 9.00, για τη συνεδρία με τους εκπροσώπους της ελληνικής πολιτείας.

Τον λόγο, παρακαλώ, έχει ο κύριος Τσιανίκας.

ΜΙΧΑΗΛΗΣ ΤΣΙΑΝΙΚΑΣ

Πάρα πολύ σύντομα και να γίνω λίγο γραφικός. Να μην είμαστε πάντα σοβαροί. Δεν είναι και πολύ ευχάριστο πράγμα να είναι κάνεις πάντα πολύ σοβαρός. Ήθελα, σε σχέση με αυτό που έθεσε ο κύριος Τζιόβας, το οποίο πράγματι είναι ένα καίριο θέμα, να πω το εξής... Και ο κύριος Λαμπρόπουλος προσπάθησε να απαντήσει, αλλά δεν με ικανοποίησε, είχε την ευκαιρία να πει πολύ περισσότερα πράγματα. Γιατί το κερασάκι στην τούρτα είναι σημαντικό να το δούμε ως τη χρυσή τομή, πράγματι, με την έννοια ότι το κερασάκι αυτό πρέπει να έχει κουκούτσι. Αν έχει κουκούτσι, το σπέρνεις στον κήπο σου και έχεις μια μεγάλη κερασιά, όπου η τούρτα γίνεται ένα ωραίο έδεσμα για όλα τα πνεύματα, μη εξαιρουμένου βέβαια και του κακού πνεύματος. Ευχαριστώ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Ευχαριστούμε πάρα πολύ τον συνάδελφο, τον κύριο Τσιανίκα, ο οποίος ευτυχώς με το χιούμορ, το πηγαίο χιούμορ του και το εποικοδομητικό, βοηθάει την υπόθεση.

Παρακαλώ, τον λόγο στην κυρία Ελοένα, παρακαλώ να έρθει το μικρόφωνο εδώ μπροστά. Η κυρία Ελοένα είναι συνάδελφος, Καθηγήτρια Νεοελληνικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο της Πετρούπολης.

FATIMA ELOEVA

Ο μεγάλος μας κλασικός φιλόλογος –Ρώσος φιλόλογος, πολωνέζικης καταγωγής– Faddei Zelinsky είπε κάποτε ότι το μεγαλύτερο κοινωνικό κακό κατά τη γνώμη του είναι η εύκολη μόρφωση. Και εκεί που μιλάμε για πρακτικούς λόγους, για το ότι πρέπει να προσαρμοστούμε στις συνθήκες –που είναι πράγματι δύσκολες– νομίζω πως κάνουμε ένα λογικό λάθος. Επειδή γενικά όλη η πορεία της ανάπτυξης της επιστήμης, ας πούμε από τη στιγμή που ο Ευκλείδης αποφάσισε να κάνει αυτό που έκανε, δεν έχει βάλει πρακτικούς σκοπούς. Στην Αίγυπτο αυτά τα πρακτικά τα ήξεραν από πριν. Ήταν ακριβώς αυτή η καταπληκτική στιγμή, δηλαδή αυτό το ελληνικό θαύμα, που οι Έλληνες απέκτησαν αυτό που λένε «σπουδή» και από εκεί προέρχεται η επιστήμη. Δηλαδή νομίζω ότι η επιστήμη είναι μια άχρηστη πολυτέλεια και χωρίς αυτή δεν επιβιώνει η ανθρωπότητα. Γι' αυτό νομίζω ότι, όπως μας έχει δείξει ο κύριος Καπλάνης, ο οποίος πρόσφατα μάς έχει κάνει μια σειρά μαθημάτων εισαγωγής στην πρώιμη νεοελληνική λογοτεχνία, δεν μπορούμε να καταλάβουμε ούτε τον Σολωμό, αλλά ούτε τον Εγγονόπουλο και τον Εμπειρικό, χωρίς να έχουμε καταλάβει τι είναι η πρώιμη νεοελληνική λογοτεχνία. Εγώ θα έλεγα πως

δεν μπορούμε να αποκόψουμε ούτε τη διγλωσσία την ελληνική. Τι θα κάνουμε με τον κομψό πεζολόγο Ροϊδη; Ένας κάποιος που λέγεται «νεοελληνιστής» δεν μπορεί να επιβιώσει, αν δεν έχει ιδέα γι' αυτήν την πορεία, γι' αυτήν την ανάπτυξη της ελληνικής γλώσσας και για το θέμα της διγλωσσίας. Νομίζω πως –δόξα τω θεώ– το αντικείμενο είναι περίπλοκο και όταν μιλάμε για συγκριτική προσέγγιση σίγουρα είναι καταπληκτικά γοητευτική προσέγγιση, αλλά ο άνθρωπος πρέπει να είναι ειδικός και το αντικείμενο υπαγορεύει τη λογική της ανάπτυξης. Αυτό που θέλω να πω είναι ότι τα πανεπιστήμια πάντα ήταν κάπως ανεξάρτητα από το κράτος. Το κράτος έχει τα δικά του συμφέροντα, αλλά τα πανεπιστημιακά συμφέροντα είναι διαφορετικά και πρέπει να καταλάβουμε πως αποτελεσματική ανάπτυξη είναι ανάπτυξη διαλεκτική. Δεν θέλω να πω πως πρέπει να προχωρήσουμε σε μετωπική σύγκρουση. Αλλά πρέπει να έχουμε μία κομψή διαμάχη. Συγγνώμη για την παρέμβαση.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Ευχαριστούμε πολύ τη συνάδελφο κυρία Ελοένα για την παρέμβασή της. Αν μου επιτραπεί, θα σημείωνα ότι πρόκειται για δύο διαφορετικά πράγματα. Για τον λόγο αυτόν προβλέπεται από το πρόγραμμα του συνεδρίου μας ξεχωριστή συνεδρία με θέμα την έρευνα στο πεδίο των νεοελληνικών σπουδών. Διευκρινίζω: εδώ συζητούμε για το διδακτικό πρόγραμμα των νεοελληνικών σπουδών στα πανεπιστήμιά μας. Το ερευνητικό πρόγραμμα νεοελληνικών σπουδών, που πρέπει να έχει ένα τμήμα νεοελληνικών σπουδών, για να μπορέσει να επιζηήσει σε ένα σημερινό πανεπιστήμιο, αποτελεί πρωταρχικό ζήτημα, το οποίο επιβλήθηκε από τα πράγματα εδώ και χρόνια στην πρακτική αξιολόγησης που εφαρμόζουν τα πανεπιστήμια. Από το 1980 π.χ. στην Ολλανδία, ένα τμήμα σπουδών βαθμολογείτο με κύριο, μεταξύ άλλων, κριτήριο την ερευνητική δραστηριότητα και παραγωγικότητα που ανέπτυξαν οι συνεργάτες του σε κάθε ακαδημαϊκό έτος. Βάσει της αξιολόγησης αυτής η σχολή έκρινε αν ο αριθμός των συνεργατών ενός τμήματος θα περιοριζόταν ή όχι –ας έχουμε υπόψη ότι βρισκόμαστε σε μια χώρα, όπου δεν προβλέπεται μονιμότητα για τον δημόσιο υπάλληλο. Κοιτολογίς, δύο είναι στην περίπτωση αυτή τα κύρια κριτήρια: πρώτον, το επίπεδο του διδακτικού προγράμματος και ο αριθμός των εγγεγραμμένων φοιτητών που έχει ένα τμήμα σπουδών και δεύτερον, η συλλογική (ή σε άλλες περιπτώσεις η ατομική) ερευνητική παραγωγικότητα. Άλλωστε, δεν χρειάζεται να τονίσουμε ότι χωρίς έρευνα δεν νοούνται νεοελληνικές σπουδές. Γι' αυτό επιμένουμε ότι δεν φτάνουν οι αποσπασμένοι καθηγητές της μέσης εκπαίδευσης, οι οποίοι στέλνονται από την Ελλάδα στα πανεπιστήμια του εξωτερικού, για να διδάξουν μόνο γλώσσα. Χρειάζεται

να αποκτήσουμε ερευνητές και πανεπιστημιακά στελέχη ντόπιους, Ισπανούς, Πορτογάλους, κ.λπ.

Παρακαλώ, δώστε το μικρόφωνο στον κύριο επάνω, για την τελευταία ερώτηση.

ΧΑΡΗΣ ΚΑΤΣΟΥΛΗΣ

Γεια σας. Χάρης Κατσούλης λέγομαι. Καθηγητής από το Ιόνιο Πανεπιστήμιο από την Κέρκυρα, από το Τμήμα Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας. 20 χρόνια στη Γερμανία, κύριε Δημάδη, όπως κι εσείς, πολλά χρόνια, θα ήθελα κατ' αρχάς να πω, δεν θέλω να κάνω ερώτηση, είναι παρέμβαση. Δεν χρειάζεται μόνο να κάνουμε ερωτήσεις και οι ειδικοί να απαντάνε. Μπορούμε και εμείς να θέτουμε θέματα και γι' αυτήν τη συνεδρία, αλλά και για όλο το συνέδριο. Θέλω να πω ότι εγώ είμαι και κοινωνιολόγος και μεταφραστής και πολιτική επιστήμη και παιδαγωγικά έχουμε σπουδάσει, δηλαδή έχω μία διεπιστημονική προσέγγιση κι αυτήν τη διεπιστημονική προσέγγιση την έμαθα στη Γερμανία, ιδιαίτερα στα χρόνια του '68 και μετά. Αυτό πρέπει νομίζω να υιοθετούμε. Τώρα, το να διδάξεις τη νεοελληνική γλώσσα και τον πολιτισμό δεν είναι πάρα πολύ διαφορετικό από το να διδάξεις τη γερμανική γλώσσα και τον πολιτισμό, την αγγλική γλώσσα και τον πολιτισμό, κ.λπ., κ.λπ. Το θέμα είναι τι είναι γλώσσα και τι είναι πολιτισμός. Και φυσικά μέχρι τώρα ξέρετε η νεοελληνική γλώσσα, όπως και γενικότερα μια γλώσσα, είναι πολύ σημαντικά θέματα για να τα αφήσουμε στους γλωσσολόγους. Το λέω έτσι λίγο προκλητικά και για να συνειδητοποιήσουμε ότι αυτό το θέμα που συζητάμε –τι πάει να πει «νεοελληνικές σπουδές», τι πάει να πει «νεοελληνική γλώσσα», πώς διδάσκεται η νεοελληνική γλώσσα και ο πολιτισμός– πρέπει να το συζητήσουμε πέρα από τα όρια και τα σύνορα. Εμείς ασχολιόμαστε 11 χρόνια στην Πάτρα σε ένα συνέδριο διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και ελληνικών ως δεύτερης ξένης γλώσσας και τώρα έχουμε βάλει και τη μετανάστευση. Εγώ ήμουν και μετανάστης, όπως κι εσείς είσατε μετανάστες, που ζείτε στο εξωτερικό. Επομένως δεν υπάρχει μόνο η διάσταση να διδάξουμε την ελληνική γλώσσα. Σε ποιους θα τη διδάξουμε; Στους αλλοδαπούς, στους ξένους, αυτούς δηλαδή που ξέρανε Αρχαία Ελληνικά, ή και στους εργαζόμενους που έχουμε σήμερα εδώ πέρα, τους μετανάστες; Έχουμε 1-1,5 εκατομμύριο μετανάστες. Άρα, βλέπετε, πώς θα τους διδάξουμε αυτά τα πράγματα, για να μπορούν να ζήσουν εδώ πέρα ισότιμα και για να μπορούν και να καταλάβουν τον πολιτισμό μας, αλλά και να μας μεταδώσουν τον πολιτισμό τους; Ξέρετε, υπάρχουν 600 ειδών ορισμοί τι πάει να πει πολιτισμός. Δεν είναι πολιτισμός οι τέχνες και τα γράμματα, όπως παλιά λέγαμε. Και φυσικά δεν είναι –εγώ το βρίσκω πολύ μονόπλευρο– να διδάσκεται η αγγλική και η

γαλλική γλώσσα από φιλόλογους. Γιατί φιλολογία, γιατί λογοτεχνία μόνο; Αυτό είναι μόνο επιστημονικότητα, ενώ το ζητούμενο είναι η διεπιστημονικότητα. Τα όρια και τα σύνορα. Ποια όρια; Είπαμε τα όρια της γλώσσας είναι τα όρια του κόσμου... Ποια είναι τα όρια του γλωσσολόγου; Ποια είναι τα όρια του φιλόλογου; Είναι περιορισμένα, άμα σκέπτεται μόνο επιστημονικά. Εξαρτάται δηλαδή πια από το τι εννοεί με τον κόσμο...

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Αν θέλετε, κλείστε λίγο...

ΧΑΡΗΣ ΚΑΤΣΟΥΛΗΣ

Ναι. Ναι. Συγγνώμη. Θίγω ορισμένα βασικά πράγματα, που πιστεύω θα τα συζητήσουμε και αργότερα, κατά τη διάρκεια του συνεδρίου...

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Σίγουρα, αλλά κλείστε λίγο...

ΧΑΡΗΣ ΚΑΤΣΟΥΛΗΣ

Αλλά θέλω να πω: όλα αυτά τα θέματα πρέπει να τα προσεγγίζουμε κριτικά και κοινωνικοπολιτικά. Αλλιώς, όταν μιλάμε για εθνική ταυτότητα και εθνική συνείδηση, πρέπει να υπάρχει όχι μόνο το θέμα να το βλέπουμε...

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Σας παρακαλώ να τελειώσετε.

ΧΑΡΗΣ ΚΑΤΣΟΥΛΗΣ

...το θέμα της συνείδησης της ταυτότητας να το βλέπει κανείς μόνο εθνικά, αλλά να το βλέπει και ταξικά και πολλά άλλα πράγματα. Αυτά κατ' αρχάς και θα τα συζητήσουμε και στις άλλες συνεδρίες. Ευχαριστώ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Οραία. Οι παρατηρήσεις σας είναι σημαντικές. Ευχαριστούμε πάρα πολύ.

Πιστεύω ότι εδώ ολοκληρώθηκε η 2η αυτή συνεδρία. Το συμπέρασμα είναι σαφές και εύγλωπτο: έχουμε να κάνουμε με διαφορετικές ηπείρους, όπου ζούμε, με διαφορετικές χώρες, όπου εργαζόμαστε, με διαφορετικά συστήματα εκπαίδευσης, τα οποία πρέπει να αντιμετωπίσουμε. Ας το συνειδητοποιήσουμε αυτό. Ας το συνειδητοποιήσουν επίσης οι αρμόδιοι για τις νεοελληνικές σπουδές φορείς της ελληνικής πολιτείας. Διότι το σπουδαιότερο είναι να κατανοήσει ο καθένας μας ότι πρέπει να κατακτήσει το περιβάλλον μέσα στο οποίο εργάζεται. Και όχι μόνο να εκμεταλλευτεί και να

αξιοποιήσει τις δυνατότητες που του δίνει το περιβάλλον αυτό, αλλά να αναπτύξει ενεργητικά νέες δυνατότητες, ώστε να προωθήσει αποτελεσματικά τον κλάδο των νεοελληνικών σπουδών που ανέλαβε να υπηρετήσει ως δάσκαλος και ως ερευνητής. Σας ευχαριστώ πάρα πολύ. Να είστε καλά.

Συνεδρία 3η

Πέμπτη, 3 Ιουλίου 2008

17.00-19.00 **Νεοελληνικές σπουδές, διεπιστημονικότητα και νέες προσεγγίσεις**

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ:

Δημήτρης Τζιόβας

Πανεπιστήμιο του Μπέρμιγχαμ, Μ. Βρετανία

ΕΙΣΗΓΗΤΕΣ:

Μαρία Α. Στασινοπούλου

Πανεπιστήμιο της Βιέννης, Αυστρία

Νεοελληνικές σπουδές και τι άλλο; Γιατί η διεπιστημονικότητα δεν είναι πανάκεια

Βαγγέλης Καλότυχος

Πανεπιστήμιο Κολούμπια, Η.Π.Α.

Ο ιδεατός Ρέμος και ο πληγωμένος Χαρμίδης – Μια βαλκανική θεώρηση νεοελληνικών προοπτικών

Δημήτρης Παπανικολάου

Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, Μ. Βρετανία

Οι νεοελληνικές σπουδές και η πρόκληση των πολιτισμικών σπουδών

Νένη Πανουργιά

Πανεπιστήμιο Κολούμπια, Η.Π.Α.

Οι ελληνικές ανθρωπολογικές σπουδές στις Η.Π.Α. ως παράδειγμα διεπιστημονικότητας

Μαρία Ηροδότου

Πανεπιστήμιο Λα Τρομπ, Μελβούρνη, Αυστραλία

Νεοελληνικές σπουδές και νέες προσεγγίσεις: Η πορεία προς το μέλλον

Έφη Ρέντζου

Πανεπιστήμιο Πρίνστον, Η.Π.Α.

Συγκριτικές προσεγγίσεις της νεοελληνικής λογοτεχνίας: Απομόνωση ή διάλογος;

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

Το πρόγραμμά μας είναι αρκετά σφικτό και δεν έχουμε τα περιθώρια για καθυστερήσεις. Και ήδη αυτή η συνεδρία είναι η μεγαλύτερη του συνεδρίου. Το θέμα της, όπως βλέπετε στο πρόγραμμα, είναι «*Νεοελληνικές σπουδές, διεπιστημονικότητα και νέες προσεγγίσεις*». Έχουμε ένα εκλεκτό πάνελ νέων νεοελληνιστών, που αντιπροσωπεύουν διάφορες τάσεις και επιστημονικές ειδικεύσεις: ιστορία, ανθρωπολογία, βαλκανιολογία, συγκριτική λογοτεχνία, πολιτισμικές σπουδές.

Για να μην καθυστερούμε, περνώ αμέσως στην πρώτη ομιλήτρια, τη Μαρία Στασινοπούλου, που είναι Καθηγήτρια Νεοελληνικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο της Βιέννης στην Αυστρία και το θέμα της είναι «*Νεοελληνικές σπουδές και τι άλλο; Γιατί η διεπιστημονικότητα δεν είναι πανάκεια*».

Θα πρέπει να εξηγήσω ότι θα γίνουν πρώτα και οι έξι ομιλίες και μετά πιστεύω ότι θα έχουμε μισή ώρα για ερωτήσεις. Παρεμβάσεις θα γίνουν, αν έχουμε χρόνο. Οι ερωτήσεις πρέπει να είναι πάνω στις εισηγήσεις και μέσα στη θεματική της συνεδρίας. Ευχαριστώ.

ΜΑΡΙΑ Α. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ

Καλοσπέρα, κυρίες και κύριοι, αγαπητές και αγαπητοί συνάδελφοι, φίλες και φίλοι. Ευχαριστώ τους γενναίους ανάμεσά σας που βγήκαν από τον έναν κλιματιζόμενο χώρο, για να μπουν στη ζέστη και να έρθουν στον άλλο, να μας ακούσουν. Ευχαριστώ τους οργανωτές που με συμπεριέλαβαν στους ομιλητές του συνεδρίου. Καταλαβαίνω εκ των υστέρων ότι ήταν μια πάρα πολύ τιμητική επιλογή. Οφείλω ιδιαίτερες ευχαριστίες προς τον κύριο Δημήτρη Τζιόβα, που με ενέταξε στο πάνελ του για τη διεπιστημονικότητα, χωρίς ακόμη να είμαι πολύ σίγουρη γιατί. Θα είμαι σύντομη, αφήνοντας ελπίζω χρόνο για συζήτηση.

Κάποιες αρχικές διευκρινίσεις. Χθες εκλεκτή συνάδελφος μου επέστησε την προσοχή στην ασάφεια που προκύπτει κατά τη γνώμη της από τη χρήση του «γιατί» στο δεύτερο σκέλος του τίτλου μου. Τον επαναδιατυπώνω, λοιπόν, ως εξής: «*Νεοελληνικές σπουδές και κάτι άλλο ή η διεπιστημονικότητα δεν είναι από μόνη της πανάκεια*». Δεύτερη διευκρίνιση και πιο σημαντική πιστεύω: η διεπιστημονικότητα χαρακτηρίζει την έρευνα και τη διδασκαλία και τη δική μου βέβαια και των περισσότερων από εμάς και ανήκει πια στις αυτόνοτες προϋποθέσεις μιας σύγχρονης στρατηγικής στον ακαδημαϊκό χώρο. Ωστόσο, αν και πιστεύω βαθύτατα στο άνοιγμα των πνευματικών οριζώντων, που επιτυγχάνεται από την ουσιαστική διεπιστημονικότητα, δεν πιστεύω πως πρόκειται για το μαγικό κλειδί που οδηγεί στη μακροπρόθεση των νεοελληνικών σπουδών σε υψηλό επίπεδο. Η ανακοίνωσή

μου είναι σε μεγάλο βαθμό μια προσπάθεια αντίστασης στην άκριτη χρήση του όρου, όταν αυτός μάλιστα δεν ανταποκρίνεται σε συγκεκριμένες πρακτικές.

Ας ξεκινήσουμε κατ' αρχάς με το τι δεν είναι διεπιστημονικότητα. Δεν είναι κατά τη γνώμη μου διεπιστημονική διδασκαλία και έρευνα η παράλληλη χρήση και συμπωματική συσσώρευση εννοιών από διάφορες επιστήμες ή κλάδους επιστημών και η απειθαρχη και μη συστηματική χρήση μεθοδολογικών εργαλείων. Δεν πρόκειται επίσης για διεπιστημονικότητα, όταν σε μια φιλολογική μελέτη λειτουργούμε συγκριτολογικά, χρησιμοποιώντας επιχειρήματα και περιπτώσεις από περισσότερες της μίας εθνικές ή άλλες λογοτεχνίες. Ο χώρος της σκέψης, στον οποίο κινούμαστε, δεν παύει να είναι αυτός της φιλολογίας. Όταν, τέλος, σε ένα τμήμα ή πρόγραμμα νεοελληνικών σπουδών προσφέρονται μαθήματα ιστορίας, φιλολογίας, ανθρωπολογίας και κοινωνιολογίας, που αφορούν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο τον νεότερο και σύγχρονο ελληνικό πολιτισμό, αυτό είναι μια θαυμάσια, επιδωκτέα –ανάλογα με τις οργανωτικές και οικονομικές δυνατότητες– ευρύτητα, την οποία οι φοιτητές πάντοτε αγκαλιάζουν. Τα μαθήματα όμως δεν είναι αυτόματα και απαραίτητα διεπιστημονικά. Η διεπιστημονικότητα προϋποθέτει την κατανόηση των αναλυτικών και ερμηνευτικών παραμέτρων ενός διαφορετικού συστήματος σκέψης, όσο συγγενικό κι αν μοιάζει αυτό κατ' αρχήν. Θα αναφερθώ στην εμπειρία μου από ένα μεγάλο ερευνητικό πρόγραμμα του Πανεπιστημίου της Βιέννης και της Αυστριακής Ακαδημίας των Επιστημών. Αφορά τις αρχικές επικοινωνιακές δυσκολίες, που υπήρξαν τελικά εξαιρετικά δημιουργικές, μεταξύ ιστορικών και γλωσσολόγων σε ένα ερευνητικό πρόγραμμα για την εξέλιξη των βαλκανικών γλωσσών, συμπεριλαμβανόμενης και της Ελληνικής, στο επίπεδο των πολιτικών όρων και εννοιών το 19ο αιώνα, στο πέρασμα δηλαδή από τις πολυεθνικές αυτοκρατορίες στα εθνικά κράτη. Αν για τους ιστορικούς η ιστορική ετυμολογία ήταν μια βοηθητική τεχνική, στην οποία δεν ήταν διατεθειμένοι να δώσουν παρά μόνο ελάχιστο ερευνητικό χώρο, για τους γλωσσολόγους ήταν ένα βασικό αναλυτικό εργαλείο, χωρίς το οποίο δεν μπορούσαν να λειτουργήσουν, αν δεν εφαρμόζονταν με την πρόποση πειθαρχία και μοντέρνα μεθοδολογία. Κι αν για τους γλωσσολόγους η εσωτερική περιοδολόγηση του μακρού 19ου αιώνα ήταν μια δεδομένη υποδομή για την έρευνα της γλώσσας, η οποία δεν χρειαζόταν περαιτέρω συζήτηση, για τους ιστορικούς η συγκριτική προσέγγιση των βαλκανικών ιστορικών χρόνων μεταξύ τους, καθώς και με άλλους ευρωπαϊκούς, αποτελούσε πυρηνικό στοιχείο των προβληματισμών τους. Μια τέτοια σε βάθος διεπιστημονική επικοινωνία αποτελεί ιδεατό στόχο, που πραγματοποιείται σπάνια και προϋποθέτει ότι, ως δια μαγείας, εκλείπουν τα άχρηστα χρηματοδότηση –βλέπε αιτήσεις και απορριψείς ερευ-

ντικών προγραμμάτων– και τα άγχη επιβίωσης –βλέπε έγκριση προγραμμάτων σπουδών με βάση τους αριθμούς φοιτητών–, δηλαδή τα στρατηγικά θέματα που βρίσκονται στο επίκεντρο αυτού του συνεδρίου. Στη συνέχεια, λοιπόν, θα προσεγγίσω τη διεπιστημονικότητα από τη σκοπιά των στρατηγικών επιβίωσης.

Από τότε που θυμάμαι προβληματισμούς σχετικά με το παρόν και το μέλλον των νεοελληνικών σπουδών έξω από την Ελλάδα, δηλαδή από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, θυμάμαι και συζητήσεις σχετικά με τη διεπιστημονικότητα. Τότε είχαν ακόμα χαρακτήρα αντιπαράθεσης, καθώς ο όρος δεν είχε ακόμα γίνει «καραμέλα». Πέρα από το αναμφισβήτητο γνωστικό κέρδος και την προσέγγιση θεμάτων από ολόενα και πιο ποικίλες οπτικές γωνίες –ας είναι καλά τα νέα μέσα και οι νέες τεχνολογίες–, καθώς και τη διεύρυνση των ακαδημαϊκών δικτύων, που αποφέρουν στον καθένα από εμάς οι διεπιστημονικές συνεργασίες –για τον λόγο αυτόν άλλωστε και τις επιδιώκουμε–, δεν διακρίνω κάποια αποτελεσματική επίπτωση στο θεσμικό πλαίσιο του αντικειμένου μας. Η συζήτηση βασίζεται κατά τη γνώμη μου σε μία κατ' αρχήν λάθος παραδοχή: ότι υπάρχει ένα σαφώς ορισμένο και διακριτό αντικείμενο, υπό τον τίτλο «νεοελληνικές σπουδές». Άλλωστε αυτό συζητήθηκε πολύ και σήμερα το πρωί, το κατά πόσο δηλαδή υπάρχει αυτό το σαφώς ορισμένο και διακριτό αντικείμενο. Το αργότερο μετά από την πρώτη συμμετοχή σε ένα από τα συνέδριά μας, καθίσταται σαφές ότι αυτό δεν ισχύει. Οι φιλολογικά προσανατολισμένοι ανάμεσά μας εξακολουθούν να αποτελούν την πλειοψηφία και καθορίζουν και την εικόνα που διαμορφώνει η ελληνική πολιτεία και τα ελληνικά μέσα ενημέρωσης, που μας ανακηρύσσουν, με καλή θέληση, «πρεσβευτές» της ελληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας. Η ιστορία, η γλωσσολογία –δεν εννοώ τη διδακτική της γλώσσας–, ακόμη και η κοινωνική ανθρωπολογία εξακολουθούν –εσφαλμένα κατά τη γνώμη μου– να μη θεωρούνται μέρη του κυρίως κορμού. Ο μεθοδολογικός εκλεκτικισμός και η υβριδική χρήση ορολογίας, καθώς και η επιλεκτική, τυχαία συνήθως χρήση βιβλιογραφίας και διατυπώσεων από ποικίλα πεδία δεν κάνει ωστόσο τις νεοελληνικές σπουδές να ξεφεύγουν τελικά στην πλειοψηφία των πανεπιστημίων από τη διδασκαλία της γλώσσας και της λογοτεχνίας.

Θα ήθελα να αναφερθώ σύντομα και στη θεματολογία και διδακτική των μαθημάτων. Ένα μάθημα με θέμα τις εθνικές διαστάσεις του ελληνικού κινηματογράφου στον 20ό αιώνα είναι προφανώς ένα διεπιστημονικό μάθημα, που αγγίζει την πολιτισμική ιστορία, τη θεωρία του κινηματογράφου, την ελληνική ιστορία του 20ού αιώνα, τη διασταύρωση εικόνας και λόγου, για να αναφέρω μόνο μερικές παραμέτρους. Ωστόσο, η ουσιαστική απόφαση δεν είναι ο θεματικός άξονας ενός μαθήματος,

αλλά το ποιο από τα επιστημονικά πεδία θα αποτελέσει τον διδακτικό και μεθοδολογικό κορμό: η θεωρία περί εθνικών κινηματογράφων γενικότερα, με ενδεικτικές αναλύσεις παραδειγμάτων από τον παγκόσμιο και σποραδικά μερικών από τον ελληνικό κινηματογράφο, ή ο ελληνικός κινηματογράφος, ως εθνικός κινηματογράφος, και η ενδεικτική σύγκρισή του με άλλους εθνικούς κινηματογράφους; Στην καθημερινή διδακτική και ερευνητική μας πρακτική, καλούμαστε αδιάκοπα να κάνουμε παρόμοιες επιλογές, ιδιαίτερα αν διδάσκουμε με στόχο να προσεγγίσουμε και φοιτητές με περιφερειακό μόνο ενδιαφέρον για την Ελλάδα, καθώς και αν δημοσιεύουμε με στόχο να μας διαβάσουν και συνάδελφοι εντός των τειχών, αλλά και άλλα μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας, για τα οποία ο νεότερος ελληνικός πολιτισμός εξακολουθεί να αποτελεί επτασφράγιστο βιβλίο. Ωστόσο η διαμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών αναγκαστικά τονίζει την ιδιαιτερότητα του αντικειμένου μας, ώστε τελικά να χρηματοδοτηθούν από τα πανεπιστήμιά μας, με το επιχείρημα ότι δεν τα προσφέρει άλλο τμήμα ή σχολή. Μαθήματα για εθνικούς κινηματογράφους, ακόμη κι ένα μάθημα για τον ελληνικό κινηματογράφο στη βάση των ελάχιστων διεθνώς προσβάσιμων βιβλιογραφικά και φιλομορφικά ταινιών μπορούν να προσφέρουν πολλοί κλάδοι ανθρωπιστικών και κοινωνικών επιστημών. Αντίθετα, ένα μάθημα που θα επιμένει στα κοινά στοιχεία με την παγκόσμια κινηματογραφική παραγωγή, αναδεικνύοντας όμως και τις ιδιαιτερότητες του ελληνικού κινηματογράφου, και θα διευκολύνει την προσέγγιση του κοινωνικού περιγύρου και της οικονομικής ιστορίας ή της λειτουργίας της γλώσσας στο ελληνικό μπουρλέσκ, μπορεί να προέλθει μόνο από ανθρώπους με ειδική κατάρτιση και πρόσβαση στην ελληνόφωνη φιλομορφία και βιβλιογραφία. Τελικά καλούμαστε να λειτουργήσουμε ως πολιτισμικοί μεσάζοντες ανάμεσα σε επιστημονικούς κλάδους, γλώσσες και κουλτούρες. Είναι μια θέση άχαρη, ειδικά όταν πρέπει διαρκώς να τη δικαιολογείς σε ανθρώπους που νομίζουν πως σε όλο τον κόσμο κυριαρχεί –γιατί θα έπρεπε άραγε;– ένα απεριόριστο και ασίγηστο ενδιαφέρον για τη νεότερη και σύγχρονη Ελλάδα.

Πολύ πιο καθοριστική από τη θεματολογία και τις μεθόδους είναι, κατά τη γνώμη μου, η προσβασιμότητα στη σημαντική και αξιόλογη σύγχρονη γνώση, που παράγεται στα Ελληνικά σε πολλά γνωστικά πεδία. Και γι' αυτό θα ήθελα να τελειώσω με μια συγκεκριμένη πρόταση. Δεν μιλώ εδώ για τη μετάφραση λογοτεχνικών, αλλά σύγχρονων σημαντικών επιστημονικών έργων των ανθρωπιστικών και κοινωνικών επιστημών από την ελληνική γλώσσα σε γλώσσες με πολλούς ομιλητές. Ας είναι και μόνο στα Αγγλικά... Οποιοσδήποτε έχει κληθεί να διδάξει ελληνική ιστορία ή να παρουσιάσει σε συνέδριο ένα συναφές θέμα θα επιβεβαιώσει, πιστεύω, ότι η διεθνής βιβλιογραφία περιορίζει απελπιστικά τις δυνατότητες επαφής του

ακροατηρίου με όσα συζητούνται για το θέμα στην πρόσφατη ελληνόφωνη βιβλιογραφία. Είναι προφανές ότι μία τέτοια μεταφραστική πολιτική δεν θα είναι υλικά κερδοφόρα. Και είναι κρίμα που δεν έχουμε κοντά έναν εκπρόσωπο του Κέντρου Νεοελληνικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, που έχει ήδη προχωρήσει σε τέτοιες πρωτοβουλίες. Μπορεί όμως μακροπρόθεσμα να διαμορφώσει την υποδομή για μια πιο ουσιαστική συζήτηση, ανατρέποντας την παραδοσιακή εθnica εσωστρέφεια των σχετικών αντιπαραθέσεων. Όταν η πρόσφατη έρευνα, αλλά και σημαντικές παλαιότερες μελέτες είναι προσβάσιμες και σε μελετητές από άλλους χώρους και σε άλλες κουλτούρες σκέψης, οι αντιπαραθέσεις για την ελληνικότητα, τον Εμφύλιο ή τα σχολικά βιβλία – ή ό,τι άλλο θέλετε – παύουν να έχουν χαρακτήρα αένας επανάληψης και τα επιχειρήματα μπορούν να επιβεβαιωθούν ή να απορριφθούν και σε ευρύτερο πλαίσιο. Από την άλλη, η διεθνής κοινότητα δεν βασίζει τα συγκριτικά της συμπεράσματα για την ουσία, αλλά και για το επίπεδο της έρευνας και της θεωρητικής σκέψης στην Ελλάδα για ελληνικά θέματα σε μεταφράσεις έργων της δεκαετίας του 1960 στην καλύτερη περίπτωση. Έτσι δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για μια ουσιαστικά διεπιστημονική επικοινωνία, στην οποία η ανταλλαγή απόψεων δεν θα ξεκινάει κάθε φορά από την κοινοποίηση της αλφαβήτας σχετικά με τον νεότερο ελληνικό πολιτισμό, αλλά θα μπορεί να θεωρήσει δεδομένη μια κοινή γνωστική βάση επικοινωνίας.

Σας ευχαριστώ.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

Ευχαριστώ την κυρία Στasiνοπούλου, πρώτα για την άφογη τήρηση του χρόνου, αλλά και για τους προβληματισμούς της γύρω από τη διεπιστημονικότητα και τις προτάσεις τις οποίες έκανε.

Και περνούμε στον δεύτερο ομιλητή, τον Βαγγέλη Καλότυχο, Επίκουρο Καθηγητή στο Πρόγραμμα Ελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Κολούμπια στην Αμερική. Το θέμα του είναι: «Ο ιδεατός Ρέμος και ο πληγωμένος Χαρμίδης – Μια βαλκανική θεώρηση νεοελληνικών προοπτικών».

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΚΑΛΟΤΥΧΟΣ

Να αρχίσω με ένα μικρό ποιηματάκι... «*Εν πόλει της Οσρονηής*»: «*Απ' της ταβέρνας τον καυγά μας φέραν πληγωμένο/ τον φίλον Ρέμωνα χθες περί τα μεσάνυχτα. / Απ' τα παράθυρα που αφίσαμεν ολάνοιχτα, / τ' ωραίο του σώμα στο κρεβάτι φώτιζε η σελήνη. / Είμεθα ένα κράμα εδώ· Σύροι, Γραικοί, Αρμένιοι, Μήδοι. / Τέτοιος κι ο Ρέμων είναι. Όμως χθες σαν φώτιζε / το ερωτικό του πρόσωπο η σελήνη, / ο νους μας πήγε στον πλατωνικό*

Χαρμίδη». Στο ποίημα «*Εν πόλει της Οσρονηής*» του Κωνσταντίνου Καβάφη, ο ποιητής εξισώνει το πληγωμένο από καβγά σώμα και το ερωτικό πρόσωπο του Ρέμωνα με τον πλατωνικό Χαρμίδη. Ο τελευταίος, ο Χαρμίδης, απθανاتیστηκε στον ομώνυμο διάλογο του Πλάτωνος, όπου ο Σωκράτης, εμπνεόμενος από την τελειότητα της μορφής του εφήβου, ζητεί να ορίσει τη σωφροσύνη ως γνώση του καλού και του κακού. Ο Καβάφης σε ένα από τα λιγότερο ειρωνικά του ποιήματα, αν και συνειδητά καρποφορεί την ειρωνική φύση της σύγκρισης ανάμεσα στον Ρέμωνα και στον Χαρμίδη στα μάτια του αναγνώστη, επιδιώκει να κατοχυρώσει μια μεμονωμένη σεληνόφωτη στιγμή με αξίες ισότιμες προς το κλασικό ιδεώδες¹. Εκεί, στη μακρινή Μεσοποταμία, στο σημερινό Ιράκ, όπου «*είμεθα ένα κράμα εδώ· Σύροι, Γραικοί, Αρμένιοι, Μήδοι*», ο Καβάφης συγκροτεί μία νέα αισθητική. Η ομορφιά του Χαρμίδη στον διάλογο του Πλάτωνα καθίσταται η αιτία για την αρχή ενός διαλόγου ανάμεσα στους παρευρισκομένους. Η ομορφιά δε του Ρέμωνα ανοίγει κι αυτή μια προοπτική για νέες προσεγγίσεις.

Σίγουρα η αναφορά μου εδώ στον Καβάφη αποσκοπεί στη μεταφορά του πνεύματος της συσχέτισης αυτής με τα όσα θέλω να πω και τα οποία αφορούν νέες προσεγγίσεις σε πολιτισμικές πρακτικές στις νεοελληνικές σπουδές. Η σημερινή σύναξη των νεοελληνιστών μάς δίνει την ευκαιρία να αναλογιστούμε, αλλά και μεταξύ άλλων να εκτιμήσουμε κατά πόσο οι ελληνικές σπουδές (Hellenic studies) προωθούν τις νεοελληνικές σπουδές (Modern Greek Studies). Σε ένα πρώτο συμβατικό επίπεδο, πολλοί αναλυτές υποστηρίζουν εδώ και δεκαετίες ότι η άμεση ή η έμμεση προσφορά του πρώτου γνωστικού αντικειμένου προς το δεύτερο είναι αυτονόητη, καθώς, όπως υποστηρίζουν, οι ελληνικές σπουδές πρεσβεύουν τη συνέχεια και την ανθεκτικότητα του ελληνικού πολιτισμού και καθορίζουν τις κατευθυντήριες γραμμές των κρατικών και ιδιωτικών πολιτισμικών φορέων στον προγραμματισμό παροχής ενίσχυσης προς το εξωτερικό και ειδικότερα προς τα νεοελληνικά προγράμματα του εξωτερικού και συμβάλλουν σε ένα δεύτερο επίπεδο στην καλλιέργεια και εξάπλωση και των νεοελληνικών σπουδών διεθνώς.

Ενώ μια τέτοια προσέγγιση, που βασίζεται στην ελάχιστη διάκριση των ιδιαίτεροτήτων των νεοελληνικών σπουδών, δεν παύει να εξυπηρετεί το αφήγημα του ενιαίου και αυτοτελούς ελληνικού έθνους, εντούτοις η φυσικότητα και η ισχύς της έχουν αμφισβητηθεί τα τελευταία χρόνια, τόσο στο πλαίσιο μιας γενικότερης θεώρησης της νεωτερικότητας όσο και στο πλαίσιο της προσπάθειας αυτονόμησης των νεοελληνικών σπουδών. Από τον χώρο των νεοελληνικών σπουδών, αξιόλογοι

¹ Βλ. επίσης Μ. Πιερής, «*Είμεθα ένα κράμα εδώ - Ο Ρέμων ως Εικόνα του Χαρμίδη*», στο Μ. Πιερής (επιμ.), *Η ποίηση του κράματος - Μοντερνισμός και Διαπολιτισμικότητα στο Έργο του Καβάφη*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης (Ηράκλειο 2000) 301-308.

συνάδελφοι έχουν επισημάνει πως μια πολυσιχθή και δυναμική πολιτισμική παρουσία, μια σύγχρονη πρόταση, όπως χαρακτηριστικά εξηγεί ο πρόεδρος της συνεδρίας μας, κύριος Δημήτρης Τζιόβας, «[...] δεν μπορεί να διαμορφωθεί όσο η ελληνική πολιτισμική ρητορική αναλώνεται παραπέμποντας διαρκώς στην αρχαιότητα είτε με τις αξιώσεις για την αναγνώριση των αρχαιοελληνικών οφειλών του ευρωπαϊκού πνεύματος είτε με προτάσεις για τη δημιουργία Ευρωπαϊκού Κέντρου Κλασικών Γραμμάτων είτε με την ιδεοληψία για τα μάρμαρα του Παρθενώνα, όταν, όπως παρατήρησε κάποτε Βρετανός ιστορικός, η Ελλάδα έχει την πιο ανοργάνωτη και απροσπέλαστη Εθνική Βιβλιοθήκη στην Ευρώπη ή ως πριν από λίγα χρόνια δεν είχε ένα έγκυρο λεξικό της κοινής νεοελληνικής.»² Έστω κι αν κάποια από τα θέματα που απαριθμεί ο Τζιόβας έχουν αντιμετωπιστεί τα τελευταία χρόνια, μια νέα πολιτισμική πολιτική δεν έχει ενεργοποιηθεί και σχεδιαστεί, σε συνεργασία με τους φορείς, μέχρι σήμερα. Συμφωνώ με τη Μαρία Στασινοπούλου πως δεν έχει σαφώς καθοριστεί η έννοια των νεοελληνικών σπουδών.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες, βέβαια, πολλά από τα ίδια τα προγράμματα νεοελληνικών σπουδών αναγκάζονται και καταφέρνουν συνεχώς να προσαρμόζουν τα προσφερόμενα μαθήματα και προγράμματα σπουδών τους όχι μόνο στις διεπιστημονικές και θεσμικές συνιστώσες του επιστημονικού τους πεδίου, αλλά ακόμα και στις επιστημονικές συγκυρίες των διαφόρων τμημάτων μέσα στο ίδιο τους το πανεπιστήμιο. Όμως η αντίληψη ενός παρωχημένου μοντέλου καλά κρατεί ανάμεσα στις τάξεις της ευρύτερης ομογένειας, τόσο στην ελίτ της όσο και στις επιμέρους ή κατά τόπους ηγεσίες της. Είναι κατανοητό πάντως πως μια γενιά που γαλουχήθηκε στις δεκαετίες μιας πιο κληρικής Ελλάδας, στις δεκαετίες του '40, του '50 ή ακόμα και του '60, προτιμά τις βαθιά ριζωμένες επιτεύξεις του αρχαίου ιδεώδους, συχνά αρθρωμένες μέσα από έναν παρηγορητικό φορμαλισμό, από την αποδοχή και την ταύτιση με μια κοινωνικά δυσμενή νεοελληνική πραγματικότητα, που εγκατέλειψαν κάποτε τόσο εσπευσμένα και πικραμένα. Αυτές οι επισημάνσεις μάλλον δεν εκπλήττουν κανένα. Όμως στα παιδιά τους και στα εγγόνια τους, στο ξεκίνημα των πανεπιστημιακών τους σπουδών, βλέπει κανείς τη διάθεση να επιλέξουν μαθήματα επιλογής Νεοελληνικών, συχνά με σκοπό να ανακαλύψουν εκεί πιθανώς αυτό που τους κάνει διακριτούς από τους Αμερικανούς συμφοιτητές τους. Ευνοϊκά κείμενοι σε μια σύγχρονη ελληνική κοινωνία παρόμοια με τη δική τους, ήδη μνημένοι στην αντιμετώπιση πολιτισμικών και κοινωνικών προβλημάτων παγκόσμιας σημασίας, όπως αυτά πολλές φορές διαπερνούν μέσα από τον κινηματογράφο ή από το τραγούδι και όλο και λιγότερο από τη λογοτεχνία, πολλοί εν καιρώ αντιλαμβάνονται

την ταυτότητα με έναν ευρηματικό, διαλεκτικό τρόπο, μέσα από την ετερότητα τους την ίδια.

Συνεπώς, επείγει σήμερα ένας προβληματισμός για το πώς θα υποστηρίξουμε νέες τοπογραφίες του ελληνισμού, στις οποίες η απλή αναβίωση χαρακτήρων σε έναν γραμμικό κανόνα όχι μόνο δεν επαρκεί, αλλά αντίθετα η μελέτη τέτοιων χαρακτήρων, όπως οι ανωτέρω, μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο μέσα σε ένα συγχρονικό, συγκριτικό και διεπιστημονικό πλαίσιο. Ίσως η επιτυχία μιας πιο αιχμηρής παρουσίας των Νεοελληνικών μπορεί να εξασφαλιστεί μέσα από τη θετική στρατηγική υποστήριξη πιο αυτόνομων, αλλά και περισσότερο διεπιστημονικών σπουδών, οι οποίες να αναλύουν, να θεωρητικοποιούν και να κερδίζουν το στοίχημα, με συνεχώς μεταβαλλόμενα πολιτικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δεδομένα. Όσο για τις μεθόδους επίτευξης του σκοπού αυτού, νομίζω πως είναι πολλές. Να πάρουμε ένα σύντομο παράδειγμα, που αγγίζει και τα δικά μου ενδιαφέροντα: η τρέχουσα ενασχόληση με τη νεοελληνική πραγματικότητα, μέσα από το πρίσμα του βαλκανικού γίγνεσθαι μετά το 1989, μπορεί να αποτελέσει σε θεωρητικό επίπεδο ένα πρόσφορο σημείο για την ανάδειξη μιας νέας προοπτικής στις νεοελληνικές σπουδές. Μα, θα μου πείτε, ποιοι μιλούν για βαλκανική προοπτική; Εδώ η συμβατική ιδεολογία επιχειρεί απεγνωσμένα να εγκαταλείψει ένα βαλκανικό, έστω ανατολικό, παρελθόν για τα μάτια ενός ευρωπαϊκού ιδεώδους και μιας ενσωμάτωσης σε αυτό. Όμως η βαλκανική προοπτική τονίζει την επικαιρότητα πολύμορφων, πολλαπλών και υβριδικών τάσεων της νεωτερικότητας. Επίσης θα μπορούσε να επιχειρηματολογήσει κανείς πως η εξάπλωση μιας ευρωπαϊκής ταυτότητας θα εμπεδωθεί μόνο αφότου η ελληνική νεωτερικότητα είτε διαπραγματευτεί είτε πολυεπίπεδο τρόπο τη διαφορετικότητα αυτήν.

Είναι σαφές πως πολιτισμικά, ιδιαιτέρως μέσα από την πεζογραφία και τον κινηματογράφο, η βαλκανική διάσταση χρησιμοποιείται ως το μέσο για τη διαπραγματευση κύριων εννοιών (εθνικής ταυτότητας, φύλου, σεξουαλικότητας, δικαίου, ανθρωπίνων δικαιωμάτων, κ.λπ.), στην ελληνική πολυπολιτισμική κοινωνία. Πλείστοι συγγραφείς (Κουμανταρέας, Φάις, Δημητρίου, Νόλλας, Δούκα, Χειμωνάς, Τσιμπούσης, Χαρτομασιδής, Κωτσιάς) έχουν διαπραγματευτεί αυτά τα θέματα πάνω στο σώμα του οικονομικού μετανάστη. Μάλιστα μία συλλογή του Φάις τιλοφορείται «*Είμαστε όλοι μετανάστες*»³ και έτσι, σαν τον Ρέμωνα και τον Χαρμίδη, ίσως αντιστέκεται ο Φάις στον Shelley, που διακόσια χρόνια πριν κήρυττε πως «*είμαστε όλοι Έλληνες*». Σήμερα είμαστε όλοι μετανάστες. Παρομοίως, η νέα γενιά σκηνοθετών κινηματογράφου άρπαξε τις ευκαιρίες της ψηφιακής τεχνολογίας και στράφηκε σε επίκαιρα ζητήματα, καταγράφοντας εικόνες

2 Δ. Τζιόβας, «Πουλάει η Ελλάδα στο εξωτερικό», *Το Βήμα* [08/07/2001] Β59.

3 Μ. Φάις (επιμ.), *Είμαστε όλοι μετανάστες*, Πατάκης [Αθήνα 2007].

από μία πραγματικότητα που άλλαζε συνεχώς. Έτσι ο ξένος κατέστη σταθερό σημείο αναφοράς των Ελλήνων σκηνοθετών, κατά την επαφή τους με τη ρευστή ελληνική επικαιρότητα. Όπως επεσήμανε ένας αρθρογράφος τελευταία, ο ξένος είναι «ο μεγάλος πρωταγωνιστής στις περισσότερες ελληνικές ταινίες που ξεφεύγουν από τη μετριότητα της εικονογραφημένης ηθογραφίας και έχουν να πουν κάτι ουσιαστικότερο από ανέκδοτα για το σεξ»⁴. Οι ταινίες είναι λίγο-πολύ γνωστές σε όλους σας και φτάνουν ως τις μέρες μας, όπως στην ταινία *Διόρθωση* του Θάνου Αναστόπουλου, όπου ο Έλληνας πρωταγωνιστής, ονόματι Σημαιοφορίδης, είναι ένας ξένος ανάμεσα σε ξένους. Επίσης, η πρόσφατη αυτή βαλκανική μας εμπειρία μάς προσφέρει μια πρώτη τάξεως ευκαιρία να ανατρέξουμε στο παρελθόν και να μοιραστούμε με Βαλκάνιους και άλλους συναδέλφους τις ασυνέχειες της γλωσσικής, ιστορικής και φυλετικής μνήμης και αμνησίας μας, δημιουργώντας ένα πλέγμα θεωρητικών αναζητήσεων και σχέσεων πολλές φορές με μακρινούς γεωγραφικούς χώρους και άλλα επιστημονικά πεδία.

Τελειώνοντας, θα ήθελα να πω πως το θεωρητικό αυτό μοντέλο μελέτης είναι ιδιαιτέρως αποκαλυπτικό, επειδή το βαλκανικό, ως ελληνική παρουσία στα Βαλκάνια, αλλά και ως βαλκανική διάσταση στην Ελλάδα και στην ελληνική καθημερινότητα, αντιπροσωπεύει ό,τι πιο αντικλασικό, την ίδια στιγμή που κινδυνεύει το βαλκανικό να συγχωνευτεί κι αυτό σε ένα ελληνικό στοιχείο. Αν το κλασικό αρχέτυπο συμβολίζει, όπως έχει χαρακτηρίσει η Άρτεμις Λεοντή, την υπέρβαση, την αρμονία και την ολότητα, το βαλκανικό προξενεί συσχετισμούς με το γήινο, το καταστροφικό, το κατακερματισμένο, το μεθοριακό, καθώς και το περιθωριακό. Οι βαλκανικές αυτές αρετές, προερχόμενες, όπως γράφει ο Καβάφης στο «*Εν πόλει της Οσρονηής*», «*απ' της ταβέρνας τον καβγά*» και στο σώμα ενός πληγωμένου Ρέμωνα, συντελούν στη διάρθρωση ενός λόγου σύγχρονου, αρκεί να μην ενσωματωθούν άκριτα μέσα από την αντίληψη μιας συμβατικής πολιτισμικής εξόρμησης στα Βαλκάνια, στο πλαίσιο της ιδέας ενός ομοιογενούς ελληνικού κόσμου, σε έναν πλατωνικό Χαρμίδη. Όμως μια πιο ευρύχωρη, ανεκτική πολιτισμική παρουσία θα ξαναφωτίσει στον νου, κατά τον Καβάφη, εκείνες τις μεταμορφώσεις ενός ιδιόμορφου, αλλά δυναμικού πολιτισμικού κράματος, μιας διαφορετικότητας που πιθανό να οδηγήσει την Ελλάδα και τα Βαλκάνια στην Ευρώπη, αλλά και την Ευρώπη προς αυτά.

Ευχαριστώ.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

Ευχαριστώ τον Βαγγέλ Καλότυχο για τις βαλκανικές προοπτικές των νεοελληνικών σπουδών.

4 Δ. Μπούρας, «Ξένος, ο μεγάλος πρωταγωνιστής», *Καθημερινή* [16/03/2008].

Και προχωρούμε στην τρίτη ανακοίνωση της συνεδρίας από τον Δημήτρη Παπανικολάου, Λέκτορα των Νεοελληνικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης στη Βρετανία. Το θέμα του είναι: «*Οι νεοελληνικές σπουδές και η πρόκληση των πολιτισμικών σπουδών*».

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ

Ευχαριστώ πολύ τους διοργανωτές και τον Δημήτρη Τζιόβα, που με ενέταξε στο πάνελ αυτό. Νομίζω όλοι γυρίζουμε γύρω από το ίδιο θέμα. Από το πρωί έχω αυτήν την αίσθηση. Η αγωνία όλων μας και είναι σαφής και έχει τις ίδιες συντεταγμένες. Είναι ωραίο αυτό. Η σημερινή μου ανακοίνωση εντάσσεται στο πλαίσιο σκέψεων και συζητήσεων που πολλοί από εμάς κάνουμε τον τελευταίο καιρό, σε σχέση με το πώς μπορούμε όχι μόνο να προωθήσουμε τις νεοελληνικές σπουδές, αλλά και να μετατρέψουμε ενδεχομένως κάποια προβλήματα που έχουμε –και τα ακούτε από το πρωί– σε θετικά στοιχεία ή τουλάχιστον σε στοιχεία που να μας κάνουν να σκεφτούμε περισσότερο δημιουργικά γι' αυτό που ονομάζουμε «νεοελληνικές σπουδές», ό,τι κι αν αυτό σημαίνει.

Αρχίζω με κάτι που μου συνέβη εκθές. Μπαίνοντας στο αεροπλάνο συνάντησα τυχαία έναν φίλο που διδάσκει πολιτικές επιστήμες σε άλλο βρετανικό πανεπιστήμιο, ο οποίος μου φώναξε: «Πρέπει να το δεις αυτό! Πρέπει να δεις την *Καθημερινή!*» Πήρα την *Καθημερινή* από τους αεροσυνοδούς. Στην πρώτη σελίδα –μπορεί μερικοί από σας να το είδατε– υπήρχε η «αποκλειστική είδηση» ότι ιδρύεται στο Πανεπιστήμιο του Κέιμπριτζ «Έδρα Ελληνικού Πολιτισμού», με επιχορήγηση από το Ίδρυμα Λεβέντη. Προς στιγμήν, αλήθεια, νόμιζα ότι το Κέντρο Νεοελληνικών Πολιτισμικών Σπουδών, που η ανακοίνωσή μου αυτή θα ήθελε να μπορούσε να οραματιστεί, είχε γίνει τελικά πραγματικότητα, και μάλιστα στη Βρετανία, και μάλιστα σε ένα από τα μεγάλα παραδοσιακά πανεπιστήμια, και μάλιστα με ιδιωτική ελληνική πρωτοβουλία, και χωρίς κανείς από εμάς να το πάρει χαμπάρι. Η πραγματικότητα, σκέφτηκα, για μία ακόμα φορά με είχε ξεπεράσει, αν και σε αυτήν την περίπτωση τουλάχιστον με πάρα πολύ καλό timing. Έλεγα, δηλαδή, θα έρθω εδώ και θα σας πω: «Να, υπάρχουν νεοελληνικές πολιτισμικές σπουδές. Έγινε και μια καινούργια έδρα.» Η στιγμή της ευφορίας διήρκεσε ελάχιστα. Το άρθρο στην εσωτερική του σελίδα έβαλε τα πράγματα στη θέση τους· όπως το είχα υποψιαστεί, είναι αλήθεια. Η Έδρα Ελληνικού Πολιτισμού του Κέιμπριτζ θα έχει ως αντικείμενο την αρχαία ελληνική ιστορία και ο πρώτος της κάτοχος θα είναι ο γνωστός σε όλους μας μελετητής της αρχαίας ιστορίας Paul Cartledge.

Δεν θέλω να επεκταθώ σε σχέση με αυτό το θέμα, αν και θα πρέπει κάποια στιγμή να μιλήσουμε για τον τρόπο που αγωνιζόμαστε να πείσουμε εκτός Ελλάδος ότι πέραν της

αρχαίας υπάρχει και η σύγχρονη Ελλάδα, να πείσουμε και τα πανεπιστήμιά μας, αλλά και ενδεχομένως τους δωρητές και άλλους αρωγούς να στηρίξουν τη σπουδή όχι μόνο της αρχαίας, αλλά και της νεότερης Ελλάδας. Αυτό που με ενδιαφέρει στην ανακοίνωση αυτήν όμως είναι να προκαλέσω την ερώτηση: γιατί η φράση «ελληνικός πολιτισμός» και συνακόλουθα «το ελληνικό πολιτισμικό κείμενο» (the Greek cultural text) και οι «ελληνικές πολιτισμικές σπουδές» (Greek cultural studies), μολονότι μονίμως αναφέρονται ως στόχος, δεν έχουν αποκτήσει τη δυναμική που θα μπορούσαν να έχουν στον χώρο μας, στον χώρο των νεοελληνικών σπουδών; Γιατί, για παράδειγμα, μια έδρα νεοελληνικών πολιτισμικών σπουδών, με βάση τα σημερινά δεδομένα, μοιάζει λιγάκι σαν το συντομότερο ανέκδοτο στον χώρο των νεοελληνικών σπουδών; Οι πολιτισμικές σπουδές, όπως θα προσπαθήσω να εξηγήσω, είναι μια μεθοδολογική πρόκληση, που μάλλον πρέπει, έστω και ετεροχρονισμένα, να αντιμετωπιστεί ως ουσιαστική πρόταση για το μέλλον των νεοελληνικών σπουδών, κυρίως το μέλλον των νεοελληνικών σπουδών εκτός Ελλάδας.

Οι περισσότεροι από εμάς γνωρίζουν κι έχουν δει στην πράξη, είτε στα δικά μας μαθήματα είτε με βάση το παράδειγμα άλλων εθνικών σπουδών στα πανεπιστήμιά μας, πώς μπορούν να ωφεληθούν από ένα πολιτισμικό άνοιγμα σπουδές σαν τις δικές μας. Εξ ορισμού διεπιστημονικές, με εξαιρετικά εξελεγμένο θεωρητικό οπλισμό και αρκετά ευέλικτη μεθοδολογία, οι πολιτισμικές σπουδές (cultural studies) έχουν τη δυνατότητα να εισαγάγουν στην έρευνα και τη διδασκαλία τομείς που μέχρι τώρα δεν είχαν τύχει συστηματικής μελέτης, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση μας η ελληνική τηλεόραση, το ραδιόφωνο και ο τύπος, το τραγούδι, οι τρόποι διασκέδασης, οι υποκουλτούρες και οι αντικουλτούρες. Το κυριότερο όμως είναι ότι οι πολιτισμικές σπουδές μπορεί να δημιουργήσουν τις γέφυρες, ώστε μια τέτοια μελέτη να συνδεθεί και με τους ήδη υπάρχοντες τρόπους μελέτης της λογοτεχνίας, των τεχνών και του κινηματογράφου, της ιστορίας και της κοινωνιολογίας, αλλά και με τις νέες τάσεις έρευνας διεθνώς, όπως τη νέα έρευνα των εθνικισμών, των εθνικών και άλλων ταυτοτήτων, της πολυπολιτισμικότητας, της επικοινωνίας στην εποχή των νέων μέσων και των νέων τεχνολογιών. Μπορούν επίσης οι πολιτισμικές σπουδές να προσφέρουν το λεξιλόγιο για να προωθηθεί περαιτέρω μια συζήτηση με τους κλάδους και τα τμήματα που μελετούν άλλες εθνικές γλώσσες και κουλτούρες. Ενώ εδώ ότι οι πολιτισμικές σπουδές έχουν φτιάξει ένα κοινό λεξιλόγιο, βάσει του οποίου μπορεί κανείς να μελετήσει συγκριτικά, αλλά και να ελέγξει τη γενεαλογία της διαφοράς και της (ιδεολογίας της) εξαίρεσης που συχνά στηρίζει τα εθνικά πολιτισμικά συστήματα. Είναι μια μεγάλη συζήτηση το πώς μπορεί να μεταμορφωθεί

αυτή η δυνατότητα σε συγκεκριμένη επιστημολογική στρατηγική. Πάντως ένα τέτοιο άνοιγμα του ορίζοντα των νεοελληνικών σπουδών –που από το πρωί, αν καταλαβαίνω καλά, όλοι θεωρούν και εφικτό, αλλά και ευκαίριο– είναι κίνηση επιβεβλημένη και ως απάντηση στη γενικότερη κρίση των ανθρωπιστικών σπουδών και ως μια πρακτική λύση για την ανανέωση των προγραμμάτων σπουδών και την προσέλκυση περισσότερων και δυναμικότερων φοιτητών στα πανεπιστήμια του εξωτερικού και ίσως, πλέον, και στα πανεπιστήμια της Ελλάδας. Όποιος από εμάς έχει, για παράδειγμα, προσφέρει ένα μάθημα ελληνικού κινηματογράφου και κοινωνίας ή ακόμα ένα μάθημα όπως αυτά στα οποία αναφέρθηκε ο Βασίλης Λαμπρόπουλος το πρωί –και αναγνωρίζω εδώ ότι μερικά από αυτά τα μαθήματα δεν είναι όπως τα θέλαμε, ακριβώς γιατί μας λείπει η βιβλιογραφία– έχει καταλάβει ότι προσελκύει τελικά τους καλύτερους φοιτητές. Μπορεί μερικοί να μην ξέρουν Ελληνικά, αλλά έρχονται να προσεγγίσουν αναλυτικά τη σύγχρονη Ελλάδα και την κουλτούρα της· δημιουργείται έτσι μία δυναμική τέτοια, που καμιά φορά υπερβαίνει τις δυσκολίες. Εκπλησσεται κανείς με τα αποτελέσματα, όταν προσφέρει ένα τέτοιο μάθημα που να ξεφεύγει από τα στενά φιλολογικά όρια. Και τολμώ να πω ότι το κέρδος από την προσφορά τέτοιων μαθημάτων είναι τέτοιο, ώστε αξίζει να υπερβεί κανείς τις δυσκολίες –κυρίως την απουσία ξενόγλωσσων αναλύσεων–, ακόμα και γράφοντας λεπτομερείς σημειώσεις, που κατά κάποιον τρόπο να μεταφέρουν τα επιχειρήματα της ελληνικής βιβλιογραφίας. Και εδώ απαντώ και λίγο στη Μαρία και σε αυτά τα πολύ σωστά που είπε νωρίτερα...

Μέχρι τώρα νομίζω ότι σας λέω περίπου πράγματα παρόμοια με όσα ήδη έχετε ακούσει. Θα ήθελα όμως εδώ να κάνω μία παύση, να ξεκαθαρίσω κάποιες παρανοήσεις και να θυμίσω μερικά πράγματα γι' αυτήν τη μαγική έννοια, τις πολιτισμικές σπουδές. Οι πολιτισμικές σπουδές (cultural studies) είναι, λοιπόν, ένας κλάδος που αναπτύχθηκε τις τελευταίες τέσσερις δεκαετίες περίπου, κυρίως στον αγγλοσαξονικό κόσμο, αλλά όχι μόνο εκεί. Αναπτύχθηκαν σε ευθεία συζήτηση με τη στρουκτουραλιστική και τη μεταστρουκτουραλιστική θεωρία, την κριτική θεωρία, την κριτική της ιδεολογίας και τον ύστερο μαρξισμό, γενικότερα τις νέες πολιτισμικές και γνωσιολογικές συντεταγμένες που έφεραν η μακρά δεκαετία του '60, ο ύστερος καπιταλισμός και η μεταποικιοκρατία, ως ιστορικές φάσεις. Εξηγούμαι: οι πολιτισμικές σπουδές δεν είναι απλώς η σπουδή της λαϊκής κουλτούρας, της pop μουσικής και τέχνης, του κινηματογράφου, της υποκουλτούρας και αντικουλτούρας, της προφορικής ενδεχομένως κουλτούρας ή η μελέτη των πεζών εκφράσεων της καθημερινής ζωής. Οι πολιτισμικές σπουδές δεν είναι κοινωνιολογία, δεν είναι λογογραφία, δεν είναι ανθρωπολογία, δεν είναι ανθρωπο-

γεωγραφία. Είναι βεβαίως και λίγο από όλα αυτά ή τουλάχιστον συνομιλούν και μπορούν να συνομιλούν με όλες αυτές τις προσεγγίσεις. Εντούτοις, αυτό που χαρακτηρίζει τις πολιτισμικές σπουδές δεν είναι ούτε το σταθερό τους αντικείμενο ούτε η στεγανά δομημένη μεθοδολογία τους, αλλά η πολυμορφία τους, ο θεωρητικός τους αναστοχασμός, η κριτική τους στρατηγική, η βασική θέση που δίνουν στην ανάγνωση και την ανάλυση της παραγωγής, αναπαραγωγής και χρήσης του πολιτισμικού κειμένου, αλλά και της γνώσης περί αυτού. Περισσότερο από συγκεκριμένο κλάδο θα ονόμαζα ως εκ τούτου τις πολιτισμικές σπουδές μία δυνατότητα, μία έκκληση στον λόγο των ανθρωπιστικών σπουδών. Χονδρικά και για να επαναλάβω: πολιτισμικές σπουδές είναι η θεωρητικά πληροφορημένη μελέτη των πολιτισμικών κειμένων στα ιστορικά και κοινωνικά συμφραζόμενα της εκφοράς και των διαδοχικών τους προσλήψεων, η οποία ασχολείται εμφατικά με τον τρόπο που παράγεται από τα πολιτισμικά κείμενα νόημα και αξία, κάθε είδους νόημα, κάθε είδους αξία (αισθητική, πολιτισμική, εθνική, κ.λπ.). Δεν είπα τυχαία ότι οι πολιτισμικές σπουδές είναι σε μεγάλο βαθμό παιδί του '60, αλλά και της συγκεκριμένης ιστορικής περιόδου γενικότερα. Κάτι τέτοιο δεν πρέπει να μας διαφεύγει, ώστε να μην ξεχνάμε το βαθύ ιδεολογικό-πολιτικό πρόταγμα τους. Πολιτισμικές σπουδές σημαίνει αντιλαμβάνομαι από πού και σε ποιον μιλάω. Σημαίνει αυτοκριτική αποδόμηση των εξουσιαστικών λόγων, συμπεριλαμβανομένου και του δικού μας, του πανεπιστημιακού λόγου και κατεστημένου. Και αυτό είναι σημαντικό, ειδικά για εμάς που είμαστε σε πανεπιστήμια εύρωστα της Δύσης. Πολιτισμικές σπουδές σημαίνει μεθοδολογική αυτοειρωνύση, στρατηγική δυσπιστία, πλήρης κατανόηση όχι μόνο των δυνατοτήτων του λόγου να διαχέεται, αλλά και των δυνατοτήτων του λόγου να αποκλείει, να αποβάλλει, να διαφοροποιεί και να φανατίζει. Κι αυτό είναι μια έμμεση απάντηση και σε όσα ακούσαμε το πρωί για το σύγχρονο ανοικτό πανεπιστήμιο από τον Βασίλη Λαμπρόπουλο.

Ο λόγος που έκανα αυτήν τη μικρή παρέκβαση για τις πολιτισμικές σπουδές είναι επειδή νομίζω ότι μπορεί να βοηθήσει να καταλάβουμε γιατί, ενώ λέμε ότι χρειαζόμαστε μια στροφή στις πολιτισμικές σπουδές στα Νεοελληνικά και σε προγραμματική αρθρογραφία, όπως αυτή του Δημήτρη Τζιόβα, και με επιστημονικές έρευνες πολλών από όσους είμαστε σήμερα εδώ, εντούτοις η στροφή αυτή δεν έχει χαρακτηρίσει τις σπουδές μας στο σύνολό τους. Αυτό που θέλω να υποστηρίξω δηλαδή με τη σημερινή μου ανακοίνωση είναι ότι, παρά τις φιλοτίμες μας προσπάθειες και τα ανοίγματά μας σε χώρους πέρα από το λογοτεχνικό κείμενο, δεν έχουμε ακόμα καταφέρει να δούμε την προοπτική των πολιτισμικών σπουδών ως κεντρικό μοχλό αναζήτησης στο αντικείμενό μας. Δεν χρειάζεται μεγάλη προσπάθεια να το καταλάβουμε αυτό.

Μία πρόχειρη βιβλιογραφική αναζήτηση δείχνει ότι δεν υπάρχει, για παράδειγμα, μια εισαγωγή στις νεοελληνικές πολιτισμικές σπουδές ούτε στα Ελληνικά, αλλά ούτε και στα Αγγλικά, όπου υπάρχουν τέτοιες σειρές. Δείτε τη σειρά του *Routledge*, όπου έχουν βγει εισαγωγές στις ισπανικές, στις γαλλικές, στις γερμανικές, στις ιταλικές, στις ρωσικές πολιτισμικές σπουδές, αλλά όχι στις νεοελληνικές· και ούτε νομίζω ότι είναι εύκολο να βγει μια τέτοια έκδοση σύντομα. Θα σημειώσω τηλεγραφικά τους λόγους για τους οποίους θεωρώ ότι συμβαίνει αυτή η απουσία μεθοδολογική αντίσταση στον λόγο των πολιτισμικών σπουδών, τόσο εντός όσο και εκτός Ελλάδας.

Οι βασικοί, λοιπόν, λόγοι αυτής της αντίστασης πρέπει να αναζητηθούν στην κριτική μας παράδοση, που, μεταξύ άλλων,

- χαρακτηρίζεται από την έμφαση στο λογοτεχνικό κείμενο ως κλειστό σύστημα και προωθεί την πίστη στην αισθητική ανωτερότητα του, ενώ περιορίζει την κριτική σχετικά με το πώς αυτό δημιουργείται, αναπαράγεται και ταξινομείται στο σύστημα της κουλτούρας,
- προωθεί την αίσθηση ότι, αν είναι κάτι καλό από τις συναφείς πολιτισμικές εκφορές, για παράδειγμα αν είναι ένας γελοιογράφος ή ένας στιχουργός ή ένας τραγουδοποιός ή ένας δημοσιογράφος πολύ καλός, τότε ουσιαστικά «κάνουν λογοτεχνία», ταυτίζονται με το λογοτεχνικό σύστημα και άρα δεν χρειαζόμαστε και καινούργιες μεθόδους για να προσεγγίσουμε το έργο τους
- και στηρίζει μία συγκεκριμένη σχέση με τη λαϊκή κουλτούρα. Κατά έναν τρόπο, η ελληνική φιλολογία και οι συναφείς επιστήμες έχουν καπελώσει εξαρχής την πολιτισμική κριτική και τις δυνατότητές της, γιατί τόσο η προφορική παράδοση όσο και ο λαϊκός πολιτισμός είχαν και έχουν γίνει δομικά στοιχεία διαμόρφωσης του νεοελληνικού κράτους και της κρατικής πολιτιστικής πολιτικής, υποστηριγμένα, αλλά και οικειοποιημένα με συγκεκριμένους τρόπους από την επίσημη διανόηση. Οπότε πολλοί θεωρούν ότι οι νεοελληνικές σπουδές ήταν ανέκαθεν και πολιτισμικές σπουδές, καθότι μιλούμε αξιολογικά για το δημοτικό τραγούδι, μιλούμε για τον Θεόφιλο, την επιθεώρηση, κ.λπ.
- Η κριτική παράδοση συντηρεί, τέλος, μία άνιση και ασυνεχή σχέση με τον θεωρητικό λόγο και συχνά επιμένει ομφαλοσκοπικά –ας μην το ξεχνάμε αυτό, πρόσφατα ήταν και πολύ έντονα εμφανές στις εφημερίδες, κ.λπ.–, στην άποψη ότι η εθνική κουλτούρα λειτουργεί ως παράγοντας υπερβατικής, ουσιοκρατικής, σταθερής πολιτισμικής αναφοράς, είναι δηλαδή μοντέλο βάσει του οποίου θα πρέπει να οργανώνεται γενικότερα η πολιτισμική κριτική ακόμα και στον πλέον θεωρητικό της λόγο. Όλα αυτά, τα

οποία ισχύουν στην Ελλάδα, αντανακλώνται μέχρι έναν βαθμό και στους δικούς μας χώρους, τις νεοελληνικές σπουδές «εκτός Ελλάδας». Πιστεύω ότι λειτουργούν ως τροχοπέδη για την ανάπτυξη ενός πιο συγκροτημένου λόγου νεοελληνικών πολιτισμικών σπουδών εντός και εκτός της χώρας.

Θα μπορούσα να συνεχίσω και με άλλες τέτοιες αιτίες γι' αυτήν την «αντίσταση στις πολιτισμικές σπουδές». Θα ήθελα όμως να τελειώσω συγκεφαλαιώνοντας όλα τα παραπάνω σε ένα ερώτημα, που θα το θέσω επιτήδες απλούστερα: μήπως, εξαιτίας και του τρόπου οργάνωσής τους, τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό, οι νεοελληνικές σπουδές πάσχουν από έναν εγγενή συντηρητισμό, βαθιά ασύμβατο με το θεωρητικό υπόβαθρο και το πρόταγμα της πολιτισμικής κριτικής; Μήπως αυτή είναι τελικά και η ουσιαστικότερη πρόκληση των πολιτισμικών σπουδών; Μήπως ακριβώς γι' αυτόν τον λόγο οι έδρες που βρίσκονται εκτός Ελλάδας πρέπει ίσως να πάρουν έναν περισσότερο οργανικό ρόλο στην προώθηση των νεοελληνικών πολιτισμικών σπουδών; Τι εννοώ με αυτό; Υλικό υπάρχει, είναι και πολύ και καλό και εδώ με τη λέξη «υλικό» εννοώ και το ανθρώπινο δυναμικό και τα πολιτισμικά κείμενα που θα μπορούσαμε να αναλύσουμε και να προσφέρουμε σε μία διεθνή συζήτηση. Οι δυνατότητές μας είναι πολλές. Με έναν πολύ ενδιαφέροντα τρόπο όμως πολλές από αυτές τις δυνατότητες προκύπτουν –ή θα προκύπτουν τουλάχιστον για μας που διδάσκουμε στο εξωτερικό– και από τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουμε στα ξένα πανεπιστήμια, από το γεγονός δηλαδή ότι πρέπει να αγωνιστούμε για να προσεγγίσουμε φοιτητές, ότι πρέπει να πείσουμε, να συνεργαστούμε, να ανοιχτούμε, ότι πρέπει, για να τα κάνουμε όλα αυτά, να δούμε την Ελλάδα ενδεχομένως όχι μόνο ως αξία, αλλά και ως πρόβλημα. Η στροφή προς τις πολιτισμικές σπουδές θα μπορούσε, αν γίνει με τους κατάλληλους όρους, να μεταμορφώσει τις περιορισμένες μας δυνατότητες και την ιδιομορφία των προγραμμάτων μας σε ουσιαστικό προτέρημα. Σε μια τέτοια περίπτωση, οι μεθοδολογικές μας προτάσεις, αν και όποτε αυτές γίνουν, θα μπορέσουν να επαναπληροφορήσουν και τις νεοελληνικές σπουδές εντός Ελλάδας και πιστεύω αυτό είναι κάτι που και αυτές οι σπουδές –οι εντός Ελλάδας νεοελληνικές σπουδές– έχουν μεγάλη ανάγκη.

Ευχαριστώ πολύ.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

Ευχαριστώ τον Δημήτρη Παπανικολάου για τους προβληματισμούς του σχετικά με τη σχέση νεοελληνικών και πολιτισμικών σπουδών.

Και περνούμε τώρα σε μία άλλη προοπτική ανθρωπολογική, με την Αναπληρώτρια Καθηγήτρια στο Πανεπιστήμιο

Κολούμπια της Νέας Υόρκης Νένη Πανουργιά, η οποία θα μιλήσει με θέμα: *«Οι ελληνικές ανθρωπολογικές σπουδές στις Ηνωμένες Πολιτείες ως παράδειγμα διεπιστημονικότητας»*.

ΝΕΝΗ ΠΑΝΟΥΡΓΙΑ

Σας ευχαριστώ πολύ. Θα ήθελα κι εγώ με τη σειρά μου να ευχαριστήσω όλους όσους συνέβαλαν στην οργάνωση και δημιουργία αυτού του συνεδρίου για την πρόσκληση που μας έκαναν, για το βήμα το οποίο μας δίνουν να παρουσιάσουμε τις συγκεκριμένες προβληματικές μας. Νιώθω το βάρος της εκπροσώπησης των κοινωνικών σπουδών εδώ και είναι ένα βάρος το οποίο δεν σκάνω εύκολα, γιατί δεν βρίσκομαι άνετα μέσα σε αυτά τα πολύ σφικτά πλαίσια των κοινωνικών σπουδών. Οπότε θα σας μιλήσω για την ανθρωπολογία σε σχέση με την Ελλάδα έτσι όπως την καταλαβαίνω εγώ και με τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί η ελληνική ανθρωπολογία στο αμερικανικό πανεπιστήμιο.

Πριν πάρα πολλά χρόνια, δηλαδή το 1982, τέθηκε ένα ερώτημα στον Βασίλη Λαμπρόπουλο, ο οποίος τότε ήταν Επίκουρος Καθηγητής –άρτι αφιχθείς σχεδόν στην Αμερική–, για το πώς θα μπορούσαν οι νεοελληνικές σπουδές να μπουν μέσα στο πρόγραμμα, να ενταχθούν δηλαδή μέσα στα προγράμματα προβληματισμού και προσέγγισης των πολιτισμικών και λογοτεχνικών προβλημάτων, τα οποία εμφανιζόντουσαν εκείνη την εποχή. Ήταν η πρώτη δεκαετία που μια στα αλήθεια διεπιστημονική προσέγγιση των πραγμάτων είχε αρχίσει να διαφαίνεται. Ο κύριος Λαμπρόπουλος τότε έδωσε μια πολύ σαφή απάντηση. Η απάντηση ήταν: μόνο μέσα από τα συγκεκριμένα πεδία μας. Δηλαδή δεν μπορούμε να κάνουμε τμήματα ελληνικής ανθρωπολογίας ή τμήματα ελληνικής λογοτεχνίας ή τμήματα ελληνικής γλωσσολογίας. Αυτό που πρέπει να κάνουμε, για να υπάρξει μια βαθιά τομή μέσα στους χώρους αυτούς, θα είναι μέσα από τα συγκεκριμένα πεδία μας. Αυτό βεβαίως, είτε θέλαμε είτε δεν θέλαμε, σε πολύ μεγάλο βαθμό έχει γίνει, διότι, όπως ξέρουμε, δεν υπάρχουν τμήματα τα οποία είναι αυστηρώς αφιερωμένα στη μελέτη του ελληνικού πολιτισμού. Υπάρχουν πολλά προγράμματα, όπως ξέρουμε, και τα περισσότερα ασχολούνται με τη λογοτεχνία, όπως πάλι ξέρουμε, οπότε οι κοινωνικές σπουδές μέσα σε αυτά τα πλαίσια είναι μάλλον στο περιθώριο. Αυτό είναι καλό. Είναι καλό, διότι μας δίνει τη δυνατότητα και να φέρουμε σε συνομιλία πολλαπλές προβληματικές και επίσης να έχουμε μία ευελιξία ως προς τον τρόπο προσέγγισης του αντικειμένου μας.

Λοιπόν, για να μπω στα της ανθρωπολογίας... Πρέπει να σας πω ότι η Ελλάδα, ως τόπος ανθρωπολογικής έρευνας, εισήχθη στο πεδίο της ανθρωπολογίας τα τελευταία 50 χρόνια. Αυτό είναι πολύ μικρό χρονικό διά-

στημα σε σχέση με την έρευνα και σε όλα τα άλλα πεδία, αλλά και σε σχέση με την ανθρωπολογική και εθνογραφική δραστηριότητα σε άλλους τόπους. Αρχικά κινούμενη μέσα στο μετεμφυλιακό χρονικό πλαίσιο, η ελληνική ανθρωπολογία, προερχόμενη τόσο από τη Μεγάλη Βρετανία όσο και από τις Ηνωμένες Πολιτείες, ακολούθησε αρχικά τα ερμηνευτικά παραδείγματα που είχαν αναπτυχθεί μέσα στο πλαίσιο της αποικιοκρατίας και των πρώτων χρόνων αποασποικιακού κινήματος, τα οποία αγνόησαν παντελώς και επιδεικτικά τις συγκεκριμένες ιστορικές στιγμές και συντεταγμένες. Έτσι, επί παραδείγματι, έρευνα του John Campbell για τους Σαρακατσάνους, η οποία διεξήχθη στα μέσα της δεκαετίας του 1950 και ασχολείται με τις εμπειρίες των πελατειακών σχέσεων των Σαρακατσάνων με την οικονομικά κυρίαρχη τάξη των μη νομάδων εμπόρων, δεν έχει σχεδόν την παραμικρή αναφορά στον Εμφύλιο Πόλεμο, που είχε μόλις λήξει και τα τραύματα του οποίου, όπως έχει δείξει άλλη επιτόπια έρευνα, ήταν ακόμη νωπά στην περιοχή. Το ίδιο ισχύει για την επιτόπια έρευνα της Ernestine Friedl στη Βοιωτία, η οποία διεξήχθη στα τελευταία χρόνια του Εμφυλίου και ασχολείται με τον θεσμό της προικοδότησης. Αυτά είναι πολύ σημαντικά έργα και τα δύο. Το ένα μάς δίνει τον τρόπο με τον οποίο οριοθετείται και εννοιολογείται η έννοια της συγγένειας και το άλλο μάς δίνει τον τρόπο με τον οποίο γίνεται αυτό στην προικοδότηση. Μου πήρε πάρα, μα πάρα πολλά χρόνια, δηλαδή μέχρι το 2000, να καταλάβω στα αλήθεια το τι βαθιά τομή έφερε στην αμερικανική ανθρωπολογία η εργασία της Friedl. Την εργασία της Friedl, όταν έφτασα στο πανεπιστήμιο για να κάνω μεταπτυχιακά, τη διαβάσαμε ως ένα ιστορικό κείμενο. Όταν όμως προσελήφθημ στο Κολομπία και συζήτησα με συναδέλφους μου πλέον, οι οποίοι ήταν συμφοιτητές της Friedl στα τέλη της δεκαετίας του '40 και ανέφεραν ότι άκουγαν με τεράστιο θαυμασμό και μάλλον τεράστια έκπληξη το γεγονός ότι η προίκα στην Ελλάδα λειτουργεί με τελείως διαφορετικούς τρόπους και νόμους από την προικοδότηση σε άλλα μέρη του κόσμου, αυτό μου δημιούργησε πολύ μεγάλη έκπληξη, γιατί δεν είχε εννοιολογηθεί ως συμβολή της μελέτης της Friedl.

Η διαφορά ανάμεσα στο έργο του Campbell και στο έργο της Friedl –τα οποία είναι σχεδόν παράλληλα χρονικά– έγκειται κυρίως στο ότι το έργο του Campbell προέρχεται από το βρετανικό ερμηνευτικό μοντέλο, βασισμένο πάνω στην εμπειρία της Αφρικής και της Νότιας Ασίας, ενώ της Friedl προέρχεται από το αμερικανικό μοντέλο, που είναι κυρίως βασισμένο στην εμπειρία έρευνας επί των γηγενών της Βόρειας Αμερικής και του πληθυσμού του αρχιπελάγους της Μικρονησίας και της Πολυνησίας, που βρίσκονταν υπό τη σφαίρα επιρροής και κυριαρχίας των Η.Π.Α. εκείνη την εποχή. Τα δύο αυτά μοντέλα δεν έχουν μόνο ιστορικό, αλλά κυρίως επιστημολογικό ενδιαφέρον, διότι το ένα, το βρετανικό, προέρχεται από τον ιστορισμό

και την κοινωνιολογία, ενώ το δεύτερο προέρχεται από τη γερμανική φιλοσοφία. Οι δύο αυτές θεμελιώδεις διαφορές όρισαν και τους τρόπους με τους οποίους έγινε δεκτή η Ελλάδα ως ερευνητικό μοντέλο στη Μεγάλη Βρετανία και τις Ηνωμένες Πολιτείες, διάκριση η οποία έγινε ακόμα εντονότερη με την εισαγωγή στο πεδίο των θεωριών της νεωτερικότητας και της ερμηνευτικής. Βεβαίως, ποτέ δεν μπορούμε να μιλάμε για αυτόνομα και ανεξάρτητα φαινόμενα στην ιστορία των επιστημών, πολύ περισσότερο στην ανθρωπολογία. Έτσι, στη διαδικασία ανάπτυξής της, η ανθρωπολογία άμβλυσε τις εθνικές της γωνίες και, αν και ακόμη μπορούμε να διακρίνουμε την ιστορικότητα της προσέγγισης της βρετανικής ανθρωπολογικής ματιάς ή της αμερικανικής προσέγγισης, μας είναι αδύνατο –ακόμη και αν το θέλαμε– να χαράξουμε αδιαπέραστες και στεγανές διαχωριστικές γραμμές. Αυτή η ιστορικότητα της επιστήμης δίνει στην ανθρωπολογία τη δυνατότητα να προσεγγίζει φαινόμενα και από κοινωνικής και από φιλοσοφικής πλευράς, δηλαδή να προτείνει και να επιχειρεί, στα μέτρα του εφικτού, μία ολιστική ερμηνεία των κοινωνικών και πολιτισμικών φαινομένων. Έχοντας πρόσβαση και στον θετικισμό της κοινωνιολογίας και των πολιτικών επιστημών και στον αναστοχασμό της φιλοσοφίας και στο βλέμμα προς τα πίσω της ιστορίας και στο διεισδυτικό βλέμμα της συγκριτικής λογοτεχνίας, η ανθρωπολογία, ειδικά εφόσον αναγνωρίζει την πολυπλοκότητα του κάθε πεδίου της, αξιοποιώντας τη μέθοδο της επιτόπιας έρευνας σε βάθος χρόνου, αλλά με περιορισμένη ανθρωπογεωγραφική επιφάνεια, μπορεί να μας δώσει –και μας έχει δώσει– ερμηνείες συμπεριφορών, οι οποίες υπό άλλα πρίσματα παραμένουν εκ των πραγμάτων περιορισμένες. Έτσι έχουμε σήμερα αναπτυγμένες θεωρίες γύρω από τις τεχνολογίες –κι εδώ χρησιμοποιώ τον όρο «τεχνολογία» με τη ντισεϊκή του έννοια–, μέσω των οποίων γίνεται η στοιχειοθέτηση της έννοιας του φύλου στη σύγχρονη Ελλάδα, όπως έχουμε δει στις μελέτες του Brian Rendell, του James Faubion, του Michael Herzfeld και πιο πρόσφατα στις ριζοσπαστικές μελέτες της Αθηνάς Αθανασίου και του Κώστα Γιαννακόπουλου.

Ένα άλλο θέμα, που έχει ερευνηθεί σε βάθος στην Ελλάδα, είναι βέβαια η σχέση του σύγχρονου ελληνικού φαντασιακού με την αρχαιότητα, κυρίως ως παράγοντα στη διαδικασία κατασκευής, παραγωγής και ανάπτυξης του εθνικισμού. Και επίσης έχει ερευνηθεί σε βάθος το θέμα της οικογένειας και της συγγένειας, καθώς επίσης και των διαφόρων σταδίων της ζωής και των τυπολατρικών που τα πλαισιώνουν: της γέννησης, του θανάτου, του κύκλου του χρόνου, κ.λπ. Λιγότερη σημασία έχει δοθεί σε μορφώματα που απαντώνται στον αστικό χώρο από ό,τι στον ημιαστικό και στην ύπαιθρο και ακόμη λιγότερη σε συγκεκριμένα θέματα τα οποία δεν εμπίπτουν στην παραδοσιακή προβληματική της ανθρωπολογίας, όπως

ο πόλεμος, η ψυχική ασθένεια, κ.λπ., θέματα τα οποία έχουν γίνει αντικείμενο έρευνας προσφάτως στην Αμερική.

Άρα, τι πρέπει να κάνουμε; Η ανθρωπολογία είναι στρατηγικά τοποθετημένη για τη διερεύνηση των εξής: φαινομένων πολιτισμού που εδράζονται στον αυτοπροσδιορισμό των Ελλήνων, στο τι καθιστά τους Έλληνες Έλληνες· δηλαδή απέχθεια για τον περιβάλλοντα χώρο ή για τους άλλους Έλληνες, κ.λπ. Για παράδειγμα, το βλέπουμε αυτό στην αντιμετώπιση των πυρκαγιών, στην αντιμετώπιση των αρχαιοτήτων, στην αντιμετώπιση των ετεροτήτων. Η ανθρωπολογία μπορεί κάλλιστα να μας δώσει εκεί μια εγκάρσια ματιά γύρω από το τι διαμοίβεται μέσα σε αυτόν εδώ τον λαό, ο οποίος, για παράδειγμα, από τη μια μεριά μιλάει για τις αρχαιότητες και από την άλλη μεριά δεν έχει κανένα πρόβλημα να τις αφήσει να καούν, για την εργαλειική σχέση που έχει η σύγχρονη Ελλάδα με την ιστορία. Και εδώ βεβαίως θα μπορούσα κάλλιστα να αναφερθώ σε μελέτες, οι οποίες έχουν γίνει τελευταία: του Αντώνη Λιάκου, του Στάθη Γουργουρή, την έρευνα για την πολύ νεότερη ιστορία που έχει κάνει ο Δημήτρης Παπανικολάου, κ.ά. Αυτά είναι ενδεικτικά μόνο.

Αλλά πώς μπορούμε να δούμε στα αλήθεια το τι σημαίνει αυτό στο πεδίο, δηλαδή «on the ground» που λέμε; Τι γίνεται με τους ανθρώπους, τους διπλανούς μας, τους φίλους μας, εκείνους που δεν ξέρουμε, στον τρόπο με τον οποίο διαπραγματεύονται αυτό το πρόβλημα και πώς αυτή η διαπραγμάτευση προκαλεί την εννοιολόγηση και τη στοιχειοθέτηση αυτού που ο συγκεκριμένος άνθρωπος θα αντιληφθεί ως Έλλην. Δηλαδή τι είναι αυτό το οποίο θα κάνει αυτόν τον Έλληνα να πει: «είμαι Έλληνας, διότι τρέχω όταν καίγεται η Ολυμπία, αλλά δεν με πολυνοιάζει, όταν καίγεται το διπλανό μου σπίτι, διότι θα φτιάξω ένα μεγαλύτερο δικό μου.» Σε ποιες πτυχές δηλαδή, σε ποιο βάθος αυτού του πολιτισμικού μορφώματος που λέμε «σύγχρονη Ελλάδα» βρίσκεται ακριβώς αυτή η αντίφαση, η οποία είναι επιφανειακή; Η ανθρωπολογία μπορεί να μας δώσει το βάθος αυτής της αντίφασης. Μπορεί δηλαδή να μας εξηγήσει το γιατί και πώς γίνεται αυτό το πράγμα. Θα μας εξηγήσει, δεν θα μας δικαιολογήσει. Είναι μια σειρά από αυτά τα θέματα, τα οποία δεν έχουν διερευνηθεί ακόμη ή τελοσπάντων είναι στα σπάργανα αυτού του είδους οι μελέτες. Ο Εμφύλιος είναι ένα άλλο θέμα τεράστιο. Η Χούντα μόλις τώρα αρχίζει να διερευνάται ανθρωπολογικά. Οπότε αυτό που θέλω να πω είναι ότι η ανθρωπολογία μπορεί, με τη μέθοδο της επιτόπιας έρευνας, να ψάξει στις σκοτεινές και κρυφές γωνιές αυτού του πολιτισμικού μορφώματος που είναι η Ελλάδα και να βγάλει από εκεί, να ιχνηλατήσει τους τρόπους με τους οποίους εννοιολογούνται αυτά τα θέματα.

Πώς θα το κάνουμε αυτό; Και, για να απαντήσω σε

ερώτηση η οποία τέθηκε το πρωί: τι μπορεί να κάνει η Ελλάδα ή η πολιτεία γι' αυτό; Έχει ειπωθεί κατ' επανάληψη ότι το να δοθούν χρήματα για συγκεκριμένα προγράμματα και συγκεκριμένες έδρες δεν πρόκειται να βοηθήσει, αν όχι σε τίποτα, όχι σε πολύ. Χρειαζόμαστε κάτι άλλο. Και τι χρειαζόμαστε; Χρειαζόμαστε την ενεργό συμπαράσταση, χορηγία, συμβολή της πολιτείας στα εξής:

- Χρειαζόμαστε υποτροφίες για νέους φοιτητές και στο προπτυχιακό και στο μεταπτυχιακό επίπεδο. Χρειαζόμαστε υποτροφίες, οι οποίες δεν θα είναι κλειδωμένες σε συγκεκριμένα προγράμματα ή σε συγκεκριμένα τμήματα, δεν θα πάνε μόνο στην Οξφόρδη, μόνο στο Κέμπριτζ και μόνο στο Χάρβαρντ. Χρειαζόμαστε υποτροφίες οι οποίες θα πάνε σε όλα τα προγράμματα, σε όλα τα τμήματα νεοελληνικών σπουδών που υπάρχουν ανά τον κόσμο, αλλά ακόμη και εκτός προγραμμάτων και εκτός κέντρων νεοελληνικών σπουδών και εκτός τμημάτων. Δηλαδή χρειαζόμαστε υποτροφίες για φοιτητές, οι οποίοι θα μπορούν να πάνε σε ένα οποιοδήποτε πανεπιστήμιο που έχει καθηγητές, οι οποίοι ασχολούνται με οποιαδήποτε πλευρά της σύγχρονης Ελλάδας και με τους οποίους θα μπορούν αυτοί οι φοιτητές να σπουδάσουν και στο προπτυχιακό και στο μεταπτυχιακό επίπεδο.
- Χρειαζόμαστε προγράμματα ανταλλαγής συναδέλφων. Χρειάζεται να μπορούμε όλοι οι συνάδελφοι από το εξωτερικό να ανταλλάξουμε θέσεις μεταξύ μας και με συναδέλφους στην Ελλάδα. Έτσι όπως είναι τώρα τα πράγματα, αυτό είναι –τουλάχιστον στο επίπεδο της Αμερικής– πάρα πολύ περιορισμένο, διότι δεν υπάρχουν κονδύλια. Τα περισσότερα κονδύλια και τα περισσότερα προγράμματα, όπως ακούσαμε, είναι για την Ευρώπη και, όσον αφορά στην Αυστραλία, εκείνους τους συναδέλφους δεν τους βλέπουμε σχεδόν ποτέ.

Η ανθρωπολογία είναι ένας χώρος ο οποίος έχει τεράστιες δυνατότητες. Το γεγονός ότι η ανθρωπολογία η ίδια δεν έχει εκμεταλλευτεί αυτές τις τεράστιες δυνατότητες, τις οποίες έχει, δεν σημαίνει ότι δεν μπορεί. Δεύτερον, η ανθρωπολογία είναι κατά βάση διεπιστημονική προσέγγιση, βρίσκεται πάντοτε σε διάφορα σταυροδρόμια προβληματικής και θεωρίας και μπορεί να μας βοηθήσει στη διερεύνηση και στη διάκριση των προβλημάτων, τα οποία αντιμετωπίζουμε συγκεκριμένα. Και, τρίτον, η ανθρωπολογία καλό θα ήταν να αποτελεί έναν κλάδο, ο οποίος επίσης περνάει από το μυαλό κάποιου, όταν σκέφτεται τη δυνατότητα των νεοελληνικών σπουδών.

Αυτά και σας ευχαριστώ.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

Ευχαριστούμε τη Νένη Πανουργιά για τις παρατηρήσεις της σχετικά με τις δυνατότητες που προσφέρουν οι ανθρωπολογικές σπουδές, καθώς και για τις προτάσεις

της σχετικά με τις υποτροφίες.

Και τώρα περνάμε από την Ανατολική Ακτή της Αμερικής στους αντίποδες, με την επόμενη ομιλήτρια, τη Μαρία Ηροδότου, η οποία είναι συντονίστρια του Προγράμματος Νεοελληνικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο Λα Τρομπ της Μελβούρνης στην Αυστραλία και το θέμα της είναι: «*Νεοελληνικές σπουδές και νέες προσεγγίσεις: η πορεία προς το μέλλον*».

ΜΑΡΙΑ ΗΡΟΔΟΤΟΥ

Ευχαριστώ πολύ. Θα ήθελα με τη σειρά μου να ευχαριστήσω τους διοργανωτές του συνεδρίου αυτού για την ευκαιρία που μας δίνουν να ανταλλάξουμε απόψεις, να ακούσουμε προβληματισμούς, εισηγήσεις, κ.λπ. Η δική μου παρουσίαση είναι περισσότερο εμπειρική και βασίζεται στην Αυστραλία φυσικά, η οποία έχει τις ιδιαιτερότητές της και τα ιδιαίτερα προβλήματά της. Είναι διαφορετική από την κατάσταση στις ευρωπαϊκές χώρες, για παράδειγμα, ή την Αμερική. Είναι γνωστό ότι οι νεοελληνικές σπουδές και μαζί η διδασκαλία της γλώσσας στην Αυστραλία πέρασαν από διάφορες φάσεις κατά τις τελευταίες δεκαετίες. Από το 1968, οπότε άρχισε η εισαγωγή τους στα πανεπιστήμια των διάφορων πολιτειών, μέχρι σήμερα σημείωσαν άνοδο και πτώση. Δεν θα αναφερθώ στο ιστορικό τους, γιατί με ενδιαφέρει να επικεντρωθώ στο παρόν και τις προοπτικές για το μέλλον. Για να σκεφτούμε όμως λύσεις και να πάρουμε οποιαδήποτε μέτρα, θα πρέπει πρώτα να αναγνωρίσουμε, να αναλύσουμε τους λόγους της αντίστροφης πορείας τους, πολλοί από τους οποίους όχι μόνο εξακολουθούν να υφίστανται, αλλά γίνονται και πιο έντονοι.

Οι παράγοντες που άλλαξαν την πορεία των προγραμμάτων νεοελληνικών σπουδών στην Αυστραλία θα μπορούσαν να χωριστούν σε εξωτερικούς και εσωτερικούς. Εξωτερικοί παράγοντες είναι αφενός η διαφοροποίηση της αυστραλιανής κοινωνίας και κατά συνέπεια η λήψη και εφαρμογή σχετικών πολιτικών μέτρων, αφετέρου η εσωτερική δυναμική της ελληνικής παροικίας. Η εποχή της μαζικής μετανάστευσης στην Αυστραλία έκλεισε οριστικά κι έτσι η πίεση και η ανάγκη για την εισαγωγή των γλωσσών στα πανεπιστήμια είναι σχεδόν ανύπαρκτη. Η πολιτική του πολυπολιτισμού έχει πια εξασθενήσει. Έτσι η διατήρηση των υπαρχόντων προγραμμάτων στα πανεπιστήμια έχει τεθεί καθαρά σε ορθολογική βάση και στηρίζεται στην αρχή της ζήτησης και της προσφοράς και όχι αντίστροφα, όπως ακριβώς συμβαίνει με οποιαδήποτε άλλη εμπορική συναλλαγή. Οι περιβόητες μεταρρυθμίσεις, που έγιναν τη δεκαετία του '80 στην Αυστραλία στα πανεπιστήμια, έγιναν αφορμή να επηρεαστούν αρνητικά πολλά μικρά πανεπιστημιακά προγράμματα, μεταξύ των οποίων και τα γλωσσικά. Η ελληνική παροικία, που έχει παίξει μεγάλο ρόλο στην εισαγωγή των Ελληνικών τόσο

στα σχολεία όσο και στα πανεπιστήμια, δεν παίζει πια τον ίδιο ρόλο, γιατί με την πάροδο του χρόνου οι ανάγκες της στη χρήση της γλώσσας δεν είναι πια επιτακτικές. Αυτό γίνεται φανερό από τη σταδιακή μείωσή τους στο κρατικό σύστημα, αλλά και στα άλλα δύο σχολικά συστήματα της Αυστραλίας, το ανεξάρτητο και το καθολικό. Αυτή η τάση συνεχίζεται και στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Η κατάσταση αυτή, ενώ αρχικά υπήρξε η δύναμη των προγραμμάτων, συνάμα έγινε και η αδυναμία τους, γιατί εμπόδισε την υπέρβαση των ορίων της παροικίας, ώστε να προσελκύσουν και άλλους μαθητές και φοιτητές αντίστοιχα. Η κατάσταση επιδεινώνεται, λόγω κοινωνικής νοοτροπίας. Δυστυχώς τα Ελληνικά δεν θεωρούνται γλώσσα κύρους, όπως τα Γαλλικά, τα Γερμανικά και τα Ισπανικά, ούτε γλώσσα που βοηθάει πια ιδιαίτερα στην επαγγελματική αποκατάσταση, όπως συμβαίνει με τις ασιατικές γλώσσες, π.χ. τα Γιαπωνέζικα, τα Κινέζικα και τα Ινδονησιακά. Ακόμα και η ελληνική οικογένεια έχει υποβαθμίσει τον ρόλο της όσον αφορά στη μετάδοση της αγάπης και του ζήλου για την εκμάθηση της γλώσσας.

Εσωτερικοί παράγοντες είναι οι στρατηγικές και οι αποφάσεις των ίδιων των πανεπιστημίων, με όλους τους περιορισμούς που συνεπάγονται. Οι στρατηγικές αυτές επηρεάζονται φυσικά από τις πολιτικές αποφάσεις των εκάστοτε κυβερνήσεων και από τον τρόπο χρηματοδότησής τους. Σήμερα η όλη ιδεολογία κυβέρνησης και πανεπιστημίου συσχετίζει τις σπουδές με επαγγελματική κατάρτιση και όχι μόρφωση, κάτι που περνάει και στους φοιτητές. Η επιλογή μαθημάτων γίνεται με βάση την επαγγελματική αποκατάσταση. Δυστυχώς οι ανθρωπιστικές σπουδές δεν έχουν προτεραιότητα στις επιλογές των φοιτητών και κυρίως των Ελλήνων φοιτητών. Ακόμη και επαγγέλματα που παραδοσιακά συνδέονται με τις ανθρωπιστικές και φιλολογικές σπουδές, όπως αυτό του εκπαιδευτικού, δεν είναι πια ελκυστικά για διάφορους λόγους, που δεν θα μας απασχολήσουν εδώ. Αξίζει όμως να σημειωθεί το γεγονός ότι η έλλειψη προγραμμάτων στα ημερήσια σχολεία είναι ένας αποτρεπτικός παράγοντας για τον κλάδο των εκπαιδευτικών. Δυστυχώς, τα απογευματινά και σαββατιανά παροικιακά σχολεία δεν προσφέρουν ικανοποιητική προοπτική καριέρας. Η επιβολή διδασκτρών είναι επίσης σημαντικός παράγοντας που αποτρέπει τους φοιτητές από την επιλογή των Ελληνικών και μάλιστα για μεταπτυχιακές σπουδές.

Οι καταστάσεις αυτές είναι κοινές σε όλα τα πανεπιστήμια της Αυστραλίας και σε όλα τα προγράμματα νεοελληνικών ή απλώς ελληνικών σπουδών, για την επιβίωση των οποίων επιδιώκονται νέα ανοίγματα και διεπιστημονικές συνεργασίες, με θετικές και αρνητικές συνέπειες. Τα φιλολογικά μαθήματα και προσεγγίσεις δεν είναι πια ελκυστικά ούτε προσφέρουν ένα ασφαλές μέλλον για τις νεοελληνικές σπουδές. Έτσι το διδακτικό προσωπικό

αναγκάζεται να ασχολείται με πολλά πεδία, που μερικές φορές δεν έχουν άμεση σχέση με την ειδικότητα ή τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα. Το διδακτικό προσωπικό των περισσότερων προγραμμάτων έχει ως κύρια ευθύνη τη διδασκαλία των προσφερόμενων σε αυτό μαθημάτων, αλλά συνάμα είναι υποχρεωμένο να διευρύνει τη διδασκαλία του, προσφέροντας κάποιες διαλέξεις, μαθήματα ή ενότητες μαθημάτων σε άλλα προγράμματα, όπως π.χ. ελληνική μυθολογία, συγκριτική λογοτεχνία, λογοτεχνική θεωρία –για παράδειγμα ελληνικός μοντερνισμός, στο πλαίσιο ευρύτερου θέματος του μοντερνισμού–, γυναικείος λόγος, κ.ο.κ. Αυτά γίνονται σε όλα τα πανεπιστήμια: στο Πανεπιστήμιο του Σύδνεϋ, στο Μακάρεϊ, στο Νιού Σάουθ Γουέιλς, στο Φλίντερς και στο δικό μου, στο Λα Τρομπ. Σε άλλες περιπτώσεις γίνεται διαπανεπιστημιακή συνεργασία για την προσφορά και διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας σε άλλα πανεπιστήμια, κυρίως όταν δεν υπάρχουν σε όλα τα πανεπιστήμια των μεγάλων πόλεων. Το Πανεπιστήμιο Λα Τρομπ, για παράδειγμα, προσφέρει Ελληνικά στο Πανεπιστήμιο της Μελβούρνης, το Φλίντερς, στο Πανεπιστήμιο της Αδελαΐδας και τώρα μίλια μακριά, στο Ντάργουιν.

Επιτρέψτε μου όμως να επικεντρωθώ λίγο στο πανεπιστήμιό μου, γιατί προχωρήσαμε πιο συστηματικά στη διεπιστημονική συνεργασία που μας απασχολεί στη συνεδρία αυτή. Λαμβάνοντας υπόψη μας τους λόγους της αντίστροφης πορείας των νεοελληνικών σπουδών που εκθέσαμε πιο πάνω, προχωρήσαμε εδώ και μερικά χρόνια στην εισαγωγή μαθημάτων στην Αγγλική, καθώς και στη διεπιστημονική συνεργασία με άλλα προγράμματα, ώστε να ελκίσουμε περισσότερους φοιτητές. Η νέα αυτή προσέγγιση αποδείχθηκε σωτήρια για το πρόγραμμα, αν και δημιουργήθηκαν νέες ανάγκες. Ας σημειωθεί μάλιστα ότι η πρωτοβουλία μας αυτή αναγνωρίστηκε από τη σχολή και είναι ένας τρόπος που προτείνεται για το μέλλον, γιατί αυτό που προσπαθούν τα πανεπιστήμιά μας είναι να εφαρμόσουν το αμερικανικό μοντέλο. Το πρόγραμμά μας χωρίστηκε βασικά σε τρεις κλάδους. Κατ' αρχάς έχουμε τις νεοελληνικές σπουδές, με έμφαση στη γλώσσα, στη λογοτεχνία, στον πολιτισμό, στην ιστορία, κ.λπ. Όλα τα μαθήματα του κλάδου αυτού διδάσκονται στα ελληνικά και αποτελούν τον κύριο κορμό του προγράμματός μας, αυτό που θα ορίζαμε ως νεοελληνικές σπουδές. Έχουμε όμως και τον κλάδο της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και πολιτισμού και, τέλος, των μαθημάτων Ελληνικής και κυπριακής ιστορίας, μέσα σε ένα ευρωπαϊκό πλαίσιο. Οι δύο τελευταίοι κλάδοι είναι και οι πιο δημοφιλείς. Οι φοιτητές που τους παίρνουν δεν είναι μόνο Έλληνες. Είναι φοιτητές της ιστορίας, της αρχαιολογίας, των πολιτικών επιστημών, των διεθνών σχέσεων, κ.ο.κ. Για να γίνει όμως αυτό, χρειάστηκε συνεργασία με τα άλλα προγράμματα, ώστε να αναγνωριστούν ως μαθήματα των δικών τους ειδικοτήτων, ως μέρος του μαζού, και χρειάστηκε ειδική

προσέγγιση του κάθε κλάδου. Η κύρια συνεργασία μας γίνεται με το πρόγραμμα της ιστορίας, που είναι και το μεγαλύτερο της σχολής, το οποίο είχε ανάγκη να καλύψει θέματα αρχαίων πολιτισμών γενικά και αρχαίου μεσογειακού πολιτισμού ειδικότερα. Παράλληλα, σε συνεργασία με τα άλλα γλωσσικά προγράμματα –ισπανικά, ιταλικά και γαλλικά–, αναπτύξαμε τις ευρωπαϊκές σπουδές, στις οποίες δεν είχε δοθεί μεγάλη έμφαση στο παρελθόν. Το πανεπιστήμιό μας έδινε μεγάλη έμφαση σε αμερικανικά θέματα. Τώρα ανακαλύπτουν την Ευρώπη. Όλα τα προγράμματα ευρωπαϊκών γλωσσών προσφέρουμε από κοινού μαθήματα πάντοτε σε ένα ευρωπαϊκό πλαίσιο, που χωρίζονται σε ενότητες που αφορούν την κάθε χώρα, με προσέγγιση είτε ιστορική είτε πολιτισμική. Ενδεικτικά και πάλι αναφέρω ότι μια ενότητα που αφορούσε τη συγκριτική λογοτεχνία και φιλοσοφικά ρεύματα μέσα από τη λογοτεχνία ευρωπαϊκών χωρών δεν είχε μεγάλη απήχηση. Η διεύρυνση αυτή και η διεπιστημονική συνεργασία είναι ο κύριος στόχος μας. Δεν μπορούμε να επιβιώσουμε ως πρόγραμμα, αλλά ούτε και εκπληρούμε την αποστολή μας, αν προσφέρουμε μόνο Ελληνικά για Έλληνες. Αυτό δεν σημαίνει ότι θα υποβαθμίσουμε τη διδασκαλία της γλώσσας, η οποία θα εξακολουθήσει να είναι ο πυρήνας του προγράμματός μας και η δικλείδα ασφαλείας της ύπαρξής μας. Ελπίζουμε ότι η διεύρυνση που κάνουμε θα δημιουργήσει και ενδιαφέρον για τη γλώσσα, κάτι που θα φανεί με την πάροδο κάποιου χρονικού διαστήματος. Αυτό όμως έχει και απαιτήσεις και δημιουργεί διαφορετικές ανάγκες, κυρίως οικονομικές, γιατί είναι απαραίτητες νέες προσλήψεις και ανανέωση του διδακτικού προσωπικού, κάτι που προσκρούει στον ορθολογικό προγραμματισμό των πανεπιστημίων. Το θετικό είναι ότι οι κλάδοι μας έχουν συμπεριληφθεί στο επόμενο στρατηγικό πρόγραμμα της σχολής (2008-2012). Με τις νέες αυτές προσεγγίσεις έχει αλλάξει και ο ρόλος του διδακτικού προσωπικού, δημιουργώντας μια αντιφατική κατάσταση, γιατί από τη μια απαιτείται ερευνητική δραστηριότητα και παραγωγικότητα, που θεωρείται και ο κύριος και πρωταρχικός μας ρόλος, και από την άλλη οι τόσες ευθύνες –διδακτικές, διοικητικές, ακόμη και παροικιακές, γιατί η παροικία μας είναι ζωντανή και μας χρειάζεται– περιορίζουν τον χρόνο για έρευνα στο ελάχιστο.

Συνοψίζοντας, θα έλεγα ότι αυτό που προέχει, που είναι επιτακτική ανάγκη για την επιβίωση των νεοελληνικών σπουδών, είναι:

- εγρήγορση, ενημέρωση, αλλά και πολιτική πίεση σε ομοσπονδιακό επίπεδο,
- συμμετοχή σε πανεπιστημιακές επιτροπές και στα κέντρα λήψης αποφάσεων,
- διατμηματική συνεργασία για ενίσχυση και συμπερίληψη των προγραμμάτων νεοελληνικών σπουδών στα

- στρατηγικά προγράμματα των οικείων πανεπιστημίων, διεπιστημονική συνεργασία για τη διεύρυνση και ανανέωση του γνωστικού αντικειμένου.

Όσο κι αν αντιστεκόμαστε, λόγω των προσωπικών μας ειδικοτήτων, οι νέες τάσεις δεν έχουν σχέση μόνο με τη λογοτεχνία, τη λογοτεχνική θεωρία ή και την εκμάθηση της γλώσσας, αλλά και με τις πολιτισμικές σπουδές, την ιστορία, τα πολιτικά και τις διεθνείς σχέσεις. Ένας άλλος τομέας που ασκεί ιδιαίτερη γοητεία είναι, όπως ήδη ανέφερα, οι αρχαίοι πολιτισμοί και η μυθολογία –και μπορούμε να ξεκινήσουμε από το παρόν και να πάμε στο παρελθόν–, όπου οι νεοελληνικές σπουδές μπορούν να παίξουν έναν σημαντικό ρόλο, έστω κι αν αφαιρέσουμε το «νέο-» από μπροστά και το κάνουμε απλώς «ελληνικές σπουδές», όπως το κάναμε εμείς. Ο άλλος παράγοντας, στον οποίο μπορεί να παίξει ρόλο η ελληνική πολιτεία και οι αντίστοιχες παροικίες, είναι ο οικονομικός παράγοντας. Θα μπορούσαν να παίξουν κάποιον ενισχυτικό ρόλο, που είναι όμως αποφασιστικός για το μέλλον. Είναι απαραίτητη η δημιουργία ειδικών ταμείων (funds), για να εξασφαλιστεί η εν μέρει οικονομική ανεξαρτησία των προγραμμάτων, επιχορηγήσεις, υποτροφίες, μετεκπαιδευσεις, επιμόρφωση, ανάπτυξη ερευνητικών δραστηριοτήτων, κ.ο.κ. Θα επαναφέρω το θέμα των αποσπασμένων εκπαιδευτικών. Ο θεσμός αυτός πρέπει να αναθεωρηθεί. Το ιδανικό θα ήταν να προσλαμβάνονται απόφοιτοι των εκεί πανεπιστημίων. Αν όχι, θα πρέπει να έρχονται άτομα των ειδικοτήτων που μας χρειάζονται και, όπως είπα, μας χρειάζονται ιστορικοί, μας χρειάζονται πολιτικοί επιστήμονες, κοινωνιολόγοι, ανθρωπολόγοι, κ.ο.κ. και όχι μόνο φιλόλογοι. Τέλος, η διεύρυνση που ανέφερα –και η οποία είναι αναγκαία– δεν πρέπει να θέτει σε κίνδυνο την ταυτότητα των προγραμμάτων μας, γιατί, αν δεν υπάρχει ένας κεντρικός κορμός, που είναι οι νεοελληνικές σπουδές, υπάρχει ο κίνδυνος αποσπασματικότητας και κατάργησης κάποιων μαθημάτων, που τα κάνει ευάλωτα, αν μάλιστα αυτά εξαρτώνται από άλλα προγράμματα.

Σας ευχαριστώ.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

Ευχαριστούμε την κυρία Ηροδότου για την παρουσίαση του τι συμβαίνει στην Αυστραλία και ιδιαίτερα στο πανεπιστήμιό της από μία διεπιστημονική προοπτική.

Και αυτή η συνεδρία κλείνει με την κυρία Έφη Ρέντζου, που είναι Επίκουρη Καθηγήτρια στο Τμήμα Γαλλικών και Ιταλικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο του Πρίνστον των Ηνωμένων Πολιτειών και το θέμα της είναι: «*Συγκριτικές προσεγγίσεις της νεοελληνικής λογοτεχνίας: απομόνωση ή διάλογος*».

ΕΦΗ ΡΕΝΤΖΟΥ

Ευχαριστώ. Θα ήθελα κι εγώ να ευχαριστήσω τους οργανωτές του συνεδρίου για την πρόσκληση κι εκ των προτέρων να σας ζητήσω συγγνώμη για τυχόν επικαλύψεις με άλλους ομιλητές. Θα ήθελα να ξεκινήσω με μία φράση δανεισμένη από το Franco Moretti, ότι δηλαδή «*ο τρόπος που βλέπουμε τη συγκριτική γραμματολογία καθρεφτίζει τον τρόπο που φανταζόμαστε τον κόσμο*»⁵. Σε αυτό θα πρόσθετα ότι καθρεφτίζει επίσης τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε τη θέση μας μέσα σε αυτόν τον κόσμο ως μελετητές της λογοτεχνίας, ως μελετητές κειμένων γραμμένων σε συγκεκριμένες γλώσσες, ως συγγραφείς που γράφουμε σε συγκεκριμένες γλώσσες, ως μελετητές συγκεκριμένων εθνικών λογοτεχνικών παραδόσεων. Θα ήθελα, λοιπόν, σήμερα να επισημάνω πολύ επιγραμματικά μερικές τάσεις της συγκριτικής γραμματολογίας διαχρονικά, που μας παραπέμπουν σε αντίστοιχες προβολές της έννοιας του παγκόσμιου, αλλά και προσδιορίζουν, εκούσια ή όχι, τη θέση της νεοελληνικής γραμματείας μέσα στον παγκόσμιο χώρο, βάσει προφανών ή και λιγότερο προφανών θεωρητικών μοντέλων. Γι' αυτόν το σκοπό θα χρησιμοποιήσω ως παράδειγμα συγκριτικής προσέγγισης τη μελέτη του ελληνικού υπερρεαλισμού σε σχέση με το διεθνές υπερρεαλιστικό κίνημα, ένα παράδειγμα νομίζω πρόσφορο, καθώς δείχνει πώς οι διάφορες συγκριτικές μεθοδολογίες μπορεί να είναι εξαιρετικά δημιουργικές ή αντίθετα απομονωτικές και αδιέξοδες.

Η συγκριτική γραμματολογία διεθνώς έχει τις ρίζες της στον 19ο αιώνα, όπου ξεπήδησε από μία κοσμοπολιτική θεώρηση του κόσμου. Η «παραδοσιακή» συγκριτική προσέγγιση, έτσι όπως διαμορφώθηκε στις απαρχές του κλάδου και κυριάρχησε μέχρι περίπου τη δεκαετία του '70, προσανατολίζεται προς ορισμένες κατευθύνσεις. Έτσι, με κέντρο την έννοια του έθνους, έχουμε συγκρίσεις μεταξύ εθνικών λογοτεχνικών παραδόσεων –π.χ. μεταξύ ελληνικής και γαλλικής λογοτεχνίας– ή έχουμε συγκρίσεις συγκεκριμένων συγγραφέων από διαφορετικές συνθήκες εθνικές παραδόσεις –όπως η γνωστή μελέτη του Σεφέρη «*Κ.Π. Καβάφης, Θ.Σ. Έλιοτ- παράλληλοι*»⁶– ή έχουμε τη σύγκριση συγκεκριμένων λογοτεχνικών ειδών –π.χ. του βυζαντινού και του γαλλικού ιπποτικού μυθιστορήματος. Συνοπτικά, θα έλεγα ότι η «παραδοσιακή» συγκριτική γραμματολογία βασίζεται στην εγκαθίδρυση αυστηρών περιοδοποιήσεων που διευκολύνουν τη σύγκριση –και έτσι μιλάμε για διαφωτισμό ή μοντερνισμό σε συγκριτικό πλαίσιο– και γενικότερα σε αυστηρές και κλειστές ταξινομίες. Στην προσέγγιση αυτού του είδους, μπορούμε να πούμε πως η σύγκριση γίνεται αντιληπτή ως σύγκριση

5 «*The way we imagine comparative literature is a mirror of how we see the world*». Βλ. F. Moretti, «*More Conjectures*», *New Left Review* 20 (March-April 2003).

6 Γ. Σεφέρης, «*Κ.Π. Καβάφης, Θ.Σ. Έλιοτ- παράλληλοι*» (1946), *Δοκίμες Α'*, Ίκαρος (Αθήνα 1974).

ταξινομιών, που έχουν παγιωθεί μέσα στους επιμέρους εθνικούς λογοτεχνικούς κανόνες. Οι κανόνες αυτοί συνήθως δεν αμφισβητούνται ούτε αναθεωρούνται βάσει των νέων δεδομένων που προκύπτουν από τη σύγκριση. Εύστοχα τέτοιες συγκριτικές μέθοδοι έχουν αποκαλεστεί «αντιπαραθετική» ή «αντιθετική» γραμματολογία –και με αυτό μεταφράζω το «contrastive literature»⁷–, καθώς έχουν ως στόχο να υπογραμμίσουν τις διαφορές μεταξύ εθνικών παραδόσεων. Παραδόξως δηλαδή η σύγκριση οδηγεί σε μια ιδιόζουσα απομόνωση και όχι σε διάλογο, μιας και, ακόμη κι όταν υπογραμμίζονται οι ομοιότητες και οι συνέχειες μεταξύ εθνικών παραδόσεων, υποβόσκει ως στόχος η επίρρωση των εθνικών κανόνων, που, μέσω της σύγκρισης, επικυρώνονται ως ακλόνητοι.

Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι η κοσμοπολιτική σκοπιά δεν αναιρεί την εθνική προοπτική. Το αντίθετο μάλλον, όπως φαίνεται από το παράδειγμα της συγκριτικής θεώρησης του ελληνικού υπερρεαλισμού: πολλές «παραδοσιακές» συγκριτικές μελέτες του ελληνικού υπερρεαλισμού παίρνουν συνήθως ως βάση μια συγκεκριμένη περιοδοποίηση, που υπαγορεύεται από το μοντέλο του γαλλικού αντίστοιχου κινήματος, και πάνω σε αυτήν τη βάση αρθρώνουν μια επιμέρους σύγκριση των κειμένων συγκεκριμένων συγγραφέων, όπως επί παραδείγματι Εμπερίκου και Breton, Ελύτη και Éluard, κ.λπ. Ουσιαστικά οι συγκριτικές αυτές προσεγγίσεις αντιπαραθέτουν δύο εθνικές παραδόσεις στο επίπεδο του κειμένου. Πίσω από τέτοιες συγκρίσεις διακρίνονται εύκολα αυστηρές, άκαμπτες και ρυθμιστικές ταξινομίες, που υπαγορεύουν τι είναι ή τι θα πρέπει να είναι ο υπερρεαλισμός, βάσει του γαλλικού κινήματος ως προτύπου, και οδηγούν σε μία σύγκριση σε επίπεδο σημείων. Το συμπέρασμα αυτού του τύπου των συγκρίσεων είναι σχεδόν πάντα είτε ότι η ελληνική περίπτωση είναι ιδιόζουσα, καθώς ορισμένα χαρακτηριστικά του γαλλικού κινήματος θεωρούνται ότι λείπουν –όπως μανιφέστα, αμιγώς θεωρητικά κείμενα, πολιτική συνιστώσα–, είτε ότι αποτελεί μια αποτυχημένη έκφανση του γαλλικού κινήματος, που εμφανίστηκε στην Ελλάδα αργά και ημιτελώς. Έτσι η κριτική συχνά επιδεικνύει μια ενδοστρεφή τάση, που θέλει τον υπερρεαλισμό να ξεπηδά από την ελληνική λογοτεχνική παράδοση ως οργανικό της μέρος και να διαφοροποιείται τόσο ριζικά από το γαλλικό κίνημα, λόγω εγγενών ελληνικών ιδιομορφιών, ώστε τελικά να αποκόπτεται τελείως από τη διεθνή πρωτοπορία. Με άλλα λόγια, ο υπερρεαλισμός στην Ελλάδα δεν αντιμετωπίζεται ως πρωτοποριακό κίνημα, αλλά μόνο ως μία σειρά λογοτεχνικών κειμένων, που συνδιαλέγονται με την εθνική λογοτεχνική παράδοση. Η σύγκριση δηλαδή οδηγεί στην απομόνωση του ελληνικού φαινομένου από τις διεθνείς πρακτικές.

Ως αντίδραση στις αυστηρές ταξινομίες του «παραδοσιακού» συγκριτικού μοντέλου, αλλά κυρίως στον αποκλειστικό κειμενικό προσανατολισμό του, που παράβλεπε το πολιτικό και κοινωνικό συγκείμενο, η συγκριτική γραμματολογία επέδειξε από τη δεκαετία του '70-'80 και μετά μια σαφή στροφή από το κείμενο στο συγκείμενο. Το λογοτεχνικό κείμενο μελετάται πλέον ως ένα ανάμεσα σε πολλά είδη λόγου. Η λογοτεχνία, αλλά και το εικαστικό αντικείμενο εν γένει αντιμετωπίζονται ως ντοκουμέντο ενός πολιτισμού, πράγμα που προσεγγίζει και συχνά εξισώνει τη συγκριτική φιλολογία με τις πολιτισμικές σπουδές. Παράλληλα, το λογοτεχνικό κείμενο θεωρείται μέσα από κριτικές κατηγορίες, όπως το φύλο και η φυλή, και γενικότερα μέσω της πολιτικής της ταυτότητας, που μέχρι πριν αγνοούνταν από τη λογοτεχνική κριτική. Το συνακόλουθο άνοιγμα στις κοινωνικές επιστήμες, για το οποίο έχουμε μιλήσει πολύ σήμερα, και οι θεωρίες για την ανάλυση της λογοτεχνίας –κοινωνιολογία, ανθρωπολογία, πολιτικές επιστήμες με ιδιαίτερη έμφαση στις μεταποικιακές σπουδές– γονιμοποίησαν τις λογοτεχνικές σπουδές και οδήγησαν σε εξαιρετικά σημαντικές μελέτες και στα πλαίσια των ελληνικών σπουδών. Από το κοσμοπολιτικό μοντέλο αντίληψης του κόσμου της «παραδοσιακής» συγκριτικής γραμματολογίας, περάσαμε δηλαδή σε ένα πολυπολιτισμικό μοντέλο, που εντάσσει τη λογοτεχνία στο πολιτικό γίγνεσθαι του κόσμου.

Ο πλούτος αυτής της προσέγγισης είναι αναμφισβήτητος και δεν θα επιμείνω σε αυτό. Η ομιλία του Δημήτρη Παπανικολάου πριν νομίζω μάς έδειξε πολύ καλά τα οφέλη από το άνοιγμα στις πολιτισμικές σπουδές. Αλλά μετά από σχεδόν δύο δεκαετίες αναζωογονητικού ανοίγματος στις πολιτισμικές σπουδές, η νέα πολυπολιτισμική συγκριτολογία έχει αρχίσει να γίνεται αντικείμενο κριτικής, τουλάχιστον στο αμερικανικό πανεπιστήμιο, λόγω κάποιων μεθοδολογικών κενών που θίγονται αναγκαστικά και τις νεοελληνικές σπουδές μέσα σε αυτά τα συγκριτολογικά πλαίσια. Το κυριότερο ίσως είναι η συντριπτική ισοπέδωση του λογοτεχνικού φαινομένου και η εξίσωσή του με οποιοδήποτε άλλο πολιτισμικό προϊόν. Συνεπακόλουθα, η λογοτεχνική κριτική και ανάλυση γίνεται παράρτημα των κοινωνικών επιστημών, χάνοντας έτσι την ιδιαιτερότητά της. Το συγκείμενο δηλαδή συχνά υποσκελίζει το κείμενο. Επίσης η αντίδραση στον απομονωτισμό των εθνικών παραδόσεων, που μπορεί να αντιπαρτίθενται μέσω της σύγκρισης, αλλά δεν συνδιαλέγονται, δημιούργησε συχνά θεωρητικά πλαίσια που οδηγούν στο αντίθετο: παραβλέπουν την τοπική ιδιαιτερότητα προς όφελος μιας ομοιογένειας βάσει αφηρημένων ιδεών που, ενώ ξεκίνησαν ως αντίδοτα της εθνικής ομοιομορφίας, συχνά καταλήγουν να χρησιμοποιούνται ως έννοιες πασαρτού. Τέλος, ως ίσως αθέλητη απόρροια της μεταποικιακής προσέγγισης, στερεώνεται μία αντίληψη

7 M. Palencia-Roth, «Contrastive Literature», *ACLA Bulletin* 24 [1993] 47-59.

του κόσμου χωρισμένου σε ηγεμονικά κέντρα της Δύσης και κυριαρχούμενες περιφέρειες, σε μία σχέση που ορίζεται από την κυριαρχία των πρώτων πάνω στις δεύτερες. Αν και από οικονομική και πολιτική άποψη η θεώρηση αυτή μπορεί να είναι προφανής και σωστή και αν και οι συγκριτικές μελέτες που έχουν προκύψει είναι σημαντικότερες, τα αισθητικά και λογοτεχνικά φαινόμενα συχνά ξεφεύγουν από τέτοιες διχοτομήσεις.

Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι παραδόξως η πολυπολιτισμική προοπτική συχνά δεν ευνοεί την πολλαπλότητα, αλλά αντίθετα την υπονομεύει με διαδιάστατες γενικεύσεις. Ξαναγυρνάμε στο παράδειγμα του ελληνικού υπερρεαλισμού... Με μια προσέγγιση όπως η παραπάνω, το Παρίσι γίνεται αποδεκτό ως ηγεμονικό κέντρο και ως παραγωγός ενός υπερρεαλιστικού μοντέλου, ενώ η περιφερειακή θέση της Ελλάδας στον πολιτισμικό χάρτη θεωρείται δεδομένη. Παράλληλα, από τη στενή ανάλυση των κειμένων γίνεται στροφή προς τη συγκριτική αξία του υπερρεαλισμού ως πρωτοποριακού κινήματος και δη στις κοινωνικές και πολιτικές του συνιστώσες. Η θεωρία του Peter Bürger⁸ για την πρωτοπορία γίνεται ο καμβάς για μια τέτοια θεώρηση, η οποία, αν ακολουθηθεί κατά γράμμα, οδηγεί και πάλι στο συμπέρασμα ότι ο ελληνικός υπερρεαλισμός δεν παρουσιάζει τα απαραίτητα χαρακτηριστικά της πρωτοπορίας, ως επίθεσης εναντίον του θεσμού της αστικής τέχνης. Αποτέλεσμα αυτών των προσεγγίσεων είναι είτε ότι ο ελληνικός υπερρεαλισμός, λόγω της περιφερειακής θέσης της Ελλάδας, δεν είναι μέρος της ιστορικής πρωτοπορίας, αλλά μπορεί πιθανόν να ενταχθεί στα πλαίσια της νέας πρωτοπορίας, όπως την ορίζει ο Bürger, είτε ότι δεν είναι έκφραση του μοντερνισμού, αλλά του μεταμοντερνισμού, ή ακόμα ότι είναι αντιμοντέρνος. Και πάλι δηλαδή ο υπερρεαλισμός αποκόπτεται από τα διεθνή τεκταινόμενα της εποχής του, τώρα πια μέσω μιας συγκριτικής προσέγγισης. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε αυτές τις προσεγγίσεις δεν αμφισβητείται ούτε η θεωρία του Bürger ούτε η περιφερειακή θέση της Ελλάδας. Υπάρχει δηλαδή μία σιωπηρή αποδοχή ενός αξιολογικού μοντέλου κυκλοφορίας ιδεών, όπου το κέντρο υπαγορεύει τις κινήσεις της περιφέρειας, η οποία γίνεται ο παθητικός δέκτης διαδικασιών που συμβαίνουν αλλού. Φυσικά είναι αδύνατο και μεθοδολογικά μωπικό να παραβλέψει κανείς τις διεθνείς δυναμικές που σχηματίζονται σε έναν άνισο κόσμο και τις πιέσεις του πολιτιστικού κεφαλαίου ενός ισχυρού πνευματικού και οικονομικού κέντρου, όπως το Παρίσι, σε ασθενέστερα οικονομικά κέντρα, όπως η Αθήνα. Αλλά η αντίληψη ότι τα λογοτεχνικά και αισθητικά φαινόμενα υπακούουν ντετερμινιστικά σε τέτοιες ανισότητες υπεραπλουστεύει τα πράγματα.

Επιστρέφοντας στις τάσεις της συγκριτικής γραμματο-

λογίας σήμερα, σε μία εποχή παγκοσμιοποίησης όπου η νεοελληνική έννοια της παγκόσμιας λογοτεχνίας (world literature), με την αγγλική γλώσσα ως κύριο φορέα της, αντικαθιστά την πολυπολιτισμικότητα, ποια είναι η θέση της νεοελληνικής λογοτεχνίας και γενικότερα των λογοτεχνιών των λεγομένων «μικρών» γλωσσών; Σε έναν άνισο οικονομικά και πολιτικά, αλλά παγκοσμιοποιημένο πλανήτη, πώς φανταζόμαστε τη σύγκριση και συνεπακόλουθα τη θέση των ελληνικών γραμμάτων μας στον κόσμο; Πώς μπορούμε να προσεγγίσουμε συγκριτικά τη νεοελληνική λογοτεχνία, ώστε να ακολουθήσουμε δημιουργικά τις μεθοδολογικές τάσεις του κλάδου ή ακόμα και να ηγηθούμε αυτών των τάσεων, τοποθετώντας τη μέσα στο παγκόσμιο παζλ; Οι τάσεις του κλάδου σήμερα –τουλάχιστον στο αμερικανικό πανεπιστήμιο–, οι οποίες συνθέτουν τα διδάγματα των δύο παραπάνω προσεγγίσεων, προσφέρουν ίσως κάποιες πιθανές απαντήσεις. Μία από αυτές τις τάσεις είναι –κι αυτό ίσως ακουστεί περίεργο– η επιστροφή στο κείμενο, στο αισθητικό αντικείμενο μέσα στη γλωσσική και ποιητική του ιδιαιτερότητα. Η επιστροφή αυτή προβάλλει σχεδόν ως θέση αντίστασης στην ισοπέδωση ενός συνεχώς γλωσσικά συρρικνούμενου κόσμου. Το λογοτεχνικό κείμενο, ανάμεσα σε όλα τα άλλα και ως φορέας των διαδικασιών που επέτρεψαν τη δημιουργία του, ως ποιητικό σημείο των κοινωνικών διεργασιών, ως αντικείμενο παράλληλης ποιητικής και κοινωνικής προσέγγισης, γίνεται και πάλι η καρδιά της σύγκρισης. Ο ρόλος της μετάφρασης και των μεταφραστικών σπουδών είναι κομβικός γι' αυτήν την προσέγγιση, αλλά και για τη δημιουργία ενός παγκόσμιου λογοτεχνικού κανόνα. Για τη δημιουργία ενός τέτοιου κανόνα, οι εθνικές, αυστηρά ταξινομημένες, λογοτεχνικές παραδόσεις μοιάζουν λιγότερο σημαντικές, καθώς αντικαθίστανται από άλλου είδους ταξινομίες, δανεισμένες και πάλι από τις κοινωνικές επιστήμες, που συχνά τέμνουν κάθετα διαφορετικές εθνικές παραδόσεις: δίκτυα λογοτεχνών, διανοομένων ή καλλιτεχνών, δίκτυα ανταλλαγής ιδεών, κυκλοφορίας εντύπων, κ.λπ., κομβικά κέντρα που ξεφεύγουν από τη διχοτόμηση κέντρου-περιφέρειας κι από εθνοκεντρικές θεωρήσεις –όπως π.χ. τα μητροπολιτικά κέντρα ή γεωγραφικά αμφισβητούμενες ή ασαφείς περιοχές–, μεμονωμένες περιπτώσεις συγγραφέων που παρουσιάζουν οι ίδιοι στο έργο τους και τη ζωή τους μία τέτοια κομβικότητα λόγω διγλωσσίας, κινητικότητας, κ.λπ. Παρ' όλα αυτά, η παγκοσμιοποίηση δεν καταργεί όλως διόλου την εθνική προοπτική. Τουλάχιστον, μπορούμε να πούμε ότι μέσα στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης υπάρχουν τόσες παγκόσμιες λογοτεχνίες όσες και εθνικές οπτικές γωνίες. Η μελέτη των διεργασιών και διαπραγματεύσεων που διαμορφώνουν αυτούς τους πολλαπλούς παγκόσμιους λογοτεχνικούς κανόνες, καθώς και η σύγκρισή τους είναι μία από τις προκλήσεις που αναλαμβάνει η συγκριτική

8 P. Bürger, *Theory of the Avant-garde*, The University of Minnesota Press (1984).

γραμματολογία σήμερα.

Η αναθεώρηση, λοιπόν, της ποιητικής, αλλά μιας ποιητικής γονιμοποιημένης από τις κοινωνικές επιστήμες και τις πολιτισμικές σπουδές, η μετάφραση ως αντικείμενο μελέτης και κατανόησης της λογοτεχνίας, η εγκατάλειψη της λογικής της περιφέρειας και η προσέγγιση των εθνικών παραδόσεων μέσω υπερεθνικών ή διεθνικών κατηγοριών είναι γόνιμες κατευθύνσεις για τη σύγκριση, που μπορεί να οδηγήσουν την ελληνική λογοτεχνία σε έναν διάλογο με τον κόσμο. Στο παράδειγμά μας του ελληνικού υπερρεαλισμού, αυτό θα σήμαινε μελέτη των διαφορών με τον γαλλικό, όχι απλά σε επίπεδο σημείων, αλλά σε επίπεδο γένεσης και διαμόρφωσης του λογοτεχνικού γεγονότος σε κάθε κοινωνία, με ταυτόχρονη αναθεώρηση των τυχόν θεωρητικών μοντέλων. Ποια είναι η βαθιά πολιτική διάσταση της πρωτοπορίας; Μήπως δεν εξαντλείται στην κομματική δράση; Αν ναι, ποια είναι η λειτουργία του υπερρεαλιστικού σκανδάλου μέσα στην ελληνική κοινωνία του '30 και ποια η εξήγηση των κοινωνικών και πολιτικών παθών που προκάλεσε; Ποια είναι η κοινωνική και πολιτική διάσταση της μεικτής ποιητικής γλώσσας του Εμπειρικού το 1936; Θα σήμαινε επίσης περαιτέρω σύγκριση όχι πλέον με το Παρίσι, αλλά με άλλες περιφέρειες, όπου ο υπερρεαλισμός ακολούθησε μια ιδιαίτερη εξέλιξη. Θα σήμαινε μελέτη των συγγραφέων όχι πλέον ως στατικών κειμένων, αλλά ως κομβικών σημείων ανταλλαγών και δικτύων. Η περίπτωση του Νικόλα Κάλας π.χ. είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα, ως κόμβου ενός δικτύου που ενώνει Αθήνα-Παρίσι-Λισαβόνα-Νέα Υόρκη, ενός δικτύου που αντικατοπτρίζεται στη γλώσσα των κειμένων του. Θα σήμαινε τη μελέτη της αντίληψης της θέσης των Ελλήνων υπερρεαλιστών μέσα στον πρωτοποριακό χάρτη του κόσμου, όπως εκφράζεται στα ελληνικά και ξενόγλωσσα γραπτά τους, στις μεταφράσεις τους ή στις επαφές τους, δίνοντας έτσι ένα πρώιμο παράδειγμα συγκεκριμένης εθνικής προοπτικής μιας παγκόσμιας λογοτεχνίας. Θα σήμαινε, τέλος, την αντιμετώπιση του υπερρεαλισμού ως ένα παγκόσμιο φαινόμενο, τα χαρακτηριστικά του οποίου δεν διαμορφώνονται πλέον από το γαλλικό κίνημα, ως πήχη της υπερρεαλιστικότητας, αλλά από όλες τις εκφάνσεις του κινήματος ανά τον κόσμο, άρα και του ελληνικού, πράγμα που θα οδηγούσε σε έναν επαναπροσδιορισμό της θεωρίας της πρωτοπορίας.

Η πρόκληση που αντιμετωπίζουμε στις συγκριτικές προσεγγίσεις των ελληνικών σπουδών σήμερα είναι, λοιπόν, να αποφύγουμε την απομόνωση της μικρής περιφερειακής παράδοσης, που αντιδρά αμυντικά μπρος στον υποτιθέμενο ή πραγματικό κίνδυνο της ισοπέδωσης από την παγκοσμιοποίηση. Με έμφαση στην παραγωγή θεωρίας μέσα από το ελληνικό παράδειγμα, την αναζήτηση ζωνών επαφών διαχρονικά, τη στροφή στο κεί-

μενο και τον διάλογο της Ελληνικής με άλλες γλώσσες μέσα από τη μετάφραση ή άλλες πρακτικές, η θέση που φανταζόμαστε για την ελληνική λογοτεχνία μας στον κόσμο μπορεί να είναι ένας ενεργός διάλογος κι όχι μια στείρα απομόνωση.

Σας ευχαριστώ.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την Έφη Ρέντζου, που μέσα από το παράδειγμα του ελληνικού υπερρεαλισμού φώτισε γενικότερες εξελίξεις στον χώρο της συγκριτικής γραμματολογίας.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω και τους έξι ομιλητές και ομιλήτριες, γιατί τήρησαν άψογα τον χρόνο κι έτσι έχουμε δυνατότητα για συζήτηση γύρω στα 25 λεπτά. Όπως εξήγησα και στην αρχή, θα ήθελα οι ερωτήσεις να είναι συγκεκριμένες, πάνω στη θεματολογία και την προβληματική των εισηγήσεων και τη θεματική, βέβαια, αυτής της συνεδρίας.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΣ

Γεωργουσόπουλος λέγομαι... [Γέλια] Μία ερώτηση για την κυρία Στασινοπούλου. Θέσατε το θέμα της ανάγκης μετάφρασης σε μείζονες γλώσσες, όπως ίσως τα Αγγλικά, της επιστημονικής γνώσης που παράγεται στην Ελλάδα. Αυτό μου γεννάει πολλές επιφυλάξεις για διάφορους λόγους. Σκέφτομαι, φερ' ειπείν, ότι η πρόσληψη της *Ιστορίας* του Δημαρά και της *Ιστορίας* του Λίνου Πολίτη στα Αγγλικά ήταν πάρα πολύ αρνητική από τον κλάδο γενικά της ιστορίας της φιλολογίας. Σκέφτομαι ότι η πρόσληψη των δοκιμίων του Λορεντζάτου και του Ράμφου στα Αγγλικά ήταν ολέθρια. Ο Δημήτρης Παπανικολάου μάς περιέγραψε νομίζω με ενάργεια τις αγκυλώσεις της ελληνικής κριτικής παράδοσης. Τα τελευταία χρόνια βλέπουμε ότι, όσον αφορά τουλάχιστον τη Modern Greek Studies Association, ένας μεγάλος αριθμός εργασιών απορρίπτονται και από το περιοδικό και από την επιτροπή προγράμματος του συνεδρίου. Δυσκολεύομαι να φανταστώ πώς θα ήταν δυνατό καν να βρει κανείς εκδότη για μετάφραση –στην αγγλική τουλάχιστον γλώσσα– έργων ελλαδικής επιστήμης.

ΜΑΡΙΑ Α. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ

Οφείλω να ομολογήσω ότι στην πρότασή μου είχα στον νου μου την ιστοριογραφία και την ιστορική επιστήμη, η οποία στα μάτια μου έχει κάνει σημαντικά βήματα γραμμικής προόδου στα τελευταία 30 χρόνια. Θεωρώ δηλαδή ότι η σύγχρονη ιστοριογραφία σε γενική γλώσσα έχει καταπιαστεί με θέματα τα οποία έχει διαπραγματευτεί με μεγάλη επιτυχία και σίγουρα για κάποιον που κάνει μαθήματα ιστορίας θα ήταν πολύ πιο χρήσιμο να έχει μετάφραση

σύγχρονων ιστορικών έργων που έχουν εκδοθεί στην Αθήνα από το να είναι αναγκασμένος να παραπέμψει στη μονότομη *Ιστορία* του Βακαλόπουλου. Δεν νομίζω να χρειάζεται να επιχειρηματολογήσω παραπάνω.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΣ

Θα θέλατε να μας δώστε ένα παράδειγμα;

ΜΑΡΙΑ Α. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ

Με συγχωρείτε, δεν θέλω να κάνω την επιτροπή επιλογής έργων. Δεν είναι αυτός ο δικός μου ο ρόλος. Βρίσκονται εδώ εκλεκτοί εκπρόσωποι της ιστορικής κοινότητας και νομίζω ότι δεν υπάρχει διαφωνία ότι έχει γίνει μια σημαντική πρόοδος στην ιστοριογραφική παραγωγή σε ελληνική γλώσσα από Έλληνες πανεπιστημιακούς, ερευνητές, κ.λπ.

ΣΠΥΡΟΣ ΔΙΑΜΕΣΗΣ

Λέγομαι Διάμεσης. Είμαι από τους πολύ παλιούς συμβούλους του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου και παλιό μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του λεγόμενου –και είναι μια πληροφορία αυτό– Ινστιτούτου Παιδείας Ομογενών και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης του Υπουργείου Παιδείας. Αυτό το λέω κυρίως για την κυρία Ηροδότου, η οποία ζήτησε –εύλογα νομίζω– οι αποσπασμένοι εκπαιδευτικοί να είναι σύμφωνα με τις ανάγκες των πανεπιστημίων ή του ελληνισμού εκεί και όχι κυρίως φιλόλογοι, αν το συνέλαβα σωστά. Έδωσα την πληροφορία. Και θα ήθελα περισσότερο σε σχέση με τη δυνατότητα να καλυφθούν ευρύτερα αυτές οι ειδικότητες. Υπάρχει δυνατότητα πληροφόρησης για σύγκλιση. Να σημειώσω επίσης ότι, πέραν του Ινστιτούτου αυτού, υπάρχει η Ειδική Γραμματεία Παιδείας Ομογενών και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης του Υπουργείου Παιδείας, της οποίας η ύπαρξη υποθέτω ότι μπορεί να αξιοποιηθεί, καθώς και η Διεύθυνση Παιδείας Ομογενών και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης. Και θα ήθελα, κύριε Πρόεδρε, να κλείσω με μία παρατήρηση, που σχετίζεται με τον συντονισμό όλων αυτών των προσπαθειών σε σχέση με τις νεοελληνικές σπουδές. Για όσους, καλώς ή κακώς, επί δεκαετίες παρακολουθούμε για διάφορους λόγους, υπηρεσιακούς και μη, τέτοιες πολύ αξιόλογες συναντήσεις, ειδικότερα σήμερα ομολογώ ότι χαίρομαι από τη μια μεριά, αλλά διερωτώμαι από την άλλη: υπάρχει συντονισμός μεταξύ εκείνων οι οποίοι είναι εδώ σήμερα, μεταξύ των αξιόλογων ερευνητών και εκείνων που εμφανίζονται σε πολλές άλλες αντίστοιχες συναντήσεις; Να αναφέρω ότι εντός των τελευταίων 15 ημερών έχουν γίνει δυο-τρεις συναντήσεις όχι ακριβώς για τις νεοελληνικές σπουδές, αλλά και γι' αυτές, με έμφαση στη νεοελληνική γλώσσα. Ένα παράδειγμα είναι η συνάντηση –και αυτό είναι ίσως

πληροφορία– του Διεθνούς Ιδρύματος για την Ελληνική Γλώσσα και Πολιτισμό, το οποίο είναι ελληνοαμερικανικό ή αμερικανοελληνικό, δηλαδή ξεκίνησε από τις Ηνωμένες Πολιτείες και έχει τμήμα και εδώ και εκεί. Άλλο παράδειγμα βέβαια είναι οι δραστηριότητες της Ελληνικής Γλωσσικής Κληρονομιάς, που έχει ξεκινήσει από στελέχη της Ακαδημίας Αθηνών.

Αρκούμαι εδώ, για να μην κάνω κατάχρηση του χρόνου σας. Ευχαριστώ πολύ.

ΜΑΡΙΑ ΗΡΟΔΟΤΟΥ

Ναι. Έχουμε υπόψη μας τα διάφορα προγράμματα που γίνονται μέσα στα πλαίσια του Έργου *Παιδεία Ομογενών* και προσπαθούμε να συμβάλλουμε και να πάρουμε ό,τι μπορούμε. Όσον αφορά στο αν συμμετέχουμε σε άλλα συνέδρια, κ.λπ., σε περιορισμένο βαθμό, γιατί η απόσταση από Αυστραλία φυσικά δεν μας βοηθάει σε κάτι τέτοιο. Επομένως παρακολουθούμε συνέδρια, σεμινάρια, κ.λπ. στα Αγγλικά που γίνονται εκεί, εδώ όμως πολύ περιορισμένα. Αλλά προσπαθούμε, όσο μπορούμε.

ΕΛΕΝΗ ΤΣΑΚΑΛΟΥ

Ναι. Λέγομαι Τσακάλου Ελένη. Είμαι φιλόλογος, συνταξιούχος. Μελαγχόλησα λιγάκι, γιατί παρακολούθησα κι άλλη μια φορά ένα συνέδριο. Πιστεύω ότι είναι θέμα της ελληνικής πολιτείας, γιατί βλέπω πολλές σχολές νεοελληνικών σπουδών στο εξωτερικό να κλείνουν κι αυτό είναι πάρα πολύ σοβαρό. Ειπώθηκε ότι είμαστε μια μικρή χώρα. Βέβαια δεν μετράει το αν η Αγγλική φυσικά έχει αυτήν την εμβέλεια που έχει και μπορεί να έχει. Ούτε το παίρνω φανατικά, ότι είμαι Ελληνίδα και ντε και καλά είμαστε οι καλύτεροι από όλους. Όχι φυσικά! Όμως πιστεύω ότι, στο θέμα της χρηματοδότησης, δεν θα πρέπει να στηριχθούμε μόνο στις χορηγίες κάποιων ανθρώπων φιλότιμων, που έχουν ίσως την ευχέρεια. Είναι θέμα της ελληνικής πολιτείας να δει πάρα πολύ σοβαρά το θέμα αυτό, να ιδρυθούν κι άλλες σχολές νεοελληνικών σπουδών απανταχού της γης, διότι έχουμε πλούσια κληρονομιά και είναι πάρα πολύ σημαντικό από εθνικής πλευράς, αν το δούμε κι έτσι. Γι' αυτό δεν θα ήθελα να λέγεται ότι «είμαστε μια μικρή χώρα», κ.λπ. Και ο κύριος που μίλησε προηγουμένως, εφόσον μπορεί, και όσοι έχουν τη δυνατότητα ας κάνουν τις παρεμβάσεις, για να ενεργοποιηθεί η πολιτεία. Υπάρχουν χρήματα. Ευχαριστώ πολύ.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

Ευχαριστούμε. Το θέμα αυτό μπορεί να συζητηθεί στην πρώτη συνεδρία του Σαββάτου, με θέμα «*Νεοελληνικές σπουδές και ελληνική πολιτεία*». Οπότε παρόμοια ζητήματα μπορούν να τεθούν τότε.

ΝΩΕ ΠΑΡΛΑΒΑΝΤΖΑΣ

Νώε Παρλαβάντζας λέγομαι. Είμαι δημοσιογράφος στην ΕΡΑ5 και ταυτόχρονα πολιτισμικός ανθρωπολόγος. Είναι ο τίτλος της 2ης αυτής συνεδρίας καίριος νομίζω, γιατί πολύ σωστά ξεκινάτε με την ταυτότητα –«τι είναι νεοελληνικές σπουδές»– και η συνεδρία αυτή «νεοελληνικές σπουδές, διεπιστημονικότητα και νέες προσεγγίσεις» νομίζω ότι θέτει ένα τεράστιο ζήτημα. Το έθεσε ο κύριος Παπανικολάου με φοβερή ενάργεια. Υπάρχει η επανάσταση, υποτίθεται, των πολιτισμικών σπουδών. Τίποτα δεν είναι χωρίς ιδεολογία και, εάν κανείς το δει μέσα από την οπτική της μεθοδολογίας των πολιτισμικών σπουδών, μπορεί να κάνει ταυτόχρονα τομές και να περιέχει τον θοσαυρό –συν και πλην– όλων των προηγούμενων μεθοδολογικών σχολών. Όμως στη χώρα μας, όπως πιστεύω και σε κάθε άλλη χώρα και πολύ περισσότερο στα πανεπιστήμια του εξωτερικού που υπάρχουν τμήματα νεοελληνικών σπουδών, πάντοτε γίνονται συγκρούσεις ιδεολογικές. Π.χ. στην Ελλάδα οι μεταδομιστές –φέρνω ένα παράδειγμα για το πώς βλέπει κανείς την ελληνική ιστορία, την ελληνική γλώσσα ή τον ελληνικό πολιτισμό– φέρ' ειπείν κάποια στιγμή γίνονται επικρατούσα άποψη. Διάλογος γίνεται, συγκρούσεις γίνονται. Μπορεί να υπάρξει μια πολιτισμική πολιτική; Η ερώτηση είναι για τον κύριο Παπανικολάου... Έχετε την αίσθηση ότι μπορούν οι πολιτισμικές σπουδές να έχουν δυνατότητα να βρουν μία ισορροπία στην πολιτική σύγκρουση –γιατί πρόκειται για πολιτική σύγκρουση που γίνεται και ιδεολογική– στο πώς πρέπει να προσεγγίζονται οι νεοελληνικές σπουδές και ποια πρέπει να είναι η ταυτότητα σήμερα; Αυτό θα μας έβγαζε από πολλά προβλήματα, θα ήταν πάρα πολύ ωραίο, το μεγάλο φάρμακο! Στην Ελλάδα, ας πούμε, οι μεταδομιστές είναι επικρατούσα άποψη στο πώς πρέπει να προσεγγίζονται αυτά τα θέματα. Ευχαριστώ.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ

Καλά, δεν νομίζω ότι συμφωνώ. Και έτσι όπως το θέσατε δεν συμφωνώ. Ένας λόγος που κανείς κάνει τη δουλειά που αποφασίζει να κάνει εντός πανεπιστημίου είναι γιατί πιστεύει στην ανάγκη, αλλά και τη δυνατότητα του διαρκούς αναστοχασμού. Που σημαίνει ότι κατά καιρούς και τον εαυτό σου βρίσκεις να κάνει κινήσεις που μετά τις αντιμετωπίζεις αυτοκριτικά. Πιστεύω –κι αυτό προσπάθησα να δείξω– ότι υπάρχουν μοντέλα σκέψης που αυτήν τη στιγμή έχουν και το ιδεολογικό και το επιστημολογικό υπόβαθρο να ανανεώσουν και να εξασφαλίσουν αυτόν τον διαρκή αναστοχασμό. Και με αυτό νομίζω σάς απαντώ. Δεν νομίζω ότι ο μεταστρουκτουραλισμός έχει πάρει κάποια συγκεκριμένη θέση στην Ελλάδα. Δεν νομίζω κιόλας ότι θα έπρεπε ή ότι είναι ένας συγκροτημένος φορέας εξουσίας, με εκπροσώπους, κ.λπ. Μπορούμε να το συζητήσουμε αυτό μέχρι ενός σημείου για συγκεκριμένους

χώρους, για συγκεκριμένες τάσεις. Δεν νομίζω όμως ότι υπάρχει κάποια συγκεκριμένη εξουσία. Νομίζω εκεί κάνετε λάθος. Πάντως είναι μία μεγάλη συζήτηση.

Εγώ θα ήθελα να πω –καλύπτοντας λίγο και τα προηγούμενα, γιατί καλή είναι και η ελληνική πολιτεία και προσπαθεί και το συνέδριο αυτό οργάνωσε– το εξής: δεν είμαι σίγουρος πόσο άνθρωποι που δουλεύουν για παράδειγμα στα Υπουργεία και σε άλλους τέτοιους φορείς είναι εδώ και ακούν. Ποτέ δεν είμαι σίγουρος γι' αυτό, ακόμα κι όταν γνωρίζω σε κάποιο συνέδριο που έχω πάει στο εξωτερικό ότι οι απεσταλμένοι του Υπουργείου είναι εκεί. Δεν είμαι σίγουρος δηλαδή, ακόμα και όταν τους βλέπω εκεί, αν πέρα από την καλή τους διάθεση έχουν και τον τρόπο να κάνουν την κεντρική εξουσία να ακούσει με προσοχή τα προβλήματα που ενδεχομένως υπάρχουν. Εξάλλου δεν είναι μόνο θέμα πολιτείας. Στην Ελλάδα γίνονται πράγματα και κατά έναν τρόπο –και αυτό είπε και η Μαρία– γίνεται και πολύ καλή επιστημονική δουλειά. Βεβαίως! Αλίμονο! Πάρα πολύ καλή! Γίνεται όμως επίσης και πολύ καλή παραγωγή μιας κουλτούρας, που έχει πάρα πολύ ενδιαφέρον. Όλη αυτήν την κουλτούρα –και μιλάμε και γι' αυτήν που έχει παρέλθει και τη σημερινή– εμείς που διδάσκουμε στο εξωτερικό και που τελοσπάντων προσπαθούμε να τη φέρουμε όσο μπορούμε και στα μαθήματά μας –γιατί, όπως εξήγησα, το έχουμε και ανάγκη– τη ζητιανεύουμε. Εγώ ζητιανεύω ταινίες μονίμως. Μονίμως! Για να βρω δε ταινίες με αγγλικούς υποτίτλους, ζητιανεύω πολύ! Όταν βρω κάποια ταινία, την κάνω αντίτυπα και τη στέλνω στους συναδέλφους. Εκεί έχουμε φτάσει! Είναι επιτέλους τόσο δύσκολο να γίνει μια κεντρική παραγωγή υλικού για αποστολή στις έδρες του εξωτερικού; Πρόσφατα –εσείς είστε και στην Ε.Ρ.Τ.– συνειδητοποίησα ότι η Ε.Ρ.Τ. έχει εκδώσει πολλές εκπομπές, τις οποίες προσπαθούμε πάρα πολύ να βρούμε όλοι μας, όπως την εκπομπή *Η πόλις εάλω* και διάφορες άλλες, τις οποίες χρησιμοποιούμε στα μαθήματα. Κανείς ποτέ δεν μας ενημέρωσε ούτε μας έστειλε αυτό το υλικό –το οποίο εντούτοις εστάλη σε εκατοντάδες δημοσιογραφικά γραφεία των Αθηνών. Καταλαβαίνετε ότι, όταν μιλάμε για προσπάθεια, για βοήθεια, για την ελληνική πολιτεία, καμιά φορά εννοούμε και πράγματα τόσο απλά, όπως η συντονισμένη αποστολή υλικού. Και θα ήθελα το συνέδριο αυτό κάποια στιγμή να κάνει και κάποιες προτάσεις συγκροτημένες και μία από αυτές να είναι επιτέλους να οργανωθεί ένα κινηματογραφικό και τηλεοπτικό αρχείο. Αυτό το αρχείο ας δίνει στο εξωτερικό κάποιες ταινίες και σειρές τηλεοπτικών εκπομπών για επιστημονική χρήση. Ας οργανωθούν κάποιοι άλλοι χώροι, όπου να μπορούν να γίνονται αυτά τα πράγματα, ίσως στο διαδίκτυο. Τώρα πώς θα κάνει τη μελέτη του ο καθένας, μεταστρουκτουραλιστικά ή οτιδήποτε... Αρκεί να υπάρχει αναστοχασμός. Το πανεπιστήμιο είναι ένας χώρος που ευτυχώς ακόμα ριζοσπαστική σκέψη παράγεται. Και γι'

αυτό είμαστε εκεί. Όταν θα σταματήσει, θα φύγουμε.

NENH ΠΑΝΟΥΡΓΙΑ

Θα ήθελα να συμπληρώσω το εξής: έχουμε τεράστιο πρόβλημα –και το ανέφερε και η Μαρία Στασινοπούλου προηγουμένως– τουλάχιστον στις αγγλόφωνες χώρες με τη χρήση ελληνικών κειμένων για τα μαθήματά μας. Λοιπόν, αυτό πάει. Όσον αφορά την ελληνική πολιτεία, υπάρχει το Ε.ΚΕ.ΒΙ., υπάρχει πρόγραμμα μετάφρασης, κ.ά. Ελάχιστα πράγματα μεταφράζονται. Και εμείς μεν μπορούμε και διαβάζουμε το άπαν, οι φοιτητές μας όμως μπορούν και διαβάζουν το ελάχιστο. Δηλαδή, όταν προσπαθώ να δώσω μία συμπυκνωμένη και περιεκτική ιστορία, ας πούμε από το 1929, από το Ιδιώνυμο, μέχρι τη Χούντα, έχω στη διάθεσή μου το «*The Greek Tragedy*»⁹. Και πάρτε το όπως θέλετε αυτό. Είναι ένα βιβλίο. Δεν υπάρχει σε μετάφραση αυτό το τεράστιο υλικό που παράγεται στην Ελλάδα, το οποίο εμείς το χρησιμοποιούμε ως ερευνητές, το χρησιμοποιούμε στα βιβλία μας, αλλά δεν μπορούμε να το διδάξουμε. Κι αυτό είναι φοβερό! Και, όπως κάποιος –δεν θυμάμαι ποιος– είπε προηγουμένως, δεν είναι θέμα χρημάτων, είναι προφανές αυτό. Γιατί κονδύλια υπάρχουν και πηγαίνουν αλλού προφανώς.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

Αν μου επιτρέπετε να παρέμβω πάνω σε αυτό το θέμα, γιατί τέθηκε επανειλημμένα το θέμα της μετάφρασης επιστημονικών βιβλίων από τα Ελληνικά. Δεν μπορούν να μεταφραστούν αυτούσια βιβλία από τα Ελληνικά. Θα αποτύχουν. Χρειάζεται ένα βιβλίο το οποίο να στοχεύει προς το ξένο κοινό, που σημαίνει ξαναγράψιμο. Δεν είναι εύκολη δουλειά, γιατί το έχω δει σε πάρα πολλά κείμενα, τα οποία αναγκαστήκαμε να τα ξαναγράψουμε ή να τα ξαναμεταφράσουμε. Δεν μπορείς να πάρεις το ελληνικό κείμενο και να το μεταφέρεις αυτούσιο. Χρειάζεται μία άλλη στρατηγική όταν γράφεις μια μελέτη ή ένα κείμενο που απευθύνεται στο ξένο κοινό. Για να δώσω ένα παράδειγμα, αυτήν τη στιγμή το βιβλίο το οποίο λατρεύουν οι φοιτητές για την Επανάσταση του '21 είναι γραμμένο από έναν ερασιτέχνη, τον David Brewer¹⁰. Δεν υπάρχει ένα καλό και έγκυρο βιβλίο για την Επανάσταση του '21 στα Αγγλικά ή ακόμη και στα Ελληνικά αυτήν τη στιγμή, που να πεις ότι μπορεί να χρησιμοποιηθεί ή να μεταφραστεί. Χρειάζεται γενικότερη στρατηγική και όχι απλώς μια μετάφραση. Πρέπει να γραφτούν βιβλία που να απευθύνονται αποκλειστικά στο ξένο κοινό και να διαβάζονται εύκολα, να μην είναι φορτωμένα με πολλές υποσημειώσεις. Λείπει δηλαδή η λογική και η πολιτική των textbooks.

9 K. Barbis, *The Greek tragedy, in three stages*, Pelasgos (Athens 2000).

10 D. Brewer, *The Greek War of Independence*, Overlook TP (2003).

NENH ΠΑΝΟΥΡΓΙΑ

Αυτή δεν είναι εθνική πολιτική κατ' ουσίαν;

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

Να μην τα φορτώνουμε όλα στην ελληνική πολιτεία. Είναι και η ακαδημαϊκή πολιτική. Να σας πω ένα άλλο παράδειγμα. Στο δικό μας περιοδικό, το *Byzantine and Modern Greek Studies*, αρκετά άρθρα που στάλθηκαν από Έλληνες πανεπιστημιακούς απορρίφθηκαν. Που σημαίνει ότι, όταν υποβάλλουν άρθρα σε peer review journals, δεν μπορούν να σταθούν! Άρα ας μην εξιδανικεύουμε και την κατάσταση στην Ελλάδα. Στα peer review journals κρίνεται το πόσο η ελληνική έρευνα μπορεί να σταθεί σωστά σε ένα διεθνές επίπεδο.

ΛΥΝΤΙΑ ΣΤΕΦΑΝΟΥ

Είμαι η Λύντια Στεφάνου. Ήθελα να ρωτήσω αν έχετε υπόψη τα *Πρακτικά των Συμποσίων Ποίησης* –το 28ο μόλις τελείωσε– στο Πανεπιστήμιο της Πάτρας. Υπάρχουν 28 τόμοι *Πρακτικών*. Εκεί πέρα θα βρείτε πολλές εργασίες, μερικές πολύτιμες, όπως του Πέτρου Κολακλίδη –οι τελευταίες του εν ζωή διαλέξεις που έκανε στο 2ο και στο 3ο συμπόσιο–, και πολλών πολλών ακόμη ξένων ελληνιστών και Ελλήνων φιλολόγων. Ήθελα απλώς να ρωτήσω αν έχετε υπόψη αυτά τα *Πρακτικά* και αν υπάρχουν στις βιβλιοθήκες των σχολών σας.

ΜΑΡΙΑ Α. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ

Ναι. [Διάλογος εκτός μικροφώνου]

ΛΥΝΤΙΑ ΣΤΕΦΑΝΟΥ

Δεν ξέρουν Ελληνικά οι φοιτητές σας; [Διάλογος εκτός μικροφώνου] Μία ακόμη μικρή ερώτηση: τις εκδόσεις του *Shoestring Press*, με νεότερη ποίηση –υπάρχει και ο Σολωμός και ο Κάλβος, αλλά υπάρχουν και νεότεροι ποιητές– τις έχετε καθόλου; Του *Shoestring Press*... Υπάρχει Σολωμός, Κάλβος, μετά υπάρχει Αναγνωστάκης, καλά, υπάρχω κι εγώ, Στεφάνου, Δενέγρης, Βρεττός, Καρούζος... Είναι κι άλλοι τώρα, δεν έχω πρόχειρα τα ονόματα.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

Σας ευχαριστώ πολύ, αλλά υπάρχουν κι άλλες ερωτήσεις...

Πρώτα ο κύριος Vicente Fernández...

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ

Μέχρι να πάρει το μικρόφωνο, να πω ότι οι αφανείς ήρωες πολύ συχνά των τμημάτων μας είναι οι βιβλιοθηκάριοι

μας, οι οποίοι βεβαίως ενημερώνουν τις βιβλιοθήκες μας. Έχουμε καλές βιβλιοθήκες και στα Ελληνικά, κυρίως στα πανεπιστήμια που μπορούν να έχουν τέτοιες βιβλιοθήκες, που έχουν τα χρήματα να στηρίξουν αυτό το εγχείρημα.

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΚΑΛΟΤΥΧΟΣ

Θα ήθελα να προσθέσω σε αυτό ότι πριν από 5 ή 6 χρόνια είχε γίνει συζήτηση με το Υπουργείο Πολιτισμού να χρηματοδοτηθούν επανεκδόσεις εξαντλημένων έργων του ελληνικού κανόνα, που είναι μια πάρα πολύ καλή ιδέα. Ενώ νομίζω η πρόσβασή μας στα έργα λογοτεχνίας στην Ελλάδα είναι πολύ καλή μέσω των βιβλιοθηκών, παραμένει το πρόβλημα των εγχειριδίων από προηγούμενες δεκαετίες –κυρίως κοινωνιολογίας της δεκαετίας του '60 και του '70– που είναι δυσεύρετα, καθώς και έργων λογοτεχνών όπως Παπαδιαμάντης. Ακόμα και μεταφράσεις στα Αγγλικά του Παπαδιαμάντη, που έχουν εξαντληθεί από καιρό, θα μπορούσαν με πολύ μικρή οικονομική ενίσχυση της πολιτείας να βρεθούν πάλι στα ράφια των εκεί πανεπιστημίων.

VICENTE FERNÁNDEZ CONZÁLEZ

Ευχαριστώ. Επανερχομαι στο ζήτημα των μεταφράσεων ακαδημαϊκών βιβλίων, βιβλίων στοχασμού, ιστορίας, κ.λπ. Πιστεύω ότι έχουν εκφραστεί ορισμένες απόψεις πολύ απόλυτες. Π.χ. τα προβλήματα των κειμένων που έλεγε ο Δημήτρης Τζιόβας ότι φτάνουν στο περιοδικό τους από την Ελλάδα –δεν ξέρω βέβαια, γιατί δεν είμαι εκεί για να κρίνω–, αλλά αναρωτιέμαι αν άπτονται και του ύφους, του ακαδημαϊκού ύφους, της παράδοσης ακαδημαϊκής γραφής σε κάθε χώρα. Εν πάση περιπτώσει, αυτό που θέλω να πω είναι ότι δεν μπορώ να δεχθώ την ιδέα ότι δεν παράγεται στην Ελλάδα κανένα βιβλίο ιστορίας, καμία μελέτη για ζητήματα κοινωνικά που αναφέρονται στη σύγχρονη ελληνική ιστορία που να είναι αξιόλογη για μετάφραση. Πιστεύω ότι αυτά τα έργα, καλύτερα ή χειρότερα, είναι μέρος της ελληνικής πραγματικότητας, όπως η ποίηση, όπως η τηλεόραση, όπως όλα αυτά που είπατε απόψε. Γιατί μεταφράζονται τόσα βιβλία από αγγλόφωνες και άλλες χώρες στα Ελληνικά ή και σε άλλες γλώσσες και δεν μπορούν να μεταφράζονται αντίστοιχα ελληνικά έργα προς τα Αγγλικά, προς τα Ισπανικά, προς τα Γερμανικά; Δεν πιστεύω ότι το ζήτημα είναι τόσο απόλυτο. Έχω την εντύπωση ότι δουλειά μας μπορεί να είναι και η προετοιμασία, με εισαγωγές, με κάποιες προσαρμογές. Αυτό γίνεται και όταν μεταφράζονται βιβλία από Αμερικανούς ή από Άγγλους καθηγητές προς άλλες γλώσσες· υπάρχει μία ειδική εισαγωγή για τη συγκεκριμένη έκδοση, υπάρχουν υποσημειώσεις. Έχω την εντύπωση ότι δεν είναι και τόσο εκτός αυτή η πρόταση της Μαρίας Στασινοπούλου

και ότι τα κείμενα αυτού του είδους είναι κι αυτά μέρος της ελληνικής παραγωγής και πρέπει να τα λαμβάνουμε υπόψη. Και είμαι βέβαιος ότι ορισμένα αξίζουν και ότι είναι και μέρος της δουλειάς μας να ετοιμάσουμε ορισμένες συγκεκριμένες εκδόσεις στις γλώσσες μας αυτών των έργων.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

Μία διευκρίνιση, για να μην παρεξηγηθώ: δεν είπα ότι δε γίνεται αξιόλογη έρευνα στην Ελλάδα. Αυτό που είπα είναι ότι υπάρχει πρόβλημα κοινού. Αλλιώς γράφεις για ένα ελληνικό κοινό –έστω και μια μελέτη– κι αλλιώς για ένα ξενόγλωσσο και μάλιστα όταν αυτό το κείμενο προορίζεται για ένα είδος διδακτικού εγχειριδίου. Δεν υπάρχει αυτή η παράδοση του textbook στην Ελλάδα. Και από την εμπειρία μου δηλαδή, από την επιμέλεια τόμων, κ.λπ., βλέπω τις αδυναμίες και τις δυσκολίες. Χρειάζεται μια άλλη στόχευση. Αλλιώς γράφεις για ένα ελληνικό κι αλλιώς για ένα ξενόγλωσσο κοινό.

ΜΑΡΙΑ Α. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ

Συγγνώμη, επειδή η συζήτηση επικεντρώνεται σε κάτι που αρχικά διατύπωσα εγώ... Θα ήθελα να επιστήσω την προσοχή σας στο ότι, κατά τη διάρκεια της συζήτησης, μετατοπίστηκε το κέντρο βάρους του στόχου μιας τέτοιας μετάφρασης προς το textbook, ενώ δεν είχα πει αυτό. Εγώ θα ήθελα να μπορώ να συνομιλώ και με τους συναδέλφους μου και προς αυτούς θα ήθελα να απευθύνω τις μεταφράσεις. Δηλαδή θα ήθελα την επόμενη φορά που θα πάω σε ένα συνέδριο που δεν θα είναι το κεντρικό του θέμα η Ελλάδα, αλλά εγώ θα έχω ένα ελληνικό θέμα, να μη χρειάζεται να ξεκινήσω λέγοντας: «το 1821 έγινε η Επανάσταση», «το 1830 έγινε αυτό», κ.λπ., αλλά να μπορώ να θεωρήσω δεδομένο ότι αυτή η γνώση μπορεί να μεταδοθεί μέσα από σύγχρονη βιβλιογραφία. Καλώς ή κακώς, η πρόοδος στην ελληνική ιστορία –και θα ήθελα να γίνει αποδεκτό αυτό– γίνεται στην ελληνική γλώσσα. Ή θα αναγκάσουμε τους ανθρώπους που γράφουν στα Ελληνικά να γράφουν και στα Αγγλικά ή θα πρέπει να τους υποστηρίξουμε, μεταφράζοντας τη δουλειά τους με κατάλληλες εισαγωγές, κ.λπ. Κι ευχαριστώ πάρα πολύ για την παρέμβασή σας.

YUAN QING YANG

Συγγνώμη, δεν μπορώ να μιλήσω τόσο καλά, γιατί είμαι από την Κίνα. Μια ερώτηση στην κυρία Πανουργιά: όταν συζητούν για τη σχέση μεταξύ της παράδοσης και της συγχρονικότητας, ο Michael Herzfeld ρώτησε στο βιβλίο του «Ένας τόπος στην ιστορία»¹¹ ποια παράδοση και τίνος

¹¹ M. Herzfeld, *A Place in History: Monumental and Social Time in a Cretan Town*, Princeton University Press (Princeton 1991).

συγχρονικότητα και ο James Faubion ρώτησε την ίδια ερώτηση στο βιβλίο του «*Modern Greek Lessons*»¹². Και τώρα μπορείτε να απαντήσετε σε αυτήν την ερώτηση; Συγγνώμη!

NENH ΠΑΝΟΥΡΓΙΑ

Συγγνώμη, δεν είμαι σίγουρη ότι κατάλαβα την ερώτηση.

VUAN QING VANG

Ποια παράδοση, τίνος συγχρονικότητα; Συγγνώμη!

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ

Εννοεί «νεωτερικότητα»...

NENH ΠΑΝΟΥΡΓΙΑ

Σε αυτά που ανέφερα εγώ λέτε;

VUAN QING VANG

Ναι.

NENH ΠΑΝΟΥΡΓΙΑ

Το έργο του James Faubion έχει να κάνει κυρίως με τον τρόπο με τον οποίο έχει γίνει η πρόσληψη της νεωτερικότητας στον αστικό χώρο στην Ελλάδα, κοιτώντας συγκεκριμένα παραδείγματα, δηλαδή κοιτώντας τη συνομιλία μεταξύ της λογοτεχνικής παραγωγής και της μετάφρασής της σε καθημερινότητα, τον τρόπο με τον οποίο η ιστορία εμπλέκεται σε αυτήν την αναπαραγωγή της αντίληψης περί νεωτερικότητας και όλο αυτό θεωρημένο μέσα από το πρίσμα του φύλου. Ο Herzfeld κοιτάξε το φύλο από διαφορετική πλευρά. Αυτό ρωτάτε; Αυτή είναι η ερώτησή σας; Το τι έχει κάνει ο καθένας; Αυτό θέλετε να σας πω;

VUAN QING VANG

Η ερώτηση είναι: όταν ο Herzfeld έγραψε γι' αυτό, ρώτησε ποια παράδοση και τίνος συγχρονικότητα. Which tradition, whose modernity...

NENH ΠΑΝΟΥΡΓΙΑ

Κάντε την ερώτησή σας στα Αγγλικά, αν σας είναι πιο εύκολο...

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

Συγγνώμη, προτείνω να συνεχίσετε τη συζήτηση στο διάλειμμα. Γιατί έχουμε δύο ακόμη ερωτήσεις και μετά

πρέπει να διακόψουμε.

VUAN QING VANG

Συγγνώμη!

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

Θα πρότεινα να συζητήσετε ιδιαίτερα με την κυρία Νένη Πανουργιά στο διάλειμμα. Έχουμε 20 λεπτά πριν αρχίσει η επόμενη συνεδρία.

Ο κύριος Δημάδης. Και μία ακόμη τελευταία ερώτηση και κλείνουμε.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Προσωπικά, αλλά και από ό,τι ακούω γύρω μου, να ευχαριστήσουμε όλους τους συναδέλφους για τις εισηγήσεις τους. Προσωπικά και λόγω ειδικότητας χάρηκα με το «λαμπικάρισμα» με το οποίο προσέγγισε το θέμα η κυρία Ρέντζου.

Έχω μία ερώτηση, κύριε Πρόεδρε. Μαζί με σας, είστε επτά: έξι εισηγητές και ο συντονιστής. Θα ήθελα να ρωτήσω πώς συμβαίνει να είστε όλοι ελληνικής καταγωγής;

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

Αυτήν την ερώτηση την αφήνουμε αναπάντητη. Περνάμε στην επόμενη.

ΝΙΚΗ ΕΙΔΕΝΕΙΕΡ-ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗ

Νίκη Eideneier είναι το όνομά μου. Θα ήθελα να επανέλθω λίγο στο θέμα των πολιτισμικών σπουδών. Ο κύριος Παπανικολάου μάς εξέθεσε τις απόψεις του πάρα πολύ χαρακτηριστικά και ωραία. Από την άλλη μεριά ακούσαμε από την κυρία Ηροδότου ότι κάτι ανάλογο συμβαίνει στο δικό της πανεπιστήμιο. Πρώτον, σας καλύπτει το πρόγραμμα της κυρίας Ηροδότου ή τέλος πάντων του Πανεπιστημίου της Μελβούρνης, κύριε Παπανικολάου; Και, δεύτερον, στη Γερμανία τουλάχιστον διαφαίνεται μια τάση να δημιουργούνται στα διάφορα πανεπιστήμια κλάδοι γεωπολιτισμικών σπουδών, που δεν είναι εθνικά περιορισμένοι, δηλαδή γίνονται μεν στα Γερμανικά, αλλά θα μπορούσαν να πάρουν μέρος διάφοροι φοιτητές από διάφορες χώρες. Δεν θα ήταν ευκαίριο να γίνει κάτι τέτοιο προτού φτάσουμε ή προτού έχουμε τη δυνατότητα να κάνουμε τις νεοελληνικές σπουδές διαπολιτισμικές;

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ

Ευχαριστώ. Είναι σωστές και οι δύο ερωτήσεις. Έχω όμως ένα πρόβλημα με το υπονοούμενο της προηγούμενης ερώτησης. Δεν κατάλαβα γιατί είναι ζήτημα το ότι είμαστε ελληνικής καταγωγής αφενός. Δεύτερον, εγώ έχω πάρα

¹² J.D. Faubion, *Modern Greek Lessons: A Primer in Historical Constructivism*, Princeton University Press (Princeton 1993).

πολλές άλλες αφηγήσεις με τις οποίες ταυτίζομαι και άρα ταυτότητά μου δεν είναι μόνο το από πού είμαι. Και επίσης μία από αυτές τις ταυτότητες έχει πολύ να κάνει και με το γεγονός ότι ζω στην Αγγλία, ενώ έχω γεννηθεί εδώ. Δηλαδή θέλω να πω ότι πολλές φορές είναι παραγωγική και αυτή η διαφορά. Αν με ακούστε να μιλάω Αγγλικά μάλιστα, έχω και μια πάρα πολύ βαριά προφορά, την οποία επίσης θεωρώ πολύ παραγωγική. Δηλαδή, αν ήμασταν επτά ξένοι απλώς, δεν ξέρω ποιον θα κάναμε πιο χαρούμενο. Τελοσπάντων.

Έπειτα, όχι, δεν με καλύπτει το πρόγραμμα που μας εξέθεσε η κυρία Ηροδότου, αλλά αυτό είναι προσωπικό. Είναι επίσης και η προσωπική θέση που προκύπτει και από όλα αυτά που εξήγησα. Βεβαίως πιστεύω ότι καλύτερα να δίνουμε άλλες λύσεις, ακόμα και ριζοσπαστικές, παρά να ταυτίζουμε τη Νέα Ελλάδα με την Αρχαία Ελλάδα ή να υποστηρίζουμε άκριτα τη συνέχεια. Δεν ξέρω αν αυτό γίνεται, αυτό κατάλαβα όμως. Πιστεύω ακριβώς ότι ο λόγος για τον οποίο πρέπει να δουλέψουμε με τους τρόπους που μπορούμε στις πολιτισμικές σπουδές είναι ακριβώς για να πείσουμε με τη δυνατότητά μας να δημιουργήσουμε καινούργιο λόγο.

Τώρα, όσον αφορά τα τμήματα πολιτισμικών σπουδών... Γνωρίζω το παράδειγμα της Γερμανίας και μάλιστα δυο-τρεις πολύ καλοί μελετητές κυρίως του hip-hop και άλλων νεότερων τάσεων στην ελληνική κουλτούρα έχουν βγει από τέτοια προγράμματα στη Γερμανία, διδάσκουν σε τέτοια προγράμματα και η δουλειά τους είναι πολύ καλή. Εντούτοις όμως ο βασικός άξονας της αναζήτησής μου είναι τι μπορούμε κι εμείς να κάνουμε στα δικά μας νεοελληνικά προγράμματα, το πώς μπορούν να εξελιχθούν οι νεοελληνικές σπουδές παρακολουθώντας την πρόκληση των πολιτισμικών σπουδών. Η τάση δημιουργίας μεγάλων τμημάτων πολιτισμικών σπουδών που υπερβαίνουν τη γλωσσική εξειδίκευση –αλλά που συχνά, δυστυχώς, είναι και αγγλοκεντρικά στις αναφορές τους– είναι κι αυτή ενδιαφέρουσα και ευπρόσδεκτη, αλλά πρέπει να ιδωθεί ως παράλληλη εξέλιξη.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

Σε αυτό το σημείο φοβούμαι ότι πρέπει να διακόψουμε. Θα έχετε τη δυνατότητα να συνεχίσετε... Α, η κυρία Δρίβα!

ΜΑΡΙΑ ΗΡΟΔΟΤΟΥ

Ήθελα να κάνω μια διόρθωση...

ΑΝΝΑ ΔΡΙΒΑ

Ναι, ένα λεπτό, σας παρακαλώ. Κατ' αρχάς θα ήθελα να συγχαρώ όλους τους ομιλητές που άκουσα από το πρωί μέχρι σήμερα.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

Δεν ακούγεστε...

ΑΝΝΑ ΔΡΙΒΑ

Ναι. Άννα Δρίβα, εκπρόσωπος του Υπουργείου Εξωτερικών και μέλος της Οργανωτικής Επιτροπής αυτού του συνεδρίου. Κατ' αρχάς ήθελα να σας συγχαρώ. Πραγματικά οι εισηγήσεις ήταν άκρως επιστημονικές και ενδιαφέρουσες. Μας κάνουν όλους περήφανους και μας δίνουν μεγάλη χαρά. Αν μιλούσα μόνο ως άτομο, πιθανώς δεν θα έπαιρνα τον λόγο αυτήν τη στιγμή. Η εκπροσώπηση όμως δημιουργεί κάποιες υποχρεώσεις. Απευθύνομαι κυρίως στον κύριο Παπανικολάου, που υπογράμμισε την απουσία της πολιτείας. Ε, να υπογραμμίσω ότι αυτό το συνέδριο έγινε από την ελληνική πολιτεία. Αν το κρίνουμε ως προς την αποτελεσματικότητα όλων μας, και αυτό είναι μέσα στην πρόκληση του συνεδρίου, να αυξηθεί η αποτελεσματικότητα όλων μας. Αν το κρίνουμε με το πρακλείτιο –που εύχομαι να μην εννοούσατε αυτό– «*παρεόντες απείναι*» για την ελληνική πολιτεία, τότε θα πρέπει να περιμένουμε τις εισηγήσεις της πολιτείας του Σαββάτου, για να δούμε πράγματι αν είναι απούσα ή κατά πόσο είναι ή κατά πόσο θα μπορούσε να βελτιωθεί και αυτή, όπως όλοι μας. Ευχαριστώ πάρα πολύ. Και πάλι συγχαρητήρια για τις εισηγήσεις.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

Ευχαριστούμε και κλείνουμε με την κυρία Ηροδότου.

ΜΑΡΙΑ ΗΡΟΔΟΤΟΥ

Ναι, απλώς μια διευκρίνιση ήθελα να κάνω: εγώ δεν είπα ότι ταυτίζουμε νεοελληνικές σπουδές με την Αρχαία Ελλάδα και τον αρχαίο πολιτισμό. Ίσα-ίσα που είπα ότι έχουμε τρεις ξεχωριστούς κλάδους. Και όταν μιλάμε για Νέα Ελλάδα, δεν μιλάμε για Αρχαία Ελλάδα φυσικά. Όταν μιλάμε για πολιτισμικές σπουδές, δεν μιλάμε για την Αρχαία Ελλάδα, για τον αρχαίο πολιτισμό μόνο. Απλώς δεν ήθελα να επεκταθώ σε λεπτομέρειες, όπως ποια μαθήματα προσφέρουμε και μέσα σε ποιο πλαίσιο. Ευχαριστώ.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ

Πάντως καλύτερα οι νεοελληνιστές να μη διδάσκουν για την Αρχαία Ελλάδα, γιατί δεν είναι αυτό το αντικείμενό μας.

Ός προς την πολιτεία, ευχαριστούμε πάρα πολύ την πολιτεία... Δεν ακούει η κυρία...

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

Λοιπόν, επανερχόμαστε στις 19.30. Θα ήθελα να ευχαριστήσω και τους έξι ομιλητές και ομιλήτριες για τις ενδιαφέρουσες ανακοινώσεις τους και για την άψογη τήρηση του χρόνου.

Συνεδρία 4η

Πέμπτη, 3 Ιουλίου 2008

19.30-21.00 Νεοελληνικές σπουδές και έρευνα

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ:

Αστέριος Αργυρίου

Πανεπιστήμιο του Στρασβούργου, Γαλλία

ΕΙΣΗΓΗΤΕΣ:

Pedro Bádenas de la Peña

C.S.I.C., Μαδρίτη, Ισπανία

Οι νεοελληνικές σπουδές και η επιστημονική έρευνα

Μαριλίζα Μητσού

Πανεπιστήμιο του Μονάχου, Γερμανία

Νεοελληνικές σπουδές και έρευνα στη Γερμανία

Μιχάλης Τσιανίκας

Πανεπιστήμιο Φλίντερς, Αδελαΐδα, Αυστραλία

Νεοελληνικές σπουδές και έρευνα στην Αυστραλία

Dean Sakel

Πανεπιστήμιο του Βοσπόρου, Κωνσταντινούπολη, Τουρκία

Η νεοελληνική φιλολογική παράδοση και οι παραγνωρισμένες σήμερα πτυχές της νεότερης ελληνικής γραμματείας

ΑΣΤΕΡΙΟΣ ΑΡΓΥΡΙΟΥ

Σας παρακαλώ πάρα πολύ, όσοι θέλουν να ακούσουν τις ανακοινώσεις που θα ακολουθήσουν, ας καθίσουν.

Στις δύο συνεδριάσεις που προηγήθηκαν είχαμε πολύ ενδιαφέρουσες ανακοινώσεις πάνω σε διάφορες προσεγγίσεις των νεοελληνικών σπουδών, οι οποίες μάς βοηθούν οπωσδήποτε να δούμε ποιο είναι το περιεχόμενό τους και επομένως ποιες μεθόδους στη συνέχεια μπορούμε να ακολουθήσουμε, ώστε να το μελετήσουμε. Έχουμε από τη μια μεριά τη διδασκαλία, από την άλλη την έρευνα· είναι οι δύο φτερούγες, για να πετάξουν οι νεοελληνικές σπουδές. Κι αν ήθελα να χρησιμοποιήσω μία άλλη εικόνα, θα έλεγα ότι, αν οι νεοελληνικές σπουδές είναι ένα δέντρο, η έρευνα είναι οπωσδήποτε οι ρίζες του δέντρου αυτού. Αν λοιπόν το δέντρο μας, οι νεοελληνικές σπουδές, έχει καλές ρίζες σε γερή γη, τότε θα δώσει και ανθούς και φρούτα καλά κι όταν έρθουν οι άνεμοι θα μπορέσει να αντισταθεί. Εάν όμως οι ρίζες του είναι σάπιες ή δεν έχει ρίζες, τότε ούτε καρπούς θα δώσει ούτε να αντισταθεί θα μπορέσει στις διάφορες αντιξοότητες.

Ευχαριστώ εκ των προτέρων τους τέσσερις συναδέλφους, οι οποίοι θα πάρουν τον λόγο. Όπως προβλέπει το πρόγραμμα, δίνω καταρχήν τον λόγο στον φίλιτο Pedro Bádenas, ο οποίος μάς έρχεται από την Ισπανία, είναι Διευθυντής στο Κέντρο Ερευνών Νεοελληνικών και Βυζαντινών Σπουδών στη Μαδρίτη και θα μας μιλήσει με θέμα: «Οι νεοελληνικές σπουδές και η επιστημονική έρευνα».

PEDRO BÁDENAS DE LA PEÑA

Ευχαριστώ πολύ, κύριε Πρόεδρε.

Αγαπητοί φίλοι και συνάδελφοι, η μεγαλύτερη πρόκληση για τις νεοελληνικές σπουδές στον 21ο αιώνα είναι ο προσδιορισμός του επιστημονικού τους αντικείμενου, αλλά και της επιστημονικής προσέγγισης. Σε αυτήν την εποχή βαθέων αλλαγών, πρέπει να καθορίσουμε νέα αντικείμενα και να εφαρμόσουμε νέες επιστημονικές μεθόδους. Οι ανθρωπιστικές και γενικά οι κοινωνικές επιστήμες, μεταξύ των οποίων η φιλολογία, η γλωσσολογία και η ιστορία, γνώρισαν μία διεξοδική ανανέωση κατά το τελευταίο τέταρτο του 20ού αιώνα. Όσον αφορά ωστόσο στη μελέτη των μεσαιωνικών, νέων και σύγχρονων Ελληνικών, η ανανέωση σε σχέση με αυτήν που σημειώθηκε στη μελέτη της αρχαιότητας είναι ακόμα άνιση και τολμώ να πω ανεπαρκής από πολλές απόψεις. Ο νεοελληνισμός, μία έννοια που γεννήθηκε ως αποτέλεσμα των μεγάλων μεταλλάξεων που σημειώθηκαν κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα εν μέσω του εκρηκτικού ανασχεδιασμού του ευρωπαϊκού χάρτη, συμμετείχε στα ρεύματα του Ρομαντισμού και της αντίστοιχης επιστημονικής ανανέωσης

στην υπηρεσία της ιδεολογικής εδραίωσης, που είχε ως σκοπό την οικοδόμηση του κράτους-έθνους ως νέας κοινωνικοπολιτικής μορφής, η οποία θα αντικαθιστούσε τις πολυεθνικές, πολυθρησκευτικές και πολυγλωσσικές δομές των μεγάλων αυτοκρατοριών. Όσον αφορά στη Νοτιοανατολική Ευρώπη και στην Εγγύς Ανατολή, αυτή η ιστορική διαδικασία κινήθηκε σε ένα ευρύ φάσμα εκδοχών και ειδοποιών διαφορών συχνά τραυματικών και διήρκεσε ολόκληρο το 19ο και τον 20ό αιώνα. Οι ιστορικές επιστήμες, σε τελευταία ανάλυση αποτέλεσμα του Διαφωτισμού, ανέπτυξαν ίδιες μεθοδολογίες, ανοίγοντας δρόμο σε διάφορες ειδικότητες. Κάθε αυτοαντίληψη της ταυτότητας των σύγχρονων εθνοτήτων κυκλοφόρησε υποχρεωτικά δια της γλώσσας, εργαλείου κλειδιού στην οικοδόμηση της σκέψης και της ατομικής και συλλογικής συνείδησης, και δια των αντίστοιχων απόψεων για την ιστορία. Συνοψίζοντας, ιστορία και φιλολογία έχουν αποδείξει πως είναι καθοριστικοί παράγοντες για τη διεύρυνση της γνώσης και ταυτόχρονα έχουν συμβάλει σημαντικά στη διαμόρφωση της ιδεολογίας. Ο νεοελληνισμός, με την έννοια των νεοελληνικών σπουδών, υπόκειτο επί μακρόν σε υπερβολικό ρυθμό τάσεων σημαντικού ιδεολογικού χαρακτήρα, που χρησίμευαν ως εργαλείο, τάσεων που σε μεγάλο βαθμό παραμόρφωσαν την ιστορική πραγματικότητα και καθόρισαν την εσωτερική και εξωτερική αντίληψη, στην περίπτωση μας περί του ελληνικού. Το πρόβλημα είναι ότι η αντίληψη της ίδιας γλώσσας και ιστορίας, που κυριαρχεί στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία, επεκτάθηκε στον μελετητή ειδικό περί την Ελλάδα, ούτως ώστε αντικειμενικά κάθε ξένος νεοελληνιστής κατά κάποιον τρόπο θεωρήθηκε υποχρεωτικά και φιλέλληνας. Αλλά αυτό που πιθανόν να είχε κάποιο νόημα στις αρχές του 19ου αιώνα σήμερα, στον 21ο αιώνα, αποδεικνύεται αντιπαραγωγικό, επιζήμιο και –θα τολμούσα να πω– απλώς παράλογο. Ο εθνοκεντρικός τρόπος αντίληψης του νεοελληνισμού δεν είχε καθόλου υγιή αποτελέσματα από επιστημονικής άποψης, διότι η επιστήμη, για να είναι επιστήμη, δεν μπορεί ποτέ να υπόκειται σε ιδεολογικά συμφέροντα, ώστε ο μελετητής μίας συγκεκριμένης γλώσσας και πολιτισμού να μη θεωρείται υποχρεωτικά φερέφωνο του επίσημου δόγματος του αντίστοιχου κράτους.

Θα εκθέσω εν συντομία ορισμένες σημαντικές πλευρές των νεοελληνικών σπουδών, που χρειάζονται αναθεώρηση, κατά τη γνώμη μου, σχετικά με το κείμενο και τη μεθοδολογία. Αυτό αφορά τόσο στη φιλολογία όσο και στην ιστοριογραφία. Πρώτον, είναι απαραίτητη μία αναθεώρηση της εποχικής υποδιαίρεσης, που συνδέεται στενά με τις δυσκολίες στην ορολογία. Είναι ανακόλουθο να μιλάμε για μεσαιωνικά Νέα Ελληνικά ή για Νέα Ελληνικά του 11ου αιώνα, κ.λπ., αν και ακόμα λιγότερο επιστημονικό είναι, κατά τη γνώμη μου, να εξακολουθούμε να συντηρούμε την ιδέα ότι υπάρχει απόλυτη συνέχεια

μεταξύ του 5ου αιώνα π.Χ. και του 21ου αιώνα μ.Χ. Στην αρχική ιστοριογραφία του σύγχρονου ελληνικού κράτους, όπως ξέρετε, αγνοείτο το Βυζάντιο, επειδή ο πολιτικός λόγος της σύνδεσης του αγώνα της ανεξαρτησίας με τις κλασικές σπουδές ευνοούσε από πλευράς διανοήσης την αποδοχή ενός νέου ελληνικού κράτους ως αποτέλεσμα μιας επανάστασης στη μεταναπολεόντια Ευρώπη, όπου κυριαρχούσε ένα ισχυρό αντιεπαναστατικό ρεύμα. Μεταξύ 1859 και 1877, λόγω του Ζαμπέλιου και κυρίως του Παπαρρηγόπουλου, ήταν πια αποδεκτή η ελληνική συνένεια, συμπεριλαμβανομένου του Βυζαντίου, που αποκορυφώθηκε και με την υποδιαίρεση του ελληνικού κόσμου σε τρεις περιόδους (αρχαιότητα, Βυζάντιο, σύγχρονη εποχή), υποδιαίρεση που κυριαρχεί στην ελληνική ιστοριογραφία ως τις μέρες μας. Όλοι γνωρίζουμε τα αποτελέσματα αυτής της σφαιρικής αντίληψης του ελληνοισμού. Το χειρότερο από όλα υπήρξε η επιβολή της καθαρεύουσας ως εθνικής γλώσσας και οι συνέπειες του γλωσσικού ζητήματος. Από ιδεολογικής πλευράς, η εμφάνιση αυτών των αντιλήψεων για τη γλώσσα ευνόησε το θέμα της Μεγάλης Ιδέας, με τα γνωστά καταστροφικά αποτελέσματα της πολιτικής της εφαρμογής. Η προβολή των Ελλήνων ως απογόνων των μεγάλων τους προγόνων εξακολουθεί να γνωρίζει διεθνώς μεγάλη επιτυχία. Για παράδειγμα, το σκηνικό της ιστορικής παρέλασης στην εναρκτήρια τελετή των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 δεν ήταν απλό ανέκδοτο. Έδειχνε ότι όλη η αυτοαντίληψη της ελληνικής συνείδησης εξακολουθεί να λειτουργεί και να ανακυκλώνεται. Εκτός Ελλάδος, αυτή η εικόνα έχει εμπειρωθεί βαθύτερα από όσο θα έπρεπε και παραμορφώνει –ή τουλάχιστον καθορίζει– την προσέγγιση στη μελέτη της γλώσσας και της σύγχρονης ιστορικοπολιτιστικής πορείας της Ελλάδας, με κάποια αρνητικά αποτελέσματα για την πιο διεξοδική, ακριβή ή επιστημονική μελέτη. Είναι απαραίτητη η υπέρβαση ιστορικών κενών που προκαλούν έκπληξη, όπως π.χ. η αλληλεπίδραση των Ελληνικών με τις σλαβικές γλώσσες εδώ και πάνω από μια χιλιετία ή η πολυπλοκότητα της ονομαζόμενης «Τουρκοκρατίας», που διήρκεσε πάνω από τετρακόσια χρόνια και για σχεδόν το διπλάσιο διάστημα, αν λάβουμε υπόψη την κυριαρχία των Σελτζούκων. Αυτές οι μεγάλες περιόδους είναι αναπόσπαστες της ισχύος και των αλλαγών των Ελληνικών και του «ελληνικού» και επομένως απαιτούν επιστημονική θεώρηση. Η αλήθεια όμως είναι ότι λειτούργησαν ως τεράστιο ταμπού, για να καλύψουν όλα όσα δεν ταιριάζουν στην ακολουθία κλασική αρχαιότητα-Βυζάντιο-ανεξάρτητο ελληνικό κράτος.

Άλλο κεφάλαιο που για παράδειγμα πέρασε στην πραγματικότητα απαρατήρητο –και είναι ουσιαστικής σημασίας για να καταλάβουμε πώς η γλώσσα από μόνη της δεν αποτελεί καθοριστικό κριτήριο για την εδραίωση μη μεταλλάξιμων ταυτοτήτων– είναι η ελληνική μεταγεγραμμένη λογοτεχνία, η «aljamiada» όπως

λέμε στα Ισπανικά (προέρχεται από την αραβική λέξη «al jamiya», που αναφέρεται σε μια αραβική γλώσσα γραμμένη με άλλο αλφάβητο). Αναφέρομαι δηλαδή στα κείμενα σε ελληνική γλώσσα που είναι γραμμένα με μη ελληνικό αλφάβητο (εβραϊκό, αραβικό, λατινικό). Αυτά τα κείμενα αποτελούν τη ζωντανή μαρτυρία ελληνοφώνων που αντιλαμβάνονται την ταυτότητά τους όχι τόσο από τη γλώσσα αυτήν καθαυτήν, όσο από τη γραφική της αναπαράσταση, η οποία αντικατοπτρίζει μία διαφορετική της ορθόδοξης καθ' ομολογία –εβραϊκή, μουσουλμανική ή λατινική. Η όχι ακόμα εκτενής μελέτη αυτών των κειμένων μάς επιτρέπει να εμβαθύνουμε στα φαινόμενα εκπολιτισμού και αλληλεπίδρασης μεταξύ διαφορετικών κοινοτήτων που μοιράζονται τη γλώσσα. Στην περίπτωση της ελληνοεβραϊκής λογοτεχνίας που είναι μεταγεγραμμένη στα Εβραϊκά, η μελέτη της μάς επιτρέπει να προσεγγίσουμε μορφές της ζωντανής γλώσσας σε περιόδους προηγούμενες της αραβικής κατάκτησης της Βυζαντινής Αιγύπτου και τις κοινότητες των Ρωμανιωτών του ελληνοφώνου χώρου από το 10ο αιώνα ως το Ολοκαύτωμα. Υπάρχουν πολλά κείμενα και διάφορα βιβλία, όπως το τεύχος της *Ιστορίας Ben Lieser*, η τρίγλωσση *Πεντάτευχος* που τυπώθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1547 στα Εβραϊκά, Ρωμανιωτικά και Σεφαρδικά, κ.λπ. Τα παραδείγματα είναι πολυάριθμα. Τα φαινόμενα διαπολιτισμικής, κοινωνικής και βεβαίως γλωσσικής συμβίωσης στους αστικούς χώρους κατά την οθωμανική περίοδο (π.χ. στα Γιάννενα, στη Θεσσαλονίκη, στην Κωνσταντινούπολη, στη Σμύρνη, κ.λπ.), τα οποία τεκμηριώνονται δια της λογοτεχνίας και των εγγράφων, όπως και της αρχιτεκτονικής, αποτελούν μια ανεκτίμητη χοάνη για τη διεπιστημονική μελέτη, που σε μεγάλο βαθμό δεν έχει διεξαχθεί ακόμη. Η γνώση αυτής της αδιαμφισβήτητης πραγματικότητας μπορεί μόνο να εμπλουτίσει την ποιότητα και την έκταση των νεοελληνικών μελετών, αλλά προϋποθέτει μία νέα νοοτροπία, για να έρθουν σε πέρας τέτοιου είδους έρευνες. Το ίδιο μπορούμε να πούμε στον τομέα της ελληνικής ιστοριογραφίας. Είναι επίσης επιβεβλημένη η αναθεώρηση των αντιλήψεων και των μεθόδων για τη μελέτη π.χ. της ελληνικής διασποράς, όπως εύστοχα επεσήμανε πρόσφατα ο Καθηγητής Michael Jeffreys σε ένα λαμπρό άρθρο με τίτλο «*Defining Diaspora*» στο περιοδικό *Κάμπος*. Σε αυτό το σημείο είναι ουσιαστικής σημασίας η διαφοροποίηση τουλάχιστον ανάμεσα στο σύνολο των ελληνοφώνων του οθωμανικού χώρου από εκείνους του συνόλου των ελληνοφώνων κοινοτήτων διαφορετικής γεωγραφικής και χρονικής τοποθέτησης. Το πρώτο σύνολο, το οποίο εγώ ονομάσω «ελληνοοθωμανικό», θα συνεπαγόταν την εφαρμογή αυτού του όρου σε όλες τις κοινωνικές εκδηλώσεις (γλώσσα, λογοτεχνία, κοινωνία, αρχιτεκτονική, κ.λπ.), επηρεάζοντας διάφορα υποσύνολα σε διάφορες περιοχές (π.χ. Κωνσταντινούπολη, Μαρμα-

ράς, Δυτική Μικρά Ασία, Καππαδοκία, Πόντος, κ.λπ.), που, ανεξάρτητα από την εσωτερική τους διαφοροποίηση και τη γενεαλογία τους, δεν υπήρξαν ποτέ αποτέλεσμα μεταναστευτικών κινήσεων, σε αντίθεση με τη διασπορά που, όπως λέει το όνομά της, αντιστοιχεί σε κατά βούληση ή επιβεβλημένες μεταναστευτικές κινήσεις, επίσης πολύ διαφορετικής φύσεως.

Εν συνόψει, θεωρώ πρωταρχικής σημασίας την υπέρβαση του εθνοκεντρισμού στους διάφορους τομείς των νεοελληνικών μελετών. Αφετηρία μου αποτελεί η βασική ιδέα ότι η ζωντάνια ενός πολιτισμού αποδεικνύεται στην ικανότητά του να απορροφά και να αφομοιώνει άλλους πολιτισμούς, μέσω μίας άμεσης ή έμμεσης επαφής. Πολιτισμός είναι η άθροιση και η αφομοίωση των εξωτερικών επιρροών που επιδέχεται. Αντιθέτως, όταν ένας πολιτισμός κλείνεται στον εαυτό του ή ακόμα χειρότερα «καθαρίζει» τον εαυτό του, τότε λιμνάζει και βυθίζεται. Πρόκειται εν τέλει για τη δημιουργία και την ανάπτυξη ενός νέου επιστημονικού πολιτισμού, που θα επιστρέψει στην ελληνική γλώσσα τη θέση που της αρμόζει ως παγκόσμιο διανοητικό εργαλείο, όπως υπήρξε πάντα σε πολύπλοκα πολιτισμικά περιβάλλοντα, και δεν θα την αφήσει εγκαταλελειμμένη στην αυτοϊκανοποίηση και στον περιοριστικό ρόλο ενός απλού συμβόλου εθνικής ταυτότητας. Όσο πιο ανοιχτός και δεκτικός είναι ένας πολιτισμός, τόσο πιο υγιής είναι. Δεν πιστεύω καθόλου στους «καθαρούς πολιτισμούς», που κλείνονται στον εαυτό τους. Έχω φτάσει σε αυτό το συμπέρασμα από προσωπική εμπειρία. Η χώρα μου, η Ισπανία, χαρακτηρίστηκε ιστορικά, όπως και η Ελλάδα, από γλωσσική, θρησκευτική, εθνική και γενικά πολιτισμική ποικιλία και συνύπαρξη. Έτσι, για παράδειγμα, ο μουσουλμανισμός διαθέτει εκεί πολιτισμικά χαρακτηριστικά που δεν υπάρχουν πουθενά αλλού. Πρόκειται φυσικά για πολύπλοκες διαδικασίες, φωτεινές και σκοτεινές, που η ορθολογική τους εξέταση μέσα από επιστημονικές μελέτες θα δημιουργήσει ευνοϊκές συνθήκες για να ριξουμε γέφυρες προς έναν κόσμο που ταυτίζεται με άλλους πολιτισμούς, οι οποίοι δεν μας είναι ξένοι.

Ευχαριστώ πολύ.

ΑΣΤΕΡΙΟΣ ΑΡΓΥΡΙΟΥ

Ευχαριστούμε τον κύριο Βάδενας για την ανακοίνωσή του, για τις επιστημονικές αυτές σκέψεις, τις οποίες διάνθισε με πολλά παραδείγματα από τις έρευνές του.

Τον λόγο τώρα έχει η κυρία Μαριλίζα Μητσού, η οποία διευθύνει το Τμήμα Νεοελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου του Μονάχου.

ΜΑΡΙΛΙΖΑ ΜΗΤΣΟΥ

Αφού ευχαριστήσω θερμά τους οικοδεσπότες και τους

οργανωτές του συνεδρίου για την ευκαιρία που μας προσφέρουν να μετρήσουμε τις δυνάμεις μας και να αναμετρηθούμε αφενός με τις προσδοκίες των εθνικών φορέων πολιτιστικής πολιτικής και αφετέρου με τα νέα μοντέλα παγκοσμιοποιημένης συμπεριφοράς των θεωρητικών επιστημών, θα ήθελα να διευκρινίσω ότι στην εισήγησή μου συνοψίζω θέσεις όχι προσωπικές, αλλά συλλογικές των τριών εκπροσώπων των νεοελληνικών σπουδών στη Γερμανία: του Ulrich Moennig, Καθηγητή στο Πανεπιστήμιο του Αμβούργου, του Μίλτου Πεχλιβάνου, Καθηγητή στο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου, και τις δικές μου από την εμπειρία του Μονάχου. Οι σκέψεις που θα διατυπωθούν εδώ είναι, με δυο λόγια, η συλλογισμένη άτυπων συσκέψεων και συζητήσεων με αφορμή τις δυσκολίες και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν από κοινού τα τρία εναπομείναντα Τμήματα Νεοελληνικών Σπουδών της Γερμανίας, μετά την κατάργηση των αντίστοιχων νεοελληνικών εδρών στη Λειψία, στην Κολωνία και το Γκερμερσάιμ.

Η εσωτερική δικτύωση των νεοελληνικών σπουδών σε κρατικό έστω επίπεδο –εν προκειμένω στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας– αποτελεί, κατά την άποψή μας, αναγκαίο συμπλήρωμα της διεθνούς διεπιστημονικής τους διακλάδωσης, για την οποία έγινε εκτενής λόγος στην προηγούμενη συνεδρία. Αν κατορθώσουμε, όπως βάλαμε στόχο, να δημιουργήσουμε ένα θεσμικό πλαίσιο συνεργασίας των τμημάτων μας στον χώρο της έρευνας και της διδασκαλίας, δηλαδή συγκοινωνούντα μεταπτυχιακά προγράμματα σπουδών μέσω κοινών θερινών σχολείων (summer schools) και μαθημάτων εξ αποστάσεως (e-learning), χωρίς να καταργείται η αυτοτέλεια των επιμέρους προγραμμάτων σπουδών σε καθένα από τα τρία πανεπιστήμια, θα έχουμε ίσως τα επόμενα χρόνια το πρώτο πείραμα διαπανεπιστημιακού μεταπτυχιακού προγράμματος νεοελληνικών σπουδών στην Ευρώπη.

Στο σημείο αυτό χρειάζεται μάλλον μια επεξήγηση για τον γερμανικό τύπο προγραμμάτων σπουδών. Τα γερμανικά πανεπιστήμια είναι ακόμα δημόσια, χρηματοδοτούνται επομένως από τα Υπουργεία Παιδείας και Έρευνας των ομοσπονδιακών κρατών και προσφέρουν σπουδές ειδικεύσης που οδηγούν σε πτυχία.¹ Συνεπώς το αίτημα της διαπανεπιστημιακής συνεργασίας και της διεπιστημονικότητας δεν τίθεται κατά πρώτο λόγο για τη διάσωση των νεοελληνικών σπουδών από τον κίνδυνο της εξαφάνισης, αλλά με σκοπό την καλύτερη ανάπτυξη του επιστημονικού αντικειμένου.

Το θεσμικό πλαίσιο που επιδιώκουμε για τις μεταπτυχιακές σπουδές στη Γερμανία αξιολογεί μεταξύ άλλων

¹ Τα Τμήματα Νεοελληνικών Σπουδών στα Πανεπιστήμια του Αμβούργου (Byzantinistik und Neugriechische Philologie), του Βερολίνου και του Μονάχου (Neogräzistik) είναι τα μοναδικά στη Γερμανία που απονέμουν πτυχία (Magister, BA και προσεχώς MA) νεοελληνικών σπουδών.

μια ευνοϊκή συγκυρία: την ύπαρξη προνομιακών και παραπληρωματικών πεδίων έρευνας στα τρία γερμανικά Τμήματα Νεοελληνικών Σπουδών. Έτσι, ως προς το Πανεπιστήμιο του Αμβούργου, είναι γνωστή η μακρόχρονη ερευνητική του παράδοση στον τομέα των πρώιμων νεοελληνικών σπουδών και της εκδοτικής, με την καθιέρωση των συνεδρίων και των εκδόσεων *Neograeca Medii Aevii* στην Κολωνία, με πρωτοβουλία του Καθηγητή Hans Eideneier, ο οποίος μετέφερε από το 1994 τις δραστηριότητές του στο Αμβούργο. Η συγκεκριμένη ερευνητική και εκδοτική πρακτική συνεχίζεται από τον σημερινό κάτοχο της πανεπιστημιακής θέσης, τον Ulrich Moennig, ενταγμένη στα νέα δεδομένα του πτυχιακού και των μεταπτυχιακών κύκλων σπουδών. Αντίστοιχα, στα Πανεπιστήμια του Βερολίνου και του Μονάχου δίνεται περισσότερη έμφαση στο ερευνητικό πεδίο της συγκριτολογίας και των πολιτισμικών μεταφορών, με αφετηρία τα *Germanograecia* του Γιώργου Βελουδή (1983), αλλά και στην πολιτισμική ιστορία και την ιστορία των ιδεών. Το σχεδιαζόμενο κοινό μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών θα προσφέρει, κατά συνέπεια, την ευχέρεια στους φοιτητές κάθε πανεπιστημίου να επωφεληθούν από την ερευνητική εμπειρία και των άλλων δύο τμημάτων. Και τα τρία τμήματα έχουν το προνόμιο να διαθέτουν πλούσιες νεοελληνικές βιβλιοθήκες, χάρη σε παλαιές και νεότερες δωρεές συλλογών και αρχείων (λ.χ. στο Μόναχο της βιβλιοθήκης Krumbacher, Steinmetz, Turczynski, κ.ά.), αλλά και στη συστηματική ενημέρωση σε νέες εκδόσεις και περιοδικά (λ.χ. στο Βερολίνο, όπου με ενέργειες του Καθηγητή Κωνσταντίνου Δημάδη δημιουργήθηκε σε μία δεκαετία μια σημαντική συλλογή περιοδικών εντύπων και αποκτήθηκε η βιβλιοθήκη I. Rosenthal-Καμαρινέα). Επιπλέον έχει συμφωνηθεί η λειτουργία κοινής νεοελληνικής εκδοτικής σειράς, με φορέα την ήδη υπάρχουσα σειρά πανεπιστημιακών εκδόσεων του Μονάχου (*Münchener Schriften zur Neogräzistik*),² για τη δημοσίευση φιλολογικών, γλωσσολογικών και ιστορικών μελετών, αξιόλογων διδακτορικών διατριβών, πρακτικών συνεδρίων και νέων ή παλαιότερων μεταφράσεων νεοελληνικής δοκιμιογραφίας και λογοτεχνίας.

Ένα αξιομίμητο προηγούμενο διεπιστημονικής ερευνητικής δραστηριότητας με απτά αποτελέσματα και πολλές δημοσιεύσεις συνιστά η συμμετοχή του Τμήματος Βυζαντινής και Νεοελληνικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου του Αμβούργου από το 1999 ως το 2004 σε πρόγραμμα των νεότερων φιλολογιών του ίδιου Πανεπιστημίου, με αντικείμενο τις διαφορετικές εκφάνσεις της πολυγλωσσίας.

Υπό την εποπτεία του Καθηγητή Hans Eideneier και με τη συμβολή των συνεργατών του Παναγιώτη Τουφεξή, Σοφίας Βούλγαρη και Μαρίας Θωμά, ολοκληρώθηκε το τμήμα του προγράμματος που αφορούσε τις βυζαντινές και νεοελληνικές σπουδές, με αντικείμενο τις *Μορφές γραπτού λόγου στη Βυζαντινή και νεοελληνική διγλωσσία*. Με βάση τη συλλογιστική του συνολικού προγράμματος, οι επιμέρους εμπειρικές μελέτες συνέκλιναν στη διάτυπωση θεωρητικών συμπερασμάτων ευρύτερης εμβέλειας.

Μίλησα για έρευνα και διδασκαλία στα ινστιτούτα νεοελληνικών σπουδών της Γερμανίας σαν να ήταν διαχωρισμοί τομείς δραστηριότητας. Στην πραγματικότητα δεν νοούνται θεσμικές νεοελληνικές σπουδές χωρίς έρευνα, παρά μόνο αν υποβιβαστούν σε χώρους διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας, για την οποία δεν απαιτείται η σύνθετη οργανωτική δομή ενός πανεπιστημιακού τμήματος. Η διάκριση νεοελληνικών σπουδών και συμπωματικής διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας σε πανεπιστημιακό περιβάλλον (λ.χ. με τις αποσπάσεις καθηγητών μέσης εκπαίδευσης, που γενναϊόδωρα αναλαμβάνει τα τελευταία χρόνια το Υπουργείο Παιδείας της Ελλάδας) δεν φαίνεται βέβαια να αποτελεί για την ελληνική πολιτεία σταθερό γνώμονα. Μαθήματα ελληνικής γλώσσας ασφαλώς προσφέρονται με επιτυχία –και περιορισμένη δυναμική– σε πολλά κρατικά και λαϊκά πανεπιστήμια της Γερμανίας ή σε σοβαρά κέντρα γλωσσών. Όταν μιλάμε ωστόσο για νεοελληνικές σπουδές, αναφερόμαστε υποχρεωτικά σε οργανωμένα πανεπιστημιακά τμήματα, που προσφέρουν αναγνωρισμένα προγράμματα σπουδών και απονέμουν πτυχία– σε τμήματα που οφείλουν, για να εξασφαλίσουν μια συνέχεια, να συνδυάζουν τη διδασκαλία με την παραγωγή έρευνας. Η οργάνωση και ο συντονισμός ερευνητικών προγραμμάτων από καθηγητικές θέσεις νεοελληνικών σπουδών της Γερμανίας, με χρηματοδότηση από ανεξάρτητα, κατά κανόνα κρατικά, ιδρύματα, όπως το D.F.G. (το Γερμανικό Ίδρυμα Ερευνών), και ευρύ διεπιστημονικό χαρακτήρα, αποτελούν δικλείδα ασφαλείας για την ανάπτυξη του κλάδου. Και τούτο για τρεις λόγους:

1) Δεδομένης της αναπόφευκτης υποβάθμισης των νεοελληνικών σπουδών μαζί με όλα τα μικρά πανεπιστημιακά τμήματα, λόγω και της οικονομικής πολιτικής των ομοσπονδιακών κυβερνήσεων, αλλά και της ευρωπαϊκής μεταρρύθμισης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, που τείνει να καταργήσει θεσμικά –στον πρώτο κύκλο σπουδών τουλάχιστον– τα σύνορα μεταξύ συγγενών κλάδων (λ.χ. των εθνικών φιλολογιών), προγράμματα που χρηματοδοτούνται από εξωπανεπιστημιακούς θεσμούς είναι προς το παρόν η μόνη αποδοτική μέθοδος για να δημιουργηθούν θέσεις απασχόλησης νέων επιστημόνων στον ακαδημαϊκό χώρο, να εμπλουτιστεί η διδασκαλία με

² Έχουν ήδη εκδοθεί οι τόμοι: W. Gläbel, *Giannes Kampyses und Konstantinos Chatzopoulos, Neugriechische Literaten in Deutschland zur Zeit der Jahrhundertwende* (2004). M.-E. Mitsou & M. Oikonomou, *Reflexionen. Essays neugriechischer Autoren* (2005). M. Kaliambou, *Heimat-Glaube-Familie. Wertevermittlung in griechischen Populärmärchen 1870-1979* (2006). Υπό έκδοση βρίσκονται οι τόμοι: U. Meurer, M.-E. Mitsou & M. Oikonomou, *Perseus' Schild. Griechische Frauenbilder im Film* και των ίδιων, *Auswanderung und Exil im internationalen Kino*.

καινούργια αντικείμενα και πρόσωπα και να λειτουργήσουν οι νεοελληνικές σπουδές ως ισότιμος συνομιλητής στην επιστημονική κοινότητα των θεωρητικών επιστημών. Ερευνητικές προτάσεις έχουν συντάξει το τελευταίο διάστημα και οι τρεις καθηγητικές θέσεις νεοελληνικών σπουδών της Γερμανίας. Στο Πανεπιστήμιο του Αμβούργου σχεδιάζεται ένα τριετές διεπιστημονικό ερευνητικό πρόγραμμα, με θέμα «*Αφηγηματικές αναπαραστάσεις συλλογικών τραυματικών εμπειριών: ο ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος σε μυθοπλαστικά κείμενα και μαρτυρίες*», σε συνεργασία με το διατμηματικό και διεπιστημονικό Κέντρο Αφηγηματολογίας (I.C.N.) του Πανεπιστημίου του Αμβούργου και με την ερευνητική ομάδα τραυματολογίας και ψυχιατρικής της Πανεπιστημιακής Κλινικής του Αμβούργου. Στόχος του προγράμματος είναι να εξετάσει τη λειτουργία του τραύματος και του οριακού βιώματος στην κατασκευή αφηγηματικών δομών, συνδυάζοντας μεθόδους και προβληματικές διαφορετικών επιστημών για την ανάλυση κειμένων της αφηγηματικής λογοτεχνίας, αλλά και μαρτυριών ή ημερολογίων, που μεταφέρουν όλα σε ελληνική γλώσσα – αποκλειστικά ελληνικές εμπειρίες. Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στη χρήση μοντέλων αφηγηματολογίας, που έχουν ενσωματώσει τα συμπεράσματα της ψυχοτραυματολογίας και το αντίστροφο. Η χρηματοδότηση αφορά διδακτορικές και μεταδιδακτορικές εργασίες, την οργάνωση ημερίδων και συνεδρίων και τη δημιουργία μιας ευρείας ψηφιακής βάσης δεδομένων. Τα Τμήματα Νεοελληνικών Σπουδών του Βερολίνου και του Μονάχου σχεδιάζουν ερευνητικό πρόγραμμα με αντικείμενο τις πολιτισμικές μεταφορές ή μεταβιβάσεις μεταξύ Γερμανίας και Ελλάδας στον 20ό αιώνα, σε συνεργασία με τους κλάδους Γερμανικής Φιλολογίας και Νεοελληνικής Ιστορίας των Πανεπιστημίων του Όσαμπεργκ και της Αθήνας.³ Το τριετές διεπιστημονικό και διαπανεπιστημιακό πρόγραμμα θα προσφέρει τη δυνατότητα επτά συνολικά υποτροφιών σε υποψήφιους διδάκτορες και μεταδιδάκτορες, συμβόλαια εργασίας περιορισμένου χρόνου, οργάνωση ημερίδων και έκδοση μιας μονογραφίας. Το επιστημονικό αντικείμενο του προγράμματος δοκιμάστηκε ήδη επιτυχώς κατά τη διοργάνωση διεθνούς συνεδρίου, τον Μάιο του 2007, στο Πανεπιστήμιο του Όσαμπεργκ με θέμα «*Μεταφορά (transfer) της νεότερης ελληνικής λογοτεχνίας στη Γερμανία και εξαγωγή γερμανικής παιδείας στην Ελλάδα: Ανθολογίες, μεταφράσεις και πολιτιστική πολιτική τον 20ό αιώνα*», τα *Πρακτικά* του οποίου ετοιμάζονται προς έκδοση.

2) Είναι προφανές ότι ο διεπιστημονικός χαρακτήρας των ερευνητικών προγραμμάτων μπορεί να εξασφαλίσει την ενίσχυση των νεοελληνικών σπουδών, χάρη στην υποστήριξη άλλων, κραταιότερων κλάδων (π.χ. της γερ-

μανικής φιλολογίας ή άλλων νεότερων φιλολογιών, της γλωσσολογίας, της συγκριτολογίας, της εθνολογίας, κ.λπ.) και να συμβάλει έτσι στην έξοδο των νεοελληνικών σπουδών από την εσωστρέφεια. Έχει αποδειχθεί πως η διεπιστημονική συνεργασία προσφέρεται για την προβολή του περιεχομένου των νεοελληνικών σπουδών, ενώ ταυτόχρονα προάγει τη διεύρυνση της επιστημονικής μεθοδολογίας, του ερευνητικού ορίζοντα και του δημοσίου διαλόγου του κλάδου με άλλες ομοειδείς επιστήμες.

3) Τα ερευνητικά προγράμματα σε πανεπιστήμια του εξωτερικού επιτρέπουν την ανατροφοδότηση του ερευνητικού πεδίου των νεοελληνικών σπουδών και στο εσωτερικό, με την εκπόνηση διδακτορικών και μεταδιδακτορικών διατριβών, καθώς και με προσκλήσεις επισκεπτών καθηγητών για έρευνα σε βιβλιοθήκες και αρχεία, κατά το πρότυπο π.χ. των υποτροφιών στο Πρόγραμμα *Hellenic Studies* του Πανεπιστημίου του Πρίνστον. Η επαναφορά υποτροφιών για νεοελληνικές σπουδές εξωτερικού στο πρόγραμμα υποτροφιών του Ι.Κ.Υ., οι οποίες ασύγγνωστα καταργήθηκαν στην πρόσφατη προκήρυξη, θα ενίσχυε χωρίς αμφιβολία την κινητικότητα και τις ερευνητικές δυνατότητες νέων Ελλήνων επιστημόνων με πολύ καλές επιδόσεις.

Στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου έχουν δοκιμαστεί τα τελευταία χρόνια διάφορες μορφές διεπιστημονικών προγραμμάτων χαμηλής χρηματοδότησης. Επιτρέψτε μου να αναφέρω εδώ μερικά παραδείγματα, με μόνο κριτήριο τη χρησιμότητα της εμπειρίας και διόλου την προβολή δραστηριοτήτων του συγκεκριμένου τμήματος:

- Ένα διεθνές συνέδριο για την ιστορία, την τέχνη και τον πολιτισμό της Κύπρου (το 2002), σε συνεργασία με τις Βυζαντινές Σπουδές και τη Βυζαντινή Αρχαιολογία και με συμμετοχή ομιλητών από Πανεπιστήμια της Ελλάδας, της Κύπρου και της Γερμανίας, του οποίου τα πρακτικά τυπώθηκαν υπό τον τίτλο «*Συμβολές στην Πολιτιστική Ιστορία της Κύπρου*», σε σύμπραξη με το Ινστιτούτο Κυπριακών Σπουδών του Πανεπιστημίου του Μίνστερ.⁴
- Μια σειρά πανεπιστημιακών διαλέξεων (το 2003) με θέμα τις «καταβάσεις» (*Reisen in die Unterwelt*), στην οποία συμμετείχαν τα Τμήματα Βυζαντινολογίας, Κλασικής Φιλολογίας, Αρχαιολογίας, Αιγυπτιακής και Εθνολογίας του Πανεπιστημίου του Μονάχου.
- Μια ιδιαίτερα επιτυχημένη σειρά διεπιστημονικών και διαπανεπιστημιακών διαλέξεων και κινηματογραφικών προβολών, που επαναλήφθηκε επί τρία χρόνια, με θέμα «*Μύθος και Στερεότυπα: η Εικόνα της Ελλάδας στο Διεθνή Κινηματογράφο*» (2004-05), «*Μετανάστευση και Εξορία*» (2005-06) και «*Κινηματογράφος και Μετάφραση*» (2006-07), σε συνεργασία

3 Υπεύθυνοι των επιμέρους ερευνητικών προτάσεων είναι αντίστοιχα οι Καθηγητές Chryssoula Kambas και Hagen Fleischer.

4 J.G. Deckers, M.-E. Mitsou & Sabine Rogge, *Beiträge zur Kulturgeschichte Zyperns von der Spätantike bis zur Neuzeit*, Waxmann (Münster 2005).

με το Ινστιτούτο Συγκριτικής Γραμματολογίας του Μονάχου και με συμμετοχή ομιλητών από ελληνικά, γερμανικά, αυστριακά και γαλλικά πανεπιστήμια. Και οι τρεις τόμοι των εισηγήσεων ετοιμάζονται προς έκδοση.

Βασικό δίδαγμα αυτών των πιλοτικών πρωτοβουλιών ήταν από τη μία η αναγκαιότητα ένταξης των κύκλων διαλέξεων, με τη μορφή υποχρεωτικού μαθήματος ή μαθήματος επιλογής, στο πρόγραμμα σπουδών περισσότερων κλάδων κι όχι μόνο των νεοελληνικών σπουδών και από την άλλη η βέβαιη δυναμική τους, εφόσον διοχετευτούν εγκαίρως σε εκδόσεις, με πολλαπλή λειτουργία. Από αυτήν την άποψη, θεωρούμε πως η σχετικά εύκολη χρηματοδότηση από ελληνικούς φορείς ποικίλων εκδηλώσεων νεοελληνικού περιεχομένου θα έπρεπε να συστήνει ως ευκατά τη δημοσίευση ή τουλάχιστον την ανάρτηση στο διαδίκτυο των παραγόμενων κειμένων, για να αποκτούν έτσι διάρκεια.

Οι νεοελληνικές σπουδές στη Γερμανία μετρούν ήδη έναν αιώνα αυτονόμησης από την κλασική φιλολογία, αλλά μόλις μια δεκαετία διαχωρισμού τους από τη βυζαντινολογία, τουλάχιστον στα Πανεπιστήμια του Βερολίνου και του Μονάχου. Αν οφείλουν την ανεξαρτησία τους από την αρχαιογνωσία στον εισηγητή της θεσμικής καθιέρωσης του μεσαιωνικού και νεότερου ελληνισμού ως αυτοτελούς ακαδημαϊκού κλάδου, τον Karl Krumbacher, ιδρυτή του γερμανικού Σεμιναρίου Βυζαντινής και Νεοελληνικής Φιλολογίας στο Μόναχο, κατέκτησαν την ισοβάθμισή τους με τις άλλες νεότερες φιλολογίες και γλώσσες μέσω μιας αρνητικής εξέλιξης: του διαπιστωμένου μαρasmus, σε επίπεδο φοιτητικής προσέλευσης, της βυζαντινολογίας. Το ακαδημαϊκό πλαίσιο στο οποίο οι νεοελληνικές σπουδές αναπτύσσονται και μπορούν να διατηρήσουν τη δυναμική τους διαμορφώνεται, λοιπόν, σήμερα σε συνάρτηση αφενός με τη συγκριτολογία και τις πολιτισμικές σπουδές, αφετέρου με την ιστορία της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, παράλληλα με το παραδοσιακό τρίπτυχο των ελληνικών σπουδών (αρχαιότητα-Βυζάντιο-νεότερος ελληνισμός), που στα γερμανικά πανεπιστήμια δεν έχει χάσει τη λειτουργικότητά του, αλλά αντίθετα προσφέρει ακόμα πολύτιμο υλικό, λ.χ. στην ιστορική γλωσσολογία. Ο ερευνητικός τομέας των σπουδών Νοτιοανατολικής Ευρώπης, που ήταν παλαιότερα ιδιαίτερα αποδοτικός για τις νεοελληνικές σπουδές της Γερμανίας, μοιάζει σήμερα να επικεντρώνεται πλέον περισσότερο στην πολιτική και τη διεθνή διπλωματία, σε βάρος της μελέτης των πολιτιστικών σχέσεων στην παλαιότερη και νεότερη ιστορία. Η απώλεια είναι σημαντική, αν μάλιστα προσμετρήσουμε τη σχετική υποβάθμιση των τουρκολογικών και βαλκανικών σπουδών στην Ελλάδα, και έχει νόημα να καλυφθεί στο πλαίσιο των νεοελληνικών σπουδών. Τρία είναι κατά συνέπεια τα διεπιστημονικά

δίκτυα, στα οποία μπορούν και πρέπει να φιλοξενηθούν οι νεοελληνικές σπουδές της Γερμανίας και η νεοελληνική έρευνα:

- διαχρονικές ελληνικές σπουδές
- συγκριτολογία ή πολιτισμικές σπουδές
- σπουδές Νοτιοανατολικής Ευρώπης

Τα αξιοποιούμε όσο γίνεται για την οργάνωση των προγραμμάτων σπουδών μας και σχεδιάζουμε να τα εκμεταλλευτούμε συστηματικότερα για την περαιτέρω διεύρυνση των ερευνητικών μας δραστηριοτήτων.

Σας ευχαριστώ.

ΑΣΤΕΡΙΟΣ ΑΡΓΥΡΙΟΥ

Πολλές ευχαριστίες στην κυρία Μητού, διότι μας έδωσε μια πολύ εμπειριστατωμένη περιγραφή των ερευνητικών προγραμμάτων και της προβληματικής της έρευνας στη Γερμανία, δηλαδή σε έναν συγκεκριμένο χώρο, με συγκεκριμένη πανεπιστημιακή παράδοση και πανεπιστημιακούς θεσμούς. Βέβαια το ίδιο δεν ισχύει σε άλλες χώρες της Ευρώπης, ούτε φυσικά και σε άλλους τόπους. Αυτό ακριβώς θα είναι βέβαια το θέμα των συζητήσεών μας στη συνέχεια.

Τον λόγο τώρα έχει ο συμπατριώτης μου κύριος Μιχάλης Τσιανίκας, ο οποίος μάς έρχεται από την Αυστραλία. Είναι Συντονιστής στο Πρόγραμμα Νεοελληνικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο Φλίντερς. Και είναι αυτός που μας μίλησε για τα κουκούτσια του κερασιού σήμερα το πρωί. Γιατί στη Λάρισα όλα τα κεράσια δεν έχουν κουκούτσια...

ΜΙΧΑΛΗΣ ΤΣΙΑΝΙΚΑΣ

Η γιαγιά μου όμως μου έλεγε να έχω, τουλάχιστον, ένα κουκούτσι μυαλό... Μετά η κερασιά είναι πιο εύκολο θέμα...

Ας περάσουμε τώρα από τη Γηραιά Ήπειρο στη νεαρά και όλο υποσχέσεις Αυστραλία. Νεοελληνικές σπουδές, λοιπόν, και έρευνα στην Αυστραλία. Στην παρούσα εισήγηση θα επιχειρήσω τρία πράγματα, ενταγμένα στο ευρύτερο θεσμικό πλαίσιο στην Αυστραλία. Γιατί πάντα πρέπει να έχουμε στον νου μας τους θεσμούς, να διαλεγόμαστε με αυτούς και να ζούμε μαζί τους. Πρώτον, λοιπόν, θα περιγράψω τον οικονομικό ορθολογισμό που διέπει σήμερα τα πανεπιστήμια –κυρίως του αγγλοσαξονικού χώρου και ειδικότερα εκείνα της Αυστραλίας– κι αυτό βέβαια πολύ περιορισμένα. Δεύτερον, θα αναφερθώ στον τομέα της έρευνας στον χώρο των νεοελληνικών σπουδών στην Αυστραλία. Τέλος, θα προτείνω κάποιες πρωτοβουλίες που μπορούν να ληφθούν.

Τα αυστραλέζικα πανεπιστήμια αναπτύχθηκαν σταδιακά κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα στο πλαίσιο της βρετανικής επήρειας, κάτω από τη σκιά της Αυτοκρατορίας.

Ωστόσο, δεν στελεχώθηκαν πάντα με ικανούς ερευνητές. Σε αυτό συνέβαλαν τα μέγιστα οι μεγάλες αποστάσεις, το νεοσύστατο της χώρας, ο πολύ μικρός πληθυσμός της σε σχέση με τις διαστάσεις της, ο απαίδευτος χαρακτήρας των μεταναστών, οι οποίοι μετά το 1950 διπλασίασαν τον πληθυσμό της Αυστραλίας, και η γενικότερη αποστροφή που καλλιεργούσε η «κουλούρα» της Αυστραλίας για τη διανόηση. Φυσικά τα πράγματα άλλαξαν ριζικά τα τελευταία 15 περίπου χρόνια, σε μια δραματική και απότομη έκκληση προς τα πανεπιστήμια και τους πανεπιστημιακούς να παράγουν έρευνα. Ως αποτέλεσμα, άρχισαν να γίνονται οι πρώτες επίσημες καταγραφές ερευνητικής παραγωγής, η οποία εξασφάλιζε πόρους και δύναμη στα πανεπιστήμια, τα οποία άρχισαν να ανταγωνίζονται το ένα το άλλο. Τούτο είχε ως αποτέλεσμα τα ίδια τα πανεπιστήμια να αναπτύξουν πολιτικές οικονομικής και γραφειοκρατικής στήριξης ερευνητικών προγραμμάτων, οι οποίες ουσιαστικά θα έπρεπε να αποσκοπούν στη διεκδίκηση μεγάλων κρατικών ερευνητικών ενισχύσεων, ύψους πολλών χιλιάδων δολαρίων. Κι αυτό μέσα στο ευρύτερο ιδεολογικό υπόστρωμα για οικονομική χειραφέτηση των πανεπιστημίων και σταδιακά ίσως για απεξάρτησή τους από τον κρατικό προϋπολογισμό. Μόλις πρόσφατα η νεοεκλεγείσα εργατική κυβέρνηση προσπάθησε να ανατρέψει κάπως την κατάσταση, με την απόφαση να επενδύσει 11 δισεκατομμύρια στα πανεπιστήμια, εκ των οποίων τα 500 εκατομμύρια θα δίνονταν αμέσως. Τούτο το ευρύτερο πλαίσιο είναι φυσικά απαραίτητο, για να κατανοήσουμε πού μπορούμε να τοποθετήσουμε τις νεοελληνικές σπουδές.

Δεύτερον, ποιος είναι ο κυρίαρχος χαρακτήρας του ερευνητικού έργου στα πανεπιστήμια της Αυστραλίας γενικά; Στον χώρο της έρευνας, η προηγούμενη κυβέρνηση είχε δώσει σαφείς προτεραιότητες, με την απόφαση να επενδύσει 3 δισεκατομμύρια σε τομείς στους οποίους η Αυστραλία «*έχει ή είναι δυνατό να αναπτύξει ανταγωνιστική προτεραιότητα*». Οι τέσσερις αυτοί τομείς είναι οι εξής:

- μια περιβαλλοντολογικά διατηρητέα Αυστραλία
- προωθώντας και διατηρώντας την καλή υγεία
- οριακές τεχνολογίες για την ανάπτυξη και εξέλιξη της αυστραλέζικης βιομηχανίας
- φροντίζοντας την ασφάλεια της Αυστραλίας

Στους παραπάνω τέσσερις ερευνητικούς άξονες προτεραιότητας δεν υπήρξε νύξη για τον χώρο των ανθρωπιστικών σπουδών και των γλωσσών, εκτός από τον τέταρτο (φροντίζοντας, δηλαδή, την ασφάλεια της Αυστραλίας), με πέντε σημεία αναφοράς, ένα από τα οποία ήταν «*κατανοώντας την περιοχή μας και τον κόσμο*», «*αυξάνοντας την ικανότητα της Αυστραλίας να κατανοεί και να εμπλέκεται στην περιοχή της και*

παγκόσμια, μέσω καλύτερης κατανόησης των γλωσσών, κοινωνιών, πολιτισμών και πολιτισμικών συστημάτων»⁵. Από τη νεοεκλεγείσα κυβέρνηση αναμένονται οι νέες προτεραιότητες, μετά την απόφαση να πραγματοποιηθεί αναθεώρηση της ανώτατης παιδείας από ειδική επιτροπή, η οποία θα ανακοινώσει τις προτεραιότητες για τα επόμενα χρόνια. Οι προτεραιότητες θα κινηθούν στα ακόλουθα σημεία αναφοράς, όσον αφορά στην έρευνα:

1ον) επιδίωξη άριστων και ανταγωνιστικών σε παγκόσμιο επίπεδο ερευνητικών αποτελεσμάτων

2ον) προώθηση διεπιστημονικών συνεργασιών

3ον) προώθηση πρωτότυπης και συλλογικής έρευνας

Πέραν αυτού, προγραμματίζεται ένα περίπλοκο σχέδιο απολογισμού της ερευνητικής δραστηριότητας σε επίπεδο παραγωγικό, ποιοτικό και εφαρμογών.⁶ Η παραγωγικότητα π.χ. θα μετριέται με τις οικονομικές ενισχύσεις, τον αριθμό των μεταπτυχιακών, την ολοκλήρωση μεταπτυχιακών εργασιών, κ.λπ. Η ποιότητα θα μετριέται πάλι με οικονομικά δεδομένα, βασισμένα σε εξωτερικές αποτιμήσεις (peer review) και ένα σύστημα αξιολογήσεων: πού δημοσιεύει κανείς, κ.λπ. Έχει ήδη δοθεί στη δημοσιότητα ευρύς κατάλογος περιοδικών με ταξινομήσεις του ύψους σημαντικότητας των περιοδικών σε 5% (μέγιστο), 15%, 30% και 50% (ελάχιστο). Από τον σχετικό κατάλογο, που είναι αρκετά προβληματικός, απουσιάζει μεγάλος αριθμός ελληνικών περιοδικών.⁷ Στο επίπεδο των γλωσσών π.χ. ήδη έχει εκφραστεί η προτίμηση στις ασιατικές. Η Υπουργός Παιδείας Julia Gillard ανακοίνωνε, μεταξύ άλλων, πρόσφατα ότι στον τομέα των σχολείων θα επένδυε «*62,4 εκατομμύρια δολάρια για τρία χρόνια στις εθνικές ασιατικές γλώσσες, σε σχολικά προγράμματα για να αυξήσει τον αριθμό των φοιτητικών γλωσσικών επιδεξιότητων στα Ιαπωνικά, Ινδονησιακά, Κινέζικα και Κορεάτικα*»⁸. Ούτε λέξη για τις ευρωπαϊκές γλώσσες. Δεν σταματούν όμως εδώ τα πράγματα· από πολύ καιρό τώρα πλανάται το πραγματικό φάσμα του διαχωρισμού πανεπιστημίων (ή τμημάτων πανεπιστημίων) και εκπαιδευτικών σε δύο δαντικούς κύκλους: σε εκείνον όπου θα ανήκουν μόνο όσοι ασχολούνται με την έρευνα και σε εκείνον όπου θα ανήκουν εκείνοι οι οποίοι θα διδάσκουν μόνο.⁹

5 «National Research Priorities – Overview», *Australia's National Research Priorities*.

6 «Diverse, high performing institutions with a global focus; Productivity and participation; Effective and efficient investment; Underpinning social inclusion through access and opportunity; Enhanced quality and high standards; A broad tertiary education and training sector»- *Terms of Reference. Review of Australian Higher Education* (http://www.dest.gov.au/sectors/higher_education/policy_issues_reviews/reviews/highered_review/documents/tor_pdf.html).

7 http://www.arc.gov.au/era/tiers_ranking.htm

8 <http://mediacentre.dewr.gov.au/mediacentre/Gillard/Release/Speech.htm>

9 **Διαφοροποίηση έρευνας διδασκαλίας**

Ένα από τα θέματα που συζητήθηκε επανειλημμένα στην Αυστραλία τα τελευταία χρόνια ήταν και η πιθανότητα να διαχωριστεί ο χώρος της διδασκαλίας από εκείνον την έρευνας και να υπάρξουν πανεπιστήμια που θα διδάσκουν μόνο και άλλα που θα κάνουν μόνο έρευνα. Αυτό μεταφέρθηκε και στα ίδια τα πανεπιστήμια –εσωτερικά– και

Η πίεση που ασκείται στους ερευνητές και ειδικότερα στους νεοελληνιστές της Αυστραλίας είναι τεράστια. Στο μεταξύ –και ως συνέχεια των ευρύτερων τάσεων των τελευταίων χρόνων–, τα πιο ισχυρά πανεπιστήμια προχωρούν με επιθετικό τρόπο. Για παράδειγμα, στις 28 Μαΐου 2008, στη σελίδα 28 της *Australian*, στο καθιερωμένο αφιέρωμα της Τετάρτης *Higher Education*, διαβάζουμε το άρθρο «*Down to business*», όπου ο νέος Πρύτανης του Πανεπιστημίου Λα Τρομπ της Μελβούρνης «[...] αποκαλεί τους φοιτητές πελάτες και τα πανεπιστήμια παρόχους υπηρεσιών που πρέπει να λάβουν πιο σοβαρά υπόψη τους την εξυπηρέτηση των πελατών [...]», όπως σημειώνει ο δημοσιογράφος. Και πιο κάτω διαβάζουμε: «[Ο Πρύτανης] αποκαλύπτει σχέδια να δημιουργήσει τρία νέα ερευνητικά ινστιτούτα: ανθρώπινης ασφάλειας, κοινωνικής και περιβαλλοντολογικής διατήρησης και μοριακής ιατρικής. Εξετάζει επίσης να “δανειστεί” 17 νέες επαγγελματικές ηγετικές θέσεις. Περίπου το ένα τρίτο από αυτές προορίζονται για τον τομέα της νομικής και διαχείρισης, αφού σκοπεύει να διπλασιάσει τους αλλοδαπούς φοιτητές με πλήρη διδάκτρα, μέχρι το 2012, από 4.500 σε 8.000».¹⁰ Τέλος, αξίζει να συγκρατήσουμε και την ακόλουθη δήλωση, η οποία εκφράζει το νέο ερευνητικό πνεύμα των πανεπιστημίων: «Ο Johnson [ο Πρύτανης του Πανεπιστημίου Λα Τρομπ] αναγνωρίζει πλεονεκτήματα στην πρωτοβουλία του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης να προσφέρει συνεχή υποστήριξη με προσωπικό που θα βοηθά τους πανεπιστημιακούς των ανθρωπιστικών σπουδών να ετοιμάζουν τις αιτήσεις τους για ερευνητικά προγράμματα [...]».

Την ίδια μέρα, στη σελίδα 23 της ίδιας εφημερίδας και σε πιο περίοπτη θέση, διαβάζαμε σε μεγάλους τίτλους: «*Το Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο του Σύδνεϋ θέλει να μεγαλώσει από μόνο του*» («*UTS goes for growth on its own*»). Το συγκεκριμένο Πανεπιστήμιο αποφάσισε να επενδύσει 800 εκατομμύρια, προκειμένου να αναπτύξει επιθετικά την παρουσία του στο κέντρο της πόλης. Από αυτά, 40 εκατομμύρια θα διατεθούν τα επόμενα 5 χρόνια για να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στους εξής ερευνητικούς τομείς:

- βιοτεχνολογία και μεταδοτικές ασθένειες
- λειτουργία φυτικών οργανισμών και αλλαγή κλίματος
- πληροφορικά συστήματα πληροφορικής
- κινέζικη κοινωνία και πολιτισμός και
- χαρακτήρας των οικονομικών επιλογών.

Από όλα αυτά, φυσικά, απουσιάζουν οι ανθρωπιστικές σπουδές στο ευρωπαϊκό τους πλαίσιο.

Ποια είναι η κατάσταση του ερευνητικού έργου γενικά στον χώρο των νεοελληνικών σπουδών και τι ίσως είναι εφικτό να γίνει στο μέλλον

Πριν αρκετό καιρό, είχα κυκλοφορήσει ένα ερωτηματολόγιο σε όλους τους συναδέλφους μου νεοελληνιστές στην Αυστραλία, με στόχο να υπάρξουν στατιστικά δεδομένα –κι αυτό πρέπει κάπως να το κάνουμε– για τις μεταπτυχιακές σπουδές, την οργάνωση επιστημονικών συνεδρίων, τις δημοσιεύσεις, την αποτελεσματική διεκδίκηση ερευνητικών προγραμμάτων, τη δημιουργία και λειτουργικότητα των ερευνητικών κέντρων, τη συμμετοχή των νεοελληνιστών σε διακεκριμένα ερευνητικά συμβούλια, κ.λπ. Δυστυχώς, οι συνάδελφοί μου, λόγω φόρτου εργασίας, δεν απάντησαν, εκτός από τρεις. Και δεν θα είχε σημασία ίσως εδώ να αναφέρω αριθμούς και λεπτομέρειες. Γενικά όμως για τις μεταπτυχιακές σπουδές –ο αριθμός σε επίπεδο masters και διδακτορικών ίσως να ξεπερνά ελαφρώς τους 30 φοιτητές σε όλη την Αυστραλία– υπάρχουν κάποια βασικά θέματα, τα οποία επηρεάζουν την κατάσταση αυτήν. Κατ’ αρχήν, ο περιορισμένος αριθμός πανεπιστημιακών δασκάλων για να επιβλέψουν εργασίες –έχουμε χάσει την τελευταία δεκαετία πολύ μεγάλο αριθμό συναδέλφων–, καθώς επίσης και η έλλειψη επαγγελματικής αποκατάστασης κάνει πολλούς υποψηφίους να μη διαλέγουν τα μεταπτυχιακά μας προγράμματα. Ωστόσο έχουμε βρει κάποια λύση σε άτομα που μας έρχονται αποκατεστημένα επαγγελματικά, από τον χώρο της εκπαίδευσης ή αλλού. Από άποψης συνεδρίων, εκτός από κάποια ευκαιριακά, στον χώρο των νεοελληνικών σπουδών ξεχωρίζουν δύο: εκείνο της Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών Αυστραλίας και Νέας Ζηλανδίας, το οποίο γίνεται κάθε δύο χρόνια και σημειώνει τελευταία σχετική κάμψη, λόγω του περιορισμένου αριθμού νεοελληνιστών, και φυσικά αυτό που οργανώνουμε στο Φλίντερς, με ανοδική πορεία –το τελευταίο του 2007 είχε 130 συμμετοχές. Και τα δύο συνέδρια δημοσιεύουν βέβαια τόμους των *Πρακτικών* τους. Όσον αφορά στο επίπεδο των δημοσιεύσεων των νεοελληνιστών της Αυστραλίας γενικά, παρέμεινε –θα έλεγα– αρκετά περιορισμένο στη δημοσίευση επιστημονικών άρθρων και πολύ περισσότερο επιστημονικών βιβλίων. Με κάποιες εξαιρέσεις, το μεγαλύτερο μέρος της εκδοτικής παραγωγής αφορούσε στα νεοελληνικά γράμματα και εκδόθηκε στην Αθήνα. Όσα είδαν το φως της δημοσιότητας στην Αυστραλία δεν μπόρεσαν να ξεπεράσουν έναν

ακόμη και σήμερα προτείνεται ως πιθανότητα στο ίδιο το πανεπιστήμιο να υπάρξουν καθηγητές οι οποίοι μόνο θα διδάσκουν και άλλοι οι οποίοι θα κάνουν μόνον έρευνα. Το σύστημα αυτό, κατά τη γνώμη μου, δεν είναι δυνατόν να πετύχει. Πιστεύουμε ότι στο χώρο των ανθρωπιστικών επιστημών η έρευνα πρέπει να είναι στενά συνδεδεμένη με το χώρο της διδασκαλίας, όπου οι ιδέες τίθενται σε δημόσιο διάλογο. Εξάλλου, αν θέλουμε να δούμε το θέμα «αρχικά» και να αναφερθούμε στους «ένδοξους» προγόνους μας, η πρωτότυπη «έρευνα» δεν ήταν παρά τόπος δημόσιων συζητήσεων και αμέσως σχεδόν μετά –ή και ταυτοχρόνως– δημιουργία ειδικών «ακαδημιών», «σχολών» και εν γένει εκπαιδευτηρίων.

¹⁰ Στο θέμα της «επικειρματοποίησης» του Πανεπιστημίου, ο Πρύτανης είναι προσεκτικός, υπογραμμίζοντας το γεγονός ότι «[...] το πανεπιστήμιο πρέπει να διοικείται σαν να πρόκειται για επιχείρηση, αλλά δεν είναι επιχείρηση που επιδιώκει να κάνει κέρδος. Είναι επιχείρηση που αποδίδει κοινωνικό κέρδος, όχι ιδιωτικό κέρδος [...]». Βεβαίως, θα ήταν κάποιος αφελής αν δεν διάβαζε πίσω από τη δήλωση αυτή ότι γίνεται για την ώρα και για πολιτική σκοπιμότητα- δεν θα αργήσει η μέρα –πιστεύω– που τα πανεπιστήμια θα αρχίσουν να μιλούν και για επιχειρησιακό / ιδιωτικό κέρδος.

αρκετά περιορισμένο χώρο δημοσιότητας.

Μια φωτεινή εξαίρεση

Στις 10 Μαΐου 2008, στο *Weekend Australian Review*, μια από τις πιο επίσημες βιτρίνες της αυστραλέζικης διανοήσεως, και σε εξαιρετικά περιόπτη θέση διαβάσαμε: «*H Deborah Hope συναντά τον Βρασίδα Καραλή, μεταφραστή, καθηγητή και συγγραφέα*». Ακολουθεί μια συνέντευξη¹¹ για το τελευταίο βιβλίο του Καραλή «*Recollections of Mr Manoly Lascaris*». Ήταν η πρώτη ίσως φορά που κάποιος νεοελληνιστής κέρδιζε μια τέτοια πρωτοκαθεδρία στην Αυστραλία. Τούτο είχε συμβεί ίσως –και πολύ περιορισμένα– μόνο για ελάχιστους λογοτέχνες ελληνικής καταγωγής, όπως ο Τσαλουμάς. Μέσα από τη συνέντευξη και πολύ περισσότερο μέσα από το ίδιο το βιβλίο, αναδυόταν ένα ευρύτερο ελληνικό πλαίσιο, που διαπερνούσε το έργο του Patrick White, μέσα από την ευαισθητή και δημιουργικότητα παρέμβαση του Καραλή και τις κουβέντες που έκανε με τον Λάσκαρη. Το σχετικό βιβλίο του Καραλή δεν θα μπορούσε ίσως να συμπεριληφθεί στο πλαίσιο της στενά εννοούμενης έρευνας, αλλά στον ευρύτερο χώρο της διανοητικής παρέμβασης στο χώρο της Αυστραλίας –στο κάτω-κάτω αυτό μετρά¹²– και αποδεικνύει ότι υπάρχει τρόπος να ξεφύγουν τα Ελληνικά από τον στενότατο και περιορισμένο χώρο τους και να αναρτηθούν σε μια πιο περιόπτη θέση, αν υπάρξει το κατάλληλο άτομο, με τις απαραίτητες γνώσεις και τη δημιουργική φαντασία, το οποίο να ανοίξει έναν διάλογο με την τοπική ελίτ.

Και τώρα μπαίνουμε ίσως στο πιο δύσκολο σημείο, εκείνο των νεοελληνικών ερευνητικών κέντρων στην Αυστραλία. Ας μην ξεχνάμε ότι έχουμε πάνω από 600.000 κόσμο ελληνικής καταγωγής και φαίνεται ότι δεν μπορούμε ακόμη να στήσουμε ένα ερευνητικό κέντρο στην Αυστραλία, πράγμα που θεωρώ τραγωδία. Στην πρόκληση αυτήν προσπάθησε να ανταποκριθεί με τον δικό του τρόπο πριν κάμποσα χρόνια ο Μίμης Σοφοκλέους, ο οποίος όμως επαναπατίστηκε. Το φιλόδοξο και αρκετά επιθετικό του μοντέλο τερματίστηκε άγουρα και απότομα πριν από μια περίπου δεκαετία και το κέντρο του, που στήθηκε στη Μελβούρνη, υπό την αιγίδα πια της Ελληνικής Ορθόδοξης Κοινότητας, προσπαθεί με πολλές δυσκολίες να δει ποιο θα είναι το μέλλον του, το οποίο προς το παρόν

είναι αβέβαιο¹³. Πριν από 10 περίπου χρόνια πάλι στη Μελβούρνη, στο Πανεπιστήμιο Λα Τρομπ, άρχισε να αναδύεται εντυπωσιακότητα και αυτοδύναμα το Ε.ΚΕ.Μ.Ε., το Εθνικό Κέντρο Ελληνικών Μελετών και Ερευνών, υπό τη διεύθυνση του καθηγητή Αναστασίου Τάμν. Πρόσφατα υπήρξαν αρκετά επώδυνες εξελίξεις για το μέλλον του σχετικού Κέντρου, στο οποίο έχει επενδύσει πάρα πολύ η ελληνική πολιτεία και ο ελληνισμός ευρύτερα.¹⁴ Τούτο καθιστά την υπόθεση επιβίωσης των σχετικών κέντρων στην Αυστραλία πολλαπλά περίπλοκη και αγωνιώδη και φυσικά καθιστά και την παρέμβαση της ελληνικής πολιτείας αρκετά αμήχανη. Αποδεικνύει τον απρόβλεπτο χαρακτήρα μιας τόσο πρωτόγονης και περίπλοκης χώρας, αλλά ταυτόχρονα υπογραμμίζει την ανάγκη σωστής φιλοσοφίας, για να στήσουμε, επενδύσουμε και διαχειριστούμε κοινά αγαθά. Τέλος, θα πρέπει να αναφέρουμε μια τελευταία εξέλιξη: πέρισι υπογράφηκε κι ένα *Κοινό Μνημόνιο* μεταξύ της κυβέρνησης της Νοτίου Αυστραλίας, της ελληνικής κυβέρνησης και του Πανεπιστημίου Φλίντερς, στο οποίο ανήκω, για την ίδρυση Ελληνικού Κέντρου Παιδείας και Πολιτισμού στη Νότιο Αυστραλία. Για το σκοπό αυτό, η κυβέρνηση της Νοτίου Αυστραλίας επένδυσε στο δεύτερο εξάμηνο του 2007 65.000 δολάρια, για να γίνει σχετική μελέτη. Η μελέτη κατατέθηκε στην κυβέρνηση στις αρχές του 2008 και στις αρχές Ιουνίου του 2008, δηλαδή πρόσφατα, η τοπική κυβέρνηση της Νοτίου Αυστραλίας αποφάσισε να επενδύσει για την εγκαθίδρυση αυτού του κέντρου 600.000 δολάρια για τέσσερα χρόνια¹⁵. Αναμένεται να γνωστοποιηθεί η συμβολή της ελληνικής κυβέρνησης. Είναι περιττό να υπογραμμίσει κανείς τη δυσκολία του εγχειρήματος και το πόσο προσεκτικά πρέπει πλέον να γίνει η κάθε κίνηση, ώστε να μην επαναλάβουμε τα λάθη του παρελθόντος. Παράλληλα, θα πρέπει να αναφερθεί ότι, πλην ελαχίστων και περιορισμένων περιπτώσεων και για σχετικά μικρά ποσά, δεν στάθηκε δυνατόν μέχρι

11 *Weekend Australian Review* (10/05/2008) 3.

12 Το σχετικό παράδειγμα αναφέρεται εδώ και για κάποιον άλλο λόγο και αυτός είναι η εμπλοκή της διανοήσεως με την ευρύτερη κοινωνία και φυσικά την ελίτ διανοήσεως. Ο ερευνητικός ορίζοντας έχει σταδιακά ξεφύγει από το δωμάτιο του ερευνητή, τους τοίχους των πανεπιστημιακών κτιρίων, τους εξειδικευμένους χώρους μιας ορισμένης αναγνωστικής ομάδας και διαχέεται σε όλη την παγκοσμιοποιημένη κοινωνία. Το περιγράφει με στοιχεία ο Julian Cribb στο άρθρο του «A few words for our sponsor. Scientists need to share research results with those who paid for it: us», *The Australian* (02/04/2008) 39. Καταλήγει, τονίζοντας ότι οι Αυστραλοί ερευνητές πρέπει να αγκαλιάσουν πιο ενεργά την κοινωνία: «*Ως αποτέλεσμα, η Αυστραλία χαρακτηρίζεται μεν από επιστημονική πλημμύρα, αλλά και από ξηρασία [κοινωνιοποίησης της επιστημονικής] γνώσης που προκύπτει.*»

13 Το σχετικό θέμα έχει απασχολήσει τον ελληνόφωνο τύπο της Μελβούρνης, ιδίως την εφημερίδα *Νέος Κόσμος*, αλλά φαίνεται ότι υπάρχουν μεγάλα αδιέξοδα.

14 Κατά τη διάρκεια του 2008, για μήνες –και ακόμη συνεχίζεται– ο ελληνισμός της Αυστραλίας διάβαζε στον ημερήσιο τύπο (ιδίως στο *Νέο Κόσμο*, αλλά και ένα καυστικό άρθρο στη μεγάλη κυκλοφορία αυστραλέζικη *Age*) άρθρα για την προσωπικότητα Τάμν και το μέλλον του κέντρου που έστησε. Φαίνεται μέχρι σήμερα ότι το πανεπιστήμιο έχει μάλλον άσχημες διαθέσεις. Το ερώτημα είναι γιατί ένα πανεπιστήμιο που θέτει ως πρώτη προτεραιότητά του τις καλές σχέσεις με την ευρύτερη κοινωνία αποφάσισε τόσο ξαφνικά και τόσο δραματικά να κάνει «δημόσιο χαρακίρι», δηλαδή να «εκθέσει» ένα κέντρο του. Το μεγάλο πρόβλημα είναι οικονομικό, αλλά και η υποδομή, η λειτουργία, το επιστημονικό έργο, κ.λπ. του σχετικού κέντρου. Με αγωνία, λοιπόν, η ελληνική και η κυπριακή κυβέρνηση, χρηματοδότες και χιλιάδες ομογενείς βρέθηκαν στην πιο αμήχανη θέση, βλέποντας υπερυποσχετικές διαφημίσεις και διαπανής πρωτοβουλίες να καταρρέουν ως τραπουλόχαρτα. Οι αρνητικές παρενέργειες σε όλο το φάσμα των νεοελληνικών σπουδών και πολύ περισσότερο σε ό,τι αφορά τα ερευνητικά θα είναι διαρκείς και επώδυνες.

15 Τούτο δημοσιοποιήθηκε στον προϋπολογισμό της κυβέρνησης της Νοτίου Αυστραλίας, τον Ιούνιο 2008. Αναμένεται η αντίδραση της ελληνικής κυβέρνησης. Σκοπός του κέντρου θα είναι η μετεκπαίδευση εκπαιδευτικών σε όλη την Αυστραλία, η ανάπτυξη ερευνητικών πρωτοβουλιών, κ.λπ. Ύστερα από αυτά που έγιναν στη Μελβούρνη, το στοιχείο είναι δύσκολο και κάθε κίνηση οφείλει να είναι σταθμισμένη και προσεκτική.

σήμερα οι νεοελληνιστές να διεκδικήσουμε με επιτυχία κανένα από τα μεγάλα κυβερνητικά ή άλλα ερευνητικά προγράμματα. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί με πολλούς τρόπους. Υπογραμμίζει όμως και πάλι την ερευνητική θέση των νεοελληνιστών. Εκεί θα μπορούσε ίσως να σημειωθεί μεγαλύτερη επιτυχία με τα λεγόμενα «linkage grants», στα οποία συμβάλλουν αρκετοί, γιατί υπάρχουν οι αντικειμενικές συνθήκες –δηλαδή στην Αυστραλία– για να κάνουμε κάτι τέτοιο. Και για να δώσω μερικά παραδείγματα: πριν φύγω από την Αυστραλία απλώς κοίταξα στο διαδίκτυο ποια από αυτά τα linkage grants του 2008 στην Αυστραλία είχαν επιτυχία. Οι νεοελληνιστές απουσίαζαν παντελώς. Κοίταξα, λοιπόν, κάποια από τα προγράμματα που επιδοτήθηκαν για το 2008 και αφορούσαν στον χώρο των ανθρωπιστικών σπουδών –τον δικό μας δηλαδή– και συγκεκριμένα στον χώρο των γλωσσών. Ένα πρόγραμμα που χρηματοδοτήθηκε είχε τον τίτλο «*Ενωμάτωση και πολυπολιτισμός: ένας αρμονικός συνδυασμός*». Στο σχετικό πρόγραμμα συνεργάζονταν εννέα μεγάλα ονόματα καθηγητών της Αυστραλίας από διαφορετικά πανεπιστήμια. Για το 2008 δόθηκαν 89.500 δολάρια –δεν μιλάμε για πολύ μεγάλα ποσά, αλλά έχει σημασία το ότι κέρδισαν αυτό το grant– στο πρόγραμμα αυτό, που θα εξετάσει την πολυπολιτισμική φύση της χώρας και ειδικότερα τη λειτουργικότητα των πολιτιστικών διαφορών της. Στην περιλήψη διάβαζε κανείς τις λέξεις: «έθνος», «ασφάλεια του έθνους», «γειτονική γεωγραφική περιοχή», «παγκοσμιοποίηση».¹⁶ Βλέπει κανείς με ποιον τρόπο, με ποια φιλοσοφία γράφονται και πώς κερδίζονται αυτά τα grants. Ένα άλλο πρόγραμμα είχε τίτλο «*Οι ανθρωπιστικές σπουδές στην Αυστραλία σήμερα: μια αποτίμηση στο τι γίνεται σήμερα και στο μέλλον στους τομείς μάθησης και έρευνας*» και πήρε 75.000 δολάρια για το 2008 και 32.000 για το 2009. Το ερευνητικό αυτό πρόγραμμα δεν φιλοδοξεί τόσο να καταγράψει την υπόσταση των ανθρωπιστικών σπουδών στην Αυστραλία, όσο, όπως υπογραμμίζουν οι ίδιοι, «*να προσφέρει στην κυβέρνηση τη δυνατότητα να συγχομετρήσει τις καταγραφές και να χαράξει πορεία για το μέλλον*».¹⁷ Έχουμε δηλαδή ένα ερευνητικό πρόγραμμα, το οποίο προσφέρει κλειδιά στην κυβέρνηση για να χαρτογραφήσει το χάρτη του μέλλοντος. Καταλαβαίνει κανείς ότι παίζονται ωραία πολιτικά παιχνίδια, αλλά με επιτυχία. Και ένα τελευταίο παράδειγμα προγράμματος, με τίτλο «*Ανάλυση των στρατηγικών διατήρησης και τεχνολογικές εξελίξεις στην εκμάθηση άλλης γλώσσας εκτός των Αγγλικών για*

αρχάριους»¹⁸, ύψους 57.000 δολαρίων, πάλι με αρκετά μεγάλα ονόματα.

Τι μέλλει γενέσθαι

Από καθαρά αντικειμενική άποψη, φαίνεται ότι η ελληνική έρευνα στην Αυστραλία θα δοκιμαστεί ακόμη περισσότερο. Δεν υπάρχουν οι ανάλογες υποδομές ούτε το ανάλογο προσωπικό, για να υποστηρίξει κάποιος ότι η τάση αυτή θα αντιστραφεί. Ερευνητικά κέντρα δε θα είναι εύκολο να υπάρξουν μετά τα πειραματικά αδιέξοδα των τελευταίων δύο δεκαετιών, που για οποιουδήποτε λόγους κλόνισαν την εμπιστοσύνη του κοινού και των πανεπιστημίων. Η πίεση θα αυξηθεί ακόμα περισσότερο, καθώς μπαίνουμε σε περίοδο δυναμικότερων αντιπαραθέσεων. Τα πανεπιστήμια θα φροντίσουν να επικεντρωθούν σε τομείς που πιστεύουν ότι αποδίδουν καλύτερα και ειδικότερα στο χώρο της έρευνας πιστεύεται ότι: «*Η οικονομική ενίσχυση της έρευνας και η στήριξη ερευνητικών υποδομών θα πρέπει να προσανατολίζονται κυρίως σε πανεπιστημιακούς τομείς που μπορούν να επιδείξουν υψηλή ερευνητική απόδοση και ερευνητική λειτουργικότητα, μετρήσιμα σε παγκόσμιο ανταγωνιστικό πλαίσιο*».¹⁹

Πρέπει όμως κάτι να γίνει και πρώτα σε τοπικό επίπεδο. Είναι αυτονόητο ότι δεν μπορεί να υπάρξει έρευνα χωρίς την επιβίωση των νεοελληνικών τμημάτων. Ταυτόχρονα το προσωπικό των τμημάτων θα πρέπει να αναπτύξει διατμηματικές, διαπανεπιστημιακές εργασίες. Φοβάμαι ότι θα πω αυτά που ήδη έχουμε πει όλοι εδώ. Στην παρούσα κατάσταση, είναι απαραίτητο –είναι κάτι που συνεχώς υποστηρίζω– να πλαισιωθούν αυτά τα τμήματα στην Αυστραλία με foundations, με οικονομικό και πολιτικό lobbying. Τούτο θα αποφέρει πολλαπλά οφέλη και θα ενισχύσει δραματικά τις ερευνητικές πρωτοβουλίες, ιδίως στο επίπεδο των linkage grants, στα οποία αναφέρθηκα προηγουμένως. Μέσα από το σχήμα αυτό επίσης είναι εντελώς άμεση προτεραιότητα να δημιουργηθούν σύνδεσμοι φοιτητών των νεοελληνικών τμημάτων. Διαπίστωση ότι τα τελευταία σχεδόν 20 χρόνια έχουν περάσει πάνω από 2.000 φοιτητές από τις τάξεις μου. Αυτούς τους έχω χάσει, έχουν πετάξει σαν πουλιά. Φύγανε, αν και υπάρχουν τρόποι να ξαναφέρουμε πίσω κάποιους από αυτούς. Πώς θα μπορέσω να τους ξαναφέρω πίσω; Να έχω 2.000 ονόματα γραμμένα στην παλάμη μου; Αυτό είναι μία πρόκληση, που καταλαβαίνετε τι μπορεί να αποφέρει στο μέλλον. Η κοινωνική δύναμη τέτοιων οργανισμών, που καταμετρούν χιλιάδες άτομα, ενεργά μέλη της ευρύτερης κοινωνίας, μπορεί να

16 «*The main benefits to the nation and the community should be a clearer picture of social aspects of life in a culturally diverse society*»: η πρώτη φράση της περιλήψης του προγράμματος.

17 «*The results will be a comprehensive picture of the current and future state of play of Australia's humanities capability, which will inform Government, industry and community responses to current and emerging national priority areas of workforce need and knowledge requirements*»: η τελευταία φράση της περιλήψης του προγράμματος.

18 «*There will be ongoing benefits in terms of improved networking and communication in the beginners languages sector across Australia, and institutions may derive considerable material benefit through implementation of the project's recommendations*»: η τελευταία φράση της περιλήψης του προγράμματος.

19 «*Bradley sets terms of unis debate*», *The Australian* [11/06/2008] 19. Βλ. επίσης το άρθρο «*Bradley discussion paper*» (www.theaustralian.com.au/highereducation).

αποδειχθεί πολλαπλά ευεργετική. Για παράδειγμα, διάβαζα πρόσφατα στην εφημερίδα ότι πρώτος στόχος του Πανεπιστημίου της Αδελαΐδας για τα επόμενα 5 χρόνια είναι πώς θα μπορέσει να προσελκύσει κοινωνικά σύνολα, φοιτητές που έχουν περάσει τα τελευταία 50-60 χρόνια από αυτό, ώστε να τους ξαναφέρουν πίσω.²⁰ Είναι πολύ χοντρό το παιχνίδι αυτό. Τα νεοελληνικά τμήματα που επιβιώνουν σήμερα έχουν ανάγκη από ισχυρούς συμμάχους, οι οποίοι θα λειτουργούν στους κόλπους του ίδιου του πανεπιστημίου με πλήρη διαφάνεια και αποφυγή κάθε νεποτισμού. Δεν έχουμε άλλες ευκαιρίες για να παίζουμε κλειστό παιχνίδι. Το σημαντικότερο από όλα, βέβαια, είναι η δημιουργία κατάλληλων συνθηκών για τη λήψη σοβαρών μέτρων διαδοχής των νεοελληνικών προγραμμάτων, κάτι περίπλοκο και πολύ δύσκολο, που μας βασανίζει πάρα πολύ, με την επιδίωξη στελέχωσης με νέα δυναμικά και υποσχόμενα άτομα. Από ελληνικής πλευράς, είναι πράγματι δύσκολη η υπόθεση της ενίσχυσης της ελληνικής πολιτείας στον ερευνητικό χώρο των νεοελληνικών σπουδών του εξωτερικού, αλλά είναι κάτι που θα πρέπει να την απασχολήσει ιδιαίτερα, με άκρα προσοχή και κυρίως με σωστό προγραμματισμό. Το έχουμε πει, το λένε και οι ίδιοι, το ξέρουν. Αυτό θα γίνει εφικτό με την ανάπτυξη σωστής στρατηγικής σε ό,τι αφορά στα εξής:

- 1ον) Στο πώς και γιατί χρηματοδοτούνται βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα ερευνητικά προγράμματα.
- 2ον) Στην ανάγκη να αξιοποιούνται συστηματικά και αντικειμενικά οι επενδύσεις για τα υπάρχοντα και για τα μελλοντικά ερευνητικά κέντρα ή προγράμματα.
- 3ον) Στην ανάγκη οικονομικής ενίσχυσης εκδοτικών πρωτοβουλιών, που θα εγκρίνονται από ειδική επιστημονική επιτροπή. Είναι γνωστό ότι τα επιστημονικά έργα δεν μπορούν εύκολα να δουν το φως της δημοσιότητας από εμπορικούς εκδοτικούς οίκους, διότι δεν συμφέρουν οικονομικά. Τούτο αποτελεί προτεραιότητα για συστηματική συζήτηση, ώστε να βρεθεί μία κάποια λύση.
- 4ον) Στην προκήρυξη ερευνητικών προγραμμάτων ανά ήπειρο για θέματα που αφορούν στην ελληνική Διασπορά π.χ., με γραφειοκρατικούς μηχανισμούς όμως, που υφίστανται στα πανεπιστήμια του εξωτερικού, και κυρίως στη διάθεση αυτών των ευρημάτων στο παγκόσμιο διαδίκτυο. Όταν ανοίγει κανείς το διαδίκτυο και βάζει μια λέξη, θα πρέπει να βγαίνουν όλο ελληνικά θέματα μπροστά του.

Γνωρίζουμε ότι όλα αυτά είναι δύσκολα για την ελληνική πραγματικότητα, παρά την αναμφίβολα καλή διάθεση,

20 Βλ. «The money lies among alumni», *The Australian* (04/06/2008) 26: «At Adelaide, at least alumni have been elevated to first rank of importance: in the administrative restructure last year, vice-chancellor James McWha promoted Brown's bailiwick to a position where she reports directly to him, fortnightly. She estimates an alumni body in excess of 100.000, of which the university has contact details for about 55.000.».

αλλά πρέπει να γίνουν. Ίσως θα ήταν αρχικά χρήσιμο να γίνει μία χρηματοδότηση για τη συστηματική καταγραφή των ερευνητικών πρωτοβουλιών των νεοελληνικών τμημάτων του εξωτερικού από μία ειδική ομάδα επιστημόνων, η οποία θα καταλήξει και σε προτάσεις του ερευνητικού ορίζοντα προσδοκιών. Να γίνει πρώτα μια έρευνα και μετά να δούμε ποιες θα είναι οι προτεραιότητές μας. Προτείνω, λοιπόν, να προκηρυχθεί το 1ο διεθνές ερευνητικό πρόγραμμα της ελληνικής κυβέρνησης, βασισμένο σε αυστηρό όμως διαγωνισμό, στο οποίο να καταγράφονται ιστορία, τάσεις και προοπτικές, με απώτερο σκοπό τη χάραξη σωστής ερευνητικής πολιτικής, «ελληνικής τοπικής στρατηγικής», αλλά με υπερπόντια οφέλη.

Ευχαριστώ.

ΑΣΤΕΡΙΟΣ ΑΡΓΥΡΙΟΥ

Ευχαριστούμε πολύ τον κύριο Τσιανίκα, ο οποίος βέβαια ξεπέρασε τον χρόνο που είχε στη διάθεσή του, αλλά μας περιέγραψε με τόση αγωνία τα προβλήματα της έρευνας στην Αυστραλία, που δεν είχα το δικαίωμα να τον διακόψω.

Τον λόγο τώρα θα δώσουμε στον τελευταίο ομιλητή, τον κύριο Sakel. Και χαιρόμαι ιδιαίτερα γι' αυτό, όχι για λόγους αβροφροσύνης, αλλά γιατί, ενώ στις παγκόσμιες συναντήσεις μας ως νεοελληνιστές είχαμε την ευκαιρία να μιλήσουμε με συναδέλφους από την Άγκυρα για τις νεοελληνικές σπουδές στην Τουρκία, εντούτοις είναι η πρώτη φορά –αν δεν κάνω λάθος– που έχουμε κάποιον συνάδελφο από την Κωνσταντινούπολη. Ο κύριος Sakel είναι Καθηγητής Βυζαντινού Πολιτισμού στο Πανεπιστήμιο του Βοσπόρου και θα μας μιλήσει με θέμα: «*Η νεοελληνική φιλολογική παράδοση και οι παραγνωρισμένες σήμερα πτυχές της νεότερης ελληνικής γραμματείας*». Θα δούμε εδώ μian άλλη πραγματικότητα από αυτές που μας παρουσιάστηκαν προηγουμένως.

DEAN SAKEL

Ευχαριστώ, κύριε Πρόεδρε.

Αγαπητοί σύνεδροι, ως τελευταίος ομιλητής μιας μακράς ημέρας, το θεωρώ υποχρέωση να μη σας κουράσω ιδιαίτερω. Θα επιχειρήσω να εκθέσω τα πλέον σημαντικότερα σημεία του επιχειρηματός μου, λαμβάνοντας υπόψη και ορισμένα θέματα που έχουν αναδειχθεί σήμερα στο συνέδριο.

Λόγος έχει γίνει λ.χ. για το έπος του *Διγενή Ακρίτα*. Εδώ θα ήθελα να προσθέσω ότι χρειάζεται προσοχή όταν μιλούμε για βυζαντινή λογοτεχνία, διότι υπεισέρχονται στις εκτιμήσεις μας κρίσεις και επιλογές που οι Βυζαντινοί οι ίδιοι δεν τις έκαναν.

Εν συντομία, η Βυζαντινή κοινωνία, όπως και η μεταβυζαντινή της συνέχεια, ήταν θεοκρατική σε αντίληψη. Η διάκριση του ελλόγιμου κοινωνικού βίου γινόταν με πολύ χαλαρά κριτήρια και το σημαντικότερο είναι ότι ο διαχωρισμός γινόταν βάσει γραμματολογικών ειδών, τα οποία ανάγονταν στην ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα. Το επίπεδο της Ελληνικής άλλαξε ανάλογα. Για τα ιστορικά κείμενα (εστιαζόμεστε σε αυτά, μιας και θα τα κοιτάξουμε εκτενέστερα παρακάτω), η καθαυτό ιστορική διαπραγμάτευση απομεινώνει τους τύπους και τη γλώσσα κυρίως του Θουκυδίδη, ενώ η *Χρονογραφία*, κατά κάποια έννοια επέκταση της *Βίβλου*, απομεινώνει τη γλώσσα των *Ευαγγελίων*. Γλώσσα επομένως του πρώτου είναι η κλασική Ελληνική, ενώ του δεύτερου η ελληνοιστική Ελληνική. Αυτό το πολιτισμικό και ιδεολογικό καθεστώς, ως τοιαστέ, επικρατεί ουσιαστικά μέχρι και το 19ο αιώνα.²¹

Δεδομένης αυτής της καταστάσεως, οι όροι «νεοελληνική» και «αναγεννησιακή» είναι προβληματικοί στο έπακρο. Ο Μαλάρας, για παράδειγμα, ο χρονογράφος του 6ου αιώνα, γράφει ουσιαστικά στη Νεοελληνική του καιρού του. Τα *Ευαγγέλια*, περιπτώ να το πούμε, χρησιμοποιούν τη νεοελληνική της εποχής του. Ο όρος «Αναγέννηση», που χρησιμοποιείται για την ίδια περίπου εποχή που σημειώνεται η γνωστή πολιτιστική κίνηση στην Ευρώπη, είναι άκρως προβληματικός, αφού το σε τι ακριβώς συνίστατο οποιαδήποτε βυζαντινή αναγέννηση δεν έχει ακόμα ικανοποιητικά εξηγηθεί.²²

Οι όροι τέτοιου τύπου ως εκ τούτου εμπεριέχουν νεωτεριστικές προκαταλήψεις. Η αποδέσμευση της σύγχρονης Ελληνικής από την Ελληνική του παρελθόντος, που είναι και ένας από τους δεδηλωμένους σκοπούς του συνεδρίου, είναι επομένως αντικειμενικά ανέφικτη. Εάν υποθέσουμε ότι γινόταν, θα καταλήγαμε να περιορίσουμε σήμερα τον ελληνικό λόγο στην απόλυτα σύγχρονή του μορφή, τη γλώσσα δηλαδή της εποχής του καθαρά πλέον ευρωπαϊκού προσανατολισμού του νέου ελληνοισμού, δηλαδή από κάποιο σημείο στο δεύτερο ήμισυ του 19ου αιώνα.

Εστιαζόμενος τώρα στα σχετικά κείμενα, θα πω λίγα πράγματα, ώστε να φανεί το πόσο ωφέλιμα είναι στην εκτίμηση της Ελληνικής των νεοτέρων χρόνων. Χρησιμοποιώ ως παράδειγμα τα ιστορικά κείμενα και ιδίως τη χρονογραφία, επειδή αυτά δεν έχουν εξεταστεί σχεδόν καθόλου.

Ένα λοιπόν από τα υστερότερα παραδείγματα του είδους ήταν μία ανώνυμη και σχεδόν άγνωστη σήμερα *Χρονογραφία*, που κάλυπτε την ιστορία από κτίσεως κόσμου μέχρι και τους μεσοβυζαντινούς χρόνους και η

οποία μέχρι σήμερα ακόμη παραμένει ανέκδοτη στο σύνολό της.²³

Δεν θα σας διαβάσω αποσπάσματα, όσο και να το ήθελα, αλλά σας διαβεβαιώ ότι οι διηγήσεις που περιέχονται σε αυτό το έργο δεν υστερούν σε τίποτε από τις πλέον παραστατικές διηγήσεις σε έργα που θα τα θεωρούσαμε ακραιφνώς λογοτεχνικά.

Από άποψη γλώσσας, ευνόητο είναι ότι έργο τέτοιου είδους θα είναι θσαυρός για τον ελληνικό λόγο, όπως αυτός εξελίχθηκε ανά τους αιώνες. Και όμως λείπει ουσιαστικά η παρουσία αυτού του έργου από τα λεξικά, αφού ακόμη σήμερα μεγάλο μέρος του έργου παραμένει ανέκδοτο.

Θα σας δώσω ένα παράδειγμα σχετικά με το λεξιλόγιο. Περιγράφοντας η εν λόγω *Χρονογραφία* τον Βυζαντινό Αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ' να διακωμωδεί τη θεία λειτουργία, χρησιμοποιεί τη λέξη «μουστάρδα» για το υγρό που εκείνος βάζει σε δισκοπότηρο κατά τη θεατρική τελετή. Σε αυτό το σημείο έχουμε την πηγή του κειμένου, που είναι η *Χρονογραφία* του Μανασσή, ο οποίος χρησιμοποιεί εδώ τη λέξη «δριμύχυμον» (στ. 5084). Έχουμε επομένως την πρώτη γραπτή μαρτυρία από τον ανώνυμο χρονογράφο, ο οποίος ίσως γράφει το 14ο αιώνα, αυτής της λέξεως στην Ελληνική, και η οποία λείπει από τα λεξικά, π.χ. του Κριαρά.

Παραμένοντας στην ιστοριογραφία, το βασικό εγχειρίδιο των Βυζαντινών, αλλά και των Μεταβυζαντινών για τη βιβλική ιστορία ήταν ένας κύκλος κειμένων που αναφέροντο με τον τίτλο *Παλαιά*. Τα έργα αυτά διηγούντο ό,τι θεωρείτο πιο ενδιαφέρον από τη *Βίβλο* (κανονική και απόκρυφη), αφήγηση η οποία συνοδευόταν από επιχειρηματολογία που αποσκοπούσε στην επεξήγηση της θείας οικονομίας.

Η *Παλαιά*, σε μία έστω μορφής της, την πιο βασική, έχει εκδοθεί, αλλά σε σπανιστά δημοσίευση (αλλά και αναδημοσίευση).²⁴ Παρά ταύτα, το έργο έχει τεράστια σημασία, ως μνημείο του υστεροελληνικού λόγου, αφήνοντας κατά μέρος την άνετη και ευχάριστη αφήγηση σε σχετικά απλή αρχαϊζουσα, του 10ου ή 11ου αιώνα, που τη χαρακτηρίζει.

Θα δώσω πάλι ένα παράδειγμα για τη γλωσσική αξία του έργου. Λέει, λοιπόν, ότι ο Αβραάμ στέλνει τον δούλο του (ο οποίος μάλιστα ονομάζεται Ανδρέας), να αναζητήσει γυναίκα για τον υιό του, τον Ισαάκ. Ο δούλος κάθεται στο χείλος του πηγαδιού, για να κρίνει την κοινωνική θέση των γυναικών, και στο τέλος επιλέγει τη Ρεβέκκα. Οι λέξεις του κειμένου σχετικά με την κρίση του δούλου

21 Γενικά για το θέμα, βλ. Α. Μαρκόπουλος, *Η θέση του χρονογράφου στη βυζαντινή κοινωνία, Νοοτροπία-Τεχνοτροπία*, (Αθήνα 1993).

22 The Oxford Dictionary of Byzantium, vol. 3, [New York-Oxford 1991] 1783-1784.

23 Βλ. K. Praechter, «Eine vulgärgriechische Paraphrase der Chronik des Konstantinos Manasses», *Byzantinische Zeitschrift* 4 (1895), 272-313, για ό,τι καλύτερο έχει γραφεί μέχρι σήμερα περιεκτικά για αυτό το έργο.

24 Βλ. A. Vassiliev, *Anecdota Graecobyzantina*, [Μόσχα 1893- αναδημοσίευση Μόσχα 1993] 188-292 και XLII-LVI [για τα προλεγόμενα].

είναι (στ. 222): «*Οὐκ οἶδα ποῖός ἐστίν ὁ εὐγένης καὶ ποῖος ὁ διγενής.*» Ασφαλώς ἐδῶ θα περιμέναμε να ἔλεγε «*δυσγενής*», σε ἀντίθεση με το «*ευγενής*», ἀλλὰ το ἔργο ἀκόμα καὶ στα πρωιμότερα χειρόγραφα, λέει «*διγενής*» καὶ μάλιστα με γιώτα. Αυτό βέβαια εγείρει ἐρωτήματα για το τι πιθανῶς ἐννοοῦσε το ἔπος του *Διγενή* με αὐτὸν τὸν ὄρο, τουλάχιστον σε μια κάποια ἀρχική του μορφή.

Ἡ ἔλλειψη ἀντιλήψεως τοῦ ὅλου ἐπιστημονικοῦ κλάδου εἶναι πράγματι οἰκτρή καὶ ἐδῶ θα ἔπρεπε να εὐχαριστήσουμε τοὺς ὀργανωτὲς τοῦ παρόντος συνεδρίου, οἱ ὁποῖοι μᾶς προσεκάλεσαν, ἐπιτρέποντάς μας να θέσουμε το θέμα. Τὴν ἰσχύουσα εἰκόνα τὴ διαπιστώνει κανεὶς εὐκόλα, συμβουλευόμενος, για παράδειγμα, ἓνα τόσο βασικό βοήθημα ὅπως εἶναι ἡ *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους* (ἡ ὁποία μάλιστα, ἀπὸ ὅτι ἔμαθα, «*μεταφράζεται*» καὶ στὴ «*δημοτική*»).

Το πρόβλημα ἀκόμα, κατὰ τὴν ἐκτίμησή μας, οὐσιαστικά συνίσταται σε μιαν ἀρνήση να ἀναγνωριστεῖ ὁ ὑστεροελληνικός γραπτὸς λόγος τῆς περιόδου ἀμέσως προηγουμένως τῆς σύγχρονης λογοτεχνίας, ὡς αὐτοτελῆς καὶ καίριος. Καὶ αὐτὸ συμβαίνει, διότι τὸ πνεῦμα που διακατέχει αὐτὴν τὴν περίοδο δὲν εἶναι οὔτε σύγχρονο οὔτε ευρωπαϊκὸ σε προσανατολισμό, ὅπως εὐκόλα το ἐκλαμβάνει κανεὶς ἀπὸ τα κείμενα που συζητήσαμε παραπάνω.

Ἡ ἀπουσία, πάντως, αὐτῆς τῆς περιόδου ἀπὸ τὴν ἀναγνωρισμένη ἑλληνική γραμματολογικὴ παράδοση εἶναι κάτι οὔτε ἐπιστημονικὰ ἀποδεκτό, ἀφοῦ εἶναι ἀπόρροια προκαταλήψεων, ἀλλὰ οὔτε καὶ ἐθνικὰ εὐλόγο, ἀφοῦ διαγράφει με μία κίνηση μία ολόκληρη πολιτισμικὴ παράδοση, χωρὶς να μπορεῖ ἀσφαλῶς να ἐναποθέσει τίποτε στὴ θέση τῆς. Μία ἀρχή, ἐπομένως, πρέπει να γίνει πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς καλύτερης ἀναγνωρίσεως τοῦ πρώιμου ὑστεροελληνικοῦ λόγου. Ασφαλῶς ὁ καλύτερος τρόπος διαγνώσεως τοῦ σε τι συνίστατο αὐτὸς ὁ λόγος, καὶ κατὰ προτίμηση στὸ ὀρόσημό του, εἶναι ἡ ἀναζήτηση τοῦ υλικοῦ μελέτης τοῦ ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς τότε συγχρόνους του. Ὅσο δύσκολη καὶ να φαίνεται μία τέτοια πρόκληση, στὴν πραγματικότητα δὲν χρειάζεται να ἀναζητήσουμε πολὺ για τὸν ἐντοπισμὸ τοῦ ἐπιδιωκομένου ἀντικειμένου. Το 1813 ἐτυπώθη στὸ Παρίσι ἀπὸ τὸν Γεώργιο Γαζή ἀνθολογία κειμένων που ἀποτελοῦσαν τὸ ὑπὸ χρῆσιν υλικὸ τῶν μαθημάτων τοῦ στὴ Σχολὴ Ἀνατολικῶν Γλωσσῶν για τὸ ἀκαδημαϊκὸ ἔτος 1812-1813.²⁵ Το ἔργο ἔφερε τὸν ἀκόλουθο τίτλο: «*Σύμμικτα Διάφορα ἐκ τῶν Συγγραφῶν τῶν Νεωτέρων Ἑλλήνων ἐρανισθέντα πρὸς χρῆσιν τῶν διδασκομένων τὴν Ἄπλοελληνικὴν διάλεκτον.*» Ἡ συλλογὴ περιεῖχε: Ἡλία Μηνιάτη (Κεφαλονίτης ἱερέας καὶ λόγιος τοῦ τέλους τοῦ 17ου αἰῶνα καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου), Ψευδο-Δωρόθεο (χρονογραφία βυζαντινοῦ τύπου,

προσαρμοσμένη στὴν ὀθωμανικὴ πραγματικότητα), Οβίδιο (Ρωμαῖο ποιητὴ τῶν χρόνων τοῦ Ὀκταβιανοῦ) σε πρόσφατη μετάφραση, *Συντίπα* (τὸ γνωστὸ μυθιστόρημα ἀνατολικῆς προέλευσης) καὶ τα πρόσφατα σε προέλευση καὶ ἀγαπητὰ *Παίγνια τῆς Φαντασίας*.

Ἀναρωτιέται κανεὶς πόσοι σήμερα Νεοἕλληνες ἢ νεοελληνιστὲς ἔχουν ἀκούσει γι' αὐτὰ τα κείμενα, για να μὴν πούμε ἐὰν τα ἔχουν διαβάσει. Ασφαλῶς κάτι τέτοιο δὲν δικαιολογεῖται να συμβαίνει, ἐνῶ παράλληλα ἡ λύση τοῦ προβλήματος εἶναι πολὺ ἀπλή. Αὐτὴ συνίσταται στὴν κατάρτιση σχετικοῦ ἐγχειριδίου, που να πληροῖ τις σχετικὲς ἐκπαιδευτικὲς ἀνάγκες. Πάντως, ὡς πρῶτο βήμα, δὲν θα ἦταν ἀτοπὴ μία ἐπανεκδόση τῆς συλλογῆς τοῦ Γαζή, καὶ μάλιστα με ἐπισυναπτόμενο γλωσσάριο, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο εἶχε υποσχεθεῖ ὡς ἀκόλουθο τῆς σχετικῆς ἐκδόσεως, ἀλλὰ οὐδέποτε ἐπραγματοποιήθη.

Κλείνω τὴν παρουσιάσή μου, ἐπομένως, με τὴν ἐλπίδα ὅτι κάτι τόσο χειροπιαστὸ καὶ ἀπλὸ, ὅπως μία τέτοια ἐπαυξημένη ἐπανεκδόση, θα ἐκπληρωθεῖ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπόμενὴ μας συνάντηση σε τρία χρόνια.

Σας εὐχαριστῶ.

ΑΣΤΕΡΙΟΣ ΑΡΓΥΡΙΟΥ

Εὐχαριστοῦμε καὶ τὸν κύριο Sakel, τὸν τελευταῖο ὀμιλητὴ μας, για τὴν υπέροχη ἀνακοίνωσή του.

Λοιπὸν, εἶναι ἡ ὥρα να κάνουμε τὴ συζήτησή μας. Μολονότι στὸ πρόγραμμα λέει ὅτι τελειώνουμε στὶς 9.00, νομίζω ὅτι μπορούμε να πάρουμε 20 λεπτά, ὄχι ὅμως περισσότερο, για να συζητήσουμε πάνω στὶς τέσσερις ἀνακοινώσεις ἢ να κάνουμε παρεμβάσεις. Θα ἠθελα αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι θα ζητήσουν τὸν λόγο να εἶναι τόσο στὶς ἐρωτήσεις τοὺς ὅσο καὶ στὶς παρεμβάσεις τοὺς πολὺ σύντομοι, ὥστε να πάρουν τὸν λόγο ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερο συνέδριοι. Το ἴδιο ἄλλωστε ἰσχύει καὶ για τις ἀπαντήσεις τῶν συναδέλφων.

Λοιπὸν, ποῖος θέλει να πάρει πρῶτος τὸν λόγο; Παρακαλῶ.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

Θα ἠθελα να ρωτήσω κάτι τὸν κύριο Βάδενας: ἀκούγοντας τὴν ἀνακοίνωση, ἔχω τὴν ἐντύπωση ὅτι ὑπάρχει σε κάποιο σημεῖο σύγχυση ἀνάμεσα στὴ μεθοδολογικὴ προσέγγιση καὶ στὸ ἀντικείμενό τῆς. Συμφωνῶ ἀπόλυτα ὅτι ἡ ἐλλνοκεντρικὴ προσέγγιση τῶν προβλημάτων δὲν εἶναι ἡ καλύτερη. Αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι ἐξ ἀντικειμένου ὑπάρχει ἀσυνέχεια στὴ γλώσσα ἢ στὸν ἐλληνισμὸ. Εἶναι δυο πρᾶγματα ἐντελῶς διαφορετικὰ. Ἀποκόμισα τὴν ἐντύπωση ὅτι θεωρεῖτε ὅτι ὑπάρχει ἀσυνέχεια στὴ γλώσσα, ἡ περίφημη «*θεωρία τῆς διακοπῆς*», ὅπως λέμε. Ἐχετε στοιχεῖα γι' αὐτό;

²⁵ Βλ. Φ. Ηλιού, *Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία τοῦ 19ου αἰῶνα. Βιβλία - Φυλλάδια*, 1ος τόμος, (Ἀθῆνα 1997) 379.

PEDRO BÁDENAS DE LA PEÑA

Αληθινά αυτό το πρόβλημα της συνέχειας ή μη συνέχειας είναι ένας τρόπος να μιλήσουμε. Έχουμε βεβαίως κάποια συνέχεια, αλλά αυτό δεν σημαίνει απολύτως ότι αυτές οι μεγάλες κοινότητες ελληνοφώνων λαϊκής μωσαϊκής θρησκείας δεν έχουν καμιά σχέση με το παρελθόν, με την αρχαία γλώσσα και τον αρχαίο πολιτισμό. Η χρήση της γλώσσας σε μια συγκεκριμένη, πολύ μεγάλη διασπορά, όπως η εβραϊκή, συνδέεται επίσης με άλλους παράγοντες στις διάφορες ιστορικές περιόδους. Αυτές οι κοινότητες λειτουργήσαν πρακτικά μέχρι τώρα, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι όλα τα νοήματα, αλλά και η αυτοσυνειδηση της γλώσσας δεν είναι στο πλαίσιο αυτού του λόγου. Βεβαίως υπάρχει μια συνέχεια, αλλά από γλωσσικής πλευράς δεν είναι αυτό το θέμα. Το πιο σημαντικό για μένα είναι ότι πρέπει να ετοιμάσουμε καινούργιες μεθοδολογίες, για να αντιμετωπίσουμε αυτά τα φαινόμενα μακράς διάρκειας. Κατά τα λοιπά ισχύει ότι και στις άλλες γλωσσικές οικογένειες. Υπάρχει συνέχεια βεβαίως, αλλά δεν είναι στην πραγματικότητα το ίδιο μέσο επικοινωνίας. Και από την άλλη πλευρά νομίζω ότι πρέπει να έχουμε υπόψη ότι δεν υπάρχουν αυθεντικές μαύρες τρύπες στη διάδοση της ιστορίας. Ακούσαμε σήμερα μερικές διαλέξεις γι' αυτό το πρόβλημα. Αυτό ήθελα να πω.

ΑΣΤΕΡΙΟΣ ΑΡΓΥΡΙΟΥ

Ποιος άλλος θα ήθελε να πάρει τον λόγο; Ορίστε.

ΕΡΑΣΜΙΑ-ΛΟΥΙΖΑ ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

Σταυροπούλου, από το Τμήμα Φιλολογίας της Αθήνας. Θα ήθελα να κάνω ένα σχόλιο πάνω στις ανακοινώσεις της κυρίας Μητσού και του κυρίου Τσιανίκα, που συνέπεσαν η μία μετά την άλλη. Η κυρία Μητσού μάς έδειξε την άνοδο ή την καλή συνέχεια των νεοελληνικών σπουδών στη Γερμανία, ο κύριος Τσιανίκας τη δύσκολη αυτήν τη στιγμή πορεία των νεοελληνικών σπουδών στην Αυστραλία. Και για μένα ήταν πολύ εντυπωσιακό. Συμπίπτει και με κάτι που θα ήθελα και εγώ να πω στη δική μου ομιλία το Σάββατο: ότι μόνο με τη διαπανεπιστημιακή συνεργασία και με τις διεπιστημονικές εργασίες μπορούμε να έχουμε μια καλή συνέχεια και καλή πορεία των νεοελληνικών σπουδών. Ήταν πολύ εντυπωσιακά για μένα και πολύ ευχάριστα τα όσα είπε η κυρία Μητσού. Αυτό ήθελα να πω.

ΑΣΤΕΡΙΟΣ ΑΡΓΥΡΙΟΥ

Ευχαριστούμε πολύ, κυρία Σταυροπούλου.

ΜΙΧΑΗΛΗΣ ΤΣΙΑΝΙΚΑΣ

Μπορώ να πω κάτι;

ΑΣΤΕΡΙΟΣ ΑΡΓΥΡΙΟΥ

Ναι, παρακαλώ.

ΜΙΧΑΗΛΗΣ ΤΣΙΑΝΙΚΑΣ

Κοιτάξτε, για να το ξεκαθαρίσω... Δεν σημαίνει ότι βρισκόμαστε σε μία τέλεια παρακμή και ότι εν πάση περιπτώσει διαβάζουμε μόνο τα άστρα. Αυτό που προσπάθησα να πω είναι ότι στην Αυστραλία είμαστε απλώς κάτι μικρά «κουκούτσια» κάτω από τους τεράστιους ευκάλυπτους, οι οποίοι κατασπαράζουν τα πάντα. Και μεγάλες κουκουμπάρες, τα πουλιά αυτά τα οποία, όταν περνάει κανείς διαβάτης, αρχίζουν και γελούν ξεκαρδιστικά: κάνουν και τις λίγες σκέψεις που έχει κανείς στον νου του να πετούν σαν τρομαγμένα πουλιά και αισθάνεσαι λίγο γυμνός. Η Αυστραλία δεν είναι Ευρώπη, είναι άλλο πράγμα. Τι θέλω να πω με αυτό; Θέλω να πω ότι, εάν δεν μπορέσουμε να δούμε ποιοι είναι οι θεσμοί, πώς παίζονται τα παιχνίδια, πώς θα επενδύσουμε στο μέλλον και δεν μπορέσουμε να «βάζουμε γκολ», τότε πολύ φοβάμαι ότι δεν μπορούμε να μιλάμε για ένα επίπεδο τέτοιο, όπου βγαίνεις έξω και λάμπει το πρόσωπό σου. Ρεαλιστικά και αντικειμενικά. Αυτό προσπάθησα να πω και αυτό είναι το σημείο στο οποίο αισθάνομαι ότι πρέπει πράγματι να κάνουμε κάτι, γιατί είναι μια τρομερή πρόκληση για μας. Ευχαριστώ.

ΑΣΤΕΡΙΟΣ ΑΡΓΥΡΙΟΥ

Θα μου επιτρέψτε να κάνω κι εγώ στο σημείο αυτό μια παρέμβαση, μια που δεν νομίζω να υπάρχει κανένας από τη Γαλλία που θα κάνει ανακοίνωση. Και εμένα μου έκαναν εντύπωση οι δυο διαδοχικές περιγραφές των προβλημάτων της έρευνας στη Γερμανία από τη μια μεριά, στην Αυστραλία από την άλλη. Για εμένα το πρόβλημα είναι καθαρά πρόβλημα πανεπιστημιακής παράδοσης και θεσμών. Άλλοι οι θεσμοί και η παράδοση στη Γερμανία και άλλοι και στην Αυστραλία. Υπάρχει ένας κρατικός –αν κατάλαβα καλά– συγκεντρωτισμός στην Αυστραλία· η κυβέρνηση αποφασίζει ποιες θα είναι οι προτεραιότητες, αυτή δίνει τα χρήματα για τη δημιουργία κέντρων, κ.λπ. Η Γαλλία –αυτή θα είναι η παρέμβασή μου– βρίσκεται θα έλεγα στο μέσο των δυο αυτών δρόμων. Από τη μια μεριά έχουμε έναν πολύ μεγάλο συγκεντρωτισμό, αλλά αυτός ο συγκεντρωτισμός βοηθάει πολύ στη συνεργασία μεταξύ πανεπιστημίων. Αν είχαμε ερευνητές και φοιτητές στη Γαλλία, δεν θα είχαμε κανένα πρόβλημα διεπιστημονικής συνεργασίας, ούτε με τις διάφορες επιστήμες, τις διάφορες ειδικότητες μέσα στο ίδιο πανεπιστήμιο, ούτε με τα άλλα νεοελληνικά τμήματα στη Γαλλία, τα οποία είναι

17 στον αριθμό. Από την άλλη μεριά, το σύστημά μας είναι πολύ συγκεντρωτικό· υπάρχει ένα Εθνικό Κέντρο Ερευνών, το οποίο είναι και το μοναδικό κέντρο έρευνας. Όπου υπάρχει άλλη έρευνα στα πανεπιστήμια, συνίσταται σε προγράμματα έρευνας, τα οποία μπορούν να συνεργαστούν με τους ειδικούς τομείς του Εθνικού Κέντρου Ερευνών, αλλά ποτέ ένα κέντρο έρευνας μέσα σε ένα πανεπιστήμιο. Όσον αφορά στη χρηματοδότηση –γιατί αυτό είναι το σπουδαιότερο–, εάν παρουσιάσουμε ένα καλό τετραετές ή τριετές πρόγραμμα έρευνας, είναι σίγουρο ότι θα έχουμε τη χρηματοδότηση που χρειαζόμαστε. Το πρόβλημα είναι ότι οι χρηματοδοτήσεις δίνονται σε διεπιστημονικά ερευνητικά προγράμματα που έχουν προηγουμένως εγκριθεί από τους αρμόδιους κρατικούς φορείς, επί τη βάση βέβαια κριτηρίων αυστηρά επιστημονικών, αλλά και των προτεραιοτήτων που έχουν ορίσει τα ίδια αυτά κρατικά όργανα επιστημονικής έρευνας. Έτσι, με τον τρόπο των χρηματοδοτήσεων, το κράτος επιβάλλει και στα πανεπιστήμια τις δικές του επιλογές ερευνητικών προγραμμάτων.

Ποιος θα ήθελε τον λόγο; Ορίστε.

ΣΥΝΕΔΡΟΣ

Ένα σχόλιο θα ήθελα να κάνω και ταυτόχρονα μπορεί να είναι και ερώτηση. Αφορά στο θέμα του έθνους-κράτους. Προκειμένου να υπάρξει ένα κράτος-έθνος, προϋπόθεση είναι να υπάρχει έθνος πρώτα. Δεν μπορεί να δημιουργηθεί κράτος πάνω σε ένα έθνος ανύπαρκτο. Τα πολυεθνικά κράτη ονομάζονταν έτσι, διότι είχαν πολλά έθνη και πολλές φυλές υπό την επικυριαρχία τους. Κάποια στιγμή κατέρρευσαν και υπό τη μεγάλη επίδραση του Διαφωτισμού και της Γαλλικής Επανάστασης έχουμε τη δημιουργία κρατών-εθνών. Ένα από αυτά κράτη-έθνη είναι και το ελληνικό, όπως είναι και το βουλγαρικό, το σερβικό, το αλβανικό, κ.λπ. Το ότι το ελληνικό κράτος δημιουργήθηκε το 19ο αιώνα δεν σημαίνει ότι και το ελληνικό έθνος δημιουργήθηκε το 19ο αιώνα.

Δεύτερον, στις γλώσσες έχουμε μια εξέλιξη: από τα Αγγλικά του Chaucer μέχρι τα Αγγλικά του Eliot υπάρχει μεγάλος δρόμος, υπάρχει μετεξέλιξη.

ΑΣΤΕΡΙΟΣ ΑΡΓΥΡΙΟΥ

Ευχαριστούμε πολύ. Δεν ξέρω αν ο κύριος Bádenas θέλει να απαντήσει. Πάντως θα ήθελα απλώς να σας πω ότι δεν είναι απαραίτητο να έχουμε ένα κράτος-έθνος. Στην Ευρώπη σήμερα υπάρχουν και Ελβετοί και Βέλγοι· αλλά το ελβετικό κράτος δεν είναι και έθνος ελβετικό, ούτε το βελγικό κράτος νομίζω ότι είναι και βελγικό έθνος. Αλλά αν μην μπορούμε σε τέτοιες συζητήσεις, γιατί δεν είναι αυτό το αποψινό θέμα.

PEDRO BÁDENAS DE LA PEÑA

Η απάντησή μου θα είναι πολύ σύντομη, διότι δεν έχουμε καιρό δυστυχώς. Πρέπει να πω ότι π.χ. «Έλλην» ή «Έλληνας» σημαίνει μέχρι το 1204 περίπου μόνο «ειδωλολάτρης». Δηλαδή οι Βυζαντινοί δεν ήταν «Έλληνες», ήταν «Ρωμαίοι». Και «Ρωμιός» είναι το ίδιο που είναι το «Ρουμ» ή «Ρούμι», δηλαδή το ρωμαϊκό ή ο Ρωμαίος στο πλαίσιο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Τη στιγμή της γέννησης του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους το 1830, η πλειοψηφία των Ελλήνων δεν ήταν «Έλληνες», ήταν «Ρωμαίοι». Σε μερικές γλώσσες σώζεται ακόμα, όπως π.χ. στα Ισπανικά, όπου όλο το 19ο αιώνα κάνουμε λόγο για «Romeos», όταν αναφερόμαστε στους Έλληνες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η λέξη «έθνος» αφορά ένα πολύ συγκεκριμένο και σύντομο ιστορικό πλαίσιο, δηλαδή από το τέλος του 18ου αιώνα μέχρι τη γέννηση του μοντέρνου κράτους. Αλλά δεν μπορούμε να μιλήσουμε τώρα γι' αυτό με λεπτομέρειες.

ΣΥΝΕΔΡΟΣ

Όχι, δεν μπορούμε να το αφήσουμε έτσι... Μια στιγμή!

PEDRO BÁDENAS DE LA PEÑA

Δεν είναι αυτό το θέμα του συνεδρίου...

ΑΣΤΕΡΙΟΣ ΑΡΓΥΡΙΟΥ

Όχι, δεν θα κάνουμε διάλογο, παρακαλώ, γιατί δεν έχουμε ώρα. Ορίστε, κυρία Eideneier.

ΝΙΚΗ ΕΙΔΕΝΕΙΕΡ-ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗ

Ευχαριστώ. Ήθελα κι εγώ να ευχαριστήσω την κυρία Μητσού γι' αυτήν την πάρα πολύ κατατοπιστική εισήγηση σχετικά με την εξέλιξη των προγραμμάτων νεοελληνικών σπουδών στη Γερμανία. Και να πω, κυρία Αργυρίου, ότι ούτε και στη Γερμανία όλα τα πανεπιστήμια έχουν την ίδια παράδοση. Παρ' όλα αυτά και εξαιτίας της προσωπικότητας των τριών ερευνητών και καθηγητών, κατάφεραν να βρουν ένα κοινό πρόγραμμα, που η διεπιστημονικότητά του και η διαπολιτισμικότητά του έχει ήδη αποδειχθεί. Το αν θα πετύχει καθ' ολοκληρία θα το δείξει ο χρόνος. Ήθελα να ρωτήσω, κυρία Μητσού, υπάρχει λόγος που δεν αναφέρθηκε το Μπόχουμ ως μία έδρα που επίσης καταργήθηκε –και με τέτοια παράδοση που είχε από τον καιρό της κυρίας Καμαρινέα–, καθώς και η Βόννη; Και μια ακόμη ερώτηση: τα Ινστιτούτα D.A.F. (Deutsch als Fremdsprache) ανήκουν στα προγράμματά σας; Δηλαδή έχω υπόψη μου ότι πολλοί Έλληνες της δεύτερης γενιάς ή της τρίτης πια σπουδάζουν σε αυτά τα ινστιτούτα, με την ελπίδα ότι θα συμβάλλουν στην εκπαίδευση για την προσαρμογή τελοσπάντων, την ένταξη των ξένων παιδιών

στα γυμνάσια. Νομίζω ότι υπάρχουν και πάρα πολλά Ελληνόπουλα που σπουδάζουν σε αυτά τα D.A.F. και θα ήταν ίσως ευχής έργον να συμπεριληφθούν σε αυτά τα ινστιτούτα στους κλάδους στους οποίους σκοπεύετε, κατά κάποιον τρόπο.

ΜΑΡΙΛΙΖΑ ΜΗΤΣΟΥ

Μια κουβέντα μόνο, γιατί έχουμε αργήσει... Πρώτον, να διευκρινίσω ότι παρουσίασα το ποτήρι μισογεμάτο. Θα μπορούσα να το παρουσιάσω και μισοάδειο. Δηλαδή έδειξα με κάποιο τρόπο την αισιόδοξη πλευρά και μερικά προγράμματα που είναι υπό σχεδιασμό. Μπορεί να έχουμε απορριπτικές απαντήσεις σε όλα τα προγράμματα, οπότε του χρόνου να σας πω ότι δεν γίνεται τίποτα στη Γερμανία. Ως προς το Μπόκουμ, το παρέλειψα επειδή έχει εν μέρει μετακινηθεί στο Μίνστερ –βέβαια η έδρα έχει χαθεί στην πραγματικότητα για τις νεοελληνικές σπουδές–, και τη Βόννη, επειδή αποτελεί πάλι μια μεσοβέζικη κατάσταση. Κι ως προς το τρίτο σημείο, αυτοί οι φοιτητές που κάνουν Γερμανικά ως ξένη γλώσσα εξακολουθούν να είναι φοιτητές των τμημάτων μας, στον βαθμό που λειτουργεί ακόμα το παλιό σύστημα ενός πρωτεύοντος και δύο δευτερευόντων κλάδων σπουδών. Το Ινστιτούτο D.A.F. είναι επίσης υπό εξαφάνιση, δηλαδή ούτε αυτό είναι σίγουρο ότι θα διατηρηθεί. Παρότι είναι ένα τεράστιο ινστιτούτο, με πολύ κόσμο, θέλουν να το καταργήσουν. Η παλαιότερη αντίληψη δηλαδή της εξαγωγής γερμανικής φιλολογίας και γλώσσας στο εξωτερικό δεν ενδιαφέρει πια, φαίνεται, την πολιτική στη Γερμανία. Στον βαθμό που επικοινωνούμε με φιλόλογους, γλωσσολόγους, κ.λπ., είναι βεβαίως και αυτοί συνομιλητές.

ΑΣΤΕΡΙΟΣ ΑΡΓΥΡΙΟΥ

Έχετε ζητήσει τον λόγο από πολύ ώρα. Δεν σας είχα αντιληφτεί. Παρακαλώ.

ΡΟΔΟΛΦΟΣ ΜΑΣΛΙΑΣ

Ευχαριστώ πολύ. Ροδόλφος Μασλίας λέγομαι. Ήταν πάρα πολύ ενδιαφέροντα όλα αυτά για την έρευνα. Στο πλαίσιο αυτού του συνεδρίου, στόχος είναι να υπάρξει ένα «δια ταύτα», όπως λέτε να μπορούμε να βάλουμε γκολ. Νομίζω ότι θα ήταν πολύ χρήσιμο, επειδή σε μεγάλο βαθμό η έρευνα σήμερα περνάει ή βοηθιέται από το διαδίκτυο, να κάνετε όλοι εσείς υποδείξεις προς τους εκπροσώπους της πολιτείας, που μπορούν να βοηθήσουν. Βλέπω την εκπρόσωπο του Υπουργείου Εξωτερικών εδώ να κρατάει σημειώσεις με πολύ εντατικούς ρυθμούς. Για παράδειγμα, χρηματοδοτείται από το Υπουργείο Παιδείας μια προσπάθεια του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας για κάποιο portal, κ.λπ. Μπορεί να υπάρξει μια ακόμα μεγαλύτερη, ευρύτερη και συντονισμένη προσπάθεια. Όσον αφορά στο

δεύτερο, για να κάνουμε ένα στρατηγικό σχέδιο, για να μπορούμε να βάζουμε γκολ και στην Αυστραλία, αλλά και παντού, πρέπει στον σχεδιασμό αυτόν να ενσωματωθεί το απαύγασμα όλων των διαφορετικών συγκυριών, που βλέπουμε πόσο πολύ διαφέρουν. Θα πρότεινα να σκεφτείτε ορισμένες υποδείξεις μέχρι το Σάββατο, που είναι η συνεδρία για τις σχέσεις των εδρών με την ελληνική πολιτεία, σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο όλες οι έδρες θα μπορούσατε να λειτουργήσετε συμβουλευτικά στην προσπάθεια αυτή, με θεσμοποιημένο τρόπο εννοώ. Ευχαριστώ πολύ.

ΑΣΤΕΡΙΟΣ ΑΡΓΥΡΙΟΥ

Ευχαριστούμε πολύ για τις υποδείξεις αυτές. Αυτό άλλωστε κάνουμε εδώ. Δηλαδή μέχρι το Σάββατο το πρωί όλες οι συνεδριάσεις μας κι όλες οι ανακοινώσεις γίνονται από τη μια μεριά θεματικά, για να δούμε την προβληματική των νεοελληνικών σπουδών. Και όσο για τις ελληνικές αρχές, ευχαριστώ την κυρία Δρίβα που είναι εδώ, αλλά θα τα πούμε το Σάββατο το πρωί, για να μη λέμε τα ίδια πράγματα. Ναι, κύριε Δημάδη.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Πολύ σύντομα. Το θέμα που έθιξε ο κύριος Μασλίας είναι καίριο. Αλλά καλό είναι να μη μένουν μετέωρα αυτά τα ζητήματα. Η ιστοσελίδα, για παράδειγμα, της Ευρωπαϊκής Εταιρείας, που τα τελευταία χρόνια προσέφερε πάρα πολλά στην προώθηση των νεοελληνικών σπουδών, με την ανάρτηση π.χ. όλων των ανακοινώσεων (περίπου 200) του 3ου Ευρωπαϊκού Συνεδρίου, που πραγματοποιήθηκε το 2006 στην Ευρώπη, λειτουργεί με τη χρηματοδότηση –με ελάχιστα χρήματα, αλλά παρ' όλα αυτά με τη χρηματοδότηση– του Υπουργείου Παιδείας. Πρέπει να ακουστούν αυτά τα πράγματα. Θέλω να πω δηλαδή ότι η ελληνική πολιτεία, όταν δει ότι κάπου γίνεται δουλειά, προσπαθεί να προσφέρει, στο μέτρο των δυνατοτήτων. Αυτά θα τα συζητήσουμε, όπως πολύ σωστά είπατε, και το Σάββατο το πρωί. Φέτος είχαμε ένα τεράστιο πρόβλημα με τη χρηματοδότηση των υποτροφιών για το Διεθνές Πρόγραμμα Ελληνικής Γλώσσας, Ιστορίας και Πολιτισμού του Ιδρύματος Μελετών Χερσονήσου του Αίμου. Ευτυχώς που το Υπουργείο Πολιτισμού εισάκουσε την τελευταία στιγμή τις δύο έγγραφες εκκλήσεις του Διοικητικού Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης... Ευχαριστώ.

ΑΣΤΕΡΙΟΣ ΑΡΓΥΡΙΟΥ

Εάν δεν υπάρχει άλλη ερώτηση, να σας ευχαριστήσουμε όλους για την υπομονή σας. Να ευχαριστήσουμε και τους ομιλητές. Καλό βράδυ. Αύριο το πρωί στις 9.00 η ώρα η συνέχεια.

Συνεδρία 4η

Νεοελληνικές σπουδές και έρευνα

Ανασκόπηση και Συμπεράσματα

Στην 4η συνεδρία με θέμα «Νεοελληνικές σπουδές και έρευνα», οι σύνεδροι κλήθηκαν να εξετάσουν τις σχέσεις ανάμεσα στις νεοελληνικές σπουδές και την έρευνα. Σχέσεις που είναι βέβαια αναπόσπαστες, γιατί η σπουδή συνεπάγεται την έρευνα ή μάλλον είναι και έρευνα. Αν πάλι οι νεοελληνικές σπουδές εννοούν τη διδασκαλία μόνο του γνωστικού αυτού πεδίου, τότε η επιστημονική έρευνα επιβάλλεται ως η απαραίτητη προϋπόθεση της ύπαρξης και της συνέχειάς της, είναι η ρίζα του δέντρου. Μόνο όταν οι ρίζες του απλωθούν και στερεώσουν στο γόνιμο έδαφος της επιστημονικής έρευνας, το δέντρο των νεοελληνικών σπουδών θα δώσει άνθη και καρπούς και θα αντέξει στις παντός είδους δυσκολίες και αντιξοότητες.

Υπό την προεδρεία του κυρίου Αστέριου Αργυρίου, Ομότιμου Καθηγητή του Πανεπιστημίου του Στρασβούργου, το θέμα ανέλαβαν να αναπτύξουν τέσσερις συνάδελφοι καθηγητές: ο κύριος Pedro Bádenas de Reña, Διευθυντής του Τομέα Βυζαντινών και Νεοελληνικών Σπουδών στο Κέντρο Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών του Ανωτάτου Συμβουλίου Επιστημονικών Ερευνών της Ισπανίας, στη Μαδρίτη· η κυρία Μαριλίζα Μητσού, Καθηγήτρια Νεοελληνικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου· ο κύριος Μιχάλης Τσιανίκας, Αναπληρωτής Καθηγητής, Υπεύθυνος Προγράμματος Νεοελληνικών Σπουδών στο Τμήμα Νεοελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου του Φλίντερς, στη Νότιο Αυστραλία· ο κύριος Dean Sakel, Καθηγητής Βυζαντινού Πολιτισμού του Πανεπιστημίου του Βοσπόρου, στην Κωνσταντινούπολη.

Οι κύριοι κύριοι Bádenas και Sakel εξέτασαν το θέμα από τη σκοπιά των προσωπικών τους ερευνητικών ενασχολήσεων. Ο κύριος Bádenas επέμεινε περισσότερο στο πρόβλημα της διαμόρφωσης και της συνέχειας του νέου ελληνισμού, αναφερόμενος στην ελληνική γραμματεία της υστεροβυζαντινής περιόδου, της Τουρκοκρατίας και του 19^{ου} αιώνα, καθώς επίσης και στο γλωσσικό ζήτημα. Ο κύριος Sakel στάθηκε περισσότερο στις πολιτισμικές εκφάνσεις του νέου ελληνισμού, όπως

αυτές διαμορφώνονται από την υστεροβυζαντινή ακόμα περίοδο και αναφέρονται στη γραμματεία της περιόδου αυτής, κι ανέφερε ως παράδειγμα το κείμενο μιας άγνωστης και ανέκδοτης ακόμα *Χρονογραφίας*.

Οι παρεμβάσεις των δυο άλλων ομιλητών εστίαστηκαν περισσότερο στα προβλήματα που αντιμετωπίζει η νεοελληνική έρευνα στα πανεπιστήμια του εξωτερικού, λόγω τόσο της γενικής οικονομικής κρίσης όσο και της επιστημονικής πολιτικής κάθε χώρας και / ή κάθε πανεπιστημίου. Έτσι, ξεκινώντας από τη διάγνωση των δυσκολιών που συναντά η νεοελληνική έρευνα σε κάθε πανεπιστήμιο, αλλά και από το γεγονός ότι η επιστημονική έρευνα στα γερμανικά πανεπιστήμια στηρίζεται σήμερα σε διεπιστημονικά ή διαπανεπιστημιακά κυρίως προγράμματα, η κυρία Μητσού αναφέρθηκε στη συνεργασία των τριών γερμανικών πανεπιστημίων, στα οποία υπάρχει έδρα νεοελληνικών (και βυζαντινών) σπουδών, και περιέγραψε σε γενικές γραμμές τα πολύ ενδιαφέροντα διαπανεπιστημιακά προγράμματα που κατήρτισαν στον ερευνητικό τομέα τα τρία αυτά πανεπιστήμια, καθώς και τον τρόπο λειτουργίας τους. Από τη δική του πλευρά, ο κύριος Τσιανίκας περιέγραψε, δίνοντας πολλά και εντυπωσιακά παραδείγματα, πόσο συγκεντρωτική είναι η αυστραλιανή κυβέρνηση και στον τομέα της έρευνας, καθορίζοντας αυτή η ίδια τους τομείς προτεραιότητας και χρηματοδοτώντας κυρίως τα προγράμματα εκείνα που απαντούν στις προτεραιότητές της. Η δυσκολία ένταξης της νεοελληνικής έρευνας στις εν λόγω προτεραιότητες είναι βέβαια μεγάλη και συχνά ανυπέρβλητη. Η καλύτερη –και τις περισσότερες φορές η μόνη– λύση είναι η διεπιστημονική συνεργασία, η ένταξη δηλαδή της νεοελληνικής έρευνας σε ευρύτερα, διεπιστημονικά προγράμματα έρευνας.

Συνεδρία 5η

Παρασκευή, 4 Ιουλίου 2008

09.00-10.30 Νεοελληνικές σπουδές και Διασπορά

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΡΙΑ:

Μάρθα Κληρονόμου

Πολιτειακό Πανεπιστήμιο του Σαν Φρανσίσκο, Η.Π.Α.

ΕΙΣΗΓΗΤΕΣ:

Γιώργος Αναγνώστου

Πολιτειακό Πανεπιστήμιο του Οχάιο, Η.Π.Α.

Σπουδές νεοελληνικής Διασποράς στην Αμερική: Ορατότητα και προοπτικές

Αναστάσιος Τάμης

Πανεπιστήμιο Λα Τρομπ, Μελβούρνη, Αυστραλία

**Ο ρόλος των ελληνικών σπουδών στη μελέτη και ανάδειξη
του εκπατρισμένου ελληνισμού του Νότου
(Researching the Hellenic Australian Diasporas)**

Alexander Kitroef

Κολέγιο Χάβερφορντ, Η.Π.Α.

**Οι νέες τάσεις στη μεταναστευτική ιστοριογραφία στις Η.Π.Α.
και η συγγραφή της ελληνοαμερικανικής ιστορίας**

ΜΑΡΘΑ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΥ

Είμαστε έτοιμοι να ξεκινήσουμε. Αλλά πρώτα ο κύριος Δημάδης θα κάνει μία ανακοίνωση.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Σας παρακαλώ, μην ξεχάσετε να ζητήσετε το ψήφισμα για το Πανεπιστήμιο του Άμστερνταμ. Βρίσκεται στη γραμματεία του γραφείου που φροντίζει όλα αυτά τα πρακτικά ζητήματα, στα ξενοδοχεία σας. Παρακαλώ να πάρετε το ψήφισμα από εκεί, να το υπογράψετε και να μου το δώσετε το απόγευμα, για να επισπεύσουμε τη διαδικασία. Σας ευχαριστώ πολύ.

ΜΑΡΘΑ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΥ

Ευχαριστούμε, κύριε Δημάδη.

Καλώς ορίσατε στην 5η συνεδρία, με τίτλο «*Νεοελληνικές σπουδές και Διασπορά*». Λέγομαι Μάρθα Κληρονόμου και διευθύνω την Έδρα *Νίκου Καζαντζάκη* στο Πολιτειακό Πανεπιστήμιο του Σαν Φρανσίσκο. Είναι τιμή μου να σας παρουσιάσω τους εισηγητές μας. Θα ήθελα όμως πρώτα να πω λίγα λόγια για το πώς θα οργανώσουμε τη συνεδρία. Πρώτα θα ακούσουμε τις ανακοινώσεις όλων των εισηγητών και μετά θα ακολουθήσει συζήτηση με το ακροατήριο. Επειδή έχουμε μόνο τρεις εισηγητές, πιστεύω ότι θα έχουμε αρκετό χρόνο για συζήτηση.

Πρώτος εισηγητής είναι ο Γιώργος Αναγνώστου, Αναπληρωτής Καθηγητής στο Πολιτειακό Πανεπιστήμιο του Οχάιο, στις Ηνωμένες Πολιτείες. Έχει δημοσιεύσει σε θέματα ελληνοαμερικανικής μετανάστευσης, λαογραφίας, πολιτιστικής πολιτικής, ταυτότητας και ιστοριογραφίας. Το βιβλίο του «*Contours of White Ethnicity: Popular Ethnography and the Making of Usable Pasts in Greek America*» («*Περιγράμματα λευκής εθνότητας, λαϊκή λαογραφία και χρήσιμα παρελθόντα*») αναμένεται να κυκλοφορήσει στους προσεχείς μήνες. Το θέμα του κυρίου Αναγνώστου είναι: «*Σπουδές νεοελληνικής Διασποράς στην Αμερική: Ορατότητα και προοπτικές*».

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ

Καλημέρα σας. Ευχαριστώ, Μάρθα.

Θα ήθελα πρώτα να ευχαριστήσω τους οργανωτές για την υπέροχη φιλοξενία και για την ευκαιρία που μας δίνεται για έναν διάλογο. Το θέμα μου σήμερα είναι να σκιαγραφήσω μία σχέση. Η σχέση είναι μεταξύ αυτού του πεδίου των ερευνών, το οποίο αποκαλείτε συνήθως εσεις «ελληνοαμερικανικές σπουδές», κι ενός άλλου, παρεμφερούς πεδίου, εκείνου των νεοελληνικών σπουδών. Αυτή η σχέση φυσικά θα μας φέρει στα ερωτήματα τα οποία τέθηκαν χτες, με κεντρικό το τι είναι νεοελληνικές σπουδές και πώς μπορούμε να σκεφτούμε, να φαντα-

στούμε κάποιες στρατηγικές για να διευρύνουμε την ορατότητά τους, αλλά και να ενισχύσουμε την ορατότητά τους.

Οποιαδήποτε αναφορά στις ελληνοαμερικανικές σπουδές έρχεται αντιμέτωπη με το φάσμα μιας απουσίας. Αναφέρομαι στην απουσία ακαδημαϊκών βιβλίων με θέμα τις Ελληνοαμερικανίδες και γενικότερα Ελληνοαμερικανούς τρίτης και τέταρτης γενιάς. Υπάρχει παντελής έλλειψη εργασιών σε θέματα εθνοτικής πολιτιστικής κληρονομιάς (φεστιβάλ και μουσεία). Δεν υπάρχουν εθνογραφίες κοινοτήτων, ούτε και μελέτες για μεικτούς γάμους, τον κινηματογράφο και τις τέχνες γενικότερα.

Υπάρχει και ένα δεύτερο είδος απουσίας: η έλλειψη μελετών που να συζητούν το ελληνοαμερικανικό φαινόμενο με τέτοιο τρόπο, ώστε να συνεισφέρουν σε ευρύτερες συζητήσεις για την αμερικανική πολυπολιτισμικότητα, τις διαφυλετικές σχέσεις, την εθνοτική ταυτότητα, τον λογοτεχνικό κανόνα, την πολιτική της διαφοράς, κ.λπ. Αυτές οι απουσίες χαρακτηρίζουν τις ελληνοαμερικανικές σπουδές την κρίσιμη περίοδο από το 1970, όταν το αμερικανικό πανεπιστήμιο εκδημοκρατίζεται και συμπεριλαμβάνει εθνοτικές ομάδες στα προγράμματα σπουδών, μέχρι και τα τέλη του 1990, όταν η μελέτη της διαφοράς έχει κρυσταλλωθεί πλέον ως απαραίτητο συστατικό ακαδημαϊκής έρευνας. Μόνο κατά την τελευταία δεκαετία η κατάσταση αλλάζει ραγδαία, με ορατή πλέον μια δυναμική παρουσία των ελληνοαμερικανικών σπουδών στο ακαδημαϊκό προσκήνιο.

Μπορούμε να μιλάμε, λοιπόν, για μια καθυστέρηση 30 χρόνων, μια απελπιστικά μακροχρόνια απουσία. Το εύλογο ερώτημα, βέβαια, προκύπτει: ποιοι είναι οι λόγοι αυτής της καθυστέρησης; Αν θέλουμε να δυναμώσουμε τις ελληνοαμερικανικές σπουδές, επιβάλλεται να απαντήσουμε σε αυτήν την ερώτηση.

Πριν καταπιστώ με αυτό το ερώτημα, είναι απαραίτητο να διευκρινίσω τι εννοώ με τον όρο «ελληνοαμερικανικές σπουδές». Είναι ένα πεδίο γνώσης που προσδιορίστηκε με αυτήν την ονομασία στο πλαίσιο ιδεολογικών ζυμώσεων το 1970. Επικεντρώνεται στις ιστορικές και στις σημερινές εκφράσεις της ελληνικής εμπειρίας στην Αμερική, καθώς και στις διάφορες διασυνδέσεις των Ελληνοαμερικανών με την Ελλάδα και με άλλες εκφράσεις της ελληνικής Διασποράς. Η αφομοίωση, η συμμετοχή των μεταναστών σε εργατικά κινήματα, η κατασκευή της ιστορίας και ταυτότητας, η ποίηση και το φαινόμενο της «επιστροφής στις ρίζες» είναι μερικά παραδείγματα της προβληματικής του. Οι ελληνοαμερικανικές σπουδές είναι γλωσσικά ανομοιογενείς, μια και ορισμένες εργασίες έχουν δημοσιευθεί μόνο στα Ελληνικά, ενώ έχουμε και την περίπτωση ενός τουλάχιστον ακαδημαϊκού συγγράματος στα Ισπανικά. Η πλειονότητα της βιβλιογραφίας είναι αγγλόφωνη. Όσον αφορά τις γεωπολιτικές εστίες παρα-

γωγής, μπορούμε να επισημάνουμε δύο κεντρικούς πόλους: την Αμερική και την Ευρώπη. Η θεσμική ταυτότητα των ελληνοαμερικανικών σπουδών γίνεται ορατή σε συμπίεση με αποκλειστικό θέμα την ελληνοαμερικανική εμπειρία, βιβλία που οριοθετούν το πεδίο, καθώς και πανεπιστημιακά μαθήματα που επικεντρώνονται στο θέμα. Τουλάχιστον πέντε προγράμματα νεοελληνικών σπουδών στην Αμερική και ένα τμήμα αμερικανικής λογοτεχνίας στην Ελλάδα προσφέρουν τέτοια μαθήματα.

Πρέπει να σημειωθεί ότι δεν υπάρχουν έδρες αποκλειστικά αφιερωμένες στις ελληνοαμερικανικές σπουδές, ούτε υπάρχουν προγράμματα τα οποία να προσφέρουν πτυχία με ειδίκευση σε αυτό το αντικείμενο. Είναι επίσης αξιοπρόσεκτο ότι μέχρι πρόσφατα η πλειονότητα της έρευνας για τους Ελληνοαμερικανούς προερχόταν από ιστορικούς, λαογράφους, κοινωνιολόγους και κριτικούς λογοτεχνίας, οι οποίοι στεγάζονταν σε αντίστοιχα τμήματα. Αδιάψευστα στοιχεία κάνουν κοινά αποδεκτό ότι τα νεοελληνικά προγράμματα στην Αμερική δεν ήταν στην πρώτη γραμμή της ελληνοαμερικανικής έρευνας.

Το γεγονός ότι οι ελληνοαμερικανικές σπουδές δεν καλλιεργήθηκαν μέσα στους κόλπους των νεοελληνικών σπουδών δεν εξηγεί από μόνο του την καθυστέρηση ανάπτυξής τους. Πρέπει να λάβουμε υπόψη μας ότι οι ελληνοαμερικανικές σπουδές είτε περιθωριοποιήθηκαν είτε αποκλείστηκαν από ένα μεγάλο κομμάτι της αμερικανικής Ακαδημίας. Ποτέ δεν έγιναν, για παράδειγμα, μέρος των λεγόμενων εθνοτικών σπουδών, μια και προτεραιότητα αυτών των προγραμμάτων αποτελέσαν εξ αρχής οι έγχρωμες μειονότητες και ο αποκλεισμός τους από την αμερικανική κοινωνία. Αυτοπροβαλλόμενη ως επιτυχημένη, η ελληνοαμερικανική κοινωνία δεν προσέκλυσε το ενδιαφέρον της πλειονότητας της αμερικανικής Ακαδημίας, η οποία από το 1980 και μετέπειτα είναι συνεπαρμένη με τη διαφορά (είτε αυτή λέγεται εθνοτική είτε φυλετική είτε σεξουαλική, κ.λπ). Γι' αυτό και την αγνόησε μια μεγάλη μερίδα της λογοτεχνικής κριτικής. Γι' αυτούς τους λόγους δεν βρήκε και πρόσφορο έδαφος στην ανθρωπολογία. Η ελληνοαμερικανική κοινωνιολογία από την άλλη μεριά έχει να επιδείξει πληθώρα αξιολογών εμπειρικών εργασιών, οι οποίες όμως δεν είχαν αντίκτυπο στον ευρύτερο ακαδημαϊκό χώρο. Οι ελληνοαμερικανικές σπουδές είναι παντελώς απύσες σε τμήματα πολιτιστικών σπουδών, θεάτρου και σπουδών φύλου. Φωτεινή εξαίρεση εδώ είναι το πεδίο της ιστορίας, της οποίας το ενδιαφέρον για τη μετανάστευση εκμεταλλεύθηκαν οι ελληνοαμερικανικές σπουδές με μεγάλη επιτυχία.

Δεδομένης αυτής της δυναμικής, θα περίμενε κανείς μια στενή συμμαχία μεταξύ ελληνοαμερικανικών και νεοελληνικών σπουδών. Αφού η μετανάστευση και η Διασπορά αποτελούν αναπόσπαστα συστατικά της νεοελληνικής

εμπειρίας, μια τέτοια σχέση εμφανίζεται όχι μόνο λογική, αλλά και αναγκαία. Κι όμως, αντί να ζευγαρώσουν, οι ελληνοαμερικανικές και οι νεοελληνικές σπουδές πήραν από πολύ νωρίς ξεχωριστούς δρόμους. Θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι αυτός ο χωρισμός έγινε κοινή συναινέσει.

Οι λόγοι γι' αυτήν την ιστορική διαφοροποίηση είναι πολύπλοκοι. Με βάση αρχικά δεδομένα όμως μπορούμε να εντοπίσουμε δυο φυγόκεντρες τάσεις. Μια πρωτοβουλία διάσπασης προήλθε από Ελληνοαμερικανούς ερευνητές, οι οποίοι πρόκριναν την ιδέα ότι η ελληνοαμερικανική εμπειρία πρέπει να μελετηθεί πρωταρχικά ως συνάρτηση της αμερικανικής ιστορίας και όχι της ελληνικής Διασποράς. Η αναλυτική, αλλά και ιδεολογική αυτή θέση προκάλεσε την ένσταση ορισμένων νεοελληνιστών, αλλά ποτέ δεν τάραξε τα νερά των νεοελληνικών σπουδών. Οι νεοελληνικές σπουδές το 1980 και το 1990 δεν πάλεψαν να διεκδικήσουν θεσμικά το ελληνοαμερικανικό φαινόμενο, ούτε τη Διασπορά γενικότερα. Όταν το 1990 πολλά τμήματα γλωσσών στρέφονταν προς ένα διεθνικό πλαίσιο, οι νεοελληνικές σπουδές δεν ακολούθησαν μια ανάλογη στροφή. Σε ένα πεδίο όπως οι νεοελληνικές σπουδές, που έχουν επιδείξει έντονο κριτικό αναστοχασμό, οι ελληνοαμερικανικές σπουδές αποτελούν την αχίλλειο πτέρνα του. Έπρεπε να φτάσουμε στο 2000 για να δούμε τη σύσταση συγκεκριμένης επιτροπής «Ελληνική Διασπορά» να εμφανίζεται μέσα στους κόλπους της Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών, ένα άνοιγμα που συνεχίζεται και μέχρι τις μέρες μας.

Η πρόταση, λοιπόν, για την ανάπτυξη ανεξάρτητων ελληνοαμερικανικών σπουδών επικράτησε την κρίσιμη περίοδο 1980-2000. Αλλά αυτή η κίνηση συνοδεύτηκε από ένα βαρύ κόστος. Ξεκομμένες από τις θεωρητικές εξελίξεις και τις πολιτικές ανησυχίες του αμερικανικού πανεπιστημίου, οι ελληνοαμερικανικές σπουδές απομώθηκαν θεσμικά. Έγιναν φυσικά ηρωικές προσπάθειες για την προώθησή τους και παρήχθησαν χρήσιμες εμπειρικές μελέτες. Αλλά ποτέ δεν επιτεύχθηκε η πλήρης επαγγελματοποίησή τους. Η παρουσία τόσων και τόσων ακαδημαϊκών, που δεν ήταν ειδικοί στις ελληνοαμερικανικές σπουδές, αλλά που από μεράκι έκλεβαν από τον ελεύθερο χρόνο τους για να μελετήσουν το ελληνοαμερικανικό φαινόμενο είναι περίπρανη απόδειξη αυτής της μη πλήρους επαγγελματοποίησης, αλλά και της περιθωριοποίησης των ελληνοαμερικανικών σπουδών στην αμερικανική Ακαδημία. Αυτό εξηγεί και τις απουσίες που ανέφερα στην αρχή της ομιλίας μου.

Το κόστος της αποτυχημένης επαγγελματοποίησης των ελληνοαμερικανικών σπουδών στην Αμερική γίνεται εμφανέστερο μέσα από το πρίσμα των ελληνοαμερικανικών σπουδών στην Ευρώπη. Ιστορικοί, κριτικοί λογοτεχνίας, εθνογράφοι και ερευνητές των πολιτιστικών

σπουδών συμμετείχαν επιτυχημένα σε ευρωπαϊκούς ακαδημαϊκούς προβληματισμούς πάνω σε θέματα αμερικανικής εθνικής λογοτεχνίας, ιδεολογικής κατασκευής της ιστορίας και διατλαντικής μετανάστευσης, συμπεριλαμβανομένου του ελληνοαμερικανικού επαναπατρισμού και του ρόλου των μέσων ενημέρωσης στην έκφραση της διασπορικής ταυτότητας. Οι μελέτες τους αποδεικνύουν πόσο ενδιαφέρον είναι το ελληνοαμερικανικό φαινόμενο, αρκεί να το χειριστούν επαγγελματίες με ακαδημαϊκή κατάρτιση και φαντασία. Και πόσο το μέλλον των ελληνοαμερικανικών σπουδών εξαρτάται από την επαγγελματοποίησή τους. Την τελευταία δεκαετία, ευρωπαϊκά τμήματα ιστορίας, αμερικανικών σπουδών και ανθρωπολογίας έχουν να επιδείξουν τουλάχιστον έξι διδακτορικά με ελληνοαμερικανικό θέμα, από τα οποία τέσσερα έχουν δημοσιευθεί σε βιβλία. Στην αντίστοιχη χρονική περίοδο, η Αμερική έχει να επιδείξει μία μόνο περίπτωση διατριβής η οποία έχει δει το φως της δημοσιότητας ως βιβλίο.

Τα πράγματα βέβαια αλλάζουν ραγδαία. Τα διαφαινόμενα ερευνητικά ρεύματα στην Αμερική καταγράφουν το αυξανόμενο ενδιαφέρον νεοελληνιστών για τους Ελληνοαμερικανούς, αλλά και φαινόμενα στον διεθνικό χώρο Ελλάδας-Αμερικής. Και η συζήτηση έχει αρχίσει, ώστε η εξέταση του ελληνικού πολιτισμού να γίνεται σε ένα διεθνικό πλαίσιο, το οποίο καταργεί τη δικοτόμηση του ερευνητικού αντικειμένου σε «ελλαδικά» και «διασπορικά» φαινόμενα. Τα νεοελληνικά προγράμματα στην Αμερική διευρύνονται και οι συνθήκες, λόγω της διεπιστημονικότητας των προγραμμάτων, ευνοούν ένα τέτοιο άνοιγμα. Αυτό που είναι επείγον είναι η θεσμικοποίηση αυτής της καμψής και μια κριτική συζήτηση για τις προοπτικές και προώθησή της.

Σας ευχαριστώ.

ΜΑΡΘΑ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΥ

Ευχαριστούμε τον κύριο Αναγνώστη για τα σχόλιά του σχετικά με την έλλειψη ερευνητικού έργου και την περιθωριοποίηση των ελληνοαμερικανικών σπουδών μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο των νεοελληνικών σπουδών.

Επειδή ο Καθηγητής Τάσος Τάμης, Διευθυντής του Εθνικού Κέντρου Ελληνικών Μελετών και Έρευνας της Μεμβούρνης, λόγω υπηρεσιακών υποχρεώσεων που προέκυψαν την τελευταία στιγμή, δεν μπόρεσε να έλθει στο συνέδριο, θα τον εκπροσωπήσει ο Διονύσιος Τάνης, συνεργάτης του Κέντρου στην Ελλάδα, φιλόλογος, πρώην σχολικός σύμβουλος και σύμβουλος για την ελληνική γλώσσα για 4 χρόνια στο Πολιτειακό Υπουργείο Παιδείας της Βικτωρίας στη Μεμβούρνη, ο οποίος και θα διαβάσει και την εισήγηση του κυρίου Τάμη.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΤΑΝΗΣ

Ευχαριστώ, κυρία Πρόεδρε.

Ξέρετε ότι η ανάγνωση του κειμένου κάποιου άλλου, όσο γνωστός κι αν είναι, δεν είναι τόσο εύκολη υπόθεση όσο αρχικά φαίνεται, ιδιαίτερα μάλιστα για κάποιον φιλόλογο που, όπως όλοι ξέρουμε, πάσχει από τη συνήθη φιλολογική ασθένεια να ξεψαχνίζει τις λέξεις, τις φράσεις, τη σύνταξη, το ύφος, ακόμα και κάμια φορά και τις σκέψεις. Θα προσπαθήσω να ανταποκριθώ στην έκτακτη αυτήν περίπτωση, προσπαθώντας, όσο το δυνατόν, να μην προδώσω το κείμενο, αλλά ούτε και τον εαυτό μου ως φιλόλογο. Ζητώ προκαταβολικά την κατανόησή σας, όταν στέκομαι διστακτικός πάνω στο κείμενο, που έχω διαβάσει βέβαια αρκετές φορές.

Και οι δυσκολίες αρχίζουν από τον τίτλο, καθώς διαπιστώνω ότι υπάρχει μία αναντιστοιχία ανάμεσα στον τίτλο όπως αναγράφεται στο πρόγραμμα και στο κείμενο μπροστά μου. Στο πρόγραμμα αναγράφεται «*Ο ρόλος των ελληνικών σπουδών στη μελέτη και ανάδειξη του εκπατρισμένου ελληνισμού του Νότου*», ενώ το κείμενο που έχω εγώ μπροστά μου έχει τον αγγλικό τίτλο «*Researching the Hellenic Australian Diasporas*», που, σε μια μετάφραση που νομίζω πως ανταποκρίνεται στο περιεχόμενο του κειμένου, είναι «*Μια νέα πλευρά της ελληνικής και αυστραλιανής Διασποράς*». Κι αμέσως και η φιλολογική παρατήρηση: υπάρχει πληθυντικός στη λέξη «Διασπορά», όπως υπάρχει στα Αγγλικά (Diasporas); Η αλλαγή του τίτλου του κειμένου σας είπα ότι με προβλημάτισε. Κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης του κειμένου, θα προσπαθήσω να αναφέρω σε ορισμένα σημεία το όνομα του Καθηγητή και φίλου Τάσου Τάμη, για να μην ξεχνιέται και η πατρότητα του κειμένου, μια που από σύμπτωση, όπως βλέπετε, τα ονόματά μας διαφοροποιούνται μόνο ως προς ένα φώνημα: το νι.

Στην αρχή του κειμένου του, ο Καθηγητής Τάμης¹

1 Βιβλιογραφία:

- M. Fullilove & C. Flutter, *Diaspora, The world wide web of Australians*, Lowy Institute for International Policy (Sydney 2004).
- H. Gilchrist, *Australians and Greeks: The Early Years*, volume 1, Halstead Press (Sydney 1995).
- H. Gilchrist, *Australians and Greeks*, volume 2, Halstead Press (Sydney 1998).
- H. Gilchrist, *Australians and Greeks*, volume 3, Halstead Press (Sydney 2004).
- Ι. Χασιώτης, *Επίσημη Ιστορία της Ελληνικής Διασποράς*, Βάνιας (Θεσσαλονίκη 1993).
- H. Graeme, D. Rudd & K. Harris, *Australia's Diaspora: Its Size, Nature and Policy Implications*, Department of Immigration and Multicultural and Indigenous Affairs (Canberra 2003).
- M. Michael & A.M. Tamis, *Cyprus in the Modern World*, Vanias (Thessaloniki 2005).
- C.A. Price, *Greeks in Australia*, Australian National University Press (Canberra 1975).
- T. Saloutos, *The Greeks in the United States*, Harvard University Press (Boston 1964).
- Α.Μ. Τάμης, *Η Ιστορία των Ελλήνων της Αυστραλίας (1830-1958)*, Τόμος Α', Βάνιας (Θεσσαλονίκη 1997).
- Α.Μ. Τάμης, *Η Ιστορία των Ελλήνων της Αυστραλίας (1959-1974)*, Τόμος Β', Ellikon Press (Melbourne 2000).
- Α.Μ. Tamis & E. Gavaki, *From Migrants to Citizens: Greek Migration to Australia and Canada*, NCHSR, LTU, (Melbourne 2002).
- Α.Μ. Tamis, *Greeks in Australia*, Cambridge University Press (Melbourne 2005).

κάνει μια διάκριση ανάμεσα σε δύο βασικούς κύκλους εκπατισμού: τον αποικιστικό και τον μεταναστευτικό. Ο αποικιστικός εκπατισμός ήταν συλλογικός, οργανωμένος από μια συγκεκριμένη πόλη ή μια ομάδα πολιτών και είχε ως ζητούμενο την εξεύρεση ζωτικού χώρου, την ίδρυση νέων πόλεων και λιμένων και την αναζήτηση νέων χώρων επιβίωσης. Αποτέλεσμα του αποικιστικού εκπατισμού ήταν η ίδρυση ενός περιφερειακού ελληνισμού με πόλεις, χωριά, συνοικίες και περιφέρειες που είχαν κάποιο βαθμό σχέσης με τη μητρόπολη.

Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης, ο αποικιστικός κύκλος επαναπροσδιορίστηκε με βάση τις νέες κοινωνικοοικονομικές και πολιτικές συγκυρίες, που δρομολόγησε το καθεστώς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ο ελληνισμός εξαπλώθηκε σε ολόκληρο τον ιστορικό ελληνικό χώρο της παλαιότερα Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, έχοντας ως εθνογλωσσικό, θρησκευτικό και κοινωνικοοικονομικό πυρήνα τους Έλληνες κι αγκαλιάζοντας τις παρευξείνιες περιοχές, τη Βαλκανική και τη Μικρά Ασία. Μετά το 1600 αρχίζει ο δεύτερος κύκλος του εκπατισμού, ο μεταναστευτικός εκπατισμός, με χρόνια ακμής κυρίως την περίοδο 1870-1970 και με χώρες προορισμού τη Δυτική Ευρώπη και τις υπερπόντιες αγγλόφωνες και ισπανόφωνες νέες χώρες. Ο δεύτερος αυτός κύκλος εκπατισμού τελείωσε ουσιαστικά το 1975 και η Ελλάδα από χώρα εκπατισμού μεταβλήθηκε σιγά-σιγά σε χώρα υποδοχής μεταναστών. Ωστόσο, τα 4.500.000 μέλη της ελληνικής Διασποράς, τα οποία συνεχίζουν να γνωρίζουν κάποια μορφή σχέσης με την Ελλάδα και τους Έλληνες, παραμένουν εν πολλοίς απενεργοποιημένα, αδρανείς επισκέπτες όταν επισκέπτονται την Ελλάδα και ανέντακτοι και αμέτοχοι στα περισσότερα ελλαδικά δρώμενα, πολιτικά και πολιτιστικά.

Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου (1992) και εξαιτίας της παγκόσμιας πολιτικής, της παγκόσμιας τεχνολογίας, της κατάργησης εν μέρει των συνόρων υπό την πίεση του παγκοσμίου κοινωνικοοικονομικού συγχρωτισμού, προέκυψε ένας νέος τύπος ελληνικού εκπατισμού, που προκάλεσε μια νέα μορφή Διασποράς²: πρόκειται για τη «φερέοικη» Διασπορά (και στον ζωικό κόσμο χαρακτηριστικά ζώα που μπορούν να ονομαστούν «φερέοικα» είναι η χελώνα, η οποία μεταφέρει την κατοικία της παντού, και το σαλιγκάρι). Μέλη αυτής της φερέοικης Διασποράς είναι οι παγκόσμιοι πολίτες, μέλη πολυεθνικών εταιρειών, επιχειρηματίες, εμπορεύμενοι, στελέχη διεθνικών εταιρειών, φοιτητές και νεαροί επιστήμονες ηλικίας 23-35 ετών και στελέχη διεθνών και διεθνικών οργανισμών και εταιρειών που ζουν σε παγκοσμιοποιημένες πόλεις, όπως το Ντουμπάι, η Σαγκάη, η Νέα Υόρκη, το Λονδίνο, το Χονγκ-Κονγκ, η Σιγκαπούρη και το Τόκυο, ως global commuters, δηλαδή μεταβι-

βαζόμενοι επιβάτες συνήθως, και αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της παγκόσμιας δεξαμενής εργασίας.

Έλληνες της φερέοικης αυτής Διασποράς σήμερα είναι εγκατεστημένοι σε όλες τις περιοχές του κόσμου, με εποχική παρουσία, συγκροτημένοι σε ποικίλα κοινωνικά consortia, και συζητούν και αναζητούν, μέσα από την προσωρινότητα της εποικίσεώς τους, να αναδείξουν, πέρα από τις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες, τη σχέση με την Ελλάδα και τους Έλληνες.

Κατά την τελευταία εικοσαετία οι τρεις ελληνικές Διασπορές, η ιστορική, η μεταναστευτική και η φερέοικη, συλλειτουργούν. Πρόκειται για μια διεθνική κυκλοφορία ειδημόνων, ελίτ, εγκεφάλων οικονομίας και σκέψης, για μια τεράστια αποθεματική δεξαμενή, ένα εθνικό κεφάλαιο με παγκόσμια προοπτική και τεράστια οφέλη για την Ελλάδα και τις χώρες εγκατάστασης. Η άποψη αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία, αν λάβουμε υπόψη ότι τα μέλη της φερέοικης Διασποράς αποτελούν μια επίλεκτη ομάδα από την άποψη της ηλικίας, της μόρφωσης, του εισοδήματος και των ικανοτήτων τους. Αναφορικά με τους Έλληνες της Αυστραλίας, η παγκοσμιοποίηση, η ευκολότερη πρόσβαση σε ταξίδια, η τεχνολογία και η ηλεκτρονική επανάσταση τους έχουν μεταβάλει σε global commuters, αλλάζοντας έτσι άρδην τα παραδοσιακά κοινωνικο-οικονομικά πρότυπα απασχόλησης. Οι νέοι μετανάστες είναι φερέοικοι και επομένως επαναξιολογούν τα θέματα που σχετίζονται με την ταυτότητα, την κοινωνικο-οικονομική τους κινητικότητα και την πολιτική υπηκοότητα.

Οι νέες ερευνητικές προτάσεις που προκύπτουν από τη νέα αυτή μορφή των διασπορών δεν έχουν πλέον σχέση με τα δεδομένα που χαρακτήριζαν τις παλαιότερες διασπορές. Αναφύονται νέες θεωρητικές προκλήσεις, ξεπηδούν προς αξιοποίηση και περαιτέρω έρευνα νέες μεταβλητές και νέες υποθέσεις. Ποια είναι η σχέση αυτής της ελληνοαυστραλιανής φερέοικης Διασποράς με την Ελλάδα; Με ποιον τρόπο αυτοί οι παγκόσμιοι και φερέοικοι commuters θα μπορούσαν να αποτελέσουν αναπόσπαστο κομμάτι των κοινωνικοοικονομικών, πολιτιστικών και πολιτικών προσδοκιών τόσο της Ελλάδας, ως χώρας καταγωγής, όσο και της Αυστραλίας, ως χώρας προέλευσης; Με ποιον τρόπο αυτές οι φερέοικες διασπορές επηρεάζουν και τη χώρα προέλευσης; Μήπως οδηγούμαστε σε έναν διεθνισμό και έναν ενδο-εθνικισμό (intra-nationalism), όπου οι νέες και διαρκώς επεκτεινόμενες διασπορές θα μπορούσαν να αποτελέσουν την ειδοποιό διαφορά και την αφορμή για έναν επαναπροσδιορισμό των κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών νοστροπιών;

Η δεύτερη –μετά το Ηνωμένο Βασίλειο– μεγαλύτερη ομάδα Αυστραλών πολιτών στη Διασπορά, 135.000 άτομα,

2 Για μια αδρομερή εκτίμηση της ελληνικής Διασποράς, βλ. Ι. Χασιώτης, ό.π.

είναι εγκατεστημένη στην Ελλάδα.³ Από την άλλη μεριά, η μεγαλύτερη ελληνόφωνη παροικία της Διασποράς, 500.000 άτομα, είναι εγκατεστημένη στην Αυστραλία.⁴ Ποιές είναι οι δομές και οι τάσεις της βραχείας και μακροπρόθεσμης κυβερνητικής πολιτικής εκπατρισμού της Αυστραλίας και της Ελλάδας, που εμπλέκονται στη Διασπορά αυτήν; Ποιος είναι ο ρυθμός και οι συνέπειες των μόνιμων αναχωρήσεων; Τι καθορίζει τις τάσεις εξόδου και ποια η συχνότητα, η ταχύτητα, η φύση και ο τρόπος των διακρατικών επισκέψεων; Ποια είναι η ταυτότητα των transit commuters στην ελληνική και αυστραλιανή Διασπορά; Ποια είναι η συνέπεια της παγκοσμιοποίησης των εργασιακών αγορών; Ποια θα είναι τα κίνητρα για την αυστραλιανή Διασπορά που έχει εγκατασταθεί στην Ελλάδα και ποια τα κίνητρα της ελληνικής Διασποράς που έχει εγκατασταθεί στο Τόκυο, το λεγόμενο και «Νέα Υόρκη της Ανατολής», τη Σαγκάη, το Ντουμπάι; Ποια είναι η έκθεση, οι ψυχολογικές αντιδράσεις, το φόλο και η ηλικία αυτών που εκπατρίζονται; Η υψηλών δεξιοτήτων και προσόντων Διασπορά των Ελληνοαυστραλών θα μπορούσε να διαδραματίσει σπουδαίο ρόλο για την κοινωνία της Ελλάδας σε μία διαρκώς αυξανόμενη ανταγωνιστική εργασιακή αγορά, προωθώντας και αξιοποιώντας τους επιστημονικά επιδέξιους και εξαιρετικά ικανούς αυτούς εποίκους. Από την άλλη μεριά, η Αυστραλία ή η Ελλάδα θα μπορούσαν να εφαρμόσουν συγκεκριμένες πολιτικές, προκειμένου να εκμεταλλευτούν το ανθρώπινο αυτό δυναμικό τους, που διασπάστηκε στις τέσσερις γωνιές του κόσμου, και να επαναπροσκαλέσουν τους χαρισματικούς πολίτες τους. Σε μια υψηλής ανταγωνιστική εργασιακή αγορά αποτελεί πολυτέλεια να αγνοεί κανείς το χαρισματικό αυτό έμπυχο υλικό. Άλλωστε ιδανικό όλων των διασπορών είναι να επιστρέψουν στη μητρόπολη όσοι έχουν εκπατριστεί. Το ζητούμενο είναι αν υπάρχουν συγκεκριμένες πολιτικές, που να ενθαρρύνουν τον εκπατρισμό αυτών. Είναι δυνατόν η Ελλάδα ή η Αυστραλία να διαμορφώσουν μία εθνική διασπορική πολιτική, αναγνωρίζοντας ότι σε μια παγκοσμιοποιημένη κοινωνία όλοι οι πολίτες ενός έθνους και το ανθρώπινο δυναμικό του δεν μπορεί να είναι εγκατεστημένο εντός των εθνικών συνόρων; Έχει διαμορφώσει η Ελλάδα πολιτικές παραμέτρους –ρωτάει ο καθηγητής Τάμης– προκειμένου να αυξήσει την ανάμιξη της ελληνικής διασποράς στην εθνική της οικονομία; Έχουμε διαμορφώσει γέφυρες μεταξύ της Διασποράς αυτής και της Ελλάδας; Έχουμε ενθαρρύνει με συγκεκριμένες πολιτικές την επιστροφή τουλάχιστον της διανοήσης, των επιστημόνων και των επιχειρηματιών της Διασποράς;

Ποια είναι τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των ελληνικών αυτών Διασπορών; Είναι δυνατόν οι σύγχρονη Ελλάδα να δρομολογήσει προοπτικές επιστροφής τους, αν επιθυμούν να επιστρέψουν, ή δυνατότητες αξιοποίησής τους στη Διασπορά, εφόσον αποτελούν μόνιμα μέλη της; Είναι δυνατόν η κοινωνιολογία του έθνους να αξιολογηθεί και να αναλυθεί χωρίς την ανάδειξη των διασπορών; Και προσέξτε αυτήν την παρατήρηση: θα συμπεριληφθεί ποτέ στις δραστηριότητες της Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδας και η καταμέτρηση και ανάδειξη των όσων δηλώνουν Έλληνες στη Διασπορά; Δεκάδες χιλιάδες Έλληνες πτυχιούχοι, νεαροί επιστήμονες, χαρισματικά στελέχη επιχειρήσεων βρέθηκαν εκτός των ελληνικών συνόρων τη νύχτα της τελευταίας εθνικής απογραφής. Πώς θα εκτιμηθεί, θα τεκμηριωθεί και θα αξιολογηθεί η απώλεια τόσοσων ικανών ανθρώπων –the brain drain, όπως είναι ο αγγλικός όρος; Χρειάζεται να διαμορφωθεί συγκεκριμένη πολιτική, ώστε να ιδρυθούν και να λειτουργήσουν δίκτυα επικοινωνίας και επαφής με τη Διασπορά, μηχανισμοί ενθάρρυνσης επιστροφής των εκπατρισμένων και πρωτοβουλίες, προκειμένου να συγκρατηθούν οι χαρισματικοί νέοι μέσα στην Ελλάδα.

Το εκλεκτό ανθρώπινο δυναμικό είναι αναγκαίο για την εθνική οικονομία της Ελλάδας και της Αυστραλίας, ενώ υπάρχει πλέον διεθνής ανταγωνισμός για τους ικανότερους στην οικονομία, που διαμορφώνεται μέρα με τη μέρα. Παράλληλα η εργασιακή αγορά ανταγωνίζεται με έναν διαρκώς αυξανόμενο αριθμό χωρών για ένα περιορισμένο απόθεμα ταλέντων που υπάρχει. Κάτω από τις συνθήκες αυτές, μπορούν η Ελλάδα και η Αυστραλία να αγνοούν τους προικισμένους πολίτες τους, που σήμερα δραστηριοποιούνται στην παγκόσμια Διασπορά; Δεν θα ήταν σοφότερο, αντί να θεωρείται ως απολεσθέν το χαρισματικό αυτό ανθρώπινο δυναμικό και να διαγράφεται πολιτικά, να αξιολογηθεί ως χρήσιμη προοπτική για την κοινωνία και την οικονομία του έθνους;

Όλες οι έρευνες⁵ έχουν καταδείξει ότι γενικά οι εκπατρισμένοι αυτοπροσδιορίζονται ως Έλληνες, ότι έχουν άμεση και άρρηκτη σχέση με την Ελλάδα και τις εθνικές δραστηριότητες. Επομένως μέχρι ενός σημείου θα μπορούσε να κινηθεί η μεταναστευτική πολιτική της Ελλάδας, ώστε να αξιοποιήσει την εκπατρισμένη Διασπορά και να προωθήσει, να διεκδικήσει εθνικά, οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά οφέλη. Θα αποτελούσε μέρος της μεταναστευτικής πολιτικής η διαμόρφωση ειδικών τραπεζών database για εκπατρισμένους. Οι τράπεζες αυτές θα μπορούσαν επίσης να πληροφορήσουν τους εκπατρισμένους για τις ευκαιρίες που υπάρχουν μέσα στην Ελλάδα και την Κύπρο και δι' αυτών στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Θα μπορούσαν να ενημερώνουν τους

3 Για θέματα που αφορούν στην αυστραλιανή Διασπορά παραπέμπουμε στην εργασία στην εργασία των H. Graeme, D. Rudd & K. Harris (2003), ό.π.- Βλ. επίσης M. Fullilove & C. Flutter (2004), ό.π.

4 Για μια επιστημονική αναφορά στην ελληνική εγκατάσταση και εποικισό στην Αυστραλία, βλ. H. Gilchrist (1995), ό.π.- H. Gilchrist (1998), ό.π.- H. Gilchrist (2004)- A.M. Tamis & E. Gavaki (2002), ό.π.- A.M. Tamis (2005), ό.π.- A.M. Tamis (1997), ό.π.- A.M. Tamis (2000), ό.π.

5 Παλαιότερες έρευνες (C.A. Price, 1975- T. Saloutos, 1964), αλλά και νεότερες (A.M. Tamis & E. Gavaki, 2002) αναφέρονται διεξοδικά σε θέματα ταυτότητας και σχέσεων των εκπατρισμένων Ελλήνων με την Ελλάδα και τους Έλληνες.

εκπατρισμένους για τις ελλαδικές δραστηριότητες, για την πρόοδο που σημειώνεται στην Ελλάδα και στην Κύπρο και να τους παρέχουν κοινωνική προστασία. Οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής ετοιμάζονται το 2010 να εντάξουν στην εθνική τους απογραφή και τους εκπατρισμένους Αμερικανούς. Σκέπτεται και η Ελλάδα, ένα μεταναστευτικό έθνος, με χρόνια διασπορικής εμπειρίας, να ακολουθήσει ένα τέτοιο μοντέλο;

Ένα βασικό χαρακτηριστικό όλων των διασπορών είναι η επιστροφή των εκπατρισμένων στην πατρίδα τους. Η επιστροφή αυτή είναι πλουτοφόρα και παραγωγική, γιατί συναποκομίζει και τις γνώσεις και την εμπειρία που αποκτήθηκαν σε διάφορες περιοχές του κόσμου. Η Ελλάδα πρέπει να γνωρίζει το επίπεδο των παλιννοστούτων και να εκτιμήσει τα οφέλη που προκύπτουν για το έθνος. Προς την κατεύθυνση αυτή χρειάζεται να γίνει ενδελεχής έρευνα και να προκύψουν προγράμματα και πολιτικές, ώστε να αναπτυχθούν πρωτοβουλίες, που θα αξιοποιήσουν το δυναμικό αυτό και τις προοπτικές του. Θα χρειαστεί να ερευνηθεί το κόστος της παλιννόστησης, τα άμεσα και έμμεσα οφέλη και η δυναμική τους. Η Νέα Ζηλανδία, στην προσπάθειά της να προσελκύσει και να αξιοποιήσει το εκπατρισμένο έμπυχο δυναμικό της, διαμόρφωσε την τράπεζα πρωτοβουλίας *The New Zealand Talent Initiative*, ενώ τα τελευταία 10 χρόνια επιχειρείται από τις πολιτείες της Αυστραλίας να διαμορφωθεί μια συγκεκριμένη πολιτική εκπατρισμού.⁶

Η Ελλάδα και η Κύπρος⁷ θα μπορούσαν να αναπτύξουν μια εθνική διασπορική πολιτική, αναγνωρίζοντας ότι, σε μια παγκοσμιοποιημένη κοινωνία ελεύθερης αγοράς, οι πολίτες και το ανθρώπινο δυναμικό της δεν είναι πλέον δυνατό να παραμείνουν εντός των εθνικών συνόρων. Προς την κατεύθυνση αυτή θα πρέπει να αναπτυχθούν μηχανισμοί για μια απρόσκοπτη, αβίαστη και ελεύθερη συμμετοχή της ελληνικής Διασποράς στον εθνικό πολιτισμό, στην εθνική οικονομία και στην κοινωνία της Ελλάδας, ίσως και στην πολιτική της ζωή.

Σε θέματα οικονομίας, πολιτισμού και έρευνας θα πρέπει να δημιουργηθούν δίκτυα συνεργασίας ενδεχομένως και μέσα από μια ευρύτερη αξιοποίηση του θεσμοποιημένου Σ.Α.Ε. ή άλλους, ευρύτερους μηχανισμούς και στρατηγικές οργάνωσης, μια συνεργασία που θα ενθαρρύνει όλους όσοι επιθυμούν να επιστρέψουν και θα ενισχύσει όσους επιθυμούν να παραμείνουν ως ενεργά όμως κύτταρα του ελληνισμού στη Διασπορά. Ο ρόλος των πανεπιστημίων και της έρευνας είναι νευραλγικής σημασίας στην κατεύθυνση αυτήν.

Τα δύο μοντέλα της Ελλάδας και της Αυστραλίας, στα οποία στηρίχθηκε η παρούσα σύντομη εισήγηση, θα

μπορούσαν ίσως να έχουν μεγαλύτερη σχέση με εκείνο των Ηνωμένων Πολιτειών και το Υπουργείο Εξωτερικών να εντάξει μέσα στο πρόγραμμα εθνικής μεταναστευτικής πολιτικής και ένα τμήμα που να αναφέρεται στην εκπατρισμένη Διασπορά των Ελλήνων. Επίσης θα μπορούσε η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία να εντάξει ειδικό ερωτηματολογικό λήμμα για την ελληνική Διασπορά, ώστε να συμπεριληφθούν και όσοι βρίσκονται την ημέρα της απογραφής εκτός των εθνικών συνόρων. Έτσι είναι δυνατόν να προσδιοριστεί ακριβέστερα το απόθεμα του ελληνισμού στη Διασπορά. Και θα πρέπει να ανοιχτεί με αυτό διάλογος, για την αποδοτικότερη αντιπροσώπευση της Διασποράς στους κυβερνητικούς μηχανισμούς της Ελλάδος –Σ.Α.Ε., Ειδική Κοινοβουλευτική Επιτροπή Αποδήμου Ελληνισμού, Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής, κ.ά. Ο διάλογος αυτός θα μπορούσε να αφορά και τους περιορισμούς που ισχύουν και λειτουργούν αποτρεπτικά για την παλιννόστηση των Ελλήνων –π.χ. φορολογία, γραφειοκρατία, έλλειψη ευχερούς πρόσβασης στις δημόσιες υπηρεσίες, ελλιπή οργανωτική υποδομή, κ.ά. Θα ήταν χρήσιμο –επαναλαμβάνεται ακόμη μία φορά– να λειτουργήσουν τράπεζες δεδομένων εκπατρισμένων Ελλήνων στη Διασπορά, ώστε να καταγραφούν και να αναδειχθούν σε προαιρετική βάση άτομα, επιχειρήσεις, βιομηχανίες, επιστημονικά κέντρα, ερευνητές, ώστε να δημιουργηθεί προσβάσιμο υλικό για τη συνεργασία όχι μόνο με τη μητρόπολη, αλλά και μεταξύ των φορέων της Διασποράς.

Συμπερασματικά, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι στον σύγχρονο κόσμο η εθνική ευημερία ενός λαού εξαρτάται σχεδόν αποκλειστικά από τις πρωτοβουλίες που θα αναληφθούν από το ανθρώπινο δυναμικό που διαθέτει μια χώρα. Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι σήμερα βιώνουμε έναν βίαιό και πρωτόγνωρο ανταγωνισμό μεταξύ λαών, προκειμένου να προαγάγουν και να αυξήσουν το ταλαντούχο ανθρώπινο δυναμικό τους μέσω της μετανάστευσης. Σε μια τέτοια εποχή και κάτω από τις κρατούσες συγκυρίες, η Ελλάδα θα πρέπει να στραφεί και να αξιοποιήσει το χαρισματικό απόθεμά της στη Διασπορά, διαμορφώνοντας στρατηγικές και πολιτικές προσέλκυσης ή συστηματικής συνεργασίας. Με τον τρόπο αυτόν και τους αξιότερους οικονομικούς μετανάστες θα αξιοποιήσουμε και το δικό μας εθνικό ανθρώπινο δυναμικό, που ζει στη Διασπορά.

Σας ευχαριστώ.

ΜΑΡΘΑ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΥ

Ευχαριστούμε τον κύριο Τάνη.

Ο τελευταίος εισηγητής είναι ο κύριος Kitroef. Ο κύριος Kitroef ειδικεύεται στην κοινωνική ιστορία ταυτότητας στην Ελλάδα και στην ελληνική Διασπορά ειδικότερα

⁶ Βλέπε σχετικά μελέτη των H. Graeme, D. Rudd & K. Harris (2003), ό.π., 14 εν.

⁷ Παραπέμπουμε στην εργασία των M. Michael & A.M. Tamis, *Cyprus in the Modern World*, Vanias (Thessaloniki 2005).

στις Ηνωμένες Πολιτείες. Οι κυριότερες δημοσιεύσεις του περιλαμβάνουν τα βιβλία «*The Greeks in Egypt, 1919-1937: Ethnicity and Class*», «*Griegos en América*», «*Wartime Jews: The Case of Athens*», «*Wrestling with the Ancients: Modern Greek identity and the Olympics*» και έχει συνεργαστεί με τη σκηνοθέτιδα Μαρία Ηλίου στο ντοκιμαντέρ *The Journey: The Greek American Dream*. Ο τίτλος του είναι: «*Οι νέες τάσεις στη μεταναστευτική ιστοριογραφία στις Η.Π.Α. και η συγγραφή της ελληνο-αμερικανικής ιστορίας*».

ALEXANDER KITROEF

Ευχαριστώ, Μάρθα. Θα ήθελα να ευχαριστήσω και τους οργανωτές για την πρόσκληση σε αυτό το συνέδριο και να αφιερώσω την εισήγησή μου στη μνήμη του Charles Moskos, πρωτεργάτη των ελληνοαμερικανικών σπουδών, που πέθανε στις αρχές Ιουνίου στην Καλιφόρνια, μετά από μάχη με τον καρκίνο. Ως κοινωνιολόγος, ο Moskos ειδικεύτηκε στη μελέτη της ζωής στον σύγχρονο αμερικανικό στρατό και, ως ο πλέον ειδικός μελετητής του θέματος, έφτασε στο σημείο, επί προεδρίας Clinton, να διαμορφώσει τη σημερινή πολιτική των ενόπλων δυνάμεων των Η.Π.Α. απέναντι στους ομοφυλόφιλους στο στράτευμα. Πρόκειται για την αντιμετώπιση που συνοψίζεται στη φράση του Moskos: «*Don't ask, don't tell*». Ως Ελληνοαμερικανός δεύτερης γενιάς, ο Moskos δραστηριοποιήθηκε επιστημονικά στον χώρο των ελληνοαμερικανικών σπουδών και είναι γνωστός σε πολλούς από σας ως συγγραφέας της κοινωνικοιστορικής μελέτης «*The Greek Americans: Struggle and Success*». Πρόκειται για μια προσέγγιση βαθιά επηρεασμένη από το θεωρητικό μοντέλο της αφομοίωσης, ερμηνεία που βλέπει την πορεία των μεταναστών στις Η.Π.Α. ως «ξεριζωμό», που οδηγεί νομοτελειακά σε μια σταθερή πολιτισμική απορρόφηση από το αμερικανικό περιβάλλον και παράλληλα μια κοινωνική ενσωμάτωση και κοινωνική άνοδο. Την εποχή εκείνη υπήρχε μια αντίθετη προοπτική, μια σειρά από ελλαδοκεντρικές προσεγγίσεις, που θεωρούσαν τους Ελληνοαμερικανούς ως τμήμα κάποιου ενιαίου ελληνισμού, μέλη της ελληνικής Διασποράς ή, όπως σημείωνε καυστικός ο Moskos, ως «*απλή προέκταση του ελληνισμού, όπως τον όριζε το ελληνικό κράτος*». Σήμερα είμαστε σε θέση να ξεπεράσουμε αυτήν την πόλωση και να συμβιβάσουμε αυτές τις δύο αντίθετες προοπτικές. Μπορούμε να το κάνουμε αυτό στον χώρο της ιστορίας μόνο αν υιοθετήσουμε τις νέες προσεγγίσεις στον χώρο της αμερικανικής ιστοριογραφίας της μετανάστευσης, που έχουν αναθεωρήσει το μοντέλο της αφομοίωσης. Με άλλα λόγια, πρέπει να αντιμετωπίσουμε την ιστορία της ελληνικής Διασποράς όπως πρέπει να χειριστούμε και τις νεοελληνικές σπουδές στο εξωτερικό: ενσωματώνοντας την Ελλάδα στον συγκεκριμένο προβληματισμό που αναπτύσσει κάθε επιστημονικός κλάδος

(ιστορία, ανθρωπολογία, πολιτικές επιστήμες, κ.λπ.).

Ας μου επιτραπεί σε αυτό το σημείο να κάνω μια παρένθεση και να αναφερθώ στην προσωπική μου εμπειρία, μετά από 22 χρόνια διδασκαλίας της νεοελληνικής ιστορίας και ιστορίας της ελληνικής Διασποράς σε αμερικανικά πανεπιστήμια. Από το 1986 μέχρι το 1996, για μια δεκαετία δηλαδή, θήτευσα σε μερικά από τα πιο σημαντικά κέντρα νεοελληνικών σπουδών στις Ηνωμένες Πολιτείες: στο Ωνάσειο Κέντρο του Πανεπιστημίου της Νέας Υόρκης, στο Κέντρο Βυζαντινών και Νεοελληνικών Σπουδών στο Κολέγιο Κουίνς του Πανεπιστημίου της Νέας Υόρκης και για μία περίοδο στο Κέντρο Ελληνικών Σπουδών στο Πρίνστον. Ακριβώς επειδή ήμουν ενταγμένος σε κέντρα νεοελληνικών σπουδών, πολλά από τα μαθήματα που δίδαξα είχαν ως αποκλειστικό θέμα την ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας και της Διασποράς της. Το 1996, η αποχώρηση του Σπύρου Βρυώνη από το Ωνάσειο Κέντρο του Πανεπιστημίου της Νέας Υόρκης συνέβαλε στην απόφασή μου να μεταφερθώ στο Κολέγιο Χάβερφορντ, όπου συνεχίζω να διδάσκω μέχρι σήμερα. Ως κατεξοχήν μικρό πανεπιστήμιο –χωρίς μεταπτυχιακά, όπως όλα τα κολέγια στην Αμερική– το Χάβερφορντ με υποχρέωσε κατά κάποιο τρόπο να ενσωματώσω τη νεοελληνική ιστορία σε μαθήματα και θέματα ευρύτερα, όπως π.χ. η ιστορία του ευρωπαϊκού εθνικισμού, η ιστορία των Βαλκανίων, η ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, κ.ά., ακόμα και η ιστορία της Μεσογείου. Η αλλαγή αυτή δεν ήταν απλά τυπική, αλλά είχε και επιστημολογικό περιεχόμενο. Για παράδειγμα, στο μάθημα για τον ευρωπαϊκό εθνικισμό μελετήσαμε την ελληνική περίπτωση ως μια συγκεκριμένη έκφραση του εθνικισμού στην Ευρώπη. Στη Βαλκανική ιστορία τονίστηκε η ελληνική περίπτωση σε αντίθεση με τις άλλες χώρες της περιοχής. Μπορώ να πω ότι, μετά από 12 χρόνια διδασκαλίας νεοελληνικής ιστορίας έξω από τα πλαίσια κέντρων νεοελληνικών σπουδών, πιστεύω ότι η ενσωμάτωση της Ελλάδας σε ευρύτερες θεωρητικές ή μεθοδολογικές γεωγραφικές προσεγγίσεις είναι εξίσου αποτελεσματική στη διάδοση της ελληνικής ιστορίας σε Αμερικανούς προπτυχιακούς φοιτητές. Και –το τονίζω– παραπάνω ίσως από εξίσου αποτελεσματική, γιατί βέβαια οι Αμερικανοί προτιμούν να μελετούν μεγαλύτερες περιοχές παρά μια συγκεκριμένη χώρα. Υπάρχει δηλαδή μεγαλύτερη εμβέλεια που δίνεται στην Ελλάδα μέσω αυτού του είδους των προσεγγίσεων. Υπάρχουν, με άλλα λόγια, νεοελληνικές σπουδές έξω κι από τα κέντρα νεοελληνικών σπουδών, χωρίς να σημαίνει αυτό βέβαια ότι δεν έχουμε ανάγκη κι αυτά τα κέντρα.

Στον χρόνο που μου απομένει, θα ήθελα να επιστρέψω στη μελέτη και τη διδασκαλία της ιστορίας της ελληνικής Διασποράς και συγκεκριμένα των Ελληνοαμερικανών και να γίνω λιγάκι πιο συγκεκριμένος σε ό,τι αφορά αυτήν την «ενσωμάτωση» σε ευρύτερη προσέγγιση, που

ὁμως δεν αγνοεί την ελληνική ιδιαιτερότητα. Πιστεύω πως οι συνθήκες στον χώρο της ιστοριογραφίας της μετανάστευσης στις Η.Π.Α., που αποτελεί ξεχωριστό κλάδο στην αμερικάνικη ιστοριογραφία, είναι σήμερα ιδιαίτερα ευνοϊκές για την ανάπτυξη και τη μελέτη της ελληνοαμερικανικής εμπειρίας από ιστορική σκοπιά. Το αφομοιωτικό μοντέλο, που υιοθετούσε ο Moskos και η παλαιότερη γενιά, έχει παραμεριστεί από νεότερες θεωρητικές και μεθοδολογικές καινοτομίες, που μας επιτρέπουν να εξασφαλίσουμε τον συνυπολογισμό της ελληνικής ιδιομορφίας και τους δεσμούς των Ελληνοαμερικανών με την Ελλάδα σε ένα γενικότερο πλαίσιο. Από τη δεκαετία του 1980 και πέρα έχουμε δύο σημαντικές καινοτομίες στον χώρο της αμερικανικής μεταναστευτικής ιστορίας, που μας προσφέρουν τη δυνατότητα να ανοίξουμε έναν μέσο δρόμο ανάμεσα στις προσεγγίσεις της αφομοίωσης από τη μία πλευρά και της στήριξης ελλαδοκεντρικότητας από την άλλη, με οδηγό τις πρόσφατες αυτές θεωρητικές καινοτομίες. Η πρώτη συνίσταται στην επιστημολογική αναθεώρηση, που παραμερίζει τη θεωρία του ξεριζωμού και προβάλλει την άποψη ότι οι μετανάστες δεν ξεριζώθηκαν από τις χώρες καταγωγής, αλλά μεταφυτεύτηκαν. Τονίζει δηλαδή τη διατήρηση των πολιτισμικών στοιχείων της χώρας καταγωγής των μεταναστών και την προσαρμογή αυτών των στοιχείων στην κουλτούρα της χώρας υποδοχής (εδώ, βέβαια, και των Ηνωμένων Πολιτειών). Υπάρχουν πολλά παραδείγματα υιοθέτησης της προσέγγισης της μεταφυτεύσης από μελετητές του ελληνισμού στις Ηνωμένες Πολιτείες. Οι περιπτώσεις αυτές περιλαμβάνουν άμεσες, ρητές εφαρμογές στον χώρο της ιστοριογραφίας, καθώς και πιο έμμεσες, ιδίως εργασίες γύρω από τις πολιτικές δραστηριότητες του ελληνοαμερικανικού lobby κυρίως αναφερόμαστε στην περίοδο 1970 με αρχές της δεκαετίας του '80, που υπήρχε ένα ουσιαστικό και δυνατό ελληνοαμερικανικό lobby. Η δεύτερη μεγάλη καινοτομία εμφανίστηκε στη μεταψυχροπολεμική εποχή με τις συνθήκες παγκοσμιοποίησης, που δημιούργησαν μια νέα πραγματικότητα στη διαμόρφωση της ελληνοαμερικανικής ταυτότητας. Πρόκειται για την προβληματική των λεγόμενων «διασπορικών σπουδών». Η συγκεκριμένη προσέγγιση εκτιμά πως τα αποτελέσματα της παγκοσμιοποίησης –το αδυνάτισμα του κράτους-έθνους και το κλίμα πολυπολιτισμού και αποδοχής της πολυπολιτισμικότητας– οδηγούν στη σταδιακή αυτονόμηση διαφόρων διασπορικών ομάδων. Πιο συγκεκριμένα, η αυτονόμηση συνεπάγεται μια πολιτισμική, ακόμα και πολιτική ανεξαρτητοποίηση ομάδων μεταναστών από τις χώρες καταγωγής κι από τις χώρες εγκατάστασης και κατά συνέπεια στην περίπτωση των Ελληνοαμερικανών την εμφάνιση μιας υβριδικής, αυτόνομης ελληνοαμερικανικής ταυτότητας, μιας ξεχωριστής έκφανσης ελληνισμού στις αμερικάνικες συνθήκες. Σε εισήγησή μου σε συνέδριο

διασπορικών σπουδών που οργάνωσε το Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ. του Πανεπιστημίου Κρήτης το 2003, είχα διατυπώσει την άποψη ότι οι εξελίξεις στον ελληνοαμερικανικό χώρο της δεκαετίας του 1990 –και ιδίως η αλλαγή Αρχιεπισκόπου από τον Ιάκωβο στον Σπυρίδωνα και μετά στον Δημήτριο– επιβεβαιώνουν την οπτική των διασπορικών σπουδών, που θέλει τις διασπορές να υιοθετούν μία υπολογίσιμη οργανωτική και πολιτισμική αυτονομία απέναντι στις χώρες καταγωγής και υποδοχής.

Κλείνοντας εδώ, θα αναφερθώ επιγραμματικά και μόνο σε δύο από τους σημαντικότερους σταθμούς της ελληνοαμερικανικής ιστορικής εμπειρίας του 20ού αιώνα, που αποτελούν παραδείγματα υβριδικών εκφάνσεων της ελληνοαμερικανικής ταυτότητας. Το πρώτο παράδειγμα είναι η περίοδος του Μεσοπολέμου, οι δεκαετίες 1920-1930. Τότε είναι η εποχή που η οργάνωση Α.Η.Ε.Ρ.Α. τίθεται επικεφαλής μιας μεγάλης καμπάνιας για την αφομοίωση και αμερικανοποίηση των Ελλήνων μεταναστών. Πολλά έχουν γραφεί γι' αυτόν τον ρόλο της Α.Η.Ε.Ρ.Α. Παράλληλα όμως, αν κοιτάξουμε προσεκτικά τα αρχεία της και τις δημοσιεύσεις της –ιδίως το περιοδικό της–, βλέπουμε πως παράλληλα οργανώνει ετήσιες εκδρομές («προσκυνήματα») στην Ελλάδα, προβάλλει τον ελληνικό πολιτισμό μέσα από τις εκδηλώσεις της και αναθεωρεί την άποψη ότι χρειάζεται να χρησιμοποιεί υποχρεωτικά τα Αγγλικά στις συνεδριάσεις της, αφήνοντας το κάθε τοπικό τμήμα να αποφασίσει αν θέλει να μιλήσουν στα Αγγλικά ή στα Ελληνικά ή να χρησιμοποιήσουν και τις δύο γλώσσες. Και στις αρχές της δεκαετίας του '30, όταν η Α.Η.Ε.Ρ.Α. βλέπει ότι η αμερικανοποίηση έχει πραγματικά προχωρήσει, κηρύσσει επίσημα πως ο αμερικανισμός και ο ελληνισμός είναι έννοιες ταυτόσημες, θώρημα που ακούγεται λίγο προβληματικό, αλλά αποτελεί κλασικό παράδειγμα έκφανσης υβριδικής ταυτότητας από μια συγκεκριμένη εθνοτική ομάδα στις Ηνωμένες Πολιτείες.

Δεύτερο παράδειγμα: η περίοδος του Β' Παγκόσμιου Πολέμου. Είναι η εποχή που οι Ελληνοαμερικανοί κατατάσσονται κατά χιλιάδες στον αμερικανικό στρατό. Γίνεται αρχικά μία προσπάθεια να σταλούν εθελοντές στην Ελλάδα, όπως είχε συμβεί με τους Βαλκανικούς Πολέμους και τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, αλλά ήδη έχει κλείσει ο Ατλαντικός, έχουν αρχίσει οι πολεμικές επιχειρήσεις και είναι αδύνατο να σταλούν εθελοντές στην Ελλάδα. Η καθαυτή διαδικασία, βέβαια, εντείνεται και την αφομοίωση των Ελληνοαμερικανών μέσα στο αμερικανικό περιβάλλον. Την ίδια στιγμή όμως που κατάσσονται στον αμερικανικό στρατό οι Ελληνοαμερικανοί, οι οικογένειές τους αρχίζουν έναν τεράστιο έρανο για την υποστήριξη του ελληνικού πληθυσμού, καμπάνια που συνεχίζεται κατά την περίοδο της Κατοχής και προσφέρει πάρα πολλά, ιδιαίτερα τα πρώτα δύσκολα χρόνια. Παράλληλα

το αμερικάνικο κατεστημένο, που τόσο καιρό ωθούσε τους Έλληνες μετανάστες να αμερικανοποιηθούν, ακριβώς εκείνη την περίοδο χαιρετίζει τον ηρωισμό της Ελλάδας στον πόλεμο με την Ιταλία, καθώς και των αρχών της Αντίστασης, και εκθειάζει την καταγωγή των Ελληνοαμερικανών, προβάλλοντάς τους ως «παράδειγμα άμυνας κατά του φασισμού», κ.λπ. Πρόκειται για μια μεγάλη μεταστροφή του αμερικανικού κατεστημένου, που κατά κάποιο τρόπο βοηθάει και τους Ελληνοαμερικανούς να επανασυνδεθούν με την ελληνική τους ταυτότητα.

Εξερευνώντας τέτοιες και άλλες περιπτώσεις, μπορούμε να ενσωματώσουμε την ελληνοαμερικανική εμπειρία στον γενικότερο προβληματισμό γύρω από την ιστορία των μεταναστών και των εθνοτικών ομάδων στην Αμερική. Αυτά τα δύο παραδείγματα που έδωσα δηλαδή για τους Ελληνοαμερικανούς είναι χαρακτηριστικά των διαδικασιών και των συζητήσεων που γίνονται γύρω από τη μεταναστευτική ιστορία γενικότερα στην Αμερική αυτήν τη στιγμή. Και το κάνουμε αυτό, ενσωματώνουμε την Ελλάδα στο γενικότερο πλαίσιο, χωρίς να υπερτονίσουμε, αλλά ούτε και να παραμελήσουμε την ελληνική ιδιαιτερότητα. Πιστεύω πως μόνο έτσι θα εξασφαλίσουμε τη βιωσιμότητα και την εγκυρότητα του ρόλου που παίζει η μελέτη της ελληνικής Διασποράς στον ευρύτερο χώρο των νεοελληνικών σπουδών: ενσωματώνοντας στο ευρύτερο πλαίσιο από τη μία πλευρά, διατηρώντας τις ελληνικές ιδιομορφίες από την άλλη, χωρίς να πέφτουμε όμως στο λάθος της ελλαδοκεντρικής προσέγγισης.

Ευχαριστώ πολύ.

ΜΑΡΘΑ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΥ

Ευχαριστούμε τον κύριο Κίτροεφ για τα σχόλιά του.

Μας μένουν μόνο 15 λεπτά για ερωτήσεις και νομίζω ότι οι εισηγητές μας είναι έτοιμοι. Θα ήθελα να περιοριστείτε όμως σε σύντομες ερωτήσεις πάνω στο περιεχόμενο των εισηγητών.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Πρέπει να πω ότι προσωπικά χρωστώ ευγνωμοσύνη και στους δύο εισηγητές και στον κύριο Τάνη, που ανέγνωσε την εισήγηση του κυρίου Τάνη, διότι κατ' αρχήν ως νεοελληνιστής στην Ευρώπη, έξω από την Ελλάδα, πρέπει να ομολογήσω ότι εμείς στην Ευρώπη βρισκόμαστε από αυτήν την άποψη πάρα πολύ πίσω. Έτσι πιστεύω. Ίσως είναι και μία πρόκληση να απαντήσετε σε αυτό το ερώτημα, αν δηλαδή η Ευρώπη ακολουθεί τη γραμμή αυτή σε σχέση και με τον ελλαδικό χώρο, αλλά και με τον χώρο υποδοχής. Προσωπικά, για παράδειγμα, με ενδιαφέρει πάρα πολύ το θέμα των Ελληνοαμερικανών, αλλά η μόνη πραγματική γνώση μου, επειδή δεν έχω και άμεση επαφή με τον αμερικανικό χώρο, είναι μέσω

των φοιτητών, Αμερικανών και Ελληνοαμερικανών, που παίρνουν μέρος κάθε χρόνο στο Διεθνές Πρόγραμμα Ελληνικής Γλώσσας, Ιστορίας και Πολιτισμού του Ιδρύματος Μελετών Χερσονήσου του Αίμου. Παρακολουθώντας το επί μία τριακονταετία, πρέπει να πω ότι εκεί βασίζεται ουσιαστικά η γνώση μου για τη σχέση των Ελληνοαμερικανών τόσο με τη χώρα υποδοχής όσο και με τη χώρα προέλευσης της οικογένειάς τους. Είναι σημαντικό αυτό που μπόρεσα να ακούσω από τον συνάδελφο κύριο Κίτροεφ. Τι εννοώ; Το 1975-76, για παράδειγμα –κι αυτό έχει σχέση περισσότερο με την εισήγηση του κυρίου Τάνη– μετά την πτώση της Δικτατορίας, ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, τότε ως Πρωθυπουργός, περιήλθε τη Γερμανία και ζητούσε από τους μετανάστες τις καταθέσεις τους στις γερμανικές τράπεζες να τις μεταφέρουν σε ελληνικές τράπεζες. Αυτό ως προς την πολιτική. Είναι μια «μπηχτή» για τον τρόπο που αντιμετωπίζονται ακόμη οι μετανάστες, κυρίως στη Δυτική Ευρώπη. Η δική μου η εμπειρία από την άλλη πλευρά, με βάση αυτά που παρατήρησε πάρα πολύ σωστά ο κύριος Κίτροεφ, είναι –αν και φιλόλογος– ότι η ιστορική γνώση από μια κοινωνιολογική περισσότερο άποψη προσφέρει πάρα πολλά στους ντόπιους φοιτητές. Εν πάση περιπτώσει, θυμάμαι στα σεμινάρια της ιστορίας για την οικονομική ανάπτυξη του «Ρουμ Μιλέτ» των Ελλήνων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία από το 18ο αιώνα και εξής την προσέλευση φοιτητών από άλλα τμήματα εκτός των νεοελληνικών σπουδών, σε σημείο που η αίθουσα που μας διέθεταν να μη χωράει. Εκεί π.χ. οι Γερμανοί άκουγαν και για πρώτη φορά για τον διαμελισμό της Πολωνίας. Που σημαίνει ότι η οικονομική ανάπτυξη των Ελλήνων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας εντασσόταν μέσα στις σχέσεις τότε της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με τις λεγόμενες «Μεγάλες Δυνάμεις».

Και να αρθρώσω την ερώτηση τώρα, μετά από αυτήν τη μακρά εισαγωγή. Η ερώτηση είναι για τον κύριο Αναγνώστου. Λέτε ότι βρίσκεστε σε μία στροφή των ελληνοαμερικανικών σχέσεων προς μια διεθνή διάσταση, θα έλεγα. Περιλαμβάνετε σε αυτήν τη στροφή, στη μετάβαση ίσως, και τον ευρωπαϊκό χώρο; Ή και την Αυστραλία; Ευχαριστώ.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ

Από τη στιγμή που μιλάμε για μία διεθνή προσέγγιση, θεωρητικά είναι ανοιχτός ο χώρος να αναλυθούν διάφορες διαδρομές του ελληνικού, τις οποίες δεν μπορώ εγώ να προσαποφασίσω. Υπάρχει ένα πολύ ενδιαφέρον παράδειγμα: πρωτοπόροι μετανάστες στην Αυστραλία, Έλληνες μικροπωλητές, εισάγουν το αμερικανικό όνειρο στους Αυστραλούς. Έχουμε εδώ μια πολύ ενδιαφέρουσα κατάσταση, όπου η ισοτιμία μεταξύ μιας ομάδας και του γεωγραφικού χώρου όπου βρίσκεται καταρρέει. Δηλαδή

έχουμε Έλληνες στην Αυστραλία, που παράγουν έναν λόγο για την Αμερική. Οπότε, όπως βλέπετε, υπάρχουν κράματα, τα οποία είναι πάρα πολύ γόνιμα και δεν μπορούν να περιοριστούν σε συγκεκριμένες γεωγραφικές διαδρομές. Βέβαια, δεν θα ήθελα και να το κάνω ιδανικό αυτό το πλαίσιο, γιατί υπάρχουν και όρια: το πόσο χώρο κανείς μπορεί να καλύψει ως ερευνητής. Αλλά δεν αποκλείονται αυτές οι διαδρομές. Μίλησε π.χ. χθες η Έφη Ρέντζου για την περίπτωση του Κάλλας. Αυτή θα ήταν μια πολύ ενδιαφέρουσα διαδρομή σε ένα δίκτυο συσχετισμών και αλληλοεπιδράσεων της προσφοράς ενός συγκεκριμένου καλλιτέχνη. Οπότε θεωρητικά είναι πολύ ανοιχτός και γόνιμος ο χώρος. Πρακτικά, κανείς πρέπει να μπορεί να είναι πολύ προσεκτικός και να καλύψει συγκεκριμένες διαδρομές. Οπότε μια πολύ σύντομη απάντηση είναι: Ευρώπη, Αμερική, Ελλάδα να.

ΣΥΝΕΔΡΟΣ

Να ευχαριστήσω κατ' αρχήν. Και θα κάνω ερώτηση τούτη τη φορά. Ήθελα να ρωτήσω τους εξαιρετικούς εισηγητές: υπάρχει άλλη χώρα στον κόσμο με μακραίωνη ιστορία, που να έχει προτάξει το πρόθεμα «νέο-» σε γλώσσα και έθνος, όπως κάνουμε τελευταίως εμείς; Αυτό εμένα με φοβίζει. Χαράσσει μία διαχωριστική γραμμή από το μακρινό «αμαρτωλό»; - παρελθόν. Ευχαριστώ.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ

Νομίζω αυτή είναι μία ερώτηση, η οποία αποτελεί τη σκιά των Νεοελλήνων. Είναι αυτό το «μετά», που είπε χθες ο κύριος Λαμπρόπουλος, το οποίο προσδιορίζει τους Νεοέλληνες πάντα σε σχέση με την Αρχαία Ελλάδα. Νομίζω όμως ότι η ερώτησή σας δεν αναφέρεται στην προβληματική αυτού του πάνελ. Προσωπικά το βλέπω έτσι.

ΕΛΕΝΗ ΤΣΑΚΑΛΟΥ

Δεν έχω ερώτηση. Μόνο θέλω να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου και να ευχαριστήσω όλους όσους στα πέρατα της γης τιμούν την πατρίδα μας. Κάποια στιγμή -μου διαφεύγει πότε και να με συγκωρείτε- ήρθε η επιστήμων γιατρός από την Αυστραλία και θυμάστε τι έγινε... Λοιπόν, νομίζω ότι θα ήταν ενδιαφέρον η ελληνική πολιτεία να καλούσε κάποτε σε μία εκδήλωση -όχι να απονείμει κάτι ή να ανακηρύξει κάποιον διδάκτορα της Ακαδημίας ή ενός πανεπιστημίου- όλους τους επιστήμονες από τα πέρατα της γης εδώ, για να το μάθει το πανελλήνιο πώς αυτοί οι άνθρωποι μάς τιμούν. Σας ευχαριστώ πάρα πολύ. Είμαι πολύ συγκινημένη από χθες που σας ακούω, απ' όλα τα μέρη του κόσμου, να διδάσκετε την ελληνική γλώσσα. Σας ευχαριστώ. Τσακάλου Ελένη με λένε.

ΜΑΡΘΑ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΥ

Άλλη ερώτηση;

ΣΥΝΕΔΡΟΣ

Σχετικά με αυτά που είπε και ο κύριος Kitroef, ήθελα να κάνω μία ερώτηση. Επειδή ακριβώς αυτό το φαινόμενο, αφενός οι Έλληνες, όπου βρίσκονται, να ενσωματώνονται, αφετέρου και να διατηρούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της πατρίδος τους, της Ελλάδος, ήθελα να ρωτήσω αν μέσα στα πλαίσια του αποδήμου ελληνισμού γίνεται και μια τέτοια έρευνα, να βρεθούν σε γραμμική ή κυκλική πορεία αυτά τα κοινά χαρακτηριστικά που έχουν και οι Έλληνες μετανάστες της Αμερικής και της Αυστραλίας. Το κίνητρο ήταν, ας πούμε, η φτώχεια, ένας πόλεμος. Αυτά όμως τα χαρακτηριστικά τα βρίσκουμε και σε ομάδες πριν την Επανάσταση, στους Έλληνες της Τεργέστης, και οι λόγοι ήταν το εμπόριο, οικονομικοί λόγοι, κ.λπ. Αυτές οι ομάδες ήταν ανθηρές, δεν ήταν σε μετεμφύτευση, κ.λπ., ούτε αναζητούσαν ένα καλύτερο μέλλον. Έτσι οι μεν μετανάστευσαν για ένα καλύτερο μέλλον, για να ξαναφτιάξουν τη ζωή τους, ενώ οι άλλοι για να την προωθήσουν. Γίνεται μία τέτοια «αποδελτίωση» των κοινών χαρακτηριστικών, των φιλοδοξιών, ας το πούμε; Γιατί πραγματικά είναι μία πολύ ωραία τοποθέτηση ότι δεν είναι ξεριζωμένοι κακομοίρηδες, αλλά αντιθέτως προοδευτικοί άνθρωποι που, αντί να κλαίνει τη μοίρα τους, πάνε κάπου αλλού να την ξαναφτιάξουνε. Γίνεται, λοιπόν, μια τέτοια κίνηση ομαδοποίησης και ανάδειξης των κοινών χαρακτηριστικών;

ALEXANDER KITROEF

Κοιτάζτε, σε γενικές γραμμές υπάρχει ένας κοινός παρονομαστής, που δεν είναι άλλος από την ελληνική καταγωγή. Κι αυτό μάς δίνει πολλά κοινά στοιχεία. Αλλά ως ακαδημαϊκοί οφείλουμε να εξειδικεύσουμε και να εμβαθύνουμε. Και όσο εξειδικεύουμε και εμβαθύνουμε, τόσο βλέπουμε ότι υπάρχουν διαφορές κατά περιόδους και κατά περιοχή. Άλλες οι συνθήκες στον έναν χώρο εγκατάστασης, άλλες οι συνθήκες αλλού. Στην Αίγυπτο, φερ' ειπείν, η ελληνική Διασπορά ήταν πλούσιοι έμποροι, αλλά υπήρχαν και φτωχότερα, πιο αδύναμα οικονομικά στρώματα. Συνεπώς, υπάρχουν και μεγάλες διαφορές και προσπαθούμε να λάβουμε υπόψη και τα δύο: και τον κοινό παρονομαστή και τις διαφορές. Και όσο μελετούμε, βλέπουμε ότι επιπλέον υπάρχει και μια τρίτη διάσταση, που είναι οι ομοιότητες που έχουμε με τους άλλους μετανάστες. Όσοι μετανάστευσαν από τον ιταλικό Νότο και πήγαν στην Αμερική είχαν πολλά κοινά κίνητρα με όσους έφυγαν από την Πελοπόννησο. Οπότε έχουμε, θα έλεγα, ένα τρισδιάστατο σχήμα: κοινός παρονομαστής, διαφορές και παράλληλα φαινόμενα με άλλες εθνοτικές ομάδες.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ

Συμφωνώ απόλυτα με τον κύριο Κίτροεφ ότι πρέπει να δούμε αυτό το θέμα σε συνδυασμό και με τις διαφορές. Πολλές φορές, όταν εστιαζόμαστε μόνο στις ομοιότητες, τείνουμε να ακυρώνουμε και να ισοπεδώνουμε τη διαφορά και να μη βλέπουμε ορισμένες ανακατατάξεις που έχουν γίνει στον ελληνοαμερικανικό χώρο κι έχουν προκαλέσει πόλωση και ιδεολογική διαφοροποίηση. Π.χ. ο κύριος Κίτροεφ ανέφερε το 1920 την Α.Η.Ε.Ρ.Α., η οποία δημιούργησε αυτό το αφήγημα του αμερικανοελληνικού, αλλά την ίδια στιγμή υπήρχε και το αφήγημα της εργατικής ελληνοαμερικανικής τάξης, το οποίο πήγε ενάντια στο αφήγημα του τι είναι «κατάλληλη» (proper) αμερικανική ταυτότητα. Οπότε θα ήθελα να εκφράσω τον προβληματισμό μου σε σχέση με αυτό που λέτε «ενσωμάτωση». Η ενσωμάτωση γίνεται σε ένα συγκεκριμένο πολιτιστικό και ιδεολογικό μόρφωμα. Κάποιοι Ελληνοαμερικανοί ενσωματώθηκαν στο εργατικό κείμενο και στις ιδεολογικές διεργασίες του. Κάποιοι άλλοι Ελληνοαμερικανοί την ίδια χρονική στιγμή ενσωματώθηκαν στο ηγεμονικό, κεντρικό αμερικανικό αφήγημα, το οποίο ποτέ δεν έληψε την εργατική αμερικανική ιδεολογία.

ΜΑΡΘΑ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΥ

Δεν έχουμε χρόνο στη διάθεσή μας. Να κάνουμε μία τελευταία ερώτηση.

ΑΡΤΕΜΙΣ ΜΕΝΟΥΝΟΥ

Μενούνου από το Βέλγιο, από το Πανεπιστήμιο της Μονς. Θέλω αν απευθύνω την ερώτηση αυτή βασικά στον κύριο Τάνη, αν μπορεί να μου απαντήσει στη θέση του Καθηγητή Τάμν. Γιατί πιο πολύ εσείς μου εμπνεύσατε την ερώτηση, αν και αφορά όλους τους Έλληνες της Διασποράς. Γνωρίζετε το πρόβλημα των Ελλήνων στο Βέλγιο, που έχουν εγκατασταθεί εκεί πολύ πιο αργά απ' όταν πήγατε εσείς στις άλλες ηπείρους. Βρισκόμαστε πλέον στην τρίτη γενιά μεταναστών στο Βέλγιο, η οποία είναι κοινωνικά ενσωματωμένη και μάλλον βρίσκεται σε κατάσταση αφομοίωσης. Μου έκανε εντύπωση, λοιπόν, που εσείς, μιλώντας ειδικά για τους Αυστραλούς, τους Ελληνοαυστραλούς, στην ομιλία σας τονίσατε πολλές φορές ότι θέλουν να επιστρέψουν στην Ελλάδα και κυρίως οι διανοούμενοι. Εμένα πραγματικά μου έκανε αυτό πολύ μεγάλη εντύπωση και θα ήθελα να σας ρωτήσω αν όντως έχει έτσι η κατάσταση. Γιατί αυτοί οι άνθρωποι θέλουν να γυρίσουν στην Ελλάδα, τι τους κάνει να θέλουν να γυρίσουν; Γιατί δεν μπορούν να υπηρετήσουν και την Ελλάδα και την Αυστραλία όντες εκεί; Και πραγματικά, επειδή δεν άκουσα από τους Αμερικανούς αυτό και δεν έχω την εντύπωση ότι, μετά το ρεύμα της παλιννόστησης που ακολούθησε την πτώση της Δικτατορίας στην Ελλάδα, οι

Έλληνες που ζουν στην Ευρώπη έχουν πια το όραμα της παλιννόστησης, όπως το είχαν πριν από μερικές δεκαετίες. Λοιπόν, τι κάνει τους Ελληνοαυστραλούς σήμερα να θέλουν να γυρίσουν πίσω; Ευχαριστώ.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΤΑΝΗΣ

Θα προσπαθήσω να απαντήσω, παρ' όλο που εδώ υπάρχει μια εκλεκτή ομάδα από συναδέλφους από την Αυστραλία, οι οποίοι μπορούν να δώσουν καλύτερα την απάντηση. Η δική μου απάντηση θα είναι από την πλευρά του Έλληνα που επισκέφθηκε την Αυστραλία, που έμεινε εκεί ένα διάστημα και γνώρισε τα πράγματα. Επομένως, με αυτήν την επιφύλαξη, σας απαντώ.

Νομίζω πως και στο πνεύμα της εισήγησης του κυρίου Τάμν υπήρχε αυτή η νέα γενιά μεταναστών, οι οποίοι είναι νέοι επιστήμονες και κινούνται μεταξύ της Αυστραλίας κι όλου του κόσμου, αλλά και της Ελλάδας. Είναι κατά την άποψή μου εκπληκτικός ο δυναμισμός της ομογένειας στην Αυστραλία. Και είναι εντελώς νομίζω διαφορετικός –νομίζω, το τονίζω αυτό– από ό,τι στην Ευρώπη και λόγω της απόστασης. Κι είναι χαρακτηριστική η φράση «the tyranny of distance» (η τυραννία της απόστασης), η οποία τους κάνει να νιώθουν ότι εκεί στην Αυστραλία είναι ο χώρος στον οποίο θα δημιουργηθούν. Μου φέρατε κάτι στον νου: ως εκπαιδευτικός της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, κοίταξα τα αποτελέσματα των εισαγωγικών εξετάσεων κι είχα κρατήσει μάλιστα και αντίγραφο αυτών των αποτελεσμάτων, όπως δημοσιεύονται και εδώ. Η εφημερίδα ήταν γεμάτη «Παπαδόπουλος», «Δημητριάδης»... Αν δεν γελιέμαι, το 30% των επιτυχόντων στις σχολές –δεν ξέρω αν με διαψεύδει η κυρία Ηροδότου ή όχι– ήταν Έλληνες. Είναι μια νέα γενιά, η οποία έχει ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό: είναι και μοντέρνοι πολίτες του κόσμου, διατεθειμένοι να μετακινηθούν οπουδήποτε για να ευδοκιμήσουν και να σταδιοδρομήσουν επαγγελματικά, αλλά συγχρόνως και δεμένοι με την Ελλάδα και με την Αυστραλία. Είναι ένα σύνθετο κράμα νέων ανθρώπων.

ΑΡΤΕΜΙΣ ΜΕΝΟΥΝΟΥ

Κατ' αρχάς μου έκανε πάλι εντύπωση κάτι που είπατε, μου δώσατε μια αντιφατική πληροφορία: από τη μια μιλάτε για την «τυραννία της απόστασης» κι από την άλλη λέτε ότι θέλουν να μείνουν. Η τυραννία της απόστασης θα μπορούσε να είναι η εξήγηση στο γιατί θέλουν να γυρίσουν στην Ελλάδα. Κι όμως λέτε μετά ότι μπορούν να μείνουν στην Αυστραλία. Είναι κάτι αντιφατικό. Δεν ξέρω τι από τα δυο μπορεί να ισχύει...

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΤΑΝΗΣ

Η τυραννία της απόστασης έχει σχέση με τις παλαιότερες γενιές.

ΑΡΤΕΜΙΣ ΜΕΝΟΥΝΟΥ

Ωραία, το καταλαβαίνω. Εγώ μιλάω για την τρίτη, τέταρτη γενιά. Γιατί, συγγνώμη, στην Αυστραλία είστε σίγουρα στην τέταρτη γενιά, τουλάχιστον...

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΤΑΝΗΣ

Και πέμπτη...

ΑΡΤΕΜΙΣ ΜΕΝΟΥΝΟΥ

Εντάξει. Ωραία.

ΜΑΡΘΑ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΥ

Με συγχωρείτε, πρέπει να σας διακόψω...

ΑΡΤΕΜΙΣ ΜΕΝΟΥΝΟΥ

Συγγνώμη! Δεν θέλω διάλογο. Απλώς όμως θέλω να πω ότι ο δυναμισμός των Ελληνοαυστραλών δεν εξηγεί το πρόβλημα, γιατί ο δυναμισμός βρίσκεται κι αλλού.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΤΑΝΗΣ

Πληροφορικά μόνο σας λέω ότι πριν από λίγα χρόνια η κοινότητα της Μελβούρνης γιόρταζε τα 100 χρόνια από την ίδρυσή της.

ΜΑΡΘΑ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΥ

Λοιπόν, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους εισηγητές μας για τις εξαιρετικές τους παρουσιάσεις και σας ευχαριστώ πολύ που ήρθατε.

Συνεδρία 6η

Παρασκευή, 4 Ιουλίου 2008

10.45-12.15 Η Νεοελληνική ανάμεσα στις γλώσσες του κόσμου

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΡΙΑ:

Fatima Eloeva

Πανεπιστήμιο της Αγίας Πετρούπολης, Ρωσία

ΕΙΣΗΓΗΤΕΣ:

Ifigenija Draganić

Πανεπιστήμιο Νόβι Σαντ, Σερβία

Η θέση της Ελληνικής ως γλώσσας επικοινωνίας των ορθόδοξων λαών στην Αψβουργική και Οθωμανική Αυτοκρατορία κατά το 18ο και 19ο αιώνα

Gunnar de Boel

Πανεπιστήμιο Γάνδης, Βέλγιο

Τα Νεοελληνικά και η γένεση ενός κοινού ευρωπαϊκού λεξιλογίου

Νιόβη Αντωνοπούλου

Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, Θεσσαλονίκη, Ελλάδα

Νέα επίπεδα πιστοποίησης του επιπέδου ελληνομάθειας και πρόγραμμα επιμόρφωσης από απόσταση για διδάσκοντες την ελληνική γλώσσα ως ξένη γλώσσα

FATIMA ELOEVA

Αρχίζουμε τώρα την 6η συνεδρία, με θέμα: «*Η Νεοελληνική ανάμεσα στις γλώσσες του κόσμου*».

Θα δώσω όμως πρώτα τον λόγο στον κύριο Κώστα Δημάδη, για κάποιες ανακοινώσεις.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Σας παρακαλώ να ακούσετε τις τρεις ανακοινώσεις που ακολουθούν. Όπως γνωρίζετε, στον προθάλαμο του αμφιθεάτρου όπου διεξάγονται οι συζητήσεις και γίνονται οι εισηγήσεις έχουν διοργανωθεί ορισμένα τραπέζια με βιβλία πολύ χρήσιμα για τους νεοελληνιστές. Η εντύπωση είναι ότι δεν έχουμε πλησιάσει όλοι τα τραπέζια αυτά και δεν έχουμε δει τις εκδόσεις αυτές. Και επειδή βρισκόμαστε ήδη στο μέσο του συνεδρίου και το Σάββατο πλησιάζει, θα ήθελα να σας παρακαλέσω, αν βρείτε ευκαιρία, μαζί με το καφεδάκι πηγαίνετε και προς τα τραπέζια αυτά και δείτε τα βιβλία που είναι εκτεθειμένα για τη δική μας ενημέρωση στον χώρο αυτόν. Αυτή είναι η πρώτη ανακοίνωση.

Η δεύτερη ανακοίνωση: και στα ξενοδοχεία των συνέδρων, αλλά κι έξω στη γραμματεία –μόλις βγείτε εδώ στον επάνω όροφο, στη γραμματεία του συνεδρίου– υπάρχει το ψήφισμα για το Πανεπιστήμιο του Άμστερνταμ. Σας παρακαλώ, μην το αφήσετε την τελευταία στιγμή. Είναι πολύ εύκολο να το πάρετε, να το υπογράψετε, συμπληρώνοντας το όνομά σας και την ιδιότητά σας, και να το δώσετε εκείνη τη στιγμή στη γραμματεία ή σε εμένα έως αύριο το πρωί.

Η τρίτη ανακοίνωση αφορά την αυριανή 10η συνεδρία, όπου οι φορείς της ελληνικής πολιτείας που είναι επιφορτισμένοι με την προώθηση των νεοελληνικών σπουδών έξω από την Ελλάδα θα απαντήσουν σε ερωτήσεις των συνέδρων. Διευκρινίζω ότι στη συνεδρία αυτήν οι εκπρόσωποι των Υπουργείων Εξωτερικών, Παιδείας, Πολιτισμού και ο εκπρόσωπος του Σ.Α.Ε. δεν θα κάνουν εισηγήσεις. Το τονίζω: δεν θα κάνουν εισηγήσεις. Στη συνεδρία αυτή θα απαντήσουν μόνο στις δικές σας ερωτήσεις. Ο χρόνος που διατίθεται σε αυτήν τη συνεδρία είναι, σχετικά με τη σημασία της, περιορισμένος –θα διαρκέσει μιάμιση ώρα–, που σημαίνει ότι χωρούν περίπου 15 ερωτήσεις. Ήδη έχω σχεδόν συμπληρωμένο τον κατάλογο με τα θέματα και τις ερωτήσεις. Τις ζήτησα εκ των προτέρων, για να μην υπάρχουν επικαλύψεις. Όσοι θέλουν να κάνουν ερωτήσεις αύριο και δεν έχουν καταθέσει στον συντονιστή της συνεδρίας αυτής τις ερωτήσεις τους, παρακαλώ να το κάνουν σήμερα έως το απόγευμα, ώστε να μπορέσουμε να κατατάξουμε τις ερωτήσεις αυτές και να μη δημιουργηθεί αύριο χάος.

Σας ευχαριστώ πολύ.

FATIMA ELOEVA

Ευχαριστούμε τον κύριο Δημάδη.

Τώρα αρχίζουμε τη συνεδρία μας. Τον λόγο έχει η κυρία Ifigenija Draganić από τη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου του Νόβι Σαντ, η οποία θα μιλήσει για τη θέση της Ελληνικής ως γλώσσας επικοινωνίας των ορθόδοξων λαών στην Αψβουργική και Οθωμανική Αυτοκρατορία κατά το 18ο και 19ο αιώνα. Παρακαλώ.

IFIGENIJA DRAGANIĆ

Γειά σας. Κατ' αρχάς θα ήθελα να εκφράσω την τιμή μου που βρίσκομαι μαζί σας, με όλους τους εκλεκτούς νεοελληνιστές και ελληνιστές, και να ευχαριστήσω την επιστημονική επιτροπή που με κάλεσε να παρουσιάσω την εισήγησή μου σε αυτό το συνέδριο. Όπως έχουμε ακούσει και χθες και σήμερα, οι νεοελληνικές σπουδές δεν έχουν σχέση μόνο με τη φιλολογία και τη λογοτεχνία, αλλά έχουν έναν ευρύτερο χαρακτήρα. Το δικό μου θέμα έχει σχέση με την ιστορία, τον πολιτισμό, αλλά και με άλλους κοινωνικούς παράγοντες. Ο τίτλος είναι: «*Η θέση της Ελληνικής ως γλώσσας επικοινωνίας των ορθόδοξων λαών στην Αψβουργική και Οθωμανική Αυτοκρατορία κατά το 18ο και 19ο αιώνα*».

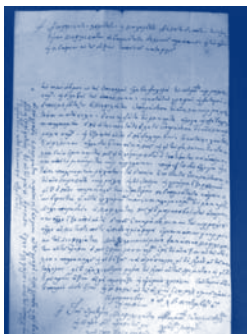
Στο πλαίσιο του επιστημονικού προγράμματος της Επαρχιακής Γραμματείας του Υπουργείου Επιστημών της Βοβορντίνα, που είναι επαρχία της Σερβίας, το οποίο πραγματοποιείται στη Φιλοσοφική Σχολή του Νόβι Σαντ και φέρει τον τίτλο «*Πολιτικές, οικονομικές και πολιτιστικές έρευνες για το παρελθόν της Βοβορντίνα*», ανέλαβα να διαβάσω και να μεταφράσω στη σερβική γλώσσα μερικά ελληνικά χειρόγραφα κείμενα, που βρίσκονται σε διάφορα αρχεία της Σερβίας. Αρχίζοντας με το αρχείο της Σερβικής Ακαδημίας Επιστημών και Τεχνών στο Σρέμσκι Κάρλοβτσι (ASANUK), βρήκα ελληνικά χειρόγραφα του 18ου και 19ου αιώνα, τα οποία δεν έχουν ακόμη μελετηθεί ούτε και ταξινομηθεί. Ορισμένα κείμενα βρίσκονται στον *Κώδικα Α-Varia* (Ποικίλα), ο οποίος περιλαμβάνει κείμενα διαφόρου περιεχομένου, και στον *Κώδικα Ελληνικά και Ταινσάρικα Σχολεία*.

Το αρχείο στο Σρέμσκι Κάρλοβτσι είναι σημαντικό για την ελληνική γλώσσα και τους Έλληνες για δύο λόγους: πρώτον, στο Σρέμσκι Κάρλοβτσι υπογράφηκε η Συνθήκη του Κάρλοβτσι το 1699 ανάμεσα στους Αψβούργους και τους Τούρκους, που είχε ως αποτέλεσμα οι Έλληνες, αλλά και άλλοι λαοί¹ της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας να έχουν προνόμια στο εμπόριο και στις δύο αυτοκρατορίες, καθώς οι έμποροι της Αψβουργικής Αυτοκρατορίας δεν μιλούσαν τις γλώσσες των Βαλκανίων ούτε γνώριζαν τα

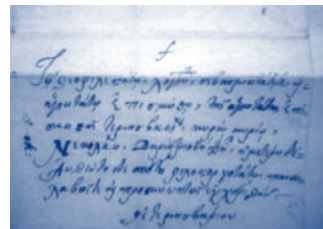
1 Υπό τον όρο «Ρουμ-μιλέτ», δηλαδή Έλληνας, οι Τούρκοι εννοούσαν διάφορους εθνογλωσσικούς ορθόδοξους λαούς, που ζούσαν στην αυτοκρατορία τους. Βλ. R. Clogg, *A Concise History of Greece*, [σερβική έκδοση] Clivio [Βελιγράδι 2000] 13.

έθιμα των Βαλκανικών λαών και συνεπώς δεν μπορούσαν να κάνουν εμπόριο. Οι Βαλκανικοί λαοί στην αγορά επικοινωνούσαν μεταξύ τους στα Τουρκικά,² στις σλαβικές γλώσσες –κυρίως στα Σερβικά– και στα Ελληνικά. Τον κύριο εμπορικό ρόλο στην περιοχή της τότε Νότιας Ουγγαρίας τον είχαν αναλάβει Έλληνες, έπειτα Σέρβοι, Ρουμάνοι, Βλάχοι και Τσίντσαροι, οι οποίοι μεταξύ τους επικοινωνούσαν στην Ελληνική ή στη Σερβική. Επίσης με την προαναφερθείσα συνθήκη η ναυσιπλοΐα στον Δούναβη έγινε ελεύθερη. Άρχισε μια νέα μετακίνηση των Ελλήνων μεταναστών κατά το 18ο αιώνα προς τις παραδουνάβιες περιοχές της Αψβουργικής Αυτοκρατορίας στη σημερινή Σερβία. Επίσης, για τους Σέρβους της Αψβουργικής Αυτοκρατορίας το Σρέμσκι Κάρλοβτσι είχε ξεχωριστή σημασία. Ήταν το πολιτιστικό και θρησκευτικό κέντρο των Σέρβων της Αψβουργικής Αυτοκρατορίας, όπου είχε την έδρα της η Σερβική Ορθόδοξη Εκκλησία και όπου το 1791 ιδρύθηκε το Λατινοσερβικό Σχολείο, το οποίο λειτουργεί ακόμη και σήμερα ως κλασικό λύκειο και στο οποίο οι Σέρβοι διανοούμενοι μάθαιναν την ελληνική γλώσσα και γνώριζαν τον ελληνικό πολιτισμό.

Από το αρχείο του Σρέμσκι Κάρλοβτσι έχουμε για μελέτη δύο χειρόγραφες επιστολές, που απευθύνονται στον Σέρβο Επίσκοπο του Τεμισβαρίου Νικόλαο Ντημητρίεβιτς.³ Ο αποστολέας της πρώτης επιστολής είναι ο Χρήστος Βασιλείου, ο οποίος υπογράφει με την ελληνική και την κυριλλική γραφή. Η επιστολή φέρει ως ημερομηνία την 8η Σεπτεμβρίου 1732, που συμπίπτει με τη θητεία του Επίσκοπου Νικόλαου Ντημητρίεβιτς, που ήταν Επίσκοπος Τεμισβαρίου⁴ από το 1728 έως το 1744.

Το περιεχόμενο της επιστολής δεν είναι και τόσο σημαντικό για τη μελέτη αυτήν, επειδή ο Χρήστος Βασιλείου γράφει στον επίσκοπο για τα πράγματα που άφησε μετά τον θάνατό του κάποιος κύριος Αγγελάκης –μάλλον Έλληνας της Ρουμανίας από το Μπρασάβ και από το Σιμπίου, όπου η ελληνική εμπορική κοινότητα ήταν μεγάλη και αρκετά ισχυρή⁵– μέσω κάποιου μάλλον Ρουμάνου Μήλιου Σάρου –ή μπορεί να ήταν και Βούλγαρος, από το επίθετό του⁶– όπως αναφέρεται στην επιστολή. Ο αποστολέας Χρήστος Βασιλείου είναι Βούλγαρος από την επαρχία του Τιρνόβου, επισκοπή Τσερβενού, που άνηκε την περίοδο κατά την οποία γράφτηκε η επιστολή στην Τουρκία και ήταν υπό την ηγεμονία του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Το Τιρνόβο⁷ ήταν κέντρο μάθησης της ελληνικής γλώσσας στους Βουλγάρους κατά το 18ο και 19ο αιώνα. Οι περισσότεροι δάσκαλοι της Ελληνικής προέρχονταν στην περιοχή του Τιρνόβου από το σερβικό μοναστήρι του Χιλανδαρίου⁸ στο Άγιον Όρος. Αξίζει να υπογραμμίσουμε ότι ο Βούλγαρος Βασιλείου γράφει στην επιστολή του: «*διότι και έμεις γειτόνοι του αυτού γένους ήμεσθεν ήγον Βουλγάροι, από την επαρχίαν Τουρνόβου, από επισκοπή Στζερβενού*». Και λέει ότι με τους Σέρβους είναι του ιδίου γένους, δηλαδή του σλαβικού, και θα ήθελε να επικοινωνεί με τον Επίσκοπο στα Σερβικά. Όμως η επικοινωνία ανάμεσα στον Σέρβο και στον Βούλγαρο, όπως προκύπτει από το κείμενο, πραγματοποιήθηκε στην Ελληνική, παρ' όλο που ο Βούλγαρος γράφει ότι στο μέλλον θα μπορούσαν να επικοινωνούν και στη Σερβική, επειδή για τους Σλάβους, Σέρβους και Βούλγαρους, αλλά σε κάποια περίοδο και για τους Ρουμάνους, η Σερβική, καθώς και η εκκλησιαστική σλαβική ή σλαβοσερβική γλώσσα ήταν η γλώσσα της Εκκλησίας.

Σε αυτό το σημείο πρέπει να επισημάνουμε ότι οι Σέρβοι της Αψβουργικής Αυτοκρατορίας είχαν ηγεμονικό ρόλο ανάμεσα στους ορθόδοξους λαούς της Αυτοκρατορίας

2 Για τους Έλληνες και άλλους τουρκόφωνους ορθόδοξους της Μικράς Ασίας, που ήξεραν καλύτερα Τουρκικά παρά Ελληνικά, η γραφή της τουρκικής πραγματοποιούνταν με το ελληνικό αλφάβητο, δηλαδή με την λεγόμενη «καραμανλήδικη» ή «φρουμτζατουρτσέ» γραφή. Βλ. C.-V. Turcitu, «Δύο τουρκόφωνοι ορθόδοξοι έμποροι από τις ρουμανικές χώρες στο διεθνές εμπόριο του 19ου αιώνα», στο *Πρακτικά Γ' Ευρωπαϊκού Συνεδρίου Ε.Ε.Ν.Σ. «Ο Ελληνικός κόσμος ανάμεσα στην εποχή του Διαφωτισμού και στον εικοστό αιώνα»*, τόμος Γ' (Αθήνα 2007) 75.

3 I. Zeremski, «Temišvarski episkop Nikola Dimitrijević i paljenje njegove rezidencije i crkve» [«Ο επίσκοπος Τεμισβαρίου Νικόλαος και ο εμπρησμός της έπαυλής του και της εκκλησίας του»], *Glasnik istorijskog društva u Novom Sadu* 5,1, 11 (1932) 88-89. S. Vuković, *Srpski jerarsi od devetog do dvadesetog veka (Οι Σέρβοι ιεράρχες από τον 9ο έως τον 20ό αιώνα)*, [Beograd-Podgorica-Kragujevac 1996] 373-374. S. Vuković, «Nikolaj – episkop temišvarski 1728-1744» [«Νικόλαος, ο επίσκοπος Τεμισβαρίου»], *Temišvarski zbornik* 3 (2002) 113-124.

4 Εδώ χρησιμοποιούμε την ονομασία όπως είναι γραμμένη στην επιστολή, δηλαδή «Τεμισβάριο», ενώ σε άλλα σημεία τη μετέπειτα ονομασία «Τεμισουάρα».

5 Στο Μπρασάβ και Σιμπίου, οι Έλληνες είχαν δυνατές εμπορικές κομπανίες. Βλ. Μ. Σοφή, «Αστική εμπορική τάξη στις ρουμανικές χώρες κατά το 19ο αιώνα. Η περίπτωση των Ελλήνων επιχειρηματιών», στο *Πρακτικά Γ' Ευρωπαϊκού Συνεδρίου Ε.Ε.Ν.Σ. «Ο Ελληνικός κόσμος ανάμεσα στην εποχή του Διαφωτισμού και στον εικοστό αιώνα»*, τόμος Γ', ό.π. 45-53.

6 Με βάση το λεξικό του J. Jorgu, *Dicționar al numelor de familie românești. Editura științifică și Enciclopedică*, [București 1983], το «Σάρου» είναι από το βουλγάρικο επώνυμο «Σάρο», ώστε ο Σάρου μπορεί να ήταν και Βούλγαρος.

7 V. Vladov, «Τα ελληνικά σχολεία της περιοχής του Τιρνόβου ανάμεσα στα τέλη του ΙΗ' και τα μέσα του ΙΘ' αιώνα», στο *Πρακτικά Γ' Ευρωπαϊκού Συνεδρίου Ε.Ε.Ν.Σ. «Ο Ελληνικός κόσμος ανάμεσα στην εποχή του Διαφωτισμού και στον εικοστό αιώνα»*, τόμος Α', ό.π. 317-324.

8 V. Vladov, op. cit., 323.

μετά τη Διακήρυξη⁹ του Αυτοκράτορα Λεοπόλδου Α' της 21ης Αυγούστου του 1691, με την οποία όλοι οι ορθόδοξοι λαοί της Αψβουργικής Αυτοκρατορίας έπρεπε να υπακούουν στον Σέρβο Μητροπολίτη με έδρα στο Σρέμσκι Κάρλοβτσι, όχι μόνο σε θρησκευτικά, αλλά και σε άλλα εγκόσμια ζητήματα. Σχετικά με ένα τέτοιο θέμα γράφει και ο Βούλγαρος από το Τίρνοβο για τον Έλληνα Αγγελάκη. Από την άλλη πλευρά, οι Βούλγαροι της Τουρκίας, όπως ήδη έχουμε πει, ήταν υπό την πολιτιστική και θρησκευτική ηγεμονία των Ελλήνων. Στα τέλη του 18ου αιώνα, ο εξελληνισμός των Βουλγάρων ήταν στο αποκορύφωμά του. Όπως αναφέρει ο Μαρίνωβ στο βιβλίο του «*Η Ιστορία της Βουλγαρικής Λογοτεχνίας*»,¹⁰ «άνθρωπος» λεγόταν μόνο αυτός που ήξερε Ελληνικά και επικρατούσε η γνώμη ότι οι υψηλές σκέψεις μπορούν να εκφραστούν μόνο στην ελληνική γλώσσα. Για τον λόγο αυτόν, οι εμπορικές οικογένειες των Βουλγάρων, Βλάχων και Σέρβων έστελναν τα παιδιά τους σε ελληνικά σχολεία στη Βιέννη, στην Πέστη, στην Τεμισβάρα, στο Νόβι Σαντ, στο Ζέμου, στο Μπρασάβ, στο Βουκουρέστι, στο Τίρνοβο και σε άλλες πόλεις όπου υπήρχαν ελληνικές εμπορικές κοινότητες.

Το δεύτερο χειρόγραφο που μελέτησα απευθύνεται επίσης στον Επίσκοπο Νικόλαο Ντημπριέβιτς και είναι του έτους 1743. Αυτήν τη φορά αποστολέας είναι ο Πατριάρχης Ιεροσολύμων Παρθένιος ο Α' (1737-1766). Η επιστολή μεταφέρεται στην Αψβουργική Αυτοκρατορία μέσω κάποιου ιερέα Αζαρία στον Σέρβο Επίσκοπο Τεμισβαρίου. Παρουσιάζει ενδιαφέρον το γεγονός ότι ο Πατριάρχης Ιεροσολύμων δεν αμφιβάλλει καθόλου ότι ο Σέρβος επίσκοπος γνώριζε την Ελληνική. Το κείμενο της επιστολής αναφέρεται στη συνδρομή του Σέρβου Επίσκοπου για τον Άγιο Τάφο, του οποίου –όπως μαθαίνουμε από την επιστολή– ήταν «Επίτροπος».

9 D. Davidov, *Srpske privilegije carskog doma habzburškog* [Σερβικά προνόμια του αυτοκρατορικού Οίκου των Αψβούργων], Galerija Matice srpske, Svetovi, Novi Sad, Balkanološki institut SANU (Beograd 1994).

10 Димитър Маринов, *История на българската литература*, 2nd edition, ЕИ «ЛитерНет» Варна (2006).

Μελετώντας τα κείμενα αυτά, κατέληξα στο συμπέρασμα ότι η ελληνική γλώσσα δεν ήταν μόνο γλώσσα και μέσο επικοινωνίας ανάμεσα στους ορθόδοξους λαούς των δύο αυτών Αυτοκρατοριών, της Οθωμανικής και Αψβουργικής και έπειτα Αυστροουγγρικής, κατά το 18ο και στις αρχές του 19ου αιώνα, αλλά ήταν κυρίως η γλώσσα της ορθοδοξίας και της διανοήσης. Την Ελληνική τη μάθαιναν όχι μόνο Έλληνες της Αυστροουγγαρίας, αλλά και μη Έλληνες: Σέρβοι,¹¹ Βούλγαροι, Ρουμάνοι, κ.ά. Γνωστά ελληνικά σχολεία στη σημερινή Σερβία ήταν το ελληνικό σχολείο στο Νόβι Σαντ και στο Ζέμου, το οποίο οι Έλληνες ονόμαζαν «Σεμλίνο» και όπου πρώτος δάσκαλος ήταν ο Γεώργιος Αυξεντιάδης, που ήρθε από το Τίρνοβο της Βουλγαρίας. Και άλλοι γνωστοί δάσκαλοι δίδαξαν στο ελληνικό σχολείο του Ζέμου, όπως ο Δημήτριος Δαρβάρης¹² κατά το 18ο και 19ο αιώνα, ο Γεώργιος Ζαχαριάδης,¹³ ο συγγραφέας της «*Ελληνικής Γραμματικής*», και ο Ιωάννης Τουρουτζάς, από τον οποίο διδάχθηκε την Ελληνική και ο Σίμα Μιλουτινόβιτς Σαράιλιγια, ο οποίος άσκησε τεράστια επίδραση σε έναν από τους μεγαλύτερους Σέρβους ποιητές, τον Νιέγκος.¹⁴ Στο σημείο αυτό πρέπει να πούμε ότι για το ελληνικό σχολείο στο Ζέμου ήταν σημαντική η συνδρομή του Τριαντάφυλλου Δούκα, συγγραφέα της πρώτης ιστορίας της Σερβικής Επανάστασης του 1804 σε ξένη γλώσσα, δηλαδή στην Ελληνική, υπό τον τίτλο «*Ιστορία των Σλαβενο-σέρβων*»,¹⁵ που εκδόθηκε στην Πέστη 3 χρόνια μετά τα γεγονότα, δηλαδή το 1807. Ο ίδιος ο προ-

11 Βλ. J. Đorđević Jovanović, «Οι Έλληνες της διασποράς μεταξύ Σέρβων», στο *Πρακτικά Γ' Ευρωπαϊκού Συνεδρίου Ε.Ε.Ν.Σ. «Ο Ελληνικός κόσμος ανάμεσα στην εποχή του Διαφωτισμού και στον εικοστό αιώνα*», τόμος Α', ό.π. 435: «Στα ελληνικά σχολεία, που λειτουργούσαν υπό την αιγίδα της Μητρόπολης και που είχαν κάποιο ιδιαίτερο κύρος και θεωρούνταν και από τους Σέρβους ως ανώτερος βαθμός μόρφωσης, πήγαιναν και παιδιά διακεκριμένων Σέρβων.»

12 I. Παπαδριανός, *Οι Έλληνες της Σερβίας (18ος-19ος αιώνας)*, (Αλεξάνδρουπολη 2001) 87-90.

13 I. Παπαδριανός, ό.π., 92-93.

14 Για τις ελληνοσερβικές λογοτεχνικές σχέσεις, βλ. Μ. Φλάσαρ, *Η αρχαία παράδοση στα έπη του Νιέγκος*, διδακτορική διατριβή. Βλ. επίσης πολυάριθμες εργασίες της Ξ. Μαρίτσικ-Γκατζάνσκι, από τις οποίες αναφέρουμε μόνο μερικές:

- «Ρήγας Φεραίος και Πέταρ Πέτροβιτς Νιέγκος: Παράλληλια», στο *Ε' Διεθνές Συνέδριο «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας»* (2007).
- «Σοφίας επιθυμητής πάσης (Πλάτων)», στο *Επιστημονικό Συνέδριο της Σερβικής Ακαδημίας Επιστημών και Τεχνών «Γιόβαν Στέρια Πόποβιτς 1806-1865-2006»*, βιβλ. 117 (Βελιγράδι 2007) 139-145.
- «Serbian Toponyms in Rhigas' Map», στο *Πρακτικά Δ' Διεθνές Συνέδριο «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας»*, Τόμος 4, (Αθήνα 2006) 859-863.
- «Greek Islands in Serbian Literature and History», στο *Πρακτικά Β' Ευρωπαϊκού Συνεδρίου Νεοελληνικών Σπουδών*, Τόμος Α', (Αθήνα 2004) 727-731.
- «Βαλκανική προοπτική: Ο Καθάφης και η σύγχρονη Σερβική ποίηση», στο Μ. Πετρής (επιμ.), *Η ποίηση του κράτους*, (Ηράκλειο 2000) 157-167.
- «The Reception of Major Modern Greek Poets in Serbian Literature and Culture in the 20th Century», στο *Πρακτικά Α' Ευρωπαϊκού Συνεδρίου Νεοελληνικών Σπουδών*, Τόμος Α', (Αθήνα 1999) 503-512.

Βλ. και I. Ραντούλοβιτς, «Ελληνοσερβικές λογοτεχνικές σχέσεις στην εποχή του κλασικισμού και του ρομαντισμού», στο *Πρακτικά Γ' Ευρωπαϊκού Συνεδρίου Ε.Ε.Ν.Σ. «Ο Ελληνικός κόσμος ανάμεσα στην εποχή του Διαφωτισμού και στον εικοστό αιώνα»*, τόμος Γ', ό.π. 429-440, καθώς και της ίδιας, *Η πρόσληψη της αρχαιότητας στη Σερβική λογοτεχνία του Κλασικισμού*, European Ideas, Ancient Civilization and Serbian Culture (Belgrade 2008) 324-334.

15 T. Duka, *Istorija Slaveno-srba*, (Pančevo 2004)· μετάφραση στα Σερβικά: D. Aleksijević· επιμέλεια: J. Đorđević Jovanović.

αναφερθείς Σαραϊλίγια εμπνεύστηκε από το έργο του Δούκα και έγραψε το έπος του *Serbijanka*, θέλοντας να δημιουργήσει την *Λιάδα* της Σερβικής Επανάστασης.

Μετά την κατάρρευση της Τουρκίας κατά το 19ο αιώνα, ο ρόλος των Ελλήνων εμπόρων χάνεται και τον ρόλο τους τον παίρνουν άλλοι. Η Ελληνική, ως «γλώσσα του εμπορίου», χάνει τον ρόλο που είχε κατά τους περασμένους αιώνες. Όμως η Ελληνική, με τις ιδέες της Επανάστασης και των ευρωπαϊκών ιδεών, παίρνει μιαν άλλη διάσταση. Τώρα πλέον Σέρβοι και άλλοι Βαλκανικοί λαοί μαθαίνουν την ελληνική όχι μόνο για πρακτικούς λόγους επικοινωνίας ή για λόγους θρησκευτικούς,¹⁶ αλλά σύμφωνα με τις τάσεις του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού και του Κλασικισμού, για λόγους μόρφωσης και επιστροφής στις πνευματικές τους ρίζες. «*Η τεράστια επίδραση την οποία μετέδιδαν οι μορφωμένοι άνθρωποι*» της τότε Νότιας Ουγγαρίας, όπως για παράδειγμα ο Δωσίθεος Ομπράντοβιτς (1740-1811) και ο ελληνικής καταγωγής Γιόβαν Στέρια Πόποβιτς (1806-1856) –του οποίου τα ελληνικά χειρόγραφα ακόμα μένουν αδιάβαστα στο αρχείο της Μάτικα Σρπσκα,¹⁷ το πνευματικό κέντρο των Σέρβων– αλλά και άλλοι Σέρβοι διανοούμενοι «*[...] περιοριζόνταν κυρίως στις μεταφράσεις από την Ελληνική. Δεν ετίθετο ερώτημα για το ποια ελληνική γλώσσα επρόκειτο, αν δηλαδή ήταν αρχαϊκή, βυζαντινή ή η σύγχρονη καθομιλουμένη –το ζήτημα αυτό δεν ήταν σε πρώτο πλάνο [...]*»,¹⁸ όπως αναφέρει η Καθηγήτρια Ξένια Μαρίτσκι Γκατζάνσκι.

Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι, παρ' όλο που η γλώσσα της γραφειοκρατίας στην Αψβουργική Αυτοκρατορία ήταν κυρίως η Λατινική, καθώς και η Γερμανική και η Ουγγρική, ενώ στην Οθωμανική ήταν η Τουρκική, οι διανοούμενοι που ανήκαν σε ορθόδοξους λαούς των δύο αυτοκρατοριών, αν και γνώριζαν καλά αυτές τις γλώσσες, πάλι για πρακτικούς λόγους στη μεταξή τους επικοινωνία χρησιμοποιούσαν την Ελληνική, όπως δείχνουν οι δύο επιστολές από το αρχείο του Σρέμσκι Κάρλοβτσι. Επίσης, στο μυθιστόρημα του σύγχρονου Σέρβου συγγραφέα Μπόρισλαβ Πέκιτς «*Το Χρυσόμαλλο Δέρας*», ο διάλογος μεταξύ εμπόρων Τσιντσάρων πραγματοποιείται στα Ελληνικά.

Μετά τις επαναστάσεις κατά του τουρκικού κράτους, η Ελληνική, μαζί με τις ιδέες του Διαφωτισμού και Κλασικισμού, παίρνει τον ρόλο της γλώσσας των κλασικών κειμένων και ιδεών και γίνεται η γλώσσα της κλασικής

παιδείας και αναγέννησης.

Σας ευχαριστώ.

FATIMA ELOEVA

Ευχαριστώ την κυρία Draganić για την πολύ ενδιαφέρουσα ανακοίνωση. Γενικά η σημερινή μας συνεδρία έχει μάλλον σχέση με το συναρπαστικό θέμα –στα σημερινά συμφραζόμενα– της παγκοσμιοποίησης. Και τώρα θα έχω την τιμή να δώσω τον λόγο στον συνάδελφο, Καθηγητή Γλωσσολογίας του Πανεπιστημίου Γάνδης του Βελγίου, κύριο Gunnar de Boel. Το θέμα της ανακοίνωσής του είναι: «*Τα Νεοελληνικά και η γένεση ενός κοινού ευρωπαϊκού λεξιλογίου*». Παρακαλώ.

GUNNAR DE BOEL

Ευχαριστώ, κυρία Πρόεδρε. Σε αυτό το συνέδριο ακούσαμε πολλά για ετερότητα. Τώρα είναι καιρός να σας μιλήσω για ομοιότητα.

Αν και εκ πρώτης όψεως φαίνονται πολύ διαφορετικές, η Ελληνική και οι περισσότερες άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες ήταν, σε μερικές περιόδους της ιστορίας τους, βασικά, μορφές μιας και της ίδιας γλώσσας.

Πρώτη περίοδος:

Η ινδοευρωπαϊκή πρωτογλώσσα

Η πρώτη περίοδος, βέβαια, είναι η περίοδος της ενιαίας ινδοευρωπαϊκής γλώσσας, πριν από τη διάσπαση στους διαφορετικούς κλάδους όπως την Ελληνική, την Ιταλική, και τη Γερμανική. Όλα τα φαινόμενα της ομογλωσσίας αυτής μελετήθηκαν συστηματικά από την αρχή του 19ου αιώνα, στο πλαίσιο της συγκριτικής ινδοευρωπαϊκής γλωσσολογίας, και τώρα ξέρουμε πολύ καλά τους νόμους που διέπουν την εξέλιξη που οδηγεί από την κοινή ινδοευρωπαϊκή πρωτογλώσσα στην καθεμία από τις σημερινές ινδοευρωπαϊκές γλώσσες.

- **gerbh-* > *carve* (Α), *kerven* (Φλ-Ολλ), *kerben* (Γερ)
> **grbh-* (μηδενισμένη βαθμίδα)
> **grph-* > *γράφω*
- *γράφεν δέ οί όστέον άχρϊς αϊχμϊη Πουλυδάμαντος* (Ρ 599)
- **g* > *γ*
> *k* (γερμανικές γλώσσες)
- **gen-* > *γένος*, *genus* (Λατ)
> *kin* (Α), *kunne* (Φλ-Ολλ)

Σε αυτήν την περίοδο ανήκει π.χ. η κοινή ινδοευρωπαϊκή λέξη **gerbh-*, που σήμαινε «χαράζω». Τη βρίσκουμε στην ελληνική λέξη *γράφω*, που έχει τη μηδενισμένη βαθμίδα. Αυτό σημαίνει ότι χάθηκε το φωνήεν -ε- και κρατάμε

16 Οι Έλληνες στην περιοχή της Σερβίας χρησιμοποιούσαν στη λειτουργία την Ελληνική. Ο Σέρβος ηγεμόνας Μίλος Ομπρένοβιτς το 1827 κατάργησε αυτήν την πρακτική. Βλ. J. Đorđević *Јовановић*, ό.π., 436.

17 Για την ίδρυση της Μάτικα Σρπσκα, έδωσαν τη συνδρομή τους και Έλληνες έμποροι της Ουγγαρίας, όπως η Μαρία Τριανταφύλλου, από γνωστή ελληνική εμπορική οικογένεια και σύζυγος του εμπόρου Ιωάννη Τριανταφύλλου.

18 Ξ. Μαρίτσκι Γκατζάνσκι, «Σερβικές Μεταφράσεις Νεοελληνικής Λογοτεχνίας», στο *Γραπτός Εισαγησις – 1ο Παγκόσμιο Συνέδριο Νεοελληνικών Σπουδών*, (3-5 Ιουλίου 2008), (Αθήνα 2008) 54.

μόνο το **grph*, που δίνει τελικά το *γράφω*. Το *γράφω* έχει ακόμα την αρχική σημασία στον Όμηρο, στο γνωστό στίχο «γράφεν δέ οίδοστέον άχρις / αίχημή Πουλυδάμαντος» (P 599-600) και επίσης στις γερμανικές γλώσσες. Με τον νόμο της μετακίνησης των συμφώνων που υπέστησαν αυτές οι γλώσσες, τα ηχηρά κλειστά της ινδοευρωπαϊκής πρωτογλώσσας αποχιοιήθηκαν και έτσι το **/g/* έγινε */k/* στις γερμανικές γλώσσες. Στην εξέλιξη, άλλωστε, από τα Αρχαία στα Νέα Ελληνικά, τα ηχηρά κλειστά σύμφωνα εξελίχθηκαν σε προστριβή και έτσι το **/g/* προφέρεται τώρα σαν */γ/*. Έτσι το ελληνικό γένος είναι η ίδια λέξη με το λατινικό *genus* και το αγγλικό *kin*. Με τον ίδιο τρόπο, λοιπόν, στο ελληνικό *γράφω* ανταποκρίνονται, στα Αγγλικά το *carve*, στα Γερμανικά το *kerben* και στα Φλαμανδο-ολλανδικά το *kerven*, που κράτησαν μέχρι σήμερα την αρχική σημασία «χαράζω».

- **bh > *rh > ρ*
 > -v- (Α, Φλ-Ολλ)
 > b (Γερ), -b# (Α, Φλ-Ολλ)
- **webh- > weave (Α), weven (Φλ-Ολλ)*
 > *weben* (Γερ), *web* (Α, Φλ-Ολλ)
 > **wbh- = *ubh- > ύφ- (ύφαινω, ύφασμα, ύφ ή, ύφος)*

Ένα άλλο παράδειγμα από την ινδοευρωπαϊκή περίοδο είναι η έννοια «υφαινω», που εκφραζόταν στην ινδοευρωπαϊκή πρωτογλώσσα με τη ρίζα **webh*. Στο προηγούμενο παράδειγμα είδαμε ήδη ότι το χειλικό ηχηρό δασύ **/bh/* εξελίσσεται σε */φ/* στα Ελληνικά και σε */v/* στα Αγγλικά και στα Φλαμανδο-ολλανδικά στη μέση μιας λέξης. Στην αρχή και στο τέλος εμφανίζεται ως */b/*. Την τελευταία αυτήν εξέλιξη τη βλέπουμε πάντα στα Γερμανικά, δηλαδή σε όλες τις θέσεις. Είναι, λοιπόν, αναμενόμενο αυτή η ρίζα να εμφανιστεί ως *weave* στα Αγγλικά, ως *weven* στα Ολλανδικά και ως *weben* στα Γερμανικά. Το παράγωγο ουσιαστικό *web* («ο ιστός της αράχνης») στα Αγγλικά και στα Φλαμανδο-ολλανδικά είναι επίσης εντελώς λογικό. Στα Ελληνικά έχουμε πάλι τη μηδενισμένη βαθμίδα της ίδιας ρίζας. Κρατάμε, λοιπόν, μόνο το **wbh = *ubh* το οποίο δίνει με τους κανονικούς φωνητικούς νόμους της Ελληνικής το *υφ-*, που φαίνεται στο ρήμα *υφαινω*, αλλά και στο *υφή* και στο *ύφος*.

- κληρονόμος «αυτός που παίρνει τον κλήρο», δηλ. την κληρονομιά
- *erfgenaam* (Φλ-Ολλ) «αυτός που παίρνει το erf», δηλ. την κληρονομιά = το μέρος του ορφανού
- νέμω «μοιράζω»
- νέμομαι «έχω, παίρνω»· πρβλ. *nemen* (Φλ-Ολλ), *nehmen* (Γερ) «παίρνω»

Θα μπορούσαμε να προσθέσουμε άφθονα παραδείγματα γι' αυτήν την κοινή καταγωγή και δη του κοινού λεξιλογίου των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών. Ας δώσω ένα τελευταίο παράδειγμα. Η λέξη *κληρονόμος* σημαίνει κυριολεκτικά «αυτός που παίρνει τον κλήρο», δηλαδή την κληρονομιά. Στα Φλαμανδο-ολλανδικά λέμε ακριβώς το ίδιο: *erfgenaam*· είναι αυτός που παίρνει το *erf*, δηλαδή το μέρος του ορφανού, που είναι ιστορικά η ίδια ινδοευρωπαϊκή λέξη. Και οι δύο γλώσσες χρησιμοποιούν το ίδιο ινδοευρωπαϊκό ρήμα *νέμω*, του οποίου οι ενεργητικοί τύποι σήμαιναν «μοιράζω», και οι μεσοπαθητικοί, το *νέμομαι* δηλαδή, «έχω, παίρνω». Είναι δηλαδή το ίδιο ρήμα με το φλαμανδο-ολλανδικό ή το γερμανικό *nemen* (*nehmen*).

**Δεύτερη περίοδος:
 Δάνεια της Λατινικής από τα Αρχαία Ελληνικά**

- *άνάλυσις > analysis* (Λατ/Α), *analyse* (Γαλ)
- *όασις > oasis* (Λατ/Α/Γαλ)
- *ύπο-κειμένο > sub-jectum > onder-werp* (Φλ-Ολλ)

Η δεύτερη περίοδος όπου ενώνονται και πάλι οι ευρωπαϊκές γλώσσες, μετά την απόσπαση από τον κοινό κορμό που είχε οδηγήσει στις ξεχωριστές γλώσσες, είναι όταν δανείζονται από την Αρχαία Ελληνική τις άφθονες έννοιες και λέξεις που δημιουργήθηκαν από τους επιστήμονες της αρχαίας Ιωνίας και της Αθήνας. Γι' αυτήν την περίοδο θα μπορούσαμε να πούμε ότι η Ελληνική είναι όχι μία, αλλά η ευρωπαϊκή γλώσσα. Αρκετές από αυτές τις λέξεις κράτησαν την ελληνική τους μορφή, όπως π.χ. το *analysis* ή το *oasis*. Αλλά μην ξεχάσουμε ότι η ίδια η Αρχαία Ελληνική δανείστηκε αυτήν τη λέξη *όασις* από την Αιγυπτιακή.

Μεταφραστικά δάνεια της Λατινικής από τα Αρχαία Ελληνικά

Σε πολλές άλλες λέξεις, ο δανεισμός από τα Ελληνικά δεν είναι το ίδιο φανερός, επειδή οι Ρωμαίοι δεν έκαναν άμεσα, αλλά μεταφραστικό δάνειο. Μετάφραζαν δηλαδή τα συστατικά της ελληνικής λέξης με λατινικά στοιχεία και δημιουργούσαν έτσι λέξεις που φαίνονται λατινικές, αλλά ουσιαστικά είναι ελληνικές με λατινικές ρίζες.

Έτσι έχουμε π.χ. τη λέξη *υποκείμενο*, που αποδόθηκε στα Λατινικά με το *sub-jectum*, δηλαδή με στοιχεία που σημαίνουν το ίδιο. Και εμείς οι φλαμανδοί μεταφράσαμε τη λατινική λέξη με δικά μας συστατικά, που σημαίνουν επίσης ακριβώς το ίδιο: *onder-werp*. Έτσι θα μπορούσαμε να πούμε ότι και σε αυτό το σημείο μιλάμε Αρχαία Ελληνικά, με φλαμανδικές ρίζες όμως. Εννοείται ότι σχεδόν ολόκληρη η ορολογία των μερών του λόγου στα Λατινικά είναι μεταφραστικά δάνεια από την Αρχαία Ελληνική.

- ουσία
- Σωκράτης ο Σχολαστικός (Ε΄ μ.Χ.) : «οί νεώτεροι τών φιλοσόφων αντί της ουσίας τή λέξει της υποστάσεως έχρήσαντο».
- *υπό-στασις* > *sub-stantia*
- *substantia* > *sustance* (Γαλ, 1120)
> *substance* (Γαλ, 1532)
- *substantif* > *ουσιαστικό*

Η λέξη *ουσία*¹⁹ απαντά ήδη στον Ηρόδοτο, με τη σημασία την οποία εκφραζει στα Νεοελληνικά η λέξη *περιουσία*. Στον φιλοσοφικό λόγο, η λέξη *ουσία* απέκτησε τη σημασία που έχει ακόμα σήμερα. Αλλά ο Σωκράτης ο Σχολαστικός, στο πρώτο μισό του 5ου αιώνα μ.Χ., μας πληροφορεί ότι «οί νεώτεροι τών φιλοσόφων αντί της ουσίας τή λέξει της υποστάσεως έχρήσαντο». Και είναι αυτή η λέξη την οποία χρησιμοποίησαν τα Λατινικά ως πρότυπο για το μεταφραστικό δάνειο *sub-stantia*. Είναι αξιοσημείωτο ότι αυτή η λέξη πέρασε στα Γαλλικά ως *sustance*, το 1120, με τη σημασία της «περιουσίας». Μόνο το 1270 μαρτυρείται και πάλι η φιλοσοφική έννοια της «ουσίας» και μόνο το 1532 αποκαταστάθηκε η λατινική μορφή, με το -b-, *substance*. Έγινε δηλαδή δανεισμός από τα Λατινικά. Οι Γάλλοι γραμματικοί δημιούργησαν μετά την έννοια και τον όρο του νομ *substantif*, όρος

που πέρασε μετά, ως μεταφραστικό δάνειο, στα Ελληνικά, με τη μορφή *ουσιαστικό*. Αυτή η λέξη είναι δηλαδή ουσιαστικά γαλλική, με ελληνική ρίζα.

- *σύμβασις* > *conventio* (Λατ)
- *conventio* > *convention* (Γαλ, 1268)
- *conventionnel* (1453) «σύμφωνος με τους κοινωνικούς κανόνες»
- *σύμβασις* (αρχ.ελλ.) > *σύμβαση* (νεοελλ.),
όχι *σύμπαση* (πβ. *έμβαινω* > *μπαίνω*)
- *conventionnel* > *συμβατικός*

Στην αρχαία λέξη *σύμβασις* ανταποκρίνεται ακριβώς το λατινικό *conventio* με τη σημασία «συνθήκη». Τα Γαλλικά το 1268 δανείστηκαν τη λατινική λέξη, δημιούργησαν το επίθετο *conventionnel* το 1453 και εξειδίκευσαν τη σημασία σε «σύμφωνος με τους κοινωνικούς κανόνες». Τα Νεοελληνικά, όπως οι άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες, δανείστηκαν άφθονες λέξεις από τα Αρχαία Ελληνικά, ακριβώς άλλωστε όπως τα Γαλλικά και οι άλλες ρωμανικές γλώσσες δανείστηκαν από τα Λατινικά. Έτσι, τα Νεοελληνικά δανείστηκαν και τη λέξη *σύμβαση* από τα Αρχαία Ελληνικά. Ξέρουμε ότι πρόκειται για δάνειο και όχι για κληρονομιά, γιατί, όπως λέει σωστά ο Ψυχάρης, αν είχε κληρονομήσει ο ελληνικός λαός αυτήν τη λέξη κατευθείαν από τους προγόνους, θα έλεγε *σύμπαση* (όπως το *μπαίνω* από το *έμβαινω*, κ.λπ.). Το επίθετο *συμβατικός* απέκτησε όμως στα Νεοελληνικά την ίδια σημασία με το γαλλικό *conventionnel*. Είναι δηλαδή ένα μεταφραστικό δάνειο από τα Γαλλικά.

Τρίτη περίοδος:

Δάνεια της Νεοελληνικής από τις δυτικές γλώσσες

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι η αντίστροφη κίνηση, από τις δυτικές γλώσσες προς τα Νεοελληνικά, είναι επίσης πολύ εντατική. Αυτά τα δάνεια ανήκουν σε μια τρίτη περίοδο, που άρχισε την εποχή του Διαφωτισμού. Τα Νεοελληνικά δανείστηκαν αρκετές λέξεις, είτε άμεσα (όπως *συμβαίνει* τώρα με πολλές αγγλικές λέξεις) είτε με μεταφραστικά δάνεια, από τις δυτικές γλώσσες, προπαντός τα Γαλλικά και μετά τα Αγγλικά.

Ας μη σταθούμε στα άμεσα δάνεια, όπως το *σεσσουάρ*, το *σαμπουάν*, το *κομπιούτερ* και το *σερφάρω*, που είναι ακόμα φανερά δάνεια για όλους. Ας κοιτάξουμε μερικά μεταφραστικά δάνεια, που κρύβουν τον χαρακτήρα τους πολύ καλύτερα. Μερικά από αυτά τα μεταφραστικά δάνεια είναι αρκετά πρόσφατα.

¹⁹ Οι πληροφορίες για την ιστορία των ελληνικών και των γαλλικών λέξεων αντλήθηκαν από τα εξής:

- Γ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, 2η έκδοση, (Αθήνα 2002).
- O. Bloch & W. von Wartburg, *Dictionnaire étymologique de la langue française, Préface d' A. Meillet*, 4me éd. rev. et augm. par W. von Wartburg, (Paris 1964).
- A. Dauzat, *Dictionnaire étymologique*, (Paris 1938).
- A. Rey et al, *Le Petit Robert*, (Paris 1968).

Μεταφραστικά δάνεια της Νεοελληνικής από τις δυτικές γλώσσες

- *εντατικός* (αρχ.) «διεγερτικός, αφροδισιακός, δυνατός από σεξουαλική άποψη» (< *έντασις*, από το *έντείνω*)
- *intensus* (μεσαιων. λατ) (από το *intendā*) > *intense* (Γαλ, 1265)
- *intense* > *εντατικός* (νεοελλ.)

Το επίθετο *εντατικός*, που στα Αρχαία σήμαινε «διεγερτικός, αφροδισιακός, δυνατός από σεξουαλική άποψη», είναι παράγωγο από το *έντασις*, από το *εντείνω*. Όπως λέει σωστά το πολύτιμο *Λεξικό* του Μπαμπινιώτη, η σημερινή σημασία είναι απόδοση του γαλλικού *intense*, που είναι δάνειο από το μεσαιωνικό λατινικό *intensus*, από το *intendā*, που έχει την ίδια σημασία και την ίδια ινδοευρωπαϊκή καταγωγή με το *εντείνω*. Το γαλλικό *intense* που πρωτοαπαντά το 1265, δεν γίνεται συνηθισμένο παρά μόνο το 18ο αιώνα.

- *επιβάλλω, επιβλητικός* (αρχ.) «ρίχνω, τοποθετώ πάνω σε κάτι», «επιβολή φόρων» (Ηρόδοτος, Θουκυδίδης)
- *improbo* > *imposer* (από το 1638 «en imposer à quelqu'un») > *imposant* (1715; Voltaire 1732)
- *imposant* > *επιβλητικός*

Ένα άλλο ωραίο παράδειγμα είναι το *επιβάλλομαι* και το επίθετο *επιβλητικός*. Το *επιβάλλω* στα Αρχαία Ελληνικά είχε την κυριολεκτική σημασία «ρίχνω, τοποθετώ πάνω σε κάτι». Από εκεί έγινε η σημασία της «επιβολής φόρων», που απαντά ήδη στον Ηρόδοτο και στον Θουκυδίδη. Στα λατινικά το ρήμα που ανταποκρίνεται ακριβώς είναι το *improbo*, με τις ίδιες χρήσεις και σημασίες. Τα μεσαιωνικά Γαλλικά δανείστηκαν τη λέξη από τα Λατινικά (πρβλ. τις λέξεις *imposition* και *impôt*), προσθέτοντας όμως σταδιακά μερικές καινούργιες χρήσεις και σημασίες· μία από αυτές, που πρωτοαπαντά το 1638, είναι το «en imposer à qqn» που σημαίνει «κάνω δυνατή εντύπωση σε κάποιον, του εμπνέω σεβασμό». Αυτή η σημασία πέρασε επίσης, ως μεταφραστικό δάνειο, στα Νεοελληνικά, στο μεσοπαθητικό *επιβάλλομαι*.

Το επίθετο *επιβλητικός* υπήρχε επίσης στα Αρχαία, αλλά

σήμαινε μόνο «αυτός που καταλαβαίνει αμέσως, ο εύστροφος». Η σημερινή σημασία αποτελεί, λοιπόν, επίσης μεταφραστικό δάνειο από τα Γαλλικά, δηλαδή από το γαλλικό επίθετο *imposant* που πρωτοαπαντά μόνο το 1715 και καθιερώθηκε το 1732 από τον Βολταίρο. Και εδώ λοιπόν η γαλλική σημασία που μεταφράζεται στα Νεοελληνικά απαντά μόνο το 18ο.

- *substantif* > ουσιαστικό
- Στέφανος Κουμανούδης, *Συναγωγή Νέων Λέξεων υπό των Λογίων Πλασθεισών από της Αλώσεως, μέχρι των καθ' ημάς Χρόνων* (1900):
«Θαύμα μ' έσχε μέγα, ότι αναζητήσας τῆ 21 Ιαν. 1888 ἐν τοῖς Λεξικοῖς τοῦ Ἀνθ[ίμου] Γαζῆ [1809-1813] τοῦ Riemer [1826] καὶ τοῦ Ἀθ. Σακελλαρίου [1879] δὲν εἶρον ταύτην τὴν λέξιν, τὴν τόσον κατατετριμμένην παρ' ἡμῶν παιδῶν ὄντων. Δὲν τὴν ἔχει δέ, ὡς εἶδα ὕστερον, οὔτε ὁ Θησαυρὸς τοῦ Ἐρ. Στεφάνου. Πότε δ' ἐγεννήθη ἡ εὐλογημένη; [...] ἀλλὰ κατέστη οὕτω σύνηθες τοῖς νέοις γραμματικοῖς, ὥστε οὐδαμῶς ἐγὼ ἀξίω νὰ ἐπιτήμησι τις τῷ Ἰω. Πανταζῖδῃ, ποιησαμένω αὐτοῦ [δηλ. τῆς λ. οὐσιαστικόν] χρήσιν.»

Είδαμε πιο πάνω ότι η λέξη *ουσιαστικό* στα Ελληνικά είναι μεταφραστικό δάνειο από τα Γαλλικά. Ο Στέφανος Κουμανούδης, ο συγγραφέας της «*Συναγωγῆς Νέων Λέξεων υπό των Λογίων Πλασθεισών από της Αλώσεως, μέχρι των καθ' ημάς Χρόνων* (1900)», αναφέρει σχετικά: «*Θαύμα μ' έσχε μέγα, ότι αναζητήσας τη 21 Ιαν. 1888 ἐν τοῖς Λεξικοῖς τοῦ Ἀνθ[ίμου] Γαζῆ [1809-1813] τοῦ Riemer [1826] καὶ τοῦ Ἀθ. Σακελλαρίου [1879] δὲν εἶρον ταύτην τὴν λέξιν, τὴν τόσον κατατετριμμένην παρ' ἡμῶν παιδῶν ὄντων. Δὲν τὴν ἔχει δέ, ὡς εἶδα ὕστερον, οὔτε ὁ Θησαυρὸς τοῦ Ἐρ. Στεφάνου. Πότε δ' ἐγεννήθη ἡ εὐλογημένη;*» Και παρατηρεῖ παρακάτω ότι «ο *καθηγητῆς Κ.Σ. Κόντος* (...) *αποκαλεῖ μοχθηρὸν τὸ ἐπίθετον τοῦτο, προσθέτων "ἀλλὰ κατέστη οὕτω σύνηθες τοῖς νέοις γραμματικοῖς, ὥστε οὐδαμῶς ἐγὼ ἀξίω νὰ ἐπιτήμησι τις τῷ Ἰω. Πανταζῖδῃ, ποιησαμένω αὐτοῦ [δηλ. τοῦ οὐσιαστικόν] χρήσιν".*»

- *Introversion* > *εσωστρέφεια*
- *Extraversion* > *εξωστρέφεια*
- C. Jung (1875-1961): 1920; στα γαλλικά το 1931 και τα παράγωγα *introverti* (1946) και *extraverti* (1950)

Οι λέξεις *εσω-* και *εξωστρέφεια* είναι πολύ πιο πρόσφατες ακόμα. Ο γερμανόφωνος Ελβετός C. Jung (1875-1961) δημιούργησε το 1920 τους όρους *Extraversion* και *Introversion*. Αυτοί οι όροι χρησιμοποιούνται για πρώτη

φορά στα Γαλλικά το 1931 και τα παράγωγα *introverti* (πριν από το 1946), και *extraverti* (το 1950) μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Για τα Ελληνικά δεν έχω τις ακριβείς ημερομηνίες, αλλά θα είναι μάλλον μετά τα Γαλλικά.

• Ψυχάρης: «Α δεν τα ήξερα [δηλ. τα γαλλικά], δε θα μπορούσα να καταλάβω λέξη απ' όσα έγραφαν οι φημερίδες. Νόημα δε θα μπορούσα να βγάλω και του κάκου θάσπανα το κεφάλι μου. Άμα τάβαζα στο γαλλικό, αμέσως έβλεπα τι θα πη. Είχα διαβάσει τη φράση: - "Δεν ηδύνατο να αρθρώσει λέξιν". Τι μπορούσε να σημαίνει τέτοιο πράμα; Γύρεβα, σκάλιζα στην αρχαία: αδύνατο να βρω τίποτις που να μοιάζη. Βέβαια που ο Ξενοφώντας, αν είταν ποτές να "αρθρώσει λέξιν", θάμνισκε βουβός όλη του τη ζωή. [...] Άμα ξεχνούσα την αρχαία και τη νέα, με τη γαλλική μετάφραση καταντούσε το νόημα πολύ έφκολο: "Il ne rouvait articuler une parole".»²⁰

Διαπιστώσαμε δηλαδή ότι οι ευρωπαϊκές γλώσσες έχουν σε μεγάλο βαθμό κοινό λεξιλόγιο, που έγινε με βάση αφενός την κοινή καταγωγή, αφετέρου τον συνεχή διάλογο μεταξύ τους. Βέβαια, τη στιγμή που γίνεται το άμεσο ή το μεταφραστικό δάνειο, η εντύπωση που κάνει μπορεί να είναι πολύ περίεργη. Θα ήθελα να θυμίσω στο τέλος αυτής της ομιλίας, τα σχόλια που αφιέρωσε ο Ψυχάρης στο «Ταξίδι» του σε αυτό το φαινόμενο: «Α δεν τα ήξερα [δηλ. τα Γαλλικά], δε θα μπορούσα να καταλάβω λέξη απ' όσα έγραφαν οι φημερίδες. Νόημα δε θα μπορούσα να βγάλω και του κάκου θάσπανα το κεφάλι μου. Άμα τάβαζα στο γαλλικό, αμέσως έβλεπα τι θα πη. Είχα διαβάσει τη φράση: - "Δεν ηδύνατο να αρθρώσει λέξιν". Τι μπορούσε να σημαίνει τέτοιο πράμα; Γύρεβα, σκάλιζα στην αρχαία: αδύνατο να βρω τίποτις που να μοιάζη. Βέβαια που ο Ξενοφώντας, αν είταν ποτές να "αρθρώσει λέξιν", θάμνισκε βουβός όλη του τη ζωή. [...] Άμα ξεχνούσα την αρχαία και τη νέα, με τη γαλλική μετάφραση καταντούσε το νόημα πολύ έφκολο: "Il ne rouvait articuler une parole".»²⁰

Αν κοιτάξουμε σήμερα στο Λεξικό του Μπαμπινιώτη, βρίσκουμε, στο λήμμα *αρθρώνω*, τη δεύτερη σημασία: «συνδυάζω ήχους και φθόγγους, για να σχηματίσω λέξεις και φράσεις. Παράδειγμα: δεν μπόρεσε να αρθρώσει λέξη.»

Αυτό που έβρισκε τόσο γελοίο ο Ψυχάρης είναι εντελώς συνηθισμένο τώρα και μάλιστα, μαζί με όλα τα άλλα παραδείγματα, διευκολύνει αρκετά την επικοινωνία μεταξύ Ελλήνων και Δυτικών Ευρωπαίων. Το λεξιλόγιό μας είναι, κατά βάση, το ίδιο.

Σας ευχαριστώ.

FATIMA ELOEVA

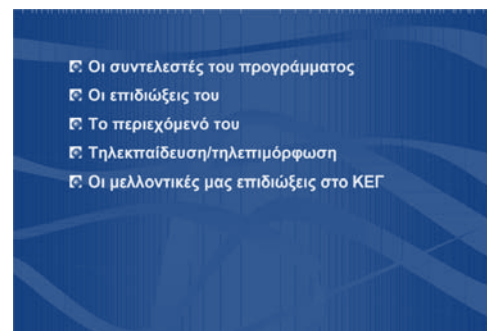
Ευχαριστώ τον κύριο Boel γι' αυτήν την ουμανιστική προσέγγιση στον διάλογο των πολιτισμών σε επίπεδο λεξιλογίας.

20 Γ. Ψυχάρης, *Το Ταξίδι μου*, επιμ. Α. Αγγέλου, (Αθήνα 1971) 73-74.

Και τώρα θα περάσουμε στην τρίτη και τελευταία μας ανακοίνωση. Τον λόγο έχει η αγαπημένη φίλη, η Αναπληρώτρια Καθηγήτρια της Έδρας της Ελληνικής Φιλολογίας από το Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, η κυρία Νιόβη Αντωνοπούλου, η οποία θα μιλήσει με θέμα: «*Νέα επίπεδα πιστοποίησης του επιπέδου ελληνομάθειας και πρόγραμμα επιμόρφωσης από απόσταση για διδάσκοντες την ελληνική γλώσσα ως ξένη γλώσσα*». Η κυρία Αντωνοπούλου για πολλά χρόνια δίδαξε τα Νέα Ελληνικά στους ξένους και το έκανε με σαφήνεια, ακρίβεια και κομψότητα κάτι που είχα την ευκαιρία να διαπιστώσω και προσωπικά. Είναι εξειδικευμένη ειδικός στον τομέα μεθοδολογίας της διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας.

ΝΙΟΒΗ ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ

Ευχαριστώ πολύ. Καλή σας μέρα.

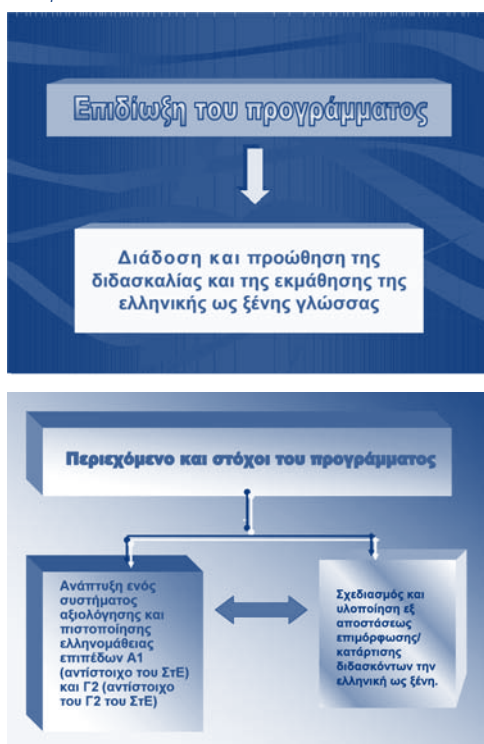

Όπως καταλαβαίνετε από τον τίτλο, πρόκειται να σας μιλήσω για δύο αντικείμενα: για τα νέα επίπεδα πιστοποίησης ελληνομάθειας και για το από απόσταση πρόγραμμα επιμόρφωσης στη διδασκαλία της Ελληνικής ως ξένης γλώσσας. Τα σημεία στα οποία θα αναφερθώ είναι:

- οι συντελεστές του προγράμματος –γιατί και τα δύο αυτά αντικείμενα αναπτύχθηκαν στο πλαίσιο ενός προγράμματος–,
- οι στόχοι του,
- το περιεχόμενό του και
- οι μελλοντικές επιδιώξεις του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας.

Τα έργα τα οποία έχουν ολοκληρωθεί στο πλαίσιο του προγράμματος είναι απόρροια μιας πολύ στενής και πολύ αρμονικής συνεργασίας μιας αλυσίδας φορέων και συνεργατών, με κρίκους ίσης αξίας και δύναμης που συνέβαλαν ο καθένας με τη δική του ιδιότητα για να ολοκληρωθεί αυτό το έργο: το Υπουργείο Παιδείας και η Ευρωπαϊκή Ένωση, που συγχρηματοδότησαν το πρόγραμμα, το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, που μας πρόσφερε την πολύ καλή υλικοτεχνική υποδομή που διαθέτει, αλλά και την ηθική στήριξη, όταν είχαμε κάποιες δύσκολες στιγμές, και φυσικά η ομάδα των ειδικών που απαρτίζεται από πενήντα περίπου άτομα. Και θα ήταν μεγάλη παράλειψη, αν δεν ανέφερα και τους τηλεκπαιδευόμενους, αυτούς που συμμετείχαν στην πρώτη εφαρμογή του προγράμματος, οι οποίοι με τα πολύ εύστοχα ερωτήματα που μας έθεταν μάς έκαναν να συνειδητοποιούμε κάποιες αδυναμίες του προγράμματος και φυσικά να τις βελτιώνουμε. Από την άλλη μεριά με τα πολύ κολακευτικά τους σχόλια μάς ενθάρρυναν να συνεχίσουμε το επίπονο και χρονοβόρο έργο της τηλεκπαίδευσης. Αυτή η αρμονική συνεργασία έγινε αιτία να μας δοθεί μία πολύ τιμητική διάκριση: το *Ευρωπαϊκό Σήμα Γλωσσών* του 2007.

Γενική επίδιωξη του προγράμματος είναι η διάδοση και η προώθηση της διδασκαλίας και της εκμάθησης της Ελληνικής ως ξένης γλώσσας. Το πρόγραμμα έχει δύο στόχους. Ο πρώτος είναι η ανάπτυξη δύο νέων επιπέδων πιστοποίησης της ελληνομάθειας: του Α1 και του Γ2. Και ο δεύτερος στόχος είναι ο σχεδιασμός και η υλοποίηση

ενός προγράμματος μεγάλης διάρκειας εκπαίδευσης / επιμόρφωσης διδασκόντων την Ελληνική εκτός Ελλάδας.

Ο πρώτος στόχος, όπως προανέφερα, ήταν η ανάπτυξη δύο νέων επιπέδων: του επιπέδου Α1 και του επιπέδου Γ2. Κάθε επίπεδο έχει δύο σκέλη. Για το Α1 το πρώτο σκέλος είναι για παιδιά ηλικίας 8 έως 12 ετών. Η ανάπτυξη αυτού του επιπέδου ήταν η ανταπόκρισή μας σε ένα χρόνιο αίτημα ομογενών γονέων, που επιθυμούν τα παιδιά τους να αρχίσουν τη συστηματική εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας από πολύ νωρίς και παράλληλα να έχουν τη δυνατότητα και να πιστοποιήσουν τις γνώσεις που αποκτούν. Το δεύτερο σκέλος του Α1 για εφήβους και ενήλικους αναπτύχθηκε, γιατί υπάρχουν άνθρωποι που παρακολουθούν μαθήματα για να αποκτήσουν βασικές γνώσεις στα Ελληνικά, ώστε να μπορούν να επικοινωνήσουν σε πολύ απλές καθημερινές καταστάσεις, παράλληλα όμως αρκετοί από αυτούς επιθυμούν να πιστοποιήσουν αυτές τις γνώσεις.

Το Γ2 είναι επίσης επίπεδο με δύο σκέλη. Το πρώτο είναι για γενικούς γλωσσικούς σκοπούς και είναι το ανώτερο επίπεδο ελληνομάθειας. Το δεύτερο σκέλος είναι το Γ2+, που απευθύνεται σε διδάσκοντες την Ελληνική ως ξένη γλώσσα, δηλαδή έξω από την Ελλάδα. Η εξεταστική δοκιμασία του Γ2+ έχει δύο μέρη. Το πρώτο μέρος εξετάζει καθαρά γλωσσικές γνώσεις, ενώ το δεύτερο εξετάζει γνώσεις στη μεθοδολογία της διδασκαλίας της Ελληνικής ως ξένης γλώσσας.

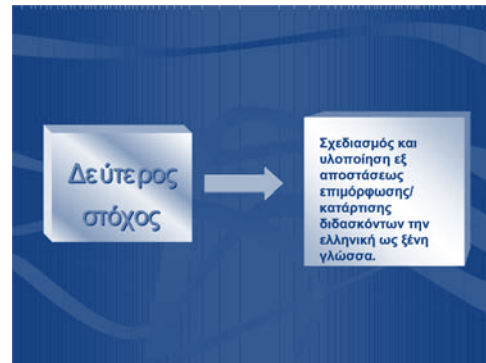
Το αποτέλεσμα της συμπλήρωσης των επιπέδων και της αντιστοίχισής τους με αυτά του Κοινού Ευρωπαϊκού Πλαισίου Αναφοράς του Συμβουλίου της Ευρώπης θα δώσουν τη δυνατότητα αναγνώρισης του πιστοποιητικού ελληνομάθειας από φορείς και πανεπιστήμια του εξωτερικού.

Όσοι γνωρίζετε το πιστοποιητικό ελληνομάθειας, θα δείτε ότι υπάρχει μια διαφοροποίηση στα ονόματα των νέων επιπέδων, Α1 και Γ2. Αυτό έγινε γιατί, όπως πιθανόν γνωρίζετε, το Συμβούλιο της Ευρώπης, μέσω ενός πολύ σημαντικού έργου για τη διδασκαλία των γλωσσών που ονομάζεται «Κοινό Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Αναφοράς» (Κ.Ε.Π.Α.) προτείνει μία εξάβαθμη κλίμακα επιπέδων γλωσσομάθειας, τα Α1, Α2, Β1, Β2, Γ1 και Γ2. Τα υπάρχοντα επίπεδα του πιστοποιητικού ελληνομάθειας είναι αντίστοιχα των επιπέδων Α2, Β1, Β2 και Γ1 του Κ.Ε.Π.Α. και πολύ σύντομα θα μετονομαστούν, ενώ επίσης πολύ σύντομα θα θεσμοθετηθούν τα νέα επίπεδα, στα οποία αναφέρθηκαν. Πιστεύω ότι τον Μάιο του 2009 θα οργανώσουμε εξετάσεις και για τα έξι επίπεδα. Έλλειπαν, λοιπόν, από την υπάρχουσα κλίμακα δύο επίπεδα, το πρώτο και το τελευταίο, και αναπτύχθηκαν, ώστε να έχουμε πλήρη την εξάβαθμη κλίμακα που προτείνεται από το Κ.Ε.Π.Α. Το ερώτημα που μπορεί να τεθεί είναι: και για ποιο λόγο; Τι μας ενδιαφέρει; Μας ενδιαφέρει πάρα πολύ και μέσα στην Ευρώπη και έξω από αυτή, γιατί το Κοινό Ευρωπαϊκό Πλαίσιο αποτελεί σημείο αναφοράς και έχει γίνει αποδεκτό και στην Αυστραλία και στον Καναδά και στις Ηνωμένες Πολιτείες. Η αντιστοίχια των επιπέδων ελληνομάθειας με τα επίπεδα του Κ.Ε.Π.Α. συμβάλλει στην πιο εύκολη αναγνώριση του σχετικού πιστοποιητικού από διάφορους φορείς εκτός Ελλάδας. Αυτό σημαίνει αύξηση του αριθμού αυτών που μαθαίνουν την Ελληνική, εφόσον πλέον θα υπάρχει και νέο κίνητρο για την εκμάθησή της.

Ήπειρος - Χώρα	Εξεταστικά κέντρα
Β. Αμερική	17
Η.Π.Α., Καναδάς	
Ν. Αμερική	4
Αργεντινή, Βραζιλία, Ουρουγουάη	
Ασία	4
Παλαιστίνη, Ιορδανία, Ντουμπάι, Τάιπεϊ	
Αυστραλία	5
Μεξικό, Αδελφαίδα, Περθ, Σίδνεϊ, Κουισλάνδη	
Αφρική	8
Αίγυπτος, Λιβύη, Ζάμπια, R.D. Congo, Ζιμπάβουε, Γκαμπόν, Γουινέα	
Ευρώπη	7
Ελλάδα	
Αλβανία, Αυστρία, Βέλγιο, Βουλγαρία, Γαλλία, Γερμανία, Εσθονία, Ισπανία, Ιταλία, Κάιρο, Μ. Βρετανία, Ολλανδία, Ουγγαρία, Ουκρανία, Πολωνία, Ρουμανία, Ρωσία, Σερβία-Μαυροβούνιο, Σουηδία, Ταϊβάν, FYROM	53

98 εξεταστικά κέντρα Μάιος 2008: 3008 υποψήφιοι

Πριν ολοκληρώσω το μέρος της εισήγησής μου που αφορά την πιστοποίηση, θα ήθελα να σας δώσω σύντομες πληροφορίες για τις εξετάσεις πιστοποίησης ελληνομάθειας του Μαΐου του 2008. Λειτουργήσαν 98 εξεταστικά κέντρα και πήραν μέρος 3.008 υποψήφιοι. Ο αριθμός μπορεί να φαίνεται μικρός σε σύγκριση με τον αριθμό των υποψηφίων σε εξετάσεις άλλων γλωσσών, για τα Ελληνικά όμως πιστεύω ότι είναι πάρα πολύ ικανοποιητικός.

Τα μαθήματα μεθοδολογίας της διδασκαλίας αναπτύχθηκαν, γιατί από εμπειρικές έρευνες διαπιστώθηκε ότι:

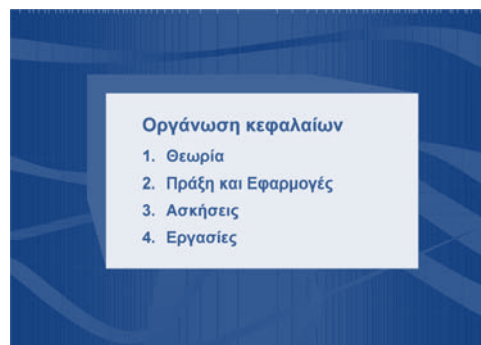
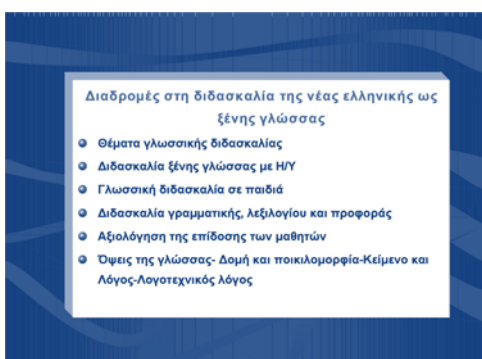
- η ανάγκη για επιμόρφωση/κατάρτιση των εκπαιδευτικών στο εξωτερικό είναι ιδιαίτερα έντονη,
- το πρόβλημα είναι ιδιαίτερα οξύ σε απομακρυσμένα μέρη, όπου τα ελληνικά διδάσκονται από εθελοντές (ομογενείς-αλλογενείς) που δε διαθέτουν κανένα σχετικό πτυχίο,
- οι εκπαιδευτικοί δεν έχουν τη δυνατότητα να επιμορφωθούν για μεγάλο χρονικό διάστημα σε συμβατική τάξη και το διαδίκτυο δίνει εκτεταμένες δυνατότητες συνεργασίας και επικοινωνίας.

Μέσω του εύκολα προσβάσιμου και φιλικού συστήματος είναι δυνατή:

- Η επιμόρφωση των διδασκόντων-μαθητών στο δικό τους χώρο και χρόνο,
- η σύγχρονη και ασύγχρονη γραπτή και προφορική επικοινωνία μεταξύ διδασκόντων και διδασκομένων,
- η διανομή ηλεκτρονικού εκπαιδευτικού υλικού με χρήση πολυμέσων,
- η δυνατότητα δημιουργίας ασκήσεων και ανάθεσης εργασιών.

Σχετικά με το πρόγραμμα τηλεεπιμόρφωσης, τηλεκατάρτισης των διδασκόντων την Ελληνική ως ξένη γλώσσα, μπορεί κάποιος να πει: και για ποιο λόγο μπήκατε σε αυτόν τον κόπο; Σεμινάρια για τη διδασκαλία της Ελληνικής γίνονται πολλά. Το γνωρίζουμε, αλλά από εμπειρικές έρευνες που έχουν γίνει στο Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας έχει προκύψει ότι η ανάγκη για μεγαλύτερες διάρκειες

επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στο εξωτερικό είναι ιδιαίτερα έντονη. Επίσης έχει προκύψει ότι το πρόβλημα είναι ιδιαίτερα οξύ σε απομακρυσμένα μέρη, όπου δεν πηγαίνουν αποσπασμένοι καθηγητές και όπου τα Ελληνικά διδάσκονται από εθελοντές, ομογενείς ή αλλογενείς, που δεν διαθέτουν κανένα σχετικό πτυχίο, δεν έχουν τις σχετικές γνώσεις και μόνο όπλο ή μόνο εργαλείο τους είναι η εμπειρία που αποκτούν διδάσκοντας τα Ελληνικά. Ένα άλλο σημείο που χρειάζεται να τονιστεί είναι ότι οι εκπαιδευτικοί για πολλούς λόγους δεν έχουν τη δυνατότητα να επιμορφωθούν σε συμβατική τάξη για μεγάλο χρονικό διάστημα. Σε αυτήν την περίπτωση, το διαδίκτυο δίνει εκτεταμένες δυνατότητες για συνεργασία και επικοινωνία. Επομένως, μέσω ενός εύκολα προσβάσιμου και φιλικού συστήματος, είναι δυνατή η επιμόρφωση των διδασκόντων στον δικό τους χώρο και στον δικό τους χρόνο, η σύγχρονη και ασύγχρονη γραπτή και προφορική επικοινωνία μεταξύ διδασκόντων και διδασκομένων, αλλά και μεταξύ διδασκομένων μόνο, η διανομή ηλεκτρονικού εκπαιδευτικού υλικού με χρήση πολυμέσων, καθώς και η δημιουργία ασκήσεων και η ανάθεση και παράδοση εργασιών.

Αυτός ο εύκολα προσβάσιμος και φιλικός χώρος ονομάστηκε «*Διαδρομές στη διδασκαλία της Νέας Ελληνικής ως ξένης γλώσσας*» (<http://elearning.greek-language.gr>). Με βάση τις απαντήσεις των διδασκόντων σε ερωτηματολόγιο που τους αποστείλαμε, εντοπίσαμε τις πραγματικές ανάγκες τους και αποφασίσαμε το περιεχόμενο του προγράμματος. Το πρόγραμμα αποτελείται από έξι ενότητες, κάθε ενότητα από τρία ή τέσσερα μαθήματα, ανάλογα με το αντικείμενο που πραγματεύεται. Η δομή των μαθημάτων είναι:

- Παρουσίαση της θεωρίας σε πολύ απλό και κατανοητό λόγο
- Ο τρόπος με τον οποίον μπορεί η θεωρία να εφαρμοστεί στην πράξη
- Παραδείγματα εφαρμογών
- Ασκήσεις σχετικές με το κεφάλαιο
- Ανάθεση εργασιών, που οι τηλεκπαιδευόμενοι πρέπει να παραδώσουν.

Η πρώτη εφαρμογή των μαθημάτων άρχισε την 1η Αυγούστου του 2007 και ολοκληρώθηκε στα μέσα του Μαΐου του 2008 με σχετικές εξετάσεις. Στις εξετάσεις πήραν μέρος όσοι το επιθυμούσαν και εφόσον είχαν ολοκληρώσει όλες τις εργασίες.

Η δεύτερη εφαρμογή των μαθημάτων έχει ήδη αρχίσει από την 1η Ιουνίου του 2008 και αναμένεται να ολοκληρωθεί στα μέσα Μαΐου του 2009. Στο νέο πρόγραμμα έχουμε αφιερώσει και έναν χώρο για τους παλιούς, τους πρώτους συμμετέχοντες, που τον ονομάσαμε «*Forum*

αποφοίτων». Στο *Forum* η πρώτη ομάδα, έχοντας απομακρυνθεί πλέον από το άγχος της παρακολούθησης και της παράδοσης των εργασιών, κάνει πολύ ενδιαφέρουσες συζητήσεις, έχει ενδιαφέρουσες προτάσεις και ιδέες και γενικά μπορεί να εκφράσει τις απόψεις της για το πρόγραμμα, αλλά και πολύ κολακευτικά της σχόλια για τη δουλειά που έχει γίνει. Παράλληλα, τους έχει δοθεί ένας κωδικός για να μπορούν να παίρνουν μέρος στις συζητήσεις που γίνονται μεταξύ των νέων συμμετεχόντων. Και οι συζητήσεις πρέπει να πω ότι είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες. Μέσα από αυτές μπορεί κανείς να δει πολύ καθαρά τα προβλήματα που έχουν οι διδάσκοντες την Ελληνική σε όλον τον κόσμο και να ανταποκριθεί, είτε κάνοντας νέα προγράμματα είτε δίνοντας διάφορες λύσεις.

Αυτό που θεωρούμε πολύ σημαντικό είναι ότι δημιουργήθηκε ένα δίκτυο διδασκόντων από χώρες όλου του κόσμου. Και τα μέλη αυτής της κοινότητας πιστεύουμε ότι θα αυξηθούν σημαντικά με τους νέους συμμετέχοντες.

Χώρα	Αριθμός	Χώρα	Αριθμός	Χώρα	Αριθμός
Αίγυπτος	4	Ελβετία	2	Μεξικό	1
Αλβανία	1	Ην. Αρ. Εμ.	6	Ν. Αφρική	2
Αργεντινή	3	ΗΠΑ	45	Ολλανδία	1
Αυστραλία	10	Ιρλανδία	1	Ουκρανία	1
Αυστρία	3	Ισπανία	5	Πολωνία	7
Βέλγιο	14	Ισραήλ	1	Σερβία	1
Βιετνάμ	1	Ιταλία	24	Σλοβακία	1
Βουλγαρία	1	Καναδάς	10	Σλοβενία	1
Γαλλία	3	Κύπρος	4	Σουηδία	4
Γερμανία	13	Λιθουανία	1	Χίλη	3
Γευωργία	10	Μ. Βρετανία	5	Υγρον	1

Στον νέο κύκλο μαθημάτων συμμετέχουν διδάσκοντες από 33 χώρες του κόσμου. Πρώτη χώρα σε αριθμό συμμετεχόντων είναι οι Ηνωμένες Πολιτείες με 45 συμμετέχοντες, δεύτερη η Ιταλία με 24, ακολουθεί το Βέλγιο με 14 και έπειτα ακολουθούν όλες οι άλλες χώρες.

Μελλοντικές επιδιώξεις	
■	Ανανέωση και βελτίωση των εξεταστικών θεμάτων προγράμματος
■	Ανανέωση και βελτίωση του αναλυτικού εξεταστικού προγράμματος
■	Διαγνωστικό τεστ στο διαδίκτυο για τη διαπίστωση του επιπέδου
■	Ατομική ενημέρωση για τα αποτελέσματα των εξετάσεων μέσω διαδικτύου
■	Δημιουργία τράπεζας δεδομένων για τους ερευνητές της ελληνικής γλώσσας
■	Βελτίωση και εμπλουτισμό των Διαδρομών και συνεχή επανάληψή τους
■	Επέκταση του προγράμματος και στους διδάσκοντες την ελληνική ως δεύτερη γλώσσα, δηλαδή στην Ελλάδα
■	Δημιουργία νέου ιστοχώρου με πρακτικές εφαρμογές

Και τώρα κάποιες από τις μελλοντικές επιδιώξεις του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας:

- Ανανέωση και βελτίωση των εξεταστικών θεμάτων
- Ανανέωση και βελτίωση του αναλυτικού εξεταστικού

προγράμματος, που είναι απαραίτητη, γιατί θα προστεθούν και τα νέα επίπεδα

- Ένα διαγνωστικό τεστ στο διαδίκτυο, που θα δίνει τη δυνατότητα στους υποψηφίους να καταλαβαίνουν σε ποιο επίπεδο μπορούν να δώσουν εξετάσεις για το πιστοποιητικό ελληνομάθειας
- Ατομική ενημέρωση για τα αποτελέσματα των εξετάσεων μέσω διαδικτύου
- Δημιουργία τράπεζας δεδομένων για τους ερευνητές της ελληνικής γλώσσας, γιατί το υλικό που διαθέτουμε είναι και πολύ και χρήσιμο και πολύτιμο.
- Βελτίωση και εμπλουτισμός των Διαδρομών και συνεχής ροή του προγράμματος.
- Αν είναι δυνατόν, επέκταση του προγράμματος και στους διδάσκοντες την Ελληνική ως δεύτερη γλώσσα, δηλαδή μέσα στην Ελλάδα. Έχουμε πάρα πολλά αιτήματα γι' αυτό.
- Δημιουργία ενός νέου ιστοχώρου με πρακτικές, καθαρά πρακτικές εφαρμογές για τους διδάσκοντες.

<http://www.greek-language.gr>
 Πύλη για την ελληνική γλώσσα του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας
<http://www.greek-language.gr/greekLang/certification/index.html>
 Πληροφορίες για το πιστοποιητικό ελληνομάθειας
<http://www.komvos.edu.gr/Common%20European%20Framework.pdf>
 Κοινό Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Αναφοράς (ελληνική μετάφραση)
www.coe.int/lang
 Πληροφορίες για το Common European Framework of Reference και άλλα προγράμματα του Συμβουλίου της Ευρώπης
jga@auth.gr
Ευχαριστώ!

Στην οθόνη σας βλέπετε κάποιες ηλεκτρονικές διευθύνσεις, που μπορεί να σας φανούν χρήσιμες. Η πρώτη (<http://www.greek-language.gr>) είναι της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, Η δεύτερη (<http://www.greek-language.gr/greekLang/certification/index.html>) είναι η διεύθυνση για την πιστοποίηση. Στην τρίτη διεύθυνση μπορείτε να βρείτε την ελληνική μετάφραση του Κοινού Ευρωπαϊκού Πλαισίου (<http://www.komvos.edu.gr>) και στην τέταρτη (www.coe.int/lang) την αγγλική έκδοση του ίδιου έργου. Η τελευταία διεύθυνση, που είναι εκτός πλαισίου, δεν είναι τόσο σημαντική. Είναι η προσωπική μου: jga@auth.gr. Σκέφτηκα να σας τη δώσω, διότι έγινε ένα μικρό τυπογραφικό λάθος στον κατάλογο των εισηγητών και μπορεί κάποιος ή κάποια από εσάς να θέλει να επικοινωνήσει μαζί μου. Και κλείνω, ευχαριστώντας εσάς που με παρακολουθήσατε, αλλά και τους διοργανωτές αυτού του πολύ καλά οργανωμένου συνεδρίου, που μας δίνει τη δυνατότητα να ανταλλάξουμε ενδιαφέρουσες απόψεις.

Ευχαριστώ.

FATIMA ELOEVA

Ευχαριστώ την κυρία Αντωνοπούλου.

Και τώρα μπορούμε να περάσουμε στη συζήτηση.

ΣΠΥΡΟΣ ΔΙΑΜΕΣΗΣ

Διάμεσος λέγομαι. Όπως είπα και χθες, είμαι από τους πολύ παλιούς του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου. Με αυτήν την αφορμή και με βάση και τις εμπειρίες μας στο Συμβούλιο της Ευρώπης –πολλά χρόνια, δεκαετίες επισήμως ως Παιδαγωγικό Ινστιτούτο–, παρατηρώ κάποιες επικαλύψεις. Θα ρωτούσα, λοιπόν, επειδή υπάρχει μια σχέση θα έλεγα συγγενική μεταξύ του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου και του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, εάν υπάρχει τώρα συνεργασία γι' αυτά τα αντικείμενα μεταξύ Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας και του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου. Νομίζω ότι οι υφιστάμενοι νόμοι προβλέπουν –οι παλαιότεροι τουλάχιστον προέβλεπαν– στενότερη συνεργασία. Δεύτερον, επισημαίνω και πάλι όπως χθες τις επικαλύψεις που υπάρχουν μεταξύ των φορέων, οι οποίοι ασχολούνται με θέματα γλώσσας κυρίως –αφού αναφερόμαστε σε αυτό–, και την ανάγκη μείωσης των επικαλύψεων και βελτιστοποίησης των αποτελεσμάτων. Υπάρχει και το Εθνικό Συμβούλιο Παιδείας, υπάρχει και το Ι.Ε.Λ. Αυτά τα δύο να αναφέρω μόνο. Να δώσω έμφαση στο Ι.Ε.Λ., με συγκεκριμένο προϊόν, αξιόλογο και πιθανότατα –για να μην πω σίγουρα– εργασία σε τουλάχιστον ένα μέρος αυτών των πολύ αξιόλογων προσπαθειών και δραστηριοτήτων που παρουσιάστηκαν. Ένα άλλο παράδειγμα είναι η συνεργασία που είχαμε με τη Φινλανδία και την Ουαλία στο πλαίσιο προγράμματος, του Προγράμματος *CAFAL*, στο ευρύτερο πλαίσιο του *Socrates* και το επιμέρους του *Lingua*, που αφορά ολοκληρωμένες έρευνες και πειραματικές προσπάθειες διδασκαλίας της Ελληνικής για ξένους στο πλαίσιο συγκεκριμένου φορέα. Και είναι διαθέσιμα τα αποτελέσματα. Αυτό εντάχθηκε στις δραστηριότητες του λεγόμενου «Γραφείου της Ε.Ο.Κ. για τις λιγότερο χρησιμοποιούμενες γλώσσες» (the lesser used languages). Και νομίζω ότι αποτελεί κάτι του οποίου τα αποτελέσματα είναι διαθέσιμα και οι εμπειρίες είναι χρήσιμες. Κλείνω με μία αναφορά –στο ευρύτερο πλαίσιο της έρευνας για γλώσσα και για ορολογία ειδικότερα, αλλά και από την οπτική της παιδείας– στις 42 θεματικές περιοχές, στις οποίες ταξινομεί την παιδεία το Συμβούλιο της Ευρώπης και η Ευρωπαϊκή Ένωση. Τονίζω λοιπόν την ύπαρξη του λεγόμενου «*Εικοσάγλωσσου θησαυρού της γλώσσας της παιδείας*», ο οποίος εμφανίζεται ως *TEEIIITI* (*European Education Thesaurus* ή *Thesaurus Européen d' Education*), που είναι στη διάθεση όλων και από το διαδίκτυο και από το Υπουργείο Παιδείας, το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο και ακόμη σε γνωστά βιβλιοπωλεία. Ευχαριστώ γι' αυτήν

τη δυνατότητα να πω δυο λόγια. Να τονίσω βέβαια ότι υπάρχουν μηχανισμοί πληροφόρησης που έχουν αναπτυχθεί στο Υπουργείο Παιδείας και αν χρειαστεί θα μπορούσα να δώσω και συγκεκριμένα τηλέφωνα για ζωντανή επαφή και πληροφόρηση, ειδικότερα για τους φίλους από το εξωτερικό, που συχνά δεν τους φροντίζουμε επαρκώς σε θέματα πληροφόρησης. Ευχαριστώ πολύ.

ΝΙΟΒΗ ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ

Κύριε Διάμεση, θα ήθελα να μου διευκρινίσετε τι ακριβώς εννοείτε με τις επικαλύψεις. Γιατί, όταν πρόκειται για πρόγραμμα, είναι βασικός όρος αυτά τα οποία προτείνονται να μην έχουν γίνει από κανένα άλλο πρόγραμμα. Και εξετάζεται πάρα πολύ αυστηρά αυτό το σημείο. Και εγώ φαντάζομαι και οι υπόλοιποι στο Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας δεν γνωρίζουμε να υπάρχει κάποιο πρόγραμμα αυτής της διάρκειας και αυτής της δομής για την επιμόρφωση των διδασκόντων. Υπάρχουν τηλεδιασκέψεις, το γνωρίζω, αλλά δεν έχουν την ίδια δομή και τον ίδιο στόχο που έχουμε εμείς στο Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Ένα είναι αυτό. Θέλετε να μου απαντήσετε και μετά να συνεχίσω;

ΣΠΥΡΟΣ ΔΙΑΜΕΣΗΣ

Επικάλυψη σημαίνει όχι πλήρης ταύτιση, αλλά ένα μέρος κοινό. Μπορώ να αναφέρω συγκεκριμένα και το Πρόγραμμα *CAFAL*, που είναι πολύ λίγο γνωστό. Είναι κι αυτό, όπως και οι αντίστοιχες προσπάθειες κάποιων, θύμα της έλλειψης πληροφόρησης. Ξέρω πολύ καλά ότι οι υπεύθυνοι ενός προγράμματος ερευνούν τον χώρο, για να μειώσουν τις επικαλύψεις. Δυστυχώς όμως είναι γνωστό ότι μία από τις κρίσιμες αδυναμίες του ελληνικού χώρου –ίσως κι όχι μόνο– είναι η έλλειψη ευρύτερης πληροφόρησης. Υπάρχει και μια άλλη κρίσιμη αδυναμία βέβαια –και δεν το κρύβω, είμαι κι εγώ ίσως υπεύθυνος ή κάποιος που εκπροσωπώ ή που συνεργαζόμαστε– ότι συνήθως ο κάθε φορέας προβάλλει –και δεν είναι αιχμή αυτό για εσάς, είναι αυτοκριτική αν θέλετε– το έργο του, είτε επειδή δεν ξέρει το έργο των άλλων είτε για λόγους «ελληνικής συνεργασιμότητας» –και της ίδιας της ελληνικής πραγματικότητας όπως την ξέρουμε όλοι ή οι περισσότεροι– και δεν τονίζει καν ή δεν αναφέρει καν την ύπαρξη δραστηριοτήτων άλλων φορέων. Μπορώ να σας πω παραδείγματα δραστηριοτήτων ορολογίας του Γραφείου Ορολογίας του Υπουργείου Παιδείας, του Γραφείου Ορολογίας του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου και μιας ιδιωτικής εταιρείας, που κάνει όμως πολύ αξιόλογο έργο. Αρκούμαι σε αυτά.

ΝΙΟΒΗ ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ

Βεβαίως τα θέματα ορολογίας που αναφέρατε δεν

εντάσσονται στο πρόγραμμα το οποίο παρουσίασα. Το να αναφέρω τις δραστηριότητες άλλων φορέων επίσης δεν αφορά την παρουσίαση. Αυτό μπορεί να το κάνει ο φορέας που έχει κάνει το έργο. Όσο για το CAFAL, ομολογώ ότι δεν το ξέρω και δεν ευθυνόμαστε εμείς γι' αυτό. Ευθύνεται, όπως είπατε, η πληροφόρηση, η ελλιπέστατη πληροφόρηση που δίνεται. Από την άλλη μεριά, αναφέρατε τη συνεργασία με το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Ίσως δεν είναι ο χώρος να πω ότι δεν έχει δείξει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, αλλά ωστόσο εμείς κάνουμε προσπάθειες για να συνεργαστούμε. Το Ι.Ε.Λ. έχει τα δικά του έργα, που κυρίως αφορούν τη διδασκαλία της Ελληνικής κι όχι την επιμόρφωση. Και πάλι ευχαριστώ για την πληροφορία που μας δώσατε για την ορολογία. Θα το έχουμε υπόψη μας, γιατί μας ενδιαφέρει άμεσα. Ευχαριστώ.

FATIMA ELOEVA

Σας παρακαλώ να συνεχίζουμε με τις ερωτήσεις. Θα παρακαλέσω πρώτα να γίνουν οι ερωτήσεις και ύστερα οι παρεμβάσεις. Ορίστε.

GAIA ZACCAGNI

Ευχαριστώ. Εγώ είμαι από την Ιταλία. Λέγομαι Gaia Zaccagni και ήθελα να κάνω μια σκέψη πάνω στα νούμερα που μας ανέφερε η κυρία Αντωνοπούλου, δηλαδή ότι η συμμετάσχοντες από την Ιταλία είναι 24. Αυτό δεν είναι περίεργο, γιατί ξέρουμε ότι στην Ιταλία οι φοιτητές που ασχολούνται με τα Αρχαία Ελληνικά και στη μέση εκπαίδευση και στο πανεπιστήμιο είναι περίπου 500.000, οι οποίοι αποτελούν το φυτώριο για τους μελλοντικούς νεοελληνιστές, που έχουνε την περιέργεια να ανακαλύψουν και τα Νέα Ελληνικά σαν τρόπο διδασκαλίας και της αρχαίας γλώσσας. Κι αυτό είναι πάρα πολύ σημαντικό. Και μας κάνει εντύπωση ότι είναι μόνο 24. Θα μπορούσαν να είναι περισσότεροι. Και θα μιλήσει αύριο η κυρία Carpinato για την προσπάθεια ένταξης της νεοελληνικής γλώσσας στα λύκεια, ως ευρωπαϊκής γλώσσας επιλογής, που γίνεται στην Ιταλία. Αυτό είναι πάρα πολύ σημαντικό, για να δημιουργείται ένα φυτώριο και για να ηγαίνονται φοιτητές να συνεχίζουν τις νεοελληνικές σπουδές στο πανεπιστήμιο. Ευχαριστώ πολύ.

ΝΙΟΒΗ ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ

Αυτό είναι πάρα πολύ ευχάριστο και πιστεύω ότι στην επόμενη εφαρμογή του προγράμματος θα έχουμε και άτομα από αυτό το φυτώριο. Γιατί αυτήν τη στιγμή έχουμε ήδη διδάσκοντες, επαγγελματίες που είναι κάποιες ηλικίας. Θα χαρούμε πάρα πολύ να έχουμε και τόσο νεαρά άτομα.

TAMARA KOSTIC-PAHNOGLU

Έρχομαι από τη Σερβία. Ονομάζομαι Tamara Kostic-Pahnoglu και θα ήθελα να συγχαρώ όλους τους εισηγητές. Όλες οι εισηγήσεις ήταν πάρα πολύ ενδιαφέρουσες, αλλά θα απευθύνω τρεις πολύ σύντομες ερωτήσεις στην κυρία Αντωνοπούλου. Είχα την τύχη να αρχίσω τη συμμετοχή στον πρώτο κύκλο του προγράμματος, αλλά δυστυχώς έπρεπε να την παρατήσω, λόγω ορισμένων υποχρεώσεων που είχα, και αυτό που με ενδιαφέρει πρώτα είναι, αν ξέρετε βέβαια τους αριθμούς, πόσοι από εκείνους που αρχίσαμε τελείωσαν τον πρώτο κύκλο και πέρασαν με επιτυχία τις εξετάσεις. Δεύτερη ερώτηση: ο δεύτερος κύκλος είναι δωρεάν ή υπάρχουν κάποια διδάκτρα; Και τρίτη ερώτηση: ποια είναι η προϋπόθεση για παρακολούθηση του δεύτερου κύκλου; Επειδή στον πρώτο κύκλο, αν θυμάμαι καλά, χρειαζόταν το Δ επίπεδο ελληνομάθειας. Ευχαριστώ.

ΝΙΟΒΗ ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ

Πόσοι γράφτηκαν; Τα νούμερα είναι περίπου ίδια και στους δύο κύκλους των εγγραφέντων. Γράφτηκαν 190. Μπήκαν στο πρόγραμμα 161. Στην πρώτη και στη δεύτερη ενότητα, με τις δυσκολίες που βρήκαν, έφυγαν και είχαμε μία αρκετά μεγάλη διαρροή στις δύο αυτές ενότητες. Σταθεροποιήθηκε ο αριθμός στους 80. Από αυτούς, οι 65 ολοκλήρωσαν και την παρακολούθηση και τις εργασίες και πήραν μέρος στις εξετάσεις 58, γιατί οι εξετάσεις δεν είναι υποχρεωτικές. Και πρέπει να πω ότι πέτυχαν όλοι, με διαβάθμιση βεβαίως. Πολύ ευχάριστο αυτό για όλους μας. Τώρα έχουν εγγραφεί πάλι 191, μπήκαν στο πρόγραμμα 158 αυτήν τη στιγμή που τρέχει και τελειώνει η πρώτη ενότητα. Το πρόγραμμα εξακολουθεί να είναι δωρεάν. Η προϋπόθεση που υπήρχε και που δεν την πρόσεξαν ιδιαίτερα για το Δ επίπεδο στην πρώτη εφαρμογή δεν υπάρχει, αλλά νομίζω ότι είναι κατανοητό ότι, για να παρακολουθήσει κανείς τέτοια μαθήματα, πρέπει να έχει πολύ υψηλό επίπεδο ελληνομάθειας, αλλιώς δεν μπορεί. Για τον δεύτερο κύκλο έχει κλείσει και ο αριθμός. Δεν είναι δυνατό να μπαινει κάποιος στη μέση του προγράμματος, γιατί δημιουργείται μεγάλο πρόβλημα διαχείρισης πλέον του προγράμματος. Ωστόσο, αν υπάρχει η επιθυμία, μπορείτε να μου στείλετε ένα μήνυμα. Ήδη έχουμε ανοίξει ένα αρχείο όπου βάζουμε αιτήσεις για την επόμενη εφαρμογή.

ΣΥΝΕΔΡΟΣ

Είναι γνωστό ότι οι βάσεις, τα θεμέλια της γλώσσας μας, της Ελληνικής, είναι περίπου 200-250. Δεν θα έπρεπε να τις διδασκόμαστε στο γυμνάσιο, στο λύκειο, αλλά και στο πανεπιστήμιο, για να γνωρίζουμε από εκεί και πέρα, από τη βάση, τις εξελίξεις και τις όμοιες λέξεις που

Βασίζονται σε αυτές τις ρίζες; Εγώ τέλειωσα ολάκερο πανεπιστήμιο και δεν τις ξέρω αυτές τις διακόσιες λέξεις. Δεν θα έπρεπε να τις μάθω, έστω και τώρα που βρίσκομαι στα στερνά μου; Γιατί το κρατάνε μυστικό αυτό το πράγμα και να μη γνωρίζουμε τις 250 περίπου λέξεις; Και να διδάσκονται και στην Ευρώπη και σε όλον τον κόσμο, ούτως ώστε να βλέπουμε και από τις ξένες γλώσσες ποιες από τις βάσεις τους στηρίζονται στις δικές μας βάσεις. Ευχαριστώ πολύ.

GUNNAR DE BOEL

Συμφωνώ εντελώς μαζί σας.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΔΙΚΑΙΑΚΟΣ

Δικαιάκος Δημήτριος, Διδάκτωρ της Νεοελληνικής. Αφού ευχαριστήσω και τους τρεις εισηγητές, θα ήθελα να απευθύνω το ερώτημα στην κυρία Αντωνοπούλου: γιατί αυτή η ελλειπής ενημέρωση; Νομίζω πολλοί από τους συναδέλφους εδώ δε γνώριζαν καθόλου αυτά τα προγράμματα. Είναι πάρα πολύ δύσκολο να βγάλετε ένα φυλλάδιο τουλάχιστον, για να ενημερωθούν και να ξέρουν αυτά τα προγράμματα που εσείς κάνετε τόσο μεγάλο κόπο και τα προετοιμάζετε; Ευχαριστώ.

ΝΙΟΒΗ ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ

Κύριε Δικαιάκο... Ελλειπής ενημέρωση... Είναι κάτι σχετικό. Προσπαθήσαμε να έρθουμε σε επαφή με όλες τις προξενικές αρχές σε όλες τις χώρες, όπου υπάρχουν προξενικές αρχές, με τους συντονιστές εκπαίδευσης και με όσους διδάσκοντες είχαμε τις ηλεκτρονικές ή άλλες διευθύνσεις. Πρέπει να σας πω ότι έφυγαν για τη δεύτερη εφαρμογή περίπου 500 γράμματα πολλαπλασιαστικά, δηλαδή πήγαιναν στον έναν και περιμέναμε να ενημερώσουνε άλλους 10 τουλάχιστον. Δεν ξέρω αν έγινε αυτό το πράγμα, δεν μπορώ να σας πω με βεβαιότητα. Προσπαθούμε ωστόσο να δημιουργήσουμε μία τράπεζα αποδεκτών, γιατί και το φυλλάδιο μπορεί να μη φτάσει, ώστε να ενημερώνουμε ηλεκτρονικά όσους πιστεύουμε ότι ενδιαφέρονται για τα έργα του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας.

ΑΡΓΥΡΩ ΚΑΣΩΤΑΚΗ-ΓΑΤΟΠΟΥΛΟΥ

Γειά σας. Κασωτάκη Αργυρώ από το Πανεπιστήμιο Χάνκουκ της Σεούλ στην Κορέα. Αποσπασμένη φιλόλογος είμαι στη μακρινή Ασία, όπου δεν έχουμε πληροφόρηση. Κυρία Αντωνοπούλου, εγώ δεν είχα καμία ενημέρωση ούτε η Πρεσβεία έχει λάβει κάτι. Υπάρχει Προξενικό Γραφείο. Το Τμήμα Ελληνικής Γλώσσας λειτουργεί 5 χρόνια, έχει βγάλει ήδη τους πρώτους αποφοίτους. Οι φοιτητές έρχονται στην Αθήνα για να δώσουν το πιστοποιητικό ελληνομάθειας, το οποίο το έχουν ανάγκη. Το

Πανεπιστήμιο Χάνκουκ ζητάει από εμάς να του δώσουμε μία φόρμα πιστοποίησης ελληνικής γλώσσας και μάλιστα αυτήν τη στιγμή χρησιμοποιούμε το αγγλοσαξωνικό *FLEX*. Δηλαδή ζητούν από εμένα, που είμαι η μόνη Ελληνίδα καθηγήτρια, να τους πω τι θα κάνουμε με τους φοιτητές που παίρνουν πτυχίο από την πλευρά της ελληνικής πολιτείας, δηλαδή ποιο επίσημο πιστοποιητικό μπορεί η Ελλάδα να προτείνει στο Πανεπιστήμιο Χάνκουκ, το οποίο είναι πανεπιστήμιο διεθνών σπουδών και υπάρχουν τμήματα με όλες τις γλώσσες του κόσμου. Θα παρακάλεσω λοιπόν μία συνεργασία και μία ενημέρωση, γιατί είδα ότι έχετε από το Τόκυο συμμετέχοντες, όπου δεν υπάρχει τμήμα ελληνικών σπουδών, με Έλληνα τελοσπάντων καθηγητή. Σας ευχαριστώ πολύ.

ΝΙΟΒΗ ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ

Κυρία Κασωτάκη, προσπαθούμε να συναντηθούμε αυτές τις μέρες. Δεν το καταφέραμε ακόμα, θα το κάνουμε αμέσως μετά. Πρέπει να σας πω ότι κι εμείς δεν γνώριζαμε –εγώ τουλάχιστον– για την ύπαρξη αυτού του τμήματος στη Σεούλ. Χαίρομαι που υπάρχει. Η Πρεσβεία αποκλείεται να μην ενημερώθηκε, γιατί η αλληλογραφία έφυγε μαζικά· εκτός αν είναι από τα γνωστά παιχνίδια που κάνει η τεχνολογία και δεν έφτασε. Εφόσον λοιπόν υπάρχουν ενδιαφερόμενοι, μπορείτε να κάνετε μία αίτηση, για να δημιουργηθεί εξεταστικό κέντρο. Αυτό μπορούμε όμως να το συζητήσουμε μετά, για να μην τρώμε την ώρα των υπολοίπων.

ΦΩΤΕΙΝΗ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ-ΣΠΥΡΙΔΑΚΟΥ

Γιαννοπούλου-Σπυριδάκου από τις Βρυξέλες. Θέλω να κάνω μία γενική παρατήρηση, για να έχετε γνώση. Στο Βέλγιο τουλάχιστον, ενημερώνουμε εμείς την Πρεσβεία, πηγαίνοντας τα χαρτιά οι ίδιοι. Δεν έχουν ποτέ ενδιαφερθεί γι' αυτό το πιστοποιητικό.

ΝΙΟΒΗ ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ

Δεν μπορούμε να πάρουμε θέση. Δεν μπορεί να είναι κατηγορία για όλες τις Πρεσβείες. Συμβαίνει κάποιες να μην ενημερώνουν και κάποιες να ενημερώνουν περισσότερο.

ΣΥΝΕΔΡΟΣ

Επιτρέψτε μου να τονίσω ότι έχουμε τρία κανάλια τηλεόρασης που τα βλέπουν και στο εξωτερικό. Βάζουν τόσες άσκοπες εκπομπές. Δεν μπορεί μέσα εκεί, αφού μας ακούνε και οι κρατικοί φορείς εδώ πέρα, να μπει μία ενημέρωση γι' αυτό το πρόγραμμα; Είναι κρίμα νομίζω που δεν υπάρχει. Ευχαριστώ.

FATIMA ELOEVA

Ελπίζουμε ότι θα γίνει τώρα... Τουλάχιστον όλοι όσοι είστε μες στην αίθουσα ενημερωθήκατε.

VOJKAN STOJICIC

Λέγομαι Vojkan Stojicic και είμαι συνεργάτης στο Τμήμα Νεοελληνικών Σπουδών της Φιλολογικής Σχολής στο Πανεπιστήμιο Βελιγραδίου. Θα ήθελα να πω στην κυρία Αντωνοπούλου ότι εμείς είμαστε επίσημο εξεταστικό κέντρο για την πιστοποίηση επάρκειας της ελληνομάθειας και δεν έχουμε ενημερωθεί ποτέ γι' αυτό το πρόγραμμα. Οπότε δεν φταίει, ας πούμε, η Πρεσβεία που δεν έχουμε πάρει κάποια πληροφορία. Απλά να ξέρετε ότι, εφόσον είμαστε επίσημο εξεταστικό κέντρο, πιστεύω ότι θα έπρεπε να πάρουμε μία τέτοια ενημέρωση. Εγώ, για παράδειγμα, θα ήθελα να συμμετάσχω σε αυτό το πρόγραμμα. Ευχαριστώ.

ΝΙΟΒΗ ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ

Μου κάνει εντύπωση, γιατί η Σερβία έχει έναν διδάσκοντα που συμμετέχει. Σημαίνει ότι κάπου παράπεσε η ενημέρωση. Ωστόσο, θα κοιτάξουμε να το προσέξουμε περισσότερο την επόμενη φορά, που θα είναι ακόμη πιο οργανωμένα, γιατί και για μας είναι δοκιμαστικά αυτά...

ΣΥΝΕΔΡΟΣ

Θα ήθελα να προτείνω μία εναλλακτική λύση σε αυτό. Αντί να κάνετε ένα δικό σας πρόγραμμα, ίσως θα ήταν καλό να προσπαθήσετε να εντάξετε αυτές τις εξετάσεις κι αυτά τα μαθήματα σε ένα πρόγραμμα που να είναι ήδη γνωστό, όπως π.χ. το *A.P. (Advanced Placement)*, που είναι μέρος του εκπαιδευτικού συστήματος της Αμερικής. Θα ήταν ένας τρόπος εύκολα να βρουν τα Ελληνικά αυτοί που θέλουν να τα μάθουν και ξέρουν το ήδη υπάρχον πρόγραμμα.

ΝΙΟΒΗ ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ

Ευχαριστώ πάρα πολύ για την πληροφορία και θα ήθελα να έχω περισσότερες λεπτομέρειες. Βεβαίως αυτό δεν είναι ένα πρόγραμμα εκμάθησης της Ελληνικής. Είναι για τους διδάσκοντες την Ελληνική. Αλλά θα ήθελα περισσότερες πληροφορίες. Ίσως υπάρχουν κανάλια που δεν τα γνωρίζουμε.

FATIMA ELOEVA

Ευχαριστώ. Δυστυχώς, μας πιέζει ο καιρός. Το μικρόφωνο στον κύριο Δημάδη.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Κατ' αρχήν γι' αυτό το θέμα, κυρία Αντωνοπούλου, θα μπορούσαμε να κάνουμε έναν σύνδεσμο στην Ευρωπαϊκή Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών. Και στο Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας έχουμε σύνδεσμο, αλλά, αν προστεθεί ένας σύνδεσμος στην Ευρωπαϊκή Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών, θα διευκόλυνε νομίζω... Ευχαριστώ, κύριε Δρίβα! Σε όλες τις Εταιρείες Νεοελληνικών Σπουδών, δηλαδή στην Αμερικανική, στην Ευρωπαϊκή Εταιρεία και στις Αυστραλίας!

Ας μου επιτραπεί τώρα να επανέλθω στις ανακοινώσεις. Παρακαλώ να δείτε τις εκδόσεις σχετικές με τη διδασκαλία των νεοελληνικών σπουδών και γενικά των νεοελληνικών σπουδών στα τραπέζια έξω. Κρίμα είναι! Υπάρχουν π.χ. και του Κέντρου Βυζαντινών, Νεοελληνικών και Κυπριακών Σπουδών, κ.λπ. Η δεύτερη ανακοίνωση είναι: παρακαλώ, πάρτε από τη γραμματεία εδώ στον πρώτο όροφο το ψήφισμα για το Πανεπιστήμιο του Άμστερνταμ. Ειλικρινά σας παρακαλώ. Θα βοηθήσουμε πάρα πολύ μια δύσκολη κατάσταση. Αντιμετωπίζει κρίση επιβίωσης το Τμήμα Νεοελληνικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο του Άμστερνταμ. Υπογράψτε και δώστε το ψήφισμα στη γραμματεία επάνω. Η τρίτη και πολύ βασική: υπενθυμίζω ότι αύριο στις 9.00 οι εκπρόσωποι των ελληνικών Υπουργείων Εξωτερικών, Παιδείας και Πολιτισμού, καθώς επίσης κι ο εκπρόσωπος του Σ.Α.Ε. –επαναλαμβάνω και το τονίζω αυτό– δεν θα κάνουν κάποια εισήγηση, αλλά θα απαντήσουν στις δικές μας ερωτήσεις. Έχει καταρτιστεί ο κατάλογος με τις συγκεκριμένες ερωτήσεις. Ο κατάλογος αυτός πλησιάζει να κλείσει. Δεν θα περιλάβει περισσότερους από 15. Όσοι ακόμη θέλουν να υποβάλουν ερώτηση σε έναν από τους φορείς της ελληνικής Πολιτείας, παρακαλώ να μου δώσουν σήμερα το όνομά τους και την ερώτησή τους. Και η τελευταία ανακοίνωση είναι: η Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών Ρήγα –είναι μια σχετικά νέα, αξιόλογη εταιρεία, εδρεύει στην Αθήνα– έχει κυκλοφορήσει τα *Άπαντα του Ρήγα* σε ηλεκτρονική μορφή. Αύριο το πρωί ο κύριος Αρβανίτης του γραφείου που φροντίζει όλα τα πρακτικά ζητήματα του συνεδρίου προσφέρεται να διαθέσει το CD. Όποιος ενδιαφέρεται, να περάσει να το πάρει. Εννοείται δωρεάν. Πάρτε το, είναι χρησιμότητα. Το έχω χρησιμοποιήσει ήδη στα μαθήματα στο Βερολίνο. Επίσης, για τους διδάσκοντες σε τμήματα νεοελληνικών σπουδών του εξωτερικού, η Εταιρεία είναι διατεθειμένη να δώσει δωρεάν τις εκδόσεις της. Πρόκειται για 8 τόμους, συνολικού βάρους 5-6 κιλών. Οι ενδιαφερόμενοι να μου δώσουν, σας παρακαλώ, σήμερα το όνομά τους, ώστε να φέρει αύριο το πρωί η Εταιρεία το υλικό. Σας ευχαριστώ πάρα πολύ! Καλό διάλειμμα!

FATIMA ELOEVA

Ευχαριστούμε. Κλείνουμε τη συνεδρία μας. Ευχαριστώ τους συνομιλητές, που τήρησαν άψογα τον χρόνο. Σας ευχαριστώ όλους.

Συνεδρία 7η

Παρασκευή, 4 Ιουλίου 2008

12.30-14.00 Νέα εργαλεία για τη διδασκαλία της γλώσσας

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ:

David Holton

Πανεπιστήμιο Κέιμπριτζ, Μ. Βρετανία

ΕΙΣΗΓΗΤΕΣ:

Γιώργος Συρίμης

Πανεπιστήμιο Γέηλ, Η.Π.Α.

Ηλεκτρονικά βοηθήματα διδασκαλίας της Ελληνικής για την τριτοβάθμια εκπαίδευση

Leandro García Ramírez

Κρατική Σχολή Γλωσσών Μαδρίτης, Ισπανία

Τεχνολογίες πληροφορίας και επικοινωνίας στην εκμάθηση της Νέας Ελληνικής ως ξένης: Μια αναπόφευκτη πρόκληση

Isabel García Gálvez

Πανεπιστήμιο Λα Λαγκούνα, Τενερίφη, Ισπανία

Η πανεπιστημιακή μεταρρύθμιση: Ψηφιακή διδασκαλία

Ilze Rumniece

Πανεπιστήμιο της Λετονίας, Ρίγα, Λετονία

Τα Ελληνικά στον χώρο της λετονικής γλώσσας (πρακτικά καθήκοντα για το σήμερα)

DAVID HOLTON

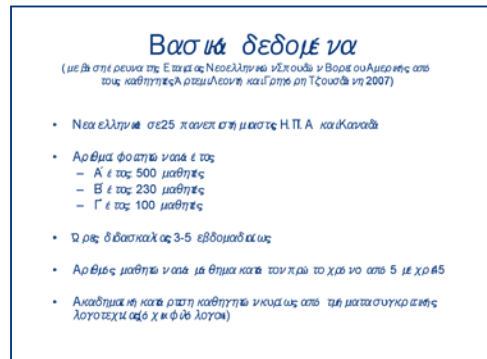
Η συνεδρία αρχίζει σε δύο λεπτά. Πάρτε τις θέσεις σας, παρακαλώ.

Κύριες και κύριοι, σας καλωσορίζω στην 7η συνεδρία μας. Σύμφωνα με το πρόγραμμα, το θέμα αυτής της συνεδρίας είναι: «*Νέα εργαλεία για τη διδασκαλία της γλώσσας*». Έχουμε τέσσερις ομιλητές, έναν από τις Ηνωμένες Πολιτείες, δύο από την Ισπανία και μία ομιλήτρια από τη Λετονία. Θα αρχίσουμε αμέσως με την εισήγηση του κυρίου Γιώργου Συρίμη, ο οποίος είναι Λέκτορας και Διευθυντής του Προγράμματος Ελληνικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο Γέηλ στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και θα μας μιλήσει με θέμα: «*Ηλεκτρονικά βοηθήματα διδασκαλίας της Ελληνικής για την τριτοβάθμια εκπαίδευση*».

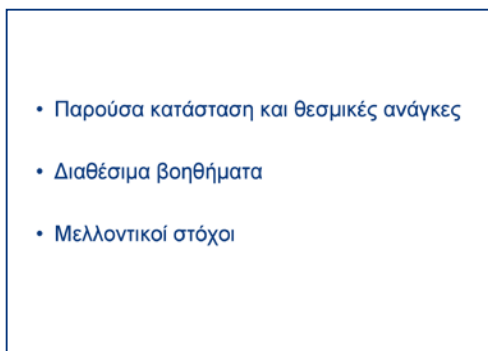
ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΥΡΙΜΗΣ

συνεργαστούμε για τη χρήση του ως διδάσκαλοι της ελληνικής γλώσσας, όσοι από μας τη διδάσκουν. Γιατί δεν είμαστε όλοι καταρτισμένοι στη διδασκαλία της γλώσσας κι αυτό είναι ένα μεγάλο πρόβλημα, ειδικά στις Ηνωμένες Πολιτείες. Να αναφέρω ενδεικτικά ότι πέρσι είχαμε κάνει μία έρευνα για έναν διδάσκαλο της ελληνικής γλώσσας και από τους 20 υποψηφίους είχαμε μόνο έναν με διδακτορικό στη διδασκαλία της Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας, τον οποίον και δεν πήραμε. Οπότε υπάρχει ένα τεράστιο πρόβλημα προσωπικού. Θα αρχίσω με κάποια βασικά δεδομένα για το ζήτημα. Θα μιλήσω για την παρούσα κατάσταση και τις θεσμικές ανάγκες, τα διαθέσιμα βοηθήματα και τους μελλοντικούς στόχους. Να πω βασικά ότι τα βοηθήματα και τα εργαλεία αυτά δεν είναι υποκατάστατα του καθηγητή. Υπάρχουν κάποια εργαλεία στην αγορά που είναι προορισμένα για αυτοδιδασκαλία. Αυτό δεν πρέπει να θεωρηθεί ως απειλή προς τον διδάσκαλο ή ως υποκατάσταση του καθηγητή.

Καλησπέρα σας. Να ευχαριστήσω κι εγώ με τη σειρά μου τους διοργανωτές του συνεδρίου, που μέχρι στιγμής είναι πάρα πολύ επιτυχημένο.

Ποια είναι η κατάσταση στη Βόρειο Αμερική; Τα δεδομένα που παρουσιάζω είναι από μία μελέτη του 2007 από την Άρτεμι Λεοντή και τον Γρηγόρη Τζουσιάνη. Τα Νέα Ελληνικά διδάσκονται σε περίπου 25 πανεπιστήμια στις Ηνωμένες Πολιτείες και στον Καναδά. Έχουμε γύρω στους 500 φοιτητές στο πρώτο έτος, 230 στο δεύτερο και 100 στο τρίτο. Οι ώρες διδασκαλίας κειμένονται: άλλα πανεπιστήμια διδάσκουν 5 ώρες τη βδομάδα, άλλα διδάσκουν 3 ώρες. Επίσης κάποια πανεπιστήμια μπορεί να έχουν 8 ή 5 φοιτητές στο πρώτο μάθημα και κάποια άλλα μπορεί να έχουν 45. Η πλειονότητα όσων διδάσκουν Νέα Ελληνικά σε αυτά τα πανεπιστήμια προέρχονται από τον κλάδο της συγκριτικής λογοτεχνίας, δεν είναι δηλαδή ούτε φιλόλογοι –με την ελληνική έννοια της λέξης– ούτε ειδικοί στη διδασκαλία της Ελληνικής και ακόμη περισσότερο στην ανάπτυξη εργαλείων ειδικά για την εκμάτησή της. Αυτά τα εργαλεία συνήθως χρηματοδοτούνται από ιδιωτικούς φορείς κι όχι από τα ίδια τα πανεπιστήμια. Συγκεκριμένα, τα εργαλεία που θα δείξω σήμερα, τα οποία αναπτύχθηκαν στο Γέηλ και στο Σάιμον Φρέιζερ, έχουν χρηματοδοτηθεί από το Ίδρυμα Νιάρχου. Το Ίδρυμα Ωνάση έχει επίσης δώσει κάποια χρήματα για την προώθηση της γλώσσας. Και να παρα-

θα μιλήσω σήμερα για κάποια εργαλεία εκμάθησης της Ελληνικής. Ίσως κυκλοφορεί και μία κακή φήμη ότι είμαι καλός γνώστης των computers. Σήμερα θα φανεί και η αλήθεια. Δεν θα επιχειρηματολογήσω για την ανάγκη της χρήσης των εργαλείων αυτών, καθώς τη θεωρώ δεδομένη το 2008. Απλώς θα κάνω σήμερα μια σύντομη αναφορά στο τι υλικό υπάρχει, πώς μπορούμε να το οργανώσουμε καλύτερα και πώς μπορούμε να

τηρήσω ότι ακόμα και τα βιβλία που έχουν εκδοθεί πρόσφατα δεν έχουν ενσωματωμένο το δικό τους ψηφιακό υλικό στο βιβλίο ή τουλάχιστον δεν το έχουν στο σημείο που είναι απαραίτητο. Να αναφέρω ενδεικτικά ότι στις αρχές του '90, όταν διδάσκα εγώ και κάποιοι συμφοιτητές μου στο Χάρβαρντ, το βιβλίο που είχαμε δεν περιελάμβανε καν κασέτα με τους διαλόγους. Καθίσαμε εμείς ένα βράδυ και διαβάζαμε τους διαλόγους, για να τους ηχογραφήσουμε και να έχουν οι φοιτητές κάτι να ακούνε.

Διατίθεται βοήθεια

- Δέ φορές ιστοσελίδες με γλωσσικό περιεχόμενο κυρώς για ερευνητικούς σκοπούς
- «Teaching Modern Greek» (U. of Michigan)
- Σύστημα αυτοδιδασκαλίας «Ο Δυσσεας» (Simon Fraser U.)
- Εργαλείο εκμάθησης λεξιλογίου «Lexis1» & «Lexis2» (Yale U.)
- Άλλα βοηθήματα με βήση υπάροχων ηλεκτρονικά πρώτυπα (Brown U.)

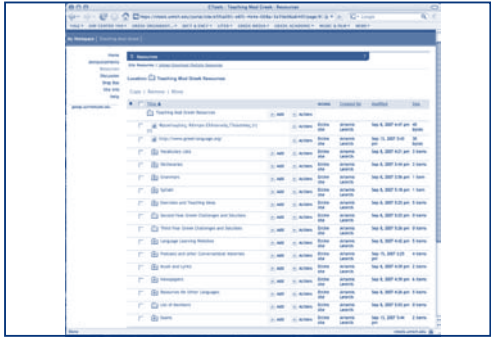
Ποια είναι τα διαθέσιμα βοηθήματα; Τώρα φυσικά υπάρχει μία πληθώρα υλικών στο διαδίκτυο, από το YouTube μέχρι συγκεκριμένες ιστοσελίδες. Δεν θα αναφερθώ σε όλα. Ζητώ συγγνώμη για όλα τα πολύ αξιόλογα έργα που υπάρχουν και δεν έχω χρόνο να τα περιγράψω ή να τα αναφέρω. Ξέρω ότι σήμερα υπάρχουν εδώ και άτομα που έχουν αναπτύξει τέτοια εργαλεία και θα ήμουν πολύ ευγνώμων αν στο τέλος είχα τη δική τους πρόταση στην ώρα της συζήτησης. Ποια είναι τα προβλήματα με αυτά τα διαθέσιμα εργαλεία; Ένα βασικό πρόβλημα είναι η πρόσβαση. Ορισμένα από αυτά έχουν κωδικό χρήστη. Πρέπει είτε να ανήκεις στο πανεπιστήμιο είτε να πληρώσεις. Ένα από αυτά τα προβλήματα έχει να κάνει και με τα πνευματικά δικαιώματα του υλικού που χρησιμοποιούμε. Δεν μπορούμε δηλαδή να αναρτήσουμε ελληνικές τηλεοπτικές εκπομπές στην ιστοσελίδα μας, όπως κάνει π.χ. το YouTube. Ζητήσαμε κάποια δικαιώματα από διάφορους τηλεοπτικούς σταθμούς στην Ελλάδα, οι οποίοι όμως μας ζήτησαν γύρω στα 3.000 ευρώ το λεπτό. Μιλάμε για video-clips που είναι γύρω στα 6 λεπτά το καθένα. Δεν έχουμε αρκετά χρήματα για ένα τέτοιο έργο. Επίσης θα αναφερθώ μόνο σε εργαλεία που έχουν πρωτογενή σχέση με τα Νέα Ελληνικά. Δεν θα αναφερθώ σε εργαλεία από άλλες γλώσσες, που μπορούμε να τα χρησιμοποιήσουμε και στα Ελληνικά. Συνήθως, όταν μιλάμε γι' αυτά τα εργαλεία, έχουμε υπόψη μας τον φοιτητή. Έχει όμως κι ο διδάσκων τις ανάγκες του. Και οι καθηγητές χρειάζονται κάποιο συντονισμό, για να μπορούν να χρησιμοποιήσουν αυτά τα εργαλεία.

**Το ευρύ τερο διαδίκτυο
δύο παραδείγματα**

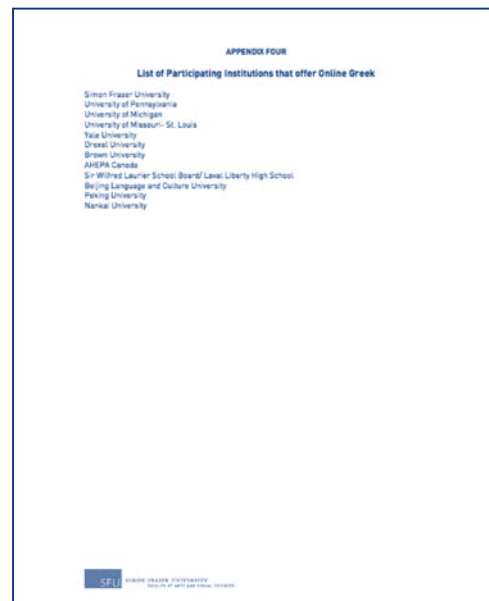
- Πύλη για την ελληνική γλώσσα (Greek Language Portal)
<http://www.greek-language.gr/greekLang/index.html>
- Πηγές ελληνικής γλώσσας (Greek Language Resources)
<http://ejw.i8.com/forweb.htm#greek>

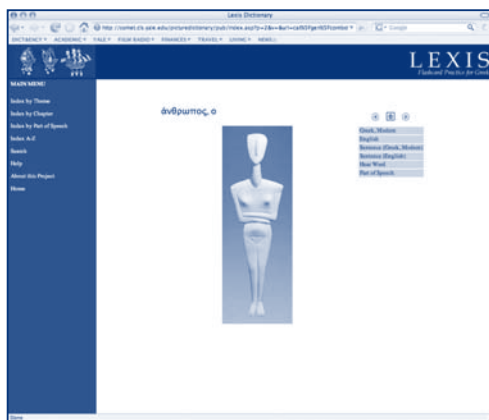
Θα δείξω εδώ εντελώς τυχαία δύο παραδείγματα: την Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα και μία λίστα ιστοσελίδων με πηγές για την ελληνική γλώσσα από όλες τις περιόδους της. Όπως βλέπετε, υπάρχει πολύ υλικό. Νομίζω ότι το πρόβλημα δεν είναι η ύπαρξη ή όχι εργαλείων, αλλά το πώς θα τα χρησιμοποιήσουμε κι αν είναι χρήσιμα στα συγκεκριμένα πανεπιστήμια ή στις συγκεκριμένες τάξεις που διδάσκουμε εμείς στη Βόρειο Αμερική.

Μια πρώτη προσπάθεια για να συγκρενωθούν όλα αυτά έγινε στο Πανεπιστήμιο του Μίσιγκαν από την Άρτεμι Λεοντή, με το στήσιμο αυτής της ιστοσελίδας, που αποτελεί προϊόν ενός εργαστηρίου, το οποίο πραγματοποιήθηκε το 2007 και χρηματοδοτήθηκε εν μέρει από το Ίδρυμα Ωνάση. Και αυτή η ιστοσελίδα έχει πρόσβαση περιορισμένη μόνο σε καθηγητές. Δεν χρειάζεται να εξηγήσω κάτι, νομίζω ότι είναι αυτονόητο. Παρέχεται επίσης η δυνατότητα ομαδικής ζωντανής επικοινωνίας τύπου chat μεταξύ των χρηστών, ενώ έχουν ενσωματωθεί κι άλλα εργαλεία για ομαδική εργασία, όπως το wiki tool. Νομίζω ότι αυτή η τράπεζα βοηθημάτων αποτελεί μια πολύ καλή αρχή. Όπως βλέπετε, δεν περιλαμβάνει μόνο ηλεκτρονικά βοηθήματα, αλλά και διαγράμματα μαθημάτων, λεξικά, λίστες λεξιλογίου από διάφορα βιβλία, podcasts, κ.ά. Νομίζω ότι αυτό το εργαλείο θα είναι πιο χρήσιμο στους καθηγητές παρά στους φοιτητές.

Το επόμενο που θα ήθελα να παρουσιάσω είναι ένα προϊόν του Πανεπιστημίου Σάμον Φρέιζερ στο Βανκούβερ του Καναδά και έχει χρηματοδοτηθεί από το Ίδρυμα Νιάρχου. Το σύστημα αυτό προωθεί την εκμάθηση των Ελληνικών κυρίως στην κινεζική αγορά, όπου υπάρχουν περίπου 400 φοιτητές τον χρόνο που πληρώνουν δίδακτρα για τη χρήση του. Διατίθεται επίσης δωρεάν σε περίπου 12 πανεπιστήμια στη Βόρειο Αμερική, όπου περίπου 680 φοιτητές έχουν πρόσβαση σε αυτό. Πρόκειται για ένα «κλειστό» εργαλείο, με την έννοια ότι δεν μπορεί ο καθένας να «μπει» σε αυτό, χωρίς να έχει την επίσημη έγκριση του ίδιου του πανεπιστημίου. Η ύλη του καλύπτει βασικά ένα αμερικανικό ακαδημαϊκό έτος, δηλαδή γύρω στις 4-5 ώρες την εβδομάδα, 13 εβδομάδες το εξάμηνο. Το εργαλείο αυτό προσφέρει επίσης αξιολόγηση («feedback») στον φοιτητή, δηλαδή βαθμό, ενώ υπάρχει τρόπος να ηχογραφήσει ο ίδιος ο φοιτητής την προφορά του, κ.ο.κ. Βέβαια το εργαλείο αυτό υστερεί στον προφορικό λόγο, αφού δεν έχει αυτή η συναστροφή με τον δάσκαλο. Θυμάμαι ότι, όταν το πρωτοείδα, σκέφτηκα: «Πάει, χάθηκε η δουλειά μας!» Δεν νομίζω τελικά ότι θα μας αντικαταστήσει. Αντιθέτως, το έχω βρει πάρα πολύ χρήσιμο και εγώ και οι φοιτητές μου, ιδίως για μια ανασκόπηση της ύλης. Αυτά τα εργαλεία μπορούν βασικά να προσφέρουν σημαντική εξοικονόμηση χρόνου στο μάθημα. Δεν χρειάζεται εγώ να παραδώσω γραμματική, εφόσον μου το κάνει το εργαλείο αυτό. Μπορώ να την εξηγήσω π.χ. τι είναι αιτιατική, ποιες είναι οι καταλήξεις της και πώς γράφονται, πώς αλλάζει ο τόνος, κ.λπ. Στον βαθμό που η παράδοση γίνεται με το εργαλείο, εγώ μπορώ απλώς να λύσω κάποιες απορίες στο μάθημα.

Το επόμενο που θα σχολιάσω είναι οι δύο μορφές του ίδιου εργαλείου που δημιουργήθηκαν στο Γέηλ: η μία λέγεται «Lexis 1» και η άλλη λέγεται «Lexis 2». Εδώ παρουσιάζεται η πρώτη σελίδα του Lexis 1, που αφορά στο πρώτο έτος. Περιέχει γύρω στις 1200 λέξεις, οι οποίες καταχωρίζονται ανά κεφάλαιο, σύμφωνα με το βιβλίο που χρησιμοποιούμε αυτήν τη στιγμή στο Γέηλ, που είναι το «Ελληνικά Τώρα 1+1». Μπορεί αυτό το εργαλείο να διαμορφωθεί και για οποιοδήποτε άλλο βιβλίο. Εάν υπάρχουν συγγραφείς στο ακροατήριο που θα ήθελαν να συμπεριληφθεί και το δικό τους βιβλίο, μπορούμε πολύ εύκολα να το συμπεριλάβουμε. Οι περισσότερες λέξεις για το πρώτο έτος ήδη υπάρχουν. Η ταξινόμησή τους γίνεται επίσης ανά θεματική ομάδα, ανά μέρος του λόγου και αλφαβητικά. Θα σας δώσω κι ένα παράδειγμα: «ο άνθρωπος». Βλέπετε δεξιά το μικρό τετραγωνάκι που δίνει την ελληνική λέξη, μετά την αγγλική μετάφραση. Συγγνώμη, δεν μπορώ να σας το δείξω ζωντανά, γιατί δεν έχω αυτήν τη στιγμή πρόσβαση στο διαδίκτυο. Αυτές είναι βασικά φωτογραφίες. Το σύστημα δίνει μία πρόταση στα Ελληνικά, την ίδια

πρόταση στα Αγγλικά και μετά την ακουστική απόδοση της λέξης και της πρότασης. Δίνεται επίσης ένας πίνακας της κλίσης της λέξης, ανάλογα με την κατηγορία στην οποία ανήκει. Το σύστημα αυτό είναι διαθέσιμο και ελεύθερο, μπορεί ο καθένας να έχει πρόσβαση στην ιστοσελίδα. Το χρησιμοποιούν γύρω στα 6-7 πανεπιστήμια στην Αμερική, ενώ έχει χρησιμοποιηθεί και ως πρότυπο για άλλες 6-7 γλώσσες στο Πανεπιστήμιο Γέηλ. Ελπίζουμε μελλοντικά να το αναπτύξουμε και λίγο εγκυκλοπαιδικά, δηλαδή π.χ. στο συγκεκριμένο λήμμα «ο άνθρωπος» να προσθέσουμε μία σύντομη αναφορά στην εικόνα που βάλαμε, στην προέλευσή της, στους λόγους επιλογής της, κ.ο.κ. Προσπαθήσαμε οι εικόνες να έχουν ένα όσο το δυνατό περισσότερο ελληνικό περιεχόμενο. Κι ακόμα βελτιωνόμαστε. Είναι και κάποια νομικά ζητήματα με ορισμένες φωτογραφίες. Νομίζω υπάρχει νομοθεσία στην Ελλάδα για τη χρήση υλικού για παιδαγωγικούς σκοπούς, οπότε μέχρι στιγμής είμαστε καλυμμένοι. Αλλά πάντα τα πανεπιστήμια ανησυχούν γι' αυτό το ζήτημα.

Μελλοντικοί στόχοι

- Ανάπτυξη των εργαλείων για συγκεκριμένους μαθησιακούς ανάγκες μαθητών της ελληνικής
- Προσαρμογή και πλήρης εκμετάλλευση των υφιστάμενων τεχνολογιών με βέλτιστες γλώσσες (Brown University)
- Συνεχής και σταθερή επαφή σε θεσμικό επίπεδο καθηγητών της γλώσσας και ύψιστης ποιότητας στα πλαίσια του Consortium for the Study of Languages και του M.G.S.A.
- Εργασία ριθόδοσων ελληνικής γλώσσας (6-8/11/2008) στο Κέντρο Μελέτης της Γλώσσας η Παιδείας η Yale

Τι μπορούμε να κάνουμε στο μέλλον; Βασικά μπορούμε να αναπτύξουμε περισσότερα εργαλεία. Και θα εξηγήσω πώς σκοπεύουμε να το κάνουμε αυτό. Μπορούμε επίσης να προσαρμόσουμε εργαλεία που έχουν δημιουργηθεί για άλλες γλώσσες, κάτι που κάνει για το Μπράουν, όπως ξέρω, η Έλσα Αμανατίδου. Επίσης χρειαζόμαστε μία συνεχή και σταθερή επαφή. Και αυτό είναι νομίζω που μας λείπει. Όλοι όσοι δημιουργούμε τέτοια εργαλεία πρέπει κάπως να βρεθούμε, είτε στην Ελλάδα, που ίσως είναι και το πιο επιθυμητό, είτε στις χώρες όπου ήδη διδάσκουμε. Αρχίζουμε τώρα στην Αμερική και στον Καναδά την πρώτη προσπάθεια μιας τέτοιας συγκρότησης του δυναμικού, με ένα εργαστήριο που θα κάνουμε στο Γέηλ τον Νοέμβριο. Αυτό που βασικά θα κάνουμε είναι να μαζευτούμε στο Κέντρο Μελέτης Γλωσσών του Γέηλ, το οποίο αναπτύσσει προγράμματα όπως αυτό που σας παρουσίασα, να μας γίνει μια επίδειξη των εργαλείων που έχουν αναπτυχθεί και ακολούθως σε δικές μας συνεδρίες να αποφασίσουμε τι ακριβώς μπορούμε να προσαρμόσουμε στις δικές μας ανάγκες. Ελπίζω η προσπάθεια αυτή να συνεχιστεί. Ευχαριστούμε και το Ίδρυμα Ωνάση, που χρηματοδοτεί αυτό το

πρώτο εργαστήριο. Ελπίζουμε επίσης αυτή η προσπάθεια να συνεχιστεί και παγκοσμίως, δηλαδή κάποια στιγμή να βρεθούμε όλοι όσοι ενδιαφερόμαστε γι' αυτά τα θέματα, ει δυνατόν στην Ελλάδα, για να δούμε πώς μπορούμε να φέρουμε όλα αυτά τα εργαλεία σε έναν κυβερνοχώρο, ώστε να μην είναι διασκορπισμένα και να αναγκάζομαστε, εκτός από τη διδασκαλία, να κάνουμε και τη σχετική έρευνα για να τα βρούμε. Έχω δει κατά καιρούς πολύ αξιολογικά έργα, αλλά είναι πάρα πολύ δύσκολο να τα εντοπίσεις, να τα συγκεντρώσεις και να παραπέμψεις και τον φοιτητή σε όλα αυτά. Νομίζω υπάρχει και μια κούραση πια με το διαδίκτυο, ο πρώτος ενθουσιασμός έχει κάπως μειωθεί. Η δική μου πρόταση είναι, λοιπόν, μετά από τη δική μας ενέργεια στη Βόρειο Αμερική, να υπάρξει ένα συνέδριο ή καλύτερα ένα εργαστήρι ειδικά γι' αυτό το θέμα, στο οποίο να συμμετάσχουν όσοι διδάσκουν. Έχω πάει σε τέτοια εργαστήρια, όπου έχουν προσκληθεί όμως και διευθυντές προγραμμάτων που ούτε έχουν διδάξει ούτε ενδιαφέρονται να διδάξουν ποτέ γλώσσα και έτσι χάνεται πολύτιμος χρόνος σε άτομα ή συζητήσεις που δεν είναι παραγωγικές.

Θα σταματήσω εδώ. Μπορώ να απαντήσω περισσότερες ερωτήσεις στο τέλος της συνεδρίας. Ευχαριστώ.

DAVID HOLTON

Ευχαριστούμε πολύ τον κύριο Συρίμη. Προσωπικά χαίρομαι που επιτέλους γίνεται κάποια προόδος στην ανάπτυξη καινούργιων εργαλείων για τη διδασκαλία της γλώσσας. Σε αυτήν τη συνεδρία νομίζω ότι θα ακούσουμε κι άλλα ενδιαφέροντα...

Ο δεύτερος ομιλητής μας είναι ο κύριος Leandro García Ramírez, ο οποίος είναι Καθηγητής Νέας Ελληνικής Γλώσσας στην Κρατική Σχολή Γλωσσών της Μαδρίτης και θα μας μιλήσει με θέμα: «*Τεχνολογίες πληροφορίας και επικοινωνίας στην εκμάθηση της Νέας Ελληνικής ως ξένης: Μια αναπόφευκτη πρόκληση*». Κύριε García, έχετε τον λόγο.

LEANDRO GARCÍA RAMÍREZ

Η μεγαλύτερη και ίσως πιο απαιτητική πρόκληση, την οποία εξακολουθούμε να αντιμετωπίζουμε όσοι ασχολούμαστε με τη διδασκαλία της Νέας Ελληνικής ως δεύτερης / ξένης γλώσσας –με αυτήν την ιδιότητα απευθυνόμενοι σε εσάς κι όχι με εκείνη του ειδικού– είναι να μην αδιαφορήσουμε για τις δυνατότητες που προσφέρουν οι Τεχνολογίες Επικοινωνίας και Πληροφορίας και επομένως να τις ενσωματώσουμε, να τις προσαρμόσουμε και να τις εκμεταλλευτούμε με τον κατάλληλο τρόπο στα αναλυτικά προγράμματα σπουδών, στα μαθήματα και στις διαδικασίες αξιολόγησης και βαθμολόγησης.

Οι τεχνολογικές εξελίξεις επιβάλλουν σχεδόν πάντα στην

εκπαίδευση να συμβαδίσει και αυτή μαζί τους. Από τη δεκαετία του '90 και μετά καταβάλλουμε προσπάθειες, ώστε να είμαστε ενήμεροι και να εξοικειωνόμαστε με αυτές τις τεχνολογίες και να χρησιμοποιούμε, στο μέτρο του δυνατού πάντα, τις ευκολίες που μας προσφέρουν (εφαρμογές πολυμέσων, διαδικτυακούς τόπους, ηλεκτρονικά εργαλεία –όπως λεξικά και σώματα κειμένων–, ειδικό λογισμικό, κ.ά.), αν και πολύ περισσότερο θα τολμούσα να τα χαρακτηρίσω ως συμπληρωματικά / υποστηρικτικά / βοηθητικά υλικά, παρά ως σύνεργα μιας καινοτόμου διδακτικής προσέγγισης. Το γεγονός αυτό προσδίδει σε εμάς τους διδάσκοντες έναν μάλλον παθητικό και απλώς συνοδευτικό ρόλο στην επαφή μας με αυτά τα μέσα στο μαθησιακό περιβάλλον. Παρ' όλα αυτά, και κατά γενική θα έλεγα εκτίμηση, η χρήση τους έχει αποδειχθεί μεγάλης σημασίας, καθ' όσον έχει συμβάλει, μεταξύ άλλων, στη συνειδητοποίηση μιας βαθύτερης συνυπευθυνότητας του διδασκόμενου κατά τη μαθησιακή εμπειρία και έχει διευρύνει το φάσμα και τις μορφές ενός εκπαιδευτικού υλικού διαφορετικού από το συμβατικό γραπτό, έντυπο ή και προφορικό / ακουστικό.

Τα τελευταία χρόνια όμως οι ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις στις δυνατότητες και ικανότητες των ηλεκτρονικών υπολογιστών, η διάδοση και επικράτηση της ευρυζωνικής πρόσβασης στο διαδίκτυο και η αύξηση της προσφοράς και της ποιότητας στις τηλεπικοινωνιακές υπηρεσίες έχουν αλλάξει νομίζω το τοπίο και σηματοδοτούν και μεγάλες προοπτικές αλλαγής στα εκπαιδευτικά δρώμενα. Όντως έχει γνωρίσει ήδη μεγάλη διάδοση η εξ αποστάσεως μάθηση, που βασίζεται ακριβώς σε όλα αυτά τα τεχνολογικά μέσα, όπως έχουμε άλλωστε ήδη ακούσει εδώ. Δεν αποκλείεται σύντομα οι καθηγητές να καταλήξουμε να είμαστε το πλέον αμφισβητούμενο στοιχείο στη μαθησιακή εμπειρία, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά τις πιο παραδοσιακές της εκφάνσεις. Πάντως μέχρι στιγμής εξακολουθούμε να είμαστε ο πιο αποτελεσματικός –θέλω να πιστεύω– και διαδραστικός παράγοντας της αποκαλούμενης από τους πιο ένθερμους θιασώτες της τεχνολογίας «συμβατικής δια ζώσης διδασκαλίας». Έτσι μια σωστά εφαρμοσμένη επικοινωνιακή διδακτική προσέγγιση της γλώσσας ως δεύτερης / ξένης μπορεί κάλλιστα να συμπληρωθεί με δραστηριότητες βασισμένες στις Τεχνολογίες Επικοινωνίας και Πληροφορίας, ώστε ο διδασκόμενος να μάθει σταδιακά να λειτουργεί και αυτόνομα προς μία ευεργετική και κατά τα άλλα αναγκαία πορεία αυτομάθησης.

Σε γενικές γραμμές, μπορούμε να πούμε ότι η διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι αυτές οι εξελίξεις επιτρέπουν στον απλό χρήστη-καθηγητή να χρησιμοποιεί χωρίς ιδιαίτερη εξειδίκευση ηλεκτρονικά εργαλεία με εντυπωσιακές δυνατότητες εφαρμογής στο πεδίο της διδασκαλίας μιας ξένης γλώσσας. Αυτό του παρέχει το πλεονέκτημα να μπορεί να παράγει υλικό που θα καλύπτει τις μαθη-

σιακές ανάγκες της συγκεκριμένης ομάδας στόχου και θα της προσφέρει αυθεντικό ή ημιαυθεντικό πολυμορφικό εκπαιδευτικό υλικό καλής ποιότητας. Έτσι δεν θα χρειάζεται να ανατρέχει απλώς στο έτοιμο υλικό, που βρίσκει ως βοήθημα στην –ούτως ή άλλως πενιχρότατη άμα αναφερόμαστε στην περίπτωση της Νέας Ελληνικής ως ξένης γλώσσας– αγορά εφαρμογών πληροφορικής και στο διαδίκτυο.

Συνεπώς έχει ανοικτεί μπροστά μας μία πληθώρα δυνατοτήτων, ενώ βρίσκονται στη διάθεσή μας χρήσιμες εφαρμογές, όλο και πιο συμβατές προς τις ιδιαιτερότητες της Νέας Ελληνικής. Και θα ήθελα να σας αναφέρω κάποια από αυτά τα εργαλεία που έχουμε διαπιστώσει ότι έχουν μεγάλη χρησιμότητα για τις δραστηριότητές μας:

- ενημερωτικά blogs (ιστολόγια) παροχής πληροφοριών για ιστοσελίδες και εργαλεία για τα Ελληνικά στο διαδίκτυο
- εικονικές δικτυακές κοινότητες-τάξεις, με συμπληρωματικές ασκήσεις, υλικό επανάληψης, συνδέσμους, φόρουμ συνεργασίας, κ.λπ. για συμπλήρωση της διαζώσης μάθησης
- εφαρμογές δημιουργίας αλληλεπιδραστικών γλωσσικών ασκήσεων με τη μορφή ιστοσελίδων για χρήση στο διαδίκτυο ή στο σχολικό εργαστήριο
- χρήση προγραμμάτων για μια πιο φιλική και προσιτή παρουσίαση αυθεντικών κειμένων, ώστε να ενθαρρύνονται οι διδασκόμενοι να συμμετέχουν πιο ενεργά στη διαδικασία εκμάθησης και να προχωρήσουν σταθερά προς την αυτονομία τους
- προγράμματα παραγωγής εκπαιδευτικού ψηφιακού, ακουστικού ή οπτικοακουστικού υλικού, από οπτικοακουστικά αρχεία διαθέσιμα στο διαδίκτυο, την ψηφιακή τηλεόραση ή το ραδιόφωνο μέσω δορυφόρου, με δυνατότητα υποπιλιτισμού στα Ελληνικά, για χρήση στο μάθημα ή στο internet, κ.λπ.

Είναι γεγονός ότι οι νέες τεχνολογίες μάς επιτρέπουν μία πιο ευέλικτη και αποτελεσματική επικοινωνία, καθώς και τη δυνατότητα συγχρονισμού των ενεργειών προώθησης και διάδοσης της Ελληνικής. Οι νέες τεχνολογίες μάς καλούν σε μία ανοικτή παγκόσμια κοινωνία εμπλεκόμενων, στην οποία γίνεται εφικτό να συνεργαζόμαστε για κοινούς στόχους, να επιμορφωνόμαστε και να ανταλλάσσουμε και να μοιραζόμαστε με πιο αποτελεσματικό τρόπο τις ανησυχίες και τις προσπάθειές μας. Για όλους αυτούς τους λόγους, ο συνεχώς διευρυνόμενος ρόλος των Τεχνολογιών Επικοινωνίας και Πληροφορίας είναι και θα συνεχίσει να είναι καθοριστικός. Ήδη αξιόλογα δείγματα των δυνατοτήτων που έχουμε σε αυτόν τον τομέα αποτελούν η *Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα*, και ο ηλεκτρονικός κόμβος του Κ.Ε.Γ., όπως έχουμε ήδη αναφέρει, με πολύ ενδιαφέροντα εργαλεία, υλικά και υπηρεσίες, καθώς και οι *Διαδρομές στη Διδασκαλία της*

Νέας Ελληνικής. Είμαι πεπεισμένος ότι στο εγγύς μέλλον αυτά θα συμπληρωθούν και με άλλα εργαλεία, στα οποία θα κληθούμε να συμμετέχουμε όλο και πιο ενεργά εμείς οι καθηγητές. Δεν θα επεκταθώ στο θέμα του διαδικτύου, καθώς έχουμε αργότερα το απόγευμα μία συνεδρία που ασχολείται αποκλειστικά με αυτό το θέμα.

Κάτι άλλο που πρέπει να τονίσουμε είναι ότι η χρήση των τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνίας σε σχέση με τη νέα ελληνική κάνει αναπόφευκτα τις δραστηριότητές μας –κυρίως μέσω διαδικτύου– γνωστές, προσιτές και διαφανείς στην παγκόσμια εκπαιδευτική κοινότητα και βεβαίως και σε άλλα εκπαιδευτικά κέντρα και ιδρύματα. Κατ' αυτόν τον τρόπο είμαστε σε θέση να ενημερωθούμε λεπτομερώς και να επωφεληθούμε από τις προτάσεις, προσπάθειες και εμπειρίες συναδέλφων, έστω κι αν είμαστε σχετικά λίγοι και αποκομμένοι, κάτι ως προς το οποίο η περίπτωση της Νέας Ελληνικής είναι μάλλον χαρακτηριστική. Ταυτόχρονα όμως δημιουργεί προοπτικές για μία πιο αποτελεσματική και συντονισμένη δράση προώθησης και στήριξης της Νέας Ελληνικής και μάς καλεί να δώσουμε λύσεις σε ένα μεγαλύτερο φάσμα μαθησιακών αναγκών, στο πλαίσιο ενός όλο και πιο παγκοσμιοποιημένου ορίζοντα. Σε αυτό το σημείο, ο ρόλος του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας μπορεί να θεωρηθεί μεγίστης σημασίας, ειδικά για όσους εμπλεκόμαστε στην πιστοποίηση ελληνομάθειας και εργαζόμαστε για άλλους φορείς και σε άλλες χώρες, έχοντας ως γνώμονα το *Κοινό Ευρωπαϊκό Πλαίσιο* του Συμβουλίου της Ευρώπης. Όπως ξέρετε, το *Κοινό Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Αναφοράς για τη Γλώσσα* του Συμβουλίου της Ευρώπης, την άψογη ελληνική εκδοχή του οποίου μπορεί κανείς να βρει στον ηλεκτρονικό κόμβο του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, παρέχει μια κοινή βάση για την ανάπτυξη προγραμμάτων διδασκαλίας γλωσσών, οδηγίες για τη σύνταξη σχετικών προγραμμάτων σπουδών, εξετάσεων, διδακτικών εγχειριδίων, κ.λπ. Περιγράφει επίσης τι πρέπει να ξέρει ο μαθητής μίας ξένης γλώσσας για να τη χρησιμοποιήσει ως μέσο επικοινωνίας, καθώς και ποιες γνώσεις και δεξιότητες πρέπει να αναπτύξει, ώστε να μπορεί να λειτουργεί αποτελεσματικά, καλύπτοντας επίσης και το πολιτισμικό παρακείμενο. Το *Πλαίσιο* καθορίζει επίσης επίπεδα γλωσσομάθειας, που επιτρέπουν σταθερά και κοινά αποδεκτά πρότυπα διαβάθμισης, μέτρησης και διάταξης της εκμάθησης μιας ξένης γλώσσας, ενώ θέτει και τις βάσεις για έγκυρες και αξιόπιστες διαδικασίες αξιολόγησης. Θα ήταν επιθυμητό και ωφέλιμο –και θα γίνει, όπως μάθαμε σήμερα– να προβεί το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, μαζί με άλλους φορείς σε εργασίες που να αποβλέπουν σε μία πλήρη ονομαστική προσαρμογή των επιπέδων του πιστοποιητικού ελληνομάθειας στα επίπεδα του *Κοινού Ευρωπαϊκού Πλαισίου*, όπως ήδη γίνεται με το Κρατικό Πιστοποιητικό Γλωσσομάθειας του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων

για τις ευρύτερα διαδομένες γλώσσες, αλλά και με τους σημαντικότερους φορείς, κρατικούς και μη, πιστοποίησης γλωσσομάθειας σε πολλές χώρες του κόσμου. Δεν μας διαφεύγει ότι πρόκειται για αρκετά περίπλοκο εγχείρημα, αλλά κάτι τέτοιο σαφώς θα συνέβαλλε σε μια πιο λειτουργική διεθνή αντιστοιχία επιπέδων ελληνομάθειας εντός και εκτός Ελλάδας και θα προσέφερε κάποια βασικά επιδιωκόμενα σημεία αναφοράς όσον αφορά τη διδασκαλία της Νέας Ελληνικής, σε μία προοπτική σύγκλισης της πιστοποίησης γλωσσομάθειας.

Κλείνοντας, θα έλεγα ότι στην περίπτωση της Νέας Ελληνικής μία διδακτική προσέγγιση επωφελούμενη από τη χρήση των Τεχνολογιών Επικοινωνίας και Πληροφορίας μπορεί να αποτελέσει αναμφισβήτητα μία πιο ολοκληρωμένη, ελκυστική, σύγχρονη κι ως εκ τούτου πιο ανταγωνιστική προσφορά σπουδών μέσα στα κέντρα γλωσσών και τα πανεπιστημιακά μας ιδρύματα. Πρόκειται για σημαντικότερο παράγοντα προστιθέμενης αξίας, καθόλου αμελητέο με τα σημερινά δεδομένα. Και δύσκολα θα διαφωνήσουμε στο εξής: μία τέτοια προσφορά σπουδών, σύγχρονη, ελκυστική και ανταγωνιστική πρέπει να είναι το πρώτιστο μέλημά μας. Σας ευχαριστώ πολύ.

DAVID HOLTON

Ευχαριστούμε πολύ τον κύριο García. Και περνάμε αμέσως στην κυρία Isabel García Gálvez, Τακτική Καθηγήτρια Ελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο Λα Λαγκούνα στην Τενερίφη, με θέμα: «*Η πανεπιστημιακή μεταρρύθμιση: Ψηφιακή διδασκαλία*».

ISABEL GARCÍA GÁLVEZ^{1,2}

Σας ευχαριστώ. Ευχαριστώ και τους διοργανωτές του συ-

1 Για την παρουσίαση powerpoint της εισηγήτριας, βλ. παρακάτω, σελ. 134 επ.

2 Βιβλιογραφία:

- Χ. Αγγελή, «Ένα εκπαιδευτικό πλαίσιο σχεδιασμού Ανοικτής και Εξ αποστάσεως Εκπαίδευσης», στο *Ημερίδα Τηλεμάθησης*, Πανεπιστήμιο Κύπρου (21/02/2006).
- Κ.Θ. Βαζίμα & Ε.Μ. Δρυμαλίτη, *Η ηλεκτρονική μάθηση ως μέσο εκπαίδευσης και ανάπτυξης προσωπικού στο σύγχρονο ψηφιακό περιβάλλον*, Διπλωματική εργασία, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (Αθήνα Σεπτ. 2006).
- J.M. Boneu, «Plataformas abiertas de e-learning para el soporte de contenidos educativos», en J. Munguillón (ed.), *Revista de Universidad y Sociedad del Conocimiento. Contenidos educativos en abierto* 4.1 (2007) 36-47 (<http://rusc.uoc.edu>).
- F. Herrera, «Podcast, una herramienta de web.2 para el aula de ELE», en B. Montmany & N. Sanz (eds), *XVI Encuentro practico de profesores de ELE [Barcelona 14-15.12.2007]*, [Barcelona 2007] 7-11.
- Πρόγραμμα e-learning *Η ηλεκτρονική μάθηση (2004-2006)*: <http://europa.es/scad-plus/leg/el/cha/c11073.htm>.
- P. Pernías & M. Marco, «Motivación y valor del proyecto OpenCourseWare: la universidad del siglo XXI», *Revista de Universidad y Sociedad del Conocimiento. Contenidos educativos en abierto* (J. Minguillón, coord.), 4.1 (2007), p. 48. <http://rusc.uoc.edu>
- M.-A. Sicilia, «Más allá de los contenidos: compartiendo el diseño de los recursos educativos abiertos», en J. Munguillón (ed.), *Revista de Universidad y Sociedad del Conocimiento. Contenidos educativos en abierto* 4.1 (2007) 36-35 (<http://rusc.uoc.edu>).
- Α. Σίτας, «Η Πληροφορική Παιδεία στα πλαίσια του προγράμματος σπουδών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και των Εικονικών Περιβαλλόντων Μάθησης», *Ανοικτή Εκπαίδευση* 3 (2006) 54-74.
- L.M. Villar Angulo (ed.), *Programa para la Mejora de la Docencia Universitaria*, Pearson-Prentice Hall (Madrid 2004).

νεδρίου για την πρόσκληση.

Τεχνολογία και παιδαγωγία στον 21ο αιώνα

Είναι ευρέως γνωστό ότι η εκπαίδευση γενικά βρίσκεται σε ένα κρίσιμο και προκλητικό σταυροδρόμο: τον αναγκαίο εγκλιματισμό στις μαθησιακές διαδικασίες του 20ού αιώνα. Οι κοινωνικές αλλαγές επηρεάζουν αποτελεσματικά το εκπαιδευτικό περιβάλλον. Η μάθηση δεν απέχει της τεχνολογικής πραγματικότητας. Οι ποικίλοι υπεύθυνοι θεσμοί (διεθνείς, ευρωπαϊκοί, κρατικοί, πανεπιστημιακοί), καθώς και οι στρατηγικές των εκπαιδευτικών οργανισμών έχουν προχωρήσει τις τελευταίες δεκαετίες σε μία προσαρμογή της εκπαιδευτικής πρακτικής στις νέες τεχνολογίες πληροφορίας και επικοινωνίας.

Ο διπολισμός τεχνολογίας-παιδαγωγικής πρακτικής αποτελεί πρόκληση για το εκπαιδευτικό σύστημα και μία πιο δυναμική ενασχόληση της ίδιας της κοινωνίας με την εκπαιδευτική πραγματικότητα. Αυτό μεταφράζεται σε μια συνεχή επιμόρφωση, αυτεκπαίδευση, καινοτομία, ανάπτυξη, γνωστοποίηση αποτελεσμάτων και διαμόρφωση κριτηρίων για την εκτίμηση της ποιότητας.

Αυτή η αλλαγή επηρεάζει όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης. Ο συνδυασμός παιδείας και νέας τεχνολογίας στην πρωτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση εξαρτάται από τις κυβερνητικές προσπάθειες. Η συνεχής παρουσία των νέων τεχνολογιών στην καθημερινή ζωή, όπως το δημοφιλές διαδίκτυο, οδηγεί σε καινούργιους κώδικες επικοινωνίας και ενημέρωσης στο εκπαιδευτικό πλαίσιο, γεγονός που συνιστά μία πρόκληση για το ξεπέρασμά του τεχνολογικού αναλφαριθμητισμού των νέων γενεών.

Η ανώτερη ευρωπαϊκή πανεπιστημιακή εκπαίδευση αντιμετωπίζει την πρόκληση αυτήν ποικιλοτρόπως. Η εύκολη πρόσβαση στην πληροφορία, μέσω της βιβλιοθηκονομίας, των αρχείων, των βάσεων δεδομένων και της έρευνας, αντιπαρτίθεται στην απόκτηση, επεξεργασία και παρουσίαση του περιεχομένου με τον τρόπο που η πανεπιστημιακή πρακτική επιβάλλει. Η εκμετάλλευση της νέας τεχνολογίας κάνει πασιφανές το χάσμα ανάμεσα στη διδασκαλία και την έρευνα. Ένα από τα κλειδιά στην πανεπιστημιακή μεταρρύθμιση βρίσκεται στην αλληλοεξάρτησή τους στο πλαίσιο ενός νέου σχεδιασμού.

Η ισπανική πανεπιστημιακή μεταρρύθμιση στον ευρωπαϊκό χώρο της ανώτερης παιδείας και τα Νέα Ελληνικά

Η ευρωπαϊκή πανεπιστημιακή μεταρρύθμιση (*Ενιαίος Ευρωπαϊκός Χώρος Ανώτατης Εκπαίδευσης*, 2010) σπριζεται σε μία σειρά οδηγιών γενικού χαρακτήρα ήδη εδώ και μία δεκαετία,³ αρκετά ελαστικών ώστε να προ-

3 *Magna Charta Universitatum της Μπολόνια*, 1988- *Διακήρυξη της Σορβόνης*, 1998- *Διακήρυξη της Μπολόνια*, 1999- βλ. π.χ. C.R.E.: Association of European Universities (<http://www.unige.ch/eua/ta>, <http://www.eua.be/index.php>)

σαρμίζονται στις εθνικές πραγματικότητες, και σε μία θεσμική και δομική αλλαγή, βασισμένη στην *Ευρωπαϊκή Ακαδημαϊκή Μονάδα (E.C.T.S.: European Credit Transfer System / Ευρωπαϊκό Σύστημα Μεταφοράς Διδακτικών Μονάδων)* ως εκπαιδευτική ενότητα. Αυτά υποχρεώνουν την πανεπιστημιακή διδασκαλία σε έναν επαναπροσδιορισμό τριών όψεων:

- μάθηση αντί για διδασκαλία
- περιεχόμενο αντί για μεθοδολογία
- τεχνολογικά δεδομένα αντί για τα παραδοσιακά εργαλεία

και δυο προϋποθέσεις:

- την κοινωνική απήκηση
- το κριτήριο της άριστης ποιότητας

Η διαδικασία βρίσκεται σε εξέλιξη και μόνο το μέλλον θα δείξει αν μας επιφυλάσσει επιτυχίες ή αποτυχίες.

Αφήνουμε την προσπάθεια ερμηνείας και περνάμε σε τρεις βασικές όψεις της εκτίμησης του νέου μοντέλου. Έχουμε συναίσθηση του γεγονότος ότι είναι οι εκπαιδευτικοί που έχουν τον πρωταγωνιστικό ρόλο στην προσπάθεια ένταξης της τεχνολογίας στη μαθησιακή διαδικασία.

1. Το σύστημα μάθησης

1.1. Η ενσωμάτωση των νέων τεχνολογιών στην ηλεκτρονική εκπαίδευση⁴ έχει προκαλέσει αλλαγές στο παιδαγωγικό μοντέλο, που πλέον επικεντρώνεται περισσότερο στη μάθηση παρά στη διδασκαλία (περισσότερο μαθητοκεντρική παρά δασκαλοκεντρική). Η έμφαση μεταφέρεται στην οργάνωση και έκθεση των περιεχομένων, στον σχεδιασμό και την ταξινόμηση των μαθητών μέσω ατομικών και ομαδικών εργασιών και στην παρακολούθησή τους από τον καθηγητή-καθοδηγητή. Με βάση το κονστрукτιβιστικό σύστημα (από την εκπαίδευση / instruction στην οικοδόμηση / construction και την ανακάλυψη της γνώσης), ο φοιτητής υιοθετεί μία ενεργή συμπεριφορά απέναντι στα περιεχόμενα, με εστιασμό στην αμοιβαία αντίδραση και στην επιρροή του κοινωνικοπολιτικού περιγύρου. Αυτός ο δυναμικός χαρακτήρας προσφέρει πολλαπλές δυνατές προσεγγίσεις σε οποιοδήποτε θεωρητικό ζήτημα.

1.2. Υποστηριζόμενο από τη διοίκηση, το νέο μοντέλο απευθύνεται σε φοιτητές και καθηγητές, αλλά και στο ευρύτερο κοινό. Ενισχύει τη συνεχή επιμόρφωση και τη δια βίου μάθηση, τόσο στον ακαδημαϊκό όσο και στον επαγγελματικό χώρο. Μέχρι στιγμής, το μόνο που απαιτείται είναι απαραίτητως η επίσημη εγγραφή του φοιτητή.

⁴ Βλ. Goodyear (2007), ό.π.: «[...] η συστηματική χρήση διαδικτυωμένων πολυμεσικών τεχνολογιών υπολογιστών, η οποία ενδυναμώνει τους χρήστες, βελτιώνει τη μάθηση, συνδέει τους μαθητές με άλλους ανθρώπους και πηγές πληροφοριών που υποστηρίζουν τις ανάγκες τους, και συνδέει τη μάθηση με την επίδοση και τους ατομικούς με τους οργανωτικούς στόχους [...]»

1.3. Το διαδίκτυο έγινε ο βασικός εκσυγχρονιστής του νέου μοντέλου. Μέχρι στιγμής, υφίσταται ένας συνδυασμός απευθείας διδασκαλίας και ηλεκτρονικής μάθησης. Ωστόσο, η τηλεεκπαίδευση έχει απεριόριστες δυνατότητες. Εκτός από τις ευκολίες σε χρόνο και χώρο, αναπτύσσει και νέα μοντέλα μόρφωσης, αλληλεπιδραστικότητα, συνεργατική μάθηση, διαμοιρασμένη μάθηση (distributed learning), εξατομικευμένη μάθηση και ενεργή οικοδόμηση της γνώσης, παρουσίαση περιεχομένου με ποικιλία μέσων, μάθηση μέσω του παγκόσμιου διαδικτύου (web-based learning), εικονική μάθηση (virtual learning) και εξ αποστάσεως εκπαίδευση, τηλεεκπαίδευση ή ηλεκτρονική μάθηση (e-learning), κ.ά.

Η ηλεκτρονική μάθηση αποτελεί το σημείο εκκίνησης αυτού του νέου εκπαιδευτικού μοντέλου, αν και προς το παρόν υποχρησιμοποιείται.

1.4. Εξάλλου, προκειμένου να υλοποιηθεί το πέρασμα από την εκμάθηση στη μάθηση αυτής της μαθητοκεντρικής παιδαγωγικής, χρειάζεται επίσης να ξανασχεδιαστεί η παρουσίαση των περιεχομένων των Νεοελληνικών μέσω κάθε είδους συμπληρωματικών εργασιών, ώστε να καθοδηγήσουν το φοιτητή στην απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων.

Η γενεαλογική αλλαγή, μαζί με άλλους παράγοντες – κάποιος ακαδημαϊκού χαρακτήρα και κάποιος λόγω της ποικιλίας ευρωπαϊκής πραγματικότητας –, επιβάλλουν μια νέα και συνεχή προσφορά, η οποία θα εμπλουτίζεται συνεχώς με μια δυναμική, ελαστική και προσαρμοσμένη ύλη επιστημονικού χαρακτήρα.

1.5. Οι προϋποθέσεις αλλοιώνουν την ως τώρα δεδομένη αντίληψη για τον μαθητή. Η αλληλοσυσχέτιση μεταξύ μαθητή και καθηγητή, αλλά και με όλα τα μέλη της γνωστικής κοινότητας, εξισώνει σε αρκετές περιπτώσεις, μέσω της χρήσης της πληροφορίας, μια που τη διαχειρίζονται όλοι.

1.6. Μία άλλη άποψη αφορά στην αναγκαία προσαρμογή της γνώσης στη σύγχρονη πραγματικότητα και στις κοινωνικές επιταγές. Στο πλαίσιο της φιλοσοφικής σχολής αποκτά μία σημαντική δυσκολία. Η δυνατότητα πρόσβασης στην αγορά των μαθητών και η λειτουργικότητα κάποιων μαθημάτων μπορούν να αποτελέσουν την κυρίαρχη δυσκολία στον σχεδιασμό των ευρωπαϊκών πανεπιστημιακών σπουδών.

Ο κίνδυνος εξαφάνισης των σπουδών μας πρέπει να αναπληρωθεί από την ποικιλία των περιεχομένων και τη διεπιστημονικότητα, όπως ξέρουμε. Πρέπει να σχεδιάσουμε πολλές οδούς για την εξασφάλιση πρόσβασης στα Νέα Ελληνικά, σύμφωνα με την κοινωνική πραγματικότητα της κάθε έδρας. Πρέπει να δημιουργήσουμε την ανάγκη γι' αυτές τις σπουδές, προσφέροντας πολλαπλές προοπτικές. Ίσως η παραδοσιακή οδός πρόσβασης, με τη γλωσσολογική προσέγγιση, οφείλει να

αφήσει ελεύθερο το πεδίο στη μεταφρασσιμότητα των νεοελληνικών περιεχομένων, να τα καταστήσει ορατά στην κοινωνία της γνώσης και κατόπιν να προσφέρει ένα σύστημα απόκτησης της γνώσης πιο εξαντλητικό και πιο συγκεκριμένο, κατάλληλο για την ελληνική γλώσσα.

2. Τα περιεχόμενα

2.1. Είναι βασική υποχρέωση του διδάσκοντα να δημιουργήσει υλικό για το αντικείμενο της ειδικότητάς του, προσαρμοσμένο στη νέα τεχνολογική πραγματικότητα. Αυτό σημαίνει υλικό ελαστικό, προσαρμόσιμο σε ποικίλα προφίλ μαθητών, καθώς και καινοτόμες τάξεις. Φυσικά, αυτό σημαίνει και την αλλαγή του διδακτικού υλικού.

Στον σχεδιασμό και την ταξινόμηση των περιεχομένων είναι σημαντικοί οι μηχανισμοί που επιτρέπουν την αλληλεπίδραση, την επαναχρησιμοποίηση του περιεχόμενου, δηλαδή τη δυνατότητα πολλαπλών και διαφορετικών χρήσεων του, τη συνεχή του αξιολόγηση, έναν δυναμικό σχεδιασμό του απέναντι στο στατικό δοχείο πληροφοριών, τη συστηματοποίηση της μεθόδου αναζήτησης, ενημέρωσης και πληροφόρησης, καθώς και έναν σχεδιασμό υλικών εστιασμένο σε ασύγχρονες και σύγχρονες δραστηριότητες.

2.2. Έτσι λοιπόν, για τον παρόντα και μέλλοντα σχεδιασμό των περιεχομένων, καλό είναι να λαμβάνονται υπόψη οι εξής τέσσερις όψεις:

- η καθολικότητα της πρόσβασης στο διαδίκτυο
- ο σχεδιασμός υλικού με μαθητοκεντρική μάθηση
- η συλλογή, ταξινόμηση και ενοποίηση του υλικού αυτού
- η συσχετοποίηση των περιεχομένων του⁵

2.3. Η πρόσβαση και η διαθεσιμότητα του διδακτικού υλικού χρειάζεται τη θεσμική στήριξη, προκειμένου για τη δημιουργικότητα, τη διάδοση και την αξιολόγηση των ηλεκτρονικών υλικών. Αυτό σημαίνει μια όλο και μεγαλύτερη εκτίμηση ζητημάτων όπως η ποιότητα, η εγκυρότητα, η χρησιμότητα. Πρέπει να θεσπιστούν κριτήρια για την αξιολόγηση, έτσι ώστε να είναι εύκολη η διευθέτηση της γνώσης, καθώς επίσης και κριτήρια για περιεχόμενα πανεπιστημιακού επιπέδου. Η εκπαιδευτική κοινότητα επίσης αυξάνει συνεχώς τις ανάγκες της για την εφαρμογή τους στην αίθουσα και για όλα τα εκπαιδευτικά επίπεδα. Παράλληλα, είναι όλο και μεγαλύτερη η εκτίμηση μεθόδων καινοτόμων και υλικών ανανεωμένων από την πανεπιστημιακή κοινότητα.

2.4. Σε ξεκάθαρο ανταγωνισμό με τον εκάστοτε εκδοτικό οίκο, οι κρατικοί οργανισμοί πρέπει να δώσουν λύση σε θέματα που προκύπτουν από την εύκολη πρόσβαση

μέσω του διαδικτύου, αναγνωρίζοντας πνευματικά δικαιώματα στους υπεύθυνους για το υλικό. Πρέπει, λοιπόν, να δημιουργηθεί ένα νέο μοντέλο προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας για τα εκπαιδευτικά περιεχόμενα της ηλεκτρονικής διδασκαλίας (OpenCourseWare). Π.χ. με την άδεια για πρόσβαση στα πνευματικά υλικά της *Creative Commons* (<http://creativecommons.org/international/gr/>), αυτά προσφέρονται σε τρίτους, με δικαίωμα στη χρήση τους, εφόσον βέβαια δεν αποφέρουν οικονομικό κέρδος στον χρήστη τους.

2.5. Ο καθορισμός των περιεχομένων ενός εν δυνάμει υλικού με τον τίτλο «*Νέα Ελληνικά*», που θα τεθεί σε εφαρμογή από το έτος 2009-2010 στα ισπανικά πανεπιστήμια, είναι παραδοσιακά συνδεδεμένος με τα αρχαιοελληνικά τμήματα και εστιασμένος κυρίως στην έννοια της παράδοσης, της εξέλιξης ή της συνέχειά τους από τα Αρχαία Ελληνικά.

Μέχρι στιγμής κυρίως αφορούσε στη μελέτη της γλώσσας και μία αρχικά φιλολογική οπτική, η οποία εξελίχθηκε σε ανεξάρτητη μεθοδολογία στο πλαίσιο μαθημάτων, όπως η γλωσσολογία, η μετάφραση κι η διδακτική.

Η απόκτηση της γλωσσομάθειας είναι το σημείο εκκίνησης της Νέας Ελληνικής και ο ιστός που οδηγεί σε άλλα περιεχόμενα, όπως η ιστορία, η λογοτεχνία, η πολιτική, κ.λπ. Στο νέο πλαίσιο σπουδών, αυτό συνεπάγεται τη δόμηση και τη συσχέτισή του με περιεχόμενα που οδηγούν από τη γλώσσα στη λογοτεχνία και στην κουλτούρα, ενώ παραλείπεται η ιστορική τους συνέχεια. Συνεπώς υπερεκτιμάται η εκμάθηση της γλώσσας ως όχημα εισαγωγής και παραγνωρίζονται ουσιαστικά θέματα του ελληνισμού.

2.5.1. Ένας ελαστικός σχεδιασμός των μαθημάτων, σε πολλές περιπτώσεις δημιουργεί νέες δυνατότητες στη μεθοδολογία, οι οποίες ξεπερνούν τις υπάρχουσες ειδικότητες. Ο σύγχρονος σχεδιασμός επικεντρώνει στη γλώσσα και ο κυρίαρχος φιλολογικός, στα ισπανικά πανεπιστήμια, δεν φαίνεται να δέχεται τη θεσμική υποστήριξη. Ωστόσο η γοητεία που ασκούν τα Αρχαία Ελληνικά στον μελλοντικό φοιτητή εγγυάται και την παρουσία των Νέων Ελληνικών. Ο συνδυασμός γλωσσολογικής, ιστορικής, λογοτεχνικής και πολιτιστικής προοπτικής διασφαλίζει την επιθυμητή συνολική θέαση του ελληνισμού σε όλες τις εκφράσεις του.

2.6. Ο σχεδιασμός της διδακτέας ύλης είναι ευθύνη του καθηγητή. Πρέπει οι τίτλοι σπουδών να αντιστοιχούν στις ανάγκες των χρηστών τους. Πρέπει αυτά να είναι ορατά, ώστε να υπάρξουν αυτοί που θα τα επιλέξουν. Είμαστε της άποψης ότι η ευθύνη μας ως διδασκόντων βρίσκεται στον σχεδιασμό, στο μέτρο των διοικητικών και θεσμικών δυνατοτήτων, ενός προσωποποιημένου δρόμου για τη γλώσσα, την κουλτούρα και τον πολιτισμό της σύγχρονης Ελλάδας.

5 Βλ. Boneu (2007), ό.π.: «[...] η μάθηση είναι μια πράξη και διαδικασία κοινωνική και πολύ λίγο από τη γνώση είναι στατικό ή απόλυτο. Γι' αυτό πρέπει να βρεθούν οι δρόμοι που συνδέουν όσα ξέρουμε με τη βάση δεδομένων που αποτελεί το διαδίκτυο και να μάθουμε με βάση αυτές τις διασυνδέσεις.»

3. Τα εργαλεία στη διαδικασία της μάθησης και η εφαρμογή τους

3.1. Το προηγούμενο μοντέλο, εκείνο πριν από την εποχή του διαδικτύου, βασισμένο σε δεδομένες γνώσεις και στο πλαίσιο μίας άμεσης διδασκαλίας, βρίσκεται σε αναγκαστική διαδικασία μεταμόρφωσης, στο πλαίσιο της ανώτατης ευρωπαϊκής παιδείας.

Η μη συστηματική χρήση των νέων τεχνολογιών συνυπάρχει με τις παραδοσιακές διδασκαλίες. Η γρήγορη ωστόσο εξέλιξη προμηνύει ένα πανεπιστήμιο με κυρίαρχο το μοντέλο της εικονικής εκπαίδευσης. Τα κοινωνικά ευρωπαϊκά δεδομένα, θεσμικά και δημογραφικά, οδηγούν σε μία ανώτερη μόρφωση ή συνεχή επιμόρφωση, με παράλληλη διαρκή ανανέωση της γνώσης κι ένα φοιτητικό κοινό όχι ακριβώς πανεπιστημιακό (εταιρείες, οργανισμοί, οργανώσεις, κ.λπ.).

3.2. Ανάμεσα στα πανίσχυρα εργαλεία αυτής της νέας τεχνολογίας και της εφαρμογής της στη διαχείριση της γνώσης, ξεχωρίζουμε το έργο των βιβλιοθηκών, οι οποίες επιτρέπουν, με την ψηφιακή τεχνολογία, μια συστηματική χρήση γρήγορη, εύκολη και απλή. Η πανεπιστημιακή διδασκαλία αυτήν τη στιγμή προσανατολίζεται σε μία προσφορά με εικονικά περιβάλλοντα μάθησης (Virtual Learning Environments), τα οποία, μέσω της γενικευμένης χρήσης, ανανεώνουν έννοιες όπως μάθηση μέσω απόστασης, μάθηση μέσω του παγκόσμιου διαδικτύου, καθώς και μία υβριδική μάθηση της συμβατικής ηλεκτρονικής.

3.3. Είναι πολυάριθμες οι πρωτοβουλίες για τηλεκπαίδευση. Θα απαριθμήσουμε τρεις σημαντικές όψεις της και θα προσφέρουμε μερικές πληροφορίες στο διάγραμμα.

3.3.1. Τα συστήματα επικοινωνίας μπορούν να είναι εργαλεία για σύγχρονες δραστηριότητες, εκείνα που συμμετέχουν αμέσως, με μια σύνοδο συνομιλίας ή μια εικονική τάξη ή μια συνάντηση: δομές «κουβεντούλας» (chat), βιντεοσυνακινώσεις, blogs, κ.ά., και ασύγχρονες, που χρησιμοποιούν κάποιες τεχνολογίες: ηλεκτρονικό ταχυδρομείο (e-mail), ιστοσελίδες, ομάδες συζητήσεων (discussion groups), καταλόγους διευθύνσεων (mailing lists), κατάλληλα περιβάλλοντα λογισμικού που συνδέουν ομάδες εκπαιδευομένων (groupware), wikis, κ.ά.

3.3.2 Οι πλατφόρμες ηλεκτρονικής μάθησης ή το software του χρήστη αναλαμβάνει τα διαδικαστικά, τα μαθήματα και η επικοινωνία.⁶

Τα βασικά χαρακτηριστικά αυτού του χώρου συνίστανται στη διευκόλυνση, ώστε να διασφαλιστεί η αμοιβαιότητα, η ελαστικότητα, η διακλάδωση σε μικρές ή μεγάλες ομάδες. Επίσης πρέπει να διαθέτουν ψηφιακά περιεχόμενα σε ανοικτή πρόσβαση (Open Source), δωρεάν χρήση του χώρου και μία ευρεία κοινότητα χρηστών και στοιχείων.

Ένα καινοτόμο στοιχείο σε αυτό το περιβάλλον είναι η *WEB 2.0*. Αντίθετα από την προηγούμενη ηλεκτρονική σελίδα, που ήταν στατική και προορισμένη αποκλειστικά και μόνο για ανάγνωση, στην παρούσα επιτρέπεται η ανάγνωση και η συγγραφή, ενώ στο επίκεντρο είναι ο χρήστης και όχι ο εκδότης. Το περιεχόμενο είναι πλέον ελαστικότερο και προσαρμόσιμο, προσφέρει άρθρα, μινύματα, podcasts, mp3s, κ.λπ. Δηλαδή υπάρχει μία επικυριαρχία του περιεχομένου επί του σχεδίου.

3.3.3. Τα περιεχόμενα ή courseware⁷ είναι το υλικό της μάθησης και τίθενται στη διάθεση του φοιτητή σε ποικίλες μορφές. Σε αντιδιαστολή προς τα ανανεωμένα πανεπιστήμια εξ αποστάσεως (online)⁸, πρέπει να λάβουμε υπόψη μία επιτυχημένη πρωτοβουλία του Ινστιτούτου Τεχνολογίας της Μασαχουσέτης (Σεπτέμβριος 2000), βασισμένη σε «υλικά σε ψηφιακή μορφή που προσφέρονται δωρεάν και σε ελεύθερη πρόσβαση σε εκπαιδευτικούς, φοιτητές και αυτοδιδάκτους για τη χρήση τους και την επαναχρήση τους στη διδασκαλία».⁹

3.4. Στον δικό μας χώρο, ο σχεδιασμός των δυνατών τμημάτων σπουδών επιβάλλει μία καινοτόμο διδακτική αντίληψη, που πρέπει να βασίζεται στη χρήση και τη διάδοση των νέων τεχνολογιών. Οι φοιτητές, λοιπόν, έχουν ανάγκη να διευκολύνονται με μία πλούσια διδακτική ύλη. Το παραδοσιακό υλικό (εγχειρίδια, γραμματικές, λεξικά), ανεπαρκές σε σύγκριση με άλλες ανταγωνιστικές γλώσσες, γίνεται πεπαλαιωμένο, αν συγκρίνεται με την προσφορά των νέων τεχνολογιών: το διαδίκτυο (ιστοσελίδες, δομές κουβέντας, ομάδες συζητήσεων, κατάλογος διευθύνσεων, ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, ηλεκτρονική βιβλιοθήκη, κ.ά.), η επάρκεια στη χρήση των απαραίτητων εργαλείων (δημιουργία μαθησιακού υλικού, πρόσβαση, προσφορά, διανομή), η παιδαγωγική εφαρμογή των πολυμέσων, κ.λπ.

3.5. Εξάλλου, ο διαπανεπιστημιακός ανταγωνισμός προς τα σύγχρονα σχέδια προπτυχιακών και μεταπτυχιακών σπουδών, καθώς και ο χαρακτήρας του μελλοντικού σπουδαστή τοποθετούν το περιεχόμενο των Νεοελληνικών στην ψηφιακή διδασκαλία που από το 2003 προσφέρουν αρκετά πανεπιστήμια. Έτσι έχει βελτιωθεί η

6 Βλ. n.x. *M.O.O.D.L.E. (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment)*, που είναι πακέτο λογισμικού για παραγωγή διαδικτυακών μαθημάτων και ιστοσελίδων, καθώς και το *Open Source*, GNU Public License. Βλ. επίσης Κ.Θ. Βαζιμπα & Ε.Μ. Δρυμαλιτή, ό.π.: «Στην τριτοβάθμια εκπαίδευση ειδικά, η αυξανόμενη τάση είναι να δημιουργηθεί ένα δικό του μαθησιακό περιβάλλον [MLE, που είναι ένα εικονικό μαθησιακό περιβάλλον (VLE) που συνδυάζεται με ένα δικό του σύστημα πληροφοριών (MIS)], στο οποίο όλες οι πτυχές μιας σειράς μαθημάτων αντιμετωπίζονται μέσω μιας συνεπούς διεπαφής που είναι τυποποιημένη σε όλο το ίδρυμα.»

7 *O.E.R. (Open Educational Practices and Resources)*: Βλ. n.x. <http://ocw.mit.edu/Ocw-Web/web/courses/courses/index.htm> και <http://www.ocwconsortium.org/>. Για ισπανόφωνα πανεπιστήμια, βλ. *UNIVERSIA*: <http://www.universia.net>. Για την Κίνα, βλ. *C.O.R.E. (Chinese Open Resources for Education)*: <http://www.core.org.cn/en/index.htm>

8 Π.χ. *Open Learn* στο Open University UK (<http://www.openlearn.open.ac.uk>) και *Universitat Oberta de Catalunya* (<http://www.uoc.edu>).

9 Βλ. Μ.-Α. Sicilia, ό.π.

πληροφοριακή παιδεία, με την πρωτοποριακή παιδαγωγική αναζήτηση της ηλεκτρονικής μάθησης.

Είναι αμέτρητες οι υπάρχουσες πρωτοβουλίες, που συνδυάζουν παιδαγωγική και τεχνολογία. Στην οθόνη βλέπετε μερικές διευθύνσεις. Δείτε την πρωτοβουλία του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας (<http://www.greek-language.gr>), για την οποία έχουμε ήδη ακούσει την κυρία Νιόβη Αντωνοπούλου, ή το σύστημα του Ινστιτούτου Θερβάντες (<http://www.cervantes.es/> και <http://cvc.cervantes.es/>), με μία εντυπωσιακή βιβλιοθήκη κοινωνικών επιστημών. Υπάρχουν επίσης δυναμικότερες πρωτοβουλίες, όπως η *WEB 2.0*, ή και πολλές άλλες προσφορές σε εικονικό περιβάλλον από ευρωπαϊκά πανεπιστήμια.

Προτάσεις για την εικονική διδασκαλία σε ισπανόφωνους

Δεν θα ήθελα να ολοκληρώσω χωρίς μία τελική αναφορά στο κυρίαρχο αντικείμενο: τη διδασκαλία της Νέας Ελληνικής σε ισπανόφωνους, ένα έργο που προσπαθούμε να προσαρμόσουμε εδώ και χρόνια στις καινούργιες ηλεκτρονικές επιταγές.

Οι ισπανικοί κυβερνητικοί θεσμοί στηρίζουν και ενισχύουν εν γένει τις σύγχρονες τεχνολογίες και εγκαθιστούν οι ίδιοι στα σχολεία υπολογιστές¹⁰, το οποίο σημαίνει ότι σύντομα, μέσα στην επόμενη δεκαετία, θα πρέπει να είμαστε έτοιμοι για πιθανούς μαθητές της Νέας Ελληνικής με εμπειρία στις νέες μεθόδους.

Το γεγονός αυτό, αντί για εμπόδιο, μπορεί κάλλιστα να αποτελέσει κίνητρο, εφόσον υλικό εύκολα προσβάσιμο μέσω του ηλεκτρονικού διαδικτύου μπορεί να είναι εργαλείο στο έργο μας. Διευκολύνεται η δημιουργία εικονικών ομάδων εργασίας σε όλους τους δυνατούς συνδυασμούς, με άλλους καθηγητές και φοιτητές. Όχι μόνο διευκολύνεται το έργο μας, αλλά και, καταργώντας τις γεωγραφικές αποστάσεις, γίνεται οικονομικά προσιτό.

Μέχρι πριν λίγο καιρό, ήταν αδύνατο να διανοηθούμε μία συνεχή και διαρκή επιμόρφωση στα Νέα Ελληνικά για μαθητές της κλασικής παιδείας ή τη δημιουργία μαθημάτων με πρόσβαση σε θέματα πολιτισμού και γλώσσας για τον ελληνισμό της Λατινικής Αμερικής και της Ιβηρικής Χερσονήσου.

Θεωρώ ότι, υπό αυτήν την προοπτική, η τεχνολογική υποστήριξη ενισχύει τη διάδοση των νεοελληνικών σπουδών. Βρισκόμαστε ωστόσο σε μία μεταβατική περίοδο και πρέπει να είμαστε σε εγρήγορση, γιατί διακυβεύονται συμφέροντα και υπάρχει κίνδυνος για απώλειες. Εκτός από τη θεσμική υποστήριξη, είναι αναγκαία η

δημιουργία ενός μοντέλου που θα διαφυλάσσει το ανανεωμένο σύστημα διδασκαλίας των Νέων Ελληνικών, κατά τρόπο ώστε η πλήρης και ολοκληρωμένη κατάρτιση να αποτελούν τον αναγκαίο και ουσιαστικό όρο για τη γνώση του ελληνισμού. Πρέπει να είναι ο στόχος και το όραμα όλων όσων ασχολούμαστε με το αντικείμενο, που εκπαιδεύτηκε στην εποχή των κειμένων και αντιμετωπίζουμε την εποχή της εικόνας.

Ευχαριστώ για την προσοχή σας.

1ο ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, 04.07.08.

**Η ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ:
ΨΗΦΙΑΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ**

Isabel García Gálvez
Profesora Titular de Filología Griega
Πανεπιστήμιο της La Laguna, Τενερίφη-Ισπανία
isagalve@ull.es

Η ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ: ΨΗΦΙΑΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ.

1. Τεχνολογία και παιδαγωγία στον 21ο αιώνα.
2. Η ισπανική πανεπιστημιακή μεταρρύθμιση στον ευρωπαϊκό χώρο της ανώτερης παιδείας και τα νέα ελληνικά.
 - Το σύστημα εκμάθησης.
 - Τα περιεχόμενα.
 - Τα εργαλεία στη διαδικασία της μάθησης και η εφαρμογή τους.
3. Προτάσεις για την ψηφιακή διδασκαλία σε Ισπανόφωνους.

1ο ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, 04.07.08.

**Η ΙΣΠΑΝΙΚΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΣΤΟΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΧΩΡΟ
ΤΗΣ ΑΝΩΤΕΡΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ.**

**ΕΝΙΑΙΟΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΧΩΡΟΣ
ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ (2010)**

- Magna Charta Universitatum της Μπολώνιας (1988).
- Διακήρυξη της Σορβόνης (1998).
- Διακήρυξη της Μπολώνιας (1999).

CRE (Association of European Universities)
<http://www.unige.ch/eua>
<http://www.eua.be/index.php>

**ECTS:
EUROPEAN CREDIT TRANSFER SYSTEM
ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ**

1ο ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, 04.07.08.

10 Προγράμματα:

- *Una Sociedad de Información Europea para el Crecimiento y el Empleo*, 2010 (<http://europa.eu/scadplus/leg/es/s21012.htm>).
- *Internet en la Escuela*, 2002-2005
- *Internet en el Aula*, 2005-2008 (<http://www.internetenelaula.es>)
- *Plan AVANZA* (<http://www.planavanza.es>)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ:

- Μάθηση vs. διδασκαλία.
- Περιεχόμενο vs. μεθοδολογία.
- Τεχνολογικά δεδομένα vs. παραδοσιακά εργαλεία.

Προϋποθέσεις:

- Κοινωνική απήχηση.
- Το κριτήριο της άριστης ποιότητας.

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΠΕΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ
Μέγαρα Μουσικής Αθηνών, 44.87.88

2. ΤΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.

Σχεδιασμό των περιεχομένων:

- Η καθολικότητα της πρόσβασης στο διαδίκτυο.
- Το σχεδιασμό υλικού με μαθητο-κεντρική μάθηση.
- Η σύλλογή, ταξινόμηση και ενσωμάτωση του υλικού.
- Η συσχετοποίηση των περιεχομένων.

"η μάθηση είναι μια πράξη και διαδικασία κοινωνική και πολύ λίγο από τη γνώση είναι στατικό ή απόλυτο. Γι' αυτό πρέπει να βρεθούν οι δρόμοι που συνδέουν όσα ξέρουμε με τη βάση δεδομένων που αποτελεί το διαδίκτυο και να μάθουμε με βάση αυτές τις διασυνδέσεις".
(Bosni, 2007)

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΠΕΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ
Μέγαρα Μουσικής Αθηνών, 44.87.88

2. Η Ισπανική πανεπιστημιακή μεταρρύθμιση στον ευρωπαϊκό χώρο της ανώτερης παιδείας και τα νέα ελληνικά.

- Το σύστημα εκμάθησης.
- Τα περιεχόμενα.
- Τα εργαλεία στη διαδικασία της μάθησης και η εφαρμογή τους.

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΠΕΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ
Μέγαρα Μουσικής Αθηνών, 44.87.88

2. ΤΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.

CREATIVE COMMONS

<http://creativecommons.org/international/gr/>

Βλ. π.χ.

Classics@: The Electronic Journal of the Center for Hellenic Studies of Harvard University

"Delivering Classics Resources with TEI-XML, Open Source, and Creative Commons Licenses." Cover Pages 28.04.2004
<http://xml.coverpages.org/m2004-04-08-a.html>

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΠΕΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ
Μέγαρα Μουσικής Αθηνών, 44.87.88

1. ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΕΚΜΑΘΗΣΗΣ.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΜΑΘΗΤΟ-ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΑΡΑ ΔΑΣΚΑΛΟ-ΚΕΝΤΡΙΚΗ.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΜΑΘΗΣΗ:

"η συστηματική χρήση διαδικτυακών πολυμεσικών τεχνολογιών υπολογιστών, η οποία ενδυναμώνει τους χρήστες βελτιώνει τη μάθηση, συνδέει τους μαθητές με άλλους ανθρώπους και πηγές πληροφοριών που υποστηρίζουν τις ανάγκες τους, και συνδέει τη μάθηση με την επίδοση και τους ατομικούς με τους οργανωτικούς στόχους". (Goodyear, 2000)

ΝΕΑ ΜΟΤΙΒΕΛΑ ΜΟΡΦΩΣΗΣ:

- Αλληλεπιδραστικότητα
- Συνεργατική μάθηση
- Διανορασμένη μάθηση (distributed learning).
- Εξατομικευμένη μάθηση
- Ενεργός οικοδόμηση της γνώσης
- Παρουσίαση περιεχομένου με ποικιλία μέσων.
- Μάθηση μέσω του παγκόσμιου ιστού (web-based learning).
- Εικονική μάθηση (virtual learning).
- Εξ αποστάσεως εκπαίδευση, τηλεκατάρτιση, ηλεκτρονική μάθηση (e-learning).

Κ. Α.
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΠΕΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ
Μέγαρα Μουσικής Αθηνών, 44.87.88

3. ΤΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΣΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥΣ.

Το διαδίκτυο. Η τηλεκατάρτιση.

- 1. Τα συστήματα επικοινωνίας.**
 - Σύγχρονες δραστηριότητες
 - Ασύγχρονες δραστηριότητες
- 2. Η πλατφόρμα ηλεκτρονικής μάθησης.**
(Το software που χρήση που αναλαμβάνει τα διδασκαλικά, τα μαθήματα και την επικοινωνία.)
MOODLE: Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment. Πακέτο λογισμικού για παραγωγή διαδικτυακών μαθημάτων και ιστοσελίδων. (Open Source, GNU Public License).
- 3. Τα περιεχόμενα ή courseware.**
(Το υλικό της μάθησης και τίθεται στη διάθεση του φοιτητή σε ποικίλες μορφές.)

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΠΕΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ
Μέγαρα Μουσικής Αθηνών, 44.87.88

2. ΤΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.

Απαραίτητοι μηχανισμοί του διδακτικού υλικού στη νέα τεχνολογική πραγματικότητα:

- Αλληλεπίδραση.
- Επαναχρησιμοποίηση του περιεχομένου.
- Συνεχή αξιολόγηση.
- Συστηματοποίηση της μεθόδου αναζήτησης της ενημέρωσης και της πληροφόρησης, κ. α.

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΠΕΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ
Μέγαρα Μουσικής Αθηνών, 44.87.88

3. ΤΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΣΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥΣ.

1. Τα συστήματα επικοινωνίας

- Οι *σύγχρονες δραστηριότητες* εμφανίζονται με όλους τους εμπλεκόμενους να συμμετέχουν αμέσως, με μια σύνοδο συνομιλίας ή μια εικονική τάξη ή μια συνάντηση: δομές "κουβεντούλας" (chat), blogs, κ. α.
- Οι *ασύγχρονες δραστηριότητες* χρησιμοποιούν κάποιες τεχνολογίες: ηλεκτρονικό ταχυδρομείο (e-mail), ιστοσελίδες, ομάδες συζητήσεων (discussion groups), καταλόγους διευθύνσεων (mailing lists), κατάλληλα περιβάλλοντα λογισμικού που συνδέουν ομάδες εκπαιδευμένων (groupware), wikis, κ. α.

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΠΕΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ
Μέγαρα Μουσικής Αθηνών, 44.87.88

3. ΤΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΣΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥΣ.

2. Η πλατφόρμα ηλεκτρονικής μάθησης

“Στην τριτοβάθμια εκπαίδευση ειδικά, η αυξανόμενη τάση είναι να δημιουργηθεί ένα διοικούμενο μαθησιακό περιβάλλον (ΜΛΕ, που είναι ένα εικονικό μαθησιακό περιβάλλον (VLE) που συνδυάζεται με ένα διοικούμενο σύστημα πληροφοριών (MIS)) στο οποίο όλες οι πτυχές μιας σειράς μαθημάτων αντιμετωπίζονται μέσω μιας συνεπούς διεπαφής που είναι τυποποιημένη σε όλο το ίδρυμα.”

(Κ. Θ. Βαζιμα/Ευ. Μ. Δρυμαλή, 2006)

ΙΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΣΥΝΔΕΣΜΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΑΣΩΝ
Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, 64.87.66.

MIT: OPENCOURSEWARE

ΙΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΣΥΝΔΕΣΜΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΑΣΩΝ
Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, 64.87.66.

3. ΤΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΣΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥΣ.

2. Η πλατφόρμα ηλεκτρονικής μάθησης

MOODLE: Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment.

<http://www.uvd.es/moodle/course/view.php>

ΙΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΣΥΝΔΕΣΜΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΑΣΩΝ
Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, 64.87.66.

ΕΙΚΟΝΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΜΑΘΗΣΗΣ

<http://www.uvd.es>
<http://www.inpatra.gr/gedek/patra.php>
Κ. Θ.

ΙΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΣΥΝΔΕΣΜΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΑΣΩΝ
Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, 64.87.66.

WEB 2.0

F. Herrera (2007)

ΙΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΣΥΝΔΕΣΜΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΑΣΩΝ
Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, 64.87.66.

ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greek-language.gr>
<http://www.greek-language.gr/greekLang/portal/blog/archive/2008/04/14/1241.html>

ΙΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΣΥΝΔΕΣΜΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΑΣΩΝ
Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, 64.87.66.

3. ΤΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΣΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥΣ.

3. Τα περιεχόμενα *courseware*.

OER (Open Educational Practices and Resources):
“υλικό σε ψηφιακή μορφή που προσφέρονται δωρεάν και σε ελεύθερη πρόσβαση σε εκπαιδευτικούς φοιτητές και αυτοδιδάκτους για τη χρήση τους και την επαναχρήσση στη διδασκαλία” (Sicilia, 2007)
Πρωτοβουλία του Open Course Ware του Ινστιτούτου Τεχνολογίας της Massachusets. (Σεπτέμβριο 2000)
<http://ocw.mit.edu/OcwWeb/web/courses/courses/index.htm>
<http://www.ocwconsortium.org>
UNIVERSIA: <http://www.universia.net>
CORE (Chinese Open Resources for Education): <http://www.core.org.cn/en/index.htm>
OpenCourseWare Consortium: <http://www.ocwconsortium.org>

Open Learn, Open University UK: <http://www.openlearn.ac.uk>
Universitat Oberta de Catalunya: <http://www.uoc.edu>

Κ. Θ.

ΙΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΣΥΝΔΕΣΜΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΑΣΩΝ
Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, 64.87.66.

INSTITUTO CERVANTES

<http://www.cervantes.es>
<http://cvc.cervantes.es>

ΙΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΣΥΝΔΕΣΜΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΑΣΩΝ
Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, 64.87.66.

DAVID HOLTON

Ευχαριστούμε πολύ την κυρία García γι' αυτήν την εμπειριστατωμένη εικόνα που μας παρουσίασε για την εφαρμογή της νέας τεχνολογίας και την ψηφιακή διδασκαλία, καθώς και για τις προτάσεις που διατύπωσε.

Και περνάμε τώρα στην τελευταία ομιλήτρια αυτής της συνεδρίας. Πρόκειται για την κυρία Ilze Rumniece, Καθηγήτρια στο Κέντρο Ελληνικών Σπουδών, στην Έδρα Κλασικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου της Λετονίας. Η εισήγησή της έχει τον τίτλο: «*Τα Ελληνικά στον χώρο της λετονικής γλώσσας (πρακτικά καθήκοντα για το σήμερα)*».

ILZE RUMNIECE

Σας ευχαριστώ πάρα πολύ. Κατ' αρχάς, επιτρέψτε μου να ευχαριστήσω τους οργανωτές για τη δυνατότητα να εκφραστεί και η Λετονία, μια από τις χώρες της Βαλτικής, σε αυτό το συνέδριο νεοελληνικών σπουδών. Θα προσπαθήσω να είμαι σύντομη και δεν θα αναφέρω πολλά παραδείγματα, τα οποία θα μπορούσαν να αφορούν περισσότερο το γλωσσολογικό πλαίσιο.

Τις τελευταίες δεκαετίες, εξαιτίας της αλλαγής του γεωπολιτικού χάρτη της Ευρώπης, βαθμιαία θεμελιώνονται πραγματικές, άμεσες επαφές ανάμεσα σε κράτη, λαούς και γλώσσες που παλιότερα δεν επικοινωνούσαν

κατά άμεσο τρόπο. Τέτοια είναι και η περίπτωση των σχέσεων Λετονίας-Ελλάδας. Στο πολιτικό και διπλωματικό περιβάλλον είναι ακόμα δυνατό να τα βγάλει κανείς πέρα με μία μεγάλη, κοινή γλώσσα. Έχω ακούσει και την έκφραση «νηγεμονική γλώσσα». Επί του παρόντος, αυτή είναι η Αγγλική. Στο δεύτερο μισό του προηγούμενου αιώνα για τους Λετονούς ήταν η Ρωσική. Στον χώρο όμως της εθνικής και κρατικής γλώσσας, συνεχίζουν να υπάρχουν ζητήματα, για τη λύση των οποίων είναι σημαντικό το υλικό άμεσης επαφής δυο μικρών ή λιγότερο ομιλούμενων γλωσσών. Όλο και περισσότερο τον τελευταίο καιρό στον χώρο της λετονικής γλώσσας, μαζί με άλλες γλώσσες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εμφανίζονται στοιχεία και της σύγχρονης Ελληνικής και, εξαιτίας αυτού, η ανάγκη να σχηματίσουμε ένα σύστημα απόδοσής τους στη λετονική γλώσσα. Να σημειωθεί ότι η λετονική γλώσσα είναι ιδιαίτερα κλιτική γλώσσα και έχει την τάση να υποτάσσει τις λέξεις άλλων γλωσσών στο δικό της σύστημα κλίσεως.

Στη συνέχεια θα ήθελα να αναφέρω τρεις πλευρές του ζητήματος, οι οποίες είναι αυτόν τον καιρό επίκαιρες. Πρώτον, υπάρχει ανάγκη να διευθετήσουμε το σύστημα απόδοσης των ελληνικών ονομάτων προσώπων, για να βάλουμε σε τάξη διάφορα επίσημα έγγραφα στα λετονόφωνα μέσα μαζικής ενημέρωσης, καθώς και τη σύνταξη δημοσίων εγγράφων, στα Λετονικά βέβαια. Η διαφωνία η οποία υπάρχει ακόμα σε αυτόν τον τομέα είναι όχι μόνο ανεπιθύμητη για τη λετονική γλώσσα, αλλά βλάπτει και τη σωστή αντίληψη των στοιχείων της Ελληνικής. Δεύτερον, το οποίο συνδυάζεται με και υποτάσσεται στο πρώτο, να σχηματίσουμε ένα σύστημα απόδοσης στα Λετονικά των ελληνικών γεωγραφικών ονομασιών για τους χάρτες που δημιουργούνται τελευταία στη λετονική γλώσσα. Προηγουμένως για επίσημη χρήση υπήρχαν στη Λετονία γεωγραφικοί χάρτες στα Ρωσικά. Και τρίτον, πιο μακροπρόθεσμη, αλλά όχι λιγότερο επίκαιρη εργασία είναι η δημιουργία ενός ελληνο-λετονικού λεξικού.

Οι δύο πρώτες από τις προαναφερθείσες πλευρές του ζητήματος προέρχονται από το γεγονός ότι στη λετονική γλώσσα υπάρχουν, σύμφωνα με τον νόμο για την κρατική γλώσσα, τη Λετονική, αναφορές στις αρχές απόδοσης των κυρίων ονομάτων για τις περισσότερες ευρωπαϊκές γλώσσες, όμως είναι σημαντικό ότι στον τομέα της ελληνικής γλώσσας επί του παρόντος είναι προσβάσιμες μόνο οι αρχές οι οποίες αφορούν στην απόδοση αρχαιοελληνικών λέξεων και ονομασιών. Αυτό με τη σειρά του μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός ότι ο μοναδικός άμεσος σύνδεσμος της λετονικής γλώσσας με την Ελληνική για μακρό χρονικό διάστημα υπήρξε σχεδόν αποκλειστικά το υλικό της αρχαίας πολιτισμικής κληρονομιάς και της αρχαιοελληνικής γραμματείας. Όταν, μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, στο ενημερωτικό

περιβάλλον της Λετονίας έφταναν τα γεγονότα της σύγχρονης Ελλάδας, η γλωσσολογική αντανάκλασή τους γινόταν περισσότερο μέσω της επιρροής των κανόνων της ρωσικής γλώσσας.

Η πλέον σημαντική και θεμελιώδης αρχή για την απόδοση και των ελληνικών ονομάτων προσώπων και γεωγραφικών ονομασιών είναι, κατά τη γνώμη μου, να διατηρήσουμε μια λογική ισορροπία ανάμεσα στις ανάγκες και τους κανόνες της γλώσσας-στόχου (Λετονικής) και στη σχετική ακεραιότητα της γλώσσας πηγής (Ελληνικής), καθώς και να εξασφαλίσουμε την αναγνωρισιμότητα των μορφών μιας λέξης (της ελληνικής λέξης) στο περιβάλλον της ξένης γλώσσας. Να αναφέρω εδώ μόνο ένα παράδειγμα, καθώς δεν πρόκειται στο πλαίσιο του συνέδριου αυτού να εξεταστεί το υλικό της λετονικής γλώσσας. Τα επώνυμα «Δημάδης», «Ελύτης», «Λάτσης» γράφονται και προφέρονται στα λετονικά «Dimadis», «Elitis», «Latsis», είναι δηλαδή πολύ αναγνωρίσιμα στην ονομαστική πτώση. Στη γενική όμως, σύμφωνα με τους κανόνες της Λετονικής, στο τελικό σύμφωνο του θέματος γίνεται μεταβολή σε ουρανικό σύμφωνο, δηλαδή το «Dimadis» γίνεται «Dimaža», το «Elitis» «Eliša» και το «Latsis» «Lača». Η προτεινομένη λύση για να διασώζεται καλύτερα γραπτά και ακουστικά η ελληνική μορφή του ονόματος ενδεχομένως θα μπορούσε να είναι η μη εφαρμογή σε αυτές τις περιπτώσεις του κανόνα της λετονικής γλώσσας, δηλαδή του κανόνα μεταβολής των συμφώνων, δεδομένου του ότι υπάρχουν ούτως ή άλλως εξαιρέσεις τέτοιου τύπου και στην ίδια τη Λετονική. Έτσι στα Λετονικά η γενική του «Dimadi» θα προφέρεται «Dimada», του «Elitis» «Elita», του «Latsis» «Latsa». Με τον τρόπο αυτόν τηρείται ο ήχος του θέματος του ελληνικού επώνυμου. Όσον αφορά τις άλλες προβληματικές περιπτώσεις, πρέπει να αναγνωριστεί και το γεγονός ότι η ερασμική προφορά, χρησιμοποιημένη στην αρχαιοελληνική γραμματεία και παραδοσιακά γνωστή σε σχέση με τα ελληνόγλωσσα στοιχεία στους Λετονούς, ενοχλεί στην πράξη την απόδοση των Νεοελληνικών στα Λετονικά. Να προσθέσω ότι μερικές φορές, δίνοντας συμβουλές για την προφορά ή τη γραφή των νεοελληνικών ονομάτων, παρατηρούμε ότι η νεοελληνική προφορά αποδεικνύεται ένα εντελώς άγνωστο φαινόμενο, σε σύγκριση με την αντίστοιχη ερασμική και τους κανόνες σύμφωνα με τους οποίους ακούγονται και γράφονται τα αρχαιοελληνικά κύρια ονόματα.

Όσον αφορά στην τρίτη πλευρά του ζητήματος που ανέφερα, δηλαδή στη δημιουργία του πρώτου σύγχρονου ελληνο-λετονικού λεξικού, θα ήθελα να σημειώσω ότι και αυτή η εργασία τελικά έχει ως κίνητρο τη σκέψη ότι οι ονομαζόμενες «περιφερειακές» ή «μικρές» γλώσσες, στις οποίες δυστυχώς ανήκει όχι μόνο Λετονική, αλλά και η σύγχρονη ελληνική γλώσσα, πρέπει να συνεχίσουν να διαμορφώνουν και να τελειοποιούν έναν αμοιβαίο χώρο

επικοινωνίας, βασιζόμενες σπανιότερα στη βοήθεια των λεγόμενων «μεγάλων» γλωσσών-μεσαζόντων. Σε αντίθετη περίπτωση, με τον καιρό θα δημιουργηθούν σοβαρά χάσματα στο τοπίο της σύγχρονης ευρωπαϊκής γλωσσικής πολυμορφίας, την οποία με ψευτοχαρά επί του παρόντος όλοι μας εκτιμούμε. Κάποιος θα μπορούσε να παρέμβει με σκεπτικισμό, αναφέροντας την ενδεχομένη μικρή σημασία ενός δίγλωσσου λεξικού μεσαίου όγκου, οι Λετονοί χρήστες του οποίου θα αποτελούν 2,5 εκατομμύρια, όσος δηλαδή είναι ο πληθυσμός της Λετονίας. Οι ελληνόφωνοι χρήστες μάλλον δεν θα αποτελέσουν ούτε καν τόσους. Έχω όμως την πεποίθηση ότι τέτοιου είδους δραστηριότητες αποτελούν αναγκαίο μέρος της συνεισφοράς στον τόμο διακανονισμού των σχέσεων των δύο συγχρόνων ευρωπαϊκών πολιτισμών, του ελληνόγλωσσου και του λετονόγλωσσου. Τη δυνατότητα ενός τέτοιου διμερούς διακανονισμού προσέφεραν και επί του παρόντος μάλιστα απαιτούν οι αλλαγές των τελευταίων δεκαετιών στην Ευρώπη. Ποιος όμως θα ασχοληθεί με την επεξεργασία αυτού του υλικού; Το Κέντρο Ελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου της Λετονίας, σε συνεργασία με τη Διεύθυνση Κρατικής Λετονικής Γλώσσας, έχει αναλάβει την ευθύνη για το έργο, την επικαιρότητα του οποίου ανέφερα.

Η ύπαρξη διαφόρων ειδών πληροφόρησης, με τη μορφή είτε ενός λεξικού είτε επίσημων κανόνων απόδοσης κυρίων ονομάτων, σε κάθε περίπτωση θα ανοίξει δρόμους προς περισσότερη κατανόηση και αλληλεκτίμηση μεταξύ Λετονών και Ελλήνων.

Σας ευχαριστώ πολύ.

DAVID HOLTON

Ευχαριστούμε πάρα πολύ και την κυρία Rumniece, για την εικόνα των προβλημάτων στην εκμάθηση και στη διάδοση της Ελληνικής στη Λετονία που μας παρουσίασε.

Λοιπόν, έχουμε νομίζω γύρω στα 25 λεπτά για ερωτήσεις και τυχόν παρεμβάσεις. Ποιος θέλει να πάρει τον λόγο;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΜΠΑΛΤΖΗΣ

Μπαλτζής, από Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Ήθελα να ρωτήσω τον κύριο Συρίμη για αυτά τα εργαλεία που μας έδειξε. Για τη διδασκαλία της Ελληνικής, τα εργαλεία που θα χρησιμοποιήσετε είναι authoring tools, έτοιμα εργαλεία δηλαδή, που θα τα προσαρμόσετε, αν κατάλαβα καλά;

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΥΡΙΜΗΣ

Όχι όλα. Να σας δώσω ένα παράδειγμα από μία εικόνα που σας έδειξα. Στο Γέηλ, όταν έφτασα εγώ, υπήρχε για

τα Κορεάτικα. Η εικόνα που είχα εγώ στο μυαλό μου ήταν η κατάσταση που υπήρχε όταν μάθαινα εγώ γλώσσες, όπου χρησιμοποιούσα καρτελίτσες με τις λέξεις.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΜΠΑΛΤΖΗΣ

Με συγκωρείτε, αλλά υπάρχουν πολλών ειδών εργαλεία. Υπάρχουν τα authoring tools, που χρησιμοποιούν πολυμεσικά δεδομένα (multimedia), υπάρχουν τα εργαλεία που χρησιμοποιούν αυτόματη επεξεργασία φυσικής γλώσσας, υπάρχουν εργαλεία που χρησιμοποιούν βάσεις δεδομένων, κ.λπ. Υπάρχουν κι εργαλεία που απλώς κωδικοποιούν τη γλώσσα και την παρουσιάζουν. Υπάρχουν επίσης εργαλεία για σύγχρονη διδασκαλία, ασύγχρονη και C.A.L.L. (Computer Assistant Language Learning). Δεν κατάλαβα τι από όλα αυτά είναι αυτό που χρησιμοποιείτε;

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΥΡΙΜΗΣ

Λοιπόν, να σας δώσω το παράδειγμα ενός εργαλείου που θα ήθελα εγώ να δω για τα Νέα Ελληνικά, το οποίο να διδάσκει ορθογραφία, ετυμολογία...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΜΠΑΛΤΖΗΣ

Αυτό όμως στηρίζεται στην επεξεργασία φυσικής γλώσσας (natural language processing).

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΥΡΙΜΗΣ

Σαφώς, αλλά ένα τέτοιο εργαλείο δεν υπάρχει. Σας παρακαλώ να λάβετε υπόψη σας ότι σας μιλάω και ως καθηγητής που δεν έχει κατάρτιση στη διδασκαλία της γλώσσας. Οπότε η προϋπόθεση ότι όλοι γνωρίζουμε πώς να χρησιμοποιήσουμε αυτά τα εργαλεία δεν είναι δεδομένη.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΜΠΑΛΤΖΗΣ

Όχι, θα ήθελα να μάθω! Γιατί υπάρχει το M.O.O.D.L.E., που ανέφερε η κυρία Ramírez προηγουμένως, το οποίο πραγματικά δίνει μια πλατφόρμα για την ανάπτυξη ενός μαθήματος, σε σύγχρονη και ασύγχρονη μορφή. Όταν λέμε «σύγχρονη» εννοούμε με ακροατήριο, ενώ με τον όρο «ασύγχρονη» εννοούμε έναν χώρο όπου μπαίνεις κάποια άλλη στιγμή και αυτοδιδάσκεισαι ή κάνεις κάποιες ασκήσεις. Γενικά δηλαδή δεν ξεκαθαρίστηκαν μερικά πράγματα.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΥΡΙΜΗΣ

Ναι, αλλά δεν καταλαβαίνω απολύτως την ερώτησή σας, για να πω την αλήθεια...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΜΠΑΛΤΖΗΣ

Θα ήθελα να μάθω τι εργαλεία χρησιμοποιείτε.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΥΡΙΜΗΣ

Όραία. Εγώ αυτήν τη στιγμή δεν διδάσκω γλώσσα, αλλά μπορώ να σας πω πώς χρησιμοποίησα αυτό το συγκεκριμένο εργαλείο, το Lexis. Το βιβλίο που είχα, το «1+1», δεν είχε λίστα λεξιλογίου. Έμπαινε ο μαθητής, άνοιγε το πρώτο κεφάλαιο και δεν ήξερε ποιες λέξεις έπρεπε να γνωρίζει στο διαγώνισμα. Έπρεπε εγώ να κάνω τη λίστα σε ένα excel, να την πάω στο μάθημα, να τη διαβάσουμε, να καταλάβω ότι έχουν καταλάβει πώς προφέρονται οι λέξεις και μετά να πάνε αυτοί σπίτι τους με τη λίστα αυτή, να την αποστηθήσουν και μετά να έρθουν στο διαγώνισμα. Αυτό είναι πολύ χρονοβόρο και για μένα και για τον φοιτητή. Με το να στήσω αυτό το εργαλείο, βασικά δεν είχα πια ανάγκη να αφιερώσω τόσο χρόνο σε αυτό το μέρος του μαθήματος.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΜΠΑΛΤΖΗΣ

Άρα πήρατε έτοιμη πλατφόρμα, έτοιμο εργαλείο, και στήσατε ένα αντίστοιχο στα Ελληνικά.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΥΡΙΜΗΣ

Ναι, πήρα ένα μοντέλο, το κορεάτικο, το οποίο βασικά προοριζόταν για την εκμάθηση της προφοράς, των χαρακτηριστικών δηλαδή...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΜΠΑΛΤΖΗΣ

Δηλαδή πήρατε ένα έτοιμο εργαλείο. Γιατί αυτά λειτουργούν ως εργαλεία γενικής χρήσης.

DAVID HOLTON

Αφήστε να απαντήσει ο ομιλητής, παρακαλώ.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΥΡΙΜΗΣ

Δεν ήταν έτοιμο, έπρεπε να προσαρμοστεί σε μία ινδοευρωπαϊκή γλώσσα με συλλαβική γραφή. Μιλάμε για ένα εντελώς διαφορετικό σύστημα γραφής, το δε αντίστοιχο εργαλείο εξελίχθηκε πολύ διαφορετικά από το δικό μας. Το δικό μας εργαλείο στο Γέηλ εφαρμόστηκε και για τα Ισπανικά και για τα Εβραϊκά, αλλά και για άλλες γλώσσες που δεν είναι καν ινδοευρωπαϊκές. Δεν είναι δεδομένο ότι, επειδή υπάρχει ένα εργαλείο για μία γλώσσα, μπορούμε απλά εισάγοντας το αρχαιοελληνικό αλφάβητο να το χρησιμοποιήσουμε. Υπάρχει η ελληνική ετυμολογία, η ορθογραφία, κ.λπ. Εγώ δεν έχω καν την κατάρτιση του γλωσσολόγου και τα παραδίδω εντελώς ποιητικά. Εκεί μπαίνει και το παιχνίδι, να τους πεις πώς βγαίνει

μεταφορικά η έννοια στα Ελληνικά, πώς μπορούμε να παίξουμε με την ίδια την έννοια, πώς μπορώ να τη χρησιμοποιήσω, κ.λπ. Πολλές φορές χρησιμοποιώ και τα Αγγλικά για να τους μάθω ελληνική ορθογραφία, γιατί συνήθως η αγγλική διατηρεί την ελληνική ορθογραφία. Οπότε δεν είναι δεδομένο ότι, επειδή υπάρχει ένα εργαλείο σε μίαν άλλη γλώσσα, κατ' ανάγκη είναι πολύ εύκολο να το χρησιμοποιήσουμε κι εμείς. Προσωπικά πιστεύω ότι η ορθογραφία είναι το μεγάλο κενό. Κανένας μας δεν έμαθε πώς διδάσκεται. Πρέπει να το ανακαλύψουμε εμείς και να την εισάγουμε κάπως παιχιδιάρικα στο μάθημα. Όταν δίδασκα γλώσσα, η ορθογραφία ήταν το αγαπημένο μου κομμάτι του μαθήματος. Θα ήθελα όμως να υπάρχει κι ένα εργαλείο, όπου να μπορούν οι φοιτητές να βλέπουν την ετυμολογική συνοχή. Φυσικά θα καλύψει μόνο τις βασικές ελληνικές λέξεις. Οι ξένες λέξεις που υπάρχουν στα ελληνικά δεν μπορούν να αναλυθούν με αυτόν τον τρόπο, αλλά η γραφή τους είναι και πιο εύκολη. Ας μιλήσουν όμως κι οι άλλοι που έχουν διδάξει τη γλώσσα κι έχουν χρησιμοποιήσει τα εργαλεία. Δεν νομίζω ότι είναι αυτονόητη πάντα η προσαρμογή.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΜΠΑΛΤΖΗΣ

Θέλω να πω και κάτι άλλο. Η χρήση του υπολογιστή στην τάξη με κανέναν τρόπο δεν βγάζει έξω από το παιχνίδι τον δάσκαλο. Του δίνει έναν διαφορετικό ρόλο.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΥΡΙΜΗΣ

Συμφωνώ μαζί σας.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΜΠΑΛΤΖΗΣ

Ο άνθρωπος δεν υποκαθίσταται.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΥΡΙΜΗΣ

Και μιλάμε και για χρήση του υπολογιστή εκτός μαθήματος.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΜΠΑΛΤΖΗΣ

Πρόκειται λοιπόν και για ασύγχρονη μέθοδο.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΥΡΙΜΗΣ

Ακριβώς.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΜΠΑΛΤΖΗΣ

Ευχαριστώ.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΥΡΙΜΗΣ

Παρακαλώ.

DAVID HOLTON

Παρακαλώ, άλλη ερώτηση.

ΝΟΤΗΣ ΤΟΥΦΕΞΗΣ

Νότης Τουφεξής από το Πανεπιστήμιο του Κέιμπριτζ. Ήθελα να ρωτήσω τον κύριο Συρίμη και τους υπόλοιπους ομιλητές της συνεδρίας για το θεσμικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσονται τα εργαλεία. Μου έκανε εντύπωση ότι πολλά έχουν αναπτυχθεί με εξωτερική χρηματοδότηση. Αυτό συμβαίνει επειδή δεν υπάρχει εκπαιδευμένο προσωπικό ή υποστήριξη από τα τμήματα; Και τι γίνεται όταν τελειώσει ένα εργαλείο και χρειάζεται κάποιου είδους αλλαγή ή επαναπροσαρμογή; Οι ίδιοι άνθρωποι που διδάσκουν έχουν τη δυνατότητα να προχωρήσουν σε αλλαγές;

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΥΡΙΜΗΣ

Η χρηματοδότηση έγινε αρχικά από ιδρύματα, αλλά τα ίδια τα εργαλεία αναπτύχθηκαν από το πανεπιστήμιο. Θα μιλήσω συγκεκριμένα για το Γέηλ, που ξέρω. Το ίδιο το Γέηλ έχει πόρους εσωτερικά, απλώς στην εποχή που δημιουργήθηκε το πρόγραμμα νεοελληνικών σπουδών είχαμε ένα αρκετά γεναιόδωρο κονδύλι, για να δημιουργήσουμε κι αυτά τα εργαλεία. Δεν επεμβαίνει ποτέ ο δωρητής ούτε στη χρήση ούτε στη διανομή τους, πρέπει να το τονίσω αυτό. Πρέπει να αναγνωρίσω ότι είμαστε πάρα πολλοί τυχεροί που έχουμε συνεργαστεί με αυτά τα συγκεκριμένα ιδρύματα. Και πρέπει επίσης να σταματήσουμε να ζητάμε να μας τα κάνει όλα το κράτος. Υπάρχουν και φορείς που θα ήθελαν να βοηθήσουν, απλώς πρέπει πολλές φορές να πάρουμε εμείς την πρωτοβουλία. Όσον αφορά στην περαιτέρω ανάπτυξη των εργαλείων, είμαι στην ευχάριστη θέση να βρίσκομαι στο Γέηλ, όπου δεν υπάρχει πρόβλημα σε αυτές τις περιπτώσεις. Επίσης αυτό που προσπαθούμε να κάνουμε στο εργαστήριο που σας ανέφερα στην εισήγησή μου είναι να βρούμε τρόπους να χρησιμοποιήσουμε τους πόρους αυτών των μεγάλων πανεπιστημίων, ούτως ώστε να μπορέσει κι ένα άλλο πανεπιστήμιο, που δεν έχει χρήματα, αλλά διαθέτει το δυναμικό, να μαζέψει το υλικό και, σε συνεργασία με μας, να εκδοθεί το κείμενο. Φυσικά το εργαλείο θα ανήκει στο Γέηλ κατά κάποιον τρόπο, αλλά από τη στιγμή που το ίδιο το Γέηλ είναι διατεθειμένο να το ανοίξει στο διεθνές κοινό, δεν υπάρχει πρόβλημα. Το ζήτημα δεν είναι σε ποιον ανήκει το υλικό, αλλά ποιος το χρησιμοποιεί. Το Γέηλ δεν έχει πρόβλημα, φτάνει να μην υπάρχει νομικό ζήτημα. Όσον αφορά τα δύο *Lexis*, είχαμε κάποιες ανησυχίες με τις φωτογραφίες. Μέχρι στιγμής το ρισκάρουμε. Αν προκύψει κάποιο πρόβλημα με κάποια φωτογραφία, θα την κατεβάσουμε. Αλλά δεν νομίζω ότι το πρόβλημα είναι τα λεφτά. Υπάρχει και ένα consortium στην Αμερική των μεγάλων πανεπιστημίων.

Μπορούν αυτά να κάνουν το project και μετά να το διαθέσουν στα υπόλοιπα προγράμματα. Δεν είναι κατ' ανάγκη κλειστό το σύστημα παραγωγής τους. Αν θελήσουμε να βελτιώσουμε το εργαλείο και μας τελειώσουν τα λεφτά, θα πάμε να ζητήσουμε και θα βρούμε.

DAVID HOLTON

Παρακαλώ, ο λόγος στην κυρία.

ΦΡΙΝΤΑ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΥ

Καλποτέρα. Λέγομαι Χαραλαμποπούλου. Είμαι από το Ι.Ε.Λ., από το Ερευνητικό Κέντρο Αθηνά. Θα ήθελα να προσθέσω κι εγώ κάτι στα πολύ ενδιαφέροντα που άκουσα από τους εισηγητές. Στο Ι.Ε.Λ. ασχολούμαστε με θέματα γλωσσικής τεχνολογίας. Στόχος μας είναι η ισότιμη συμμετοχή της ελληνικής γλώσσας στην κοινωνία της πληροφορίας. Στις δράσεις μας συγκαταλέγεται και η ανάπτυξη εκπαιδευτικού λογισμικού για την εκμάθηση της ελληνικής ως δεύτερης ή ξένης γλώσσας, που ονομάζεται «Φιλογλωσσία». Ενδεχομένως κάποιοι από σας να το έχετε ακούσει. Απλά για ενημέρωση των υπολοίπων, θα ήθελα να αναφέρω ότι πρόκειται για ένα λογισμικό που κυκλοφορεί χρόνια στην αγορά και χρησιμοποιεί ως γλώσσα υποστήριξης την Αγγλική, που σημαίνει ότι απευθυνόμαστε σε αγγλόφωνους, είτε ομογενείς είτε ξένους, που θέλουν να μάθουν Ελληνικά. Απευθύνεται σε ενήλικες και αρχάριους ως προς το επίπεδο ελληνομάθειας. Ένα υποσύνολο του υλικού της *Φιλογλωσσίας* διατίθεται δωρεάν στο διαδίκτυο. Εάν πληκτρολογήσετε στο *Google* «φιλογλωσσία», θα πάρετε κάποιες χιλιάδες αποτελέσματα. Μπορείτε πολύ εύκολα να το αναζητήσετε και να το βρείτε. Επίσης να σας ενημερώσω ότι έχει ολοκληρωθεί και η έκδοση της *Φιλογλωσσίας* για τους Κινέζους που ενδιαφέρονται για τα Ελληνικά. Ήδη ο Υπουργός Πολιτισμού έχει μοιράσει δωρεάν 500 αντίτυπα στο Πεκίνο σε φοιτητές νεοελληνικών σπουδών. Επίσης, έχουμε ήδη δρομολογήσει την προσθήκη τεσσάρων βαλκανικών γλωσσών υποστήριξης: Αλβανικών, Βουλγαρικών, Ρουμανικών και Σερβικών. Τελειώνοντας, θα ήθελα να σας ενημερώσω ότι στον χώρο της έκθεσης υπάρχει ενημερωτικό υλικό για όσους ενδιαφέρονται για περαιτέρω πληροφορίες. Ευχαριστώ πολύ.

DAVID HOLTON

Κι εμείς ευχαριστούμε.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΣΑΜΠΑΤΑΚΑΚΗΣ

Βασίλης Σαμπατακάκης, Πανεπιστήμιο Λουντ Σουηδίας. Η ερώτησή μου απευθύνεται στον κύριο Συρίμη. Τα μαθήματά σας της Νέας Ελληνικής είναι συνδυασμός ζωτανής διδασκαλίας και διαδικτύου. Υπάρχουν και πα-

ραδόσεις μαθημάτων αποκλειστικά μέσω του διαδικτύου και, αν γίνεται αυτό, έχετε στατιστικά στοιχεία για το ποιο από τα δύο μοντέλα είναι το καλύτερο;

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΥΡΙΜΗΣ

Στο Γέλν βασικά έχουμε μάθημα 5 ώρες τη βδομάδα και μετά συμπληρωματικά έχουμε οποιεσδήποτε χρήσεις του διαδικτύου. Το μόνο από αυτά που παρουσίασα το οποίο χρησιμοποιείται αποκλειστικά μέσω διαδικτύου είναι το *Οδυσσέας* του Πανεπιστημίου Σάιμον Φρέιζερ, με φοιτητές από την Κίνα. Σίγουρα η παρουσία του καθηγητή παράγει ένα πολύ καλύτερο αποτέλεσμα. Δεν μπορεί να μάθει ο φοιτητής να μιλάει χωρίς τον καθηγητή και χωρίς να έρθει στην Ελλάδα. Δεν είναι πανάκεια το διαδίκτυο. Δίνει πρόσβαση σε ένα υλικό που πριν από 20 χρόνια ήταν απρόσιτο. Τρέχαμε στο μάθημα με τα κασετόφωνα, τρέχαμε να ζητιανέψουμε ταινίες, να βρούμε VCR και τηλεόραση, κ.ο.κ. Τώρα είναι πολύ πιο εύκολα τα πράγματα, αλλά δεν είναι και αυτόνομο ότι τα διαθέσιμα υλικά είναι από μόνα τους χρήσιμα. Μπαίνοντας στο *YouTube* και δείχνοντας ένα απόσπασμα από την ελληνική τηλεόραση δεν σημαίνει ότι μαθαίνεις στον φοιτητή Ελληνικά. Υπάρχει πολύ καλύτερος τρόπος να το χρησιμοποιήσεις. Εμείς είχαμε δημιουργήσει έναν διαφορετικό τρόπο προσέγγισης. Μπορείς π.χ. να πάρεις ένα video-clip και να το δείξεις χωρίς ήχο ή να έχεις τον ήχο χωρίς την εικόνα και να ζητήσεις μέσα στο μάθημα από τους φοιτητές να αναπλάσουν την υπόθεση ή να μαντέψουν από τον ήχο μόνο τι γίνεται ή από την εικόνα μόνο τι λένε. Υπάρχουν πολλαπλοί τρόποι να χρησιμοποιήσεις αυτά τα μέσα, αλλά πρέπει να υπάρχει οργάνωση. Από μόνο του το *YouTube* και το διαδίκτυο δεν λένε και πολλά. Προσφέρουν πολλές δυνατότητες αξιοποίησης, αλλά νομίζω ότι χρειάζεται και επαγγελματισμός. Επίσης, πρέπει όλοι εμείς που διδάσκουμε τη γλώσσα και δεν έχουμε την απαιτούμενη επαγγελματική κατάρτιση κάποτε να εκπαιδευτούμε. Ας γίνει κάποιο σεμινάριο, όπου να μας εξηγούν τα διαθέσιμα υλικά κι όχι απλά να μας ενημερώνουν για την ύπαρξή τους. Δεν είναι αυτόνομο ότι εμείς που έχουμε δικτακτορικό στη συγκριτική λογοτεχνία διαθέτουμε και την ικανότητα ή τον χρόνο να καθίσουμε και να τα μάθουμε, για να τα εισάγουμε στο μάθημα. Υπάρχει και μία οικονομία χρόνου, τόσο του δικού μας όσο και του φοιτητή. Δεν μπορούμε να του ζητήσουμε να είναι στο διαδίκτυο με τις ώρες. Είναι αδύνατον. Ας μιλήσουν όμως και οι συναδέλφοι, γιατί δεν θέλω να μονοπωλώ τη συζήτηση.

ISABEL GARCÍA GÁLVEZ

Θα ήθελα να προσθέσω κάτι αναφορικά με το ισπανικό πανεπιστήμιο. Εδώ και 3 χρόνια έχουν γίνει υποχρεωτικά προγράμματα επιμόρφωσης για τις νέες τεχνολογίες και για όλα αυτά τα θέματα εκπαίδευσης. Βρισκόμαστε

σε μία φάση επιμόρφωσης κι εμείς δίπλα-δίπλα με τον φοιτητή. Και είναι υποχρεωτικά όλα αυτά τα προγράμματα, πρέπει να τα παρακολουθήσουμε. Σε συνδυασμό και με την έρευνά μας, νομίζω ότι βοηθάει από μία άποψη, αλλά από την άλλη είναι λίγο δυσάρεστο για εμάς. Ευχαριστώ.

DAVID HOLTON

Άλλες ερωτήσεις;

ΧΡΗΣΤΟΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

Χρήστος Ιωαννίδης, Κολέγιο Κουίνς, Πανεπιστήμιο της Νέας Υόρκης. Αφορά όλους τους ομιλητές. Έχουμε δείκτες αποτελεσματικότητας του e-learning, της ηλεκτρονικής μάθησης της ελληνικής γλώσσας, στους τρεις τομείς μάθησης: στην ανάγνωση, στην ομιλία και στο γράψιμο; Ποιοι είναι οι δείκτες που μας δείχνουν πόσο αποτελεσματική είναι αυτή η νέα μέθοδος, ίσως σε σύγκριση με τις παραδοσιακές μεθόδους;

DAVID HOLTON

Ευχαριστώ πολύ για τη δύσκολη ερώτηση. Ποιος θα απαντήσει πρώτος;

ISABEL GARCÍA GÁLVEZ

Κατά την άποψή μου, όλα αυτά τα θέματα βρίσκονται ακόμα σε εξέλιξη. Όπως προσπάθησα να δείξω στην εισήγησή μου, βρισκόμαστε σε μία μεταβατική περίοδο. Ο ρυθμός είναι, όπως καταλαβαίνετε, πάρα πολύ γρήγορος. Εμείς έχουμε ξεπεράσει την πρώτη μας ιστοσελίδα και βρισκόμαστε ήδη σε μια καινούργια, στο *WEB 2.0*, που δίνει απεριόριστες δυνατότητες, για να μπορέσουμε να εφαρμόσουμε όλο το υλικό, αλλά και για να το εξελίξουμε περαιτέρω. Είναι μία απορία και για εμένα. Εγώ απλώς βρίσκομαι στη φάση της επιμόρφωσης. Συγγνώμη, αν δεν μπορώ να σας απαντήσω καλύτερα.

LEANDRO GARCÍA RAMÍREZ

Θα ήθελα να προσθέσω κάτι. Κάποιοι από εμάς, οι περισσότεροι φαντάζομαι, ακόμα δουλεύουμε με τη διαζώσης μάθηση και δεν έχουμε περάσει στην εξ αποστάσεως. Γι' αυτό για μας ίσως η μεγαλύτερη πρόκληση είναι πώς οι μαθητές μας, που έχουν εξετάσεις για την πιστοποίηση της ελληνομάθειας με αυθεντικά κείμενα της τηλεόρασης και του ραδιόφωνου, θα φτάσουν επιτυχώς μέχρι εκεί, με πολύ καλό βαθμό. Είναι δύσκολο, γιατί εκεί δεν προσφέρονται οι παραδοσιακές μέθοδοι διδασκαλίας. Εκεί είναι που νομίζω ότι συμβολή των νεότερων τεχνολογιών είναι καθοριστική.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΥΡΙΜΗΣ

Πολύ σύντομα να σημειώσω κάτι. Ο καθηγητής είναι αυτός που αξιολογεί τα διάφορα προγράμματα και την απόδοση των φοιτητών. Το πρόγραμμα του Σάιμον Φρέιζερ δεν είναι εντελώς απρόσωπο, γιατί έχει έναν εκτιμητή, ας πούμε, που διορθώνει, κι έτσι το ίδιο το σύστημα μπορεί να αξιολογήσει π.χ. την εργασία που κάνει ο φοιτητής στο computer, ενώ υπάρχει και άτομο που αξιολογεί το ακουστικό μέρος της συμμετοχής του φοιτητή. Όταν μιλάει ο φοιτητής στο computer, ηχογραφείται και μετά τον αξιολογεί ο εκάστοτε διδάσκων που είναι στο Σάιμον Φρέιζερ. Δεν είναι τα υλικά αυτά υποκατάστατα του καθηγητή, όπως δεν είναι και τα πιστοποιητικά. Ένα πιστοποιητικό δεν μπορεί να σου δώσει σαφή εικόνα του πόσο καλά μιλάει τα Ελληνικά ο φοιτητής. Στα δικά μας μαθήματα κάνουμε ένα προφορικό διαγώνισμα στο τέλος του εξαμήνου, πέρα από την καθημερινή τριβή στο μάθημα, όπου ξέρεις ποιος μιλάει και ποιος όχι. Οπότε αυτά τα βοηθήματα λειτουργούν σε συνδυασμό με το μάθημα, δεν το υποκαθιστούν.

DAVID HOLTON

Άλλη ερώτηση; Κανείς;

Αν δεν υπάρχει άλλη ερώτηση, λοιπόν, θα ήθελα, εκ μέρους όλων σας, να ευχαριστήσω τους ομιλητές μας σήμερα για τις παρουσιάσεις τους. Πιστεύω ότι αυτό το θέμα είναι τόσο ευρύ, ώστε χρειάζεται ένα ολόκληρο συνέδριο από μόνο του. Τα πράγματα είναι σε εξέλιξη, νομίζω. Σας ευχαριστώ όλους.

Συνεδρία 8η

Παρασκευή, 4 Ιουλίου 2008

17.00-18.30 Βιβλίο, μετάφραση και μεταφραστικές σπουδές

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΕΣ:

Κατρίν Βελισσάρη *Εθνικό Κέντρο Βιβλίου, Αθήνα, Ελλάδα*

Jacques Bouchard *Πανεπιστήμιο του Μοντρεάλ, Καναδάς*

ΕΙΣΗΓΗΤΕΣ:

Vicente Fernández González *Πανεπιστήμιο της Μάλαγα, Ισπανία*

**Οι προϋποθέσεις της μετάφρασης και η μετάφραση ως προϋπόθεση:
Ελληνική λογοτεχνία, μεταφραστικές σπουδές και νεοελληνικές σπουδές**

Νίκη Eideneier-Αναστασιάδη *Κολωνία, Γερμανία*

Η διάδοση των ελληνικών γραμμάτων στη Γερμανία

Karen Van Dyck *Πανεπιστήμιο Κολούμπια, Η.Π.Α.*

Μαθήματα για τη μετάφραση της λογοτεχνίας της Διασποράς

Elena Lazăr *Εκδοτικός Οίκος Οτοπία, Βουκουρέστι, Ρουμανία*

Οι ρουμανικές μεταφράσεις νεοελληνικής λογοτεχνίας: Παράδοση και μέλλον

JACQUES BOUCHARD

Το θέμα της 8ης συνεδρίας είναι «*Βιβλίο, μετάφραση και μεταφραστικές σπουδές*».

Στο δοκίμιό του «*Ελεύθερο Πνεύμα*», ο Γιώργος Θεοτοκάς παρατηρεί ότι η νεοελληνική λογοτεχνία ήταν, εκείνη την εποχή, άγνωστη στην Ευρώπη έξω από τα σπουδαστήρια νεοελληνικών σπουδών. Ωστόσο πριν από το 1929 δεν έλειπαν οι Έλληνες ποιητές και οι συγγραφείς που άξιζαν μία θέση στο πάνθεον της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Αν όμως έκτοτε μερικά ονόματα και έργα απέκτησαν φήμη στο εξωτερικό, αν η ελληνική λογοτεχνία κέρδισε την εκτίμηση της διεθνούς κριτικής και οι Έλληνες λογοτέχνες κατέκτησαν βραβεία παγκόσμιου κύρους, αυτό οφείλεται κατά κύριο λόγο στις πολλές και καλές μεταφράσεις. Η ποιότητα της λογοτεχνικής δημιουργίας παραμένει στα περιορισμένα πλαίσια της τοπικής εμβέλειας, αν δεν ενισχύεται από τη μετάφραση σε γλώσσες μεγαλύτερης κυκλοφορίας. Αν και τα σπουδαστήρια νεοελληνικών σπουδών του εξωτερικού εξασφαλίζουν την εκμάθηση της γλώσσας και της φιλολογίας, προετοιμάζοντας νέες γενιές ξένων νεοελληνιστών, εντούτοις μόνο τα τελευταία χρόνια προσφέρουν ως ειδικευση ένα πρόγραμμα λογοτεχνικής μετάφρασης.

Στον τομέα αυτόν θα ήθελα να εξάρω τις δραστηριότητες της συναδέλφου συντονίστριας κυρίας Κατρίν Βελισσάρη, που ίδρυσε πρώτα το Κέντρο Λογοτεχνικής Μετάφρασης (το C.T.L.) στο Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών, ύστερα δημιούργησε το Ευρωπαϊκό Κέντρο Μετάφρασης Λογοτεχνίας και Επιστημών του Ανθρώπου (το Ε.ΚΕ.ΜΕ.Λ.) και σήμερα διευθύνει το Εθνικό Κέντρο Βιβλίου (το Ε.ΚΕ.ΒΙ.). Η ίδια μπορεί να μας υπενθυμίσει τους σκοπούς και μερικά από τα επιτεύγματα του Ε.ΚΕ.ΒΙ.

ΚΑΤΡΙΝ ΒΕΛΙΣΣΑΡΗ

Καλησπέρα σε όλους! Ευχαριστώ θερμά τον Καθηγητή κύριο Jacques Bouchard για την παρουσία του.

Τι κάνει το Εθνικό Κέντρο Βιβλίου (το Ε.ΚΕ.ΒΙ.) για την προβολή του ελληνικού βιβλίου στο εξωτερικό και συγκεκριμένα για τη μετάφραση; Για το Ε.ΚΕ.ΒΙ., η προώθηση της ελληνικής γλώσσας, καθώς και της ελληνικής λογοτεχνίας και μετάφρασης αποτελούν έναν κεντρικό άξονα της εθνικής πολιτικής βιβλίου. Σχετικά με το κομμάτι της μετάφρασης, από το οποίο και θα αρχίζω, το Ε.ΚΕ.ΒΙ. έχει αναθέσει στο Ε.ΚΕ.ΜΕ.Λ. (το Ευρωπαϊκό Κέντρο Λογοτεχνικής Μετάφρασης) να συντονίζει όλες τις δράσεις του γύρω από τη μετάφραση, δηλαδή να συνεχίσει να λειτουργεί μία σχολή λογοτεχνικής μετάφρασης και ένα κέντρο πληροφοριών για τους μεταφραστές, αλλά και να αποτελεί έναν κόμβο συναντήσεων μεταξύ συγγραφέων, μεταφραστών και εκδοτών.

Θα σας δώσω τρία συμβολικά παραδείγματα για το τι κάνει το Ε.ΚΕ.ΜΕ.Λ. Το Ε.ΚΕ.ΜΕ.Λ. είναι πρώτα από όλα μια σχολή λογοτεχνικής μετάφρασης. Πιστεύουμε ότι, για να ανακαλύψουμε στον τομέα της μετάφρασης τα νέα ταλέντα, η σχολή είναι το καλύτερο μέσο. Φυσικά, όπως εσείς ξέρετε καλά, δεν δίνουμε ταλέντο σε κάποιον που δεν έχει. Αυτό όμως που μπορεί να κάνει μια σχολή είναι να αφυπνίσει το ενδιαφέρον, να καλλιεργήσει το ταλέντο και να βοηθήσει τους μεταφραστές στο ξεκίνημά τους. Το Ε.ΚΕ.ΜΕ.Λ. σήμερα είναι ένα πετυχημένο φυτώριο νέων ταλέντων, μέσα από το οποίο εκδότες και επαγγελματίες του χώρου του βιβλίου μπορούν να αντλήσουν τους αυριανούς ικανούς μεταφραστές.

Σας δίνω ένα δεύτερο παράδειγμα για τη δραστηριότητα του Ε.ΚΕ.ΜΕ.Λ. Είχα διαπιστώσει στις αρχές του 2001, όταν δημιούργησα το Ε.ΚΕ.ΜΕ.Λ., ότι οι ξένες εφημερίδες δεν ανέφεραν σχεδόν ποτέ την κυκλοφορία της μετάφρασης ενός ελληνικού βιβλίου, με αποτέλεσμα να μη μαθαίνουν οι περισσότεροι για την ύπαρξή του. Το γεγονός αυτό με ενόχλησε αφάνταστα. Πήγα λοιπόν μια μέρα στη Γαλλία, για να δω τους διευθυντές των εφημερίδων και να καταλάβω τι γινόταν. Αυτοί μου εξήγησαν ότι υπήρχε ένας κριτικός εξειδικευμένος για την αγγλική και αμερικανική λογοτεχνία, ένας για τη γερμανική, καμιά φορά ένας και για την ισπανική ή την ιταλική, αλλά δεν μπορούσαν να έχουν ειδικούς για κάθε λογοτεχνία. Οπότε τι γινόταν, όταν έρχονταν τα βιβλία στις εφημερίδες; Κάθε ειδικός –κι αυτό γίνεται ακόμα και σήμερα– έπαιρνε από το κεντρικό τραπέζι της εφημερίδας τα βιβλία που τον αφορούσαν. Έτσι τις περισσότερες φορές ήταν θέμα τύχης, να τραβήξει π.χ. την προσοχή ένα ωραίο εξώφυλλο ή, στην καλύτερη περίπτωση, ένας γνωστός συγγραφέας. Σκέφτηκα κάτι: αν κάλυψα κάθε χρόνο στην Ελλάδα –έχουμε και ωραία νησιά– κριτικούς μεγάλων ευρωπαϊκών εφημερίδων για να συναντήσουν ας πούμε 5-6 Έλληνες συγγραφείς κάθε χρόνο, μήπως τους έφερα πιο κοντά στην ελληνική λογοτεχνία. Σας διαβεβαιώνω ότι σήμερα, 7 χρόνια μετά, στη Γαλλία, όταν κυκλοφορήσει ένα ελληνικό βιβλίο σε μετάφραση, θα υπάρξει τουλάχιστον ένα άρθρο στη γνωστή εφημερίδα *Le Monde* και τις περισσότερες φορές και στη *Figaro* και στη *Liberation*. Είναι μία απλή, αλλά πολύ αποτελεσματική ιδέα. Η συστηματική οργάνωση αυτών των συναντήσεων έφερε τα συγκεκριμένα αποτελέσματα. Και δεν είναι μόνο στη Γαλλία που είχαμε αυτήν την αλλαγή. Ο Boyd Tonkin, που διευθύνει το φιλολογικό ένθετο της εφημερίδας *The Independent* στην Αγγλία, έγινε με αυτόν τον τρόπο πολύ φίλος της ελληνικής λογοτεχνίας, για την οποία προηγουμένως δεν ήξερε πραγματικά τίποτα. Το ίδιο και η Maya Jaggi της εφημερίδας *The Guardian*.

Τρίτο και τελευταίο παράδειγμα που θα σας δώσω για το Ε.ΚΕ.ΜΕ.Λ. είναι το Σπίτι της Λογοτεχνίας στην Πάρο.

Δημιουργήσαμε μαζί με τον Δήμο Πάρου το 2004 αυτήν τη στέγη συγγραφέων και μεταφραστών, με σκοπό να τους δώσουμε την ευκαιρία να αφιερώσουν περισσότερο χρόνο στο γράψιμό τους και να συναντήσουν άλλους συνάδελφους, οι οποίοι μάλιστα αρκετές φορές μεταφράζουν τον ίδιο συγγραφέα σε άλλη γλώσσα. Η διαμονή στο Σπίτι είναι δωρεάν. Το Σπίτι της Λογοτεχνίας είναι ένα καταπληκτικό εργαλείο προβολής της μετάφρασης. Ξέρω ότι μερικά πανεπιστήμιά σας έχουν μια τέτοια στέγη, ιδιαίτερα το καλοκαίρι, όταν λείπουν οι φοιτητές. Είναι μια ιδέα. Όσες χώρες έχουν δημιουργήσει τέτοια σπίτια, έχουν ενισχύσει σημαντικά τη μετάφραση.

Τώρα θα πάω στην άλλη έδρα, για να σας δείξω κάποια πράγματα. Εκτός από τη δράση του Ε.ΚΕ.ΜΕ.Λ., το Ε.ΚΕ.ΒΙ. υλοποιεί και άλλες δράσεις για την προβολή του ελληνικού βιβλίου και της μετάφρασης στο εξωτερικό, που μπορεί να σας ενδιαφέρουν. Θα σας τις παρουσιάσω σε δύο λόγια μέσα από τον καινούργιο κομβό του Ε.ΚΕ.ΒΙ., τον οποίο ανεβάσαμε την προηγούμενη εβδομάδα, οπότε είμαστε ακόμα σε πιλοτική περίοδο. Βλέπετε το *menu* πάνω. Έχει τη λογική του κάθε *menu*, δηλαδή παραπέμπει στο φορέα, στις δράσεις μας για την προώθηση της ανάγνωσης, για την προβολή στο εξωτερικό, κ.λπ.

Βλέπετε ότι απαρτίζεται από εννιά ενότητες. Ας δούμε τι έχουμε στην ενότητα 07. *Τεκμηρίωση-Βιβλιοθήκες-Έρευνες*. Πρώτα από όλα, βλέπετε: *BIBLIONET*. Σίγουρα οι περισσότεροι από σας ξέρουν τι είναι το *BIBLIONET*, αλλά θα το εξηγήσω με δυο λόγια γι' αυτούς που δεν ξέρουν. Η *BIBLIONET* είναι για όλους σας ένα πολύ χρήσιμο εργαλείο. Είναι όλη η ελληνική βιβλιοπαραγωγή των τελευταίων 15 χρόνων online. Αυτήν τη στιγμή περιλαμβάνει 130.000 βιβλία. Σε αυτή δεν καταγράφουμε απλώς τον τίτλο του βιβλίου και το όνομα του συγγραφέα, αλλά παραθέτουμε και μια περίληψη του βιβλίου, το βιογραφικό του συγγραφέα –μέχρι στιγμής έχουμε 50.000 βιογραφικά– και του μεταφραστή, αν υπάρχει, καθώς και άλλες χρήσιμες πληροφορίες εμπορικού χαρακτήρα, όπως είναι η τιμή του βιβλίου. Να σας ενημερώσω επίσης ότι ανοίξαμε φέτος ένα link για το κυπριακό βιβλίο μέσα στη *BIBLIONET*.

Πάμε τώρα στην ενότητα 08. *Τράπεζα δεδομένων-Αρχεία*. Βλέπετε ότι περιλαμβάνει αρκετά αρχεία, μεταξύ των οποίων και το αρχείο μεταφρασμένων ελληνικών βιβλίων, το οποίο σας μοιράσαμε σε CD. Αυτήν τη στιγμή, το εν λόγω αρχείο αριθμεί περίπου 10.000 τίτλους λογοτεχνικών έργων μεταφρασμένων σε 40 γλώσσες. Έχει επίσης ένα σύστημα αναζήτησης. Θα ήθελα όμως, εφόσον μπορείτε και σας ενδιαφέρει, να μας βοηθήσετε να το εμπλουτίσουμε με όσες μετάφρασεις δεν έχουμε ακόμη καταγράψει. Πολλές φορές είναι δύσκολο να μαθαίνουμε την πληροφορία, καθώς δεν αποστέλλεται κάποιο δελτίο τύπου, όταν βγαίνει ένα βιβλίο. Οι εκδότες δεν μπορούν

τις περισσότερες φορές να μας δώσουν την πληροφορία. Συνήθως είναι από τον συγγραφέα που παίρνουμε τη σχετική πληροφόρηση.

Ας γυρίσουμε τώρα λίγο πίσω, στην ενότητα 03. *Προβολή στο εξωτερικό*. Βλέπετε ότι εδώ υπάρχει μια ενότητα για τις διεθνείς έκθεσεις, όπου συμμετέχει ή είναι τιμώμενη χώρα η Ελλάδα. Σε λίγες μέρες πάμε στο Πεκίνο, καθώς η Ελλάδα είναι τιμώμενη χώρα στην εκεί Διεθνή Έκθεση Βιβλίου. Στην ενότητα αυτήν ανήκει επίσης το περιοδικό *Ithaca online*. Το *Ithaca* είναι 7 μεταφραστικές προτάσεις που απευθύνουμε κάθε μήνα στους εκδότες, στους μεταφραστές και σε όσους γενικά ενδιαφέρονται για ζητήματα μετάφρασης. Και μια φορά τον χρόνο, πριν την Έκθεση Φραγκφούρτης, βγάζουμε ανά ενότητα αυτόν τον κατάλογο.

Στην ενότητα 06. *Ενίσχυση Δημιουργών-Επαγγελματιών* μπορείτε να δείτε τα σχετικά ενισχυτικά προγράμματα που τρέχουν. Δεν τη βλέπετε, αλλά υπάρχει και μια μασκότ που κινείται, παίρνοντας κάθε φορά έναν ρόλο, ανάλογα με την ενότητα στην οποία βρίσκεστε. Αλλά δυστυχώς δεν έχουμε σύνδεση με το internet. Το Ε.ΚΕ.ΒΙ. τρέχει γενικά 40 προγράμματα. Σας ενημερώνω για ένα από αυτά, που ίσως σας ενδιαφέρει και δεν είναι ευρέως γνωστό. Αν διοργανώσετε μία εκδήλωση στο πανεπιστήμιό σας ή ένα φεστιβάλ ποίησης, κ.ο.κ., το Ε.ΚΕ.ΒΙ. μπορεί να καλύψει το κόστος μετακίνησης του συγγραφέα. Στην παρούσα φάση καλύπτουμε μόνο ταξίδια εντός της Ευρώπης, για οικονομικούς λόγους.

Ας γυρίσουμε στην κεντρική σελίδα. Βλέπετε στα δεξιά την επιλογή *Ημερολόγιο εκδηλώσεων για το βιβλίο*. Εκεί θα βρείτε όλες τις εκδηλώσεις. Βέβαια τώρα το ανοίξαμε, οπότε ενδεχομένως να μην είναι ακόμα όλες μέσα, αλλά σε λίγο καιρό ελπίζω να είναι. Αν θέλετε να εντάξουμε εδώ και τις δικές σας εκδηλώσεις, σας παρακαλούμε να συμπληρώσετε τη φόρμα που θα βρείτε μέσα στον κόμβο. Στα αριστερά μπορείτε να βρείτε όλες τις πληροφορίες για τη Διεθνή Έκθεση Βιβλίου Θεσσαλονίκης, που έχει πλέον διεθνές ενδιαφέρον, καθώς συμμετέχουν σχεδόν 50 χώρες, και για την καινούργια Έκθεση Παιδικού και Εφηβικού Βιβλίου. Το 2009 στην Έκθεση Θεσσαλονίκης θα είναι τιμώμενη χώρα η Γερμανία, ενώ στην Έκθεση Παιδικού και Εφηβικού Βιβλίου τιμώμενη χώρα θα είναι η Αγγλία.

Αυτές είναι μερικές από τις δράσεις του Ε.ΚΕ.ΒΙ., σε συνεργασία με το Ε.ΚΕ.ΜΕ.Λ., για τη μετάφραση. Μεγαλύτερη όμως σημασία έχουν όλα αυτά που κάνετε εσείς. Εσείς είστε στη μάχη. Εσείς με το πάθος σας για τη λογοτεχνία μπορείτε να κεντρίσετε το ενδιαφέρον των φοιτητών σας γι' αυτήν. Εσείς μπορείτε να ανακαλύψετε νέα μεταφραστικά ταλέντα και να τα ενθαρρύνετε στο ξεκίνημά τους. Εσείς μπορείτε να μεταφέρετε τα νέα από την Ελλάδα, να τους ενημερώσετε για τις δυνατότητες

που έχουν, για το *Ithaca*, για το Σπίτι της Λογοτεχνίας στην Πάρο, κ.λπ. Να θυμάστε ότι, οτιδήποτε κι αν κάνετε, μας ενδιαφέρει άμεσα. Ενημέρωστε μας τακτικά. Πείτε μας τι θα περιμένατε από μας. Σας ενδιαφέρει, ας πούμε, κάθε φορά που βγαίνει ένα δελτίο τύπου από το Εθνικό Κέντρο Βιβλίου να σας το στέλνουμε με e-mail; Μας το λέτε και το κάνουμε. Το Ε.ΚΕ.ΒΙ. είναι πρωτίστως κέντρο πληροφοριών.

Τέλειωσα με την παρουσίαση του Ε.ΚΕ.ΒΙ. Ας επιστρέψουμε στον κύριο Bouchard, ένα πολύ καλό παράδειγμα για την πορεία ενός μεταφραστή. Όταν τον πρωτογνώρισα το 1986, διέπρεπε ως καθηγητής στην έρευνα. Αν θυμάμαι καλά, τότε δούλευε πάνω στον Μαυροκορδάτο. Διακρινόταν όμως και σε κάτι άλλο: να φυλάει στα συρτάρια του τις μεταφράσεις που έκανε, τη μια καλύτερη από την άλλη, χωρίς να τις δημοσιεύσει. Μόλις είχε μάθει τότε για τη δημιουργία του C.T.L. κι εγώ μόλις είχα δημιουργήσει την ελληνική σειρά των εκδόσεων *Actes du Sud*. Οι προϋποθέσεις για μία ιστορία μεγάλης αγαπής είχαν τεθεί. Διαπίστωσα αμέσως το μεγάλο μεταφραστικό ταλέντο του. Θα μου πείτε, δεν ήταν δύσκολο. Κυκλοφόρησα στο *Actes du Sud* την πρώτη του μετάφραση του έργου «*Ενδοχώρα*» του Εμπειρικού. Μόλις τη διάβασα στις εκδόσεις *Gallimard*, ενθουσιάστηκαν και του πρότειναν μίαν άλλη μετάφραση. Έτρεξα μετά εγώ να του κάνω μία άλλη πρόταση για το *Actes du Sud*. Έτσι μου φαίνεται πως ξεκίνησε η καριέρα του ως μεταφραστής. Σήμερα ο κύριος Jacques Bouchard διευθύνει το Κέντρο Νεοελληνικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο του Montreal. Πέρα από το ενδιαφέρον του για τον Νεοελληνικό Διαφωτισμό, μετέφρασε τον Μάτσεπ, τη Ζατέλν και πολλούς σουρεαλιστές ποιητές, Σαχτούρη, Εμπειρικό, Ελύτη. Μπορούμε να πούμε ότι συνέβαλε αποφασιστικά στο να γίνει γνωστή η ελληνική λογοτεχνία στα Γαλλικά. Περιμένω με ανυπομονησία την ημέρα που θα κυκλοφορήσει η μετάφρασή του του Καβάφη, που έχει, πού αλλού, στο συρτάρι του. Έχω, κύριε Καθηγητά, μια ερώτηση για σας να σας κάνω. Αλλά βλέπω ότι περνάει ο χρόνος, οπότε θα σας την κάνω αργότερα...

Στρέφομαι τώρα σε έναν άλλο πολύ αξιόλογο μεταφραστή, τον Καθηγητή Vicente Fernández González. Ο κύριος González είναι Αναπληρωτής Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Μάλαγα, στο Τμήμα Μετάφρασης και Διερμηνείας. Πρόκειται για έναν καθηγητή που, όπως έχω δει από κοντά, τον λατρεύουν οι φοιτητές του και ξέρει να αφυπνίζει ταλέντα, να βοηθά τα πρώτα βήματά τους. Ο ίδιος, πέρα από τα δοκίμια και μια εξαιρετική μελέτη για τον Καβάφη, είναι δραστήριος και αναγνωρισμένος μεταφραστής. Έλαβε δυο φορές, αν δεν κάνω λάθος, το Κρατικό Βραβείο Μετάφρασης: το 1992 για τις «*Εξι Νύχτες στην Ακρόπολη*» του Γιώργου Σεφέ-

ρη και το 2003 για τη μετάφραση μιας ποιητικής συλλογής του Θανάση Χατζόπουλου. Τον ευχαριστούμε για όσα κάνει για την ελληνική λογοτεχνία στην ισπανική γλώσσα.

VICENTE FERNÁNDEZ GONZÁLEZ

Γεια σας. Ευχαριστώ πολύ. «*Η μετάφραση*», λέει ο Walter Benjamin, «είναι μία μορφή. Για να τη συλλάβουμε ως τέτοια, πρέπει να ανατρέξουμε στο πρωτότυπο. Διότι σε αυτό βρίσκεται ο νόμος της, καθώς περιέχεται στη μεταφρασσιμότητά του. Το ερώτημα περί της μεταφρασσιμότητας ενός έργου είναι αμφίσημο. Αν το έργο θα μπορέσει να βρει ποτέ, ανάμεσα σε όλους τους αναγνώστες του, τον επαρκή μεταφραστή του ή, και πιο ουσιαστικά, αν από την ίδια την ουσία του επιδέχεται μετάφρασης και επομένως, σύμφωνα με τη σημαντικότητα αυτής της μορφής, αν μάλιστα την απαιτεί.»¹ Θα παραμερίσω μεθοδολογικά το δεύτερο και ουσιαστικότερο για τον Benjamin ερώτημα, αν δηλαδή από την ίδια την ουσία του ένα έργο επιδέχεται ή και απαιτεί μετάφραση, και θα περιορίσω το ζήτημα της ανίχνευσης της μεταφρασσιμότητας στο πρώτο ερώτημα: το ερώτημα περί της εξεύρεσης επαρκούς μεταφραστή. Η φιλοσοφική προσέγγιση του Benjamin αφορά την κειμενική υπόσταση της μετάφρασης, τη δημιουργική της διάσταση, τις προϋποθέσεις, με άλλα λόγια, της μεταφραστικής γραφής. Η μοίρα ενός λογοτεχνικού έργου στην ανανεωμένη του ζωή σε άλλη γλώσσα είναι κατά πρώτο λόγο αποτέλεσμα των επιλογών του μεταφραστή του. Δεδομένης, λοιπόν, της μεταφρασσιμότητας ενός έργου, δεδομένης δηλαδή της σημαντικότητας της μορφής ενός πρωτοτύπου από την άποψη της αναδημιουργίας του έργου σε μία ξένη γλώσσα, προϋπόθεση της μετάφρασης είναι, κατά τον Benjamin, η εξεύρεση του επαρκούς μεταφραστή του. Η εξεύρεση ενός επαρκούς μεταφραστή, θα έλεγα εγώ, μια που ένα έργο επιδέχεται διαφορετικές μεταφράσεις.

Η μεταφρασσιμότητα όμως, ακόμα και όταν η απάντηση και στα δύο ερωτήματα είναι θετική, δεν εγγυάται τη βιωσιμότητα της μετάφρασης, την ανάθεσή της στην έκδοση και την κυκλοφορία της. Πόσα ελληνικά βιβλία μεταφράζονται κάθε χρόνο σε κάποια συγκεκριμένη χώρα; Η απάντηση σε μία κατ' αυτόν τον τρόπο διατυπωμένη ερώτηση δεν θα μας έλεγε και πολλά. Το ζήτημα δεν είναι ποσοτικό και μόνο. Δεν αρκεί να ξέρουμε τον αριθμό. Σημασία έχει ποιοι τα μεταφράζουν, σε ποιες εκδοτικές σειρές κατατάσσονται, για λογαριασμό ποιων εκδοτικών οίκων. Σημασία έχει επίσης η διάθεση και η κυκλοφορία του βιβλίου στην αγορά, αλλά και στα δίκτυα βιβλιοθηκών. Σημασία έχει η υποδοχή του έργου από την κριτική και από το αναγνωστικό κοινό, η πρόσληψή του, η δραστήρια μεσοπρόθεσμα ενσωμάτωσή του στον λογοτεχνικό χώρο

1 Το χωρίο είναι από το θεμελιακό κείμενο *Η αποστολή του μεταφραστή* [μτφρ. Γ. Σαγκριώτη].

της γλώσσας και της χώρας υποδοχής, η δυναμική συναναστροφή με την εγχώρια παραγωγή. Προϋπόθεση της δραστηκής μετάφρασης είναι, λοιπόν, και το ενδιαφέρον ενός εκδοτικού φορέα. Και ξέρουμε ότι οι μεταφράσεις, όπως όλα τα βιβλία και όλα γενικά τα κείμενα, δεν υφίστανται πραγματικά, δεν καταλαμβάνουν καμία θέση στον εκδοτικό, στο λογοτεχνικό χώρο, χωρίς μία σοβαρή εκδοτική βάση, μία σοβαρή εκδοτική αντιμετώπιση από σοβαρούς εκδότες, είτε είναι μεγάλοι, μεσαίοι ή μικροί, ανεξάρτητοι ή θεσμικοί, πανεπιστημιακοί, που να τους εξασφαλίσει κάποια σταδιοδρομία.

Η ύπαρξη επαρκών μεταφραστών της Ελληνικής είναι, λοιπόν, απαραίτητη προϋπόθεση οποιουδήποτε μεταφραστικού προγράμματος. Χρειάζεται βέβαια από την ελληνική πολιτεία και μία σοβαρή, σταθερή και εκλεκτική πολιτική χρηματοδότησης μεταφράσεων έργων νεοελληνικής λογοτεχνίας και νεοελληνικού στοχασμού στις διάφορες γλώσσες του κόσμου. Πάντως, η κατάρτιση, η εκπαίδευση επαρκών μεταφραστών της Ελληνικής στις διάφορες γλώσσες θα πρέπει να αποτελεί άξονα κάθε πολιτικής προώθησης της νεοελληνικής λογοτεχνίας στο εξωτερικό. Τα τελευταία χρόνια, κάποιες εύστοχες πρωτοβουλίες του Ε.ΚΕ.ΒΙ. και του Ε.ΚΕ.ΜΕ.Λ. με αυτόν τον προσανατολισμό, μερικές από τις οποίες αναφέρθηκαν προηγουμένως, βρίσκονται, κατά την άποψή μου, στον καλό δρόμο. Εξίσου ενδιαφέρουσες και αναγκαίες είναι οι πρωτοβουλίες που προσδοκούν να φέρουν τους ξένους παράγοντες του βιβλίου –εκδότες, κριτικούς, πανεπιστημιακούς– σε επαφή με τον κόσμο του ελληνικού βιβλίου, όπως η καθιέρωση του θεσμού της Διεθνούς Έκθεσης Βιβλίου της Θεσσαλονίκης, αλλά και η παρουσία της Ελλάδας σε διεθνείς εκθέσεις βιβλίου σε άλλες χώρες, οι συναντήσεις Ελλήνων και ξένων εκδοτών, η διοργάνωση σεμιναρίων με ξένους μεταφραστές και κριτικούς, κ.ο.κ. Χρειάζεται σοβαρότητα, επιμονή, φαντασία, αλλά και προσαρμοστικότητα προς έναν ταχύτατα μεταβαλλόμενο κόσμο. Πρέπει να μάθουμε από τις καλύτερες πρακτικές άλλων χωρών. Πολύ ενδιαφέρουσα από την άποψη αυτήν είναι π.χ. η περίπτωση της πολιτικής προώθησης μεταφράσεων της Νότιας Κορέας. Περισσότερα από 300 προπτυχιακά προγράμματα και πολλά μεταπτυχιακά προγράμματα μετάφρασης και διερμηνείας λειτουργούν αυτήν τη στιγμή στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Και φυσικά λειτουργούν και άλλα στον υπόλοιπο κόσμο. Θα έπρεπε να μας απασχολεί σε πόσα από αυτά τα Ελληνικά είναι γλώσσα ειδικευσης.

Ως εδώ οι προϋποθέσεις της μετάφρασης. Περνάμε τώρα στη μετάφραση ως προϋπόθεση. Ο Paul Ricoeur, ο Γάλλος φιλόσοφος που στη δεκαετία του '90 διατύπωσε μία πρόταση για ένα νέο ευρωπαϊκό ήθος, βασισμένο στο δημοκρατικό και οικουμενικό μοντέλο της μετάφρασης, μας άφησε μια όμορφη κληρονομιά, με την έκδοση

το 2003 ενός μικρού βιβλίου με τίτλο «*Sur la traduction*» («*Για τη μετάφραση*»). Μαζί με δύο παλιές διαλέξεις, το βιβλίο συμπεριλαμβάνει ένα ανέκδοτο κείμενο: «*Un "passage": traduire l'intraduisible*» («*Μια διάβαση: μεταφράζοντας το αμετάφραστο*»). Σε αυτό στέκομαι. Με την αναφορά πάντα του Antoine Berman «*Η μετάφραση ως επιθυμία*» και με βάση τη συγκριτική, κονστρουκτιβιστική προσέγγιση –την κατασκευή δηλαδή συγκρίσιμων αντικειμένων στη μελέτη των πολιτισμών– του Γάλλου ελληνιστή Marcel Detienne, ο Ricoeur προτείνει μία κονστρουκτιβιστική θεωρία της μεταφραστικής ισοδυναμίας. Η εικασία της ισοδυναμίας φαίνεται ευνόητη, όταν πρόκειται για κείμενα που προέρχονται από πολιτισμικούς και γλωσσικούς χώρους με κοινή ιστορία, με μία παράδοση ανταλλαγών. Σε τέτοιες περιπτώσεις, η πολιτισμική συγγένεια καλύπτει την πραγματική φύση της ισοδυναμίας, που είναι μάλλον προϊόν, κατασκευάσμα, παρά προϋπόθεση της μετάφρασης. Η μετάφραση, λοιπόν, είναι προϋπόθεση της ύπαρξης συγκρίσιμων κειμένων σε πολιτισμικούς, γλωσσικούς και λογοτεχνικούς χώρους περισσότερο ή λιγότερο μακρινούς, των κειμένων των πρωτοτύπων και των μεταφράσεων, αλλά και όλων των κειμένων του γλωσσικού χώρου που υποδέχεται τη μετάφραση. Η μετάφραση θεμελιώνει τη σχέση μεταξύ δύο διαφορετικών πολιτισμικών χώρων, μεταξύ δύο γλωσσικών συστημάτων. Και βέβαια η σχέση αυτή διαμορφώνεται και προς τις δύο κατευθύνσεις. Η ανάπτυξη πολυμερών μεταφραστικών ανταλλαγών διευρύνει τις σχέσεις μεταξύ πολιτισμικών χώρων και γλωσσικών συστημάτων που παρέμειναν για αιώνες με ελάχιστη επικοινωνία μεταξύ τους, εγκλωβισμένοι στην περιφέρεια ενός κεντρομόλου διεθνούς πολιτιστικού συστήματος, η ακτινοειδής δομή του οποίου επέβαλε να περνούν όλοι οι δίαυλοι από το κέντρο. Το σύγχρονο δικτυωτό σχήμα σχέσεων, που φαίνεται να ενθαρρύνει η παγκοσμιοποίηση –εάν δεχτούμε ότι η παγκοσμιοποίηση δύναται να είναι κάτι παραπάνω από μία πολύτροπη δυναστεία του κεφαλαίου– και η αναθεώρηση του ρόλου της Ελλάδας στο ευρωπαϊκό σύνολο μάς επιτρέπουν να θεωρούμε εφικτή μία όλο και πιο ρευστή επικοινωνία ανάμεσα στον ελληνικό και τους άλλους λογοτεχνικούς –και όχι μόνο– χώρους. Μια τέτοια ανάπτυξη πολυμερών μεταφραστικών ανταλλαγών μπορεί και πρέπει να ενδυναμώσει γενικότερα την επικοινωνία του νεότερου ελληνικού πολιτισμού, της σύγχρονης ελληνικής σκέψης και δημιουργίας με τον υπόλοιπο κόσμο. Η μετάφραση, λοιπόν, είναι προϋπόθεση για μια συστηματικότερη ανάπτυξη, μεταξύ άλλων, των συγκριτικών, μεταφρασεολογικών, ανθρωπολογικών, αλλά και διεπιστημονικών προσεγγίσεων στη μελέτη της ελληνικής λογοτεχνίας και των άλλων εκφάνσεων του νεοελληνικού πολιτισμού. Και αυτό με τη σειρά του εξυπηρετεί κι ένα άλλο εξίσου σημαντικό ζητούμενο: την ενεργό παρουσία της ελληνικής δημι-

ουργίας, με τα κοινά, αλλά και με τις ιδιαιτερότητές της, στο σύγχρονο ευρωπαϊκό και παγκόσμιο πολιτιστικό προσκήνιο.

Ελληνική λογοτεχνία, μεταφραστικές σπουδές και νεοελληνικές σπουδές... Στην όγδοη από τις «Οκτώ θέσεις για τη μετάφραση της ποίησης», ο Νάσος Βαγενάς σημειώνει: «Μία ιστορία της λογοτεχνίας που δεν περιλαμβάνει τις μεταφράσεις είναι ελλιπής ιστορία. Μία ποιητική ανθολογία που δεν περιλαμβάνει μεταφράσεις είναι ελλιπής ανθολογία.» Η μεταφρασμένη λογοτεχνία σε μία γλώσσα, σε μία χώρα είναι μέρος του εθνικού λογοτεχνικού πολυσυστήματος. Στην Ελλάδα, περισσότερο από το 40% της βιβλιοπαραγωγής αποτελείται από μεταφράσεις. Αυτά τα μεταφρασμένα έργα βρίσκονται στα βιβλιοπωλεία και στις βιβλιοθήκες, παρουσιάζονται, πουλούνται, διαβάζονται και ενδεχομένως διδάσκονται, είναι μέρος του ελληνικού εκδοτικού χώρου, του ελληνικού λογοτεχνικού γίγνεσθαι, όπως οι παραστάσεις των έργων του Λόρκα και του Τσέχωφ για παράδειγμα είναι μέρος της ιστορίας του ελληνικού θεάτρου, αλλά και ζωντανή πραγματικότητα της ελληνικής σκηνής. Από την άλλη πλευρά, η μελέτη της μεταφρασμένης λογοτεχνίας, των μεταφράσεων π.χ. της καθαφικής ποίησης, διευρύνει τη γνώση του έργου του μεταφρασμένου συγγραφέα, αλλά και του λογοτεχνικού χώρου υποδοχής. Η μελέτη της μεταφρασμένης στις διάφορες γλώσσες του κόσμου ελληνικής λογοτεχνίας, η ανίχνευση της πλεύσης της στις θάλασσες των γλωσσών υποδοχής είναι μέρος των λογοτεχνικών σπουδών, που έχουν στόχο την ελληνική λογοτεχνία, αλλά ταυτόχρονα αποτελεί ουσιαστική συμβολή στη μελέτη και διερεύνηση του λογοτεχνικού πεδίου των χωρών υποδοχής, προσφέροντας όχι μόνο γνώση, αλλά και χρήσιμα εργαλεία στην κριτική της λογοτεχνίας της κάθε χώρας. Αυτό άλλωστε είναι και ένα από τα μεγαλεία της μεταφραστικής πράξης: η πληθώρα των αμοιβαίων σχέσεων και συναλλαγών που επιτρέπει να δημιουργηθούν. Παράλληλα δεν μπορεί παρά να συμβάλει με αυτόν τον τρόπο και σε ένα άλλο σημαντικό ζητούμενο: τη διεύρυνση του χώρου υποδοχής της σύγχρονης ελληνικής λογοτεχνίας και της δημιουργίας γενικότερα. Αν, λοιπόν, η μεταφρασμένη ελληνική λογοτεχνία είναι αντικείμενο μελέτης για τις μεταφραστικές σπουδές, άλλο τόσο οφείλει να είναι και για τις νεοελληνικές σπουδές, εφόσον, όπως επιχειρήσα να δείξω, η μετάφραση έργων της νεοελληνικής λογοτεχνίας και του νεοελληνικού στοχασμού στις διάφορες γλώσσες του κόσμου και η διεπιστημονική μελέτη των μεταφράσεων αποτελούν μία από τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη των νεοελληνικών σπουδών.

Επιτρέψτε μου να τελειώσω με τα λόγια ενός Έλληνα ποιητή που αναφέρθηκε προηγουμένως, του Θανάση Χατζόπουλου, γεννημένου τη δεκαετία του '60, τα οποία

εμπεριέχουν με ποιητική πυκνότητα τους προβληματισμούς που προσπάθησα να διατυπώσω, από το βιβλίο «Ρήματα για το ρόδο», «Σχεδίασμα ποιητικής», «Η λέξη ποίηση»: «Η λέξη "βουνό" από τι υλικά είναι άραγε φτιαγμένη; Πάντως όχι από τα πέντε γράμματα που την κάνουν να ηχεί. Χώμα και νερά την κατοικούν, βράχια από σχιστόλιθο, βράχια από μάρμαρο, από πορόλιθο, βράχια, θυμάρια και σχοίνα, ρίγανη, χαμηλές αγριελιές, πέτρες και πάλι πέτρες. Στην Ελλάδα τουλάχιστον. Γιατί αλλού η ίδια λέξη, με τα δικά της γράμματα που την κάνουν να ηχεί αλλιώς, άλλοτε παρατεταμένα κι άλλοτε μονοσύλλαβα και πάντως με διαφορετικές συχνοδίες, είναι γεμάτη πανύψηλα κωνοφόρα και είναι πράσινη, πιο πράσινη από την γκρίζα και κατά το δειλινό μαβιά των αντίστοιχων ελληνικών ορέων. Έτσι το βουνό ηχεί και σε μίαν άλλη συναρμογή γραμμάτων, αναλόγως και του ύψους του. Στο σώμα της λέξης άλλωστε πέφτουν χιόνια και κάποτε την καλύπτουν πυκνά σύννεφα ή ομίχλες. Και μάλιστα η λέξη είναι φτιαγμένη από διαφορετικά υλικά, ανάλογα με τις εποχές του έτους, ενώ η ορμηκή της σύσταση, που από βουνό σε βουνό ποικίλει, για το ίδιο βουνό παραμένει πεισματικά σταθερή, έτσι όπως ορίστηκε από τους γεωλογικούς αιώνες του σχηματισμού του.» Από τι υλικά είναι φτιαγμένη η λέξη «ποίηση»; Ευχαριστώ.

JACQUES BOUCHARD

Ευχαριστώ θερμά τον κύριο Fernández González, καθώς επίσης και την κυρία Βελισσάρη για τα καλά της λόγια.

Και περνάμε αμέσως στην επόμενη εισήγηση, γιατί βλέπετε ότι η ώρα φεύγει γρήγορα. Καλώ την κυρία Eideneier στο μικρόφωνο. Η κυρία Νίκη Eideneier-Αναστασιάδη είναι φιλόλογος, μεταφράστρια και εκδότρια. Έχει διδάξει στο Πανεπιστήμιο της Φραγκφούρτης. Το 1982 ίδρυσε στην Κολωνία με το Hans Eideneier τις εκδόσεις *Ρωμιόσυνη*, από τις οποίες δημοσιεύτηκαν σε μετάφραση πολλοί ποιητές και συγγραφείς, όπως ο Αναγνωστάκης, ο Καζαντζάκης, ο Ρίτσος, ο Σεφέρης, ο Ταχτσής, ο Χειμωνάς, κ.ά. Σπάνια περίπτωση, η κυρία Νίκη Eideneier έχει μεταφράσει έργα της γερμανικής λογοτεχνίας στα Ελληνικά και της νεοελληνικής λογοτεχνίας στα Γερμανικά. Το θέμα της εισήγησής της είναι: «Η διάδοση των ελληνικών γραμμάτων στη Γερμανία».

NIKH EIDENEIER-ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗ

Να αναφωνήσω: «Μάνα, γιατί μ' έκανες κοντή!» Αλλά το καταπληκτικό διοργανωτικό πνεύμα του συνεδρίου φρόντισε να μας υπερυψώσει. Ευχαριστώ και γι' αυτό και για όλα τα άλλα.

Εισαγωγή

Η λογοτεχνία της Ελλάδας και της Κύπρου, που γράφεται

και εκδίδεται στην ελληνική γλώσσα, αντιμετωπίζει στη Γερμανία, όπως είναι φυσικό, τις δυσκολίες της μετάφρασης που έχει καθεμιά χώρα και γλώσσα και, κυρίως, τις δυσκολίες της διάδοσης που έχει καθεμιά μικρή χώρα και μικρή γλώσσα.

Ό,τι κυκλοφορεί από μεταφράσεις στη γερμανική αγορά βιβλίου προέρχεται κατά ένα μεγάλο μέρος από τον μεγάλο αγγλόφωνο χώρο. Οι επιλογές των προς μετάφραση έργων ακολουθούν μόδες που επιβάλλονται παγκοσμίως και έχουν σχετικά μικρή διάρκεια ζωής. Οι ειδικοί εφευρίσκουν συνεχώς διάφορα τεχνάσματα για να κεντρίσουν το αναγνωστικό ενδιαφέρον. Η παγκοσμιοποίηση έφερε μαζί της τα events, κάθε παρουσίαση βιβλίου πρέπει, για να προσελκύσει κάποιο κοινό, να συνοδεύεται από multi-εκδηλώσεις και ποικίλο (ακόμη και) ελαφρό πρόγραμμα. Η πρόσληψη γενικώς της λογοτεχνίας έχει αλλάξει και δεν ισχύει ως αυτονόητο ότι η ποιότητα ενός έργου είναι συμβατή με την αναγνώριση και τη διάδοσή του.

Η ως τώρα ελληνική πολιτιστική τακτική για τη μετάφραση και διάδοση της ελληνικής λογοτεχνίας στον γερμανόφωνο χώρο φαίνεται ότι δεν έχει αντιμετωπίσει σοβαρά την καινούργια αυτήν πραγματικότητα και γι' αυτό παρουσιάζει ελλείψεις, όχι μόνο επειδή εδώ και καιρό έχει διακόψει τις επιδοτήσεις των μεταφράσεων, που αποτελούσαν ένα σοβαρό κίνητρο για τους εκδότες, ώστε να συμπεριλάβουν στο πρόγραμμά τους και έργα της ελληνικής λογοτεχνίας, αλλά και επειδή δεν έχει χρησιμοποιήσει τις εδώ υπάρχουσες ειδικές δυνατότητες, όπως είναι η παρουσία των Ελλήνων μεταναστών της δεύτερης γενιάς. Πολλοί από αυτούς έχουν ασχοληθεί και επιστημονικά με το θέμα ή είναι οι ίδιοι συγγραφείς, μεταφραστές και μεσολαβητές, με διάθεση να συμπράξουν για τη διάδοση της ελληνικής λογοτεχνίας στον χώρο τους.

Επιπλέον πρέπει να έχουμε υπόψη ότι ειδικά στη Γερμανία η εικόνα για τον ελληνικό πολιτισμό, που ένα μεγάλο μέρος του καθρεφτίζεται στη λογοτεχνία, είναι επηρεασμένη βαθιά από την αρχαιότητα. Αυτό σημαίνει ότι αυτή κυρίως λειτουργεί ως μέτρο σύγκρισης και κρίσης ποιότητας, ώστε ο σύγχρονος ελληνικός πολιτισμός να θεωρείται υποδεέστερος ή και ανάξιος λόγου.

Θα πρέπει επομένως να αναθεωρηθούν, ύστερα από σχετική ανάλυση των ανασταλτικών παραγόντων, μέθοδοι και πρακτικές, ώστε να επιτευχθεί διόρθωση και ανατροπή της εικόνας αυτής. Χειροπιαστά σύγχρονα παραδείγματα θεμελιώνουν τις θέσεις αυτές, ενώ γίνονται πρακτικές και εφαρμόσιμες προτάσεις.

Τις αιτίες για τη μικρή επιτυχία των διάφορων εκδοτικών προσπαθειών, τις διαπιστώσεις της σημερινής κατάστασης, τις προοπτικές καθώς και τις σχετικές προτάσεις θα

προσπαθήσω να αναλύσω και να εισηγηθώ σύντομα στη δεκαπεντάλεπτη ομιλία μου.

Κυρίες και κύριοι, παρά τον τίτλο της ανακοίνωσής μου και επειδή ανήκω στον κύκλο των εισηγητών που θα μιλήσουν για το βιβλίο και τη μετάφραση, θα ασχοληθώ αποκλειστικά με τη μετάφραση και τη διάδοση της νεοελληνικής λογοτεχνίας στον γερμανόφωνο χώρο. Όσο και να' ναι, κατανάλωσα –και το λέω αυτό κυριολεκτικά– 26 ολόκληρα χρόνια της ζωής μου σε αυτήν την αποστολή, ιδρύοντας και διευθύνοντας τον εκδοτικό οίκο *Ρωμισούνη*, που έχει εν τω μεταξύ στο ενεργητικό του 170 βιβλία, κυρίως λογοτεχνικά, αλλά ακριβώς για λόγους διαπολιτισμικότητας και πολλά πραγματογνωστικά βιβλία –αναφέρω εδώ π.χ. και την ελληνική ιστορία του Richard Clogg, που αντικατέστησε, ύστερα από μερικά χρόνια, την επίσης μεταφρασμένη ιστορία του κυρίου Βακαλόπουλου, και θα ήθελα να το τονίσω αυτό, γιατί ακούστηκε προχθές ότι δεν έχουμε κανένα εγχειρίδιο ελληνικής ιστορίας στα Γερμανικά–, παραιτούμενη και από τη διδασκαλία, που πολύ με ενέπνεε, και αφήνοντας στη μέση τη φιλολογική έρευνα, που την είχα προχωρήσει αρκετά. Έτσι η σημερινή μου εισήγηση ας θεωρηθεί σαν ένα απαύγασμα της όχι μόνο στενά εκδοτικής εμπειρίας και δραστηριότητάς μου, αλλά και όλων των συνεπακολούθων αυτής, όπως είναι παρουσιάσεις δεκάδων συγγραφέων που επισκέφτηκαν τη Γερμανία, βιβλιοπαρουσιάσεις, διαλέξεις για θέματα ελληνικής λογοτεχνίας, σεμινάρια για την εκπαίδευση ευέλπιδων, επίδοξων, δόκιμων, αλλά και βραβευμένων μεταφραστών, πρακτική εκπαίδευση μελλοντικών συνεργατών άλλων γερμανικών εκδοτικών οίκων, από τους οποίους αρκετοί βρίσκονται εν τω μεταξύ σε σταθερή θέση εργασίας. Δεν έλειψαν μάλιστα –κάθε άλλο– και μεσολαβήσεις, συζητήσεις και συμβουλευτικές παρεμβάσεις, ιδίως την εποχή προετοιμασίας για τη Διεθνή Έκθεση Βιβλίου της Φραγκφούρτης το 2001, οπότε τιμώμενη χώρα ήταν η Ελλάδα και η βιβλιοπαραγωγή της, με τους υπευθύνους των προγραμμάτων άλλων και μεγάλων εκδοτικών οίκων, εφοδιάζοντάς τους ακόμη και με έτοιμα μεταφρασμένα κείμενα από το δικό μας πρόγραμμα για τις δικές τους ανάγκες. Στο ενεργητικό μας ανήκει επίσης και μεταφραστική εργασία, επιλογή και επιμέλεια πολλών ανθολογιών σε άλλους εκδοτικούς οίκους, καθώς και αφιερωμάτων λογοτεχνικών περιοδικών, δοκιμιογραφική συμμετοχή για ανάλογα θέματα, κ.λπ.

Παρ' όλο που, από διάφορα δημοσιεύματα στον ελληνικό Τύπο, η κατάσταση και ο βαθμός της διάδοσης της ελληνικής λογοτεχνίας στη Γερμανία είναι σχετικά γνωστά και δεν παραλλάζουν και πολύ τα αντίστοιχα στις άλλες κεντροευρωπαϊκές χώρες, θα αναφερθώ ακροθιγώς στα δεδομένα κυρίως της εποχής μετά το 2001, που απε-

τέλεσε ένα κάποιο ορόσημο, παραλείποντας μεγάλα προεισαγωγικά, προετοιμαστικά και μη, κεφάλαια των προ της έκθεσης αυτής εποχών.

Η επιλογή των έργων ξένης λογοτεχνίας προς μετάφραση και έκδοση από γερμανικούς εκδοτικούς οίκους δυσκολεύει τους εκδότες λόγω της παγκόσμιας υπερπαραγωγής και υπαγορεύεται από τις τάσεις ανάγνωσης που μετριούνται πια διεθνώς και δημιουργούν έτσι μόδα, τις εντολές της οποίας πρέπει να ακολουθήσει όποιος θέλει να μείνει ανταγωνιστικός, έστω κι αν, όπως κάθε μόδα, έχει σχετικά μικρή διάρκεια ζωής. Παράδειγμα αποτελεί η αστυνομική λογοτεχνία, που συμβαδίζει και υποστηρίζεται από τις κινηματογραφικές και κυρίως τηλεοπτικές πρακτικές, αλλά και το ραδιόφωνο, στη σειρά *Ραδιοδράματα*. Δεν υπάρχει βραδιά στην κρατική τηλεόραση της Γερμανίας –για να παραλείψουμε βέβαια τα ιδιωτικά κανάλια– χωρίς δύο τουλάχιστον «κρίμι» στις πιο καλές ώρες θέασης. Λογοτεχνικά έργα που γίνονται φιλμ είναι σπανιότατα και μεταδίδονται σε ώρες...κοινής ησυχίας.

Εκτός όμως από αυτές και πολλές άλλες δυσκολίες που αντιμετωπίζει σήμερα το βιβλίο και η βιβλιαγορά γενικότερα, το αλλοδαπό βιβλίο σε μετάφραση έχει μπροστά του κι άλλα φράγματα να ξεπεράσει, ιδίως αν προέρχεται από τον κύκλο των «μικρών» γλωσσών, στις οποίες συγκαταλέγονται και τα Ελληνικά.

Ας δούμε λοιπόν σύντομα τις ιδιαίτερες δυσκολίες της διάδοσης της ελληνικής μεταφρασμένης λογοτεχνίας στον χώρο αυτόν και πώς ίσως θα μπορούσαν να ξεπεραστούν.

1ον) Στην άγνοια; την υπερφόρτωση; την έλλειψη ενδιαφέροντος για τα περιεχόμενα ή και την έλλειψη ιδιαίτερης πληροφόρησης των βιβλιοπωλών; να οφείλεται η παντελής απουσία από τα ράφια των βιβλιοπωλείων της μεταφρασμένης ελληνικής λογοτεχνίας, ανεξάρτητα από τον εκδοτικό τους οίκο; Χαρακτηριστικό παράδειγμα: στο βιβλιοπωλείο Ludwig, στον κεντρικό σιδηροδρομικό σταθμό της Κολωνίας, που είναι ανοιχτό πολύ περισσότερες ώρες από ό,τι είναι τα κανονικά βιβλιοπωλεία, το φθινόπωρο του 2001 είχαν –ω του θαύματος!– κι ένα τραπέζι αφιερωμένο σε βιβλία που αφορούσαν την Ελλάδα, λόγω της Διεθνούς Έκθεσης Βιβλίου. Αυτά ήταν: 1 βιβλίο για το Άγιον Όρος με εικόνες, 3 αρχαιολογικά βιβλία με φωτογραφίες, 5 τουριστικοί οδηγοί, ο «*Αλέξης Ζορμπάς*» του Καζαντζάκη και το βιβλίο της Ιωάννας Καρυστιάνη «*Οι γυναίκες της Άνδρου*», που είχε εκδοθεί την προηγούμενη άνοιξη από τον εκδοτικό οίκο *Suhrkamp*. Εν τω μεταξύ όμως είχαν εκδοθεί 48 νέα βιβλία για την Ελλάδα, λόγω της Έκθεσης, που πέρασαν απαρατήρητα από το βιβλιοπωλείο.

2ον) Ένα ιδιαίτερα ανασταλτικό στοιχείο είναι η συχνά

εκφραζόμενη άποψη ότι οι εκδοτικοί οίκοι δεν ενδιαφέρονται να εντάξουν στο πρόγραμμά τους εθνικές λογοτεχνίες, να κάνουν δηλαδή ένα είδος σειράς με ιταλική, ελληνική, κ.λπ. λογοτεχνία, αλλά ονόματα, φτασμένους συγγραφείς, που υπόσχονται εμπορικότητα. Γιατί ωστόσο μιλάμε για τον ιταλικό και τον ισπανικό κινηματογράφο ή το αγγλικό θεατρικό ρεπερτόριο, για να μην πω τη γαλλική κουζίνα; Μήπως κι αυτό είναι μια υπεκφυγή; Από την άλλη, ο τέως διευθυντής της Διεθνούς Έκθεσης Βιβλίου Φραγκφούρτης, υπεύθυνος τότε για τις διαπραγματεύσεις με την Ελλάδα, συζητώντας τους τρόπους με τους οποίους θα αναδειχθεί η ελληνική λογοτεχνία, αναφώνησε: «Βρείτε τον καινούργιο σας Καζαντζάκη!» Κι εμείς, δηλαδή ο ελβετικός εκδοτικός οίκος *Diogenes*, βρήκαμε στο μεταξύ τον Καζαντζάκη μας, δηλαδή τον Πέτρο Μάρκαρη, με τον αστυνόμο Χαρίτο. Κι έκανε χρυσές δουλειές. Ωστόσο άλλοι συγγραφείς ούτε καν της αστυνομικής λογοτεχνίας –κι έχουμε αρκετούς– δεν ακολούθησαν δυστυχώς, όπως εξάλλου ούτε και στην εποχή του Καζαντζάκη.

Προς την κατεύθυνση «ανάδειξη εθνικών λογοτεχνιών» επενδύει μία «διεθνική» οργάνωση σειράς λογοτεχνικών εκδόσεων, με μόντο «*Μικρές γλώσσες, μεγάλες λογοτεχνίες*», που γίνεται κάθε χρόνο στη Διεθνή Έκθεση Βιβλίου της Λειψίας, με πρωτοβουλία των πολιτιστικών ιδρυμάτων της καθεμιάς χώρας ή των πολιτιστικών ακολούθων των πρεσβειών τους, δηλαδή κάτι ανάλογο με τις εκδηλώσεις-αφιερώματα *Les Belles Etrangères* στη Γαλλία. Μέσα στις 18 χώρες που εκπροσωπούνται είναι η Ελλάδα και η Κύπρος. Όσο σημαντικές κι αν είναι οι παρουσιάσεις αυτές, με αρκετά μεγάλο ενδιαφέρον από τη μεριά του κοινού, η εκδοτική επιτυχία δεν έχει επέλθει ακόμα. Από την άλλη μεριά, μιλάμε όλο και πιο έντονα για τη διατήρηση (άρα τη φροντίδα), για την πολυφωνία μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση, πράγμα που δεν αφορά μόνο τη γλώσσα, αλλά και τα περιεχόμενα. Και κανένα άλλο μέσο δεν μπορεί να τα μεταφέρει καλύτερα, ευκολότερα και πιο προσληψίμα από τη λογοτεχνία.

3ον) Ειδικά για την Ελλάδα, ακούγεται συχνά, ακόμη κι από Έλληνες σκεπτικιστές, ως επιχείρημα ότι, όσον αφορά στη θεματική της, η ελληνική λογοτεχνία βρίσκεται ακόμη πολύ πίσω από την ευρωπαϊκή και τη διεθνή επικαιρότητα, άρα δεν είναι σε θέση να αφυπνίσει το ενδιαφέρον του κοινού. Με ποια κριτήρια όμως εκφράζονται τέτοιες απόψεις, τη στιγμή που κάθε συγγραφέας, ανεξάρτητα από τη θεματική και την εθνικότητά του, έχει τον δικό του τρόπο να πλησιάζει το υλικό του, συνδυάζοντας την προσωπικότητα και τον περιβάλλοντα χώρο του; Αυτό αποτελεί την ειδοποιό διαφορά στη λογοτεχνία κι όχι τα θέματα, που είναι λίγο πολύ τα ίδια από καταβολής κόσμου.

4ον) Αλλά ποιοι είναι αυτοί που θα διαφωτίσουν τους

εκδότες σχετικά με την ποιότητα του ενός ή του άλλου έργου; Φυσικοί φορείς είναι βεβαίως οι Έλληνες εκδότες, που στη διάρκεια των διαφόρων εκθέσεων έρχονται σε επαφή με τους ξένους εκδότες, όχι μόνο για να αγοράσουν δικαιώματα –θα έπρεπε να σκεφτεί κανείς–, αλλά και για να πουλήσουν τα δικά τους. Τον υπόλοιπο χρόνο όμως; Οι μεταφραστές, υποστηρίζει ο Πέτρος Μάρκαρης σε δύο πρόσφατες συνεντεύξεις του, ως νέος Πρόεδρος του Ε.ΚΕ.ΒΙ. «*Και επειδή*», συνεχίζει ο Μάρκαρης, «*δεν έχουμε πολλούς και καλούς μεταφραστές, αδρανή τελείως αυτή η δραστηριότητα*». Αλλά, πρώτον, στο μεταξύ έχουμε και πολλούς και πολύ καλούς μεταφραστές, για τα Γερμανικά τουλάχιστον, που περιμένουν ματαίως να αναλάβουν μεταφράσεις. Και παρ' όλα αυτά δραστηριοποιούνται γράφοντας διαρκώς εκθέσεις και αιτήσεις σε εκδοτικούς οίκους, χωρίς δυστυχώς ανταπόκριση. Και, δεύτερον, αυτή δεν είναι η δουλειά του μεταφραστή, αλλά του πράκτορα λογοτεχνίας. Τέτοιοι υπήρξαν ένας-δύο πριν και λίγο μετά το 2001 και δραστηριοποιήθηκαν κυρίως μέσω Γαλλίας, με το επιχείρημα «στη Γαλλία το τάδε βιβλίο είχε μεγάλη επιτυχία, άρα πρέπει να βγει και στη Γερμανία», παραγωρίζοντας ότι το γαλλικό γούστο δεν είναι οπωσδήποτε το ίδιο με το γερμανικό. Οι επιτυχίες ήταν και πάλι πολύ περιορισμένες, με αποτέλεσμα να μη βρει συνέχεια η απασχόληση των λογοτεχνικών πρακτόρων.

5ον) «*Πρέπει να ενισχύσουμε σημαντικά τους μικρούς εκδοτικούς οίκους του εξωτερικού, ώστε να αναλάβουν στο πρόγραμμά τους ελληνική λογοτεχνία*», λέει και πάλι ο Πέτρος Μάρκαρης σε μια πρόσφατη συνέντευξή του. Από το στόμα σας και στου Υπουργού το αυτί, κύριε Μάρκαρη! Κάθε προσφορά δεκτή! Αλλά με το να βγει το ένα ή το άλλο βιβλίο σε έναν εκδοτικό οίκο, τη μετάφραση του οποίου ενίσχυσε ή πρόκειται να ενισχύσει η ελληνική πολιτεία, δεν έγινε παρά μόνο το πρώτο βήμα. Γιατί χωρίς ανάλογη, καλώς εννοούμενη διαφήμιση, που θα ενισχύσει τη διάθεση των βιβλίων στην αγορά και το ενδιαφέρον του κοινού, παράλληλα με το πλησίασμα των κριτικών, που με τις παρεμβολές τους στα κάθε είδους media συζητούν τα βιβλία έστω και σύντομα, ακόμη και αρνητικά, το παιχνίδι πρέπει να θεωρείται χαμένο. Κι όλα αυτά πρέπει να γίνονται με άμεση αντίδραση, με ένταση και με τους γρήγορους ρυθμούς που επιβάλλει η αγορά, τη στιγμή που ό,τι είναι να γίνει πρέπει να συντελεστεί πριν κυκλοφορήσει το βιβλίο, διανέμοντας –δωρεάν φυσικά– έναν αριθμό αντιτύπων στον τύπο μέσα στους πρώτους έξι μήνες από την κυκλοφορία του. Τότε θα πρέπει να γίνονται και οι επισκέψεις των συγγραφέων, οι οποίες να συνδυάζονται και με διάφορα events, όπως μουσική συνοδεία, ίσως σχετικές με το έργο εικαστικές εκθέσεις και προπαντός ο διάλογος με τους συγγραφείς της χώρας όπου έχουν κληθεί να διαβάσουν, πράγμα που προϋποθέτει ωστόσο ότι και οι δυο μεριές πρέπει να

είναι ενημερωμένες για το έργο και την προσωπικότητα των άλλων, έστω κι αν η συνομιλία γίνεται μέσω μεταφραστών και διερμηνέων. Για όλα αυτά χρειάζονται όμως χρήματα και γερό lobbying από μέρους της χώρας αποστολής. Οι τόσο έντονες προσπάθειες π.χ. του Ελληνικού Ιδρύματος Πολιτισμού στο Βερολίνο βρίσκονται ασφαλώς στο σωστό δρόμο. Η γραφειοκρατική ωστόσο δυστοκία και η περιορισμένη –ως και μη υπάρχουσα– ειδική χρηματοδότηση όχι απλώς δυσχεραίνει το έργο του, αλλά διακόπτει τη συνέχεια και καταστρέφει το image που με τόσο κόπο δημιουργήθηκε.

6ον) Κάτι που πρέπει να επισημανθεί και που δεν ακούγεται για πρώτη φορά: οι Γερμανοί εκδότες, όπως και το σύνολο σχεδόν των διανοομένων της χώρας, έχουν ακόμα ως μέτρο σύγκρισης της νεοελληνικής λογοτεχνίας την αρχαία μας κληρονομιά. Χαρακτηριστικό παράδειγμα και πάλι από το 2001: δυο από τις τρεις ανθολογίες διηγήματος που εκδόθηκαν τότε από μεγάλους εκδοτικούς οίκους είχαν τίτλους που ανάγονται στην αρχαιότητα, δηλαδή «*Die Erben des Odysseus*» (dtn) και «*Und wieder lügt Odysseus*» (Wagenbach). Και μάλλον ανταποκρινόμενη σε αυτήν την άποψη, η ελληνική πλευρά διάλεξε σαν μότο της έκθεσης το «*Wege nach Ithaka*» («*Δρόμοι για την Ιθάκη*»), που παρέπεμπε βέβαια έξυπνα και στο αντίστοιχο ποίημα του Καβάφη.

7ον) Αφίνω τελευταίο το μεγάλο κεφάλαιο που έχει μείνει παντελώς ανεκμετάλλευτο, στη Γερμανία τουλάχιστον: τους Έλληνες της.

Θα έφτανε επί του προκειμένου να ρίξει κανείς μια ματιά στη διγλωσση ανθολογία της Εταιρείας Ελλήνων Συγγραφέων της Γερμανίας με τίτλο «*Deutschland, deine Griechen*» («*Γερμανία, οι Έλληνές σου*»), για να διαπιστώσει πόσοι Έλληνες της δεύτερης και της τρίτης γενιάς και με ποια ποιότητα υπηρετούν το λογοτεχνικό είδος «της διασποράς» λέμε εμείς με αυτοσυνειδησία και κάποια ταπεινοφροσύνη, «της νέας παγκόσμιας λογοτεχνίας» λένε εν τω μεταξύ οι κριτικοί –ή και στη δική μου μικρή μελέτη «*Οικεία Ξένη, Έλληνες συγγραφείς: απόδημοι στην καρδιά της Ευρώπης*». Οι συγγραφείς αυτοί, σε όποια γλώσσα κι αν γράφουν, έχουν ακόμη ακραιφνή ελληνική συνείδηση και παιδεία, διατηρούν και εκτρέφουν τους δεσμούς τους με την ελληνική / ελλαδική λογοτεχνία, απευθύνονται τόσο στους συναποδήμους τους Έλληνες, όσο και στο ελλαδικό αναγνωστικό κοινό –όσοι κατόρθωσαν τέλος πάντων να βρουν εκδοτικό ενδιαφέρον στην Ελλάδα– και, φυσικά, στους νέους συμπατριώτες τους, τους Γερμανούς, αλλά και στις άλλες μειονότητες που ζουν στη Γερμανία, σε όποια γλώσσα κι αν γράφουν ή μεταφράζονται. Κοινή γλώσσα παραμένουν τα Γερμανικά. Μου είναι, βέβαια, γνωστό ότι ανάλογα συμβαίνουν και σε άλλες χώρες υποδοχής Ελλήνων μεταναστών. Η ελληνοαμερικάνικη ή η ελληνοαυστρα-

λέξικη λογοτεχνία δεν είναι για κανένα μας επασφράγιστο μουσικό. Δεν ξέρω ωστόσο κατά πόσο και ποιο ρόλο έχουν αναλάβει οι Έλληνες του Νέου Κόσμου π.χ. στη διάδοση των ελληνικών γραμμάτων στη χώρα υποδοχής τους. Για τη Γερμανία πάντως είναι αδιαμφισβήτητη η δράση τους, αλλά και η αποτελεσματικότητά της: αυτοί είναι που με τις επαφές που καλλιεργούν συντελούν στις προσκλήσεις ελλαδικών συγγραφέων από τις διάφορες διοργανωτικές επιτροπές των λογοτεχνικών φεστιβάλ, που τους συνοδεύουν και διερμηνεύουν τις συζητήσεις τους, που μεταφράζουν επιπλέον τα κείμενά τους, που μεσολαβούν εν τέλει και σε εκδοτικούς οίκους, όσους εν τω μεταξύ γνωρίζουν ή και συνεργάζονται μαζί τους. Πολλοί έχουν κάνει αυτήν τη μεσολάβηση και επάγγελμά τους, «δημοσιο-γράφοντας» ή λειτουργώντας οι ίδιοι ως διοργανωτές λογοτεχνικών εκδηλώσεων. Όταν μάλιστα υπάρχει συνεργασία με τα τμήματα νεοελληνικών σπουδών των γερμανικών πανεπιστημίων, όπως π.χ. συμβαίνει στην περίπτωση του Μονάχου, τότε τα αποτελέσματα είναι πιο θεαματικά και συγκεκριμένα.

Ένας νέος παράγοντας, λοιπόν, για τη διάδοση των ελληνικών γραμμάτων είναι οι Έλληνες της Γερμανίας. Και αν προσεχθεί από την ελληνική πολιτεία, ενισχύοντας και τη δική τους γραμματειακή παραγωγή, αλλά και τις προσπάθειές τους, που ως τώρα γίνονται με καθαρά ιδιωτική πρωτοβουλία, δραστηριοποιώντας ίσως και σπόνσορες της Ελλάδας και του εξωτερικού –και της Γερμανίας: έχουμε εν τω μεταξύ πολλούς επιχειρηματίες στη Γερμανία, που θα έπρεπε κάποιος να τους διαφωτίσει επί του θέματος–, μπορεί να φέρει άμεσα αποτελέσματα. Το δυναμικό υπάρχει, αλλά πρέπει να ενδυναμωθεί και ψυχολογικά και προπαντός οικονομικά.

Σας ευχαριστώ.

JACQUES BOUCHARD

Ευχαριστώ θερμά την κυρία Eideneier.

Παρακαλώ την κυρία Βελισσάρη να μας παρουσιάσει την επόμενη ομιλήτρια.

KATPIN ΒΕΛΙΣΣΑΡΗ

Συνεχίζουμε με την κυρία Karen Van Dyck, Καθήτρια στο Τμήμα Κλασικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Κολούμπια. Τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα αφορούν την ελληνική και την ελληνοαμερικανική λογοτεχνία και πολιτισμό του 19ου και 20ού αιώνα, την ελληνική Διασπορά και θέματα που ανήκουν στον χώρο της γυναικείας γραφής, καθώς και μεταφρασεολογικά ζητήματα. Έχει μεταφράσει στα Αγγλικά Μαργαρίτα Λυμπεράκη, καθώς και ποιήματα και πεζά της Ρέας Γαλανάκη, της Τζέννης Μαστοράκη και της Μαρίας Λαίνα. Της δίνω τον λόγο.

KAREN VAN DYCK

Την τελευταία δεκαετία ασχολούμαι με τη λογοτεχνία της Διασποράς, κύριως των Ελλήνων της Αμερικής. Συγχρόνως συνεχίζω να μεταφράζω ελληνική ποίηση στα Αγγλικά. Οι δύο αυτές απασχολήσεις αλληλεπιδρούν η μια με την άλλη. Σήμερα θέλω να μιλήσω για αυτήν την αλληλεπίδραση και πιο συγκεκριμένα για τα μαθήματα μετάφρασης που μας δίνει η λογοτεχνία της Διασποράς.

Βρίσκω διδακτικά τα έργα που γράφονται στη μεταιμακική συνάρθρωση περισσότερων της μιας γλωσσών. Ας σκεφτούμε τα παραδοσιακά τραγούδια των ελληνικών κοινοτήτων της Νότιας Ιταλίας, με τα γλωσσικά και συντακτικά τους δάνεια, ή «*Το Ταξίδι μου*» του Γιάννη Ψυχάρη, με τη γαλλική γλώσσα να ξεπροβάλλει και να αναδύεται μέσα από τα Ελληνικά, ή το τραγούδι του Café Aman America «*Γλυκό μου Sweet-heart*». Τα υβριδικά ιδιώματα (Ελληνοϊταλικά, Ελληνογαλλικά, Ελληνοαμερικανικά) μας προσφέρουν λύσεις για το πώς μπορούν να πλησιάζονται και να συνυπάρχουν δύο γλώσσες σε μια μετάφραση.

Δεν είναι τυχαίο ότι πολλοί από τους πιο πρωτοποριακούς μεταφραστές της εποχής μας είναι συγγραφείς της Διασποράς, των οποίων η γραφή ήδη κατοικεί σε έναν τέτοιο διαγλωσσικό χώρο. Έχω στον νου μου τον Nabokov, που όλοι ξέρουμε. Η πρακτική τους, το να ζουν και να δουλεύουν μεταξύ γλωσσών, τους δίνει εργαλεία για να μεταφράζουν μεταξύ γλωσσών. Αφετηρία αυτής της ανακοίνωσης είναι ότι εμείς εδώ, ως μεταφραστές, μπορούμε να διδαχθούμε από αυτούς τους πολυγλωσσικούς μεταφραστές, καθώς και ευρύτερα από την πολυγλωσσική λογοτεχνία. Ο τρόπος τους να αναμειγνύουν συστήματα και να χρησιμοποιούν τους κανόνες της μιας γλώσσας για να χειρίζονται την άλλη μάς προσφέρει τρόπους για να κάνουμε τις μεταφράσεις μας λογοτεχνία. Αυτό που μας διδάσκει η πολυγλωσσική λογοτεχνία είναι ότι μια καλή μετάφραση, όπως και μια καλή μετάφραση, όχι μόνο προσαρμόζεται στην καινούργια πολιτισμική πραγματικότητα, αλλά προσφέρει κάτι καινούργιο, αλλάζοντας τους όρους για το τι είναι και δεν είναι αποδεκτό.

Στο μυθιστόρημά του «*Οι ξένες λέξεις*», ο Βασίλης Αλεξάκης εκδραματίζει τη σχέση της λογοτεχνίας της Διασποράς και της μετάφρασης. Ο Αλεξάκης είναι ένας συγγραφέας που έχει γράψει και μεταφράσει το δικό του έργο από τα Ελληνικά στα Γαλλικά και το αντίστροφο. Το προτελευταίο του μυθιστόρημα εισάγει μια τρίτη γλώσσα στην εξίσωση, τη Σανγό, μιαν αφρικανική γλώσσα. Καθώς ο πρωταγωνιστής αποπειράται να μάθει αυτήν τη γλώσσα, οι αναγνώστες εξοικειώνονται και αυτοί με το βασικό της λεξιλόγιο. Ο στόχος του βιβλίου είναι να διδάξει τους αναγνώστες του αρκετά Σανγό, ώστε μέχρι το τέλος του βιβλίου να είναι σε θέση να διαβάσουν την τελική

παράγραφο στα Sangó: «*Baba ti mbi a kui. Mama na baba ti mbi a gue...*» Εντάξει, πρέπει να διαβάσετε το βιβλίο, αν δεν το έχετε διαβάσει... Αυτό είναι ένα ευφυές τέχνασμα. Τι δεν θα μπορούσαμε να κατορθώσουμε, αν η λογοτεχνία όχι μόνο μάς μετέφερε σε άλλους κόσμους, άλλα στην πραγματικότητα μάς μάθαινε και πώς να επικοινωνούμε σε άλλες γλώσσες. Θα έλεγα ότι το εγχείρημα του Αλεξάκη στο «*Οι ξένες λέξεις*» είναι μια προέκταση του προηγούμενου συγγραφικού έργου του. Το καθένα από το μυθιστορήματά του, ανεξάρτητα από το αν έχει γραφεί για την Ελλάδα στα Ελληνικά και κατόπιν μεταφραστεί στα Γαλλικά ή το αντίστροφο, υποδηλώνει την αλληλοσύνδεση ελληνικού και γαλλικού πολιτισμού μέσω της γλώσσας. Η εισαγωγή μιας τρίτης γλώσσας είναι απλώς ένας τρόπος να κατονομάσει την υβριδική γλώσσα, την οποία το συνολικό του έργο έχει εξαρχής δημιουργήσει. Κατά τον ίδιο τρόπο που αυτό το μυθιστορήμα του μάς μαθαίνει Sangó, τα προηγούμενα μυθιστορήματά του μάς έχουν διδάξει ιδιώματα Ελληνογαλλικών και Γαλλοελληνικών.

Μια που καθένα από τα μυθιστορήματα του Αλεξάκη είναι ήδη μια μετάφραση και το αντίστροφο, το έργο του Αλεξάκη στην ολότητά του μάς παρέχει γόνιμο έδαφος για να εντυπώσουμε στα μαθήματα μετάφρασης που μας δίνει η λογοτεχνία της Διασποράς. Αυτό που αποδεικνύει το έργο του είναι ότι οι μεταφράσεις, όπως και η λογοτεχνία που είναι γραμμένη μεταξύ γλωσσών, πρέπει να μάθουν τους αναγνώστες τους νέες γλώσσες. Η επιτυχία μιας μετάφρασης δεν έγκειται στην αδιορατότητά της, αλλά στη δυνατότητα που παρέχει να καταστεί ορατή η σχέση μεταξύ δύο διαφορετικών γλωσσικών συστημάτων.

Το έργο του Αλεξάκη μάς βοηθάει να σκεφτούμε γενικότερα για τη σχέση της λογοτεχνίας της Διασποράς και της μετάφρασης και να ορίσουμε τη λογοτεχνία της Διασποράς ως μια πολυγλωσσική λογοτεχνία, που αντλεί από περισσότερες από μια γραμματικές, συντακτικά και λεξιλόγια. Αλλά η ανταλλαγή μεταξύ Γαλλικών και Ελληνικών δεν είναι η ειδικότητά μου. Για να μιλήσω πιο συγκεκριμένα για το πώς λειτουργεί η αλληλεπίδραση της μιας γλώσσας με την άλλη και το πώς μπορεί να μας βοηθήσει στις μεταφράσεις μας, πρέπει να στρέψω την προσοχή μας στα Ελληνοαγγλικά.

Στην έρευνά μου εξετάζω ένα ευρύ φάσμα κειμένων, που είναι γραμμένα στα Αγγλικά και στα Ελληνικά, στην Αμερική και στην Ελλάδα, αλλά που όλα έχουν αυτήν τη μεταιχμιακή συνάρθρωση, μια πίεση από αλλού. Ο Elias Kulukundis στα απομνημονεύματά του «*Bold coasts: Navigating of Life*» περιγράφει όμορφα εκείνη την πίεση. Μιλάει για το πόσο τον βοήθησε να βρει μια ισορροπία ανάμεσα στις δύο του ζωές, ως Αμερικάνος και ως Έλληνας, το να γράψει το πρώτο του βιβλίο «*The Feasts of Memory*». Γι' αυτόν η γραφή της Διασποράς είναι μια

συνθετική πράξη, όπου κτίζεις «*με ελληνικές πέτρες και αγγλικό κονίαμα*». «*Since there was no way I could talk in Greek and no way I could be Greek and not talk, except to write, my book became my way to join my life together. It was the place where my worlds converged. I wrote in English, but I used Greek words and Greek ideas, letting them have their Greek meaning in the context of the English language. Working with Greek stones and English mortar, I built myself a sheepfold in the hills, taking shelter in the earlier generation, away from the chaos and confusion that had come with my parents emigration.*»²

Για τον Kulukundis, όπως και για τους άλλους συγγραφείς που αναφέρω, η ελληνοαγγλική γραφή είναι μια προσπάθεια να έρθει η μια γλώσσα και κουλτούρα πιο κοντά στην άλλη. Ο τρόπος που τα Ελληνικά μπαίνουν στα Αγγλικά ή αντιστρόφως μπορεί να είναι θέμα μιας περιγραφής εμπειριών. Συχνά όμως συνίσταται απλά στη μεταφορά και αντιγραφή στο καινούργιο αλφάβητο ξένων λέξεων, που γίνονται πια κατανοητές στο πλαίσιο του καινούργιου κειμένου, ή στην εισαγωγή των χαρακτηριστικών της μιας γλώσσας στην άλλη (π.χ. ότι κλίνεται ή ότι είναι εύκολη η ομοιοκαταληξία, ότι δίνει πολύ έμφαση στα φωνήεντα, κ.ο.κ.). Αν και διαφέρουν οι λέξεις και τα χαρακτηριστικά που μεταφέρονται, ανάλογα με το αν πάμε από τα Ελληνικά στα Αγγλικά ή από τα Αγγλικά στα Ελληνικά, οι μηχανισμοί είναι οι ίδιοι και είναι αυτοί οι μηχανισμοί που μας βοηθάνε στη μετάφραση. Γι' αυτόν το λόγο εξετάζω τη λογοτεχνία που δομείται από την ανταλλαγή μεταξύ Ελληνικών και Αγγλικών και όχι μόνο την ελληνοαμερικάνικη λογοτεχνία που είναι γραμμένη στα Ελληνικά.

Αναλύω τη λογοτεχνία των Ελλήνων που γράφουν στην Αμερική, από τον Elias Kazan μέχρι την Olga Broumas, αλλά και τη λογοτεχνία των Ελλήνων συγγραφέων που ζουν στην Ελλάδα και γράφουν για την Αμερική, από τον Παπαδιαμάντη ως τον Θανάση Βαλτινό, ή που επιλέγουν να γράφουν στα Αγγλικά, αν και ζουν στην Ελλάδα, όπως η Kay Cicellis. Επίσης ασχολούμαι με τη λογοτεχνία Αμερικάνων συγγραφέων που έχουν ζήσει στην Ελλάδα, όπως ο James Merrill. Περιλαμβάνω επίσης το έργο Ελλήνων συγγραφέων που δεν γράφουν για την Αμερική ή στα Αγγλικά, αλλά των οποίων το γλωσσικό σύμπαν φαίνεται να αντλεί από την αγγλική γλώσσα και την Αμερική, όπως π.χ. η Μαργαρίτα Καραπάνου και η Κατερίνα Αγγελάκη-Ρουκ.

2 Μετάφραση: «Μια και που δεν υπήρχε κανένας τρόπος να μιλήσω Ελληνικά και κανένας τρόπος να γίνω Έλληνας και να μιλάω, παρά μόνο να γράφω, το βιβλίο μου έγινε ο τρόπος μου να συναρμολογήσω τη ζωή μου. Ήταν ο χώρος όπου οι κόσμοι μου συνενώθηκαν. Έγραψα στα Αγγλικά, αλλά χρησιμοποίησα ελληνικές λέξεις και ελληνικές ιδέες, αφήνοντάς τες να έχουν το ελληνικό νόημα τους στο πλαίσιο της αγγλικής γλώσσας. Δουλεύοντας με ελληνικές πέτρες και αγγλικό κονίαμα, έφτιαξα για τον εαυτό μου ένα καταφύγιο στην προηγούμενη γενιά, μακριά από το χάος και τη σύγχυση που συνόδευσαν τη μετανάστευση των γονιών μου.»

Σήμερα θα περιοριστώ στους συγγραφείς που φέρνουν τα Ελληνικά στα Αγγλικά. Θα δώσω μερικά παραδείγματα για ένα συγκεκριμένο χαρακτηριστικό –η έμφαση στον ήχο και στην προφορικότητα της ελληνικής γλώσσας και το πώς μεταφέρουν Ελληνοαμερικάνοι συγγραφείς τον ήχο της ελληνικής γλώσσας στα Αγγλικά. Στο τέλος του «*Before*», του τελευταίου μυθιστορήματος της Irini Spanidou, μετά από σελίδες για την Αμερική, γραμμένες σε ελάσσονα αμερικάνικο τόνο, ακούμε στα Ελληνικά μια λυρική παράκληση μιας Ελληνίδας μητέρας στον γιό της: «[...] *she said, you're a good boy, you don't want to worry your mama, she's sick, listen to me, I want to say this now, when you grow up you go back to Greece, na phyges, na phyges, this is not the real sea, dirty water it is, you've never seen the sea, you've never seen the real sun, you can't be happy here, blood speaks and your blood is Greek.*» Το ίδιο ισχύει, όταν διαβάζουμε τη βιογραφία της Eleni Sikelianos για τη γιαγιά της, την Eva Palmer-Sikelianos. Και ακούμε μια από τις πιο μη μεταφράσιμες λέξεις της ελληνικής γλώσσας, γνωστή από τον προπαπού της, τον Άγγελο Σικελιανό: «αλλαφροϊσκιωτος». Στο βιβλίο της Eleni Sikelianos ακούμε τις εσωτερικές παρηχήσεις του σίγμα της Ελληνικής γλώσσας στα Αγγλικά: «*Alafroiskitos, the Seer, the shadowless one*». Αλλά είναι το έργο της Olga Broumas που μάς δίνει την πιο μελετημένη ενδοσκόπηση για το πώς ο ήχος της ελληνικής γλώσσας μπορεί να μεταφερθεί στα Αγγλικά. Ένα παράδειγμα είναι πώς η ποίησή της μάς διδάσκει να διαφοροποιούμε τα φωνήεντα στα αγγλικά όπως διαφοροποιούνται στα Ελληνικά. Λέει σε ένα ποίημα της ότι τα Ελληνικά «*appears to consist of vowels beginning with o / the O-mega / horseshoe / the cave of sound*». Χρησιμοποιεί τη μορφή του γράμματος ωμέγα –«πέταλο, σπηλιά του ήχου»–, για να μας διδάξει πώς να προφέρουμε το ανοιχτό ελληνικό ωμέγα στα Αγγλικά. Δεν μπορείς να διαβάσεις το ποίημα στα Αγγλικά χωρίς να έχεις άλλη προφορά.

Η Broumas, όπως και άλλοι που είναι παράλληλα συγγραφείς της Διασποράς και μεταφραστές, κάνει κάτι αντίστοιχο στις μεταφράσεις της. Όταν απαγγέλει ποιήματα του Ελύτη σε μετάφρασή της, πηγαίνει μπρος-πίσω, ανάμεσα στις δύο γλώσσες –μια φράση στα Αγγλικά, μια φράση στα Ελληνικά–, δημιουργώντας έναν τέτοιο διαγλωσσικό ιστό, που δεν μπορούμε να ξεχωρίσουμε πού τελειώνουν τα Ελληνικά και πού αρχίζουν τα Αγγλικά.

Αυτό που έχω βρει μελετώντας αυτά τα κείμενα είναι ότι το να εργάζεσαι μεταξύ γλωσσών και πολιτισμών είναι μια πολύ επιλεκτική διαδικασία. Για να δημιουργήσεις έργο που ούτε αφομοιώνεται τελείως στο καινούργιο του πλαίσιο ούτε γίνεται παράταιρα ξένο, πρέπει ομοιοπαθητικά να εισάγεις στοιχεία από το ένα σύστημα στο άλλο. Κι αυτό είναι ακριβώς το μάθημα που μια τέτοια λογοτε-

χνία έχει να δώσει στους μεταφραστές. Μεταφράσεις που προσπαθούν να διατηρήσουν την ξενικότητα του πρωτότυπου συχνά αποτυγχάνουν, εφόσον αδυνατούν να λάβουν σοβαρά υπόψη τους την επιλεκτικότητα της λογοτεχνίας της Διασποράς. Για να πετύχουν και να μην απορριφθούν ως αδέξιες, θα πρέπει να προετοιμάσουν τους αναγνώστες, προτρέποντάς τους να μάθουν τους νέους κανόνες, έτσι ώστε να είναι σε θέση να εποικίσουν μια καινούργια, υβριδική γλώσσα.

Προσπάθησα να δείξω μερικούς τρόπους, με τους οποίους πολυγλωσσικά κείμενα μάς υποδεικνύουν μοντέλα για τη μετάφραση. Παρ' όλο που ασχολήθηκα πιο θεωρητικά με το θέμα, θα ήθελα να αναφέρω και κάτι πρακτικό στο τέλος. Δεν είναι μόνο ότι η λογοτεχνία των συγγραφέων της Διασποράς μάς βοηθάει να βρούμε πιο δόκιμες μεταφράσεις ελληνικής λογοτεχνίας, αλλά ότι οι καλύτεροι σύμμαχοί μας για τη δημοσίευση λογοτεχνικών μεταφράσεων στο εξωτερικό από γνωστούς εκδοτικούς οίκους είναι οι ίδιοι οι συγγραφείς της Διασποράς, που έχουν καταφέρει να ενσωματώσουν την ελληνική γλώσσα στην αγγλική γραφή τους. Αναφέρω τη δική μου εμπειρία, αν και ξέρω ότι πάρα πολλοί άλλοι από εμάς έχουν τις ίδιες εμπειρίες, σε ομάδες συγγραφέων και μεταφραστών. Η συνεργασία μου με την Olga Broumas και με την Patricia Storace –μια άλλη συγγραφέα που ενώνει Ελληνικά με Αγγλικά– στο μυθιστόρημα «*Dinner with Persephone*» με βοήθησε να εκδώσω μια συλλογή μεταφράσεων με ποιήματα της Αγγελάκη-Ρουκ στον εκδοτικό οίκο *Graywolf*. Η αλληλογραφία μου με την Eleni Sikelianos μάς οδήγησε να μεταφράσουμε μαζί Σολωμό για την *Ανθολογία Ελληνικής Ποίησης* του εκδοτικού οίκου *Norton*. Η ισχυρή χρήση της μετρικής και της ομοιοκαταληξίας της Αμερικανίδας ποιήτριας A.E. Stallings, που ζει στην Ελλάδα και δουλεύει ανάμεσα στις δύο γλώσσες, με έκανε να της προτείνω μία καινούργια μετάφραση του *Ερωτόκριτου*. Οι πρώτες δέκα συναρπαστικές σελίδες της μετάφρασης αυτής θα βγούν επίσης στην *Ανθολογία Norton*. Με τον ίδιο τρόπο ο Stratis Haviaras, ένας άλλος συγγραφέας με γερό ελληνοαγγλικό έργο, έπεισε την Olga Broumas να μεταφράσει Κική Δημουλά για την καινούργια σειρά του Γένλ.

Συμπερασματικά, με αυτά τα λίγα παραδείγματα θα ήθελα να επαναλάβω ότι η πολυγλωσσική λογοτεχνία της Διασποράς προσφέρει αρκετά, θεωρητικά, αλλά και πρακτικά, στη μετάφραση.

Ευχαριστώ.

JACQUES BOUCHARD

Ευχαριστώ την Καθηγήτρια Van Dyck.

Καλώ στο μικρόφωνο την κυρία Elena Lazăr. Η κυρία

Lazăr είναι κλασική φιλόλογος, μεταφράστρια και εκδότρια. Από το 1991 είναι Διευθύντρια του εκδοτικού οίκου *Otopenia* στο Βουκουρέστι. Έχει μεταφράσει μόνη της 35 βιβλία νεοελληνικής λογοτεχνίας, πεζογραφία, δοκίμια και ποίηση, καθώς και άλλα 6 σε συνεργασία. Είναι συγγραφέας 5 βιβλίων που αφορούν την ιστορία των ελληνικών γραμμάτων. Στα βιβλία αυτά συγκαταλέγεται και ένα πανόραμα της νεοελληνικής λογοτεχνίας, που κυκλοφόρησε το 2001. Το 2005 τιμήθηκε με τον τίτλο της Πρέσβειρας του Ελληνισμού. Είναι μέλος της Ένωσης Ρουμάνων Λογοτεχνών, καθώς επίσης και ιδρυτικό μέλος και Αντιπρόεδρος της Ρουμανικής Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών. Το θέμα της εισήγησής της είναι: «Οι ρουμανικές μεταφράσεις νεοελληνικής λογοτεχνίας: Παράδοση και μέλλον».

ELENA LAZĂR³

Καλησπέρα σας, εκλεκτό ακροατήριο. Θα ήθελα κατ' αρχάς να ευχαριστήσω τους διοργανωτές για τη ζεστασιά της φιλοξενίας τους κι επίσης τους δύο Προέδρους της αποψινής μας συνεδρίασης, που με την επιλογή του θέματος αυτού τιμούν ιδιαίτερα τη δραστηριότητα των Ρουμάνων μεταφραστών, στους οποίους θα ήθελα να αφιερώσω αυτήν την ομιλία. Στο πρώτο μέρος θα παρουσιάσω μερικά από τα πορίσματα που έχουν προκύψει από το πρόγραμμα του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, με στόχο την καταγραφή της μεταφρασμένης ελληνικής λογοτεχνίας. Για το μέλλον μάλλον *desiderata*, θα μάθουμε.

Η ιστορία της μεταφρασμένης ελληνικής λογοτεχνίας στη ρουμανική γλώσσα παρουσιάζει μερικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα, τα οποία προέρχονται από την ειδική θέση που ο ελληνικός πολιτισμός κατέχει από αιώνες στο έδαφος της σημερινής Ρουμανίας. Η ιστορία της μεταφραστικής δραστηριότητας αντανακλά πιστά την εξέλιξη των πλούσιων ρουμανοελληνικών σχέσεων στον πνευματικό τομέα, καθώς και την ιστορία της Ρουμανίας,

με τα προβλήματα και τις αντιξοότητες της.

Ένα σημαντικό κεφάλαιο της ελληνικής λογοτεχνίας έχει τις ρίζες του στον χώρο της σημερινής Ρουμανίας. Για διάστημα δύο αιώνων, παρατηρείται το φαινόμενο συμβίωσης της ρουμανικής και της ελληνικής λογοτεχνίας, γεγονός που συμβάλλει ουσιαστικά στη δεκτικότητα που το ρουμανικό κοινό δείχνει σταθερά απέναντι στην ελληνική λογοτεχνία. Ο ελληνικός Τύπος –το 19ο αιώνα τυπώνονταν και κυκλοφορούσαν 31 ελληνικές εφημερίδες σε διάφορες πόλεις της Ρουμανίας– έπαιξε επίσης σημαντικό ρόλο στην προβολή της νεοελληνικής λογοτεχνίας σε αυτήν την περιοχή.

Η αναδρομή στην ιστορία του μεταφρασμένου στα Ρουμανικά ελληνικού βιβλίου προσφέρει εύγλωττα συμπεράσματα. Στη βιβλιογραφία των μεταφράσεων που έγιναν στη Ρουμανία από την παγκόσμια λογοτεχνία, η νεοελληνική λογοτεχνία κατέχει ξεχωριστή θέση, γεγονός που οφείλεται όχι μόνο στη δραστηριότητα της ρουμανικής σχολής νεοελληνιστών και μεταφραστών, αλλά κατά κύριο λόγο στις συγγένειες των πολιτισμών και στην κοινή νοοτροπία των δυο λαών (παράγοντες που συνέβαλαν ουσιαστικά στην απήχηση των ελληνικών γραμμάτων στον ρουμανικό χώρο).

Η πρώτη εντύπωση που προκαλεί ο χάρτης της ελληνικής λογοτεχνίας που μεταφράστηκε στα Ρουμανικά είναι ο πλούτος των μεταφρασμένων έργων, που συναντά κανείς στη Ρουμανία από το 1837, όταν κυκλοφόρησαν στο Σιμπίου και στο Ιάσιο οι πρώτες ρουμανικές εκδόσεις μεταφρασμένων ελληνικών λογοτεχνικών έργων και των οποίων οι τίτλοι μέχρι το τέλος Δεκεμβρίου του 2007 έφθαναν τους 380.

Επιπλέον, εντυπωσιακή είναι και η ποικιλία των λογοτεχνικών ειδών. Σχεδόν όλα τα ελληνικά λογοτεχνικά είδη είναι παρόντα –έστω και με έναν ή δυο τίτλους– στη βιβλιογραφία των ρουμανικών μεταφράσεων. Ελάχιστοι είναι οι τομείς στους οποίους σημειώνονται κενά. Πάνω από το μισό του συνόλου των μεταφρασμένων έργων ανήκουν στην πεζογραφία, που κατέχει την πρώτη θέση σε όλες τις ιστορικές εποχές.

Ο Έλληνας συγγραφέας με τα περισσότερα μεταφρασμένα στα ρουμανικά βιβλία είναι ο Νίκος Καζαντζάκης, από το έργο του οποίου έχουν κυκλοφορήσει έως σήμερα 15 εκδόσεις. Ο Κωνσταντίνος Καβάφης, που είναι παρών στη ρουμανική αγορά βιβλίου με 8 εκδόσεις, είναι ταυτόχρονα και ο πρώτος Έλληνας συγγραφέας τα άπαντα του οποίου μεταφράστηκαν στη γλώσσα του Εμινέσκου. Οικεία ονόματα στον Ρουμάνο αναγνώστη είναι οι ιδρυτές του νεοελληνικού διηγήματος, πολλοί εκπρόσωποι της γενιάς του '30, αρκετά εμβληματικά ονόματα της πιο πρόσφατης περιόδου (ο Πρεβελάκης, ο Τσίρκας, ο Σαμαράκης, ο Τάσος Αθανασιάδης και πολλοί άλλοι),

3 Βιβλιογραφία:

- S. Brezeanu, C. Iordan, et al., *Relațiile româno-elene. O istorie cronologică [Οι ρουμανοελληνικές σχέσεις. Ιστορικό χρονολόγιο]*, [Βουκουρέστι 2003].
- P.M. Kitromilides & A. Tabaki, *Relations gréco-roumaines. Interculturalité et identité nationale*, [Athènes 2004].
- Elena Lazăr, *Literatura neoeleună în România [1837-2005]. O bibliografie [Η νεοελληνική λογοτεχνία στη Ρουμανία. 1837-2005. Βιβλιογραφία]*, [Βουκουρέστι 2005].
- M. Marinescu-Himiu, *Ελληνο-ρουμανικές πνευματικές σχέσεις*, [Αθήνα 1995].
- C. Papacostea-Danielopolu, *Comunitățile grecești în România în secolul al XIX-lea [Οι ελληνικές κοινότητες στη Ρουμανία το 19ο αιώνα]*, [Βουκουρέστι 1996].
- L. Rados (ed.), *Interferențe româno-elene [secolele XV-XX] [Ρουμανοελληνικές σχέσεις]*, [Ιάσιο 2003].
- D. Russo, *Studii istorice greco-române [Ελληνορουμανικές ιστορικές σχέσεις]*, 2 vol., [Βουκουρέστι 1939].
- P. Scalău, *Grecii din România [Οι Έλληνες της Ρουμανίας]*, 2η έκδοση, [Βουκουρέστι 2005].
- P. Scalău, *Elenismul în România [Ο ελληνισμός στη Ρουμανία]*, [Βουκουρέστι 2006].

καθώς και εκπρόσωποι της νεότερης γενιάς (Ελένη Λαδιά, Δημοσθένης Κούρτοβικ, Νίκος Θέμελης, Μισέλ Φάις, Φίλιππος Φιλίππου), με μερικές από τις πιο πρόσφατες επιτυχίες τους.

Εξέκουσα θέση στη βιβλιογραφία ρουμανικών μεταφράσεων κατέχουν οι ανθολογίες. Συγκροτημένες θεματικά ή κατά λογοτεχνικά είδη, οι ανθολογίες περιλαμβάνουν αντιπροσωπευτικά ονόματα της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Συνολικά, στη Ρουμανία έχουν κυκλοφορήσει 9 ανθολογίες ελληνικής ποίησης, 6 ανθολογίες διηγημάτων και 2 ανθολογίες με δοκίμια. Δυο άλλες ανθολογίες ποίησης και πεζογραφίας είναι αφιερωμένες σε άλλο σημαντικό κεφάλαιο των ελληνικών γραμμάτων, την κυπριακή λογοτεχνία, που είναι παρούσα τα τελευταία χρόνια με σχετικά σημαντικό αριθμό μεταφράσεων, χάρη στην υποστήριξη που προσφέρουν σταθερά οι Πολιτιστικές Υπηρεσίες του Κυπριακού Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού.

Καθοριστικό παράγοντα της μεταφραστικής δραστηριότητας των τελευταίων χρόνων αποτελούν οι 15 διγλωσσες εκδόσεις που προσφέρουν στους Έλληνες της Ρουμανίας, στους φοιτητές που σπουδάζουν τα Νέα Ελληνικά, αλλά εξίσου και στους ελληνομαθείς Ρουμάνους που καταλαβαίνουν λίγο-πολύ τη γλώσσα του Παλαμά, σημαντικές επιλογές από το ποιητικό έργο του Καβάφη, του Ουράνη, του Βαφόπουλου, του Στεργιόπουλου, της Κλαίρης Αγγελίδου, του Νάσου Βαγενά, κ.ά.

Το ένα τρίτο από το σύνολο των μεταφρασμένων έργων έγινε μετά την αλλαγή του καθεστώτος στα τέλη του Δεκέμβρη 1989, πράγμα που οφείλεται σε σημαντικό βαθμό στην υποστήριξη εκ μέρους του ελληνικού Υπουργείου Πολιτισμού, μερικών ελληνικών ιδρυμάτων, όπως το Ίδρυμα Ουράνη, το Ίδρυμα Ωνάση, καθώς και των Ελλήνων επενδυτών στη Ρουμανία, μερικοί από τους οποίους προσπαθούν να συνεχίσουν την ευεργετική παράδοση των λαμπρών προγόνων τους.

Η ρουμανική αγορά βιβλίου σημειώνει τα τελευταία 18 χρόνια ριζικές αλλαγές. Αυτήν τη στιγμή υπάρχουν περίπου 3.000 εκδοτικοί οίκοι, από τους οποίους 500 είναι πιο δυναμικοί. Εκδίδονται ετησίως περίπου 20.000 τίτλοι σε 15-16 εκατομμύρια αντίτυπα, κατώτερο τιράζ σε σύγκριση με εκείνο των χρόνων της κομμουνιστικής εποχής. Πάνω από το 50% της παραγωγής βιβλίου είναι μεταφράσεις που προέρχονται από όλους τους μεσημβρινούς, δηλαδή περίπου 10.000 τίτλοι. Ο κοινός αναγνώστης είναι σήμερα ολότελα αποπροσανατολισμένος. Τα τιράζ έχουν πέσει δραματικά, ακόμα και όταν πρόκειται για κλασικά αριστουργήματα. Η πρώτη έκδοση του μυθιστορήματος «Ο Χριστός ξανασταυρώνεται» του Καζαντζάκη κυκλοφόρησε το 1968 σε 100.000 αντίτυπα που εξαντλήθηκαν αμέσως. Η δεύτερη έκδοση, σε νέα μετάφραση, κυκλοφόρησε φέτος με μόνο 3.000 αντίτυπα και θα θεωρείτο

μεγάλη επιτυχία αν το 80% των αντιτύπων αυτών πουληθεί μέσα σε έναν χρόνο. Η τιμή του βιβλίου σημειώνει συνέχεια λιγγωδεις αυξήσεις. Αυξήθηκε περίπου 3.000 φορές. Δυστυχώς οι αναγνώστες που ενδιαφέρονται πιο πολύ για τις ρουμανικές μεταφράσεις ελληνικών έργων δεν διαθέτουν τα οικονομικά μέσα για την αγορά τους. Πάντως τα βιβλία αυτά μπορεί να τα βρει ο ενδιαφερόμενος στα ράφια των εκατοντάδων δημόσιων ή πανεπιστημιακών βιβλιοθηκών, που παίζουν ακόμα σημαντικό ρόλο στην προβολή του βιβλίου.

Αν και κατά τα περίπου 45 χρόνια του κομμουνιστικού καθεστώτος το βιβλίο είχε γενικά καλή διακίνηση και ζήτηση, λόγω της έλλειψης των άλλων πειρασμών των mass media, σήμερα η αγορά βιβλίου αντιμετωπίζει αμέτρητες δυσκολίες πολλών ειδών –λ.χ. την πολιτική λογοκρισία αντικατέστησε η οικονομική λογοκρισία– και η επιλογή των μεταφρασμένων τίτλων επιβάλλει στους Ρουμάνους μεταφραστές και εκδότες μεγαλύτερη προσοχή από ποτέ. Ταυτόχρονα οι προτιμήσεις των νέων γενιών αναγνωστών εξελίσσονται με ταχύτητα από το κλασικό είδος προς τον μοντερνισμό και μεταμοντερνισμό. Έτσι οι εκδότες και οι μεταφραστές θα πρέπει να προσπαθήσουν να δείξουν και τις καινούριες τάσεις που σημειώνονται στην εξέλιξη της ελληνικής λογοτεχνίας.

Τι θέση θα κατέχει στο μέλλον η μετάφραση ενός ελληνικού έργου σε μια αγορά που σημειώνει κάθε χρόνο απρόοπτες εξελίξεις και ανατροπές; Ας υποθέσουμε ότι ένας νέος μεταφραστής, που έχει ήδη κάνει το πετυχημένο ντεμπούτο του, διαλέγει, ύστερα από πολλές προσωπικές προσπάθειες ενημέρωσης –το *Ithaca* του Ε.ΚΕ.ΒΙ. αποτελεί καλό οδηγό και χρήσιμο εργαλείο, αλλά πολλές φορές επιβάλλεται να αγοράσει κανείς και να διαβάσει πολλές εκδόσεις, ώσπου να αποφασίσει εν πλήρει επιγνώσει ποιο βιβλίο θα μεταφράσει– ένα βιβλίο προς μετάφραση. Έπειτα θα πρέπει να χτυπήσει την πόρτα πολλών εκδοτών μέχρι να γίνει δεκτή η πρότασή του. Και, στην ευτυχή περίπτωση που η μετάφρασή του θα κυκλοφορήσει ένα χρόνο αργότερα, η αμοιβή του θα είναι σχεδόν ασήμαντη. Ασήμαντη όχι επειδή ο εκδότης υποτιμά τη δουλειά που έκανε –στην περίπτωση μετάφρασης από τα Ελληνικά, η δουλειά είναι και ακόμα πιο δύσκολη και λεπτή–, αλλά επειδή πράγματι ο εκδότης που ρισκάρει να παρουσιάσει στο κοινό ένα απολύτως άγνωστο όνομα ξένου συγγραφέα θα είναι αναγκασμένος να επενδύσει πολύ στην προβολή του νέου ονόματος. Ο νέος μεταφραστής, που με αγάπη και αφοσίωση εκπλήρωσε την αποστολή του, θα απογοητευθεί πολύ και υπάρχει η πιθανότητα να μη θέλει πλέον να συνεχίσει τις προσπάθειές του σε αυτόν τον τομέα.

Ήρθε η στιγμή να αναγνωρίσουμε ότι το μέλλον του ελληνικού βιβλίου στη σημερινή Ρουμανία εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από την ενθάρρυνση και την υποστή-

ριξη που θα δώσει η ελληνική πλευρά. Λόγω της χωρίς προηγούμενο άνθισης που γνωρίζει τώρα η λογοτεχνική μετάφραση, η ελληνική λογοτεχνία βρίσκεται ήδη και στη Ρουμανία σε σκληρό ανταγωνισμό με τις μεταφράσεις που έρχονται από άλλους πνευματικούς χώρους. Στο Βουκουρέστι και στις άλλες μεγάλες πόλεις τα ξένα πολιτιστικά ιδρύματα έγιναν δραστήριοι πρωτεργάτες της προώθησης των πολιτισμών των χωρών τους. Ως εκ τούτου, εννοείται με πόση ανυπομονησία και με πόσες ελπίδες περιμένουμε τα εγκαίνια της Εστίας Ελληνικού Πολιτισμού στη ρουμανική πρωτεύουσα.

Τα ελληνικά best-sellers της στιγμής δεν γίνονται υποχρεωτικώς best-sellers σε ξένο πνευματικό περιβάλλον. Η μετάφραση κάποιου ελληνικού λογοτεχνικού έργου γίνεται περισσότερο για λόγους πολιτιστικούς παρά εμπορικούς. Το μεταφρασμένο ελληνικό έργο δεν αποτελεί για την ώρα εμπόρευμα μεγάλης ζήτησης στη ρουμανική αγορά. Γι' αυτό οι Έλληνες εκδότες θα έπρεπε με τη σειρά τους να υποστηρίξουν την προβολή των εκδόσεων και των συγγραφέων τους, τόσο με δωρεές βιβλίων προς τους μεταφραστές όσο και με εύλογα ποσά για τα πνευματικά δικαιώματα. Χωρίς το μεταφραστικό πρόγραμμα που λειτουργούσε πριν από λίγα χρόνια στα πλαίσια του ελληνικού Υπουργείου Πολιτισμού και έχει συμβάλει ουσιαστικά στην προβολή της μετάφρασης, ο αριθμός των μεταφράσεων και των μεταφραστών θα λιγοστέψει δραματικά στο μέλλον.

Για όλους αυτούς τους λόγους, Ρουμάνοι μεταφραστές και εκδότες, Έλληνες συγγραφείς και εκδότες, κρατικοί ή ιδιωτικοί θεσμοί πρέπει να δράσουν από κοινού, για να μη χαθεί το κατακτημένο έδαφος, για να μη χαθεί ο πιστός Ρουμάνος αναγνώστης των ελληνικών έργων.

Οι προοπτικές που ανοίγονται είναι ακόμα πολλές, παρά τις οικονομικές αντιξοότητες και τη σκοτεινή εικόνα που περιέγραψα. Υπάρχουν αρκετές κατηγορίες αναγνώστων, για τις οποίες η συνεχής μετάφραση από τα Ελληνικά προς τα Ρουμανικά αποτελεί μια ζωτική ανάγκη. Ενδεικτικά αναφερόμαστε εδώ τουλάχιστον στους Έλληνες της Ρουμανίας, για τους οποίους οι μεταφράσεις καθίστανται κύριο μέσο πνευματικής επικοινωνίας με την πατρίδα τους. Η δίψα για επικοινωνία και ανάγνωση, που διατηρείται ακόμα σε ικανοποιητικό επίπεδο, το δυναμικό των νεοελληνιστών και των μεταφραστών, η υψηλή ζήτηση για την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας –στο Βουκουρέστι λειτουργούν περίπου 3.000 ελληνικές επιχειρήσεις– συνιστούν δυνατά επιχειρήματα για τον συντονισμό των προσπαθειών εκ μέρους όλων των ενδιαφερόμενων παραγόντων, ώστε η παρουσία των ελληνικών γραμμάτων στη φιλελληνική Ρουμανία να διατηρήσει την ίδια προνομιακή θέση που κατείχε έως τώρα.

Σας ευχαριστώ για τη θυσία του διαλείμματος.

JACQUES BOUCHARD

Ευχαριστώ την κυρία Lazăr. Όπως ακούσατε, οι μεταφραστές είχαν πολλά να πουν. Γι' αυτό και δεν τόλμησα να τους διακόψω. Αν θέλετε να υποβάλλετε δύο-τρεις ερωτήσεις, είμαστε στη διάθεσή σας.

ΣΠΥΡΟΣ ΔΙΑΜΕΣΗΣ

Διάμεσος λέγομαι. Δεν θέλω να ξεφύγω από το θέμα, γι' αυτό θα περιοριστώ σε δυο λέξεις. Υπάρχει στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης μία γλωσσική βάση δεδομένων, που δεν είναι πολύ γνωστή. Λέγεται *EURODICOTOM* και νομίζω ότι θα είναι χρήσιμη στο έργο σας. Ευχαριστώ.

JACQUES BOUCHARD

Ευχαριστούμε. Άλλη ερώτηση;

ΜΑΡΙΑ ΗΡΟΔΟΤΟΥ

Μαρία Ηροδότου, από Μελβούρνη. Η κυρία Lazăr μάς μίλησε για το αγοραστικό κοινό, την κίνηση και τις προοπτικές του μεταφρασμένου βιβλίου στη Ρουμανία. Θα ήθελα να απευθύνω την ίδια ερώτηση και στους άλλους τρεις εισηγητές. Ποιο είναι το αγοραστικό σας κοινό; Υπάρχει μέλλον για τη μετάφραση. Επίσης, έχετε κάποια σχέση με τα τμήματα νεοελληνικών σπουδών –αφού αυτό είναι και το θέμα του συνεδρίου μας– και κατά πόσο τα μεταφρασμένα έργα χρησιμοποιούνται στα τμήματα των αντίστοιχων χωρών;

ΝΙΚΗ ΕΙΔΕΝΕΙΕΡ-ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗ

Το δεύτερο ερώτημά σας ίσως θα έπρεπε να το απευθύνουμε στα τμήματα νεοελληνικών σπουδών. Υπάρχουν φυσικά κάποιες πληροφορίες, αλλά δεν είμαι αρμόδια να απαντήσω.

Το αγοραστικό κοινό περιορίζεται δυστυχώς στους ανθρώπους που έχουν έρθει πολλές φορές στην Ελλάδα. Αυτοί που σκοπεύαμε να κατακτήσουμε με το ελληνικό βιβλίο, ώστε να έρχονται στην Ελλάδα ως πληροφορημένοι τουρίστες, δυστυχώς έμειναν έξω. Υπάρχουν πολλοί φανατικοί αναγνώστες, αλλά δεν μπορούν να συντηρήσουν ένα ολόκληρο πρόγραμμα. Αναφέρομαι στη Γερμανία. Για να σας πω ένα παράδειγμα, ενώ στην αρχή το τιράζ των βιβλίων μας ήταν 2.000 αντίτυπα για την πρώτη έκδοση, αναγκαστήκαμε να τα περιορίσουμε σε 500 αντίτυπα για την πρώτη έκδοση, με την ελπίδα ότι, αν προχωρήσει η πώλησή τους, θα μπορούμε να ανατυπώσουμε. Αλλά αυτό συμβαίνει σπάνια.

KAREN VAN DYCK

Είναι μεγάλο θέμα για την Αμερική, αλλά και για την Αγγλία και για την Αυστραλία, όπως ξέρετε. Αλλά κάθε χώρα είναι εντελώς διαφορετική περίπτωση. Στην Αμερική, όπως ελπίζω ότι έθιξα κάπως θεωρητικά, σίγουρα υπάρχουν αγοραστές, οι οποίοι διαβάζουν και εκτός από τα προγράμματα. Έχει πάρα πολύ μεγάλη σημασία από πού βγαίνει η μετάφραση. Δεν γίνεται να κάνουμε πανεπιστημιακές εκδόσεις που είναι για 10 φοιτητές. Αυτό που πρέπει να κάνουμε είναι να βρούμε αυτούς τους ίδιους τους συγγραφείς που δημοσιεύονται από καλούς

εκδοτικούς οίκους και να δουλέψουμε σιγά-σιγά από εκεί. Και αυτό είναι εφικτό. Νομίζω ότι αυτό έγινε και με την *Ανθολογία Norton*. Οι μεταφράσεις ελληνικών έργων κυκλοφορούν, αλλά είναι και πάλι μία μάχη.

JACQUES BOUCHARD

Νομίζω ότι, αν θέλουμε να είμαστε δίκαιοι με τους επόμενους ομιλητές, θα πρέπει να διακόψουμε εδώ. Ευχαριστώ θερμά τους ομιλητές. Ευχαριστώ και εσάς. Καλή συνέχεια.

Συνεδρία 8η**Βιβλίο, μετάφραση και μεταφραστικές σπουδές****Ανασκόπηση και Συμπεράσματα**

Ο καθηγητής Jacques Bouchard παρουσιάζει το θέμα της συνεδρίας ως εξής: από τη γενιά του '30 και μετά, η ελληνική λογοτεχνία κέρδισε την εκτίμηση της διεθνούς κριτικής και οι Έλληνες λογοτέχνες κατέκτησαν βραβεία παγκόσμιου κύρους. Αυτό οφείλεται κατά κύριο λόγο στις καλές μεταφράσεις που δημοσιεύτηκαν σε πολλές γλώσσες. Προγράμματα λογοτεχνικής μετάφρασης δημιουργήθηκαν τα τελευταία χρόνια σε πανεπιστήμια και κέντρα, όπως το Κέντρο Λογοτεχνικής Μετάφρασης του Γαλλικού Ινστιτούτου Αθηνών (C.T.L.) και το Ε.ΚΕ.ΜΕ.Λ.

Η Διευθύντρια του Εθνικού Κέντρου Βιβλίου (Ε.ΚΕ.ΒΙ.) και ιδρύτρια του C.T.L. και του Ε.ΚΕ.ΜΕ.Λ. κυρία Κατρίν Βελισσάρη υπενθυμίζει τα διάφορα προγράμματα και τις διευκολύνσεις που προσφέρει το Ε.ΚΕ.ΒΙ. στους μεταφραστές. Εξάλλου, προσθέτει πως το Ε.ΚΕ.ΒΙ. ανέθεσε στο Ε.ΚΕ.ΜΕ.Λ. τον συντονισμό όλων των δραστηριοτήτων γύρω από τη μετάφραση: το Ε.ΚΕ.ΜΕ.Λ. λειτουργεί ως σχολή μετάφρασης και σταυροδρόμι συναντήσεων συγγραφέων, μεταφραστών και εκδοτών. Προσκαλεί τους ενδιαφερομένους να ενημερωθούν μέσω των ιστοσελίδων.

Ο καθηγητής Vicente Fernández González εξετάζει αν το λογοτεχνικό κείμενο είναι μεταφράσιμο και αν μπορεί να βρεθεί ο επαρκής μεταφραστής για το συγκεκριμένο λογοτέχνημα. Αυτές είναι οι προϋποθέσεις μιας δυναμικής πρόσληψης στη γλώσσα υποδοχής. Εδώ οι νεοελληνικές σπουδές μπορούν να εξασφαλίσουν την κατάλληλη μόρφωση των μεταφραστών.

Η μεταφράστρια και εκδότρια Νίκη Eideneier-Αναστασιάδη εξέθεσε τις συνθήκες που πρεσβεύουν στις γερμανόφωνες χώρες –προπαντός στη Γερμανία– σχετικά με τη διάδοση του ελληνικού βιβλίου σε γερμανική μετάφραση. Πολλαπλές είναι οι δραστηριότητες των μεταφραστών και των εκδοτών, και μάλιστα σε σχέση με τις παρουσιάσεις

βιβλίων και τη Διεθνή Έκθεση Βιβλίου της Φραγκφούρτης. Υπογραμμίζει ότι η υποστήριξη της Ελλάδας αποτελεί τον πιο απαραίτητο παράγοντα της διάδοσης των ελληνικών γραμμάτων σε διεθνή κλίμακα.

Η καθηγήτρια Karen Van Dyck ανέφερε τη θέση της λογοτεχνίας της Διασποράς στα μαθήματα μετάφρασης. Ενδιαφέρεται ιδιαίτερα στα κείμενα που παρουσιάζουν μια υβριδική μορφή –«ελληνικές πέτρες και αγγλικό κονίαμα»– και συνδυάζουν δύο γλωσσικές παραδόσεις. Ως συμπέρασμα των μεταναστευτικών ρευμάτων, το είδος αυτό λογοτεχνικής παραγωγής προσφέρει αρκετά διαπολιτισμικά λογοτεχνήματα.

Η μεταφράστρια και εκδότρια Elena Lazǎg, αφού έκανε μια ιστορική επισκόπηση των ρουμανικών μεταφράσεων της ελληνικής λογοτεχνίας, εστίασε την εισήγησή της στις συνθήκες που άλλαξαν ριζικά μετά τον Δεκέμβριο του 1989. Η παγκοσμιοποίηση που επικρατεί στη Ρουμανία δεν ευνοεί πάντα τη διάδοση του ελληνικού βιβλίου παρά όλες τις προσπάθειες των εκδοτών και μεταφραστών. Η ενίσχυση του Υπουργείου Πολιτισμού και των διάφορων Ιδρυμάτων εξακολουθεί να είναι απολύτως απαραίτητη για να συνεχιστεί η προβολή της ελληνικής λογοτεχνίας στη Ρουμανία σήμερα και αύριο.

Συμπεράσματα: Η διάδοση της ελληνικής λογοτεχνίας στο εξωτερικό ωφελεί την Ελλάδα στο ότι προβάλλει μια θετική εικόνα της χώρας και του λαού και τελικά ευνοεί μια καλύτερη κατανόηση μεταξύ των λαών. Η μετάφραση της λογοτεχνίας επιβάλλεται, αλλά απαιτεί μια συντονισμένη στρατηγική εκ μέρους των παραγόντων: σχολές μετάφρασης, έμπειροι μεταφραστές, δραστήριοι εκδότες, αλλά και ισχυρή και δυναμική αρωγή του ελληνικού κράτους και των πολιτισμικών ιδρυμάτων.

Συνεδρία 9η

Παρασκευή, 4 Ιουλίου 2008

19.00-20.30 Νεοελληνικές σπουδές και διαδίκτυο

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ:

Ulrich Moennig

Πανεπιστήμιο του Αμβούργου, Γερμανία

ΕΙΣΗΓΗΤΕΣ:

Ιωάννης Ν. Καζάκης

Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, Θεσσαλονίκη, Ελλάδα

Το έργο του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας για την προαγωγή των νεοελληνικών σπουδών εντός και εκτός της ελληνικής επικράτειας

Ελένη Κωβαίου

Πρόγραμμα Ανέμη, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ρέθυμνο, Ελλάδα

Πλοήγηση στο νεοελληνικό αρχιπέλαγος της ψηφιακής τεχνολογίας

Νότης Τουφεξής

Πανεπιστήμιο Κέιμπριτζ, Μ. Βρετανία

Ηλεκτρονικές εκδόσεις νεοελληνικών κειμένων και διαδίκτυο: Προϋποθέσεις και προοπτικές

Franklin L. Hess

Πανεπιστήμιο της Ιντιάνα, Η.Π.Α.

Ιδιαιτερότητα και παγκοσμιοποίηση στο διαδίκτυο

ULRICH MOENNIG

Παρακαλώ τους κυρίους συνέδρους να προσέλθουν στην 9η συνεδρία, η οποία έχει αντικείμενο «*Νεοελληνικές σπουδές και διαδίκτυο*». Η συνεδρία όμως γίνεται στο Μέγαρο Μουσικής κι όχι στο διαδίκτυο, γι' αυτό παρακαλώ να προσέλθετε και να καθίσετε.

Είμαστε στην εποχή των σύνθετων όρων και πάρα πολλοί από αυτούς ξεκινάνε από «δια-». Έχουμε ακούσει ήδη πολλούς: «δι-επιστημονικότητα», «δια-πανεπιστημιακό», «δια-τηρηματικό», «διά-λειμμα», αυτό το διάλειμμα που τελειώνει τώρα... Και έχει έρθει η σειρά του «διαδικτύου». Βεβαίως πρέπει να διευκρινίσω ότι και στις προηγούμενες συνεδρίες έχουμε ακούσει σε πάρα πολλά σημεία για το διαδίκτυο. Η συγκεκριμένη συνεδρία θα είναι εστιασμένη όχι τόσο πολύ στο διαδίκτυο εν γένει όσο στα περιεχόμενά του και πώς διατίθενται αυτά στους χρήστες. Αυτό θα είναι το αντικείμενο στις πρώτες τρεις εισηγήσεις, ενώ ο κύριος Hess θα μιλήσει για τη θεωρία πάνω στην οποία βασίζονται αυτοί που περνούν τα περιεχόμενα στο διαδίκτυο.

Καλώ στο βήμα τον πρώτο εισηγητή, τον Καθηγητή Ιωάννη Καζάζη, ο οποίος είναι κλασικός φιλόλογος, Καθηγητής στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και Αναπληρωτής Πρόεδρος του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας. Το θέμα για το οποίο θα μιλήσει είναι: «*Το έργο του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας για την προαγωγή των νεοελληνικών σπουδών εντός και εκτός της ελληνικής επικράτειας*». Παρακαλώ, κύριε Καζάζη.

ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ¹

Ευχαριστώ, κύριε Πρόεδρε. Ευχαριστώ για την προσέλευσή σας, κυρίες και κύριοι, καθώς και γενικά για την πρόσκληση να είμαι ένας από τους ομιλητές σε αυτήν την πραγματικά πάρα πολύ ώριμη πρώτη διεθνή συνάντηση των νεοελληνιστών. Βέβαια μου έρχονται στον νου οι στίχοι ότι τους νεοελληνιστές «*αν τους δικάσουν, άδικα θα με κρεμάσουν*». Σίγουρα νεοελληνιστής δεν είμαι, αλλά έτσι το έφερε η τύχη μέσα από τη δουλειά του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας να ανακατευτώ και να μάθω πολλά, ελπίζω σωστά και χρήσιμα, και για τη δουλειά της σημερινής συνεδρίας.

Κυρίες και κύριοι, φυσικά δεν πρόκειται να μιλήσω για το έργο του Κέντρου στο σύνολό του, αλλά θα εστιαστώ στα περιεχόμενα που αφορούν τη σημερινή συνεδρία. Σήμερα το πρωί ακούσατε την κυρία Αντωνοπούλου, που είναι και η καθ' ύλην αρμόδια, για την πιστοποίηση. Δεν χρειάζεται να πω τίποτε για τις εκδόσεις του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, που είναι ο δεύτερος μεγάλος πυλώνας. Ανάμεσά τους συγκαταλέγονται βαρύτιμα έργα

συναδέλφων, ανάμεσα στους οποίους ορισμένοι δυστυχώς δεν βρίσκονται μεταξύ μας. Και είναι ένας φόρος τιμής που πρέπει να αποτίσουμε στον Τάσο Χρησιόδη, έστω και αυτήν την πανηγυρική στιγμή. Οι εκδόσεις, λοιπόν, του Κέντρου είναι γνωστές. Η πιστοποίηση είναι αρκετά γνωστή. Και το τρίτο που μένει είναι τα ηλεκτρονικά εργαλεία, τα οποία σήμερα, όπως διαπίστωσα, είναι και αυτά αρκετά γνωστά και χρησιμοποιούμενα, τη στιγμή που η *Πύλη* έχει πάνω από 65.000 επισκέψεις τον μήνα, ενώ μόλις έχει τελειώσει, όπως γνωρίζετε.

Το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας έχει στο ενεργητικό του αρκετούς πειραματισμούς από την πρώτη κιόλας στιγμή με τις νέες τεχνολογίες. Θυμίζω τον *Κόμβο*, που ετοιμάστηκε το 2001, στη συνέχεια τις *Φρυκτωρίες*, ακολουθώντας την *Πύλη* και τέλος τις *Διαδρομές*. Η αλήθεια είναι ότι ο *Κόμβος* μάς έμαθε πολλά και αναγκαστήκαμε να ξεμάθουμε πολλά. Κάναμε όλα τα λάθη που μπορούσαμε να κάνουμε για να γίνει το επόμενο βήμα, ελπίζω λίγο σωστότερο. Πάντως ο *Κόμβος* με τα περιεχόμενά του ήταν για εμάς ένα μεγάλο βήμα, αλλά ματαιώς περιμέναμε τον πελάτη στην πόρτα. Ο πελάτης δεν έμπαινε, ήταν πια το 2001. Φάνηκε τότε ότι, αν δεν δημιουργηθούν αυτό που ονομάζουν οι Αγγλοσάξονες «communities of practice» ή «virtual communities» («κοινότητες μάθησης»), θα ήταν αδύνατο το έργο αυτό να ριζώσει στον ιδιότροπο και απαιτητικό χώρο των φιλολογικών σπουδών. Έτσι γεννήθηκαν οι *Φρυκτωρίες*, οι οποίες συνέδεσαν 60 άτομα, φιλόλογους αυξημένων προσόντων, τα οποία απεστάλησαν ως αποσπασμένοι σε έδρες του εξωτερικού, για να βοηθήσουν τους καθηγητές των εδρών στη δουλειά τους. Τουλάχιστον τους περιεχόμενα τους βοήθησαν, κάποιους όχι. Είναι κι αυτό μέσα στους κανόνες του παιχνιδιού. Εκεί όμως οι άνθρωποι αυτοί βρέθηκαν προετοιμασμένοι. Είχε προηγηθεί μια εβδομάδα μύσής τους στον ηλεκτρονικό κόμβο, για να μπορέσουν να δουλεύουν τα ηλεκτρονικά εργαλεία με δημιουργικό τρόπο. Έτσι στήθηκε μία κλειστή κοινότητα, οι *Φρυκτωρίες*, με την καθημερινή επαφή, με την αποστολή υλικών, σκαναρισμένων κειμένων, συμβουλών –όπου μπορούσαμε να βρούμε τις καταλληλότερες πηγές για να τους βοηθήσουμε–, και μεταξύ τους δημιουργήθηκε ένας έντονος διάλογος, ούτως ώστε οι άνθρωποι αυτοί, δουλεύοντας πια μαζί 6-7 χρόνια, να είναι φίλοι, να συνεργάζονται και πραγματικά να προωθούν τη δουλειά τους, αλλά και αυτό που ήταν ο αρχικός μας στόχος: την αμφίδρομη και όχι μονόπλευρη τροφοδότηση των ελληνικών σπουδών. Οι *Φρυκτωρίες*, λοιπόν, ήταν ένα μοντέλο. Προσπαθήσαμε επίσης τα 60 άτομα που δουλεύουν στις *Φρυκτωρίες* να οργανωθούν σε επιμέρους ομάδες, δουλεύοντας άλλοι σε ένα μεταφραστικό εργαστήριο, άλλοι στη δημιουργία ενός syllabus, ώστε να μπορούν να βρίσκουν μεταξύ τους την αλληλοβοήθεια που χρειάζεται για να τα

1 Για την παρουσίαση powerpoint του εισηγητή, βλ. παρακάτω, σελ. 163 επ.

στήνουν. Έτσι στήθηκαν περίπου 11 διαφορετικές δραστηριότητες. Αυτός ο τομέας των επιμέρους δραστηριοτήτων δεν απέδωσε όσα θα μπορούσε να αποδώσει και υπάρχουν ποικίλοι λόγοι, τους οποίους δεν θα εξετάσω αυτήν τη στιγμή. Οι Διαδρομές ήρθαν στο τέλος να επιστεγάσουν τη δραστηριότητα της *Πύλης*.

Φυσικά το ευρύ πλαίσιο για όλη αυτήν τη δουλειά είναι ο γραμματισμός, το γενικότερο φαινόμενο του literacy, ο οποίος από μονοφασικός γίνεται πλέον τριφασικός στα χρόνια μας. Δεν είναι μόνο λόγος. Είναι πλέον λόγος-εικόνα-ήχος, αλλά σε μία ενότητα. Αυτός είναι ο νέος γραμματισμός, τέτοιου είδους κείμενα πρέπει να μάθουν να συντάσσουν οι μαθητές, οι οποίοι ήδη σε λίγο θα αποδείξουν ξεπερασμένους τους καθηγητές τους, αν οι τελευταίοι δεν επιμορφωθούν σχετικά. Αυτό είναι το ευρύτερο πλαίσιο, όπου βέβαια η εικόνα, για ευνόητους λόγους, θα αρχίσει σε λίγο να διαμορφώνει τη δική της ρητορική και τη δική της ερμηνευτική. Με την επιβλητικότητα που έχει το καινούργιο αυτό μέσο, πολύ πιθανόν είναι να αφήσει πίσω την κλασική ρητορική, του λόγου δηλαδή, με την οποία ασφαλώς θα συμβαδίσει για πολλά πολλά ακόμη χρόνια.

Το στενότερο, φυσικά, πλαίσιο είναι η διδασκαλία των ξένων γλωσσών γενικά και της ελληνικής γλώσσας ειδικότερα. Και εδώ κανείς φυσικά καταλαβαίνει ότι δεν μιλάμε, έστω μέσα στο πλαίσιο της ίδιας γλώσσας, για μία χρήση, αλλά για μια σειρά από χρήσεις. Έχουμε πολυάριθμες κατηγορίες χρηστών, αλλά και πολυάριθμα *corpora*, σώματα κειμένων, που όλα αυτά θα πρέπει να συλλειτουργήσουν μέσα στο εργαλειακό πλαίσιο, το οποίο έχει διαμορφώσει η *Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα*. Μιλάμε ωστόσο για πολλά *corpora*, κάποια από τα οποία πρέπει να γίνουν οπωσδήποτε πολυμεσικά κι αυτό είναι μια μεγάλη πρόκληση. Βέβαια, συζητάμε πλέον για μηχανήματα. Η αξιοποίηση των ηλεκτρονικών υπολογιστών στη μελέτη και διδασκαλία των γλωσσών αριθμεί ήδη μία ιστορία τριών-τεσσάρων δεκαετιών. Καιρός είναι να βγουν και τα θεωρητικά συμπεράσματα. Δεν τα βγάζω από το κεφάλι μου, αλλά αρύομαι από την καλύτερη βιβλιογραφία, για να δείξω ποιες θεωρητικές σκέψεις υπαγορεύουν τη συνέχιση του έργου της *Πύλης* και να τις θέσω υπό την κρίση και τη συζήτησή σας.

Αυτό που είναι εύκολα εμφανές από την ιστορία της εμπλοκής των νέων τεχνολογιών είναι ότι οι τεχνολογίες αυτές αντιμετωπίστηκαν στο πλαίσιο της εξυπηρέτησης του ισχύοντος παραδείγματος διδασκαλίας, παρά την έντονη συχνά ρητορεία για τον καταλυτικό ρόλο των νέων μέσων. Στις περιπτώσεις αυτές, η αξιοποίηση των υπολογιστών ιδιαίτερα στη γλωσσική διδασκαλία εγκλωβίστηκε σε ξεπερασμένες συχνά θεωρητικές παραδοχές, εξυπηρετώντας και διαιωνίζοντας ξεπερασμένα διδακτικά πρότυπα. Στο πλαίσιο της παραπάνω λογικής, η

εστίαση ήταν στο μικροεπίπεδο της διδασκαλίας, στην προσπάθεια να γίνει το μάθημα απλώς ελκυστικότερο, να αξιοποιηθεί το νέο μέσο, για να δώσει παράταση ζωής σε ξεπερασμένες αντιλήψεις. Στην πρόταση που κομίζει το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας υποστηρίζεται ακριβώς το αντίθετο. Οι νέες τεχνολογίες δεν αποτελούν απλώς ένα σύγχρονο και ελκυστικό για τη διδασκαλία μέσο, αλλά ένα οργανικό στοιχείο μιας νέας παγκόσμιας πραγματικότητας, η οποία δεν αφήνει ανέγγιχτη και την παγκόσμια γλωσσική οικολογία. Ο τρόπος και η κατεύθυνση αξιοποίησης των τεχνολογιών της πληροφορίας δεν μπορεί παρά να στηρίζεται σε προσεκτική ανάλυση της πραγματικότητας αυτής. Η αφετηρία αυτή αποτελεί τον άξονα προβληματισμού στην παρούσα πρόταση, ο οποίος παρουσιάζεται επιγραμματικά στη συνέχεια. Με βάση αυτόν τον προβληματισμό σκοπεύουμε να συνεχίσουμε, με τη δημιουργία δυναμικών ψηφιακών πόρων για την ελληνική γλώσσα και τη διδασκαλία της στη συνέχεια της γλωσσικής *Πύλης*, που ως έργο περατώθηκε στις 31/12/07 και ολοκληρώθηκε πλέον οριστικά στο τέλος του Ιουλίου του 2008.

Δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος του επιστημονικού προβληματισμού που αναπτύσσεται για την παγκοσμιοποίηση και τις γλώσσες έχει σχέση με την αγγλική γλώσσα. Ένα μέρος της έρευνας προσανατολίζεται με όρους που θα μπορούσαμε να αποκαλέσουμε «μακρο-κοινωνιο-γλωσσολογικούς» στην καταγραφή της νέας γλωσσικής πραγματικότητας, η οποία εκφράζεται πρωτίστως με την κυριαρχία της Αγγλικής σε ποικίλους τομείς της καθημερινότητας. Ο όρος «παγκόσμια Αγγλικά» (global Englishes) και η προσπάθεια περιγραφής και ταξινόμησης των ποικίλων αγγλικών που μιλιούνται σήμερα σε όλον τον κόσμο αποτυπώνει ένα μεγάλο μέρος του ενδιαφέροντος αυτού. Ένα άλλο μέρος της βιβλιογραφίας επιχειρεί να αποτυπώσει τη διεύθυνση της Αγγλικής σε ποικίλους τομείς της καθημερινότητας, από την εκπαίδευση μέχρι τον χώρο της εργασίας, σε κοινωνίες και χώρες που μικρή σχέση είχαν ως τώρα με την αγγλική γλώσσα. Οι διαπιστώσεις είναι ενδιαφέρουσες και συγκλίνουν σε αυτό που είναι ήδη ορατό σήμερα με γυμνό οφθαλμό: η Αγγλική διεισδύει σταδιακά –ή έχει διεισδύσει ήδη– σε αρκετούς τομείς της καθημερινότητας, ακόμα και σε χώρες με εξαιρετικά αμυντική γλωσσική πολιτική και νομοθεσία (βλ. Γαλλία). Οι διαπιστώσεις αυτές επίσης δείχνουν ότι οι παλιές γνωστές αντιλήψεις γλωσσικής πολιτικής, που έδιναν βαρύτητα στην αμυντική περιχράκωση, είναι σήμερα αναποτελεσματικές και απαιτείται νέα προσέγγιση των πραγμάτων. Είναι γεγονός ότι τέτοιου είδους προβληματισμός για τις άλλες γλώσσες υστερεί σημαντικά έναντι αυτού που περιγράψαμε για την Αγγλική, έστω τόσο αδρομερώς, είναι δε σχεδόν ανύπαρκτος για τις λεγόμενες «λιγότερο ομιλούμενες» ευρω-

παϊκές γλώσσες, στις οποίες ευγενικά συμπεριλαμβά-
νω και την Ελληνική. Το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας
πιστεύει ότι σήμερα είναι εντελώς απαραίτητη η χάραξη
μιας σαφούς γλωσσικής πολιτικής για την ελληνική
γλώσσα, η οποία θα προέρχεται από σωστή ανάλυση
των νέων δεδομένων και θα αναζητεί δυναμικές λύσεις,
προσαρμοσμένες στην πολυπλοκότητα της εποχής. Στο
μικρό αυτό κείμενο, έμφαση θα δοθεί σε κάποιες πτυχές
αυτής της πραγματικότητας.

Επισημάναμε ήδη ότι, όταν γίνεται λόγος για παγκο-
σμιοποίηση και γλώσσες, αυτό αφορά πρωτίστως την
Αγγλική και τις όποιες επιπτώσεις της. Στη χώρα μας
η συζήτηση αυτή συχνά-πυκνά βρίσκει πρόσφορο έδα-
φος στον Τύπο και λιγότερο –πολύ λιγότερο– στις σελί-
δες επιστημονικών περιοδικών ή εντύπων. Από την
ανάλυση των δημοσιευμάτων, φαίνεται να κυριαρχούν
δύο απόψεις: η πρώτη υποστηρίζει τους κινδύνους που
διατρέχει η Ελληνική σήμερα και επισημαίνει κάποιες
τάσεις «εξαγγελισμού» της, ενώ η δεύτερη τονίζει το
αστήρικτο του συλλογισμού αυτού, υποστηρίζοντας την
αφομοιωτική δυνατότητα των γλωσσών και την ούτως ή
άλλως διαχρονικότητα του δανεισμού. Το Κέντρο Ελλη-
νικής Γλώσσας δεν υποτιμά το ενδιαφέρον για τις συ-
ζητήσεις αυτές, υποστηρίζει όμως ότι η σχετική συ-
ζήτηση είναι απαραίτητο να στηρίζεται σε πραγματικά
γλωσσικά δεδομένα. Προς αυτήν την κατεύθυνση, η
δική μας λύση είναι: δημιουργία ηλεκτρονικών περι-
βαλλόντων για τη μελέτη της Ελληνικής –όπως λεξικών,
σωμάτων κειμένων, κ.λπ.– σε όλη την πολυειδεια του
φαινομένου και όχι μόνο σε κάποια μερίδιά του, που
δημαγωγικά τα απομονώνει ο Τύπος, μιλώντας κατά
κόρον πια για τη «γλώσσα των νέων» ή οτιδήποτε άλλο
δημαγωγικά προσφέρει. Αυτή είναι η κύρια μας πρό-
ταση. Το πρόβλημα ωστόσο με τις συζητήσεις αυτές
είναι ότι εξαντλούνται σε διαπιστωτικές προτάσεις και σε
πολύ λίγες περιπτώσεις προτείνεται κάποια δυναμική
λύση, που λαμβάνει υπόψη τη νέα πραγματικότητα και
δημιουργεί τις προοπτικές για δυναμική φυγή προς τα
εμπρός. Στο Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας υποστηρίζουμε
ότι τα θέματα είναι εξαιρετικά περίπλοκα και στην περι-
πτωση της ελληνικής γλώσσας έχει ιδιαίτερο ενδιαφέ-
ρον, αποτελεί όμως την προϋπόθεση για οποιονδήποτε
σχεδιασμό στις μέρες μας.

«Στις μέρες μας»: τι σημαίνει αυτό; Όλο και περισσότε-
ρο η γλώσσα αρχίζει και αντιμετωπίζεται ως οικονομικό
μέγεθος και όχι απλώς ως σύμβολο εθνικής ταυτότη-
τας, όπως παλαιότερα ή όπως, από παραδοσιακή προ-
κατάληψη, ακόμα και σήμερα. Αυτό το γεγονός επηρεά-
ζει την επιλογή γλωσσών για μάθηση, την επιλογή χωρών,
ιδρυμάτων, αλλά και τμημάτων για σπουδές, κάτι που
είναι εμφανές στην περίπτωση της αγγλικής γλώσσας.
Όσο και στην περίπτωση της Ελληνικής έχουμε δύο

νέα δεδομένα με ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Το πρώτο από
αυτά έχει σχέση με τη διείσδυση της Ελληνικής, ως
συνέπεια της οικονομικής διείσδυσης στη βαλκανική
ενδοχώρα. Είναι γνωστό ότι οι ελληνικές σπουδές είναι
περιζήτητες σε σχολεία και πανεπιστήμια κυρίως χωρών
όπως η Βουλγαρία, η Αλβανία, η Σερβία, αλλά και σε
περιοχές της παρευξείνιας ζώνης και χώρες της πρώην
Σοβιετικής Ένωσης. Παράλληλα με την ευρωπαϊκή ενο-
ποίηση είναι εφικτό, με την κατάλληλη πολιτική συμ-
μαχιών, να επιλεγεί η Ελληνική ως δεύτερη ή τρίτη ξένη
γλώσσα στα ευρωπαϊκά δευτεροβάθμια σχολεία. Για όλα
αυτά ακούσαμε πολύ χρήσιμα και εντυπωσιακά στοιχεία·
απομονώνω την περίπτωση της Ισπανίας και της Ιταλίας.

Το ερώτημα είναι εύλογο: τι είδους υλικό και περιβάλ-
λοντα απαιτούνται για την κάλυψη των νέων αυτών
αναγκών; Αν οι εξελίξεις στη βαλκανική ενδοχώρα
ευνοούν τη διδασκαλία και τη διάδοση της Ελληνικής,
δεν συμβαίνει το ίδιο στους χώρους που παραδοσιακά
υποστήριζαν τις ελληνικές σπουδές, τα δυτικά δηλαδή
πανεπιστήμια και την ελληνική ομογένεια. Είναι γνωστό
ότι η τάση σύνδεσης των πανεπιστημιακών σπουδών
με την αγορά και τις λεγόμενες «αποδοτικές σπουδές»
έχει δημιουργήσει τάσεις συρρίκνωσης και αναζήτησης
νέου προσανατολισμού στις ελληνικές σπουδές στα
πανεπιστήμια αυτά. Είναι επίσης γνωστό ότι οι νέες
τεχνολογίες χρησιμοποιούνται ως μέρος της στρατηγικής
των πανεπιστημίων για την προσέλκυση φοιτητών, γεγο-
νός που καθιστά τη δημιουργία ψηφιακών πόρων σχετι-
κών με την ελληνική γλώσσα επείγουσα προτεραιότητα.
Κρίσιμη παράμετρο αποτελεί επίσης και η διδασκαλία
της γλώσσας μας στην ελληνική Διασπορά. Είναι εμφα-
νείς φθίνουσες τάσεις σε χώρες με ισχυρή ελληνική πα-
ρουσία και αυτό οφείλεται σε μια σειρά από παράγοντες.
Το ζήτημα είναι τεράστιο, έχει τις τοπικές ιδιαιτερότητές
του και φυσικά δεν θα επιλυθεί από απόσταση. Πεποιθησή
μας είναι ότι η ελκυστικότητα στη διδασκαλία μπορεί να
εξασφαλιστεί με την παροχή δυναμικών ψηφιακών πόρων
για τη διδασκαλία της Ελληνικής, ενώ μπορεί παράλληλα
να δημιουργήσει τις προϋπόθετες για καλύτερη και πιο
σύγχρονη διδασκαλία.

Δεν πρέπει να ξεχνάμε τη νέα δυναμική που αποκτά η
διδασκαλία των γλωσσών από κοντά, αλλά και από από-
σταση. Επισημάνθηκε ήδη ότι οι γλώσσες αντιμετωπί-
ζονται πολύ συχνά ως οικονομικά μεγέθη, όχι όμως
πάντα με ποσοτικά, αλλά και με ποιοτικά κριτήρια. Στο
πλαίσιο της λογικής αυτής, αποτελούν ισχυρά και δυνά-
μη εξαργυρώσιμα στοιχεία στο portfolio των μελλοντικών
εργαζομένων. Η πολυπλοκότητα της παγκοσμιοποίησης
και η λογική του οικονομικού συστήματος –να σκεφτό-
μαστε παγκόσμια, αλλά να δρούμε τοπικά– ευνοεί στο
πλαίσιο αυτό και τη διάδοση των λιγότερο ομιλούμενων
γλωσσών. Η τάση για τη δημιουργία συστημάτων αυστη-

ρής τυποποίησης στη διαδικασία πιστοποίησης της γλωσσικής επάρκειας συνδέεται σε σημαντικό βαθμό με τη λογική αυτήν. Το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, πέρα από το ότι έχει την εθνική ευθύνη της πιστοποίησης για την επάρκεια της ελληνομάθειας εκ μέρους του Υπουργείου Παιδείας, ενδιαφέρεται να παρέχει τους απαραίτητους πόρους, που θα διευκολύνουν τόσο τη διδασκαλία όσο και τη διαδικασία της πιστοποίησης. Προς αυτήν την κατεύθυνση, η δυναμική των νέων τεχνολογιών θα προσφέρει μοναδικά πλεονεκτήματα.

Σημαντική νέα παράμετρο αποτελούν και οι εξελίξεις στη χρήση των νέων τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας, ως μέσων πρακτικής γραμματισμού, ως μέσων για γράψιμο, διάβασμα και επικοινωνία στην κοινωνική καθημερινότητα. Το γεγονός αυτό επιβάλλει τη δημιουργία βοηθητικών εργαλείων σε ηλεκτρονική μορφή –λ.χ. λεξικών– που θα μπορούν να αξιοποιούνται εύκολα από τον κάθε χρήστη υπολογιστή. Πέρα από αυτό, στο νέο αυτό πλαίσιο της ευρείας χρήσης των νέων τεχνολογιών ως μέσων πρακτικής γραμματισμού, οι υπολογιστές δεν αποτελούν πια απλώς τα μέσα για να διευκολύνουν τη διδασκαλία, αλλά μέρος των νέων γραμματισμών, που πρέπει να κατακτήσουν τα παιδιά και οι εκπαιδευτικοί. Τα περιβάλλοντα που είναι απαραίτητα να δημιουργηθούν προς αυτήν την κατεύθυνση είναι απαραίτητα να είναι πολυλειτουργικά, παιδαγωγικά κατάλληλα, αλλά και σχεδιασμένα με τέτοιον τρόπο, ώστε να διευκολύνουν την καλλιέργεια της πρωτοβουλίας, την αναζήτηση και τη σύνθεση, τη δημιουργική δηλαδή δουλειά. Πρόκειται για δεξιότητες άκρως απαραίτητες στην κοινωνία της γνώσης. Δεν είναι τυχαίο ότι οι προοπτικές διεθνώς δεν στρέφονται προς τη δημιουργία διδακτικών εγχειριδίων ή ψηφιακών δίσκων που θα υποστηρίζουν, αλλά προς την παροχή μαθησιακών πόρων (learning resources), που μπορούν να αξιοποιούνται δυναμικά από δασκάλους και μαθητές.

Τέλος, δεν πρέπει να αγνοείται η σημαντική στροφή που παρατηρείται, κατά την τελευταία δεκαετία τουλάχιστον, στη διαμόρφωση ψηφιακών περιβαλλόντων, τα οποία θα είναι κατάλληλα για τα άτομα με ειδικές ανάγκες. Κάθε σύγχρονη ευρωπαϊκή χώρα είναι απαραίτητο να αναζητεί τρόπους, προκειμένου να δίνει τη δυνατότητα ίσης πρόσβασης στους ψηφιακούς γλωσσικούς πόρους σε όλους τους πολίτες της.

Όπως βλέπουμε, τα νέα δεδομένα είναι πολλά, αλλά και διαφορετικά. Η διαφορετικότητα δε αυτή είναι δύσκολο –έως αδύνατο– να καλυφθεί με την παραδοσιακή λογική της έκδοσης και της διανομής εντύπων, οσοδήποτε καλοσχεδιασμένων. Αντίθετα, απαιτείται η δημιουργία πολυλειτουργικών περιβαλλόντων, που θα μπορούν να αξιοποιηθούν διαφορετικά από διαφορετικούς αποδέκτες και για την εξυπηρέτηση διαφορετικών αναγκών. Το

Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας υποστηρίζει ότι κάτι τέτοιο μπορεί να επιτευχθεί με την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών και ιδιαίτερα του διαδικτύου. Με αυτά τα ανιγματικά –γιατί δε νομίζω ότι έκανα καμία εντελώς διαφωτιστική ανάλυση για όσα χρειάζεται να κάνουμε και για όσα πρόκειται να αποτελέσουν τη συνέχεια της Πύλης–, θα αφήσω το βήμα αυτό, αρκούμενος να τονίσω για άλλη μία φορά ότι, με τη συνεργασία τόσο του ελληνικού δυναμικού όσο και των ξένων ελληνιστών –πολύτιμο κομμάτι αποτελούν και οι συμμετέχοντες σε αυτήν τη συνεδρία και σε αυτό το συνέδριο γενικότερα–, το Κέντρο έχει λειτουργήσει ως τώρα συλλογικά και έχει πετύχει όσα έχει πετύχει. Ελπίζουμε ότι αυτό θα συνεχιστεί. Ελπίζουμε επίσης σε ενεργότερη και σε πληρέστερη συνεργασία.

Σας ευχαριστώ για την προσοχή σας.

Παρατήρησα ότι χρησιμοποιούσε αρκετές μεταφορές από την ξηρά και αυτό με βοήθησε να περάσω στην επόμενη εισήγηση της Ελένης Κωβαίου. Η Ελένη Κωβαίου ήρθε από το νησί της Κρήτης, όπου είναι υπεύθυνη για τα σπάνια βιβλία στην υποδειγματική πάντοτε –εδώ και 30 χρόνια– Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου της Κρήτης στο Ρέθυμνο, ενώ εργάζεται παράλληλα στο Πρόγραμμα *Ανέμη*, για το οποίο θα μας μιλήσει στην εισήγησή της, που έχει τίτλο: «Πλοήγηση στο νεοελληνικό αρχιπέλαγος της ψηφιακής τεχνολογίας».

ΕΛΕΝΗ ΚΩΒΑΙΟΥ²

1. Χαράσοντας Στρατηγικές Ψηφιοποίησης Εθνικές Πολιτικές και Google

Όταν το 1996, στο κατώφλι του 21ου αιώνα, οι τρεις μεγάλες ευρωπαϊκές μητροπόλεις, το Παρίσι, το Λονδίνο και η Φραγκφούρτη, εγκαινίαζαν τις νεόδμητες Βιβλιοθήκες τους, πολλοί ήταν εκείνοι που επέκριναν τους νέους, αναχρονιστικούς ναούς της ανθρώπινης σοφίας, για τους οποίους είχαν δαπανηθεί τεράστια χρηματικά ποσά. Αντίπαλος των «τελευταίων καθεδρικών ναών» (έτσι τις χαρακτήριζε άρθρο του περιοδικού *Spiegel*)³ ο παγκόσμιος ιστός και η ηλεκτρονική διαχείριση της γνώσης.

Από την ακτή του Ειρηνικού ο Barry Munitz, Πρόεδρος τότε του πλήρως διαδικτυομένου Πολιτειακού Πανεπιστημίου της Καλιφόρνια, επικρίνοντας τους νοσταλγούς των παραδοσιακών βιβλιοστασιών στη νέα πανεπιστημιούπολη του Μοντερέι Μπέι, υποστήριζε: «*Κανένας δεν χρειάζεται σήμερα να χτίζει παραδοσιακές βιβλιοθήκες. Αντί για δαπάνες για περιοδικά, αγορές ραφιών και ηλεκτρονικών συστημάτων ασφαλείας, τα χρήματα πρέπει να επενδύονται στην αγορά βάσεων δεδομένων και ηλεκτρονικών δικτύων*».⁴

Πάντως, παρά τις μνημειακές επιλογές τους, και οι ευρωπαϊκές βιβλιοθήκες αιφνιδίασαν ευχάριστα όσους τις επέκριναν, πραγματοποιώντας πολλά και μεγάλα έργα διάχυσης της γνώσης στον παγκόσμιο ιστό. Πρωτοπόρος η *Bibliothèque Nationale*, η οποία ανήγγειλε το 1997, ένα μόλις χρόνο μετά τα εγκαινία του νέου κτιρίου της και πάντα επί προεδρίας του François Mitterrand, το πρόγραμμα διάδοσης των γαλλικών γραμμάτων στο διαδίκτυο, με τη δημιουργία της ψηφιακής Βιβλιοθήκης *Gallica* (<http://gallica.bnf.fr>). Το έργο, που χαιρεί σήμερα παγκόσμιας εκτίμησης, είναι απόρροια μιας πολιτι-

ULRICH MOENNIG

Κι εμείς με τη σειρά μας θέλουμε να ευχαριστήσουμε τον κύριο Καζάζη για την ενδιαφέρουσα εισήγηση σχετικά με το σημαντικό έργο του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας.

2 Για την παρουσίαση powerpoint της εισήγησης, βλ. παρακάτω, σελ. 171 επ.
 3 J. Saltzwedel & M. Schreiber, «Bibliotheken, die letzten Kathedralen», *Spiegel* 51 (06/12/1996) 182 (<http://wissen.spiegel.de/wissen/dokument/dokument.html?id=9134477&top=SPIEGEL> - τελευταία πρόσβαση: 20/06/2008).
 4 Οι απόψεις του Munitz παρουσιάζονται στο *Spiegel*, ό.π., αλλά και στο K. Hafner, «Wiring The Ivory Tower Education: Computer Networks are transforming College Campuses and the Way Students Learn», *Newsweek* (30/01/1995 - <http://www.newsweek.com/id/107007/page/1>).

κής βούλησης συγκεντρωτισμού στην παραγωγή και διαχείριση της ψηφιακής πληροφορίας. Σύμφωνα με αυτήν, εξουσιοδοτείται η Εθνική Βιβλιοθήκη της χώρας να πρωτοστατήσει στην ψηφιακή αναπαραγωγή και διάδοση του γαλλικού πολιτισμού στο διαδίκτυο.

Αντίθετα, η ομοσπονδιακή κρατική οργάνωση της Γερμανίας, τελικό μόντρωμα μιας μακράς ιστορικής διαδρομής που είχε συντελέσει στην ανάπτυξη σημαντικών ανά κρατίδιο βιβλιοθηκών, ευλόγησε μια αποκεντρωτική πολιτική στην παραγωγή και διαχείριση της ηλεκτρονικής πληροφορίας και δεν έλαβε καθόλου υπόψη της την πρόσφατη αναγόρευση του Βερολίνου σε πρωτεύουσα της ενωμένης και πάλι Γερμανίας. Εδώ οι σημαντικότερες βιβλιοθήκες και τα τεχνολογικά ιδρύματα της χώρας ανέπτυξαν πολλά και ανεξάρτητα κέντρα παραγωγής και διαχείρισης της ηλεκτρονικής πληροφορίας.

Από τα επιτεύγματα του γερμανικού διαδικτύου επιλέγω να παρουσιάσω εκείνα που θεωρούνται απαραίτητα εργαλεία για την επιστημονική έρευνα παγκοσμίως, καθώς και όσα θα μπορούσαν ίσως να αποτελέσουν παραδείγματα προς μίμηση για τη δημιουργία χρηστικών πηγών ηλεκτρονικής πληροφόρησης και στην Ελλάδα. Θα ξεκινήσω από τον *Εικονικό Ηλεκτρονικό Κατάλογο της Καρλσρούης* (<http://www.ubka.uni-karlsruhe.de/kvk.html>), τεχνολογικό επίτευγμα του ομώνυμου πανεπιστημίου. Πρόκειται για ένα έξυπνο περιβάλλον βιβλιογραφικής αναζήτησης, το οποίο, χάρη στο *Πρωτόκολλο Z3950*, διατρέχει ηλεκτρονικά και κατ' επιλογήν του χρήστη, τους ηλεκτρονικούς καταλόγους όλων των γερμανικών βιβλιοθηκών και επιτρέπει την επέκταση της αναζήτησης στους ηλεκτρονικούς βιβλιογραφικούς καταλόγους των σημαντικότερων βιβλιοθηκών όλου σχεδόν του υπόλοιπου κόσμου. Από τον ίδιο κατάλογο, ο χρήστης ενεργοποιεί το σύστημα διαδανεισμού, δυνατότητα που δυστυχώς ισχύει μόνο για την ακαδημαϊκή κοινότητα των γερμανόφωνων χώρων, ενώ μπορεί να συμπεριλάβει στην αναζήτησή του και τους ηλεκτρονικούς καταλόγους των σημαντικότερων παλαιοβιβλιοπωλείων στον κόσμο.

Πληκτρολογώντας την ηλεκτρονική διεύθυνση <http://kalliope.staatsbibliothek-berlin.de>, επισκεπτόμαστε τον *Συλλογικό Ηλεκτρονικό Κατάλογο Καταλοίπων και Αυτογράφων* που σώζονται σήμερα στη Γερμανία. Η βάση που –αξιζει να το σημειώσουμε– θησαυρίζει εκτός των άλλων και κατάλοιπα –κυρίως αλληλογραφία– Ελλήνων συγγραφέων, ξαφνιάζει για τον πλούτο των πληροφοριών που παρέχει, ακόμα και για συγγραφείς που δεν είναι Γερμανοί.

Μια τρίτη εύχρηστη πηγή ηλεκτρονικής πληροφόρησης, προσφορά του γερμανικού διαδικτύου, είναι το ηλεκτρονικό ευρετήριο των δύο μεγάλων βιογραφικών λεξικών τους, της *Allgemeine Deutsche Biographie* και της *Neue Deutsche Biographie*, (<http://mdz1.bib-bvb.de/~ndb/>

[adb_index.html](#)). Ο συνδυασμός της ηλεκτρονικής αποδελτίωσης των συγγραφέων που εμπεριέχονται στα δύο έντυπα έργα και η δυνατότητα γρήγορης μετάβασης στην ψηφιοποιημένη σελίδα, όπου δίνεται η βιογραφία του προσώπου που αναζητήθηκε, ανανεώνουν στην ψηφιακή εποχή τη χρησιμότητα δύο έργων αναφοράς, στους 79 τόμους των οποίων παρέχεται η βιογραφική αποτίμηση 90.000 γερμανόφωνων λογίων. Ένα τέτοιο ηλεκτρονικό εργαλείο στην Ελλάδα θα μείνουμε να το ζηλεύουμε, αφού δεν διαθέτουμε ανάλογη έντυπη πηγή πληροφόρησης. Η *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια* θα μπορούσε, ως ένα σημείο, να αναπληρώσει αυτό το κενό. Όμως στον αιώνα της ηλεκτρονικής διαχείρισης της γνώσης η απουσία αντίστοιχης καταγραφής μπορεί να αναπληρωθεί. Αποδελτιώνοντας ηλεκτρονικά ένα μεγάλο corpus ετερόκλητων βιογραφικών πηγών, μπορούμε κι εμείς να δημιουργήσουμε ένα ηλεκτρονικό βιογραφικό ευρετήριο Ελλήνων λογίων. Το έργο, εκτός από την εύκολη πρόσβαση σε δυσεύρετες σήμερα πληροφορίες, θα είχε ιδιαίτερη αξία, γιατί, θησαυρίζοντας ηλεκτρονικά διαφορετικές αποτιμήσεις, θα αποτύπωνε και την ιστορική εξέλιξη των πληροφοριών και αξιολογήσεων.

Συγκεντρωτισμός ή αποκέντρωση στην παραγωγή και διάδοση της ψηφιακής πληροφορίας; Είδαμε ήδη πόσο διαφορετικά απάντησαν σε αυτό το στρατηγικής σημασίας ερώτημα η Γαλλία και η Γερμανία, λαμβάνοντας υπόψη τους τις ιδιαιτερότητές τους. Η Ελλάδα, όταν ήρθε η ώρα να χαράξει τη δική της στρατηγική –κι αυτό έγινε περί το 2003–, αν και της έλειπαν οι υποδομές και η εμπειρία σε θέματα ηλεκτρονικής καταλογογράφησης και ψηφιοποίησης, επέλεξε να ακολουθήσει το μοντέλο της ψηφιακής αποκέντρωσης και μάλιστα στην πλήρη του εξακτίωση, για να χρησιμοποιήσω κι εγώ τη λέξη που ακούστηκε πολλές φορές σε αυτό το συνέδριο. Έτσι αναπτύχθηκαν πολλές ψηφιακές συλλογές, μα αν περιδιαβάσει κανείς στο διαδίκτυο, θα διαπιστώσει πως, εκτός από λίγες εξαιρέσεις, εκείνο που πιο συχνά γοπεύει είναι η αισθητική πολλών από τους επιμελητές ιστοσελίδων των ψηφιακών συλλογών που, πραγματικά, έκαναν τέχνη.

Την ίδια εποχή η Σερβία –αυτή η Σερβία που βομβαρδιζόταν– σχεδίαζε κι εκείνη την πολιτική που θα ακολουθούσε σε θέματα ψηφιοποίησης. Επιλογή της μια συγκεντρωτική πολιτική ανάπτυξης ψηφιακού αποθέματος, με κύριο φορέα παραγωγής και προβολής την Εθνική της Βιβλιοθήκη (http://www.nbs.bg.ac.yu/index.php?change_lang=en). Το αποτέλεσμα αρκετά εντυπωσιακό, αν σκεφτεί κανείς πως το έργο στηριζόταν αποκλειστικά σε εθνικούς πόρους.

Όμως, ενώ οι ανά τον κόσμο βιβλιοθήκες, αρχεία, μουσεία και άλλοι φορείς πολλαπλασίαζαν τις διαδικτυακές παροχές τους, αναλαμβάνοντας να αναπτύξουν μικρά και

μεγάλα, πάντως αυστηρώς εθνικά προγράμματα παραγωγής ψηφιακού αποθέματος, το *Google*, ένας κερδοσκοπικός οργανισμός, παρουσιάζοντας το *Google Book Search*, ήρθε να επισκιάσει τις ευρωπαϊκές προσπάθειες, διεκδικώντας για τον εαυτό του τη μονοκρατορία στη διάδοση της γνώσης. Συνεργαζόμενο με εκδοτικούς οίκους και μεγάλες αμερικάνικες βιβλιοθήκες αρχικά, αργότερα και με ευρωπαϊκές,⁵ το *Google* ψηφιοποίησε και ψηφιοποιεί εκατομμύρια βιβλία και διαθέτει ελεύθερα στο διαδίκτυο όσα από αυτά δεν έχουν πνευματικά δικαιώματα. Για τα βιβλία που έχουν δικαιώματα, αναπτύχθηκε μια έξυπνη διαφημιστική πολιτική. Το σύγχρονο βιβλίο ψηφιοποιείται κι αυτό κι έτσι ο χρήστης μπορεί, κατά περίπτωση, να εντοπίζει άλλοτε μόνο τη βιβλιογραφική παραπομπή που εμπεριέχει τον όρο αναζήτησής του, άλλοτε σπαράγματα σελίδων και στην καλύτερη περίπτωση κάποιες από αυτές ολόκληρες. Αυτή η σπουδαία δυνατότητα να αποκτήσεις πρόσβαση –έστω και αποσπασματική– σε μια τεράστια βιβλιογραφία, απροσέλαστη διαφορετικά σε πολλούς από εμάς, κάνει σήμερα το *Google* το σπουδαιότερο ερευνητικό εργαλείο του παγκόσμιου ιστού. Ιδιαίτερα πολύτιμο είναι για αρκετούς από τους εγχώριους νεοελληνιστές, επειδή αποτελεί το μοναδικό ίσως μέσο για να απολαύσουν έναν πρωτόγνωρο επιστημονικό κοσμοπολιτισμό και να απαλλαγούν από τη βιβλιογραφική ανεπάρκεια των ελληνικών βιβλιοθηκών.

2. Από τους Ωκεανούς στο Ελληνικό Αρχιπέλαγος Χρήσιμες Ιστοσελίδες Made in Greece

Μετά την αύρα του κοσμοπολιτισμού που εισπνεύσαμε χάρη στο *Google*, καιρός να πλεύσουμε στα γνώριμα ελληνικά χωρικά ύδατα, επιτέλους στο «ελληνικό αρχιπέλαγος» του τίτλου. Οι ραγδαίες εξελίξεις στη διαχείριση της γνώσης επηρέασαν θετικά και την Ελλάδα. Η οικονομική ενίσχυση των βιβλιοθηκών με σημαντικά ευρωπαϊκά κονδύλια τούς έδωσε τη δυνατότητα, μέσα στη δεκαετία 1996-2006, να αυτοματοποιήσουν ηλεκτρονικά τη διαχείριση των υπηρεσιών τους. Απ' όλα σχεδόν τα βιβλιοστάσια της χώρας, τα βιβλία, τυλιγμένα τα περισσότερα «εις παχύ στρώμα λευκού κονιορτού, ως νεκροί εις τα σάβανα τους»,⁶ κατέβηκαν από τα ράφια,

ξεσκονίστηκαν και προωθήθηκαν στην ηλεκτρονική καταλογογράφηση, σε αρκετές περιπτώσεις και στην ψηφιοποίηση. Έτσι συστήθηκαν οι ηλεκτρονικοί κατάλογοι μεγάλου αριθμού βιβλιοθηκών και έγινε δυνατή η προβολή τους στο διαδίκτυο. Και ενώ κάθε βιβλιοθήκη αποκτούσε ηλεκτρονικό κατάλογο ή έστω συνειδητοποιούσε την ανάγκη απόκτησής του και ερυθριούσε, αν δεν τον διέθετε, ο *Ζέφυρος* (<http://zephyr.lib.uoc.gr>), το σύστημα ενιαίας αναζήτησης βιβλιογραφίας στους ηλεκτρονικούς καταλόγους των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών της χώρας, αποτέλεσε –από το 2003 που τέθηκε σε λειτουργία– το χρηστικότερο εργαλείο βιβλιογραφικής πληροφόρησης.⁷ Χάρη στο *Πρωτόκολλο Z3950*, ο *Ζέφυρος* ενοποιεί εικονικά τους ξεχωριστούς ηλεκτρονικούς καταλόγους των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών, έτσι ώστε με μία αναζήτηση να εντοπίζει τις βιβλιοθήκες που διαθέτουν το ζητούμενο τεκμήριο. Έτσι, με πρότυπο τον *Εικονικό Συλλογικό Κατάλογο της Καρλσρούης*, απέκτησε και η Ελλάδα ένα συγκεντρωτικό σύστημα ενοπισμού βιβλιογραφίας, με το οποίο ο χρήστης γλυτώνει χρόνο, κάποτε και χρήμα, αφού δεν είναι αναγκασμένος να διατρέχει ξεχωριστά τους ηλεκτρονικούς καταλόγους των ελληνικών ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών.⁸

Και ενώ ο *Ζέφυρος* είχε τεθεί σε λειτουργία, καλύπτοντας ευρηματικά την καθυστέρηση λειτουργίας του *Συλλογικού Καταλόγου των Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών*, το 2006 ενεργοποιήθηκε η ηλεκτρονική διεύθυνση κι αυτής της πύλης (<http://www.unioncatalog.gr/ucportal/index.php>). Συγκροτούμενος από βιβλιογραφικές εγγραφές που επιλέχθηκαν ως οι «καλύτερες» ή οι «πληρύτερες», ο *Συλλογικός Κατάλογος* στοχεύει να βελτιώσει τους επιμέρους καταλόγους των ελληνικών βιβλιοθηκών-ευελπίσει ακόμα να πετύχει όσα δεν κατάφερε η ασυντόνιστη δράση των μεμονωμένων βιβλιοθηκών τόσα χρόνια: να δημιουργήσει διαδικασίες συστηματικού διαδανεισμού και να στηρίξει τη δημιουργία αρχείων καθιερωμένων ελληνικών ονοματικών και θεματικών κεφαλίδων.⁹

Πρόσφατα, τόσο ο *Ζέφυρος*, όσο και ο *Συλλογικός Κατάλογος* εγκαινίασαν τη δυνατότητα υποστήριξης ηλεκτρονικού διαδανεισμού, η οποία, αν λειτουργήσει με τις ευρωπαϊκές προδιαγραφές, θα απλοποιήσει και θα βελτιώσει τη ροή της βιβλιογραφικής πληροφορίας στο ελληνικό δίκτυο βιβλιοθηκών. Βεβαίως κάτι τέτοιο επηρεάζεται όχι μόνο από την εύρυθμη αυτοματοποίηση της υπηρεσίας, αλλά και από την καλή συνεργασία του συστήματος διαδανεισμού με τα ελληνικά ταχυδρομεία.

5 Οι μεγάλες ευρωπαϊκές βιβλιοθήκες ήταν αρχικά εκθρικές απέναντι στο εκτεταμένο πρόγραμμα ψηφιοποίησης του *Google*. Άρθρα, όπως το C. Seidler, «Was Google falsch macht», *Spiegel*, (19/05/2005) <http://www.spiegel.de/netzwelt/tech/0,1518,416922,00.html>, όπου συγκρίνεται η ποιότητα των ψηφιοποιήσεών του με αντίστοιχες ψηφιοποιήσεις του Κέντρου Ψηφιοποίησης του Göttingen, το υποδεικνύουν. Η στάση πάντως αρκετών ευρωπαϊκών βιβλιοθηκών έχει σήμερα αλλάξει, καθώς οι περισσότερες από αυτές αποφασίζουν να συνεργαστούν με τον αμερικάνικο κολοσσό. Στη Μ. Βρετανία η Βιβλιοθήκη της Οξφόρδης, αλλά και στη Γερμανία η Βιβλιοθήκη του κρατιδίου της Βαυαρίας έχουν έλθει σε συνεργασία με τη *Google*. Βλ. τα εξής άρθρα: • «Google Deutsche Bücher online», *Manager-Magazin* (07/03/2007) <http://www.manager-magazin.de/it/artikel/0,2828,470352,00.html> • Malte Herwig, «Die entleibte Bibliothek», *Spiegel* (19/03/2007) 186 (<http://wissen.spiegel.de/wissen/dokument/88/30/dokument.html?titel=Die+entleibte+Bibliothek&id=50910388&top=SPIEGEL&suchbegriff=&quellen=&v1=0>)

6 Δανειζομαι εδώ τη φράση, με την οποία ο Ροϊδης περιέγραφε την κατάσταση των μαιωνικών θεολογικών βιβλίων της Βιβλιοθήκης του Βερολίνου. Βλ. Εμμανουήλ Ροϊδης, «Η Πάπισσα Ιωάννα», *Άπαντα*, Τόμος 1 (Αθήνα 1978) 68.

7 Ο *Ζέφυρος* αποτελεί τεχνολογικό επίτευγμα του Τμήματος Τεχνολογιών-Πληροφόρησης του Πανεπιστημίου Κρήτης.

8 Γ. Κοσμάς & Κατερίνα Λενάκη, «Ζέφυρος: Πορεία προς ένα συλλογικό κατάλογο», στο *Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες: Επεκτείνοντας τα όρια... - Πρακτικά, 12ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών* [Σέρρες, 12-14 Νοεμβρίου 2004], 267-280.

9 Γ. Βουγιουκλής & Φ. Τσιμπόγλου, «Συλλογικός κατάλογος-πορεία υλοποίησης», στο *Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες: Επεκτείνοντας τα όρια... Πρακτικά*, ό.π., 289.

Εστιάζοντας στα προγράμματα αναδρομικής ηλεκτρονικής καταλογογράφησης των βιβλιοθηκών της χώρας, κρίνω σκόπιμο να αναφερθώ στους ηλεκτρονικούς καταλόγους τριών σημαντικών βιβλιοθηκών, που όμως δεν έχουν περιληφθεί στον *Ζέφυρο* και τον *Συλλογικό Κατάλογο*. Πρόκειται για τον ηλεκτρονικό κατάλογο της Γενναδείου Βιβλιοθήκης (<http://www.ascsa.edu.gr/index.php/gennadius/>), του Μουσείου Μπενάκη (<http://www.benaki.gr/index.asp?lang=gr&id=103>) και του Ε.Λ.Ι.Α. (<http://www.elia.org.gr>), οι οποίοι είναι επισκέψιμοι μόνο από την ιστοσελίδα τους, εν αντιθέσει με τους επίσης πρόσφατα ενεργοποιημένους ηλεκτρονικούς καταλόγους της Εθνικής Βιβλιοθήκης (<http://www.nlg.gr>), της Βιβλιοθήκης της Βουλής (<http://catalog.parliament.gr/>) και της Ακαδημίας Αθηνών (<http://www.academyofathens.gr>), που είναι επισκέψιμοι και από τις δύο πύλες, που προαναφέραμε.¹⁰

Ακόμα, από την *Αργώ* (<http://argo.ekt.gr>), επιλέγοντας τη βάση δεδομένων «*Δημόσιες και Δημοτικές Βιβλιοθήκες*», ο χρήστης του διαδικτύου μπορεί να επεκτείνει με την ίδια ευκολία τις βιβλιογραφικές του αναζητήσεις και στους ηλεκτρονικούς καταλόγους των δημοσίων και δημοτικών βιβλιοθηκών της χώρας, εξυπηρετούμενος κι εδώ από ενιαίο σύστημα αναζήτησης.

Αφήνοντας τους ηλεκτρονικούς καταλόγους των ελληνικών βιβλιοθηκών, επιλέγω να παρουσιάσω ορισμένες ηλεκτρονικές βάσεις με εξειδικευμένη θεματική, που διατίθενται από ελληνικούς ιστότοπους και είναι ιδιαίτερα χρήσιμες για τους νεοελληνιστές. Θα ξεκινήσω από το *Εθνικό Αρχείο Ελληνικών Διδακτορικών Διατριβών* (<http://www.ekt.gr/info-serv/diglib/bases/digitize/hedi.html>), που δημιουργήθηκε και υποστηρίζεται από το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης (<http://www.ekt.gr>). Η βάση θησαυρίζει σήμερα πάνω από 15.500 βιβλιογραφικές εγγραφές και πολλές από αυτές παρέχουν δυνατότητα ελεύθερης πρόσβασης στο πλήρες κείμενο της διατριβής που βιβλιογραφείται.

Ιδιαίτερα χρήσιμος θα μπορούσε να είναι ο υπάρχων ηλεκτρονικός κατάλογος των ελληνικών περιοδικών που διαθέτουν οι ελληνικές βιβλιοθήκες (http://Argo.ekt.gr/Opac2_1/zConnectELL.html), αν αυτές τον ενημέρωναν με συνέπεια και αν είχε ληφθεί η πρόνοια να συμπεριληφθούν σε αυτόν οι διαθέσιμες μορφές αναπαραγωγών (έντυπες, μικροφωτογραφημένες, ψηφιακές) των σπάνιων περιοδικών και εφημερίδων· επίσης, η διασύνδεση αρκετών βιβλιογραφικών εγγραφών σπάνιων περιοδικών εντύπων με τις ηλεκτρονικές διευθύνσεις των ιδρυμάτων που τα διαθέτουν ελεύθερα στο διαδίκτυο θα αποτελούσε μια ακόμα επιθυμητή αναβάθμιση του

καταλόγου.¹¹

Μια άλλη ηλεκτρονική βάση δεδομένων με θεματική που ενδιαφέρει τις νεοελληνικές σπουδές, υποστηριζόμενη και πάλι από το Ε.Κ.Τ., είναι η *Νεοελληνική Προσωπογραφία* (<http://Argo.ekt.gr/opac2/zConnectELL.html>). Η ιδιαιτερότητά της έγκειται στο ότι απέδωσε ηλεκτρονικά τις βιβλιογραφικές αποδελτιώσεις του Καθηγητή της Νεοελληνικής Φιλολογίας Αλέξη Πολίτη, ο οποίος για χρόνια καθοδηγούσε με αυτές τις ερευνητικές αναζητήσεις των φίλων, των συναδέλφων, των μαθητών του. Με την ηλεκτρονική τεκμηρίωση των χειρόγραφων δελτίων και τη διάθεσή τους στο διαδίκτυο, οι προσωπικές αποδελτιώσεις ενός έγκριτου νεοελληνιστή από βιβλιογραφικό κεφάλαιο για τον ίδιο και τον στενό του κύκλο μεταβάλλονται σε πολύτιμη τράπεζα πληροφοριών για κάθε ενδιαφερόμενο.

Από τη *Νεοελληνική Προσωπογραφία* περνά στη *Νεοελληνική Εικονιστική Προσωπογραφία*. Η βάση αποτελεί τμήμα του πρόσφατα ενεργοποιημένου Πανδέκτη (<http://pandektis.ekt.gr/dspace/>), ο οποίος παρουσιάζει στο διαδίκτυο τις ψηφιακές συλλογές του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών.¹² Η *Νεοελληνική Εικονιστική Προσωπογραφία* (<http://pandektis.ekt.gr/dspace/handle/123456789/136101>) παρέχει βιογραφικές πληροφορίες για πρόσωπα που αφορούν την ιστορία της νεότερης Ελλάδας, συνοδευόμενες από τις κυριότερες απεικονίσεις τους σε ψηφιακή μορφή.

Στη σύνδεση ηλεκτρονικής, βιβλιογραφικής τη φορά αυτήν πληροφορίας με την ψηφιακή αναπαραγωγή του ίδιου του τεκμηρίου στηρίζεται και η *Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Νεοελληνικών Σπουδών «Ανέμη»* (<http://anemi.lib.uoc.gr>). Βασικός στόχος του κόμβου: οι πλούσιες συλλογές βιβλίων του Πανεπιστημίου Κρήτης, των συνεργατών του, καθώς και άλλων φορέων να μπορέσουν να ανατρέψουν τη μίζερη ελληνική πραγματικότητα, προσφέροντας μια μεγάλη ψηφιακή βιβλιοθήκη, με έμφαση στον νεοελληνικό πολιτισμό στο διαδίκτυο. Η *Ανέμη*, που αποτελείται από μια διαρκώς εμπλουτιζόμενη, βιβλιογραφική βάση, δομημένη σε ψηφιακές συλλογές, παρέχει στον χρήστη τη δυνατότητα να μεταβεί, όπου αυτό δεν ανακόπτεται από περιορισμούς πνευματικών δικαιωμάτων, από τη βιβλιογραφική πληροφορία στο ίδιο το ψηφιοποιημένο έργο. Αυτό, σε μορφή ψηφιακής εικόνας pdf, μπορεί να φυλλομετρηθεί, να τυπωθεί ή να αποθηκευτεί σελίδα-σελίδα στον προσωπικό υπολογιστή του χρήστη.

¹⁰ Ο κατάλογος της Βιβλιοθήκης της Βουλής είναι προσβάσιμος από το *Ζέφυρο*, της Εθνικής Βιβλιοθήκης από το *Συλλογικό Κατάλογο* και της Ακαδημίας Αθηνών και από τις δύο πύλες.

¹¹ Το πρότυπο των προτεινόμενων βελτιώσεων προέρχεται από τη μεγαλύτερη ηλεκτρονική βάση περιοδικών στον κόσμο, την *Zeitschriftendatenbank* [ZDB- <http://dispatch.opac.d-nb.de/LNG=DU/DB=1.1/>].

¹² Χρήσιμες για τους νεοελληνιστές είναι και άλλες βάσεις δεδομένων που προσφέρονται από την ιστοσελίδα του Ε.Ι.Ε., ιδιαίτερα εκείνες του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Ερευνών, του παλιού Κ.Ν.Ε. (<http://www.eie.gr/nhrf/institutes/inr/databases-gr.html>), οι οποίες δυστυχώς δεν διατίθενται στο διαδίκτυο, οπότε είναι απαραίτητη η κανονική και όχι εικονική επίσκεψη του Ιδρύματος.

Από τις ψηφιακές συλλογές της *Ανέμης* ιδιαίτερα ενδιαφέρουν η *Ελληνική Ψηφιακή Βιβλιογραφία 15ος-20ος αιώνας* και ο *Νεοελληνιστής*. Η τελευταία συλλογή στηρίζεται στην ηλεκτρονική αποδελτίωση των λημμάτων του βιβλίου του Καθηγητή Αλέξη Πολίτη «*Εγχειρίδιο του Νεοελληνιστή*» και τη διασύνδεση των παραγόμενων ηλεκτρονικών βιβλιογραφικών εγγραφών με το ίδιο το ψηφιοποιημένο βιβλίο, όπου αυτό επιτρέπεται.

Η *Ελληνική Ψηφιακή Βιβλιογραφία* της *Ανέμης*, η οποία στοχεύει μόνο στη συγκέντρωση –σε ψηφιακή μορφή– βιβλίων που αφορούν τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, δεν θα πρέπει να συγχέεται με το έργο της καθαυτό βιβλιογραφικής περιγραφής, την οποία για χρόνια επωμίστηκαν και επωμίζονται σημαντικοί Έλληνες βιβλιογράφοι. Προς αυτήν την κατεύθυνση κινείται σήμερα το νεοϊδρυθέν βιβλιογραφικό εργαστήριο στο Μουσείο Μπενάκη (<http://www.benaki.gr/bibliology>), υπό τη διεύθυνση της κυρίας Π. Πολέμη. Στην ιστοσελίδα του αναρτήθηκε ήδη μηχανή αναζήτησης για την *Ελληνική Βιβλιογραφία του 19ου αιώνα* (<http://www.benaki.gr/bibliology/19.htm>), την οποία μέχρι πρόσφατα μόνο σε έντυπη μορφή μπορούσαμε να συμβουλευτούμε. Η διασύνδεση των λημμάτων του ηλεκτρονικού καταλόγου και με τις ηλεκτρονικές διευθύνσεις εκείνων των βιβλίων που διατίθενται σε ψηφιακή μορφή, την κάνει ένα χρήσιμο εργαλείο και προς την προσπάθεια αποφυγής της κατ' επανάληψη ψηφιοποίησης του ίδιου βιβλίου· γιατί, δυστυχώς, στο έργο της ψηφιοποίησης –που, το τονίζω, είναι ακριβή και χρονοβόρα υπόθεση– ο γενικός συντονισμός των φορέων παραγωγής ψηφιακού αποθέματος παραμένει αιτούμενο και η θέσπιση εθνικής στρατηγικής για την ψηφιοποίηση, εξαιτίας της αποκεντρωτικής πολιτικής που θεσμοθετήθηκε, όνειρο θερινής νυκτός.¹³

Επανερχόμενη στην *Ανέμη* και στις προσπάθειές της να διευκολύνει την έρευνα στις νεοελληνικές σπουδές, θα ήθελα να σταθώ ιδιαίτερα στο νέο πρόγραμμα που εκτελείται αυτήν τη στιγμή από τη Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Κρήτης, με χρηματοδότηση και πάλι της Κοινωνίας της Πληροφορίας. Πρόκειται για τον *Ανταίο*, με τον οποίο επιχειρούμε να αναβαθμίσουμε επιλεγμένες ηλεκτρονικές εγγραφές που αφορούν ιστορίες της νεοελληνικής λογοτεχνίας, γενικές ιστορίες και άλλα κείμενα για τις νεοελληνικές σπουδές εγχειρίδια, με ηλεκτρονικούς πίνακες περιεχομένων και ηλεκτρονικά ευρετήρια. Οι πίνακες περιεχομένων θα συμβάλουν στη

γρήγορη επισκόπηση της δομής των επιλεγμένων βιβλίων, ενώ θα αυτοματοποιήσουν τη διαδικασία μετάβασης στα επιμέρους κεφάλαια και υποκεφάλαια· επιπλέον, η δημιουργία ηλεκτρονικών ευρετηρίων θα επιτρέψει στον χρήστη να μεταβαίνει εύκολα από το λήμμα που τον ενδιαφέρει στη σελίδα του βιβλίου, όπου αυτό εμπεριέχεται. Αυτή η ηλεκτρονική διευκόλυνση περιορίζεται σε βιβλία που δεν έχουν πνευματικά δικαιώματα και σε όσα σύγχρονα ο συγγραφέας και ο εκδότης τους παραχώρησαν προς την *Ανέμη* το δικαίωμα περιορισμένης προβολής του έργου τους στο διαδίκτυο.

Ιδιαίτερα χρήσιμο στους μελετητές του νεότερου ελληνισμού πιστεύουμε ότι θα είναι το τελικό αποτέλεσμα του *Ανταίου*: η ενοποίηση των δεδομένων όλων των μεμονωμένων ευρετηρίων σε ένα υπερευρετήριο, το *Ενιαίο Ευρετήριο Βασικών Εγχειριδίων για τη Νεοελληνική Ιστορία και Λογοτεχνία*. Ο *Ανταίος*, έργο τεχνολογικής επίδειξης, θα μπορέσει να αναπτύξει όλες του τις δυνατότητες από τη στιγμή που οι νεοελληνιστές και οι εκδότες τους τον στηρίξουν. Παραχωρώντας του τις απαραίτητες εξουσιοδοτήσεις, ο *Ανταίος* θα μπορέσει να προβάλλει όχι μόνο τη βιβλιογραφική αναφορά όπου καταχωρήθηκε το λήμμα αναζήτησης, αλλά και την ψηφιακή σελίδα στην οποία αυτό εμπεριέχεται. Οι πρώτες επιστολές προς τους συντάκτες σύγχρονων έργων και τους εκδότες τους στάλθηκαν και περιμένουμε με αγωνία τις απαντήσεις τους.

Εκτός από την *Ανέμη*, οι νεοελληνιστές μπορούν να αντλήσουν ψηφιοποιημένα βιβλία και περιοδικά και από άλλες ψηφιακές βιβλιοθήκες που δεν εξειδικεύονται στις νεοελληνικές σπουδές. Αξίζει να αναφερθούμε στις ψηφιακές συλλογές του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, δηλαδή τον *Ηπειρομνήμωνα* (<http://pc-3.lib.uoi.gr/e-lib>) και την *Ψηφιακή Βιβλιοθήκη του Εργαστηρίου Ερευνών Νεοελληνικής Φιλοσοφίας* (<http://www.kenef.phil.uoi.gr/>). Σημαντικό υλικό διατίθεται σε ελεύθερη πρόσβαση και από την *Ψηφιοθήκη* της Βιβλιοθήκης του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου (<http://www.lib.auth.gr>), από την οποία προβάλλονται τα ποικίλα έργα ψηφιοποίησης που έχει εκτελέσει το ίδρυμα.

Περνώντας στη συνέχεια στα προγράμματα που αφορούν την ψηφιοποίηση περιοδικών και εφημερίδων, ιδιαίτερη μνεία θα πρέπει να γίνει στις προσπάθειες της Βιβλιοθήκης της Πάτρας και στο πρόγραμμα *e-fimeris* της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδας. Στην ψηφιακή συλλογή *Κοσμοπόλις* (<http://xantho.lis.upatras.gr/kosmopolis/>) και τη μετεξέλιξή της, την *Πλειάδα* (<http://xantho.lis.upatras.gr/pleias>), που δημιουργήθηκαν από τη Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου της Πάτρας και το Νεοελληνικό Τμήμα του, αποδελτιώθηκαν ηλεκτρονικά και παρέχονται στον χρήστη με τη μορφή pdf αρχείων μερικά από τα σημαντικότερα λογοτεχνικά περιοδικά που κυκλοφόρησαν

¹³ Η ιδρυτική ομάδα της *Ανέμης* προσπάθησε να ευαισθητοποιήσει τους φορείς ψηφιοποίησης πάνω στο κρίσιμο θέμα της ψηφιακής επικάλυψης, χωρίς όμως σημαντικά αποτελέσματα. Για το θέμα, βλ. και Ε. Κωβαίου, «Ψηφιακή Βιβλιοθήκη για το Νεότερο Ελληνισμό Ανέμη <http://anemi.lib.uoc.gr>», στο *Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες και Κοινωνίες των Πολιτών: Δημιουργώντας δεσμούς γνώσης, δημοκρατίας & και πολιτισμού στο ψηφιακό περιβάλλον - Πρακτικά, 15ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (Πάτρα, 1-3 Νοεμβρίου 2006)*, 31-32 (<http://conference.lis.upatras.gr/files/1.02.FullText.pdf>, 5), όπου και οι πρώτες εκκλήσεις για την επίτευξη ευρύτερων συνεργασιών.

στην Ελλάδα, την Κωνσταντινούπολη και την Αίγυπτο κατά την περίοδο 1834-1930.¹⁴ Πιο εξελιγμένη είναι η ψηφιακή συλλογή εφημερίδων *e-fimeris* της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδας (<http://www.nlg.gr/digitalnewspapers/ns/main.html>). Σε αυτήν προσφέρονται, σε ελεύθερη πρόσβαση, πέντε ελληνικές εφημερίδες και με την εφαρμογή του συστήματος Οπτικής Αναγνώρισης Χαρακτήρων (OCR) είναι αναζητήσιμοι όχι μόνο οι τίτλοι των άρθρων που ευρετηριάστηκαν, αλλά και κάθε λέξη που εμπεριέχεται στο σώμα των ψηφιοποιημένων φύλλων τους.

Θα κλείσω αυτό το τμήμα της εισήγησής μου, επισκεπτόμενη τον ιστοτόπο του Σπουδαστήριου Νέου Ελληνισμού (<http://www.snhell.gr>). Το ίδρυμα, το οποίο στον φυσικό του χώρο στεγάζει τις βιβλιοθήκες και τα αρχεία των Κ.Θ. Δημαρά, Γ.Π. Σαββίδη και Κ.Π. Καβάφη, προσφέρει σήμερα από την ιστοσελίδα του χρήσιμες και ευφάνταστες ψηφιακές συλλογές. Διαλέγω να μνημονεύσω το *Ανθολόγιο αναγνώσεων*, από το οποίο ο χρήστης μπορεί να διαβάσει, αλλά και να ακούσει ηλεκτρονικά τους ίδιους τους ποιητές να διαβάζουν έργα τους, και το *Ανθολόγιο μαρτυριών για τον νεοελληνικό πολιτισμό και την ιστορία*. Ιδιαίτερα θα σταθώ στο *Λεξικό παραθεμάτων και αφορισμών*, το οποίο ανθολογεί παραθέματα και αφορισμούς ιστορικών και λογοτεχνικών προσώπων και βασίζεται σε ανέκδοτο ομώνυμο έργο του Γ.Π. Σαββίδη· από την ίδια ιστοσελίδα προβάλλεται ακόμα και το *Χρονολόγιο* (1801-1981), το οποίο μεταφέρει σε ηλεκτρονική μορφή τη «Χρονολογία» που συνέταξε ο Κ.Θ. Δημαράς για το έργο του «*Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*», εμπλουτισμένη από τους χρονολογικούς πίνακες που συνέταξε ο Γ.Π. Σαββίδης για τα μαθήματά του στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, καθώς και από άλλα έργα αναφοράς.

3. Αρχεία Ελλήνων Λογοτεχνών στο Διαδίκτυο

Η εφαρμογή των νέων τεχνολογιών επεκτάθηκε και στις αρχαιακές συλλογές της χώρας. Το πρόγραμμα *Κοινωνία της Πληροφορίας* ενίσχυσε με σημαντικά κονδύλια τα Γενικά Αρχεία του Κράτους (<http://www.gak.gr/gr/home/homepage.html>), το Ε.Λ.Ι.Α. (<http://www.elia.org.gr>), τα Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας (Α.Σ.Κ.Ι. - <http://www.askiweb.gr/>), το Ιστορικό και Παλαιογραφικό Αρχείο του Μορφωτικού Ιδρύματος της Εθνικής Τραπέζης (<http://www.miet.gr/web/gr/archive/default.htm>), τη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη (<http://www.ascsa.edu.gr/index.php/gennadius/>), το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο (http://cds.lib.auth.gr/Archive_Collections_AUTH), καθώς και φορείς με μικρότερες αρχαιακές συλλογές:

το Μουσείο Καζαντζάκη (<http://www.kazantzakis-museum.gr>) και το Ίδρυμα Γλινού (<http://www.glinos.gr/v1/repository/dir/>) αποτελούν μερικά μόνο παραδείγματα.

Οφείλω να ομολογήσω ότι η στιγμή που καλούμαι να περιγράψω την κατάσταση των ελληνικών αρχαιακών συλλογών στο διαδίκτυο είναι άκρως μεταιχμακική· από τις ηλεκτρονικές διευθύνσεις που επισύναψα λίγες μόνο παρουσιάζουν στο διαδίκτυο το υλικό τους:

- τα Α.Σ.Κ.Ι., από την ιστοσελίδα των οποίων μπορεί κανείς να αντλήσει υλικό για αριστερούς συγγραφείς, όπως η Μέλπω Αξιώτη·
- το Ε.Λ.Ι.Α., που ενεργοποίησε τις *Ψηφιοποιημένες Συλλογές του Ε.Λ.Ι.Α.*, προσφέροντας όμως κυρίως φωτογραφικό υλικό·
- η Γεννάδειος Βιβλιοθήκη, η οποία εγκαίνιασε την *Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Γενναδείου* και παρουσιάζει από αυτήν ψηφιοποιημένο και ηλεκτρονικά καταλογωγραφημένο το επιστολικό αρχείο του Ίωνα Δραγούμη κι άλλες φωτογραφικές συλλογές της·
- το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, δημιούργημα του οποίου είναι η ψηφιακή συλλογή *Αρχείο Νεοελληνικής Λογοτεχνίας* και το *Αρχείο Μανόλη Τριανταφυλλίδη*·
- τέλος, το Ίδρυμα Γλινού, το οποίο εγκαίνιασε τη διαδικτυακή πύλη και προσφέρει από αυτήν το αρχαιακό υλικό του Δημήτρη Γλινού που διασώζει.

Αυτά είναι τα σημερινά δεδομένα, όμως, αν κρίνουμε τόσο από τις χρηματοδοτήσεις όσο και από τις εξαγγελίες, το σκηνικό των ελληνικών αρχείων σύντομα θα αλλάξει, καθώς όλοι οι φορείς που προαναφέρθηκαν κι άλλοι που ίσως αγνώθω θα διαθέσουν στον παγκόσμιο ιστό το μοναδικό υλικό των αρχαιακών συλλογών τους, καθώς το επιβάλλει η κοινοτική χρηματοδότηση, η οποία και πυροδότησε όλη αυτήν την κινητοποίηση.

Από το ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων που αναπτύχθηκαν και αναπτύσσονται στον χώρο των αρχαιακών καταλοίπων, θα ήθελα να σταθώ λίγο περισσότερο στα λογοτεχνικά αρχεία, που ενδιαφέρουν και τους περισσότερους από τους συμμετέχοντες σε αυτό το συνέδριο. Ο τρόπος παρουσίασης στο διαδίκτυο των αρχείων των Ελλήνων λογοτεχνών σε αυτήν την άκρως μεταιχμακική εποχή ποικίλλει. Πολλοί φορείς αρκούνται ακόμα στην παρουσίαση από τις ιστοσελίδες τους του αρχαιακού υλικού που κατέχουν και διαχειρίζονται. Στην καλύτερη περίπτωση, αν έχει εκπονηθεί έντυπος κατάλογος της αρχαιακής συλλογής, τον αναπροσαρμόζουν και τον ενσωματώνουν σε αυτήν. Έτσι, η Γεννάειος Βιβλιοθήκη, η οποία, όπως ειπώθηκε, ξεκίνησε την ηλεκτρονική καταλογωγράφηση και ψηφιοποίηση των αρχείων της, παρέχει από την ιστοσελίδα της αλφαβητικό κατάλογο

¹⁴ Δ. Γαβρίλης, Π. Γεωργίου, Φ. Παπαδάτου & Ι. Τσάκωνας, «Κοσμοπόλις: δημιουργώντας ψηφιακό περιεχόμενο στην ελληνική γλώσσα», στο *Μετα-Βιβλιοθήκες: Οι βιβλιοθήκες μετά το Διαδίκτυο και τον Παγκόσμιο Ιστό - Πρακτικά, Πανελλήνιο Συνέδριο Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (Κέρκυρα, Ίονιο Πανεπιστήμιο, 13-15 Οκτωβρίου 2007)*, 448-463.

των περισσότερων αρχειακών συλλογών που διαθέτει (<http://www.ascsa.edu.gr/index.php/archives/Gennadius-Archival-Collections>). Από αυτήν, ο χρήστης ενημερώνεται, μεταξύ άλλων, για τις αρχειακές συλλογές των Οδυσσέα Ελύτη, Στρατή Μυριβήλη, Γιώργου Σεφέρη, Άγγελου Τερζάκη. Πρόσφατα ενεργοποίησε και το Ε.Λ.Ι.Α. από το μενού της ιστοσελίδας του τον σύνδεσμο *Κατάλογος αρχειών*. Επιλέγοντάς τον, ο χρήστης μπορεί να διατρέξει αλφαβητικά τα 984 αρχεία του ιδρύματος και να αντλήσει πληροφορίες για τη χρονική περίοδο, το μέγεθος και τη θεματική που καλύπτουν οι επιμέρους αρχειακές συλλογές. Επίσης υπάρχει μηχανή αναζήτησης, που διευκολύνει περαιτέρω τον εντοπισμό του αρχειακού υλικού που ενδιαφέρει τον χρήστη.

Παρ' ότι μέχρι πρότινος το τοπίο ήταν εξαιρετικά δύσβατο, προσιτό σχεδόν μόνο στους παροικούντας και παρεπιδημούντας την πόλη των Αθηνών, οφείλουμε να ομολογήσουμε ότι ο τρόπος παρουσίασης αρχειών στο διαδίκτυο εξακολουθεί να είναι –όσο υπερβολική κι αν ακούγεται σήμερα η λέξη– υποτυπώδης. Στη χώρα μας ελάχιστες προσπάθειες έχουν σημειωθεί για την πλήρη ηλεκτρονική περιγραφή των αρχειακών συλλογών των Ελλήνων λογοτεχνών. Θεωρούνται –είναι αλήθεια– χρονοβόρες, είναι ιδιαίτερα απαιτητικές και δεν βγαίνουν στο περιορισμένο χρονικό διάστημα των επιδοτούμενων προγραμμάτων, στα οποία εκείνο που τις περισσότερες φορές μετρά είναι η παρουσίαση μιας καλοδιαμορφωμένης ιστοσελίδας, της βιτρίνας του προγράμματος. Παρ' όλα αυτά, απόπειρες έγιναν κι εξακολουθούν να γίνονται. Ως παραδείγματα θα αναφέρω τον ηλεκτρονικό κατάλογο του *Αρχειού Παντελή Πρεβελάκη*, που δημιουργήθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Κρήτης το 1995, σε μια εποχή που η ηλεκτρονική καταλογογράφηση στη χώρα βρισκόταν στα σπάργανα και το διαδίκτυο δεν ήταν τόσο διαδεδομένο,¹⁵ καθώς και τις πιο πρόσφατες ηλεκτρονικές τεκμηριώσεις των αρχειακών καταλοίπων Νίκου Καζαντζάκη του Μουσείου Καζαντζάκη και των αρχειακών συλλογών που συγκροτούν το *Αρχειό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας* του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, βασισμένες και οι δυο στο διεθνές πρότυπο καταλογογράφησης MARC 21. Αν και οι ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις επιβάλλουν –και σωστά– ως ιδανικότερη και για τις αρχειακές συλλογές τη διασύνδεση της ηλεκτρονικής καταλογογράφησης με το ίδιο το ψηφιακό τεκμήριο, σε καμία περίπτωση δεν παραγκωνίζουν την ηλεκτρονική περιγραφή εξαιτίας της προβολής του φυσικού τεκμηρίου. Αντίθετα, στην Ελλάδα εκείνο που επέλεξαν οι περισσότεροι φορείς που ασχολήθηκαν με τα έργα ψηφιοποίησης ήταν η προβολή

της εικόνας εις βάρος της περιγραφής της. Δυστυχώς στον χώρο της ηλεκτρονικής πληροφόρησης το παλιό καλό απόφθεγμα «μια εικόνα αξίζει όσο χίλιες λέξεις» δεν ισχύει. Η πλοήγηση του χρήστη στο *Αρχειό Κ.Π. Καβάφη* (<http://www.kavafis.gr>) αποτελεί το καλύτερο παράδειγμα, για να γίνουν κατανοητά όσα παραπάνω παρέθεσα. Ο κόμβος, από τους καλύτερους στην απόδοση των ψηφιακών δεδομένων που διαθέτουμε, επισκιάζεται από την ολική απουσία εμπειριστωμένης ηλεκτρονικής τεκμηρίωσης του υλικού που προβάλλει. Δυστυχώς το ιδανικό παράδειγμα παραμένει ζητούμενο. Το Μουσείο Καζαντζάκη (<http://www.kazantzakis-museum.gr>), το οποίο διαχειρίζεται σημαντικό αρχειακό υλικό του Νίκου Καζαντζάκη και της γυναίκας του, παρ' ότι με τη βοήθεια της Βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου Κρήτης τεκμηρίωσε ηλεκτρονικά 20.000 τεκμήρια, σκοντάφτει στην επίλυση τεχνικών προβλημάτων, τα οποία παρεμποδίζουν προς ώρας την απρόσκοπτη προβολή στο διαδίκτυο ηλεκτρονικής καταλογογράφησης και ψηφιοποιημένου υλικού. Όσο για την ψηφιακή συλλογή του *Αρχειού Νεοελληνικής Λογοτεχνίας* του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου, σε αυτήν τις περισσότερες φορές ακυρώνεται η πρόσβαση στο ίδιο το ψηφιακό τεκμήριο, καθώς αν' αυτού δεσπόζει ενημερωτικό σημείωμα που δηλώνει ότι προτεραιότητα πρόσβασης στο υλικό έχουν οι νεοελληνιστές του Αριστοτελείου· οι υπόλοιποι –κοινοί θνητοί– πρέπει να επικοινωνήσουν με τους αρμόδιους στα τηλέφωνα και e-mails που παρατίθενται.

Αναφερόμενη στις δραστηριότητες εκσυγχρονισμού των ελληνικών αρχειών με τη συνδρομή των νέων τεχνολογιών, οφείλω να επισημάνω την ανυπαρξία κεντρικής ενημέρωσης για τις προσπάθειες ηλεκτρονικής καταλογογράφησης και ψηφιακής προβολής των αρχειών, ανάμεσά τους και των λογοτεχνικών. Ο «*Οδηγός των Ελληνικών Ιδιωτικών Αρχείων*», που προσφέρεται πια στο διαδίκτυο από την ιστοσελίδα της Ελληνικής Αρχειακής Εταιρείας (http://www.eae.org.gr/pub4_priv.html), ενώ παραπέμπει τον επισκέπτη του σε πλήθος ιστοσελίδες αρχειών σε Ελλάδα και εξωτερικό, παραμένει ανενήμερος απέναντι σε αυτό το καινούργιο γίγνεσθαι. Πολλά αρχεία που διαθέτουν ηλεκτρονικούς καταλόγους και έχουν ψηφιοποιηθεί απουσιάζουν από τις σελίδες του, ενώ χρήσιμη θα ήταν και η καταγραφή όλων των ιστοσελίδων των φορέων, που αυτήν τη στιγμή δεν παρέχεται.¹⁶

Πριν ολοκληρώσω τον περίπλοκο στο αρχιπέλαγος του ελληνικού διαδικτύου, θα ήθελα να σταθώ λίγο σε μια ακόμα

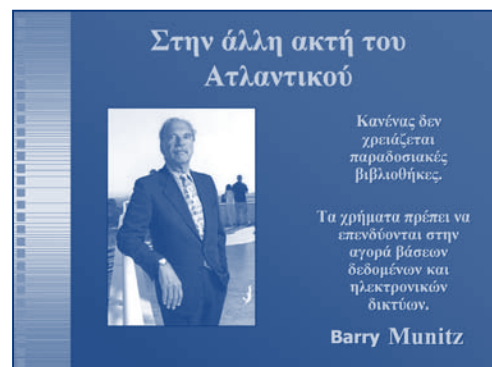
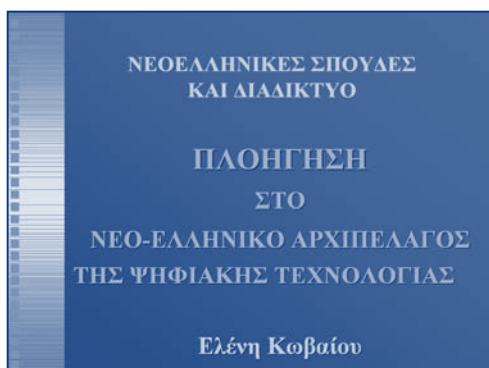
¹⁵ Οι ηλεκτρονικές εγγραφές του Αρχείου Πρεβελάκη προσφέρονται από τον ηλεκτρονικό κατάλογο της Βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου Κρήτης. Για να απομονώσει ο χρήστης το υλικό του αρχείου από το υπόλοιπο βιβλιογραφικό υλικό της Βιβλιοθήκης, πρέπει να επιλέξει τη *σύνθετη αναζήτηση* και στη συνέχεια από τον *Κατάλογο Αναζήτησης* την κατηγορία *Αρχειακό Υλικό*.

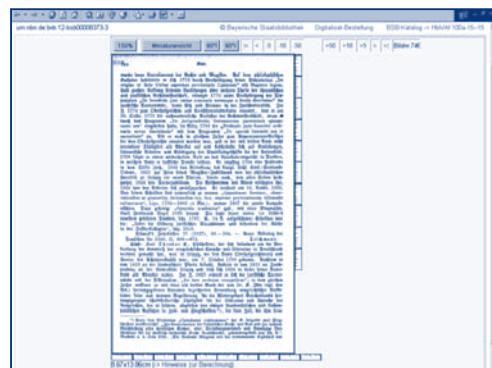
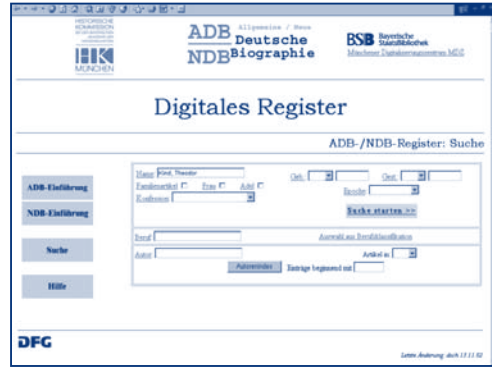
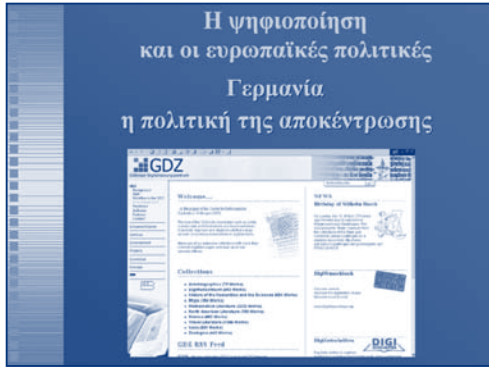
¹⁶ Από την ιστοσελίδα του Ε.Λ.Ι.Α., επιλέγοντας το σύνδεσμο *Συνεργασία με άλλους φορείς* και στη συνέχεια το *Λογοτεχνικά αρχεία*, ο επισκέπτης διαβάζει τη δεοντολογία που εδώ υποδεικνύω. Δυστυχώς, παρ' όλα αυτά οι σελίδες της Ελληνικής Αρχειακής Εταιρείας εξακολουθούν να μένουν ανενήμερες. Πάντως ιδιαίτερα εύχρηστη είναι η μηχανή αναζήτησης που αναρτήθηκε από το Ε.Λ.Ι.Α., για να πληροφορεί εύκολα το χρήστη αν υπάρχει το λογοτεχνικό αρχείο που ψάχνει, καθώς και το φορέα που το διαχειρίζεται.

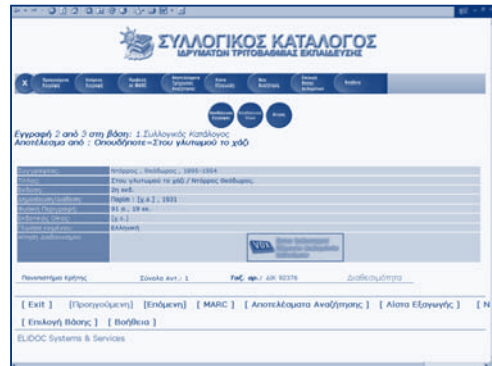
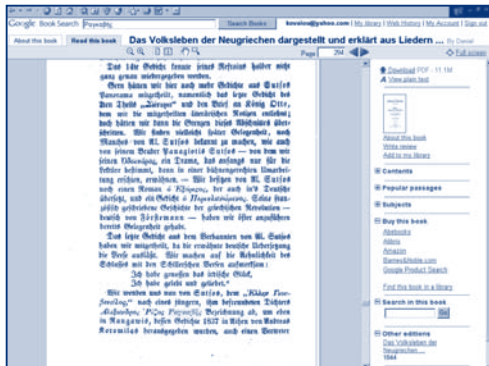
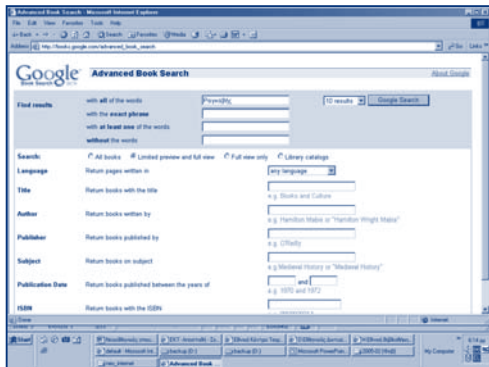
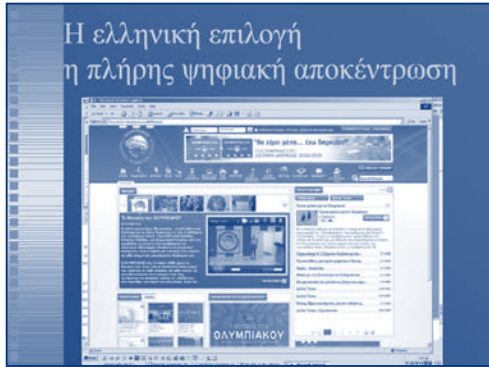
σημαντική ιστοσελίδα. Πρόκειται για το *Οπτικοακουστικό Αρχείο της Ε.Ρ.Τ.* (<http://www.ert-archives.gr/wrpsV2/public/index.aspx>), απ' όπου οι νεοελληνιστές μπορούν να αντλήσουν ντοκιμαντέρ για Έλληνες συγγραφείς, τηλεοπτικές σειρές βασισμένες σε λογοτεχνικά έργα, ελληνικές ταινίες, κ.ά.

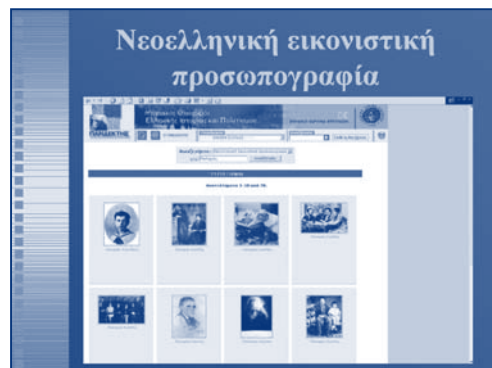
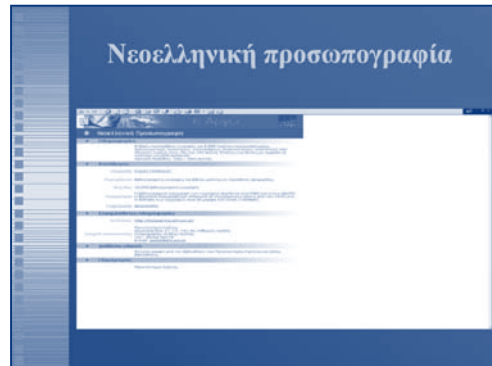
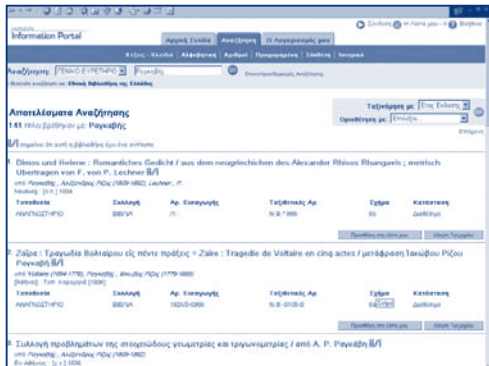
Στο σημείο αυτό το ταξίδι στο ελληνικό διαδίκτυο έφθασε στο τέλος του. Θέλω να πιστεύω πως εκείνο που μένει, καθώς κλείνει η προβολή του υπολογιστή, είναι η διάχυτη αισιοδοξία για τον κόσμο της γνώσης, που παύει και στη χώρα μας να είναι αφιλόξενος κι απροσπέλαστος. Το διαδίκτυο, οι νέες τεχνολογίες, το νέο σύμπαν που αποκαλούμε ψηφιακή εποχή υπόσχονται την αναγέννηση των βιβλιοθηκών και των αρχείων μας. Χάρη σε αυτά τα εργαλεία μπορούμε σήμερα όχι μόνο να ανοίξουμε τις πύλες των υπαρχουσών συλλογών, αλλά και να ανασυστήσουμε ηλεκτρονικά βιβλιοθήκες κατακερματισμένες και διάσπαρτες αρχαικές συλλογές. Οι δυνατότητες είναι απέραντες και πρέπει να τις εκμεταλλευτούμε, με δεδομένη την οικονομική μας κατάσταση, έξυπνα, σωστά κι οργανωμένα.

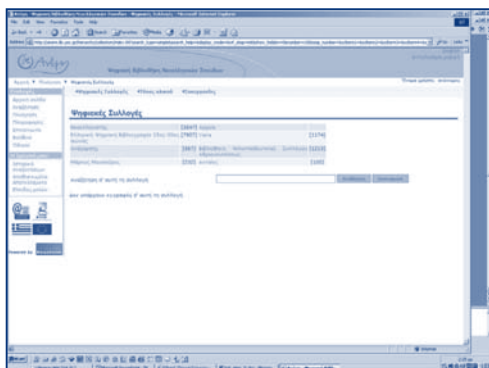
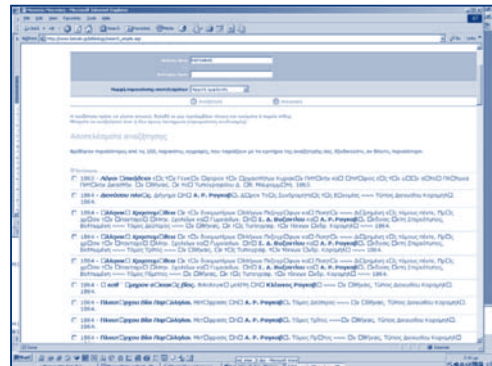
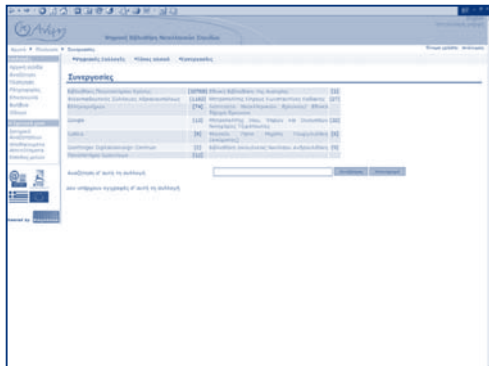
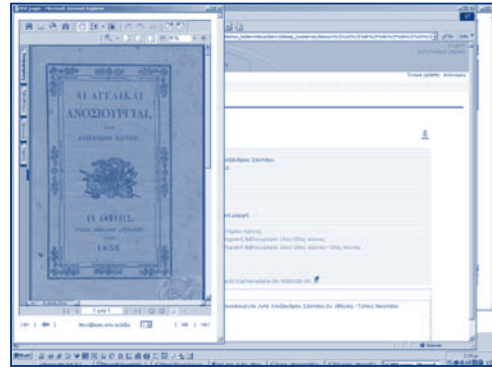
Σας ευχαριστώ πολύ.

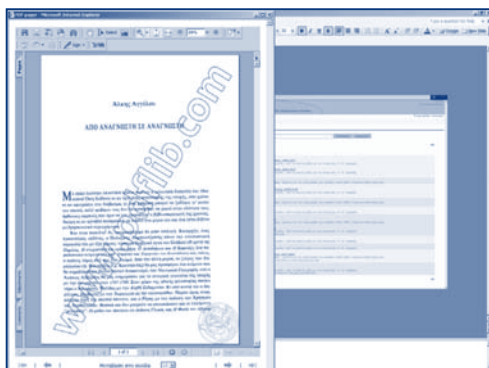
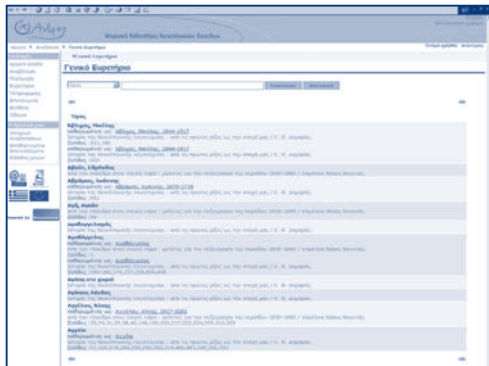
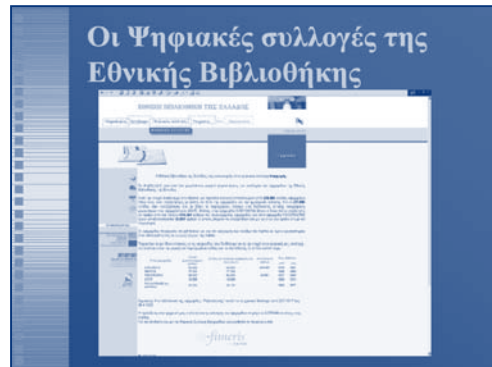
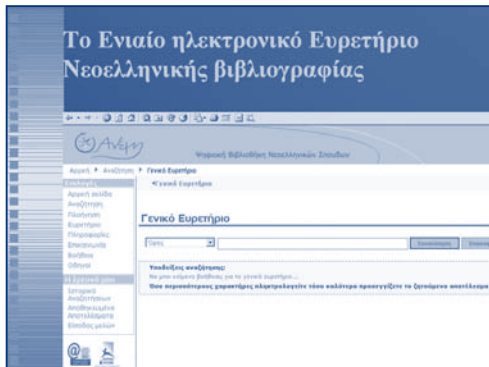
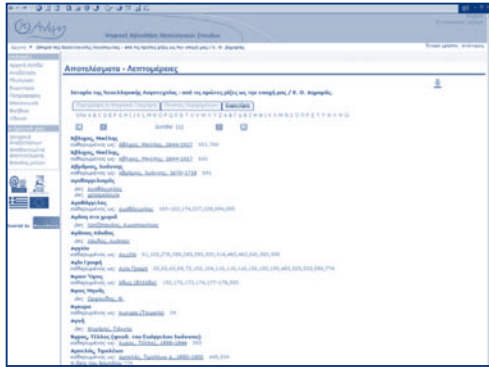

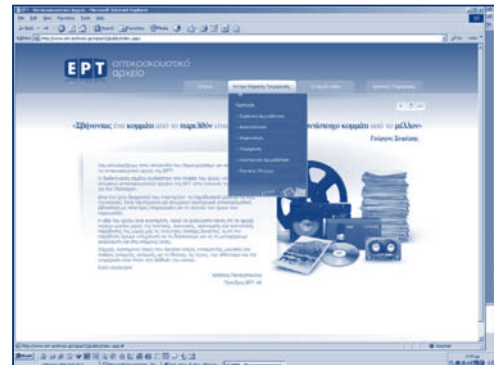
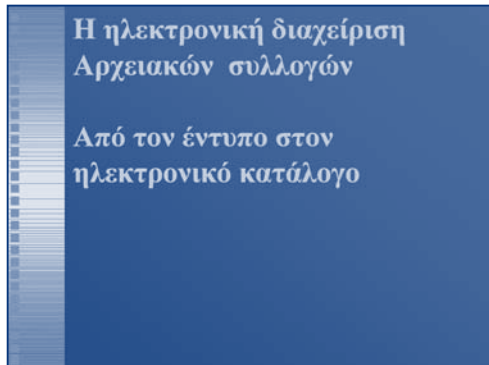

Ο ΑΝΤΑΙΟΣ και η Αναβάθμιση της Ανέμης

- Παροχή ηλεκτρονικών πινάκων περιεχομένων
- Ατομικά ευρετήρια
- Ενιαίο ηλεκτρονικό Ευρετήριο Νεοελληνικής Βιβλιογραφίας

ULRICH MOENNIG

Ευχαριστούμε εμείς την Ελένη Κωβαίου. Νομίζω είναι σαφές ότι αυτοί που κερδίζουν από το διαδίκτυο είναι οι χρήστες των βιβλίων και κυρίως των σπανίων βιβλίων. Όλα αυτά είναι εντυπωσιακά.

Περνάμε στον επόμενο εισηγητή, ο οποίος ήρθε επίσης από μεγαλόνησο, όχι όμως του Νότου, αλλά της Δύσης. Είναι ο Νότης Τουφεξής, ο οποίος είναι Επιστημονικός Συνεργάτης, Ερευνητής της Γραμματικής της Μεσαιωνικής Ελληνικής στο Πανεπιστήμιο του Κέιμπριτζ. Ο τίτλος της εισήγησής του είναι: «Ηλεκτρονικές εκδόσεις νεοελληνικών κειμένων και διαδίκτυο: προϋποθέσεις και προοπτικές».

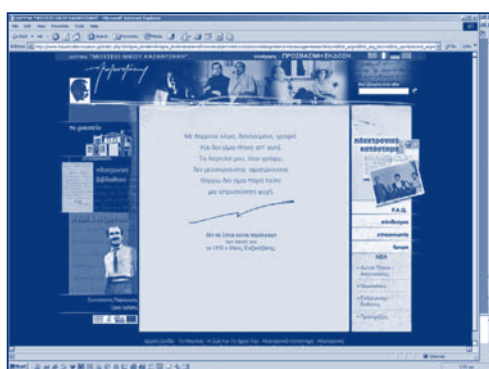

ΝΟΤΗΣ ΤΟΥΦΕΞΗΣ¹⁷

Ευχαριστώ πάρα πολύ. Για να συνεχίσω το «θέμα» των νησιών που ξεκίνησαν οι προηγούμενοι ομιλητές, εγώ θα προσπαθήσω να σας παρουσιάσω την οπτική κάποιου που είναι μόνος του σε ένα ερημονήσι, μέσα στο πέλαγος των ψηφιακών εφαρμογών που τόσο αναλυτικά μας περιέγραψε η Ελένη Κωβαίου. Θα ήθελα να σας μιλήσω για τον νεοελληνιστή –δεν λέω σκόπιμα «φιλόλογο», γιατί ακούσαμε χθες ότι ο νεοελληνιστής είναι πολλά πράγματα και δεν πρέπει ή δεν θέλει να αυτοπροκαλείται «φιλόλογος»– ως δημιουργό και διαχειριστή ηλεκτρονικού περιεχομένου. Ο Γιάννης Καζάζης παρουσίασε ενδελεχώς τις πρόσφατες εξελίξεις στον τομέα της χρήσης των υπολογιστών στην εκπαίδευση και την κοινωνία γενικότερα. Από μεριάς μου, έχω θέσει τρία βασικά ερωτήματα, τα οποία απασχολούν τη διδακτική και ερευνητική κοινότητα και οποιονδήποτε δημιουργεί ψηφιακό περιεχόμενο για οποιονδήποτε λόγο.

Πρώτον, δημιουργεί η χρήση υπολογιστών ασυνέχεια στην υφιστάμενη παράδοση της έρευνας και της διδασκαλίας; Η απάντηση είναι μάλλον όχι, αν και υπάρχουν πολλοί που υποστηρίζουν το αντίθετο.

Δεύτερον, μπορεί η ψηφιακή τεχνολογία να δώσει απα-

¹⁷ Για την παρουσίαση powerpoint του εισηγητή, βλ. παρακάτω, σελ. 181 επ.

ντήσεις σε παλιά ερωτήματα της έρευνας, που για λόγους πρακτικούς και σχετικούς με τις διαθέσιμες εργατώρες ερευνητικής δραστηριότητας δεν μπορούσαν να απαντηθούν, ή να διατυπώσει νέα ερωτήματα που δεν είχαμε σκεφτεί πριν;

Τρίτον, με δεδομένη τη λεγόμενη «ψηφιακή επανάσταση» ή «ψηφιακή κουλτούρα», την εισαγωγή δηλαδή του υπολογιστή όχι μόνο στην ακαδημαϊκή πραγματικότητα, αλλά και στην καθημερινότητα, μέσω του διαδικτύου και της χρήσης του ηλεκτρονικού υπολογιστή όχι μόνο ως εργαλείου δουλειάς, αλλά ως μέρους της ψυχαγωγίας μας, πρέπει οι νεοελληνικές σπουδές και όλες οι σπουδές να αναπτύξουν υποδομές για να υποδεχθούν αυτούς που μπορούμε να αποκαλέσουμε «φυσικούς χρήστες» του διαδικτύου; Αν θέσουμε το έτος 2000 ως το όριο μαζικής εξάπλωσης του διαδικτύου, σε 10 περίπου χρόνια θα έχουμε φοιτητές οι οποίοι θα είναι εξοικειωμένοι με τον υπολογιστή και το διαδίκτυο από τότε που γεννήθηκαν. Αυτό προκαλεί αλλαγές στον τρόπο με τον οποίο οργανώνεται η ακαδημαϊκή γνώση και τα πανεπιστήμια. Ακούσαμε σχετικά τις ανακοινώσεις για το αποδικοτυωμένο ή αποκαλωδιωμένο πανεπιστήμιο στη χθεσινή συνεδρία.

Το ερώτημα μπορεί να διατυπωθεί και ως εξής: Ποιο ρόλο παίζει το διαδίκτυο, ως ο κατεξοχήν εκφραστής αυτής της ψηφιακής κουλτούρας στην εξέλιξη των νεοελληνικών σπουδών, πάντα από την οπτική του ακαδημαϊκού ή οποιουδήποτε ασχολείται με τις νεοελληνικές σπουδές;

Θα ήθελα να παρουσιάσω γρήγορα τρία παραδείγματα, που τα ανέφερε και η κυρία Κωβαίου. Είναι όλα προσπάθειες προς την κατεύθυνση αυτής της εξέλιξης που προσπάθησα να σκιαγραφήσω πολύ σύντομα.

- Η *Ανέμνη* (<http://anemi.lib.uoc.gr>) την οποία παρουσίασε αναλυτικά η κ. Κωβαίου.¹⁸
- Το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας και τα ηλεκτρονικά λεξικά του (<http://www.greek-language.gr/>), που μας επιτρέπουν π.χ. να κάνουμε αναζητήσεις οι οποίες δεν είναι δυνατές σε παραδοσιακά λεξικά. Είναι πλέον δυνατό, για παράδειγμα, να αναζητήσω με τη βοήθεια της μηχανής αναζήτησης ενός ηλεκτρονικού λεξικού λήμματα που περιέχουν την κατάληξη «-μα», κάτι που διευκολύνει και επιταχύνει αφάνταστα τη γλωσσολογική μελέτη.¹⁹
- Το Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού (<http://www.snhell.gr>), που περιέχει ανθολογήσεις και αναγνώσεις κειμένων, με τη βοήθεια του οποίου, όπως ακούσαμε πάλι χθες, οι αναγνώσεις κειμένων κι ενδεχομένως και άλλο υλικό ενσωματώνονται στη διδασκαλία με έναν πολύ αποτελεσματικό τρόπο.²⁰

Όταν μιλώ για «ηλεκτρονικές εκδόσεις» αναφέρομαι κατά πρώτο λόγο σε ψηφιοποιημένες εκδόσεις «παραδοσιακών εκδόσεων», όπως τις είδαμε στην *Ανέμνη* ή στις ανθολογίες του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας (<http://www.greek-language.gr/greekLang/literature/anthologies/index.html>). Τέτοιες εκδόσεις, όπως εξήγησε η κυρία Κωβαίου, είτε περιλαμβάνουν μόνο ψηφιοποιημένες εικόνες της σελίδας του βιβλίου που εμφανίζονται στην οθόνη, χωρίς δυνατότητα αναζήτησης του κειμένου, είτε αποτελούνται από πλήρεις εφαρμογές που μας επιτρέπουν να αναζητήσουμε ηλεκτρονικά οποιαδήποτε λέξη στο ηλεκτρονικό κείμενο.

Σημαντικότερο ρόλο παίζουν στις εξελίξεις που σκιαγραφήθηκαν στις ανακοινώσεις τις συνεδρίας αυτής τα εξαρχής ψηφιακά προϊόντα. Αναφέρομαι κυρίως σε έργα αναφοράς, που σχεδιάζονται ως ηλεκτρονικές εφαρμογές και έχουν διαφορετικά χαρακτηριστικά απ' ό,τι οι τυπωμένοι παραδοσιακοί πρόγονοί τους. Όταν αναφέρομαι σε «νεοελληνικά κείμενα» εννοώ τόσο εκδόσεις λογοτεχνικών κειμένων, δηλαδή τη λογοτεχνία στο διαδίκτυο (το μεγάλο κεφάλαιο της λογοτεχνίας που δημιουργείται στο διαδίκτυο δεν με απασχολεί στη συγκεκριμένη παρουσίαση), αλλά και επιστημονικά κείμενα. Επειδή το θέμα είναι πολύ μεγάλο και δεν θα μπορούσα να αναπτύξω και τους δύο κλάδους του, περιορίζομαι στη συνέχεια σε κάποιες παρατηρήσεις για τις εκδόσεις λογοτεχνικών κειμένων και την παρουσίαση της νεοελληνικής λογοτεχνίας –στην οποία εντάσσω και την πρώιμη νεοελληνική λογοτεχνία, επειδή σε αυτήν ανήκω– στην ψηφιακή εποχή. Αποφεύγω να χρησιμοποιώ τον όρο «νέες τεχνολογίες», διότι δεν πιστεύω ότι είναι τόσο νέες. Προτιμώ τον όρο «ψηφιακές εφαρμογές» και «ψηφιακές τεχνολογίες». Νομίζω ότι πρέπει πλέον να ξεφύγουμε από την ιδέα ότι οι ψηφιακές εφαρμογές είναι νέες και να τις θεωρούμε πλέον καθημερινότητα.

Τι αλλάζει, λοιπόν, με τη χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας; Τι είναι αυτό το καινούργιο που μπορούν να προσφέρουν οι ψηφιακές εφαρμογές και που ενδεχομένως να μας επιτρέπει να κάνουμε καινούργια πράγματα στον χώρο των νεοελληνικών σπουδών, που δεν ήταν δυνατά με τη χρήση παραδοσιακών μεθόδων; Ας πάρουμε για παράδειγμα τις εκδόσεις λογοτεχνικών κειμένων. Σε αυτές συγκαταλέγω και τη μετάφραση και γενικά οποιαδήποτε παρουσίαση λογοτεχνικού κειμένου ως δημοσίευση.

Μια κατηγορία εκδόσεων αποτελούν οι διπλωματικές εκδόσεις χειρογράφων ή άλλου υλικού. Έχουμε επίσης εκδόσεις φιλολογικές ή επιστημονικές –ας τις πούμε όπως θέλουμε–, οι οποίες επανεκδίδονται είτε επειδή ο συγγραφέας αλλάζει το κείμενό του είτε επειδή κάποιος φιλόλογος επιμελείται μια διαφορετική έκδοση. Έχουμε επίσης μεταφράσεις λογοτεχνικών κειμένων. Όλα αυτά

18 Βλ. διαφάνεια 3 της παρουσίασης του εισηγητή, σελ. 181.

19 Βλ. διαφάνεια 4 της παρουσίασης του εισηγητή, σελ. 181.

20 Βλ. διαφάνεια 5 της παρουσίασης του εισηγητή, σελ. 181.

τα κείμενα συνδέονται μεταξύ τους, διότι όποιος επιμελείται την επιστημονική έκδοση ενός λογοτεχνικού κειμένου συμβουλευεται και το αρχείο ενός συγγραφέα ή μία διπλωματική έκδοση ή ακόμη τις φωτογραφίες που περιλαμβάνονται στις διπλωματικές εκδόσεις.

Αυτό που αλλάζει με την ψηφιακή τεχνολογία, λοιπόν, είναι ότι ίσως για πρώτη φορά είναι δυνατό στους εκδότες και αναγνώστες να αξιοποιήσουν όλες τις παραδοσιακές φιλολογικές μεθόδους, στις οποίες αναφέρθηκα μόλις, σε ένα ενιαίο περιβάλλον. Είναι δυνατή πλέον με τη χρήση της τεχνολογίας η ταυτόχρονη διπλωματική έκδοση ενός έργου, η απεικόνιση των φωτογραφικών του τεκμηρίων, η επιστημονική του έκδοση, η ταυτόχρονη μετάφραση, ο παράλληλος σχολιασμός του και όλα αυτά σε ένα ενιαίο ηλεκτρονικό περιβάλλον. Και αυτό είναι πραγματικά κάτι καινούργιο, το οποίο δεν είναι δυνατό χωρίς την ψηφιακή τεχνολογία.

Η ψηφιακή τεχνολογία, επομένως, μας παρέχει δυνατότητες παρουσίασης που διευκολύνουν την ανάλυση και ερμηνεία της εξέλιξης ενός λογοτεχνικού έργου, ειδικά όταν το τελευταίο έχει υποστεί αλλαγές, που συνδέονται με τη βούληση του συγγραφέα ή του ακροατηρίου ενός έργου σε μια συγκεκριμένη περίοδο. Μέσω του ηλεκτρονικού υπολογιστή έχουμε πλέον τη δυνατότητα ηλεκτρονικής έκδοσης και δυναμικής σύγκρισης και παρουσίασης διαδοχικών εκδόσεων του ίδιου έργου, μία διάφανη απεικόνιση της τελικής πρόθεσης του συγγραφέα, της πρόληψης ενός έργου σε διαφορετικές εποχές, των επεμβάσεων των εκδοτών και των τυπογράφων, κ.λπ.

Η μέθοδος αυτή έχει εφαρμοστεί σε εκδόσεις για άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες, τις οποίες για λόγους χρόνου δεν μπορώ να αναλύσω λεπτομερώς. Παράδειγμα ενός νεοελληνικού κειμένου που θα μπορούσε να αποκτήσει μια τέτοια ηλεκτρονική έκδοση είναι η «*Ιστορία ενός αιχμαλώτου*» του Στρατή Δούκα· η πρώτη έκδοση του έργου (1929) διαφέρει σημαντικά από την τρίτη (1958) και τις ακόλουθες επανεκδόσεις. Μια ηλεκτρονική έκδοση θα έδινε για πρώτη φορά τη δυνατότητα παράλληλης ανάγνωσης των διαφορετικών αυτών εκδοχών του κειμένου. Το κείμενο αυτό προσφέρεται επίσης για πλούσιο σχολιασμό, με τη χρήση υπερκειμενικών διασυνδέσεων.

Ένα παράδειγμα παράλληλης έκδοσης ενός αγγλικού ποιήματος προέρχεται από την ιστοσελίδα *Romantic Circles*· οι τέσσερις εκδοχές του ίδιου ποιήματος από τέσσερις διαφορετικές χρονολογίες (1798, 1800, 1802, 1805) εμφανίζονται στην ίδια οθόνη και παρέχουν στον αναγνώστη τη δυνατότητα να τις μελετήσει όλες χωρίς να χρειάζεται να τις αναζητήσει σε έντυπη μορφή.²¹

Το άλλο ουσιαστικό χαρακτηριστικό της ψηφιακής τεχνολογίας είναι η δυνατότητα δημιουργίας υβριδικών προϊόντων, επιτρέποντας τον συνδυασμό διαφορετικών δεδομένων –με την έννοια «δεδομένα» εννών το ήδη υπάρχον υλικό. Η τεχνολογία του υπερκειμένου, στην οποία βασίζεται το διαδίκτυο, επιτρέπει τη διασύνδεση υλικού σε ψηφιακή μορφή. Μπορούμε δηλαδή να συνδέσουμε πληροφορίες –κι όχι μόνο κείμενο με άλλο κείμενο, αλλά κείμενο με εικόνα, κείμενο με ήχο, κείμενο με βίντεο, κ.λπ.– εφόσον είναι βέβαια διαθέσιμες σε ηλεκτρονική μορφή. Έτσι δημιουργούνται νέα βοηθήματα ανάλυσης ή έργα αναφοράς που υφίστανται αποκλειστικά σε ψηφιακή μορφή· η ψηφιακή τους μορφή είναι ουσιαστικό χαρακτηριστικό της ουσίας τους.

Θα μπορούσα να αναφέρω πολλά παραδείγματα, αλλά θα περιοριστώ σε ένα, το οποίο θα κυκλοφορήσει προσεχώς: την ηλεκτρονική έκδοση του «*Ερωτόκριτου*» σε συνδυασμό με λεξιλογικούς πίνακες σε μορφή υπερκειμένου με τίτλο «*Του δίσκου τα γυρίσματα. Ο Ερωτόκριτος σε CD-ROM*». Το CD-ROM, που πρόκειται να κυκλοφορήσει μέσα στο 2008 από την *Εκδοτική Ερμής*, περιλαμβάνει σε ηλεκτρονική μορφή τους λεξιλογικούς πίνακες που έχουν ήδη κυκλοφορήσει σε μορφή βιβλίου.²² Σε αυτό, το κείμενο του «*Ερωτόκριτου*» έχει συνδεθεί με τρεις διαφορετικούς πίνακες: έναν συμφραστικό, έναν πίνακα λέξεων κι έναν αντίστροφο πίνακα λέξεων. Επιλέγοντας οποιαδήποτε λέξη του κειμένου, εμφανίζεται ένα παράθυρο.²³ Μπορεί κανείς να επιλέξει τον πίνακα που θέλει να δει και να πάει αυτομάτως σε αυτόν.²⁴ Όσοι ξέρετε την τυπωμένη μορφή του συμφραστικού πίνακα λέξεων και των υπολοίπων πινάκων, γνωρίζετε ότι αποτελείται από 4 τόμους. Το βασικό χαρακτηριστικό του CD-ROM είναι ότι τόσο η οικονομία σε χαρτί, όσο ο διαδραστικός του χαρακτήρας, που επιτρέπει διαφορετική, σε βάθος ενασχόληση με το κείμενο και διεξοδική χρήση των πινάκων με οικονομικό τρόπο.

Ποιες όμως είναι οι προϋποθέσεις που χρειάζονται για να μπορεί κανείς να ισχυριστεί ότι η ψηφιακή τεχνολογία όντως μας επιτρέπει να προχωρήσουμε σε νέες ερωτήσεις και νέες απαντήσεις;

- Το πρώτο και σημαντικότερο είναι η εγκυρότητα του περιεχομένου και η τήρηση όλων των καθιερωμένων μεθοδολογικών πρακτικών στις ψηφιακές εκδοχές των κειμένων. Δεν μπορούμε πλέον στην εποχή της τεχνολογικής εξέλιξης και με τα πρότυπα που έχουν ήδη διαμορφωθεί να κάνουμε περικοπές από το τεχνικά δυνατό και να μην περιλαμβάνουμε στην ηλεκτρονική μορφή μιας έκδοσης ακριβώς τα ίδια στοιχεία που είναι διαθέσιμα σε μια τυπωμένη έκδοση.

22 D.M.L. Philippides, D. Holton & J.L. Dawson, *Του κύκλου τα γυρίσματα. Ο Ερωτόκριτος σε ηλεκτρονική ανάλυση*, 4 τόμοι, (Αθήνα 1996-2001).

23 Βλ. διαφάνεια 14 της παρουσίασης του εισηγητή, σελ. 182.

24 Βλ. διαφάνεια 15 της παρουσίασης του εισηγητή, σελ. 182.

21 Βλ. διαφάνεια 12 της παρουσίασης του εισηγητή, σελ. 182.

Αναφέρομαι εδώ κυρίως σε συστήματα παραπομπών, στην εγκυρότητα του κειμένου, στην ύπαρξη κριτικού υπομνήματος, κ.λπ.

- Είναι εξαιρετικά σημαντικό να χρησιμοποιούνται καθιερωμένα τεχνολογικά πρότυπα· ο δημιουργός μιας ψηφιακής εφαρμογής δεν πρέπει να προσπαθεί να εφεύρει ξανά τον τροχό, αλλά να τηρεί τους κανόνες άριστης πρακτικής που έχουν διατυπωθεί για τη χρήση ψηφιακών τεχνολογιών σε πολλούς διαφορετικούς κλάδους της έρευνας.²⁵
- Ένα τρίτο πολύ σημαντικό στοιχείο είναι η διατύπωση σαφών στόχων για τα ψηφιακά προϊόντα από τους δημιουργούς τους, δηλαδή στη συγκεκριμένη περίπτωση τους νεοελληνιστές τους ίδιους, και όχι από τους τεχνικούς της ηλεκτρονικής παραγωγής. Η οπτική ενός ανθρώπου που ασχολείται με τη δημιουργία ιστοσελίδων είναι διαφορετική από την οπτική ενός νεοελληνιστή, που διδάσκει ή κάνει έρευνα. Δεν επιτρέπεται αυτός που κάνει την ηλεκτρονική παραγωγή να επιβάλλει στόχους για τη μορφή μιας ιστοσελίδας ή κάποιου άλλου ψηφιακού προϊόντος.
- Και βέβαια, επειδή η ψηφιακή τεχνολογία και το διαδίκτυο είναι από τη φύση τους ένας χώρος στον οποίο η (έστω δημιουργική) αντιγραφή επικρατεί είτε το θέλουμε είτε όχι, πιστεύω ότι ένας τρόπος για να προχωρήσουμε πολύ πιο αποτελεσματικά στο μέλλον θα ήταν η διάθεση των ψηφιακών προϊόντων να γίνεται με τρόπους που επιτρέπουν και ενθαρρύνουν τη δημιουργία νέων ψηφιακών εφαρμογών.

Έξαι είναι κατά τη γνώμη μου τα βασικά πράγματα που πρέπει να κάνει ο νεοελληνιστής στο (προς το παρόν) ερμηνοήσι της ψηφιακής τεχνολογίας, είτε ο ίδιος έχει τεχνικές γνώσεις είτε όχι:

- Πρέπει να αποκτήσει μία εξοικείωση, όχι μόνο με τον υπολογιστή, αλλά και με την ιδέα ότι πλέον το διαδίκτυο και οι ψηφιακές τεχνολογίες όλο και περισσότερο θα διεισδύουν στην ακαδημαϊκή δραστηριότητα.
- Θα πρέπει να ενημερώνεται για το τι υπάρχει, τι έχουν κάνει άλλοι και τι μπορεί ο ίδιος να επιτύχει.
- Θα πρέπει να έχει μία υγιή διάθεση πειραματισμού και να είναι διατεθειμένος να μαθαίνει από τα λάθη του.
- Θα πρέπει να δικτυώνεται με ανθρώπους που έχουν παρόμοιες ανησυχίες, διότι η εμπειρία δείχνει συνήθως ότι πολλοί άνθρωποι προσπαθούν να πετύχουν το ίδιο αποτέλεσμα και μπορεί κανείς να κερδίσει πάρα πολλά μιλώντας μαζί τους.
- Θα πρέπει να εξειδικεύεται σε μία τεχνολογία ή σε κάποιο πρότυπο, γιατί αυτό του επιτρέπει να συνομιλεί πιο εύκολα με τους ανθρώπους που έχουν την ευθύνη της ηλεκτρονικής παραγωγής.

- Τέλος, νομίζω ότι θα πρέπει να έχει μία γενική ιδεολογία ανοιχτής πρόσβασης στο αποτέλεσμα της εφαρμογής του. Είναι απαραίτητο να χρησιμοποιεί τις δυνατότητες του συμμετοχικού *WEB 2.0*, όπου τα μέλη του internet δεν αδρανούν, αλλά παρακολουθούν τις δραστηριότητες των υπολοίπων. Ένα ιστολόγιο, θεματικά αφιερωμένο στις πρώιμες νεοελληνικές σπουδές μπορεί έτσι να αποτελέσει την αφετηρία ενασχόλησης με ένα συγκεκριμένο αντικείμενο και τόπο δικτύωσης ερευνητών και σπουδαστών.²⁶

Δεν θα ήθελα να κλείσω, αφήνοντας μια εικόνα η οποία φαντάζει ελαφρώς αισιόδοξη, χωρίς να αναφερθώ σε κάποια ανοιχτά ερωτήματα, που δεν έχουν ακόμα βρει τις οριστικές τους απαντήσεις.

- Το πρώτο είναι η μακροβιότητα των ηλεκτρονικών δεδομένων. Τίποτα δεν εγγυάται ότι η παρουσίαση που βλέπετε αυτήν τη στιγμή μπροστά σας ή οι βάσεις δεδομένων που έχουμε αυτήν τη στιγμή θα είναι διαθέσιμες σε 10-20 χρόνια, όπως τα βιβλία των παραδοσιακών βιβλιοθηκών. Στον τομέα αυτόν υπάρχουν πολλά, μεγάλα και ανοιχτά προβλήματα, οι λύσεις για τα οποία βρίσκονται σταδιακά.
- Υπάρχει η ανάγκη διαφύλαξης των πνευματικών δικαιωμάτων στην εποχή του διαδικτύου ή ορθότερα η επαναδιατύπωση της έννοιας «πνευματικό δικαίωμα» στην ψηφιακή εποχή.
- Υπάρχει ένα αρκετά σοβαρό πρόβλημα με την αξιολόγηση ψηφιακών εφαρμογών σε ακαδημαϊκά συμφραζόμενα και την ένταξή τους στην υπάρχουσα βιβλιογραφία. Πολλές φορές, ειδικά στο εξωτερικό, υπήρξαν προβλήματα με ανθρώπους που αφιέρωσαν πολλά χρόνια για να δημιουργήσουν βάσεις δεδομένων και ηλεκτρονικές εκδόσεις, οι οποίες μετά δεν αναγνωρίστηκαν ως ισότιμες με μονογραφίες ή με άλλα αντίστοιχα «παραδοσιακά» ερευνητικά προϊόντα.
- Και βέβαια –κάτι που έθιξε ο κύριος Καζάζης– υπάρχει το μεγάλο πρόβλημα της εκπροσώπησης μικρότερων γλωσσών και αντικειμένων στο παγκοσμιοποιημένο διαδίκτυο.

Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι τα ανοιχτά αυτά ερωτήματα θα πρέπει να μας αποθαρρύνουν από τη χρήση των ψηφιακών τεχνολογιών.

Σας ευχαριστώ πάρα πολύ για την προσοχή σας.

25 Βλ. ενδεικτικά <http://ahds.ac.uk/creating/guides/index.htm>.

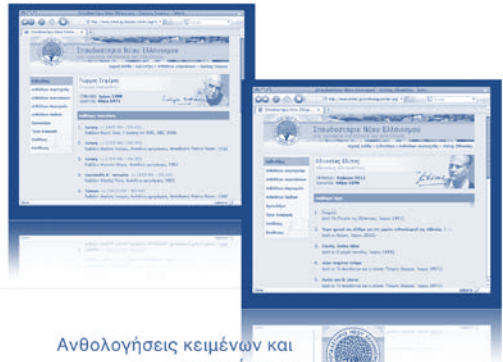
26 Βλ. διαφάνεια 18 της παρουσίασης του εισηγητή, σελ. 183.

Ηλεκτρονικές εκδόσεις νεοελληνικών κειμένων και διαδικτύο: Προϋποθέσεις και πρακτικές

Νότης Τουφετζής - nt262@cap.ac.uk
Το Παγκόσμιο Συνέδριο Νεοελληνικών Σπουδών, Αθήνα, Μάγαρο Μουσικής

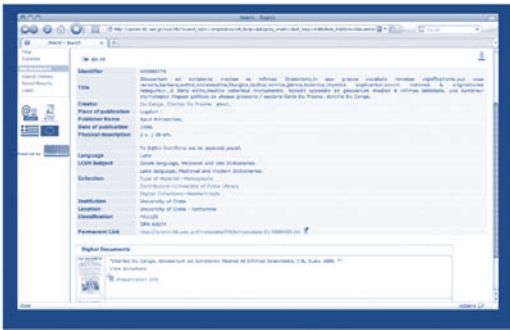

Ανθολογήσεις κειμένων και αναγνώσεων

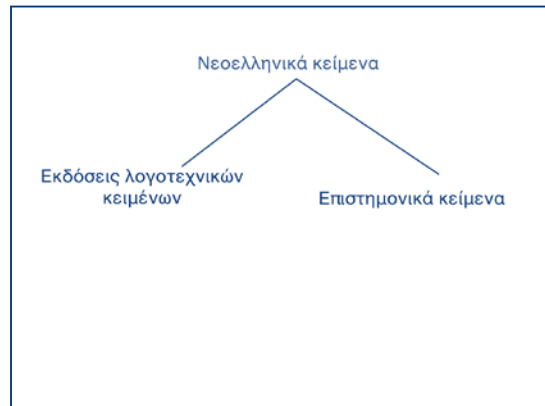
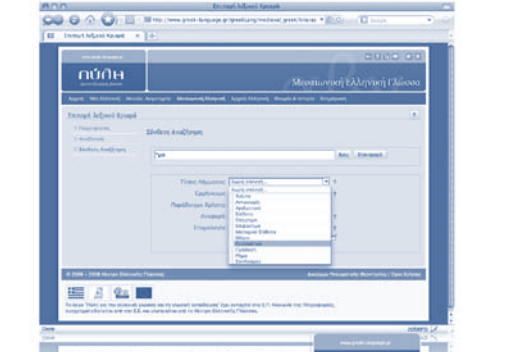

Ο νεοελληνιστής ως δημιουργός και διαχειριστής ηλεκτρονικού περιεχομένου

- Δημιουργεί η χρήση των υπολογιστών ασυνέχεια στην υφιστάμενη παράδοση της έρευνας και διδασκαλίας;
- Μπορεί η ψηφιακή τεχνολογία να δώσει απαντήσεις σε παλιά ερωτήματα ή να μας βοηθήσει να διατυπώσουμε νέα;
- Με δεδομένη την λεγόμενη «ψηφιακή επανάσταση» ή «ψηφιακή κουλτούρα», οφείλουν οι νεοελληνιστικές σπουδές να αναπτύξουν υποδομές για να υποδεχθούν «φυσικούς χρήστες» του διαδικτύου και των υπολογιστών στα επόμενα χρόνια;
- Ποιο ρόλο παίζει το διαδικτύο ως ο κατεχόμενη έκφραση αυτής της «ψηφιακής κουλτούρας»;

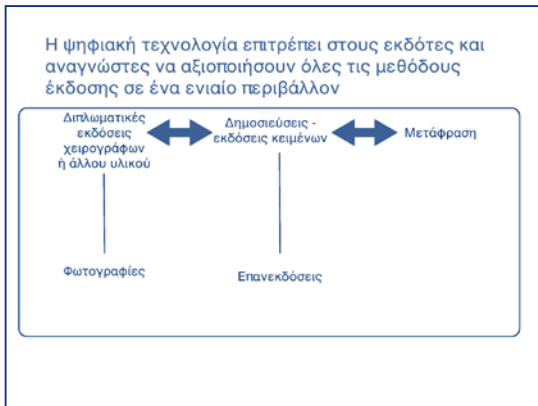
Ψηφιακές βιβλιοθήκες

Ηλεκτρονικά λεξικά

Τι αλλάζει με την χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας;

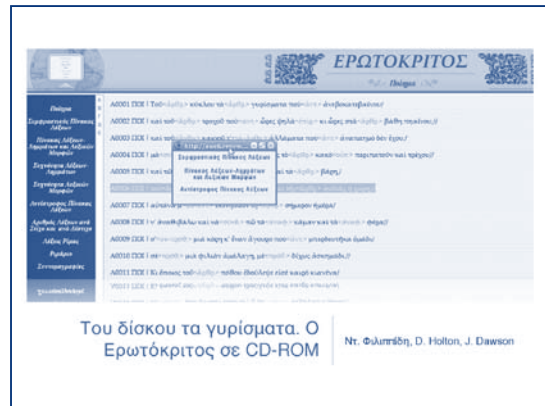
Η ψηφιακή τεχνολογία παρέχει δυνατότητες παρουσίασης που διευκολύνουν την ανάλυση και ερμηνεία της εξέλιξης ενός λογοτεχνικού έργου

- Ηλεκτρονική έκδοση και δυναμική σύγκριση και παρουσίαση διαδοχικών εκδόσεων ενός έργου
- Διαφανής απεικόνιση της τελικής πρόθεσης του συγγραφέα, της πρόληψης ενός έργου σε διαφορετικές εποχές, των επεμβάσεων εκδοτών και τυπογράφων
- Παράδειγμα κειμένου που προσφέρεται για τέτοιου είδους έκδοση: Η *Ιστορία ενός αγχαλιού* του Σ. Λούκα

Η ψηφιακή τεχνολογία δημιουργεί υβριδικά προϊόντα με συνδυασμό διαφορετικών δεδομένων

- Η τεχνολογία του υπερκειμένου επιτρέπει την διασύνδεση υλικού σε ψηφιακή μορφή
- Είναι δυνατή η δημιουργία νέων βοηθημάτων ή έργων αναφοράς που υφίστανται αποκλειστικά σε ψηφιακή μορφή

Συμφραστικός πίνακας λέξεων

Κωδικός	Λέξη	Ορισμός
A001 DCR	Το κείμενο	Το κείμενο είναι ψηφιακά και αναπαραστασιακό και αποτελεί τον
B002 DCR	Κείμενο	Κείμενο είναι ο κείμενος κείμενος. Το κείμενο είναι ο κείμενος κείμενος.
Γ103 PCT	Κείμενο	Κείμενο είναι ο κείμενος κείμενος. Το κείμενο είναι ο κείμενος κείμενος.
Ε018 BAS	Κείμενο	Κείμενο είναι ο κείμενος κείμενος. Το κείμενο είναι ο κείμενος κείμενος.
Β071 NDK	Κείμενο	Κείμενο είναι ο κείμενος κείμενος. Το κείμενο είναι ο κείμενος κείμενος.
Β170 DCR	Κείμενο	Κείμενο είναι ο κείμενος κείμενος. Το κείμενο είναι ο κείμενος κείμενος.
Β187 DCR	Κείμενο	Κείμενο είναι ο κείμενος κείμενος. Το κείμενο είναι ο κείμενος κείμενος.
Β188 DCR	Κείμενο	Κείμενο είναι ο κείμενος κείμενος. Το κείμενο είναι ο κείμενος κείμενος.
Β030 DCR	Κείμενο	Κείμενο είναι ο κείμενος κείμενος. Το κείμενο είναι ο κείμενος κείμενος.
Α122 PCT	Κείμενο	Κείμενο είναι ο κείμενος κείμενος. Το κείμενο είναι ο κείμενος κείμενος.
Γ129 DCR	Κείμενο	Κείμενο είναι ο κείμενος κείμενος. Το κείμενο είναι ο κείμενος κείμενος.

Προϋποθέσεις

- Εγκυρότητα περιεχομένου και τήρηση όλων των καθιερωμένων μεθοδολογικών πρακτικών στις ψηφιακές εκδόσεις των κειμένων
- Χρήση καθιερωμένων τεχνολογικών προτύπων και τήρηση κανόνων «άριστης πρακτικής» (best practice)
- Διατύπωση σαφών στόχων για τα ψηφιακά προϊόντα από τους δημιουργούς του περιεχομένου και όχι από τους τεχνικούς της ηλεκτρονικής παραγωγής
- Διάθεση των ψηφιακών προϊόντων με τρόπους που επιτρέπουν και ενθαρρύνουν την δημιουργία νέων ψηφιακών εφαρμογών

Ο νεοελληνιστής και οι ψηφιακές τεχνολογίες

1. Εξοικείωση
2. Ενημέρωση
3. Πειραματισμός
4. Δικτύωση
5. Εξειδίκευση
6. Ανοιχτή πρόσβαση

Αξιοποίηση των δυνατοτήτων του συμμετοχικού Web 2.0

Ανοιχτά ερωτήματα

- Η μακροβιότητα των ηλεκτρονικών δεδομένων
- Η διαφύλαξη πνευματικών δικαιωμάτων ή, ορθότερα, η επαναδιατύπωση της έννοιας «πνευματικό δικαίωμα» στην ψηφιακή εποχή
- Η αξιολόγηση ψηφιακών εφαρμογών σε ακαδημαϊκά συμφραζόμενα και η ένταξή τους στην υπάρχουσα βιβλιογραφία
- Η εκπροσώπηση μικρότερων γλωσσών και αντικειμένων στο παγκοσμιοποιημένο διαδίκτυο

ULRICH MOENNIG

Ευχαριστούμε εμείς τον Νότη Τουφεξή.

Και πάμε στην τέταρτη εισήγηση της συνεδρίας μας. Ομιλητής είναι ο Franklin Hess, που είναι Διευθυντής του Προγράμματος Νεοελληνικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο της Ιντιάνα. Έρχεται όχι από μία μεγαλόνησο, αλλά από μία ήπειρο δυτική. Η εισήγησή του έχει τίτλο: «*Ιδιαιτερότητα και παγκοσμιοποίηση στο διαδίκτυο*».

FRANKLIN L. HESS

Σε σχέση με τις άλλες ομιλίες, η δική μου είναι η μόνη που δεν έχει και μία εικαστική διάσταση. Η μορφή της ομιλίας μου είναι ίσως λίγο παλαιομοδίτικη. Ελπίζω όμως ότι το περιεχόμενο δεν είναι...

Το διαδίκτυο, όπως οι περισσότερες τεχνολογίες μαζικής ενημέρωσης, παράγει δύο αντιφατικές τάσεις. Αφενός εξαλείφει την ετερότητα, διαδίδοντας πληροφορίες σχεδόν στιγμιαία ανά την υδρόγειο και διευρύνοντας ακόμα περισσότερο τον καινούργιο ορίζοντα που άνοιξαν οι παλιότερες τεχνολογίες μαζικής πληροφόρησης και μεταφοράς, όπως το ραδιόφωνο, η τηλεόραση, και οι αερομεταφορές, έναν ορίζοντα όπου ο χώρος και ο χρόνος συμπίεζονται. Αφετέρου το διαδίκτυο λειτουργεί ως μέσο αναβίωσης πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων, προσφέροντας σε άτομα και ομάδες έναν οικονομικά εφικτό τρόπο να διαδίδουν ιδέες και να δημιουργούν πολιτισμικά κινήματα. Με άλλα λόγια, η ειρωνεία του διαδικτύου είναι ότι η χρονική και χωρική συμπίεση, ενώ εξαφανίζει την πολιτισμική διαφοροποίηση, καταπολεμά όμως την απομόνωση, και επιτρέπει τη συγκρότηση δυνητικών («virtual») πολιτισμικών και πολιτικών κοινοτήτων, που ενώνουν ανθρώπους με παρόμοιες ιδέες, εμπειρίες και προσωπικές ιστορίες.

Στην Ελλάδα, όπως και σε άλλες χώρες, το διαδίκτυο αλλάζει τα πλαίσια της ταυτότητας, μεταβάλλοντας τον εθνικό πολιτισμό, μεταμορφώνοντας την εμπειρία της μετανάστευσης και της διασποράς και ελκύοντας άτομα σε όλο και περισσότερο εξειδικευμένες μορφές συλλογικότητας. Γενικά οι Έλληνες αντιμετωπίζουν αυτό το φαινόμενο με υποψία. Οι δημοσιογράφοι ανησυχούν ότι η χρήση του διαδικτύου θα έχει σοβαρές συνέπειες για την κοινωνία και την ελληνική ταυτότητα. Δημοφιλείς καλλιτέχνες και λογοτέχνες βλέπουν με αμφιβολία την εισβολή των computers στην καθημερινή ζωή. Και πρέπει να σημειώσουμε ότι οι Έλληνες έχουν απομειώσει το διαδίκτυο στην καθημερινή τους ζωή με συγκριτικά αργούς ρυθμούς. Ακόμα και σήμερα, μόνο 25% των σπιτιών της Ελλάδας έχουν πρόσβαση στο διαδίκτυο και πολλά από αυτά δεν έχουν αποκτήσει ευρυζωνικότητα. Η Ελλάδα δεν υστερεί μόνο σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της «Ευρώπης των 15», αλλά έχει μείνει και πίσω από πολλά καινούργια μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως η Εσθονία, η Σλοβακία, η Σλοβενία, η Λεττονία και η Λιθουανία, όπου το 44% και πλέον των σπιτιών διαθέτουν μια σύνδεση διαδικτύου.²⁷ Πιστεύω όμως ότι το διαδίκτυο όχι μόνο δεν αποτελεί αδιέξοδο για την ελληνική ταυτότητα, αλλά, αντίθετως, λειτουργεί ως ένα δυναμικό μέσο για την εξέλιξη πολλαπλών μορφών εθνικής και «μεταεθνικής» ελληνικής ταυτότητας.

27 G. Schäfer, *Europe in Figures: Eurostat Yearbook, 2008*, Office for Official Publications of the European Communities (Luxembourg 2008) 484-485.

Πρόκειται όμως για ένα περίπλοκο και συχνά αντιφατικό φαινόμενο, που δημιουργεί πολλά εμπόδια για τις νεοελληνικές σπουδές. Ωστόσο, μας προσφέρει και σημαντικές ευκαιρίες να αναπτύξουμε, να επεκτείνουμε και να διαφημίζουμε τις δραστηριότητές μας. Πρέπει να το μελετήσουμε πιο προσεκτικά και, αν θέλουμε να ευδοκιμήσουμε ως τομέας σπουδών, πρέπει επίσης να το χρησιμοποιήσουμε περισσότερο.

Λοιπόν, θα ήθελα να ξεκινήσω με μια σύντομη θεωρητική προεισαγωγή. Μιλώντας σε γενικές γραμμές, μπορούμε να πούμε ότι οι ευρευντές του διαδικτύου και των νέων μέσων μαζικής πληροφόρησης χωρίζονται σε τρεις παρατάξεις: στους δικτυο-αισιόδοξους, στους δικτυο-απαισιόδοξους και στους δικτυο-ουδέτερους. δικτυο-αισιόδοξοι, όπως ο Pierre Levy, πιστεύουν ότι η προσιότητα και ο συμμετοχικός χαρακτήρας του κυβερνοχώρου αποτελούν μια πιθανή πηγή απελευθέρωσης. Για το Levy, το διαδίκτυο και η κυβερνοκουλτούρα που έχει δημιουργήσει λύνουν το φιλοσοφικό δίλημμα που ταλανίζει τον διαφωτισμό και τον νεωτερισμό γενικότερα: την αδυναμία διαχωρισμού των αρνητικών διαστάσεων του διαφωτιστικού ορθολογισμού –δηλαδή της τάσεώς του να εμπνέει ολοκληρωτικές ιδεολογίες, που προωθούν φυλετικές και κοινωνικές διακρίσεις– από τις θετικές του διαστάσεις –δηλαδή τη δεσμευσή του στην κοινωνική, οικονομική και οικονομική ισότητα, που έχει εμπνεύσει τόσα απελευθερωτικά κινήματα σε παγκόσμιο επίπεδο. Το διαδίκτυο, πιστεύει ο Levy, μας προσφέρει μια ριζική ισοτιμία στη συμμετοχή, που δημιουργεί μια συλλογικότητα που βασίζεται στην αναγνώριση των κοινωνικών και πολιτισμικών διαφορών. Είναι, όπως λέει, «καθολικότητα χωρίς ολοκληρωτισμό».²⁸

Από την άλλη πλευρά, οι δικτυο-απαισιόδοξοι θεωρούν ότι το διαδίκτυο αποτελεί ένα μέσο για την επιτάχυνση των ομογενοποιητικών επενεργειών της παγκοσμιοποίησης και του διεθνούς κεφαλαίου και για την εξαφάνιση του ντόπιου πολιτισμού και των τοπικών δημοκρατικών παραδόσεων. Π.χ. ο Paul Virillio ισχυρίζεται ότι το διαδίκτυο ισοπεδώνει τις γεωγραφικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες και υποσκάπτει θεμελιακούς θεσμούς της κοινωνίας, όπως η οικογένεια, αλλά και βασικά ανθρώπινα αισθήματα, όπως η αγάπη. Οι ανησυχίες του Jurgen Habermas παίρνουν άλλη κατεύθυνση και εστιάζονται στις κατακερματιστικές επιδράσεις του διαδικτύου στην κοινωνική ζωή, οι οποίες, όπως ο ίδιος πιστεύει, μειώνουν τις δυνατότητες για δημοκρατική συμμετοχή στα κοινά.²⁹

Η τρίτη μερίδα ερευνητών και σχολιαστών στα θέματα του διαδικτύου είναι οι δικτυο-ουδέτεροι. Αυτοί μάλλον

αντιπροσωπεύουν τις πιο ευρέως αποδεκτές θέσεις σήμερα, παίρνοντας μια πιο πραγματιστική στάση όσον αφορά στο θέμα της προόδου / εκμοντερνισμού. Με τα λόγια του Stuart Hall, βλέπουν το διαδίκτυο ως «μια καινούργια άρθρωση της σχέσης μεταξύ του εντόπιου και του παγκόσμιου».³⁰ Το διαδίκτυο, με άλλα λόγια, δεν αποτελεί ούτε το τέλος της ιστορίας ούτε την αρχή ενός καινούργιου αιώνα. Αντίθετως, πρόκειται για μια νέα στιγμή στη μακρόχρονη ιστορία των μέσων μαζικής επικοινωνίας και των αλλαγών που έχουν φέρει στον τρόπο με τον οποίο η ανθρωπότητα διαπραγματεύεται τον χρόνο και τον χώρο. Ένας σημαντικός εκπρόσωπος αυτής της σκοπιάς είναι ο Mark Poster. Ο Poster, βεβαίως, έχει στιγμές που πάσχει από υπερβολική ευφορία. Υποστηρίζει π.χ. ότι το διαδίκτυο θα μας επιτρέψει να ξεπεράσουμε τους περιορισμούς του έθνους ως πολιτικού συστήματος, απελευθερώνοντας πληθυσμούς από τις βλαπτικές επιδράσεις των εθνικών ιδεολογιών, και έτσι θα ανοίξει τον δρόμο προς το όραμα της αιώνιας ειρήνης, που είχε ο Immanuel Kant. Ταυτόχρονα όμως η έρευνά του πάντα αναγνωρίζει τους περιορισμούς και τα προβλήματα της κουλτούρας του διαδικτύου. Έτσι, προτείνει ότι «υπάρχει μια τρέχουσα ιστορική διαδικασία, η οποία συνεπάγεται αλλαγές και απώλειες, αλλά επίσης μας προσφέρει νέες ευκαιρίες και νέες πολιτικές αρθρώσεις».³¹ Μια άλλη δικτυο-ουδέτερη ερευνητρια είναι η Maria Bakardjieva, η οποία έχει διαλέξει να μελετήσει πώς χρησιμοποιούμε το διαδίκτυο στην καθημερινή μας ζωή: τις ρουτίνες μας, την τοποθέτηση του υπολογιστή μέσα στο σπίτι, και σχετικά θέματα. Η δική της έρευνα αποκαλύπτει ένα κενό μεταξύ της θεωρίας και της πρακτικής του διαδικτύου και μας αναγκάζει να ξανάσκεφτούμε τις θεωρητικές μας τοποθετήσεις.³²

Επιστρέφοντας στο θέμα του συνεδρίου μας, που είναι οι νεοελληνικές σπουδές, οι πρώτες δυο θεωρητικές απόψεις που έχω σκιαγραφήσει εδώ παρουσιάζουν σοβαρές δυσκολίες. Η δικτυο-αισιοδοξία είναι, κατά βάθος, μια μορφή τεχνολογικού ντετερμινισμού, η οποία υποθέτει ότι ο κυβερνοχώρος ενώνει ανθρώπους μέσω των διαφορών τους και έτσι δημιουργεί μια καινούργια κοινωνία. Και παρενθετικά πρέπει να σημειώσουμε ότι αυτή η άποψη είναι ιστορικά ανακριβής, γιατί ποτέ δεν έχει καταφέρει μια καινούργια τεχνολογία να καθορίσει τη συμπεριφορά των χρηστών της. Το μεγαλύτερο πρόβλημα για μας όμως είναι ότι αυτή η προϋπόθεση απαλείφει την ανάγκη να κάνει κανείς μια συγκριτική μελέτη. Γιατί δηλαδή να εξετάσουμε συγκεκριμένες περιπτώσεις, εάν το θεωρητικό πλαίσιο έχει αποφασίσει a priori ότι

28 P. Levy, *Cyberculture*, μτφρ. Robert Bononno, University of Minnesota Press (Minneapolis 2001) 91-102.

29 Cited in M. Poster, *What's the Matter with the Internet*, University of Minnesota Press (Minneapolis 2001) 114-116.

30 S. Hall, «The Question of Cultural Identity», in S. Hall et al. (eds), *Modernity: An Introduction to Modern Societies*, Blackwell (London 1996) 623.

31 Mark Poster, *op. cit.*, 107.

32 M. Bakardjieva, *The Internet Society: The Internet in Everyday Life*, Sage (London 2005).

αποτελούν μόνο την έκφραση μιας κυρίαρχης υπερβατικής λογικής; Μπορούμε να κάνουμε μια παρόμοια κριτική στους δικτυο-απαισιόδοξους, οι σκέψεις των οποίων συχνά διαμορφώνονται μέσα σε ένα κλίμα που χαρακτηρίζεται από τον φόβο του αγνώστου και περιορισμένη εμπειρία με τις τεχνολογίες που κατηγορούν. Εδώ η κυρίαρχη λογική που φαντάζονται είναι εφιαλτική και ανάγει όλες οι χρήσεις και όλες τις εμπειρίες του διαδικτύου στην καταστροφή οικείων ανθρώπινων θεσμών και δεσμών.

Σε σύγκριση με τη δικτυο-αισιοδοξία και τη δικτυο-απαισιόδοξία, ο δικτυο-ουδετερισμός δημιουργεί πολλές ευκαιρίες για τις νεοελληνικές σπουδές. Συγκεντρώνοντας την προσοχή μας στην ιδιαιτερότητα, στην ιστορικότητα και στην αλληλεπίδραση της θεωρίας και της πρακτικής, μας ανοίγεται ο δρόμος για μια ποικιλία συγκριτικών μελετών. Μέχρι στιγμής όμως οι νεοελληνικές σπουδές έχουν αποτολμήσει μόνο περιορισμένες προσεγγίσεις σε αυτόν τον καινούργιο τομέα έρευνας. Σήμερα, η ελληνόφωνη έρευνα ασχολείται σχεδόν αποκλειστικά με αμερικανικά και δυτικοευρωπαϊκά πρωτότυπα. Η αγγλόφωνη έρευνα είναι επίσης περιορισμένη. Ο Loring Danforth έχει εξετάσει τον ρόλο του διαδικτύου στην ένταση και επέκταση του διασπορικού εθνικισμού στο «*The Macedonian Conflict: Ethnic Nationalism in a Transnational World*», που δημοσιεύτηκε το 1995.³³ Επίσης μια ερευνήτρια των νέων Μ.Μ.Ε. που δουλεύει τώρα στη Μεγάλη Βρετανία, η Μυρία Γεωργίου, έχει ερευνήσει τον ρόλο του διαδικτύου στη σημερινή κατασκευή των ταυτοτήτων των διασπορικών πληθυσμών.³⁴ Τώρα που έχω τοποθετηθεί σε αυτήν τη θεωρητική βάση, θα ήθελα να προτείνω πέντε τομείς δραστηριότητας για μελλοντική έρευνα, σημειώνοντας ότι αυτή η λίστα δεν πρέπει να θεωρείται πλήρης:

- 1) Ίσως το πρώτο θέμα που πρέπει να ερευνηθεί είναι το συγκριτικά χαμηλό ποσοστό χρήσης του διαδικτύου στην Ελλάδα. Όπως είπα προηγουμένως, η Ελλάδα είναι η τελευταία των τελευταίων στην Ευρώπη. Μόνο το 25% των νοικοκυριών διαθέτουν πρόσβαση στο διαδίκτυο ενάντι του 54% για την «Ευρώπη των 27» ως σύνολο. Ποιοι είναι οι οικονομικοί, μορφωτικοί και αναπτυξιακοί λόγοι για το έλλειμμα αυτό; Και –ίσως ακόμα πιο ενδιαφέρον– ποιές είναι οι γλωσσικές και πολιτισμικές του ρίζες; Υπάρχουν συγκεκριμένες διαστάσεις της ελληνικής κουλτούρας που περιορίζουν την πληροφορική κοινωνία στην Ελλάδα; Πώς διαφέρει η υποδοχή του διαδικτύου στην Ελλάδα σε σχέσεις με άλλες χώρες;

- 2) Δεύτερο θέμα για διερεύνηση είναι η ταυτότητα του

ελληνικού λαού. Όπως ανέφερανωρίτερα, ο Danforth και η Γεωργίου έχουν ανοίξει αυτήν την κατεύθυνση, μελετώντας πώς το διαδίκτυο διαμορφώνει την εμπειρία της Διασποράς. Υπάρχουν όμως κι άλλα σημαντικά ερωτήματα να εξεταστούν. Πώς αλλάζει το διαδίκτυο την εμπειρία της ξενιτιάς; Πώς αλλάζει η δυναμική πραγματικότητα την πολιτική ζωή της χώρας; Και –ίσως πιο σημαντικά– πώς και γιατί αντιστέκονται οι Έλληνες πολίτες στην απεδαφοποίηση και στην αποεθνικοποίηση της πολιτικής ζωής, που ο Mark Poster και άλλοι θεωρούν αναπόφευκτο αποτέλεσμα της επέκτασης του κυβερνοχώρου;

- 3) Το τρίτο θέμα για εξέταση είναι η γλώσσα. Πώς επιδρούν το διαδίκτυο και οι σχετικές τεχνολογίες, όπως τα ηλεκτρονικά μηνύματα, στην ελληνική γλώσσα; Πώς μεταφράζονται καινούργια τεχνολογικά λεξιλόγια στα ελληνικά; Ποια είδη εμφανίζονται σιγά-σιγά και ποιες είναι οι κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες της χρήσης τους; Πώς έχει επιδράσει το ελληνικό αλφάβητο την επικοινωνία στο διαδίκτυο; Πόσο πλατιά διαδεδομένη είναι η χρήση του λατινικού αλφαβήτου στο γράψιμο ηλεκτρονικών μηνυμάτων και πώς επιδρά στον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται οι Έλληνες τη γλώσσα τους; Υπάρχουν πολλές καινούργιες μελέτες επάνω σε αυτό το θέμα, οι περισσότερες από γλωσσολόγους και πάνω σε γλώσσες όπως τα Ιταλικά και τα Γαλλικά. Οι προοπτικές για συγκριτικές μελέτες εδώ είναι πολύ καλές.
- 4) Τέταρτον, θα ήθελα να προτείνω η νέα έρευνα να επικεντρωθεί στην επίδραση του διαδικτύου στην πολιτισμική ζωή της Ελλάδας. Τι είδους συνεργασίες και συγκρούσεις διαμορφώνονται σε σχέση με παλιότερα μέσα μαζικής ενημέρωσης, όπως η τηλεόραση, το ραδιόφωνο και ο κινηματογράφος; Ποια είδη καινούργιων πολιτισμικών ομάδων –π.χ. οι υποκουλτούρες των βιντεοπαιχνιδιών– διαπλάθονται στο περιβάλλον του διαδικτύου; Πώς αλλάζει το διαδίκτυο την εμπειρία υπαρκτών πολιτισμικών ομάδων; Πώς δηλαδή επηρεάζει την άρθρωση της σεξουαλικής ταυτότητας και του σεξουαλικού προσανατολισμού; Πώς επηρεάζει τις εμπειρίες των μεταναστών στην Ελλάδα; Πώς χρησιμοποιούνται τα social networking sites από διάφορες ομάδες του ελληνικού πληθυσμού;
- 5) Ένα τελευταίο θέμα για εξέταση είναι η υλική κουλτούρα του διαδικτύου στην Ελλάδα. Πώς τοποθετούν οι ελληνικές οικογένειες τους υπολογιστές στα σπίτια τους και πώς ενσωματώνουν το διαδίκτυο στις καθημερινές τους ρουτίνες; Πώς λειτουργεί ο υπολογιστής ως υλικό πολιτισμικό αντικείμενο; Ποιες είναι οι προτεραιότητες στη χρήση του διαδικτύου; Πώς αλλάζει το διαδίκτυο την οικογενειακή ζωή στην Ελλάδα; Πώς λειτουργούν τα internet cafés ως

33 L. Danforth, *The Macedonian Conflict: Ethnic Nationalism in a Transnational World*, Princeton University Press (Princeton, N.J. 1995).

34 M. Georgiou, *Diaspora, Identity, and the Media: Diasporic Transnationalism and Mediated Spatialities*, Hampton Press (Cresskill, N.J. 2006).

κοινωνικοί χώροι; Πώς συνδέονται οι πελάτες αυτών των μαγαζιών με τον ευρύτερο κόσμο;

Είναι ελπίζω προφανές απ' ό,τι έχω αναφέρει μέχρι τώρα ότι η ποικιλία των θεμάτων πάνω στο διαδίκτυο που μπορεί να εξεταστεί ερευνητικά είναι μεγάλη. Αυτός ο τομέας έχει τη δυνατότητα να εξελιχτεί σε μια δημόσια διεπιστημονική συζήτηση, που θα φέρει σε επαφή πανεπιστημιακούς από διάφορα τμήματα: ανθρωπολογία, κοινωνιολογία, γλωσσολογία, πολιτικές επιστήμες, συγκριτική φιλολογία και επικοινωνιολογία. Επίσης, τα θέματα είναι επίκαιρα –για πανεπιστημιακούς και επιπλέον για το γενικό κοινό– δηλαδή για όσους προσπαθούν να καταλάβουν πώς ακριβώς οι καινούργιες τεχνολογίες της πληροφορικής και της επικοινωνίας αλλάζουν τον κόσμο. Οι νεοελληνικές σπουδές πρέπει να ξεκινήσουν τέτοιες δημόσιες συζητήσεις, αν θέλουν να επεκτείνουν την επιρροή τους.

Όμως μόνο η έμφαση στη θεωρία και στην έρευνα δεν αρκεί. Πρέπει να συνοδεύεται από βελτιώσεις στον τρόπο με τον οποίο διαφημίζουμε και ασκούμε το επάγγελμά μας μέσω του διαδικτύου. Συγχρόνες, καλοσχεδιασμένες ιστοσελίδες βελτιώνουν την εικόνα μας και μας βοηθάνε να κρατάμε παλιά μέλη και να ελκύουμε καινούργια. Επίσης, έχει τη δυνατότητα να ξεπερνά τα γεωγραφικά εμπόδια στην έρευνα μέσω ψηφιακών και ψηφιοποιημένων κειμένων. Όπως έμαθα από προσωπική εμπειρία, όταν επέβλεπα πρόσφατα την επανακατασκευή της ιστοσελίδας του Modern Greek Studies Association, τέτοιες δραστηριότητες είναι πολλές φορές ενοχλητικές, χρονοβόρες και ανώνυμες. Είναι όμως απαραίτητες για τη μελλοντική ευημερία του τομέα μας. Και θέλω να τελειώσω με μια έκκληση να κάνει ο καθένας ό,τι μπορεί όσον αφορά τούτο το θέμα. Όσοι δεν έχουν μεγάλους οικονομικούς πόρους στη διάθεσή τους μπορούν να βοηθήσουν, δημιουργώντας μια προσωπική ιστοσελίδα στην ιστοσελίδα του τμήματός τους ή διατηρώντας το προφίλ τους στις ιστοσελίδες των οργανώσεων στις οποίες ανήκουν. Μπορούν να βοηθήσουν επίσης προσθέτοντας διδακτικό υλικό στο *Teaching Forum*, που σε λίγους μήνες θα εγκαινιάσουμε στην ιστοσελίδα του M.G.S.A. Όσους έχουν περισσότερους πόρους στη διάθεσή τους, θα τους παρακαλούσα να προχωρήσουν όσο πιο γρήγορα στην ψηφιοποίηση ερευνητικού υλικού. Έτσι θα χαμηλώσουμε τα γεωγραφικά φράγματα που εμποδίζουν τη διεξαγωγή της έρευνας και θα διευκολύνουμε την άνθιση της ανταλλαγής ιδεών και πληροφοριών.

Σας ευχαριστώ πάρα πολύ.

ULRICH MOENNIG

Ευχαριστούμε τον κύριο Hess για τους προβληματισμούς που έθεσε, παραθέτοντας, μετά από όσα ακούσαμε για

τις λύσεις που προσφέρει το διαδίκτυο, και κάποια ερωτηματικά.

Όσον αφορά τα ερωτηματικά, η συνεδρία αυτή ήταν προγραμματισμένη να λήξει στις 20.30. Τώρα είναι 20.30, αλλά δεν θα ήθελα να σας στερήσω τη δυνατότητα να υποβάλλετε ερωτήσεις, ούτε και να στερήσω τους εισηγητές από τη δυνατότητα να απαντήσουν. Παρακαλώ, οι ερωτήσεις να είναι σύντομες και πραγματικά πάνω στο περιεχόμενο των εισηγήσεων.

ΧΡΥΣΟΥΛΑ ΤΣΑΚΑΛΟΥ

Χρυσούλα Τσάκαλου λέγομαι. Κατ' αρχήν έγινε κάποια αναφορά στα πνευματικά δικαιώματα μέσω του διαδικτύου. Μία ερώτηση που ήθελα να κάνω είναι η εξής: η αγγλική γλώσσα, που κυριαρχεί –το γνωρίζουμε αυτό πολύ καλά–, αποτελείται είναι κατά το 70% από λέξεις ελληνικής προέλευσης. Θα ήθελα να υποβάλω αυτήν την ερώτηση, γιατί –και χαίρομαι ιδιαίτερα γι' αυτό– πρόκειται για ένα συνέδριο νεοελληνικών κι όχι ελληνικών σπουδών. Το δεύτερο ερώτημα που ήθελα να κάνω αφορά τους πόρους. Θα ήθελα να απευθύνω στην ελληνική πολιτεία έκκληση να βοηθήσει σχετικά με το διαδίκτυο, καθώς δεν μπορούν να έχουν όλοι οι Έλληνες πρόσβαση, αλλά και σχετικά με την εκμάθηση ακόμα και της ελληνικής γλώσσας. Ευχαριστώ.

ULRICH MOENNIG

Σε ποιον απευθύνετε τις ερωτήσεις σας;

ΧΡΥΣΟΥΛΑ ΤΣΑΚΑΛΟΥ

Στον κύριο Καζάζη.

ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

Δεν ξέρω για τη στατιστική, σύμφωνα με την οποία το 70% της αγγλικής γλώσσας είναι ελληνικής καταγωγής, αν κατάλαβα σωστά. Από πού την αντλείτε και πόσο αξιόπιστη είναι; Είναι μία από τις κλασικές παγίδες. Βλέποντας κάποιος στο ετυμολογικό μέρος των λεξικών την ένδειξη ότι η τάδε λέξη ανάγεται σε κάποια αρχαιοελληνική ρίζα, πιστεύει αμέσως ότι η λέξη αυτή είναι ελληνική. Στην πραγματικότητα, αν εξαιρέσουμε 1.000-2.000 λέξεις της Αρχαίας Ελληνικής, που χάρη στη ρωμαϊκή και τη χριστιανική επιβίωση ζημάθηκαν με τις νεότερες ευρωπαϊκές γλώσσες και επομένως αποτελούν πράγματι ένα τεκμήριο πολύτιμης ζήμωσης μεταξύ των λαών, η συντριπτική πλειοψηφία αυτών των λέξεων που εσείς επικαλείστε ανάγεται στο 19ο αιώνα, όταν μαζικά οι κλασικοθρεμμένοι επιστήμονες ονομάτιζαν τις εφευρέσεις τους με ελληνικούς και λατινικούς όρους. Σήμερα το πρωί υπήρξε επί του θέματος μια

πολύ διαφωτιστική τοποθέτηση, από τον κύριο Boel νομίζω. Δε θα ήθελα να προσθέσω τίποτα άλλο.

ULRICH MOENNIG

Άλλη ερώτηση;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΜΠΑΛΤΖΗΣ

Μπαλτζής, από Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Πρώτα-πρώτα θέλω να εκφράσω τα συγχαρητήριά μου σε όλους τους εισηγητές του πάνελ για τις πολύ ενδιαφέρουσες και αλληλοσυμπληρούμενες εισηγήσεις τους. Θέλω να απευθύνω μια ερώτηση σε όλους: κατά πόσο εμπλέκουν στα ενδιαφέροντά τους και σε όσα κατασκευάζουν μεθόδους γλωσσικής τεχνολογίας, που να αφορούν την αναγνώριση και τη σύνθεση φωνής ή την αναγνώριση του γραπτού λόγου, κ.λπ.;

ULRICH MOENNIG

Ποιος θα ήθελε να απαντήσει;

ΝΟΤΗΣ ΤΟΥΦΕΞΗΣ

Μπορώ να σας δώσω εγώ μία απάντηση. Η απάντηση θα είναι αρνητική, αναγκαστικά. Το βασικό πρόβλημα που υπάρχει είναι η αδυναμία του παραδοσιακού φιλολόγου, όπως είμαι εγώ, να συνομιλήσει και να έχει πρόσβαση σε εργαλεία που δημιουργούνται όπως τα περιγράψατε. Μπορεί κανείς να κάνει μια προσπάθεια ημιαυτόματης αναγνώρισης. Έχει επιχειρηθεί αυτό. Αλλά δεν νομίζω ότι έχουμε φτάσει στο σημείο να μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε μεθόδους όπως αυτές που περιγράψατε.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΜΠΑΛΤΖΗΣ

Θα πρέπει όμως να βρεθεί ένα κοινό πεδίο μεταξύ των θετικών επιστημών, όπως αυτό που εκπροσωπώ.

ΝΟΤΗΣ ΤΟΥΦΕΞΗΣ

Ναι, αυτό είναι ευκαταίω. Και η παρουσία όλων σας νομίζω ότι παρέχει τη δυνατότητα συζήτησης και περαιτέρω δικτύωσης. Νομίζω η λέξη «δικτύωση» και όχι «εξακτίωση» είναι πιο δόκιμη. Γιατί πρέπει κανείς να δικτυώνεται, να προσπαθεί να χρησιμοποιεί όσο περισσότερους πόρους μπορεί από άλλους, αλλά και να προσφέρει τους δικούς του πόρους, ώστε να προχωρήσουμε από κοινού.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΜΠΑΛΤΖΗΣ

Χρειαζόμαστε, λοιπόν, συνεργασίες. Ευχαριστώ πολύ.

ULRICH MOENNIG

Άλλες ερωτήσεις, παρακαλώ;

ΝΕΟΦΥΤΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΥ

Νεόφυτος Χαριλάου, επιστημονικός συνεργάτης του Ινστιτούτου Επεξεργασίας Λόγου. Θα μπορούσα, αν μου επιτρέπετε, να κάνω μια σύντομη ανακοίνωση;

ULRICH MOENNIG

Παρακαλώ.

ΝΕΟΦΥΤΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΥ

Επειδή ακριβώς το θέμα της συνεδρίας είναι «νεοελληνικές σπουδές και διαδίκτυο», ήθελα να ενημερώσω τους συνέδρους ότι το Ίνστιτούτο Επεξεργασίας Λόγου, στα πλαίσια ενός προγράμματος για την καταγραφή του πολιτιστικού θησαυρού της ελληνικής γλώσσας, δημιούργησε μία συλλογή με κείμενα της νεοελληνικής γραμματείας από τον Διαφωτισμό μέχρι και σήμερα, η οποία είναι επισκέψιμη βεβαίως στο internet. Η ψηφιοποιημένη Συλλογή ΠΟ.Θ.Ε.Γ. (Πολιτιστικός Θησαυρός Ελληνικής Γλώσσας) περιλαμβάνει 150 συγγραφείς και πάνω από 200 κείμενα. Ο επισκέπτης μπορεί, μέσω μιας μηχανής αναζήτησης, να βρει και να κατεβάσει κείμενα, λέξεις, ορολογία, κ.λπ. σε τρεις γλώσσες: Ελληνικά, Αγγλικά και Γαλλικά. Η εφαρμογή αυτή θα λειτουργήσει από τον Σεπτέμβριο. Ευχαριστώ πολύ.

ULRICH MOENNIG

Μάλιστα! Ευχαριστούμε! Άλλη ερώτηση;

ΝΙΚΗ ΕΙΔΕΝΕΙΕΡ-ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗ

Η ερώτησή μου είναι σίγουρα πολύ απλοϊκή, αλλά παρ' όλα αυτά θα τη θέσω. Ακούσαμε για τη μακροβιότητα των εφαρμογών αυτών, ότι αποτελεί προς το παρόν τουλάχιστον ένα πρόβλημα. Θα μπορούσε κανείς να σκεφτεί μια μέση λύση, ιδιαίτερα από τη στιγμή που το εκάστοτε κείμενο, το εκάστοτε έργο έχει φτάσει σε μια ορισμένη μορφή: να τυπωθεί με τον παλιό τρόπο, σε έναν τυπογράφο τελοσπάντων. Δηλαδή το κείμενο να μείνει όπως έχει διαμορφωθεί στο διαδίκτυο και κάποια στιγμή να υπάρξει μια δεύτερη έκδοση, βελτιωμένη και επηυξημένη. Νομίζω ότι δεν είναι και τόσο φοβερό το πρόβλημα.

ΝΟΤΗΣ ΤΟΥΦΕΞΗΣ

Έχετε δίκιο ότι το κείμενο αυτό καθαυτό θα διατηρηθεί με αυτόν τον τρόπο. Αυτό που διακυβεύεται είναι το ηλεκτρονικό περιβάλλον, το ηλεκτρονικό αρχείο, οτιδή-

ποτε είναι διασυνδεδεμένο με αυτό το κείμενο και είναι προσβάσιμο μόνο με ηλεκτρονικά μέσα.

ULRICH MOENNIG

Μάλιστα. Άλλη ερώτηση;

ΣΥΝΕΔΡΟΣ

Ευχαριστώ. Άκουσα τον κύριο Hess με πολύ μεγάλη προσοχή και, όταν μας είπε ότι η Ελλάς είναι η χειρότερη από όλες τις άλλες χώρες στην Ευρωπαϊκή Ένωση, έμεινα ξερή. Σκέφτομαι, κύριε Hess, πώς μπορούν τα πανεπιστήμιά μας να μας βοηθήσουν κάπως να ανεβάσουμε το επίπεδο; Ποιος πρέπει να κάνει κάτι γι' αυτό και πόσο καιρό θα χρειαστούμε επιτέλους να ανεβούμε λίγο πιο ψηλά; Ευχαριστώ.

FRANKLIN L. HESS

Νομίζω ότι η Ελλάδα μπορεί να ανεβάσει το επίπεδό της σε αυτό το θέμα πάρα πολύ γρήγορα και ελπίζω αυτό να καταστεί δυνατό στο άμεσο μέλλον. Απ' ό,τι έχω καταλάβει, η γνωστή τηλεφωνική εταιρεία Ο.Τ.Ε. έχει εμποδίζει την ανάπτυξη του διαδικτύου στην Ελλάδα. Με μερικές αλλαγές που αρχίζουν να γίνονται, η Ελλάδα θα προχωρήσει και θα αποκτήσει μία πιο καλή θέση στην Ευρώπη, όσον αφορά στα μέσα μαζικής επικοινωνίας.

ULRICH MOENNIG

Υπάρχει και η εμπλοκή της Deutsche Telekom, που ενδιαφέρεται να υπάρχουν πολλοί χρήστες, με βάση όσα μαθαίνω.

ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

Μπορώ να προσθέσω κάτι, σχετικά με αυτήν την ερώτηση;

ULRICH MOENNIG

Παρακαλώ.

ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

Νομίζω ότι, από διδακτική άποψη, το μεγάλο πλεονέκτημα που προσφέρουν οι νέες τεχνολογίες για τους δασκάλους έγκειται στο ότι βοηθούν στην καλύτερη οργάνωση της προσωπικής μας δουλειάς και όχι στο ότι παρουσιάζουν το αντικείμενο ελκυστικότερα. Εάν πρέπει να προετοιμάσει κανείς μια εισήγηση, έστω και με τον απλό τρόπο, δηλαδή με ένα powerpoint, θα του πάρει 1-2 ώρες, γιατί θα αγωνιστεί πάρα πολύ για λιτή, ακριβή και σαφή έκφραση. Αντίθετα, αν έχει εμπιστοσύνη

στον προφορικό του λόγο, θα αυτοσχεδιάσει μέσα στην αίθουσα, θα φάει 4 ώρες και δεν θα έχει πει ούτε τα μισά πράγματα. Αυτό δεν το συνειδητοποιούν πολλοί διδάσκαλοι. Οι πανεπιστημιακοί δάσκαλοι φυσικά το καταλαβαίνουν, αλλά ίσως και ένας λόγος για τον οποίο το αποφεύγουν –οι Έλληνες πανεπιστημιακοί τουλάχιστον, για να μη μιλήσω για τους άλλους– είναι ακριβώς επειδή απαιτεί κόπο κι όχι επειδή απουσιάζουν τα τεχνολογικά μέσα. Και πρέπει να πω –σχετικώς αν μπορεί να φαίνεται ότι διολισθαίνει λίγο από το πεδίο το δικό μας, που είναι η ανώτατη εκπαίδευση– ότι ούτε στη μέση εκπαίδευση έχει περάσει αυτό το μήνυμα. Και η μέση εκπαίδευση το αποφεύγει, ενώ υπάρχουν πολλές δυνατότητες ήπιων προσαρμογών. Σε 3-4 χρόνια –αν υπολογίσουμε ότι από το '82 υπάρχει ο προσωπικός υπολογιστής– τα παιδιά θα είναι πλήρως αλφαριθμημένα τεχνολογικά και οι δάσκαλοί τους αναλφάβητοι. Κι επειδή αυτό αφορά χιλιάδες δασκάλους, η καταστροφή θα είναι, νομίζω, αποφασιστική. Το βασικό πλεονέκτημα του τριφασικού λόγου –δηλαδή αυτού που συνδέεται με την εικόνα– είναι ότι η εικόνα αποθηκεύεται στη μακρά μνήμη. Είναι άμεση, ελκυστική, καταγιστική και, το κυριότερο, αποθηκεύεται στη μακρά μνήμη. Με αυτόν τον τρόπο, μια εικόνα που περνάει για 3 δευτερόλεπτα μπροστά μας μπορεί να είναι καταλυτικότερη από όλη τη ρητορική που αναπτύσσουμε εδώ. Αυτό δεν έχει γίνει γνωστό και δεν έχει εκτιμηθεί όπως πρέπει. Έχουμε, λοιπόν, αναπτύξει χιλιάδες χρόνια τώρα, από την αρχαιότητα, τη ρητορική και την ερμηνευτική του λόγου, με μια θαυμάσια κατασκευή που όλοι την ξέρουμε. Αντίθετα, η ερμηνευτική της εικόνας και η ρητορική της εικόνας δεν έχει αρχίσει καν να χτίζεται. Αυτό σημαίνει ότι στερούμαστε ενός πολύ σημαντικού εργαλείου. Το πρόβλημα στην ελληνική εκπαίδευση –δεν ξέρω τι γίνεται στις άλλες– είναι οι δάσκαλοι.

ULRICH MOENNIG

Ευχαριστούμε πάρα πολύ, κύριε Καζάζη. Υπάρχουν κάποιες άλλες ερωτήσεις;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Η ερώτηση απευθύνεται στην κυρία Κωβαίου. Σχετικά με την πρόσβαση του νεοελληνιστή σε σελίδες εφημερίδων, παλαιών εφημερίδων, περιοδικών, βιβλιογραφιών, κ.λπ. και ακούγοντας την εισήγησή σας, σκέφτηκα πόσο αδέξιος είμαι. Δηλαδή μπορώ να επισκεφθώ σήμερα αυτές τις εφημερίδες που διαθέτει η Εθνική Βιβλιοθήκη και να ψάξω κάτι; Διότι προσπάθησα τον τελευταίο καιρό, δηλαδή τα τελευταία δύο χρόνια, να βρω π.χ. τον *Ριζοσπάστη* και την *Καθημερινή* και δεν τα κατάφερα. Μπορείτε να μου δώσετε μία απάντηση γιατί είμαι τόσο αδέξιος;

ΕΛΕΝΗ ΚΩΒΑΙΟΥ

Οι ηλεκτρονικές εφημερίδες της Εθνικής Βιβλιοθήκης λειτουργούν κανονικά. Εγώ τις επισκέπτομαι συχνά. Αυτό που θα πρέπει να κάνετε είναι να απευθυνθείτε στον βιβλιοθηκάριο κι αυτός θα σας υποδείξει τον τρόπο που και εσείς θα φτάνετε εύκολα σε αυτό που ψάχνετε. Μπορείτε επίσης να διαβάσετε τις οδηγίες που δίνονται στην ίδια την ιστοσελίδα και να αυτοεξυπηρετηθείτε.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Ξέρετε, έχω κι ένα συνένοχο, τον κύριο Τζιόβα, στον οποίο απευθύνθηκα πριν από λίγο καιρό, κι εκείνος μου είπε ότι αυτές οι εφημερίδες της Εθνικής Βιβλιοθήκης δεν είναι ψηφιοποιημένες. Διότι εκείνος ζητούσε κάποιες πληροφορίες δικές μου, που τις έχω σε μικροφίλμ. Εγώ δουλεύω ακόμη με μικροφίλμ. Φταιει ο κύριος Τζιόβας, λοιπόν, για την αδεξιότητά μου! **[Γέλια]**

ΕΛΕΝΗ ΚΩΒΑΙΟΥ

Ειδικά για τον *Ριζοσπάστη*, είμαι σίγουρη ότι είναι ψηφιοποιημένος.

ULRICH MOENNIG

Ο κύριος Τζιόβας θέλει να αμυνθεί ενδεχομένως.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

Ναι, δεν θα υπεισέλθω στο ζήτημα των εφημερίδων. Υπάρχουν ορισμένα πρακτικά προβλήματα και θα αναφέρθω σχετικά και γραπτώς κάπου. Πρέπει επιτέλους να έχουμε το αντίστοιχο ελληνικό *J-store*. Για όσους δεν είναι εξοικειωμένοι, σε αυτήν την ιστοσελίδα μπορείς να βρεις κείμενα γραμμένα στα Αγγλικά από περιοδικά, να τα κατεβάσεις στον υπολογιστή σου και να τα τυπώσεις. Τελευταία υπάρχει ένα πρόβλημα με τον *Ζέφυρο*. Ο *Ζέφυρος* επιτρέπει να δούμε ποια βιβλία υπάρχουν σε όλες τις πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες. Νομίζω υπάρχει ένα ζήτημα χρηματοδότησης.

Το άλλο πρόβλημα το οποίο υπάρχει είναι ότι οι ελληνικές βιβλιοθήκες –οπωσδήποτε η Εθνική Βιβλιοθήκη, αλλά και ορισμένες πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες– δεν χρησιμοποιούν το σύστημα καταχώρησης που έχουν πάρα πολλές αγγλοσαξωνικές βιβλιοθήκες, π.χ. συγγραφέας-τίτλος-keyword (δηλαδή βασική λέξη). Δεν ξέρω γιατί χρησιμοποιείται η μέθοδος που αυτήν τη στιγμή υπάρχει στην Εθνική Βιβλιοθήκη.

Και μια ερώτηση για την κυρία Κωβαίου: γιατί να κατεβαίνει σε pdf μόνο μία σελίδα κι όχι ολόκληρο το κείμενο, όπως γίνεται στο *J-store*, οπότε μπορείς, ιδιαίτερα αν είναι ένα μικρό φυλλάδιο ή ένα μικρό βιβλίο, να το

κατεβάσεις όλο και να το τυπώνεις μία και έξω; Το ίδιο πρόβλημα υπάρχει και στα περιοδικά του Ε.Λ.Ι.Α. Επιπλέον, χρησιμοποιούν λογισμικό που πρέπει να εγκαταστήσεις στο δικό σου computer, για να μπορέσεις να λειτουργήσεις την εφαρμογή. Αυτά είναι σημαντικά πρακτικά προβλήματα.

ΕΛΕΝΗ ΚΩΒΑΙΟΥ

Θα απαντήσω πρώτα στο ερώτημά σας για το κατέβασμα των αρχείων σε μορφή pdf. Το δικό μου ερώτημα είναι: γιατί θέλετε να κατεβάσετε ολόκληρο το αρχείο; Δεν μπορείτε να το διαβάσετε από τον ηλεκτρονικό σας υπολογιστή; Θέλετε να τυπώσετε ολόκληρο το βιβλίο; Εμείς χρησιμοποιήσαμε αυτό το σύστημα, να επιτρέπουμε στον χρήστη να κατεβάσει σελίδα-σελίδα το κείμενο, επειδή θέλαμε να προστατεύσουμε τα πνευματικά δικαιώματα του έργου.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

Μα πνευματικά δικαιώματα δεν ισχύουν για κείμενα του 19ου αιώνα!

ΕΛΕΝΗ ΚΩΒΑΙΟΥ

Ναι, αλλά η *Ανέμη* ανέπτυξε μια πολιτική ψηφιοποίησης και δεν θέλαμε να δώσουμε όλο αυτό το υλικό έτσι στους χρήστες μας.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

Δεν μας βοηθάτε... Δεν είστε φιλική προς τον χρήστη, για να χρησιμοποιήσω στα Ελληνικά μια αγγλική έκφραση.

ΕΛΕΝΗ ΚΩΒΑΙΟΥ

Πάντως υπάρχει δυνατότητα να ενεργοποιήσουμε και το κατέβασμα όλου του έργου, αλλά ακόμα το σκεφτόμαστε.

ULRICH MOENNIG

Άλλη ερώτηση.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΑΚΡΙΤΙΔΗΣ

Λέγομαι Ακριτίδης Κωνσταντίνος από τον Ο.Σ.Δ.Ε.Λ. Είναι, για όσους δεν γνωρίζουν, ο Οργανισμός Συλλογικής Διαχείρισης Έργων του Λόγου. Θέλω να συμπληρώσω και να απαντήσω ίσως λίγο στα ερωτήματα διαφόρων συνένδρων ότι ο Ο.Σ.Δ.Ε.Λ. έχει ξεκινήσει εδώ και καιρό να φτιάχνει μία πλατφόρμα για τη διαχείριση όλων των κειμένων. Σε λίγο θα ασχοληθεί και με τα περιοδικά, ώστε να μπορεί ο κύριος Τζιόβας να παίρνει όλο το κείμενο, όπως στο *J-store* που ανέφερε. Προς το παρόν,

υπάρχει όλη η ελληνική βιβλιογραφία, η οποία θα είναι διαθέσιμη ελεύθερα σε όλους από τον Σεπτέμβριο, καθώς κι ένα κομμάτι ειδικά ψηφιοποιημένων έργων της βυζαντινής γραμματείας, το οποίο είναι όλο σε pdf και θα απευθύνεται μόνο σε εσάς τους πανεπιστημιακούς. Σε αυτήν την τελευταία, μπορεί να δει κανείς περίληψη του έργου, κεφάλαια, ενώ μπορεί να επιλέξει μέχρι και σελίδες και να φτάσει ένα καινούργιο βιβλίο από άλλα βιβλία, όλα αυτά με τη νόμιμη άδεια από τον συγγραφέα ή τον εκδότη ή οποιονδήποτε άλλον. Αυτή η βάση δεδομένων είναι μία πλατφόρμα, πάνω στην οποία μπορούν να εφαρμοστούν και οποιαδήποτε άλλα έργα λόγου, εικόνας ή ήχου και η οποία αρχίζει σιγά-σιγά να επεκτείνεται από την Ελλάδα σε άλλες χώρες, διότι έχει παρουσιαστεί στους αντίστοιχους οργανισμούς, άρρεσε και πιθανόν να την υιοθετήσουν. Η σελίδα του Ο.Σ.Δ.Ε.Λ. είναι απλή: www.osdel.gr. Ακόμα δεν λειτουργεί η πλατφόρμα, αλλά από τον Σεπτέμβρη μπαίνει σε πλήρη λειτουργία.

ULRICH MOENNIG

Οι πανεπιστημιακοί που θα έχουν πρόσβαση πρέπει να βρίσκονται υποχρεωτικά στην Ελλάδα;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΑΚΡΙΤΙΔΗΣ

Όχι, υπάρχει περίληψη στα Αγγλικά. Όλη η επιστημονική τεκμηρίωση έχει γίνει από το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων για τη βυζαντινή γραμματεία, από τον Καθηγητή κύριο Αλεξάκη. Υπάρχουν περιλήψεις, keywords, σελίδες, κεφάλαια και περιλήψεις στα Αγγλικά, ώστε να μπορεί κανείς να κάνει αναζητήσεις και μέσω των Αγγλικών. Το έργο αυτό είναι για όλο τον κόσμο, δεν είναι μόνο για την Ελλάδα.

ULRICH MOENNIG

Μάλιστα! Πολύ σημαντικά όλα αυτά. Ορίστε, κύριε Πολίτη.

ΑΛΕΞΗΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

Ο κύριος Τζιόβας ζητάει να οπισθοχωρήσουμε κατά ένα βήμα: από τον ηλεκτρονικό υπολογιστή να πάμε πάλι πίσω στο τυπωμένο. Θέλει δηλαδή να φτιάξει στο σπίτι του μία βιβλιοθήκη επιπέδου Εθνικής ή Γενναδείου, να τα τυπώσει όλα και να τα χρησιμοποιεί σαν τυπωμένα κείμενα. Είναι το αντίθετο από αυτό που προσπαθούμε να κάνουμε.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

Αλέξη μου, έχεις άδικο. Δεν είναι μόνο το θέμα του να τυπώσω το κείμενο. Αυτήν τη στιγμή σε πολλά αγγλικά

πανεπιστήμια χρησιμοποιείται αυτό το σύστημα, όπου όλη η βιβλιογραφία μπαίνει στο διαδίκτυο, έχει κωδικό ο φοιτητής και μπορεί να έχει πρόσβαση. Οπότε εγώ μπορώ να πάρω ένα άρθρο ή το βιβλίο, να το φορτώσω στο computer και να πω ότι εκεί μπορείς να πας να το βρεις.

ΑΛΕΞΗΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

Σελίδα-σελίδα...

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

Δεν είναι μόνο για τη δική μου διευκόλυνση. Σελίδα-σελίδα θα καθυστερήσει, δεν γίνεται. Γιατί να γίνεται σελίδα-σελίδα;

ΑΛΕΞΗΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

Μπορείς να τα κατεβάσεις σελίδα-σελίδα.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

Πουθενά αλλού δεν γίνεται σελίδα-σελίδα.

ΑΛΕΞΗΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

Μπορείς να τα κατεβάσεις σελίδα-σελίδα και να τα περάσεις στο δικό σου computer. Κι από εκεί μετά κάντα ό,τι θέλεις.

ULRICH MOENNIG

Ο κύριος Πολίτης υποστηρίζει και τα δάση. Δεν είναι και τόσα που έχουν απομείνει...

Μου υποδεικνύουν όμως ότι πρέπει να υποστηριχθεί και ο ελεύθερος χρόνος των συνέδρων, ο οποίος καταναλώνεται από αυτήν τη συζήτηση. Γι' αυτό, αφού ευχαριστήσω πάρα πολύ τους εισηγητές και το ακροατήριο, θα ήθελα να κλείσω αυτήν την ημέρα.

Συνεδρία 10η

Σάββατο, 5 Ιουλίου 2008

09.00-10.30 Νεοελληνικές σπουδές και ελληνική πολιτεία

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ:

Κωνσταντίνος Α. Δημάδης *Πανεπιστήμιο του Βερολίνου, Γερμανία*

ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΥΝ:

Άγγελος Συρίγος *Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων*

Άννα Δρίβα *Υπουργείο Εξωτερικών*

Ευγενία Βώσσου-Λαλαπάνου *Υπουργείο Πολιτισμού*

Μαρία Παναγοπούλου *Υπουργείο Πολιτισμού*

Στέφανος Ταμβάκης *Συμβούλιο Απόδημου Ελληνισμού*

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Είναι 8.15, οπότε θα μπορούσαμε να αρχίσουμε τις εργασίες της 10ης συνεδρίας. Στην αρχή θα ακούσετε ένα μικρό ηχητικό ενημερωτικό μήνυμα για τον δημοτικό ραδιοσταθμό της Αθήνας.

ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΡΑΔΙΟΣΤΑΘΜΟΥ ΑΘΗΝΑΣ

Από τον δημοτικό ραδιοσταθμό της Αθήνας ξεκίνησε από το τέλος Μαΐου η ωριαία ραδιοφωνική εκπομπή που αναφέρεται σε θέματα παιδείας, προαγωγής της αναγνωσιμότητας, υπεράσπισης της Ελληνικής και προβολής πολιτιστικών θεμάτων που ενώνουν Κύπρο και Ελλάδα με τον ελληνισμό εντός και εκτός συνόρων.

Μεταδίδεται κάθε Σάββατο στις 4.00 το απόγευμα από τη συχνότητα 9.84 στα FM, από το διαδίκτυο (www.athina984.gr) και από τον ραδιοσταθμό της ελληνικής παροικίας στο Λονδίνο, τον L.G.R. (London Greek Radio). Θα παρέχεται επίσης στον ραδιοσταθμό S.G.M. στην Αυστραλία, στον COSMOS FM της Νέας Υόρκης, στον ομογενειακό σταθμό του Καναδά και της Γερμανίας.

Η εκπομπή αυτή πραγματοποιείται με τη στήριξη των Κοινοβουλίων Ελλάδας και Κύπρου.

Την ευθύνη της παραγωγής, την επιμέλεια και την παρουσίαση έχει η δημοσιογράφος Άννα Σταφιδά-Βαλαβανίδου.

Η εκπομπή έχει τίτλο *Με παρησία Ελληνικά*.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Ευχαριστούμε πολύ για την ενημέρωση από τον δημοτικό ραδιοσταθμό της Αθήνας. Είναι χρήσιμες για όλους μας αυτές οι πληροφορίες.

Πολύ σύντομα θα αναφερθώ τώρα στη διαδικασία που θα ακολουθήσουμε στη σημερινή συνεδρία. Κατ' αρχάς, από δεξιά μου έχουμε την κυρία Άννα Δρίβα, εκπρόσωπο του Υπουργείου Εξωτερικών, δίπλα τον κύριο Άγγελο Συρίγο, ειδικό γραμματέα του Υπουργείου Παιδείας, τον κύριο Στέφανο Ταμβάκη, πρόεδρο του Σ.Α.Ε., εν συνεχεία την κυρία Ευγενία Βώσσου-Λαλαπάνου, υψηλόβαθμο στέλεχος του Υπουργείου Πολιτισμού, όπως και την κυρία Μαρία Παναγοπούλου, επίσης από το Υπουργείο Πολιτισμού. Η διαδικασία έχει ως εξής: θα υποβληθούν οι ερωτήσεις και θα δίνονται αμέσως οι απαντήσεις. Εάν έχουμε στο τέλος περιθώρια χρόνου, ασφαλώς μπορούν να υποβληθούν και ερωτήσεις που δεν έχουν κατατεθεί στη γραμματεία του προγράμματος.

Θα αρχίσουμε με μία σύντομη τοποθέτηση της κυρίας Δρίβα, εκπροσώπου του Υπουργείου Εξωτερικών της Ελλάδας.

ANNA ΔΡΙΒΑ

Είχα πολύ καιρό να αισθανθώ τέτοια πνευματική χαρά κι ελπίδα για το μέλλον. Σας ευχαριστώ όλους και σας σέβομαι γι' αυτό. Είναι πολύ δύσκολο, μετά από εμπνευσμένες παρουσιάσεις, να αναφερθεί κανείς συμπερασματικά μέσα σε ελάχιστο χρόνο, χωρίς τον κίνδυνο παρανοήσεων ή απλουστεύσεων, στα του συνεδρίου. Δεν θα ήταν δυνατόν όμως να γίνει αναφορά σε σχεδιασμούς και πολιτικές, χωρίς να σκιαγραφήσει κανείς την τόσο ενδιαφέρουσα εικόνα που παρουσιάστηκε αυτές τις μέρες.

Διαπιστώνεται, καταρχήν, ότι ο ελληνικός λόγος σήμερα, η Ελλάς και ο ελληνισμός δεν είναι μόνο τόπος, δεν είναι μόνο έθνος· είναι πρωτίστως τρόπος ζωής, τρόπος του σκέπτεσθαι και διαλέγεσθαι. Θα μπορούσε ποτέ κανείς να χαρακτηρίσει μη-Έλληνες τους της ελληνικής παιδείας μετέχοντες και τους εκπροσωπώντας αυτήν, έτσι όπως τους ακούσαμε αυτές τις ημέρες, με αυτά τα θαυμάσια ελληνικά και με αυτές τις ενδιαφέρουσες επιστημονικές παρουσιάσεις; Η οικουμενικότητα, λοιπόν, αυτού του ελληνισμού, η διαχρονική παρουσία του στον χώρο των ιδεών φαίνεται να ενεργοποιείται στον αποκεντρωμένο εκτός Ελλάδος ελληνισμό των ομογενών, των αποδήμων, των φιλελλήνων και γενικώς των εραστών του ελληνικού λόγου. Αυτή μάλιστα η πολιτισμική ετερότητα αποδεικνύεται, κατά τη γνώμη, μου το πιο δυνατό στοιχείο επιβίωσης και παρουσίας του ελληνισμού στο παγκόσμιο γίγνεσθαι.

Το δεύτερο στοιχείο στο οποίο θα ήθελα να αναφερθώ είναι το αντικείμενο του συνεδρίου αυτό καθαυτό: οι νεοελληνικές σπουδές. Οι νεοελληνικές σπουδές είναι πρωτίστως μάθημα γλωσσικό και μάθημα πολιτισμού και αποτελούν μέρος ενός συστήματος αισθητικής μόρφωσης, αγωγής και εκπαίδευσης. Το πιο σημαντικό είναι ό,τι οι νεοελληνικές σπουδές εισάγουν στην υπάρχουσα πνευματική ζωή και στις υπάρχουσες πολιτιστικές αξίες του έθνους, έτσι όπως το οριοθέτησα παραπάνω, αλλά και της εποχής μας, ώστε, στηριζόμενες σε αυτά, να στενίζουν το μέλλον και να αντλούν νάματα από το παρελθόν.

Κι αυτό μάς φέρνει στο τρίτο σημείο στο οποίο θα ήθελα να αναφερθώ, στον αρχαίο και νέο ελληνισμό, που δεν αποτελούν δυο κόσμους εμμέσως συνδεόμενους, όπως ο ελληνικός και ο κινεζικός, αλλά στάδια μιας και της αυτής ενότητας, όπως τα σωθικά του Μουσείου Ακροπόλεως, που είδαμε χτες, κι αυτήν τη συνείδηση πρέπει να έχουμε μπροστά μας, όποια περίοδο κι αν σπουδάσουμε. Χώρια που τα Αρχαία Ελληνικά μπορούν να λειτουργήσουν κι ως ελκυστής φοιτητών για τα Νέα Ελληνικά, όπως αποδεικνύει το παράδειγμα της Ιταλίας, όπου βρέθηκα πριν μερικούς μήνες σε ένα αντίστοιχο συνέδριο, όχι τόσο μεγάλο, αλλά εντυπωσιακό για τα

δεδομένα της χώρας αυτής. Προσωπικά πιστεύω πως η κρίσιμη περίοδος αποκοπής Νέων και Αρχαίων έχει περάσει, για την αυθυπαρξία και των δύο περιόδων ελληνικών. Η αναφορά δεν έχει σχέση με την παλιά διαμάχη, αλλά με τη θεώρηση της ελληνικής γλώσσας, όπως τη χαρακτήρισε προχθές ο καθηγητής Βάδενας ως «παγκόσμιο διανοητικό εργαλείο». Οι ενδιαφέρουσες και πρωτότυπες προσεγγίσεις των νεοελληνικών σπουδών στη σημερινή πανεπιστημιακή πραγματικότητα μέσα από άλλα γνωστικά πεδία, μέσα από διαθεματικές και διαπολιτιστικές προσεγγίσεις –πολιτισμικές, ανθρωπολογικές, ιστορικές, γλωσσολογικές, διαχρονικές, μεσογειακές, κ.λπ.–, η εκτενής και ενδελεχής αναφορά στα καινούργια μέσα, στους νέους ψηφιακούς τόπους, στα διαδικτυακά πανεπιστήμια δημιουργούν και παρουσιάζουν ένα τεράστιο υλικό πληροφοριών, που δεν μπορεί και δεν πρέπει να υπερβαίνουν ούτε να αντικαθιστούν το περιεχόμενο των νεοελληνικών σπουδών αυτό καθαυτό. Το αντιλαμβάνομαι κάπως σαν τα νερά του Αχέροντα στη μυθολογία: πέφτουν μέσα στη θάλασσα, αναμειγνύονται, αλλά παραδόξως κρατούν την κατεύθυνση και τη μοριακή συνοχή τους και μέσα στη θάλασσα.

Με αυτήν την προσπάθεια κατανόησης των όσων ελέχθησαν, θα αναφερθώ στις προσεγγίσεις της ελληνικής πολιτείας από πλευράς ΥΠ.ΕΞ. και Γενικής Γραμματείας Απόδημου Ελληνισμού, έχοντας πάντα κατά νου ότι το σχολείο και η πολιτεία δεν ρυθμίζουν τη ζωή, αλλά την εξυπηρετούν. Κατά την τελευταία εικοσαεπταετία, η ελληνική πολιτεία επένδυσε βασικά σε δυο πράγματα: στην ανάπτυξη μέσων και εργαλείων για τη διδασκαλία της Νεοελληνικής ως δεύτερης ή ξένης γλώσσας και στην επιμόρφωση διδασκάλων –κυρίως επιτόπιου προσωπικού– για τον ίδιο λόγο. Όπως πολύ καλά περιγράψατε, η σημερινή συγκυρία καλεί για νέους στόχους. Συγκεκριμένα, το ΥΠ.ΕΞ. υποστήριζε μέχρι σήμερα τη σπουδή της ελληνικής γλώσσας, τις νεοελληνικές σπουδές και τον πολιτισμό. Θα αναφερθώ ακροθιγώς σε μερικές από τις κατευθύνσεις και τις συγκεκριμένες δραστηριότητες που στήριζε:

- Χορήγηση υποτροφιών σε Έλληνες και μη Έλληνες, που φτάνουν και τις 6.500 ετησίως.
- Μεμονωμένη επιχορήγηση εδρών σε διάφορα πανεπιστήμια για τη διδασκαλία της Ελληνικής, η οποία προχώρησε από τις απλές χρηματοδοτήσεις στην υπογραφή συμβάσεων βραχυπρόθεσμης –τριετούς τουλάχιστον– διάρκειας με τα διάφορα πανεπιστήμια.
- Προώθηση της ελληνικής γλώσσας και του ελληνικού πολιτισμού, μέσω διαφόρων άλλων προγραμμάτων και εκδηλώσεων.
- Επιμόρφωση επιτόπιων δασκάλων για τη διδασκαλία της Ελληνικής· κυρίως αυτό έχει λειτουργήσει στις

περιοχές της πρώην Σοβιετικής Ένωσης.

- Φιλοξενία παιδιών ελληνικής κυρίως –αλλά όχι μόνο– καταγωγής σε κατασκηνώσεις, όπου διδάσκονται η γλώσσα, ο χορός, καλλιεργείται μια προσέγγιση της ελληνικής αισθητικής αντίληψης με επισκέψεις στα μουσεία και γενικά υπάρχει ένας συγχρονισμός των παιδιών με τον σημερινό ελληνικό πολιτισμό. Αυτές οι φιλοξενίες φτάνουν τις 5.000 ετησίως.
- Προσπάθεια θέσπισης προσκλήσεων καθηγητών ξένων χωρών για διακοπές στην Ελλάδα, ώστε να έχουν μια άμεση σχέση με τη σημερινή ελληνική πραγματικότητα και να διευκολυνθούν στο να εισηγηθούν την εισαγωγή της Νέας Ελληνικής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.
- Προσπάθεια καταγραφής εδρών και καθηγητών, σε συνεργασία και με το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων.
- Στήριξη των κοινοτικών και των σαββατιανών σχολείων με χρηματοδοτήσεις και βιβλία.
- Στήριξη μικρών ερευνών στα πανεπιστήμια, μικρών διαδικτυακών τόπων και έκδοση βιβλίων. Κυκλοφόρησε το τρίτο τεύχος ενός περιοδικού που προσπαθούμε να δημιουργηθεί, για τη διευκόλυνση της επικοινωνίας των αποδήμων. Λέγεται *Ελλάδα* και εκδίδεται σε τέσσερις γλώσσες, μεταξύ των οποίων μία είναι η Ελληνική.
- Ίδρυση εδρών σε χώρες που παρουσιάζουν ενδιαφέρον: στην Κίνα, στην Ιαπωνία, στην Κορέα, στις Ινδίες, στις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Πρόκειται για κοινή δραστηριότητα με τα συναρμόδια Υπουργεία και με τη στήριξη του Σ.Α.Ε., του οποίου τις συγκεκριμένες δράσεις θα σας αναπτύξει ο Πρόεδρος του.

Μία άλλη δραστηριότητα, που φαίνεται να έχει ενδιαφέρον για το σημερινό ακροατήριο, είναι η ανακοινωθείσα από την κυρία Υπουργό Εξωτερικών και τον Υφυπουργό κύριο Κασίμη επανασύσταση της Μεταφραστικής Υπηρεσίας του Υπουργείου Εξωτερικών, με έμφαση σε θεματικές προσεγγίσεις, αναθεώρηση, αξιολόγηση, χρήση μεταφραστικών μνημών και δημιουργία τμήματος ορολογίας για 34 γλώσσες. Θα μπορούσε να προσβλέπετε επιστημονικά οι ασχολούμενοι με τη μετάφραση και στη στήριξη εκ μέρους της νέας υπηρεσίας για τη δημιουργία προϊόντων, όπως τα λεξικά ή οι μεταφραστικές μνήμες.

Ακόμα το Υπουργείο προωθεί τη στήριξη ομογενών και αποδήμων για πολιτιστικά θέματα και εκδηλώσεις –που υπήρξαν, όπως διαπίστωση με χαρά και έκπληξη, αντικείμενο σπουδής των πανεπιστημιακών–, όπως είναι τα φεστιβάλ εξωτερικού, οι εκθέσεις, τα μουσικά δρώμενα, οι θεατρικές παραστάσεις, κ.λπ.

Επιπλέον, προχωρήσαμε μέσω των διπλωματικών μας

αρχών σε μια καταγραφή της νομοθεσίας των χωρών όπου υπάρχουν ελληνικοί πληθυσμοί, είτε γηγενείς είτε απόδημοι είτε «φερέοικοι» –όπως άκουσα τον ενδιαφέροντα όρο αυτές τις μέρες–, για να κατανοήσουμε την πολιτική τους σε θέματα διδασκαλίας ξένων γλωσσών. Αυτό θα διευκολύνει και εμάς στη χάραξη πολιτικής, αλλά και, σε συνεργασία μαζί σας, στις επιλογές και στις προσεγγίσεις που προκύπτουν από την αντιμετώπιση των χωρών όπου ζείτε, εργάζεστε και δημιουργείτε.

Προχωρώ σε κάποιες προτάσεις για νέες προσεγγίσεις, για τη χάραξη μιας πολιτικής σε αυτά τα θέματα για την επόμενη δεκαετία. Πολλές από αυτές είναι δημιουργήματα, προσφορά και συμμετοχή και δική σας, από τα όσα άκουσα μέχρι στιγμής στις συνεδρίες σας, ενώ μερικά από αυτά έχουν ήδη συζητηθεί στο Υπουργείο Εξωτερικών. Νομίζω το βασικό είναι η έρευνα, την οποία εμείς τουλάχιστον θα στηρίξουμε. Αλλά μιλάμε για έρευνα με προκηρύξεις, με grants και για μεγάλες θεματικές ενότητες. Θα επιδιώξουμε τη συνεργασία με τα άλλα Υπουργεία, έτσι ώστε το αποτέλεσμα να είναι μεγαλύτερο, ουσιαστικότερο και βεβαίως να αφορά συνεργασίες –ακόμη και διηπειρωτικές– και όχι μόνο ένα πανεπιστήμιο. Μια δεύτερη πρόταση είναι η αξιολόγηση και στήριξη κατά κύριο λόγο 3-4 μεγάλων πανεπιστημίων ανά ήπειρο, έτσι ώστε το έργο να αρχίζει να μπαίνει δυναμικά στην επιστημονική και στην ευρύτερη κοινωνική ζωή των χωρών όπου δραστηριοποιούνται οι νεοελληνικές έδρες, αλλά με κατεύθυνση και με συμβατική υποχρέωση να λειτουργούν δορυφορικά και υποστηρικτικά για τα περιφερειακά και για τα μικρότερα πανεπιστήμια. Η ανάπτυξη του προγράμματος ανταλλαγής φοιτητών θα είναι ένας από τους στόχους, καθώς και η προσπάθεια ένταξης της Ελληνικής ως δεύτερης ή ξένης γλώσσας –με τη συμβοήθειά σας, ελπίζω– στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ανάλογες προσπάθειες που έχουν ήδη γίνει από το Υπουργείο Εξωτερικών, με τη στήριξη πάντοτε του ντόπιου παράγοντα και των πανεπιστημιακών, σε χώρες όπως η Αφρική, η Αυστραλία, κ.λπ., όπου έχουν αποδώσει και βλέπουμε να προσμετρώνται και ως credits μέσα στο εκπαιδευτικό σύστημα των χωρών αυτών. Ακόμα θα ήθελα να δούμε τη χρηματοδότηση για γλωσσικές έρευνες και διαθεματικές προσεγγίσεις της σύγχρονης Ελληνικής σε θέματα ορολογίας συγκεκριμένων τομέων του επιστητού –ο κύριος Δήμαρχος προχθές έδειξε και ως γιατρός ενδιαφέρον για τα θέματα της ιατρικής, της θεολογίας και των τεχνολογικών επιστημών–, την επίδραση της γλώσσας στην αντίληψη (cognitive development, perception), τη δυνατότητα μεταφοράς πληροφοριών (bits of information), βάσει του ± 5 της βραχύχρονης μνήμης, διαδραστικά και με άλλες γλώσσες. Αυτό είναι απλώς μία ευχή και πρόταση, μέσα σε όλα αυτά τα ενδιαφέροντα διεπιστημονικά θέματα που εσείς ήδη

προσεγγίσατε. Επίσης θα πρέπει να εξετάσουμε τη χρηματοδότηση των ιστοτόπων, τη διευκόλυνση της προσέγγισης των πανεπιστημίων με τις κοινότητες των ομογενών και αποδήμων, ούτως ώστε να υπάρχει και για σας μία άντληση κοινού και υποψηφίων φοιτητών, αλλά και μία διασύνδεση των πρώτων βαθμίδων εκπαίδευσης με την πανεπιστημιακή. Και βέβαια πρέπει να επιδιώξουμε την ενίσχυση των funds, που έχουν αποδειχθεί προβληματικά και βραχύβια, παρ' όλη την αγάπη και τη στήριξη και των ομογενών, αλλά και μεγάλων οικονομικών παραγόντων που παρέχουν γενναίες επιχορηγήσεις. Πιστεύω ότι τόσο σε μας όσο και σε σας έγκειται το να καταφέρουμε να διαμορφωθούν έτσι ώστε να υπάρχει τουλάχιστον μια στήριξη και μια ένταξη τους μέσα στα θεσμικά σχήματα των πανεπιστημίων, προκειμένου να μπορούν να επιβιώσουν. Μέσα στο πρόγραμμα θα είναι επίσης η προβολή και η γνωριμία επιστημόνων, συγγραφέων και καλλιτεχνών με τη σύγχρονη Ελλάδα.

Και να κλείσω με κάτι τελευταίο: χάρηκα την πλαστικότητα και τη δυναμική που παρουσίασε η Ελληνική αυτές τις μέρες. Άκουσα και νέους όρους, λόγω του ότι καλούμεθα να καλύψουμε καινούργια πεδία του επιστητού, και αυτό δείχνει ότι η γλώσσα μας είναι πιο ζωντανή παρά ποτέ. Βεβαίως, θα τολμούσα να πω ότι αυτές οι προσεγγίσεις μας εισάγουν σε αυτό που ονομάστηκε από πολλούς «μετανεοελληνική εποχή». Βεβαίως, καλό είναι να μείνουμε «αεί παίδες», αλλά η ενιαία προσέγγιση της ελληνικής γλώσσας με αυτές τις ενδιαφέρουσες διεπιστημονικές προσεγγίσεις μου φαίνεται ότι μας επιτρέπει να προσεγγίσουμε τη Νέα Ελληνική στη μετανεοελληνική της εποχή, οπότε θα μπορούμε να μιλάμε για μια εποχή «υπερελληνικών» ή κάτι ανάλογο –συγχωρήστε μου την πρόθεση «υπέρ», δεν έχει να κάνει καμιά σχέση με τον «υπεράνθρωπο», αλλά με την ευχή να χρησιμοποιηθεί από ένα ευρύτερο σύνολο–, που να δηλώνει την ευρυχρησία και το αυξημένο ενδιαφέρον της ως διανοητικού εργαλείου. Σας ευχαριστώ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε την κυρία Δρίβα για την τοποθέτηση αυτήν. Ας την εκλάβουμε, εντός ενός λογικού πλαισίου, ως λόγο, οπότε τώρα έρχεται η σειρά του αντίλογου. Οι ερωτήσεις που θα υποβληθούν θα έχουν το νόημα του αντίλογου σε όσα ειπώθηκαν ως τώρα για τις δραστηριότητες που καλύπτουν οπωσδήποτε και τους άλλους κρατικούς φορείς της χώρας.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΥΡΙΓΟΣ

Θα μπορούσα να τοποθετηθώ, δεδομένου του ότι πολλές από τις δράσεις μας γίνονται σε συνεργασία με το Υπουργείο Εξωτερικών;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Ναι, όμως εξαρχής είχε δηλωθεί ότι δεν θα γίνουν εισηγήσεις. Ο χρόνος είναι για τους συνέδρους, για να υποβάλλουν τις ερωτήσεις τους. Δεν θα γίνουν άλλες τοποθετήσεις. Παρακαλώ, να είστε σύντομος.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΥΡΙΓΟΣ

Κύριε Πρόεδρε, κυρίες και κύριοι, επιγραμματικά θα ήθελα να αναφερθώ στους άξονες γύρω από τους οποίους κινείται το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων ως προς τη στήριξη της ελληνόφωνης εκπαίδευσης στο εξωτερικό.

Ο κύριος άξονάς είναι η υποστήριξη σχολικών μονάδων στο εξωτερικό. Τι σημαίνει αυτό; Σημαίνει ότι το Υπουργείο Παιδείας στέλνει εκπαιδευτικό προσωπικό σε 2.500 μονάδες σε όλο τον κόσμο –για την ακρίβεια, πέρυσι στείλαμε 2.400 εκπαιδευτικούς. Ο κύριος όγκος τους, βεβαίως, είναι στην Ευρώπη και ειδικότερα στη Γερμανία, διότι εκεί είναι εγκατεστημένο το πιο πρόσφατο τμήμα Ελλήνων μεταναστών. Από εκεί και πέρα, στέλνουμε αρκετούς και στην Αμερική και στην Αυστραλία και αρκετά λιγότερους στην Αφρική και στην Ασία.

Ο δεύτερος άξονας της πολιτικής μας είναι η στήριξη της ελληνόφωνης εκπαίδευσης, των ελληνικών εδρών στο εξωτερικό, για την οποία από το 2004 μέχρι σήμερα έχουν δαπανηθεί 1.600.000 ευρώ. Διευκρινίζω ότι δεν πρόκειται μόνο για έδρες της Νέας Ελληνικής, αλλά για έδρες της ελληνικής γλώσσας γενικότερα σε οποιαδήποτε μορφή της –αρχαία, μεσαιωνική, βυζαντινή, σύγχρονη–, καθώς και για έδρες ελληνικού πολιτισμού και ελληνικής ιστορίας, επίσης διαχρονικά. Παράλληλα, φέτος έχουμε προκηρύξει 53 θέσεις σε 53 διαφορετικά πανεπιστήμια σε όλο τον κόσμο, όπου θα στείλουμε εκπαιδευτικούς αυξημένων προσόντων, για να βοηθήσουν στη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας.

Τον τρίτο άξονά μας αποτελούν τα πιστοποιητικά ελληνομάθειας, τα οποία ρυθμίζονται από το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας και δίνουν τη δυνατότητα σε όποιον ενδιαφέρεται ανά τον κόσμο να έχει πιστοποιημένη τη γνώση της Ελληνικής σε επίπεδα. Μέχρι πρότινος υπήρχαν τέσσερα επίπεδα, αλλά προχωρήσαμε τώρα στην ανάπτυξη έξι επιπέδων, ενώ πολύ σύντομα πρόκειται να θεσμοθετηθεί και ένα έβδομο επίπεδο, το οποίο θα δίνει τη δυνατότητα διδασκαλίας της Ελληνικής ως ξένης γλώσσας στο εξωτερικό.

Η Ελλάδα στηρίζει παραδοσιακά την ελληνόφωνη εκπαίδευση στο εξωτερικό, ιδιαίτερα προκειμένου για άτομα ελληνικής καταγωγής. Εδώ και μερικά χρόνια, από το 2004-2005 και μετά, έχει αρχίσει κι ένα άνοιγμα προς τους μη ελληνόφωνους, μέσα από τη δημιουργία

σχολικών μονάδων απευθυνόμενων στον τοπικό πληθυσμό κυρίως σε χώρες των Βαλκανίων. Επίσης, προσπαθούμε τον τελευταίο καιρό να αρχίσουμε μια συνεργασία με πανεπιστήμια της Ελλάδος για φιλοξενία και εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας σε φοιτητές που παρακολουθούν Ελληνικά σε ξένα πανεπιστήμια, γιατί άλλο είναι να μαθαίνεις μια γλώσσα στον τόπο που μιλιέται και άλλο να τη μαθαίνεις σε ένα πανεπιστήμιο στο εξωτερικό. Προσπαθούμε δε να αναπτύξουμε μια ευρύτερη συνεργασία μεταξύ των πανεπιστημίων. Σχεδόν όλες οι φιλοσοφικές σχολές της Ελλάδος διαθέτουν σήμερα ειδικά τμήματα εκμάθησης της Ελληνικής.

Θα ήθελα να κλείσω με μια αναφορά στα κριτήρια για τη στήριξη των εδρών στο εξωτερικό. Μας ενδιαφέρουν καταρχάς μεγάλα και ονομαστά πανεπιστήμια ή πανεπιστήμια στα οποία παραδοσιακά διδασκόταν η ελληνική γλώσσα, όπως π.χ. η Οξφόρδη, το Κέιμπριτζ, η Λειψία. Μας ενδιαφέρουν επίσης πανεπιστήμια της ευρύτερης περιοχής της Νοτιοανατολικής Ευρώπης και των Βαλκανίων. Μας ενδιαφέρουν ακόμη πανεπιστήμια σε χώρες στις οποίες υπάρχουν συμπαγείς ελληνικοί πληθυσμοί, όπως είναι η Αυστραλία. Τέλος, ενδιαφερόμαστε και για χώρες κρίσιμες ή για αναδυόμενες αγορές, όπως η Κίνα, την οποία ανέφερε και η κυρία Δρίβα. Θα ήθελα να επισημάνω ότι οι δράσεις αυτές κυρίως προέρχονται από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, είναι όμως αποτέλεσμα κοινής πολιτικής του με τα Υπουργεία Εξωτερικών και Πολιτισμού, καθώς και με τη συνεργασία του Σ.Α.Ε. Είναι πολύ σημαντικό ότι πλέον δεν έχουμε αυτό που γινόταν στο παρελθόν, όταν δεν ξέραμε ποτέ ποιοι δίνουν και πού χρήματα και γενικά έλειπε ένας συντονισμός του θέματος. Δεν έχουμε φτάσει στον βαθμό ακόμη να ελέγχουμε την κατάσταση αυτήν απολύτως. Χρειάζονται ακόμη βήματα προς αυτήν την κατεύθυνση. Παρ' όλα αυτά υπάρχει μια πολύ καλή συνεργασία εδώ και αρκετά χρόνια, η οποία συνεχίζεται.

Σας ευχαριστώ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Κύριε Συρίγο, σας ευχαριστούμε πολύ.

Στο σημείο αυτό, θα ήθελα να ευχαριστήσουμε τον Πρόεδρο του Σ.Α.Ε., τον κύριο Ταμβάκη. Η συμβολή του Σ.Α.Ε. σε αυτό το συνέδριο υπήρξε σημαντική, διότι βοήθησε, στο μέτρο των δυνατοτήτων που έχει ο Σ.Α.Ε., να πάρουν μέρος συνάδελφοι, οι οποίοι από οικονομική άποψη θα ήταν άλλως αδύνατο να συμμετάσχουν. Υπογραμμίζω εν προκειμένω τη συμβολή του Σ.Α.Ε., διότι συμμετέχει έμπρακτα για πρώτη φορά σε ένα παγκόσμιο συνέδριο νεοελληνικών σπουδών –διευκρίνισα από την πρώτη ημέρα των εργασιών του συνεδρίου μας ότι αυτό

είναι το πρώτο στο πλαίσιο ενός κύκλου συνεδρίων, αλλά δεν αποτελεί το πρώτο παγκόσμιο συνέδριο νεοελληνικών σπουδών. Επειδή, λοιπόν, είναι σημαντική η συμμετοχή του Σ.Α.Ε. στο συνέδριό μας, θα παρακολουσά να ακολουθήσει μία σύντομη τοποθέτηση εκ μέρους του κυρίου Ταμβάκη όσον αφορά στο θέμα των νεοελληνικών σπουδών.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΤΑΜΒΑΚΗΣ

Σας ευχαριστώ. Θα είμαι ιδιαίτερα σύντομος. Απλώς θα τοποθετηθώ στο πώς μπορούμε να συνεργαστούμε, τι στήριξη μπορούμε να έχουμε και τι είναι το Σ.Α.Ε. τελικά, για όσους δεν ξέρουν.

Το Συμβούλιο Απόδημου Ελληνισμού (Σ.Α.Ε.) προβλέπεται στο άρθρο 108 § 2 του Συντάγματος ως γνωμοδοτικό, εισηγητικό, διεκδικητικό, υποστηρικτικό προς την ελληνική πολιτεία όργανο και έχει ως αποστολή του την έκφραση όλων των δυνάμεων του απανταχού ελληνισμού. Ασκεί την εισηγητική, γνωμοδοτική του αρμοδιότητα σε θέματα που αφορούν τους απόδημους και ομογενείς Έλληνες, όπως η διατήρηση της ελληνικής γλώσσας και της πολιτιστικής ταυτότητας των απόδημων και ομογενών Ελλήνων. Από το παραπάνω αυτό σημείο θεωρώ ότι φαίνεται ο κοινός τομέας ενδιαφέροντος που έχουμε τόσο εμείς και γενικότερα η ομογένεια όσο και οι έδρες νεοελληνικών σπουδών. Και με την ευκαιρία του φετινού συνεδρίου, που έμπρακτα στηρίζουμε, θα ήθελα να καλέσω τους νεοελληνιστές να έρθουν με ακόμα πιο συντονισμένο και προγραμματισμένο τρόπο κοντά στην ελληνική ομογένεια. Το Σ.Α.Ε. συγκροτείται από επτά περιφέρειες: Καναδά, Ηνωμένων Πολιτειών, Κεντρικής-Νοτίου Αμερικής, Ευρώπης, Αφρικής, Ωκεανίας και χωρών πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Θα ήθελα να επισημάνω σε αυτό το σημείο το σημαντικό ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει ο εισηγητικός και συμβουλευτικός ρόλος του Σ.Α.Ε., ο οποίος αποτελεί ουσιαστική προσφορά τόσο προς την ομογένεια όσο και προς την ελληνική πολιτεία. Μέσα από τις περιφερειακές συναντήσεις που θα γίνουν το φθινόπωρο, θα πραγματοποιηθούν τα περιφερειακά συνέδριά μας και είμαι βέβαιος ότι θα είναι ένα χωνευτήρι όλων των τάσεων και απόψεων που θα εκφράσουν εκπρόσωποι του ομογενειακού ελληνισμού, των ομοσπονδιών και των κοινοτήτων.

Παρατηρούμε ότι από χώρα σε χώρα οι συνθήκες που επικρατούν και ο τρόπος οργάνωσης του ελληνισμού υπογραμμίζουν διαφορετικά προβλήματα και υπαγορεύουν διαφορετικές λύσεις. Το κυριότερο θέμα που υπάρχει είναι η πρόταση για την αξιοποίηση ομογενών δασκάλων και καθηγητών για τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας. Είναι ένα θέμα που έχουμε συζητήσει και πιστεύουμε ότι στο μέλλον θα μπορέσει συγκροτημένα να υλοποιηθεί. Στο παρελθόν με πρωτοβουλία μας

προχωρήσαμε σε επιμόρφωση δασκάλων των Ελληνικών από τις περιοχές της τέως Σοβιετικής Ένωσης, της Κεντρικής Ασίας, της Αφρικής, ώστε η ομογένεια που ζει εκεί να μάθει καλύτερα Ελληνικά. Διαφαίνεται πλέον ότι, σε συνεργασία με την ελληνική πολιτεία, με προγράμματα και μεθοδικότητα, θα μπορέσουμε να επιτύχουμε. Βεβαίως τα παραπάνω αφορούν κυρίως τη διδασκαλία Ελληνικών σε μικρότερες ηλικίες, που άλλωστε είναι και η περίοδος που ο άνθρωπος μαθαίνει τις βάσεις της γλώσσας ευκολότερα. Η νεολαία όμως του απόδημου ελληνισμού συνήθως διατηρεί μέχρι το τέλος της μέσης εκπαίδευσης στενότερους δεσμούς με τον ελληνισμό, τη γλώσσα, τα κοινωνικά δρώμενα. Κατόπιν μπαίνουν στον αγώνα για την πανεπιστημιακή και επαγγελματική καταξίωση. Όμως στην ηλικία 35-40 ένα μέρος αυτής της νεολαίας ενδιαφέρεται με τον έναν ή τον άλλο τρόπο γι' αυτό που ονομάζουμε «ελληνισμό», είτε μέσα από τον οργανωμένο απόδημο ελληνισμό είτε όχι. Στο παραπάνω, λοιπόν, κενό που δημιουργείται στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση, οι έδρες νεοελληνικών σπουδών, σε συνεργασία με το Σ.Α.Ε. και άλλους φορείς της ομογένειας, μπορούν να προσφέρουν πολλά. Θα πρότεινα, λοιπόν, σε συνεργασία με τις εταιρείες νεοελληνικών σπουδών ανά τον κόσμο, να εξετάσουμε μεταξύ άλλων απλούς τρόπους να αναπτύξουμε τη συνεργασία μας. Για παράδειγμα, θα μπορούσαν οι εκάστοτε έδρες να μας αποστείλουν τη στοχευμένη ενημέρωση για τις ανακοινώσεις που γίνονται κάθε χρόνο με τα προσφερόμενα μαθήματα, ώστε να την προωθήσουμε και να τη δημοσιοποιήσουμε όπου μπορούμε. Επίσης, θα μπορούσαν να υπάρχουν και μαθήματα που θα δώσουν προστιθέμενη αξία στους νέους φοιτητές ελληνικής καταγωγής, έχοντας για παράδειγμα ως βάση τις πολιτισμικές σπουδές, έτσι ώστε σε ένα ακαδημαϊκό περιβάλλον να προσφέρεται γνώση για την Ελλάδα του χτες και του σήμερα. Παράλληλα, θα μπορούσαμε να εξετάσουμε τη θέσπιση βραβείων με το Σ.Α.Ε. για 5-7 αριστεύοντες κάθε χρονιά ανά τον κόσμο, οι οποίοι θα δύνανται κατόπιν να λαμβάνουν υποτροφία και από την Ελλάδα.

Θεωρώ ότι το μέλλον των νεοελληνικών σπουδών, το οποίο εσείς γνωρίζετε βέβαια καλύτερα, πρέπει να αντιμετωπίζεται με αισιοδοξία. Οι εποχές αλλάζουν, οι κοινωνίες και οι θεσμοί τους επηρεάζονται, αλλά από εμάς εξαρτάται να συνδιαμορφώσουμε το μέλλον, έχοντας ως γνώμονα τις ανάγκες και τα αιτήματα που προτάσσονται από τη βάση. Με αυτά λίγα λόγια και με αυτές τις λίγες σκέψεις, όσο ο χρόνος μου το επιτρέπει, θα ήθελα να κλείσω και να σας καλέσω να προβληματιστούμε θετικά σε αυτά τα σημεία. Σας ευχαριστώ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Αγαππητέ κύριε Πρόεδρε, παρακολουθώντας το έργο σας

επί χρόνια, θα ήθελα να τονίσω ότι προσωπικά βλέπω νέες προοπτικές στο Σ.Α.Ε. και χαίρομαι ιδιαίτερα γι' αυτό. Η συνεργασία από την πλευρά μας είναι πάντοτε ανοιχτή.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο των τοποθετήσεων, θα ήταν αδιανόητο να μην τονιστεί και η επί τόσα χρόνια συμβολή του Υπουργείου Πολιτισμού στο θέμα της προώθησης των νεοελληνικών σπουδών στο εξωτερικό. Αν αναφερθώ μόνο στα τρία πανεπιστήμια όπου είχα την ευκαιρία να εργαστώ, σε δύο της Ολλανδίας από το 1980 και εξής και στο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου από το 1996, θα ήταν αδύνατο να πετύχουμε αυτά που πετύχαμε σε ό,τι αφορά τη συνεργασία μας με την ελληνική πολιτεία χωρίς τη συμβολή και υποστήριξη –ηθική και υλική– του Υπουργείου Πολιτισμού. Παρακαλώ, εάν οι εκπρόσωποι του Υπουργείου Πολιτισμού θέλουν να κάνουν μία τοποθέτηση, να πάρουν τον λόγο.

ΕΥΓΕΝΙΑ ΒΩΣΣΟΥ-ΛΑΛΑΠΑΝΟΥ

Από πλευράς μου, θα ήθελα να είμαι πολύ λακωνική, γιατί έχω καλυφθεί από τους προηγούμενους ομιλητές. Αφού ευχαριστήσω τους διοργανωτές που μου έδωσαν την ευκαιρία να έρθω και να μοιραστώ κι εγώ την αγωνία όλων όσων αυτές τις μέρες μίλησαν για το μέλλον των νεοελληνικών σπουδών, θα ήθελα να πω με δυο λόγια ότι το Υπουργείο Πολιτισμού εδώ και 30 περίπου χρόνια εφαρμόζει ένα πρόγραμμα στήριξης, ηθικό, αλλά και οικονομικό, των εδρών και τμημάτων ξένων πανεπιστημίων ανά τον κόσμο. Βέβαια αυτό δεν σημαίνει ότι δεν συμμετέχει με τους υπόλοιπους φορείς της ελληνικής πολιτείας, που είναι το Υπουργείο Παιδείας και το Υπουργείο Εξωτερικών. Αντιθέτως, μετέχει στο διυπουργικό όργανο της Ειδικής Γραμματείας του Υπουργείου Παιδείας. Παράλληλα όμως, επειδή ακριβώς η γνώση είναι και ύψιστο πολιτισμικό αγαθό, μέσα από τον ασφαλή αυτόν δίαυλο των νεοελληνικών σπουδών, το Υπουργείο Πολιτισμού προσπαθεί να βάλει κι αυτό το λιθαράκι του, έχοντας υπόψη ότι ο ελληνικός πολιτισμός μπορεί πάντοτε να γίνει πιο ανοιχτός και να έχει μια εξωστρέφεια μέσα από θεσμούς, όπως τα αυτοτελή και ακαδημαϊκώς αναγνωρισμένα τμήματα των ξένων πανεπιστημίων. Επιγραμματικά μπορώ να σας αναφέρω ότι δίνουμε κάποια χρήματα κατ' έτος για πολιτιστικές και ακαδημαϊκές εκδηλώσεις, συνέδρια, διαλέξεις, εμπλουτισμό βιογραφικών, συναυλίες, κινηματογραφικές προβολές, κ.λπ. Επίσης το Υπουργείο Πολιτισμού διοργανώνει, σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, το διεθνές σεμινάριο για την ελληνική γλώσσα, ιστορία και πολιτισμό, με συμμετοχή υποψήφιων φοιτητών των νεοελληνικών σπουδών από όλο τον κόσμο. Επίσης προσπαθούμε, σε συνεργασία και με τη Διεύθυνση Γραμμάτων –την κυρία Παναγοπούλου,

που είναι σήμερα μαζί μας και θα σας μιλήσει αναλυτικότερα επί του θέματος– να προσφέρουμε στήριξη και στο πεδίο των μεταφράσεων. Ήθελα απλώς να προσθέσω ότι όλοι πρέπει να βοηθήσουμε και ότι είμαστε ανοιχτοί ως Υπουργείο Πολιτισμού να δεχθούμε και προτάσεις από όλους εσάς φυσικά, που είσαστε ειδικοί, έτσι ώστε οι νεοελληνικές σπουδές να επιβιώσουν μέσα σε ένα τέτοιο ανταγωνιστικό παγκόσμιο περιβάλλον με κοσμογονικές εξελίξεις.

Σας ευχαριστώ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Ευχαριστώ πολύ, κυρία Βώσσου.

Προχωρούμε αμέσως στη διατύπωση ερωτήσεων. Θα παρακαλέσω οι ερωτήσεις και οι απαντήσεις εκ μέρους των εκπροσώπων των Υπουργείων να είναι σύντομες και σαφείς.

Παρακαλώ πρώτα τον συνάδελφο από το Πανεπιστήμιο του Άμστερνταμ, τον κύριο Hokwerda, να υποβάλει την ερώτησή του.

HERO HOKWERDA

Πρώτα από όλα, θα ήθελα να ευχαριστήσω κι εκ μέρους των συναδέλφων μου όλους εσάς που υπογράψατε το ψήφισμα για την υποστήριξη της έδρας του Άμστερνταμ. Ειλικρινά, σας ευχαριστώ για την πολύτιμη υποστήριξη που μας προσφέρατε.

Ως μεταφραστής της νεοελληνικής λογοτεχνίας, θα ήθελα να κάνω δύο ερωτήσεις σχετικά με το πρόγραμμα υποστήριξης των μεταφράσεων ελληνικής λογοτεχνίας. Η ερώτηση γίνεται με αφορμή την ολλανδική περίπτωση, αλλά τίθεται και εκμέρους των συναδέλφων Sranka Michailovits και Gaga Rosic, υποθέτω και πολλών άλλων. Για το σκεπτικό πίσω από την ερώτηση, παραπέμπω στο έντυπο που περιέχει τις γραπτές εισηγήσεις. Για πολλά χρόνια και μέχρι το 2003 εγκρίθηκαν και διεκπεραιώθηκαν αρκετές αιτήσεις για την έκδοση μεταφράσεων από τη νεοελληνική λογοτεχνία, τόσο από μεγάλους εκδοτικούς οίκους στο Άμστερνταμ, με τους οποίους συνεργάζομαι ως μεταφραστής, όσο και από έναν μικρό οίκο, όπου είμαι επιμελητής δύο μικρών σειρών, με αποτέλεσμα να κυκλοφορούν αρκετά και σημαντικά έργα της νεοελληνικής λογοτεχνίας στα Ολλανδικά. Από τον Ιανουάριο του 2004 και μέχρι τουλάχιστον τον Ιανουάριο του 2007, το σχετικό πρόγραμμα εξακολουθούσε επίσημα να υπάρχει και μάλιστα να προβάλλεται στα Αγγλικά από την ιστοσελίδα του Υπουργείου Πολιτισμού, καλώντας ξένους εκδότες να υποβάλουν αιτήσεις.

Η πρώτη ερώτηση είναι: τι σκοπεύει να κάνει το Υπουργείο Πολιτισμού με τις αιτήσεις που δέχθηκε στο χρονικό

διάστημα που διαφήμιζε ακόμα μέσα από την ιστοσελίδα του το παλιό πρόγραμμα για την υποστήριξη των μεταφράσεων; Και η δεύτερη ερώτηση: τι σκοπεύει να κάνει το Υπουργείο Πολιτισμού για την υποστήριξη της διάδοσης της νεοελληνικής λογοτεχνίας στο εξωτερικό, δηλαδή των μεταφράσεων από τη νεοελληνική λογοτεχνία σε άλλες γλώσσες, και πότε μπορούμε να περιμένουμε τα αποτελέσματα; Ευχαριστώ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Έχετε τον λόγο, παρακαλώ.

ΜΑΡΙΑ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ

Ευχαριστώ πάρα πολύ για την ευχέρεια που μου δίνετε με την ερώτησή σας να αναφερθώ κι εγώ στις αρμοδιότητες της Διεύθυνσης Γραμμάτων.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Κυρία Παναγοπούλου, σας παρακαλώ να μην αναφερθείτε στις αρμοδιότητες και να δώσετε μια απάντηση στην ερώτηση.

ΜΑΡΙΑ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ

Ακριβώς εκεί σκοπεύω να αναφερθώ, στο θέμα των μεταφράσεων. Απλώς βρήκα την ευκαιρία να πω ένα ευχαριστώ για την παρουσία εδώ και της Διεύθυνσης Γραμμάτων, η οποία είναι λίγο εμβόλιμη, καθώς κυρία υπεύθυνη για τα θέματα των εδρών είναι η Διεύθυνση Διεθνών Σχέσεων. Όμως παρακολουθώντας το συνέδριο διαπίστωσα ότι έχουμε πάρα πολύ μεγάλη σχέση και εμείς, γιατί η ύλη που χρησιμοποιούν όλες αυτές οι έδρες είναι κυρίως η νεοελληνική λογοτεχνία, δηλαδή το αντικείμενο της υπηρεσίας μας.

Ένας τρόπος με τον οποίο προσπαθήσαμε να διαδώσουμε τη νεοελληνική λογοτεχνία όλα αυτά τα χρόνια, όπως λέει κι ο κύριος Hokwerda, αρχίζοντας από το 1995 και φτάνοντας έως το 2003, που ατόνισε το πρόγραμμα αυτό, ήταν η ενίσχυση των λογοτεχνικών μεταφράσεων. Προσωπικά, βρίσκομαι στη Διεύθυνση Γραμμάτων από το 2006 και μπορώ να σας πω ότι αντιμετώπισα αυτό το πρόγραμμα από την αρχή πάρα πολύ θετικά, αλλά βρέθηκα ενώπιον μιας κατάστασης ανυποληψίας του προγράμματος, καθώς χρυστούσαμε πάρα πολλά στους εκδότες. Είχαν προχωρήσει οι εργασίες, είχαν βγει τα βιβλία και δεν είχαμε ικανοποιήσει το οικονομικό θέμα. Οπότε το πρώτο βήμα ήταν να κλείσουμε όλες αυτές τις εκκρεμότητες και να προσπαθήσουμε να πείσουμε τους υπουργούς που πέρασαν από το Υπουργείο τα τελευταία αυτά χρόνια για το πόσο σημαντικό είναι αυτό το πρόγραμμα και η χρηματοδότησή του, για την οποία άλλωστε δεν

χρειάζονται και τεράστια ποσά. Κυρίως στηριζόμασταν στο παρελθόν σε προτάσεις εκδοτών· ήταν το εμπορικό μέρος που είχε μεγάλη σημασία. Όπως όμως διαπίστωσα και εδώ, εκτός από τις μεγάλες δυσκολίες που έχει η σωστή μετάφραση, χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή και ιδιαίτερη ικανότητα. Και δεν πρέπει να καθούν καθόλου χρήματα, γιατί δεν έχουμε και τεράστια ποσά. Όπως ξέρετε, το Υπουργείο μας και ειδικά η Διεύθυνσή μας, που αφορά στον σύγχρονο πολιτισμό και όχι στην πολιτιστική κληρονομιά, είναι η ελάχιστη χρηματοδοτούμενη. Γι' αυτό χρειάζεται να κάνουμε μια καινούργια αρχή.

Νομίζω ότι μου δόθηκε η ευκαιρία να βρω ένα είδος λύσης κατά το συνέδριο αυτό στα σχετικά προβλήματα, δηλαδή με ποια κριτήρια θα γίνει η αξιολόγηση, πόσο χρήσιμο είναι να μεταφραστεί το συγκεκριμένο έργο, σε ποια χώρα και τι υποδοχή θα έχει. Κατ' αρχήν διαπίστωσα πόσο μεγάλο ενδιαφέρον υπάρχει από τις έδρες για τις μεταφράσεις αυτές. Μέχρι τώρα, όπως ανέφερα, το ενδιαφέρον προερχόταν από τους συγγραφείς και τους εκδότες, οι οποίοι έρχονταν σε επαφή μαζί μας και προσπαθούσαν να προχωρήσει το πρόγραμμα αυτό. Αλλά οι έδρες μάς δίνουν ένα πλεονέκτημα: μπορούμε να ζητήσουμε την άποψή τους, να είμαστε σίγουροι ότι η πρόταση έχει μια υποστήριξη και ότι η χρηματοδότηση, προώθηση και διάδοση του εκάστοτε συγκεκριμένου βιβλίου που προτείνεται θα βρει απήχηση. Γι' αυτό ήθελα να σας παρακαλέσω, επειδή ο Υπουργός έχει δεχθεί μετά από επιμονή μας ότι πράγματι πρέπει να ξεκινήσει πάλι αυτό το έργο και επειδή οπωσδήποτε πρέπει να είμαστε σίγουροι ότι αυτήν τη φορά θα κάνουμε λιγότερα λάθη, θα ήθελα προτάσεις. Ο κάθε ενδιαφερόμενος εκδότης θα κάνει την αίτησή του, όπως γινόταν πάντοτε. Θα ήταν όμως εξαιρετικά χρήσιμο να υπάρχει μία εισήγηση από συγκεκριμένη έδρα της περιοχής, που θα μπορούσε να μας δώσει ορισμένες κατευθύνσεις ως προς το πόσο αναγκαία για τον συγκεκριμένο χώρο είναι η μετάφραση αυτού του είδους λογοτεχνίας και ως προς το πρόσωπο του μεταφραστή. Άκουσα, για παράδειγμα, για μεταφραστές πολυγλωσσικούς, οι οποίοι μπορούν να βοηθήσουν στη μετάφραση καλύτερα από ορισμένους άλλους. Είναι πάρα πολύ χρήσιμο για μας να ξεκινήσουμε με σωστό τρόπο. Θα ήθελα να παρακαλέσω όχι μόνο οι εκδότες που ενδιαφέρονται, αλλά και οι έδρες που έχουν ανάγκη από υλικό της νεοελληνικής λογοτεχνίας να επικοινωνήσουν με την υπηρεσία μας. Το e-mail μας είναι απλό: dgr@culture.gr. Έτσι θα μπορούσαμε να έχουμε και προτάσεις για έργα που ίσως δεν ενδιαφέρουν τόσο τους εκδότες, όσο τις νεοελληνικές έδρες. Άλλωστε πιστεύω ότι οι έδρες έχουν συνεργασία και με τους τοπικούς φορείς και με εκδότες και τους συμβουλευούν. Είναι τεράστια η συμβολή τους και θα θέλαμε κι εμείς να επωφεληθούμε λίγο από την εμπειρία τους.

Στις προοπτικές μας, λοιπόν, είναι να ξεκινήσει το πρόγραμμα και οπωσδήποτε οι παλαιότερες αιτήσεις δεν θα μείνουν στο αρχείο. Θα επανεξεταστούν όλες, εφόσον βέβαια ισχύουν. Γιατί μετά από αρκετό καιρό μπορεί να υπάρχουν μερικές που δεν ενδιαφέρουν πια τους εκδότες.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Κυρία Παναγοπούλου, ευχαριστώ πάρα πολύ. Όπως καταλαβαίνετε, πρόκειται για ένα θέμα που αφορά τους περισσότερους νεοελληνιστές-μεταφραστές της ελληνικής λογοτεχνίας. Αποδεικνύεται από όσα μάς είπατε ότι για ένα πρόγραμμα που καθιερώθηκε επί σειρά ετών δεν λήφθηκε μέριμνα να έρθει το Υπουργείο Πολιτισμού σε επαφή και διάλογο με τους άμεσα ενδιαφερόμενους. Σας εύχομαι καλή αρχή.

Θα μου επιτρέψετε να δώσω τον λόγο στην κυρία Νίκη Ειδeneier, η οποία άλλωστε είναι επικεφαλής ενός εκδοτικού οίκου στην Ευρώπη.

ΝΙΚΗ ΕΙΔENEIER-ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗ

Ευχαριστούμε γι' αυτήν την κάπως ελπιδοφόρα παρατήρηση που κάνατε. Παρ' όλα αυτά, θα ήθελα να υπενθυμίσω ή μάλλον να υπογραμμίσω ότι με αυτόν τον τρόπο ίσως μεγαλώσει η γραφειοκρατική διάσταση των εγκρίσεων. Οι νεοελληνικές έδρες θα μπορούσαν να συμμετάσχουν στην επιτροπή εξέτασης των διαφόρων αιτήσεων. Διότι με ποια κριτήρια αξιολογείται η πρόκληση που περιμένουμε από το ευρύτερο κοινό;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Ευχαριστώ, κυρία Eideueier. Να υπογραμμίσω ότι στο πρόγραμμα δεν υπήρχαν εξαρχής κριτήρια για την αξιολόγηση των μεταφράσεων, απ' όσα μπορώ να γνωρίζω και γνωρίζω αρκετά.

Θα περάσουμε στη δεύτερη ερώτηση. Παρακαλώ την κυρία Tamara Kostic-Pahnoglu από τη Σερβία να υποβάλει την ερώτησή της.

TAMARA KOSTIC-PAHNOGLU

Αμέσως. Μόνο μία πρόταση να πω: πιστεύω ότι αυτή η συνεδρία έχει ουσιαστική σημασία για το μέλλον των νεοελληνικών σπουδών και λυπάμαι που θα διαρκέσει μόνο μία ώρα.

Τις ερωτήσεις που έχω ετοιμάσει θα τις καταθέσω στους εκπροσώπους αργότερα. Τώρα θα κάνω μόνο την πρώτη ερώτηση. Θα ήταν δυνατό να χορηγούνται υποτροφίες ή ετήσια χρηματική βοήθεια στους υποψήφιους διδάκτορες της ελληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας από ξένες χώρες, οι οποίοι εκπονούν τη διδακτορική τους

διατριβή στα πανεπιστήμια της Ελλάδας, αλλά λόγω των υποχρεώσεων στη χώρα τους δεν μπορούν να βρίσκονται στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της εκπόνησης της διατριβής; Τέτοια υποτροφία θα μπορούσε να διαρκέσει 3 χρόνια, όσο διαρκεί η εκπόνηση της διδακτορικής διατριβής στην Ελλάδα, και να καλύπτει ολιγοήμερες διαμονές στην Ελλάδα και την αγορά απαραίτητων βιβλίων. Ευχαριστώ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Δεν ξέρω ποιος θα μπορούσε να απαντήσει από τους εκπροσώπους της πολιτείας. Για να διευκρινίσω περισσότερο την ερώτηση της συναδέλφους κυρίας Pahnoglu, πρόκειται για το ζήτημα των υποτροφιών. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό και το τόνισα από την πρώτη στιγμή του Συνεδρίου αυτού, να αποκτήσουμε νεοελληνιστές εκτός Ελλάδας. Πώς λοιπόν μπορεί η ελληνική πολιτεία να βοηθήσει αποτελεσματικά τους εκκολλημένους νεοελληνιστές εκτός Ελλάδας, ώστε να προωθηθούν επιστημονικά; Διότι νεοελληνικές σπουδές δεν σημαίνει μόνο διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας, αλλά και έρευνα, αν και η γλώσσα είναι βέβαια η βάση πάνω στην οποία στηρίζεται η έρευνα. Ο κύριος Τζιόβας θα δημοσιεύσει ένα άρθρο στο *Βήμα* την ερχόμενη Κυριακή, όπου θέτει τα προβλήματα αυτά. Πιστεύω ότι ο κύριος Συρίγος θα μπορούσε να δώσει μια απάντηση. Παρακαλώ, έχετε τον λόγο.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΥΡΙΓΟΣ

Κοιτάξτε, πάντοτε αυτά τα πράγματα πρέπει να γίνονται οργανωμένα. Καλό είναι αυτές οι αιτήσεις να προέρχονται από το πανεπιστήμιο. Υπάρχει μια αρμόδια επιτροπή στο Υπουργείο Παιδείας, η οποία εξετάζει όλα τα θέματα που σχετίζονται με τη στήριξη της ελληνικής γλώσσας στο εξωτερικό. Ας απευθυνθείτε σε εμάς. Ο προϋπολογισμός είναι χαμηλός βεβαίως αυτήν τη στιγμή. Προσπαθούμε να στηρίξουμε τις έδρες αυτές καθαυτές, ενώ μια υποτροφία έχει πολύ μεγάλο κόστος. Η διαδικασία πρέπει πάντως να είναι οργανωμένη, για να μπορούμε κι εμείς να έχουμε μια συνολική εποπτεία του θέματος. Μέσω αυτής της επιτροπής, θα μπορούσαμε να δούμε τα σχετικά αιτήματα, με την επιφύλαξη βέβαια του χαμηλού προϋπολογισμού.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Παρακαλώ, επειδή το θέμα είναι πάρα πολύ σημαντικό, αν και η κυρία Δρίβα έχει να προσθέσει τίποτα, έχει τον λόγο.

ANNA ΔΡΙΒΑ

Συμφωνώ με αυτήν την τοποθέτηση του κυρίου Ειδ-

κού Γραμματέα. Μέσα σε αυτόν τον μεγάλο αριθμό υποτροφιών που δίνει το Υπουργείο Εξωτερικών, όπως σας προανέφερα, και με τη συνδρομή της αναπτυξιακής βοήθειας, της Διεύθυνσης Μορφωτικών Υποθέσεων και της Γραμματείας Απόδημου Ελληνισμού, πιστεύω ότι μπορεί να γίνει αυτό που πρότεινε ο κύριος Συρίγος. Θα μπορέσουμε έτσι να επαναπροσδιορίσουμε τις προτεραιότητές μας και να στρέψουμε κάποιες υποτροφίες προς την κατεύθυνση των νεοελληνικών σπουδών.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Πάρα πολύ ωραία. Επομένως, βλέπετε ότι όλα θέλουν έναν προγραμματισμό. Καταθέτω για τους εκπροσώπους του Υπουργείου Πολιτισμού το υπόμνημα της κυρίας Ραηνογλυ. Επαναλαμβάνω ότι το θέμα είναι καιρίο. Δεν θα επιζηήσουν οι νεοελληνικές σπουδές χωρίς Σέρβους, Βουλγάρους, Αλβανούς, κ.λπ. νεοελληνιστές.

Παρακαλώ, ο κύριος Καζάκης έχει τον λόγο, εκ μέρους του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας.

ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΚΑΖΑΚΗΣ

Ήθελα να αναφέρω σχετικά με τις υποτροφίες ότι υπάρχει ένας ειδικός κανονισμός του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών, όπου περιγράφονται οι όροι και οι προϋποθέσεις για τέτοιες μακροχρόνιες υποτροφίες που οδηγούν σε διδακτορικό. Αυτό οφείλουν να το γνωρίζουν οι πάντες.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Κυρία Καζάκη, αν μου επιτρέπετε, μπορείτε να συζητήσετε κατόπιν το θέμα. Ευχαριστώ πάρα πολύ.

Τελειώνουμε με αυτήν την ερώτηση και παρακαλώ την κυρία Μαριέττα Ιωαννίδου, συνάδελφο του Πανεπιστημίου του Άμστερνταμ, να προχωρήσει στην ερώτησή της.

ΜΑΡΙΕΤΤΑ ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ

Ευχαριστώ. Η ερώτησή μου έχει σχέση με τις θερινές υποτροφίες που δίνει το Υπουργείο Πολιτισμού και το Υπουργείο Παιδείας σε ορισμένους φοιτητές μας κάθε χρόνο, κάτι που είναι πάρα πολύ χρήσιμο γι' αυτούς. Το μοναδικό πρόβλημα που αντιμετωπίζουμε κάθε χρόνο είναι ότι οι φοιτητές μας πληροφορούνται πάρα πολύ αργά –για τα δεδομένα των Ευρωπαίων– αν έχουν πάρει την υποτροφία αυτήν. Και το πρόβλημα είναι ότι, όχι μόνο βομβαρδίζουν εμάς με ερωτήσεις, αλλά και τηλεφωνούν στο Υπουργείο στην Αθήνα. Επιπλέον πρόβλημα αποτελεί το γεγονός ότι το Υπουργείο Παιδείας ζητά για την αίτηση χορήγησης υποτροφιών –3 μέχρι στιγμής– να κατατεθούν και να επικυρωθούν από το ελληνικό Προξενείο τα σχετικά δικαιολογητικά. Για κάθε επικύρωση όμως το

Προξενείο ζητάει 25 ευρώ, οπότε για τα 7 χαρτιά που χρειάζεται να υποβληθούν καταλαβαίνετε ότι απαιτείται ένα πολύ σεβαστό ποσό για τους φοιτητές μας. Και το γεγονός αυτό συχνά τους οδηγεί στο να εγκαταλείψουν την προσπάθεια.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Τι προτείνετε, κυρία συνάδελφε;

ΜΑΡΙΕΤΤΑ ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ

Θα πρότεινα απλώς, αφού οι υποτροφίες υποβάλλονται μέσα από το πανεπιστήμιο, το Υπουργείο Παιδείας να δεχθεί πως δεν λέει ψέματα, έχει έλεγξει ότι οι φοιτητές αυτοί όντως φοιτούν στο τμήμα νεοελληνικών σπουδών και επομένως δεν χρειάζεται αυτή η επικύρωση. Και μια δεύτερη πρόταση: αν γίνεται, ας υπάρχει μια έγκαιρη πληροφόρηση των φοιτητών, που συχνά δεν γνωρίζουν τον Ιούνιο ούτε αν έχουν λάβει την υποτροφία ούτε σε ποιο πανεπιστήμιο θα πάνε να παρακολουθήσουν τα μαθήματα του θερινού προγράμματος που θα λάβει χώρα τον Ιούλιο. Δεν μιλώ για την υποτροφία του Ι.Μ.Χ.Α., αλλά για τις 3 υποτροφίες του Υπουργείου Παιδείας. Είναι κρίμα, γιατί συχνά παραιτούνται της προσπάθειας και είτε παρακολουθούν άλλα προγράμματα είτε αναζητούν δουλειά για το καλοκαίρι. Ευχαριστώ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Μάλιστα, σας ευχαριστώ. Πιθανότατα να είναι δύσκολη μια απάντηση στο ερώτημα που θέτει η συνάδελφος κυρία Ιωαννίδου αυτήν τη στιγμή. Ίσως είναι καλύτερο να καταγραφεί από τους αρμόδιους και υπεύθυνους φορείς. Είναι πραγματικά μία πρακτική δυσκολία. Πολλά πανεπιστήμια, σίγουρα τα αμερικανικά πανεπιστήμια, αλλά και μερικά ευρωπαϊκά, τελειώνουν τα μαθήματά τους ήδη τον Μάιο, οπότε οι φοιτητές φεύγουν και ασχολούνται με τις υποχρεώσεις που έχουν στο μεταξύ ανάλαβει, εργάζονται δηλαδή, για να βγάλουν τα έξοδά τους, ή παρακολουθούν άλλα προγράμματα. Φέτος π.χ. και με το Υπουργείο Πολιτισμού είχαμε το ίδιο πρόβλημα. Το αναφέρω, παρά την ευγνωμοσύνη που οφείλουμε στο Υπουργείο αυτό. Και διευκρινίζω ότι στο σημείο αυτό δεν ασκείται κριτική, απλά επισημαίνω ένα πρόβλημα. Το Υπουργείο Πολιτισμού, βέβαια, ανακοίνωσε επισήμως τα αποτελέσματα στις 14 Μαΐου, σχετικά χωρίς σε σχέση με αυτό που αναφέρει η κυρία Ιωαννίδου.

Παρακαλώ να προχωρήσουμε με την επόμενη ερώτηση που θα υποβάλει η συνάδελφος από το Πανεπιστήμιο του Μονάχου κυρία Μαριλίζα Μητσού. Παρακαλώ, κυρία Μητσού.

ΜΑΡΙΛΙΖΑ ΜΗΤΣΟΥ

Ευχαριστώ. Σε σχέση με τις υποτροφίες, θα ήθελα να αναφέρω ότι το Ι.Κ.Υ., που ανέφερε ο κύριος Καζάζης, έχει τέτοια γραφειοκρατία –το έχω αντιμετωπίσει προσωπικά– που είναι σχεδόν αδύνατο να πάρει κάποιος ξένος φοιτητής μια υποτροφία του. Είχα π.χ. έναν Κινέζο φοιτητή, που σπούδαζε στη Γερμανία· αποκλειόταν εκ των πραγμάτων.

Θέλω να κάνω όμως μίαν άλλη ερώτηση. Μέχρι πρότινος, το Ι.Κ.Υ. είχε υποτροφίες και για Έλληνες φοιτητές που ήθελαν να κάνουν ένα μεταπτυχιακό ή διδακτορικό πάνω στις νεοελληνικές σπουδές στο εξωτερικό. Αυτές καταργήθηκαν. Υπάρχει κάποιος τρόπος να ασκηθεί σχετική πίεση στο Ι.Κ.Υ., ώστε να επανέλθουν οι υποτροφίες για Έλληνες που θέλουν να κάνουν τέτοιες σπουδές στο εξωτερικό; Και η Ακαδημία Αθηνών είχε τις υποτροφίες Σαχίν για τον ίδιο λόγο, αλλά δεν έχουν προκηρυχθεί εδώ και αρκετά χρόνια. Άρα οι Έλληνες εμποδίζονται εμμέσως να κάνουν διδακτορικό σε πανεπιστήμιο του εξωτερικού, ειδικά στις νεοελληνικές σπουδές. Ευχαριστώ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Δεν ξέρω ποιος από τους αξιότιμους εκπροσώπους των Υπουργείων θα ήθελε ενδεχομένως να απαντήσει. Εδώ έχουμε ένα θέμα με ιδιαίτερη σημασία. Είναι κρίμα Έλληνες πτυχιούχοι ελληνικών πανεπιστημίων να μην έχουν την απαιτούμενη οικονομική υποστήριξη της πολιτείας, ώστε, με αξιολογικά κριτήρια, να μπορούν να συνεχίσουν τις σπουδές τους στο εξωτερικό. Ελπίζω να αντιμετωπιστεί αυτό το ζήτημα.

Κλείνουμε, λοιπόν, και αυτό το θέμα. Παρακαλώ, τον λόγο έχει ο Πρόεδρος της Αμερικανικής Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών.

ΣΤΑΘΗΣ ΓΟΥΡΓΟΥΡΗΣ

Κύριε Δημάδη, σας ευχαριστώ. Θα είμαι σύντομος, γιατί δεν θέλω να υποστώ τις συνέπειες. Θα ήθελα να κάνω δύο πολύ σύντομες παρατηρήσεις για τα σχόλια του κυρίου Συρίγου αναφορικά με τη χρηματοδότηση εδρών. Καταλαβαίνω και συμπαθώ την επιθυμία του Υπουργείου να υποστηρίξει την ελληνική γλώσσα σε όλο της το φάσμα, αλλά πρέπει να σας πω ότι η χρηματοδότηση εδρών Αρχαίων Ελληνικών από την ελληνική πολιτεία, ιδιαίτερα στα αμερικάνικα πανεπιστήμια, πραγματικά είναι αχρείαστη. Τα Αρχαία Ελληνικά χρηματοδοτούνται και θα συνεχίσουν να χρηματοδοτούνται από τα ίδια τα αμερικανικά πανεπιστήμια, για λόγους κατά τη γνώμη μου ευνόητους που δεν αφορούν την Ελλάδα. Τα Αρχαία Ελληνικά έχουν νόημα στην Αμερική και στην Ευρώπη

από μόνα τους για άλλους λόγους. Για να μην παρεξηγηθώ, σας τονίζω ότι δεν είμαι εναντίον των Αρχαίων Ελληνικών, κάθε άλλο μάλιστα. Δεύτερον, καλό είναι οι χρηματοδοτήσεις των εδρών Νέων Ελληνικών να γίνονται κατόπιν κάποιας σοβαρής έρευνας του πεδίου χρηματοδότησης. Δεν φτάνει να είναι μόνο ένα αναγνωρισμένο πανεπιστήμιο. Γιατί αν δεν υπάρχει, για παράδειγμα, ομογένεια γύρω, οι πιθανότητες επιτυχίας είναι μικρές. Μαζί με αυτό, θα πρέπει να γίνεται και κάποια συνενόηση, ίσως και διαπραγμάτευση με το πανεπιστήμιο το οποίο θα χρηματοδοτηθεί, έτσι ώστε αυτό το ίδιο να αναλάβει και κάποια έξοδα σύγχρηματοδότησης της έδρας. Δεν φτάνει ένας άνθρωπος να φτιάξει κάτι εξαρχής. Χρειάζονται τουλάχιστον δύο, για να μην πω τέσσερεις, ιδιαίτερα στα αμερικάνικα πανεπιστήμια, που τα πράγματα λειτουργούν διεπιστημονικά, για να μπορεί να υπάρξει κάποιο σοβαρό πρόγραμμα Νεοελληνικών. Δεν λέω ότι πρέπει να χρηματοδοτήσετε περισσότερες της μιας έδρες ανά πανεπιστήμιο, αλλά ότι με τη χρηματοδότηση μπορείτε να απαιτήσετε στη διαπραγμάτευση το πανεπιστήμιο να αναλάβει κι αυτό τις εύθυνες του.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Ευχαριστώ πολύ. Ένα σχόλιο, αν μου επιτρέπετε, κύριε Συρίγο, πριν απαντήσετε. Είναι ένα καίριο ζήτημα αυτό. Αναφέρθηκε το Πανεπιστήμιο της Λειψίας, μια τραγική περίπτωση. Ντρέπομαι κι εγώ πραγματικά για την εξέλιξη που πήραν τα πράγματα, διότι σε μια πόλη με παράδοση στις νεοελληνικές σπουδές στο Γερμανικό χώρο, όπου η ίδια η γερμανική Πολιτεία είχε ιδρύσει το τμήμα νεοελληνικών σπουδών μετά την επανένωση των δύο Γερμανιών με καθηγητική θέση, μέσα από έναν πολύ κακό, άτυχο χειρισμό το αποτέλεσμα είναι σήμερα να έχουν καταργηθεί οι νεοελληνικές σπουδές στο Πανεπιστήμιο της Λειψίας. Αλλά παρακαλώ να μην επανέλθουμε σε τέτοια επώδυνα θέματα.

Ας ακούσουμε επ' αυτού του θέματος και τον Πρόεδρο της Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών Αυστραλίας-Νέας Ζηλανδίας. Σύντομα, κύριε Καραλή, παρακαλώ.

ΒΡΑΣΙΔΑΣ ΚΑΡΑΛΗΣ

Θα ήθελα να συμφωνήσω με ό,τι είπε ο συνάδελφος προηγουμένως. Κατ' αρχήν, να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου προς το ελληνικό κράτος. Με εμάς στην Αυστραλία είναι πολύ γενναιόδωροι και είμαστε ευγνώμονες. Θα ήθελα μόνο να θέσω πάλι το ζήτημα των γραφειοκρατικών διαδικασιών που υπάρχουν για τις χρηματοδοτήσεις των τμημάτων και την ανάγκη παραστατικών. Προσωπικά, έχω καταβάλει για λογαριασμό του Πανεπιστημίου του Σίδνεϋ τρεις φορές τα σχετικά δικαιολογητικά, τα οποία χάνονται μες στο Υπουργείο και υποβάλλονται εκ νέου. Επίσης, θα ήθελα να πω στην κυρία Δρίβα, που μίλησε

εκπροσωπώντας το Υπουργείο Εξωτερικών, οπότε το θέμα αφορά και τους δύο, μιας κι είμαστε μες στη Δι.Π.Ο.Δ.Ε., ότι απ' ό,τι άκουσα, μέσω του Σ.Α.Ε., το οποίο μάς βοηθάει πάρα πολύ και είμαστε επίσης ευγνώμονες γι' αυτό, οι χρηματοδοτήσεις πρέπει να έχουν την έγκριση του τοπικού προξένου. Αυτό μετατρέπει τον πρόξενο σε τοπικό ηγεμονίσκο. Και μας δημιουργεί κάποια προβλήματα, στον βαθμό που πρέπει να ικανοποιούμε τις πολιτικές και ιδεολογικές αντιλήψεις τοπικών αρχόντων.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Ευχαριστώ πάρα πολύ. Ο κύριος Συρίγος, παρακαλώ, έχει τον λόγο, για να απαντήσει.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΥΡΙΓΟΣ

Λοιπόν, ξεκινάω από το πρώτο. Χρηματοδοτούμε και έδρες Αρχαίων Ελληνικών, αλλά ο κύριος όγκος βεβαίως είναι έδρες Νέων Ελληνικών. Χρησιμοποιούμε σε ορισμένες περιπτώσεις, όπου χρειάζεται, μια μικρή χρηματοδότηση. Δεν υπάρχει λόγος να εξαιρούμε αυτές τις περιπτώσεις, όταν δεν υπάρχει άλλος φορέας που θα μπορέσει να τις στηρίξει. Σαφώς και θέλουμε πρωτίστως να στηρίξουμε τις έδρες νεοελληνικών σπουδών, όπως συγκατανεύει και η παρούσα Καθηγήτρια κυρία Κριάρη, η οποία έχει διατελέσει Ειδική Γραμματέας Διαπολιτισμικής Εκπαιδεύσεως. Νομίζω η συντριπτικότητα πλειοψηφία των χρηματοδοτήσεων αφορούσε στις νεοελληνικές σπουδές. Απλώς από τον κατάλογο εντοπίζω και κάποιες περιπτώσεις αρχαιοελληνικών σπουδών, λίγων βέβαια, αλλά που δεν πρέπει να αποκλείονται. Δεύτερο σημείο: πώς στηρίζουμε τις έδρες μακροπρόθεσμα; Κοιτάξτε να δείτε, με τον προϋπολογισμό που έχουμε ετησίως, δεν μπορούμε να ιδρύσουμε και στηρίξουμε μία έδρα. Διότι, για να δημιουργηθεί έδρα σε μεγάλο πανεπιστήμιο και να τη στηρίξουμε μακροπρόθεσμα, χρειάζονται 2-3 εκατομμύρια ευρώ για τη δημιουργία καταπιστεύματος που θα στηρίξει την έδρα σε βάθος χρόνου. Ο προϋπολογισμός μας είναι της τάξεως των 400.000 ευρώ. Εμείς στηρίζουμε περιφερειακές δράσεις, έρευνα, αγορά βιβλίων, συνεδρίων, έκδοση βιβλίων. Παράλληλα, όταν μπορούμε, στηρίζουμε και έδρες, αλλά αυτό ξεφεύγει από τις αρμοδιότητες της επιτροπής στην οποία αναφέρομαι. Υπάρχουν δυνατότητες, σε συνεργασία και με άλλους φορείς στο εξωτερικό ή με Έλληνες εφοπλιστές και επιχειρηματίες, οι οποίοι θέλουν να βοηθήσουν έδρες, να στηρίξουμε αυτό το σύστημα. Το πρόβλημα ανακύπτει όταν καλοπροαίρετα κάποιος Έλληνας θέλει να βοηθήσει μία έδρα στο εξωτερικό και δίνει τα χρήματά του, χωρίς όμως να διασφαλίσει ότι αυτή η έδρα θα είναι βιώσιμη. Και εκεί επικαλούνται τη δική μας βοήθεια, καθώς εμείς ξέρουμε τι ακριβώς πρέπει να απαιτήσουμε από ένα πανεπιστήμιο, για να

είναι βιώσιμη η έδρα. Μας λένε επί παραδείγματι ότι το τμήμα νέων γλωσσών στα Νέα Ελληνικά έχει τρεις φοιτητές, άρα δεν είναι βιώσιμο και τα χρήματα που δόθηκαν θα πάνε στο τμήμα σύγχρονων γλωσσών. Αυτά τα προβλήματα υπάρχουν. Συνήθως όμως δεν προέρχονται από το Υπουργείο Παιδείας, αλλά από καλοπροαίρετες και καλόπιστες πρωτοβουλίες ανθρώπων που έχουν τη δυνατότητα να χρηματοδοτήσουν τις έδρες. Τώρα, ως προς το θέμα που έθεσε ο κύριος Καραλής για τους «τοπικούς ηγεμονίσκους». Κοιτάξτε, το σύστημα πρέπει να βασίζεται στους ανθρώπους του. Ο εκπρόσωπος του ελληνικού κράτους σε κάθε περιοχή στο εξωτερικό είναι ο Έλληνας Πρόξενος. Σαφώς, με τον νόμο των πιθανοτήτων, μπορεί να τύχει ένα πρόσωπο να έχει τέτοιου είδους χαρακτηριστικά. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι καταργείται αυτομάτως ο εκπρόσωπος του ελληνικού κράτους στην περιοχή αυτήν. Οποσδήποτε η σύμφωνη γνώμη του λαμβάνεται υπόψη, σε σχέση και με τις προτεραιότητες της επιτροπής, η οποία έχει τον κυρίαρχο λόγο για να αποφασίσει.

[Συνομιλία εκτός μικροφώνου]

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Πολύ σύντομα όμως, γιατί αναγκαστικά θα πρέπει να επεκταθεί ο χρόνος και θα είναι καταστροφικό για την επόμενη συνεδρία. Θα παρακαλέσω την κυρία Δρίβα να τοποθετηθεί σύντομα.

ANNA DRIBA

Μάλιστα. Να απαντήσω πράγματι ότι το θέμα του feedback που έχουμε από τις διπλωματικές αρχές του εξωτερικού εντάσσεται μες σε μία προσπάθεια αξιολόγησης και πληροφόρησης. Δεν έρχονται πάντοτε αιτήσεις από πολύ γνωστά και καταξιωμένα πανεπιστήμια. Μπορεί να είναι και τα πρώτα βήματα ενός τμήματος ή μίας έδρας. Εν πάση περιπτώσει, είναι μόνο γνώμη και δεν έχει αποφασιστική σημασία. Όπως κι εσείς προσκομίζετε ως συστατική επιστολή τις έρευνές σας, τις δημοσιεύσεις σας, έτσι είναι και αυτό. Μπορεί, βεβαίως, όπως είπε και ο κύριος Συρίγος, να παίζουν ρόλο και τα άτομα. Ως κανόνα όμως είμαστε υποχρεωμένοι να έχουμε μία εκτίμηση και από τις διπλωματικές αρχές. Όσον αφορά αυτό που είπε ο κύριος Γουργουρής για τις χρηματοδοτήσεις των εδρών, οι προσπάθειες που εμείς τουλάχιστον κάνουμε αυτά τα τελευταία 4 χρόνια είναι να γίνονται συμβάσεις. Γι' αυτό μελετάμε και τη νομοθεσία που αφορά τη διδασκαλία ξένων γλωσσών στις χώρες αυτές. Είμαστε στην αρχή αυτής της προσπάθειας. Προσπαθούμε να εντάξουμε τις συμβάσεις μας σε ένα θεσμικό πλαίσιο. Σε αυτό και η δική σας βοήθεια θα είναι ουσιαστική. Βεβαίως αυτές οι φιλότιμες προσπάθειες, όπως τα funds των πλουσίων χρηματοδοτών που αναφέρθηκαν προ ολίγου, γίνονται

κάπως πρόχειρα, με αποτέλεσμα τα πανεπιστήμια, που είναι οικονομικοί οργανισμοί, να διοχετεύουν τα χρήματα κάπου αλλού. Είναι στο χέρι όλων μας να είμαστε πιο αποτελεσματικοί. Σας ευχαριστώ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Παρακαλώ, τον λόγο έχει ο κύριος Μασλιάς. Ο κύριος Μασλιάς είναι ο σύμβουλος επί πολιτιστικών θεμάτων του Δημάρχου Αθηναίων. Παρακαλώ.

ΡΟΔΟΛΦΟΣ ΜΑΣΛΙΑΣ

Ένα τεχνικό θέμα θα ήθελα να ρωτήσω. Εδώ υπάρχουν πάρα πολλές ερωτήσεις και στο μυαλό των ανθρώπων και σε συγκεκριμένες προτάσεις που κατατίθενται εγγράφως. Νομίζω ότι, λόγω της έλλειψης χρόνου, όλα αυτά θα πάνε χαμένα, ενώ μπορεί να είναι πολύ χρήσιμα για όλους τους συμμετέχοντες. Επίσης, νομίζω ότι πρέπει ως οργανωτική επιτροπή να δούμε πώς θα τα αξιοποιήσουμε. Θα μπουν στα πρακτικά; Θα μπουν σε ένα παράρτημα; Να το δούμε.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Κύριε Μασλία, έχω ήδη κάνει φωτοτυπίες και έχω ζητήσει εδώ και ενάμιση μήνα να μου κατατεθούν οι ερωτήσεις. Ζήτησα μάλιστα από τους συναδέλφους να υποβάλουν και υπομνήματα. Όσοι δεν υπέβαλαν, είναι δικό τους ζήτημα.

ΡΟΔΟΛΦΟΣ ΜΑΣΛΙΑΣ

Οραία. Τότε θα ήθελα να κάνω κι εγώ δύο προτάσεις πολύ συγκεκριμένες, με βάση αυτά που ειπώθηκαν. Πρώτον, προτείνω να καθιερωθεί ένα μόνιμο συμβούλιο χάραξης της πολιτικής για τις πανεπιστημιακές ελληνικές σπουδές στο εξωτερικό, που θα μπορούσε να διαμορφωθεί με μία συνάντηση της επιστημονικής επιτροπής του συνεδρίου με τους εκπροσώπους των τριών Υπουργείων, στην οποία να προκύψει μία πρόταση για σχετική νομοθετική ρύθμιση μιας τέτοιας γνωμοδοτικής συνεργασίας. Δεύτερον, με βάση αυτό που είπε ο κύριος Συρίγος για την προσπάθεια του Υπουργείου Παιδείας για συνεργασία με τα ελληνικά πανεπιστήμια, ώστε να προσκαλούνται εκπαιδευτικοί της Ελληνικής στην Ελλάδα, προτείνω να καθιερωθεί ένα πρόγραμμα αντίστοιχο με το *Erasmus* για ανταλλαγές φοιτητών μεταξύ πανεπιστημίων της Ελλάδας και εδρών σπουδών ελληνικού ενδιαφέροντος γενικά στο εξωτερικό, το οποίο να ενταχθεί στους τακτικούς προϋπολογισμούς των τριών Υπουργείων.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Ευχαριστούμε πολύ τον κύριο Μασλία. Αυτό το αίτημα

διατυπώθηκε ήδη το 1995 στο τότε παγκόσμιο συνέδριο νεοελληνικών σπουδών, αλλά ποτέ δεν ικανοποιήθηκε. Πράγμα που σημαίνει, για να κλείσουμε και με την ερώτηση αυτήν, ότι το μεγάλο πρόβλημα των ελληνικών υπουργείων είναι, κατά τη γνώμη μου, ότι δεν συνεργάζονται με τους επίσημους φορείς των νεοελληνικών σπουδών έξω από την Ελλάδα, ούτε με την Ευρωπαϊκή Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών, η οποία υφίσταται από το 1995, ούτε με τις επιμέρους Εταιρείες Νεοελληνικών Σπουδών και παραλείπω να αναφερθώ, διότι δεν είναι δική μου δουλειά, στις Εταιρείες Νεοελληνικών Σπουδών Αυστραλίας και Αμερικής. Για να μην αναφερθούμε πάλι στο θέμα της Λειψίας, παρ' όλο που ο τότε Πρόεδρος της Γερμανικής Εταιρείας και ο τότε Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Εταιρείας ήταν δίπλα...

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΥΡΙΓΟΣ

Κύριε Δημάδη, είναι η δεύτερη φορά που ανακύπτει το θέμα της Λειψίας. Μπορεί να υπάρχουν διαφορετικές απόψεις εδώ μέσα για το θέμα του Πανεπιστημίου της Λειψίας. Ας το κλείσουμε το θέμα. Είναι εντελώς εξειδικευμένο και δεν νομίζω ότι αφορά τους συνέδρους.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Παρακαλώ να έχουμε την επόμενη ερώτηση από τη συνάδελφο του Πανεπιστημίου του Άμστερνταμ, την κυρία Τατιάνα Μαρκάκη.

ΤΑΤΙΑΝΑ ΜΑΡΚΑΚΗ

Καλημέρα σας. Η ερώτησή μου αφορά στο Υπουργείο Παιδείας και συγκεκριμένα στον θεσμό απόσπασης Ελλήνων εκπαιδευτικών στα τμήματα νεοελληνικών σπουδών και στα τμήματα μητρικής γλώσσας. Θα ήθελα να ρωτήσω το Υπουργείο Παιδείας κατά πόσο θα έβλεπε ευνοϊκά μία τροποποίηση του θεσμού αυτού κατά τρόπο ώστε, αντί να αποστέλλονται Έλληνες εκπαιδευτικοί στις παραπάνω μονάδες, να προσλαμβάνονται απόφοιτοι των τμημάτων νεοελληνικών σπουδών και ομογενείς Έλληνες, μόνιμοι κάτοικοι της εκάστοτε χώρας. Κάνω το ερώτημα αυτό, γιατί θεωρώ ότι θα υπήρχαν ίσως τρία πλεονεκτήματα, εάν άλλαζε αυτός ο θεσμός. Το ένα είναι οικονομικό, πιστεύω με καταλαβαίνετε. Το δεύτερο αφορά στη λύση που θα δινόταν στο θέμα της εξεύρεσης εργασίας των αποφοίτων μας. Και το τρίτο ότι θα αναλάμβαναν αυτά τα καθήκοντα άτομα που γνωρίζουν την κοινωνική πραγματικότητα και τις ιδιαίτερες συνθήκες της εκάστοτε χώρας.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Ο κύριος Συρίγος, παρακαλώ.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΥΡΙΓΟΣ

Ευχαριστώ πάρα πολύ για την ερώτηση. Ήδη κινούμαστε προς αυτήν την κατεύθυνση, να ανοίξει δηλαδή το σύστημα αυτό και προς αποφοίτους φιλοσοφικών σχολών που έχουν τα τυπικά προσόντα για να διδάξουν σε πανεπιστήμια και δεν είναι ενταγμένοι στο ελληνικό Δημόσιο. Υπάρχει ένα πρακτικό πρόβλημα: δεν μπορούμε να το κάνουμε για χρονικό διάστημα πέραν της διετίας, διότι οι προσληφθέντες θα θεωρηθούν τότε δημόσιοι υπάλληλοι. Πρέπει, λοιπόν, να γίνει με συμβάσεις εργασίας, αλλά ήδη κινούμαστε προς αυτήν την κατεύθυνση. Στόχος σε αυτήν την πρώτη φάση είναι να πληρωθούν θέσεις σε απομακρυσμένα πανεπιστήμια, όπου συνήθως δεν υπάρχει ενδιαφέρον, όπως εκείνα της Άπω Ανατολής. Όταν έκανα το διδακτορικό μου και γύρισα στην Ελλάδα, με ενθουσιασμό θα πήγαινα να διδάξω σε ένα πανεπιστήμιο της Άπω Ανατολής από το να κάθομαι και να περιμένω πότε θα ανοίξει κάποια θέση σε πανεπιστήμιο της Ευρώπης. Είμαι βέβαιος ότι το ίδιο ισχύει για πολλούς αποφοίτους πανεπιστημιακών τμημάτων που έχουν διδακτορικά. Σύντομα προχωρούμε προς αυτήν την κατεύθυνση. Προσπαθούμε να λύσουμε τα νομικά προβλήματα που σχετίζονται με τη σχέση εργασίας, τα ασφαλιστικά δικαιώματα, την υγειονομική κάλυψη, κ.λπ., που είναι αρκετά δύσκολα, πιστέψτε με.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Συγγνώμη. [Συνομιλία εκτός μικροφώνου] Μην παίρνετε, σας παρακαλώ, τον λόγο έτσι. Προηγουμένως να ακούσουμε και την κυρία Δρίβα. Παρακαλώ, κυρία Δρίβα.

ANNA ΔΡΙΒΑ

Το Υπουργείο Εξωτερικών, με συμβάσεις που προσπαθεί να κάνει τώρα με διάφορα πανεπιστήμια, χρηματοδοτεί τη μετεκπαίδευση και τη δουλειά του επιτόπιου προσωπικού, διδασκάλων και καθηγητών. Υπάρχει όμως μια προϋπόθεση: να είναι απόφοιτοι μιας αντίστοιχης φιλολογικής σχολής στη χώρα τους· δηλαδή να μην έχουν μόνο επαρκείς γνώσεις Νέων Ελληνικών, αλλά όλη την παιδαγωγική κατάρτιση και τη δυνατότητα διδασκαλίας μιας γλώσσας. Ό,τι έχουμε υπογράψει θέτει αυτήν την προϋπόθεση. Αλλιώς σίγουρα ευνοούμε πολύ περισσότερο τη διάσταση που θέσατε.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Ο συνάδελφος κύριος Παναγιώτης Γιαννόπουλος έχει μία παρεμφερή ερώτηση. Δεν ξέρω, κυρία Γιαννόπουλε, κάτω από αυτές τις συνθήκες, αν θα θέλατε, σας παρακαλώ, να παραιτηθείτε από το δικαίωμα που έχετε να υποβάλλετε την ερώτησή σας.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

Αποποιούμαι του δικαιώματος ερωτήσεως. Απλά θέλω να πω ότι, μετά από όσα άκουσα, νομίζω ότι εγώ ζω σε άλλο πλανήτη. Ευχαριστώ πάρα πολύ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Δεν καταλάβαμε. Τι είπατε;

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

Νομίζω ότι εγώ έζησα σε έναν άλλο πλανήτη αυτά τα 35 χρόνια που δίδαξα σε πανεπιστήμιο. Όλο αυτό το ουτοπικό πλαίσιο, που άκουσα να αναλύεται από τα Υπουργεία Παιδείας και Εξωτερικών, δεν το γνώρισα ποτέ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Σας ευχαριστώ πολύ. Η κυρία Ρογομάνσκα έχει τον λόγο. Η κυρία Ρογομάνσκα έχει κάνει εξαιρετική δουλειά στη Βουλγαρία, της οφείλουμε πολλά για τη δουλειά που έχει προσφέρει. Παρακαλώ, κυρία Ρογομάνσκα.

ΣΤΟΥΝΑ ΡΟΡΟΜΑΝΣΚΑ

Ευχαριστώ πάρα πολύ, κύριε Δημάδη. Εγώ δεν συμφωνώ με την πρόταση να μη στέλνονται αποσπασμένοι καθηγητές, επειδή δεν μπορεί να αντικατασταθεί ένας ντόπιος ομιλητής σε ένα ξένο πανεπιστήμιο. Εμείς έχουμε αποσπασμένη από την Ελλάδα τη διδάκτορα γλωσσολόγισ κυρία Κατσέλου, η οποία βοηθάει όχι μόνο εμάς, αλλά και τους νέους υποψήφιους διδάκτορες. Ο ομιλητής της Ελληνικής ως μητρικής γλώσσας είναι απολύτως αναγκαίος.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Ευχαριστώ πολύ, κυρία Ρογομάνσκα. Παρακαλώ τον κύριο Συρίγο να απαντήσει.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΥΡΙΓΟΣ

Για να μη δημιουργηθούν εντυπώσεις, θα ήθελα να κάνω κάποιες διευκρινήσεις. Ίσως να μην ήμουν απολύτως σαφής, όταν μίλησα προηγουμένως. Αποσπασμένοι θα συνεχίσουν να πηγαίνουν σε πανεπιστήμια του εξωτερικού. Εκείνο το οποίο θα προσπαθήσουμε είναι φυσικοί ομιλητές της γλώσσας, απόφοιτοι ελληνικών πανεπιστημίων, που δεν είναι στο Δημόσιο ούτε στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, νέα παιδιά, που έχουν τα τυπικά προσόντα για να διδάξουν στα πανεπιστήμια και τα οποία πολλές φορές κάθονται και περιμένουν επί χρόνια να ανοίξει μια θέση σε πανεπιστήμιο της Ελλάδας, να έχουν τη δυνατότητα να διδάξουν τα Νέα Ελληνικά σε πανεπιστήμια, σε έδρες του εξωτερικού,

με όλα τα πλεονεκτήματα ενός νέου ανθρώπου που είναι και φυσικός ομιλητής της γλώσσας και έχει και ενθουσιασμό.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Παρακαλώ να τον χειροκροτήσετε. Είναι μια καινούργια διάσταση αυτή, που την ακούμε για πρώτη φορά και πρέπει να την υπογραμμίσουμε. Σας ευχαριστώ πολύ, κύριε Συρίγο.

Επειδή έχουμε ξεπεράσει τον προβλεπόμενο χρόνο, θα προχωρήσουμε σε ένα άλλο θέμα, μάλιστα σε μία χώρα, όπου τώρα αναπτύσσονται τα Νέα Ελληνικά. Τον λόγο έχει ο κύριος Sakel από το Πανεπιστήμιο του Καΐρου. Είναι εδώ ο κύριος Sakel; Δεν είναι εδώ.

Παρακαλώ τον λόγο έχει μία αποσπασμένη καθηγήτρια από τη μέση εκπαίδευση σε πανεπιστήμιο του εξωτερικού. Φροντίσαμε να ακουστούν οι απόψεις και αυτών των συναδέλφων. Είναι η κυρία Ζαφειράκη εδώ; Δεν είναι η κυρία Ζαφειράκη εδώ.

Είναι η κυρία Chisacof εδώ; Παρ' όλο που η ερώτηση της κυρίας Chisacof, ερευνήτριας στην Ακαδημία Επιστημών της Ρουμανίας, είναι πολύ εξειδικευμένη, παρακαλώ να υποβληθεί στους κυρίους εκπροσώπους.

LIA CHISACOF

Πήρα ήδη απάντηση, κατά κάποιον τρόπο. Αυτό που ζητώ εγώ είναι όχι τόσο υποστήριξη οικονομική, αλλά συνεργασία μάλλον από το Υπουργείο Πολιτισμού, για να γίνει η διδασκαλία των Ελληνικών και της ελληνικής παλαιογραφίας, που ήδη έχει παράδοση και είναι σταθερή στη Σχολή Ιστορίας του Βουκουρεστίου, σε σωστές βάσεις. Πρώτα χρειάζεται ένα σωστό εγχειρίδιο, που να γίνει σε συνεργασία μας με ειδικούς στην Ελλάδα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Κυρία Chisacof, αυτό το θέμα δεν μπορεί να τεθεί στο πλαίσιο αυτής της συνεδρίας. Πρέπει να συντάξετε ένα υπόμνημα και να το στείλτε στο αρμόδιο Υπουργείο, για να πάρετε αρμοδίως την απάντηση.

Δεν ξέρω αν υπάρχουν άλλες ερωτήσεις. Παρακαλώ.

ΑΡΓΥΡΗΣ ΗΡΓΗΣ

Λέγομαι Ήργης Αργύρης και είμαι εκπαιδευτικός ερευνητής. Οι εισηγήσεις μας είναι γραπτές και υπάρχουν στο τεύχος που έχετε διανείμει στους συνέδρους. Η ερώτηση είναι σαφής και άμεση, απευθύνεται δε στην κυρία Δρίβα και στον κύριο Συρίγο μετά. Ήθελα να ρωτήσω αν στην ατζέντα του Υπουργείου Εξωτερικών εντάσσονται οι νεοελληνικές σπουδές στη F.Y.R.O.M. Επίσης, η

κυρία Δρίβα ανέφερε ότι προχώρησε η διπλωματική αρχή στη F.Y.R.O.M. στην καταγραφή των πληθυσμών. Ποιους πληθυσμούς κατέγραψε και με ποια κριτήρια;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Κοιτάzte, η δεύτερη ερώτηση είναι εκτός πλαισίου. Ως προς την πρώτη, ο κύριος Συρίγος προτίθεται να απαντήσει.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΥΡΙΓΟΣ

Πολύ απλά, εξετάζουμε όλες τις προτάσεις, εφόσον είναι σοβαρές και προέρχονται από πανεπιστήμιο. Στην τελευταία μας συνεδρίαση ήρθε και μία πρόταση για διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας. Ο φορέας από τον οποίον προερχόταν δεν φαινόταν ιδιαίτερα αξιόπιστος. Ήταν κάποιος τοπικός σύλλογος, ο οποίος ήθελε να διδάξει χωρίς εκέγγυα για πανεπιστημιακό επίπεδο ή για κάτι άλλο και γι' αυτόν τον λόγο απερρίφθη. Όταν έχουμε κάποια σοβαρή πρόταση, ευχαρίστως να κάσουμε και να συζητήσουμε.

ΑΡΓΥΡΗΣ ΗΡΓΗΣ

Όχι, δεν με καταλάβατε. Η ερώτησή μου ήταν σαφής: εάν στην ατζέντα του Υπουργείου Εξωτερικών εντάσσονται οι νεοελληνικές σπουδές στη F.Y.R.O.M. Υπάρχει πολιτισμική πολιτική απέναντι στη F.Y.R.O.M.;

ANNA ΔΡΙΒΑ

Το Υπουργείο Εξωτερικών δεν χαράσσει μόνο του εκπαιδευτική πολιτική και δεν εξαιρεί καμία χώρα. Μένω σε αυτό που είπε ο κύριος Ειδικός Γραμματέας, ότι απ' οπουδήποτε κι αν έχουμε μια σοβαρή πρόταση την εξετάζουμε. Όταν μίλησα για καταγραφή, αναφερόμουν στην προσπάθεια που είχε αρχίσει εδώ και 2-3 χρόνια, σε συνεργασία με το Παιδείας, για την καταγραφή των εδρών και των νεοελληνιστών, αλλά και των άλλων καθηγητών ανά τον κόσμο. Αυτό είναι μία γενική προσπάθεια και θα χρειαστεί πολύ μεγάλος χρόνος για να καλυφθεί όλη η υφήλιος. Ευχαριστώ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Παρακαλώ, ο κύριος Fernández, από το Πανεπιστήμιο της Μάλαγα στην Ισπανία, έχει τον λόγο.

VICENTE FERNÁNDEZ GONZÁLEZ

Ευχαριστώ. Παίρνω τώρα τον λόγο, που μου δίνετε την ευκαιρία, γιατί πριν δεν είχα διατυπώσει καμία ερώτηση, αλλά άκουσα με πολύ ανησυχία την απάντηση της κυρίας Παναγοπούλου στην ερώτηση του συναδέλφου κυρίου Hokwerda. Έχω την εντύπωση –ήσαστε εκθές εδώ στην

ενότητα— ότι αυτά που είπατε είναι μάλλον οπισθοδρομικά ως προς το ζήτημα. Πιστεύω ότι χθες ειπώθηκε από όλους μας στη συνεδρία ότι αυτό που θέλουμε, ο στόχος μας, είναι η ελληνική λογοτεχνία να συνυπάρχει με άλλες λογοτεχνίες στον κόσμο, να έχει μια δραστική παρουσία και συνύπαρξη με τις λογοτεχνίες άλλων γλωσσών, μία σοβαρή υποδοχή και πρόσληψη, να γίνονται σωστές, καλές μεταφράσεις σε εκδοτικούς οίκους που μπορούν να εξασφαλίσουν μία σταδιοδρομία των έργων. Χρειάζεται σοβαρότητα, όπως είπα εκθές, και μία εκλεκτική πολιτική. Πρέπει να διαλέγονται, να κρίνονται με σοβαρότητα οι προτάσεις που γίνονται, αλλά όχι από τις έδρες, όπως είπατε, όχι με κριτήρια μικρού χώρου ούτε με κριτήρια τις ανάγκες ενός τμήματος. Κριτήρια θα πρέπει να είναι η ανάγκη διάδοσης της ελληνικής λογοτεχνίας σε όλο τον κόσμο. Χρειαζόμαστε μία γενναιόδωρη πολιτική, ένα άλλο όραμα κι όχι αυτό που είπατε. Αυτό που είπατε με ανησυχεί πάρα πολύ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Κύριε Fernández, γιατί δεν κάνατε ένα υπόμνημα πάνω σε αυτό το θέμα; Είστε ένας από τους ειδικότερους σε αυτό το ζήτημα. Να συντάξετε, σας παρακαλώ, ένα υπόμνημα. Απ' ό,τι καταλάβαμε από την κυρία Παναγοπούλου του Υπουργείου Πολιτισμού, η αρμόδια Γραμματεία είναι πρόθυμη να συζητήσει τέτοια θέματα αυτήν τη στιγμή.

VICENTE FERNÁNDEZ GONZÁLEZ

Μα, γι' αυτό παίρνω τον λόγο!

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Να συντάξετε, λοιπόν, ένα υπόμνημα.

VICENTE FERNÁNDEZ GONZÁLEZ

Μα, γι' αυτό διατυπώνω μία άποψη και είμαι ανοιχτός προς συνεργασία.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Πολύ ωραία.

VICENTE FERNÁNDEZ GONZÁLEZ

Αλλά πρέπει να βρούμε τους όρους.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Πολύ καλά. Ευχαριστώ πολύ.

ΜΑΡΙΑ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ

Κύριε Πρόεδρε, μπορώ να συμπληρώσω κάτι επάνω στο θέμα;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Παρακαλώ, κυρία Παναγοπούλου.

ΜΑΡΙΑ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ

Ίσα-ίσα που εγώ, για να τεθεί το πρόγραμμα αυτό σε νέες βάσεις πιο σταθερές, στηρίχθηκα στις δικές σας προτάσεις. Και είπα ότι, εφόσον η επιλογή που κάναμε παλιότερα δυσκόλεψε κάπως το όλο πρόγραμμα, θα ήταν καλύτερα να ξεκινήσουμε τώρα, έχοντας και μια εικόνα της τοπικής κοινωνίας, μέσω της γνώσης που έχουν οι έδρες για το τι είναι δυνατό να μεταφραστεί. Εκτός από αυτό, ήθελα να προσθέσω ότι άλλη μία δράση της δικής μας υπηρεσίας είναι ότι τα βιβλία που έχουν βραβευτεί με κρατικό βραβείο λογοτεχνίας τα στέλνουμε κάθε χρόνο στις έδρες. Είναι και αυτό μία πηγή, δηλαδή μπορεί να μας προτείνετε να μεταφραστεί στη συγκεκριμένη γλώσσα ένα από αυτά τα βιβλία και είναι ένα κριτήριο, μπορούμε να το προωθήσουμε, εφόσον βρεθεί, βέβαια, και ο ενδιαφερόμενος εκδότης. Ζητάμε να διευρυνθεί το πεδίο των αιτήσεων και να υπάρχει μια αξιολόγηση πιο σταθερή με τη βοήθεια των εδρών, για να γίνει καλύτερο το πρόγραμμα. Δεν ζητάμε να το περιορίσουμε. Απλώς, επειδή τα οικονομικά είναι περιορισμένα, κοιτάμε να μη χαθεί ούτε ένα ευρώ. Γιατί παλιότερα είχαμε τέτοια προβλήματα. Ζητάμε την ολοκλήρωση αυτού του προγράμματος κι ένα νέο ξεκίνημα σε καλύτερες βάσεις. Γι' αυτό είπαμε να έχουμε επικοινωνία.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Νομίζω ότι έγινε η τοποθέτηση εκ μέρους του Υπουργείου. Το θέμα είναι ανοικτό. Δεν χρειάζεται να συζητήσουμε περισσότερο. Είναι πολύ σημαντικό το γεγονός ότι το Υπουργείο Πολιτισμού είναι έτοιμο αυτήν τη στιγμή να δεχθεί υπομνήματα και προτάσεις.

Παρακαλώ τον κύριο Μιχάλη Τσιανίκα από την Αυστραλία να κάνει την ερώτησή του.

ΜΙΧΑΗΛΗΣ ΤΣΙΑΝΙΚΑΣ

Μία απλή πρακτική ερώτηση, η οποία θα βοηθούσε πάρα πολύ την ποιότητα μας σχέση, αναφορικά με τις χρηματοδοτήσεις και ειδικότερα τα διεθνή συνέδρια. Πιο συγκεκριμένα, όταν γίνεται κάποια αίτηση για την ενίσχυση αυτών των συνεδρίων, γιατί πρέπει πρώτα να γίνει το συνέδριο και μετά να δοθούν τα χρήματα; Π.χ. προκνήρξαμε ένα διεθνές συνέδριο τον Ιούλιο πέρσι, κυκλοφορήσαμε σε όλο τον κόσμο το υλικό, το ξέρουν

οι πάντες, έχουμε κάνει τις σχετικές συζητήσεις. Πάντα ενισχύονται τα συνέδριά μας από την ελληνική πολιτεία –πρέπει να το τονίσω αυτό–, αλλά θα ήτανε πάρα πολύ χρήσιμο, αν η χρηματοδότηση αυτή δινόταν νωρίτερα. Αυτό θα βοηθούσε πάρα πολύ. Και να προτείνω μία λύση: γιατί το Υπουργείο Πολιτισμού ή Παιδείας εν πάση περιπτώσει δεν λέει ότι για το 2010 100.000 ευρώ θα διατεθούν για διεθνή συνέδρια και οι αιτήσεις θα γίνονται δεκτές τους επόμενους 6 μήνες. Όποιος κάνει αίτηση μετά τους 6 μήνες, δεν θα πάρει δεκάρα. Για να μπορέσουμε να βάλουμε κάποια τάξη, να ξέρουμε κι εμείς πού πάμε και πώς θα χρησιμοποιήσουμε κάποια χρήματα. Είναι πρακτικό, αλλά θα βοηθήσει, πιστέψτε με, πάρα πάρα πολύ. Αυτό αφορά και στο Σ.Α.Ε. Ευχαριστώ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Κύριε Τσιανίκα, ευχαριστούμε για την ερώτησή σας. Να απαντήσει ο κύριος Συρίγος, παρακαλώ.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΥΡΙΓΟΣ

Πολύ σύντομη απάντηση: έχετε δίκιο σε αυτό που λέτε για το πρακτικό τμήμα των συνεδρίων και ταυτίζομαι απολύτως μαζί σας, γιατί κι εγώ έχω υποφέρει ως πανεπιστημιακός από παρόμοιες καταστάσεις. Η πραγματικότητα όμως είναι ότι δεν μπορούμε να ορίσουμε συγκεκριμένη προθεσμία, διότι διαρκώς διοργανώνονται συνέδρια. Καλό είναι, όταν ετοιμάζεστε να διοργανώσετε ένα συνέδριο, να το ζητήσετε αρκετό χρόνο πιο πριν, τουλάχιστον 8-10 μήνες, για να μπορούμε να είμαστε κι εμείς έτοιμοι να ανταποκριθούμε. Διότι τα χρήματα που παίρνουμε από το Υπουργείο Οικονομικών τα περιμένουμε. Δεν έρχονται σε μία δόση εξαρχής. Κάθε φορά, μόλις τα έχουμε, προκηρύσσουμε συνεδρίαση της Επιτροπής. Άμα περιμένουμε, για διάφορους λόγους, το Υπουργείο Οικονομικών δεν μας δίνει τα χρήματα τον μήνα που περιμένουμε, αλλά 1-2 μήνες μετά. Παίρνουμε όλα τα αιτήματα και τα εξετάζουμε. Όσο πιο νωρίς έχουμε την πρόταση, τόσο πιο γρήγορα μπορούμε να ανταποκριθούμε κι εμείς.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Ευχαριστώ πάρα πολύ. Νομίζω ότι έχουμε ξεπεράσει κατά πολύ τον χρόνο μας. Θα κλείσουμε αναγκαστικά τη συνεδρία αυτή, με ευχαριστίες τόσο προς τους εκπροσώπους των Υπουργείων, που ήρθαν σήμερα εδώ και απάντησαν στις ερωτήσεις μας, όσο και προς το ακροατήριο.

Συνεδρία 11η

Σάββατο, 5 Ιουλίου 2008

10.45-12.15 Νεοελληνικές σπουδές και επαγγελματικές προοπτικές

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΡΙΑ:

Stoyna Poromanska

Νέο Βουλγαρικό Πανεπιστήμιο, Σόφια, Βουλγαρία

ΕΙΣΗΓΗΤΕΣ:

Tudor Dinu

Πανεπιστήμιο του Βουκουρεστίου, Ρουμανία

Οι απόφοιτοι των τμημάτων νέων ελληνικών σπουδών και οι ελληνικές επιχειρήσεις

Andreas Savenko

Πανεπιστήμιο του Κιέβου, Ουκρανία

Εργασιακές προοπτικές των νεοελληνιστών:

Εμπειρίες του Εθνικού Πανεπιστημίου του Κιέβου Ταράς Σεβτσένκο

Παναγιώτα Νάζου

Πανεπιστήμιο του Σύδνεϋ, Αυστραλία

Νεοελληνικές σπουδές στην Αυστραλία και επαγγελματικές προοπτικές σε μια παγκοσμιοποιημένη αγορά εργασίας

Ibrahim Kelaga Ahmet

Πανεπιστήμιο της Άγκυρας, Τουρκία

Οι νεοελληνικές σπουδές στην Τουρκία - Προβλήματα και προοπτικές

STOYNA POROMANSKA

Αγαπητοί συνάδελφοι, προχωράμε στην 11η συνεδρία αυτού του παγκόσμιου συνέδριου νεοελληνικών σπουδών, η οποία αφορά ένα πάρα πολύ ενδιαφέρον θέμα: τις νεοελληνικές σπουδές και τις επαγγελματικές προοπτικές.

Σε ένα βιβλίο του Θόδωρου Κατσανέβα, όπου γίνεται λόγος για την αγορά εργασίας, αναφέρεται ότι, ανάμεσα σε όλες τις φιλολογικές ειδικότητες, ζήτηση έχει μόνο εκείνη του μεταφραστή-διερμνέα. Ιδιαίτερα στα Βαλκάνια, όπου υπάρχουν τα τελευταία χρόνια ελληνικές εταιρείες, η ζήτηση της ειδικότητας αυτής είναι πολύ μεγάλη.

Τον λόγο έχει πρώτα ο κύριος Δίνου, ο οποίος είναι απόφοιτος της Σχολής Ξένων Γλωσσών και Λογοτεχνίας (Τμήμα Κλασικής Φιλολογίας) και Διδάκτωρ Ελληνικής Φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο του Βουκουρεστίου. Η διδακτορική του διατριβή είχε τίτλο: «*Τα ποιήματα του Σταυρινού και του Γεωργίου Παλαμήδη περί του ηγεμόνα της Ουγγροβλαχίας Μιχαήλ του Γενναίου (1593-1601)*». Έχει γράψει επίσης πολλά άρθρα για τους ηγεμόνες της περιοχής αυτής και είναι μέλος διαφόρων επιστημονικών εταιρειών και Πρόεδρος του Τμήματος Νέας Ελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας. Θα μας μιλήσει με θέμα: «*Οι απόφοιτοι των Τμημάτων Νέων Ελληνικών Σπουδών και οι ελληνικές επιχειρήσεις*».

TUDOR DINU

Κατά την τελευταία δεκαετία, η ελληνική παρουσία στις χώρες της Χερσονήσου του Αίμου και της Ανατολικής Ευρώπης στον τομέα της οικονομίας καθίσταται ολοένα και πιο δυναμική. Θεωρητικά, αυτό θα μπορούσε να συνεισφέρει αισθητά στην ανάπτυξη των νεοελληνικών σπουδών, αλλά τις περισσότερες φορές το ρήγμα μεταξύ του ακαδημαϊκού και του οικονομικού τομέα παραμένει ανυπέρβλητο. Πέραν της παροχής κάποιων επιχειρηγήσεων προορισμένων να ενισχύσουν τις διάφορες εκδηλώσεις και δραστηριότητες των τμημάτων, οι εταιρείες ελληνικών συμφερόντων θα μπορούσαν να προσλάβουν αρκετούς από τους αποφοίτους της νέας ελληνικής φιλολογίας, εγγυώμενες τοιουτοτρόπως τη συνέχιση της ομαλής λειτουργίας των τμημάτων.

Πώς θα μπορούσε όμως να πραγματοποιηθεί η προσέγγιση μεταξύ των εδρών ελληνικής φιλολογίας και των ελληνικών επιχειρήσεων, οι οποίες δραστηριοποιούνται στην εκάστοτε χώρα; Κατά την άποψή μας, χρειάζεται μια αποφασιστική πρωτοβουλία εκ μέρους των καθηγητών, οι οποίοι θα έπρεπε να θεωρήσουν αυτήν την ενέργεια ως ουσιώδη πτυχή της δραστηριότητάς τους.

Την καλύτερη μέθοδο ανεύρεσης των στοιχείων επαφής με τις ελληνικές επιχειρήσεις αποτελεί, κατά την κρίση

μας, η αίτηση της συνδρομής των ελληνικών αρχών του τόπου και ιδιαίτερα του οικονομικού και εμπορικού γραφείου της πρεσβείας, εφόσον υπάρχει. Συνήθως στις υποχρεώσεις της συγκεκριμένης υπηρεσίας εντάσσεται και η συνεχής, για στατιστικούς λόγους, καταχώρηση των δεδομένων σχετικά με τις ελληνικές εταιρείες που δραστηριοποιούνται στο εν λόγω κράτος. Συχνά μεταξύ των δύο προαναφερθεισών πλευρών δημιουργούνται στενές σχέσεις, διότι οι εταιρείες προσφεύγουν στη συνδρομή των ελληνικών διπλωματικών αρχών για τη διευκόλυνση της πρόσβασής τους στα ανώτερα κλιμάκια των τοπικών υπηρεσιών.

Μία άλλη, σχετικά άνετη λύση θα ήταν η προσέγγιση των συνδέσμων Ελλήνων επιχειρηματιών ή επιμελητηρίων, εάν αυτά υφίστανται. Τα αποτελέσματα της ενέργειας δεν είναι συνήθως τα ίδια με την περίπτωση συνεργασίας με την πρεσβεία, αφού πολλοί Έλληνες επιχειρηματίες εκφράζουν σοβαρές επιφυλάξεις σχετικά με την εγγραφή τους σε τέτοιους συλλόγους.

Στη μάλλον απίθανη περίπτωση της άρνησης της ελληνικής πρεσβείας να συνεργαστεί με το τμήμα νέων ελληνικών σπουδών και της ταυτόχρονης μη ύπαρξης συνδέσμων Ελλήνων επιχειρηματιών, μια τρίτη λύση για την απόκτηση των στοιχείων των οικονομικών παραγόντων θα ήταν η αναζήτηση στο εμπορικό μητρώο των δημόσιων πληροφοριών περί των εταιριών. Η διαδικασία είναι όμως δυσχερής και χρονοβόρα, διότι ο αριθμός των καταχωρημένων εταιριών είναι τεράστιος και όλες είναι εγγεγραμμένες ως εγχώριες (ρουμανικές στη Ρουμανία, βουλγαρικές στη Βουλγαρία, κ.λπ.). Ο εντοπισμός μιας επιχείρησης ελληνικών συμφερόντων μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο με την ανάλυση της σύνθεσης του μετοχικού κεφαλαίου, η οποία αντίστοιχα μπορεί να μην είναι αρκούντως αποκαλυπτική.

Μετά την απόκτηση των δεδομένων των εταιριών, μια πρώτη ενέργεια θα μπορούσε να είναι η αποστολή μιας εγκυκλίου παρουσίασης της δραστηριότητας του τμήματος, στην οποία να τονίζονται εκείνα τα στοιχεία που θα μπορούσαν να διεγείρουν το ενδιαφέρον των εταιριών (π.χ. η κατάρτιση ελληνομαθών, οι οποίοι παράλληλα κατέχουν βασικές γνώσεις οικονομικών, οικονομικής ορολογίας, κ.λπ.). Στην περίπτωση στην οποία οι καθηγητές διαθέτουν τις ηλεκτρονικές διευθύνσεις των επιχειρήσεων, η αποστολή γίνεται άμεσα και άκρως αποτελεσματικά. Μεταγενέστερα, προκειμένου να κατοχυρωθεί η σχέση με τις διάφορες ελληνικές εταιρείες, συστήνεται η αποστολή τακτικών προσκλήσεων συμμετοχής σε εκδηλώσεις ευρύτερου ενδιαφέροντος που διοργανώνει η έδρα Ελληνικών.

Εκτός από την ανεύρεση των ελληνικών εταιριών της συγκεκριμένης χώρας, τίθεται με έμφαση το ερώτημα αν οι απόφοιτοι ενός τμήματος ελληνικής φιλολογίας-

ελληνικών σπουδών μπορούν να είναι χρήσιμοι σε αυτές τις εταιρείες και ποια είναι τα απαιτούμενα από αυτές προσόντα; Άραγε οι ελληνικές επιχειρήσεις χρειάζονται ελληνομαθείς ή αυτοί αποτελούν μια περιττή πολυτέλεια, δεδομένου του ότι μοναδική γλώσσα εργασίας σε όλες τις εταιρείες παγκοσμίως τείνει να γίνει η Αγγλική; Δεύτερον, ποια άλλη θέση εκτός του κατώτερου γραμματέως μπορούν να διεκδικήσουν σε μια εταιρεία εξειδικευμένου οικονομικού σκοπού οι απόφοιτοι τμημάτων φιλολογίας ή πολιτιστικών σπουδών;

Πρωτίστως πρέπει να διευκρινιστεί ότι η κατάσταση ποικίλλει από τομέα σε τομέα. Υπάρχουν πεδία δραστηριότητας, όπως οι τράπεζες και οι ναυτιλιακές επιχειρήσεις, στα οποία τα ηγετικά στελέχη –και ιδιαίτερα τα αποσπασμένα στην αλλοδαπή– γνωρίζουν πολύ καλύτερα την ειδική ορολογία στα Αγγλικά απ’ ό,τι στα Ελληνικά και επομένως δεν χρειάζονται διερμηνεία σε και από τη μητρική γλώσσα. Αντιθέτως, στις μικρές επιχειρήσεις, με εταίρους που δεν έχουν πείρα των πολυεθνικών και αναγκάζονται να συνάπτουν πολυάριθμες επαφές με το γηγενές επιχειρηματικό περιβάλλον, η παρουσία ενός ελληνομαθή καθίσταται ακόμα απαραίτητη. Από την άλλη, δεν πρέπει να παραλειφθεί το γεγονός ότι η κατάσταση αλλάζει ριζικά με εκπληκτική ταχύτητα, αφού οι περισσότεροι Έλληνες επιχειρηματίες της νεότερης γενιάς, οι οποίοι εγκαταλείπουν τη γενέτειρά τους για να δοκιμάσουν την τύχη τους στο εξωτερικό, γνωρίζουν άπταιστα τα Αγγλικά. Πάντως και στην περίπτωση των μεγάλων επιχειρήσεων, οι οποίες χρησιμοποιούν σχεδόν αποκλειστικά τα Αγγλικά ως γλώσσα εργασίας, η παρουσία ενός γηγενούς ελληνομαθή στα πλαίσια του τμήματος δημοσίων σχέσεων μπορεί να αποτελέσει ένα αξιοσημείωτο πλεονέκτημα στη σχέση τους με τους Έλληνες συνεταιίρους.

Προκειμένου να είναι ωφέλιμοι σε αυτές τις εταιρείες, οι απόφοιτοι των τμημάτων νέας ελληνικής φιλολογίας πρέπει να ξέρουν τα Ελληνικά σε υψηλό επίπεδο, οπωσδήποτε καλύτερα απ’ ό,τι μπορούν οι επιχειρηματίες να μάθουν τη γλώσσα του τόπου στον οποίο έχουν εγκατασταθεί. Οι επιδόσεις αυτές είναι τόσο δυσκολότερα εφικτές, όσο οι Έλληνες επιχειρηματίες της Διασποράς διευκολύνονται στην εκμάθηση της γηγενούς γλώσσας από το γλωσσολογικό περιβάλλον στο οποίο κινούνται καθημερινά. Οπωσδήποτε οι στοιχειώδεις γνώσεις Ελληνικών δεν έχουν καμία επαγγελματική αξία. Επιπρόσθετα, δεν επαρκεί ούτε ο καλός χειρισμός της καθημερινής γλώσσας, αφού για τον απόφοιτο επιβάλλεται να κατέχει την απαραίτητη για την εταιρεία όπου εργάζεται ειδική ορολογία.

Μπορούν οι εν λόγω γνώσεις να προσφερθούν από τη σχολή ή δύναται ο απόφοιτος να τις αποκτήσει μόνος του αποκλειστικά στη θέση εργασίας; Δεδομένων του

ευρέος φάσματος, το οποίο καλύπτει η δραστηριότητα των ελληνικών εταιρειών, και του άκρως εξειδικευμένου χαρακτήρα της ορολογίας κάθε τομέα, η σχολή δεν μπορεί να παρέχει πολλές σχετικές γνώσεις, αν υπολογίσουμε και τη μείωση της διάρκειας των σπουδών από τέσσερα σε τρία έτη. Μόνο στο τελευταίο έτος του προπτυχιακού επιπέδου θα μπορούσε να εισαχθεί ένα φροντιστήριο ελληνικής γενικής οικονομικής ορολογίας, για την παρακολούθηση του οποίου οι φοιτητές θα πρέπει να έχουν προηγουμένως εξεταστεί με επιτυχία σε ένα θεωρητικό μάθημα γενικής οικονομολογίας. Από την άλλη, η παρουσία στο πρόγραμμα σπουδών ενός φροντιστηρίου οικονομικής ορολογίας απαιτεί ειδική κατάρτιση των διδασκόντων σε έναν τομέα, ο οποίος απέχει συνήθως πολύ από τα επιστημονικά τους ενδιαφέροντα. Πρόκειται όμως για μία αναγκαία και τολμηρή προσπάθεια, εφόσον αυτή μπορεί να εξασφαλίσει τη μακροπρόθεσμη επιβίωση του τμήματος.

Στη συνέχεια, εάν υπάρχει ενδιαφέρον εκ μέρους των αποφοίτων, θα μπορούσε να συνεχισθεί η οικονομική κατάρτιση στα πλαίσια ενός μεταπτυχιακού προγράμματος. Κατόπιν επιθεωρήσεως των υπάρχουσών ελληνικών επιχειρήσεων του τόπου, δύναται να εντοπισθούν οι τομείς στους οποίους αυτές δραστηριοποιούνται (τράπεζες, κατασκευές, τουρισμός, κ.λπ.) και συνεπώς να προσφερθούν τα αντίστοιχα φροντιστήρια ορολογίας. Παρ’ όλο που δεν είναι δυνατό να καλυφθούν όλοι οι οικονομικοί κλάδοι, ύστερα από αυτά τα μαθήματα ο απόφοιτος θα κατέχει τις βασικές γνώσεις, οι οποίες θα του επιτρέψουν να τελειοποιηθεί μόνος του, ανάλογα με το αντικείμενο της οικείας επιχείρησης.

Μολονότι ικανοποιεί όλες αυτές τις απαιτήσεις, ο πτυχιούχος φαίνεται καταδικασμένος να καταλαμβάνει μόνο μία απλή θέση γραμματέως ή στην καλύτερη περίπτωση μεταφραστή, εκ φύσεως κατώτερη οποιουδήποτε πόστου εμπειρογνώμονα του τομέα (μηχανικού, οικονομολόγου, κ.λπ.). Πέραν δε αυτού του μειονεκτήματος, η συγκεκριμένη θέση δεν παρέχει ούτε τη δυνατότητα μιας αξιολογής επαγγελματικής εξέλιξης. Προκειμένου να ανέλθει τις βαθμίδες της ιεραρχίας, ο απόφοιτος ελληνικής φιλολογίας υποχρεούται να παρακολουθήσει επιπλέον σπουδές, οι οποίες να τον τοποθετήσουν στο ίδιο επίπεδο με τους επαίοντες συναδέλφους του. Το γεγονός καθίσταται δυσκολότερο, καθ’ όσον η περαιτέρω πανεπιστημιακή φοίτηση ταυτόχρονα με το οκτώωρο πρόγραμμα εργασίας απαιτεί τη θυσία του ελάχιστου διαθέσιμου ελεύθερου χρόνου. Ευτυχώς, η εμφάνιση σε όλο και περισσότερες χώρες των εξ αποστάσεως προπτυχιακών και μεταπτυχιακών σπουδών διευκολύνει την αποστολή του πτυχιούχου. Βεβαίως η μηχανολογία ή η αρχιτεκτονική παραμένουν μάλλον εκ φύσεως απροσπέλαστοι τομείς, αλλά η αποφοίτηση από ένα προπτυ-

χιακό ή μεταπτυχιακό οικονομικό πρόγραμμα καθίσταται πλέον εφικτή. Με αυτόν τον τρόπο, η θέση του στην εταιρεία κατοχυρώνεται και ο ίδιος μεταμορφώνεται σε αναντικατάστατο στέλεχος, προς το οποίο θα κατευθυνθούν αναμφισβήτητα δλεαστικές προσφορές και άλλων ελληνικών επιχειρήσεων.

Ήταν όμως απαραίτητη η αποφοίτηση από ένα τμήμα ελληνικής φιλολογίας-ελληνικών σπουδών για την επίτευξη αυτού του στόχου ή ο νέος θα μπορούσε να κερδίσει πολύτιμο χρόνο με τη φοίτηση στο οικονομικό πανεπιστήμιο και την παράλληλη παρακολούθηση μαθημάτων ελληνικής γλώσσας; Η απάντηση είναι κατηγορηματικά όχι. Με την εξαίρεση κάποιων εξαιρετικών περιπτώσεων, οι οποίες δεν μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο της παρούσας ανάλυσης, η ελληνική γλώσσα είναι πολύ δύσκολη για να αφομοιωθεί σε επαρκές επίπεδο με απλά γλωσσικά μαθήματα 2-4 ωρών εβδομαδιαίως για 2-3 χρόνια, όπως είναι εκείνα που προσφέρονται στα οικονομικά πανεπιστήμια.

Επιστρέφοντας τώρα στον ρόλο των καθηγητών ελληνικών σπουδών στην πραγματοποίηση της σύνδεσης μεταξύ των αποφοίτων και των εταιρειών, πιστεύουμε ότι αυτοί μπορούν να συνεισφέρουν πολλά στην επίτευξη καλύτερων όρων πρόσληψης για τους πρώην φοιτητές τους. Είναι ευρέως γνωστό ότι στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, όπου δραστηριοποιούνται οι περισσότερες ελληνικές επιχειρήσεις του εξωτερικού, οι μισθοί βρίσκονται σε χαμηλά επίπεδα, πράγμα που οι εργοδότες δεν διστάζουν να εκμεταλλευτούν, ιδιαίτερα όταν πρόκειται για νέους εργαζόμενους. Αν όμως οι διαπραγματεύσεις διεξαχθούν όχι ατομικά από κάθε απόφοιτο, αλλά μέσω του τμήματος, είναι εφικτή η επίτευξη ευνοϊκότερων όρων, ιδιαίτερα για τους αριστούχους αποφοίτους. Επωφεληή λύση θα αποτελούσε η σύναψη μιας επίσημης συμφωνίας μεταξύ του τμήματος και συνδέσμου Ελλήνων επιχειρηματιών, η οποία να προβλέπει, έναντι της παροχής αποφοίτων, τη χορήγηση ενίσχυσης για την καλή λειτουργία του τμήματος και επιπλέον να καθορίζει τους ελάχιστους όρους μισθοδοσίας για τους νέους εργαζόμενους.

Συμπερασματικά, η ύπαρξη ελληνικών εταιρειών σε μια χώρα μπορεί να αποτελέσει μια σημαντική βοήθεια για τα τμήματα ελληνικής φιλολογίας, υπό το πρίσμα της παροχής καλών αμειβόμενων θέσεων εργασίας για τους αποφοίτους τους. Καθίσταται όμως αναγκαία η ενεργή συμμετοχή των διδασκόντων τόσο στον εντοπισμό των ελληνικών επιχειρήσεων, όσο και στη διέγερση του ενδιαφέροντός τους και στην επίτευξη συμφερόντων όρων πρόσληψης για τους πτυχιούχους. Ταυτόχρονα, αποδεικνύεται υποχρεωτική η εισαγωγή στο πρόγραμμα σπουδών ενός φροντιστηρίου ελληνικής οικονομικής ορολογίας, το οποίο να προσφέρει στους φοιτητές τουλάχιστον

τις στοιχειώδεις σχετικές γνώσεις.

Σας ευχαριστώ.

STOYNA POROMANSKA

Ευχαριστώ πάρα πολύ τον κυρίο Dinu. Όπως βλέπετε, ο καθηγητής πανεπιστημίου πρέπει να έχει και κοινωνικές παραστάσεις και να παρακολουθεί και την αγορά εργασίας, προκειμένου να μπορεί να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της.

Ο επόμενος ομιλητής μας είναι ο Υφηγητής Andreas Savenko, ο οποίος είναι Διευθυντής της Έδρας Ελληνικών Σπουδών του Εθνικού Πανεπιστημίου Ταράς Σεβτσένκο του Κιέβου. Τα επιστημονικά του ενδιαφέροντα είναι: γνωστική γλωσσολογία, υφολογία, μεταφρασεολογία. Έχει μεταφράσει έργα του Σεφέρη, του Καβάφη, του Παπαδιαμάντη, του Βιζυηνού, του Κάλβου, του Εγγονόπουλου και του Εμπειρικού. Μαζί με τους Καθηγητές Ροπομαρίν και Κλίμενκο, πήρε μέρος στη σύνταξη του πρώτου ουκρανο-ελληνικού λεξικού, ενώ έχει συγγράψει κι άλλα εγχειρίδια, τα οποία είναι αναγκαία για το τμήμα. Ορίστε, κύριε Savenko, έχετε τον λόγο.

ANDREAS SAVENKO

Ευχαριστώ πάρα πολύ, κυρία Πρόεδρε. Κυρίες και κύριοι, βλέπω πως έμειναν λίγοι, μα εκλεκτοί. Σας ευχαριστώ.

Κατ' αρχάς θα ήθελα να σημειώσω πως, παρ' όλο που τώρα γενικά ακούγονται φωνές που με αγωνία μιλούν για την επικίνδυνη κατάσταση ή τη συρρίκνωση των νεοελληνικών σπουδών στα ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα διαφόρων χωρών, στην Ουκρανία αντίθετα οι νεοελληνικές σπουδές περνούν μια περίοδο σχετικής άνθισης. Ο πρώτος λόγος που εξηγεί αυτό το γεγονός είναι η απόλυτη απουσία αυτών των σπουδών στο επιστημονικό πρόγραμμα των ουκρανικών πανεπιστημίων στο παρελθόν. Πρόκειται δηλαδή για κάτι καινούργιο, που ασκεί μια γοητεία. Ο δεύτερος λόγος είναι η διατήρηση κάποιων δομών του σοβιετικού εκπαιδευτικού συστήματος, που συνίσταται από τη μια πλευρά στη μερική ανεξαρτησία των φοιτητών όσον αφορά στην επιλογή της γλωσσικής τους ειδίκευσης και από την άλλη στην προσφορά πτυχίου με δύο ειδιεύσεις σε έναν επιστημονικό κλάδο, όπως π.χ. καθηγητή αγγλικής και ελληνικής φιλολογίας. Με αυτόν τον τρόπο, οι φοιτητές έχουν την ευκαιρία όχι μόνο να εμπλουτίσουν τον πνευματικό τους κόσμο και να ανοίξουν τους πολιτιστικούς τους ορίζοντες, αλλά και να αποκτήσουν πάρα πολύ σημαντική επαγγελματική ευελιξία στον σημερινό κόσμο. Η γλώσσα σε αυτήν την περίπτωση είναι ένα υλικό που εξετάζεται στα εργαστήρια διαφόρων επιστημών, όπως η φιλοσοφία, η ψυχολογία, η κοινωνιολογία, οι πολιτικές

και πολιτιστικές σπουδές, ιστορία, κ.ο.κ., οι οποίες διδάσκονται παράλληλα με τα ειδικά φιλολογικά μαθήματα. Ως αποτέλεσμα, η γνώση των γλωσσών συμβάλλει στην ανάπτυξη ενός ατόμου με ευρεία αντίληψη, έτοιμου να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις της σημερινής εποχής.

Η Ουκρανία ως νεοσύστατο κράτος αφενός αντιμετωπίζει το πρόβλημα της κατάλληλης κατάρτισης των εργαζομένων, προκειμένου να έχουν τις απαραίτητες στη σημερινή αγορά εργασίας ικανότητες, αφετέρου πρέπει να συμμορφώνεται με τις συνθήκες που δημιουργεί το παγκοσμιοποιημένο οικονομικό σύστημα. Από αυτήν την πλευρά, η εργασιακή απασχόληση των νεοελληνιστών στην Ουκρανία παρουσιάζει ταυτόχρονα και πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα. Η Ουκρανία, ως νέα αγορά, παρέχει κίνητρα για την εγκατάσταση πολλών ξένων επιχειρήσεων. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Κ.Υ.Σ. της Ουκρανίας, το 2007 περισσότερες από 80 μεγάλες ελληνικές επιχειρήσεις έχουν εισχωρήσει στην ουκρανική αγορά στον τομέα των κατασκευών (Μηχανική, Nikon Construction), τροφίμων (Coca-Cola Hellas), λιανικής και χοντρικής πώλησης (GERMANOS A.E.), τραπεζικών υπηρεσιών (Πειραιώς, Eurobank), μεταφορών, ξυλείας, κ.λπ. Οι ξένες εταιρίες έχουν άμεση ανάγκη να στελεχωθούν με κατάλληλο προσωπικό που, εκτός από τις ουσιαστικές γνώσεις του επαγγέλματος, χρειάζεται να έχει και γλωσσική ευχέρεια σε σχέση με τον εργοδότη. Στις περισσότερες περιπτώσεις, το πρόβλημα λύνει η γνώση των Αγγλικών, όμως εάν πρόκειται για την παρουσίαση προϊόντων ή υπηρεσιών που έχουν καθαρά εθνική απόχρωση, όπως π.χ. οι τουριστικές υπηρεσίες, η προμήθεια εθνικών προϊόντων (έργων λαϊκής τέχνης, παραδοσιακών φαγητών, κ.λπ.), κ.ο.κ., η γνώση της γλώσσας-πηγής –εν προκειμένω των Νεοελληνικών– θεωρείται σημαντικό προσόν.

Με αυτόν τον σκοπό, η Έδρα Ελληνικών Σπουδών σχεδίασε και έθεσε σε εφαρμογή μερικά μαθήματα που θα συμβάλουν στην επαγγελματική κατάρτιση των νεοελληνιστών. Πρόκειται, πρώτον, για μια σειρά διαλέξεων με θέματα γλωσσικής «χωρογνωσίας» (γλωσσολογικές σπουδές), κατά τις οποίες οι φοιτητές αποκτούν τις απαραίτητες γνώσεις για την ιστορία και τον πολιτισμό της Ελλάδας, δίνοντας προσοχή σε θέματα πολιτιστικής κληρονομιάς που φέρνουν κοντά τις δύο χώρες, Ουκρανία και Ελλάδα· δεύτερον, γίνονται πρακτικές ασκήσεις στην ανάλυση, καθώς και στην ουκρανο-ελληνική και αντίστροφη μετάφραση κειμένων επιχειρηματικού λόγου, κατά τις οποίες οι φοιτητές εμπλουτίζουν το λεξιλόγιό τους με τη γενική οικονομική, εμπορική, επιχειρηματική και νομική ορολογία και εξοικειώνονται με τις δομές των πιο εύχρηστων εγγράφων, όπως είναι μία έκθεση, ένα καταστατικό, μία συμφωνία, μία υπεύθυνη δήλωση, μία επιχειρηματική επιστολή, κ.λπ. Στα πλαίσια της

πρακτικής εξάσκησης, τα μαθήματα διαιρούνται σε γενικές παρατηρήσεις και εισαγωγή στον επιχειρηματικό λόγο, πρακτική ανάλυση και ερμηνεία νομικών και οικονομικών κειμένων από την πλευρά της γλωσσικής χρήσης. Με αυτόν τον σκοπό, οι συνεργάτες της Έδρας ετοίμασαν μερικά εκπαιδευτικά εγχειρίδια, όπως «Ο νεοελληνικός επιχειρηματικός λόγος», «Σύντομο ελληνο-ουκρανικό λεξικό νομικών όρων», «Γλωσσική χωρογνωσία της Ελλάδας και Κύπρου» και «Καταστατικό Ιδιωτικής Εταιρίας».

Τα εγχειρίδια που προετοιμάζει η Έδρα μας τώρα χρησιμοποιούνται από τις άλλες σχολές και ινστιτούτα εντός του Πανεπιστημίου Ταράς Σεβτσένκο, όπως και από τα άλλα εκπαιδευτικά ιδρύματα στα οποία απασχολούνται συμπληρωματικά οι συνεργάτες της, όπως η Ακαδημία Δικηγορίας, το Πανεπιστήμιο Εμπορίου και Βιομηχανίας, το Γλωσσολογικό Πανεπιστήμιο, το Πανεπιστήμιο Γλωσσολογίας και Νομικών, κ.ο.κ., τα περισσότερα από τα οποία είναι ιδιωτικά. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί η διδασκαλία των Νεοελληνικών στους φοιτητές νομικών σχολών, η οποία σχετίζεται άμεσα με την ίδρυση ουκρανο-ελληνικών δικηγορικών εταιριών στο Κιέβο, όπως π.χ. η εταιρία LawNet. Γι' αυτόν τον σκοπό, οι εκδόσεις που έχουν προγραμματιστεί για την επόμενη πενταετία περιλαμβάνουν και την επεξεργασία και ουσιαστική συμπλήρωση του προαναφερθέντος «Σύντομου ελληνο-ουκρανικού λεξικού νομικών όρων», ώστε να ανέλθει ο αριθμός των λημμάτων τουλάχιστον στις 15.000 και να ενταχθεί στο σώμα του η ορολογία όχι μόνο του Ποινικού, αλλά και του Αστικού, του Οικογενειακού, του Εμπορικού, του Εμπράγματος και του Εργατικού Δικαίου.

Προς το παρόν, από τους 36 αποφοίτους Ελληνικών ως πρώτης γλώσσας ειδίκευσης της Έδρας μας, οι 12 εργάστηκαν επιτυχημένα σε επιχειρήσεις και σε εκπαιδευτικά ιδρύματα (όπως Α.Ε.Ι., φροντιστήρια ξένων γλωσσών, κ.ά.) και δουλεύουν με δύο γλώσσες ειδίκευσης. Στην κατάρτιση των φοιτητών συμβάλλει και η στενή συνεργασία με την Πρεσβεία της Ελληνικής Δημοκρατίας στην Ουκρανία. Σχεδόν κάθε χρόνο, το Προξενείο επιλέγει μερικούς φοιτητές της Έδρας για να δουλέψουν στο προσωπικό του με σύμβαση μερικής απασχόλησης. Οι τεταρτοετείς φοιτητές έχουν την ευκαιρία να βελτιώσουν τις γνώσεις τους περνώντας έναν μήνα πρακτικής εξάσκησης στο Γραφείο του Ακολούθου Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων, κατά τη διάρκεια της οποίας μεταφοράζουν κείμενα οικονομικού ενδιαφέροντος. Από τον επόμενο χρόνο, θα γίνει μια προσπάθεια πρακτικής συνεργασίας με το ελληνικό επιχειρηματικό ψηφιακό κανάλι SBNC, το πειραματικό σχέδιο της οποίας προβλέπει την από απόσταση συνεργασία των δημοσιογράφων και των φοιτητών μας, που θα συλλέγουν και θα μεταφοράζουν ειδήσεις από την Ουκρανία. Με

τις ίδιες προτάσεις συνεργαζόμαστε και με ουκρανικές διαδικτυακές εφημερίδες, που ζήτησαν να παρέχουμε πληροφορίες για την πολιτιστική και κοινωνική ζωή στην Ελλάδα. Οι φοιτητές έχουν την άμεση ευκαιρία να δοκιμάσουν τη δουλειά του δημοσιογράφου και να αναπτύξουν δημόσιες σχέσεις που μπορούν να γίνουν χρήσιμες στο μέλλον.

Τελευταία, για να εφαρμοστούν τα σχέδια του Οδικού Χάρτη προσχώρησης της χώρας μας στο Ν.Α.Τ.Ο., οι καθηγητές της Έδρας μας, σε στενή συνεργασία με το Γραφείο του Στρατιωτικού Ακόλουθου της Ελληνικής Πρεσβείας, διοργανώνουν την εκμάθηση Νεοελληνικών στο Πολεμικό Ινστιτούτο του Πανεπιστημίου Ταράς Σεβτσένκο, δίνοντας έμφαση κυρίως σε στρατιωτικά θέματα.

Η Έδρα μας στηρίζει τις ελπίδες της σε μια μεγαλύτερη παρουσία των ουκρανικών εταιρειών στην ελληνική αγορά στο άμεσο μέλλον και κυρίως στον τομέα προσφοράς υπηρεσιών. Εδώ οι απόφοιτοί μας μπορούν να εργαστούν πρώτα απ' όλα βεβαίως ως υπάλληλοι του Υπουργείου Εξωτερικών, μετά ως ξενοδοχειακοί υπάλληλοι, υπάλληλοι τουριστικών γραφείων (τουριστικοί ξεναγοί, συνοδοί τουριστικών ομάδων, κ.λπ.), γραμματείς-μεταφραστές, δημοσιογράφοι, κ.ο.κ.

Αλλά, όπως βλέπετε από τη λίστα απασχόλησης που ανέφερα, σχεδόν εντελώς λείπουν τα αμιγώς φιλολογικά επαγγέλματα. Αυτό το γεγονός οφείλεται στη διαρκή κρίση και υποβάθμιση που διανύει τώρα όλος ο εκπαιδευτικός τομέας στην Ουκρανία. Η μόνη λύση που προς το παρόν βρήκε η Έδρα μας είναι να συντηρήσουμε τις θέσεις και υποτροφίες στον χώρο των μεταπτυχιακών σπουδών και να τις προσφέρουμε στους καλύτερους φοιτητές, ενισχύοντας και υποστηρίζοντας με όλους τους τρόπους τις επιστημονικές προσπάθειές τους.

Ευχαριστώ για την προσοχή σας.

ΣΤΟΥΝΑ ΡΟΜΑΝΣΚΑ

Ευχαριστούμε τον συνάδελφο κύριο Savenko για τις παρατηρήσεις που έκανε και για τις προοπτικές που μας περιέγραψε.

Η επόμενη ομιλήτριά μας είναι η συνάδελφος Παναγιώτα Νάζου, την οποία διακρίνει μεγάλη σεμνότητα, αφού μου είπε ότι η μόνη ιδιότητά της είναι ότι διδάσκει στο Πανεπιστήμιο του Σύδνεϊ Αυστραλίας. Θα μας μιλήσει με θέμα: «Νεοελληνικές σπουδές στην Αυστραλία και επαγγελματικές προοπτικές σε μια παγκοσμιοποιημένη αγορά εργασίας». Ορίστε, κυρία Νάζου.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΝΑΖΟΥ^{1,2}

Ευχαριστώ πάρα πολύ. Όλες αυτές τις μέρες νόμιζα από

εκεί κάτω ότι φαινόταν μόνο τα κεφάλια των ομιλητών, αλλά μάλλον ανυψώσαν το βήμα, ώστε να φαινόμαστε κι εμείς οι κοντοί.

1. Εισαγωγή

Στην παρούσα ανακοίνωση θα ασχοληθούμε με τις νεοελληνικές σπουδές στην Αυστραλία και τις επαγγελματικές προοπτικές των αποφοίτων σπουδαστών των αντίστοιχων τμημάτων. Έμφαση θα δοθεί στις ανακατατάξεις και προσαρμογές που έχουν επέλθει:

- α) στα αυστραλιανά πανεπιστήμια, ως χώρων παροχής γνώσεων και καλλιέργειας δεξιοτήτων για επαγγελματικό προσανατολισμό και
- β) στην κατάσταση της αυστραλιανής αγοράς εργασίας, η οποία αποτελεί πια εκ των πραγμάτων αναπόσπαστο κομμάτι της παγκόσμιας αγοράς εργασίας.

Ξεκινούμε από τη θέση ότι, με βάση τις παιδαγωγικές και τεχνοκρατικές μεταρρυθμίσεις που έχουν επέλθει στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα της Αυστραλίας από τα μέσα της δεκαετίας του '80 μέχρι και σήμερα, μπορούμε να μιλούμε περισσότερο για παγκοσμιοποίησή τους και λιγότερο για διεθνοποίησή τους. Θα συνεχίσουμε με μία αναφορά στον τρόπο που αυτές οι μεταρρυθμίσεις επηρέασαν τις νεοελληνικές σπουδές στην Αυστραλία από την άποψη των προγραμμάτων τους, του διδακτικού προσωπικού, του φοιτητικού τους πληθυσμού και κυρίως από την άποψη της αποτελεσματικότητάς τους όσον αφορά στην προαγωγή της απασχολησιμότητας των αποφοίτων στα πλαίσια μιας παγκοσμιοποιημένης αγοράς

2 Βιβλιογραφία:

- K. Back, D. Davis & A. Olsen, «Internationalisation and Higher Education: Goals and Strategies», *IDP Education Australia*, (1996).
- M. Conside, S. Marginson & P. Sheehan, *The Comparative Performance of Australia as a Knowledge Nation. Report to the Chifley Research Centre*, (Australia 2001).
- J. Currie & J. Newsom (eds.), *Universities and Globalisation*, Sage (London 1998).
- D. Davis, C. Milne & A. Olsen, «Becoming Internationally Competitive: The Value of International Experience for Australian Studies», *IDP Education Australia* (Revised November 1999).
- Faculty of Arts, University of Sydney, *Strategic Plan 2006-2010 (Draft)*, (17/01/2006).
- A. Giddens, *Beyond Left and Right. The Future of Radical Politics*, Pity Press (Cambridge 1995).
- Group of Eight, Australia's Leading Universities, *Languages in Crisis: A rescue plan for Australia*, Media Release, (01/06/2007).
- D. Harvey, *The Condition of Postmodernity*, Basil Blackwell (Oxford 1989).
- ILO, *Training for Employment: Social Inclusion, Productivity and Youth Employment, Report V*, (Geneva 2000).
- P. Jones, «Globalization and Internationalism: Democratic Prospects for World Education», *Comparative Education* 34, 2 (1998) 143-155.
- Π. Νάζου, «Διεθνοποίηση ή παγκοσμιοποίηση των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων της Αυστραλίας: Η θέση και το μέλλον των Νεοελληνικών Σπουδών μέσα σε αυτά», στο Π. Γεωργιάδης (επιμ.), *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση: Η Ελληνική ως δεύτερη ή ξένη γλώσσα - 5ο Διεθνές Συνέδριο*, Τόμος Ι, Πανεπιστήμιο Πατρών, Κέντρο Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης (2003) 43-72.
- A. Welsh, *Australian Education: Reform or Crisis?*, Allen and Unwin (Sydney 1996).
- A. Welsh, «Going Global? Internationalising Australian Universities in a time of Global Crisis» (Draft): Paper presented at the *Waseda International Symposium, Education Reforms and Teacher Education Innovation for the 21st Century* (Tokyo, March 2000).

1 Για την παρουσίαση powerpoint της εισηγήτριας, βλ. παρακάτω, σελ. 220 επ.

εργασίας. Η ανάλυση στηρίζεται σε μια συγκριτική προσέγγιση της κατάστασης που επικρατούσε πριν τις ανακατατάξεις και της αντίστοιχης σημερινής και υποστηρίζεται από τα στοιχεία δύο ερευνών:

- α) μιας προσωπικής μας έρευνας, στην οποία έλαβαν μέρος 73 φοιτητές νεοελληνικών σπουδών που προέρχονται κυρίως από τα αντίστοιχα τμήματα των Πανεπιστημίων Σύδνεϋ και Μακάρειϊ. Στην έρευνα λαμβάνουν επίσης μέρος και ορισμένοι φοιτητές που προέρχονται από άλλα δύο πανεπιστήμια του Σύδνεϋ όπου δεν διδάσκονται τα Νέα Ελληνικά, καθώς και 2 διεθνείς φοιτητές. Οι φοιτητές αυτοί κλήθηκαν να απαντήσουν στις παρακάτω ερωτήσεις:
 - 1) Σε ποια σχολή και ποιο πτυχίο είναι εγγεγραμμένοι;
 - 2) Τι μέρος του πτυχίου τους αποτελούν οι νεοελληνικές σπουδές;
 - 3) Γιατί επέλεξαν τις νεοελληνικές σπουδές;
 - 4) Κατά πόσο οι νεοελληνικές σπουδές θα συμβάλουν στην επαγγελματική τους καριέρα και πώς;
- β) μιας ανεξάρτητης έρευνας που έγινε από τον οργανισμό Graduate Careers Australia, για το Κέντρο Επαγγελματικής Κατεύθυνσης του Πανεπιστημίου του Σύδνεϋ, και που αφορά στην επαγγελματική κατεύθυνση αποφοίτων του κλάδου ανθρωπιστικών σπουδών του ίδιου πανεπιστημίου.

Τα αποτελέσματα και των δύο αυτών ερευνών καθιστούν προφανείς τους ποικίλους συνδυασμούς εξειδίκευσης που επιδιώκουν σήμερα οι φοιτητές του κλάδου ανθρωπιστικών σπουδών, καθώς και τις επαγγελματικές τους κατευθύνσεις. Επίσης επαληθεύουν το παράδοξο της κατάστασης που ισχυρίζεται ο Michael Clyne ότι ισχύει στην Αυστραλία όσον αφορά την πολυγλωσσική της κοινωνία και ταυτόχρονα το μεγάλο ποσοστό μονογλωσσίας, όπως επίσης και τις επίσημες κρατικές διακηρύξεις για τη σπουδαιότητα και την αξία της γλωσσικής ποικιλομορφίας που υπάρχει στην Αυστραλία σε σχέση με την παγκοσμιοποιημένη αγορά εργασίας, αλλά και την ελάχιστη υποστήριξη και εκμετάλλευσή της από αυτήν. Το σημαντικότερο όμως όλων είναι ότι τα αποτελέσματα αυτά καθαρά επαναπροσδιορίζουν το τι σημαίνει νεοελληνικές σπουδές της Διασποράς στις μέρες μας και ποιος είναι ο ρόλος που καλούμαστε να παίξουμε εμείς ως πανεπιστημιακοί δάσκαλοι αρχικά στον χώρο των ανθρωπιστικών σπουδών και μετά στον χώρο των νεοελληνικών σπουδών.

2. Παγκοσμιοποίηση vs διεθνοποίηση των πανεπιστημίων της Αυστραλίας και η τύχη των νεοελληνικών σπουδών

Στις πολυάριθμες συζητήσεις που γίνονται και αφορούν

στις μεταρρυθμίσεις στον χώρο της παιδείας και ιδιαίτερα των ανώτατων ιδρυμάτων, οι όροι «διεθνοποίηση» και «παγκοσμιοποίηση» χρησιμοποιούνται εναλλακτικά και τις περισσότερες φορές ως ταυτόσημοι. Πιστεύουμε ότι αυτό αντικατοπτρίζει τη γενικότερη σύγχυση που επικρατεί σήμερα, ως αποτέλεσμα των ραγδαίων ιδεολογικών και κοινωνικών ανακατατάξεων που συμβαίνουν γύρω μας. Δεν θα ασχοληθώ περισσότερο με το θέμα αυτό, γιατί θέλω να δείτε περισσότερο τα αποτελέσματα των δύο αυτών ερευνών που κάναμε και ο χρόνος δεν μου επιτρέπει για να μπω σε λεπτομέρειες. Οι περισσότεροι πάντως μελετητές που παρακολουθούν από κοντά τις εξελίξεις στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα της Αυστραλίας³ συγκλίνουν στην άποψη ότι η παγκοσμιοποίηση, ως προέκταση του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος, και όχι η διεθνοποίηση σχετίζεται άμεσα και ως εκ τούτου συμβάλλει αποφασιστικά στην κατανόηση των σημερινών μεταρρυθμίσεων στον χώρο της ανώτατης εκπαίδευσης διεθνώς. Σήμερα, δυστυχώς, στην Αυστραλία, όπως και στα περισσότερα προηγμένα κράτη του κόσμου, η εκπαίδευση αντιμετωπίζεται περισσότερο ως ένα είδος οικονομικής και λιγότερο γνωστικής δραστηριότητας. Κάτω από αυτήν τη σκοπιά γίνεται περισσότερο κατανοητή και η αντίφαση που παρατηρείται ανάμεσα στις τόσο αισιόδοξες εξαγγελίες και θετικές προδιαγραφές εκ μέρους των ιδρυμάτων για όσους επιλέγουν –και ιδιαίτερα για τους διεθνείς φοιτητές– να εγγραφούν σε κλάδους των ανθρωπιστικών επιστημών στα πανεπιστήμια της Αυστραλίας, ενώ οι μεταρρυθμίσεις, στις οποίες προχωρούν τα ίδια τα ιδρύματα, επηρεάζουν περισσότερο αρνητικά και λιγότερο θετικά τους διάφορους επιστημονικούς τομείς και ιδιαίτερα αυτούς που δεν συμφέρουν οικονομικά, στο επίπεδο των διδασκόντων, των διδασκομένων,⁴ του γνωστικού αντικείμενου, της έρευνας και του γραφειοκρατικού μηχανισμού. Παρ' όλα αυτά, αξίζει να τονίσουμε πως η θετική πλευρά όλων αυτών των μεταρρυθμίσεων –και που μας αφορά εδώ ιδιαίτερα– είναι η ευελιξία και η ποικιλομορφία στους συνδυασμούς επιστημονικών γνώσεων και επαγγελματικής εξειδίκευσης των φοιτητών, όπως θα δείτε και εσείς στη συνέχεια. Σε ένα κείμενό μας, που κυκλοφόρησε το 2003, δίνονται αναλυτικά και συγκεκριμένα στατιστικά στοιχεία για όλες αυτές τις επιπτώσεις των μεταρρυθμίσεων.⁵ Ενδεικτικά μόνο θα αναφέρουμε ότι το 1997 στα αυστραλιανά πανεπιστήμια

3 Βλ. A. Welsh (2001), ό.π.· J. Currie & J. Newsom (eds.), ό.π.

4 Σύμφωνα με τον Αντιπρόεδρο του Πανεπιστημίου της Μελβούρνης, Καθηγητή Glyn Davis, Πρόεδρο της Ομάδας των Οκτώ (Go8 - Australia's Leading Universities), η πανεπιστημιακή εκπαίδευση στην Αυστραλία, στο χρονικό διάστημα μιας γενιάς, έχει μετατραπεί από δωρεάν σε μία από τις πιο ακριβοπληρωμένες στον αγγλόφωνο κόσμο. Βλ. G. Davis, «Seizing the opportunities: A policy framework of balanced incentives for Higher Education and University Research», *National Press Club Address* (06/06/2007): www.go8.edu.au.

5 Βλ. Π. Νάζου (2003), ό.π.· Βλ. επίσης M. Conside, S. Marginson & P. Sheehan (2001), ό.π., καθώς και A. Welsh (2001), ό.π.

διδάσκονταν 66 γλώσσες, ενώ σήμερα διδάσκονται μόνο 29, και στη δεκαετία του '80 τα Νεοελληνικά προσφέρονταν σε 17 ανώτατα ιδρύματα της Αυστραλίας, ενώ σήμερα μόνο 5 προσφέρουν πλήρη προγράμματα –με ένα από αυτά υπό αμφισβήτηση– και άλλα 3 υπολειπομένων.

Ένα ακόμη χαρακτηριστικό στοιχείο, το οποίο αξίζει να αναφερθεί εδώ, είναι ότι στα τέλη του '70 και κατά τη δεκαετία του '80 το μεγαλύτερο ποσοστό των φοιτητών των νεοελληνικών τμημάτων προοριζόταν επαγγελματικά να καλύψει νεοδημιουργηθείσες θέσεις για τη διδασκαλία των Νεοελληνικών και μιας ακόμη γλώσσας εκτός της Αγγλικής, ενώ σήμερα αυτό το είδος σπουδαστών και αποφοίτων τελεί υπό εξαφάνιση. Σπανίζουν πλέον οι περιπτώσεις φοιτητών που εξειδικεύονται σε δύο γλώσσες πέραν της Αγγλικής. Όσον αφορά τους σημερινούς φοιτητές των νεοελληνικών σπουδών, το είδος εξειδίκευσης και τον επαγγελματικό τους προσανατολισμό θα τον δούμε σε λίγο. Επίσης ενδεικτικά αναφέρουμε ότι φέτος από το Πανεπιστήμιο του Σύδνεϋ ένα μόνο άτομο και άλλα δύο από το Πανεπιστήμιο του Μακάρει πληρούν τις προϋποθέσεις του Master of Education για τη διδασκαλία της Ελληνικής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και υπάρχουν και ορισμένοι για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση και διδασκαλία, εφόσον δεν υπάρχουν προς το παρόν προοπτικές εξεύρεσης εργασίας. Από την άλλη, το μεγαλύτερο ποσοστό των ενεργειακά διδασκόντων τα Νεοελληνικά στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση της Αυστραλίας πρόκειται να συνταξιοδοτηθούν στα επόμενα 5 ή το πολύ 10 χρόνια λόγω ηλικίας, οπότε μάλλον θα υπάρξει έλλειψη νέων εκπαιδευτικών για τη διδασκαλία του μαθήματος. Δηλαδή οι θέσεις των Νεοελληνικών στα κρατικά σχολεία της Αυστραλίας από τη μία μειώνονται και από την άλλη ανανεώνονται κάθε περίπου 30 χρόνια –και τα δύο παράγοντες αρνητικοί για την επιλογή εξειδίκευσης στον χώρο των Νεοελληνικών. Ενδεικτικά επίσης αναφέρουμε ότι στη Νέα Νότια Ουαλία σήμερα διδάσκουν στο ημερήσιο και σαββατιανό σύστημα και στα δύο επίπεδα περίπου 60 εκπαιδευτικοί. Σε αυτούς, θα πρέπει επιπλέον να προσθέσουμε τους 20 αποσπασμένους εκπαιδευτικούς από την Ελλάδα που βρίσκονται στο Σύδνεϋ. Και αυτό ισχύει σχεδόν σε όλη την Αυστραλία, δηλαδή 1/4 του συνόλου των εκπαιδευτικών μας είναι αποσπασμένοι.⁶ Το ελληνικό κράτος θα πρέπει κάποτε να αντικρίσει αυτό το θέμα με τη σοβαρότητα που απαιτεί. Μακροπρόθεσμα, η τροφοδότηση εκπαιδευτικών από την Ελλάδα αποτελεί έναν σοβαρά αρνητικό παράγοντα τόσο για την επιβίωση των νεοελληνικών τμημάτων στη Διασπορά όσο και για την επιλογή εξειδίκευσης φοιτητών

⁶ Συγκεκριμένα στην Αυστραλία βρίσκονται σήμερα 59 αποσπασμένοι εκπαιδευτικοί από την Ελλάδα: 26 στη Νέα Νότια Ουαλία (2 από αυτούς στην Κουισλάνδη και 4 στη Νέα Ζηλανδία), 22 στη Νότια Αυστραλία (3 από αυτούς στο Ντάργουιν και 4 στην Πέρθη), και 19 στη Μελβούρνη (1 από αυτούς στην Τασμανία). Σε αυτό το σύνολο συμπεριλαμβάνονται και οι αποσπασμένοι σε πανεπιστήμια της Αυστραλίας.

στον χώρο των Νεοελληνικών.

3. Το παράδοξο: Η γλωσσική ποικιλομορφία της αυστραλιανής κοινωνίας και ο κρατικός και επιχειρησιακός μονογλωσσιασμός

Τι συμβαίνει, λοιπόν, σήμερα στην Αυστραλία όσον αφορά στην πολυγλωσσία και στην υποτιθέμενη αναγνώριση της αξίας της, στα πλαίσια μιας παγκοσμιοποιημένης αγοράς, όπου η πολυγλωσσία θεωρείται βασικό προτέρημα; Και πάλι αναφέρω εδώ ενδεικτικά μια μελέτη σχετικά με τη χρησιμότητα και τις απολαβές πολυγλωσσών στην αγορά εργασίας της Δυτικής Ευρώπης, που έγινε τον Οκτώβριο του 2006. Αποδεικνύει ότι η γνώση μιας δεύτερης γλώσσας στον χώρο εργασίας αποφέρει 5-10% υψηλότερους μισθούς, αναλόγως βέβαια με τη χώρα και το είδος εργασίας.⁷ Ο Michael Clyne χαρακτηρίζει την κατάσταση στην Αυστραλία ως ένα μεγάλο παράδοξο.⁸ Αν λάβουμε υπόψη μας ότι σήμερα στην Αυστραλία μιλιούνται περίπου 240 διαφορετικές γλώσσες, 68 από τις οποίες είναι των ιθαγενών, και ότι το 16% του πληθυσμού της Αυστραλίας δήλωσε στην απογραφή του 2001 ότι μιλάει μια γλώσσα άλλη από την Αγγλική στο σπίτι του,⁹ θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει, απλουστεύοντας αρκετά τα πράγματα βέβαια, ότι το 1/3 των πολιτών της Αυστραλίας είναι πολυγλωσσοί, ενώ τα υπόλοιπα 2/3 ζούνε «πανευτυχώς στον μονογλωσσιασμό τους».¹⁰ Τα πράγματα βέβαια δεν είναι τόσο απλά. Για τον Clyne, η πολυγλωσσία είναι μόνο μια διάσταση της αυστραλιανής πραγματικότητας, η οποία όμως υπονομεύεται διαρκώς από μία μονογλωσσική νοοτροπία που επικρατεί σε όλα τα επίπεδα της καθημερινής ζωής, αλλά και του επίσημου εκπαιδευτικού και κοινωνικού συστήματος της χώρας. Και η νοοτροπία αυτή δεν παρατηρείται μόνο μεταξύ εκείνων οι οποίοι, μέσα στην υπεροψία ή και την αφέλειά τους, πιστεύουν ότι, εφόσον μιλούν την Αγγλική, δεν υπάρχει λόγος και πολύ περισσότερο ανάγκη εκμάθησης μια δεύτερης γλώσσας, αλλά μεταξύ πολλών από εκείνους που μιλούν μια γλώσσα εκτός της Αγγλικής στο σπίτι τους.

Όσον αφορά στο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας και την αγορά εργασίας, που μας ενδιαφέρει εδώ, η μονογλωσσική αυτή νοοτροπία εκδηλώνεται μέσα από μια πικρή αντιφατική κατάσταση διγλωσσίας, που αντι-

⁷ Βλ. D.R. Williams, «The Economic Returns to Multiple Language Usage in Western Europe», *IRISS Working Paper Series*, International Network for Studies, Environment, Alternatives and Development (2006-07). URL: <http://ideas.repec.org/p/irs/iriswp/2006.html>

⁸ Βλ. M. Clyne (2005) 20-25.

⁹ Το ποσοστό αυτό έφτανε στα 29% στο Σύδνεϋ και 27% στη Μελβούρνη, με τα Ελληνικά να δηλώνουν ότι τα μιλούν στο σπίτι τους 263.718 πολίτες, η δεύτερη σε αριθμό χρήσης γλώσσα μειονότητας, μετά τα Ιταλικά, που τα μιλούν 353.606 πολίτες. Βλ. M. Clyne (2005) p. 3-6.

¹⁰ Βλ. M. Clyne (2005) 20.

κατοπτρίζεται στα έκτακτα μέτρα και στις εξαγγελίες των διοικούντων τα αντίστοιχα εκπαιδευτικά ιδρύματα και οργανισμούς, καθώς και στο αντίθετο αποτέλεσμα που έχουν όλα αυτά στο επίπεδο εφαρμογής τους. Έτσι, για παράδειγμα, ενώ σε μία αναφορά του 2003 το Υπουργικό Συμβούλιο για θέματα Παιδείας, Απασχόλησης και Υποθέσεων των Νέων διακηρύττει ότι η στάση του επίσημου συστήματος της χώρας για τα θέματα παιδείας, ιδιαίτερα όσον αφορά την εκμάθηση μιας άλλης γλώσσας,¹¹ έχει αλλάξει σημαντικά, –βασισζόμενο, απ’ ό,τι φαίνεται, στον αριθμό των γλωσσών που διδάσκονται κι όχι στον αριθμό των παιδιών που μαθαίνουν μίαν άλλη γλώσσα–, τα σχετικά στατιστικά στοιχεία μελετών και δημογραφικών απογραφών καταδεικνύουν κάτι διαφορετικό.¹² Μάλιστα αποδεικνύεται ότι σήμερα στην Αυστραλία αφιερώνεται λιγότερος χρόνος για την εκμάθηση μιας δεύτερης ξένης γλώσσας απ’ ό,τι σε οποιαδήποτε άλλη χώρα του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (Ο.Ε.Κ.Δ.).¹³

Στο επίπεδο των ανώτατων ιδρυμάτων, διάφορες μελέτες, αναφορές και πανεπιστημιακά πλάνα στρατηγικής, που πραγματεύονται το θέμα της ανώτατης παιδείας στο πλαίσιο της σημερινής παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας, προβάλλουν ιδιαίτερα την ανάγκη συνεχούς προσαρμογής των στόχων τους, ώστε να ανταποκρίνονται στις προκλήσεις μιας ραγδαία μεταβαλλόμενης παγκόσμιας αγοράς εργασίας.¹⁴ Σε αντίθεση με το παρελθόν, όπου κύριος στόχος ήταν η κατάρτιση επιστημόνων και η εξειδίκευση σε ένα συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο, σήμερα τονίζεται η ανάγκη απόκτησης περισσότερων και γενικότερων γνώσεων και δεξιοτήτων, όπως η ευελιξία, η ευαισθησία στη διαφορετικότητα, η προσαρμοστικότητα σε νέα εργασιακά περιβάλλοντα, η ικανότητα επικοινωνίας, η γνώση ξένων γλωσσών, η πληροφορική και γενικά η κριτική και αναλυτική ικανότητα, όλα ιδιαίτε-

ρα χαρακτηριστικά μιας ευρύτερης ανθρωπιστικής καλλιέργειας, απαραίτητα για την αποτελεσματική απόδοση στα νέα δεδομένα της παγκόσμιας εργασιακής κατάστασης. Στο πλαίσιο, λοιπόν, αυτών των αντιλήψεων, προβληματισμών και ανακατατάξεων εντάσσεται και η Συνδιάσκεψη των Πρυτάνεων των 8 σημαντικότερων πανεπιστημίων της Αυστραλίας (Go8, Australia’s Leading Universities), τον Ιούνιο του 2007, και η δημοσίευση της αναφοράς τους με τον ηχηρό τίτλο «*Languages in Crisis – A Rescue Plan for Australia*». Επακόλουθο αυτής της κίνησης ήταν και η ανακοίνωση τον Απρίλιο του 2008 του Σχεδίου Κινήτρων (Go8 LOTE Incentive Schemes), βάσει των οποίων θα προσφέρονται bonus points (επιπλέον βαθμοί) ή και προτεραιότητα σε ορισμένες σχολές για υποψήφιους οι οποίοι συμπεριλαμβάνουν στο σύνολο των εξεταζομένων μαθημάτων τους στις εισαγωγικές εξετάσεις και μία άλλη γλώσσα πέραν της Αγγλικής. Ακόμη όμως και σε αυτήν την τόσο θετική κίνηση, τα αποτελέσματα της οποίας αναμένουμε αγωνιωδώς, δεν μπορεί παρά να διακρίνει κανείς διαταγμούς, οικονομικά και πολιτικά κίνητρα ή και διακρίσεις. Π.χ. το Πανεπιστήμιο της Δυτικής Αυστραλίας δηλώνει ότι θα θέσει σε εφαρμογή το σχέδιο το 2012, ενώ το Εθνικό Πανεπιστήμιο της Αυστραλίας υποστηρίζει ιδιαίτερα τη Σχολή Ασιατικών Σπουδών και όσους εγγραφούν εκεί για το πτυχίο Security Analysis –νιώθουμε μεγάλη ανασφάλεια εκεί. Τα Νέα Ελληνικά υποστηρίζονται μόνο από 3 πανεπιστήμια, ενώ τα Αρχαία Ελληνικά και από τα 8. Όπως κι αν έχει το θέμα, τη νοοτροπία της μονογλωσσίας την αντιμετωπίζουμε καθημερινά σήμερα και σε μεγάλο βαθμό στο πανεπιστημιακό περιβάλλον, με τη μορφή είτε πιέσεων για περικοπές μαθημάτων και προσωπικού σε γλωσσικά τμήματα –γιατί δεν αποδίδουν από οικονομικής πλευράς– είτε προτάσεων για νέα προγράμματα σπουδών στα οποία θα έπρεπε να συμπεριλαμβάνεται υποχρεωτικά η εκμάθηση ξένων γλωσσών, ενώ οι υπεύθυνοι που τα προτείνουν υποστηρίζουν ότι κάτι τέτοιο θα επηρέαζε αρνητικά τον αριθμό των φοιτητών που θα εγγράφονταν στα τμήματά τους, γιατί η εκμάθηση μιας δεύτερης γλώσσας θεωρείται δύσκολο εγχείρημα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η πρόταση για το νέο πτυχίο Διεθνών Σπουδών (International and Global Studies) στο Πανεπιστήμιο του Σύδνεϋ, η οποία προς το παρόν επανεξετάζεται ακριβώς γι’ αυτόν τον λόγο.

Θα κλείσω αυτό το μέρος της παρουσίασης με μία ακόμα χαρακτηριστική αναφορά στη μονογλωσσική νοοτροπία, αλλά και τη γενικότερη αντιφατική κατάσταση που επικρατεί στην Αυστραλία στον χώρο της αγοράς εργασίας. Το 2002 διεξήχθη μία έρευνα, στην οποία έλαβαν μέρος 75 ανώτερα διοικητικά στελέχη εταιρειών από 28 χώρες. Η έρευνα αυτή έδειξε ότι εκείνοι που αντιπροσώπευαν τον αυστραλιανό επιχειρησιακό κόσμο είχαν τις πιο περιορισμένες γνώσεις όσον αφορά μία

11 Συγκεκριμένα το 2003 προσφέρονταν για εκμάθηση, μέσα από το ημερήσιο σύστημα εκπαίδευσης, 86 ιθαγενείς γλώσσες και 35 άλλες. Επιπλέον, 69 γλώσσες προσφέρονταν σε απογευματινά κοινοτικά σχολεία. Σύνολο: 146 διαφορετικές γλώσσες.

12 Στη δεκαετία του ’90, το 50% των μαθητών των ημερήσιων σχολείων ασχολούνταν με την εκμάθηση μιας άλλης γλώσσας. Δύο χρόνια αργότερα, το ποσοστό αυτό μειώθηκε στα 47,5% και σε ορισμένες πολιτείες, όπως η Νέα Νότια Ουαλία, περιορίστηκε στα 27,6%. Στο επίπεδο των απολυτήριων εξετάσεων του λυκείου, το ποσοστό μειώθηκε από 40%, που ήταν στη δεκαετία ’60, σε 13,5% στις μέρες μας. Βλ. A.J. Liddicoat et al., *An Investigation of the State and Nature of Languages in Australian Schools. Prepared by the Research Centre for Languages and Cultures Education, University of South Australia*, Australian Government, Department of Education, Employment and Workforce Relations (October 2007) VIII.

13 T. Linsley «Languages other than English in Australian Schools», in *Languages in crisis: A rescue plan for Australia*, Group of Eight, Australia’s Leading Universities (March 2007) 2-3.

14 D. Davis, C. Milne & A. Olsen, «Becoming Internationally Competitive: The Value of International Experience for Australian Studies», *IDP Education Australia* (Revised November 1999)- ILO, *Training for Employment: Social Inclusion, Productivity and Youth Employment, Report V*, (Geneva 2000)- M. Conside, S. Marginson & P. Sheehan, *The Comparative Performance of Australia as a Knowledge Nation. Report to the Chifley Research Centre*, (Australia 2001)- Faculty of Arts, University of Sydney, *Strategic Plan 2006-2010. (Draft)*, (17/01/2006)- Group of Eight, Australia’s Leading Universities, *Languages in Crisis: A rescue plan for Australia*, Media Release (01/06/2007).

άλλη γλώσσα, πέραν της Αγγλικής, από όλους τους άλλους. Ακολουθούσαν οι Αμερικάνοι, οι Βρετανοί και οι Νεοζηλανδοί, ενώ οι Ολλανδοί κατείχαν 3,9 γλώσσες, οι Σουηδοί 3,4, κ.λπ.¹⁵ Παρ' όλα αυτά, κυβερνήσεις και κρατικοί φορείς αρέσκονται να τονίζουν ότι η πολυγλωσσία (γνώση ευρωπαϊκών και ασιατικών γλωσσών) στην Αυστραλία αποτελεί βασικό οικονομικό πλούτο για τη χώρα, εφόσον, εξαιτίας αυτής, διεθνείς εταιρείες επιλέγουν να μεταφέρουν τα κεντρικά τους γραφεία στο Σύδνεϋ ή τη Μελβούρνη.¹⁶ Από την άλλη μεριά, 74.000 άριστα εξειδικευμένοι επιστήμονες εγκαταλείπουν τη χώρα ετησίως να εργαστούν στο εξωτερικό, για καλύτερες εργασιακές συνθήκες, ενώ πολλές αυστραλιανές επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών (π.χ. τράπεζες, τηλεφωνία, κ.λπ.) και βιομηχανικές μονάδες μεταφέρονται σε ασιατικές χώρες, για χαμηλότερους μισθούς και υψηλότερα κέρδη. Έτσι η Αυστραλία υποφέρει από μία χρόνια έλλειψη εξειδικευμένων εργατών και επιστημόνων, όπως ιατρών, νοσοκόμων, μηχανικών, λογιστών, κ.λπ. Σήμερα στην Αυστραλία εισάγουμε γιατρούς από το Μπανγκλαντές και τις Ινδίες και νοσοκόμες από όλα τα μέρη του κόσμου, γιατί η εκπαίδευση Αυστραλών πολιτών σε αυτούς τους τομείς στοιχίζει πολύ στο αυστραλιανό κράτος.

Όσον αφορά ειδικότερα στην εξειδίκευση στον χώρο των νεοελληνικών και την αγορά εργασίας στην Αυστραλία, απόφοιτους νεοελληνικών τμημάτων της Αυστραλίας θα συναντήσουμε σε όλους τους εργασιακούς κλάδους και σε όλα τα εργασιακά επίπεδα. Π.χ. έχουμε αποφοίτους μας πολιτικούς συμβούλους υπουργών και υπεύθυνους τμημάτων σε διάφορα Υπουργεία, όπως της Μετανάστευσης και του Πολιτισμού, αλλά κυρίως στα Υπουργεία Παιδείας των διαφόρων πολιτειών. Επίσης, μεγάλος αριθμός αποφοίτων μας κατέχουν σημαντικές θέσεις στους κλάδους υγείας και δικαιοσύνης. Θα μπορούσαμε να πούμε πως αποφοίτους μας συναντούμε καθημερινά σε όλους σχεδόν τους εργασιακούς χώρους. Θα θέλαμε να πιστεύουμε πως οι νεοελληνικές σπουδές συνέβαλαν ουσιαστικά τόσο στην πρόσληψή τους όσο και στην επαγγελματική τους σταδιοδρομία, αν όχι άμεσα ως εξειδίκευση στη νεοελληνική γλώσσα, σίγουρα ως νοοτροπία και καλλιέργεια γενικότερων ικανοτήτων, απαραίτητων για τις απαιτήσεις όχι μόνο της σημερινής και μελλοντικής αγοράς εργασίας, αλλά πολύ περισσότερο της σημερινής και μελλοντικής αυστραλιανής και παγκόσμιας κοινωνίας.

4. Οι έρευνες και τα αποτελέσματα

Θα ήθελα να τελειώσω με μια παρουσίαση κάποιων πινάκων, για να δείτε σε ποιους τομείς σπουδάζουν τα

15 R. Rosen, P. Digh, M. Singer & C. Phillips, *Global Literacies: Lessons on Business Leadership and National Cultures*, Simon & Schuster (London 2000). Πρβλ. M. Clyne (2005), ό.π., 21.

16 M. Clyne (2005), ό.π., 21.

παιδιά που έχουμε στα τμήματά μας.

Τα αποτελέσματα προσωπικής μας έρευνας:

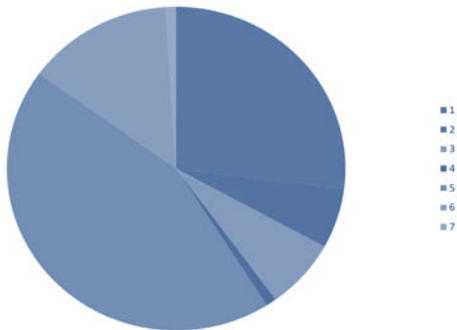
1. Σε ποια σχολή και ποιο πτυχίο είστε εγγεγραμμένοι:

Item No.	Enrolments	Faculty/Degree
1	21	Bachelor of Arts / Humanities (Psychology, Liberal Studies, Global Studies, Media, International Studies, Classics)
2	13	Bachelor of Arts + Diploma in Education
3	5	Bachelor of Arts + Bachelor of Laws
4	5	Bachelor of Education (Early childhood, Primary, Health movement)
5	3	Bachelor of Education + Bachelor of Social Work
6	3	Bachelor of Science
7	2	Bachelor of Arts + Bachelor of Science
8	2	Bachelor of Economics (Business + Economics)
9	2	Exchange Students (and) – Bachelor of Science (?) / (Modern Greek)
10	1	Bachelor of Arts / Diploma in Languages
11	1	Bachelor of Arts + Bachelor of Social Work
12	1	Bachelor of Arts + Master of Nursing
13	1	Bachelor of Business (Honours)
14	1	Bachelor of Business + Bachelor of Arts
15	1	Bachelor of Business (Administration) + Diploma in Languages
16	1	Bachelor of Commerce (Economics + Business)
17	1	Bachelor of Commerce and Accounting /LLB + Diploma in Languages (Modern Greek)
18	1	Bachelor of Commerce + Bachelor of Science
19	1	Bachelor of Economics + Finance
20	1	Bachelor of Economics and Social Science
21	1	Bachelor of International Studies and Media
22	1	Bachelor of Medical Sciences
23	1	Bachelor of Science (Environment + Life Science)
24	1	Bachelor of Science (Psychology)
25	1	Bachelor of Science (Psychology + Linguistics)
26	1	Non Award Degree

2. Τι μέρος του πτυχίου σας αποτελούν οι νεοελληνικές σπουδές;

Item No.	Modern Greek Studies	Percentage	No. of Students*
1	Major	27	20
2	Diploma in Modern Greek	6	4
3	4 semesters	7	5
4	3 semesters	1	1
5	2 semesters	44	32
6	1 semester	14	10
7	Not sure	1	1

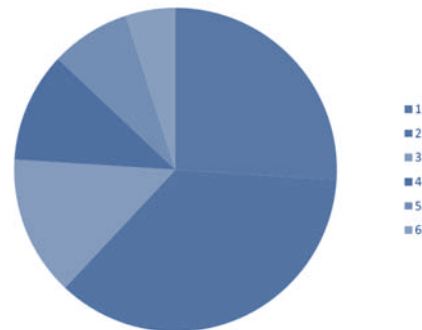
3. Γιατί επιλέξατε Νεοελληνικά;

Item No.	Reasons for Studying Modern Greek	Responses*	Percentages**
1	I am Greek / Greek background/ To maintain heritage and culture. Identity issues/To pass it on to my children one day/ I am half Greek.	39	26
2	To improve my Greek/To learn the language properly/To further understand the language/ To learn Greek to a professional level/For fun/I enjoy learning the language/I want to learn an extra language/Am interested in the language/To enrich my knowledge.	54	36
3	I love the languages/ It's a beautiful language/I am fascinated by it/To appreciate more Greek culture/Because of it's cultural significance/I am interested-passionate about Greece, its language and culture/It's intellectually stimulating/ Because of the social aspect/To meet others/ I enjoy feeling Greek at USYD.	23	14

4	To communicate with family-relatives-my mother-in-law/ My partner is Greek/I want to travel to Greece/Because of the Greek trip offered by the course/I studied Ancient Greek-Byzantine Greek/To support the Modern Greek Department/I did it at school and was interesting/ and enjoyed.	16	11
5	To teach others the Greek culture-language/To work-teach in Greece/Helps in job market/ Essential to my career/To use it in my career.	13	8
6	Degree requirements. Prerequisite for Honours/The lectures in the Greek Department have been very good.	7	5

*No. of total responses = 152; *

*Diagram expressed as percentages

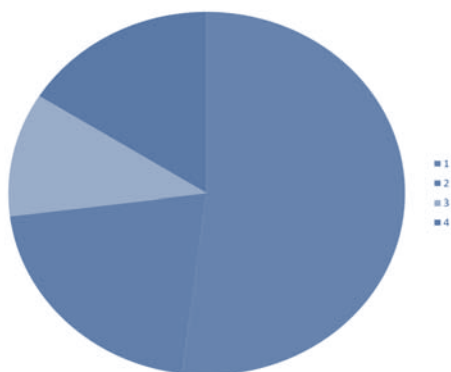

4. Οι νεοελληνικές σπουδές θα συμβάλουν στη μελλοντική σας καριέρα;

Item No.	Responses	Respondees*	Percentages#
1	YES - responses given were: In many aspects/Better understand other cultures/ English/other people; Be more analytical/Think critically/ Employers look for multilinguals/Teach in Greek/ Greek patients/Global Studies/ Lawyer/Work into urban planning with local councils/ Advertising work of multicultural marketing/ Graphic design/ Music/ Good for the resume/More chance for a job/Could help with government jobs/Teaching in Greece will be fantastic/ Because I study Business/ Work abroad.	38	52

2	PARTLY - responses given were: Probably/ I hope/ Maybe/ A second language is always useful.	15	21
3	UNSURE - responses given were: Not directly/ Only if ever work with Greek people/ Only if I have Greek clients/ Don't think/ Not sure/ Not good enough my Greek/ Don't know what I want to be.	8	11
4	NO - responses given were: Cultural significance only/ It's fun/ It's a personal interest/ I am in retirement.	12	16

*No. of respondents;
Percentage per classification

Όπως γίνεται φανερό από την παραπάνω έρευνα και ιδιαίτερα από τον πρώτο πίνακα, οι περισσότεροι φοιτητές μας κάνουν διπλά πτυχία, με μια ποικιλία συνδυασμών, ώστε να μπορούν μελλοντικά να έχουν περισσότερες δυνατότητες για επαγγελματική αποκατάσταση. Επίσης, από τους βαθμούς με τους οποίους εισήλθαν στα πανεπιστήμια (κυμαίνονται από 86-99,6%) και που εδώ δεν δίνονται, γίνεται φανερό ότι πρόκειται για σοβαρούς φοιτητές.

Τώρα, σε σχέση με το πτυχίο τους, απ' ό,τι βλέπουμε μόνο οι 27 από τους 73 φοιτητές έχουν τα Νεοελληνικά ως έναν από τους δύο συνήθως κύριους κλάδους σπουδών τους, ενώ άλλοι 6 θα πάρουν δίπλωμα και όχι πτυχίο στα Νεοελληνικά. Οι περισσότεροι από αυτούς που θα πάρουν δίπλωμα στα Νεοελληνικά είναι συνήθως άτομα που έχουν ένα πρώτο πτυχίο. Επίσης βλέπουμε ότι η πλειονότητα των φοιτητών παρακολουθούν μόνο για έναν χρόνο – απ' ό,τι βλέπετε, είναι το 44%– και λιγότεροι είναι εκείνοι που παρακολουθούν ένα, τρία ή και έξι εξάμηνα.

Όσον αφορά στους λόγους για τους οποίους επιλέγουν τα Νεοελληνικά, όπως βλέπουμε, το 26% απάντησε ότι έχει να κάνει με την καταγωγή του (background)- εδώ υπεισέρχεται ως παράγων η ταυτότητα, η πολιτιστική τους κληρονομιά, κ.λπ. Οι περισσότεροι θέλουν να βελτιώσουν

τα Ελληνικά τους, ενώ έχουμε ένα 14% που έρχονται από ζήλο, αγάπη, θαυμασμό, κ.λπ. για την ελληνική γλώσσα και τον πολιτισμό. Μόνο 8% έδωσαν ως απάντηση ότι οι νεοελληνικές σπουδές έχουν άμεση σχέση με τον επαγγελματικό μας προσανατολισμό. Αντίθετα, στην ερώτηση που αφορά στη σχέση που θα έχουν με την καριέρα τους μελλοντικά τα Νεοελληνικά, 52% απαντήσαν ότι σίγουρα θα έχουν κάποια σχέση, από τους οποίους πολύ λίγοι είναι αυτοί που σκοπεύουν να διδάξουν Ελληνικά. Οι περισσότεροι από αυτούς έχουν να κάνουν με χώρους όπως είναι τα νομικά, τα οικονομικά, ενώ υπάρχουν και κάποιοι που σκοπεύουν να ασχοληθούν με graphic design και marketing.

Όσον αφορά στη δεύτερη έρευνα,¹⁷ βλέπουμε ότι το 50-57% των αποφοίτων της Σχολής Ανθρωπιστικών Σπουδών του Πανεπιστημίου του Σύνδνεϋ –που θεωρείται ένα από τα καλύτερα πανεπιστήμια της Αυστραλίας, κάτι ανάλογο με το Πανεπιστήμιο των Αθηνών από την άποψη της βαθμολογίας εισαγωγής– κάνουν ένα δεύτερο πτυχίο ή προχωρούν σε ένα ανώτερο πτυχίο. Λιγότεροι είναι αυτοί που φεύγουν στο εξωτερικό για να εργαστούν. Σε σχέση με τις γλώσσες, τις έχουν κατατάξει σε νοτιοευρωπαϊκές και βορειοευρωπαϊκές, οπότε είναι πολύ δύσκολο να δούμε τι θέση κατέχουν τα Νεοελληνικά. Σε αυτήν την περίπτωση, οι φοιτητές που έχουν επιλέξει τις νοτιοευρωπαϊκές γλώσσες κυμαίνονται μεταξύ 9-17,5% και οι περισσότεροι από αυτούς συνεχίζουν με μεταπτυχιακές σπουδές ή εργάζονται σε τόσο διαφορετικούς χώρους που δεν θα μπορούσαμε να αποδώσουμε αποκλειστικά στα Νεοελληνικά ή σε κάποια άλλη νοτιοευρωπαϊκή γλώσσα την εξασφάλιση μιας επαγγελματικής καριέρας στην Αυστραλία.

Ευχαριστώ πολύ.

**Νεοελληνικές σπουδές στην
Αυστραλία και
επαγγελματικές προοπτικές
σε μια παγκοσμιοποιημένη
αγορά εργασίας**

¹⁷ Εδώ, στο γραπτό κείμενο, προτιμήσαμε να μην παραθέσουμε τους πίνακες για λόγους οικονομίας χώρου.

Student Enrolments by Degree and Faculty

Item No.	Enrolments	Faculty/Degree
1	21	Bachelor of Arts / Humanities (Psychology, Liberal Studies, Global Studies, Media, International Studies, Classics)
2	13	Bachelor of Arts + Diploma in Education
3	5	Bachelor of Arts + Bachelor of Laws
4	5	Bachelor of Education (Early childhood, Primary, Health movement)
5	3	Bachelor of Education + Bachelor of Social Work
6	3	Bachelor of Science
7	2	Bachelor of Arts + Bachelor of Science
8	2	Bachelor of Economics (Business + Economics)
9	2	Exchange Students (and) - Bachelor of Science (?) / (Modern Greek)
10	1	Bachelor of Arts / Diploma in Languages
11	1	Bachelor of Arts + Bachelor of Social Work
12	1	Bachelor of Arts + Master of Nursing
13	1	Bachelor of Business (Honours)
14	1	Bachelor of Business + Bachelor of Arts
15	1	Bachelor of Business (Administration) + Diploma in Languages

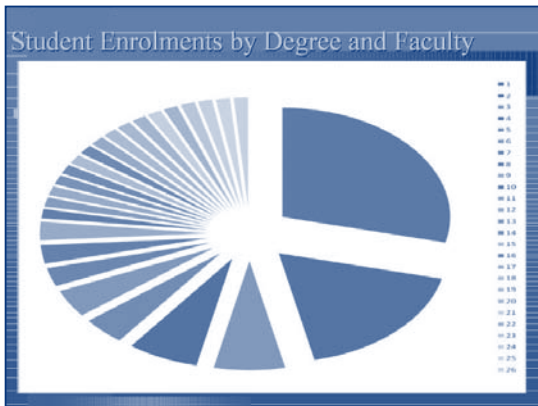
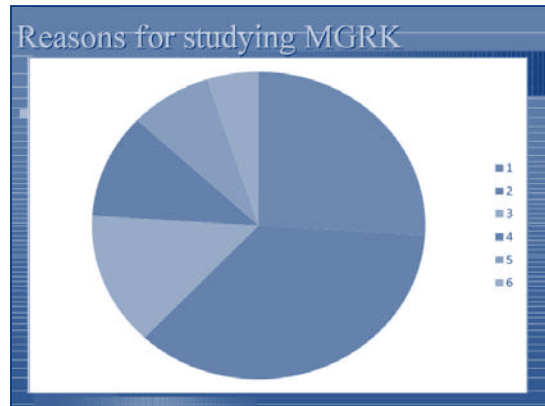
Reasons for studying MGRK

Item No.	Reasons for Studying Modern Greek	Responses [#]	Percentage ^{**}
1	I am Greek / Greek background/To maintain heritage and culture. Identity issues/To pass it on to my children one day/ I am half Greek.	39	26
2	To improve my Greek/To learn the language properly/To further understand the language/To learn Greek to a professional level/For fun/ I enjoy learning the language/I want to learn an extra language/Am interested in the language/To enrich my knowledge.	54	36
3	I love the languages/ It's a beautiful language/I am fascinated by it/To appreciate more Greek culture/Because of it's cultural significance/I am interested-passionate about Greece, its language and culture/It's intellectually stimulating/ Because of the social aspect/To meet others/I enjoy feeling Greek at UNSYD.	23	14
4	To communicate with family-relatives-my mother-in-law/My partner is Greek/I want to travel to Greece/Because of the Greek trip offered by the course/I studied Ancient Greek/Byzantine Greek/To support the Modern Greek Department/I did it at school and was interesting/ and enjoyed.	16	11
5	To teach others the Greek culture-language/To work-teach in Greece/Helps in job market/Essential to my career/To use it in my career.	13	8
6	Degree requirements. Prerequisite for Honours/The lectures in the Greek Department have been very good.	7	5

*No. of total responses = 152; **Diagram expressed as percentages

Student Enrolments by Degree and Faculty

Item No.	Enrolment	Faculty/Degree
16	1	Bachelor of Commerce (Economics + Business)
17	1	Bachelor of Commerce and Accounting /LLB + Diploma in Languages (Modern Greek)
18	1	Bachelor of Commerce + Bachelor of Science
19	1	Bachelor of Economics + Finance
20	1	Bachelor of Economics and Social Science
21	1	Bachelor of International Studies and Media
22	1	Bachelor of Medical Sciences
23	1	Bachelor of Science (Environment + Life Science)
24	1	Bachelor of Science (Psychology)
25	1	Bachelor of Science (Psychology + Linguistics)
26	1	Non Award Degree

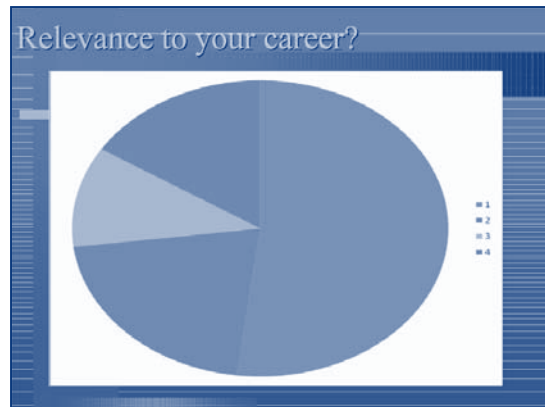
Relevance to your career?

Relevance of Modern Greek Studies to your career		Responses [#]	Percentage ^{**}
Item No.	Responses		
1	YES - responses given were: In many aspects/Better understand other cultures/English/other people; Be more analytical/Think critically/ Employers look for multilinguals/Teach in Greek/Greek patients/Global Studies/Lawyer/Work into urban planning with local councils/ Advertising work of multicultural marketing/Graphic design/ Music/ Good for the resume/More chance for a job/Could help with government jobs/Teaching in Greece will be fantastic/Because I study Business/Work abroad.	38	52
2	PARTLY - responses given were: Probably/ I hope/ Maybe/ A second language is always useful.	15	21
3	UNSURE - responses given were: Not directly/ Only if ever work with Greek people/ Only if I have Greek clients/Don't think/ Not sure/ Not good enough my Greek/ Don't know what I want to be.	8	11
4	NO - responses given were: Cultural significance only/ It's fun/ It's a personal interest/ I am in retirement.	12	16

*No. of respondents; # Percentage per classification

What part of your degree are MGRK Studies?

Item No.	Modern Greek Studies	Percentage	No. of Students*
1	Major	27	20
2	Diploma in Modern Greek	6	4
3	4 semesters	7	5
4	3 semesters	1	1
5	2 semesters	44	32
6	1 semester	14	10
7	Not sure	1	1

2006 Graduate Destination Survey Faculty of Arts University of Sydney

1. Bachelor of Arts
2. Bachelor of Arts (Honours)
3. Bachelor of Arts (Informatics)
4. Bachelor of Arts (Media and communication)
5. Bachelor of Liberal Studies/ Bachelor of Liberal Studies (International)
6. Bachelor of Social Science

Bachelor of Liberal Studies/Bachelor of Liberal Studies (International)

Number of Respondents: 34	Median Full Time Gross Annual Salary: \$40,000	Graduate Work Status
Percentage of Graduates in Full Time Employment: 41.0%	Percentage of Graduates Studying Further: 47.0%	Not Working 24%
		Working Part Time 35%
		Working Full Time 41%

Top Graduate Destinations	Location of Employment:
Further Study: Honours 32.4%	Australia 96.0%
Further Study: Higher Degree 8.8%	United Kingdom 4.0%
Business, Finance 8.8%	
Australian Government 5.9%	
Working Part Time, Not Seeking Full Time 5.9%	
Not-for-profit Organisation 5.9%	
Wholesale, Retail Trade 5.9%	

Self-Employed:
No 88.9%
Yes 11.1%

Type of Employment:
Temporary or casual 46.2%
Permanent or open ended contract 38.5%
Fixed term contract more than 12 months 7.7%
Fixed term contract up to 12 months 7.7%

Bachelor of Arts

Number of Respondents: 533
Median Full Time Gross Annual Salary: \$40,000
Percentage of Graduates in Full Time Employment: 40.5%
Percentage of Graduates Studying Further: 57.0%*

Top Graduate Destinations:
Further Study: Honours 23.1%
Further Study: Other Degree/Diploma 13.3%
Further Study: Higher Degree 10.7%
Business/Finance 9.2%
Working Part Time, Not Seeking Full Time 9.0%
Working Part Time, Seeking Full Time 4.9%
Unavailable for Work or Study/No further information 4.3%
Not Working, Seeking Full Time 3.4%
Professional Practice 3.0%
Wholesale, Retail Trade 2.8%

Bachelor of Liberal Studies/Bachelor of Liberal Studies (International)

Graduate Destination by Industry and Sector	Type of Further Study:
Top Industries (if working full time):	Honours 32.4%
Services to finance and investment 20.0%	Higher Degree 8.8%
Business services 13.3%	Other Degree/Diploma 2.9%
Government Administration: Federal/Commonwealth 13.3%	

Top Majors:	Further Study
Psychology 52.9%	Further Study Status
Southern European Language 17.6%	Studying full time 44.1%
History 14.7%	Studying part time 2.9%
Society and Culture 14.7%	Not studying 52.9%
English Language 14.7%	
Eastern Asian Languages 8.8%	
Human Biology 8.8%	

Bachelor of Arts

Graduate Work Status:	Type of Employment:
Not Working 29%	Temporary or casual 49.9%
Working Part Time 40%	Permanent or open ended contract 41.3%
Working Full Time 31%	Fixed term contract up to 12 months 5.5%
	Fixed term contract more than 12 months 3.3%

Location of Employment:	Self-Employed:
Australia 99.1%	No 97.3%
Israel 0.2%	Yes 2.7%
China 0.2%	
Japan 0.2%	
Korea 0.2%	
Canada 0.2%	

Bachelor of Arts

Top Industries (if working full time):
Business services 5.4%
Marketing and business management services 5.4%
Computer services 4.9%
Government administration: State 4.3%
Higher education 4.3%
Services to finance and investment 4.3%
Government administration: Federal/Commonwealth 4.3%

Further Study Status:	Top Majors:
Studying full time 50.6%	History 21.6%
Studying part time 6.4%	Society and Culture 18.8%
Not studying 43.0%	English Language 13.8%
	Sociology 12.0%
	Political Science 11.6%
	Psychology 11.3%
	Philosophy 9.4%
	Southern European Language 9.0%
	Gender Specific Studies 7.3%
	Eastern Asian Languages 6.0%
	Fine Arts 5.6%

Type of Further Study:
ABN: 15 211 513 464 CRICOS Number: 00025A
Honours 23.1%
Other Degree/Diploma 13.3%
Higher Degree 10.7%
Teacher Training 1.5%
Other 1.6%

STOYNA POROMANSKA

Ευχαριστώ πάρα πολύ την κυρία Νάζου. Ακούσαμε μία μακρινή διάσπαση των νεοελληνικών σπουδών. Σε μία χώρα που διακρίνεται για την υποδειγματική έκρηξη της έρευνας, όπως βλέπετε, οι νεοελληνικές σπουδές αντιμετωπίζουν παρόμοια προβλήματα.

Ο επόμενος ομιλητής μας είναι ο Ibrahim Kelaga Ahmet, ο οποίος είναι απόφοιτος του Πανεπιστημίου της Άγκυρας, με διδακτορικό στην εφαρμοσμένη γλωσσολογία, Πρόεδρος του Τμήματος Νεοελληνικών Σπουδών, με πολλές δημοσιεύσεις και μεταφράσεις από τα Ελληνικά στα Τουρκικά και από τα Τουρκικά στα Ελληνικά. Έχει μεταφράσει το έργο του Βασίλη Ηλιοκάντη «*Η Προύσα*», το οποίο εκδόθηκε το 1886 στην Αθήνα, το μυθιστόρημα του Ανδρέα Φραγκιά «*Λοιμός*», το έργο «*Αποκαλύπτωντας ξανά τους Θωμανούς*», που εκδόθηκε από τον εκδοτικό οίκο *University Studio Press* της Θεσσαλονίκης, και το μυθιστόρημα «*Η μανία με την άνοιξη*» του Άρη Μαραγκόπουλου. Θα μας παρουσιάσει το θέμα: «*Οι νεοελληνικές σπουδές στην Τουρκία – Προβλήματα και προοπτικές*».

IBRAHIM KELAGA AHMET¹⁸

Ευχαριστώ, κυρία Πρόεδρε. Η δική μου εισήγηση έχει να κάνει σε γενικές γραμμές με την κατάσταση που επικρατεί σήμερα σε ό,τι αφορά τις νεοελληνικές σπουδές στην Τουρκία. Θα σας παρουσιάσω τα αποτελέσματα μιας έρευνας που έχουμε κάνει σε φοιτητές των Τμημάτων Νεοελληνικής Γλώσσας του Πανεπιστημίου της Άγκυρας και της Κωνσταντινούπολης. Από την άποψη αυτή θα έχει ενδιαφέρον να δούμε την εικόνα του Τούρκου φοιτητή για τον Έλληνα και την Ελλάδα γενικά.

Θα ξεκινήσω, με την άδειά σας, με μια γενική επισκόπηση.

Μια σύντομη ιστορική αναδρομή και αναφορά στο σήμερα

Οι κλασικές ελληνικές σπουδές στην Τουρκία ξεκινούν στο Πανεπιστήμιο της Άγκυρας το 1936 παράλληλα με την ίδρυση της Σχολής Γλωσσών Ιστορίας και Γεωγραφίας¹⁹, ενώ στο Πανεπιστήμιο της Πόλης (İstanbul), στη Φιλοσοφική Σχολή²⁰, διδάσκονται Αρχαία Ελληνικά από το 1943. Και στα δύο πανεπιστημιακά ιδρύματα, τα Τμήματα Αρχαίων Ελληνικών λειτουργούν μαζί με εκείνα των Λατινικών και συναποτελούν τα Τμήματα της Κλασικής Φιλολογίας. Όμως η δημιουργία τμημάτων νεοελληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας στα δύο αυτά πανεπιστήμια θα αργήσει πολύ. Μόλις το 1991 ιδρύεται στο Πανεπιστήμιο Άγκυρας το Τμήμα Νέας Ελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας²¹, το οποίο δίνει τους πρώτους αποφοίτους του το 1995²², ενώ στην Πόλη η Έδρα Νέων Ελληνικών λειτουργεί από το 2000 και έχουμε τους πρώτους αποφοίτους μόλις το 2005. Και τα δύο Τμήματα υπάγονται στους Τομείς των Δυτικών Γλωσσών και Λογοτεχνιών, το ακαδημαϊκό έτος 2007-2008 είχαν στο δυναμικό τους συνολικά 87 (Άγκυρα) και 105 (Πόλη) φοιτητές αντίστοιχα και παρέχουν ανεξάρτητο πτυχίο και

τίτλο του φιλόλογου.

Το ακαδημαϊκό έτος 2007-2008 αποτελεί χωρίς υπερβολή σταθμό στην ιστορία των νεοελληνικών σπουδών στην Τουρκία, διότι δύο άλλα μεγάλα πανεπιστήμια που λειτουργούν στην Άγκυρα, το Πανεπιστήμιο Χατζέτεπε²³ και το Πολυτεχνείο της Μέσης Ανατολής (M.E.T.U.)²⁴ εισάγουν τα Νέα Ελληνικά στα προγράμματα σπουδών τους ως μάθημα επιλογής (4 ώρες εβδομαδιαίως). Στο Χατζέτεπε, στην Ανωτέρα Σχολή Ξένων Γλωσσών, τα Νέα Ελληνικά θα διδάσκονται ως μάθημα επιλογής για 8 εξάμηνα, ενώ στο προηγούμενο ακαδημαϊκό έτος επέλεξαν τα Νέα Ελληνικά 105 φοιτητές. Την ίδια στιγμή, στο Πολυτεχνείο Μέσης Ανατολής, στην Ανωτέρα Σχολή Ξένων Γλωσσών, προσφέρονται Νέα Ελληνικά ως μάθημα επιλογής από το δεύτερο έτος (4 ώρες την εβδομάδα, με ολοκλήρωση σε 4 εξάμηνα) και τη χρονιά που μας πέρασε διδάχθηκαν Νέα Ελληνικά συνολικά 150 φοιτητές. Επίσης, στο Πανεπιστήμιο Θράκης²⁵ στην Ανδριανούπολη, στο νεοϊδρυθέν Τμήμα Βαλκανικών Σπουδών της Ανωτέρας Σχολής Ξένων Γλωσσών, μαζί με τις άλλες βαλκανικές γλώσσες άρχισαν να διδάσκονται το ακαδημαϊκό έτος 2007-2008 και τα Νέα Ελληνικά, ενώ τη χρονιά που πέρασε εισήχθησαν στην προκαταρκτική τάξη του Τμήματος Νέων Ελληνικών 20 φοιτητές.

Τα Νέα Ελληνικά, ως μάθημα επιλογής, διδάσκονται επίσης στο Πανεπιστήμιο του Βοσπόρου²⁶, στο Οικονομικό Πανεπιστήμιο Σμύρνης²⁷ και στο Πανεπιστήμιο του Μπόλου²⁸. Φυσικά θα πρέπει να αναφέρουμε επιγραμματικά ότι τα Νέα Ελληνικά διδάσκονται ως ξένη γλώσσα και σε φροντιστήρια στην Άγκυρα, στην Πόλη και τη Σμύρνη²⁹. Επιπλέον και το Πανεπιστήμιο Αιγαίου³⁰ στη Σμύρνη διοργανώνει πρόγραμμα μαθημάτων ελληνικής γλώσσας για το καλοκαίρι. Από τα παραπάνω στοιχεία φαίνεται ότι το ενδιαφέρον για τα Νέα Ελληνικά στην Τουρκία τα τελευταία χρόνια είναι κάτι το πρωτοφανές. Τη στιγμή που στα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια οι έδρες των Νέων Ελληνικών αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα είτε για οικονομικούς λόγους είτε από έλλειψη ενδιαφέροντος εκ μέρους των φοιτητών, βλέπουμε ότι στην Τουρκία τα Ελληνικά κερδίζουν όλο και περισσότερο στις προτιμήσεις.

Η ταυτότητα της έρευνας

Με τη βοήθεια ενός ερωτηματολογίου, που αποτελούνταν

18 Βιβλιογραφία του εισηγητή:

- L. Cohen & L. Manion, *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*, μτφρ. Χ. Μητσοπούλου και Μ. Φιλοπούλου, Μεταίχμιο (Αθήνα 1994).
- Ι. Κελαγά, «Η εικόνα των φοιτητών της Έδρας Νέων Ελληνικών της Σχολής Ιστοριογεωγραφίας και Γλωσσών του Πανεπιστημίου της Άγκυρας. Μια έρευνα σχετικά με τις προδιαθέσεις των φοιτητών της έδρας και τα πορίσματα που προκύπτουν», στο *Πρακτικά 4ου Διεθνούς Συνεδρίου Διαπολιτισμική Εκπαίδευση, Ελληνικά ως Δεύτερη ή Ξένη Γλώσσα*, τόμος Ι, (Πάτρα 2002) 63-71.
- Ν. Κυριαζή, *Η κοινωνιολογική έρευνα*, Ελληνικά Γράμματα (Αθήνα 2002).
- Μ. Delilbasi, *Οι Νεοελληνικές Σπουδές στην Τουρκία*, http://kapodistriaki.uoa.gr/064_op_01/index (Απρίλιος 2005).
- Α. Yıldırım & H. Simsek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Arastirma Yontemleri (Μέθοδοι Ποιοτικής Έρευνας στις Κοινωνικές Επιστήμες)*, (Αγκαρα 2000).

19 Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi (<http://www.dtcf.ankara.edu.tr/>).

20 İstanbul Üniv.Edeb.F. (http://www.istanbul.edu.tr/edebiyat/anabilim_dallari/cagdas_yunan_anabilimdali.html).

21 <http://www.dtcf.ankara.edu.tr/cagdasdili.html>

22 Αν σκεφτούμε ότι κάθε χρόνο εισάγονται 20 φοιτητές και αποφοιτούν περίπου 15, μπορούμε να υποθέσουμε ότι μέχρι την ακαδημαϊκή χρονιά 2007-2008 έχουν πάρει πτυχίο περίπου 200 φοιτητές.

23 Hacettepe Üniversitesi (<http://www.hacettepe.edu.tr/>).

24 Ortadoğu Teknik Üniversitesi (Medieval Technical University) (<http://www.mld.metu.edu.tr/eleclang.html>)

25 Trakya Üniversitesi- Yabancı Diller Yüksek Okulu, <http://fydyo.trakya.edu.tr/Tarih.htm>

26 Boğaziçi Üniversitesi, <http://www.boun.edu.tr/>

27 İzmir Ekonomi Üniversitesi, <http://www.izmirekonomi.edu.tr/>

28 Abant İzzet Baysal Üniversitesi, <http://www.ibu.edu.tr/>

29 Επίσης, το καλοκαίρι οι Δήμοι του Ντίκιλι, του Τσεσμέ, του Αϊβαλί, του Φότσα και του Κουσανίτσι διοργανώνουν φροντιστήρια ελληνικής γλώσσας για το κοινό.

30 Ege Üniversitesi, <http://www.ege.edu.tr/>

από 20 ερωτήσεις, προσπαθήσαμε να σκιαγραφήσουμε την εικόνα του Τούρκου φοιτητή που σπουδάζει στα Τμήματα Νέας Ελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας στα Πανεπιστήμια Άγκυρας και Πόλης. Ζητήσαμε από τους φοιτητές να μας απαντήσουν για ποιο λόγο έχουν επιλέξει τα Νέα Ελληνικά και όχι μία άλλη ξένη γλώσσα. Αναζητήσαμε τον ρόλο του γεωγραφικού παράγοντα στην επιλογή αυτή, δηλαδή αν κατάγονται από την παραλιακή ζώνη του Αιγαίου και της Μεσογείου ή από την ενδοχώρα. Ρωτήσαμε για τις προσδοκίες τους, τι οφέλη αναμένουν από την εκμάθηση των Νέων Ελληνικών. Ρωτήθηκαν και για το αν έχουν επισκεφτεί ποτέ την Ελλάδα και για τη στάση τους απέναντι στην ελληνική γλώσσα και τον ελληνικό πολιτισμό γενικότερα. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε κατά τη διάρκεια του Μαΐου του τρέχοντος έτους (2008). Στην έρευνα συμμετείχαν συνολικά 170 φοιτητές (88% των εγγεγραμμένων φοιτητών), εκ των οποίων 76 από το Πανεπιστήμιο Άγκυρας (εγγεγραμμένοι: 87) και 94 από το Πανεπιστήμιο της Ιστανμπούλ (εγγεγραμμένοι: 105).³¹

Τα πορίσματα που προέκυψαν από την έρευνα

Τη συντριπτική πλειοψηφία των φοιτητών αποτελούν τα κορίτσια (75%). Εκείνοι που έχουν αποφοιτήσει από δημόσια λύκεια αποτελούν το 88%, συνεπώς οι φοιτητές που έχουν τελειώσει ιδιωτικά λύκεια είναι αρκετά λίγοι (12%). Σε ό,τι αφορά τις πόλεις από όπου κατάγονται οι φοιτητές, βλέπουμε ότι στο Πανεπιστήμιο της Πόλης 44 φοιτητές, δηλαδή σχεδόν οι μισοί (46%), είναι από την Πόλη, ενώ στο Πανεπιστήμιο Άγκυρας το 20% των ερωτηθέντων (15 φοιτητές) κατάγεται από την Άγκυρα. Αν δούμε τους αριθμούς και για τα δύο πανεπιστήμια, παρατηρούμε ότι 87 φοιτητές (51%) είναι από την περιοχή του Μαρμαρά³², 20 (13%) είναι από την κεντρική Τουρκία, 29 (17%) είναι από την ευρύτερη περιοχή της παραλιακής ζώνης του Αιγαίου, 11 (6%) από την περιοχή της Μεσογείου, 5 (3%) από την περιοχή της Μαύρης Θάλασσας και μόλις 2 (1%) από την Ανατολική Τουρκία. Είχαμε επίσης έναν φοιτητή από την Ελλάδα, έναν από το Αζερμπαϊτζάν και 14 (8%) φοιτητές τουρκοκυπριακής καταγωγής.

Όλοι οι φοιτητές εκτός από τα Ελληνικά, γνωρίζουν άριστα ή καλά Αγγλικά, ενώ 66 φοιτητές (39%) μαθαίνουν ως τρίτη ξένη γλώσσα (μετά τα Αγγλικά και τα Ελληνικά) τα Γερμανικά. Από το Πανεπιστήμιο της Πόλης ορισμένοι δήλωσαν πως μιλάνε Αρμενικά και Εβραϊκά, οι οποίοι προφανώς ανήκουν στην αρμενική και εβραϊκή κοινότητα της Πόλης.

Στο μηχανογραφικό τους δελτίο, όπου μπορούν να επιλέξουν 24 διαφορετικές σχολές και τμήματα, μόνο το

11% (19 φοιτητές) είχε ως πρώτη προτίμηση το Τμήμα Νέων Ελληνικών, ενώ το 9% (15 φοιτητές) είχε το Τμήμα Νέων Ελληνικών ως δεύτερη και το 7% (12 φοιτητές) ως τρίτη προτίμηση.

Στην ερώτησή μας γιατί επέλεξαν να σπουδάσουν Νέα Ελληνικά, το 40% (69 φοιτητές) δήλωσε πως τα μόρια που έλαβε στις εισαγωγικές εξετάσεις δεν ήταν επαρκή για κάποια άλλη επιλογή, το 37% (63 φοιτητές) για να γνωρίσει από κοντά την ιστορία και τον πολιτισμό της Ελλάδας, το 29% (49 φοιτητές) λόγω της ελληνοτουρκικής προσέγγισης και της προοπτικής ένταξης της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, το 23% (39 φοιτητές) επειδή μεγάλωσε σε μία γεωγραφική περιοχή που βρίσκεται κοντά στην Ελλάδα και το 13% (22 φοιτητές) για να μπορέσει να βρει με ευκολία μια καλή δουλειά. Μόλις το 5% (8 φοιτητές) επέλεξε τα Νέα Ελληνικά επειδή η οικογένειά του στο παρελθόν ήρθε από την Ελλάδα στην Τουρκία, μεταναστεύοντας ή με την ανταλλαγή των πληθυσμών.

Οι άλλοι λόγοι που έπαιξαν ρόλο στην προτίμηση των νεοελληνικών σπουδών μπορούν να συνοψιστούν στους εξής:

- Δεν ήθελαν να πάνε σε ένα πανεπιστήμιο εκτός πόλεως.
- Αυτοί που γνωρίζουν τα Ελληνικά είναι ελάχιστοι.
- Είναι μια γλώσσα που πολλοί δεν τη γνωρίζουν και θα γίνει περιζήτητη στο μέλλον.
- Θέλουν να ασκήσουν ένα επάγγελμα που θα έχει σχέση με τα Ελληνικά.
- Ήθελαν να μάθουν μια διαφορετική γλώσσα εκτός από τα Αγγλικά.
- Η ελληνική λογοτεχνία προσέλκυε το ενδιαφέρον τους.

Το 46% (79 φοιτητές) πριν ξεκινήσει τις σπουδές του πίστευε ότι τα Ελληνικά είναι μια δύσκολη γλώσσα, ενώ το 27% δεν είχε καμιά ιδέα για το επίπεδο δυσκολίας ή ευκολίας της γλώσσας. Το 82% (140 φοιτητές) πιστεύει τώρα ότι τα Ελληνικά είναι μεν μια γλώσσα δύσκολη, αλλά μπορεί να κατακτηθεί με συστηματική μελέτη.

Το 21% (35 φοιτητές) έχει επισκεφτεί την Ελλάδα. Από την προκαταρκτική τάξη και το πρώτο έτος δεν έχει επισκεφτεί την Ελλάδα κανένας. Από τους 35 φοιτητές που επισκέφτηκαν την Ελλάδα, οι 23 έχουν πάει με υποτροφία, ενώ οι υπόλοιποι 12 πήγαν για τουρισμό. Από αυτούς που πήγαν με υποτροφία, οι 9 ήταν υπότροφοι του Πανεπιστημίου Αθηνών (Πρόγραμμα *Θ.Υ.Ε.ΣΠ.Α.*), οι 5 του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, οι 6 του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και οι 3 του Ι.Μ.Χ.Α. Για το φετινό καλοκαίρι 29 φοιτητές έχουν υποβάλει αίτηση για υποτροφία, αλλά δεν γνωρίζουμε πόσες αιτήσεις έχουν γίνει αποδεκτές. Οι φοιτητές που πήγαν στην Ελλάδα είχαν την ευκαιρία να επισκεφτούν πολλές πόλεις και

31 Και στα δύο Τμήματα Νέων Ελληνικών εκείνοι που δεν συμμετείχαν στην έρευνα ήταν φοιτητές που δεν παρακολούθουν τακτικά τα μαθήματα.

32 Αυτή η περιοχή συμπεριλαμβάνει την (τουρκική) Θράκη και την ευρύτερη περιοχή της Κωνσταντινούπολης, συμπεριλαμβανομένης και της Προύσας.

αρκετά νσιό, όπως φαίνεται από τις απαντήσεις που δίνουν στις 4 τελευταίες ερωτήσεις, όπου παίρνουμε μια ιδέα για τις εντυπώσεις που αποκόμισαν τόσο για τους Έλληνες όσο και για την Ελλάδα.

Το 73% των φοιτητών, για να βελτιώσει τα Ελληνικά του, εκτός από τα μαθήματα, επωφελείται από το διαδίκτυο, ενώ αρκετοί ήταν εκείνοι που δήλωσαν πως ταυτόχρονα με το διαδίκτυο βοηθούνται και από την τηλεόραση και το ραδιόφωνο³³.

Στην ερώτησή μας για το πώς σκέφτονται να αξιοποιήσουν τα Ελληνικά τους αφού αποφοιτήσουν και ποιο επάγγελμα επιθυμούν να ασκήσουν, οι απαντήσεις ήταν διάφορες. Κατά σειρά προτίμησης, οι απαντήσεις μπορούν να ταξινομηθούν ως εξής: μετάφραση και διερμηνεία (32), διδασκαλία Ελληνικών ή πανεπιστημιακή καριέρα με επίκεντρο τα Ελληνικά (26), τομέας τουρισμού (24), ανάληψη καθηκόντων σε προξενικά γραφεία, σε κάποια άλλη υπηρεσία του Υπουργείου Εξωτερικών ή στον ευρύτερο τομέα του Δημοσίου (20), ξεναγός (17), εξωτερικό εμπόριο (15), απασχόληση σε μια τουρκική επιχείρηση που έχει Έλληνες εταίρους (10), απασχόληση σε ιδιωτικές επιχειρήσεις (13), μεταπτυχιακές σπουδές κατά προτίμηση στην Ελλάδα (8), διεθνείς σχέσεις (2). Μόνο 5 φοιτητές δήλωσαν πως δεν σκέφτονται να κάνουν κάποια δουλειά που σχετίζεται με τα Ελληνικά, ενώ ένας δήλωσε πως σκέφτεται να ανοίξει ένα μεταφραστικό γραφείο και να προβάλλει τον ελληνικό πολιτισμό στην Τουρκία, μέσω μεταφράσεων ελληνικών βιβλίων στα Τουρκικά.

Είναι γεγονός ότι η ελληνική πολιτεία με κάθε τρόπο προσπαθεί να ενισχύσει τις έδρες των Νέων Ελληνικών και στα πλαίσια αυτά κάθε χρόνο αρκετοί σπουδαστές βρίσκουν την ευκαιρία να επισκεφθούν την Ελλάδα ως υπότροφοι. Επίσης σε πολλές έδρες Νέων Ελληνικών των πανεπιστημίων του εξωτερικού εργάζονται αποσπασμένοι καθηγητές του ελληνικού Υπουργείου Παιδείας. Όλη αυτή η προσπάθεια αποσκοπεί στη διάδοση της ελληνικής γλώσσας και στην προβολή του ελληνικού πολιτισμού. Το ερώτημα που πρέπει να απαντηθεί είναι κατά πόσο αυτές οι προσπάθειες ευδοκμούν. Πώς βλέπουν δηλαδή οι φοιτητές που σπουδάζουν στα τμήματα αυτά τον ελληνικό πολιτισμό και συγκεκριμένα ποια είναι η εικόνα του Έλληνα και της Ελλάδας; Λόγω των ιδιαιτεροτήτων των ελληνοτουρκικών σχέσεων, η γνώμη των Τούρκων φοιτητών χωρίς αμφιβολία έχει πολύ ενδιαφέρον. Σε ερώτημά μας, όπου ζητήσαμε να εκφράσουν με δύο επίθετα / φράσεις οι σκέψεις τους για την «Ελλάδα», οι απαντήσεις ήταν ποικίλες και στη μεγάλη τους πλειονότητα θετικές. Η Ελλάδα στο μάτι των Τούρκων φοιτητών είναι: μια ωραία χώρα, με μικρό πληθυσμό, μικρή αλλά πλούσια, γειτονική, φίλη, ιστορική,

ενδιαφέρουσα, χώρα με ευαίσθητες σχέσεις με την Τουρκία, μικρή αλλά αναπτυγμένη, σύγχρονη, με φυσικές ομορφιές, καθαρή, γαλάζιος παράδεισος, τουριστική, μια χώρα όπου κυριαρχεί το γαλάζιο και το λευκό, μοιάζει πολύ με την Τουρκία, πολιτισμένη κοινωνία, με καθαρές ακτές, με αρχαία μνημεία, δεμένη με το παρελθόν της, δημοκρατική, που αξίζει κανείς να τη δει, διακοπές, γλέντι, συρτάκι, ρεμπέτικο, μπουζούκι, ταβέρνα, ούζο και μουσική, χώρα της μυθολογίας και της φιλοσοφίας, φανταστική, ένας αρχαίος πολιτισμός, μαγική χώρα, ο αιώνιος γείτονας. Υπήρξαν και κάποιες αρνητικές τοποθετήσεις: έτσι για ορισμένους (6) φοιτητές η Ελλάδα είναι: μια χώρα που σκέφτεται το συμφέρον της και συμπεριφέρεται ανάλογα με την περίπτωση, εγωκεντρική, ύπουλη, σωβινιστική, εχθρός της Τουρκίας.

Όσον αφορά στην εικόνα του Έλληνα, εκτός από κάποιες εξαιρέσεις, είναι θετική και εδώ η άποψη σχεδόν όλων των φοιτητών. Οι Έλληνες είναι: εγκάρδιοι, φίλοι, γείτονες, ξέρουν να διασκεδάζουν, ομιλητικοί, συμπαθητικοί, αγαπάνε το γλέντι, τον φραπέ και το ούζο, ειλικρινείς, δεμένοι με τις ρίζες τους, αλληλέγγυοι, εύθυμοι, αδιάφοροι, άνθρωποι που μιλάνε γρήγορα και δυνατά, φλύαροι, φημίζονται για τις φιλονικίες τους, ευγενικοί, χαριτωμένοι, δεμένοι με τις θρησκευτικές τους παραδόσεις, φιλόξενοι. Αυτοί που έχουν αρνητική άποψη για τους Έλληνες (14 φοιτητές) τους θεωρούν: εθνικιστές όσο και οι Τούρκοι, αλαζόνες, δεν αγαπάνε τους Τούρκους, υποκριτές, εγωιστές, μνησικακούς, ψυχρούς, ύπουλους, επίμονους και συμφεροντολόγους.

Στην προτελευταία ερώτηση του ερωτηματολογίου, ζητήθηκε να απαντήσουν αν έχει αλλάξει η γνώμη τους για τη χώρα λόγω της εκπαίδευσής τους στο Τμήμα Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας ή της επίσκεψής τους στην Ελλάδα. Το 59% είπε πως άλλαξε προς θετική κατεύθυνση, ενώ το 37% είπε πως δεν άλλαξε, αλλά αρκετοί από αυτούς δεν παρέλειψαν να τονίσουν πως ήδη οι απόψεις τους ήταν θετικές. Το υπόλοιπο 4% αποτελεί εκείνους που δεν απάντησαν.

Στην τελευταία ερώτηση, όπου τους ζητήθηκε να γράψουν μια πρόταση χρησιμοποιώντας τους όρους «Ελλάδα» και «Τουρκία», φαίνεται καθαρά το πώς προσεγγίζουν οι Τούρκοι φοιτητές ένα λεπτό ζήτημα που λέγεται «ελληνοτουρκικές σχέσεις». Θα ολοκληρώσουμε την εισήγησή μας, παραθέτοντας κάποιες τοποθετήσεις των φοιτητών του τρίτου έτους του Τμήματος Νέων Ελληνικών του Πανεπιστημίου της Άγκυρας:

- Η φιλία μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας θα αποτελέσει παράδειγμα για όλο τον κόσμο.
- Η βελτίωση των σχέσεων μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας είναι ευχάριστο γεγονός, διότι θα βοηθήσει στην αύξηση των δυνατοτήτων εύρεσης εργασίας.
- Η Ελλάδα και η Τουρκία είναι δύο φίλες χώρες, αλλά

33 Φυσικά οι ελληνικοί ραδιοφωνικοί σταθμοί που ακούει είναι διαδικτυακοί σταθμοί.

στο παρελθόν πολλές φορές ήρθαν σε αντιπαράθεση.

- Η Ελλάδα και η Τουρκία, αν και είναι δύο χώρες που πρόσκεινται φιλικά ή μια προς την άλλη, όμως η στάση των πολιτικών των δύο χωρών επισκιάζει αυτήν την προσέγγιση.
- Η Ελλάδα και η Τουρκία είναι δύο χώρες που ζουν στην ίδια γεωγραφική περιοχή και το παρελθόν τους έχει μεγάλες ομοιότητες, αλλά τα προβλήματα του παρελθόντος ακόμα αντανακλώνονται στις σχέσεις τους.
- Η Ελλάδα και η Τουρκία, παρ' όλο που φαίνονταν εχθρικές για πολλά χρόνια, έχουν ένα κοινό παρελθόν.

Ανακεφαλαιώνοντας, μπορούμε να πούμε πως οι νεοελληνικές σπουδές στην Τουρκία ακολουθούν μια θετική και ανοδική πορεία και οι προοπτικές είναι ελπιδοφόρες. Σε αυτό, οι καλές σχέσεις που έχουν δημιουργηθεί τα τελευταία χρόνια μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας έχουν το δικό τους μερίδιο. Οι φοιτητές που σπουδάζουν στα τμήματα Νέων Ελληνικών στην Τουρκία φαίνεται πως θα έχουν να προσφέρουν πολλά στις προσπάθειες για την ανάπτυξη ενός κλίματος φιλίας και αγάπης μεταξύ των δύο λαών.

Σας ευχαριστώ πολύ.

STOYNA POROMANSKA

Από τα χειροκροτήματα καταλαβαίνουμε πόσα ενδιαφέροντα πράγματα μάς είπε ο κύριος Kelaga. Πραγματικά είδαμε ποια εικόνα έχει ο διπλανός μας. Και ο καθηγητής πρέπει να γνωρίζει την εικόνα που έχουν οι μαθητές του.

Έχουμε 25 λεπτά για ερωτήσεις, παρεμβάσεις, σχόλια. Παρακαλώ.

TAMARA KOSTIC-PAHNOGLU

Είμαι η Tamara Kostic-Pahnoglu από τη Σερβία. Και όπως είπατε, οι εισηγητές μάς έδωσαν μια πάρα πολύ καλή και επαρκή εικόνα για την κατάσταση της νεοελληνικής γλώσσας στις χώρες τους. Η ερώτηση που θα ήθελα να κάνω έχει σχέση με τη λογοτεχνία και απευθύνεται στον κύριο Kelaga. Μου έκανε μεγάλη εντύπωση η επιλογή που κάνετε στη μετάφραση της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Μεταφράσατε τον Ανδρέα Φραγκιά, πάνω στον οποίο εγώ κάνω τη διδακτορική μου διατριβή και τον αγαπάω πάρα πολύ. Μεταφράσατε το «Λοιμό». Είναι ένα έργο που, κατά τη γνώμη μου, προϋποθέτει αρκετές γνώσεις στην ιστορία της Ελλάδας, για να μπορεί κάποιος ξένος να το καταλάβει. Μεταφράσατε και Μαραγκόπουλο, το τρίτο βιβλίο μιας τριλογίας. Τι πρόσληψη υπάρχει σχετικά με αυτά τα δύο βιβλία στην Τουρκία; Μπορούν να τα καταλάβουν οι Τούρκοι; Ποιοι είναι οι αναγνώστες;

IBRAHIM KELAGA AHMET

Ο «Λοιμός» του Ανδρέα Φραγκιά και «Η μανία με την άνοιξη» του Άρη Μαραγκόπουλου πρόκειται να κυκλοφορήσουν από τον Σεπτέμβριο. Γι' αυτόν τον λόγο προς το παρόν δεν γνωρίζουμε τις αντιδράσεις του κοινού. Σε ό,τι αφορά τη γνώση της ιστορίας, εγώ έχω τελειώσει τη μέση εκπαίδευσή μου στην Ελλάδα, οπότε, έχοντας διδαχθεί την ελληνική ιστορία στα γυμνάσια και στα λύκεια της Ελλάδας, δεν είχα πρόβλημα σχετικά με την κατανόηση των θεμάτων που παρατίθενται στα μυθιστορήματα αυτά. Πάντως στο μυθιστόρημα του Άρη Μαραγκόπουλου δυσκολεύτηκα αρκετά.

TAMARA KOSTIC-PAHNOGLU

Κατά πόσο πιστεύετε ότι ο απλός Τούρκος μπορεί να καταλάβει το «Λοιμό». Ξέρει όσα χρειάζονται;

IBRAHIM KELAGA AHMET

Θα μάθουμε... Μάλλον το βιβλίο απευθύνεται περισσότερο στους αριστερούς κύκλους των αναγνωστών, οι οποίοι ξέρουν κάποια πράγματα για την Ελλάδα, για την εποχή της Δικτατορίας και για την εποχή του 1950. Περισσότερο σε αυτούς απευθύνεται και ο εκδοτικός οίκος κάνει περισσότερο τέτοιες εκδόσεις, έχει ένα συγκεκριμένο αναγνωστικό κοινό. Ευχαριστώ για την ερώτησή σας.

STOYNA POROMANSKA

Ευχαριστώ πάρα πολύ. Επόμενη ερώτηση;

ΒΡΑΣΙΔΑΣ ΚΑΡΑΛΗΣ

Καραλής από το Σύδνεϋ. Δεν θα ρωτήσω την Παναγιώτα, γιατί είμαστε από το ίδιο πανεπιστήμιο, αλλά τους τρεις άλλους συναδέλφους. Θα μπορούσατε να μας δώσετε μερικές γενικές πληροφορίες για τα μαθήματα ελληνικού πολιτισμού που διδάσκονται στα προγράμματά σας; Γιατί θα θέλαμε να ξέρουμε τι πραγματικά περνάει στον άλλον ως κατεξοχόν ελληνικό, μιας και τέθηκε στην αρχή του συνεδρίου το ερώτημα τι συνιστά νεοελληνικές σπουδές. Τι ακριβώς μαθήματα πολιτισμού υπάρχουν στα τρία προγράμματα; Ευχαριστώ.

IBRAHIM KELAGA AHMET

Μπορώ να απαντήσω εγώ πρώτα για το Πανεπιστήμιο της Άγκυρας; Δεν γνωρίζω λεπτομέρειες για το πρόγραμμα σπουδών του Πανεπιστημίου της Κωνσταντινούπολης, αλλά όσον αφορά στο Πανεπιστήμιο της Άγκυρας, εδώ και δύο χρόνια εισάγαμε στο πρόγραμμά μας ένα μάθημα για την ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας, ενώ στο

τέταρτο έτος έχουμε ένα μάθημα ιστορίας του ελληνικού πολιτισμού. Μέσα σε αυτό το μάθημα προσπαθούμε να δώσουμε κάποιες πληροφορίες για την εικόνα του Έλληνα και του σύγχρονου ελληνικού πολιτισμού. Στην Αρχαία Ελλάδα αναφερόμαστε μόνο σε γενικές γραμμές. Περισσότερο δίνεται βάρος στη σύγχρονη Ελλάδα. Δεν ξέρω κατά πόσο αρκεί, αλλά μέσα από τα μαθήματα της λογοτεχνίας προσπαθούν οι καθηγητές να δώσουν και κάποιες πληροφορίες, όσο μπορούν, στα πλαίσια αυτά.

STOYNA POROMANSKA

Ευχαριστώ, κύριε Kelaga. Εσείς, κύριε Savenko;

ANDREAS SAVENKO

Εμείς διδάσκουμε ιστορία της Ελλάδας, την οποία αντιμετωπίζουμε διαχρονικά. Εξετάζουμε την Αρχαία Ελλάδα, το Βυζάντιο και τη Νέα Ελλάδα, δίνοντας ιδιαίτερη προσοχή στη σχέση των Ανατολικών Σλάβων με τους Έλληνες με βάση μια γενική γεωγραφική τοποθέτηση της Ουκρανίας. Ξεκινάμε π.χ. από την αρχαία ελληνική ιστοριογραφία, από τον Ηρόδοτο, που μιλάει για τους Σκύθους που βρίσκονται στην Κριμαία. Αλλά παρουσιάζουμε το αντικείμενο αυτό ως συνέχεια, ως αντίληψη μιας χώρας όπου ζούσαν διαφορετικοί λαοί και τώρα ζούνε Ουκρανοί και ονομάζεται Ουκρανία. Προσπαθούμε δοκιμαστικά να κάνουμε και μαθήματα ελληνικού πολιτισμού και κυρίως λαογραφίας, αλλά και να μιλήσουμε γενικά για την εικόνα των πολιτιστικών τύπων που υπήρχαν στην αρχαία και σύγχρονη Ελλάδα. Χρησιμοποιούμε μελέτες της κλασικής φιλολογίας, αλλά και από το Βυζάντιο και τη νεοελληνική παραγωγή, που είναι όμως ένα πρόβλημα, εφόσον δεν έχουμε διαθέσιμο υλικό και προσπαθούμε να το συγκροτήσουμε μόνοι μας.

STOYNA POROMANSKA

Ευχαριστώ πάρα πολύ. Κύριε Dinu;

TUDOR DINU

Στο Βουκουρέστι, στο πρώτο έτος του προγράμματος ελληνικών σπουδών, υπάρχει ένα μάθημα εισαγωγής στον ελληνικό πολιτισμό, καθώς επίσης κι ένα μάθημα επισκόπησης της ελληνικής ιστορίας από την αρχαιότητα μέχρι τη σύγχρονη εποχή. Στο τρίτο έτος έχουμε ένα μάθημα βυζαντινής και μεταβυζαντινής τέχνης και ένα μάθημα πολιτιστικών σχέσεων μεταξύ Ρουμανίας και Ελλάδας. Αυτά τα μαθήματα διδάσκονται αποκλειστικά στα Ελληνικά.

STOYNA POROMANSKA

Ευχαριστώ πάρα πολύ. Όπως βλέπουμε –και επιμένω κι εγώ σε αυτήν την αρχή–, όταν διδάσκουμε ελληνική γλώσσα, διδάσκουμε Ελλάδα, Ελλάδα της γλώσσας, του πολιτισμού, της λογοτεχνίας.

Άλλη ερώτηση;

ARTEMIS MENOYNOY

Μενούνου από τη Μονς στο Βέλγιο. Συνειδητοποίησα σε μία συζήτηση που είχαμε χθες στο ξενοδοχείο με κάποιους συναδέλφους ότι σε ορισμένες πρώην κομμουνιστικές χώρες τα Αρχαία Ελληνικά δεν διδάσκονταν. Αυτό μου έκανε μεγάλη εντύπωση. Πιστεύω ότι ο αγώνας αυτών των χωρών σήμερα για τα Νέα Ελληνικά είναι ηρωικός. Στη Δυτική Ευρώπη τα Αρχαία Ελληνικά έχουν ένα παρελθόν και ήδη σε μερικές από αυτές τις χώρες εξαφανίζονται σιγά-σιγά. Θα ήθελα να τονίσω το γεγονός αυτό και να συγχαρώ τους νέους συναδέλφους που δημιουργούν σήμερα τις προϋποθέσεις και για τα Νέα Ελληνικά, αλλά και για τα Αρχαία Ελληνικά. Θα ήθελα επίσης την εκτίμησή τους σχετικά με αυτήν την έλλειψη παρελθόντος στα Αρχαία Ελληνικά στις χώρες τους και το κατά πόσο τους δυσκολεύει με τα Νέα Ελληνικά. Ευχαριστώ.

STOYNA POROMANSKA

Ευχαριστώ πολύ. Νομίζω, βέβαια, ότι λείπουν στοιχεία για τα Βαλκάνια. Στη Βουλγαρία, για παράδειγμα, η πρώτη φιλολογία που ιδρύθηκε στο Πανεπιστήμιο της Σόφιας ήταν η κλασική φιλολογία. Οι κλασικές φιλολογίες στις χώρες μας είναι αρκετά ισχυρές και νομίζω ότι και στα νεοελληνικά τμήματα υπάρχουν μαθήματα Αρχαίων Ελληνικών. Στη Σόφια π.χ. υπάρχουν 4 εξάμηνα Αρχαίων Ελληνικών.

TUDOR DINU

Τμήμα Αρχαίας Ελληνικής Φιλολογίας υπάρχει στο Βουκουρέστι από το 1864. Επομένως, δεν μπορούμε να ισχυριστούμε βάσιμα ότι δεν έχουμε μία παράδοση. Υπήρχε επίσης Τμήμα Βυζαντινής και Νεότερης Ελληνικής Φιλολογίας μέχρι τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, οπότε και διαλύθηκε. Βέβαια, το Τμήμα Αρχαίων Ελληνικών, παρ' όλες τις αντιξοότητες της κομμουνιστικής εποχής, πέτυχε να επιβιώσει και είχαμε μία βάση, στην οποία μπορέσαμε να αναπτύξουμε τώρα τις νεοελληνικές σπουδές.

STOYNA POROMANSKA

Ευχαριστώ. Κύριε Savenko;

ANDREAS SAVENKO

Ναι, μπορώ να προσθέσω πως και στην Ουκρανία υπήρχαν και υπάρχουν πολύ δυνατές έδρες κλασικής φιλολογίας. Το πρόβλημα είναι πως υπήρξε μια αρκετά μεγάλη διακοπή. Στο Κιέβο είχαν κλείσει την έδρα κλασικής φιλολογίας και οι καθηγητές, μεγάλοι ελληνιστές όπως ο καθηγητής Biletski, πέρασαν στον χώρο της γενικής γλωσσολογίας. Και στο Λβιβ υπήρχε και υπάρχει συνεχής παράδοση. Το ζήτημα βεβαίως είναι πως οι κλασικές σπουδές δεν βοηθούν και τόσο, δεν αποτελούν ένα στήριγμα για τις νεοελληνικές φιλολογίες. Αλλά βεβαίως οι νεοελληνιστές και οι έδρες νεοελληνικών σπουδών, εάν έχουν την ευκαιρία, χρησιμοποιούν μια τέτοια κατάσταση. Εφόσον είναι κατανοητό πως ο ελληνικός χώρος είναι ένα ενιαίο φαινόμενο, ουσιαστικά οι φοιτητές πρέπει να έχουν ολόκληρη εικόνα και γλωσσικά και πολιτιστικά, από την αρχαία μέχρι τη νέα Ελλάδα. Τότε μπορούν να είναι φιλόλογοι.

STOYNA POROMANSKA

Κυρία Νάζου;

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΝΑΖΟΥ

Δεν νομίζω ότι αφορούσε την Αυστραλία το ερώτημα, αλλά, αν θέλετε την άποψή μου, μπορώ να πω ότι στην Αυστραλία υπάρχουν τμήματα κλασικών σπουδών σχεδόν σε όλα τα πανεπιστήμια. Στην εισήγησή μου, αν ακούσατε, όταν αναφέρθηκα στο Γοθ, τα οκτώ πιο ισχυρά πανεπιστήμια της Αυστραλίας, τόνισα ότι όλα τους υποστήριξαν περισσότερο τις κλασικές σπουδές σε σχέση με τις μοντέρνες γλώσσες. Οι πρωθυπουργοί της Αυστραλίας, στο παρελθόν και σήμερα, προέρχονται όλοι τους από κλασικά τμήματα. Έχει μεγάλη ιστορία η κλασική φιλολογία στην Αυστραλία, δεν υπάρχει αμφιβολία.

STOYNA POROMANSKA

Ευχαριστώ, κυρία Νάζου. Όλοι είμαστε πεπεισμένοι ότι τα Αρχαία Ελληνικά είναι μια προϋπόθεση για τις μελλοντικές έρευνες των υποψηφίων διδασκτόρων στα πανεπιστήμιά μας. Δεν μπορούμε να διαφέσουμε έτσι τις σπουδές.

IBRAHIM KELAGA AHMET

Θα ήθελα να προσθέσω ότι, με το που ιδρύθηκε η σύγχρονη Τουρκική Δημοκρατία, η πρώτη σχολή που ιδρύθηκε στην Άγκυρα, με τη μεταφορά της πρωτεύουσας από την Κωνσταντινούπολη εκεί, ήταν η σχολή που διδάσκει σήμερα, το 1936, και ένα από τα πρώτα τμήματα που συστάθηκαν ήταν το Τμήμα Αρχαίων Ελληνικών. Και σε ό,τι αφορά την Κωνσταντινούπολη, εκεί ξεκίνη-

σαν το 1943 οι κλασικές σπουδές. Ωστόσο, άργησε πολύ, όπως ανέφερα και στην εισήγηση, η σύσταση των προγραμμάτων νεοελληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας.

STOYNA POROMANSKA

Ευχαριστώ πολύ. Άλλες ερωτήσεις;

ΧΑΡΙΛΑΟΣ ΠΟΛΙΤΟΠΟΥΛΟΣ

Χάρης Πολιτόπουλος, οικονομολόγος. Μια απλή ερώτηση θα ήθελα να υποβάλω στους εισηγητές. Όλοι έχετε κάποια μικρότερα ή μεγαλύτερα προβλήματα με την ανάπτυξη των σχολών σας, κ.λπ. Εάν κάποιος σας έδινε μία επικορήγηση της τάξεως π.χ. του ενός εκατομμυρίου ευρώ και ήσασταν οι μόνοι που θα αποφασίζατε τι να κάνετε με το ποσό αυτό για την ανάπτυξη του τμήματος νεοελληνικών σπουδών; Σίγουρα θα κάνατε πολλά πράγματα, αλλά ποια θα ήταν η πρώτη προτεραιότητα; Σε τι θα θέλατε βοήθεια;

STOYNA POROMANSKA

Ευχαριστώ πολύ. Κυρία Νάζου;

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΝΑΖΟΥ

Στην Αυστραλία δεν θα είχαμε το πανεπιστήμιο να μας τρομοκρατεί κάθε χρόνο ότι είμαστε ένα μικρό και οικονομικά ασύμφορο τμήμα. Θα μπορούσαμε να λειτουργήσουμε χωρίς να έχουμε πάνω στο κεφάλι μας αυτήν τη μάχαιρα και να εργαζόμαστε όπως θα έπρεπε να εργαζόμαστε.

STOYNA POROMANSKA

Ευχαριστώ πολύ.

IBRAHIM KELAGA AHMET

Όσον αφορά στο τουρκικό σύστημα, εμείς δεν κινδυνεύουμε να μας κλείσουν τα τμήματα. Είναι πολύ δύσκολο να κλείσει κάποιον τμήμα, ακόμη κι αν δεν προσέρχονται οι φοιτητές. Διότι, σύμφωνα με το σύστημα εισαγωγής των φοιτητών στα πανεπιστήμια, κάθε χρόνο υποβάλλουν αίτηση γύρω στους 1.800.000 φοιτητές, από τους οποίους εισάγονται περίπου 600.000 και οι άλλοι απορρίπτονται. Σε εμάς έρχονται απόφοιτοι λυκείων που έχουν περισσότερο στο πρόγραμμά τους μαθήματα ξένων γλωσσών. Για τον λόγο αυτόν, εμείς δεν αντιμετωπίζουμε άμεσα τέτοιο κίνδυνο. Πιστεύω πως, αν κλείσουν τα τμήματα νεοελληνικών σπουδών στην Τουρκία, θα είναι για πολιτικούς λόγους. Για παράδειγμα, αν κλείσει το Τμήμα Τουρκολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, τότε θα έκλεινε μάλλον κι εκείνο της Κωνσταντινούπολης, που είναι το αντίστοιχο. Δεν πιστεύω πως

θα έκλειναν τα δικά μας τμήματα για λόγους οικονομικούς.

STOYNA POROMANSKA

Ευχαριστώ. Κύριε Savenko;

ANDREAS SAVENKO

Καταρχάς θέλω να πω ότι ουσιαστικά εμείς δεν έχουμε προβλήματα. Έχουμε βέβαια κι εμείς τα δικά μας ζητήματα, όμως δεν τους δίνουμε και πολλή σημασία. Απαντώντας στην ερώτησή σας, θα έδινα πρώτη προτεραιότητα στην επιστημονική δουλειά, στη συγγραφή και στην υποστήριξη ενός συστήματος grants, ώστε να μπορούν να κάνουν έρευνα οι υποψήφιοι διδάκτορες και οι διδάκτορες και να υπάρξει μια δουλειά, π.χ. προς την κατεύθυνση των λεξικών, της μετάφρασης, της επιστημονικής επιμέλειας των μεταφράσεων, κ.λπ. Αυτή είναι η πρώτη μας προτεραιότητα.

STOYNA POROMANSKA

Ευχαριστούμε. Κύριε Dinu;

TUDOR DINU

Κατά τη γνώμη μου, η βασική προϋπόθεση για τη σύγχρονη διδασκαλία της Ελληνικής είναι η βελτίωση της ψηφιακής πλέον βιβλιοθήκης. Δεν μπορούμε να παρέχουμε σύγχρονη εκπαίδευση, χωρίς να έχουμε στη διάθεσή μας όσο το δυνατόν περισσότερη βιβλιογραφία και όλα τα ηλεκτρονικά εργαλεία που έχουν δημιουργηθεί πρόσφατα.

STOYNA POROMANSKA

Ευχαριστώ πολύ. Θα ήθελα κι εγώ να προσθέσω κάτι. Στα κρατικά πανεπιστήμια των πρώην κομμουνιστικών χωρών δεν υπάρχει κίνδυνος να κλείσουν οι ειδικότητες αυτές, επειδή επικυρηγούνται από το κράτος. Ένα τέτοιο ποσό θα ήταν ωστόσο πάρα πολύ χρήσιμο για συνέδρια, για έρευνα, για βιβλιοθήκες, όπως είπε ο κύριος Dinu, επειδή πραγματικά πλέον με τις νέες τεχνολογίες χρειάζονται όλες οι ειδικότητες πάρα πολλά μέσα. Τα λεφτά όμως έρχονται πολύ δύσκολα. Όταν ζητάμε χρήματα, οι «έμποροι» λένε: «Μόνο εσείς νομίζετε ότι είστε; Ξέρετε πόσα νηπιαγωγεία είναι, πόσα μοναστήρια, πόσες πινακοθήκες, πόσα ορφανοτροφεία;» Κι εμείς μένουμε στο τέλος. Εμείς που κάνουμε έρευνα περιμένουμε στην ουρά.

TUDOR DINU

Να καταλάβουμε ότι ο κύριος οικονομολόγος προσφέρεται και ως μέγας χορηγός των τμημάτων μας; **[Γέλια]**

STOYNA POROMANSKA

Άλλη ερώτηση, παρακαλώ;

ZACHARIAS ΣΩΚΟΣ

Σώκος Ζαχαρίας, δημοσιογράφος. Ήθελα να ρωτήσω κάτι τον κύριο Kelaga... Είπατε ότι στην Τουρκία τον τελευταίο χρόνο είχαμε μια πρωτοφανή αύξηση του ενδιαφέροντος για τις νεοελληνικές σπουδές. Βέβαια εξηγήσατε τα αποτελέσματα της έρευνας που παρουσιάσατε. Επίσης τα τελευταία χρόνια έχουμε μια διαφορετική προσέγγιση από κάποιους κύκλους απέναντι σε θέματα που αφορούν και την ελληνική παρουσία εκεί, κυρίως στους Ρωμιούς της Πόλης. Για παράδειγμα, έχουν εκδοθεί διάφορα βιβλία αναφορικά με τα γεγονότα του '55. Επίσης έγινε για πρώτη φορά ένα παγκόσμιο συνέδριο που αφορούσε στους Ρωμιούς της Πόλης. Μου έχει μεταφερθεί ότι κάποιοι κύκλοι της τουρκικής κοινωνίας βλέπουν το θέμα των Ρωμίων, για παράδειγμα, κάπως ενοχικά. Έχουμε κάποια υποτυπώδη έστω μεταστροφή κάποιων κύκλων της τουρκικής κοινωνίας απέναντι σε θέματα αυτού του είδους;

IBRAHIM KELAGA AHMET

Αν και δεν είμαι αρμόδιος να απαντήσω σε τέτοιες ερωτήσεις, θα σας πω τη δική μου άποψη. Πράγματι, το τελευταίο διάστημα υπάρχει μια διαφορετική θεώρηση των γεγονότων εκείνων γενικά και της κατάστασης των Ρωμίων της Πόλης ειδικότερα. Αυτό οφείλεται και στο ότι η Τουρκία έχει εκδημοκρατιστεί περισσότερο τα τελευταία χρόνια. Έχουν αλλάξει οι αντιλήψεις των ανθρώπων. Φταίει οι καιροί. Μπορεί και η προσέγγιση που υπάρχει μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας να βοηθάει στο να βλέπουν τα πράγματα με πιο θετικό μάτι και πιο αντικειμενικά. Έτσι νομίζω εγώ. Η θετική αυτή πορεία συνεχίζεται και μελλοντικά νομίζω ότι θα έχουμε και θετικά αποτελέσματα σε ό,τι αφορά την προσέγγιση των δύο γειτονικών κρατών και λαών φυσικά.

STOYNA POROMANSKA

Ευχαριστώ πολύ. Όπως καταλάβαμε και από τα στοιχεία της ανακοίνωσης του κυρίου Kelaga, υπάρχει μια μεταστροφή, ιδιαίτερα στους νέους, και αυτό είναι πολύ ευχάριστο.

Άλλη ερώτηση;

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΕΖΑΝΗΣ

Λέγομαι Βεζάνης και ασχολούμαι με τη διδασκαλία μαθηματικών και Ελληνικών. Θα ήθελα να απευθύνω κι εγώ μια ερώτηση στον φίλο κύριο Kelaga. Τα τελευταία χρόνια είδαμε μια μεγάλη στροφή του ελληνικού ανα-

γνωστικού κοινού προς τους Τούρκους συγγραφείς και τη σύγχρονη τουρκική λογοτεχνία, αλλά και γενικά το τουρκικό βιβλίο. Το ερώτημα είναι αν αυτή η πορεία θα έχει περαιτέρω αύξηση, αν λάβουμε υπόψη κι ότι υπάρχει μία στροφή της κοινωνίας και του πολιτικού καθεστώτος στην Τουρκία προς μια πιο ισλαμική ας πούμε χροιά, ή μήπως είναι μία έξαρση, η οποία κάποια στιγμή θα έχει κάποια πτώση. Ευχαριστώ πολύ.

IBRAHIM KELAGA AHMET

Είναι πολιτική η ερώτηση. Πάντως δεν είμαι σε θέση να προσδιορίσω κατά πόσο θα συνεχιστεί αυτή η ανοδική πορεία. Εγώ μπορώ να σας πω για το ενδιαφέρον που υπάρχει σήμερα στην Τουρκία για τα Ελληνικά. Να σας πω –δεν το ανέφερα στην εισήγησή μου– ότι το καλοκαίρι σε 5 δήμους της παραλιακής ζώνης του Αιγαίου, στο Αϊβαλί, στη Φώκαια, στο Κουσάντασι, στο Ντικελί και σε έναν άλλον, που δεν θυμάμαι αυτήν τη στιγμή, διοργανώνονται μαθήματα ελληνικής γλώσσας για το κοινό εντελώς δωρεάν. Αυτό είναι κάτι που δεν υπήρχε παλιά, παρ' όλο που ζούσαν οι άνθρωποι αυτοί πάλι στην ίδια περιοχή, στην περιοχή του Αιγαίου. Το γεγονός όμως ότι δόθηκε η δυνατότητα να επισκέπτονται πιο πολλοί Έλληνες τα παράλια του Αιγαίου και πιο πολλοί Τούρκοι την Ελλάδα δημιούργησε την ανάγκη να μάθουν Ελληνικά. Αυτό βοηθάει και στην αύξηση του αναγνωστικού κοινού και του ενδιαφέροντος προς βιβλία που έχουν μεταφραστεί από Έλληνες λογοτέχνες στην Τουρκία. Δεν πιστεύω πως στο άμεσο μέλλον θα υπάρχει στροφή αυτού του ρεύματος. Οι πολιτικές εξελίξεις στην Τουρκία αφορούν το εσωτερικό της και δεν νομίζω πως θα έχουν αντίκτυπο στην άποψη και στην εικόνα που έχουν σχηματίσει οι Τούρκοι προς το παρόν για τους Έλληνες.

STOYNA POROMANSKA

Ευχαριστώ πάρα πολύ. Ο χρόνος μας τελείωσε. Ευχαριστώ πάρα πολύ τους συναδέλφους για τις ενδιαφέρουσες ανακοινώσεις. Ευχαριστώ κι εσάς για την παρουσία σας.

Συνεδρία 12η

Σάββατο, 5 Ιουλίου 2008

12.30-14.00 Νεοελληνικές, κλασικές και βυζαντινές σπουδές

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ:

Hans Eideneier

Πανεπιστήμιο του Αμβούργου, Γερμανία

ΕΙΣΗΓΗΤΕΣ:

Gonda Van Steen

Πανεπιστήμιο της Αριζόνα, Η.Π.Α.

Η μελέτη της Ελλάδας: Παρελθόν και μέλλον - Η στάση των Αμερικανών

Caterina Carpinato

Πανεπιστήμιο Κα Φόσκαρι, Βενετία, Ιταλία

Πού, πώς και γιατί μαθαίνουν οι Ιταλοί Ελληνικά (και Νέα Ελληνικά)

Kateřina Loudová

Πανεπιστήμιο Μάσαρικ, Μπρνο, Τσεχία

Προσέγγιση μεταξύ των νεοελληνικών, κλασικών και βυζαντινών σπουδών στην Τσεχία

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Εκ μέρους της οργανωτικής επιτροπής του συνεδρίου, θα ήθελα να σας παρακαλέσω, επειδή έχουμε κιόλας μια καθυστέρηση μισής ώρας, η συνεδρία αυτή να αρχίσει αμέσως, χωρίς διάλειμμα. Επομένως, παρακαλώ τη συντονίστρια της συνεδρίας αυτής, την κυρία Van Steen, να αναλάβει τα καθήκοντά της.

GONDA VAN STEEN

Κύριε Δημάδη, ο κύριος Eideneier είναι ο συντονιστής της συνεδρίας.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Με συγχωρείτε, υπέρβαση καθήκοντος! Κύριε Eideneier, ελάτε να αναλάβετε καθήκοντα. Παρακαλώ να προσέλθουν και οι εισηγητές, δηλαδή η κυρία Van Steen, η κυρία Carpinato και η κυρία Loudová. Ο κύριος Aldama δεν έχει έρθει. Θα ήθελα επίσης να σας υπενθυμίσω ότι η γραμματεία έχει κιόλας ετοιμάσει τα πιστοποιητικά παρακολούθησης για τους συμμετέχοντες στο συνέδριο. Παρακαλώ όσες και όσους συναδέλφους τα χρειάζονται να τα περάσουν και να τα πάρουν, διότι δεν θα σταλούν ταχυδρομικά.

Παρακαλώ τον ιστορικά πρώτο Πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών, τον κύριο Αστέριο Αργυρίου, να κάνει την ερώτησή του τώρα, μιας και δεν αφορούσε, βέβαια, τους εκπροσώπους των Υπουργείων Εξωτερικών, Παιδείας και Πολιτισμού. Παρακαλώ, το μικρόφωνο στον συνάδελφο κύριο Αργυρίου από το Πανεπιστήμιο του Στρασβούργου.

ΑΣΤΕΡΙΟΣ ΑΡΓΥΡΙΟΥ

Ευχαριστώ πολύ που μου δίνεις τον λόγο τώρα, κύριε Πρόεδρε, αλλά νομίζω ότι έπρεπε να μου τον δώσεις σήμερα το πρωί, εφόσον είχα υποβάλει τις ερωτήσεις μου γραπτά. Και δεν νομίζω ότι δεν αφορούσε τους αντιπροσώπους των Υπουργείων που ήταν εδώ. Είχα κάνει δύο ερωτήσεις. Μένω μόνο στη δεύτερη. Αυτό το «1ο Παγκόσμιο Συνέδριο Νεοελληνικών Σπουδών» εγώ προσωπικά το θεωρώ προσβολή όλων των νεοελληνιστών. Διότι δεν είναι η πρώτη φορά που ελληνοεπιστήτες ή νεοελληνοεπιστήτες κάνουν παγκόσμιο συνέδριο. Βέβαια, τα συνέδρια αυτά εμείς τα αποκαλούμε «διεθνή συνέδρια νεοελληνικών σπουδών». Τώρα αν η παγκοσμιοποίηση το ονόμασε «παγκόσμιο», αυτό δεν αλλάζει πολύ το θέμα. Το δεύτερο που ήθελα να πω είναι ότι το Συνέδριο αυτό, που ονομάστηκε «1ο Παγκόσμιο Συνέδριο Νεοελληνικών Σπουδών», είναι μια συνάντηση νεοελληνοεπιστητών από όλο τον κόσμο. Τέτοιες συναντήσεις έχουν γίνει και άλλες από άλλους ελληνικούς φορείς. Βέβαια ο κύριος Δη-

μάδης σωστά είπε σήμερα το πρωί ότι είμαστε ευγνώμονες προς το Υπουργείο Πολιτισμού, αλλά νομίζω ότι η πρώτη παγκόσμια συνάντηση νεοελληνοεπιστητών έγινε το 1976. Και από τότε έγινε πάρα πολλή δουλειά σε όλο τον κόσμο για τις νεοελληνικές σπουδές: ιδρύσαμε παντού εταιρείες νεοελληνικών σπουδών, αναπτύξαμε παντού μεθόδους διδασκαλίας, τις οποίες επεκτείναμε με το internet, κ.ά. Επομένως δεν αρχίζουν οι νεοελληνικές σπουδές τώρα με το συνέδριο αυτό. Ειπώθηκε ότι αυτό έγινε για λόγους εσωτερικούς. Όταν όμως μεγάλη αθηναϊκή εφημερίδα δημοσιεύει, ας πούμε, άρθρο με τίτλο «Νεοελληνικές σπουδές: ώρα μηδέν», το οποίο αρχίζει με μία παρουσίαση του «πρώτου» αυτού συνεδρίου, σημαίνει ότι οι νεοελληνικές σπουδές δεν υπήρχαν μέχρι τώρα, ότι αρχίζουν τώρα. Αυτό είναι κάτι το οποίο δεν μπορώ να δεχτώ, προπάντων για όλους τους συναδέλφους, οι οποίοι μέχρι τώρα υπηρέτησαν τις νεοελληνικές σπουδές ανά τον κόσμο, αλλά και για τους νεοελληνοεπιστήτες της Ελλάδος επίσης. Ένα συνέδριο με τίτλο «1ο Παγκόσμιο Συνέδριο Νεοελληνικών Σπουδών» στο οποίο δεν συμμετέχουν οι νεοελληνοεπιστήτες της Ελλάδος, τι είδους παγκόσμιο συνέδριο νεοελληνοεπιστητών είναι; Για παράδειγμα, το Τμήμα Νεοελληνικών Ερευνών του Εθνικού Κέντρου Ερευνών δεν έχει καν κληθεί στο Συνέδριο αυτό. Οι νεοελληνοεπιστήτες των πανεπιστημίων της Ελλάδος επίσης δεν έχουν κληθεί. Πρόκειται, λοιπόν, για μια συνάντηση νεοελληνοεπιστητών του εξωτερικού, οπότε θα πρέπει να της βάλουμε τον τίτλο: «1η Συνάντηση Νεοελληνοεπιστητών του Εξωτερικού του Δήμου Αθηναίων».

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Ευχαριστούμε πάρα πολύ τον κύριο Αργυρίου για την παρέμβασή του.

ΑΣΤΕΡΙΟΣ ΑΡΓΥΡΙΟΥ

Σας παρακαλώ, θα ήθελα όλοι μας, με τη μορφή ψηφίσματος, να το κάνουμε αυτό. Πρέπει να εκλείψει αυτός ο τίτλος από τη συνάντησή μας. Για εμένα, είναι απαραίτητος.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Κύριε Αργυρίου, αν μου επιτρέπετε και χωρίς να δώσουμε συνέχεια στη συζήτηση, το συνέδριο αυτό, όπως ήδη συζητήσαμε και προσωπικά, είναι το πρώτο ενός κύκλου συνεδρίων.

Κοιτάτε, όλα είναι θέμα εμπειρίας. Νομίζω ότι οι επικεφαλής του Δήμου Αθηναίων είναι καλοπροαίρετοι και θα το λάβουν υπόψη. Και οι τύποι έχουν ουσία, αλλά δεν μπορούμε να τους παραβλέψουμε και να μείνουμε στην ουσία; Διότι πραγματικά το συνέδριο αυτό έχει ως τώρα προσφέρει πολλά στοιχεία στον τρόπο, με τον οποίο πρέ-

πει να δούμε τις νεοελληνικές σπουδές. Ίσως πολύ σύντομα να δώσουμε τον λόγο και στην κυρία Μυτιληναίου, την επικεφαλής του Δήμου Αθηναίων, ώστε να ακούσετε πώς βλέπει το θέμα και να έχουμε έναν διάλογο, όπως επιβάλλεται πάντα. Ευχαριστώ.

ΣΟΦΗ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ-ΜΥΤΙΛΗΝΑΙΟΥ

Ευχαριστώ πολύ, κύριε Δημάδη. Ήθελα απλώς να διευκρινίσω πώς εγώ αντιλαμβάνομαι την τοποθέτηση του κυρίου Τζιόβα στο προαναφερθέν άρθρο του «*Νεοελληνικές σπουδές: ώρα μηδέν*», με το οποίο προσωπικά συμπαρατάσσομαι. Ο τίτλος του άρθρου δεν υποδηλώνει ότι δεν έγινε τίποτα ως τώρα. Επισημαίνει ότι έχει αλλάξει πάρα πολύ το διεθνές περιβάλλον, ότι αυτήν τη στιγμή βρισκόμαστε ενώπιον μίας νέας πρόκλησης και ότι είναι λίγο σαν να ξεκινάμε από την αρχή μία προσπάθεια προβολής του ελληνικού πολιτισμού και της ελληνικής γλώσσας, με πρέσβεις τις νεοελληνικές έδρες του εξωτερικού. Αυτή νομίζω είναι η τοποθέτηση και οτιδήποτε άλλο ίσως δεν είναι αυτό ακριβώς που υπονοούσε το άρθρο, με το οποίο όλοι εμείς στον Δήμο Αθηναίων συμφωνούμε.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Σας ευχαριστούμε πάρα πολύ για τις διευκρινίσεις. Είμαστε μια οικογένεια και πρέπει να παραμείνουμε οικογένεια. Και μέσα στην οικογένεια όμως υπάρχουν διαφορετικές απόψεις. Παρακαλώ, ο κύριος Eideneier έχει τον λόγο.

HANS EIDENEIER

Τώρα να πω «καλημέρα» ή «καλησπέρα»; Αν αργήσουμε κι άλλο, μάλλον «καλησπέρα».

Δύο παρατηρήσεις καταρχήν. Η κυρία Carpinato μού λέει ότι μάλλον είναι η πρώτη φορά που εμείς εδώ στο βήμα δεν είμαστε Έλληνες. Και χάσαμε και τον πέμπτο εισηγητή, που θα μιλούσε στην τρίτη θέση. Θα ήταν κι αυτός Ισπανός υπήκοος. Εγώ όμως λέω ότι φυσικά είμαστε όλοι μας Έλληνες, αλλά όχι γεννημένοι Έλληνες. Αυτήν τη διάκριση θα ήθελα να την κάνω. Αυτό, βέβαια, δεν το δέχονται εύκολα όλοι οι Έλληνες. Κάνω πάντα το αστείο «εμείς οι Έλληνες» με ευκολία, αλλά υπήρχαν καιροί που κάτι τέτοιο δεν ήταν αποδεκτό.

Δεύτερη παρατήρηση, που αφορά σε κάτι που άκουσα στην προηγούμενη συνεδρία και τώρα ευτυχώς φτάνω κι εγώ σε ένα μικρόφωνο και μπορώ να μιλήσω. Μην ασχολείστε με τις έδρες Αρχαίων Ελληνικών στο εξωτερικό. Αυτές οι έδρες ανήκουν και στη δική μας κουλτούρα και θα γίνουμε γελοίοι, αν κάνουμε τέτοιες προτάσεις. Συγγνώμη που το λέω έτσι, αλλά από το πρωί ήθελα να μας γλιτώσω από αυτόν τον κίνδυνο.

Μπαίνουμε, λοιπόν, στο θέμα μας, που είναι: «*Νεοελληνικές, κλασικές και βυζαντινές σπουδές*». Ο προβληματισμός επί των σχέσεων νεοελληνικών και κλασικών σπουδών διαφάνηκε σε πολλές εισηγήσεις που ακούσαμε ως τώρα. Ας θυμηθούμε για μία στιγμή μια ταινία που σίγουρα έχουμε δει όλοι μας, *My Big Fat Greek Wedding*. Γνωρίζουμε όλοι μας πως, κατά τα ελληνικά ήθη και έθιμα, ο εγγονός παίρνει το όνομα του παππού. Ο παππούς μας είναι εκείνος ο συμπαθέστατος αρχαίος Έλληνας, στον οποίο θέλουμε να μοιάσουμε όχι μόνο στο όνομα. Ο πατέρας μας όμως λεγόταν «Ρωμαίος», «Ρωμιός». Και αν καταλαβαίνω καλά, τον έχουμε βάλει λίγο στην άκρη, παρ' όλο που η ορθόδοξη εκκλησία μάς τον θυμίζει κάθε μέρα. Εκτός Ελλάδος, εμφανίστηκαν από πολύ νωρίς φίλοι των Ελλήνων, οι λεγόμενοι «Φιλέλληνες», οι οποίοι μας διαβεβαίωσαν και μας διαβεβαιώνουν ακόμη πως η προτίμηση του παππού έναντι του πατέρα μας έχει μία σταθερή ιδεολογική βάση. Εμείς το δεχτήκαμε ως Έλληνες, αλλά υπάρχουν και μερικές περαιτέρω συνέπειες. Ακόμα και τα εστιατόριά μας στη Γερμανία δεν λέγονται «Ρωμανός ο Μελωδός» ή «Αγία Σοφία», αλλά κατά προτίμηση «Αριστοτέλης», «Ακρόπολις», «Διογένης», «Αφροδίτη», «Ερμής». Αυτήν τη στιγμή έχουμε 450.000 Έλληνες μόνο στη Γερμανία, αλλά έχουν περάσει από τη Γερμανία παραπάνω από ένα εκατομμύριο. Οι άνθρωποι αυτοί εκμεταλλεύονται αυτήν τη σκέψη, που κρύβεται κάτω από την ονομασία «Ακρόπολις» του καταστήματός τους, για να αυξήσουν την πελατεία τους, και δεν ενδιαφέρονται για παράδειγμα για το αν ο Ρωμανός ήταν ο πιο σπουδαίος ποιητής του Μεσαίωνα.

Μα και όσον αφορά στα πανεπιστήμιά μας, τουλάχιστον στην Ευρώπη, εμείς οι νεοελληνιστές θεωρηθήκαμε ως το θετό παιδί των κλασικών σπουδών. Την ώρα, όμως, που οι γονείς που μας υιοθέτησαν, οι κλασικές σπουδές, αρρώστησαν σοβαρά, με τους καινούργιους θεσμούς που μας επιβάλλει η Ευρωπαϊκή Κοινότητα και με τις αποφάσεις της Μπολόνια, έχουν ήδη τόσα προβλήματα να επιλύσουν για τη δική τους επιβίωση, ώστε το θετό παιδί τους το δίνουν ευχαρίστως σε άλλους κηδεμόνες, όπως π.χ. στη συγκριτική φιλολογία, στη γλωσσολογία, στην εθνολογία, κ.ο.κ. Τι ζωή όμως είναι αυτή ως «Modern Greek Studies»; Μπορούμε να φανταστούμε νεοελληνικές σπουδές χωρίς τα Αρχαία και τα Βυζαντινά, με φοιτητές που δυσκολεύονται να διαβάσουν επιστημονικά άρθρα στη *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια*; Εμείς λέμε βέβαια τη γλώσσα της «ακραία καθαρεύουσα», αλλά πού είναι το πρόβλημα, αν ξέρεις Αρχαία και Βυζαντινά; Τώρα, ούτε το πολυτονικό δεν διδάσκεται πια. Με άλλα λόγια, με τους κλασικούς αντάμα δεν ταιριάζουμε και χώρια δεν μπορούμε.

Ας ακούσουμε όμως πρώτα τις τρεις μας εισηγήτριες,

μήπως μπορέσουν να μας βοηθήσουν στις σκέψεις μας αυτές. Ο τέταρτος, ο κύριος Javier Alonso Aldama, δυστυχώς αρρώστησε και του ευχόμαστε γρήγορη ανάρρωση. Η πρώτη εισηγήτρια είναι η Gonda Van Steen, με θέμα: «*Η μελέτη της Ελλάδας: Παρελθόν και μέλλον – Η στάση των Αμερικανών*». Η κυρία Van Steen είναι Associate Professor στο Πανεπιστήμιο της Αριζόνα, στο Τμήμα Κλασικών Σπουδών, με σπουδές στη Γάνδη του Βελγίου και στο Πρίνστον των Ηνωμένων Πολιτειών. Παρακαλώ, πείτε μας τον πόνο σας.

GONDA VAN STEEN

Σας ευχαριστώ όλους για τη συμμετοχή σας, για την εξαιρετική οργάνωση, για την πρόσκληση και για την πρόκληση να ξανασκεφτούμε τη μελέτη της Ελλάδας στο αμερικανικό πανεπιστήμιο.

Η παρουσίασή μου αφορά το θέμα των νεοελληνικών σπουδών και τις σχέσεις τους με τις κλασικές και τις βυζαντινές σπουδές. Είναι οι σχέσεις που ανακαλύπτονται με τη διδασκαλία μέσα στην τάξη και με την έρευνα που λειτουργεί σε διαπολιτιστικό επίπεδο.

Θα επικεντρωθώ στις πρακτικές με τις οποίες οι καθηγητές και οι μελετητές της ελληνικής γλώσσας, λογοτεχνίας, ιστορίας, κ.λπ. έχουν αντιμετωπίσει τη συνεχή πρόκληση του ελληνισμού στις διαχρονικές φάσεις του.

Θα επικεντρωθώ επίσης στα κομμάτια της παρουσίασής μου, που ελπίζω ότι δεν επαναλαμβάνουν ό,τι έχουμε πει ήδη για το αμερικανικό πανεπιστήμιο και τις νεοελληνικές σπουδές – πράγμα δύσκολο μετά από τρεις μέρες γεμάτες με ενδιαφέρουσες σκέψεις.

Θα ήθελα να αρχίσω με τα λόγια του Thomas Jefferson, στην αλληλογραφία του με τον Αδαμάντιο Κοραή, από την εποχή της Επανάστασης. Παρ' όλο που ο Jefferson θα ήθελε να υποσχεθεί βοήθεια στους Έλληνες –οικονομική βοήθεια και διπλωματική αναγνώριση–, δεν το κάνει και καταλήγει με την εικόνα του για τους Έλληνες που είναι ακόμα οι διάδοχοι των Αρχαίων:

«Should they [i.e. Jefferson's thoughts on national government] furnish a single ideal which may be useful to them, I shall fancy it a tribute rendered to the Manes of your Homer, your Demosthenes, and the splendid constellation of Sages and Heroes, whose blood is still flowing in your veins, and whose merits are still resting, as a heavy debt, on the shoulders of the living and the future races of men. While we offer to heaven the warmest supplications for the restoration of your countrymen and to the freedom and science of their ancestors, permit me to assure yourself of the cordial esteem and high respect which I bear and cherish towards yourself personally.»

Από τότε έχουν αλλάξει οι συνθήκες και στην Ελλάδα,

αλλά και στο αμερικανικό πανεπιστήμιο, ακόμα και στο πρότυπο του αμερικανικού πανεπιστημίου που άφησε ο ίδιος ο Jefferson, στο μοντέλο του Πανεπιστημίου της Βιρτζίνια. Ο Victor Davis Hanson γράφει κάπως προκλητικά για την πτώση των κλασικών σπουδών, στο γνωστό του βιβλίο «*Ποιος σκότωσε τον Όμηρο?*». Η ακόμα πιο προκλητική απάντησή του είναι ότι ο κλασικιστής, ο καθηγητής ο ίδιος, σκότωσε τον Όμηρο. Ο λόγος είναι, κατά τη γνώμη του Hanson, ότι ο καθηγητής των κλασικών σπουδών δεν μπορεί πλέον να προσελκύσει το ενδιαφέρον των φοιτητών του με τις γνώσεις του και ειδικά για το ευρύτερο πολιτιστικό πλαίσιο, που ανταποκρίνεται σε πολύ βασικές ερωτήσεις. Ο Hanson δίνει κάποια παραδείγματα:

- Πόσο μακριά είναι η Αθήνα από τη Σπάρτη;
- Για ποιους λόγους εξαφανίστηκε ο μυκηναϊκός πολιτισμός, κ.λπ.;

Θα ήθελα να απαντήσω στα παράπονα του Hanson με το να επιμείνω στην αξία των κλασικών σπουδών στην ευρεία τους έννοια, αλλά ακόμα περισσότερο με το να επιμείνω στην αξία των νεοελληνικών σπουδών ακριβώς για τον εκσυγχρονισμό των κλασικών σπουδών –εφόσον δοθεί η ευκαιρία στους νεοελληνιστές.

Τα αμερικανικά πανεπιστήμια διαφέρουν αρκετά μεταξύ τους. Τα περισσότερα δεν έχουν την πολυτέλεια να έχουν έδρα νεοελληνικών σπουδών. Σε ένα τέτοιο πανεπιστήμιο, εάν η διοίκηση αφήνει τις νεοελληνικές σπουδές να αναπτυχθούν, θα μπορούσαν να προκαλέσουν ξανά το ενδιαφέρον των φοιτητών στην Ελλάδα όλων των εποχών, για να την προσεγγίσουν με περισσότερες γλωσσικές, γεωγραφικές και γενικά πολιτιστικές γνώσεις. Αυτές οι πολιτιστικές γνώσεις θα πρέπει να συμπεριλαμβάνουν και τις βυζαντινές σπουδές, γιατί επιμένουμε ακόμα όχι στη συνέχεια του ελληνισμού, αλλά στη διαπολιτισμικότητα του ελληνισμού από την άποψη της γλώσσας, της λογοτεχνίας, της γεωγραφίας, της εθνικής ταυτότητας, κ.λπ. Σας δίνω μερικά παραδείγματα που αγγίζουν τα προσωπικά μου ενδιαφέροντα, αλλά τα οποία μπορούν εύκολα να επεκταθούν.

Σε ένα μάθημα για την αρχαία κωμωδία, μπορούμε να μελετήσουμε τον Αριστοφάνη, αλλά επίσης τη σάτιρα της βυζαντινής περιόδου και μετά το σύγχρονο σατιρικό στοιχείο στην αθηναϊκή επιθεώρηση. Το μάθημα ονομάζεται «*Η αρχαία κωμωδία*», αλλά σπρώχνει τους φοιτητές να ψάξουν και αλλού για την απάντηση στο ερώτημα: «Τι είναι αυτό το σατιρικό, πολιτικό στοιχείο που δημιουργεί το χιούμορ?».

Άλλο παράδειγμα: σε ένα μάθημα για την αρχαία πόλη, θα μιλήσω για τη βυζαντινή Κωνσταντινούπολη ή για την Αλεξάνδρεια του Καβάφη.

Τρίτο παράδειγμα: μην ξεχνάτε ότι στο αμερικανικό πα-

νεπιστήμιο, που δεν έχει πολυτέλειες, ο νεοελληνιστής μπορεί να βρεθεί και σε ένα μάθημα Λατινικών. Όπου και να βρεθεί στο «πανεπιστήμιο της λιτότητας» (και εννών «λιτότητα» μέσα σε αμερικανικές συνθήκες, γιατί καταλαβαίνω ότι η λιτότητα αλλού μπορεί να είναι πολύ πιο δύσκολη), ο νεοελληνιστής θα φοράει πολλά καπέλα, όπως λέμε στα Αγγλικά.

Τα θέματα και οι προβληματισμοί που εμπλουτίζουν τις νεοελληνικές σπουδές, όπως τα θέματα της αναβίωσης και της πρόσληψης στη μελέτη του αρχαίου δράματος, μπορούν να εμπλουτίζουν επίσης τις λατινικές σπουδές. Επίσης θα το κάνουν με ερωτήματα που φαίνονται στους φοιτητές πολύ πιο σύγχρονα και προκλητικά. Μας υπενθυμίζουν επίσης ότι εμείς οι νεοελληνιστές έχουμε αμελήσει το ένα τρίτο της νεοελληνικής λογοτεχνίας: το θέατρο, που μπορεί κάλλιστα να ενημερώσει για τις ευρύτερες δομές της ελληνικής κοινωνίας και ιστορίας και που προσφέρει στους φοιτητές μας πολλαπλές ευκαιρίες, ώστε να κάνουν πρακτική γλώσσας με ζωντανούς διαλόγους.

Σε αυτά τα παραδείγματα, δεν είπα ποτέ ότι ψάχνουμε για συνέχειες. Απλώς επιμένω ότι μπορούμε να ανοίξουμε πόρτες προς άλλες κουλτούρες και εποχές σε μαθήματα που ήδη υπάρχουν και τραβάνε κόσμο.

Σε ένα από τα πιο δημοφιλή μας μαθήματα, το *Word Power* (*Η δύναμη που στηρίζεται στο λεξιλόγιο*), θα μπορούσαμε π.χ. να μελετήσουμε όχι μόνο τις αρχαίες ελληνικές και λατινικές ρίζες των γλωσσών, αλλά και να χρησιμοποιήσουμε τη Νεοελληνική ως ένα ιδανικό παράδειγμα για το πώς και πού αλλάζει ή εξελίσσεται μία γλώσσα, πώς επηρεάζεται, τι απορρίπτει, πώς ανανεώνεται, κ.λπ. Η βυζαντινή περίοδος θα προσφέρει εδώ ξανά ένα πολύ ενδιαφέρον πλαίσιο, το πλαίσιο της αυτοκρατορίας και της πολιτικής ιδεολογίας, που αυτήν τη στιγμή ενδιαφέρει πολύ το αμερικανικό κοινό.

Με άλλα λόγια, η σύνδεση ανάμεσα στα Αρχαία και στα Νέα Ελληνικά μπορεί να ανανεωθεί με την προσφορά των νεοελληνικών σπουδών, πάλι εάν δοθεί η ευκαιρία στους νεοελληνιστές. Πολλοί από τους Αμερικανούς νεοελληνιστές βρίσκονται ακόμα και σήμερα σε τμήματα κλασικών σπουδών και πρέπει να εκμεταλλεύονται τα λίγα πλεονεκτήματα που τους προσφέρει αυτή η θέση. Βέβαια ο νεοελληνιστής που είναι και κλασικιστής ελπίζουμε να αντιδράσει, όταν η διοίκηση ή το τμήμα σκέφτεται να απορροφήσει τα χρήματα που δόθηκαν για τα Νέα Ελληνικά για τις κλασικές σπουδές γενικά.

Στο τμήμα κλασικών σπουδών, θα βρούμε το φυτώριο ανάμεσα σε φοιτητές που ενδιαφέρονται για την ιστορία, την αρχαιολογία, κ.λπ. Εκεί επίσης οι νεοελληνιστές θα βρουν κάποιες σχετικά λίγες όμως ευκαιρίες, που θα μπορούσαν να οδηγήσουν στη μεγαλύτερη κινητικότητα

των φοιτητών και των καθηγητών. Ας μην ξεχάσουμε ότι το κανονικό τμήμα κλασικών σπουδών στο «πανεπιστήμιο της λιτότητας» είναι σχετικά μικρό: από 2 μέχρι 8-10 άτομα. Συμπεριλαμβάνει τον λατινιστή, τον ελληνιστή, τον ιστορικό, τον αρχαιολόγο και, αν είμαστε πολύ τυχεροί, και τον νεοελληνιστή. Πρέπει να επισημάνω επίσης ότι σε πολλά αμερικανικά πανεπιστήμια οι βυζαντινές σπουδές δεν υπάρχουν. Εάν υπάρχει άδεια θέση κάποια στιγμή στη βυζαντινή ιστορία π.χ. πρόκειται να τη συμπληρώσουν με αραβολόγο ή ισλαμιστή, ανάλογα με τα σημερινά γεωπολιτικά ενδιαφέροντα της Αμερικής. Θα πρέπει πραγματικά να τονίσω περισσότερο τη γεωπολιτική στρατηγική που διευθύνει, θα έλεγα, τη διδασκαλία γλώσσας. Εκτός από τα Ισπανικά, πολλές δυτικοευρωπαϊκές γλώσσες βρίσκονται σε βαθιά κρίση στην Αμερική. Το Πανεπιστήμιο της Νότιας Καλιφόρνιας σκέφτεται να κόψει ακόμα και τα Γερμανικά του. Στο δικό μας Πανεπιστήμιο της Αριζόνα κινδύνευε για πολλά χρόνια το διδακτορικό πρόγραμμα στις σλαβικές και στις γερμανικές σπουδές, παρ' όλο που του στοιχίζει ελάχιστα χρήματα.

Κατά πόσο είναι επείγον το πρόβλημα; Για παράδειγμα, στο Πανεπιστήμιο της Αριζόνα έχουμε μερικές θέσεις που έχουν μείνει ανοιχτές. Όταν ζητάμε να αναπληρωθούν αυτές, απαντάει η διοίκηση του πανεπιστημίου: «Καλά, το τάδε τμήμα μόλις έβαλε το Marslander στον πλανήτη Άρη. Τι κάνατε εσείς τώρα τελευταία που να τραβάει την προσοχή όλου του κόσμου;» Εάν ξέρεi κανείς από σας την απάντηση, να μου πείτε... Εγώ τους απαντώ ότι εμείς φτιάξαμε τους ανθρώπους που έγραψαν τις πολλές αιτήσεις για τη χρηματοδότηση του περιήρημου Marslander, που αλλιώς δεν θα γινόταν. Αυτοί οι φιλόλογοι που μπορούν να γράφουν ή αυτοί οι φοιτητές που κατέχουν τη γλώσσα τους, αφού κατέχουν κι άλλες γλώσσες, θα μείνουν όμως πάντα στη σκιά.

Τι συμπεράσματα μπορούμε να βγάλουμε για τις νεοελληνικές σπουδές στην Αμερική;

- Ότι οι ιστορικές ρίζες τους βρίσκονται στις κλασικές σπουδές, που δεν σημαίνει ότι εκεί πρέπει να μείνουν, αλλά να βοηθηθούν.
- Ότι ο εκσυγχρονισμός μπορεί να ξεκινήσει από τις νεοελληνικές σπουδές, με την ευρύτερη διαπολιτισμική διάστασή τους και τη χρησιμότητά τους μακροπρόθεσμα.
- Επίσης ότι οι νεοελληνικές και οι βυζαντινές σπουδές μπορεί να λειτουργήσουν πολύ δημιουργικά, αλλά δεν είναι καθόλου σε ασφαλή θέση.

Μας χρειάζονται ενισχύσεις και δημιουργικές συνεργασίες με τμήματα νεοελληνικών σπουδών από όλο τον κόσμο και ειδικά από την Ελλάδα. Τη στιγμή που το γεωπολιτικό βάρος θα στραφεί ξανά προς το Αιγαίο, εμείς θα είμαστε και σωστά ενημερωμένοι, αλλά και πο-

λύ έτοιμοι. Σας ευχαριστώ πολύ.

HANS EIDENEIER

Ευχαριστούμε πολύ. Πάρα πολύ ωραία! Η δεύτερη εισηγήτρια είναι η Caterina Carpinato, που εγώ βέβαια την έχω συνδέσει και με τα Neograeca Medii Aevii. Είναι Καθηγήτρια στο Πανεπιστήμιο της Βενετίας. Σας υπενθυμίζω πως οι πρώτοι φιλέλληνες ήταν οι αρχαίοι Ρωμαίοι, που έφεραν σε εμάς, στην υπόλοιπη Ευρώπη, τα φώτα των αρχαίων Ελλήνων. Αυτό έχει τα καλά, αλλά σίγουρα και τα λιγότερα καλά του, αφού όλα, και τα Αρχαία, εμείς τα βλέπουμε με τα γυαλιά των αρχαίων Ρωμαίων. Πέντε χρόνια μαθαίναμε Λατινικά και μετά ως επιβράβευση μας επέτρεψαν να μάθουμε και τα Αρχαία φαντάζομαι πως αυτήν τη «σταδιοδρομία» όλοι μας την έχουμε περάσει, τουλάχιστον στην Ευρώπη. Άρα η απόγονος των Λατίνων και με την πιο λαμπρή παράδοση κλασικών σπουδών, η Ιταλία, θα μας πει: «Πού, πώς και γιατί μαθαίνουν οι Ιταλοί Ελληνικά (και Νέα Ελληνικά)». Αφαιρέστε και την παρένθεση και θα είμαστε εντάξει...

CATERINA CARPINATO

Ευχαριστώ πολύ κι εσάς, κύριε Καθηγητά, κι όλους σας.

Το διακριτικό χαρακτηριστικό της Ιταλίας, το οποίο την καθιστά μοναδική και διαφορετική σε σχέση με άλλα μέρη του κόσμου, έγκειται στη σχέση που παγίωσε και, εν μέρει, διατήρησε με τον αρχαίο κόσμο και ιδιαίτερα με τον ελληνικό.¹ Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η Ιταλία είναι η κατεξοχήν χώρα μελέτης της Ελληνικής, στην αρχαία ελληνική, βυζαντινή και νεοελληνική της μορφή, η ευρωπαϊκή χώρα στην οποία η μελέτη της Ελληνικής είχε μια παγιωμένη και ανθηρή παράδοση, αλλά συνεχίζει να αποτελεί και μία απτή επιστημονική και διδακτική πραγματικότητα. Οφείλω να προαναφέρω ότι εγώ προσωπικά, λόγω εκπαίδευσης, αλλά και πεποίθησης, είμαι της άποψης ότι όσοι ασχολούνται επιστημονικά και επαγγελματικά με την ελληνική γλώσσα και λογοτεχνία στην Ιταλία, είτε πρόκειται για την αρχαία είτε τη βυζαντινή-μεσαιωνική είτε τη νεοελληνική, θα έπρεπε να έχουν μια βασική κατάρτιση, που να συμπεριλαμβάνει τουλάχιστον σε γενικές γραμμές ολόκληρη την ιστοριογλωσσική και πολιτιστική διαδρομή της Ελληνικής. Αυτήν την άποψη όμως δεν τη συμμερίζονται όλοι οι συνάδελφοί μου, κυρίως της Αρχαιοελληνικής και Βυζαντινής (τελευταία μάλλον και της Νεοελληνικής). Οι εξειδικευμένες κατά τομέα αρμοδιότητες, το ενδιαφέρον για ένα συγκεκριμένο πεδίο της επιστημονικής έρευνας, αλλά –και πιο ωμά– λόγοι πρόσβασης σε προκρη-

ξεις πανεπιστημιακών εδρών δεν επιτρέπουν στην Ιταλία μια αποτελεσματική διαθεματική προσέγγιση, ούτε και στο εσωτερικό του ερευνητικού πεδίου, όσων ασχολούνται με την ελληνική γλώσσα και λογοτεχνία. Συνεπώς ο καθένας με τα ελληνικά του στα στενά του όρια.

Στην Ιταλία βρισκόμαστε τώρα σε μία μεταβατική περίοδο. Αφενός διαθέτουμε μία παράδοση σπουδών και επιστημονικής έρευνας στον χώρο της Αρχαίας Ελληνικής και η πλειοψηφία των Ιταλών ελληνοιστών, κυρίως της περασμένης γενιάς, προέρχεται από αυτόν τον χώρο. Αφετέρου τα ιταλικά πανεπιστήμια θα διαμορφώνουν νέες γενιές νεοελληνοιστών, πτυχιούχους σχολών ξένων γλωσσών και λογοτεχνιών, για τους οποίους ο αρχαίος ελληνικός και βυζαντινός κόσμος θα είναι ξένος προς το πρόγραμμα σπουδών τους. Οι φοιτητές από τις σχολές ξένων γλωσσών, οι οποίοι επιλέγουν να εξειδικευτούν στα Νέα Ελληνικά, έχουν υποχρεωτικά ορισμένα βασικά μαθήματα στο πρόγραμμα σπουδών τους –όπως ιταλική λογοτεχνία, γλωσσολογία, ιστορία– όμως δεν προβλέπεται η διεύρυνση της κατάρτισής τους, με ένα πλήρες πρόγραμμα κλασικού πολιτισμού, που θα συμπεριλάμβανε και τον βυζαντινό πολιτισμό. Σύντομα, λοιπόν, θα έχουμε κι εμείς στην Ιταλία συγκριτολόγους και μελετητές της σύγχρονης λογοτεχνίας, πτυχιούχους σχολών ξένων γλωσσών, οι οποίοι δεν θα είναι σε θέση να συλλάβουν τις γλωσσικές και πολιτιστικές ιδιαιτερότητες του Καβάφη, του Σεφέρη και του Ελύτη, αφού θα απουσιάζουν από το πρόγραμμα σπουδών τους μαθήματα αρχαίας ελληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας, καθώς και βυζαντινής φιλολογίας. Αυτό δεν συνέβαινε μέχρι πριν από λίγα χρόνια, όταν τα Νέα Ελληνικά συνδέονταν με τα Αρχαία και ήταν μάθημα στις φιλολογικές σχολές. Στην Ιταλία, το πανεπιστημιακό διδακτικό προσωπικό της ελληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας, δηλαδή της Αρχαίας Ελληνικής και του βυζαντινού πολιτισμού, εντάσσεται στις φιλολογικές σχολές, ενώ η νεοελληνική γλώσσα και λογοτεχνία, μετά τη μεταρρύθμιση των πανεπιστημιακών σπουδών, θα ενταχθεί προπαντός στις σχολές ξένων γλωσσών και λογοτεχνιών. Αυτό σύντομα θα προκαλέσει μια αλλαγή, ένα διαζύγιο Αρχαίων και Νέων Ελληνικών. Αλλά αυτό είναι ένα πρόβλημα που ήθελα να το θέσω από την αρχή, γιατί οι ελληνικές σπουδές –και χρησιμοποιώ τη λέξη «ελληνικές» με ευρύτερη έννοια– δεν πλήττονται μέχρι στιγμής στην Ιταλία. Κάθε άλλο μάλιστα, αφού ακόμα ανθούν σε μεγάλο βαθμό.

Η πρώτη επαφή που οι Ιταλοί συνήθως έχουν με τα Ελληνικά είναι στο πενταετούς διάρκειας κλασικό λύκειο. Τα σχολικά Ελληνικά, που ούτε οι πρόσφατες εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις δεν μπόρεσαν να κλονίσουν, είναι τα Ελληνικά της κλασικής λογοτεχνίας, με μερικές αναφορές στην Κοινή των Ευαγγελίων. Οι μαθη-

¹ Μια σημαντική πρόσφατη ιστορική επισκόπηση οφείλεται στη L. Marcheselli Loukas, «Οι Ελληνικές Σπουδές στην Ιταλία», στο I.N. Καζάκης (επιμ.), *Οι Ελληνικές Σπουδές στην Ευρώπη. Ιστορική ανασκόπηση από την Αναγέννηση ως το τέλος του 20ού αιώνα*, Κ.Ε.Γ. (Θεσσαλονίκη 2007) 43-52.

τές του κλασικού λυκείου καταπιάνονται με την εκμάθηση της Ελληνικής αρχής γενομένης από το αλφάβητο. Στην πρώτη διετία και επί τέσσερις ώρες την εβδομάδα ασχολούνται με τη γραμματική και το συντακτικό, ενώ στα επόμενα τρία χρόνια και για τρεις ώρες την εβδομάδα αναλύουν το ιστορικολογοτεχνικό προφίλ της ελληνικής λογοτεχνίας γενικά, από τον Όμηρο ως τους ελληνιστικούς χρόνους, και διαβάζουν πρωτότυπα αρχαία λογοτεχνικά κείμενα με σημειώσεις και σχόλια. Οι καθηγητές των Αρχαίων Ελληνικών στις αίθουσες των λυκείων μπορεί να είναι λιγότερο ή περισσότερο συμπαιθής, λιγότερο ή περισσότερο ικανοί να μεταδίδουν τις γνώσεις τους ευχάριστα και συναρπαστικά, συνήθως όμως είναι καλά καταρτισμένοι, αφού η επαγγελματική τους επιλογή γεννήθηκε από πάθος.

Για να απαντήσουμε στο ερώτημα πόσοι είναι οι φοιτητές που προέρχονται από το κλασικό λύκειο, πρέπει να κάνουμε μια μικρή έρευνα στον ιστότοπο του Ιταλικού Υπουργείου Παιδείας. Εκεί θα δούμε ότι εκεί υπάρχει ένας κατάλογος των κλασικών κρατικών λυκείων ανά περιφέρεια και οι περιφέρειες στην Ιταλία είναι 20. Αναφέρουμε ενδεικτικά μερικά δεδομένα: στη Λομβαρδία, την περιφέρεια του Μιλάνου, με πληθυσμό 9.667.272, τα κλασικά λύκεια είναι 35, στο Βένετο, με πληθυσμό 4.845.832, είναι 28, στο Λάτιο, την περιφέρεια της Ρώμης, με 5.567.131 κατοίκους, είναι 56, στη Σικελία, την περιφέρεια απ' όπου προέρχομαι, με σχεδόν τον μισό πληθυσμό της Λομβαρδίας [5.029.876]², είναι 63 τα κρατικά κλασικά λύκεια. Ήθελα να αναφέρω αυτούς τους αριθμούς, γιατί δείχνουν ότι οι Ιταλοί έφηβοι που θα καταπιαστούν κατά το σχολικό έτος 2008-2009 με την Αρχαία Ελληνική θα είναι συνολικά 279.829 (και δεν συμπεριλάβαμε τους μαθητές των ιδιωτικών κλασικών λυκείων), από τους οποίους οι 58.415 είναι φέτος στην πρώτη τάξη, με σημαντικά μεγαλύτερη συγκέντρωση στον Νότο της Ιταλίας. Αυτή η αριθμητική εκτίμηση είναι αξιοσημείωτη, γιατί δείχνει ότι το 10.8% των μαθητών των λυκείων της Ιταλίας, επί πέντε χρόνια, μαθαίνουν Αρχαία Ελληνικά.³ Ακόμα και σήμερα στην Ιταλία –και ειδικά στον Νότο– υφίσταται μία ισχυρή παράδοση στις κλασικές σπουδές, η οποία επιβεβαιώνει για ακόμα μια φορά την ευρεία διάδοση του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού στην Ιταλία. Προσωπικά πιστεύω ότι στα λύκεια πρέπει να αναζητήσουμε σημεία επαφής, για να μπορέσουμε να χρησιμοποιήσουμε τον θεσμό του κλασικού λυκείου και για τους σκοπούς μας.

Η ανθρωπιστική εκπαίδευση στην Ιταλία εξακολουθεί να θεωρείται σημαντικό προσόν, ακόμα και για περαιτέρω

θετικές και οικονομικές σπουδές. Σε διάφορα ιταλικά λύκεια προσφέρονται και μαθήματα νεοελληνικής γλώσσας. Στην περίπτωση του Βένετο, της περιφέρειας όπου εργάζομαι, την τελευταία δεκαετία γίνεται μία προσπάθεια συντονισμού των μαθημάτων αυτών, με τη δημιουργία ενός δικτύου σχολείων. Μέσω μιας σύμβασης, η οποία υπογράφηκε το 2005 ανάμεσα στο Τμήμα Επιστημών της Αρχαιότητας και της Εγγύς Ανατολής του Πανεπιστημίου Κα Φόσκαρι της Βενετίας –στο πρόγραμμα σπουδών του οποίου εντάσσονται και τα Νεοελληνικά και τα Βυζαντινά και τα Αρχαία–, την ιστορική κοινότητα των Ελλήνων Ορθοδόξων της Βενετίας και τον τοπικό ερευνητικό φορέα του Ιταλικού Υπουργείου Παιδείας, το I.R.R.E. (Istituto Regionale Ricerca Educativa – Περιφερειακό Ινστιτούτο Εκπαιδευτικών Ερευνών), ενεργοποιήθηκαν μαθήματα νεοελληνικής γλώσσας σε 13 λύκεια του Βένετο και ειδικότερα στο 50% των κλασικών λυκείων και το 80% των κρατικών λυκείων της περιφέρειας. Αυτές τις πληροφορίες μπορείτε να τις βρείτε στον ιστότοπο του I.R.R.E.: www.irre.veneto.it. Τα στατιστικά αυτά δεδομένα δείχνουν ότι σχεδόν 1.000 ιταλόφωνοι μαθητές του Βένετο κάθε χρόνο έχουν τη δυνατότητα να μαθαίνουν δίπλα στα υποχρεωτικά Αρχαία Ελληνικά και λίγα βασικά Νεοελληνικά. Αυτό το πείραμα, που αρχίζει να δίνει τα πρώτα χειροπιαστά αποτελέσματα, χρήζει μιας περισσότερο επίσημης θεσμοποίησης, προκειμένου να περάσει από την πειραματική φάση στη μόνιμη. Θα ήταν ευκαίρια η υπογραφή μιας διμερούς συμφωνίας μεταξύ Ιταλίας και Ελλάδας, που θα προέβλεπε την εισαγωγή των Νεοελληνικών στα σχολικά προγράμματα των ενδιαφερομένων σχολείων, έτσι ώστε τα Νεοελληνικά να μπορούν να διδάσκονται επίσημα σε ορισμένα σχολεία ως κοινοτική γλώσσα, ειδικά στα κλασικά λύκεια.

Από τον ιστότοπο του Υπουργείου Παιδείας άντλησα επίσης επίσημα στοιχεία σχετικά με τον αριθμό του πανεπιστημιακού διδακτικού προσωπικού των κρατικών πανεπιστημίων. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Ministero dell' Istruzione dell' Università e della Ricerca, σε όλη την Ιταλία υπάρχουν 171 μόνιμοι καθηγητές στα Αρχαία, 36 με γνωστικό αντικείμενο τον βυζαντινό πολιτισμό, ενώ είμαστε μόνο 10 οι μόνιμοι καθηγητές στα Νεοελληνικά.⁴ Σε ορισμένα πανεπιστήμια, η διδασκαλία των Νεοελληνικών γίνεται με ιδιωτική σύμβαση μεταξύ του πανεπιστημίου και του ειδικά επιλεγμένου διδάσκοντα.

Υπάρχει και μια άλλη παράμετρος στην Ιταλία: «των Ελ-

2 Οι πληροφορίες προέρχονται από το ISTAT (Εθνικό Ινστιτούτο Στατιστικής), 31/03/2008.

3 Οι πληροφορίες αντλήθηκαν από τον τόμο *Sedi, alunni, classi, dotazioni organiche del Personale della Scuola Statale*, M.I.U.R. - Ministero dell'Istruzione dell'Università e della Ricerca (Settembre 2008).

4 Οι 11 πανεπιστημιακοί νεοελληνιστές τελευταία (Ιούλιος 2008) έγιναν 10, λόγω συνταξιοδότησης της Cristina Stevanoni από το Πανεπιστήμιο της Βερόνα. Σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία (Οκτώβριος 2008) από τον ιστότοπο www.miur.it του Ministero dell'Istruzione dell'Università e della Ricerca, 4 βρίσκονται στο Πανεπιστήμιο του Παλέρμο (Renata Lavagnini, Ines Di Salvo, Vincenzo Pecoraro και Maria Caracausi), 2 στο Πανεπιστήμιο της Πάντοβα (Massimo Peri, Federica Ferrieri), 1 στη Βενετία (Caterina Carpinato), 1 στο Μπάρι (Μαρία Περλορζέντζου), 1 στη Ρώμη (Paola Minucci) και 1 στην Κατάνια (Anna Zimbone).

λίων οι κοινότητες». Εκτός από το σχολικό και το πανεπιστημιακό περιβάλλον, εδώ και 10-15 χρόνια αποτελεί πραγματικότητα και η διδασκαλία των Νέων Ελληνικών στις κοινότητες των Ελλήνων της Ιταλίας. Οι κοινότητες άρχισαν να ασχολούνται συστηματικά και συντονισμένα με το ζήτημα της διδασκαλίας της Ελληνικής μόνο τα τελευταία χρόνια. Οι λόγοι αυτής της καθυστέρησης σε σχέση σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες είναι κοινωνιολογικής φύσης. Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η Ιταλία δεν υπήρξε χώρα μετανάστευσης, αλλά μεταναστών. Οι Ιταλοί, όπως και οι Έλληνες, άφηναν τον τόπο τους για να εργαστούν στο εξωτερικό. Οι ελληνικές κοινότητες στην Ιταλία αποτελούνται κυρίως από πτυχιούχους, πρώην φοιτητές των δεκαετιών του '70 και του '80, οι οποίοι παρέμειναν στην Ιταλία κυρίως για οικογενειακούς λόγους. Οι ανάγκες διδασκαλίας της Νέας Ελληνικής στις νέες γενιές, αντίθετα με ό,τι συνέβη αλλού, εκδηλώθηκε πρόσφατα. Το 2004 πραγματοποιήθηκε στο Παλέρμο το πρώτο συνέδριο της Ομοσπονδίας των Ελληνικών Κοινοτήτων στην Ιταλία, με θέμα «*Διδασκαλία της νεοελληνικής γλώσσας στην Ιταλία*».⁵ Το 2007 πραγματοποιήθηκε στη Ρώμη η δεύτερη συνάντηση με το ίδιο θέμα. Το περιοδικό *Foro Ellenico*⁶ του Γραφείου Τύπου της Ελληνικής Πρεσβείας στη Ρώμη έχει αφιερώσει ένα τεύχος με τίτλο «*Lezioni di Greco*» ακριβώς σε αυτήν την καινούρια προσπάθεια διδασκαλίας των Νέων Ελληνικών στην Ιταλία. Το φαινόμενο, λοιπόν, πρέπει να εποπτεύεται με εργαλεία ανάλυσης διαφορετικά από εκείνα που δοκιμάστηκαν και υιοθετήθηκαν σε χώρες όπου η ιστορική, κοινωνιολογική και ανθρωπολογική πραγματικότητα της ελληνικής Διασποράς είναι διαφορετική από την ιταλική.

Άλλη μια μικρή παράμετρος είναι η *Griika milúte*. Το 1999 ψηφίστηκε ο *Νόμος 482 για τη στήριξη των γλωσσικών ιστορικών μειονοτήτων στην ιταλική επικράτεια*. Μεταξύ των άλλων γλωσσών για προστασία περιλαμβάνεται και η Γρίκο. Στην πραγματικότητα, στόχος ήταν η διάσωση της Γρίκο ή Grecanico, δηλαδή μιας ιδιαίτερης διαλέκτου, που μιλιέται ή μιλιόταν στην περιοχή του Σαλέντο στη Νότια Απουλία και σε μερικά μικρά χωριά της Καλαβρίας, τα «ελληνόφωνα» που λέμε, πολύ διαφορετικής από τα σημερινά Ελληνικά, τα Ελληνικά του Τριανταφυλλίδη. Ο Ιταλός νομοθέτης όμως δεν διέκρινε τη διαφορά και περιέλαβε τα Greco (Ελληνικά) και όχι τα Griko ή Grecanico μεταξύ των γλωσσών προς διάσωση στην Ιταλία. Εδώ πρέπει να πούμε ότι αυτό το «Greco» μπορεί να ήταν και αυτόματη διόρθωση του υπολογιστή ή διόρθωση κάποιου στελέχους του υπουργείου, που θεώρησε ότι επρόκειτο για ορθογραφικό λάθος. Στα Ιταλικά, «Greco» σημαίνει «Ελληνικά», χωρίς διάκριση σε Νέα, Βυζαντινά ή Αρχαία. «Greco»

λένε ότι μαθαίνουν και οι μαθητές που μαθαίνουν Αρχαία Ελληνικά στο σχολείο. Μετά την ένταξη της Greco ως προστατευόμενης γλώσσας στα πλαίσια του γλωσσικού πανοράματος της Ιταλίας, πολλαπλασιάστηκαν οι πρωτοβουλίες στο Σαλέντο και στην Καλαβρία για την προώθηση της νεοελληνικής γλώσσας και του σύγχρονου ελληνικού πολιτισμού, χάρη και στις πολύτιμες κοινωνικές χρηματοδοτήσεις και σε Έλληνες καθηγητές που φτάνουν με απόσπαση από την Ελλάδα σε εκείνες τις περιοχές.

Λοιπόν, όπως βλέπετε, η κατάσταση της Ιταλίας είναι ειδική. Θα παραλείψω μερικά πράγματα, για να φτάσω στα αποτελέσματα, γιατί είναι πολύ αργά. Με δεδομένη την πλούσια και ζωντανή παράδοση και πραγματικότητα των ελληνικών σπουδών στην Ιταλία –και εννοώ εδώ τη μεγάλη ακόμα άνθηση των Αρχαίων Ελληνικών– καλό θα ήταν εμείς οι ελληνοιστές –κλασικοί φιλόλογοι, βυζαντινολόγοι, νεοελληνοιστές– να ψάξουμε μια κοινή πλατφόρμα δράσης για την εκτίμηση της κατάστασης των Ελληνικών στη χώρα μας και τις προοπτικές τους. Οι Ιταλοί νεοελληνοιστές με κλασική παιδεία θα μπορούσαν να ενταχθούν –αυτή είναι μια ελπίδα, αλλά θα το καταφέρουμε κάποια στιγμή– και στα κλασικά λύκεια, προσφέροντας έτσι μία καινούρια προσέγγιση στις ελληνικές σπουδές στην Ιταλία. Θέλω να τονίσω ότι, με δεδομένη την ιταλική κατάσταση, καλό θα ήταν να βρίσκαμε έναν τρόπο να χρησιμοποιήσουμε τον ανοιχτό δρόμο των Ελληνικών του κλασικού λυκείου, για να εξασφαλίσουμε και την υποστήριξη των ελληνικών γενικά και μία ολοκληρωμένη εικόνα του ελληνικού πολιτισμού. Αυτό θα έδινε οξυγόνο στα κλασικά λύκεια, που ούτως ή άλλως δεν ζούνε την καλύτερη εποχή τους, αλλά ταυτόχρονα θα ενδυνάμωνε και τις νεοελληνικές σπουδές στην Ιταλία.

Ευχαριστώ πολύ.

HANS EIDENEIER

Ευχαριστούμε πάρα πολύ.

Η τρίτη εισηγήτρια είναι η κυρία Κατερίνα Λουδοβά από το Πανεπιστήμιο Μάζαρικ στο Μπρνο. Πρόκειται για μία κλασική περίπτωση κεντροευρωπαϊκού πανεπιστημίου με λαμπρό παρελθόν στις κλασικές σπουδές. Αντιπροσωπεύει με κάποιον τρόπο και τη Γερμανία, με αυτήν τη μεγάλη παράδοση κλασικών σπουδών, γιατί στην Τσεχία υπήρχε η ίδια κουλτούρα και είχαμε μερικά από τα πιο παλιά πανεπιστήμια της Ευρώπης. Το θέμα της εισηγήτριας είναι: «*Προσέγγιση μεταξύ των νεοελληνικών, κλασικών και βυζαντινών σπουδών στην Τσεχία*».

KATEŘINA LOUDOVÁ

Αξιότιμες κυρίες και αξιότιμοι κύριοι, επιτρέψτε μου να

5 Τα Πρακτικά δημοσιεύθηκαν στα *Ελληνικά Μηνύματα* 8 (2007).

6 *Foro Ellenico* IX n. 1 (2006).

Ξεκινήσω την εισήγησή μου με μια σύντομη αναφορά στον ιστορικό ορίζοντα που κρύβεται πίσω από τη σημερινή θέση και μορφή των ελληνικών σπουδών στην Τσεχία. Ως διακριτικός, αλλά ισχυρός παράγοντας, επηρέασε αργότερα αναπόφευκτα και την ένταση των σχέσεων μεταξύ κλασικών, βυζαντινών και νεοελληνικών σπουδών. Οι εν λόγω σπουδές εμφανίστηκαν σταδιακά στον ευρωπαϊκό χώρο, όπως και στην Τσεχία, σε αυτήν την παραδοσιακή διάκριση, σύμφωνα με τη βαθμιαία γέννηση και εξέλιξή τους ως επιστημονικών κλάδων. Η θέση της κλασικής φιλολογίας στην Τσεχία καθορίστηκε και σταθεροποιήθηκε στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, όταν ιδρύθηκε ως πανεπιστημιακός κλάδος το 1861 και άρχισε να εκδίδεται το πρώτο του επιστημονικό περιοδικό *Φιλολογικά φύλλα* (*Listy filologické*, 1873). Τα Αρχαία Ελληνικά, ενσωματωμένα από τότε στην κλασική φιλολογία ως απαραίτητος και μόνιμος συνοδός των Λατινικών, βρέθηκαν στην ακμή τους στη διάρκεια του Μεσοπολέμου (1919-1938). Μετά τα αναγκαστικά διαλείμματα, μέσα στα οποία εκτυλίχθηκε η τραγωδία του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και η αλλαγή του πολιτικού καθεστώτος το 1948, ξαναζωτάνεψαν, σαν τον μυθικό φοίνικα, μαζί με το δημοκρατικό κράτος το 1989, έτος της «Βελούδινης Επανάστασης».

Ήδη το 19ο αιώνα, που θεωρείται ο «χρυσός αιώνας» της κλασικής μόρφωσης, πρώτοι ενδιαφέρθηκαν για τη νεοελληνική γλώσσα και λογοτεχνία μερικοί κλασικοί φιλόλογοι. Η πολλές φορές επαναλαμβανόμενη τότε επικρατούσα γνώμη των περισσότερων κλασικών φιλόλογων για τα Νέα Ελληνικά ως «διεφθαρμένης» γλώσσας έχει γίνει αρκετά γνωστή και τετριμμένη. Γι' αυτό θα ήθελα να αναφέρω ένα παράδειγμα από την «άλλη όχθη», αν και οι τότε θαρραλέες και για εκείνη την εποχή αρκετά προοδευτικές προσπάθειες ορισμένων επιστημόνων για προσέγγιση των Αρχαίων και Νέων Ελληνικών προκαλούν σήμερα μάλλον χαμόγελο, όταν διαβάσει κανείς τις πρώτες τους «διεπιστημονικές» προτάσεις. Ένας από τους πρωτοπόρους Τσέχους κλασικούς φιλόλογους που άρχισε να ασχολείται με τη μελέτη των Νέων Ελληνικών ήταν στα τέλη του 19ου αιώνα ο Jan Korec, Επίκουρος Καθηγητής Αρχαίων Ελληνικών. Τη στάση του προς τα Νέα Ελληνικά παρουσιάζει στα κείμενά του με έναν τρόπο σήμερα συγκινητικά απλοϊκό, διαφημίζοντας επίμονα τη νεοελληνική γλώσσα, πάντοτε όμως σε άμεση σχέση με τα Αρχαία Ελληνικά: «*“Και πώς συνεννοήθηκαν στην Ελλάδα;”, με ρωτούν οι φίλοι μου, όταν τους μιλούσα για τα ταξίδια μου στην Ιταλία και στην Ελλάδα. Στα Νέα Ελληνικά! Δεν είναι τόσο δύσκολο, όπως συνήθως θεωρείται. Όποιος ξέρει Αρχαία Ελληνικά και έχει λίγη καλή θέληση να μάθει Νέα Ελληνικά, σε έναν μήνα θα συνεννοηθεί στην Ελλάδα.*»⁷

7 J. Korec, «Ο novořečtině» [«Για τα Νέα Ελληνικά»], *Česki museum filologickí* [Τσεχικό φιλολογικό μουσείο] 3 (1897) 118-135.

Σε άλλο σημείο του ίδιου κειμένου τονίζει στενάχωρα το ντροπιαστικό για κλασικούς φιλόλογους γεγονός ότι «βουβαίνονται» φτάνοντας στην Ελλάδα, καθώς «δεν ξέρουν ούτε να πουν στον αγωγιάτη του γαϊδάρου να στρίψει δεξιά ή αριστερά». Εκείνη την εποχή έγινε έντονο πάλι το πρόβλημα της προφοράς των Αρχαίων Ελληνικών, ιδίως χάρη στην πρόσφατη ίδρυση του ελληνικού κράτους, όπως και στις καινούργιες ανακαλύψεις στον χώρο της συγκριτικής γλωσσολογίας. Στην Τσεχία επικράτησε και χρησιμοποιείται μέχρι σήμερα η λεγόμενη «ερασμική» προφορά, δηλαδή η σύμφωνη με τη θέση του Ολλανδού ουμανιστή Εράσμου του Ρότερνταμ (16ος αιώνας).⁸ Ο Jan Korec πρόβαλλε τη νεοελληνική προφορά των Αρχαίων Ελληνικών, δπλώνοντας ταυτόχρονα την πεποίθηση ότι η πρότασή του θα παραμείνει «πλατωνική», όπως κι έγινε. Πολύ σύντομα όμως αποδείχθηκε αληθινή κι η άλλη του πρόβλεψη, ότι δηλαδή με τη συγκοινωνιακή πρόοδο της Ελλάδας, η οποία έκτισε πολλούς καινούργιους δρόμους και σιδηροδρομικές γραμμές τον καιρό εκείνο, θα προκύψει ανάγκη να μάθουμε και στην Τσεχία Νέα Ελληνικά.⁹

Εδώ θα τελειώσουμε την παρέκβασή μας για τους προδρόμους των νεοελληνιστών στην Τσεχία, περνώντας κίολας στην ανεξαρτητοποίηση των βυζαντινών και νεοελληνικών σπουδών στη διάρκεια του 20ού αιώνα. Το γεγονός αυτό συνοδεύτηκε από αρκετά μεθοδολογικά προβλήματα, όπως και ζητήματα οργάνωσης και υποδομής στα πλαίσια των ελληνικών σπουδών ως συνόλου. Οι ιδιαιτερότητες του κάθε πανεπιστημιακού χώρου, οικονομικοί παράγοντες, όπως και η ύπαρξη ή η έλλειψη της ελληνικής φιλολογικής παράδοσης και διαθεσίμου προσωπικού επηρέασαν σημαντικά τη μορφή των ελληνικών σπουδών σε κάθε χώρα. Η τσεχική βυζαντινολογία είχε τις ρίζες της στη σλαβική φιλολογία, είτε στις σπουδές της παλαιοσλαβικής γλώσσας και στην έρευνα της κυριλλομεθοδιανής ιστορικής και λογοτεχνικής παράδοσης είτε στην έρευνα για τις ιστορικές απαρχές των Σλάβων. Συνεπώς, αναπτύχθηκε, χάρη στην ίδρυση του Σλαβικού Ινστιτούτου το 1928 και στην τακτική έκδοση του περιοδικού *Byzantinoslavica* από το 1929, ένας σχεδόν απόλυτα χειραφετημένος από την κλασική παράδοση κλάδος. Κύριο θέμα του περιοδικού υπήρξαν οι βυζαντινοσλαβικές σχέσεις, ενώ μετά το 1945 επεκτάθηκε το επιστημονικό του αντικείμενο και στον ευρύτερο χώρο της βυζαντινολογίας. Παρ' όλα αυτά, η βυζαντινολογία στην Τσεχία παρέμεινε μέχρι σήμερα κυρίως ιστορική επιστήμη –εκ μέρους της κλασικής φιλολογίας δεν εκδηλώθηκε ποτέ ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τον ελληνικό Μεσαίωνα–, επομένως και στην ανώτε-

8 Desiderius Erasmus Roterodamus, *Dialogus de recta Latini Graecique sermonis pronuntiatione* [Διάλογος περί της ορθής προφοράς του Λατινικού και του Ελληνικού Λόγου], [Βασίλεια 1528].

9 J. Korec, «Ο novořeckí výslovnosti» [«Για τη νεοελληνική προφορά»], *Česki museum filologickí* [Τσεχικό φιλολογικό μουσείο] 5 (1899) 77-81.

ρη εκπαίδευση ήταν μέχρι πρόσφατα περιορισμένη κυρίως σε ισοτιμία ιστορίας και με τη μορφή μεμονωμένων ειδικευμένων διαλέξεων.

Η θέση των νεοελληνικών σπουδών στην Τσεχία επηρεάστηκε από περισσότερους ιστορικούς παράγοντες. Στην πρώτη τους φάση, προωθήθηκαν από τους κλασικούς αρχαιολόγους και φιλόλογους, που διατήρησαν συναφή διαχρονική θεώρηση της ελληνικής γλώσσας (π.χ. η βιβλιογραφία για τα Νέα Ελληνικά άρχισε να συμπεριλαμβάνεται στους βιβλιογραφικούς τόμους μαζί με τα Αρχαία Ελληνικά και Λατινικά από το 1966¹⁰ κι αυτή η κατάσταση επικρατεί μέχρι σήμερα). Αργότερα προστέθηκαν ιστορικοί και κοινωνικοί λόγοι που διευκόλυναν και κατά κάποιον τρόπο προκάλεσαν την ανάπτυξη των νεοελληνικών σπουδών στην Τσεχία. Ένας από τους πιο σημαντικούς ήταν η εισροή των πολιτικών προσφύγων και των παιδιών τους μετά τον Εμφύλιο Πόλεμο στην Ελλάδα το 1949, για τα οποία άρχισαν να εκπαιδεύονται δάσκαλοι της νεοελληνικής γλώσσας στην Έδρα Επιστημών για τις Αρχαιότητες της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου του Καρόλου στην Πράγα.

Τα ιστορικά δεδομένα οδήγησαν τις ελληνικές σπουδές στην Τσεχία να πάρουν στη σύγχρονη εποχή μία μόνο μορφή. Ανεξάρτητα από το τι ανάγκες, δυνατότητες και μεθοδολογικές καινοτομίες έχουν αναπτυχθεί στις νεοελληνικές και βυζαντινές σπουδές, αυτές κατατάχθηκαν, σύμφωνα με το παραδοσιακό μοντέλο, σε τομείς κλασικών σπουδών. Στην Τσεχία, το Τμήμα Νεοελληνικών Σπουδών αποτελεί από το 1993 μέρος του Ινστιτούτου Κλασικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο Μάζαρικ στο Μπρνο, με αποτέλεσμα να συνυπάρχει στα πλαίσια αυτά με τα Τμήματα της Λατινικής και Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας. Το πρόγραμμα σπουδών στο Τμήμα Νεοελληνικών Σπουδών προέρχεται από τη –στην τσεχική κλασική φιλολογία παραδοσιακά επικρατούσα– διαχρονική θεώρηση της γλώσσας. Ακολουθώντας αυτήν τη μέθοδο και διευρύνοντάς την και στον χώρο των νεοελληνικών σπουδών, το Τμήμα παρέχει στους φοιτητές του, σε συγκεκριμένες φάσεις των σπουδών τους, μαθήματα της Αρχαίας, όπως και της Μεσαιωνικής Ελληνικής, συνοδευόμενα από αντίστοιχα μαθήματα λογοτεχνίας και ιστορίας, έτσι ώστε να έχουν αποκτήσει στο τέλος των σπουδών τους μια συνολική εικόνα για την ελληνική γλώσσα και τον ελληνικό πολιτισμό ή τουλάχιστον κάποια εικόνα που τη φανταζόμαστε ως συνολική.

Ο συνδυασμός της νεοελληνικής φιλολογίας με τη βυζαντινή και αρχαία φιλολογία φαίνεται αρκετά αποτελεσματικός ως προς το επιθυμητό επίπεδο γνώσεων των αποφοίτων του κλάδου, που ανταποκρίνεται στο

απαιτούμενο επίπεδο του ακαδημαϊκού περιβάλλοντος από τους πτυχιούχους των λεγόμενων «σύγχρονων» φιλολογιών. Το φάσμα των μαθημάτων διευρύνεται, χάρη στα συνυπάρχοντα μαθήματα του τμήματος Αρχαίων Ελληνικών, που μπορούν να παρακολουθούνται από τους φοιτητές των Νέων Ελληνικών ελεύθερα ως προαιρετικά μαθήματα, ανάλογα με τον προσανατολισμό τους. Αντίστοιχα, οι φοιτητές των Αρχαίων Ελληνικών έχουν την ίδια δυνατότητα επιλογής προαιρετικών μαθημάτων στα Νέα Ελληνικά. Με τον τρόπο αυτόν, αυξάνεται ο αριθμός των εγγεγραμμένων ατόμων σε συγκεκριμένα μαθήματα, από τον οποίο εξαρτάται και η χρηματική επιδότηση του τμήματος. Αυτό το γεγονός καθορίζει σημαντικά και τη μελλοντική «πολιτική» του τμήματος, ενδεχομένως όμως περιορίζει και τη δυνατότητα να ιδρυθεί ανεξάρτητο τμήμα βυζαντινών σπουδών.

Αυτή η παραδοσιακή κατανομή των ελληνικών σπουδών αποτελεί εν μέρει ευλογία και εν μέρει κατάρα. Από τη μία πλευρά, αυτός ο συνδυασμός εξασφαλίζει μια ελαφρώς μεγαλύτερη σταθερότητα του κλάδου, ο οποίος πρέπει να αποδεικνύει την ικανότητά του να αντιμετωπίζει το ανταγωνιστικό οικονομικό κλίμα, να έχει δηλαδή αρκετούς φοιτητές και επιπλέον να διασφαλίζει τη συνέχεια του κλάδου, εκπαιδεύοντας καινούργιο προσωπικό. Από την άλλη, είναι ένας φαύλος κύκλος, από τον οποίο είναι δύσκολο να ξεφύγουμε σε μια καινούργια οργάνωση βασισμένη περισσότερο στη σύγχρονη θεώρηση της γλώσσας, γιατί όλα τα τμήματα κατά κάποιον τρόπο αλληλοεξαρτιούνται. Ο ρόλος των Αρχαίων και των Νέων Ελληνικών έχει όμως εντωμεταξύ αλλάξει. Τα Αρχαία Ελληνικά στην Τσεχία ζουν αυτήν την εποχή μια παρατεταμένη παρακμή, μετά τη σχετική τους άνθιση, συνδεδεμένη με την πτώση του κομμουνιστικού καθεστώτος. Τα Νέα Ελληνικά έχουν γίνει το σταθεροποιητικό μέσο, με το οποίο υποστηρίζονται έμμεσα ή άμεσα οι κλασικές σπουδές. Ενώ από το Τμήμα των Αρχαίων Ελληνικών αποφοίτησαν τα τελευταία 3 χρόνια 2 πτυχιούχοι και ένας μεταπτυχιακός φοιτητής, τα Νέα Ελληνικά φθάνουν την ίδια περίοδο περίπου τους 25 πτυχιούχους και 6 μεταπτυχιακούς αποφοίτους. Αυτό το παραδοσιακό σύστημα σπουδών έχει ακόμη ένα αδύνατο σημείο: τις βυζαντινές σπουδές, που κωλαίνουν, σαν ουραγός πίσω από τις νεοελληνικές σπουδές. Παρ' όλο που ενσωματώθηκαν στο πρόγραμμα σπουδών των νεοελληνιστών σε μεταπτυχιακές σπουδές, εντούτοις προκαλούν ελάχιστο ενδιαφέρον στους φοιτητές, με αποτέλεσμα να είναι ελάχιστη η μαγιά των Τσέχων βυζαντινολόγων. Η έλλειψη προσωπικού και η ανάγκη από μια μεγαλύτερη ποικιλία μαθημάτων καλύπτεται μέσα από τη στενή μας συνεργασία με το Ινστιτούτο Βυζαντινών και Νεοελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου της Βιέννης, που φαίνεται προς το παρόν και η καλύτερη λύση για την ανάπτυξη βυζαντινών σπουδών.

10 K. Svoboda, *Bibliografie řeckých a latinských studií za l. 1951-1960* [Βιβλιογραφία των ελληνικών και λατινικών σπουδών για τα έτη 1951-1960], (Πράγα 1966).

Επιτρέψτε μου να τελειώσω την εισήγησή μου, εκφράζοντας την ελπίδα ότι η προσέγγιση μεταξύ των νεοελληνικών, κλασικών και βυζαντινών σπουδών στην Τσεχία θα προσφέρει τελικά μια πραγματοποιήσιμη προοπτική για όλους αυτούς τους κλάδους, ένα κάπως εφικτό μέλλον.

Ευχαριστώ για την προσοχή σας.

HANS EIDENEIER

Ευχαριστούμε πολύ, κυρία Loudonά. Και εις ανώτερα! Το θέμα μας είναι τεράστιο. Μερικοί κουράστηκαν κιόλας εμφανώς. Δεν φταίμε εμείς που μιλάμε. Ακούσαμε τρεις εισηγήσεις μόνο. Τώρα είναι η σειρά σας. Επιτέλους, έχουμε τώρα λίγη ώρα. Κύριε πρόεδρε των προέδρων, τι λέτε; Πόσα λεπτά μας δίνετε; Α, εμείς αντέχουμε! Είχαμε φάει γλυκά και αντέχουμε. Κοιτάξτε, τώρα είναι 14.00. Η επόμενη συνεδρία είναι στις 15.00. Ας δώσουμε 20 λεπτά για ερωτήσεις. Μήπως σας πείσαμε, σε βαθμό που να μην έχετε καμία ερώτηση ούτε παρέμβαση; Όποιος σκώσει τώρα το χέρι και θέλει να κάνει ερώτηση, έχει το βάρος των άλλων που θέλουν να φάνε. Μερικοί φεύγουν κιόλας, πεινάνε πράγματι. Ορίστε, κάντε την ερώτησή σας.

ΣΥΝΕΔΡΟΣ

Ίσως η ερώτησή μου να αποτελέσει το επιστέγασμα αυτής της λαμπρής συνεδρίας. Ήθελα να ρωτήσω: γιατί παγκοσμίως, ως γνωστόν, δεν θεωρείται κανένας στον κόσμο μορφωμένος, εάν δεν έχει μελετήσει τους Έλληνες συγγραφείς;

GONDA VAN STEEN

Εννοείτε τους νέους Έλληνες συγγραφείς, έτσι; **[Γέλια]**

ΣΥΝΕΔΡΟΣ

Γενικά. Κυρίως όμως από την αρχαιότητα.

HANS EIDENEIER

Από επιστημονικής πλευράς, είναι πολύ απλή η απάντηση: έχει να κάνει με το πρωσικό κράτος του Kaiser. Ο Wilhelm von Humboldt, μία από τις μεγαλύτερες μορφές της γερμανικής κουλτούρας, εισήγαγε τα Αρχαία Ελληνικά ως υποχρεωτικό μάθημα μετά τα Λατινικά, όπως σας περιέγραφα προηγουμένως. Τη στιγμή εκείνη, η ανάπτυξη των κλασικών σπουδών στη Γερμανία είχε φτάσει σε ύψη που όλες οι γύρω χώρες –συμπεριλαμβανώ και την Αγγλία– έφτασαν σε σημείο να ζηλεύουν, οπότε εισήγαγαν κι αυτές το μάθημα αυτό. Και γι' αυτό σήμερα υπάρχει αυτή η αντίληψη. Αν και δεν νομίζω ότι ο Κινέζος μορφωμένος πρέπει οπωσδήποτε να ξέρει και Αρχαία

Ελληνικά... Αλλά αυτό είναι άλλο ζήτημα, ενδεχομένως του Μπαμπινιώτη. Λοιπόν, αυτή είναι η απάντηση.

ΝΩΕ ΠΑΡΛΑΒΑΝΤΖΑΣ

Καλοκαιρινή άσση! Εκ μέρους τουλάχιστον των media, ως δημοσιογράφος, θέλω να σας πω ότι αυτά που ακούμε εδώ αποτελούν το αλάτι για το φετινό καλοκαίρι. Και τιμώντας –δεν είναι θέμα τυπολατρίας– ουσιαστικά ό,τι κάνετε όλοι εσείς οι ελληνοίτες στα πανεπιστήμια του κόσμου, έχουμε πολύ βαρύ χρέος –αλλά θα το κάνουμε ανάλαφρο– να το μεταδώσουμε. Υπάρχει ένα κώλυμα: ότι οι περισσότεροι από εσάς τους καθηγητές που είστε εξειδικευμένοι, δεν μιλάτε ποτέ στα media· και πολύ καλά κάνετε, γιατί είναι παρεξηγημένα. Ποτέ δεν ενδιαφέρθηκαν να κάνουν σοβαρή και συστηματική δουλειά για όλους αυτούς τους μικρούς παράδεισους, που ζουν μικρές τραγικές περιπέτειες για να μπορέσουν να υπάρξουν. Εσείς πολύ καλά κάνετε που δεν τα εμπιστεύεστε. Κάποιοι από εμάς όμως –δυστυχώς ή ευτυχώς– θα κάνουμε στόχο της ζωής μας –είτε θέλετε εσείς είτε όχι– να δείξουμε σε όλο τον κόσμο τη δουλειά που έχετε κάνει. Είναι χρέος μας. Αυτό είναι το ένα θέμα που ήθελα να τονίσω. Το δεύτερο είναι το εξής: στην Ελλάδα, ένας ωραίος τρελός, ο κύριος Ανδρέας Ντρέκας, έφτιαξε έναν μικρό κήπο, που τον ονόμασε «Κήπο των Μουσών», σε ένα χωριό, στα Σελιανίτικα Αχαΐας. Εκεί, λοιπόν, πηγαινούν ένθερμοι αρχαιοελληνιστές, που μιλούν με ερασμιακή προφορά, και κάθονται όλο το καλοκαίρι. Δεν μπορείτε να φανταστείτε τι γίνεται μεταξύ τους!

HANS EIDENEIER

Μπορώ κάλλιστα! Τους ξέρω!

ΝΩΕ ΠΑΡΛΑΒΑΝΤΖΑΣ

Κάθονται από το πρωί, που παίρνουν το πρωινό τους, και αρχίζουν και συνομιλούν, αναλύοντας φοβερά κείμενα. Ειδικά από την Ιταλία, κυρία Carpinato, να δείτε κάτι Ιταλούς, καταπληκτικούς! Show δίνουν, με ερασμιακή προφορά! Τι θέλω να πω; Θα πρέπει τώρα η ελληνική πολιτεία, με πρώτα τα πανεπιστήμια, ο Δήμαρχος Αθηναίων –μπράβο του που σας μάζεψε όλους μαζί– και οι τρεις εταιρείες σας, με τη δαιμόνια τρέλα Ελλήνων δημοσιογράφων, να σας βάλουν να κάνετε «κήπους Μουσών» σε όλη την Ελλάδα, όπου θα ενώνετε νεοελληνιστές, βυζαντινιστές και αρχαιοελληνιστές με ερασμιακή προφορά σε meetings, σε groups, παρά θιν' αλός, και τότε θα σας πω πώς όλα θα αποκατασταθούν.

HANS EIDENEIER

Παρακαλώ, ο λόγος στον κύριο Τζιόβα, που μας έχει γράψει αυτό το άρθρο «*Νεοελληνικές σπουδές: ώρα μηδέν*».

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

Ίσως ο τίτλος «κλασικές σπουδές» είναι λίγο παραπλανητικός, γιατί συμπεριλαμβάνει και τη μελέτη της αρχαίας Ρώμης και τα Λατινικά. Ήθελα να ρωτήσω τις εισηγήτριες κάτι. Η διαπίστωσή μου, ιδιαίτερα στον αγγλόφωνο χώρο, είναι ότι έχουμε μια σοβαρότατη μετατόπιση από τη μελέτη της ελληνικής αρχαιότητας προς τα Λατινικά και προς τη Ρώμη. Κι αυτό οφείλεται σε πάρα πολλούς λόγους. Αυτήν τη στιγμή, οι θέσεις οι οποίες προκηρύσσονται σε τμήματα κλασικών σπουδών –κι εγώ ανήκω σε ένα ινστιτούτο αρχαιολογίας και αρχαιότητας– είναι κατεξοχήν Λατινικών και ρωμαϊκής ιστορίας κι όχι αρχαίας ιστορίας. Όταν λέτε «κλασικές σπουδές», πρέπει να εννοείτε «αρχαιοελληνικές σπουδές» περισσότερο. Εσείς βλέπετε στα τμήματά σας κάποια υποχώρηση των Αρχαίων Ελληνικών προς όφελος των Λατινικών και της ρωμαϊκής ιστορίας; Γιατί αυτό συνδέεται και με γενικότερες γεωπολιτικές και ιδεολογικές εξελίξεις, δεν είναι τυχαίο.

GONDA VAN STEEN

Δεν θα έλεγα ότι τα Αρχαία Ελληνικά υπάρχουν σε βάρος των Λατινικών. Το θέμα είναι μάλλον ότι όλες οι γλώσσες περνάνε κρίση και η χρησιμότητά τους κρίνεται με άλλα κριτήρια.

CATERINA CARPINATO

Σε μας υπάρχει ένα άλλο πρόβλημα. Μέχρι τώρα ήμασταν μία οικογένεια. Μπορεί να μας θεωρούσαν το υιοθετημένο παιδί των Αρχαίων, αλλά ήμασταν μία οικογένεια. Μετά όμως από την Μπολόνια, τα Νεοελληνικά βγήκαν από αυτήν την οικογένεια κι αυτό είναι λίγο επικίνδυνο. Εγώ είμαι η μόνη καθηγήτρια της Σχολής Ξένων Γλωσσών του Πανεπιστημίου Κα Φόσκαρι της Βενετίας που ανήκει στο Τμήμα Επιστημών της Αρχαιότητας και της Εγγύς Ανατολής, όπου οι άλλοι συνάδελφοι είναι καθηγητές της Φιλοσοφικής Σχολής. Αλλά είναι δικιά μου επιλογή και αυτό στοιχίζει, γιατί έχω τη δυνατότητα να απευθύνομαι σε φοιτητές οι οποίοι κάνουν για τρία χρόνια τα Νεοελληνικά, αλλά δεν διδάσκονται και Αρχαία και Βυζαντινά. Αντίθετα, οι φοιτητές που μαθαίνουν Αρχαία μπορούν να πάρουν μία χρονιά ή ένα εξάμηνο Νεοελληνικά, για να συμπληρώσουν τα μαθήματα που χρειάζονται. Αυτό είναι δικό μας εσωτερικό πρόβλημα. Δεν είναι τα Λατινικά οι εχθροί μας. Δυστυχώς, εμείς στην Ιταλία πρέπει να αντιμετωπίσουμε το πρόβλημα που υπάρχει από αυτόν τον διάλογο-κουβάρι, σαν κωφάλαλοι μεταξύ μας, κατά τον οποίο ασχολιόμασταν όλοι με τα Ελληνικά και «Ελληνικά» σήμαινε μόνο «Αρχαία». Αυτό που προσπαθούμε εμείς είναι να βρούμε σύμμαχους και δεν ψάχνουμε ανάμεσα στους συναδέλφους που διδά-

σκουν Αρχαία στα Πανεπιστήμια, αλλά εκεί που διδάσκονται σε καθημερινή βάση τα Ελληνικά: στα σχολεία. Στα σχολεία είναι το «φυτώριο» που λέγαμε χτες, αυτά τα τρομερά νούμερα. Εκεί οι καθηγητές έχουν να αντιμετωπίσουν τα καθημερινά προβλήματα της διδασκαλίας των Αρχαίων –τον αόριστο, που είναι δύσκολος και πώς να τους τον εξηγήσουν, κ.λπ.– για πέντε χρόνια. Αυτά τα παιδιά βαριούνται, δεν αντέχουν και μερικές φορές μισούν τα Αρχαία, αλλά αν τους προσφέρουμε τη δυνατότητα να μάθουν παράλληλα και λίγα Νεοελληνικά, αυτό μπορεί να είναι πολύ χρήσιμο. Ο αγώνας που έχουμε αρχίσει, ευτυχώς με τη βοήθεια συναδέλφων και θεσμών στην περιφέρεια του Βένετο, είναι να πλησιάζουμε κάθε χρόνο τους καθηγητές των Αρχαίων Ελληνικών που ενδιαφέρονται να προσφέρουν ένα πιο ελκυστικό μάθημα στους μαθητές τους στα λύκεια. Προσωπικά, δεν ψάχνω για συμμάχους μεταξύ των ακαδημαϊκών κλασικών φιλολόγων.

JACQUES BOUCHARD

Jacques Bouchard, Πανεπιστήμιο του Μοντρεάλ. Θα έλεγα ότι όλοι οι ξένοι νεοελληνιστές είμαστε κλασικής παιδείας. Αλλά φτάνει πια να είναι τα Νέα Ελληνικά το παράρτημα των κλασικών σπουδών, όπως θα έλεγε ο Καπτ ο δικός σας, και να είμαστε πάντοτε υπό την κηδεμονία των κλασικών σπουδών. Έχετε δει ποτέ ένα πρόγραμμα ιταλικών σπουδών με μαθήματα για τον Καίσαρα και τον Βιργίλιο; Ποτέ! Γιατί τα Νέα Ελληνικά να είναι πάντοτε στη σκιά των Αρχαίων Ελληνικών; Πρέπει να φτιάξουμε αυτοτελή προγράμματα, γιατί μεγάλωσαμε πια, είμαστε μια επιστήμη ξεχωριστή. Πρέπει το πρόγραμμά μας να είναι πραγματικά νεοελληνικών σπουδών. Γιατί καλλιεργούν με τις περίφημες «Hellenic studies», όπου τα έχουν όλα τουρλού-τουρλού μέσα: λίγα Νέα Ελληνικά, πετάνε κι έναν Πλάτωνα κι έναν Αριστοτέλη και μια Ακρόπολη. Έτσι οι φοιτητές δεν μαθαίνουν ούτε καλά Αρχαία ούτε Νέα Ελληνικά. Πού είναι μετά η έρευνα και τα δημοσιεύματα; Καταλήγουμε μόνο σε τουριστικές σπουδές.

HANS EIDENEIER

Αν μου επιτρέπουν οι εισηγήτριες μία φράση... Αυτό που θέλει να πει ο κύριος Τζιόβας είναι ότι οι νεοελληνικές σπουδές βρίσκονται ανάδελφες και μετέωρες μεταξύ κλασικών και ευρωπαϊκών σπουδών. Άμα όμως χάσεις ή διώξεις τον αδερφό σου, πρέπει να έχεις μιαν άλλη λύση. Έχεις όμως να βάλεις κάποιον άλλο στη θέση του; Ακόμη κι αν σε πειράξει ο αδερφός σου –αυτός είναι ο κλασικός, ο φιλέλλην– και δεν τον θέλεις πια, επειδή πράγματι δεν δουλεύει για σένα, με ποιον θα τον αντικαταστήσεις; Γιατί πρέπει κάποιον να βάλεις στη θέση του, αφού η κατάσταση αυτή έχει και πρακτικές

συνέπειες: μας ανέχονταν μόνο όταν είχαμε μόνο 20 ή 30 φοιτητές, σήμερα όμως –μετά την Μπολόνια, κ.λπ.– αν δεν έχεις 50 ή 60 φοιτητές, τα πανεπιστήμια σε βγάζουν έξω, σε κόβουν αμέσως. Ψάχνουμε καινούργια αδέρφια δίπλα μας, αλλά δεν προσφέρονται και πάρα πολλοί γι' αυτήν τη δουλειά. Διάλογος φυσικά δεν γίνεται και...

JACQUES BOUCHARD

Όπως στα Ιταλικά, έτσι είναι και στα Ελληνικά. Μαζί με τα προγράμματα σύγχρονων γλωσσών, στα περισσότερα πανεπιστήμια υπάρχουν ήδη προγράμματα κλασικών σπουδών. Δεν έχουμε όμως δει ποτέ σε ένα πρόγραμμα ιταλικών σπουδών ένα μάθημα για τον Βιργίλιο ή για τον Καίσαρα. Το ίδιο θα πρέπει να ισχύει και για μας. Πρέπει ο φοιτητής, που κάνει ένα πρόγραμμα Νέων Ελληνικών, να μπορεί να πάρει μαθήματα και από τα άλλα προγράμματα των κλασικών και των βυζαντινών σπουδών.

HANS EIDENEIER

Η κυρία Eideneier, παρακαλώ;

ΝΙΚΗ ΕΙΔΕΝΕΙΕΡ-ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗ

Ευχαριστώ πολύ. Θα ήθελα πρώτα να πω ότι σήμερα ακούσαμε μια νέα πρόταση από την κυρία Van Steen, ότι δηλαδή μπορεί να ακολουθηθεί ο αντίστροφος δρόμος, να δώσουμε πια μεγαλύτερη έμφαση στα Νέα Ελληνικά, ως γλώσσα και ως σύγχρονο πολιτισμό, και με την ευκαιρία αυτή να δώσουμε μια ώθηση και στις κλασικές σπουδές. Γιατί να μην υιοθετήσουμε μια τέτοια άποψη; Εύκολο δεν θα είναι, είμαι σίγουρη, αλλά ποιον έβλαψε τελικά, βρε παιδιά, το ότι μάθαμε κάτι για τον Πλάτωνα, και για τον Αριστοτέλη ως νεοελληνιστές ή για τη σύγχρονη Ελλάδα ως κλασικοί φιλόλογοι;

HANS EIDENEIER

Άλλη ερώτηση ή παρέμβαση; Το πρόβλημα, βέβαια, υπάρχει ακόμα, γιατί πεινάμε... Όχι, εντάξει. Παρακαλώ, η κυρία.

ΕΛΕΝΗ ΤΣΑΚΑΛΟΥ

Τσακάλου Ελένη λέγομαι. Δεν θα σας καθυστερήσω καθόλου. Ως φιλόλογος, θέλω να σας ευχαριστήσω πάρα πολύ για όλες αυτές τις μέρες, διότι άκουσα τα καλύτερα Ελληνικά. Και δεύτερον, στην εποχή μας, όπου κυριαρχούν οικονομικά-καταναλωτικά κριτήρια, σας θαυμάζω που επιλέξατε από αγάπη μιαν άλλη γλώσσα από τη μητρική σας, για να προσφέρετε. Αυτό προϋποθέτει αγάπη για τον άνθρωπο και αυτό διέκρινα και σε εσάς. Κύριε Eideneier, με συγκινήσατε πάρα πολύ σήμερα και εσείς και οι κυρίες που είναι δίπλα σας. Σας ευχαριστώ

πάρα πολύ.

HANS EIDENEIER

Αυτόν τον έπαινο θα πρέπει να τον «κωνέψουμε» λίγο και γι' αυτό πρέπει να είμαστε μόνοι μας...

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Σας παρακαλώ περιμένετε λίγο. Δεν είναι ευγενικό να αποχωρείτε πριν ο Πρόεδρος κλείσει τη συνεδρία. Κάντε λίγη υπομονή για το φαγητό. Εγώ ήμουν ο πρώτος που έθεσε αυτό το θέμα, αλλά, σας παρακαλώ, κάντε λίγη υπομονή και μην αποχωρείτε από την αίθουσα αυτήν τη στιγμή.

ΝΙΚΗ ΕΙΔΕΝΕΙΕΡ-ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗ

Αντιλαμβάνομαι το βάρος της ευθύνης της αργοπορίας του φαγητού. Γι' αυτό η παρέμβασή μου θα είναι όσο το δυνατόν πιο σύντομη. Επανερχομαι στο θέμα των εδρών νεοελληνικών σπουδών, γιατί νομίζω ότι αυτήν την τοποθέτηση πρέπει να έχουμε κατά νου. Καταλάβαμε την απήκηση που έχουν οι έδρες αυτές. Πιθανόν θα έχουν μεγαλύτερη, εάν συνδυαστούν και με τα «αδερφάκια» τους, όμως πρέπει να βρούμε και το συσχετισμό τους μέσα από τον πολιτισμό μας. Καταλαβαίνω ότι οι έδρες νεοελληνικών σπουδών κρίνονται από το μέγεθός τους, δηλαδή από το πόσους φοιτητές μαζεύουν. Και είναι πολύ φυσιολογικό αυτό στην εποχή που ζούμε, είναι οι κανόνες της αγοράς: αν έχουν πολλούς φοιτητές, τις κρατάμε, ενώ αν έχουν λίγους όχι. Ο στόχος, λοιπόν, δεν είναι να κρατήσουμε μία έδρα έστω και με δύο φοιτητές, αλλά να τους κάνουμε πολλούς. Μήπως προς αυτήν την κατεύθυνση θα μπορούσε να βοηθήσει μία συνεργασία των εδρών με την παραγωγή σύγχρονου ελληνικού πολιτισμού; Και υπάρχει πολύ μεγάλη διάθεση, πρέπει να σας πω, για την εξαγωγή παραστάσεων ή οτιδήποτε θα ενίσχυε την αγάπη για τις νεοελληνικές σπουδές και τον σύγχρονο ελληνικό πολιτισμό. Σας πηγαίνω πίσω στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004, στην τελετή έναρξης, η οποία θεωρήθηκε πολιτιστικά κορυφαία και συνένωνε το αρχαίο ελληνικό πνεύμα με σύγχρονους τρόπους καλλιτεχνικής παρουσίασης. Θα επανέλθω επίσης σε μια παράσταση που πρόσφατα είδα, τη *Μήδεια*. Η τραγωδία *Μήδεια* από τον ίδιο καλλιτέχνη, που θα μας εκπροσωπήσει και στο Πεκίνο, τον Παπαϊωάννου, σύγχρονα δοσμένη, παρουσιάστηκε πολύ πρόσφατα από το Ελληνικό Φεστιβάλ με έναν πάρα πολύ σύγχρονο και εξαιρετικό τρόπο ερμηνείας, που συνδέει ακριβώς το κλασικό έργο με τον σύγχρονο χορό. Θα μπορούσαμε να συνεργαστούμε προς αυτήν την κατεύθυνση, όχι μόνο μέσα από τον Δήμο Αθηναίων, ο οποίος ωστόσο θα μπορούσε να συνενώσει όλη την ιδιωτική πρωτοβουλία γύρω από

αυτές τις δραστηριότητες και να κάνουμε ανταλλαγές πολιτιστικών δρώμενων.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Πολύ ωραία. Πριν κλείσει ο κύριος Πρόεδρος τη μεσημεριανή αυτή συνεδρία, παρακαλώ να έχετε υπόψη σας ότι όσοι παρήγγειλαν τα βιβλία της Εταιρείας Ρήγα, μπορούν να τα παραλάβουν από τη γραμματεία. Ομοίως όσοι θέλουν το CD για Ρήγα. Επίσης, παρακαλώ τους εισηγητές και τους συντονιστές του συνεδρίου να μη φύγουν, αλλά να έλθουν εδώ μπροστά, αφού πρώτα ο Πρόεδρος κλείσει αυτήν τη συνεδρία.

HANS EIDENEIER

Αυτός ο περιφημος πρόεδρος ευχαριστεί τις τρεις εισηγήτριες. Αυτές δούλευαν. Εκείνος έκανε, ως συνήθως, τα αστεία του, αλλά παρ' όλα αυτά σάς εύχεται καλή όρεξη.

Συνεδρία 13η

Σάββατο, 5 Ιουλίου 2008

15.00-16.30 Νεοελληνικές σπουδές ανά τον κόσμο και ελληνικά πανεπιστήμια

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ:

Vicente Fernández González *Πανεπιστήμιο της Μάλαγα, Ισπανία*

ΕΙΣΗΓΗΤΕΣ:

Ερασμία-Λουίζα Σταυροπούλου *Τμήμα Φιλολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Ελλάδα*

Η νεοελληνική φιλολογία στο Τμήμα Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών

Γεωργία Φαρίνου-Μαλαματάρη *Τμήμα Φιλολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ελλάδα*

Συνεργασίες του Τομέα Μεσαιωνικών και Νέων Ελληνικών Σπουδών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης με έδρες νεοελληνικών σπουδών στο εξωτερικό: Παρελθόν, παρόν και μέλλον

Γεωργία Λαδογιάννη *Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ελλάδα*

Η νεοελληνική φιλολογία στο ελληνικό πανεπιστήμιο: Τάσεις και προοπτικές

Αλέξης Πολίτης *Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ρέθυμνο, Ελλάδα*

Μεταδιδακτορικές σπουδές Νεοελληνικών. Το πρόβλημα και δυο προτάσεις

Γιώργος Ανδρειωμένος *Τμήμα Φιλολογίας, Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών και Πολιτισμικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Καλαμάτα, Ελλάδα*

Τα ελληνικά πανεπιστήμια και οι γεωπολιτικές εξελίξεις στη Ν.Α. Ευρώπη:
Ο ρόλος των νεοελληνικών σπουδών

VICENTE FERNÁNDEZ GONZÁLEZ

Το συνέδριο αυτό φτάνει τώρα αισίως στο τέλος του. Έχουμε μία ακόμα συνεδρία, στην οποία θα έχουμε την ευκαιρία να ακούσουμε σημαντικούς συναδέλφους από ελληνικά πανεπιστήμια, που θα μας μιλήσουν για τη δική τους αντιμετώπιση στο ζήτημα των νεοελληνικών σπουδών στον κόσμο από τη σκοπιά της Ελλάδας και ενδεχομένως θα αναφερθούν σε κάποιες δυνατότητες συνεργασίας. Εύχομαι να είναι μια συνεδρία που θα ανοίξει με τη σειρά της νέες προοπτικές στα θέματα των νεοελληνικών σπουδών.

Είναι μαζί μας η κυρία Ερασμία-Λουίζα Σταυροπούλου, Καθηγήτρια στο Τμήμα Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, η κυρία Γεωργία Φαρινού-Μαλαματάρη, Καθηγήτρια Φιλολογίας στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, η Γεωργία Λαδογιάννη, Επίκουρος Καθηγήτρια του Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, ο Γιώργος Ανδρειωμένος, Καθηγητής Φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, και ο Αλέξης Πολίτης, Καθηγητής στο Τμήμα Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης.

Προτού τους δώσω τον λόγο, θα ήθελα, με την ευκαιρία αυτής της σύντομης προεδρίας, να πω δυο λόγια για το συνέδριο που τώρα τελειώνει. Έχω την εντύπωση ότι έχουμε ακούσει πολύ ενδιαφέρουσες απόψεις, τοποθετήσεις και προτάσεις. Κυρίως έχω την εντύπωση ότι ο στόχος του συνεδρίου έχει πετύχει. Μπορούμε να μιλήσουμε για νέες προσεγγίσεις, για ένα άνοιγμα του χώρου των νεοελληνικών σπουδών.

Θέλω, πάλι με την ευκαιρία αυτήν, όπως έχουν κάνει ήδη πολλοί συνάδελφοι, να εκφράσω την ικανοποίησή μου για την πρωτοβουλία του Δημάρχου. Σήμερα το πρωί ήταν μαζί μας και η κυρία Δασκαλάκη, η Πρόεδρος του Πολιτισμικού Οργανισμού του Δήμου Αθηναίων, που είχε την πρωτοβουλία αυτήν, και τις έχουμε ήδη απευθύνει αυτές τις ευχαριστίες. Θέλω όμως να πω ένα μεγάλο ευχαριστώ –πιστεύω ότι κανείς από εσάς δεν διαφωνεί μαζί μου– στον Ροδόλφο Μασλία, τον σύμβουλο επί πολιτιστικών θεμάτων του Δημάρχου Αθηναίων, και στους συνεργάτες του, τη Στέλλα Παναγιωτοπούλου, τη Φένια Παλληκαράκη –σίγουρα ξεχνάω ονόματα–, γιατί χωρίς την επιμονή και την έμπνευση του Ροδόλφου Μασλία πιστεύω ότι δεν θα είχαμε αυτό το συνέδριο, γι' αυτό και θέλω να εκφράσω ένα μεγάλο ευχαριστώ.

Επίσης θέλω να κάνω από εδώ –θα είμαι πολύ σύντομος και αμέσως μετά θα περάσουμε στις εισηγήσεις– μία πρόταση. Έχουμε δει αυτές τις μέρες το όφελος της επικοινωνίας μεταξύ μας. Ερχόμαστε από πολύ μακρινά μέρη, από την Αυστραλία, από την Αμερική, από πολλές χώρες της Ευρώπης. Σήμερα το πρωί μιλήσαμε στη συζήτηση με τους εκπροσώπους της ελληνικής πο-

λιτείας για το τι μπορούμε να κάνουμε σε διάφορους τομείς, προκειμένου να βελτιώσουμε την κατάσταση και να προχωρήσουμε. Υπάρχει όμως, κατά την άποψή μου, μία ανάγκη συνέχειας του επιστημονικού διαλόγου που έχει εκφραστεί όλες αυτές τις μέρες. Οι φορείς του επιστημονικού διαλόγου είναι βέβαια οι δημοσιεύσεις, τα βιβλία, τα συνέδρια, τα επιστημονικά περιοδικά, κ.ο.κ. Κι έχουμε διάφορα επιστημονικά περιοδικά στις διάφορες ηπείρους, στην Αμερική, στην Ευρώπη, στην Αυστραλία. Θα ήταν πολύ ενδιαφέρον να είχαμε τη δυνατότητα ενός παγκόσμιου επιστημονικού περιοδικού, όπως το συνέδριο, και ίσως αυτές οι τεχνολογίες, για τις οποίες μιλήσαμε αυτές τις μέρες, να μας δώσουν τη δυνατότητα ενός ψηφιακού επιστημονικού περιοδικού, που να είναι χώρος επικοινωνίας στο επιστημονικό πεδίο που μας ενδιαφέρει. Ίσως ο Δήμος Αθηναίων, που είχε αυτήν την πρωτοβουλία, θα μπορούσε να μας προσφέρει τη δυνατότητα υλοποίησης αυτής της ιδέας που προτείνω τώρα εδώ. Στο τέλος, μετά τις εισηγήσεις των συναδέλφων, θα έχουμε την ευκαιρία να ανοίξουμε έναν διάλογο. Ίσως υπάρχει η δυνατότητα να συζητηθεί κι αυτό.

Συγγνώμη που σας έκλεψα λίγο χρόνο από τη συνεδρία. Ας ακούσουμε τώρα την εισήγηση της συναδέλφου Καθηγήτριας κυρίας Σταυροπούλου.

ΕΡΑΣΜΙΑ-ΛΟΥΙΖΑ ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

Αγαπητοί συνάδελφοι, τώρα που πέρασα από μπροστά σας, δεν ξέρω αν σας φάνηκε πολύ διαφορετική από τους προηγούμενους ομιλητές, δηλαδή τους Έλληνες και ξένους νεοελληνιστές που εργάζονται στο εξωτερικό, αλλά έχω κάπως την αίσθηση ότι στο συνέδριο αυτό με αντιμετώπιζον διαφορετικά. Δεν ξέρω πώς και πότε έγινε η επιλογή ή η πρόσκληση των άλλων συνέδρων, αλλά στο Τμήμα Φιλολογίας της Αθήνας έφτασε μόλις φέτος τον Απρίλιο ένα έγγραφο του Δήμου, που ζητούσε από τον όποιον έμελλε να επιλεγεί εκπρόσωπος του Τμήματός μας «να καταθέσει τις δικές του απόψεις για την πορεία των νεοελληνικών σπουδών». Τον Μάιο με νέο έγγραφο πάλι προς τον Πρόεδρο του Τμήματος, μου ζητήθηκε να επικεντρώσω την εισήγησή μου «στις σχέσεις και τις προοπτικές συνεργασίας της Σχολής μου με τις έδρες νεοελληνικών σπουδών ανά τον κόσμο». Επομένως η επιλογή του θέματός μου δεν έγινε από εμένα, αλλά μου υποδείχθηκε. Και το e-mail που υπάρχει στο πρόγραμμα δεν είναι το δικό μου, αλλά της Γραμματείας της Σχολής. Εάν γράψετε βέβαια το όνομά μου, θα λάβω όποιο e-mail μου στείλετε. Αντίστοιχα, η τοποθέτηση των πέντε εκπροσώπων ελληνικών πανεπιστημίων έγινε στην τελευταία συνεδρίαση, σαν το κερασάκι μετά το φαγητό· ειπώθηκαν πολλά για κεράσια και κουκούτσια, από την κύριο Τσιανίκα τουλάχιστον, γι' αυτό το χρησιμοποιώ κι εγώ. Ορίστηκε να μιλήσουμε μετά τους

εκπροσώπους της πολιτείας, μετά τις προτάσεις και τα συμπεράσματα των άλλων νεοελληνιστών, που εργάζονται στο εξωτερικό, λες και μας χωρίζουν περισσότερα απ' όσα μας ενώνουν, ενώ μπορεί να έχουμε προϋπάρξει συμφοιτητές, συνεργάτες, δάσκαλοι ή και μαθητές. Τελοσπάντων, αυτό μου έδωσε την ευκαιρία να μιλήσω κι εγώ για ομοιότητες και διαφορές και τουλάχιστον μπορώ να πω ότι το ξέρω το θέμα μου, αφού τις τελευταίες τέσσερις δεκαετίες ήμουν παρούσα στις εξελίξεις τις σχετικές με τη νεοελληνική φιλολογία στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας, πρώτα ως φοιτήτρια, μετά ως βοηθός και αργότερα ως μέλος του διδακτικού προσωπικού.

Για να πάρω τα πράγματα από την αρχή, η νεοελληνική φιλολογία δεν ήταν –ως και τις πρώτες τουλάχιστον δεκαετίες του 20ού αιώνα– ένα από τα κύρια μαθήματα της Φιλοσοφικής Σχολής της Αθήνας, που ήταν στραμμένη κυρίως στη διδασκαλία και την έρευνα των κλασικών γραμμάτων, με προσανατολισμό αυστηρά γραμματικό. Η συντηρητική πολιτική των εκάστοτε κυβερνήσεων και η αντίδραση στον δημοτικισμό καθρεφτιζόνταν στην πρώτη και μόνη, για πολλές δεκαετίες, φιλοσοφική σχολή της χώρας, που βρισκόταν άλλωστε, λόγω της θέσης της στην πρωτεύουσα, πολύ κοντά στις πολιτικές απόψεις, τις πιέσεις και τους κλυδωνισμούς των κυβερνήσεων. Η Σχολή (1837 μαζί με τη Φυσικομαθηματική ως Σχολή Γενικών Επιστημών), φιλοξένησε καθηγητές, όπως από τη μια ο Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος, ο Νικόλαος Πολίτης, ο Σπυρίδων Λάμπρος, ο Γεώργιος Χατζηδάκις ή ο Ιωάννης Συκουτρής, τις ικανότητες του οποίου δεν μπόρεσε να αξιοποιήσει, αλλά από την άλλη, όπως ο Κωνσταντίνος Κόντος και ο Γεώργιος Μιστριώτης (εννοώ συντηρητικούς γλωσσικά). Είναι αξιοσημείωτο ότι ο Νίκος Βέης, εκλεγμένος στη θέση της Μεσαιωνικής και Νεωτέρας Ελληνικής Φιλολογίας, υπηρέτησε κυρίως τη βυζαντινή και την πρώιμη νεοελληνική φιλολογία,¹ ενώ ως και τη δεκαετία του 1960 ήταν στελεχωμένες πολλές έδρες Αρχαίων Ελληνικών έναντι της μιας που υπήρχε για τα Νέα Ελληνικά, με επικεφαλής τον Γεώργιο Ζώρα. Η γλώσσα των επιστημονικών εργασιών, αλλά και των διδακτορικών διατριβών, μέχρι και το τέλος της δεκαετίας του '60 και παραπάνω, ήταν φυσικά η καθαρεύουσα, ενώ οι συγγραφείς και τα κείμενα που διδάσκονταν έφταναν ως το τέλος περίπου του 19ου αιώνα. Το ξέρετε κι εσείς, το λέω κι εγώ: για σπουδές στα Νέα Ελληνικά, το Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, προσανατολισμένο στη νεοελληνική γλώσσα και φιλολογία ήδη από την εποχή που δημιουργήθηκε, ήταν πολύ καλύτερα οργανωμένο και στελεχωμένο. Η νεοελληνική φιλολογία, όπως και η γλωσσολογία, πάλεψαν κυριολεκτικά για να κατοχυρώσουν τη θέση τους στο Τμήμα Φιλολογίας της Αθήνας, παράλληλα με τους αγώνες του διδακτικού προ-

σωπικού για αλλαγή του νομικού πλαισίου, τα πρώτα μετά τη Μεταπολίτευση χρόνια. Όταν το 1974 μπήκαμε στα αμφιθέατρα, μια δεκαμελής περίπου ομάδα νέων επιμελητών και βοηθών, και νέα γνωστικά αντικείμενα αρχίσαμε να διδάσκουμε και σε σεμινάρια και εργασίες προσεγγίσαμε επιτέλους τη λογοτεχνία του 20ού αιώνα. Η ιστοριογραμματολογική διδασκαλία της λογοτεχνίας μεταβλήθηκε σε συστηματική προσέγγιση των κειμένων, βασισμένη σε νεότερες θεωρίες.

Ουσιαστικό στοιχείο αυτής της αλλαγής είναι ο πολλαπλασιασμός των θέσεων διδασκόντων. Αυτήν τη στιγμή υπάρχουν στον Τομέα Νεοελληνικής Φιλολογίας 16 θέσεις διδασκόντων όλων των βαθμίδων. Εξίσου σημαντικό είναι ότι στον τομέα μας έχουν εισαχθεί εδώ και αρκετά χρόνια ως αυτόνομα γνωστικά αντικείμενα η θεωρία της λογοτεχνίας και η συγκριτική φιλολογία, με ιδιαίτερες θέσεις διδασκόντων. Ο αριθμός μελών του διδακτικού προσωπικού που ανέφερα μπορεί να φαίνεται τεράστιος για τους συναδέλφους ξένων πανεπιστημίων, αλλά θα πρέπει να ληφθεί υπόψη το εξουθενωτικό διδακτικό έργο που καλούμαστε να έχουμε, λόγω του υπερβολικά μεγάλου αριθμού φοιτητών. Πράγματι, με τη διαιρέση της σχολής σε αυτόνομα τμήματα, κάθε τομέας, σύμφωνα με τον κανονισμό μας, παρέχει μαθήματα της ειδικότητάς του σε όλα τα υπόλοιπα τμήματα της σχολής. Έτσι κάθε χρόνο διδάσκουμε συνολικά 26 πεντάωρα μαθήματα, διαιρεμένα σε δύο εξάμηνα, όχι μόνο στο Τμήμα Φιλολογίας, αλλά και στο Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας, στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, στο Τμήμα Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας και στο Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας. Επειδή δε ορισμένα μαθήματα δέχονται και φοιτητές από άλλα τμήματα που τα επιλέγουν, δημιουργούνται ακροατήρια ακόμα κι άνω των 600 ατόμων, άρα είμαστε υποχρεωμένοι να διαιρούμε τους φοιτητές και να πολλαπλασιάζουμε τις ώρες διδασκαλίας. Τέτοιου είδους ακροατήρια δημιουργούν τεράστια προβλήματα στη διδασκαλία, στην εξέταση, αλλά και στην ουσιαστική μόρφωση του φοιτητή, που πραγματοποιείται χωρίς άμεση συμπαράσταση του διδάσκοντα, ο οποίος δεν έχει δυστυχώς πάντα τη δυνατότητα να ανταποκριθεί σε ατομικά αιτήματα. Η προσπάθεια όλων μας στον Τομέα είναι να προφυλάξουμε από συνδιδασκαλίες τουλάχιστον την Κατεύθυνση Μεσαιωνικής και Νέας Ελληνικής Φιλολογίας.

Εκτός από τα προπτυχιακά μαθήματα, από το 1996 λειτουργεί στον Τομέα μας διετής Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Πρώτου Κύκλου για την απόκτηση master, ενώ φυσικά έχουμε αρκετούς μεταπτυχιακούς φοιτητές που συνεχίζουν για διδακτορική διατριβή. Μια αξιοσημείωτη διαφορά, που άρχισε να εμφανίζεται ιδιαίτερα κατά την τελευταία δεκαετία στο Τμήμα μας, είναι η ολοένα αυξανόμενη παρουσία ξένων φοιτητών σε προπτυχιακό και

¹ Για τα στοιχεία αυτά, βλ. στην ενότητα «Σύντομο ιστορικό», *Οδηγός Σπουδών 2006-2007*, Τμήμα Φιλολογίας, 18.

μεταπτυχιακό επίπεδο. Από την εσωστρέφεια, κατά κάποιον τρόπο, των νεοελληνικών σπουδών για Έλληνες μόνο ή το αίσθημα μειονεξίας (μεταπτυχιακά κάθε λογής μόνο στο εξωτερικό), περάσαμε στα Νέα Ελληνικά για εξαγωγή. Να πω προκαταβολικά ότι ως το 1960 υπήρχαν μεμονωμένες, διμερείς συμφωνίες τμημάτων, στις οποίες τα Νέα Ελληνικά δεν γνωρίζω αν είχαν κάποια αξιολογη συμμετοχή. Φυσικά υπάρχουν τα σύγχρονα προγράμματα, τα *Erasmus*, τα *Leonardo*, το *Σωκράτης*. Υπάρχει όμως και μια μεγάλη σειρά (περίπου 80 αυτήν την εποχή) διμερών συμφωνιών του Πανεπιστημίου της Αθήνας με ξένα πανεπιστήμια, οι οποίες είναι γενικές και επιτρέπουν την κινητικότητα διδασκόντων και φοιτητών για αρκετό χρονικό διάστημα. Γνωρίζω ότι αυτόν τον καιρό γίνονται ανανεώσεις και συνάψεις νέων συμβάσεων, ενώ προετοιμάζεται κι ένας «συνολικός εσωτερικός κανονισμός» –ας το πω έτσι– αυτών των συμφωνιών. Εκ μέρους, λοιπόν, του Τομέα μας, μπορώ να πω ότι είμαστε ανοικτοί σε προτάσεις συνεργασίας, γιατί οι διμερείς συμβάσεις είναι συμβάσεις πανεπιστημίων, που ξεκινούν από τον έναν πρώτανη προς τον άλλο πρώτανη και βέβαια εξειδικεύονται με τα τμήματα και τους τομείς στη συνέχεια.

Ωστόσο, όλοι το γνωρίζουμε, το πρόβλημα για την ουσιαστική υλοποίηση όλων αυτών των συμφωνιών είναι κυρίως οικονομικό. Αναμένουμε επίσης σύντομα να εγκριθεί το σχέδιο συνεπιβλέψεων διδακτορικών διατριβών με ξένα πανεπιστήμια, που τουλάχιστον από τη Γαλλία μας έχει ζητηθεί. Τέλος από πέτσι, σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο του Κονέκτικατ, πραγματοποιούνται στο Πανεπιστήμιό μας, στο Τμήμα μας, για ένα εξάμηνο ελληνικές σπουδές στην αγγλική γλώσσα. Να αναφέρω ακόμη ότι για 21η χρονιά λειτουργεί ο θεσμός των θερινών υποτροφιών, που δίνει την ευκαιρία σε ξένους, όχι μόνο φοιτητές τμημάτων ελληνικών σπουδών, αλλά και μεταφραστές και καθηγητές, να παρακολουθήσουν εντατικά μαθήματα νεοελληνικής γλώσσας και διαλέξεις για τον ελληνικό πολιτισμό. Φέτος, για παράδειγμα, οι υπότροφοι προέρχονται από 45 χώρες κι 107 ιδρύματα. Από την άλλη, έχουμε υποτροφίες για μεταπτυχιακές σπουδές τόσο από το Υπουργείο Παιδείας ή άλλα Υπουργεία και φορείς του Δημοσίου, όσο και από ιδιωτικούς φορείς, όπως το Ίδρυμα Ονάση. Στην Αθήνα έχουμε αρκετούς μεταπτυχιακούς φοιτητές όχι μόνο –όπως θα περίμενε κανείς– από τα κοντινά Βαλκάνια, αλλά κι από την Ισπανία, τη Γεωργία, την Ιαπωνία και την Κίνα. Αλλά και σε προπτυχιακό επίπεδο έχουμε πλέον αρκετούς ξένους φοιτητές.

Αγαπητοί συνάδελφοι, θα ήθελα, όπως άρχισα την ομιλία μου με μια αναφορά σε μια ψευδή διαφορετικότητα, να επισημάνω τώρα δυο υπαρκτές διαφορές στις νεοελληνικές σπουδές ανάμεσα στα ελληνικά και τα ξένα

πανεπιστήμια. Η πρώτη διαφορά είναι ότι στις φιλοσοφικές σχολές της Ελλάδας οι νεοελληνικές σπουδές δεν αντιμετωπίζουν πρόβλημα επιβίωσης λόγω μικρού αριθμού φοιτητών, πράγμα το οποίο μπορεί να συμβαίνει σε κάποια ξένα πανεπιστήμια. Όσο το πτυχίο των σχολών είναι ενιαίο, οι νέοι φιλόλογοι, ασχέτως κατεύθυνσης, μπορούν να κατευθύνονται στη συνέχεια επαγγελματικά στην εκπαίδευση ή στα φροντιστήρια. Το ζητούμενο για μας τους νεοελληνιστές του εσωτερικού είναι τι διαφορετικό από την κατεύθυνση των κλασικών γραμμάτων ή των βυζαντινών σπουδών μπορούμε να προσφέρουμε στον φοιτητή, ώστε να επιλέξει την κατεύθυνση νεοελληνικής φιλολογίας, και ποια είναι τα τυχόν εργασιακά δικαιώματα που του παρέχονται μέσω αυτών των εξειδικευμένων σπουδών. Εδώ δυστυχώς δεν μπορώ εγώ μόνο να δώσω απάντηση, γιατί είναι και θέμα πολιτικής βούλησης, συντεχνιακών διεκδικήσεων, ανταγωνισμών και πολλών άλλων παραγόντων. Να φέρω μερικά παραδείγματα: η επιμέλεια βιβλίου ή η κριτική ασκούνται από πλήθος προσώπων, κάποτε εντελώς εμπειρικά· αυτόν τον καιρό, οι παιδαγωγοί, μέσω της διδακτικής της λογοτεχνίας, επεκτείνονται και σε θέματα ανάλυσης λογοτεχνικού κειμένου με θεωρητικές προσεγγίσεις, που δεν αφορούν φυσικά τη διδακτική· οι γλωσσολόγοι αναλαμβάνουν όχι μόνο τη διδασκαλία της ελληνικής ως ξένης γλώσσας, αλλά και τη δημιουργία σχετικών ανθολογιών από λογοτεχνικά κείμενα. Σε όλα αυτά τα θέματα θεωρώ ότι έπρεπε να έχουν λόγο και οι νεοελληνιστές.

Τα όσα λέω αφορούν φυσικά τις νεοελληνικές σπουδές στην Ελλάδα και έχουν και την έννοια της αυτοκριτικής, γιατί ως εκπαιδευτικός αισθάνομαι ότι έχω ευθύνη για τα όσα συμβαίνουν στους φοιτητές μου εντός κι εκτός πανεπιστημίου. Βλέπετε, η δεύτερη διαφορά των νεοελληνιστών των ελληνικών πανεπιστημίων είναι ότι στο εξωτερικό οι νεοελληνιστές έχουν απόλυτα διακριτή ταυτότητα, γιατί το αντικείμενό τους είναι ο νεοελληνικός κόσμος σε όλες του τις εκφάνσεις. Στην Ελλάδα ωστόσο το αντικείμενο αυτό μοιράζεται σε ιστορικούς, γλωσσολόγους, λαογράφους, εθνολόγους και νεοελληνιστές, ενώ το νέμονται κατά βούληση και οι κλασικοί φιλόλογοι και οι βυζαντινολόγοι. Και δεν εννοώ φυσικά ότι η ειδικότητα του νεοελληνιστή –που με τον τρόπο που σας την παρουσίασα έχει στη χώρα μας πολύ πιο εντοπισμένο γνωστικό αντικείμενο– πρέπει να λειτουργεί απαγορευτικά προς άλλους επιστήμονες συναφών κλάδων –ποτέ δε θα σκεφτόμουν ή θα πρότεινα κάτι τέτοιο–, αλλά ότι χρειάζεται να αναπτύξουμε συστηματικά και να αξιοποιήσουμε τα στοιχεία εκείνα που μας διακρίνουν. Η γλωσσολογία, για παράδειγμα, είχε τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα μία αξιοσημείωτη διεύδυση, ακόμη και στην καθημερινή ζωή, κάτι που οι νεοελληνιστές δεν έχουν.

Κατά τη γνώμη μου –κι εδώ πλέον αναφέρομαι στις νεοελληνικές σπουδές ανά τον κόσμο–, η λύση τόσο στο θέμα της επιστημονικής εξειδίκευσης, άρα και των εργασιακών δυνατοτήτων, όσο και της διεύρυνσης και περαιτέρω αξιοποίησης του αντικείμενου μας και των μεθόδων προσέγγισης του έγκειται πρώτα απ’ όλα στη στενότερη και ουσιαστική συνεργασία των νεοελληνιστών –αυτό νομίζω προέκυψε απ’ όλους μέσα στο συνέδριο–, ώστε, πέρα απ’ την ανταλλαγή απόψεων, να υπάρξουν και κοινά προγράμματα εργασιών. Το διαδίκτυο μπορεί να μας προσφέρει άμεση, ταχεία και ουσιαστική επικοινωνία ανά πάσα στιγμή. Υπάρχει, λοιπόν, αυτήν τη στιγμή μία πλήρης και ακριβής χαρτογράφηση των νεοελληνικών σπουδών σε όλο τον κόσμο; Είναι καταγεγραμμένα τα αξιολογικά διδακτικά βιβλία σε όλες τις γλώσσες; Είμαστε σε θέση να υποδείξουμε ελλείψεις και να ανταλλάξουμε απόψεις για ελλείψεις ή desiderata κάθε είδους, οργανωτικά, διδακτικά, θεσμικά, έτσι ώστε να βοηθήσουμε ο ένας τον άλλο με ανταλλαγές πληροφοριών, διδασκόντων ή φοιτητών ή με συμβουλευτικές επιτροπές διατριβών από πολλές χώρες; Μπορούμε να δημιουργήσουμε έναν χώρο στο διαδίκτυο, όπου να ανακοινώνουμε τις υπό εκπόνηση –και όχι μόνο τις έτοιμες– διδακτορικές διατριβές ή έναν χώρο στο διαδίκτυο που να λειτουργήσει ως το περιοδικό των νεοελληνιστών, όπως ανέφερε ο Πρόεδρός μας μόλις πριν από λίγο; Τέλος, θεωρώ ότι η δημιουργία διατηρηματικών ή διαθεματικών προγραμμάτων θα μας επιτρέψει όχι μόνο να εκμεταλλευτούμε τις γνώσεις των άλλων συναφών επιστημονικών κλάδων, αλλά και να δείξουμε τις δικές μας γνώσεις και ικανότητες σε ένα ευρύτερο επιστημονικό πεδίο και να κερδίσουμε την αναγκαία για όλα χρηματοδότηση.

Σας ευχαριστώ.

VICENTE FERNÁNDEZ GONZÁLEZ

Ευχαριστούμε πολύ την κυρία Σταυροπούλου για την εισήγησή της. Θα έχουμε στη συνέχεια την ευκαιρία να συζητήσουμε ορισμένες από τις προτάσεις της.

Και τώρα έχει τον λόγο η συνάδελφος κυρία Γεωργία Φαρινού-Μαλαματάρη από το Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης, που θα μας μιλήσει με θέμα: «*Συνεργασίες του Τομέα Μεσαιωνικών και Νέων Ελληνικών Σπουδών του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης με έδρες νεοελληνικών σπουδών στο εξωτερικό: Παρελθόν, παρόν και μέλλον*».

ΓΕΩΡΓΙΑ ΦΑΡΙΝΟΥ-ΜΑΛΑΜΑΤΑΡΗ

Κύριε Πρόεδρε, θα ήθελα να ευχαριστήσω με τη σειρά μου την Οργανωτική Επιτροπή, που μας δίνει την ευκαιρία να μιλήσουμε κι εμείς για τις νεοελληνικές σπουδές

στην Ελλάδα, εδώ που τα Νέα Ελληνικά δεν είναι περιθωριακό, αλλά κεντρικό γνωστικό αντικείμενο.

Με τον όρο «συνεργασίες» στον τίτλο της ανακοίνωσής μου δεν εννοώ τη συμμετοχή ξένων νεοελληνιστών στις 11 Επιστημονικές Συναντήσεις του Τομέα Μεσαιωνικών και Νέων Ελληνικών Σπουδών (Μ.Ν.Ε.Σ.) –η 12η προγραμματίζεται για τον Μάρτιο 2009 και είναι αφιερωμένη στη μνήμη της φίλης Σοφίας Σκοπετέα, που δίδαξε Νεοελληνικά για πολλά χρόνια στο Πανεπιστήμιο της Κοπεγχάγης– ούτε τις επιτιμοποιήσεις των καθηγητών Μ. Vitti, Η. Eideneier, V. Bakker, Α. van Gemert, G. Saunier και Ρ. Bien –για να περιοριστώ στους νεοελληνιστές–, που δίδαξαν κατά καιρούς στο Τμήμα μας σε προπτυχιακό και μεταπτυχιακό επίπεδο.

Στον σύντομο χρόνο που μου αναλογεί, θα ήθελα να παραθέσω ορισμένα στοιχεία και απόψεις για την κινητικότητα τα 10 τελευταία χρόνια των Προγραμμάτων *Erasmus-Socrates* (με την Ευρωπαϊκή Ένωση) και *Iάσων* (με 16 πανεπιστήμια των παρευξείνιων χωρών).

Όλοι γνωρίζουμε –ειπώθηκε άλλωστε και εδώ– ότι οι νεοελληνικές σπουδές στο εξωτερικό υπάγονται σε τμήματα κλασικών σπουδών ή σπανιότερα σύγχρονων γλωσσών και λογοτεχνιών. Ακόμη και στην περίπτωση που αποτελούν αυτόνομα τμήματα βυζαντινών και νεοελληνικών σπουδών, συμπεριλαμβάνουν στο πρόγραμμά τους γλώσσα, λογοτεχνία, ιστορία, ενδεχομένως φιλοσοφία, επιστήμες φύλου, κ.λπ. Στη Θεσσαλονίκη, ο Τομέας Μ.Ν.Ε.Σ. ανήκει στο Τμήμα Φιλολογίας και ο φοιτητής που ειδικεύεται στη νεοελληνική φιλολογία μπορεί, τα 4 τελευταία εξάμηνα των τετραετών σπουδών του, να πάρει 15 μαθήματα που ανήκουν ως επί το πλείστον στη νεοελληνική φιλολογία (ΝΕ.Φ.), στη μεσαιωνική ελληνική φιλολογία (Μ.Ε.Φ.) ή στη γενική και συγκριτική γραμματολογία (Γ.Σ.Γ.). Απλώς «ενδεικνυται» να παρακολουθήσει κάποιο μάθημα ιστορίας, αντίστοιχο με την περίοδο της ειδίκευσής του, ή ξένης λογοτεχνίας, αν ειδικεύεται στα συγκριτολογικά. Αυτό σημαίνει ότι ο φοιτητής του *Erasmus* ξεκινά με μια γενικότερη, διεπιστημονική γνώση στην πατρίδα του, για να επικεντρωθεί στη Θεσσαλονίκη στη νεοελληνική φιλολογία, έστω κι αν αυτή ενίοτε διδάσκεται με διεπιστημονικό τρόπο. Αυτό είναι μια πρώτη διαφορά, τεχνική και ουσιαστική, από την οποία ανακύπτουν δυσκολίες.

Επίσης στον προπτυχιακό φοιτητή του *Erasmus* συνιστάται να παρακολουθεί μαθήματα κορμού που διδασκούνται σε μεγάλα ακροατήρια υπό μορφή διαλέξεων. Για να μπορέσει να παρακολουθήσει κανείς τέτοιου είδους μαθήματα –ένα μέρος των οποίων είναι κείμενα–, χρειάζεται επαρκής γνώση της Ελληνικής. Πολλοί από τους φοιτητές του *Erasmus* και του *Iάσωνα* δεν τη διαθέτουν κι έτσι δαπανούν ένα μεγάλο μέρος του χρόνου

τους στην εκμάθηση της γλώσσας στο Σχολείο Νέας Ελληνικής. Περαιτέρω, όντες συνηθισμένοι σε μικρά ακροατήρια με έλεγχο της προετοιμασίας, επιδεικνύουν χαλαρότητα στις παρακολουθήσεις και περιορίζονται στο τέλος σε μια βεβαίωση παρακολούθησης. Σπανιότερα προσέρχονται σε –προφορικές συνήθως– εξετάσεις, για να πιστωθούν ορισμένα μαθήματα με το ευρωπαϊκό σύστημα των ακαδημαϊκών μονάδων.

Όπως κι αν έχουν τα πράγματα, οι φοιτητές που έρχονται στην Ελλάδα –σύμφωνα με στοιχεία που μου δόθηκαν από το Γραφείο Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων Α.Π.Θ. και από τη Γραμματεία του *Ιάσωνα*– είναι κατά κανόνα περισσότεροι –διψήφιος αριθμός, μέχρι 20– από τους Έλληνες που μεταβαίνουν με *Erasmus* στο εξωτερικό –συνήθως μονοψήφιος αριθμός.

Το Πρόγραμμα *Ιάσων* δίνει υποτροφίες σε προπτυχιακούς και μεταπτυχιακούς φοιτητές που σπουδάζουν Νέα Ελληνικά στις παρευξείνιες χώρες για επισκέψεις στην Ελλάδα ως μέρος των εκεί σπουδών τους. Στα 15 χρόνια της λειτουργίας του έχουν δοθεί 500 υποτροφίες.

Η κινητικότητα των Ελλήνων φοιτητών μειώνεται με τα χρόνια, κυρίως λόγω της δραστηκής περικοπής των χρημάτων και δευτερευόντως λόγω των δυσκολιών στην ξένη γλώσσα της χώρας προορισμού –αν δεν είναι τα Αγγλικά ή τα Γαλλικά. Το διάστημα που μένουν είναι περιορισμένο, πράγμα που δεν ευνοεί την αντιστοιχισματική μαθημάτων και την πίστωση με διδακτικές μονάδες. Πάντως, όσοι φοιτητές μας –προπτυχιακοί ή μεταπτυχιακοί– μετείχαν στα συγκεκριμένα προγράμματα, αποκόμισαν θετικές εμπειρίες, διότι α) επιβεβαίωσαν και επεξέτειναν τις γνώσεις τους σε διαφορετικές προσεγγίσεις της λογοτεχνίας και όχι μόνο, β) διδάχτηκαν μαθήματα με ευρύτερη προοπτική στο αντικείμενο «νεοελληνικές σπουδές», γ) βοήθησαν τους εκεί καθηγητές στο ερευνητικό τους έργο, αποκομίζοντας χρήσιμη ερευνητική εμπειρία, και δ) εξοικειώθηκαν με τη συγγραφή παρουσιάσεων και μικρών εργασιών σε κάθε μάθημα, πράγμα δυστυχώς σπάνιο στα καθ' ημάς.

Μολονότι τα τελευταία χρόνια ξεκινήσαμε καινούριες συνεργασίες και με άλλες χώρες και νέους επιστημονικούς υπευθύνους, η πορεία της κινητικότητας των διδασκόντων είναι αντίστροφη από αυτήν των φοιτητών. Αν εξαίρεσουμε το Πρόγραμμα *Ιάσων*, που περιλαμβάνει και επισκέψεις διδασκόντων προς την Ελλάδα για ερευνητικούς λόγους –ήδη 19 επισκέψεις καθηγητών–, στο Πρόγραμμα *Erasmus* νομίζω πως παρατηρείται μια μείωση των καθηγητών που επισκέπτονται τη Θεσσαλονίκη και προσφέρουν έναν κύκλο μαθημάτων.

Η εικόνα αλλάζει θεαματικά, όταν έρθουμε στις οργανωμένες μεταπτυχιακές σπουδές του Τομέα, ιδίως μετά το 1998, οπότε άρχισαν να τρέχουν δύο μεταπτυχιακά

που με τον καιρό συγκλίνουν, δηλαδή εκείνο του Τομέα (Ν.Ε.Φ.) και το Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. *Νεοελληνικές Σπουδές και Πολιτισμός: Ευρωπαϊκός, Βαλκανικός, Ανατολικός* με δύο κατευθύνσεις, Ν.Ε.Φ. και Γ.Σ.Γ., σε συνεργασία με τα ξενόγλωσσα τμήματα του Α.Π.Θ. και το Πανεπιστήμιο Κρήτης. Εδώ παρατηρείται μια κινητικότητα Ελλήνων φοιτητών με μικρής διάρκειας επισκέψεις στο πλαίσιο του *Erasmus*, αλλά κυρίως εγγραφή κατόπιν εξετάσεων ξένων φοιτητών, υποτρόφων συνήθως των ελληνικών Υπουργείων Παιδείας και Εξωτερικών ή του Πανεπιστημίου μας· δεν πρέπει να παραλείψουμε εδώ και ιδιωτικούς φορείς-χορηγούς, όπως το Ίδρυμα *Αλέξανδρος Ωνάσης*. Ήδη την τελευταία δεκαετία έχουμε στη Ν.Ε.Φ. και στη Γ.Σ.Γ. 11 ξένους φοιτητές από την Ισπανία, το Βέλγιο, τη Γεωργία, την Ουκρανία, τη Ρωσία, τη Σερβία, την Τουρκία και τις Η.Π.Α. Όσοι έχουν ανεπαρκή γνώση της γλώσσας αφιερώνουν χρόνο στο Σχολείο Νέας Ελληνικής και στην παρακολούθηση προπτυχιακών μαθημάτων, με συνέπεια την παράταση των σπουδών τους.

Οι περισσότεροι όμως από τα Βαλκάνια και την Ευρωπαϊκή Ένωση είναι φοιτητές με καλή γνώση της νεοελληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας και του θεωρητικού προβληματισμού που αναπτύσσεται στα πανεπιστήμιά τους, καθώς και με ενημέρωση στις νέες τεχνολογίες. Οι φοιτητές αυτοί δούλεψαν συστηματικά και μέσω της διάδρασης με τους Έλληνες συναδέλφους τους ανύψωσαν το επίπεδο σε όσα μαθήματα επέλεξαν. Έξι από αυτούς έχουν περατώσει τις σπουδές τους, ορισμένοι παρουσίασαν άφογες διπλωματικές εργασίες σε θέματα νεοελληνικά με θεωρητική ή πολιτισμική προοπτική, συγκριτολογικά ή μεταφρασεολογικά. Αναφέρω π.χ. τις εργασίες της Αμερικανίδας Κ. Emmerich, «*Μια πολιτική της μεταγλώττισης. Η Olga Broumas, η μετάφραση και η κατασκευή της πολιτισμικής ταυτότητας*», του Βέλγου Β. Soethaert, «*Πέρα από τον καθρέφτη. Η διαμόρφωση του υποκειμένου στην πεζογραφία του Μισέλ Φάις*», του Τουρκοκύπριου Η. Tuna, «*Ελληνοκυπριακή και τουρκοκυπριακή διηγηματογραφία 1974 και εξής*». Μερικοί συνεχίζουν διδακτορικό στη Θεσσαλονίκη, άλλοι σε πανεπιστήμια της Ευρώπης (Βερολίνο) ή της Αμερικής (Κολούμπια, Χάρβαρντ, στο οποίο έγινε φέτος δεκτός ο Σέρβος Βλ. Bosconics, μεταπτυχιακό: «*Η εικόνα της Ελλάδας στα σερβικά περιηγητικά κείμενα 1683-1908*»), διαφορετικά από τον τόπο της καταγωγής τους ή το πανεπιστήμιο στο οποίο πήραν το πρώτο τους πτυχίο.

Φαίνεται –και εκφράζω προσωπική άποψη– ότι το μέλλον της συνεργασίας μπορεί να επικεντρωθεί στο επίπεδο των μεταπτυχιακών σπουδών, όπου οι αριθμοί των φοιτητών είναι παρόμοιοι και η διάρκεια των σπουδών ισόποση.

- Όπου μπορεί να αξιοποιηθεί η θεμελιώδης εργασία που έχει γίνει με τις ηλεκτρονικές και τις ψηφιακές

βάσεις, όπως η *Ανέμη*, η *Κοσμόπολις*, η *Πλειάς* και οι ιστοσελίδες άλλων πανεπιστημίων ή τμημάτων, όπως του Τμήματος Φιλολογίας Α.Π.Θ., στο οποίο υπάρχει μεταξύ άλλων και σύνδεσμος με κατάλογο διδκτυσικών διευθύνσεων για νεοελληνιστές, με μικρή περίληψη του περιεχομένου της κάθε διεύθυνσης, καθώς και ψηφιοποίηση του περιοδικού *Παναθήναια*, που μόλις αναρτήθηκε. Πρέπει, τέλος, να αναφέρουμε ότι τελείωσε η ταξινόμηση του Αρχείου Νεοελληνικής Λογοτεχνίας του Τομέα Μ.Ν.Ε.Σ., από το οποίο έχουν αντλήσει υλικό για τη διατριβή τους και αρκετοί ξένοι ερευνητές, ενώ κυκλοφόρησε και ο έντυπος κατάλογος· προσεχώς θα προσφέρεται και σε ψηφιακή μορφή.

- Όπου το πρόγραμμα των προσφερομένων μαθημάτων –που με τη συνεργασία θα αυξηθούν θεαματικά– μπορεί να αποτελέσει γόνιμη διασταύρωση των παραδοσιακότερων με καινοτόμα γνωστικά αντικείμενα, για τα οποία φημίζεται ή στα οποία ειδικεύεται το κάθε πανεπιστήμιο. Η κινητικότητα των διδασκόντων, σε πρώτη φάση για μια συγκεκριμένη σειρά σεμιναριακών μαθημάτων ή για τη συμμετοχή σε τριμελείς συμβουλευτικές ή εξεταστικές επιτροπές μεταπτυχιακών ή διδακτορικών διατριβών, θα μπορεί να συνεχιστεί σε δεύτερη φάση με την κινητικότητα των διδασκομένων, οι οποίοι θα μπορούν να παρακολουθήσουν μέρος του μεταπτυχιακού προγράμματος σε ξένη χώρα, εμπλουτίζοντας την εμπειρία τους. Η από κοινού οργάνωση σεμιναρίων, ημερίδων, συνεδρίων, τόμων μπορεί να αντικατοπτρίζει και να επισφραγίζει την επιτυχία ή όχι του εγχειρήματος.

Συμπερασματικά: Οι συνεργασίες είναι απαραίτητες, θα αποδώσουν όμως σημαντικά και προς τις δύο κατευθύνσεις, αν οργανωθούν σε κάποια σταθερή βάση, και ως τέτοια βλέπω κατ' αρχάς το πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών.

Σας ευχαριστώ.

VICENTE FERNÁNDEZ GONZÁLEZ

Στη συνέχεια έχει τον λόγο η συνάδελφος Γεωργία Λαδογιάννη από το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Θα μιλήσει με θέμα: «*Η νεοελληνική φιλολογία στο ελληνικό πανεπιστήμιο: Τάσεις και προοπτικές*».

ΓΕΩΡΓΙΑ ΛΑΔΟΓΙΑΝΝΗ

Αγαπητοί συνάδελφοι, πρέπει να τονίσω ότι ήταν εξαιρετικά χρήσιμη αυτή η συνάντηση. Μας δόθηκε η ευκαιρία να ενημερωθούμε για πολλά πράγματα και να συμπληρώσουμε αυτά που ήδη γνωρίζαμε. Οι σχέσεις μας με συναδέλφους από τμήματα ξένων πανεπιστημίων

είναι από πολλού χρόνου και σε πολλά επίπεδα. Υπάρχει και η φιλοσοφία, η θέληση και το θεμέλιο της καλής ως τώρα συνεργασίας, πάνω στα οποία βασίζεται και η βούληση για τη διεύρυνση. Πριν από οποιαδήποτε αποτίμηση των νεοελληνικών σπουδών στο ελληνικό πανεπιστήμιο, θα πρέπει να λάβει κανείς υπόψη του το πλαίσιο που λειτουργούν αυτές οι σπουδές. Θα μπορούσαμε να πούμε πολλά, αλλά από όσα θα μπορούσαμε να επιλέξουμε για να μάθουμε αυτήν την ώρα, νομίζω ότι καθοριστικό ρόλο παίζουν τρία πράγματα:

- 1ον) η κατάτμηση των φιλοσοφικών σχολών στη δεκαετία του '80,
- 2ον) η πολιτική πάνω στην έρευνα και
- 3ον) η κοινωνική στρατηγική των σπουδών στο ελληνικό πανεπιστήμιο, δηλαδή πώς η κοινωνία –ή, αν θέλετε, το δεσπόζον σύστημα– μπορεί ή και θέλει να ωφελείται από τις πανεπιστημιακές σπουδές, κυρίως ως προς τη σχέση των σπουδών με την εργασία.

Δεν θα μπω στην ανάλυση των τριών παραμέτρων που μόλις ανέφερα και χαρακτήρισα ως καθοριστικές στο πλαίσιο λειτουργίας των νεοελληνικών σπουδών. Μόνο επιγραμματικά θα πω τα εξής:

- 1ον) Η κατάτμηση, απ' ό,τι εκ των υστέρων φαίνεται, αποθάρρυνε ως έναν βαθμό συνεργασίες και σμίκρυνε το πεδίο και μεθοδολογικά και στα προγράμματα σπουδών ακόμα πιο φανερά, αφήνοντας λίγα μόνο οφέλη ως προς την εμβάθυνση του γνωστικού αντικειμένου ή τον πολλαπλασιασμό των μαθημάτων του γνωστικού αντικειμένου των νεοελληνικών σπουδών.
- 2ον) Οι ανθρωπιστικές σπουδές, εξαιρουμένων των επισημών της αγωγής –κι αυτό ας προστεθεί σε κάτι ανάλογο που ανέφερε η συνάδελφος Σταυροπούλου– είναι έξω από το πεδίο της χρηματοδοτούμενης έρευνας ή, για να είμαστε πιο ακριβείς, με ελαχιστότατες έως αδιάκριτες δυνατότητες χρηματοδότησης.
- 3ον) Η κοινωνική στρατηγική των σπουδών έχει αλλάξει το κοινό μας, το «εσύ» του πανεπιστημιακού διαλόγου, τους φοιτητές μας. Το κοινό μας δεν είναι το ίδιο όπως πριν από κάμποσα χρόνια.

Πέρα από αυτούς τους τρεις παράγοντες, το υπόλοιπο που απομένει για τη λειτουργία των νεοελληνικών σπουδών στο ελληνικό πανεπιστήμιο θα πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να πιστωθεί: α) στην παράδοση που έχουν αυτές οι σπουδές σε κάθε πανεπιστήμιο και β) στην εργασία και το ταπεραμέντο του διδακτικού και του ερευνητικού προσωπικού, που σχεδόν πάντα αριθμητικά είναι λιγότερο από αυτό που χρειάζεται για τον αριθμό των φοιτητών που πρέπει να μορφωθούν. Θα λέγαμε συμπερασματικά ότι οι εργασίες στο ελληνικό πανεπιστήμιο ως προς τις νεοελληνικές σπουδές προέρχονται κατά βάση από

τη συμβολή του υποκειμενικού παράγοντα, που ανάμεσα στα άλλα έχει και τον ρόλο να αντιστρέφει συνέπειες από λαθεμένες επιλογές ή να συμπληρώνει κενά πολιτικής.

Αυτά ως γενικά. Και τώρα για το δικό μου πανεπιστήμιο. Στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, οι νεοελληνικές σπουδές από την αρχή εμφανίζονται με μια διακριτή φυσιογνωμία. Ως σημεία αυτής της φυσιογνωμίας θα μπορούσαν να αναφερθούν: α) οι νέες μεθοδολογικές δοκιμές, β) ένας ερευνητικός δυναμισμός και τα νέα πεδία της έρευνας και γ) οι διαπανεπιστημιακές συνεργασίες. Λίγα λόγια για το καθένα:

- α) Στο πανεπιστήμιό μου, που είναι το τρίτο μετά από των Αθηνών και της Θεσσαλονίκης –λειτούργησε πρώτα το ακαδημαϊκό έτος 1964-1965, με πρώτο τμήμα τη Φιλοσοφική Σχολή– από τη δεκαετία του '70, γίνεται εμφανής η επικοινωνία με τα νέα ρεύματα θεωρίας της λογοτεχνίας.
- β) Η έρευνα συνδέεται πιο στενά με τη διδακτική πράξη. Ήδη από το τέλος της δεκαετίας του '60, στο πανεπιστήμιό μας λειτουργούν ερευνητικές ομάδες φοιτητών, που παράγουν πολύ σημαντικό έργο. Από παρόμοια διαδικασία π.χ. βγήκαν σημαντικές εργασίες υποδομής, όπως είναι οι εργασίες για το δημοτικό τραγούδι και για τον Σολωμό, καθώς και το «Λεξικό Σολωμού». Να προσθέσουμε επίσης ότι τον ειδικό χαρακτήρα που έχουν αυτές οι εργασίες, ο οποίος καταδεικνύει έναν προσανατολισμό της έρευνας με έμφαση στη μελέτη των στοιχείων του ύφους στα λογοτεχνικά κείμενα. Παράλληλα όμως και η αρχαιολογική και η βιβλιογραφική έρευνα κομίζει νέο υλικό και υποδεικνύει νέα ερευνητικά πεδία. Στον τομέα της διδασκαλίας, το πρόγραμμα εμπλουτίζεται με μαθήματα που αξιοποιούν την πρόσφατη έρευνα εκείνης της εποχής –της δεκαετίας του '70– και ενσωματώνει θέματα τα οποία ήταν εντελώς καινούργια για πρόγραμμα σπουδών μιας φιλοσοφικής σχολής ή ενός τομέα μεσαιωνικής και νέας ελληνικής φιλολογίας. Στο πανεπιστήμιό μου από την αρχή του έχουν συμπεριληφθεί ως αντικείμενα διδασκαλίας οι πιο πρόσφατες δεκαετίες της νέας ελληνικής λογοτεχνίας.
- γ) Από την πρώτη εμφάνιση του πανεπιστημίου και του τμήματός μου των νεοελληνικών σπουδών, εμφανίζεται μια εξωστρέφεια κι ένα έντονο ενδιαφέρον για το συστηματικό διαπανεπιστημιακό και διεπιστημονικό διάλογο και ήδη από το 1975, αμέσως δηλαδή μετά τη Μεταπολίτευση, εγκαθίσταται μια σταθερή επικοινωνία με εκπροσώπους νεοελληνικών σπουδών ευρωπαϊκών πανεπιστημίων. Συνάδελφοι νεοελληνικών σπουδών ξένων τμημάτων από την Ιταλία, την Αγγλία, την Αυστρία, τη Μόσχα, τη Γερμανία, τη Γαλλία, τη Βουλγαρία, την Αυστραλία, το Βέλγιο, κ.ά. επι-

σκέφθηκαν και έκαναν διαλέξεις στο πανεπιστήμιό μου το 1975, πριν ακόμη υπάρξουν ως πολιτική τα προγράμματα κινητικότητας. Αλλά και μόλις δημιουργήθηκαν αυτά τα προγράμματα, ήμασταν από τους πρώτους που τα ενσωμάτωσαν στην πολιτική των σπουδών τους: από το 1991 αρχίζουν τα προγράμματα κινητικότητας, που σήμερα μάς συνδέουν με δεκάδες πανεπιστήμια, έχουν δώσει την ευκαιρία να τα χρησιμοποιήσει ένας πολύ μεγάλος αριθμός φοιτητών κι έχουν διαμορφώσει ένα καινούργιο σκηνικό πολιτισμικής ποικιλομορφίας, μέσα στο οποίο εργαζόμαστε τις τελευταίες δεκαετίες.

Η ανταπόκρισή μας στις υποχρεώσεις αυτών των προγραμμάτων μάς οδήγησε και σε μian άλλη δραστηριότητα, η οποία σήμερα δίνει τον χαρακτήρα σε όλη γενικά την παρουσία του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων διεθνώς: είναι το Κέντρο Διδασκαλίας Ελληνικής Γλώσσας και Πολιτισμού. Ξεκίνησε από τις ανάγκες και τις υποχρεώσεις που δημιούργησαν οι δικές μας σχέσεις, του Τομέα της Μεσαιωνικής και της Νέας Ελληνικής Φιλολογίας, πολύ πριν από αυτά τα προγράμματα κινητικότητας. Ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '90 δημιουργήσαμε ένα πρόγραμμα διδασκαλίας της Ελληνικής ως ξένης γλώσσας, που σήμερα έχει μετεξελιχθεί σε αυτό το Κέντρο Διδασκαλίας Ελληνικής Γλώσσας και Πολιτισμού. Σήμερα, ύστερα από την ολοκλήρωση ενός κύκλου τεσσάρων δεκαετιών περίπου –το μεγαλύτερο μέρος του οποίου έχω παρακολουθήσει και προσωπικά–, με αρκετές χιλιάδες πτυχιούχων νεοελληνικής κατεύθυνσης, με μεταπτυχιακούς αποφοίτους και περί τους 50 διδάκτορες, οι νεοελληνικές σπουδές στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, με ένα μικρό αριθμητικά δυναμικό, που κυμαίνεται ανάλογα με τις εποχές –ο μεγαλύτερος αριθμός που μπορώ να θυμηθώ είναι στα 12 μέλη Δ.Ε.Π. και ο μικρότερος έως τα 5 μέλη Δ.Ε.Π.–, χωρίς να μειώνεται ο αριθμός των φοιτητών ή οι υποχρεώσεις μας –ευτυχώς αυτήν τη στιγμή βρισκόμαστε σε μία πορεία αριθμητικά ανιούσα–, συνιστούν έναν τομέα με ευδιάκριτη την ερευνητική και εκπαιδευτική του φυσιογνωμία, γεγονός που καταγράφεται και σε επιστημονικές εργασίες και σε συγκεκριμένες πρωτοβουλίες. Θα μπορούσα να κατατάξω τις εργασίες σε τρεις ομάδες:

- α) εργασίες φιλολογικής υποδομής, π.χ. το «Λεξικό Σολωμού», η βιβλιογραφία των δραματικών έργων, κ.ο.κ.
- β) εργασίες προώθησης της θεωρητικής σκέψης. Κι εδώ η συγκομιδή είναι αρκετά πλούσια. Θα μπορούσαμε να μετρήσουμε περί τους 10 τόμους, δεκάδες άρθρα, 8 διδακτορικές διατριβές πάνω σε ζητήματα θεωρίας, κ.ά.
- γ) εργασίες μελέτης του ύφους

Κοντά σε αυτές, θα πρέπει να αναφέρω και πλήθος δρα-

στηριγμάτων εκδοτικών, σεμιναριακών και συνεδριακών. Σε όλες αυτές τις δραστηριότητες, η παρουσία των σχέσεών μας με τα νεοελληνικά τμήματα ξένων πανεπιστημίων είναι ιδιαίτερα έντονη και μας ανοίγει καινούργιες δυνατότητες, όπως επίσης επηρεάζει θετικά και τα αποτελέσματα αυτών των δραστηριοτήτων μας.

Όσον αφορά στην ερευνητική και εκδοτική δραστηριότητα, θα ήθελα να αναφερθώ επιγραμματικά σε δύο εκδοτικές σειρές:

- α) στην εκδοτική σειρά με τίτλο «*Νεοελληνικές Έρευνες*», που λειτούργησε από το 1966 μέχρι το 1978 υπό την εποπτεία του συναδέλφου Καψωμένου, από την οποία έχουν εκδοθεί 9 τόμοι, κυρίως με δημοσιεύσεις αρχαιολογικών, γραμματολογικών, λεξικολογικών και υφολογικών μελετών
- β) στην εκδοτική σειρά με τίτλο «*Νεοελληνικές Μελέτες*», που λειτούργησε κατά την περίοδο 1977-1982 υπό την εποπτεία του κύριου Στεριόπουλου, με 4 συνολικά δημοσιεύματα γραμματολογικού και συγκριτολογικού χαρακτήρα.

Μια πρόσφατη εργασία, που έχει εκτιμηθεί η αξία της και χρησιμοποιεί τα πολυμέσα, είναι «*Ο Σολωμός σε CD-ROM*», ένα πρόγραμμα της Βουλής των Ελλήνων. Επίσης γνωστό ίσως είναι το «*Ανθολόγιο Ψυχάρη*» του Εμμ. Κριαρά, που μας δόθηκε ως δώρο στα πλαίσια ενός διαπανεπιστημιακού ερευνητικού προγράμματος για την ενίσχυση των νεοελληνικών σπουδών, με τίτλο «*Μετάφραση Κλασικών Νεοελλήνων Συγγραφέων*». Θα ήθελα να αναφέρω εδώ ότι η συνεργασία του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, του Πανεπιστημίου της Γρανάδα και του Πανεπιστημίου του Βερολίνου, όπως θα είδατε και στο εξώφυλλο του τόμου που ανέφερα, είναι εξαιρετικά δραστήρια. Επίσης θα ήθελα να πω ότι, όπως με πληροφορεί ο συνάδερφος Μορφακίδης από το Πανεπιστήμιο της Γρανάδα, επί του πιεστηρίου βρίσκεται και η γερμανική εκδοχή του τόμου, η μετάφρασή του δηλαδή στα Γερμανικά. Όπως θα ξέρετε, είναι 7 οι γλώσσες στις οποίες θα εκδοθούν αυτές οι μελέτες. Υπάρχει επίσης σε εξέλιξη, στα πλαίσια του Προγράμματος *Πυθαγόρας*, ο συμπρακτικός πίνακας του Σολωμού. Μια άλλη συνεργασία, κι αυτή με πολύ καλά αποτελέσματα, είναι με το Πανεπιστήμιο της Τενερίφης και τη συμβολή στην έκδοση-μετάφραση έργων του Ιάκωβου Καμπανέλλη. Και υπάρχει επίσης σε εξέλιξη μία συνεργασία με το Πανεπιστήμιο του Μπάρνι για την ψηφιακή αναπαραγωγή της τρέχουσας θεατρικής κίνησης στην Ελλάδα και στην Ιταλία.

Όσον αφορά στον χώρο των συνεδρίων, ο Τομέας μας από το 1986 πραγματοποιεί πολύ συχνά συνέδρια. Μπορούμε να μετρήσουμε γύρω στις 30 συνεδριακές οργανώσεις, για πολλές από τις οποίες έχουν εκδοθεί πρακτικά. Συνολικά έχουν εκδοθεί 10 τόμοι πρακτικών. Οι συμ-

μετοχές συναδέλφων του εξωτερικού, αλλά και φοιτητών τους και νέων επιστημόνων σε αυτά τα συνέδρια ήταν μια ακόμη ευκαιρία να έρθουμε σε επικοινωνία.

Θα ήθελα επίσης να τονίσω τον ερευνητικό τομέα, που έχει και μία εξαιρετική συγκομιδή. Στο επίπεδο των μεταπτυχιακών σπουδών, θα ήθελα να υπογραμμίσω τη δραστηριότητα αυτή σχετικά με τις διδακτορικές διατριβές. Εκπονήθηκαν μελέτες που κομίζουν νέες θεωρητικές προτάσεις ή συνιστούν πρότυπα εφαρμογής θεωρητικών μοντέλων, συντάχθηκαν μονογραφίες για θέματα και πρόσωπα που καλύπτουν όλη την ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας, από την περίοδο της Αναγέννησης μέχρι τη λογοτεχνία της εποχής μας, και όλες σχεδόν έχουν εκδοθεί.

Τι γίνεται όμως από εδώ και εμπρός; Παρ' όλο που αυτήν τη στιγμή μπορούμε να αποτιμήσουμε θετικά την εργασία που γίνεται στον τομέα των νεοελληνικών σπουδών από το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, θα έλεγα ωστόσο ότι τα αποθέματα μιας ορμητικής εξόρμησης που συσώρευε δυνάμεις αισθανόμαστε ότι αρχίζουν να εξαντλούνται κι έχουμε αγγίξει τα όριά μας. Γίνεται πιο αισθητή η ανάγκη στήριξης, μέσα στις πιέσεις που ασκεί το περιβάλλον της τεχνολογίας και της παγκόσμιας ανόδου του ενδιαφέροντος για τις νεοελληνικές σπουδές. Οι δύο τελευταίοι όροι περιέχουν ταυτόχρονα θετικά και αρνητικά στοιχεία. Ειδικότερα:

- 1) Οι νεοελληνικές σπουδές χρειάζονται επειγόντως και πολύτροπα την τεχνολογία, όπως αναφέρθηκε και σε ειδική συνεδρία γι' αυτό το θέμα, τόσο στη διδασκαλία όσο και στην έρευνα. Το πρόβλημα εδώ βρίσκεται στην πολιτική της έρευνας, καθώς η χρηματοδότηση, που θα μας επέτρεπε τη χρήση και την ενίσχυση της τεχνολογίας, τουλάχιστον στα ελληνικά πανεπιστήμια απ' όσο ξέρω –και σίγουρα στο δικό μου– απευθύνεται με τρόπο αποκλειστικό στις θετικές επιστήμες.
- 2) Η τεχνολογία είναι ανάγκη να στηρίζει πιο συστηματικά και με πιο προχωρημένους τρόπους τις νεοελληνικές σπουδές σε όλο τον κόσμο. Ανάμεσα σε όσα προαναφέρθηκαν ως προτάσεις στον τομέα της τεχνολογίας, αισθάνομαι ότι θα είχε μεγάλη χρησιμότητα μία τηλεματική σύνδεση, που θα μπορούσε να μας φέρει σε επικοινωνία με άλλα πανεπιστήμια και να μας διευκολύνει στη διαμόρφωση κοινών ερευνητικών προγραμμάτων, διαλέξεων, μαθημάτων. Επίσης ιδιαίτερα εμείς, ως πανεπιστήμιο της περιφέρειας που γεωγραφικά βρίσκεται κοντά σε χώρες που εμφανίζουν καινούργιο ενδιαφέρον για τις νεοελληνικές σπουδές, έχουμε ειδικές ευκαιρίες να αναπτύξουμε σχέσεις, τις οποίες ενδεχομένως οι κεντρικοί φορείς της πολιτείας ή άλλοι φορείς δεν μπορούν. Συγκεκριμένα, αναφέρομαι σε δύο τέτοιους γεωγραφικούς πόλους, την Αλβανία και την

Τουρκία, με τους οποίους τα τελευταία χρόνια τουλάχιστον σχεδιάζουμε –σε ορισμένες περιπτώσεις και έχουμε– μία δυναμική ανάπτυξης των πολύ σημαντικών σχέσεων που μας συνδέουν. Θέλουμε να μας δοθούν οι σχετικές δυνατότητες. Υπάρχει μεγάλη προθυμία των συναδέλφων από τα πανεπιστήμια αυτών των δύο χωρών και χρειαζόμαστε στήριξη. Ως παράδειγμα σχετικά με το επίπεδο των σχέσεών μας με αυτά τα πανεπιστήμια, θα ήθελα να σας αναφέρω ότι τον περασμένο Νοέμβριο το Πανεπιστήμιο της Ανδριανούπολης, που γιόρταζε και τα 25 χρόνια της λειτουργίας του, ενέταξε σε ένα δικό του συνέδριο μία θεματική ενότητα για τον Γεώργιο Βιζυηνό, στην ίδια του την πατρίδα, τη Βιζύη της Ανατολικής Θράκης· ο βαθμός προθυμίας και βούλησης αυτών των ανθρώπων καταδεικνύεται και από το γεγονός ότι όλες τις δαπάνες μετακίνησης, φιλοξενίας, αλλά και έκδοσης των πρακτικών –που θα γίνει στους επόμενους μήνες και σε δύο γλώσσες– κατεβλήθησαν από το Πανεπιστήμιο της Ανδριανούπολης και τους φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης. Με το Πανεπιστήμιο της Ανδριανούπολης επίσης σχεδιάζουμε την ίδρυση ενός Κέντρου Ελληνικού και Τουρκικού Πολιτισμού. Στο Πανεπιστήμιο του Αργυροκάστρου ήδη υπάρχει και λειτουργεί Τμήμα Ελληνικής Γλώσσας, Λογοτεχνίας και Πολιτισμού, το οποίο το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων στηρίζει και οργανωτικά, διοικητικά και βεβαίως διδακτικά. Νομίζω όμως ότι οι σχέσεις μας με τις νεοελληνικές σπουδές του εξωτερικού χρειάζεται να συστηματοποιηθούν. Τα προγράμματα, τα οποία μέχρι τώρα έχουμε όλοι χρησιμοποιήσει, ήταν πολύ καλές ευκαιρίες, αλλά νομίζω ότι θα πρέπει να μπουν σε καινούργια πλαίσια. Έχουμε την εμπειρία να φτιάξουμε καινούργια πλαίσια, που θα κάνουν πιο συστηματικές αυτές τις σχέσεις και στον τομέα της έρευνας, καθώς εδώ δεν υπάρχουν οι δυνατότητες, και με βάση τα υπάρχοντα προγράμματα να αναπτυχθούν κοινά ερευνητικά προγράμματα παραγωγής εκπαιδευτικού υλικού, στα οποία να συμμετέχουν οι ίδιοι οι φοιτητές. Θα πρέπει με κάποιον τρόπο να συνδέσουμε τα ενδιαφέροντα των φοιτητών με τα φιλολογικά ζητούμενα.

Στην προηγούμενη συνεδρία ξαναθυμηθήκαμε κάποιες παλιές φιλίες και έχθρες ανάμεσα στα κλασικά και στα μοντέρνα. Αγαπητοί συνάδελφοι, νομίζω ότι αυτές δεν είναι αντιπαλότητες στις οποίες δεν μπορούμε να αντεπεξέλθουμε ή τουλάχιστον δεν είναι αντιπαλότητες που θα πρέπει να μας απασχολούν. Μάθαμε να ζούμε με αυτές και τελοσπάντων ο χρόνος έδειξε ότι δεν μας έκαναν και πολύ κακό. Φυσικά ενεργοποιούν κάποιες στιγμιαιές εντάσεις. Αλλά νομίζω ότι έχουμε μια καινούργια δυσκολία που θα πρέπει να αντιμετωπίσουμε, όπως περιγράφηκε από τους συναδέλφους των πανεπιστη-

μίων της Αυστραλίας, κι αυτή είναι το δύσκολο δικό μας μέλλον. Νομίζω, λοιπόν, ότι οι καινούργιες δυσκολίες για τις νεοελληνικές σπουδές προέρχονται από τα καινούργια οικονομικά κριτήρια, που κυριαρχούν στη φιλοσοφία των πανεπιστημίων.

Ευχαριστώ.

VICENTE FERNÁNDEZ GONZÁLEZ

Ευχαριστούμε την κυρία Λαδογιάννη. Τον λόγο έχει τώρα ο συνάδελφος κύριος Πολίτης, με θέμα: «*Μετα-διδασκαρικές σπουδές Νεοελληνικών. Το πρόβλημα και δυο προτάσεις*».

ΑΛΕΞΗΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

Μνήμη Άγγελου Ελεφάντη

Το πρόβλημα είναι γνωστό, σοβαρό, και δυσεπίλυτο: οι νέοι ερευνητές που μόλις ολοκλήρωσαν μια διδακτορική διατριβή, συνήθως στερούνται τη δυνατότητα να συνεχίσουν τις σπουδές τους. Αν βρουν μια θέση να διδάξουν στα πανεπιστήμια, θα τους δοθεί η ευκαιρία να επεκτείνουν τις γνώσεις και την έρευνά τους, αλλιώς οι πιθανότητες να εγκαταλείψουν την επιστήμη είναι πολλές· οι μόνες ανοιχτές πόρτες είναι στη μέση εκπαίδευση και οι δουλειές του ποδαριού.

Να διδάξουν στα πανεπιστήμια· αυτό κατά τεκμήριο σημαίνει συμβασιούχοι στα περιφερειακά πανεπιστήμια. Εργάζομαι σε ένα τέτοιο ίδρυμα, το Πανεπιστήμιο Κρήτης, και θα χρησιμοποιήσω την εμπειρία μου στο ζήτημα.

Τηρώντας τους νόμους και τις ακαδημαϊκές συνήθειες, η διδασκαλία των συμβασιούχων είναι αυτόνομη. Ετούτο σημαίνει κάτι παραπάνω από τη λέξη: κανείς δεν τους επιβάλλει τίποτε, όμως και κανείς δεν γνωρίζει τι διδάσκουν και πώς, όπως και κανείς επίσης δεν τους βοηθάει σε τίποτε. Οι συμβασιούχοι δεν συμμετέχουν στην πανεπιστημιακή ζωή, τις συνελεύσεις τομέων, τις γενικές συνελεύσεις και μονάχα ιδιωτικά και φιλικά μπορεί να σχηματίσει κάποια εικόνα της προσωπικότητάς τους. Σπάνια το πετυχαίνουμε στον επιθυμητό βαθμό.

Στην πραγματικότητα οι συμβασιούχοι μαθαίνουν να διδάσκουν στου κασιδή το κεφάλι. Αυτό φυσικά δεν θα πει ότι είναι κακοί δάσκαλοι· ο ενθουσιασμός είναι συχνά πιο ωφέλιμος από την πείρα, και το ταλέντο της επικοινωνίας ελάχιστα το αναπτύσσουν οι όποιες παιδαγωγικές γνώσεις. Αλλά ο ενθουσιασμός σημαίνει χρόνο, χρόνο που αφαιρείται από την έρευνα. Ένας περίφημος, απ' όσο έχω ακούσει, μαθηματικός του πανεπιστημίου μας, συνόψιζε τις αρετές του δασκάλου σε τρεις παράγοντες: «να ξέρει», «να ξέρει», «να ξέρει». Πρέπει λοιπόν να δώσουμε τις δυνατότητες στους νέους

επιστήμονες να μάθουν. Προχωρώ κατόπιν τούτων στην πρότασή μου, που, εννοείται, δεν απευθύνεται μόνο σε εσάς, τους συναδέλφους μου, παρά και στους προϊστάμενούς μας του Υπουργείου· τα λέω δηλαδή της ύψης, μήπως και τα ακούσει η πεθερά.

Πρόταση

1. Ιδρύεται σε κάθε τμήμα των ανθρωπιστικών σχολών όλων των επαρχιακών πανεπιστημίων (δηλαδή όλων των Αθηνών και Θεσσαλονίκης) ένα ερευνητικό ινστιτούτο (ας το ονομάσουμε Π.Ε.Ι. ή Π.Ε.Κ.: Πανεπιστημιακό Ερευνητικό Ινστιτούτο ή Κέντρο).

Τα ινστιτούτα αυτά στελεχώνονται με διδακτορικούς ερευνητές (ας τους ονομάζουμε Ειδικούς Ερευνητές) σε αριθμό αρχικά τουλάχιστον διπλάσιο από τον σημερινό των υπηρετούντων συμβασιούχων διδασκόντων (Νόμος 1268 και Π.Δ. 407).

Η εκλογή γίνεται ύστερα από δημόσια προκήρυξη· το ερευνητικό αντικείμενο αντιστοιχεί στους τομείς του κάθε τμήματος. Σε περίπτωση που ο τομέας διαθέτει δύο διακριτά επιστημονικά πεδία (π.χ. Βυζαντινή και νεοελληνική φιλολογία ή ιστορία, κλπ.) η προκήρυξη προσδιορίζει ακριβέστερα το ερευνητικό αντικείμενο.

Την εκλογή διενεργεί εκλεκτορικό σώμα αποτελούμενο από όλα τα μέλη του τομέα συναφούς ειδικότητας συν ισόποσο αριθμό μελών του ίδιου τμήματος ή άλλων τμημάτων του ίδιου πανεπιστημίου και εγκρίνεται από τη Γενική Συνέλευση Ειδικής Σύνοψης κάθε τμήματος. Για την εκλογή οι υποψήφιοι απαιτείται να έχουν διδακτορικό δίπλωμα στο γνωστικό αντικείμενο του κάθε τομέα· τυχόν επί πλέον προσόντα λαμβάνονται υπόψη.

Η εκλογή γίνεται για μία διετία, και επιτρέπεται να ανανεωθεί για ακόμα δύο θητείες. Ο μισθός τους ορίζεται στα 4/5 του μισθού του λέκτορα.

2. Οι ειδικοί ερευνητές απασχολούνται στα ερευνητικά προγράμματα του ινστιτούτου και συντάσσουν κάθε εξάμηνο σχετική έκθεση. Παράλληλα αναλαμβάνουν τη διδασκαλία ενός αυτοδύναμου μαθήματος και ενός σεμιναρίου ανά έτος στο πρόγραμμα μαθημάτων του τμήματος, εποπτευόμενοι από τον τομέα, στον οποίο υποβάλλουν προς έγκριση το σχέδιο του μαθήματος και του σεμιναρίου, τη βιβλιογραφία, κ.λπ. Η ύλη αυτή, σε συνδυασμό με την προσέλευση των φοιτητών και τη βαθμολογία, λαμβάνεται σοβαρά υπόψη κατά την περίπτωση που ο ειδικός ερευνητής υποβάλλει αίτηση επαναπρόσληψης για δεύτερη ή για τρίτη διετία. Η διδασκαλία των ειδικών ερευνητών θεωρείται αυτόνομη, και έχουν την ευθύνη για τη βαθμολόγηση.

Ευθύνη για τα προγράμματα και τη λειτουργία κάθε Ινστιτούτου έχει το κάθε τμήμα και τα νόμιμα όργανά του: αυτό αποφασίζει αν θα επιμερίσει τους ερευνητές σε μικρότερα κέντρα ή όχι, πώς θα εντάξει τα τυχόν υπάρχοντα ινστιτούτα στον καινούριο θεσμό, πώς θα κατανείμει

τις ειδικότητες, αν θα ισχύσει εσωτερική αξιολόγηση κάθε αυτόνομης μονάδας, πώς θα εξασφαλίσει τυχόν επιπλέον πόρους προκειμένου να αυξήσει τον αριθμό των ειδικών ερευνητών ή να εντάξει στο ινστιτούτο επιπλέον προσωπικό (μεταπτυχιακούς, υποψήφιους διδάκτορες), κ.λπ.

Τα προγράμματα και η λειτουργία κάθε ινστιτούτου κρίνονται από την επιτροπή αξιολόγησης των πανεπιστημίων. Κάθε πανεπιστήμιο έχει το δικαίωμα να συστήσει ειδικές εσωτερικές επιτροπές αξιολόγησης των ινστιτούτων του και να το συνδέσει με την παροχή πόρων προς αυτά από τους ειδικούς λογαριασμούς κονδυλίων έρευνας.

3. Οι ειδικοί ερευνητές που προσλαμβάνονται για δεύτερη ή για τρίτη διετία μπορούν να συμμετέχουν στα Προγράμματα *Erasmus* και *Socrates* του κάθε τμήματος: αποστέλλονται ως διδάσκοντες με ίδια δικαιώματα και υποχρεώσεις με τα μέλη Δ.Ε.Π. Ύστερα από ειδικές συμφωνίες ανάμεσα στα τμήματα και τις αντίστοιχες έδρες (ή ό,τι άλλο) πανεπιστημίων του εξωτερικού, οι ειδικοί ερευνητές μπορούν να διδάξουν ένα εξάμηνο ή έναν χρόνο σε πανεπιστήμια του εξωτερικού πληρωνόμενοι από το ελληνικό κράτος (υπενθυμίζεται εδώ ότι ανάλογη διάταξη ισχύει για μέλη Δ.Ε.Π., η οποία όμως ελάχιστα ενεργοποιείται, καθώς ελάχιστοι από εμάς μπορούν να εγκαταλείψουν τη διδασκαλία· οι ανάγκες είναι πιεστικές).

Στο Υπουργείο Παιδείας δημιουργείται ειδική ιστοσελίδα όπου περιλαμβάνονται όλα τα ονόματα των ειδικών ερευνητών και κάτω από το όνομα του καθενός κρεμιέται το βιογραφικό του. Από την ιστοσελίδα αυτήν μπορούν τα πανεπιστήμια του εξωτερικού να επιλέγουν και να προσκαλούν για ένα εξάμηνο ή έναν χρόνο ειδικούς επιστήμονες (με τους ίδιους όρους: 50% έρευνα, 50% διδασκαλία), για να ενισχύσουν τις διδακτικές τους ανάγκες. Εάν από ένα πανεπιστημιακό τμήμα επιλεγεί ταυτόχρονα και δεύτερος (ή και τρίτος, κ.λπ.) διδάσκων από πανεπιστήμιο του εξωτερικού, το τμήμα δικαιούται επιπλέον κονδύλια από το Υπουργείο, ώστε να τους αντικαταστήσει για όσο διάστημα διαρκεί η διδασκαλία τους.

4. Η πρόσληψη συμβασιούχων διδασκόντων με το Π.Δ. 407 ή τον Νόμο 1268 περιορίζεται μόνο σε πολύ ειδικές περιπτώσεις, και ιδίως σε σχολές και τμήματα που το επιβάλλει η φύση του αντικειμένου (π.χ. θέατρο, κινηματογράφος, καλές τέχνες, κ.λπ.).

Περιορίζεται επίσης και σταδιακά (σε δύο με τρία χρόνια) καταργείται ο θεσμός της μετάκλησης καθηγητών τη μέσης εκπαίδευσης σε έδρες Νέων Ελληνικών του εξωτερικού.

5. Οι Ειδικοί Ερευνητές δεν είναι απαραίτητο να κατοικούν μόνιμως στην έδρα των πανεπιστημίων·

την παρουσία τους (συμβατικές υποχρεώσεις, κ.λπ.) την αποφασίζει με εσωτερικό κανονισμό το κάθε τμήμα. Δεν θεωρείται ότι επιτελούν μόνιμη εργασία και δεν δικαιούνται μονιμοποίησης. Εκπροσωπούνται (ενδεχομένως και με ψήφο) στις Γενικές Συνελεύσεις των τμημάτων και στις εκλογές οργάνων διοίκησης του πανεπιστημίου (Πρόεδρος, Κοσμητορας, Πρυτανικές Αρχές, Σύγκλητος, ίσως όχι στον Διευθυντή Τομέα).

6. Στα κεντρικά πανεπιστήμια, το κάθε τμήμα μπορεί να συνδεθεί με τα υπάρχοντα αναγνωρισμένα ερευνητικά κέντρα και να επιλέξει από το προσωπικό που υπηρετεί σε αυτά ερευνητές οιασδήποτε βαθμίδας για να τους αναθέσει τη διδασκαλία μαθημάτων είτε σεμιναρίων, ακόμη και μεταπτυχιακών μαθημάτων ή και ολόκληρων προγραμμάτων μεταπτυχιακών σπουδών. Η κινητικότητα αυτή λαμβάνεται υπόψη στην αξιολόγηση των πανεπιστημίων και των ερευνητικών κέντρων. Εξίσου υπολογίζεται η επιλογή διδασκόντων από ξένα πανεπιστήμια κατά την αξιολόγηση των τμημάτων.

Σχόλια

Το πρώτο, αυτόνοτο, σχόλιο που θα το κάνατε όλοι, είναι πως όλα αυτά συνιστούν απλώς ευσεβείς πόθους: το Υπουργείο πασχίζει να μειώσει το κόστος, κι εσύ τους λες να το διπλασιάσουν. Έτσι είναι: ωστόσο αν έχουμε βαρεθεί την γκρίνια και τη σκέτη άρνηση, κάτι πρέπει να προτείνουμε. Από εκεί και πέρα, το πώς θα μεθοδεύσουμε την εφαρμογή των προτάσεων δεν εμπίπτει στις δικαιοδοσίες των συνεδρίων.

Γιατί δεν είναι μόνο τα χρήματα· μια πρόταση που εμπεριέχει τη σταδιακή κατάργηση των μετακινούμενων στα ξένα πανεπιστήμια καθηγητών της μέσης θα βρει, φαντάζομαι, εξίσου ισχυρή αντίδραση από παράγοντες του Υπουργείου. Για τα χρήματα σκέφτομαι πάντως ότι υποτίθεται πως περιμένουμε να αυξηθούν τα κονδύλια στο ποσοστό που είχε υποσχεθεί η κυβέρνηση.

Το δεύτερο σχόλιο θα πρέπει να είναι γιατί δεν περιλαμβάνω και τα κεντρικά πανεπιστήμια στην πρόταση. Το κάνω για τρεις λόγους· ο πρώτος είναι οικονομικός: μειώνεται το κόστος. Ο δεύτερος, ότι αν θέλουμε να επιβιώσουν τα επαρχιακά πανεπιστήμια, κάπως πρέπει να τα ενισχύουμε ώστε να ισοφαρίζονται τα αυτόνοτα πλεονεκτήματα του κέντρου. Ο τρίτος πηγάζει από την ανάγκη να υποχρεώσουμε τα πανεπιστήμια να συνεργάζονται με τα ερευνητικά κέντρα. Φυσικά, μακάρι να εφαρμοζόταν η πρόταση σε όλα τα ανώτατα ιδρύματα· αλλά και πάλι θα επέμενα στην ενίσχυση των περιφερειακών ή –εννοείται– στο σταδιακό κλείσιμο ορισμένων.

Το τελικό μου σχόλιο είναι επίσης αυτόνοτο και έχει δύο σκέλη: η πρόταση μπορεί και πρέπει να βελτιωθεί, να εμπλουτιστεί ή και να τροποποιηθεί σε πολλά, ακόμη κι αν της μέλλεται να μείνει, όπως είναι σχεδόν βέβαιο,

απλή ιδέα· το δεύτερο σκέλος είναι ότι, αν συμφωνούμε με το βασικό σκεπτικό της πρότασης, την ενίσχυση των νέων επιστημόνων και την καλύτερη διδασκαλία των φοιτητών, θα πρέπει να αναζητάμε τρόπους για να το πετύχουμε. Η μόρφωση δεν σταματάει στα μεταπτυχιακά.

Ευχαριστώ.

VICENTE FERNÁNDEZ GONZÁLEZ

Ευχαριστούμε τον κύριο Πολίτη για την εισήγηση και τις προτάσεις του.

Και τώρα έχει τον λόγο ο Γιώργος Ανδρειωμένος από το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, με θέμα: «*Τα ελληνικά πανεπιστήμια και οι γεωπολιτικές εξελίξεις στη Ν.Α. Ευρώπη: Ο ρόλος των νεοελληνικών σπουδών*».

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΝΔΡΕΙΩΜΕΝΟΣ²

Από την τελευταία ιδίως δεκαετία του 20ού αιώνα, η υφήλιος έχει γνωρίσει κοσμοϊστορικές αλλαγές και

2 Ενδεικτική βιβλιογραφία του εισηγητή:

- Γ. Ανδρειωμένος, «Η ελληνική γλώσσα και οι νέες πολιτικές εξελίξεις στη ΝΑ Ευρώπη», στο *Διαπολιτισμική εκπαίδευση. Το Πανελλήνιο Συνέδριο (Αρτα, 10-11 Δεκεμβρίου 2004)*, ΚΕΔΕΚ ΠΤΔΕ Πανεπιστημίου Πατρών, Πρακτικά, (Πάτρα 2004) 228-237.
- Θ. Βερέμης, «Ελληνικές Σπουδές στο Εξωτερικό», *Η Καθημερινή* (16/09/2001).
- Γ. Γιάννης & Α. Λιάκος, «Η διδασκαλία της ελληνικής ως μητρικής γλώσσας στα σχολεία της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία», στο *2ο Διεθνές Συνέδριο «Η ελληνική ως δεύτερη ή ξένη γλώσσα: μια διαπολιτισμική προσέγγιση»*, Πανεπιστήμιο Πατρών / ΚΕΔΕΚ (Πάτρα, 25-27 Ιουνίου 1999), Πρακτικά, τόμος II, (Πάτρα 2000) 77-88.
- R.L. Cooper, *Language planning and social change*, Cambridge University Press (Cambridge 1989).
- M. Delilbasi, «Οι Νεοελληνικές Σπουδές στην Τουρκία», στο http://kapodistriaki.uoa.gr/stories/064_op_01/index.php?m=2 (η επίσκεψη έγινε στις 30/05/2008).
- Δ. Ιορδάνοβα, «Σχετικά με τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι Βούλγαροι κατά την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας ως ξένης», στο *3ο Διεθνές Συνέδριο «Η ελληνική ως δεύτερη ή ξένη γλώσσα: μια διαπολιτισμική προσέγγιση»*, Πανεπιστήμιο Πατρών / ΚΕΔΕΚ ΠΤΔΕ Πανεπιστημίου Πατρών (Πάτρα, 6-9 Ιουλίου 2000), Πρακτικά, τόμος I, (Πάτρα 2001) 314-320.
- <http://isocrates.gr> (η επίσκεψη έγινε στις 30/05/2008).
- Τ. Κόστιτς-Παχνόγλου, «Η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας ως ξένης σε σερβοβόσκους μαθητές στο Λαϊκό Πανεπιστήμιο Πάβλε Στόκοβιτς στο Νις της Σερβίας», στο *6ο Διεθνές Συνέδριο «Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Ελληνικά ως δεύτερη ή ξένη γλώσσα»*, Πανεπιστήμιο Πατρών / ΠΤΔΕ / ΚΕΔΕΚ (Πάτρα, 20-22 Ιουνίου 2003), Πρακτικά, τόμος I, (Πάτρα 2004) 379-385.
- Α. Μπίλμια, «Η Νεοελληνική γλώσσα ως δεύτερη ή ξένη γλώσσα στη Σερβική Δημοκρατία της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης», στο *2ο Διεθνές Συνέδριο «Η ελληνική ως δεύτερη ή ξένη γλώσσα: μια διαπολιτισμική προσέγγιση»*, Πανεπιστήμιο Πατρών / ΚΕΔΕΚ (Πάτρα, 25-27 Ιουνίου 1999), Πρακτικά, τόμος II, (Πάτρα 2000) 20-26.
- Α. Μπίλμια, «Διδακτική μεθοδολογία και προβλήματα της διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας ως ξένης στη Σερβική Δημοκρατία (Βοσνία-Ερζεγοβίνη)», στο *3ο Διεθνές Συνέδριο «Η ελληνική ως δεύτερη ή ξένη γλώσσα: μια διαπολιτισμική προσέγγιση»*, Πανεπιστήμιο Πατρών / ΚΕΔΕΚ ΠΤΔΕ Πανεπιστημίου Πατρών (Πάτρα, 6-9 Ιουλίου 2000), Πρακτικά, τόμος I (Πάτρα 2001) 183-190.
- Χ. Παπαρίζος, «Τα νέα γεωπολιτικά δεδομένα και τα ζητούμενα της ελληνικής γλωσσικής πολιτικής», *Φιλολόγος* 86 (Θεσσαλονίκη 1996).
- Χ. Παπαρίζος, «Γλωσσικός σχεδιασμός και γλωσσική διδασκαλία», στο *2ο Διεθνές Συνέδριο «Η ελληνική ως δεύτερη ή ξένη γλώσσα: μια διαπολιτισμική προσέγγιση»*, Πανεπιστήμιο Πατρών / ΚΕΔΕΚ (Πάτρα, 25-27 Ιουνίου 1999), Πρακτικά, τόμος III, (Πάτρα 2000) 287-296.
- Μ. Παρβέρη & Μ. Σγάρτσου, «Η διδασκαλία της νέας ελληνικής στους ξένους», στο *Η ελληνική γλώσσα / La langue grecque*, ΥΠ.Ε.Π.Θ. (Αθήνα 1995) 80-105.

ανακατατάξεις ως προς την κατανομή της ισχύος και τα κέντρα της πολιτικής, στρατιωτικής και οικονομικής εξουσίας· το ίδιο έχει συμβεί και με την ευαίσθητη περιοχή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης και της Μέσης Ανατολής. Τα Βαλκάνια δεν θυμίζουν πλέον την εικόνα που τα χαρακτήριζε κοινωνικά, πολιτικά και οικονομικά μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ύστερα από τις ραγδαίες εξελίξεις και τη γεωγραφική ανακατανομή σε ένα σημαντικό κομμάτι τους. Ωστόσο, παραμένουν μια εξαιρετικά ιδιόμορφη περιοχή, όπου οι πολιτισμικές και ιστορικές καταβολές διαδραματίζουν πρωτεύοντα ρόλο και στην οποία μένει να γίνουν πολλά προκειμένου να κατοχυρωθούν η ασφάλεια, η ανάπτυξη και η ευημερία για το σύνολο των χωρών που την απαρτίζουν.

Με τον ίδιο τρόπο έχουν αλλάξει τα κοινωνικά και οικονομικά δεδομένα της Ελλάδας κατά το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, αφού η πάλαι ποτέ «Ψωροκώσταινα» έχει ισχυροποιήσει τη θέση της εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης και παράλληλα έχει καταστεί ο σημαντικότερος παράγοντας οικονομικής ανάπτυξης και πολιτικής σταθερότητας στην ευρύτερη περιοχή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Το γεγονός ότι το βιοτικό επίπεδο των Ελλήνων παραμένει σαφώς υψηλότερο από εκείνο των Βαλκάνιων γειτόνων τους αποτελεί το σημαντικότερο ενδεχομένου κίνητρο για πολλούς από τους τελευταίους, όπως και για πλήθος άλλων αλλοδαπών, για να έλθουν στην Ελλάδα και να εργαστούν.

Η σημασία των νέων αυτών δεδομένων φαίνεται να έχει γίνει αντιληπτή κατά τα τελευταία χρόνια τόσο από τη συντριπτική πλειονότητα των κυβερνήσεων όσο και από έναν αριθμό άλλων φορέων στις χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, με αποτέλεσμα να αναπτύσσονται όχι μόνο σοβαρές επιχειρηματικές δραστηριότητες, αλλά και πρωτοβουλίες που καλύπτουν ένα ευρύτατο φάσμα κοινών δράσεων, οι οποίες αναφέρονται σε ζητήματα περιβάλλοντος, ενέργειας, ασφάλειας, εμπορίου, τουρισμού, μέσων μαζικής ενημέρωσης, πολιτισμού, εκπαίδευσης, κ.λπ. Είναι δε προφανές ότι μόνο η αμοιβαία κατανόηση και το πνεύμα συνεργασίας μεταξύ των λαών της περιοχής μπορούν να συμβάλουν αποφασιστικά στην άμβλυνση παλαιότερων αντιθέσεων και στη χάραξη ενός ελπιδοφόρου μέλλοντος.

Απέναντι σε αυτά τα νέα δεδομένα, ποιος είναι ο ρόλος των ελληνικών πανεπιστημίων; Πρέπει να αναλάβουν συναφείς πρωτοβουλίες ή απλώς θα παραμένουν θεατές των εξελίξεων; Μήπως οι διαπανεπιστημιακές συνεργασίες που έχουν καλλιεργηθεί, στο πλαίσιο πρωτίστως της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μεταξύ πανεπιστημιακών τμημάτων της ημεδαπής και ιδρυμάτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης της Εσπερίας ή των σκανδιναβικών χωρών επιβάλλεται να επεκταθούν και σε σχολές, ινστιτούτα και πανεπιστήμια της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, τώρα που πολλές από τις χώρες της περιοχής έχουν ενταχθεί στην ευρωπαϊκή οικογένεια; Οι απαντήσεις στα πιο πάνω ερωτήματα φαντάζουν, τουλάχιστον για τον ομιλούντα, αυτονόητες. Οποσδήποτε τα ελληνικά πανεπιστήμια δεν πρέπει να μείνουν απαθή και οφείλουν να αναπτύξουν ένα πλέγμα σχέσεων και συνεργασίας με τα αντίστοιχα των γειτονικών χωρών. Και απ' ό,τι φαίνεται δεν μένουν απαθή· αξίζει να σημειωθεί ότι από το ακαδημαϊκό έτος 1999-2000 λειτουργεί στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών με τίτλο «Σπουδές Νοτιοανατολικής Ευρώπης» για λογαριασμό του Δικτύου *Universities / Southeastern Europe* το οποίο εντάσσεται στο πλαίσιο της *Royaumont Process* και του *Stability Pact for Southeastern Europe* της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο εν λόγω πρόγραμμα μάλιστα διδάσκουν καθηγητές από όλα τα συνεργαζόμενα πανεπιστήμια του Δικτύου, τα οποία είναι 11 συνολικά και εκπροσωπούν τις εξής χώρες: Αλβανία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Βουλγαρία, Ελλάδα, Κροατία, Ουγγαρία, Π.Γ.Δ.Μ., Ρουμανία, Σερβία, Σλοβενία και Τουρκία.

Σημαντικό παράγοντα στην ανάπτυξη αντίστοιχων σχέσεων μπορούν να αποτελέσουν οι νεοελληνικές σπουδές, με αιχμή του δόρατος τη διδασκαλία της Ελληνικής ως ξένης γλώσσας, για την οποία φαίνεται να υπάρχει διαρκώς αυξανόμενο ενδιαφέρον στις χώρες αυτές. Και δεν γίνεται λόγος φυσικά μόνο για χώρες όπως η Αλβανία και η Τουρκία, όπου υφίστανται ελληνικά μειονοτικά σχολεία, αναγνωρισμένα από διακρατικές συμφωνίες, τα οποία πρέπει για πολλούς και διάφορους λόγους να συνεχίσουν την ιστορική διαδρομή τους, διδάσκοντας την ελληνική γλώσσα στους ελληνικής καταγωγής πολίτες αυτών των κρατών. Σύμφωνα με επίσημα στοιχεία και κάποιες επιστημονικές ανακοινώσεις για το συγκεκριμένο θέμα, η νέα ελληνική γλώσσα, ιστορία και λογοτεχνία διδάσκονται:

- στα Πανεπιστήμια των Τιράνων και του Αργυροκάστρου στην Αλβανία
- στα Πανεπιστήμια του Βελιγραδίου, του Νις και του Νόβι Σαντ, καθώς και στο Ινστιτούτο Ξένων Γλωσσών στη Σερβία
- στις Φιλοσοφικές Σχολές της Μπάνια Λούκα και του

• Κ. Ράλτσεβα, «Μεθοδική διδασκαλία της Νεοελληνικής ως ξένης γλώσσας κατά το αρχικό και το ενδιάμεσο στάδιο εκπαίδευσης στο Ινστιτούτο Αλλοδαπών Σόφιας, Βουλγαρίας», στο 2ο Διεθνές Συνέδριο «Η ελληνική ως δεύτερη ή ξένη γλώσσα: μια διαπολιτισμική προσέγγιση», Πανεπιστήμιο Πατρών / ΚΕΔΕΚ (Πάτρα, 25-27 Ιουνίου 1999), Πρακτικά, τόμος Ι, (Πάτρα 2000) 57-65.

• Κ. Ράλτσεβα, «Η διδασκαλία της νεοελληνικής γλώσσας κατά το προχωρημένο στάδιο στο τμήμα ξένων γλωσσών του πανεπιστημίου Σόφιας», στο 3ο Διεθνές Συνέδριο «Η ελληνική ως δεύτερη ή ξένη γλώσσα: μια διαπολιτισμική προσέγγιση», Πανεπιστήμιο Πατρών / ΚΕΔΕΚ ΠΤΔΕ Πανεπιστημίου Πατρών (Πάτρα, 6-9 Ιουλίου 2000), Πρακτικά, τόμος Ι, (Πάτρα 2001) 78-90.

• Μ. Σγαρτσού, Α. Καλαϊτζοπούλου & Κ. Πλατάρα, «Κατάλογος ιδρυμάτων που προσφέρουν μαθήματα Ελληνικών στο εξωτερικό», στο *Η ελληνική γλώσσα / The Greek language / La langue grecque*, ΥΠ.Ε.Π.Θ. (Αθήνα 1996) 207-223.

- Σεράγεβο στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη
- στα Πανεπιστήμια του Σπλιτ και του Ζάγκρεμπ της Κροατίας
 - στο Πανεπιστήμιο της Λουμπλιάνα στη Σλοβενία
 - στο Πανεπιστήμιο της Σόφιας (σε τρία τμήματα), στο Νέο Βουλγαρικό Πανεπιστήμιο, στο Νοτιοδυτικό Πανεπιστήμιο Νεοφίτ Ρίλσκι και στο Πανεπιστήμιο του Βέλικο Τούρνοβο (επίσης σε τρία τμήματα) στη Βουλγαρία
 - στο Πανεπιστήμιο Ότβος Λόραντ της Ουγγαρίας
 - στα Πανεπιστήμια του Βουκουρεστίου (σε δύο τμήματα), του Ιασιού, της Κραϊόβας, του Οβιδίου, στην Ακαδημία Ανώτατων Στρατιωτικών Σπουδών και στην Αστυνομική Ακαδημία, καθώς και στο Ινστιτούτο Νοτιοανατολικών Σπουδών στο Βουκουρέστι της Ρουμανίας
 - στα τουρκικά Πανεπιστήμια της Άγκυρας και της Κωνσταντινούπολης και στο Ίδρυμα Αζίζ Νεσίν που επίσης εδρεύει στην Πόλη

Τα Ελληνικά προσφέρονται ως ξένη γλώσσα και στους φοιτητές της Ανώτατης Στρατιωτικής Σχολής της Τουρκίας· αξίζει μάλιστα να επισημανθεί ότι η πλειονότητα των πιο πάνω φοιτητών έχει επιλέξει την Ελληνική ως δεύτερη ξένη γλώσσα (εκτός των Αγγλικών), σύμφωνα με στοιχεία που δημοσιεύτηκαν προ ολίγων ετών στην εφημερίδα *Milliet* και αναδημοσιεύτηκαν στην εφημερίδα *Ελευθεροτυπία*³. Επίσης, σύμφωνα με την επίσημη ιστοσελίδα της Ειδικής Γραμματείας Παιδείας Ομογενών και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης του ΥΠ.Ε.Π.Θ., «*οι προσφερόμενες δυνατότητες δεν επαρκούν για να καλύψουν το ολοένα αυξανόμενο ενδιαφέρον της νεολαίας [της Π.Γ.Δ.Μ.] για την ελληνική γλώσσα. Η ακαδημαϊκή κοινότητα των Σκοπίων δηλώνει ενδιαφέρον για ίδρυση έδρας νεοελληνικής γλώσσας και πολιτισμού στο Πανεπιστήμιο Κύριλλος και Μεθόδιος των Σκοπίων, σε συνεργασία με ελληνικά Α.Ε.Ι.*».

Είναι επίσης αξιοσημείωτο ότι η συντριπτική πλειονότητα αυτών των ιδρυμάτων υιοθέτησε τη διδασκαλία της Ελληνικής ως ξένης γλώσσας και την εν γένει καλλιέργεια των νεοελληνικών σπουδών μόλις τα τελευταία χρόνια, δηλαδή ύστερα από τις ριζικές γεωπολιτικές μεταβολές στον χώρο της ευρύτερης Βαλκανικής, όπως και ότι ο αριθμός των φοιτητών που ενδιαφέρονται να μάθουν και να σπουδάσουν Νέα Ελληνικά στις προαναφερθείσες χώρες είναι κάθε άλλο παρά ευκαταφρόνητος. Αν προσθέσουμε σε αυτό το δεδομένο το γεγονός ότι πολλοί φοιτητές από αυτές τις περιοχές έρχονται με ποικίλες υποτροφίες κάθε χρόνο στην Ελλάδα προκειμένου να τελειοποιήσουν τη γνώση των Ελληνικών τους, γίνεται φανερό πως ανοίγεται λαμπρό πεδίο έρευ-

νας και διδασκαλίας των Νέων Ελληνικών σε ολόκληρη τη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Κάτι τέτοιο άλλωστε φαίνεται να το έχουν ήδη αντιληφθεί, μεταξύ άλλων, το Κέντρο Διδασκαλίας Ελληνικής Γλώσσας και Πολιτισμού του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, το οποίο συνεργάζεται επί σειρά ετών με διδάσκοντες και φοιτητές από τις βαλκανικές χώρες, και το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, που κατά το τρέχον ακαδημαϊκό έτος χορήγησε ερευνητικές υποτροφίες σε ελληνομαθείς πτυχιούχους τμημάτων νεοελληνικών σπουδών από ανώτατα ιδρύματα της Νοτιοανατολικής Ευρώπης.

Λαμβάνοντας υπόψη όσα προαναφέρθηκαν, το νεοπαγές Τμήμα Φιλολογίας της Σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών και Πολιτισμικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου στοχεύει, πέρα από τις τρέχουσες συνεργασίες του με πανεπιστημιακά ιδρύματα της αλλοδαπής, να αναλάβει πρωτοβουλίες για κοινές δράσεις με τμήματα νεοελληνικών σπουδών τόσο της Χερσονήσου του Αίμου όσο και των παρευξείνων χωρών. Στο πλαίσιο αυτό, υπάρχει σκέψη να οργανώνει κάθε τριετία συνέδριο-συνάντηση νεοελληνιστών από χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, με θεματική η οποία κάθε φορά θα περιστρέφεται γύρω από ζητήματα κοινού ενδιαφέροντος, όπως η διδασκαλία της Νέας Ελληνικής ως ξένης γλώσσας στη συγκεκριμένη περιοχή, με τα προβλήματα και τις προοπτικές της, προσωπικότητες του νεότερου ελληνισμού που έδρασαν ή σχετίζονται καθ' οιονδήποτε τρόπο με τον εν λόγω γεωγραφικό χώρο (λ.χ. Ρήγας Βελεστινλής, Αθανάσιος Χριστόπουλος, Γεώργιος Ζαβίρας, Κώστας Βάρναλης, κ.ο.κ.), μεταφράσεις Νεοελλήνων λογοτεχνών στις γλώσσες των χωρών αυτών και Βαλκάνιων συγγραφέων στη Νέα Ελληνική, αρχαιακές πηγές που απόκεινται σε φορείς της Νοτιοανατολικής Ευρώπης σε σχέση με τη νεότερη Ελλάδα, κ.ο.κ. Μια τέτοια συνάντηση όχι μόνο θα καλλιεργήσει ουσιαστικά και θα ενδυναμώσει τις σχέσεις των νεοελληνιστών που δραστηριοποιούνται στον χώρο αυτόν, αλλά και θα δώσει τον τόνο προς τον οποίο πρέπει να βαδίσουν οι γενικότερες διακρατικές σχέσεις της περιοχής.

Παράλληλα προτείνεται μέσω του συνεδρίου αυτού η δημιουργία διαδικτυακού τόπου, μέσω του οποίου οι νεοελληνιστές των χωρών αυτών θα έχουν τη δυνατότητα να μας ενημερώνουν για αυτοτελείς εκδόσεις μελετών, δημοσιεύσεις σε περιοδικά και εφημερίδες, μαθήματα, σεμινάρια και πολιτιστικές εκδηλώσεις νεοελληνικού ενδιαφέροντος, που λαμβάνουν χώρα στον τόπο τους. Οι σχετικές εγγραφές καλό είναι να παρατίθενται στην Ελληνική, αφού αυτή θα αποτελεί το κοινό γλωσσικό μέσο συνεννόησης των επιστημόνων του χώρου, και να καλύπτουν πρωτίστως θέματα νεοελληνικής ιστορίας, φιλολογίας, γλωσσολογίας και κοινωνιολογίας.

Με τον τρόπο αυτόν, και πέρα από άλλα προγράμματα

3 *Ελευθεροτυπία* (05/10/2000) 62.

ή πρωτοβουλίες που θα αποσκοπούν στις διεθνείς συνεργασίες του τμήματος με νεοελληνιστές άλλων (ευρωπαϊκών και μη) χωρών, θα δοθεί η ευκαιρία αλληλογνωριμίας μεταξύ συναδέλφων που δραστηριοποιούνται σε μια τόσο σημαντική περιοχή, η οποία τα τελευταία χρόνια έχει τραβήξει την παγκόσμια προσοχή. Γιατί, όπως έχει εύστοχα υποστηριχθεί, «οι ελληνικές σπουδές που τοποθετούνται στον γεωγραφικό χώρο της Βαλκανικής, της Μεσογείου ή της Νότιας Ευρώπης, προσφέρουν μια σημασία στο αντικείμενο αυτών των σπουδών με πολλαπλασιαστικά οφέλη. Δεν γίνεται έτσι η προβολή της Ελλάδας μόνο πιο κατανοητή για τους ξένους μελετητές, αλλά επιτέλους προσφέρεται και στις ίδιες τις ελληνικές σπουδές μια διάσταση που δεν παρουσιάζεται συνήθως στα πανεπιστήμιά μας».⁴

Σας ευχαριστώ.

VICENTE FERNÁNDEZ GONZÁLEZ

Ευχαριστούμε τον συνάδελφο Γιώργο Ανδρειωμένο, που έκανε την τελευταία εισήγηση της συνεδρίας και του συνεδρίου.

Έχουμε ακούσει πληροφορίες, επισημάνσεις, αναλύσεις, προτάσεις και από τους πέντε εισηγητές. Τώρα είναι η στιγμή να κάνουν οι σύνεδροι τις ερωτήσεις τους ή να εκφράσουν τις απόψεις τους. Παρακαλώ, ο κύριος Τσιανίκας.

ΜΙΧΑΛΗΣ ΤΣΙΑΝΙΚΑΣ

Για να χαλαρώσουμε λίγο, θα ήθελα να πω στον κύριο Πολίτη ότι, στο «ξέρω, ξέρω, ξέρω» του Έλληνα πανεπιστημιακού, εμείς είμαστε στους αντίποδες: «δεν ξέρω, δεν ξέρω, γνωρίζω». Ευχαριστώ.

ΑΛΕΞΗΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

Για να ξαναπάμε στους από δω αντίποδες. Τι θα πει αυτό; Δεν κατάλαβα.

ΜΙΧΑΛΗΣ ΤΣΙΑΝΙΚΑΣ

Εν οίδα, ότι ουδέν οίδα. Υπάρχει ένα μοντέλο, το οποίο ιδεολογικά με φοβίζει πάρα πολύ: το «ξέρω, ξέρω, ξέρω», ο πανεπιστημιακός που τα ξέρει όλα... Αυτό μόνο, τίποτε άλλο.

ΑΛΕΞΗΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

Αυτό το «να ξέρει, να ξέρει, να ξέρει», που ανέφερα, το είχε πει ο μακαρίτης ο Στέλιος Πηχορίδης, ο οποίος ήταν μαθηματικός. Έλεγε ότι αυτό χαρακτηρίζει τον καλό καθηγητή. Αυτό! Όχι να τα ξέρει όλα, αλλά να

ξέρει και κάτι!

VICENTE FERNÁNDEZ GONZÁLEZ

Άλλες ερωτήσεις ή απόψεις; Ο κύριος Τζιόβας, παρακαλώ.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

Βρίσκω την πρόταση του Αλέξη Πολίτη πολύ σωστή και εποικοδομητική. Θα πρόσθετα και κάτι άλλο. Όπως ξέρουμε, το Ι.Κ.Υ. δίνει μεταδιδακτορικές υποτροφίες σε ξένους, για να συνεχίσουν την έρευνά τους εδώ. Βέβαια αυτές οι υποτροφίες είναι πολύ μικρές, τις τάξεως των 600 ευρώ, αλλά πρέπει, για να κάνουν αίτηση, να βρουν κάποιον επόπτη στην Ελλάδα. Μερικές φορές αυτό είναι δύσκολο. Οπότε θα μπορούσαν και αυτοί οι μεταδιδακτορικοί να ενταχθούν στα ινστιτούτα που προτείνει ο κύριος Πολίτης.

Και μία ερώτηση για την κυρία Λαδογιάννη. Ίσως το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων είναι το μοναδικό πανεπιστήμιο που έχει την ευθύνη προγράμματος νεοελληνικών σπουδών στο Αργυρόκαστρο της Αλβανίας. Αν δεν κάνω λάθος εσείς το αναφέρατε ή μήπως ο κύριος Ανδρειωμένος; Δεν ξέρω αν θα θέλατε να μας πείτε κάτι περισσότερο για αυτό το πρόγραμμα, δεδομένου ότι η Αλβανία δεν αντιπροσωπεύεται σε αυτό το συνέδριο, δηλαδή δεν έχουμε επισήμως κάποιον εκπρόσωπο, αν και μπορεί να είναι κάποιος στο ακροατήριο. Ευχαριστώ.

ΓΕΩΡΓΙΑ ΛΑΔΟΓΙΑΝΝΗ

Αναφέρθηκα κι εγώ στη σχέση του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων με το Τμήμα του Αργυροκάστρου. Όσον αφορά στο τελευταίο που είπατε, ότι μια καλύτερη επικοινωνία με τα ελληνικά πανεπιστήμια στο επίπεδο οργάνωσης αυτού του συνεδρίου θα διευκόλυνε να έχουμε εκπροσώπους κι άλλων τμημάτων, π.χ. από την Τουρκία ή, όπως επισημάνετε, από την Αλβανία, κ.λπ.

VICENTE FERNÁNDEZ GONZÁLEZ

Από την Τουρκία υπάρχει εκπροσώπηση.

ΓΕΩΡΓΙΑ ΛΑΔΟΓΙΑΝΝΗ

Συγγνώμη, εννώ από περισσότερα τμήματα νεοελληνικών σπουδών της Τουρκίας. Αυτό το τμήμα έχει περίπου 10 χρόνια που λειτουργεί, πλην όμως μόλις προ διετίας ζήτησε επίσημα, μέσω της επικοινωνίας των πρυτάνεων των δύο πανεπιστημίων, την ουσιαστικότερη στήριξη του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Κατά κάποιον τρόπο έτσι, σε πολύ ελεύθερη μεταφορά κι ερμηνεία αυτής της σχέσης, θα λέγαμε ότι εμείς το «υιοθετήσαμε». Διδάσκουν μέλη του δικού μου πανεπιστημίου, στηρίζεται από Έλληνες

4 Θ. Βερέμης, «Ελληνικές Σπουδές στο Εξωτερικό», *Η Καθημερινή* (16/09/2001).

χορηγούς, από το Ελληνικό Υπουργείο Παιδείας και από το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων και οικονομικά και με πολλούς άλλους τρόπους και σε όλα τα επίπεδα. Βέβαια, δεν είναι αυτή η κατάλληλη στιγμή για μια τέτοια συζήτηση. Θα περιοριστώ σε ένα κριτικό σχόλιο για το πώς παρέχεται η βοήθεια του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, από τη στιγμή που ζητήθηκε. Ο χειρισμός από την πλευρά της διοίκησης του πανεπιστημίου είναι ένας χειρισμός υπεκφυγής πίσω από μία θεσμική γραφειοκρατία. Δεν ξέρω αν γίνεται κατανοητό. Για παράδειγμα, λέει ο κύριος Πρύτανης: «θα κάνουμε εμείς το πρόγραμμα σπουδών» και αναθέτει σε μία επιτροπή από θεσμικά πρόσωπα –κοσμήτορας ανθρωπιστικών σπουδών, κ.ά.– να κάνουν το πρόγραμμα. Ξέρετε ποια είναι η σύνθεση αυτής της επιτροπής; Δεν υπάρχει ούτε ένας νεοελληνιστής. Είναι ένα μεγάλο ζήτημα προς συζήτηση που μας απασχολεί ιδιαίτερα. Για την ώρα είμαστε σε μία εσωτερική αλληλογραφία με τη διοίκηση, εγώ προσωπικά, αλλά και με τις υπογραφές άλλων συναδέλφων. Ελπίζω να λυθεί αυτό το ζήτημα, αλλιώς θα το διαβάσετε στις εφημερίδες. Ευχαριστώ.

VICENTE FERNÁNDEZ GONZÁLEZ

Ευχαριστούμε την κυρία Λαδογιάννη για την απάντησή της. Άλλες ερωτήσεις; Ο κύριος Δημάδης;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΔΗΜΑΔΗΣ

Θα ήθελα να κάνω μόνο μία διευκρίνιση, με αφορμή ένα από τα desiderata που ανέφερε η συνάδελφος από το Πανεπιστήμιο Αθηνών και με την οποία βρισκόμαστε ήδη σε κάποια αρχή συνεργασίας, πράγμα που αναφέρω και για να γίνει ευρύτερα γνωστό αυτήν τη στιγμή. Εδώ και 4 τουλάχιστον χρόνια, η Ευρωπαϊκή Εταιρία Νεοελληνικών Σπουδών έχει δημιουργήσει μία ιστοσελίδα, στην οποία υπάρχει η δυνατότητα ανάρτησης των υπό εκπόνηση διατριβών. Ήδη υπάρχει ένας μικρός κατάλογος κι αυτό είναι ιδιαίτερα χρήσιμο για μας που αναλαμβάνουμε διδακτορικές εργασίες εκτός Ελλάδας, αφού δεν μπορούμε να ενημερωθούμε εγκαίρως για το ποιες διδακτορικές διατριβές νεοελληνικών σπουδών εκπονούνται εδώ στην Ελλάδα. Οι περισσότερες πιθανώς εκπονούνται εδώ στην Ελλάδα, δεν είμαι σίγουρος, αλλά αυτός ο χώρος στην ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Εταιρείας νομίζω ότι εξυπηρετεί και θα εξυπηρετεί καλύτερα στους ερχόμενους μήνες, διότι αναβαθμίζουμε τη σελίδα με όλες τις εν τω μεταξύ τεχνικές διευκολύνσεις που παρέχονται.

Ακόμη μία διευκρίνιση. Όπως ξέρετε, το 3ο Συνέδριο της Ευρωπαϊκής Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών έγινε στις αρχές Ιουνίου 2006 στο Βουκουρέστι και σε περίπου ενάμισι μήνα –δηλαδή έναν χρόνο πριν κυκλοφορήσουν τα πρακτικά– αναρτήθηκαν οι περίπου 170 ανακοινώσεις

του συνεδρίου στη σελίδα της Ευρωπαϊκής Εταιρείας, όπου υπάρχουν μέχρι σήμερα. Αυτό υπήρξε ένα πείραμα και γι' αυτό βρισκόμαστε τώρα στο στάδιο της αναβάθμισης σελίδας, καθώς η Ευρωπαϊκή Εταιρεία σχεδιάζει ένα διεθνές περιοδικό νεοελληνικών σπουδών, ηλεκτρονικής κατ' αρχήν μορφής. Αλλά αυτό ακόμη βρίσκεται σε ένα στάδιο προετοιμασίας, διότι, όπως καταλαβαίνετε, ένα περιοδικό –ακόμη και ηλεκτρονικό– νεοελληνικών σπουδών πρέπει να πληροί πολλές προϋποθέσεις για να έχει διεθνή απήχηση. Σας ευχαριστώ πολύ.

ΕΡΑΣΜΙΑ-ΛΟΥΙΖΑ ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

Η αναφορά που λέτε δεν ήταν δική μου, αλλά αυτά που μας είπατε είναι μια καλή ευκαιρία να διαπιστώσουμε ότι η Ευρωπαϊκή Εταιρία μπορεί να παίξει έναν παγκόσμιο ρόλο και να την ευχαριστήσουμε γι' αυτό.

VICENTE FERNÁNDEZ GONZÁLEZ

Ευχαριστούμε. Ο κύριος Μασλιάς ζήτησε τον λόγο προηγουμένως.

ΡΟΔΟΛΦΟΣ ΜΑΣΛΙΑΣ

Ευχαριστώ πολύ. Ήθελα να αναφερθώ στην πρόταση για τη δημιουργία του περιοδικού που θέσατε. Ως απότο αποτέλεσμα αυτού του συνεδρίου, το site που έχει δημιουργηθεί (www.elladastonkosmo.gr) και που θα περιλαμβάνει και τα επόμενα συνέδρια αυτής της σειράς, θα διατηρηθεί ανοικτό. Και μπορώ ήδη να σας διαβεβαιώσω, γιατί είχαμε την ευκαιρία να το συζητήσουμε και σε επίπεδο θεσμικό σήμερα το πρωί στον Δήμο, ότι θα διαθέσουμε και τον χώρο και την τεχνική υποστήριξη γι' αυτήν την προσπάθεια. Η επιστημονική επιτροπή αυτού του συνεδρίου θα μπορούσε μάλιστα να είναι η προσωρινή πρώτη συντακτική επιτροπή. Θεωρώ ότι αυτό το ψηφιακό περιοδικό, που μπορεί να φτιαχτεί, είναι ένα πολύ ωραίο βήμα συνεργασίας των νεοελληνιστών του εξωτερικού με τα ελληνικά πανεπιστήμια. Θα ήθελα, μιας και μου δίνεται για τελευταία φορά η τιμή να πάρω τον λόγο σε αυτό το συνέδριο, όπου έχω γύρω μου τόσους καθηγητές –είμαι κι εγώ φιλόλογος, άρα θα μπορούσατε όλοι να είστε καθηγητές μου–, να πω ότι όλοι σας δείξατε όλες αυτές τις μέρες τρομερή αγάπη για τη δουλειά σας και τρομερό επαγγελματισμό, με αποτέλεσμα το συνέδριο να έχει νομίζω μεγάλη επιτυχία, να οδηγήσει στην εξαγωγή σημαντικών συμπερασμάτων και να δικαιώσει τον τρόπο με τον οποίο το ανέταξε στο όραμά του. Θα επίσης με την ευκαιρία αυτή να ευχαριστήσω κάποιους ανθρώπους που δεν είχαμε την ευκαιρία να τους ευχαριστήσουμε: τους φορείς, το Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, που το συνδιοργάνωσε μαζί μας, τους χορη-

γούς μας, αλλά και μεμονωμένα τον κάθε υπάλληλο του Μεγάλου Μουσικής Αθηνών και της Εταιρείας «Λιβάνης-Οργάνωση Συνεδρίων», που μας διευκόλυναν να φέρουμε εις πέρας αυτό το τόσο γεμάτο σε νόημα και παρουσία συνέδριο, αλλά και ιδιαίτερος τον Διευθύνοντα Σύμβουλό της, τον κύριο Αρβανίτη, που ήταν κοντά μας στη διοργάνωση προσωπικά όλους αυτούς τους μήνες. Ευχαριστώ πολύ.

VICENTE FERNÁNDEZ GONZÁLEZ

Έχει τελειώσει ο χρόνος μας, συγγνώμη. Ευχαριστώ πολύ τους εισηγητές μας σε αυτήν την τελευταία συνεδρία. Όλα τα ωραία τελειώνουν κάποια στιγμή. Εύχομαι η προσπάθεια αυτή να έχει συνέχεια. Ακολουθεί η προβολή ενός DVD. Σας ευχαριστώ.

Ευρετήριο Συντονιστών και Εισηγητών

Bádenas de la Peña Pedro

Σελ. 73, 74, 87, 88

- Καθηγητής Ελληνικής Φιλολογίας, Διευθυντής του Τομέα Βυζαντινών και Νεοελληνικών Ερευνών, Κέντρο Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών του Ανώτατου Συμβουλίου Επιστημονικών Ερευνών (Consejo Superior de Investigaciones Científicas - C.S.I.C.), Μαδρίτη, Ισπανία
- Πρόεδρος της Ισπανικής Επιτροπής Μελετών Νοτιοανατολικής Ευρώπης, Μαδρίτη, Ισπανία

badenasp@gmail.com
Bouchard Jacques

Σελ. 143, 144, 148, 152, 154, 157, 158, 242, 243

- Καθηγητής Νεοελληνικής Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο του Μοντρεάλ, Καναδάς
- Διευθυντής του Διαπανεπιστημιακού Κέντρου Νέων Ελληνικών Σπουδών του Μοντρεάλ, Καναδάς

jacques.bouchard@umontreal.ca
Carpinato Caterina

Σελ. 231, 236, 242

- Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας, Τμήμα Επιστημών της Αρχαιότητας και της Εγγύς Ανατολής, Σχολή Ξένων Γλωσσών και Λογοτεχνιών, Πανεπιστήμιο Κα Φόσκαρι, Βενετία, Ιταλία

carpinat@unive.it
De Boel Gunnar

Σελ. 105, 109, 120

- Τακτικός Καθηγητής Νεοελληνικής Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο της Γάνδης, Βέλγιο

gunnar.deboel@ugent.be
Dinu Tudor

Σελ. 209, 210, 227, 229

- Επίκουρος Καθηγητής, Πανεπιστήμιο του Βουκουρεστίου, Ρουμανία

t_dinu@yahoo.com
Draganić Ifigenija

Σελ. 105, 106

- Βοηθός Καθηγητή, Φιλοσοφική Σχολή, Πανεπιστήμιο του Νόβι Σαντ, Σερβία

minerva@eunet.yu
Eideneier Hans

Σελ. 231, 233, 236, 238, 241, 242, 243, 244

- Ομότιμος Καθηγητής Βυζαντινολογίας και Νεοελληνικής Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο του Αμβούργου, Γερμανία

eideneier@gmx.de
Eideneier-Αναστασιάδη Νίκη

Σελ. 70, 88, 143, 148, 157, 187, 199, 243

- Φιλολόγος, Εκδότρια, Κολωνία, Γερμανία

eieniki@t-online.de
Eloeva Fatima

Σελ. 45, 105, 106, 109, 113, 118, 119, 121, 122

- Καθηγήτρια Γενικής Γλωσσολογίας, Πρόεδρος του Τμήματος Βυζαντινών και Νεοελληνικών Σπουδών, Κρατικό Πανεπιστήμιο της Αγίας Πετρούπολης, Ρωσία

feloeva@fe1396.spb.edu και fatimaeloeva@yandex.ru
Fernández González Vicente

Σελ. 69, 143, 146, 205, 206, 245, 246, 249, 251, 254, 256, 259, 260, 261

- Αναπληρωτής Καθηγητής Μετάφρασης και Διερμηνείας Νέων Ελληνικών, Πανεπιστήμιο της Μάλαγα, Ισπανία

vikendios@gmail.com

- García Gálvez Isabel** Σελ. 123, 130, 141, 142
 • Τακτική Καθηγήτρια Ελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας,
 Πανεπιστήμιο Λα Λαγκούνα, Τενερίφη, Ισπανία
isagalve@ull.es
- García Ramírez Leandro** Σελ. 123, 128, 142
 • Καθηγητής Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Κρατική Σχολή Γλωσσών Μαδρίτης, Ισπανία
leandrogr@wanadoo.es
- Hess Franklin L.** Σελ. 159, 183, 188
 • Διευθυντής του Προγράμματος Νέων Ελληνικών Σπουδών,
 Πανεπιστήμιο της Ιντιάνα, Μπλούμινγκτον, Η.Π.Α.
fhess@indiana.edu
- Holton David** Σελ. 123, 124, 128, 130,
137, 138, 139, 140,
141, 142
 • Καθηγητής Νεοελληνικής Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Κέμπριτζ, Μ. Βρετανία
dwh11@cam.ac.uk
- Kelaga Ahmet Ibrahim** Σελ. 209, 223, 226, 228,
229, 230
 • Πρόεδρος του Τμήματος Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας,
 Σχολή Γλωσσών, Γεωγραφίας και Ιστορίας, Πανεπιστήμιο της Άγκυρας, Τουρκία
kelaga@humanity.ankara.edu.tr
- Kitroef Alexander** Σελ. 91, 98, 101
 • Καθηγητής Ιστορίας, Κολέγιο Χάβερφορντ, Η.Π.Α.
akitroef@haverford.edu
- Lazăr Elena** Σελ. 143, 155
 • Πρέσβειρα Ελληνισμού 2005
 • Διευθύντρια του Εκδοτικού Οίκου *Omonia*, Βουκουρέστι, Ρουμανία
omonia@arexim.ro
- Loudová Kateřina** Σελ. 231, 238
 • Επίκουρη Καθηγήτρια, Ινστιτούτο Κλασικών Σπουδών,
 Τμήμα Νεοελληνικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο του Μάζαρικ, Μπρνο, Τσεχία
katerina.loudova@phil.muni.cz
- Moennig Ulrich** Σελ. 159, 160, 164, 177,
183, 186, 187, 188,
189, 190
 • Καθηγητής Βυζαντινής και Νεοελληνικής Φιλολογίας, Τμήμα SLM II,
 Ινστιτούτο Ελληνικής και Λατινικής Φιλολογίας,
 Πανεπιστήμιο του Αμβούργου, Γερμανία
ulrich.moennig@uni-hamburg.de
- Poromanska Stoyna** Σελ. 39, 40, 204, 209, 210,
212, 214, 222, 226,
227, 228, 229, 230
 • Καθηγήτρια Γλωσσολογίας, Νέο Βουλγαρικό Πανεπιστήμιο, Σόφια, Βουλγαρία
poromanska@yahoo.gr
- Rumniece Ilze** Σελ. 123, 137
 • Καθηγήτρια, Κέντρο Ελληνικών Σπουδών, Έδρα Κλασικής Φιλολογίας,
 Πανεπιστήμιο της Λετονίας, Ρίγα, Λετονία
ilzerum@latnet.lv

- Sakel Dean** Σελ. 73, 84
- Καθηγητής Βυζαντινού Πολιτισμού, Πανεπιστήμιο του Βοσπόρου, Κωνσταντινούπολη, Τουρκία
- deansakel@gmail.com και dean.sakel@boun.edu.tr
- Savenko Andreas** Σελ. 209, 212, 227, 228, 229
- Υφηγητής, Διευθυντής της Έδρας Νεοελληνικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο του Κιέβου, Ουκρανία
- svandr@volicable.com
- Van Dyck Karen** Σελ. 143, 152, 158
- Καθηγήτρια, Πρόγραμμα Ελληνικών Σπουδών, Τμήμα Κλασικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Κολούμπια, Η.Π.Α.
- vandyck@columbia.edu
- Van Steen Gonda** Σελ. 231, 232, 234, 241, 242
- Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Πρόγραμμα Θρησκευτικών Σπουδών, Τμήμα Κλασικών Σπουδών, Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο της Αριζόνα, Η.Π.Α.
- gonda@email.arizona.edu
- Αναγνώστου Γιώργος** Σελ. 91, 92, 100, 101, 102
- Καθηγητής, Πολιτειακό Πανεπιστήμιο του Οχάιο, Η.Π.Α.
- anagnostu.1@osu.edu
- Ανδρειωμένος Γιώργος** Σελ. 245, 256
- Καθηγητής, Τμήμα Φιλολογίας, Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών και Πολιτισμικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Καλαμάτα, Ελλάδα
- gjb_andreiomenos@hotmail.com
- Αντωνοπούλου Νιόβη** Σελ. 105, 113, 118, 119, 120, 121
- Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Εφαρμοσμένης Γλωσσολογίας, Τμήμα Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Φιλοσοφική Σχολή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ελλάδα
 - Μέλος, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, Θεσσαλονίκη, Ελλάδα
- jga@auth.gr
- Αργυρίου Αστέριος** Σελ. 73, 74, 76, 79, 84, 86, 87, 88, 89, 232
- Ομότιμος Καθηγητής, Πανεπιστήμιο του Στρασβούργου, Γαλλία
- argyriu.seen@wanadoo.fr
- Βελισσάρη Κατρίν** Σελ. 143, 144, 152
- Διευθύντρια Εθνικού Κέντρου Βιβλίου, Αθήνα, Ελλάδα
- cvelissaris@ekebi.gr
- Γουργουής Στάθης** Σελ. 15, 16, 201
- Καθηγητής Συγκριτικής Λογοτεχνίας, Πανεπιστήμιο Κολούμπια, Η.Π.Α.
 - Πρόεδρος της Αμερικανικής Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών (Modern Greek Studies Association - M.G.S.A.)
- ssg93@columbia.edu

Δημάδης Κωνσταντίνος Α.

- Ομότιμος Καθηγητής, Ελεύθερο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου, Γερμανία
- Επίτιμος Καθηγητής, Κρατικό Πανεπιστήμιο της Τιφλίδας, Γεωργία
- Διευθυντής του Διεθνούς Προγράμματος Ελληνικής Γλώσσας, Ιστορίας και Πολιτισμού, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη, Ελλάδα
- Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών

dimadis@zedat.fu-berlin.de

Σελ. 15, 17, 21, 22, 24, 27, 30, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 70, 89, 92, 100, 106, 121, 188, 189, 191, 192, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 232, 233, 243, 244, 260

Δρακόπουλος Αντώνης

- Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Νέων Ελληνικών, Πρόγραμμα Συγκριτικής Λογοτεχνίας, Πανεπιστήμιο του Σύδνεϋ, Αυστραλία

anthony.dracopoulos@usyd.edu.au

Σελ. 21, 24, 41, 43

Ηροδότου Μαρία

- Συντονίστρια Προγράμματος Ελληνικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Λα Τρομπ, Μελβούρνη, Αυστραλία

m.herodotou@latrobe.edu.au

Σελ. 39, 49, 60, 66, 71, 157

Καζάκης Ιωάννης Ν.

- Καθηγητής Κλασικής Φιλολογίας, Τομέας Κλασικών Σπουδών, Φιλοσοφική Σχολή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ελλάδα
- Αναπληρωτής Πρόεδρος, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, Θεσσαλονίκη, Ελλάδα

jkazakis@gmail.com

Σελ. 159, 160, 186, 188, 200

Καλότουχος Βαγγέλης

- Επίκουρος Καθηγητής, Πρόγραμμα Ελληνικών Σπουδών, Τμήμα Κλασικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Κολούμπια, Η.Π.Α.

ec2268@columbia.edu

Σελ. 49, 52, 69

Καπλάνης Τάσος Α.

- Λέκτορας Νεοελληνικής Φιλολογίας, Τμήμα Βυζαντινών και Νεοελληνικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Κύπρου, Λευκωσία, Κύπρος

kaplanis@ucy.ac.cy

Σελ. 21, 30, 41

Καραλής Βρασίδης

- Αναπληρωτής Καθηγητής, Τμήμα Νέων Ελληνικών, Πανεπιστήμιο του Σύδνεϋ, Αυστραλία
- Πρόεδρος της Αυστραλιανής Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών

vrasidas.karalis@usyd.edu.au

Σελ. 15, 19, 201, 226

Κληρονόμου Μάρθα

- Καθηγήτρια Αγγλικής και Νεοελληνικής Φιλολογίας, Έδρα Νίκου Καζαντζάκη, Πολιτειακό Πανεπιστήμιο του Σαν Φρανσίσκο, Η.Π.Α.
- Διευθύντρια του Κέντρου Νεοελληνικών Σπουδών, Πολιτειακό Πανεπιστήμιο του Σαν Φρανσίσκο, Η.Π.Α.

mkliro@sfsu.edu

Σελ. 91, 92, 94, 97, 100, 101, 102, 103

Κωβαίου Ελένη

Σελ. 159, 164, 189

- Υπεύθυνη Σπάνιων Βιβλίων και Αρχείων, Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Κρήτης, Ρέθυμνο, Ελλάδα
- Συνεργάτης της Ψηφιακής Βιβλιοθήκης Νεοελληνικών Σπουδών «Ανέμνη», Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ρέθυμνο, Ελλάδα

kovaiou@lib.uoc.gr
Λαδογιάννη Γεωργία

Σελ. 245, 251, 259

- Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ελλάδα

athangelou@yahoo.gr
Λαμπρόπουλος Βασίλης

Σελ. 21, 22, 38, 39, 40, 42, 65, 66

- Καθηγητής Κλασικής και Συγκριτικής Φιλολογίας, Έδρα Νεοελληνικών *Κ.Π. Καβάφη*, Πανεπιστήμιο του Μίσιγκαν, Η.Π.Α.

vlambrop@umich.edu
Μητσού Μαριλίζα

Σελ. 73, 76, 89, 201

- Καθηγήτρια Νεοελληνικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο του Μονάχου, Γερμανία

Mitsou@lrz.uni-muenchen.de
Μορφακίδης Μόσχος

Σελ. 21, 27, 39, 40, 41, 42, 44

- Καθηγητής Ελληνικής Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο της Γρανάδα, Ισπανία
- Διευθυντής του Κέντρου Βυζαντινών, Νεοελληνικών και Κυπριακών Σπουδών, Πανεπιστήμιο της Γρανάδα, Ισπανία

m.morfakidis@gmail.com
Νάζου Παναγιώτα

Σελ. 209, 214, 228

- Λέκτορας, Τμήμα Νέων Ελληνικών, Πανεπιστήμιο του Σύδνεϋ, Αυστραλία

panayota.nazou@usyd.edu.au
Πανουργιά Νένν

Σελ. 49, 57, 68, 70

- Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Ανθρωπολογίας, Πανεπιστήμιο Κολούμπια, Η.Π.Α.
- Επίτιμη Καθηγήτρια του Ινστιτούτου Συγκριτικής Λογοτεχνίας και Πολιτισμού, Πανεπιστήμιο Κολούμπια, Η.Π.Α.

np255@columbia.edu
Παπανικολάου Δημήτρης

Σελ. 49, 54, 67, 68, 70, 71

- Λέκτορας Νεοελληνικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, Μ. Βρετανία

dimitris.papanikolaou@mod-langs.ox.ac.uk
Πολίτης Αλέξης

Σελ. 190, 245, 254, 259

- Καθηγητής Νεοελληνικής Φιλολογίας, Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ρέθυμνο, Ελλάδα

politis@phl.uoc.gr
Ρέντζου Έφν

Σελ. 49, 62

- Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Γαλλικής και Ιταλικής Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Πρίνστον, Η.Π.Α.

erentzou@princeton.edu

- Στασινοπούλου Μαρία Α.** Σελ. 49, 50, 65, 66, 68, 69
- Τακτική Καθηγήτρια Νεοελληνικών Σπουδών, Τμήμα Βυζαντινών και Νεοελληνικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο της Βιέννης, Αυστρία
maria.stassinopoulou@univie.ac.at
- Σταυροπούλου Ερασμία-Λουίζα** Σελ. 87, 245, 246, 260
- Καθηγήτρια Νεοελληνικής Φιλολογίας, Τμήμα Φιλολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Ελλάδα
akypriad@di.uoa.gr
- Συρίμης Γιώργος** Σελ. 123, 124, 138, 139, 140, 141, 142
- Λέκτορας, Διευθυντής Προγράμματος Ελληνικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Γέιτλ, Η.Π.Α.
george.syrimis@yale.edu
- Τάμης Αναστάσιος** Σελ. 91, 94
- Καθηγητής, Διευθυντής Εθνικού Κέντρου Ελληνικών Μελετών και Έρευνας, Πανεπιστήμιο Λα Τρομπ, Μελβούρνη, Αυστραλία
A.Tamis@latrobe.edu.au
- Τζιόβας Δημήτρης** Σελ. 42, 49, 50, 52, 54, 57, 59, 62, 65, 66, 68, 69, 70, 71, 72, 189, 190, 242, 259
- Καθηγητής Νεοελληνικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο του Μπέρμιγχαμ, Μ. Βρετανία
 - Διευθυντής Μεταφράσεων του Κέντρου Βυζαντινών, Οθωμανικών και Νεοελληνικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο του Μπέρμιγχαμ, Μ. Βρετανία
d.p.tziiovas@bham.ac.uk
- Τουφεξής Νότης** Σελ. 140, 159, 177, 187
- Ερευνητής, Ερευνητικό Πρόγραμμα «Γραμματική της Μεσαιωνικής Ελληνικής», Πανεπιστήμιο Κέιμπριτζ, Μ. Βρετανία
nt262@cam.ac.uk
- Τσιανίκας Μιχάλης** Σελ. 45, 73, 79, 87, 206, 259
- Καθηγητής Νέων Ελληνικών, Υπεύθυνος Προγράμματος Νεοελληνικών Σπουδών, Τμήμα Νεοελληνικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Φλίντερς, Αδελαΐδα, Αυστραλία
tsia0006@flinders.edu.au
- Φαρινού-Μαλαματάρη Γεωργία** Σελ. 245, 249
- Καθηγήτρια Νεοελληνικής Φιλολογίας, Φιλοσοφική Σχολή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ελλάδα
gfar@lit.auth.gr

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

A series of horizontal dotted lines for taking notes.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

A series of horizontal dotted lines for taking notes.

ΜΕ ΤΗ ΣΤΗΡΙΞΗ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
& ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

www.visitgreece.gr

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

ΜΕ ΤΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΑΠΟΔΗΜΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΜΕΓΑΣ ΧΟΡΗΓΟΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΤΟ ΒΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ

IN.GR

ΧΟΡΗΓΟΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ERT WORLD

ΑΘΗΝΑ 9.84

CITY PRESS

INDEX

101.3 ΔΙΕΣΗ

ΧΟΡΗΓΟΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

GO CULTURE.GR

ΧΟΡΗΓΟΙ

ΤΡΑΠΕΖΑ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη
Τράπεζας Πειραιώς
Κοινωνία • Περιβάλλον • Πολιτισμός

TT HELLENIC POSTBANK

ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΕΣ

Κοινοφελές Ίδρυμα
Ιωάννη Σ. Λατza

ΙΔΡΥΜΑ ΙΩΑΝΝΗ Σ. ΛΑΤΖΑ

ΣΧΟΛΗ Ι.Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

LIVANIS Professional Congress Organisers S.A.

ΛΙΒΑΝΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ

LIVANIS PROFESSIONAL CONGRESS ORGANISERS (L-PCO)

ΑΛΚΜΑΝΟΣ 7 & ΣΙΣΙΝΗ 8, 11528 ΑΘΗΝΑ

ΤΗΛ.: +30 210 72 09 500, ΦΑΞ: +30 210 72 20 018,

E-mail: info@l-pco.gr

Site: <http://www.l-pco.gr>